

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الوجيز الشكوك

پسنتوشیح

جامع الترمذی

شیخ الإسلام وفتیہ العصر
محمد حسین جاز اللہ عنہ

حدیث

۳۰۵ ۱

خصوصیات
• مغرب متن
• پہ متن پانڈی اعراب
• دیاب نصیر
• حدیث نمبر
• ترجمہ او تشریح
• حل لغات
• دروی حالات
• حدیث تخریج
• تحقیق مذہب اربعہ
• متن مع السند
بالاستعاب

مکتبہ رحمانیہ

0302-6209115
0316-3400041

جنت و ناریت
کتابہ العاشقہ
ابوہلا احمد المصطفیٰ
ابوہلا احمد المصطفیٰ

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاؤن لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

منطق	خطبات	تفاسیر
معانی	سیرت	احیث
تصوف	تاریخ	فقہ
تقابل ادیان	صرف	سوانح حیات
تجوید	نحو	درس نظامی
نعت	فلسفہ	لغت
تراجم	حکمت	فتاوی
تبلیغ و دعوت	بلاغت	اصلاحی
تمام فنون	مناظرے	آڈیو درس

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

الورد الشذی

پښتو شرح د

جامع الترمذی

جلد اول

از حدیث ۱- تا ۳۰۵-

جمع وترتیب: خادم العلماء المفتقر الی اللہ ابو ہلال: عبد الخالق بن خان محمد
خريج الجامعة امداد العلوم الاسلامیة پشاور/ وفاضل وفاق المدارس العالمیة (ایم ای اسلامیات)

ازافادات

شیخ الاسلام فقیہ العصر محمد حسن جان (المدنی، شهید (رحمہ اللہ)

فاشر: مکتبہ رحمانیہ پشاور

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

الورد الشذی

پښتو شرح د

جامع الترمذی

جلد اول

از حدیث ۱- تا ۳۰۵-

جمع و ترتیب: خادم العلماء المفتقر الی الله ابو هلال: عبد الخالق بن خان محمد
خريج الجامعة امداد العلوم الاسلامیة پشاور/ وفاضل وفاق المدارس العالمیة (ایم ای اسلامیات)

ازافادات

شیخ الاسلام فقیه العصر محمد حسن جان (المدنی) شهید (رحمه الله)
ناشر: مکتبه رحمانیہ پشاور

حقوق الطبع محفوظة بحق الناشر:

اسم الكتاب: الورد الشذی بشرح الجامع للترمذی

جلد اول

تالیف:

ابوہلال "عبد الخالق" بن خان محمد خریج الجامعہ امداد العلوم الاسلامیہ پشاور۔
وفاضل وفاق المدارس العالمیہ (ایم ای اسلامیات) رابطہ نمبر ۳۳۲۹۱۲۱۱۹۶۔

مصحح: مولانا عبد الوافی بن عبد الباقي رودات حصارک مزینہ ، فاضل جامعہ امداد العلوم پشاور

سال اشاعت: ۲۰۲۱ - اپریل

تعداد: ۱۰۰۰

ناشر: مکتبہ رحمانیہ محلہ جنگی نزد قصہ خوانی (پشاور)

اہتمام طباعت: الحاج شاہ زادہ صاحب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
فهرس العناوين والمحتويات

١٤	١	مقدمة المصنف
١٩	٢	مقدمة الشارح
٢٣	٣	تمهيدى مباديات د علم حديث
٢٣	٤	١- بحث: مصطلحات د علم حديث لغة وشرعا
٢٥	٥	٢- بحث: مصطلحات خاصه د علم حديث:
٣١	٦	٣- دريم بحث اقسام د احاديثو
٤٥	٧	٤- بحث: تقسيم د احاديثو په اعتبار د اتصال، انقطاع، فصل او وصل
٤٨	٨	٥- بحث بيان: د وجوهاتو د تحمل د حديث:
٥١	٩	٦- بحث: لغوي او اصطلاحى معنى د سنت:
٥٣	١٠	د تقليد شرعى حيثيت
٥٨	١١	٧- بحث: هغه اصطلاحات چي د رجالو د حديث سره متعلق وي:
٥٩	١٢	٨- بحث: د علم حديث د يوڅو معتبرو اشخاصو تذكرة
٦١	١٣	٩- بحث د صحاح سته د مصنفينو د ژوند مختصر حالات
٦٤	١٤	١٠- بحث: فضائل د علم حديث
٦٧	١٥	١١- بحث: تاريخ د تدوين د علم حديث:
٦٩	١٦	١٢- بحث: شروط د صحاح الستة:
٧٢	١٧	١٣- بحث: حجيت د حديث
٨٢	١٨	١٤- مبحث: امام ابو حنيفة رحمة الله عليه دولادت تاريخ
٨٩	١٩	١٥- بحث: خصوصيات د جامع الترمذي
٩٤	٢٠	أبواب الطهارة
٩٧	٢١	١- باب ما جاء لا تقبل صلاة بغير طهور
١٠١	٢٢	٢- باب ما جاء في فضل الطهور
١٠٤	٢٣	٣- باب ما جاء ان مفتاح الصلوة الطهور
١٠٩	٢٤	٤- باب ما يقول اذا دخل الخلاء

٢٥	٥- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الْخَلَاءِ	١١٦
٢٦	٦- بَابُ فِي النَّهْيِ عَنِ اسْتِقْبَالِ الْقِبْلَةِ بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ	١٢٠
٢٧	٧- بَابُ مَا جَاءَ مِنَ الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ	١٢٤
٢٨	٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي النَّهْيِ عَنِ الْبَوْلِ قَائِمًا	١٢٧
٢٩	٩- بَابُ الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ	١٣١
٣٠	١٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِسْتِثْنَاءِ عِنْدَ الْحَاجَةِ	١٣٤
٣١	١١- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْإِسْتِثْنَاءِ بِالْيَمِينِ	١٣٦
٣٢	١٢- بَابُ الْإِسْتِثْنَاءِ بِالْحِجَارَةِ	١٣٩
٣٣	١٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِسْتِثْنَاءِ بِالْحَجَرَيْنِ	١٤٢
٣٤	١٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ مَا يُسْتَنْجَى بِهِ	١٤٨
٣٥	١٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِسْتِثْنَاءِ بِالنَّهْيِ	١٥١
٣٦	١٦- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ الْحَاجَةَ أَبْعَدَ فِي الْمَذْهَبِ	١٥٢
٣٧	١٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْبَوْلِ فِي الْمُغْتَسَلِ	١٥٥
٣٨	١٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي السَّوَالِ	١٥٩
٣٩	دمتواتر اقسام:	١٦٢
٤٠	١٩- بَابُ مَا جَاءَ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَلَا يَغْسِلُ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا	١٦٧
٤١	٢٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّسْمِيَةِ عِنْدَ الْوُضُوءِ	١٧٠
٤٢	٢١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَضْمَضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ	١٧٣
٤٣	٢٢- بَابُ الْمَضْمَضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ مِنْ كَفٍّ وَاحِدٍ	١٧٦
٤٤	٢٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَخْلِيلِ اللَّحْيَةِ	١٧٩
٤٥	٢٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي مَسْحِ الرَّأْسِ أَنَّهُ يُبْدَأُ بِمُقَدِّمِ الرَّأْسِ إِلَى مُؤَخَّرِهِ	١٨٤
٤٦	٢٥- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يُبْدَأُ بِمُؤَخَّرِ الرَّأْسِ	١٨٦

١٨٨	٢٦- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ مَسْحَ الرَّأْسِ مَرَّةً	٤٧
١٩٠	٢٧- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يَأْخُذُ لِرَأْسِهِ مَاءً جَدِيدًا	٤٨
١٩٢	٢٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي مَسْحِ الْأُذُنَيْنِ ظَاهِرِهِمَا وَبَاطِنِهِمَا	٤٩
١٩٤	٢٩- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْأُذُنَيْنِ مِنَ الرَّأْسِ	٥٠
١٩٧	٣٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَخْلِيلِ الْأَصَابِعِ	٥١
٢٠٠	٣١- بَابُ مَا جَاءَ «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ»	٥٢
٢٠٣	٣٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّةً مَرَّةً	٥٣
٢٠٤	٣٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ	٥٤
٢٠٦	٣٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا	٥٥
٢٠٩	٣٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّةً وَمَرَّتَيْنِ وَثَلَاثًا	٥٦
٢١١	٣٦- بَابُ مَا جَاءَ فِيمَنْ يَتَوَضَّأُ بَعْضَ وَضُوئِهِ مَرَّتَيْنِ وَبَعْضَهُ ثَلَاثًا	٥٧
٢١٢	٣٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي وَضُوءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ كَانَ	٥٨
٢١٥	٣٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّضَحُّعِ بَعْدَ الْوُضُوءِ	٥٩
٢١٧	٣٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي اسْتِغَاثَةِ الْوُضُوءِ	٦٠
٢١٩	٤٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّمَنُّدِ بَعْدَ الْوُضُوءِ	٦١
٢٢٣	٤١- بَابُ فِيمَا يُقَالُ بَعْدَ الْوُضُوءِ	٦٢
٢٢٦	٤٢- بَابُ فِي الْوُضُوءِ بِالْمُدِّ	٦٣
٢٢٨	٤٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ الْإِسْرَافِ فِي الْوُضُوءِ بِالْمَاءِ	٦٤
٢٣٠	٤٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ لِكُلِّ صَلَاةٍ	٦٥
٢٣٥	٤٥- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يُصَلِّي الصَّلَوَاتِ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ	٦٦
٢٣٨	٤٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي وَضُوءِ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ	٦٧
٢٤١	٤٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ فَضْلِ طَهُورِ الْمَرْأَةِ	٦٨
٢٤٣	٤٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ	٦٩

٢٤٤	٧٠- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمَاءَ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ
٢٤٨	٧١- بَابُ مِنْهُ آخَرُ
٢٤٩	٧٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ الْبَوْلِ فِي الْمَاءِ الرَّائِي
٢٥١	٧٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي مَاءِ الْبَحْرِ أَنَّهُ طَهُورٌ
٢٥٣	٧٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّشْدِيدِ فِي الْبَوْلِ
٢٥٦	٧٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي نَضْحِ بَوْلِ الْغُلَامِ قَبْلَ أَنْ يَطْعَمَ
٢٥٩	٧٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي بَوْلِ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ
٢٦٢	٧٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الرِّيحِ
٢٦٨	٧٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ النَّوْمِ
٢٧٣	٧٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ
٢٧٦	٨٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ
٢٧٨	٨١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ
٢٨٢	٨٢- بَابُ الْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ
٢٨٤	٨٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ
٢٨٥	٨٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِنَ الْقُبْلَةِ
٢٨٧	٨٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الْقَيْءِ وَالرَّعَافِ
٢٩٢	٨٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ بِالنَّبِيذِ
٢٩٦	٨٧- بَابُ فِي الْمَضْمَضَةِ مِنَ اللَّبَنِ
٢٩٧	٨٨- بَابُ فِي كَرَاهَةِ رَدِّ السَّلَامِ غَيْرَ مُتَوَضِّئٍ
٣١١	٨٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي سُورِ الْكَلْبِ
٣١٥	٩٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي سُورِ الْهَرَّةِ
٣١٧	٩١- بَابُ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ
٣٢١	٩٢- بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ لِلْمَسَافِرِ وَالْمُقِيمِ

٣٢٥	٧٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ أَعْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ	٩٣
٣٢٧	٧٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ ظَاهِرِهِمَا	٩٤
٣٢٨	٧٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْجَوْرَيْنِ وَالتَّغْلِيْنِ	٩٥
٣٣٢	٧٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْعِمَامَةِ	٩٦
٣٣٦	٧٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ	٩٧
٣٤٢	٧٧- بَابُ هَلْ تَنْقُضُ الْمَرْأَةُ شَعْرَهَا عِنْدَ الْغُسْلِ	٩٨
٣٤٣	٧٨- بَابُ مَا جَاءَ أَنْ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ	٩٩
٣٤٤	٧٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ بَعْدَ الْغُسْلِ	١٠٠
٣٤٥	٨٠- بَابُ مَا جَاءَ إِذَا التَّقَى الْخِثَانَانِ وَجَبَ الْغُسْلُ	١٠١
٣٤٩	٨١- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمَاءَ مِنَ الْمَاءِ	١٠٢
٣٥٣	٨٢- بَابُ مَا جَاءَ فِيمَنْ يَسْتَيْقِظُ فَيَرَى بَلَلًا وَلَا يَذْكُرُ اخْتِلَامًا	١٠٣
٣٥٤	٨٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَنِيِّ وَالْمَذْيِ	١٠٤
٣٥٧	٨٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَذْيِ يُصِيبُ الثَّوْبَ	١٠٥
٣٥٨	٨٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَنِيِّ يُصِيبُ الثَّوْبَ	١٠٦
٣٦٠	٨٦- بَابُ غَسْلِ الْمَنِيِّ مِنَ الثَّوْبِ	١٠٧
٣٦١	٨٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ يَنَامُ قَبْلَ أَنْ يَغْتَسِلَ	١٠٨
٣٦١	٨٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ لِلْجُنُبِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ	١٠٩
٣٦٢	٨٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي مُصَافَحَةِ الْجُنُبِ	١١٠
٣٦٣	٩٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَرْأَةِ تَرَى فِي الْمَنَامِ مِثْلَ مَا يَرَى الرَّجُلُ	١١١
٣٦٤	٩١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَسْتَدْفِي بِالْمَرْأَةِ بَعْدَ الْغُسْلِ	١١٢
٣٦٤	٩٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّيْتِمِ لِلْجُنُبِ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ	١١٣
٣٦٧	٩٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ	١١٤
٣٦٩	٩٤- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمُسْتَحَاضَةَ تَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ	١١٥

٣٧٠	٩٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ أَنَّهَا تَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ	١١٦
٣٧٣	٩٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ أَنَّهَا تَغْتَسِلُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ	١١٧
٣٧٤	٩٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْحَائِضِ أَنَّهَا لَا تَقْضِي الصَّلَاةَ	١١٨
٣٧٥	٩٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنْبِ وَالْحَائِضِ أَنَّهُمَا لَا يَقْرَأَنَّ الْقُرْآنَ	١١٩
٣٧٦	٩٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي مُبَاشَرَةِ الْحَائِضِ	١٢٠
٣٧٨	١٠٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي مُوََاكَلَةِ الْحَائِضِ وَسُورِهَا	١٢١
٣٧٨	١٠١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْحَائِضِ تَتَنَاوَلُ الشَّيْءَ مِنَ الْمَسْجِدِ	١٢٢
٣٧٩	١٠٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ إِثْبَانِ الْحَائِضِ	١٢٣
٣٨٠	١٠٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْكَفَّارَةِ فِي ذَلِكَ	١٢٤
٣٨١	١٠٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي غَسْلِ دَمِ الْحَيْضِ مِنَ الثَّوْبِ	١٢٥
٣٨٢	١٠٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَمِّ تَمَكُّثِ النَّفْسَاءِ	١٢٦
٣٨٣	١٠٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ	١٢٧
٣٨٤	١٠٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنْبِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَعُودَ تَوَضُّأً	١٢٨
٣٨٥	١٠٨- بَابُ مَا جَاءَ إِذَا أَقْبَمَتِ الصَّلَاةُ وَوَجَدَ أَحَدُكُمْ الْخَلَاءَ فَلْيَبْدَأْ بِالْخَلَاءِ	١٢٩
٣٨٦	١٠٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الْمَوَاطِئِ	١٣٠
٣٨٦	١٠٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّيَمُّمِ	١٣١
٣٨٨	١١٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ مَا لَمْ يَكُنْ جُنْبًا	١٣٢
٣٩٣	١١١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبَوْلِ يُصِيبُ الْأَرْضَ	١٣٣
٣٩٤	١١٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبَوْلِ يُصِيبُ الْأَرْضَ	١٣٤
٣٩٦	كتاب الصلاة	١٣٥
٣٩٦	١- بَابُ مَا جَاءَ فِي مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	١٣٦
٤٠١	٢- بَابُ مِنْهُ	١٣٧
٤٠٢	٣- بَابُ مِنْهُ	١٣٨

١٣٩	٤- باب مَا جَاءَ فِي التَّغْلِيْسِ بِالْفَجْرِ	٤٠٤
١٤٠	٥- باب مَا جَاءَ فِي الْإِسْفَارِ بِالْفَجْرِ	٤٠٦
١٤١	٦- باب مَا جَاءَ فِي التَّعْجِيلِ بِالظُّهْرِ	٤٠٧
١٤٢	٧- باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ الظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ	٤٠٩
١٤٣	٨- باب مَا جَاءَ فِي تَعْجِيلِ الْعَصْرِ	٤١٢
١٤٤	٩- باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعَصْرِ	٤١٥
١٤٥	١٠- باب مَا جَاءَ فِي وَقْتِ الْمَغْرِبِ	٤١٦
١٤٦	١١- باب مَا جَاءَ فِي وَقْتِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ	٤٢١
١٤٧	١٢- باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ	٤٢٢
١٤٨	١٣- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ النَّوْمِ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالسَّهْرِ بَعْدَهَا	٤٢٣
١٤٩	١٤- باب مَا جَاءَ مِنَ الرُّخْصَةِ فِي السَّهْرِ بَعْدَ الْعِشَاءِ	٤٢٥
١٥٠	١٥- باب مَا جَاءَ فِي الْوَقْتِ الْأَوَّلِ مِنَ الْفَضْلِ	٤٢٦
١٥١	١٦- باب مَا جَاءَ فِي الشَّهْرِ عَنْ وَقْتِ صَلَاةِ الْعَصْرِ	٤٢٩
١٥٢	١٧- باب مَا جَاءَ فِي تَعْجِيلِ الصَّلَاةِ إِذَا أَخْرَهَا الْإِمَامُ	٤٢٩
١٥٣	١٨- باب مَا جَاءَ فِي النَّوْمِ عَنِ الصَّلَاةِ	٤٣٠
١٥٤	١٩- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَنْسَى الصَّلَاةَ	٤٣١
١٥٥	٢٠- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ تَفَوُّتُهُ الصَّلَوَاتِ بِأَيَّتِهِنَّ يَبْدَأُ	٤٣٢
١٥٦	٢١- باب مَا جَاءَ فِي صَلَاةِ الْوُسْطَى أَنَّهَا الْعَصْرُ وَقَدْ قِيلَ إِنَّهَا الظُّهْرُ	٤٣٦
١٥٧	٢٢- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ وَبَعْدَ الْفَجْرِ	٤٣٧
١٥٨	٢٣- باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ	٤٤١
١٥٩	٢٤- باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ	٤٤٣
١٦٠	٢٥- باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ أَذْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ	٤٤٥
١٦١	٢٦- باب مَا جَاءَ فِي الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي الْحَضَرِ	٤٤٦

١٢٢	٢٧- باب مَا جَاءَ فِي بَدْءِ الْأَذَانِ	٤٥٥
١٢٣	٢٨- باب مَا جَاءَ فِي التَّرْجِيْعِ فِي الْأَذَانِ	٤٦٣
١٢٤	٢٩- باب مَا جَاءَ فِي إِفْرَادِ الْإِقَامَةِ	٤٦٧
١٢٥	٣٠- باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِقَامَةَ مَثْنَى مَثْنَى	٤٦٩
١٢٦	٣١- باب مَا جَاءَ فِي التَّرْسُلِ فِي الْأَذَانِ	٤٧٠
١٢٧	٣٢- باب مَا جَاءَ فِي إِدْخَالِ الْإِصْبَعِ فِي الْأُذُنِ عِنْدَ الْأَذَانِ	٤٧٤
١٢٨	٣٣- باب مَا جَاءَ فِي التَّثْوِيْبِ فِي الْفَجْرِ	٤٧٦
١٢٩	٣٤- باب مَا جَاءَ أَنَّ مَرَأَةً أَذَنَ فَهُوَ يُقِيمُ	٤٨٠
١٧٠	٣٥- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ الْأَذَانِ بِغَيْرِ وُضُوءٍ	٤٨١
١٧١	٣٦- باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِمَامَ أَحَقُّ بِالْإِقَامَةِ	٤٨٤
١٧٢	٣٧- باب مَا جَاءَ فِي الْأَذَانِ بِاللَّيْلِ	٤٨٧
١٧٣	٣٨- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ الْخُرُوجِ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ الْأَذَانِ	٤٨٨
١٧٤	٣٩- باب مَا جَاءَ فِي الْأَذَانِ فِي السَّفَرِ	٤٨٩
١٧٥	٤٠- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْأَذَانِ	٤٩١
١٧٦	٤١- باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِمَامَ ضَامِنٌ وَالْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمِنٌ	٤٩٣
١٧٧	٤٢- باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا أَذَنَ الْمُؤَذِّنُ	٤٩٤
١٧٨	٤٣- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ أَنْ يَأْخُذَ الْمُؤَذِّنُ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا	٥٠٥
١٧٩	٤٤- باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا أَذَنَ الْمُؤَذِّنُ مِنَ الدُّعَاءِ	٤٩٧
١٨٠	٤٥- باب مِنْهُ آخَرُ	٥٠٢
١٨١	٤٦- باب مَا جَاءَ فِي أَنَّ الدُّعَاءَ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ	٥٠٣
١٨٢	٤٧- باب مَا جَاءَ كَمْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَى عِبَادِهِ مِنَ الصَّلَوَاتِ	٥٠٤
١٨٣	٤٨- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ	٥٠٩
١٨٤	٤٩- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْجَمَاعَةِ	٥١٤
١٨٥		٥١٥

١٨٦	٥٠- باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَسْمَعُ النِّدَاءَ فَلَا يُجِيبُ	٥٢٢
١٨٧	٥١- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَخَدَهُ ثُمَّ يُدْرِكُ الْجَمَاعَةَ	٥٢٤
١٨٨	٥٢- باب مَا جَاءَ فِي الْجَمَاعَةِ فِي مَسْجِدٍ قَدْ صَلَّي فِيهِ مَرَّةً	٥٢٥
١٨٩	٥٣- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْعِشَاءِ وَالْفَجْرِ فِي الْجَمَاعَةِ	٥٢٦
١٩٠	٥٤- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الصَّفِّ الْأَوَّلِ	٥٢٨
١٩١	٥٥- باب مَا جَاءَ فِي إِقَامَةِ الصُّفُوفِ	٥٣٠
١٩٢	٥٦- باب مَا جَاءَ لِيَلِيَنِي مِنْكُمْ أَوْ لَوْ الْأَخْلَامِ وَالنَّهْيِ	٥٣٣
١٩٣	٥٧- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الصَّفِّ بَيْنَ السَّوَارِي	٥٣٣
١٩٤	٥٨- باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ	٥٣٤
١٩٥	٥٩- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَمَعَهُ رَجُلٌ	٥٣٧
١٩٦	٦٠- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي مَعَ الرَّجُلَيْنِ	٥٣٨
١٩٧	٦١- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَمَعَهُ الرَّجَالُ وَالنِّسَاءُ	٥٣٩
١٩٨	٦٢- باب مَا جَاءَ مَنْ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ	٥٤٠
١٩٩	٦٣- باب مَا جَاءَ إِذَا أَمَّرَ أَحَدُكُمْ النَّاسَ فَلْيُخَفِّفْ	٥٤٣
٢٠٠	٦٤- باب مَا جَاءَ فِي تَحْرِيمِ الصَّلَاةِ وَتَحْلِيلِهَا	٥٤٧
٢٠١	٦٥- باب مَا جَاءَ فِي نَشْرِ الْأَصَابِعِ عِنْدَ التَّكْبِيرِ	٥٥٠
٢٠٢	٦٦- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى	٥٥١
٢٠٣	٦٧- باب مَا يَقُولُ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ	٥٥٢
٢٠٤	٦٨- باب مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْجَهْرِ بِ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)	٥٥٧
٢٠٥	٦٩- باب مَنْ رَأَى الْجَهْرَ بِ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)	٥٥٨
٢٠٦	٧٠- باب مَا جَاءَ فِي افْتِتَاحِ الْقِرَاءَةِ بِ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)	٥٦١
٢٠٧	٧١- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ	٥٦٣
٢٠٨	٧٢- باب مَا جَاءَ فِي التَّأْمِينِ	٥٦٦

٥٧١	٢٠٩	٧٣- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّامِينَ
٥٧٤	٢١٠	٧٤- باب مَا جَاءَ فِي السَّكَّتَيْنِ فِي الصَّلَاةِ
٥٧٥	٢١١	٧٥- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَمِينِ عَلَى الشِّمَالِ فِي الصَّلَاةِ
٥٧٧	٢١٢	٧٦- باب مَا جَاءَ فِي التَّكْبِيرِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ
٥٧٩	٢١٣	٧٧- باب مِنْهُ آخَرُ
٥٧٩	٢١٤	٧٨- باب مَا جَاءَ فِي رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الرُّكُوعِ
٥٨٣	٢١٥	٧٩- باب مَا جَاءَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَزِفْ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ (من الصلاة).
٥٨٤	٢١٦	٨٠- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الرُّكْبَتَيْنِ فِي الرُّكُوعِ
٥٨٦	٢١٧	٨١- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ يُجَافِي يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ فِي الرُّكُوعِ
٥٨٦	٢١٨	٨٢- باب مَا جَاءَ فِي التَّسْبِيحِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ
٥٩٠	٢١٩	٨٣- باب مَا جَاءَ فِي النَّهْيِ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ
٥٩١	٢٢٠	٨٤- باب مَا جَاءَ فِيَمَنْ لَا يُقِيمُ صُلْبَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ
٥٩٣	٢٢١	٨٥- باب مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ
٥٩٤	٢٢٢	٨٦- باب مِنْهُ آخَرُ
٥٩٧	٢٢٣	٨٧- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الرُّكْبَتَيْنِ قَبْلَ الْيَدَيْنِ فِي السُّجُودِ
٥٩٩	٢٢٤	٨٨- باب آخَرُ مِنْهُ
٥٩٩	٢٢٥	٨٩- باب مَا جَاءَ فِي السُّجُودِ عَلَى الْجَبْهَةِ وَالْأُفِّ
٦٠١	٢٢٦	٩٠- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ يَضَعُ الرَّجُلُ وَجْهَهُ إِذَا سَجَدَ
٦٠٣	٢٢٧	٩١- باب مَا جَاءَ فِي السُّجُودِ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءٍ
٦٠٤	٢٢٨	٩٢- باب مَا جَاءَ فِي التَّجَافِي فِي السُّجُودِ
٦٠٤	٢٢٩	٩٣- باب مَا جَاءَ فِي الْإِعْتِدَالِ فِي السُّجُودِ
٦٠٥	٢٣٠	٩٤- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ وَنَضْبِ الْقَدَمَيْنِ فِي السُّجُودِ

٢٣١	٩٥- باب مَا جَاءَ فِي إِقَامَةِ الصُّلْبِ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ	٢٠٦
٢٣٢	٩٦- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ أَنْ يُبَادَرَ الْإِمَامُ بِالرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ	٢٠٨
٢٣٣	٩٧- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ الْإِقْعَاءِ فِي السُّجُودِ	٢٠٨
٢٣٤	٩٨- باب مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي الْإِقْعَاءِ	٢٠٩
٢٣٥	٩٩- باب مَا يَقُولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ	٢١٠
٢٣٦	١٠٠- باب مَا جَاءَ فِي الْإِعْتِمَادِ فِي السُّجُودِ	٢١١
٢٣٧	١٠١- باب مَا جَاءَ كَيْفَ النَّهْضُ مِنَ السُّجُودِ	٢١٢
٢٣٨	١٠٢- باب مِنْهُ أَيْضًا	٢١٣
٢٣٩	١٠٣- باب مَا جَاءَ فِي التَّشْهَدِ	٢١٤
٢٤٠	١٠٤- باب مِنْهُ أَيْضًا	٢١٥
٢٤١	١٠٥- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ يُخْفِي التَّشْهَدَ	٢٢١
٢٤٢	١٠٦- باب مَا جَاءَ كَيْفَ الْجُلُوسُ فِي التَّشْهَدِ	٢٢١
٢٤٣	١٠٧- باب مِنْهُ أَيْضًا	٢٢٢
٢٤٤	١٠٨- باب مَا جَاءَ فِي الْإِشَارَةِ فِي التَّشْهَدِ	٢٢٣
٢٤٥	١٠٩- باب مَا جَاءَ فِي التَّسْلِيمِ فِي الصَّلَاةِ	٢٢٥
٢٤٦	١١٠- باب مِنْهُ أَيْضًا	٢٢٦
٢٤٧	١١١- باب مَا جَاءَ أَنْ حَذَفَ السَّلَامُ سُنَّةً	٢٢٧
٢٤٨	١١٢- باب مَا يَقُولُ إِذَا سَلَّمَ مِنَ الصَّلَاةِ	٢٢٨
٢٤٩	١١٣- باب مَا جَاءَ فِي الْإِنْصِرَافِ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ.	٢٣١
٢٥٠	١١٤- باب مَا جَاءَ فِي وَصْفِ الصَّلَاةِ	٢٣٢
٢٥١	١١٥- باب مِنْهُ	٢٣٥

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمة المصنف

حالات او علمي مقام او خدمات دامام ترمذي (رحمه الله)

دامام ترمذي پوره نوم ابو عيسي محمد بن عيسي بن سورة بن موسي بن الضحاك دي او دري نسبتونه لري: (۱) السليمي (۲) الترمذي (۳) البوغي. علامه سمعاني دضحاك په ځاي شداد ليكلي دي اسم محضه يي محمد دي او ابو عيسي يي اسم كنيه ده كله كله چي لقب مشهور شي نو هم هغه استعمال يږي لهذا دا لقب او كنيه داوړه ده او سليمي ته منسوب كيدل من حيث القبيله دي ځكه چي د بني سليم قبيلي سره يي تعلق وو او ترمذ او بوغ وطنونه دي دعلامي په لحاظ يي ورته نسبت شوي دي امام موصوف دترمذ بنار اوسيدونكي وو. او ترمذ بنار دجيحون درياب سره چي په دريا بلخ مشهور دي واقع دي، دا يو قديمي بنار دي چي دبلخ درياب په كناره واقع دي ددي نسبت په لحاظ ورته ما وراء النهر هم وئيلي شي، او دا درياب دافغانستان او وروس په مينځ كي فاصل دي، مگر اوس دا بنار د موجوده جغرافيه په لحاظ په ازبكستان كي واقع دي تردي چي دا علاقه د ۲۰۰ هجري نه تر ۲۰۰ هجري پوري د ديني علومو مركز پاتي شوى، او خاصكر دا بنار د مدينه الاولياء په نوم هم په خلقو كي ياد يږي.

بوغ مقام د ترمذ بنار په كلو كي ديو كلي نوم دي په بوغ كلي كي دامام ترمذي ولادت شوي دي چي دترمذ بنار نه دشپږ فرسخ مسافه كي واقع دي.

ولادت او وفات

د صحيح قول مطابق دامام ترمذي ولادت په ۲۰۹ هجري كي شوي دي او دوفات متعلق يي د علماء اتفاق دي چي په ۲۷۹ هجري كي داويا كالو په عمر كي په ترمذ بنار كي د دوشنبې په شپه وفات شوي دي.

اعتراض: دبعضي روايتونو نه معلوم يږي چي ابو عيسي كنيه ايخودل ممنوع دي او وجه دمانعت داده چي دعيسي عليه السلام بالكل پلار نشته چنانچي ابن ابي شيبه پخپل مصنف كي يو روايت نقل كړي دي: ان رجلا كني بابي عيسي فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم لا ابا عيسي، يعني يو كس د ځان دپاره ابو عيسي نوم كيخودو نو نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمائيل چي دعيسي عليه السلام بالكل پلار نشته نو ددي شېهي په بنا رسول الله ددينه انكار او كړو مگر دابو داود په روايت كي دي چي د امير المؤمنين عمر فاروق رضي الله عنه خوي د ځان دپاره ابو عيسي كنيه منتخب كړه، نو امير المؤمنين عمر فاروق

رضي الله عنه هغه ته سزا ورکړه نو بيا ابو عيسي کڼيه څنگه امام ترمذي دځان دپاره منتخب کړي ده؟

جواب: ممکن ده چي دمانعت والاحديث امام ترمذي ته رسيدلي نه وي ليکن دا جواب کمزوري دي ځکه چي دا جواب دامام ترمذي دعلمي جلالت سره مناسب نه دي. بل جواب دادي چي دا مانعت په ابتداء کي وو او بيا منسوخ شوي دي ابو عيسي کڼيه هغه وخت کي جائز نه وو کله چي دعتيدي دفساد احتمال وو مگر کله چي اسلامي عقائد راسخ شول نو ددي شېهي وقوع باقي پاتي نشوه. بل جواب دادي ممکن ده چي امام ترمذي دا مانعت او دا حديث په کراحت تنزيهي او خلاف اولي محمول کړي وي.

ددې يو جواب دا هم دي د ابو داود په حديث کي دي چي مغيره بن شعبه رضي الله عنه دځان دپاره ابو عيسي کڼيه منتخب کړي وه کله چي عمر فاروق ورنه انکار او کړونو وي فرمائيل تا هم دځان دپاره ابو عيسي کڼيه منتخب کړه په دي وخت کي مغيره رضي الله عنه او فرمائيل کڼي بي رسول الله صلي الله عليه وسلم، يعني ددي اسم کڼيه انتخاب زما دپاره رسول الله صلي الله عليه وسلم کړي وو او يا دا چي دا يي زما دپاره جائز کړي وه (الاصابه).

دعلم دحصول دپاره دامام موصوف مختلفو ممالکوته سفرونه کول.

امام ترمذي چونکه په ماوراء النهر علاقه کي پيدا شوي دي او دا علاقه څلور سوه کالو پوري دعلم مرکز پاتي شوي وو نو په دي بناء امام موصوف ابتدائي تعليم پخپله علاقه کي حاصل کړو او دمزيد ترقی دپاره يي مختلفو ممالکوته سفرونه او کړل چنانچي بخارا، خراسان، بصره، کوفه، حجاز، مکه مکرمه، مدينه منوره ته يي سفرونه او کړل، امام ابن حجر فرمائي: طاف البلاد وسمع خلقاً اي من العلماء الخراسانيين والعراقيين والحجازيين. يعني هغوی مختلفو علاکو ته سفرونه او کړل او دخراسان او عراق او حجاز د ډيرو علماؤ نه يي علم حاصل کړو.

دامام ترمذي مشاځ

چونکه امام ترمذي دعلم دحصول دپاره ډيرو ممالکوته سفرونه کړي دي نو په دي اعتبار سره دهغه داستاذانو تعداد هم زيات دي مگر يو څو مشهور ترين استاذان يي ستاسو دعلمي ترقی دپاره په لاندينو کرځو کي ذکر کوو:

(۱) امير المؤمنين في الحديث محمد بن اسماعيل بخاري رحمه الله.

(۲) امام مسلم بن الحجاج القشيري.

(۳) امام ابو داود.

(۴) قتيبه بن سعيد.

(۵) محمد بن بشار

(۶) يحيى بن سعيد انصاري

(۷) هناد بن السريع

(۸) محمود بن غيلان

په دي ټولو کي يي زياته استفاده دامام بخاري نه کړي ده چنانچي امام ترمذي پخپله يوه مشهوره رساله کي پخپله اعتراف کوي چي ما په ټولو استاذانو کي دهر چا نه زياته استفاده دامام بخاري نه کړي ده او دهغه سره به مي علمي مذاکري کولي چنانچي په جامع الترمذي کي ۱۱۴، مواقعو کي دامام بخاري نه دامام ترمذي داستفادي صراحت موجود دي، صرف هغه استاذان دچا نه چي امام ترمذي پخپل کتاب کي اخذ دروايت کړي دي دهغوي تعداد ۲۰۶ دي

دامام ترمذي شاگردان

دامام موصوف دشاگردانو تعداد هم زيات دي ليکن په طور دنموني ورنه دلته ديوڅو مشهورو اشخاصو تذکره کوو.

(۱) ابو العباس محمد بن احمد، (۲) ابو حامد احمد بن عبدالله مروزي (۳) داود بن نصرائين سهل بزدوي (۴) احمد بن يوسف النصفی (۵) محمد بن محمود (۶) ابو الحسن احمد بن ابراهيم، ټولو استاذانو به امام ترمذي ته دقدر په نظر کتل چنانچي يو ځل امام بخاري پخپله هغوي ته وفرمائيل: ما انتفعت بك اكثر مما انتفعت بي يعني څومره فائده چي ما ستا نه حاصله کړه دومره تا زما نه نه ده حاصل کړي.

دامام ترمذي علمي مقام

دامام بخاري دوفات نه پس په علمي طور سره دهغه جانشين امام ترمذي مقرر شو چنانچي حافظ ابن حجر فرمائي:

مات البخاري فلم يخلف بخراسان مثل ابي عيسي في العلم والحفظ والورع والزهد بكي حتي عبي وبقي ضريرا سنين، يعني دامام بخاري دوفات نه پس په خراسان کي دامام ترمذي پشان بل څوک نائب نشته نه په علم کي نه په حفظ کي او نه په زهد او تقوي کي او دهغه په مرگ يي دومره اوږل چي نظريي ختم شو او بيا يي دتردگي ډير کلونه په نابينا حالت کي تير کړل.

عالي السند

امام ترمذي ته دسند دعلوم مقام حاصل دي او واسطي يي کمي دي په اصل کي سند په دوه قسمه دي يو عالي سند دي او بل سافل، چنانچي دجامع الترمذي دکتاب الفتن په اخر کي يو حديث دي په کوم کي چي دامام ترمذي او د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په مينځ کي صرف دري واسطي دي داسي احاديثو ته په اصطلاح دمحدثينو کي ثلاثيات وييلي شي په جامع

الترمذي کي صرف يو حديث ثلاثي دي او په بخاري کي تقريباً ۲۲ احاديث ثلاثيات دي، په مؤطاء دامام مالک کي دثلاثياتو تعداد دهر چا په نسبت زيات دي.

غرض دامام ترمذي

دهر محدث د احاديثو په جمع کولو کي کوم خاص غرض وي، مگر دامام ترمذي دتولونه لوي غرض مذاهب او ددوي مستدلالات بيانول دي دشيخينو په طريقه کي ابهام او د تبیین لاره وه او دامام ابو داود لاره مستدلالات وو نو دواړه يي په انتهائي عمدگي سره جمع کړل او انسانيت ته يي پيش کړل.

بعضي کسانو خو امام ترمذي ته اکمه يعني مادرزاد پوند وئيل ليکن دا نسبت غلط دي صحيح ترين قول دادي چي امام ترمذي دامام بخاري په وفات دومره اوژپل چي نظريي ختم شو داسي کس ته ضرير وئيلي شي په دنيا کي يي اويا کاله ژوند تيرکړي دي او بيا يي دارالبقاء ته رحلت کړي دي.

دامام ترمذي مسلک

فائده اولاً: په اصل کي په دغه زمانه کي دوه مکاتب فکر وو:

(۱) دفقهاؤ او دمحدثينو دا هغه کسان وو دچا اصل کار چي دنصوصو نه مسائل مستنبط کول وو او ضمناً يي روايت دحديث هم کولو دي قسمه خلقو ته عراقيين او اهل الرائي وئيلي شي.

دويم جماعت دمحدثينو فقهاؤ دي دا هغه کسان دي دچا اصل کار چي روايت کول وو مگر مسائل به يي هم بيانول دوي ته حجازيين وئيلي شي او اهل حديث ورته هم وئيلي شي (مگر غير مقلدين مراد نه دي، په عراقيينو کي صرف امام ابو حنيفه او دهغه شاگردان نه وو بلکه نور هم ډير مجتهدين وو چي ددي شعبي سره يي تعلق لرلو لکه سفيان ثوري، سفيان بن عيينه، عبدالله بن مبارك ابن ابي ليلى، ابن شبرمه او ددوي نه علاوه دزمانې دمرور سره دوي او ددوي ملگري يوځاي شول او حنفي مذهب په وجود کي راغي او دحجازيينو معامله ددي برعکس پاتي شوه ددوي معامله په ابتداء کي يوه وه مگر دزمانې دتيريدو سره دوي مختلف شول دحجازيينو سرکرده او سپه سالار سعيد بن المسيب رحمه الله عليه وو او بيا دهغه نه پس ددوي مشري امام مالک کوله او بيا امام شافعي دهغه نه پس ددوي لاره اختيار کړه تردي چي دهغه يو مستقل مذهب جوړ شو بيا امام احمد هم دا لاره اختيار کړه او دهغه هم يو مستقل مذهب جوړ شو په دي سلسله کي صرف امام شافعي او احمد نه دي بلکه ددوي نه علاوه نور هم ډير اشخاص ددي زنجير کړي دي لکه امام اوزاعي، ابن جرير، طبري وغيره مگر روسته ددوي منونکي پاتي نشول او پخپله ختم شول.

الغرض: حجازيين په دري اقسامو تقسيم شول او عراقيين متحد پاتي شول اوس هم په موجوده زمانه کي څلور قسمه مکاتب فکر باقي وي دصباح سته دتصنيف په وخت کي حجازيين جدا جدا ناست نه وو مگر اثار شروع شوي وو هغه وخت کي چي به څوک مالکي وو هغه پوره مالکي نه وو بلکه ميلان به يي د امام مالک مذهب ته کولو او چي څوک به شافعي وو او يا به حنبلي وو هغوی هم پوره شوافع او پوره حنابله نه وو بلکه ددوی طرف ته يي ميلان وو، امام ترمذي هم داهل حجاز تقليد کولو او دامام احمد بن حنبل مذهب طرف ته مائل وو لکه چي دامام ابو داود ميلان هم حنبلي مذهب ته دي لکه چي په کتاب کي هم دي طرف ته په اکثرو مقاماتو کي اشارات کوي او په هيڅ يو مقام کي يي صراحتا په امام احمد بن حنبل تنقيد نه دي کړي بلکه ځاي په ځاي دهغه رسي راکاږي او دامام شافعي او امام ابو حنيفه په مذهب اعتراضات کوي.

دامام اسحاق بن راهويه او دامام احمد بن حنبل مسلکونه جدا جدا نه وو بلکه صرف يو فيصد يا دوه فيصده مسائلو کي يي اختلاف وو پس امام ترمذي هم دوی طرف ته منتسب دي.

دويم قول دشاولي الله محدث دهلوي دي چي امام ترمذي مقلد محض نه دي بلکه مجتهد منتصب دي او مجتهد او منتصب هغه چاته وئيلي شي څوک چي په اصل استنباط کي دخپل امام مقلد وي او په فروعاتو کي ازاد وي او دهیچا مقلد نه وي امام ترمذي بالکل داسي دي څنگه چي دامام طحاوي حالت وو.

مقدمة الشارح

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الواحد العلي المتعال، الوالي الواحد الغني، المنزه عن كل عيب، الذي لا سي ولا وزير ولا شبيه ولا نظير له، المقتدر بالخلق و المتصرف بالمشيئة والتقدير ليس كمثله شيء وهو السميع البصير، له الرفعة والحمد والثناء، والعلو الذي لا تحيط بجلاله العقول والأفهام، والصلاة والسلام على أكرم الخلائق المبعوث باليلة البيضاء والحنفية السحاء الذي ليلها كنهارها أما بعد:

علم حديث ددين اسلام په علومو كي يو داسي علم دي په كوم كي چي د انسانيت دپاره بلند پايه رهنمائي او اخلاقي او حقوقي تربيت او د همدردی يو بي مثاله درس دی او يو انسان لره ددرنده توب نه انسانيت ته رابلي او دا د اخلاقو او كردار د اصلاح او د دنيوي او اخروي سعادت يوه بي انتها لويه خزانه ده او همدي مضمون ته د علم حديث په موضوع كي هم اشاره شوي ده چي په علم حديث كي د "الفوز بسعادة الدارين" نه بحث كيږي د كوم سره چي د حلالو او حرامو دا حكامو معلومولو تعلق دی، دا تمام امور ددي علم په اهميت دلالت كوي. بلكه علم حديث د علوم اسلاميه منهج او اساس او دائرة المعارف دي، بلكه علماؤ حديث رسول وحي خفي گنډلي دي، او دا زمونږ دپاره د الله تعالي په انعاماتو كي عظيم ترين نعمت دی لكه چي د سورة المائدة د ايت: الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا (المائدة: ٣) نه په طور د دلالت النص معلوم كيږي ځكه چي دا معلوم حقيقت دي چي اكمال ددين په حديث نبوي شوی دی.

حقيقت دادي چي په كوم كال (١٩٨٩) كي ما په دوره حديث كي داخله كوله نو حيران وم چي چرته لاړشم؟ په مختلفو مدارسو وگرځيدم مگر كله چي مي د شيخ الاسلام شيخ المشائخ شيخ الحديث محمد حسن جان (المدني) شهيد (رحمه الله) د خولي نه يو څو كلمات واوريډل نو مطمئن شوم او سوچ مي وكړو ماله بل هيچرته تلل ندي پكار، غرض دا چي ددوي سره مي داخله واخستله او په دوره حديث كي ورسره شريك شوم، او صحيح البخاري او جامع الترمذي مي ورنه ولوستل، هغوی ته الله تعالي په علم حديث كي بي حده مهارت ورکړی وو، دا كتابونه يي په بهترين انداز او اسلوب سره تدريس كړل، او دهم هغه وخت نه زما په زړه كي د صحيح البخاري او جامع الترمذي سره د نورو كتابونو په نسبت محبت زيات شو، ددرس په

دوران کي او د درس نه پس به مونږ د شيخ صاحب نه د بعضي ضروري مسائلو نوبت هم اخستلو ، تر ددي چي اوس په بعضي مسائلو کي په کار راغلل ، او الحمد لله بعضي نور مسائل مونږ ته دهغوئ د خولي نه زباني هم ياد دي او د کتابونو د مطالعي هم ډير کوشش جاري دی ، بهر حال د مشاخصو فيوضات بهترينه علمي سرمايه وي ، او همدا پدي مشکل ترين وخت کي د مشکل د حل کولو ذريعه وگرځيدله .

د کتاب پيش کولو اصل باعث دادی چي الحاج شازاده صاحب مدير مکتبه رحمانيه پشاور سره زما تقريبا د ديرش کالو نه تعلق راروان دی ، هغوئ د يو پبليشر په حيثيت د ډيري زماني نه د درس نظامي د متون او شروحاتو د اشاعت په سلسله کي حيرانونکي کردار ادا کړي دی ، او د عظيم ترين خدمت سعادت يي حاصل کړی دی ، هغوئ د کافي مودي نه وخت په وخت ماسره اکثر د صحاح سته د شروحاتو مرتب کولو مذاکره کوله مگر حالات نه وو مساعد شوي ، ليکن اوس الله تعالي د حاجي صاحب ارادي ته عملي شکل ورکړو ، هغه به وئيل که الله تعالي دا کار وکړی نو د حديث نبوي د اشاعت تاج به مو په سر کيځودی شي ، او يو لوي ارمان به مو پوره شي ، ځکه چي دا يو لوي سعادت دی .

تر ددي چي حاجي صاحب موصوف زه ناچيز بنده دي کار ته مجبور کړم چي په جامع الترمذي يوه جامع ترين او متوسط المقدار او اسان فهمه شرح وليکم ، او بل طرف ته زما هم دا يو لوي ارمان وو او هر وخت به مي د الله تعالي نه غوښتل چي د حديث نبوي د خدمت توفيق راکړي ، مگر د بعضي مالي مشکلاتو په وجه په دي مبارک کار کي دې وخته پوري کاميابي نه نصيب کيدله ، اخر داچي د حاجي صاحب د زيات اصرار په وجه مي دي کار ته ځان متوجه کړو ، بل طرف ته زه د خپلي علمي کمزوري هم اعتراف کوم چي خدا ناخواسته چرته دانسته يا نادانسته لغزش رانه ونه شي مگر د دوستانو د حوصله افزائي او ترغيباتو په وجه په ما کي جرأت پيدا شو ، د الله تعالي نه دعا غواړم چي د غلطيدو نه مي محفوظ کړي ، او ددي کتاب د پوره کولو توفيق راکړي ، ددي دپاره راته تمام ضروري لوازم او ضروريات مهيا کړي ، او زما دا عمل د سعادت الدارين او مغفرت او په قيامت کي د شفاعت نبوي ذريعه وگرځوي . او خصوصا زما مرحومي والدي ته هم ددي علمي خدمت په صله کي برخه ورکړي . الله تعالي دي ورته جنت الفردوس کي او عرش عظيم د سوري لاندې ځاي ورکړي . د قارئينو نه خواست دی چي پخپلو نیکو دعاگانو کي يي هيره نکړي .

تر ددي چي په ترمذي مي د "الورد الشذي" بشرح الجامع الترمذي په نوم د شرحي ليکلو دپاره

قلم پورته کړو. پس پدي سلسله کي مي د الله نه مدد غوښتلو په حال کي په کار شروع وکړه،
وهو نعم ونعم الوكيل و نعم المستعان وعليه التكلان.

په جامع الترمذي بي شميره علماؤ شرحي ليکلي دي مگر زمونږ د شرحي خصوصيت دادی چي
دا په پښتو ده، او با محاوره انداز سره مرتب ده، دارنگي اسان فهمه ده، په دي کي د علمي
مطالبو د استيعاب کوشش شوی دی، او اختصار هم مد نظر ساتلی شوی، زما دا کوشش دی
چي د مسئلي د تحقيق کوشش وکړم او د چا په ذات تعرض ونکړم، او نه د چا د توهين ارتکاب
وکړم، او نه د چا نوم واخلم، ځکه چي په داسي صورت کي انسان متعصب جوړېږي او حق
پرست او متقي نه پاتي کېږي، ځکه چي دا کار ورته په حق پرستۍ کي حائل جوړ شي.

د دين اسلام د خدمت په سلسله کي زما بعض نور اثار هم په کتابي شکل کي منظر عام ته راغلي
دي کوم چي په لاندینو کرځو کي مذکور دي:

۱- پښتو ترجمه د تفسير بيان القرآن د مولانا اشرف علي تهانوي.

۲- ترجمه تفسير مظهري ۳- ترجمه سنن ابي داود

۴- معارف الصالحين شرح رياض الصالحين

۵- ترجمه مسند امام ابي حنيفه ۶- ترجمه موطاء امام مالك

۷- ترجمه موطاء امام محمد ۸- ترجمه مفتاح التلخيص

۹- ترجمه سراج التهذيب ۱۰- ترجمه فضائل اعمال د ابو عبد الله مغربي

۱۱- ترجمه و تشریح رياض الصالحين (۱۲) اسلامي اداب پښتو

۱۳- الخصائص المرغوبة پښتو (د ۲۰۰۰ احاديثونه منتخب شوي مجموعه)

۱۴- پښتو ترجمه د توضيح العقائد شرح شرح العقائد

۱۵- تيسير السراجي شرح د سراجي ۱۶- التيسير الضروري شرح مختصر القدوري

۱۷- تفهيمات شرح د مختارات وغيره ۱۸- اغراض دمرح الارواح

۱۹- تنوير البركات شرح تلخيص ۲۰- نجم الاثوار شرح نور الاثوار

۲۱- شرح جامع الترمذي ۲۲- شرح صحيح البخاري

التماس: د اهل علمو وروڼو او خویندو په خدمت کي یو متواضعانه گذارش او خواست کوم کچري

پدي تحرير کي چاته څه پوختگي او کمال او فوائد معلوم شي دا به محض د الله تعالي فضل کرم

وي او ددی د نسبت حقدار به زه نه یم بلکه زما مشائخ به وي، او کچري په دي کي چاته معنوي يا

لفظي خامي او خطاء په نظر را شي نو دا به زما کمزوري او د شيطان د طرفه لغزش وي، او ددی

د نسبت حقداران به زما استاذان نه وي بلکه زه به یم، د الله تبارک و تعالي درضا اود اجر عظيم

د حصول په خاطر دی ما په هغي باندی اگاه کړي چی په ائنده ایډیشن کی درست کړی شي او د بدو ردو د نسبت اود تنقیدونو هدف می ونه گرځوي.

په اخرکي: دالله تعالي نه دا دعا غواړم چی دی مات گوډ ناقص عمل ته دمقبولیت درجه ورکړي اود تمام انسانیت زنانه اونارینه دپاره دا مجموعه دهدایت ذریعه وگرځوي ، اوددی تحریر اجر و ثواب دی الله ذو الجلال والاکرام تمامو صالحو مسلمانانو ته اوخصوصا ماته او زما والدینو ته او زما مشائخوته ورسوي . وما توفیقی الا بالله العلي الکریم وبالاجابة جدير وهو حسبنا، نعم المولي ونعم النصير علیه توکلت وهو رب العرش العظيم.

خادم العلماء، المفتقر الي الله ابو هلال _ عبد الخالق بن خان محمد خريج الجامعة امداد العلوم پشاور/ وفاضل وفاق المدارس العربية پاکستان العالمية (ایم ای اسلامیات): 03339121196

اپریل 2021

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مبادیات د علم حدیث په طور د تمهید

د علم حدیث او علم اصول حدیث سره متعلق په طور د مقدمې پنځلس (۱۵) اهم مباحث او مبادیات ذکر کوو چې د علم حدیث د اصطلاحی کلماتو په تعریفاتو مشتمل دي ترډي قارئینو ته ددې په برکت په کتاب پوهیدل اسان شي، په لاندینو کرځو کې یې په مفصل او محقق طور ملاحظه کړئ:

۱- بحث: مصطلحات د علم حدیث لغة وشرعا

د حدیث لغوي معني: گفتگو کول او جمع یې احادیث راځي.

اصطلاحی معني: یې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم یا د صحابه کرامو او تابعینو اقوال یا افعال دي، یا دا چې هغوی یو شی اوریدلی وي او انکار یې ورنه نه وي کړی او په هغې خاموش پاتې شوي وي دي ټولو ته د محدثینو په اصطلاح کې حدیث وئیلی شي خو د حدیث یو څو قسمونه دي (نظامي شرح حسامي ۲۲).

(۱) مرفوع: لغوي معني پورته کړی شوی او په اصطلاح د محدثینو کې مرفوع حدیث هغه ته وائي کوم چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته منسوب وي او دا پکې ذکر شوي وي چې رسول الله داسې فرمائيلي دي یا یې داسې کړي دي یا دهغه په وړاندې بل چا داسې کړي دي او هغه ورباندې خاموشي اختیار کړي ده (مفهوم التدریب ۱۸۴/۱).

(۲) موقوف: موقوف په لغت کې اودرولي شوي ته وئیلی شي او په اصطلاح د محدثینو کې هغه حدیث ته وائي کوم چې یو صحابي ته منسوب وي يعني په دې حدیث کې داسې مذکور وي چې فلاني صحابي داسې وئيلي دي یا یې کړي دي یا یې خلق ددې په کولو باندې لیدلي دي په دې ټولو صورتونو کې دېته موقوف وئیلی شي (مفهوم التدریب ۱۸۴/۱).

(۳) مقطوع: مقطوع په لغت کې پري کړی شوي ته وئیلی شي او په اصطلاح کې هغه فعل او قول ته وئیلی شي کوم چې کوم صحابي ته منسوب وي (تدریب الراوي ۱۹۴/۱).

متواتر: لغوي معني پرله پس راتلونکی، اصطلاحی معني هغه حدیث د کوم چې روایت کونکي په هره زمانه کې دومره زیات وي چې راجمع کیدل یې په دروغو ناممکن وي.

مشهور: ددې لغوي معني مشهور کیدل دي او په اصطلاح کې هغه حدیث ته وئیلی شي چې په هره زمانه کې یې راویان ددو نه زیات وي د مشهور دویم نوم حدیث مستفیض هم دی.

عزیز: لغوي معني نادر او قليل الوقوع کیدل دي.

اوپه اصطلاح کي هغه حديث ته وئيلي شي چي په هره زمانه کي يي دوه راويانو روايت کړي وي اوپه تمام سند کي چرته د دوو نه کم راويان نه وي.

غريب: غريب په لغت کي يواځي کيدو ته وئيلي شي جمع يي غرائب راځي.

اوپه اصطلاح کي هغه حديث ته وئيلي شي چي د سند په سلسله کي يي چرته يو راوي يواځي راغلي وي.

موضوعي: موضوع په لغت کي وضع کړي شوي ته وئيلي شي اوپه اصطلاح کي د دروغ ژن راوي بيان کړي حديث ته وئيلي شي.

روايت: معني د حديث بيانول.

راوي: لغوي معني روايت کونکي، اوپه اصطلاح کي نقل کونکي ته وئيلي شي جمع يي رواه راځي.

د حديث په سند کي راتلونکي هر يو فرد ته راوي وئيلي شي او د دوي مجموعي ته سند وئيلي شي.

مروي: مروي په لغت کي روايت کړي شوي ته وئيلي شي، جمع يي مرويات راځي، اوپه اصطلاح کي هغه حديث ته وئيلي شي چي نقل کړي شوي وي برابره خبره ده چي قول وي او که فعل وي چي د سند نه پس ذکر کړي شي هغي ته متن روايت وئيلي شي.

سند: سند په لغت کي ډډي وهلي ته وئيلي شي جمع يي اسناد راځي اوپه اصطلاح کي د حديث د ناقلينو مشتملي حصي ته سند وئيلي شي مثلاً عن ابن شهاب عن عبيد الله بن عبد الله عن ابن عباس عن النبي صلي الله عليه وسلم.

متن: متن په لغت کي د زمکي سختي او لوړي حصي ته وئيلي شي جمع يي متون راځي اوپه اصطلاح کي د حديث هغي حصي ته وئيلي شي چرته چي د حديث سند ختم شي او ورپسې کومه جمله شروع شي هغه متن وي.

محدث: محدث هر هغه عالم ته وئيلي شي چا سره چي د حديث د الفاظو او معاني علم وي او دروايت او دروايانو د حال نه خبردار وي، ليکن زمونږ په زمانه کي محدث هغه چاته وئيلي شي څوک چي د علم حديث د کتابونو مطالعه کول شي او د دې درس او تدريس سره اشتغال لري.

حافظ: د حافظ جمع حفاظ ده هر هغه محدث ته هم حافظ وئيلي شي چاته چي کم از کم يو لاکه احاديث ياد وي، ليکن زمونږ په زمانه کي حافظ هغه چاته وئيلي شي څوک چي احاديث اوري

چي دا حديث دصحاخونه دي او که دحسان نه او که دضعافونه دي هغه چاته هم وئيلي شي چي دزرو نه زيات احاديث ورته ياد وي.

حجة: لغوي معني دليل او په اصطلاح کي هغه محدث ته وئيلي شي څوک چي دا احاديثونه واقف وي ليکن زمونږ په زمانه کي معامله ددي برعکس ده.

صحاب ستة: ددينه مراد دحديث مشهور شپږ کتابونه دي (۱) بخاري (۲) مسلم (۳) ترمذي (۴) ابو داود (۵) نسائي (۶) ابن ماجه، ليکن محدث علایي او حافظ ابن حجر دابن ماجه په ځاي مسند دارمي ليکلي دي او امام ابن اسير او علامه سرقسطني شپږم کتاب مؤطا دامام مالک خودلي دي.

صحيحين: ددينه مراد بخاري او مسلم دي (قواعد في علوم الحديث).

السنن الاربعة: ددينه مراد نسائي ابو داود، ترمذي او دجمهورو په نزد ابن ماجه او دبعضو په نزد سنن دارمي دي. (تدريب الراوي ۹۹)

شيخين: په صحابه کرامو کي ددينه مراد صديق اکبر او عمر فاروق رضي الله عنهما دي او دمحدثينو په نزد ورنه امام بخاري او مسلم مراد دي او دفقهاؤ په نزد ورنه امام ابو حنيفه او امام ابو يوسف مراد دي او دحکماء په نزد ورنه شيخ ابو نصر فارابي او ابن سينا مراد دي (تدريب الراوي ۷۰).

متفق عليه: هر هغه روايت ته وئيلي شي دکوم په سند او متن چي امام بخاري او مسلم اتفاق کړي وي او دبعضو په نزد هغه دوه روايتونه دي چي ديو صحابي نه نقل وي (سبل السلام ۱۲/۱).

۲- بحث: مصطلحات خاصه د علم حديث:

اصطلاحات په دوه قسمه دي اول هغه قسم دی چي د الفاظو سره ئي تعلق وي دويم هغه دي چي د مفهوم سره يي تعلق وي اولني قسم دادي مثلاً: سند

سند:

اول لفظ چي راځي هغه سند دی. سند څه ته وائي؟ سند په لغت کي بالخت او تکیا ته وئيلي کيږي. او په اصطلاح د محدثينو کي حکایه درجال الحديث ته وائي. لکه په سند کي داسی ذکر وي چي فلان عن فلان عن فلان عن غیره نو دی ته سند وائي. سند په مصدري معني کي هم استعمالیږي نو ددی وجي نه کله دی رجالو د حديث ته هم سند وئيلي کيږي او کله دی بیان ته هم. مناسبت ددی دواړو معانیو دادی چي د حديث اعتماد ټول په سند او په

دی رجالو وي که رجال مضبوط وو نو حديث به هم مضبوط وي- نو سند په لغت کي بالخت اوتکی ته وائي او په اصطلاح کښې رجالو او راويانو د حديث ته وائي.

رجالو د حديث او راويانو د حديث ته سند ولي وائي؟ نو دا ځکه لکه څنگه چي مونږه او وئیل چي سند تکیه او بالخت ته وائي- نو ددی حديث د قوت او د ضعف ټول دار و مدار په دی راويانو او رجالو وي لکه څنگه چي یو انسان نه بالخت لري کړې او دی په ځانې نه ټینګیګي او را غورزیږي نو هم دغه رنگی که د حديث نه دا رجال لری کړی شي نو دا حديث ختم شو- څومره چي دا رجال قوي او مضبوط وي هغه هومره به حديث قوي او مضبوط وي.

اسناد :

اسناد په لغت کي اړمولو او تکیه ورکولو ته وائي- او په اصطلاح کي "اضافة الحديث الي الراوي او الي المخرج" لکه اسنده ای اضافت ئي بیان کړي دی- د سند او اسناد معنی ده- لکه وئیلی کيږي سنده قوي ای اسناده قوي

متن :

الفاظو د حديث ته متن وائي او په عربي کي متن ملا (کمر) ته وائي- "المتن يعتمد علي السند كما يعتمد الظهر علي المخدة" او په اصطلاح کي "ماينتهي اليه السند من الكلام" کوم ځاني ته چي سند ورسپړي او وروستو کلام شروع شي که قولی وي او که فعلی يعني که کلام د مصطفى وي که بیان- اوددی بیان نقل کونکی صحابي وي- او فرمائي : رأيت رسول الله د سند د انتها نه پس چي کوم الفاظ شروع کيږي دی ته متن وائي-

اوس به تطبيق او کړوسند د حديث څه دی؟ نو په حديث کي چي کوم بیان د رجالو کيږي لکه حميدي عن فلان عن رسول الله نو دی ته سند د حديث وائي او بيا چي وروسته بیان راځي لکه "انما الاعمال بالنيات" نو دی ته د حديث متن وائي- نو سند او اسناد رجال الحديث او متن ماينتهي اليه السند من الكلام ته وائي- نو سند که کمزوری وي متن به کمزوری وي-

تحويل:

تحويل په لغت کي اړولو ته وائي لکه "يحول المياه الي حديقته او الي مزرعته" يعني زميدار خپل پتي ته اوبه و اړولی دغه شان تقلیب، تصرف او تبديل ته تحويل وائي- او په اصطلاح کي "هو الانتقال من سند الي سند آخر"

د تحويل اقسام:

(۱) الانتقال من مبدأ سند الي سند آخر- (۲) و انتقال من وسط السند الي سند آخر-

قسم اول: قسم اول په نسبت د قسم ثاني عام دی- قسم اول ډیر او قسم ثاني لږ راځي- قسم اول په دی طريقه راځي- مثلاً حدثنا خالد عن زيد عن عمرو ح و حدثنا واجد عن كريم ح

او دا قسم ډير راځي.

قسم ثاني: چي کله سند د ابتداء نه يو وي او بيا په مينځ کښې دوه شي لکه امام مالک رحمه الله تعالي يو حديث داسې هم نقل کړي وي او هم دی امام مالک رحمه الله تعالي دا حديث د بل استاذ نه هم نقل کړي وي او آخرکي جداشي نو دی ته تحويل وائي. د تحويل دا قسم د بخاري او ابوداؤد په نسبت په مسلم کي ډير راځي. نو دی ته انتقال من وسط السند الي سند آخر وئيلي کيږي.

د تحويل فائده:

د تحويل فائده تقويت د حديث وي په تعدد د اسانيدوسره ځکه چي دار و مدار د حديث په سند وي او د بخاري مقام هم ددی وجي نه اوچت دي چي اسانيد ئي قوي دي. د کوم حديث چي څومره سندونه ډير وي دومره دا حديث قوي وي. يعني اسناد چي جدا جدا ذکر شي نو دی سره حديث قوي شي او چي څومره د حديث سندونه کم وي دومره دا حديث کمزوري وي.

په تحويل لفظ تعبير:

تعبير د لفظ د تحويل نه مشرقي علماء (ح) سره وائي دلته چي ئي څنگه ليکلی دی. يعني اسم او مغربي علماء مسمي وائي يعني (حاء) او غالبه زمونږه اصطلاح ده يعني اسم چي (ح) د تلخیص د لوني جملی نه تعبير مختصر حروفو سره کول نو (ح) مختصر د تحويل نه دی اي "نحول من هذا السند الى هذا السند" او يا د (ح) مختصر دی د "صح" نه يعني مطلب دا چي ددی ځايه پوری خبره صحيح را روانه ده. او يا د (ح) مختصر ده د الحديث نه ليکن آخري دواړه بي دليله دي ځکه چي هر حديث خو صحيح نه وي بل دا چي دا خو حديث ته نه وي رسيدلي (ح) خو مينځ کي راځي. او بل قول دادی چي دا مختصر د حائل دی. يعني دلته اودریدم اوس بل سند ذکر کوم.

متابعة:

متابعة په اصل کي موافقت او ملگرتيا ته وائي او په اصطلاح د محدثينو کي وائي "موافقة الراوي غيره" يعني دا د مظنون التفرد په صورت کي وي يعني دی وخت کي ئي ضرورت وي چي آيا دا لفظ بل چا ذکر کړی دی او کنه. که دا متابعة پخپله هغه شخص کي وو چي "مظنون التفرد بهذه الرواية" دی نو دی ته متابعة تامه وائي.

"وان حصل لشيخه او شيخ شيخه او لمن فوقه فهي متابعة قاصرة" يعني يو رجل کي يو خبره وه چي دده دا خبره بل کس هم اوریدلی ده. دده ددغه استاذ نه نو متابعة تامه دی روستوني کس ته متابع وائي او مظنون التفرد والته متابع او کوم شي کي چي دا متابع وي هغه ته متبع عليه

او کوم شي کي دا دواړه يو ځای کيږي هغه ته متابع عنه (الذي توفيق به الرواية عنده) نو تَابَعَه فلان هذ اللفظ عن فلان. او دی متابعه کي دا ضروري ده چي انتها د سند به په يو صحابي راغلي وي که چرته صحابي جد اوو نو دی ته شاهد وائي. لکه وائي چي آيا ددی حديث شاهد شته نو مراد د بل صحابي قول وي. او بعضي وائي که مطابقت ئي لفظ کي وي يعني مطابقت باللفظ نو متابعه نو متبعة دی اگرچي صحابي ئي جدا جدا وي او که مطابقت بالمعني وي. مدلول يو وي نو دپته شاهد وائي ليکن قول اول عام دی.

اعتبار:

اعتبار څه ته وائي نو اعتبار^۲ "هُوَ تَتَّبِعُ طُرُقُ الْحَدِيثِ هَلْ يَوْجَدُ لَهُ مُتَابِعٌ" او شاهد ام لا "يعني دا کتل دي د طرق د احاديثو او ددی متابع او شاهد په کتابونو د احاديثو کښي. چي دا په کتابونو د احاديثو کي شته او کنه يعني ته گوري چي دا حديث په دی يو طريقه راغلی دی که نوري طريقی ئي هم شته لکه د امام بخاري رحمه الله تعالي دا طريقه ده چي د چانه به ئي روايت کړی وو نو بار بار به ورله تلو او سند به ئي تری بيا بيا معلومولو چي آيا په رجالو کي څه فرق راغلی دی او کنه او حافظه ئي صحيح ده او کنه. نو دی ته "اعتبار" وائي. هغه اصطلاحات چي د کتب حديث سره ئي تعلق وي:

(۱) جامع (۲) سنن (۳) معجم (۴) مسند (۵) مفرد (۶) جزء (۷) اربعين (۸) مستدرک (۹) مستخرج

جامع: "الجامع من كتب الحديث ما يكون مشتملا على روايات تتعلق بشأنه فنون وهي التوحيد، والتفسير، والاحكام، والآداب، والسير، والمناقب، والفتن، والرقائق اي اشراط" په کتبود حديث کي جامع هغه ته وائي چي هغه دا اته (۸) واره فنه راجمع کړی وي. بخاري او ترمذي شريف کي دا اته (۸) واره فنون شته ددی د وجي نه بخاري او ترمذي ته جامع بخاري او جامع ترمذي وئيلي کيږي. د جامع تعريف په شعر کي داسی شوی دی.

سير و آداب و تفسير و عقائد فتن و اشراط و احكام و مناقب

سنن: "هو ما يكون مشتملا على احاديث احكام العبادات و ترتيبه على ترتيب ابواب الفقه، يعني سنن هغه کتاب د احاديثو ته وائي چي مشتمل وي صرف په احاديثو د احكامو فقط او په دی کي سير وغيره نه وي شروع دي طهارت نه وي بيا نکاح او د حج وغيره احكام وي نو دی ته سنن وئيلي کيږي. لکه ابوداؤد، نسائي او ابن ماجه دی ته سنن وئيلي کيږي. ترمذي ته هم کله کله په سنن سره خطاب کيږي.

دا ځکه چي د ترمذي ترتيب موافق د ابواب فقهيه دی. شروع ئي د طهارت نه کړې ده. د

بخاري مصنف شروع د ڪتاب الايمان نه ڪري ده. په سنن کي ابن ماجه ته جامع هم وائي ڇڪه چي ابن ماجه بحث د اته ۸ وارو فنونو نه کوي.

معجم:

”هو ما يكون مشتملاً علي روايات بحسب الشيوخ“ معجم هغه ڪتاب ته وائي چي ذکر د رواياتو په اعتبار د صحابه ڪرامو سره وي لکه اول حديث در رسول الله صلي الله عليه وسلم ابو بکر صديق دويم د عمر فاروق رضي الله عنه بيا د رسول الله صلي الله عليه وسلم عثمان او علي وغيره نه او دغه شان د نورو صحابه ڪرامونه ذکر شوي وي. لکه مسند امام احمد ، مسند امام شافعي، مسند امام ابو حنيفه. مسند امام احمد چي دوه ويشت (۲۲) جلدو کي دي او تقريباً (۳۵) زره احاديث ئي راجع ڪري دي. دوه نيم جلدونو کي ئي صرف د ابي هريره احاديث راجع ڪري دي په دي کي ابواب نه نشته. او ذکر د اصحابو کوي په اعتبار د اسماؤ د روايانو سره او دي ته مسند وائي.

مفرد: ”هو ما يكون مشتملاً علي روايات شخص واحد“ مفرد ذکر د احاديثو د يو شخص ته وائي لکه د رسول الله صلي الله عليه وسلم ابو هريره رضي الله عنه روايات څوڪ په يو ڪتاب کي راجع ڪري.

جزء:

”هو ما يكون مشتملاً علي روايات مختلفة يتعلق به موضوع واحد و بمسئلة واحدة“ دجزء او رسالي مطلب يو وي. جزء هغه احاديثو ته وائي چي تعلق ئي د يو مسئلي سره وي. لکه يو عالم را ولاشي په يو مسئلي باندی احاديث راجع ڪري مثلاً رفع اليدين باندی امام بخاري احاديث راجع ڪري دي نو دي ته جزء رفع اليدين وائي. او يا يو امام په قرأت خلف الامام باندی احاديث را جمع ڪري نو دي ته جزء القرآن وائي. نو په يو موضوع د مختلفو صحابه ڪرامو نه چي کوم روايات رانقل وي هغي ته جزء“ يا ”رساله“ هم وائي. لکه دامام بخاري رحمه الله تعالى جزء رفع اليدين، جزء القراءة خلف الامام ، جزء خلق افعال العباد.

اربعين:

”هو ما يكون مشتملاً علي اربعين حديثاً تتعلق بمسائل مختلفة“ اربعين ڄلويڻت احاديثو ته وائي چي محدثينو حضراتو را جمع ڪري وي. او بناء ئي په يو حديث وي اگر ڪه هغه حديث سنداً ضعيف وي لکه نبي (صلي الله عليه وسلم) فرمائي چا چي زما امت د پاره ڄلويڻت احاديث راجع ڪړل او ورته ئي اوبنودل نو دومره دومره اجر به ورته الله تعالي ورکوي نو حاکم اربعين ليکلي دي.

مستدرک:

د مستدرک معني دريافت کول دي. "هو ما استدرک علي کتاب مهابتي عنه من الاحاديث علي شرطه" يعني يو عالم د يو کتاب د شرط مطابق پاتې شوی روايات راجمع کړي نو دی ته مستدرک وائي. مستدرک والاد بخاري او مسلم د شرطونو موافق هغه احاديث راجمع کړي دي چي بخاري او مسلم نه دي نقل کړي.

ابو عبد الله نيشاپوري رحمه الله تعالي فرمائي (وعلي شرط مسلم ولم يرويه و علي شرط شيخين ولم يروياه) يعني دا په شرط د شيخينو دی خو هغوي نه دی ذکر کړي. نو ابو عبد الله نيشاپوري رحمه الله تعالي او حاکم چي کوم احاديث په خپل مستدرک کي راجمع کړي دي هغه دده په نزد صحيح دي ځکه چي دا دده په ذهن کي د بخاري او مسلم د معيار احاديث دي. په دی باندې امام ذهبي حاشيه ليکلی ده که چرې هغه دده سره په يو حديث کي موافق شو چي دا صحيح دی نو صحيح دی او که مخالفت ئي اوکړو چي دا د بخاري رحمه الله تعالي د شرائطو مطابق نه دی نو بيا قابل قبول نه دی.

په حاکم کي دري قسمه روايات دي. په هغي کي يو ثلثاء دي چي په واقع کي برابر دي يعني په معيار د بخاري رحمه الله تعالي او مسلم رحمه الله تعالي باندې. دويم هغه احاديث دي چي حسن او صحاح دي يعني قابل عمل دي خو د بخاري رحمه الله تعالي او مسلم رحمه الله تعالي نه کم دي.

درېم هغه دي چي هغه موضوع او ضعيف دي چي نه په شرط د بخاري او مسلم دي او نه قابل عمل دي يعني دروغ او موضوعي دي. لکه په حاکم کي دا حديث هم شته. "لولا ک لما خلقت الافلاک" دا د محدثينو په نزد باندې موضوعي او دروغ دی. نو هر يو حديث د حاکم نه دی صحيح. د مستدرک حاکم دري اثلاث دي څوک خو وائي چي ده ته بيا موقع نه ده ميلاؤ شوی او څوک وائي چي دی شيعه توب ته مائل وو او څوک وائي چي دی متساهل وولکه عبدالرزاق. متساهل دی ته وائي چي د حديث حکم کي ډيره نرمي کوي يعني ضعيف ئي په صحيح کي داخل کړی وي. او د ډيرو موضوعاتونه کار اخلي. نو دی ته متساهل وائي. او دی ته هم وائي چي د يو کتاب د شرط احاديث راجمع کړي چي د هغه کتاب د مصنف نه پاتې شوی وي.

مستخرج:

مستخرج دی ته وائي چي د يو کتاب احاديث په خپل سند ذکر کړي. لکه دا حديث "انما الاعمال بالنيات" چي د بخاري حديث دی خو اوس يو عالم دا حديث د بخاري د سند نه غير په خپل سند سره ذکر کړي چي په بخاري کي هم وي او په دی کتاب کي هم نو دی سره تقويت د حديث راځي. نو دی ته مستخرج وائي.

۳- دریم بحث اقسام د احادیثو

(۱) په اعتبار د عدد د رواتو سره.

(۲) په اعتبار د وصف د رواتو.

(۳) په اعتبار د اتصال، انقطاع، فصل او وصل سره.

اول تقسیم د احادیثو په اعتبار د عدد د رواتو سره:

په اعتبار د عدد د رواتو سره حدیث په دوه قسمه دی. (۱) متواتر (۲) آحاد

متواتر: تواتر په اصل کې تتابع ته وائي لکه د باران څاڅکي او په اصطلاح د محدثینو کې "هو

الحديث الذي رواه عدد كثير بحيث يستحيل العقل تواطهم علي الكذب في كل عصر من العصور ويكون

منتهی خبرهم امرأ حسیاً" ته ویلی کیږي. یعنې متواتر هغه حدیث ته وائي چې بی شمارة

راویان ئي وي او د دي ټولو په دروغوباندی جمع کیدل ناممکن وي دا ځکه چې یو راوی د یو

ځاني وي او بل راوی د بل ځاني نو ددی راویان په تعداد کې ډیر دی او ددی ټولو د مختلفو

علاقو نه په دروغو را جمع کیدل نا ممکن دي.

حکم د متواتر:

(۱) حکم افاده د قطع او یقین ور کوي. (۲) متواتر ټول مقبول دي او ددی د رجالو نه بحث نه

کیږي. که مسلمان وي او کنه که عادل وي او که فاسق.

د متواتر اقسام:

(۱) متواتر فی الاسناد:

متواتر با الاسناد هغه ته وائي چې اسناد ډیر شي او متعین وي. لکه احادیث د مسح علي

الخفين دا د اتیاء صحابه کرامو نه نقل شوی دی او په نزول د عیسیٰ ابن مریم کې (۱۵۰)

احادیث دي. نو دا متواتر دي او په خارج کې ئي عدد هم معلوم دي. دغه شان حدیث د من

کذب علي... الخ. دا د (۶۲) صحابه کرامو نه نقل دی. او محدثین د متواتر نه هم دا

متواتر الاسناد مراد اخلي.

(۲) متواتر بالطبقات:

متواتر بالطبقات هغه ته وائي چې په هره زمانه کې دومره راویانو نقل کړي وي چې شمیر کې

نه راځي لکه ما یرویه طبقة عن طبقة کل عصر لکه قرآن شریف ځکه ددی سندونه بی اندازی

دي معلوم نه دي او هره زمانه کې بی اندازي راویان ئي دي.

(۳) متواتر بالتعامل والتوارث:

دا هغه قسم دی چي راویان ئي په اعتبار د عدد سره لږ وي مگر د امت عمل پری را روان وي. چي په دی باندی د ټول امت عمل وي او د هغي سند ته او بحث ته حاجت نشته لکه تواتر د آذان، اقامت، تراویح چي په امت کي شل (۲۰) رکعته را روانې دي. سند ته ئي حاجت نشته. دغه شان د جنازی مونځ خفيه راغلی دی په تواتر سره ئي ثبوت دی نو اوس که څوک په چهر سره د جنازی مونځ کوي نو دا به د تواتر خلاف کوي دا ځکه چي په څلور واړه مذاهبو، په زمانه د اسلام او په علماؤ کي دا څيزونه په تواتر راغلی دي که اوس ددی نه څوک مخالفت کوي نو څه کار نه کوي.

ته به سند ته نه گوري بلکه عمل ته به گوري. عمل د امت په دی را روان دی چي طلاقونه دري دي يو نه دی. دغه شان تراویح پوره شل (۲۰) دي اته (۸) نه دي. جنازه خفيه ده جهراً نه ده او تکبیرونه ئي څلور دي کم او زیات نه دي. نو که څوک ددی امورو مخالفت کوي نو دی د متواتراتو مخالفت کوي. په متواتراتو کي سند ته نه شي کتې بلکه عمل ته کتلی کیږي، لکه امام بخاري رحمه الله تعالی په باب کي یو حدیث راوړی دی مگر هغه ضعیف دی او بیا هم امام بخاري رحمه الله تعالی ئي په باب کي ذکر کوي. لکه "لا وصیت لوارث" چي وارث ته وصیت نه کیږي. نو اگر چي دا حدیث ضعیف دی خو عمل د امت پدی را روان دی وارث ته وصیت نه کیږي. که یو څوي ته زیاته حصه ورکړي نو دا قابل قبول نه ده چي د چا څه حصه مقرر ده نو د هغي نه ورته زیاته نشی ورکولی. ډیر احادیث دي چي محدثین کرام ورته متواتر نه وائي بلکه هغه په ضعیفو کي شماري لیکن بیا هم فقها کرام ورته متواتر وائي. ځکه چي فقها د امت عمل ته گوري. د محدثینو سند ته نه گوري. "ان متواتر الفقهاء اقوي من متواتر المحدثین" يعني متواتر د فقهاؤ ډیر قوي دی په نسبت د متواتر د محدثینو ځکه چي دی باندی عمل را روان وي او احتمال د مجاز او د کنائي نه لري.

(۴) متواتر بالقدر المشترك:

متواتر بالقدر المشترك دی ته وائي چي یوه واقعه خو په طریقه د آحادو نقل وي خو مجموعه موضوع چي دلالت پری د مختلفو واقعاتو او حکایاتو کوي هغه پکي شریک دی لکه سخاوت د خاتم طائي نودده د سخاوت واقعات خو په اخبار آحادو سره را نقل دي خو مجموعه قصوته ئي چي گورو نو ددی نه معلومیږي چي خاتم طائي ډیر سخي وو. قدر مشترک د مجموعي روایاتو متواتر وي. دغه شان د رسول الله صلي الله عليه وسلم علي د بهادرې او د شجاعت واقعات چي د بدر په موقع باندی ئي (۲۱) کافران مردار کړی وو. په خیبر جنگ کي ئي د مرحب غوندي مشهور پهلوان مردار کړی وو. نو دا ټول واقعات په طریقه د اخبار آحادو نقل

دي خو مجموعي نه دا معلوميري چي علي يو نومه وړي خوان وو. نودی ته متواتر بالقدر المشترك وائي.

اول دري واره متواتر افاده د قطع او د جزم وړکوي او عام فقهاء وائي چي منکر تري کافر دی. او خلورم که بديهي وو نو بيا افاده د قطعي کوي او منکر تري کافر کيږي نه. نو فقهاء کرام خلورو واره ته متواتر وائي او دا ځکه چي ددوي نظر په عمل باندی وي. او د محدثينو نظر په سند وي نو ځکه اول ته متواتر وائي.

د آحاد و تعريف

”هو ما لم يكن كذا لك فهو آحاد“ يعني چي يو شرط پکي د شروطو د تواتر نه رانشي نو هغي ته اخبار آحاد وائي. که عدد قليل وي يا كثير ليکن اتفاق ئي په کذب باندی عقل روا گنږي لکه د يو پارتي خبره شوه يا ددغه کثرت په يو زمانه کي ختم شوي وي يا قضيه عقليه وي امر حسي نه وي لکه العالم حادث وغيره نظريه مخصه وي.

د آحاد قسمونه

: (۱) عزيز (۲) غريب (۳) مشهور.

عزيز:

”هو الحديث الذي رواه اثنان عن اثنين في كل طبقة“ عزيز د عزت نه دی او قوت ته هم عزت وائي او دلته دی دويم کس سره په دي کي چونکه قوت پيدا کيږي ددی وجي نه ئي په قوت سره هم تعبير کيږي. او يا دا چي عزيز نادر ته وائي او دا هم نادر الوجود دی.

غريب:

غريب دی ته وائي چي په يو زمانه کي ئي راوي يو وي او غريب نا آشنا ته هم وائي په مسافر، او ميلمه باندی ئي هم اطلاق کيږي. دا اول حديث د بخاري دا غريب دی. سنداً دا د يحيى ابن السعيد الانصاري (رضي الله عنه) نه پس مشهور شوی دی په صحابه کرامو کي د عمر فاروق رضي الله عنه نه علاوه د بل چا نه دی نقل شوی. او د عمر فاروق رضي الله عنه نه د علقمه بن وقاص (رضي الله عنه) نه بغير بل چا نه دی نقل کړی محمد ابن ابراهيم (رضي الله عنه) نه بيا يحيى ابن سعيد الانصاري (رضي الله عنه) نقل کړی دی. د يحيى بن سعيد الانصاري (رضي الله عنه) دوه سوه شاگردان دي نو تر يحيى بن سعيد (رضي الله عنه) پوري دا حديث غريب مطلق دی.

د غريب اقسام: غريب په دوه قسمه دی (۱) غريب مطلق (۲) غريب نسبي

غريب مطلق: ”هو ما يكون تفردة في اعلي السند في عصر التابعي ولا يكون مرويا الا عن

تابعي واحد“ يعني که چري تفرد او غرابت په اخير د سند کي وي لکه د صحابي نه وروستو تابعي نو دی ته غريب مطلق يا فرد مطلق وائي.

غريب نسبي: ”هو ما يكون تفردة في من بعد التابعين“ يعني که چري ددی نه وروستو غرابت وي نو بيا دی ته فرد نسبي يا غريب نسبي وائي.

مشهور: ”هو الحديث الذي رواه اكثر من اثنين في كل طبقة ولكن لم يبلغ حد التواتر“ دی ته مستفيض هم وائي او څوک وائي چي مستفيض خاص قسم دی چي شمير ئي اول او آخر کي برابر وي.

د متواتر او احادو حکم:

د متواتر او احادو په دی دري احکامو کي فرق دی: (۱) آحاد افاده د ظن ورکوي (۲) رجالونه ئي بحث کيدي شي (۳) او دی کي مقبول او مردود دواړه وي. متواتر ټول مقبول دي او په احادو کي څه مقبول دي او څه مردود دي. مقبول هغه حديث ته وائي ”ما ترجح جانب قبوله“ چي د قبوليت طرف ئي راجح شي نو دی ته مقبول وائي. او مردود هغه ته وائي ”ما ترجح جانب رده“ يعني دا عکس د مقبول دی. د حديث د مقبول کيدو د پاره (۸) شرائط دي څلور په راوي کي او څلور په روايت کي، که چري په دی کي يو شرط هم غير موجود شو نو دا به مردود وي.

شرائط د راوي

د راوي د مقبول کيدو د پاره څلور شرائط: (۱) اسلام (۲) عقل (۳) ضبط (۴) عدالت

خبره د دينه علاوه نه ده چي خبرلره په راوي کي په يو څو شرطونو سره حجت گرځولي شوي دي او هغه شرائط څلور دي (۱) عقل (۲) ضبط (۳) عدالت (۴) اسلام پس عقل د انسان په بدن کي يو داسي موجود نور دي د کوم په وجه چي بنده ته ديوي لاري ابتداء روښانه کيږي د کوم ځاي نه چي شروع کيږي او په کوم ځاي چي حواس علم ختميږي مطلب دادي چي دا يو داسي نور دي چي ددي نور په وجه يوه لاره پرقيږي چي ددي لاري ابتداء د يو داسي کورنه وي چي په دي کور باندې د حواس علم ختميږي مثلاً که يو انسان لوړ عمارت ته اوگوري نو دده دسترگي علم د عمارتته پوري وي بيا د عقل په دي نور يوه لاره شروع شي کومه چي ده ته رهنمائي کوي چي ددي عمارت د پاره يو صاحب علم او حکمت والا صانع ضروري دي پس ابتداء د عقل او انتها د عقل حواس دي او دا يعني د عقل ابتداء او انتها حواس کيدل په هغه چا کي موجود وي په کومو کي چي د محسوس نه معقول ته انتقال وي ليکن کله چي مدرك محض معقولي وي نو د مدرك نه د علم لاره شروع کيږي د کوم ځاي نه چي دا څيز موندلي کيږي نو ظاهر به شي

دقلب دپاره مطلوب او قلب په دي مطلوب کي د تامل سره دي لره بيا مومي او په دي کي تنبيه ده په دي خبره چي مدرک قلب دي او عقل ددي دپاره واسطه ده لکه چي داسلام نظريه ده لهذا هر کله چي دقلب دپاره يو باطن سترگه ده دکوم په ذريعه چي هغه داشياؤ ادراک کوي دعقل په وجه باندي ددي خيز دروښانه کيدو نه پس په ظاهر طور په دنيا کي دنمر يا دچراغ په ذريعه داشياؤ ظاهر ښکاره کيږي او بيا دهغي نه پس سترگه دهغي ادراک کوي او دحکماء په نزد عقل، حواس ظاهره، او د حواس باطنه په واسطه صرف نفس ناطقه مدرک دي.

دعقل تعريف دادي چي دا دانسان په بدن کي ديو داسي نور نوم دي دکوم په سبب چي انسان ته لاره روښانه کيږي چي ددي لاري ابتداء ديو داسي مقام نه کيږي چرته چي دحواس دادراک انتها وي غرض دا چي دعقل مبداء دحواس منتهي ده.

د ضبط دادي چي ضبط کلام لره دکماحقه اوريدو او ددي په معني مرادي دپوهيدو او بيا دي لره غير ته درسولو دوخته پوري ددي په موجب باندي دعمل کولو او ياد ساتلو نوم دي او ددي په تکرار کولو سره ددي نگرانۍ ته ضبط وئيلي شي.

دضبط دشرط کيدو وجه: داده چي په راوي کي دصدق موجود کيدل ضروري دي او صدق بغير دضبط نه حاصليدي نشي په همدې وجه په صدق باندي دضبط نوم ايخودلي شوي دي ځکه چي صدق دواقع مطابق خبر ورکولو ته وئيلي شي او دا هغه وخت کي ممکن وي کله چي په چا کي ضبط وي.

دعدالت تعريف: دعدالت لغوي معني: انصاف، برابري، په گواهي لائق کيدل.

دعدالت اصطلاحي معني: العدالة الاستقامة في الدين يعني په دين باندي مضبوط او ثابت قدم اوسيدل او په دين باندي کلکيدل او ددي سره لارم دي اجتناب عن محظورات الدين يعني هغه اشياء کوم چي په دين کي ممنوع دي دهغي نه بچ کيدل، دعدالت پوره تعريف داسي دي: **العدالة عبارة عن الاستقامة علي طريقة الحق مع الاجتناب عما هو محظور في ديننا** "عدالت دحق په طريقه په مضبوطيا سره کلک اوسيدل دي او دديني محظوراتو نه دبچ کيدو نوم عدالت دي او دبعضو په نزد عدالت دهغي ملکي نوم دي کوم چي انسان طاعاتو ته اماده کوي.

"وهو" الخ، غرض دعبارت مراتب دعدالت بيانول دي چي عدالت دافراط او تعصب په اعتبار سره مختلفي درجي لري څومره چي افراط او تعصب زيات وي دومره به عدالت کم وي او دا په دوه قسمه دي (۱) عدالت کامله دي (۲) عدالت ناقصه دي.

په باب دحديث کي کامل عدالت لره اعتبار دي، ددي وجه داده په چا کي چي کامل عدالت نه وي دا ددي خبري قرينه ده چي په ده کي قصور في الدين موجود دي او هغه کس دچا په دين

کي چي قصور وي دهغه ديانټ مشتبه وي او دچاچي ديانټ مشتبه وي په باب دحديث کي به دهغه روايت مقبول نه وي.

څلورم شرط دادي چي راوي به مسلمان وي او که مسلمان نه وي نو روايت به يي مقبول نه وي داسلام شرط لگولو وجه داده چي غير مسلم متعصب وي او ددين اسلام سره عداوت او بغض لري پس غير مسلم راوي دخپل خباثت او باطني تعصب په وجه داسلام جرړو ويستلو کوشش کوي لهذا دده روايت معتبر نه دي.

داسلام تعريف دادي چي اسلام د الله تعالي دذات او دصفاتو دداسي تصديق او د اقرار کولو نوم دي څنگه چي دا په واقع کي دي او د الله تعالي د احکامو دشرايعو دقبلولو نوم دي. نو چي مسلمان نه وي نو روايت يي قبول نه دی او که مسلمان وي خو عاقل نه وي ليونې وي نو بيا هم روايت ندي قبول او دغه شان که غير عادل وي نو د غير عادل روايت هم نه قبلېږي او عدل څه ته وائي نو عدل "ملازمة التقوي" يعني چي هميشه د تقوي سره وي که گناه تری اوشي نو زر توبه اوباسي (نوعدالت ته يي برحال دي) او تقوي وئيلي کيږي "اجتناب عن الشرک والفسق" په فسق کي گناه کبیره اودوام علي الصغیره هم داخل دي او بدعات کي بدعت داخلېږي. د محدثينو په اصطلاح کي اهل بدعت لفظ ذکر شي نو مراد تری اهل تشيع، معتزله، مشبهه، مرجیه، جبریه وغيره وي. په هغه (۷۲) ډلو کي (۱۲) خوارج (۱۵) معتزله (۳۲) شيعه گان (۵) مشبهه (۵) جبریه او (۳) مرجئيه دي.

ددی فرقو دا تقسيم په اعتبار د عقائدو سره دی ددی وجي نه چي کله هم په احاديثو کي درته بدعت ذکر کړم نو ددی نه مراد دا اهل هوي دي زمونږه څلورو وارو امامانو چي کوم مقلدين دي هغوي ته اهل سنت والجماعت وائي. سنت د صحابه او خلفاء الراشدينو او د رسول الله مبارک طريقه، والجماعة نه مراد جماعت د صحابه کرامو. دا څلور واره امامان رحمهم الله تعالي د صحابه کرامو د مسلک نه بهر نه دي. په فروعو کي اختلاف لري ځکه چي دا خو د صحابه کرامو هم وو. او عقیده کي اختلاف نشته ځکه عقیده د صحابه هم مختلف فيه نه وه. نودوي ته اهل سنت والجماعة وائي نو څوک چي په دوي کي هر امام پسی روان وي هغه اهل الحق وي.

نو راوي کي به دا څلور واره صفات موجود وي نو هله به ئې روايت مقبول گرځي. په دی کي يو شرط د حفظ او د ضبط دی. ضبط څه ته وائي او ددی تعريف څه دی؟ نو دا ضبط په دوه قسمه دی چي يو ته ضبط کتاب او بل ته ضبط ذهن وائي.

"صائنة ما سمعه لديه حتي يؤديه لغيره" او ضبط ذهن "ان يتمكن من اسحضارة متي شاء" ته وائي. يعني چي خاتنه رايا دولې شي او يا ورسره کتاب کي موجود وي او يا په ليکلو کي

ورسره موجود وي نو دی ته ضبط وائي نو د روايت د قبول د پاره به راوي کي خلور شرطه وي اسلام، عقل، عدل، ضبط.

د روايت د پاره شرائط

اول شرط: اول شرط دادی چي "وروده غير مخالف لكتاب الله" چي كتاب الله سره نې تناقض نه وي لکه رسول الله صلي الله عليه وسلم عائشي حديث د سماع الموتی رد کړی دی ځکه د هغې په خیال دا د آیت نه خلاف وو.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ (سورة الروم: ۵۲)

دویم شرط:

"ان لا يكون مخالفاً لسنة المتواترة المتوارثة عن رسول الله صلي الله عليه وسلم" چي مخالف به د سنت مشهوره د رسول الله نه، نوي.

دریم شرط:

"ان لا يكون في حادثة تعم بها البلوي و يتفرد بروايته شخص واحد" يعني دا حديث په داسی واقعہ کي وارد شوې نه وي چي هغې کي عموم بلوي وي او روايت ئي يو نفر کوي لکه حديث د مس الذکر دا ناقض د وضو دی او که نه؟ نو زموږ مذهب والا وائي چي دا ناقض نه دی ځکه چي په ټولو صحابو کي روايت بسره (رضي الله عنها) کوي او دبسره (رضي الله عنها) نه روايت مروان کوي. د ذکر په مس کي عام خلق مبتلاء دي او ددی روايت يوه نسخه کوي او هغه صاحب واقعہ نه ده.

دا يوه اختلافي مسئله ده امام شافعي رحمه الله تعالى مطلقاً مس ذکر ناقض وضوء وائي که په شهوت سره وي او که بغير د شهوت نه. مالکيان او حنابلة په شهوت سره ناقض وائي او که بغير د شهوة وو نو بيان ناقض نه دی. او احناف مطلقاً ناقض نه وائي که په شهوة وي او که بلا شهوة.

شوافع حضرات خان دپاره په دليل کي د بسره (رضي الله عنها) قول ذکر کوي. "من مس ذكره فليتوضأ" نو احناف ددی نه جواب کوي چي که چری دا ناقض دي نو دی کي عموم بلوي ده لکه څنگه چي بره ذکر شو.

خلورم شرط:

"ان لا يكون في مسألة ظهر من الصحابة الاختلاف فيها وتركوا الاحتجاج به جميعاً ولم يستدل به صحابي ولا فريق ولم يذكره احد من الناس"

يعني چي په داسی واقعہ کي نه وي چي هغې کي د صحابو په مينځ کي اختلاف راغلی وي او

د هيچا په دليل کي نه شي پيش کېدی. لکه شيعه گان وائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم علي ته وصيت کړې دی. او دوي دی ته د ايمان د عقائدو نه د يوی عقيدې درجه ورکړې ده. ددوي د ايمان پنځه عقيدې دي. نو که رسول الله مبارک وصيت کړی وي نو په ثقيفه بني ساعده کي چي صحابو او وئيل چي دابه امير وي، دا به امير وي وغيره وغيره نو پکار دي چي صحابو رسول الله صلي الله عليه وسلم علي رضي الله عنه امير کړی وو ځکه چي دا وصيت د رسول الله (ص) دی او بيا چي کله رسول الله صلي الله عليه وسلم ابو بکر صديق (رضي الله عنه) وفات کيدو نو عمر فاروق (رضي الله عنه) ئي نائب کړو او هيچا دا اونه وئيل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا ته څه کوي د علي رضي الله عنه په باره کي د رسول الله (ص) وصيت شوی دی هغه دی نائب کړی شي.

مگر چا هم انکار ونه کړو. بيا چي کله عمر فاروق رضي الله عنه وفات کيږي نو هغه او فرمايل: چي په دغه شپږو کسانو کي يو خليفه مقرر کړی چي په هغي کي رسول الله صلي الله عليه وسلم عثمان، رسول الله صلي الله عليه وسلم علي، رسول الله صلي الله عليه وسلم طلحه، سعد ابن ابی وقاص، عبدالرحمان بن عوف (رضي الله عنه) او رسول الله صلي الله عليه وسلم زبير رضي الله عنهم. نو په دغه شپږو کي رسول الله صلي الله عليه وسلم علي رضي الله عنه هم موجود دی او کله چي دري ورځي مشوري کيدی چي څوک دی امير مقرر شي نو رسول الله صلي الله عليه وسلم علي دا ولی نه فرمايل چي زما په باره کي خو رسول پاک (صلي الله عليه وسلم) وصيت کړی دی زه دی خليفه مقرر کړی شم. او نه يو صحابي چي دا او فرمايل چي علي په باره کي رسول الله صلي الله عليه وسلم وصيت کړی دی هم دی مقرر کړی عجيبه خبره ده چي د خلافت په باب کي د صحابو په مابين کي تنازعه وي او علي دي چپ ناست وي.

ددی مثال داسی دی لکه چي د يو کس پلار مړ شوی وي او ټول کور والا په تياره کي ناست وي او ژاړي. يو کس ورته او وائي چي الکه کور کي څه لالتين، شمع، ډيوه وغيره نشته نو دي ورته او وائي چي ډيوه شته خو هغه مونږه ضرورت دپاره ساتلی ده. نو اوس يو کس د پلار په مرگ کي د شمعی، ډيوه وغيره لگولو ته ضرورت نه وائي نو دا به آخر په کوم ضرورت کي پکار راولي.

د صحابه کرامو په مابين کي دغه پریشاني ده او علي ناست دی نو پکار ده چي علي د صحابه کرامو دغه پریشاني ختمه کړی وی او ورته ئي فرمايلي وو چي زما په باره کي رسول الله (ص) وصيت کړی دی لهذا زه به د خلافت امور سنبال کړم. علي رضي الله عنه داسی نه کول او بڼه په خوشحالی ئي ۳۵ کاله د صحابه کرامو خلافت تسليم کړو. نو معلومه شوه چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم علي صد وصيت حديث هيڅ اصل نه لري.

د شيعه گانو ټول مذهب په دی باطلو عقيدو او دروغو باندی بنا دی. دوي هم ځان ته يو شپږ د

احاديثو كتابونه جوړ کړی دي. بابونه ئي پکي راوړي دي چي دا باب دی په بيان ددی کي چي دا زمکه او آسمانو نه دي (۱۲)، دولسو امامانو دپاره جوړ شوي دي. بيا به وائي دا باب دی په بيان ددی کي چي علم غيب صرف دی دولسو امامانو ته حاصل دی، بيا به وائي چي دا باب دی په بيان ددی کي چي دی دولسو امامانو ته داسي مقام حاصل دی چي نه يو نبي ته حاصل دی او نه يو رسول ته (نعوذ بالله). حيران به شي چي دا دوي څه وائي نو ددوی د مذهب اکثره حصه په دروغو او غلطو عقيدو باندې بنا ده.

نو په احبار آحاد کي چي دا اته شروط ما سبق موجود شي نو هغه به مقبول گرځي.

د مقبول اقسام:

”المقبول علي اربعة اقسام وهذه الاقسام تنزل علي وصف الرواة“

مقبول په څلور قسمه دی.

(۱) الصحيح لذاته (۲) الصحيح لغيره (۳) حسن لذاته (۴) حسن لغيره

يعني په آحادو کي مقبول هم وي او مردود هم وي او دا تقسيم د حديثو په اعتبار د وصف د رواتو سره دی.

الصحيح لذاته:

”هو ماروة العدل الضابط عن مثله متصل السند غير معلل ولا شاذ فان كان صفة العدل

والضبط كاملا وقويا فهو الصحيح لذاته“

په دی تعريف کي پنځه قيده شول. اول دا چي راوي عادل وي. دويم دا چي ضابط وي. راويان ټول قوي وي خو مينځ کي پکي يو سرې نشته نه پکي اعلال وي او نه پکي شذوذ وي. اعلال علت خفيه او تدليس خفي ته وائي ليکن په دي باندې هر سرې نه پوهيږي. او شذوذ مخالفت د ثقه دی د اوثق نه او يا دا چي مخالفت د ثقه دی. ټول راويان ثقه وي خو بعضي پکي او ثق وي.

نو چي راوي عادل وي، ضابط وي او په سند کي انقطاع نه وي او نه پکي اعلال وي او نه شذوذ نو که دا اوصاف په راوي کي علي وجه الكمال موجود وي نو روايت ته ئي صحيح لذاته

ونيلی کيږي.

حسن لذاته:

”وان خف الضبط او صفة اخري فهو الحسن لذاته“ يعني که صفت د ضبط پکي کمزوری وي او

نور اوصاف پوره وو مثلاً عادل وو انقطاع پکي نه وه غير معلل وو شذوذ پکي نه وو خورايي ئي خفيف الضبط وي.

حسن لذاته:

”هو مارواه عدل الضابط عن مثله متصل السند غير معل ولا شاذ“ عام خلق معلل وائي خو معلل په عربی لغت کي دوباره دوباره أبو ورکولو ته اوزني. او دا معل لفظ دی د اعلال نه خو دی ته غلط د محدثینو وائي. نو که وصف د ضبط علي وجه الکمال موجود وي سره د صفاتو اخري نه په راوي کښې نو دی ته صحيح لذاته وائي او که وصف پکښې کم وي نو حسن لذاته وائي.

الصحيح لغيره:

فان تقوي هذا الحديث بمجيئه من طريق آخر مثله او طرق أخرى ولو منحة فهو الصحيح لغيره“ فكل الحسن لذاته ان تقوي من طرق أخرى فهو الصحيح لغيره وهي مرتبه وُسطانية بين الصحيح لذاته والحسن لغيره فكل الصحيح لغيره حسن لذاته قبل التقوية من طرق آخر.

لکه راوي د حديث معدوم الضبط وي يا مدلس يا شاذ وي فهو الضعيف.

حسن لغيره:

”وان تقوي الضعيف حفيف الغبط بمجيئه من طرق اخر مثله او بطرق كثيرة ولو مخطئة فحينئذ يصير حسناً لغيره“

دا ياد لری چي صحيح لغيره په اعتبار د ذات سره حسن لذاته وي او په اعتبار د کثرت د طرقو سره صحيح لغيره شي او هر حسن لغيره په اعتبار د ذات سره ضعيف وي خو په اعتبار د کثرت د طرقو سره حسن لغيره گرځي.

دا څلور اقسام د مقبول دي او ددی نه علاوه چي څومره دي هغه مردود دي. مقبول حديث به ددی څلورونه بهر نه وي. که علاوه ددی نه وي نو هغه به مردود او ضعيف وي او يا به يو قسم د ضعيف نه وي لکه شاذ، منکر، متروک، مدلس، او موضوعي وغيره.

د مردود اقسام

د مردود او ضعيف په دغه اقسامو کي د ټولو نه خطرناک چي کوم قسم دی هغه موضوعي دي.

موضوعي:

”هو الموضوع المخلق علي رسول الله والمنسوب اليه ما لم يقله ولم يفعله“ چي نه خو رسول الله (ص) وئيلي وي او نه ئي کړی وي او نه ئي ورته نسبت کيږي نو دی ته موضوعي وائي. موضوعي روايات په اتفاق د علماؤ سره ناجائز او حرام دی ”الامع بيان وضعه“ مگر په هغه وخت ئي بيانول جائز گرځي چي دا بيان ورسره اوکړی شي چي دا موضوعي حديث دی يعني چا د خان نه جوړ کړی دی. او ډير علماء ورته کفر وائي.

محدثين كرام د موضوعي احاديثو نه ډير ځان ساتي او باقاعده كتابونه ئي پري ليكلي دي. په دې سلسله كښې ملا علي قاري رحمه الله تعالى الموضوعات الكبرى، حافظ عراقي تنزيه الشريعة عن الاحاديث الضعيفة والموضوعة ليكلي دي.

د امام احمد رحمه الله تعالى په باره كې راځي چې دوي خپل ځوي ته سبق شروع كړو او اول ئي ورته څلور زره احاديث ياد كړل او ورته ئي او فرمائيل چې بچيه دا دروغ احاديث وو چې خلقو د ځان نه كوم جوړ كړي دي. ځوي ورته اووئيل چې دادې راته بيا ولې يادول. امام احمد رحمه الله تعالى ورته او فرمائيل چې ته ترې نه ځان بچ كړي. ددې موضوعي رواياتو باعث د وضع څه شې دې علماؤ ددې څو وجې ذكر كړي دي.

په مذكوره اقسامو كې وجه دحصر داده چې په حديث باندي وارد شوي طعن به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به طعن دراوي دطرفه وي او يا به دغير راوي دطرفه وي كه دراوي دطرفه وي نو بيا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يابه قولواوي او يا به فعلا وي كچري قولواوي په داسي شان سره چې هغه دروايت نه انكار او كچري نو دا به بيا د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خوبه يي انكار پشان ته دانكار دجاهد وي او يا به يي انكار پشان دانكار دمتوقف وي كچري اولني صورت وي نو بيا خو بالاتفاق داحديث ساقط العمل دي او كچري دويم صورت وي نو په دې كې اختلاف دي دامام كرخي او امام احمد بن حنبل په نزد داسي حديث ساقط العمل دي او دامام شافعي او امام مالك په نزد ساقط العمل نه دي، او كچري طعن من جانب الراوي فعلا وي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خوبه دروايت خلاف عمل كوي او يا به په روايت عمل كول پرېږدي يعني عمل به ورباندي نه كوي كچري ثاني يعني دامتناع عن العمل صورت وي نو په داسي وخت كې به داسي حديث ساقط العمل وي او كچري اول يعني دروايت خلاف عمل كوي نو دا به د دري حالاتو نه خالي نه وي يا خوبه دا عمل ده د روايت نه مخكې كړي وي او يا به يي روسته كړي وي او يا به يي تاريخ مجهول وي پته به نه لگي چې دحديث خلاف عمل ده په كوم وخت كې كړي دي دحديث بيانولو نه يي مخكې كړي دي او كه روسته كچري تاريخ مجهول وي نو حديث به ساقط العمل نه وي او كچري هغه دخپل روايت كچري حديث خلاف عمل دحديث بيانولو نه مخكې كړي وي نو بيا به هم دا حديث ساقط العمل نه وي او كه مخالف عمل يي پس دروايت نه كړي وي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به خلاف عمل باليقين وي يا به بالاحتمال وي كه اولني صورت وي نو حديث به ساقط العمل وي او كه دويم صورت وي نو حديث به ساقط العمل نه وي، او كچري طعن دغير راوي دطرفه وي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به دصحابي دطرفه وي او يا به دغير صحابي دطرفه وي كچري دصحابي دطرفه وي په داسي شان سره چې دغه صحابي ددي حديث خلاف عمل كوي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي (۱) هغه حديث دكوم خلاف چې صحابي عمل كړي دي دا به ظاهر

وي او دصحابه كرامو نه دمخفي كيدو احتمال به نه لري نو دداسي حديث خلاف دصحابي عمل كول موجب دطعن او جرحي دي او دا حديث به ساقط العمل وي (۲)، يا هغه حديث دكوم خلاف چي صحابي عمل كړي دي دا به داسي حديث وي كوم چي دصحابه كرامو نه دمخفي كيدو احتمال لري نو دصحابي دداسي حديث خلاف عمل كول به موجب دجرحي نه وي او نه به حديث ساقط العمل وي او كه دصحابي نه علاوه دنورو اهل علمو دطرفه دحديث خلاف عمل شوي وي نو داسي عمل مطلقا موجب دطعن نه وي بلكه په دي كي تفصيل دي لكه چي عنقريب به يي په جرح مبهم كي بحث راشي او كچري جرح مبهم وي نو بيا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خو به روسته ددي تفسير واقع شوي وي او يا به نه وي كه روسته يي تفسير نه وي واقع شوي نو حديث به ساقط العمل نه وي او كه روسته يي تفسير واقع شوي وي نو دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خو به جرح متفق عليه واقع شوي وي او يا به جرح مختلف فيه وي كه اولني صورت وي نو حديث ساقط العمل دي او كه دويم صورت وي نو بيا حديث ساقط العمل نه دي.

كله چي طعن دراوي دطرفه وي نو دا په دوه قسمه دي يو قول دي او بل فعلي دي قول دي دادي چي مرووي عنه ددي روايت نه انكار او كړي خو بيا انكار په دوه قسمه دي (۱)، انكار دجاحد دي په داسي شان سره چي مرووي عنه اوواني چي تا په ما پوري دروغ ترلي دي او يا داسي اوواني چي دا حديث ما نه دي بيان كړي دداسي حديث حكم دادي چي دا بالاتفاق مقبول نه دي او داسي حديث بالاتفاق ساقط العمل دي (۲)، انكار دمتوقف دي او هغه دادي چي مرووي عنه راوي ته اوواني ماته ياد نه دي چي دا حديث ما تاته بيان كړي دي يا داسي اوواني چي ماته ددي حديث پته نشته نو دداسي حديث په حكم كي اختلاف دي امام كرخي او امام احمد بن حنبل په نزد مقبول نه دي او دا ځكه كله چي دمرووي عنه دپاد كيدو باوجود هغه ته دا راياد نشو نو په دي كي دوه احتمالونه دي ياخوبه حقيقتا دا روايت نه وي كړي او دا ظاهره ده چي هر كله چي په حقيقت كي روايت نشته نو بيا به په دي باندي عمل دكوم طرفه كيږي (۲)، يا خو به يي په حقيقت كي عمل كړي وي مگر دهغه نه به هير شوي وي او درايدولو دكوشش نه باوجود به ورته ياد شوي نه وي هر كله چي هغه ته درايدولو دكوشش باوجود راياد نشو نو دا دده دغفلت انتها ده لهذا دا كس مغفل دي او دمغفل روايت مقبول نه وي، او دامام مالك او دامام شافعي په نزد دا حديث مقبول دي ځكه چي مرووي عنه او راوي عادل دي او عدالت دنسيان په وجه نه ساقطېږي او دا ځكه يو سړي چي دچانه روايت كوي او دډيري زماني نه پس ورنه هيرېږي هر كله چي يي نسيان دعدالت سره منافي نه دي نو دوي دواړه عادلان دي او دعادل خبر مقبول وي لهذا دا خبر به مقبول وي.

قسم ثاني يعني طعن فعلي په دوه قسمه دي اول عمله بخلاف الرواية دويم امتناعه عن العمل

بالرواية اولني بيا په دوه قسمه دي خلاف دعمل بعدالرواية دويم خلاف دعمل قبل الرواية ، دريم چي عمل دراوي دمروي حديث نه خلاف وي ليکن دروايت او دعمل تاريخ مجهول وي دا ټول څلور قسمونه شول مصنف وائي که دروايت کولو نه پس راوي ددي حديث خلاف عمل کوي داسي خلاف دکوم خلاف کيدل چي يقيني وي يعني دکوم قسم تاويل گنجائش پکي نه وي نو داسي حديث به ساقط الاعتبار او ساقط العمل وي او په دي باندي عمل کول جائز نه دي دا حديث په دي وجه ساقط العمل دي چي يا خو دا مخالفت په دي وجه باندي کيږي چي راوي ددي حديث په منسوخ کيدو يا موضوعي کيدو باندي خبر شوي دي بهر حال منسوخ او موضوعي حديث ساقط العمل وي لهذا داسي حديث مقبول نه وي، يا د راوي دطرفه دخپل مروي حديث مخالفت دبي پرواهي يا دغفلت په وجه شوي وي په هر صورت کي راوي عادل نه پاتي کيږي او دغير عادل راوي روايت مقبول نه دي لهذا داسي روايت مقبول نشي کيدي.

د موضوعي حديث جوړولو باعث

(۱) اهل هوي:

اهل هوي او اهل الرائي موضوعي روايات پيدا کوي- يعني غلط عقيدې والا اکثر موضوعات پيدا کوي- د شيعه گانو عام احاديث دروغ وي که تاسو اوگوري نو هغوي وائي جعفر صادق عليه السلام دا وائي- دوی دی ته سوچ نه کوي چي جعفر صادق خو څه پيغمبر نه وو-

(۲) متملقين:

دروغژن او دنيا پرست علماء د حکومت متملقين وي، دوي په نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) دروغ تري- غياث بن ابراهيم يومولا وو- يوه ورځ مامون الرشيد رحمه الله تعالي په کوترو باندي لوبی کولی او کوتتر بازي ئي کوله- نو دی ملا ورته زر د دروغو حديث جوړ کړو چي ”لا سبقي في الا في نصب قص و حفر او جناح“ نو ده پکي دا ”جناح“ زيات کړو يعني رسو کریم فرمائي دي چي مسابقه، مقابله په نصب کي وي او اوښانو کي او حافر اسونو کي رواده او ده پکي ”جناح“ او ونيلو چي د وزرو په څيز کي هم مقابله رواه ده- وزري خو د کوترو وي نو کوترو کي مقابله ده جائزه کړه- نو بادشاه خوشحاله شو او ده ته ئي انعام ورکړو- چي کله دا دروغجن ملا لارو نو بادشاه سوچ اوکړو چي دا خو ئي دروغ او ونيل او هغه ټولي کوتري ئي حلالی کړی- امام احمد رحمه الله تعالي فرمائي پکار وه چي دغه ملا ئي جيل کي اچولی وی او توبه ئي پري ويستلی وی-

په پاکستان کي هم داسی ملايان شته چي د حکومت د خوشحالولو دپاره هر څه کولو ته تيار وي- د بخاري او مسلم حديث دی ”لن يفلح قوم ولي امرهم امرأة“ هغه قوم نه شي کاميابيدی چي مشري ئي ښځه کوي-

بعضي ليدوران وائي چي دا حديث دروغ دي. بعضي مولايان د خپلي پارتی دپاره بيا د بخاري حديث ته هم دروغ وائي!

(۳) جاهلان پيران او صوفيان:

بل دروغجن دا جاهل پيران او صوفياء دي. دروغ جوړوي په دې نيت چي مونږه خو د دين خدمت کوو. او ددې سره قوم کي بدعات خواره شي لکه په اذان او اقامت کي گوتی بنکلول او روايت د ابو بکر (رضي الله عنه) نه ذکر کوي او وائي چي دغه گوتی بيا په سترگو راکاږي نو سترگی به مو نه خوږيږي. نو دا ټول دروغ دي.

تصوف صحيحه خو تذکيه ده او سلوک او احسان او عمل بالشریعة دی او اصلاح د ظاهر او د باطن ده خو دی کي دا رسمي پيران او جاهل عوام پکي ډیر داخل شوي دي. که سند پنجاب ته لاړ شي نو قبرونو نه به طوافونه کوي عرسونه به کوي او دی ته ئي نوم د تصوف ورکړی دی. زه مصر او شام ته تللی یم هلته می جاهلاني بنځي هم لیدلې چي پیراني وي.

شیخ عبدالقاهر عینی حلبی مشهور صوفي په جومات کي یوه حلقه جوړه کړی وه او په ولاړه ئې المدد یارسول الله المدد یا رسول الله چغی شروع کړی وي ما ورته اووئیل چي دا څه کوي د سید الکائنات صلي الله علیه وسلم نه مدد غواړئ، نو دوي اووئیل چي نه دا خو مونږه توسل کوو. ما ورته اووئیل چي دا څنگه توسل دی؟ تاسو خو براه راست د هغوي نه مدد غواړئ. نو دي جاهلانو دا بدعات شروع کړي دي.

په شوافعو کي بدعات ډیر دي مونږه احناف تری یو په سل څه یو. حنابله زیات متبع سنت دي او په دویم نمبر کي بيا احناف حضرات دي. او په مالکیانو کي تصوف زیات دي او په شوافعو کي د پيرانو او صوفیانو دا بدعات زیات دي. شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله تعالی بنکلی ولي دی ځکه ټول علماء ورته مبارک او ښه وائي او د مور او پلار دواړو د طرفه سید دی. او مشهور کرامات ئي دي لیکن محدث نه دی د پنځمی صدی سپری دی. ددوی اقوال اکثر دا پیران نقل کوي او وائي چي شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله تعالی داسی داسی فرمائیلي دي. نو د صوفیانو د کتابونو په احادیثو به اعتماد نه کوی.

(۴) قصاصین: بل دا دروغژن واعظین چي د خپل وعظ خائسته کولو دپاره د دروغو خبري جوړوي. ذر به جومات کي کيني او وعظ به شروع کړي او وائي چي رسول الله (صلي الله علیه وسلم) داسی فرمائیلي دي. نو موضوعات د واعظینو په خبرو کي ډیر زیات وي. دوي اکثر موضوعي احادیث بیانوي.

رسول الله صلي الله علیه وسلم امام احمد رحمه الله تعالی فرمائي چي یوځل می د يحيی بن معین رحمه الله تعالی سره په دمشق کي د جمعی مونځ کولو یو کس وعظ شروع کړو چي څوک لآله الله یو ځل او وائي نو الله پاک ددی نه اویا (۷۰۰۰۰) زره فرشتی پیدا کړي او د

هری فرشتی اويا (۷۰۰۰۰) زره سرونه وي او په هر سر کي اويا (۷۰۰۰۰) زره خولي وي او په هره خله کي اويا زره (۷۰۰۰۰) ژبی وي او هره ژبه دده دپاره استغفار غواړي. او دی واعظ دا حواله ورکړه چي داماد امام احمد بن حنبل رحمه الله تعالي اويحي بن معين رحمه الله تعالي نه روايت کړی دی. نو امام احمد رحمه الله تعالي او فرمايل چي ما يحي بن معين رحمه الله تعالي ته او کتل او هغوي ماته. مونږه حيران شو چي دا روايت خومونږه نه دی نقل کړی. کله چي وعظ ختم شو نو خلقو ورته پیسی ورکولی ما دی مقررته آواز اوکړو او خپل تعارف می ورسره اوکړو او بیامی تری تپوس اوکړو چي دا روايت چي کوم تا په وعظ کي ذکر کړونو دا خوما نه دی نقل کړی. هغه سړی ډیر چالاک وو. په خدا شو او داني او وئیل چي ماته تاسو ډیر کم عقل خکاری. ځکه چي یوازی تاسو خو احمد بن حنبل رحمه الله تعالي او يحي بن معين رحمه الله تعالي نه ئي ماخو د اويا (۷۰) احمد او اويا (۷۰) يحي بن معين نه سبق وئیلی دی. محدثینو یو قاعده ذکر کړی ده که چری په ورکوتی عمل باندی ډیر ثواب ذکر شي نو پوه شه چي دی کي څه چل شته ماسوا د هغي نه چي کوم په صحیحینو کي راغلی وي.

(۵) متعصب مذاهب واولا:

بله ډله سخت متعصب او دروغژن مذاهب واولا دي. لکه معتزله، خوارج، شيعه گان او بعضي احناف او شوافع وغيره چي خپلواکمانو باره کي ئي دروغ خبري ذکر کړي دي. بعضي احناف وائي چي یکون في امتي رجل يقال له ابو حنیفة هو سراج امتي. دا شامي هم را نقل کړی دی او د شامي په خطبه کي هم یا لکه امام شافعي رحمه الله تعالي په ذم کي وائي یکون في امتي رجل يقال له ادریس هو اضر علي امتي من ابليس، او یا داسي چي هو اضل من ابليس، معاذ الله نو دا ټول دروغ دي او نسبت ئي نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) ته کوي.

(۶) زنده یقین: دا هغه دروغجن کافران دي چي بدناملول د اسلام ددوی مشغله وي او دا ئي مقصد د زان دپاره جوړ کړی وي. زندیق دی ته وائي چي د زړه نه مسلمان نه وي هسي په ظاهره ئي ځان د مسلمانانو پشان جوړ کړی وي او د ځان نه منگرت احادیث جوړوي او خلق ددی په ذریعی سره گمراه کوي. لکه وائي "البازنجان لما اكله" باتنگر چي چا په کوم نیت اوخوړ نو هغه به ورته ملاویري. نو دا دروغ خبري دوي رسول الله (صلي الله عليه وسلم) ته منسوبوي.

۴- بحث: تقسیم د احادیثو په اعتبار د اتصال، انقطاع، فصل او وصل

(۱) المسند (۲) المتصل (۳) المرفوع (۴) الموقوف

(۵) المقطوع (۶) المنقطع (۷) المعضل (۸) المعنعن

(۹) المرسل (۱۰) المدلس (۱۱) المعلق (۱۲) مرسل خفي

داتصال او انقطاع په اعتبار سره د حديث دوه قسمونه دي يو مسند او بل مرسل.
د مسند خبر تعريف: مسند هر هغه خبر دي د کوم داسناد سلسله چي دمتکلم نه واخله تر رسول الله صلي الله عليه وسلم پوري متصل وي او په مينځ کي کوم راوي غورځيدلي نه وي.
د منقطع او مرسل خبر تعريف: منقطع او مرسل هغه خبر دي د کوم داسناد سلسله چي دمتکلم نه واخله تر رسول الله صلي الله عليه وسلم پوري متصل نه وي بلکه په مينځ کي کوم راوي غورځيدلي وي.

المسند: "هو ما اتصل بسنده الى النبي الكريم" نو د المسند دپاره دوه شرطونه شو اول اتصال او دويم رفع.

المتصل: "هو ما اتصل بسنده سواء كان مرفوعاً او موقوفاً او مقطوعاً".

المرفوع: "ما نقل فيه قول الرسول او فعله او تقريره او حاله".

الموقوف: "ما نقل فيه قول الصحابي اي ما بلغ الي الصحابي فقط".

نو بغير د دريو شرطونو نه حجت نه دی.

المقطوع: "ما وصل الي التابعي من قوله او فعله اي ما نقل فيه قول التابعي او فعله".

المنقطع: "ما حذف من وسط سنده شخص او شخصان متصلان".

المعضل: "ما حذف فيه راويان من غير ترتيب اعضاء اي اشكال" دا خطرناک دی.

المعلق: "ما حذف من اول سنده شخص او شخصان" په بخاري کي هم تعلقات شته.

المعنعن: "هو ما يرويه الراوي عن شيخه ولفظ لا يدل على السماع صراحة بل يحتمل السماع ولا يحتمله كذا لك" لکه "اخبر او حدث عن" سره دا صيغه صناعي ده. يو بل حديث هم دی هغي ته مثنى وائي. لکه چي ان ان سره ذکر وي. لکه انه قال.

المرسل: "ما حذف من آخر سنده وهذا ضد المعلق" آخر سند کي کله صحابي وي کله تابعي کله ائمه ثلاثه ماسواء د امام شافعي رحمه الله تعالي نه او عام محدثينو نه چي دوي مراسيل حجت نه گنري.

المدلس: "هو ما يروي فيه الراوي عن عرف لقاء اياه لكن لم يسمع منه او سمع منه ولكن لا يسمع هذا الحديث الخاصة بلفظ لا يدل على السماع" راوي ته مدلس او روايت ته مدلس او دی عمل ته تدليس وائي. او د تدليس معني ده دهوکه بيا د تدليس خواقسام دي چي په هغي کي اول:

۱- "تدليس الاسناد". دا هغه دی چي راوي د استاد د ضعف د وجي نه د استاد نوم ذکر نه کړي او د استاد د استاد نوم ذکر کړي چي ليدلی نې وي.

۲- "تدليس الشيوخ" ددی مطلب دا چي د استاد نوم په کنيه سره ذکر کوي په داسي صورت کي چي د استاد دغه کنيه غير مشهور وي. او يا دا چي په خپل نوم سره نې ذکر کوي چي کله هغه په کنيت مشهور وي.

۳- "تدليس التسوية". هو حذف ضعيف بين الثقتين " او دغه دواړو د يو بل سره ملاقات کړي وي. لکه امام اوزاعي رحمه الله تعالي د امام زهري رحمه الله تعالي نه هم روايت کړی دی او د يو بل استاد نه هم چي امام نافع رحمه الله تعالي دی. نو اوس د امام اوزاعي رحمه الله تعالي شاگرد به چي روايت کولو نو امام اوزاعي رحمه الله تعالي سره به نې زهري رحمه الله تعالي هم ذکر کولو. نو دا قسم ډير خطرناک دی عام کتابونو کي تدليس الاسناد ذکر کيږي که چرته مدلس سماع کړی وي نو دا حديث بيا د ضعيف نه حسن لغيره گرځي.

مرسل خفي: دا هم د مدلس په شان وي " هو ما يروي فيه الراوي عن معاصره ولا کن لم يعرف لقاءه اياه بلفظ يحتمل السماع " مدلس کي د داسي کس نه روايت وي چي لقاء نې معلومه وي. او په مرسل خفي کي لقاء نه وي معلومه او معاصرت په دواړو کي وي او دا دواړه د اقسامو د ضعيف نه دي.

په اقسام اربعه کي دمرسل وجه دحصر داده چي يا خو به ارسال من کل الوجوه وي او يا به نه وي کچري ارسال من کل الوجوه نه وي بلکه من وجه ارسال وي او من وجه اسناد وي نو دا خلورم قسم دي او که ارسال من کل الوجوه وي نو دا به بيا د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به ارسال صحابي کوي او يا به نه وي کچري ارسال صحابي او کچري نو دا اولني قسم دي او که صحابي ارسال اونکري نو دا به هم د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به ارسال اهل دقرن ثاني او ثالث کړي وي او يا به ددوی نه وروسته نورو خلقو ارسال کړي وي کچري ارسال قرن ثاني او ثالث کړي وي نو دا دويم قسم شو او کچري ددوی نه پس روستنو خلقو کي چا کړي وي نو دا دريم قسم شو.

غرض زمونږ داوولني قسم تفصيل او حکم بيانول دي. دمرسل خبر اولني قسم مرسل دصحابي دي او هغه دادي چي ارسال صحابي او کچري يعني صحابي پخپله دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه حديث اوريدلي نه وي بلکه کوم بل صحابي اوريدلي وي او دهغه دنوم اخستلو نه

بغير يوصحابي داسي اوواني قال رسول الله کذا.

دمرسل خبر داوولني قسم حکم دادي چي داسي خبر بالاجماع مقبول دي.

فائده: داجماع نه مراد دمتقدمينو اجماع ده او كه متاخرين په دي كي اختلاف اوکړي نو ددوي اختلاف لره اعتبار نشته.

فائده: دصحابي دمرسل د مقبول كيدو وجه بيانولي شي او هغه داده كله چي صحابي ارسال كوي نو مسقط بل صحابي دي او هر يو صحابي په دليل ددي حديث "الصحابه كلهم عدول" عادل دي پس هر كله چي دصحابي عدالت ثابت شو نو په مسقط راوي كي جهالت پاتي نشو او مرسل ددي مسقط راوي د مجهول كيدو په وجه غير مقبول نه دي پس هر كله چي په مسقط راوي كي جهالت باقي پاتي نشو نو دده دروايت په مقبول كيدو كي به څه شك نه وي.

دمرسل دصحابي دمرسل د مقبول كيدو وجه داده چي دصحابي په باره كي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم د صحبت په وجه غالب گمان دادي چي ده به ورته دا حديث پخپله اوريدلي وي اكر چي ددي خبري احتمال هم شته چي دده نه علاوه كوم بل صحابي اوريدلي وي.

ضابطه: كچري صحابي قال رسول الله او وائي نو ته په دي پوهه شه چي دي صحابي ارسال كړي دي او كه سمعت رسول الله او وائي يا حدثني رسول الله او وائي نو ته په دي پوهه شه چي صحابي اسناد كړي دي.

۵- بحث بيان: د وجوهاتو د تحمل د حديث:

د تحمل معني ده برداشت كول او زده كول. وجوهات د تحمل حديث عند المحدثين اته (۸).

(۱) قراءة الشيخ (مصدر مضاف قائل ته) (۲) قراءة علي الشيخ (۳) المناوله (۴) المكاتبه (۵) الاجازة (۶) اعلام الشيخ (۷) وصيت (۸) وجادة.

قراءة الشيخ:

اوله طريقه قراءة الشيخ دي. قراءة الشيخ دي ته وائي چي "ان يقرأ الشيخ ويسمع منه تلامذه" چي استاذ احاديث وائي او شاگردان ئي اوري. دا اعلي طريقه ده د طرقو د تحمل حديث عند الاكثر علماء چي په داسي طريقه دي د استاذانو نه سبق وئيلي شي نو بيا د استاذ دپاره هره صيغه استعمالولي شي. لكه سمعت، حدثني، حدثنا، خبرني، خبرنا.

قراءة علي الشيخ:

قراءة علي الشيخ دي ته وائي چي شاگرد عبارت وائي او استاذ ساكت وي نو دي ته عرض علي الشيخ هم وائي او امام بخاري رحمه الله تعالي پري با قائده باب هم ايښودلي دي. او دا په نزد د محدثينو دويمه درجه ده. او امام ابو حنيفه رحمه الله تعالي فرمائي چي دا اعلي ده ځكه

چي تلميذ وائي نو شيخ ئي اصلاح كولى شي، معني او نكات به بيانوي او امام بخاري رحمه الله تعالى د امام مالک رحمه الله تعالى نه نقل كوي چي دا د اولني طريقي سره برابر ده نو په دي صورت كي هم د عامو محدثينو په نزد هره صيغه د آداء وئيلي شي. حتي چي سمعت هم وئيلي شي. دا خكه چي استاذ ساكت شي نو دا په منزله د تقرير شو او تقرير په منزله دده دپاره سماع شوه. د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله تعالى هم دا قول دي. او امام مسلم رحمه الله تعالى، امام نسائي رحمه الله تعالى، امام شافعي رحمه الله تعالى او د امام احمد رحمه الله تعالى هم دا رائي ده چي دي كي به خبرني، خبرنا وائي. خكه سمعنا يا حدثنا هله وي چي په خپله د استاذنه ئي اوريدلى وي.

امام محمد رحمه الله تعالى د يو جزئي فقهي مسئلي نه هم دا معلوميري چي يو كس غلام ته اوويل چي *مَنْ حَدَّثَنِي بِقُدُومِ ابْنِي فَهُوَ حُرٌّ* نو كه دي غلام ته اخبار ور كړو دبل كس په واسطه يا په خط سره نو دي حر نه دي حتي چي پخپله ورته او وائي. او كه دي مالک خبرني ذكر كړي وي نو بيا دي په كتابت، يا اخبار هرڅه سره چي وي نو آزاديري نو معلوميري چي احناف هم په صيغو كي فرق كوي.

المناولة:

دي ته عرض هم وائي يعني استاذ او شاگرد كي يو هم عبارت اونه وائي بلکه استاذ خپله يو مجموعه د رواياتو شاگرد ته ور كړي او ورته او وائي چي دا زما روايات دي زما نه ئي نقل كوه، دي ته مناولة وائي نو دا شاگرد اوس دا نقل كولى شي. او كه اجازت ور نه كړي نو بعضي وائي چي روايات پري كول صحيح نه دي او عام محدثين فرمائي كه اجازت نه وي بيا هم د استاذ د خپلي مجموعي دي شاگرد ته ور كول دده په اهليت دلالت كوي. بعضي په عرض او مناولة كي فرق كوي او وائي چي مناولة دي ته وائي چي استاذ ور كړي وي او عرض دي ته وائي چي طالب د استاذ د مكتوب نه ليكلى وي او استاذ ته ئي پيش كړي وي. امام مسلم رحمه الله تعالى فرمائي چي په دي كي هم خبرنا، خبرني وئيلي شي او امام بخاري رحمه الله تعالى فرمائي چي هرڅه پكي وئيلي شي.

مكاتبه:

”هو ان يكتب الشيخ الي تلميذه بروايات“ مكاتبه دي ته وائي چي استاذ او شاگرد په يو مجلس كي نه وي بلکه استاذ احاديث ليكلى شوي اوليري او دغه شاگرد ئي بيا نقل كوي نو بعضي وائي چي دغه شاگرد دا نقل كولى شي او بعضي وائي چي نه اجازت پكي ضروري دي. مكاتبه اكثر په غائب كي وي او مناولة په حاضر كيني.

الاجازة:

کله چي اکثر شاگردان د استادانو نه اجازت او غواړي او يا دا چي يو عالم د بل عالم نه اجازت او غواړي نو دا صحيح ده. بيا دا اجازت په څلور قسمه دی:

(۱) "الأجازة من معين لمعين في معين" لکه اجازت د معين شيخ نه معين طالب ته په معين کتاب کښي.

(۲) "الأجازة من معين لمعين في غير معين" لکه اجازت د معين شيخ نه معين طالب ته په غير معين کتاب کښي. شيخ خپل تلميذ ته وائي "اروي عني ما صح عندك" ما نه نقل کوه چي کوم صحيح وي نو دا هم قبوله ده.

(۳) "الأجازة من معين لغير معين في معين" استاذ او کتاب معين وي مگر شاگرد غير معين وي لکه يو کس داسی او وائي چي د پيښور خلقو ته اجازت دی زما د طرفه په بخاري کي نو اوس استاذ هم معلوم دی کتاب هم معلوم دی مگر شاگردان نه دي معلوم. نو يو طريقه د اجازت داهم ده او دا عام علماء قبلوي.

(۴) "أجازة من معين لغير معين في غير معين" دا طريقه عام علماء نه قبلوي لکه يو کس داسی او وائي "اجزت علماء اهل بلد كذا في جميع ما صح عندهم من الروايات" استاذ معلوم دی کتاب نه دی معلوم او مجازله هم نه دی معلوم نو که يو کس او وائي چي د پيښور خلقو ته زما د طرفه اجازت دي نو په کوم حديث کي اجازت دی په دی کي اشتباه ده ددی وجي نه دا قبول نه دی.

اعلام الشيخ:

"بأن يقول الشيخ هذه رواياتي" مثلاً يو استاذ خپلو شاگردانو ته او وائي چي زما د طرفه تاسو ته اجازت دی خو نه کتاب ورکړي او نه ليکل او نه استاذ ددی قرائه کړی وي او نه شاگردانو. نو دی ته اعلام الشيخ وائي په دی کي اختلاف دی بعضي علماء ورته قبول وائي او د بعضو په نزد باندی دا جائز او قبول نه دی.

وصيت: "بأن يقول الشيخ لرجل اجزتك لابنك الذي سيولد ان يروي عني" لکه يو کس د بل کس د اولاد په باره کي وصيت او کي چي لاتر اوسه لا پيدا هم نه دی. نو دا عام علماء نه قبلوي. او که پيدا شوی وي او موجود وي.

الوجادة: وجاده موندلی شوی څيز ته وائي. لکه يو شاگرد د شيخ مکتوبات پيدا کړي او دا يقين ئي وي چي دا د شيخ دي نو که نور احاديث ئي تری وئيلي وي نو داهم نقل کولی شي که نه ئي وي وئيلي نو بيا دی نه شي نقل کولی.

٦- بحث: لغوي او اصطلاحی معنی د سنت :

معنی د سنت: سنت صیغه د مصدر ده د باب د سَنَ، یَسُنُ، سَنَّا نه او سنت په لغت کې څلورو اشیاو ته وائي. طریقت، طبیعت، عادت او سیرت نو لاری ته سنت وائي. برابره ده که دا لاره ښه وي او که بده. مفرد کې ئې فرق نشته البته جمع کې ئې فرق شته. سَنَن په ضمه د "س" سره ښه لاری ته وائي او په فتحه د "س" سره لکه سَنَن بدی لاره ته وائي.

لکه حدیث مبارک کې راځي "لَتَتَّبِعَنَّ سَنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلُكُمْ" تاسو به د پخوانو خلقو غلطو طریقو پسې روان شې. نو مذمومو طریقو ته السَنَن او محمودو طریقو ته سَنَن وائي. لکه سَنَن ترمزي وغیره. نودلته تری مراد محمودی طریق دی

٢- د سنت اصطلاحات: په سنت کې د علماء حدیث پنځه اصطلاحات دي.

(١) **اوله اصطلاح** داده چې محدثین کرام او فقهاء عظام فرمائي چې سنت او حدیث دواړه مترادف دي "بكل معني الكلمة" لکه څنگه چې د حدیث اطلاق کېږي په قول، فعل، تقرير او حال د مصطفیٰ نو هم دغه شان د سنت اطلاق هم په دغه څلورو خبرو کېږي صرف فرق په مابین د الفاظو کښې دی.

په دی خبره ځان په پوه کړئ چې سنت او حدیث یو شی دی یعنې د دواړو اطلاق هم په یو څیز کېږي چې هغه قول، فعل، تقرير او حال د مصطفیٰ دی. بعضي خلقو ځان ته اسي نوم بدل کړی دی ځان ته اهل حدیث وائي حالانکه تاسو او وئیل چې په اصطلاح د محدثینو او فقهاؤ کې دا دواړه (سنت او حدیث) یو شی دی. څلور واړه مذاهب اهل سنت دي او سنت عین حدیث ته وائي نو بیا مو ځان ته دا نوم ولي بدل کړی دی. او دا یاد لری چې عمل په سنت وي په حدیث نه دا ځکه چې سنت هغه آخري طریقې ته وائي چې ښه د وضاحت نسخ او منسوخ تخصیص او تعمیم نه پس چې د کومې لاری تعین کېږي هغې ته سنت وائي.

چا چې ځان ته نوم بدل کړی دی زه ددوی نه تپوس کوم چې دوي اهل حدیث هو ځان ته وائي مگر اهل سنت دي او که نه؟ څلور واړه امامان رحمهم الله تعالی اهل سنت والجماعت دي. سنت نه مراد طریقه د مصطفیٰ او جماعت نه مراد د صحابو ډله. نو دا خلق ځان ته اهل سنت نه وائي بلکه اهل حدیث وائي او دا ځکه چې دوي د خلفاؤ او اصحابو عملونو ته هیڅ اهمیت نه ورکوي بلکه هسي د مناقشه لفظي نه کار اخلي. نو دا عام معنی شوه چې د سنت او حدیث مصداق یو دی.

(٢) **دویمه اصطلاح** داده چې سنت عام دی او حدیث خاص دی. یعنې حدیث قول او فعل

رسول ته وائي او سنت فعل قول د اصحابو او خلفاء راشدين ته هم وائي. لکه څنگه چي حديث مبارک کښې راځي. ”عليکم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي تمسکوا بها وعضوا علیها بالنواجز“ يعني زما په سنتو عمل کوي او زما د خلفاؤ په سنتو عمل کوي نو حديث خاص شو او سنت عام شو.

(۳): **دریمه اصطلاح** داده چي سنت هغه څيز ته وائي چي په کتاب الله او په احاديثو سره ثابت وي نو دی ته سنت وائي او که په کتاب الله او حديث او يا په عمل د سلف صالحينو ثابت نه وي نو دی ته بيا بدعت وئيلي کيږي. نو سنت راځي په مقابل د بدعت کي نو د سنت تعريف داسي شو چي ”کل ما ثبت بدليل شرعي يسمي سنة وکل ما لم يثبت بدليل شرعي يسمي بدعة“ نو دا د سنة دریمه اصطلاح شوه چي سنة راځي په مقابل د بدعت کښې.

(۴): **څلورمه اصطلاح** داده چي د حديث اطلاق په اقوالو د رسول الله کيږي او د سنت اطلاق عام طور سره په افعالو د رسول الله (ص) کيږي مگر دا قاعده اکثریه ده کلیه ته ده لکه خلق وائي چي اوبه څکل په دی طريقه سنت دي. روتي په دی طريقه خوړل سنت دي مسواک کول په دی طريقه سنت دي وغيره وغيره.

(۵): **پنځمه اصطلاح** داده چي سنت نوم د يو مرتبي متوسطي دی په احکامو تکليفیو خمسو کي تحت د واجبونو او فوق د مستحبونو.

په خبر کي دوه اصطلاح گاني دي.

(۱): خبر او حديث دواړه مترادف الفاظ دي او مقصد ئي يو دی. لکه وئيلي کيږي احاديث النبي او اخبار النبي نو مطلب د دواړو يو دی.

(۲): دویم چي خبر عام دی او حديث خاص دی يعني ”کل حديث خبر ولا عکس“ حديث قول او فعل د نبي (صلي الله عليه وسلم) ته شامل دی او خبر قول او فعل د مصطفى سره سره اقوالو د اصحاب الرسول ته هم شامل وي نو ددی وجي نه خبر عام شو په نسبت د حديث سره.

بيان د اثر:

اثر: په اصل کي نقل ته وائي يعني ماثورة ای منقولة. دا هم دوه اصطلاح گاني لري.

(۱): اکثر محدثين فرمائي: چي اثر او حديث يو شي دی او دا رایه د امام طحاوي رحمه الله تعالی هم ده. شرح معاني الآثار چي د امام طحاوي رحمه الله تعالی تصنيف دی دوي په دی کي احاديث د رسول هم راجمع کړي دي او اقوال د خلفاء راشدينو هم.

(۲) :دويمه اصطلاح داده چي حديث او اثر کي مغايرت دی يعني حديث کلام د مصطفي ته وئيلي کيږي او اثر کلام د غير ته يعني د رسول الله (ص) نه ما سوا د اصحاب الرسول قول ته هم اثر وئيلي کيږي.

د سنت د متعلقه ابخاڼو په ضمن کي د تقليد په مسئله رڼا اچول غواړو، لکه چي په دي باره کي صاحب د نور الانوار داسي وضاحت پيش کړي دی :
چي تقليد به ددوه احوالو نه خالي نه وي يابه د صحابي د قول وي او يابه د غير صحابي د قول وي، کچري د صحابي د قول وي نو :

د تقليد شرعي حيثيت

تَقْلِيدُ الصَّحَابِيِّ وَاجِبٌ يُدْرَكُ بِهِ الْقِيَاسُ أَيْ قِيَاسُ التَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ لِأَنَّ قِيَاسَ الصَّحَابِيِّ لَا يُشْرِكُ بِقَوْلِ صَحَابِيٍّ آخَرَ لِاحْتِمَالِ السَّمَاعِ مِنَ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلْ هُوَ ظَاهِرٌ فِي حَقِّهِ وَإِنْ لَمْ يُسْتَدَّ إِلَيْهِ وَلَيْتَ سَلَّمَ أَنَّهُ لَيْسَ مَسْمُوعًا مِنْهُ بَلْ هُوَ رَأْيُ الصَّحَابِيِّ أَقْوَى مِنْ رَأْيِ غَيْرِهِمْ لِأَنَّهُمْ شَاهِدُوا أَحْوَالَ التَّنْزِيلِ وَأَسْرَارَ الشَّرِيعَةِ فَلَهُمْ مَرِيَّةٌ عَلَى غَيْرِهِمْ. (نور الانوار في علم اصول الفقه)

فرمائي د صحابي تقليد واجب دي او ددي په وجه به د تابعينو او دراتلونکو خلقو قياس به پريخودلي شي ځکه چي د صحابي قياس د بل صحابي د قول په وجه نشي پريخودلي کيږي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه د سماع دا احتمال په وجه بلکه د صحابي په حق کي همدا ظاهرده اګر چي هغه د قول نسبت رسول الله صلي الله عليه وسلم ته نه وي کړي او که بيا هم اومنلي شي چي دغه قول د رسول الله نه مسموع نه دي بلکه دا د صحابي رائي ده نو بيا به هم د صحابي رائي لره د غير صحابي په رائي ترجيح وي ځکه چي هغوی د قران کریم د نازلیدو دوخت حالاتو او د شريعت د اسرارو مشاهده کړي ده لهذا دوی ته به په نورو خلقو فضيلت وي.

حاصل د کلام دادي چي د صحابي په قول کي د سماع عن النبي احتمال متحقق وي بناء په دي د صحابي قول به د حديث په مرتبه کي وي او د حديث سره به مشابه وي لکه چي قول د نبي صلي الله عليه وسلم حقيقتاً حديث دي او قول د صحابي مشابه بالحديث دي او مشابه بالشيء دشيء سره ملحق وي نو ځکه يي د صحابي قول د سنت سره ملحق کړو.

دلته يو څو تمهيد دي خبري ياد اوساتي (۱) صحابي په دوه قسمه دي يو مجتهد صحابي دي او بل غير مجتهد صحابي دي دلته د مجتهد صحابي د تقليد نه بحث کيږي (۲) د صحابي قول په دوه قسمه دي (۱) مدرک بالقياس کوم چي د عقل او قياس موافق وي (۲) غير مدرک بالقياس يعني کوم چي د عقل او قياس سره موافق نه وي بلکه مخالف وي مطلب ددي دادي چي په دي قول کي د جزاء او سزا او وعدا و وعيد بيان وي (۳) د تقليد تعريف: تقليد په لغت کي دانسان

په غاړه کې هار اچولو ته وئيلي شي او د څاروي په غاړه کې پټي اچولو ته وئيلي شي او په اصطلاح کې اتباع الغير علي ظن انه محق بلا نظر في الدليل يعني د بل چا اتباع کول دهغه نه د دليل مطالبې کولو بغير د دې گمان کولو په حال کې چې دا په حق قائم دي او د حق مطابق خبره يې کړي ده.

په دې خبره کې د علماؤ اختلاف دي چې تقليد د صحابي واجب دي او کنه دي او که واجب دي نو مطلقا واجب دي او که د تفصيل سره واجب دي مصنف د صحابي د تقليد په باره کې څلور اقوال ذکر کړي دي (۱) تقليد د صحابي مطلقا واجب دي عام دي د دينه چې دده قول مدرك بالقياس وي او کنه وي د داسې قول په وجه به د تابعينو او روستنو خلقو قياس لره پريخودلي شي البته دنورو مجتهدينو د قول په وجه به نشي پريخودلي.

غرض زموږ د دې عبارت نه د صحابي د قول د تقليد د وجوب دپاره دليل پيش کول دي حاصل داستدلال دادي چې د صحابي په قول کې د سماع عن الرسول احتمال متحقق دي بلکه دده په حق کې ظاهر او راجح همدا ده چې ده دي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي وي کچري صحابي د دې قول نسبت رسول الله ته نه وي کړي او په دې وجه به د تابعينو او روستنو خلقو قياس د صحابي د قول په وجه ترک کولي شي او که مونږ دا اومنو چې قول د صحابي مسموع عن النبي صلي الله عليه وسلم نه دي بلکه دا دده خپله رائي ده نو بيا هم قول د صحابي واجب التقليد دي ځکه چې د صحابي قياس او رائي د غير صحابي د قول او قياس نه راجح ده.

وجه د ترجيح: داده چې صحابي به اسرارو د شريعت او حالاتو د شريعت نه خبردار وي د کومو په باره کې چې قرن نازل کړي شوي دي لهذا دوی زيات پوهيدونکي دي چې کوم حکم په که مه موقعه نازل شوي دي او د دې حکم نه د شارع غرض څه دي هر کله چې د دوی رائي په ترجيح حاصل ده نو په دې وجه به د دوی رائي په غير په رائي باندې مقدم وي لهذا په دې به عمل کول واجب وي او د دوی درائي په موجودگي کې د بل غير مجتهد صحابي رائي ته التفات کول پکار نه دي.

بل قول د ابوالحسن کرخي دي دده د قول حاصل دادي چې د صحابي تقليد مطلقا واجب نه دي بلکه په دې کې تفصيل دي وضاحت د مقام دادي چې قول د صحابي به د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا به مدرک بالقياس وي يا به غير مدرک بالقياس وي، کچري مدرک بالقياس وي نو تقليد يې واجب نه دي او که غير مدرک بالقياس وي نو واجب دي.

دامام کرخي د قول دليل دادي قول د صحابي که غير مدرک بالقياس وي نو تقليد يې واجب دي حاصل د دليل دادي هر کله چې قول د صحابي مدرک بالقياس وي نو په دې کې د سماع عن النبي احتمال متعين دي او مسموع عن النبي حديث واجب الاتباع دي لهذا د صحابي

اتباع په هغه قول کي کوم چي غير مدرک بالقياس ده واجب ده پاتي شوه دا خبره چي دصحابي قول غير مدرک بالقياس وي په دي کي سماع متعين ده ددي وضاحت دادي چي تمام صحابه عادلان دي "الصحابه کلهم عدول" ددوي په باره کي دکذب او مجازفت گمان صحيح نه دی، ځکه چي تمام دين ددوي په نقل ثابت دي او که څوک په دوي بدگماني او کړي نو دا به ددين منهدم کولو باعث وي پس هر کله چي دکذب او مجازفت گمان باطل دي او ددوي عادل کيدل متعين دي او عادل انسان بغير د دليل نه عمل نه کوي او هر کله چي دده دقول نه قياس هم منتفي دي يعني قول يي مدرک بالقياس هم نه دي نو دده مسموع من النبي کيدل متعين شو لهذا دصحابي ددي قول تقليد به واجب وي.

امام کرخي وايي... چي کله قول دصحابي مدرک بالقياس وي نو تقليد يي واجب نه دي حاصل دکلام دادي چي کله قول دصحابي مدرک بالقياس وي دا به د دوه حالاتو نه خالي نه وي (۱) يا به مسموع من النبي وي (۲) او يا به دصحابي ذاتي رائي وي ليکن دمسموع عن النبي کيدو دا احتمال باوجود په دي وجه واجب التقليد نه دي چي مسموع من النبي کيدل په دي وخت کي موجب دعمل دي او هر کله چي ددي مسموع کيدل يقيني دي نو دمسموع من النبي کيدو محض احتمال موجب نه وي او د دويم احتمال مطابق په دي وجه واجب التقليد نه دي چي صحابي غير معصوم وي دده په قول کي دخطا احتمال وي او په کوم قول کي چي دخطا احتمال وي هغه دغير دپاره موجب نه وي لهذا دچا دپاره به يي تقليد واجب نه وي.

دامام شافعي دقول حاصل دادي چي دصحابي دقول تقليد بالکل واجب نه دي نه په مدرک بالقياس کي او نه په غير مدرک بالقياس کي ځکه چي چي کوم قول مدرک بالقياس وي ددي دواجب التقليد نه کيدو وجه داده چي دا قول دوه احتمالات لري يو دمسموع من النبي کيدو دويم دغير مسموع من النبي کيدو ليکن دويم احتمال راجح دي.

قرينه د ترجيح: دا ده کچري دا قول مسموع من النبي وي نو صحابي به مرفوع الي النبي ضرور ذکر کړي وو پس چي هر کله چي يي مرفوع نکړو نو معلومه شوه چي دا دده خپله رائي ده او صحابي غير معصوم وي دده رائي دخطا احتمال نه خالي نه وي، او دصحابي اجتهاد او دغير صحابي اجتهاد په احتمال دخطا کي برابر دي لهذا دصحابي اجتهاد به په غير باندي حجت نه وي او نه به واجب التقليد وي.

همدارنگي صحابه کرامو به پخپل مينځ کي يو دبل سره اختلاف هم کولو پس کچري ددوي قول حجت اومنلي شي نو په حجج کي به اختلاف راشي او تناقض به واقع شي او بيا به ترجيح ممکن نه وي ځکه چي په دوي کي ديو قول دبل دقول نه اعلي نه دي او قاعده داده "اذا تعارضا تساقطا" لهذا بطلان متعين شو او کچري قول دصحابي غير مدرک بالقياس وي نو دده واجب

التقليد نه كيدو وجه داده چي دده دقول باره كي دا احتمال دي چي چاته يي فتوي ورکړي وي ددي گمان کولو په حال كي چي دليل موجود دي او حالانکه په حقيقت كي دليل موجود نه وو پس هر کله چي دا احتمال ممکن دي نو دغير دپاره به دده دقول اتباع واجب نه وي، شارح دليل داسي پيش کړي دي کوم چي دواړو صورتونو «مدرک بالقياس او غير مدرک بالقياس» لره شامل دي.

زمونږ دعلماء عمل دهغه اقوالو په تقليد كي متفق دي کوم چي غير مدرک بالقياس دي، يعني امام ابوحنيفه صاحبين په دي كي متفق دي چي دصحابي تقليد واجب دي. زمونږ دعلماء عمل په قول غير مدرک بالقياس مختلف دي ځکه چي دغه وخت كي په دوي كي بعضو په قياس عمل کولو او بعضو په قول دصحابي.

په ماقبل كي دصحابي دقول دتقليد کولو دوجوب او عدم وجوب متعلق چي کوم اختلاف ذکر شو دا اختلاف په دوه شرطونو مشروط دي ياخو به په دي كي دصحابه کرامو په مينځ كي اختلاف ثابت وي او يابه نه وي اودا به هم ثابت نه وي چي دا قول نورو صحابه کرامو ته رسيدلي دي او هغوي دتسليمولو په حال كي خاموشي اختيار کړي ده نو ددي دوه شرطونو دموجود کيدو په وخت كي دصحابي دتقليد په عدم وجوب كي اختلاف دي بعضي علماء وائي چي دداسي صحابي تقليد واجب دي او بعضي وائي چي واجب نه دي، وجه دشرط داده کله چي قول ديو صحابي بل صحابي ته ورسيرې نودابه د دوه حالاتو نه خالي نه وي ياخو به دويم صحابي دتسليمولو په حال كي په دي قول خاموشي اختيار کړي وي اويابه يي ددي مخالفت کړي وي کچري خاموش پاتي شوي وي نودابه دده دهغه سره په دي قول كي اختلاف وي او دده مخالفت په اتفاق دعلماء جائز نه دي بلکه تقليد به يي واجب وي ځکه چي ا. خو اجماع شوه او داجماع تقليد واجب دي مگر که دويم صحابي مخالفت کړي وي نو بيا به بالاتفاق دهغه تقليد واجب نه وي ځکه چي دي وخت كي په يقين ثابت شوه چي دده قول مسموع من الرسول نه دي او دا ځکه کچري دده قول مسموع من الرسول وي نو په دي كي به صحابه کرامو اختلاف نه وو کړي کوم علماء چي ددوي دتقليد دوجوب قائل وو هغوي ددي احتمال په بناء قائل وو چي دا قول به شايد مسموع من الرسول وي نو اوس چي هر کله ددي قول مسموع نه کيدل يقيني شول نو په داسي حال كي هغوي دده دتقليد دوجوب قائل نشول او دا اختلاف دمقلد په حق كي دمجتهدينو دا اختلاف پشان دي يعني اوس به ده ته اختيار وي چي په کوم قول عمل کوي په هغي دي او کړي خو په دي شرط چي ترجيح ناممکن وي او کچري ممکن وي نو په راجح به عمل کوي.

فائده: هر کله چي صحابه کرامو په کوم حکم كي اختلاف کړي وي او په دغه حکم كي ددوي دوه اقوال وي اوي ددينه زيات وي نو د روستنو مجتهدينو دپاره ددوي دقول نه علاوه بل قول

کول باطل دي ددي وجه داده کله چي په کومه مسئله کي دصحابه کرامو اختلاف وي او مثلاً ددوي دوه اقوال وي نو دا په دي خبره باندي اجماع شوه چي حق ددي دوه اقوالو په مينځ کي بند دي او دا ځکه چي دا کار ناممکن دي چي دتمامو صحابه کرامو قول دي غلط وي اوداسي اجماع ته اجماع مرکب وئيلي دي پس هر کله چي کوم مجتهد ددوي دقول نه علاوه قول کوي نو دا به داجماع سره دمخالف کيدو په وجه باطل وي لهدا دصحابه کرامو نه پس دمجتهدينو داقوالو نه تجاوز مه کوي اودصحابه کرامو دتمامو اقوالو دپريخودلو په حال کي نوي قول کول باطل دي. ځکه چي دتمامو صحابه کرامو په دي خبره اتفاق دي چي ددوي په اقوالو کي يو قول ضرور حق دي.

او که مجتهد تابعي وي ځکه چي دتابعي قول او فعل ته هم حديث وئيلي شي نو د مجتهد تابعي قول به هم د دوه حالاتو نه خالي نه وي ياخوبه يي فتوي دصحابه کرامو په زمانه کي ظاهره شوي وي او يابه نه وي کچري نه وي ظاهره شوي او دده رائي دصحابه کرامو درائي سره مزاحم نه وي يعني دده په رائي کي دومره قوت نشته چي دصحابي درائي سره مزاحمت اوکړي شي نو په دي وجه به دده تقليد دنورو اهل علمو دفتوي پشان صحيح نه وي، او کچري دده فتوي دصحابه کرامو په زمانه کي ظاهره شوي وي لکه حسن بصري، سعيد بن المسيب، علقمه قاضي شريح او مسروق وغيره نو ددوي په باره کي زمونږ دعلماؤ په تقليد کولو کي او نه کولو کي اختلاف دي دبعضي علماؤ په نزد ددوي تقليد واجب دي او همدا د فخر الاسلام او دمنار دمصنف مختار قول دي او همدا اصح قول دي او دا ځکه کله چي صحابه کرامو ددوي اقوالو ته رجوع کوله او دوي به يي دخپلي جملې نه شميرل نو په دي طريقه هغوي دصحابه کرامو په مرتبه کي اوگرځيدل او په مناسبت دفتوي ورکولو سره، لهدا ددوي تقليد به واجب وي او دامام صاحب نه هم په دي باره کي دوه مختلف روايات راغلي دي، دامام صاحب ظاهر مذهب دادي چي دتابعي تقليد واجب نه دي ځکه چي هغوي ته دصحابه کرامو پشان فضيلت حاصل نه دي دصحابه کرامو تقليد خو په دي وجه واجب وو چي دنبي کریم صلي الله عليه وسلم د صحبت په وجه دهغوي رائي درسته وه او هغوي دتنزيل دحالاتو مشاهده کوله او ددي سره سره درسول الله نه داوريدو احتمال هم وو مگر دتابعينودپاره داسي دا فضيلت ثابت نه دي بلکه هغوي زمونږ پشان انسانان دي لکه څرنگه چي زمونږ نه دخطا احتمال موجود دي دارنگي هغوي هم دخطا نه محفوظ نه دي لهدا ددوي تقليد په مونږ باندي واجب نه دي دا دامام صاحب ظاهرالروايت دي مگر دامام صاحب دويمه رائي هغه ده کومه چي مناروالا په متن کي ذکر کړي ده او کوم چي نوادرالروايت ده.

۷- بحث: هغه اصطلاحات چي د رجالود حديث سره متعلق وي:

(۱) طالب الحديث (۲) الشيخ والمحدث (۳) الحافظ (۴) الحجة (۵) حاكم (۶) طبقة

طالب الحديث: هو الراغب فيه والمبتدي.

الشيخ والمحدث: هو الماهر فيه معني و جرحاً و تعديلاً و صحة و ضعفاً و مشتغلاً فيه تدريساً.

الحافظ: زمونږه په اصطلاح کي خو حافظ هغه چا ته وائي چي قرآن پاک ئي حفظ کړې وي. او د محدثينو په اصطلاح کي حافظ دی ته وائي چي من يحفظ مائة الف حديث سنداً و متنأصحاً و ضعفاً جرحاً و تعديلاً، لکه حافظ ابن حجر چي ده ته خاتمة الحفاظ وائي. او بعضي جلال الدين سيوطي رحمه الله تعالي ته خاتمة الحفاظ وائي.

الحجة: هو من يحفظ ثلاثة مائة الف حديث لفظاً و معني سنداً و متنأصحياً و ضعفاً.

حاكم: هو من يحفظ جميع الاحاديث والروايات سنداً و متنأصحياً و ضعفاً.

حاكم صرف ابو عبدالله نيشاپوري رحمه الله تعالي دی. ده ته تقريباً لس (۱۰)، لاکهه احاديث ياد وؤ.

طبقة: په اعتبار د زمانی دولس طبقی دي او په اعتبار د ضعف و القوة پنځه طبقی دي. الطبقة قوم من الرواة تقرب في السن والاخذ من المشائخ. لکه تاسو ټول طالبان يو طبقه کي ئي.

ترتيب د صحاح سته:

ترتيب په باره کي دري اقواله مشهور دي. اول: اوله خبره دا چي بخاري اصح الكتب دی او اول الكتب دی. ثاني: دا اشاره انور شاه کشميري رحمه الله تعالي هم مختاره کوي.

(۱) بخاري شريف (۲) مسلم شريف (۳) نسائي شريف (۴) ابوداؤد شريف (۵) ترمذي شريف (۶) بن ماجه شريف، نسائي بعد الشيخين دی او په اعتبار د صحت د احاديثو د ابوداؤد نه غوره دی ځکه چي امام نسائي رحمه الله تعالي اول ځل باندی سنن کبري اوليکلو نو د رملي حاکم ته ئي هديه ورکړه. هغه ورته اووئيل چي دا ټول صحيح دي؟ نو ده ورته اووئيل چي نه بيا ئي ورته اووئيل چي صحيح ترينه اوليکه نو سنن صغري يا مجتبي يا مجتني ئي اوليکلو.

ددی احاديث عند النسائي ټول صحيح دي. او په اول ترتيب کي ترمذي ځکه مقدم وو چي هغه ډير انفع دی او هغه خصوصياتو کي امتيازي شان لري دی فرمائي چي زما په ټولو احاديثو باندی څه نه څه عمل شوی دی الا دوه حديثه دا سی دي چي عمل پری چا نه دی کړی. اول

حديث د ابن عباس "ان النبي جمع بين الظهر والعصر بالمدينة والمغرب والعشاء من غير خوف ولا سفر ولا مطر"

دويم حديث دا چي "ان النبي قال اذا شرب الخمر فاجلدوه فان عاد في الرابعة فاقتلوه" احناف وائي چي دا هم معلول بها دي. كه قتل د شارب الخمر تعزيراً او كړي نه حداً او ثاني كي مراد كه جمع صوري شي او فعلي. لكه اول مونځ آخر وخت كي او كړي او ثاني اول وخت كښي. او دا خبره امام ترمذي هم په كتاب العلل كي ذكر كړي ده.

ثالث: شاه ولي الله رحمه الله تعالي هم فرمائي چي بخاري، مسلم، ابوداؤد، ترمذي، نسائي، موطاء امام مالك رحمه الله تعالي. ليكن علماء كرامو موطاء امام مالك د صحاح نه بهر كړي دي او ابن ماجه ئي داخل كړي دي په دي وجه چي ابن ماجه كي صرف احاديث دي او موطاء كي مسائل فقهيه هم دي او اكثر مستشرقين موطاء په كتابونو فقهيو كي شمار كړي دي. چي موطاء كي موقوف مقطوع او بلاغات هم شته. بلاغات دا معني چي بلغنا سره امام مالك رحمه الله تعالي ذكر كړي وي بغير د سند نه او ابن ماجه كي صرف احاديث مرفوعه دي.

۸- بحث: د علم حديث د يوڅو معتبرو اشخاصو تذکره

جلال الدين سيوطي رحمه الله تعالي:

علامه جلال الدين سيوطي صاحب فرمائي چي حديث ته حديث خكه وائي چي "لانه وَقَعَ شيئاً فشيئاً من النبي في الأزمنة المختلفة"

حافظ ابن حجر عسقلاني رحمه الله تعالي فرمائي چي حديث ته ئي حديث خكه او وئيل چي فرق راشي د قديم نه گانه اريد به مقابلة القرآن و القرآن قديم وسمي الحديث حديثاً لانه حادث. او حديث ته چي حديث وئيلي شوي دي نو د امعي لغوي سره په معني د كلام او وينا سره.

مولانا شبير احمد رحمه الله تعالي ته الله تعالي ډيره پوهه ورکړي وه او خصوصاً په دريو علومو كي ورته الله تعالي شرح صدر فرمايلى وو (۱)، علوم القرآن (۲)، علوم السنة (۳)، علم الكلام.

مولانا شبير احمد رحمه الله تعالي ته به ئي قاسم ثاني هم وئيل. ديو بند ته به چي چرته د مناظرې خبر راغى چي هندوان يا سکان يا انگریزان د مسلمانانو سره مناظره کول غواړي نو اول خو چي کله مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله تعالي ژوندی وو نو هغوی به ورتلل او د هغوي نه بعد

به بيا دى د اسلام دفاع دپاره مناظري دپاره ميدان ته كوزيدلو او ددوى د وفات نه بعد به بيا مولانا شمس الحق افغاني رحمه الله تعالى د مناظرو دپاره تلو: مولانا شمس الحق افغاني رحمه الله تعالى د چارسدى علاقې وو او ډير قابل شخصيت وو

شبير احمد رحمه الله تعالى فرمائي: حديث ته چي حديث وائي دا مقتبس دى د هغه ايت قرآني نه چي په سورة الضحي كې ددى ذكر شوى دى، مولانا رحمه الله تعالى فرمائي چي الله تعالى په سورة الضحي كې د نبي اكرم دري صفتونه ذكر كړي دي او دري انعامات ئي ورسره ذكر كړي دي او د هغه دري انعاماتو نه ئي دري مطالبې كړي دي.

اول انعام: الله تعالى فرمائي اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيْمًا فَآوَىٰ اللهُ تَعَالَىٰ فرمائي: اى محبوبه آيا ته يتيم نه وى. مور او پلار دواړه دى وفات وو. نو الله تعالى تاته ځانې دركړې او د ابو طالب په زړه كې ئې ستادپاره مهرباني پيدا كړه. نو د رسول الله صلى الله عليه وسلم حال د يتيم وو نو الله تعالى پرى انعام او كړويعني فاوي چي هغه ځاې ور كول وو.

دويم انعام: الله تعالى فرمائي: وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ. ضال قرآن پاك كې په څلورو معنو استعمالېږي دلته ئي معني داده چي ته نوى بى خبره د علومو د شريعت نه. د ضال معني به د گمراه نه كوى. نو الله تعالى فرمائي اى محبوبه ته د علم د شريعت نه بى خبره وى نومونه په تا انعام او كړو چي هغه هدايت د علومو شرعيو دي نو دويم حال د رسول الله (ص) "وَوَجَدَكَ ضَالًّا" او انعام "فَهَدَىٰ" شو. ځكه الله تعالى فرمائي: "مَا كُنْتَ تَذَرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ" (سورة الشوري: ٥١) يعني اى رسوله ته د كتاب او ايمان نه څه خبر وى.

او الله تعالى فرمائي: "وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذَا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ" (سورة العنكبوت: ٢٤)

اى رسوله تا خو خط نه شو ليكلې. زمونږه د خكلې پيغمبرا اُمي كيدل صفت دى اولويه معجزه ده. نو الله تعالى فرمائي تاله كتابت قرأت د كتابو نو نه در تلومگر سره ددى نه الله تعالى ته منبع او خزانه د علمونو وگرځولى. دويم حال د رسول الله (ص) "وَوَجَدَكَ ضَالًّا" او انعام "فَهَدَىٰ" شو.

دريم انعام په رسول الله (ص) باندې اسباب د غني مهيا كيدل دي لكه الله تعالى فرمائي ته فقير وى نو الله تعالى غني كړى يعني اسباب د غني ئي د خديجة الكبرى په صورت كې در مهيا كړل، وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ نو دريم حال د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) "عَائِلًا" دى او انعام د الله تعالى په رسول الله (صلى الله عليه وسلم) باندې "فَأَغْنَىٰ" دى، علامه شبير

احمد عثمانی رحمہ اللہ تعالیٰ فرمائی چي دلته د رسول الله د دریو اوصافو او دغه شان د الله تعالیٰ د دریو انعاماتو ذکر دی۔

(۱) ای محبوبه ته یتیم وی نو الله تعالیٰ درباندي تره ابو طالب مهربانه کړو۔

(۲) ای محبوبه ته لا علمه وی د علومو د شریعت نه نو الله تعالیٰ درته علم د شریعت درکړو او ته ئي د علومو سرچشمه او گرځولې۔

(۳) ای حبیبه ته په حالاتو د فقر کي وی نو الله تعالیٰ تا ته اسباب د غني در میسر کړل او خدیجه الکبریٰ رضي الله عنها چي یوه مالداره بي بي وه ستا په نکاح کي ئي راوسته نو الله تبارک و تعالیٰ ددی دریو انعاماتو په بدل کي خپل رسول ته د دریو احکامو تعلیم ورکوي۔

اول "فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ" چي گوره په یتیم باندي قهر او غصه مه کوډ۔

دویم "وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ" چي سوال کونکې ربه مه ځکه چي تا هم فقیري تیره کړي ده۔

دریم "وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ" الله تعالیٰ په تا باندي مهربان شو او تا ته ئي پیغمبري درکړه نو ته اوس د الله تعالیٰ د احکامو بیان کوډ۔

نو ددی انعاماتو په مقتضي کي تری الله تعالیٰ دا غواړي چي "فَحَدِّثْ" یعنی ددی بیان اوکړد۔

پس د رسول الله قول او فعل بیان د کلام د الله تعالیٰ دی۔ پس د رسول الله قول او فعل ته چي حدیث ورته وئیلی کيږي مقتبس دي د هغه لفظ نه کوم چي په قرآن پاک کي مذکور دی لکه "فَحَدِّثْ" نه نو دا نوم د حدیث د دی "حَدَّثَ" نه جوړ شوی دی۔ ځکه چي اقوال افعال او تقریرات د کتاب الله شرح ده لکه څنگه چي الله تعالیٰ فرمائي:

"وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ" (سورة نحل: ۴۴)

نو د رسول پاک هر څه چي وي هغه وضاحت دی د کلام الله او دا هر څه چي کله د قرآن په وضاحت دلیل شو نو دا قول فعل او تقریر دا حدیث شو۔ نو علامه شبیر احمد رحمہ الله تعالیٰ فرمائي چي دا حدیث لفظ عبارت شود حدیث نه۔

۹- بحث د صحاح سته دمصنفینود سوانح او مختصر حالات

د امام بخاري رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات:

نوم: محمد ، کنیت ابو عبد الله، دپلار نوم اسماعیل او دنیکه نوم بي ابراهيم بن مغیره وو چي دبخارا حاکم وو او د امام جعفي سره یوځاي په ایمان مشرف شوی وو۔

ولادت: دشوال په ۱۴ تاریخ ۱۹۴ هجري کي دجمعي دمونځ نه پس پیدا شوی وو۔

حالات: امام موصوف د طفوليت په موده کي ړوند شوی وو ، دهغه دوالدي محترمي په دعا سره الله تعالي دده نظر دوباره درست کړو امام بخاري په ماشومتوب کي دا حاديثو زده کولو شوق مند وو او دشپاړسو کالو په عمر کي يي د عبدالله بن مبارک تمام کتابونه ياد کړل او بيا د دينه پس دخپلي مور او دخپل ورور احمد بن اسماعيل سره حج ته لاړو دحج نه پس يي مور او ورور واپس راغلل مگر دي په حجاز مقدس کي دا حاديثو زده کولو دپاره پاتي شو او بيا يي د دينه پس مکي، کوفي، بصري، بغداد، مصر، واسط، الجائر، شام، بلق، هرات، نشاپور وغيره ملکونو ته سفرونه او کړل.

د امام بخاري تصنيف او خوب ليدل

امام بخاري يو ځل په خوب کي اوليدل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم تشریف فرما دی او په جسم مبارک يي مچان کيناستل غواړي مگر امام بخاري يي کيناستو ته نه پرېږدي ددي تعبير دا ظاهر شو چي صحيح البخاري يي اولیکله او په شپږ لاکه احاديثو کي يي انتخاب او کړو او دشپاړسو کالو دمخنت په نتيجه کي يي دا مجموعه تياره کړه په بخاري شريف کي تمام احاديث نهه زره او دوه اتيا دي (۸۲۰۹۰) ليکن که مکررات ورته حذف کړی شي کوم چي (۲۷۲۱) دي نو بيا اصل صافي تعداد پاتي کيږي.

امام بخاري به دا حاديثو دليکلو نه مخکي به يي اول غسل او کړل او دوه رکعاته نفل به يي او کړل او دالله تعالي نه به يي دعا او غوښتنه او بيا به يي شروع او کړه دده دشاگردانو تعداد نهه زرو ته رسيږي.

وفات: امام بخاري ددوه شپيته کالو په عمر کي دخالي په شپه او دواړه اختر په شپه دماخستن دمونځ په وخت کي د هجرت په (۲۵۶) کال کي وفات شو او په خرتنگ نومي کلي کي کوم چي دسمرقند نه په لس ميله لري فاصله کي پروت دی هلته دفن کړی شو.

د امام مسلم رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات:

نوم، مسلم کنيت يي ابو الحسين اود پلار نوم يي حجاج او لقب يي عساكر الدين وو، د بني قشير قبيلي دنسبت په وجه ورته قشيري ويلی شي، دی دنيشاپور اوسيدونکی دی کوم چي په خراسان کي ديو بهترين ښار نوم دی په ۲۰۲ هجري کي پيدا شوی دی او دبعضو په قول په ۲۰۴ او دبعضو په قول په ۲۰۲ کي پيدا شوی دی، د دولسو کالو په عمر کي يي احاديث يادول شروع کړل دا حاديثو دزدکړي دپاره عراق، حجاز، شام، بصره، او مصر وغيره ته يي سفرونه او کړل.

دده په مشهورو استاذانو کي امام احمد بن حنبل، يحيي بن يحيي نيشاپوري، قتيبه بن سعيد، اسحاق بن راهويه او عبدالله بن مسلم وغيره دي او په شاگردانو کي يي مشهور شاگرد

امام ترمذي او ابوبكر بن خزيمه وغيره شامل دي تقريباً دري لاکه احاديث يي ياد وو د ۵۵ کالو په عمر کي درجب په ۲۵ کي وفات شو او دنیشاپور بنار په نصير اباد محله کي دفن کړی شو امام مسلم پخپل کتاب کي دمکرراتو د حذف نه پس خلور زره احاديث جمع کړي دي.

د امام ترمذي رحمه الله عليه د ژوند مختصر حالات:

نوم يي محمد او کنیه ابو عيسي او د ترمذ بنار په بوغ محله کي دهجرت ۲۰۹ کال کي درجب په اولسم پيدا شوی وو دده په مشهورو استاذانو کي امام بخاري او مسلم شامل دي ددوی نه يي علم حديث حاصل کړو او ددينه علاوه دعلم حديث د حصول دپاره يي په زرگونو ميلونه لري سفرونه او کړل.

امام ترمذي دخپلي زماني يو بي مثاله عابد او زاهد وو تردې چي په شوگيروو او خوف الهي کي مشهور وو او د ډيرو ژړاگانو په وجه يي دسترگو نظر ختم شوی وو امام ترمذي ۲۷ رجب ددو شمنبي په شپه دهجرت په ۲۷۹ وفات شو او په ترمذ کي دفن کړی شو.

د امام ابو داود رحمه الله عليه د ژوند مختصر حالات:

دده نوم سليمان او دپلار نوم يي اشعث بن شداد بن عمرو وو او په بصره کي په ۲۰۲ هجري کي پيدا شوی وو.

امام ابو داود هم دعلم د حصول دپاره ډير لري لري سفرونه او کړل او بيا دخپلي زماني يو مشهور محدث جوړ شو د امام ابو داود په زرگونو محدثين استاذان دي او دی هم دزرگونو محدثينو استاذ دی دعلم حاصلولونه پس يي تمام عمر د درس حديث په خدمت کي تير کړی دی دده په شاگردانو کي امام ترمذي او امام نسائي مشهور دي، دبغداد يو لوي عالم سهل بن عبدالله تستري يوه ورځ د امام ابو داود ملاقات ته راغی هغه ورته اوونيل خپله ژبه بهر اوباسه هغه چي کله خپله ژبه اوويستله نو خکل يي کړه او ورته يي اوونيل چي په دي ژبه تادرسول الله صلي الله عليه وسلم احاديث بيان کړي دي امام ابو داود ددوه اويا کالو په عمر کي ۱۴ شوال کي دهجرت په ۲۷۵ کي په بصره کي وفات شو، امام ابو داود ته پنځه لاکه احاديث ياد وو چي دهغه نه يي خلور زره او اته سوه احاديث پخپل کتاب کي جمع کړي دي.

د امام نسائي رحمه الله عليه د ژوند مختصر حالات:

نوم يي احمد او د خراسان په نساء نوم علاقه کي اوسيدلو نو ځکه ورته نسائي وايي، امام نسائي په ۲۱۴ هجري کي پيدا شوی وو، امام نسائي دخپلي زماني انتهائي عابد او زاهد وو دصوم داؤدي معمول به يي جاري ساتلو چي يوه ورځ به يي روژه وه او يوه ورځ به يي افطار کولو، ډيري پيري ورته دحج سعادت حاصل دی د اميرانو او بادشاهانو د دربارونو نه به يي سخت نفرت کولو او ددوی دملاقاتو نه به يي پرهيز کولو.

وفات: امام نسائي دعلي رضي الله عنه مناقب بيان کرل نو په دي خارجيانو دومره ووهلو تردي چي مړ شو، بيا دى دخپل وصيت مطابق دصفا مروه په مينځ کي دفن کړى شو، دصفر المظفر په ۱۳ هجرت په ۳۰۳ کال کي وفات شوى دى.

د امام ابن ماجه رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات:

نوم: محمد، کنيت ابو عبدالله ربعي قزويني يي نسبت دى مگر په عام طور سره په ابن ماجه مشهور دى، يو قول دادى چي ماجه دده دنيا نوم وو، دده ولادت دایران په قزوین ښار کي په ۲۰۹ هجري کي شوى وو، دعلم دحصول دپاره يي حجاز، عراق، شام، خراسان، بصره، کوفه، بغداد، دمشق وغيره ملکونو ته سفرونه کړي دي او بيا يي ددينه پس ټول عمر دعلم حديث په درس او تدريس کي تير کړى دى او په بلند پايه محدثينو کي شميرلى شوى دى. وفات: امام ابن ماجه ۲۱ رمضان ۲۷۳ هجري کي وفات شوى دى، محمد بن علي قزمان او ابراهيم بن دينار وراق ورته غسل ورکړل او دده ورور ابوبکر ورباندي دجنازي مونځ اوکړو او ابوبکر او عبدالله چي دده ځوي دى قبر ته يي کوز کړو. تعداد درواياتو: ۱۵۰۰ بابونو کي يي څلور زره روايات په مناسب انداز سره بيان کړي دي.

د امام دارمي رحمه الله عليه دژوند مختصر حالات:

نوم يي عبدالله کنيت يي ابو محمد او دپلار نوم يي عبدالرحمان دارمي دى دده ولادت په سمرقند کي په ۱۸۱ هجري کال کي شوى دى، په قبيله بن تميم کي يو خاندان دارم بن مالک بن حنظله ته دنسبت په وجه ورته دارمي وئيلی شي او په ۲۵۵ کي دڅلور اوياکالو په عمر کي وفات شوى دى.

۱۰- بحث: فضائل د علم حديث

د حجة الوداع په موقعه رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي:

(۱) فاليلبلغ الشاهد منكم الغائب فرب مبلغ اوعى من سامع (مشکواة)

ياد ساتى دا امانت به تاسو حاضرین غائبينو ته رسوى ځکه چي ډير کرته رسونکى داوريدونکي نه زيات يادونکى وي.

(ب) نضر الله امراسمع منا حديثا واداه كما سمعه فرب مبلغ اوعى من سامع وفي رواية نضر الله امراسمع

منا شيئا فبلغه كما سمعه (ترمذي ۲/۹۰، دارمي ۴۲).

دا حديث تقريبا د ۲۳ صحابه کرامو نه منقول دى او دمتواتر درجه ورته حاصله ده (لسان

الميزان ۳/۱).

(۳) امام عبدالرحمان مہدی تہ لس زہرہ احادیث یاد وو (تہذیب التہذیب ۱۸۴/۴)

- (۴) امام ابو حاتم ته هم لس زره احاديث ياد وو تذكرة الحفاظ (۳۵۵).
- (۵) امام محمد بن عيسى بن نجيح المتوفي (۲۲۴) ته خلويست زره احاديث ياد وو تهذيب التهذيب ۳۹۴/۹.
- (۶) محمد بن موسي المتوفي (۳۲۱) هجري ته يولك احاديث ياد وو (ميزان الاعتدال ۱۴۱/۳).
- (۷) امام عبدان متوفي ۳۰۶ هجري ته هم يولكه احاديث ياد وو (تذكرة ۲۳۳/۲).
- (۸) امام بخاري متوفي ۲۵۶ هجري ته دري لکه احاديث ياد وو چي يولكه په دي كي صحيح وو او دوه لکه غير صحيح وو (تذكرة ۱۲۳/۲).
- (۹) امام احمد ته لس لکه احاديث ياد وو (تاريخ بغداد ۴۱۹/۴).
- (۱۰) امام مسلم ته دري لکه احاديث ياد وو (تدوين حديث ۵۳).

د نژدي زمانې د محدثينو يو خواشخص

- په نژدي زمانه كي هم ډيرو خلقو احاديث ياد كړي دي چي يو خو ورنه مندرجه ذيل دي.
- (۱) مولانا شيخ فتح محمد تهمانوي ته خلور زره احاديث ياد وو او هغه به د عالم گير اورنگ زيب المتوفي ۱۱۱۸ هجري په باره كي وئيل چي هغه ته دولس زره احاديث ياد وو (رساله معارف ۳۵۱ رساله الإبقاء ۱۷).
- (۲) دمجدد الف ثاني نوسي شيخ محمد فرخ ته په متن او سند سره اويا زره احاديث ياد وو (نظام تعليم و تربيت ۱۲۳).
- (۳) شيخ حسين بن محسن القاري ته د بخاري مشهوره شرح فتح الباري ياده وه رساله الرحيم.
- (۴) مولانا داود كشميري متوفي ۱۰۹۷ هجري ته مشكوة زباني ياد وو (نضهة الخواتر).
- (۵) يو گجراتي عالم چي نوم يي تعج الدين وو هغه ته صحاح سته زباني ياد وو (نزهة الخواطر ۲۱۸/۴).

د علم حديث متعلق د زنانو اکابرينو کار نامي

په دي ميدان كي هم ښځو دسرو مقابله كړي ده په ښځو كي هم يوه دوه نه دي بلكه په زرگونو ښځي داسي شته چي احاديث يي ياد كړي دي امام ذهبي په تذكرة الحفاظ كي د حافظات حديث نومونه ليكلي دي.

- (۱) اسماء بنت ابي بكر رضي الله تعالى عنها
- (۲) ام المؤمنين جويرة بنت حارث رضي الله تعالى عنها
- (۳) حفصة بنت عمر رضي الله تعالى عنها
- (۴) ام حبيبة بنت ابي سفيان رضي الله تعالى عنها
- (۵) زينب بنت جحش رضي الله تعالى عنها

(۶) زينب بنت ابو سلمه رضي الله تعالى عنها
 (۷) فاطمه بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم
 (۸) ميمونه رضي الله تعالى عنها (۹) ام عطيه رضي الله تعالى عنها
 (۱۰) ام سلمه رضي الله تعالى عنها (۱۱) ام حرام بنت ملحان رضي الله تعالى عنها
 (۱۲) ام سلمه بنت ملحان رضي الله تعالى عنها
 (۱۳) ام هاني بنت ابي طالب رضي الله تعالى عنها (تذكرة الحفاظ ۱/ ۴۵).
 عائشه رضي الله عنها به په خپل کور کې پرده لگولي وه او دهغي نه شاته به يې احاديث بيانول، په قاهره کې مشهوره او محدثه نفيسه به درس حديث ورکولو او ددي د درس نه امام شافعي هم فائده اخستلي وه (کتاب الاموال ۵۱۵)، دبخاري په مشهورو نسخو کې يوه نسخه دامام احمد د لور کریمه ده کومه چې دخپل وخت محدثه وه، د شپږمې سدي مشهور محدث علي بن عساكر په استاذانو کې زياتي استاذاني زنانه وي، علامه ذهبي ليکلي دي چې دامام احمد لور زينب څلور اتيا کالو پوري احاديث بيانول او دا يې هم ليکلي دي "واذدحم عليها الطلبة" (العبر ۵/ ۳۵۸) همدارنگي ام عبدالله د زينب کمال الدين په باره کې ليکلي دي "وتكاثروا عليها وتفردت وروت كبارا رحتها الله" (العبر ۵/ ۲۱۳).
 يعني طالبان به ورته په کثرت سره راتلل او په ډيرو احاديثو بيانولو کې منفرده وه او د علم حديث د لويو کتابونو درس به يې ورکولو.

۱۱- بحث: تاريخ د تدوين د علم حديث:

نفس کتابت د وحی خود صحابه کرامو د دور نه شروع وو. بيا د قرن اول د نيمې نه پس منظم کتابونه د رسول الله صلى الله عليه وسلم عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالى د دور نه شروع شو. عمر بن عبد العزيز د خلفاء راشدينو نه دی په ۶۱ هـ کې پيدا شوی دی. دده پلار د عبد الملك ابن مروان ورور وو او د مصر گورنر وو. دی د شپاړسو کالو وو چې د مدینې گورنر شو. بيا دده د تره خوئي سليمان بن عبد الملك بادشاه چې کله مړ کيدونو يو عالم سهل ابن ابي حازم ئي راوغوښتو او تپوس ئي تری او کړو چې زما خامن لا واره دي. د خلافت ذمدار ی چا ته پرېږدم؟ ده ورته جواب ورکړو که ريښتيا او وائم نو خپل د تره خوئي او اوخي فاطمی خاوند، ته ئي پرېږده. يعني عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالى ته.
 وائي چې عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالى مدینه منوره کې د قرآن کریم تلاوت کولو او د خلافت پیغام ورله راغی نو په ژړا شو او دا ئي او وئيل چې دوي ما د مدینې منورې نه اوباسي هسي نه چې زه ددی آیت د لاندې راشم:

لَمَنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُزْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ۝ مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثَقُلُوا أُخِذُوا وَقُتِلُوا اثْقَاتِيلًا (سورة الاحزاب: ٦٠، ٦١)

امام موصوف به فرمائيل چي هسي نه چي زما خروج د نفاق د وجي وي. ده دوه کاله دري مياشتي او پنځه ورځي خلافت کړی دی. د عمر بن عبدالعزیز رحمه الله تعالی عمر خلويښت کاله وو چي خپلو رشته دارانو کي ورته چا زهر ورکړل. او په ١٠١ هـ کي د هغي د وجي نه وفات شو او په حمص کي دفن شو. د احاديثو رسمي سرکاري کتابت په خلافت د عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالی په وخت کي ددوی په لاس باندی شروع شو.

علماء کرامو دده ډير مناقب ذکر کړي دي. امام مالک رحمه الله تعالی فرماني چي دا د دريمی صدی مجدد وو چي کله بادشاه شو نو خپلي ښځي ته ئي اووئيل چي زما شهوت د الله تعالی د ويری نه ختم شوی دی. که ته بل چا سره واده کول غواړی نو تاته اجازت دی هغي انکار اوکړو. بياني تری ټول کالي راجمع کړل او بيت المال کي ئي جمع کړل. چي دی وفات شو نو د خزانی مشر ورته او ويل چي بي بي ستا کالي امانت پراته دي که ته غواړی چي واپس ئي درکړم. دی ورته اووئيل چي زه وفاداره یم نه ئي اخلم. ائمه کرام دده نه علاوه د بل بادشاه قول نه نقل کوي. عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالی دوه کاره کړي دي.

(١) د احاديثو جمع کولو دپاره ئي حکم اوکړو.

(٢) درسونه ئي ښکاره شروع کړل.

عمر بن عبد العزيز رحمه الله تعالی ابوبکر بن عمر بن حزم رحمه الله تعالی او امام زهري رحمه الله تعالی ته خط اوليرلو چي احاديث را-مع کړی. داني اووئيل چي د عائشه رضي الله تعالی عنها او د عمرة رضي الله تعالی عنها او د قاسم بن ابي بکر (رضي الله عنه) احاديث په اختياط راجمع کړی. د رسول الله صلي الله عليه وسلم عمرة رضي الله تعالی عنها او د رسول الله صلي الله عليه وسلم قاسم (رضي الله عنه) تربيت رسول الله صلي الله عليه وسلم عائشه رضي الله تعالی عنها کړی وو.

مولانا ادریس کاندهلوي رحمه الله تعالی به فرمائيل چي د الله تعالی عجيبه نظام دی د قرآن مجيد اوله درجه ده نو ددی د جمع والي کار الله تعالی د صحابه کرامو په دور کي پوره کړو او احاديث دويمه درجه ده نو د احاديثو د جمع کار الله تعالی د تابعينو رحمهم الله تعالی په دور کي پوره کړو. او فقهه چونکه دريمه درجه ده نو ددی کار الله تعالی د تبع تابعينو رحمهم الله تعالی نه واخستو. "وَأَتِ كُلُّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ" بيا په قرن ثاني کي ډيرو علماؤ کتابونه اوليکل لکه موطا امام مالک، معمر او ابن مبارک رحمه الله تعالی، چي موقوف، مقطوع مسائل فقهيه باندی مشتمل وو.

بيا چي قرن ثالث شو نو نورو علماؤ ڪتابونه اوليڪل ليڪن يو نقصان پکي وو. چي په دي احاديثو مرفوعه کي ضعيف او صحيح دواړه ووچي مسند احمد بن حنبل رحمہ اللہ تعاليٰ او اسحاق بن راهويه رحمہ اللہ تعاليٰ ليکلي وو. يوخل اسحق بن راهويه رحمہ اللہ تعاليٰ درس کولو دائي او وئيل چي خداي پاڪ دي داسي عالم پيدا ڪري چي صرف احاديث صحيحه راجمع ڪري. نو امام بخاري رحمہ اللہ تعاليٰ درس کي هم ناست ووده او وئيل چي زما زره کي دا راغلل چي دا کار به زه ڪؤم. نو په احاديثو صحيحو کي د ٿولونہ اول ڪتاب صحيح بخاري ليکلي شوي دي. او په احڪامو فقهيو کي اول ڪتاب سنن ابو داؤد دي. دا ترتيب او تدوين امام جلال الدين سيوطي رحمہ اللہ تعاليٰ په الفيه کي په دي څلورو شعرونو کي راجمع ڪري دي.

ابن شهاب آمر له عمر	اول جامع للحديث والاثار
جماعة في العصر ذوا اقتراب	اول جامع علي الابواب
ومعمر وولد المبارك	كابن جريج هشيم ومالك
علي الصحيح فقط هو البخاري.	اول جامع بالاقصر

۱۲ بحث: شروط صحاح الستة:

هر يو شيخ په خپل ڪتاب کي د رواياتو د نقل کولو دپاره بعضي شروط نقل ڪري دي. په هغي کي د ټولونہ اول د امام بخاري رحمہ اللہ تعاليٰ شرط ذکر کوو.

شرط البخاري: "هو يروي عن الطبقة الاولى استيعاباً وينتخب في الثانية الى الثالثة الا نادراً او الا على سبيل المتبعة والاستشهاد" امام بخاري رحمہ اللہ تعاليٰ شرط دادی چي امام صاحب رحمہ اللہ تعاليٰ د طبقه اولي نه استيعاباً روايات نقل کوي يعني رومي طبقه کي چي احاديث وي هغه نقل کوي او په دويمه طبقه کي انتخاب او چان بين کوي. او دريمي طبقه ته نه راکوزيري مگر په طريقی د متابعی يعني د اتباع د تائيد د بل لپاره ئي نقل کوي. نو امام بخاري رحمہ اللہ تعاليٰ د طبقه اولي نه استيعاباً د طبقه ثاني نه انتخاباً او د دريمي نه نادر او علي سبيل متابعه او شاهداً نقل کوي.

شرط المسلم: "هو يروي عن الطبقتين الاولىين استيعاباً وينتخب في الثالثة" د تقويت د ورومي د پاره د مسلم شرط څه دی؟ امام مسلم د طبقه اولي او د طبقه ثاني د دواړو نه استيعاباً نقل کوي او دريمه طبقه کي انتخاب کوي. ما تاسو ته مخکي هم وئيلي وو چي د احاديثو دارو مدار په راويانو باندی وي چي راوي څومره قوي او پورته وي نو روايت هغه هومره اوچت او قوي وي. که راويان ضعيف وي نو حديث هم ضعيف وي او که راويان مضبوط وي نو حديث

هغه هومره مضبوط وي. نو امام مسلم رحمه الله تعالى د دوو (۲) طبقو نه استيعاباً انتخاب کوي. امام مسلم رحمه الله تعالى په دريمه طبقه کي هم انتخاب کوي خو څلورم ته نه راکوزيږي.

امام مسلم رحمه الله تعالى فرمائي چي انتخاب به د هغه راوي کوم چي په قبول باندې اجماع د محدثينو وي. يعني امام احمد ابن حنبل رحمه الله تعالى، يحيى بن معين رحمه الله تعالى، عثمان بن ابي شيبه رحمه الله تعالى او سعيد بن منصور الخراساني رحمه الله تعالى. امام مسلم رحمه الله تعالى فرمائي چي د څلورو امامانو کوم راوي قبول کړي وي نو څه د هغه روايت نقل کوم نو دا د امام مسلم رحمه الله تعالى شرط شو.

شرط الامام ابي داود و امام النسائي رحمهما الله تعالى: هما يرويان عن الطبقات الثلاث استيعاباً و ينتخبان في الرابعة ولا يتنزلان الى الخامسة الا نادراً“ د اولو دريو وارو طبقو نه استيعاباً روايات نقل کوي او په څلورمه کي انتخاب کوي. امام مسلم رحمه الله تعالى په دريمه طبقه کي د انتخاب قائل دی او په څلورمه کي دوي د انتخاب دپاره دا اصول وضع کړي دي چي ”لَمْ يَجْمَعُو عَلَي تَرْكِه“ يعني ددی په ترک باندې دغه څلورو امامانو حضراتو اتفاق نه وي کړی.

شرط الامام الترمذي و امام ابن ماجه رحمهما الله تعالى:

الفرق بين الترمذي و ابن ماجه:

الوجه الاول: ”ان الترمذي يتنزل الى الخامسة قليلاً و ابن ماجه يتنزل الى الخامسة كثيراً“ اول فرق دا چي امام ترمذي کم راکوزيږي او بن ماجه ډير.

الوجه الثاني: ”ان الترمذي يبين حال الراوي ويحكم علي الحديث و اما ابن ماجه لا يبين حال الراوي ولا يحكم علي الحديث“ اودويم فرق دا چي امام ترمذي په ضعيفه رواياتو باندې حکم لگوي چي دا ضعيف دی او ابن ماجه دا حکم نه لگوي هم دا وجه ده چي ابن ماجه په ضعيفه رواياتو باندې مشتمل دی. په دي کي تقريباً څلور زره (۴۰۰۰) احاديث دي او په (۲۲) احاديثو علماء کرامود وضعي حکم لگولي دی. يعني دا احاديث موضوعي او منکرت دي. ابن ماجه اول اول کي چا په صحاحو کي نه داخلولو په پنځمه صدي کي ابن طاهر مقدسي يو عالم تير شوی د. دی په ۵۰۷ ه کي وفات شوی دی. ابن طاهر مقدسي دا په صحاحو کي داخل کړواو وجه ئي دا بيانوله چي په دی کي احاديث مرفوعه موجود دي، مقطوع پکي نشته. ليکن شاه انور شاه کشميري رحمه الله تعالى فرمائي چي زما په خيال په صحاحو کي د ابن ماجه په ځاني موطاء امام مالک رحمه الله تعالى پکار وو او يا سنن ابي داود طيالسي.

علماء کرامو د حسن تبویب اود مرفوع احادیثو د وجي نه په صحاحو کي داخل کړي دي. نو د شرطونو نه اندازه هم معلومه شوه. او فرق د مراتبو هم.

ثم الفرق بين ابي داؤد و نسائي وبين مسلم من وجهين:

الوجه الاول: "ان المسلم يروي عن الطبقتين الاوليين استيعاباً و ينتكب في الثالثة و ابو داؤد و نسائي من الثلاث استيعاباً و ينتخبان في الرابعة فهما يفعلان في الرابعة ما يفعل في الثالثة".
الوجه الثاني: "المسلم ينتخب في الثالثة من جميع الائمة الاربعة من نقاد الحديث و ائمة الجرح و التعديل (هم احمد بن حنبل، يحيى بن معين و عثمان بن ابي شيبة و سعيد بن منصور الخراساني) علي قبوله" يعني په قبوليت د هغي باندي اجماع وي که چري يو کس ئي هم مخالف وو نو بيا ئي روايت نه نقل کوي.

"و اما ابو داؤد و النسائي هما يرويان عن لم يجبعوا علي ردة" يعني د هغي په رد ئي اجماع نه وي کړي. يعني که کوم امام هم قبول کړي وي نو دوي تري روايت نقل کوي.
خلاصه د کلام دا شوه چي امام بخاري رحمه الله تعالي د طبقې اولي نه استيعاباً او د دويمې نه انتخاباً او د دريمې نه نادراً نقل کوي. امام مسلم رحمه الله تعالي د اولو دوو طبقو نه استيعاباً او د دريمې نه انتخاباً نقل کوي. ابو داؤد رحمه الله تعالي او نسائي رحمه الله تعالي د دريو نه استيعاباً او په خلورمه کي انتخاب کوي. او امام ترمذي رحمه الله تعالي او ابن ماجه رحمه الله تعالي د خلورو وارو نه روايت نقل کوي او پنځمې ته هم راکوزيږي خو امام ترمذي رحمه الله تعالي کم او ابن ماجه رحمه الله تعالي د ترمذي په نسبت سره پنځمې طبقې ته ډير ميلان کوي.

موازنه بين الشيخين:

د احاديثو په کتابونو کي اکثر دا خبره زير بحث وي چي د امام بخاري رحمه الله تعالي کتاب بخاري شريف اود امام مسلم رحمه الله تعالي په کتاب مسلم شريف کي کوم يو غوره دي؟ دي مسئلې ته مسئله د موازنه بين الشيخين وائي.

د علماء کرامو په دي کي دري (۳) قوله دي دوه ضعيفه او شاذ دي او يو صحيح و ما عليه الجمهور دي.

(۱) اول قول او رايه چي د ابو علي نيشاپوري رحمه الله تعالي ده هغه داچي مسلم شريف غوره دي د جامع بخاري شريف نه.

(۲) دويم قول او رايه د علامه ابن الملقن ده هغه فرمائي چي صحيح بخاري شريف د مسلم شريف نه غوره دي.

(۳) : دريم قول او رايه چي په هغي باندې ټول جمهور علماء دى هغه دا چي بخاري شريف غوره دى د مسلم شريف نه. رسول الله صلى الله عليه وسلم مولانا محمد زكريا رحمه الله تعالى دى خبري ته اشاره كړې ده فرماني: قالوا المسلم فضل قلت البخاري اعلي

قالوا المكرر فيه قلت المكرر احلي

چا وئيل چي مسلم غوره دى ما ويل چي نه بخاري غوره دى. چا وئيل چي بخاري كي تكرار دى ما وئيل چي خوند خو تكرار كي دى.

وراندې به تاسو ته راشي چي امام بخاري رحمه الله تعالى يو حديث په مختلفو ابوابو كي خو خايه راوړي.

د بخاري په مسلم باندې د فوقيت وجوهات:

د بخاري شريف په مسلم شريف باندې د فوقيت وجوهات څه دي او دا ولي غوره دى په نسبت د مسلم شريف؟

(۱) : اول دا چي د بخاري شريف شرط د معيار د حديث قوي دى په نسبت د مسلم شريف باندې او چي د كوم كتاب شرط د معيار حديث قوي وي نو كتاب ئي هم قوي وي.

(۲) : دويم دا چي بخاري شريف جامع د فنون ثمانية دى او مسلم شريف جامع د فنون ثمانية نه دى.

(۳) : دريم دا چي كوم ابواب او تراجم بخاري وضع كړي دي عقل ورته حيران دى. چي په دى سره نكاتو او حكمونو ته اشاره كوي مسلم شريف ددى نه خالي دى مسلم تراجم نه دي ايښي په مسلم تراجم نووي ايښي دي او دا حاشيويح كه ليكلي نو امام بخاري استنباط فقهيه كوي. نكاتو كوي د حكمونو كوي داسي ناشنا تراجم ئي ايښي دي قسم دى چي د هغي حل چا ندې كړى حافظ ابن حجر فرماني چي حل د تراجمو د بخاري دين دى په امت دى. فرماني چي دغه تراجم ما څه قدري حل كړى خو زه وايم چي اوس هم پكي داسي تراجم شته چي په هغي باندې څوك نه پوهيږي.

اعيا فحول العلم حل رموز ما الدأ في الابواب من اسراري

يعني هغه رازونه چي امام بخاري رحمه الله تعالى ورته په ابوابو كي اشاره كړې ده لوي لوي علماء ئي حيران كړي دي.

دا به مونږ په خصوصياتو د تراجمو كي ذكر كو. نو خبره ياد لري چي په بخاري كي د ټولو نه گران تراجم دي. په تراجمو باندې مستقل كتابونه ليكلي شوي دي.

په بخاري كي تراجم، په ترمذي كي بيان د مذاهبو او په ابوداؤد شريف كي د ټولونه گران حال د سندونو دى چي په قال ابوداؤد سره ذكر كيږي.

(۴) : خلورم فرق دادی چي د بخاري شريف په لږو احاديثو باندې تنقيد شوی دی او د مسلم شريف په اکثرو احاديثو تنقيد شوی دی. په دی باندې دار قطني "اوهام الشيخين" نومی مستقل کتاب ليکلی دی. د بخاري شريف په (۸۰۱) احاديثو باندې تنقيد شوی دی بلکه د مسلم شريف (۱۶۰) احاديث د تنقيد شکار دي. نو د کوم کتاب چي په کمو احاديثو باندې تنقيد شوی دی نو هغه اعلي او د کوم کتاب چي په ډيرو احاديثو تنقيد شوی دی نو هغه د اول په نسبت ادني او ضعيف گنرلی کيږي. دغه شان په رجالو د بخاري او د مسلم هم تنقيد شوی دی. د بخاري شريف په (۷۸) رجالو او د مسلم شريف په (۱۰۰) رجالو باندې تنقيد شوی دی. او (۳۲) رجال پکي داسي دي چي هغه مشترک دي په مابين د بخاري او د مسلم کښي. نو د بخاري په (۷۸) او د مسلم په (۱۰۰) رجالو باندې تنقيد شوی دی او دغه (۳۲) رجال په دی دواړو کي مشترک دي. نو نتیجه دا شوه چي د بخاري هغه احاديث چي په هغي باندې تنقيد شوی دی نو د هغي مجموعه (۱۱۰) او د مسلم شريف د تنقيد شده احاديثو مجموعه (۱۳۲) ده.

بل فرق دادی چي په بخاري شريف کي رجال منتقض عليه کم دي او په مسلم شريف کي د بخاري شريف په نسبت ډير دي. دويم دا چي امام بخاري د دغه منتقض عليهم روايات کم نقل کړي دي او امام مسلم رحمه الله تعالي تری زیات نقل کړی دي. نو په دی سره په رواياتو هم اثر پريوخي. دريم فرق دا چي هغه من تقض عليهم راويان چي امام بخاري رحمه الله تعالي تري روايات نقل کړي دي نو هغه اکثر دده شيوخ دي نو دده رايه د اکثر و ناقدينو په نزد معتبره ده. او دا ځکه چي ده د خپلو اکثر و استاذانو سره ژوند تير کړی دی. او کوم سړی چي د استاذانو سره ژوند تير کړي نو هغه ته د خپل استاذ حال زیات معلوم وي په نسبت د هغه چا چي ورسره ئي ژوند نه وي تير کړی. نو د امام بخاري رحمه الله تعالي چي په کومو راويانو تنقيد شوی دی نو هغو سره امام بخاري بنفسه ژوند تير کړیدی. او د امام مسلم رحمه الله تعالي چي په کومو راويانو تنقيد شوی دی نو هغه د امام مسلم رحمه الله تعالي براه راست استاذان نه دي.

د بخاري منتقد عليه راويان کم دي او دده استاذان دي او د امام مسلم منتقد عليه راويان هم ډير دي او د هغوي سره د امام مسلم رحمه الله تعالي ژوند هم نه دی تير شوی. بلکه هغه دده د مشايخو مشايخ دي. نو په هغوي کي دده او د ناقدينو رايه برابر ده.

(۵) پنځمه خبره په حديث معنعن کي ده. د ټولو نه اول خو دا چي حديث معنعن څه ته وائي؟ نو حديث معنعن دی ته وائي چي راوي د خپل شيخ نه په عن يا قال او يا په حدث سره روايت نقل کړي. لیکن دا صراحتاً په سماع باندې دلالت نه کوي. او احتمال د سماع او د عدم سماع دواړو لري. نو کله چي حدثني. اخبرني او وئي نو دی ته صیغی د سماع وائي او عن، قال، حدث او اخبر چي کله بغير د "نا" او "ني" وي دی ته صیغی د عنعنی وائي. چونکه داسي حديث

اکثر په عن سره ذکر کيږي نو لدی وجي نه دی ته حدیث معنعن وائي- او چي د چانه روایت کيږي نو هغي ته معنعن عنه او دی عمل عنعنه وائي-

نو په حدیث معنعن کي اختلاف دي امام مسلم رحمه الله تعالي فرمائي چي حدیث معنعن وي خو چي معاصرت او امکان د لقاء وي نو دی ته "محمول علي الاتصال" وائي- يعني يو شاگرد يو شيخ نه روایت بيانوي خو مونږه ته په يو حدیث کي سماع د هغه نه وي معلومه او زمانه ئي يو وي او امکان د لقاء شته نو دا عنعنه محموله علي الاتصال ده نو امام مسلم رحمه الله تعالي په امکان د لقاء او اتحاد معاصرت کفايت کوي-

امام بخاري رحمه الله تعالي فرمائي چي صرف په امکان د لقاء او اتحاد معاصرت زه اکتفاء نه کوم چي ترسو پوري ددوی په يو حدیث کي اتصال نه وي معلوم شوی چي دلته اتصال شوی دی نو باقي عنعنه محموله په اتصال وائي- خو چي په يو روایت کي هم اتصال نه وي راغلی نو مونږه صرف په امکان د لقاء او امکان معاصرت اکتفاء نه کوو نو د بخاري رحمه الله تعالي شرط اوچت شو-

کله به زمانه هم يوه وي او امکان د لقاء به هم وي لیکن ملاقات به نه وي ثابت- لکه يو محدث د پاکستان دی په پيښور کي دی او بل په افغانستان کي نو زمانه ئي يوه ده او امکان د لقاء هم شته که ملاقات نه وي ثابت نو حدیث منقطع دی- دده روایت د هغه نه انقطاع لري- نو امام بخاري رحمه الله تعالي فرمائي چي خو پوري راته په يو حدیث کي دا نه وي راغلی چي ددی دواړو په فلانکي نه ځاني کي ملاقات شوی دی نو دا عنعنی باقي محمول دی په اتصال او چي يو حدیث کي هم اتصال بالفعل نه وي راغلی نو هغه په امکان د لقاء باندی عمل نه کوي- امام مسلم رحمه الله تعالي امکان دلقاء کافي گنري او امام بخاري رحمه الله تعالي لقاء بالفعل ضروري گنري دا د امام بخاري رحمه الله تعالي شرط دی- امام بخاري رحمه الله تعالي به يو حدیث د معنعن نه ذکر کولو خو ورسره به يي يو بل حدیث هم ذکر کړو چي په هغي سره به ملاقات معلوميدل او دريم حدیث به ترجمی د باب سره هيڅ تعلق نه لرو خو د ملاقات دثابتولو د پاره ئي ذکر کولو-

په دی پنځو وجو بخاري اولي شو- امام بخاري رحمه الله تعالي په امکان د لقاء باندی عمل نه کوي او امام مسلم رحمه الله تعالي په امکان د لقاء باندی عمل کوي- امام بخاري رحمه الله تعالي فرمائي چي لقاء بالفعل ضروري ده او امام مسلم رحمه الله تعالي وائي چي امکان د لقاء او معاصرت کافي دی خو دا شرط د امام بخاري رحمه الله تعالي فقط په دی کتاب کي دی نورو کتابونو کي ئي ددی شرط خلاف احادیث هم نقل کړي- دي-

په دی میدان کي بنځو هم د سرو سره مقابله کړی ده په بنځو کي هم یوه دوه نه بلکه په زرگونو بنځي دي چي هغه احاديث نبوي په حفظ باندی یاد کړي وو - امام ذهبي ٥ په تذكرة الحفاظ کي د حافظات حدیث نومونه لیکلي دي :

- (۱) اسماء بنت امير المؤمنين ابي بکر صديق رضي الله تعالى عنهما
- (۲) ام المؤمنين جویریة بنت حارث مصطلقیه رضي الله تعالى عنهما
- (۳) ام المؤمنين حفصه بنت عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنهما
- (۴) ام المؤمنين ام حبیبه رمله بنت ابوسفیان امویہ رضي الله تعالى عنهما
- (۵) ام المؤمنين زینب بنت جحش اسديہ رضي الله تعالى عنهما
- (۶) زینب بنت ابوسلمه مخزومیہ رضي الله تعالى عنها
- (۷) فاطمه بنت رسول صلي الله عليه وسلم
- (۸) میمونہ رضي الله تعالى عنها
- (۹) ام عطیہ نسیبہ انصاریہ رضي الله تعالى عنها
- (۱۰) ام المؤمنين ام سلمه هند مخزومیہ رضي الله عنها
- (۱۱) ام حرام بنت ملحان انصاریہ رضي الله تعالى عنها
- (۱۲) دده خور ام سلمه رضي الله تعالى عنها
- (۱۳) ام هاني بنت ابو طالب رضي الله تعالى عنها - (تذكرة الحفاظ ۱ / ۴۵)

رساله معارف: ۳۵۱ بابت ماه می، دارنگي رساله الابقاء: ۱۷ بابت ماه رمضان ۱۳۵۲ هجري.

عائشې رضي الله تعالى په کور کي یوه پرده زوړنده کړې وه چي د هغې نه شاته به هغې خلقو ته د احاديثو تعلیم فرمائیلو - د قاهره مشهور محدثه نفیسی به خلقو ته د احاديثو درس ورکولو چي د هغې د درس نه امام شافعي هم فائده واخسته - (کتاب الاموال ۵۱۵)

د بخاري په مشهور نسخو کي یوه نسخه د احمد د لور کریمي ده چي دا د خپل وخت استاذ حدیث وه - د شپږمې صدي د مشهور محدث علي ابن عساكر په استاذانو کي زیات مقدار بنځي اساتذه دي - علامه ذهبي لیکلي دي چي ام احمد زینب به تر د څلور اتیا کالو پوري د حدیثو درس ورکولو ، ددی نه علاوه فرمائي " وازدحم عليها الطلبة " (العبر ۵ / ۳۵۸) په دی باندی به د طلباؤ ازدحام او گنډه وه -

ددی نه علاوه د ام عبد الله زینب کمال الدین په باره کي لیکي "وتکاثروا عليها وتفردت وروت کباراً رحمها الله " (العبر ۵ / ۲۱۳) په هغې باندی به د طلبانو گنډه وه هغه په ډیرو احاديثو روایت کولو کي منفرده وه هغې د احاديثو د لویو لویو کتابونو درس ورکولو -

۱۳ - مبحث: حجتيت د احاديث مبارکه:

د تمام ملت اسلاميه په دې اتفاق دی چي احاديث د احکامو د دين دپاره دويم اصل دی. اول کتاب الله، دويم سنت رسول الله صلي الله عليه وسلم دي حديث نبوي حجت دی

(۱) د ټولو نه اول خو دا چي په قرآن عظيم کي بي شميره آياتونو کي اطاعت در رسول الله صلي الله عليه وسلم ذکر دی.

(۲) دويم دا چي په قرآن عظيم الشان کي ډير احکامات دي او هغه مجمل او مطلق ذکر دي هغه په خپل تفصيل و ضاحت او شرح کي احاديثو ته محتاج دي.

مثلا په قرآن کي (۱۰۰) ځله د مونځ ذکر موجود دی خو د رکعاتونو د مقدار او هيئت د مانځه د ارکانو او د شرائطو ذکر نشته. دغه شان د زکوٰۃ ذکر په قرآن کي (۷۳) ځله راغلی دی. ليکن د نصاب مقدار، وخت د وجوب، مصارف وغيره يي نه دي بيان کړي نو هر حکم شرعي چي په قرآن کي ذکر دی تفصيل ئي په احاديثو کي موجود دی.

(۳) دريم دا چي قرآن کریم د نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) کار او وظيفه بيان کړی ده چي د هغي نه يوه وظيفه داده "لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِ" او بله دا ده "وَيَعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ" نو چي تعليم ئي څوک اونه مني نو ددی معني او نه شوه. نو ددی وجي نه لازم ده په هر انسان باندی اتباع د قول او د فعل د رسول.

منکرين حديث او ددوی د سوالاتو جوابات

يوه فتنه پخوا تيره شوي ده او اوس هم شته دا داسي خلق دي چي دوي احاديث مبارک په دين کي حجت نه گنري. او وائي چي دا احاديث د پيغمبر عليه الصلوة والسلام وينا ده. د هغوي کار کتاب راوړل وو او هغه ئي راوړو نور د هغوي په مونږه هيڅ حق نشته العياذ بالله. دغه کافر دي. پخواني منکرين حديث داسي وو چي دوي به د بعضو احاديثو نه انکار کولو يعني چي کوم به ددوی د مسلک خلاف وو. مگر اوس خو په دې آخري دور کي د انگریزانو مستشرقينو په شرارت. دي مستشرقين انگریزانو اسلامي علوم زده کول او په هغي به ئي د تنقيد دپاره مطالعه کوله چي څه شی د نقصان پکي پيدا کړي. دغه خلقو ددی مقصد د حصول دپاره کالجونه او يونيورستيانی کولائو کړي.

د مسلمانانو بی فکري او د مستشرقينو د مختلفو سازشونو په بنا باندی ددی خلقو په کثرت کي اضافه اوشوه. او په هندوستان کي اوله فتنه عبدالله چهکړالوي نه شروع شوه او ده د احاديثو په رد کي يو کتاب وليکلو.

په دهلي کي غلام احمد پرويز راغلو دی د اسلامي نظرياتي کونسل مشر هم وو. ده د دهلي نه

”طلوع اسلام“ په نوم يوه رساله شائع کړه. او پخپل تفسير کي يې ليکلي دي چي دا کتاب د بل آسمان نه نازل دی.

تردي چي پرويز ملعون دا فتنه په کالجونو او سکولونو کي شروع کړه. زمونږ په مردان او پېښور هم دغه منکرين شته. دوي يو دا هم وائي چي قرآن کي ربا حرامه ده خو د تجارت ربا جائز او روا ده لکه د بينک سود هغه ددوي په نزد باندی روا او جائز دی. ددوي په کفر باندی څه د پاسه څلور سوو (۴۰۰) علماؤ فتوي ورکړه چي منکرين حديث کافر دي.

جلال الدين سيوطي رحمه الله تعالي ”مفتاح الجنة في الاحتجاج بالسنة“ نومی کتاب ددوي په ترديد کي ليکلی دی. او د شام يو عالم مصطفى السباعي رحمه الله تعالي هم ددوي په رد کي کتاب موجود دی.

ابن کثير د ايت کریمه اطيعوا الله واطيعوا الرسول (ال عمران: ۳۲) لاندې د اتباع الرسول متعلق يو مختصر مضمون ليکلی دی چي مونږ يې نقل کوو ليکلي يې دي چي دي ايت دا فيصله کړي ده چي څوک د الله تعالي د محبت دعوي کوي او دده اعمال او افعال او عقائد د فرمان نبوي مطابق نه وي او د مسنون طريقې پابندي نه کوي نو دی په دي دعوي کي دروغژن دی، حاصل دادی چي که تاسو د الله تعالي سره د محبت لرلو په دعوي کي رښتوني يئ نوزما په طريقو عمل او کړئ په دغه وخت کي به الله تعالي تاسو ته ستاسو د مطالبې نه زيات شي درکړي يعني هغه به خپله ستاسو غوښتونکی او گرځي لکه چي بعضي حکماؤ ويلي دي چي ستا غوښتل څه څيز نه دی لطف په هغه وخت کي وي چي الله تعالي تا او غواړي، غرض دادی چي د الله تعالي د محبت نشاني داده چي په هر يو کار کي اتباع سنت مدنظر اوساتلی شي.

ددينه پس يې ليکلي دي چي په حديث باندې د عمل کولو په وجه به الله تعالي ستاسو تمام گناهونه هم معاف کړي بيا د دينه پس هر خاص او عام ته حکم کوي چي تاسو ټول به د الله تعالي او در رسول اطاعت اختياروئ او څوک چي دي لره پرېږدي نو هغه کافر دی او الله تعالي ورسره محبت نه لري.

ددينه معلومه شوه چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم د طريقې مخالفت کول کفر دی او داسي کسان د الله تعالي دوستان نشي جوړېدی څوک چي دا دعوي کوي نو ترڅو چي يې د الله تعالي درښتوني نبي خاتم الرسل پيروي اختيار کړي نه وي تر هغي به دی پخپله دعوي کي دروغژن وي.

نبي کریم صلي الله عليه وسلم خو هغه هستي ده چي که نن هم انبياء عليهم السلام بلکه بهترين اولوا العزم پيغمبران هم ژوندي وي نو هغوی به هم دده د شريعت پابند وو، ددي

مضمون تفصيلي بيان به دايت كريمه ”واذا خذ الله ميثاق النبيين“ (ال عمران: ٨١) د تفسير په ضمن كي راشي.

ددي مسئلي دمزيد تفصيل دپاره مونږ دقراني مباركو ايتونو يوڅو حوالي وركوو كوم چي مندرجه ذيل دي: بقره: ١٢٣، ال عمران: ١٣٢، سورة النساء: ١٣، ١٤، ٥٩، ٦١، ٦٤، ٦٥، ٦٩، ٨٠، ١١٥، مائده: ٩٢، انفال: ١، ١٣، ٢٠، ٢٤، ٤٦، توبه: ٧١، اعراف: ١٥٧، ١٥٨، ابراهيم: ٤٤، نور: ٥٤، ٥٦، ٥٢، ٥١، يوسف: ١٠٨، فرقان: ٢٧، احزاب: ٢١، ٣٣، ٣٦، ٦٦، ٧١، زخرف: ٦١، محمد: ٣٣، فتح: ١٧، احقاف: ٣١، ٣٢، حجرات: ١٤، مجادله: ١٣، حشر: ٧، تغابن: ١٢ وغيره.

اطاعت رسول لره داطاعت الهي نه جدا بيا نولو حكمت

په ايت (ال عمران: ١٣٢) كي يي فرمايلي دي دالله تعالي او درسول اطاعت او كړي دپاره ددي چي په تاسو رحم اوشي په دي ايت كريمه كي يي درحمت الهي دپاره لكه څنگه اطاعت الهي لازمي گرځولي شوي دي دا رنگي اطاعت رسول هم لازمي گرځولي شوي دي او دا صرف په يو ايت كي نه دي بلكه دا مضمون په تمام قران كي بار بار تكرر شوي دي او چرته چي دالله تعالي داطاعت حكم راغلي دي هلته ورسره داطاعت رسول حكم هم مستقلا ذكر شوي دي دقران كريم دا متواتر او مسلسل ارشادات انسانانو لره داسلام او ايمان بنيادي اصولو طرف ته متوجه كوي چي دايمان اولني جزء دالله تعالي وجود او دهغه وحدانيت او دهغه دبنديگي او اطاعت اقرار كول دي او دويم جزء يي تصديق رسول او اطاعت دي. دلته غور طلب خبره داده چي دارشادات قرانيه نه هم دا ثابت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم چي هر څه فرمايلي دي دا دالله تعالي په اذن سره دي او دخپل طرفه يي هيڅ حكم نه دي كړي لكه چي ارشاد الهي دي: {وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ {٢} إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ {٣} (النجم). يعنې رسول كريم چي څه وائي دا دخپل خواهش په بنا نه وائي بلكه دا هر څه دالله تعالي دطرف نه وحي وي، پس ددي حاصل دا شو چي اطاعت رسول بعينه اطاعت الهي دي او ددينه كوم جدا څيز نه دي او په سورة نساء كي هم دا مضمون په دي الفاظو واضح كړي شوي دي: {مَنْ يَطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ (نساء: ٨٠). يعنې څوك چي اطاعت درسول او كړي كړي، دالله اطاعت يي او كړي، دلته دا سوال پيدا كيږي چي بيا ددي دواړو په جدا جدا بيانولو كي څه حكمت دي؟ خصوصاً په التزام او اهتمام سره په پوره قران كريم كي دا عادت مستمره دي چي ددواړو اطاعتونو حكم په يو ځاي كيږي په دي كي دا راز دي چي الله تعالي ددنيوي مخلوق دهدايت دپاره كتاب رايلږلي دي او يورسول يي راليلې دي او رسول ته يي دا ذمه واري وركړي ده چي هغه ددي كتاب خبري په هغي طريقې او هغي لهجي سره خلقو ته ورسوي په كومه چي نازل شوي دي.

دويمه خبره داده چی رسول به خلقو لره ظاهري او باطني ناپاکونه پاکوي.
دریمه خبره داده چی دی به امت ته ددي کتاب دمضامینو تعلیم ورکوي او ددي کتاب مقاصد
به دوی ته بیانوي او همدا رنگي ددي کتاب دتعلیم سره سره به دحکمت تعلیم هم ورکوي، دا
مضمون دقران کریم په متعددو ایتونو کي تقریبا په یو عنوان سره راغلی دی لکه: {هُوَ الَّذِي
بَعَثَ فِي الْأُمَمِينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ} (جمعه: ۲).

معلومه شوه چی در رسول په فرائض منصبی کي صرف دومره خبره داخل نه ده چی دی به خلقو
ته قران رسوي بلکه ددي تعلیم او وضاحت کول هم در رسول ذمه واري ده او دا هم ظاهره ده چی
در رسول الله صلي الله عليه وسلم مخاطبین داهل عربو فصحاء او بلغاء وو دوی ته دقران کریم
دتعلیم ورکولو دا معنی نشي کیدی چی محض دقراني الفاظو لغوي معنی ورته بیان کړی
شي ځکه چی هغوی پخپله په دي بڼه پوهیدل بلکه ددي وضاحت او تعلیم مقصد صرف دا وو
او دا کیدی شي چی په قران کریم کي کوم حکم په مجمل یا مبهمو الفاظو بیان کړی شوی دی
دهغي تشریح او تفصیل رسول دوحی په ذریعه خلقو ته ورسوي او کوم حکمونه چی دقران په
الفاظو کي نه دي راغلي او الله تعالی در رسول په زړه کي اچولي دي هغه حکمونو ته دقران کریم
په ایت کریمه: {إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيِي يُوحِي} (النجم) کي اشاره شوي ده.

مثلا قران کریم په بي شمیره مواقعو کي په اقیمو الصلاة واتوا الزکوة فرمائیلو باندي اکتفاء
کړي ده چرته یي دموخ په معامله کي دقیام، رکوع او سجدي ذکر کړی دی هغه یي هم مبهم
کړی دی چی دکیفیاتو ذکر یي نه دی کړی، نبی کریم صلي الله عليه وسلم ته جبریل علیه
السلام پخپله راغلی دی اود الله په حکم سره یي ورته داعمالو او ارکانو تفصیل پخپل عمل
سره کړی دی او رسول الله بیا دغه احکام دخپل قول او عمل په ذریعه امت ته رسولی دي،
دزکوة مختلف نصابونه اود هر نصاب مقدار یي ورته بنودلی دی، او بیا یي ورته دا هم
بنودلی دي چی زکوة په چا باندي لازم دی او په چا باندي واجب نه دی او په مقادیرو د نصاب
کي څومره حصه معاف ده؟ دا تمام تفصیلات نبی کریم صلي الله عليه وسلم بیان کړي دي
چونکه دا تفصیلات په قران کریم کي مذکور نه دي نو په ذي وجه دا احتمال وو چی څوک
ناواقفه په دي دوکه نشي چی دا تفصیلي احکام دالله دطرفه نه دي اود الله په اطاعت کي ددي
تعمیل ضروري نه دی نو په دي وجه الله تعالی په امام قران کي بار بار پخپل اطاعت سره
در رسول اطاعت هم لارمي گرځولی دی کوم چي په حقیقت کي دالله تعالی اطاعت دی مگر
دظاهري صورت او دتفصیل دبیان په اعتبار سره ددینه لږ مختلف دی نو په دي وجه یي بار
بار په تاکید سره او وئیل چی رسول که تاسو ته حکم او کړي دده حکم هم دالله تعالی اطاعت
او گنړی برابره خبره ده چی په قران کي صراحتا موجود وي او که نه دا مسئله چونکه اهمه وه او

د کوم ناواقفه د دوکه کیدو نه علاوه د اسلام د دشمنانو دپاره په اسلامي اصولو کې د ګرېږ پيدا کيدو او د مسلمانانو دپاره د اسلام د صحيح لاري نه د غوليدو يوه موقعه وه نو په دې وجه قران کریم دا مضمون صرف په لفظ د اطاعت رسول سره نه بلکه په مختلفو عنواناتو سره امت محمدیه ته او خودل، مثلاً په رسول پاک صلي الله عليه وسلم په فرائضو کې د کتاب د تعلیم سره د حکمت اضافه هم شوي ده په دې کې د یته اشاره ده چې د کتاب نه علاوه بعضي نور څيزونه هم په تعليماتو د رسول کې داخل دي او هغه هم د مسلمانانو دپاره واجب الاتباع دي د کوم نه چې په حکمت لفظ سره تعبیر شوی دی په بعضي مقاماتو کې يې دا الفاظ فرمائيلى دي: **﴿لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾** (نحل: ۴۴) يعنې د رسول د ليرلو مقصد دادی چې د خلقو دپاره د نازل شوي ايتونو مطالب او مقاصد او تشریحات بيان کړي او په بعضي مقاماتو کې يې داسي فرمائيلى دي: **﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾** (حشر: ۵)۔

يعنې رسول چې تاسو ته څه درکوي هغه واخلي او د کوم نه چې مو منع کوي دهغي نه منع شی، دا تمام انتظام د دې دپاره شوی دی چې صبا څوک دا ونه وائي چې مونږ صرف په هغه احکامو مکلف يو کوم چې په قران کې راغلي دي او کوم احکام چې په قران کې نشته مونږ په هغي مکلف نه يو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته غالباً دا انکشاف شوی وو چې په کومه زمانه کې به داسي خلق هم پيدا کيږي چې د تعليمات او تشریحات نبوي نه د ځان خلاصولو دپاره به دا دعوي کوي چې زموږ دپاره کتاب الله کافي دی.

د منکرين حديث اوله شبه او دهغي جوابات:

منکرين داشبه ظاهروي چې د احاديثو ليکل د رسول الله صلي الله عليه وسلم د زمانې نه سل (۱۰۰) کاله پس شروع شوي دي نو دومره موده يو شی ياد پاتې کيدل عقل نه مني او رسول پاک هم د احاديثو د ليکلو نه منع فرمائيلى ده. نو دوي اعتراض کوي چې که چرې احاديث حجت وي نو بيا به رسول پاک ولي د دې د کتابت نه منع فرمايږي؟

جواب اول: ليکل د رسول الله د زمانې نه شروع شوی دي.

د رسول الله صلي الله عليه وسلم ابو هريره (رضي الله عنه) نه روايت دی چې ځما نه چاهم زيات روايات نه دي ياد کړي ماسواء د عبدالله بن عمرو بن العاص (رضي الله عنه) نه ځکه چې هغه به ليکل او ما به ليکل نه کول.

يو بل صحابي د يمن وو چې کنیه ئې ابو شاه وو. د خطبه حجة الوداع په موقع کې ئې (صلي الله عليه وسلم) ته او فرمايږي چې داماله اوليکښي. نو نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) او فرمائيلى چې **«اكتبوا لاي شاه»**

دغه شان رسول الله صلي الله عليه وسلم علي رضي الله عنه ئې چې کله يمن ته د والي په

حيثيت ليگلو نو صحيفه ئي ورکړه او دابه ئي دخپلي توري سره زورنده کړي وه. عبد الله بن عمر بن العاص رضي الله عنه، ته چا يوخل او وئيل چي د رسول الله مبارک هره خبره مه ليکه ځکه چي هغه بشر دی کله به غصه وي او کله خفه. نو دی فرماني چي ما بيا پخپله د رسول الله نه تپوس او کړو هغوي او فرمايل چي ليکه او خپليږي ته ئي اشاره او کړه اوداني او فرمايل چي د غصی او خفگان وخت چي وي نو ژبه علاوه د حق نه نور څه نه وائي. بل دا چي د رسول الله حديث مبارک دی ” هَاتِ كِتَابًا كَتَبَ لَكُمْ لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا“

امام ابو حنيفه رحمه الله تعالى د کتابت د احاديثو د پاره د يو څو ايتونو نه استنباط کوي. امام ابو حنيفه رحمه الله تعالى په استنباط کي د قرآن کریم دا ايتونه راوړي. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبَ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَنْخَسِ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيهِ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى (سورة بقره: ۲۸۲) دويم استدلال د سورة طه په ايتونو کي موجود دی چي کله د موسي (عليه السلام) او د فرعون مناظره وه. نو فرعون ورته وائي.

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى، قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسِي (سورة طه: ۵۱، ۵۲)

د دويمې شبي جواب

منکرين حديث وايي چي په احاديثو کي ډير موضوعي روايات دي او خلقو پکي دروغ دته کړي دي. نو په هر حديث کي عقلاً دا احتمال پيدا کيدی شي چي دادی دروغ وي. نو ددی وجي نه حديث حجت نه شو.

جواب: مونږه دا خبره منو چي په احاديثو کي موضوعي روايات هم شته. خو ددی دپاره هم الله تعالي رجال پيدا فرمائي.

عبد الله بن مبارک رحمه الله تعالي ته چا يوخل او وئيل چي دی احاديثو کي خلقو ډير دروغ ور دته کړي دي. نو عبد الله بن المبارک رحمه الله تعالي ورته او فرمايل چي الله تعالي دی ته سړي هم پيدا کړي دي او الله تعالي ورته دا فهم ورکړی دی چي ددی نه دروغ جدا کړي.

د منکرين حديث دريمه شبه او جواب:

دريمه شبه داده چي عام روايات اخبار احاد دي متواترات کم دي او اخبار احاد افاده د ظن

کوي. ظن دی ته وائي چي احتمال د بل جانب پکي وي.

الله تعاليٰ فرمائي چي د يقين اتباع کوي د ظن نه لکه فرمائي: وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يَغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ (سورة يونس: ۳۶)
وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولا (سورة اسراء: ۳۶)

معلومه شوه چي ظني شی قابل حجت نه دی. نو اخبار آحاد ظن پیدا کوي او يقين نه نو ددی د وجي نه منکرين وائي چي ددی اتباع کول جائز نه دي او حجت نه دی.
جواب دادي چي ظن په دوه قسمه دی يو ته ظن بمعني العلم او دويم ته ظن بمعني تخمين وائي. کوم ظن چي نوع د علم ده دا د يقين نه يوه درجه کم وي اخبار آحاد ته چي ظني وائي دا ظن يوه نوعه د علم ده يوه درجه د يقين نه کمه نه ده يعني اټکلي.
بل ظن په معني ده اټکلي خبرو سره راځي. لکه چي الله تعاليٰ د کافرانو د ظن په باره کي فرمائي: وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يَغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ (سورة يونس: ۳۶)

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (سورة بقره: ۲۶)
دلته يظنون په معني د يوقنون او يعلمون سره دی.
نو په اخبار آحاد کي چي کوم ظن ذکر دی نه ددی نه مراد هغه ظن دی کوم چي په آيت د سورة بقره کي ذکر شو. که څوک زيات تفصيل غواړي نو په مطولاتو کي يي کتلی شي.

۱۴ - مبحث: دامام ابو حنيفه رحمه الله عليه دولادت تاريخ

امام ابو حنيفه رحمه الله عليه په ۸۰ هجري کي د عبد الملك بن مروان په دور کي د عالم اسلام په مرکز کوفه کوم چي د عبد الله مسعود، سعد بن ابي وقاص، حذيفه بن يمان، سلمان فارسي او ابو موسي اشعري رضي الله عنهم پشان کبار صحابه کرامو مسکن کي پيدا شوی وو، ويلي شوي دي چي اوي ۷۰ اصحاب بدر او دري سوه اتيا ۳۸۰ د بيعت الرضوان والا صحابه کرامو په کوفه کي رهائش کړي وو، او ددوی نه علاوه نورو پنځلس سوه ۱۵۰۰ صحابه کرام هم په کوفه کي اوسيدلي وو،

دامام موصوف خپل نوم نعمان اود والد گرامي نوم ئي ثابت او دنيکه نوم ئي زوطي وو، ددوی نيکه زوطي صاحب د فارس اوسيدونکي وو،

چونکه داسلام نشر او اشاعت ډیر په سرعت سره روان وو، تردی چی د خوریدو په نتیجه کي نی اثر فارس ته هم ورسیدو، او ډیر خاندانونه او قومونه داسلام دبرکتونونه مستفیض اوسیراب شول، پدی سلسله کي زوطي صاحب هم څوک چی داسلام په ډیره دقیقه مطالعه کي مصروف وو او بیا په دین اسلام مشرف شو،

زوطي (رحمة الله علیه) په ضمه سره په وزن د موسی یا په فتحه سره په وزن د سلمی، فارسی وو، یعنی دوی فارسی النسل وو، د دوی نیکه دکابل وو چی عربو دا علاقې فتح کړي نو ثابت رحمة الله علیه قید شو اود بنی تمیم بن ثعلبه غلام شو او بیا ازاد کړی شو، او د ولاء په نسبت سره دوی ته تمیمی وئيلي کیدل، لکه څنگه چی دده نمسی عمرو بن حماد بن ابی حنیفه روایت کړی دي، خو دده بل نمسی د عمرو بن حماد رور اسماعیل وو.

داسلام قبلولونه پس دده دخاندان څه کسانو ده لره په ارام ژوند تیروولو ته پري نخودو اوبهر حال هغه په ۳۷ هجري کال دهجرت په نیت باندي دخپلي بنخي اونقدي سرمایي سره مکي مکرمي ته روان شو، دسفر په دوران کي ئي په ډیرو اسلامي ښارونو باندي تیریدل اوشول، داسلام اود خلفاء اسلام متعلق به ئي پخپلو معلوماتو کي اضافه کوله تردی چی کوفي ته په رسیدو سره ئي داسلام دجلالت اوعظمت پوره نقشه اولیدله، ځکه چی پدغه وخت کي علي کرم الله وجهه خلیفه وو، او کوفي ته ددار الخلافی شرف حاصل وو، زوطي صاحب هم دلته رهائش اختیارول مناسب وگنړل، اود کپري تجارت ئي خپل ذریعه معاش وگرځولو، زوطي صاحب به کله کله دعلي کرم الله وجهه دربار ته حاضري کوله اودخلوص عقیدت سره به ئي دادابو تعمیل کولو، یوځل د "نوروز" په ورځ کومه چی د فارسیانو داختر ورځ وي زوطي صاحب لکه شان فالوده دځان سره علي رضي الله عنه ته بطور تحفه یوړله او ورته ئي پیش کړله علي کرم الله وجهه ورنه تپوس وکړو چی داڅه دي؟ زوطي ورته وویل چی داد نوروز فالوده ده علي رضي الله عنه ورته اوفرمایش "نُورُوزُ نَاکُلَ یَوْمَ" یعنی زمونږ نوروزخو هره ورځ وي،

د ۴۰ هجري کال په شروع کي دزوطي صاحب دیوځوي پیدائش هم اوشو چی نوم ئي ورباندي ثابت کیځودو اودحصول برکت دپاره ئي خپل بچی علي کرم الله وجهه ته حاضر کړو، علي رضي الله عنه ورباندي دشفقت لاس راځکلو اودده دپاره ئي دخیر دعا اوغوښتله اورخصت ئي کړو، ثابت دخپل ژوند دماشوموالي اوطفولیت دوخت موده دخپل پلار په غیر کي تیره کړه مگرځوانی ته درسیدو په وخت کي دخپل پلار دشفقت دسوري نه محروم شو، اودتجارت مشغله ورته دخپل پلار نه په وراثت کي پاتي شوه اودخپل ژوند دکاروان گادي ئي روان کړي وو، تاریخ ددینه خاموش دی چی واده ئي کله اوپه کوم خاندان کي وکړو، مگر دومره معلومه ده چی په ۴۰ کلنی کي ورته الله تعالی دنعمان په نوم باندي یوځوي ورکړو چی دژوند دتیروولو

په دوران کي ئي دابوحنيفه کښت اختيار کړو، اوپه خلقوکي ئي په امام ابو حنيفه سره شهرت پيدا کړو. داد ۸۰ هجري کال دهغه وخت خبره ده کله چي عبد الملك بن مروان خليفه وو او حجاج بن يوسف د عراق والي وو اگر چي د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دنيانه درحلت ۷۰ کاله تير شوي وو مگر بيا هم يوڅو حسب ذیل مذکور صحابه کرام لاژوندي وو د کومو سره چي دده ملاقات هم شوی دی مثلاً:

انس بن مالک رضي الله عنه در رسول الله خادم دهجرت په ۹۳ کال باندي وفات شوي وو.

سهل بن سعد انصاري رضي الله عنه وفات په ۹۱ هجري کي شوي وو.

ابو طفيل عامر بن واثله رضي الله عنه کوم چي په ۱۰۰ هجري کي وفات شوی وو.

دامام ابوحنيفه رحمه الله ددوه صحابه کرامو سره ملاقات شوی دی، اوددوي د صحبت شرف ئي حاصل کړی دی، يو انس بن مالک رضي الله عنه، اوبل ابو طفيل عامر بن واثله رضي الله عنه.

دلته دا خبره قابل ذکر ده چي دامام صاحب کښت کوم چي دده دنوم نه هم زيات مشهور دی حقيقي کښت ندی بلکه دوصفي معني په اعتبار سره دی. په قران کریم کي الله تعالي فرمايلي دي: **أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ** (النحل: ۱۲۳) امام صاحب په همدې نسبت سره دابوحنيفه کښت اختيار کړو.

امام صاحب ابتدائي تعليم په خپل کور کي حاصل کړي وو. هر کله چي لېشان هوښيار شو نو دخپل پلار سره به په دکان کي کيناستو اود شپاړسو کالو په عمر کي ووچي والد صاحب ئي هم وفات شو اود تمام کاروبار ذمه واري اونگهباني ورته وسپارلی شوه.

دهري جفاکشۍ او ذهانت په سبب ئي په کاروبار کي قابل تعريف ترقي وکړله اود دکان سره ئي دکپري يوه کارخانه هم قائم کړه، اودخپل ژوند لمحي ئي تيرولي.

دامام صاحب والده محترمه تر ډیره وخته پوري ژوندي وه اودا يوه انتهائي عابده اود علماؤ اود علمي مشغلو سره ئي ډیره دلچسپي وه، اکثر به ئي د علماء کرامو وعظ اونصیحت هم په پرده کي اوریدلو. اوپدي طريقه ئي ډیر اسلامي معلومات هم حاصل کړي وو.

دامام صاحب فطري رجحان هم د علم طرف ته زیات وو خولیکن دده دمور د مذهب دوستۍ په وجه ئي د علم د حصول طرف ته رجحان نور هم لاریات شو، د عمر بن عبد العزيز رحمه الله په زمانه کي ئي د علم د حصول خیالات نور هم راوپاریدل.

يوځل هغه دڅه کار دپاره چرته روان وو په لاره کي ئي دکوفي دمشهور عالم اوقاضي علامه شعبي رحمه الله سره ملاقات او شو شعبي ورته تپوس اوکړو چرته روان ئي؟ هغه اووئیل دفلاني سوداگر خواته روان یم شعبي رحمه الله عليه ورته اووئیل زما دتپوس کولونه مطلب دا وو چي ته دچانه علم زده کوي؟ ابوحنيفه په ډیر افسوس سره جواب ورکړو چي زه دهیچانه علم

نه زده کوم شعبي رحمة الله عليه ورته په محبت اميزه لهجه کي اوونيل چي ماته په تا کي د قابليت جواهر بنکاري ، د علماو په مجالسو کي کيناستل کوه ، دي نصيحت دامام صاحب په زړه باندې ډير ژور اثر اوکړو کورته دراتلوسره ئي خپلي مور ته تمامه ماجرا بيان کړه او د علم د حاصلولو د پاره ئي کومي مدرسي ته دتلو اجازت او غوښتو دده مور ډيره خوشحاله شوه او اجازت ئي ورکړو .

امام صاحب چونکه ابتدائي مذهبي تعليم پخپل کور کي حاصل کړی وو خو د نور علم د پاره د استاد په تلاش کي شو تردي چي د حديث او فقهې علم حاصل کړي پدي زمانه کي حماد رحمة الله عليه په کوفه کي مشهور عالم او دوخت استاد وو امام ابو حنيفه رحمة الله عليه حماد بن ابي سليمان رحمة الله عليه لره په صفت د استاد باندې منتخب کړو او په خدمت کي ئي حاضر شو او دخپل خواهش اظهار ئي اوکړو استاد ورته اجازت ورکړو او امام صاحب په ډير انهماک او پابندۍ سره په درس کي کيناستل شروع کړل قابل استاد په يوڅو ورځو کي معلومه کړه چي د تمام درس په حلقه کي د ابو حنيفه رحمة الله عليه د حافظي او ذهانت مثال نشته نو پدي بڼا باندې حماد رحمة الله عليه حکم اوکړو چي ابو حنيفه رحمة الله عليه به په درس کي د ټولونه مخکي کيني ،

بهر حال ابو حنيفه رحمة الله عليه پوره دوه کاله د حماد په درس کي شريک پاتي شو او په پوره توجه سره ئي د فقهې علم حاصل کړو ، امام صاحب پخپله فرمائي يوځل زما استاد حماد د دوه مياشتو د پاره بصري ته لاړو او زه ئي خپل جانشين مقرر کړم ، پدغه وخت کي د طلباؤ نه علاوه نورو ډيرو خلقو به هم دده نه د مسائلو معلومات پوښتل ، بعضي په هغې کي داسي مسائل هم وو د کومو په باره کي چي ماد استاد نه څه نه وو او ريدلي مگر پخپل اجتهاد سره به مي جواب ورکولو او ورسره به مي ددي يو ياداشت هم د خان سره ليکلی ساتلو کله چي استاد دبصري نه واپس راغی ما ورته هغه کاغذ پيش کړو په هغې کي شپيته مسئلي وي هغه پدي کي د شلو غلطو اصلاح اوکړه او ويی وئيل چي باقي درست دي .

ددينه پس امام صاحب د کوفي د مشهورو محدثينو نه علم حاصل کړو او احاديث ئي ورنه هم واوريدل چي نومونه به يي عن قريب ذکر کړي شي ، ددينه پس بيا د کوفي نه امام صاحب بصري ته روان شو او د شعبه او د قنده په درس کي شامل شو .

بيا ددينه پس امام صاحب مکي مکرمي ته لاړو او د عطاء بن ابي رباح په درس کي شريک شو امام صاحب پخپله وائي چي زما د داسي دوه سوه کسانو سره ملاقات شوي دي چا چي نبي کریم صلی الله عليه وسلم ليدلي وو .

امام صاحب فرمائي چي ددي نه پس زما دا اراده پيدا شوه چي ددرس او تدريس سلسله قائم كړم، بهر حال د كال ۱۵۰ هجري پوري ئي ددرس او تدريس خدماتوته انجام وركړو، پدي دوران كي څه موده داسي هم تيره شوي ده چي ده لره منصور په قيد كي نظر بند ساتلي وو او د امام محمد بن حسن شيباني شاگرد ي هم ورسره دجيل په موده كي شوي ده.

بهر حال امام صاحب رحمه الله عليه دتعليم او تعلم او فقاهاهت او اجتهاد سره دميني لرلونه علاوه نور هم ډير امتيازات لري مثلاً دهغه ناصحيت ضرب المثل دی او همدارنگي دهغوي اخلاق او عادات، اوسخاوت، دوالدينو خدمت كول او دداسي نورو ډيرو بي شميرو سعادتونو نه برخه مند وو، ددوي په شخصيت اوسوانح حيات باندي بي شميره كتابونه ليكلي شوي دي كچري مونږ خپله كامله توجه دي پهلوته راوگرځوو نو ددينه به هم يوزخيم كتاب جوړشي ليكن دلته پدي موقعه باندي مشته نمونه خروار ذكر كول كافي گنړم او ددي نه تجاوز كول به اصل مقصود ته په رسيدو كي حائل او مانع او گرځي،

دټولونه لويه خبره داده چي په موجوده فقهي ترتيب سره چي كوم مدون شريعت زمونږ په وړاندي پروت دی داد امام ابوحنيفه رحمه الله عليه دخدماتو نتيجه بلكه دهغوي ايجاد به ورته او وايو، دامام صاحب په مناقبو كي داهم ذكر شوي دي چي ده دخپل استاد حماد رحمه الله عليه په زندگي كي داجتهاد درجه حاصله كړي وه او دنصوصونه دغير منصوص مسائلو داستخراج ملكه ورته ورپه برخه شوي وه، كوم چي اسان او معمولي كار ندي دداسي لوي خدمت دپاره لوي علم او ژوري پوهي ته ضرورت وو او داسي صلاحيت دده نه علاوه په بل چا كي پدغه وخت او زمانه كي ونه موندل شو، غرض دا چي رب كريم په امام ابوحنيفه رحمه الله عليه كي هغه ټولي خوباني او صلاحيتونه وديعت فرمائيلي وو كوم چي دداسي اهم كار دتكميل دپاره دحد نه زيات ضروري گڼل كيدل،

دامام صاحب رحمه الله عليه دعلمي مقام او مرتبي جائزه

امام ابوحنيفه په ائمه اربعه كي هغه منفرد شخصيت دي چا چي بذات خود دصحابه كرامو سره براه راست ملاقات كړي وو د كوم په نتيجه كي چي ورته شرف دتابعيت حاصل شوی وو، دكومو صحابه كرامو سره چي ئي ملاقات شوی وو په هغوي كي دسيدنا انس بن مالك، عمرو بن حريث او عبد الله بن انيس رضي الله عنهم اسماء گرامي شامل دي، امام احنيفه رحمه الله په اتياوم ۸۰ كال دهجرت كي پيدا شوی وو او د اخري صحابي وفات په مكه مكرمه كي په كال ۱۰۲ هجري كي شوی دی ابو الطفيل رضي الله عنه وو، نو پدي وجه غالب گمان دادی چي شايد دده سره به ئي هم ملاقات شوی وي (الخيرات الحسان).

زمونږ مشفق استاد شهيد اسلام رسول الله صلي الله عليه وسلم شيخ به د امام ترمذي داسي ترجماني كوله:

امام بخاري، امام مسلم، امام ابو داؤد رحمهم الله تعالى ٿول د امام ترمذي رحمه الله تعالى استاذان دي، امام ترمذي رحمه الله تعالى په خپل كتاب كي ددی ټولو اتباع کړی ده. امام ترمذي رحمه الله تعالى په يو ځای باندی جمع د احاديثو مناسبو کوي. او په دی كي ئي اتباع د مسلم شريف کړی ده. او په جمع د فنون ثمانيه كي ئي اتباع د بخاري شريف کړی ده او ذکر د احاديثو چي استنباط هر فقهيه تری کوي او د مسائلو فقهيه په طرز باندی ئي ورته ابواب مقرر کړی دي. نو په دي كي ئي اتباع د ابو داؤد رحمه الله تعالى کړی ده. او دغه شان په تنبيه د عللو او خطاء د رواتو كي هم د ابو داؤد رحمه الله تعالى اتباع کړي ده. امام نسائي رحمه الله تعالى او امام ترمذي رحمه الله تعالى دواړه د امام ابو داؤد رحمه الله تعالى شاگردان دي خو امام نسائي رحمه الله تعالى د امام ترمذي رحمه الله تعالى نه وروستو دی. امام ترمذي رحمه الله تعالى په احاديثو باندی حکم هم لگوي چي دا صحيح دی دا حسن دی. بله دا چي امام ترمذي رحمه الله تعالى ذخيره د احاديثو ته اجمالاً اشاره کوي. لکه فرمائي وفي الباب عن فلان عن فلان عن فلان. دی ته ذخيره د احاديثو وائي. د امام ترمذي رحمه الله تعالى نه ما سوا دا کار بل چا نه دي کړی. او بله دا چي امام ترمذي رحمه الله تعالى بيان د مذاهبو د فقهاؤ کوي او باقاعده نومونو سره ئي ذکر کوي مثلاً فرمائي وقول مالک رحمه الله تعالى و الشافعي رحمه الله تعالى وامام احمد بن حنبل رحمه الله تعالى. او بل طرف ته فرمائي و قول سفيان رحمه الله تعالى و اهل الکوفه و غيرهم نو بيان د مذاهبو سره د نومونو کوي.

ددی نه علاوه امام ترمذي رحمه الله تعالى مستدل د هر فريق نقل کړی دي لکه ابو داؤد رحمه الله تعالى اصح ما في الباب اول ذکر کوي او اضعف ما في الباب وروستو ذکر کوي. او امام ترمذي رحمه الله تعالى ددی عکس کوي لکه اضعف ما في الباب اول او اصح ما في الباب وروستو ذکر کوي.

نو امام ترمذي رحمه الله تعالى د نورو خبرو نه علاوه هر حديث باندی حکم لگولی دی او اشاره ئي کړي ده اجمالاً هغي ذخيره د احاديثو ته. او تنبيه ئي عللو او خطاء د رواتو کړی ده مستدل د هری فرقی او طائفی ئي نقل کړی دی او نقل د فقهاؤ د اهل سنت ئي کړی دی او علومو د اسماء الرجال ته ئي اشاره کړی ده چي دا بل چا ندی کړي. نو ددی وجي نه فائده د ترمذي زیاته ده.

د امام صاحب استاذان

د امام ابو حنیفه رحمه الله علیه په استاذانو كي تابعین کبار سرفهرست دي په کومو كي چی مندرجه ذیل اهل علم سرفهرست دي :

۱. عامر بن شراحیل شعبي

۲. سلیمان الاعمش ،

- ٣ ابو اسحاق السبيعي،
- ٤ حماد بن ابي سليمان،
- ٥ حكم بن عتبة،
- ٦ عطاء بن ابي رباح،
- ٧ عمرو بن دينار،
- ٨ عكرمة مشهور تابعي،
- ٩ نافع مولي ابن عمر،
- ١٠ جعفر صادق،
- ١١ قاسم بن محمد،
- ١٢ محمد باقر،
- ١٣ يحيى بن سعيد الاتصاري شامل دي.

دامام موصوف شاگردان

امام ابو حنيفة رحمة الله عليه شاگردان لاتعداد دي ليكن مونږ ورته بطور نمونه يوخو ذکر ڪو ڪوم چي مندرجه ذيل دي:

- ١- قاضي القضاة امام ابو يوسف رحمة الله عليه،
- ٢- امام محمد بن حسن الشيباني رحمة الله عليه،
- ٣- امام زفر رحمة الله عليه،
- ٤- امام حسن بن زياد رحمة الله عليه،
- ٥- امام مسعر بن کدام رحمة الله عليه،
- ٦- امام وكيع بن الجراح رحمة الله عليه،
- ٧- امام يحيى بن زكريا بن ابي زائده رحمة الله عليه،
- ٨- امام حفص بن غياث رحمة الله عليه،
- ٩- امام عبد الله بن مبارك رحمة الله عليه،
- ١٠- امام يحيى بن سعيد القطان رحمة الله عليه،
- ١١- امام مكي بن ابراهيم رحمة الله عليه،
- ١٢- امام ضحاك بن مخلد رحمة الله عليه،
- ١٣- امام فضيل بن عياض رحمة الله عليه،
- ١٤- امام فضل بن دكين رحمة الله عليه،
- ١٥- امام سفيان ثوري رحمة الله عليه،
- ١٦- امام يزيد بن هارون رحمة الله عليه،

۱۷ امام جرير بن عبد الحميد رحمة الله عليه.

۱۸ امام عبد الرزاق بن هشام رحمة الله عليه.

۱۹ امام يوسف بن خالد السمني رحمة الله عليه.

۲۰ امام قاسم بن معن رحمة الله عليه.

۲۱ امام نضر بن شميل رحمة الله عليه.

پورتني ذکر شوي اشخاص اکثر هغه کسان دي چي د امام شافعي، احمد بن حنبل او امام بخاري رحمهم الله تعالي استاذان دي، په نورو الفاظو کي امام شافعي او احمد بن حنبل رحمهما الله واقعي دامام ابو حنيفه صاحب د شاگردانو شاگردان دي، اوبيا په دوه واسطوسره دامام صاحب په شاگردانو کي شامل دي.

عجميانو په فضيلت کي در رسول الله صلي عليه وسلم يو حديث مبارك

امام بخاري امام مسلم او امام ترمذي رحمهم الله او بعضي نورو محدثينو پخپلو کتابونو کي نقل کړي دي چه: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ عَلَى سَلْمَانَ ثُمَّ قَالَ لَوْ كَانَ الْإِيمَانُ عِنْدَ الثُّرَيَّا لَنَالَهُ رِجَالٌ أَوْ رَجُلٌ مِنْ هَؤُلَاءِ (وفي بعض الروايات لو كان العلم وفي بعض الروايات لو كان الدين)

بخاري كتاب التفسير في تفسير سورة الجمعة، صحيح مسلم باب فضائل صحابه، جامع الترمذي: كتاب التفسير في تفسير سورة الجمعة.

يعني کچري ايمان، يا علم، يادين په اسمان کي د ثريا ستورو سره وي نو هم به ئي فارس والا (عجميان) حاصل کړي،

دامام صاحب د پيشينگوئي پوره شوي ده د فقهې د ټولو نه لوي امام، امام ابو حنيفه رحمة الله عليه امير المؤمنين في الفقه فارسي النسل وو، د علم حديث جليل القدر امام امير المؤمنين في الحديث امام بخاري هم فارسي النسل وو، د علم تفسير امام فخر الدين الرازي د علم عقائد او علم کلام امام ابو منصور الماتريدي هم عجمي النسل وو، اود ايمان او علم په باب کي د دي شخصياتو پشان کسانو هغه کارنامي کړي دي د کومو په اعتراف کولو باندي چي هر عالم او طالب مجبور دی

۱۵ - مبحث: خصوصيات د جامع الترمذي

د جامع الترمذي يو څو خصوصيات په لاندينو کرځو کي کتلي شئ:

(۱) جامع الترمذي په يو وخت کي جامع هم دي او سنن هم دي جامع خو ځکه دي چي په فنون ثمانيه مشتمل دي بلکه د بعضي علماؤ په قول جامع الترمذي په څوارلسو علومو مشتمل دي

او سنن په دي وجه دي چي په فقهي ترتيب مشتمل دي.

(۲) په هره مسئله کي جدا جدا باب قائموي او مذکور مسئله په طور د دعوي په ترجمه الباب کي ذکر کوي او په ضمن کي حديث په طور د دليل پيش کوي دفقهاؤ مذاهب بيانولو دپاره عموما دوه بابونه قائموي په اولني باب کي دحجازي فقهاؤ او شوافع او حنابله مذاهب او ددوي دلائل ذکر کوي او په دويم باب کي داحنافو مذهب ذکر کوي چي په اهل کوفه ورنه تعبير کوي.

(۳) ترجمه الباب دترمذي انتهائي اسان ترين وي.

(۴) ترجمه دحديث نه لفظا ماخوذ وي البته کله کله چي حديث دترجمي سره موافق نه وي نو په دي ترجمه کي حديث ته په وفي الباب کي اشاره کوي کوم چي دترجمي سره زيات موافق وي.

(۵) په فقهي مسائلو کي اکثر د دوه يادري يا زياتو احاديثو تخريج وي تردي چي دتمامو فقهاؤ مستدل احاديث جمع کړي شي.

(۶) عموما دفقهي مسلك ماهرينو دپاره جدا باب قائموي.

(۷) کچري بل حديث ددوي په مسلك نه منطبق کيږي نو دهغي نه جواب کوي.

(۸) کوم روايت چي دده په نزد منسوخ وي هغه په اولني باب کي ذکر کوي مگر ناسخ په باب ثاني کي ذکر کوي.

(۹) کله کله په يوه مسئله کي د دوو نه زائد ابواب هم قائموي.

(۱۰) په "قال ابو عيسي" په وئيلو سره دفقهاء کرامو اختلاف ته اشاره ذکر کوي.

(۱۱) او ددي په ضمن کي په احاديثو کي توجيهات هم کوي.

(۱۲) داحنافو دمذهب نه په اهل کوفه تعبير کوي ليکن دا قاعده کليه نه ده بلکه اکثریه ده.

دبعضو په نزد امام موصوف دتعصب په وجه دامام ابو حنيفه نوم نه اخلي ليکن شاه ولي الله

محدث دهلوي ددي قول تردید کړي دي حقيقت دادي چي امام ترمذي ته داحنافو دمذهب په

صحيح سند سره رسيدلي نه دي نو احتياطا ورنه په اهل کوفه تعبير کوي دشاه صاحب دقول

تائيد په دي باندې هم کيږي چي په مصري نسخو کي دامام ابو حنيفه نوم مذکور دي.

"قال ابو حنيفة مارتيت اکذب من جعفر الجعفي ولا افضل من عطاء بن ابي رباح".

(۱۳) داختصار مد نظر په يو باب کي دوه يا دري احاديث ذکر کوي او باقي احاديثو ته په وفي

الباب عن فلان وفلان اشاره کوي.

(۱۴) عموما دهغه احاديثو تخريج کوي کوم چي دصحيحينو يا دمشهور احاديثو نه دي.

(۱۵) که حديث اوږد وي نو صرف هغه حصه ورنه ذکر کوي دکومي چي دده دغرض سره تعلق

دي.

(۱۶) په جامع الترمذي کي داحاديثو تکرار نشته.

(۱۷) په ترمذي کي د احاديثو تلاش انتهائي اسان دي.

(۱۸) دا يو اسان ترين کتاب دي هر څوک ورته استفاده کولي شي ځکه چي امام ترمذي درويانو جرح او تعديل ذکر کوي که راوي ضعيف وي نو ضعف يي بيانوي او کله کله خو سبب د ضعف هم بيانوي.

(۱۹) عموماً په جرح او تعديل کي دامام بخاري قول ذکر کوي او کله کله دامام ابو عبدالرحمن الدارمي قول ذکر کوي.

(۲۰) د جامع الترمذي تمام احاديث معمول بها دي مگر علاوه د دوه احاديثو نه چي هغه معمول بها نه دي په کتاب العلل کي پخپله فرمائي.

جميع ما في هذا الكتاب من الحديث هو معمول به وبه اخذ بعض اهل العلم ما خلا الحديثين حديث ابن عباس رضي الله عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم جمع بين الظهر والعشاء بالمدينة والمغرب والعشاء من غير خوف ولا سفر ولا مطر.

يعني په دي کتاب کي چي څومره احاديث دي ټول معمول بها دي علاوه د دوه احاديثو نه يو حديث د ابن عباس دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم په مدينه کي بغير خوف او سفر نه او بغير د باران نه د ماسپڅين او مازيگر مونځ، او د مابنم او د ماخوستن مونځونه جمع کړل. دويم دا حديث دي: وحديث النبي صلى الله عليه وسلم انه قال اذا شرب الخمر فاجلدوه فان عاد في الرابعة فاقتلوه.

يعني دويم دا حديث دي ارشاد نبوي دي که چا شراب او څکل نو په کورويي اووهي او که بيا يي په څلورم ځل او څکل نو قتل يي کړي.

حاصل د کلام دادي چي د دي دوه احاديثو نه علاوه د ترمذي تمام احاديث معمول بها دي ليکن د شاه ولي الله په قول دا دواړه احاديث هم معمول بها دي ځکه چي شاه صاحب په دي کي تاويل کوي کوم چي مونږ د اختصار په تقاضا ذکر کولي نشو.

(۲۱) که دروي په باره کي اشتباه وي نو امام ترمذي د دي وضاحت کوي يعني که نوم يي ذکر وي نو کنیه يي ذکر کوي او که کنیه يي معلومه وي نو دنوم ذکر کولو کوشش يي کوي او کله کله لقب هم ذکر کوي مثلاً د کومي علاقې يا کومي قبيلې چي اوسيدونکي وي.

(۲۲) په جرح او تعديل کي تساهل پسند دي دزيات سختي نه کار نه اخلي.

(۳۳) په ترمذي کي دري قسم احاديث دي اول صحيح، دويم حسن، دريم ضعيف او د جمهورو په نزد موضوعي په ترمذي کي نشته او علامه ابن جوزي چي د ترمذي په ۱۲۳ احاديثو باندې د موضوعي حکم لگولي دي جمهورو علماؤ د ابن جوزي د دي قول تسليمولو نه انکار کړي دي علامه جلال الدين سيوطي په القول الحسن في الذب عن السنن کي يو بهترين جواب

کري دي او دا خکه چي ابن جوزي خو دصحيحينو د روايت کوم چي دحماد شاکر په حواله دي هم تضعيف کري دي دا رنگي سراج الدين قزويني هم ليکلي دي چي په ترمذي کي دري موضوعي احاديث دي ليکن جمهورو دده دقول ترديد هم کري دي.

(۲۴) تمامو محدثينو په اتفاق سره جامع الترمذي په صحاح سته کي شامل گرځولي دي البته په درجه کي اختلاف دي بعضو ورته دصحيحينو نه پس درجه ورکري دي او بعضو دنسائي او ابو داود په مينځ کي درجه ورکري ده يعني دريم يا څلورم او علماء ديوبند په پنځم نمبر دابن ماجه نه مخکي درجه ورکري ده دسنن نه مراد ابو داود او نسائي دي.

(۲۵) محدثين ورته د تدريس په اعتبار ډير اهميت ورکوي او په فقهي مسائلو زور په همدې کتاب کي ورکوي.

(۲۶) په ترمذي کي يو ثلاثي حديث هم شته کوم چي دابواب الفتن په اخر کي راغلي دي. حدثنا اسماعيل بن موسى الخزازي ابن ابنة السدي الكوفي قال حدثنا عمر بن شاکر عن انس بن مالك عن النبي صلى الله عليه وسلم قال يأتي علي الناس زمان الصابر فيه علي دينه كالقابض علي الجمر.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ (۱۸۰) وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ (۱۸۱) وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لصفات: ۱۸۲)

وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه أجمعين ورضي الله عن الصحابة أجمعين حسبنا الله ونعم الوكيل.

فأخبرنا به الشيخ الإمام الصدر العالم الزاهد العابد ضياء الدين أبو أحمد عبد الوهاب بن علي المقدم ذكره ، بقراءتي عليه . وقراءة غيري . بمدينة السلام في سنة ست وثمانين وخمسمائة . قال : أخبرنا الإمام أبو الفتح عبد الملك ابن أبي القاسم بن أبي سهل الكروخي الهروي . قراءة عليه وأنا أسمع فأقر به .

قال : أخبرنا القاضي الزاهد أبو عامر محمود بن القاسم بن محمد بن محمد الأزدي . قراءة عليه وأنا أسمع . في شهر ربيع الأول من سنة اثنتين وثمانين وأربعمائة .

وأخبرنا الشيخ أبو نصر عبد العزيز بن محمد بن علي بن إبراهيم الترياق والشيخ أبو بكر أحمد بن عبد الصمد بن أبي الفضل بن أبي حامد الغوري . قراءة عليهما وأنا أسمع . في شهر ربيع الآخر من سنة إحدى وثمانين وأربعمائة .

قالوا : أخبرنا أبو محمد عبد الجبار بن محمد بن عبد الله بن أبي الجراح الجراحي المروزي . قال : أخبرنا أبو العباس محمد بن أحمد بن محبوب بن فضيل المحبوبي المروزي المرزباني قراءة عليه . قال : أخبرنا الإمام الحافظ أبو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي رحمه الله بكتاب «الجامع الكبير» :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سوال: دبسم الله نه پس يي حمد ولي نه دي ذکر کړي او حال دادي چي دحمد په باره کي احاديث وارد دي؟

جواب: دحمد حاصل چي ذکر الهي دي حاصل دي او دتسميه په ضمن کي موجود دي بله دا چي په حمد تلفظ ضروري دي او کتابت ضروري نه دي ممکن ده چي مصنف په حمد تلفظ کړي وي او ذکر کړي يي نه وي. (يعني د تحريري ذکر کولو په ځاي يي لساني ذکر کړي وي).

أبواب الطهارة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم

دطهار (پاکوالي) د احکامو بيان

د باب لفظ تحقيق:

باب په اصل کي بَوَّبْ دى بيا "واو" متحرک ما قبل فتحه وه مونږ په "الف" بدل کړو نو د بَوَّبْ نه بَابْ جوړ شو. او دليل په دى باندې اسم تصغير دى چي ددى اسم تصغير بَوِيبْ دى. او د تصغير دا خاصيت دى چي شي خپل اصل ته را کاردى يعني "يرد كل شيء الى اصله" نو تصغير د باب بَوِيبْ دى وړې دروازي ته وائى، او باب هم په لغت کنبى دروازي ته وائى.

او په اصطلاح کي "مَا يَكُونُ مُشْتَمِلًا عَلَى مَسَائِلٍ مَّتَّحِدَةِ النَّوعِ وَمُخْتَلِفَةِ الصِّنْفِ وَالتَّنَاسُبِ بَيْنَ مَعَا نِيهَا" يعني چي کله يو انسان په يوه دروازه ورننوځي نو هغه ته مختلف اشياء بنسکاره شي. او دا ذريعه د اطلاع ده په داخل فى البيت.

مگر دلته باب اسم دى. يعني هغه کلمه چي مشتمل وي په مسائلو متحدة النوع او مختلفة الصنف باندې. باب د لاندې مسائلو وي چي صنف ئى جدا جدا وي يعني طبقه ئى جدا وي او نوع ئى يوه وي.

پس باب علمي مشابه دى د باب د بيت او د کور سره. لکه څنگه چي په کور کي اعلي او قيمتي څيزونه وي او دغه اعلي او قيمتي څيزونه ته د ورتلو لار هم دغه باب وي. نو دا باب او دروازه "اطلاع على الاشياء القيمة" وي نو دا باب هم ذريعه د "علي الاطلاع على المسائل القيمة" نو د کتاب مشابهت ئى د کور سره ورکړو نو لکه څنگه چي په کور کي اعلي څيزونه وي او دى دار او کور ته د ورتلو ذريعه دا باب وي. هم دغه شان دا کتاب په مثال د بيت دى چي په دى کي اعلي او قيمتي څيزونه وي چي هغه علمي بحثونه او خبري دي. د باب اطلاق په باب باندې د قبيلې د مجاز مستعار نه دى.

د کتاب لفظ تحقيق:

کتاب په لغت کي جمع ته وائي. او کتيبه لښکر ته وائي. او په اصطلاح د مؤلفينو کي "ما" يکون مشتملا علي مسائل مختلفة النوع متحدة الجنس "ته وائي لکه کتاب الطهارة. او بيا د طهارت دري انواع دي مناسبة ددي دواړو معنيو کي دادی چي کتيبه هم مشتمل وي په مختلف النوع فوج باندي دغه شان کتاب هم مشتمل وي په مختلف الانواع باندي.

د فصل لفظ تحقيق:

فصل په لغت کي فرق ته وائي او په اصطلاح کي "ما يکون مشتملاً علي مسائل متحدة الصنف ومختلفة الشخص والمناسبة بين المعنيين واضحة."

باب او کتاب او فصل کي فرق: لکه څرنگه چي په امور حسيه په دي الفاظو اطلاق کيږي دا رنگي ددي اطلاق په امور معنويه باندي هم کيږي.

کتاب: هغه طائفي دکلام ته وئيلي شي چي په مسائل مختلفة الانواع او متحدة الجنس باندي مشتمل وي.

باب: دباب اطلاق په هغه طائفه دکلام کيږي کومه چي مسائل مختلفة الاصناف او متحدة النوع باندي مشتمل وي.

فصل: ما تشتمل علي مسائل الصنف الواحد.

سوال: دمصنف دپاره دلته دکتاب عنوان قائمول پکار دي ځکه چي راتلونکي مسائل مختلفة الانواع او متحدة الجنس دي.

جواب: دمصنف په نزد دابواب عنوان دکتاب دعنوان سره مترادف دي او همدارنگي دباب په جمع راوړلو کي دي خبري ته اشاره هم ده.

وجه دتقديم دابواب الطهارت

په حقيقت کي امور شرعيه په دوه قسمه دي اول عبادات، دويم معاملات بيا معاملات په دوه قسمه دي (۱) معاملات محضه (۲) مرکب دعباداتو سره دي مگر عبادات دمعاملاتو نه اهم دي، اعمال په اصل کي په دوه قسمه دي (۱) حقوق الله (۲) حقوق العباد، مگر دحقوق العباد نه حقوق الله افضل دي کوم ته چي عبادات وئيلي شي، دعباداتو دافضل کيدو ډير وجوهات دي يوه وجه داده چي مقصد دتخليق انساني عبادات دي لکه چي په يو ايت کریمه کي وارد دي "وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون" (الذاريات: ۵۲)، بله دا چي عبادت روښاني غذا ده او روح دجسم نه زيات اهم دي نو په دي وجه عبادات اهم شول بيا په عباداتو کي دټولو نه اهم

مونځ دي دافضل الاعمال كيدو په وجه ، اود عماد الدين كيدو په وجه . نو په دي سبب د صلوٰة مسائل مقدم ذكر كول پكار وو ، مگر چونكه صلوٰة د ارکان او شرائط مخصوصه نه عبارت دي او د مونځ په شرائطو كې اهم ترين شرط طهارت وو اودا قاعده ده چي شرط په مشروط مقدم وي نو پدي وجه امام ترمذي د خپل كتاب په اغاز او ابتداء كې د طهارت احكام راوړل پس همدا وجه ده چي جمهور محدثين طهارت په تمامو احكامو مقدم ذكر كوي ځكه چي شرط د موقوف عليه په درجه كې وي .

نوټ : د متقدم الذكر تحقيق نه ربط په مينځ د مركزي مضامينو د كتاب كې هم معلوم شو ، كما لا يخفي علي من له ادني تدبر .

الطهارت : طهارت دباب نصر ينصر نه مصدر دي او دباب كرم نه هم ، دطهارت معني پاك كيدل دي او دطهور معني پاكي ده او بفتح الطاء معني هغه څيز دي په كوم چي پاكي راځي برابره خبره ده چي اوبه وي او كه بل څيز وي ، طهارت نظافت ته وئيلي شي او دا په څلور قسمه دي (۱) هغه طهارت دكوم تعلق چي د بدن سره وي (۲) هغه طهارت چي تعلق يې د زړه سره وي بيا دا دواړه په دوه دوه قسمه دي (۱) ظاهري (۲) باطني .

۱. طهارت قلبي ظاهري : زړه لره د عقائد فاسده كفر او شرك نه پاكول تردي چي د ماسوي الله نه بالكل پاك شي او هم دپته توحيد وئيلي شي .

۲. طهارت قلبي باطني ، يعني څوك چي خپل زړه د ماسوي الله د خيالونو نه بچ كړي دا رنگي بدني طهارت هم په دوه قسمه دي .

۳. طهارت بدني ظاهري : يعني نظافت البدن عن الحدث والخبث يعني بدن لره د حدث او ناپاكي نه پاكول برابره خبره ده چي خبث مادي وي او كه معنوي وي مادي خو ظاهر دي او معنوي لكه قهقهه كول په مونځ كې .

۴. طهارت بدني باطني : اعضاؤ لره د گناهونو نه بچ كول او دلته مقصد بالذات اولني دوه قسمونه دي اگر چي وروستي دوه قسمونه هم په دي كې راځي .

عن رسول الله صلى الله عليه وسلم : ددي عبارت مقصد دادي چي اصلي او راجح مقصد زمونږ احاديث مرفوعه بيانول دي . او احاديث موقوفه او مراسيل بيانول په ضمني طور سره كيږي ، او همدي مقصد ته امام ترمذي په دي عبارت كې اشاره كړي ده .

١- باب ما جاء لا تقبل صلاة بغير طهور

دطهارت نه بغير مونخ نه قبليري

١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ح وَ حَدَّثَنَا هَنَادٌ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ سِمَاكِ عَنْ مُضْعَبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طَهْوٍ وَلَا صَدَقَةٌ مِنْ غُلُولٍ قَالَ هَنَادٌ فِي حَدِيثِهِ إِلَّا بِطَهْوٍ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا الْحَدِيثُ أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَحْسَنُ وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ عَنْ أَبِيهِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ وَأَنَسٍ وَأَبُو الْمَلِيحِ بْنُ أَسَامَةَ اسْمُهُ عَامِرٌ وَيُقَالُ زَيْدُ بْنُ أَسَامَةَ بْنِ عَمِيرٍ الْهُذَلِيُّ. (١)

ترجمه: د عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي مونخ بغير داودس نه نه قبليري او نه صدقه د حرام مال نه قبليري. امام ترمذي وائي په دي باب كي دا حديث د باب د تمامو احاديثو نه زيات صحيح او حسن دي، په دي باب كي د ابو المليح د پلار نوم اسامه دي دارنگي په دي باب كي د ابو هريره او انس رضي الله عنهما نه هم احاديث مروي دي.

حل لغات: طهارت د باب نصر ينصر نه مصدر دي او د باب كرم نه هم، د طهارت معني پاك كيدل دي او د طهور معني پاكي ده او بفتح الطاء معني هغه خيز دي په كوم چي پاكي راځي برابره خبره ده چي اوبه وي او كه بل خيز وي. الطهور: طهر، طهورا و طهرا و طهارة دنصر او كرم نه مستعمل دي په معني د پاك كيدو صفت يي ظاهر راځي او جمع يي اطهار راځي.

تشریح: حدثنا: د دي د لوستلو طريقه داده چي د دينه مخكي به "وبه قال" لولي او دا مخفف دي د "بالسند المتصل منا الي الامام الترمذي" نه، په اول ځل دا پوره كلمات لوستل بهتر دي او بيا چي كله بار بار ضرورت راځي نو په "وبه قال" باندي اكتفاء كول پكار دي.

سوال: د سند په شروع كي تر دوه دري راويانو پوري اكثر حدثنا او اخبرنا صيغي راځي او بيا د دينه پس عنعني وي د دي څه وجه ده.

^١ - صحيح مسلم/ الطهارة ٢ (٢٢٢) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢ (٢٤٢) (تحفة الأشراف: ٤٢٥٤) مسند احمد (٢٠٢، ٢٩، ٥١).

جواب: ددي وجه داده چي په مقدمينو کي دتدريس رواج کم وي او دمتاخرينوپه دور کي دتدريس رواج زيات شو نو په دي وجه دتحدیث او اخبار صیغو ته ضرورت راغو او دمتقدمینو په دور کي دپته ضرورت نه وو.

قتيبة: قتيبه دخراسان مشهور محدث دي او دامام مالك شاگرد دي او په اتفاق دعلماؤ ثقه راوي دي دابن ماجه نه علاوه نور اصحاب صحاح ورنه هم نقل دروايت کړي دي. **ابن:** دا لفظ په کثرت سره داحاديثو په سندونو کي استعمالیږي او په دي کي اکثر زده کونکو ته مشکل وي، دابن لفظ متعلق وصول دادي چي کله دري شرائط موجود شي نو دابن لفظ همزه به حذف کیږي اول شرط دادي چي کله همزه دعلمين مذکرين په مينځ کي واقع شي، دويم شرط دادي چي اولني ابن لفظ دبل دپاره صفت وي، دريم شرط دادي چي کله ابن لفظ مفرد وي، کچري په دي دري شرائطو کي يو شرط هم مفقود شي نو همزه به ليکلي کیږي او که دري واره شرائط موجود وي نو همزه به نه ليکلي کیږي.

قوله: ح: دسند په مينځ کي عموماً "ح" لفظ استعمالیږي دا دتحويل علامه ده او تحويل دي ته وايي چي دكتاب مصنف کله دوه سندونه ذکر کوي او ديو سند نه بل ته اوږي نو حال لفظ ددي تحويل دپاره علامه وي لکه دي حديث کي چي يو سند دقتيبة دي او بل دحناد دي نو مصنف چي کله دقتيبة دسند نه دحناد سند ته اوږي نو په حال لفظ کي دي تحويل ته اشاره کوي او سماک بن حرب په دي اسناد کي مدارالاسناد دي...

دتلاوت دسجدي دپاره اودس ضروري دي او کنه دي

سجده دتلاوت او مذاهب دفقهاؤ:

په دي کي دمجتهدينو اختلاف دي چي په دوه مذاهبو مشتمل دي، (۱) دامام بخاري، عامر شعبي، ابن عليه، په نزد بغير داودس نه سجده دتلاوت اداء کول درست دي. دليل: ددوي دليل په بخاري کي دعبدالله ابن عمر رضي الله عنهما روايت دي وفيه "سجد علي غير وضوء" يعني بغير داودس نه يي سجده اوکړه.

ددې جواب دادي چي دبخاري په بعضي نسخو کي "سجد علي وضوء" الفاظ مذکور دي او دجمهور ائمه په نزد سجده دتلاوت هم بغير داودس نه مقبول نه ده.

دليل: ځکه چي سجده دتلاوت هم دمونځ پشان ده او همدا وجه ده چي په قران کریم کي دسجدي ذکر کولو سره تمام مونځ مراد کړي شوي دي دا دتسمية الكل باسم الجزء دقبيلي نه دي لکه "ومن الليل فسجد له" (محاسن ترمذي).

بغير دطهارت نه عمدا دمونځ حکم

علامه شامي ليكلي دي چي ددي په حرمت د علماؤ اتفاق دي البته په تكفير كي د علماؤ اختلاف دي. امام نووي په شرح دمسلم كي ص ۱۱۹ كي ليكلي دي چي امام ابوحنيفه به د داسي كس تكفير كولو او دا نسبت امام ابوحنيفه ته غلط دي او بيا ورباندي رد هم كړي دي چي د تكفير مدار د ضرورتو د دين نه په انكار باندي دي او هغه دلته موجود نه دي...

مونځ د جنازي بغير د اودس نه جائز دي او كنه؟

بي اودسه مونځ د جنازي او مذاهب د فقهاؤ:

په دي كي دمجتهدينو اختلاف دي چي په دوه مذاهبو مشتمل دي. (۱) اول مذهب دامام بخاري. عامر شعبي. ابن عليه دي. ددوي په نزد بغير د اودس نه مونځ د جنازي اداء كول درست دي. اود جمهورو فقهاؤ او محدثينو په نزد مونځ د جنازي هم د بي اودسي په حالت كي درست نه دي. دا اختلاف په اصل كي په دي باندي باندي بناء دي چي د صلوة لفظ دلالت په سجدي د تلاوت او مونځ د جنازي باندي مخفي دي. مطلب دادی چي د كوم شي په معني كمې او زيادت راشي نو ظاهرا ورباندي دا لفظ دلالت نه كوي. لكه د سارق دلالت چي په نباش او طرار باندي څنگه مخفي دي داسي دا هم دي. ځكه چي صلوة په شريعت كي د اركان مخصوصه نوم دي مثلاً ركوع، سجود او قعود وغيره نه صلوة عبارت دي. اوبه جنازه كي خو صرف قيام وي اوبه سجدي د تلاوت كي خو صرف سجده وي. نو په دي وجه په دي باندي د صلوة لفظ په اطلاق كي خفاء ده.

د جمهورو د طرفه دا جواب دي چي په جنازي د صلوة لفظ په اطلاق او دلالت كي هيڅ خفاء نشته ځكه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم پخپله په جنازي د مونځ اطلاق كړي دي. چنانچي ارشاد نبوي دي: "صلوا علي صاحبكم" و في رواية صلوا علي النجاشي "هر كله چي جنازه مونځ دي نو بيا دا د طهارت نه بغير څنگه درست كيدی شي؟ او تلاوت خود مونځ خصوصي ركن دي ددي دپاره هم تلاوت ضروري دي.

صاحب د محاسن ترمذي ليكلي دي چي امام بخاري ته ددي قول نسبت درست نه دي او چاچي ورته دا نسبت كړي دي هغوی په دي نسبت كي غلط شوي دي. امام بخاري ته ددي قول د نسبت منشاء دهغه دا قول دي "الما هو دعاء كسائر الادعية" يعني جنازه هم د عامو دعاگانو پشان يوه دعاء ده اود دعا دپاره اودس ضروري نه وي. دامام بخاري اصل مقصود دا نه دي بلكه د جنازي د مونځ اصل ماهيت خود لي مقصود دي چي صرف دعاء ده ځكه چي امام بخاري د نورو په نسبت د وضوء للجنازه په حق كي زيات متشدد وو... (محاسن ترمذي).

جزء ثاني حديث: "ولا صدقة من غلول" تحقيق

د تصدق بالمال الحرام حيثيت

د شاه انور شاه کشميري په نزد غلول په لغت کي سرقة الابل ته وئيلي شي او دفقهاؤ په اصطلاح کي غلول "سرقة من مال الغنيمت" ته وئيلي شي يعني د غنيمت مال قبل التقسيم پټول، بيا په دي کي توسيع اوشوه او په مطلق خيانت او حرام مال يي اطلاق شروع شو، که د قبول نه قبول اصابت مراد وي نو مطلب د حديث به دا وي که د دي مال مالک معلوم وي نو څه صدقه کول يي درست نه دي بلکه اصل مالک ته يي واپس کول ضروري دي او که د قبول نه مراد قبول اجابت وي نو مطلب د حديث به دا وي که د مال اصل مالک معلوم نه وي نو د دي صدقه کول واجب دي ليکن د صدقي په وخت کي به د ثواب نيت نه وي بلکه د ذمي د فارغولو نيت به يي وي او همدا د امام ابو حنيفه مذهب دي، يو ځل د امام صاحب نه تپوس او کړي شو چي تاسو دا حکم د کوم ځاي نه معلوم کړي دي نو امام صاحب په جواب کي او وئيل چي د عاصم بن کليب دروايت نه چي يوي بنخي نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته د خوراک دعوت ورکړو و د مالک د اجازت نه بغير يي چيلی ذبح کړه نور رسول الله صلي الله عليه وسلم حکم او کړو چي دا صدقه کړئ او په قيديانو يي او خوروي.

اعتراض: دفقهاؤ دا قول چي دا مال واجب التصدق دي د حديث الباب نه مخالف دي ځکه چي په دي کي ولا صدقة من مال الغلول راغلي دي چي د حرام مال نه صدقه درسته نه ده او همدارنگي ظاهرا د قران نه هم مخالف دي ځکه چي الله تعالي فرمائي دي "يا ايها الذين امنوا انفقوا من طيبات ما كسبتم" (البقره ۲۶۷)، په دي ايت کي د طيب مال دانفاق حکم راغلي دي او حرام مال طيب نه وي؟

جواب: د حرام مال د صدقه کولو دوه حيثيتونه دي (۱)، حيثيت دادي چي په نيت د اجر او ثواب وي او دويم حيثيت دادي چي په نيت د ځان خلاصولو وي مونږ وايو چي د حديث مدلول دادي چي د ثواب په نيت د حرام مال صدقه کول جائز نه دي او دفقهاؤ د قول مدلول دادي چي د ځان خلاصولو په نيت حرام مال صدقه کول جائز دي.

د حديث دراوي عبدالله بن عمر رضي الله عنه حالات

نوم عبدالله کنیه ابو عبدالرحمان او د پلار نوم يي امير المومنين حليفه ثاني عمر بن الخطاب رضي الله عنهما او د مور نوم يي زينب بنت مظعون وو.

عبدالله دخپل پلار سره مسلمان شوی وو او د هغه سره يي دمکي نه مديني ته هجرت کړی وو په غزوه بدر او احد کي ورته د ماشوم توب په وجه د شرکت کولو اجازت نه وو ملاؤ شوی (طبقات ابن سعد).

په غزوه خندق، خيبر، بيعة الرضوان، فتح مکه، حنين، طائف، حجة الوداع، تبوک کي يي د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره ملگرتيا کړي ده، دفتني نه به ډير لري اوسيدو ديزيد سره

بي بيعت او کړو او ويی فرمائيل کچري دا خير وي نو مونږ په دي باندي راضي يو او که شروي نو مونږ صبر او کړو (طبقات ابن سعد).

ابن عمر رضي الله عنهما به خلقو د علم او عمل مجمع البحرين کنړل (تذكرة الحفاظ ١/٣٥). عثمان رضي الله عنه ورته د قضا عهده پيش کول او غوښتل ليکن هغه معذرت او کړو په ملكي انتظام کي به يي بلکل شرکت نه کولو.

په زندگي کي يي يو څو مخصوص عادتونه وو (١) اتباع سنت (٢) خشية الهي (٣) عبادت او رياضت (٤) د مشتبهاتو نه اجتناب (٥) زهد او تقوي (٦) د مسکينانو سره همدردي (٧) سخاوت (٨) مساوات (٩) د امت داخلاف نه بچ کيدل.

د قران کریم سره يي خصوصي مينه وه او په قران کي به يي ډير سوچ او فکر کولو ددي اندازه د دينه لگيدی شي چي صرف سورة بقره يي په څوارلس کلونو کي زده کړي وه (موطا امام مالك).

د قران کریم نه پس د حديث نبوي صلي الله عليه وسلم درجه ده نو په دي وجه د ابن عمر رضي الله عنهما دا حديث نبوي سره ډير زيات شوق وو کله چي به د غير حاضري په وجه دده نه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم بعضي اقوال او افعال تير شوي وو نو وروسته به يي دهغي په باره کي د خلقو نه معلومات حاصلولو او بيا به يي زياتول (اصابه ١٠٩/٤).

وفات: په مدينه کي د وفات کيدو ډير شوق مند وو او دا يي غوښتل چي کومي زمکي ته مي هجرت کړی دی هم دلته وفات شم (طبقات ابن سعد ١٣٨/٤).

هغه دا وصيت کړی وو کچري زه په مکه کي مړ شوم نو د حرم نه به مي بهر دفن کوی نو دی په مکه کي وفات شو او د حرم نه بهر په قبرستان کي دفن کړی شو او حجاج بن يوسف ورباندي جنازه او کړه (طبقات ابن سعد).

مرويات: دده د مروياتو شمير ١٢٣٠ دی چي ١٧٠ پکي متفق عليه دي او اته د بخاري دي او دري صرف په مسلم کي دي (تهذيب الكمال).

٢- باب ما جاء في فضل الطهور

د پاکي د فضيلت بيان

٢- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عِيسَى الْقَزَّازُ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ ح وَ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ أَوْ الْمُؤْمِنُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَتْ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ نَظَرَ

إِلَيْهَا بِعَيْنَيْهِ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ أَوْ نَحْوَ هَذَا وَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتْ مِنْ يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيًّا مِنَ الذُّنُوبِ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَهُوَ حَدِيثُ مَالِكٍ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبُو صَالِحٍ وَالِدُ سُهَيْلٍ هُوَ أَبُو صَالِحٍ السَّمَّانُ وَاسْمُهُ ذُكْوَانُ وَأَبُو هُرَيْرَةَ اخْتَلَفَ فِي اسْمِهِ فَقَالُوا عَبْدُ شَنْسٍ وَقَالُوا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو وَهَكَذَا قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ وَهُوَ الْأَصَحُّ قَالَ أَبُو عِيسَى وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَانَ وَثُوبَانَ وَالضُّنَابِيَّ وَعَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ وَسَلْمَانَ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو وَالضُّنَابِيَّ الَّذِي رَوَى عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ لَيْسَ لَهُ سَمَاعٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْمُهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُسَيْلَةَ وَيُكْنَى أَبَا عَبْدِ اللَّهِ رَحَلَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الطَّرِيقِ وَقَدْ رَوَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَادِيثَ وَالضُّنَابِيُّ بْنُ الْأَعْسَرِ الْأَحْمَسِيُّ صَاحِبُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالُ لَهُ الضُّنَابِيُّ أَيْضًا وَإِنَّمَا حَدِيثُهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمْ الْأُمَمَ فَلَا تَقْتُلُنَّ بَعْدِي. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي مسلمان بنده يا مومن بنده چي اودس کوي نو چي مخ اوينخي د مخ نه يي داوبو سره يا داوبو داخري خاڅکي سره هغه ټول گناهونه لار شي کوم چي دده سترگو کړي وي، او که داسي يي نور څه اوفرمايل، او چي کله ووينخي لاسونه خپل نو دده لاسونه دهغه گناه نه پاک شي چي ده په لاسو کړي وي تردي چي دگناهونو نه پاک صاف پاتي شي امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی، په دي باب کي د عثمان بن عفا، ثوبان، عمرو بن عبسه، سلمان، او عبد الله بن عمرو رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، صنابحي دا روايت د ابو بکر رضي الله عنه نه اوريدلي دی دده سماع د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه ثابت نه ده، دده نوم عبد الرحمن بن عسيله دی او کنیه يي ابو عبد الله ده چي د رسول الله د ملاقات دپاره يي سفر کولو، دی لا په لاره کي وو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفات شو، موصوف د رسول الله نه د متعددو رواياتو نقل کړی دی، او صنابحي بن اعسر احمسي مشهور صحابي دی هغه ته هم صنابحي وئيلي شي، هغه دهغه روايت دی چي ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چي فرمايل يي: زه به په تالسو باندي په نورو امتونو فخر کوم خو تاسو به زما نه پس هيڅکله پخپل مينځ کي يو بل لره نه قتل کوي.

لغات: بطشتها: بطش بطشا دضرب او نصر نه په معني دنيولو دي.
نقيا: نقى نقاء دسمع نه په معني دپا کولو او خالص کيدو دي.

تشریح: العبد المسلم او المومن، يعني کله چي کوم مسلمان يا مومن اودس کوي، او، دراوي شک ظاهر وي.

"خرج من وجهه كل خطيئة" دقاضي ابوبکر ابن عدي قول دی چي تمام گناهونه معاف کيږي تقدير د عبارت داسي دی "خرج من وجهه كل خطيئة" يعني دهر مخ نه دگناه اثر لري کيږي لکه چي په يو روايت کي راغلي دي کله چي بنده کومه گناه کوي نو دهغه په زړه کي يو تور داغ جوړ شي خومره چي دی په گناه کي مخکي ځي نو هغه هومره دا داغ زياتيږي نو د اودس په ذريعه دا اثر ختميږي.

لکه چي د عبد الوهاب شعراني په حواله دامام ابوحنيفه دا خبره منقول ده چي يو کس يې دغسل په کولو وليدلو نو ورته يې وويل چي زنا مه کوه ځکه چي دغسل په اوبو کي دي دزنا اثر ښکاري چي راروان دي.

نظر اليها بعينه، يعني کومه گناه چي يې په سترگو کړي وي، په دي روايت کي صرف دسترگي ذکر دی ليکن په نورو روايتونو کي دپوزي او خولي ذکر هم دی.

حتي يخرج نقياً من الذنوب، يعني تردي چي دگناهونو نه بالکل پاک صاف شي.

ايا داودس په وجه متوضي دصغيره او کبيره دواړو گناهونو نه پاکيږي؟

امام نووي وائي چي په اودس صرف صغيره گناهونه معاف کيږي کبيره نه معاف کيږي ځکه چي ددي دپاره توبه ويستل شرط دي بعضي علماؤ ددينه يو څو جوابونه کړي دي.

صاحب دالکوکب الدرې وائي ددي مطلب دادی چي ديو مسلمان دپاره دا بعيد خبره نه ده چي دی دي مرتکب دکبيره شي که دی کبيره گناه او کړي نو ترڅو چي يې توبه ويستلي نه وي آرام ورته نه راځي دشيخ الهند قول هم ددي هم معني دي، ممکن ده چي په دي حديث کي دعبد ذکر هم په دي وجه شوی وي ليکن بعضي علماؤ دلته سکوت اختيار کړی دی.

ابن حجر وائي چي دلته دمعاف کيدو نه صغيره گناهونه مراد دي ځکه چي په يو بل روايت کي راغلي دي "ما لم تؤتي كبيرة" يعني ترڅو پوري چي يې کبيره گناهونه نه وي کړي لهذا هلته دا قيد موجود دی.

دحديث دراوي ابوهريره رضي الله عنه دزندگي مختصر حالات:

نوم عمرو کنیه ابوهريره او دپلار نوم يې عامر وو خانداني نوم يې عبد الشمس وو، کله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم خيبر ته تللی وو نو په هغه وخت کي مديني ته دوفد سره داسلام

قبلولو دپاره حاضر شو دا وفد خيبر ته ورسيدو او هلته مسلمان شو (طبقات ابن سعد).
 درسول الله سره په اسلام باندي د بيعت كولو نه پس يي هيڅ كله درسول الله لمن پريخودي نه
 ده عمر رضي الله عنه دبحرين عامل مقرر كړى دى ابوهريره رضي الله عنه د علم ډير شوقي وو
 عموما به خلقو درسول الله نه ډيرو سوالانو كولو نه ځان ساتلو ليكن ابوهريره به په جرئت سره
 تپوسونه كول همدا وجه ده چي په كتابونو كي دده درواياتو شمير زيات دى ، بعضي كسان
 دده په كثر روایت كي په شك كي پراته و و نو په دي وجه به ده وئيل چي زما مهاجرين وروڼه
 په بازارونو كي كاروبارونه كوي او انصار پخپلو پټو كي مصروف ري زه يو محتاج سړى وم
 زما ټول وخت به درسول الله په صحبت كي په ټكلي شان سره (تيريدو ، طبقات ابن سعد
 ۵۲/۲).

اوصاف: ابوهريره رضي الله عنه په يو څو اوصافو مشهور دى (۱) د قيامت نه ويريډل په دومره
 اندازه كي چي بيهوش به شو (۲) په عبادت كي رياضت كول (۳) درسول الله سره محبت كول
 (۴) دخپلي مور سره محبت كول (۵) او درسول الله دخاندان سره محبت كول (۶) سادگي (۷)
 فياضي.

وفات: دوليد په زمانه كي په مدينه كي بيمار شو او هم دلته وفات شو وليد ورباندي د جنازي
 مونځ او كړو او د عثمان رضي الله عنه ځامنو په خپلو او گو د دفن كولو دپاره بقيع ته ورسولو او
 هلته اكابر صحابه موجود وو (طبقات ابن سعد) دوفات كيدو په وخت كي عمر يي اته اويا
 كاله وو.

مرويات: دده دمروياتو شمير ۵۳۷۴ دى په دي كي ۳۲۵ په بخاري او مسلم دواړو كي دي او
 صرف ۷۹ په بخاري كي دي او صرف ۹۳ په مسلم كي دي (تهذيب الكمال).

۳_ باب ماجاء ان مفتاح الصلاة الطهور

باب دى په بيان ددي كي چي پاكي د مونځ چاڼي ده

۳_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَهَنَادٌ وَمَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
 بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ عَنْ مُحَمَّدِ
 بْنِ الْحَنْفِيَّةِ عَنْ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ
 وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا الْحَدِيثُ أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَحْسَنُ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ
 مُحَمَّدٍ بْنُ عَقِيلٍ هُوَ صَدُوقٌ وَقَدْ تَكَلَّمَ فِيهِ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ قَالَ أَبُو عِيسَى وَسَمِعْتُ
 مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يَقُولُ كَانَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَالْحُمَيْدِيُّ يَحْتَجُّونَ بِحَدِيثِ

عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ قَالَ مُقَارِبُ الْحَدِيثِ قَالَ أَبُو عِيْسَى وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ وَأَبِي سَعِيدٍ^(١)

محمد بن حنفيه دعلي رضي الله عنه په حواله د نبي كريم صلي الله عليه وسلم دا فرمان نقل كوي چي اودس دمونځ كنجي ده او دا د تكبير تحريمه په ذريعه شروع كيږي او د سلام په گرځولو ختميږي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي دا حديث دتولو نه زيات صحيح او حسن دي، عبدالله بن محمد بن عقييل صدوق دي مگر بعضي اهل علمو دهغه دحافظي په وجه په هغه باندي كلام كړي دي ما دمحمد بن اسماعيل بخاري نه دا اوريدلي ووچي احمد بن حنبل، اسحاق بن ابراهيم بن راهويه، حميدي د عبدالله بن محمد بن عقييل په روايت استدلال كوي او هغه متقارب الحديث دي، په دي باب كي د جابر او ابوسعيد خدري رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

تشریح: سفيان: په دي نوم دوه راويان مشهور دي يو سفيان ثوري دي او بل سفيان بن عيينه دي دواړه هم عصر دي او تقريبا ددواړو په استاذانو او شاگردانو كي هم اشتراك دي، په دواړو كي ما به الامتياز صرف نسبت يا نسب دي او په كوم مقام كي نسبت يا نسب مذكور نه وي هلته په دواړو كي فرق كول مشكل وي لكه په دي مقام كي بعضي علماؤ دتحقيق نه پس دمعجم طبراني په يو روايت دا ثابته كړي ده چي دلته سفيان ثوري مراد دي ځكه چي هلته ثوري قيد مذكور دي.

"وهو صدوق" دا لفظ دتعديل دالفاظو نه دي او دا دتعديل ادني درجه ده ددي مطلب دا وي چي دا راوي پخپل فعل او قول كي عادل دي ليكن ناقص الضبط دي لكه چي په دي مقام كي د عبدالله بن محمد بن عقييل په باره كي چي صدوق وئيلي شوي دي دا راوي پخپل قول او فعل كي عادل دي ليكن دحافظي په اعتبار ضعيف دي دلته امام ترمذي دامام بخاري قول نقل كړي دي چي امام احمد، امام اسحاق او امام حميدي به د عبدالله په روايت استدلال كولو.

وهو مقارب الحديث: امام بخاري عبدالله بن محمد مقارب الحديث گرځولي دي، دا لفظ هم دتعديل په الفاظو كي په شپږمه درجه شميرلي شوي دي دا په دوه قسمه لوستلي كيږي (١)، مقارب بكسر الراء په صيغي داسم فاعل سره دمفاعلي باب نه دي دي صورت كي به مطلب دا وي "حديثه يقارب حديث غيره" او همدا راجح صورت دي (٢)، مقارب بفتح الراء په صيغي

داسم مفعول سره دباب مفاعلي نه په دي صورت کي به مطلب دا وي حديث غيره يقارب حديثه، دي حديث سره ديو څو مسائلو تعلق دي چي په مختصر طور يي ذکر کوو. په دي مسئله کي دعلماؤ اختلاف دي چي تکبير تحریمه شرط دمونځ دي او که شطر دمونځ دي په دي کي دوه مذاهب دي (۱) دامام ابو حنيفه په نژد تکبير تحریمه شرط دمونځ دي او قاعده داده چي شرط دشپي، دشپي نه خارج وي او په مذکوره حديث يي استدلال کړي دي وفيه "تحریمها التكبير" په دي روايت کي تحریم مضاف دي او ها ضمير مضاف اليه دي چي راجع دي مونځ ته او دتحریم نه مراد تکبير دي او قاعده داده چي مضاف غير وي دمضاف اليه نه ددينه معلومه شوه چي تکبير تحریمه شرط دمونځ دي.

(۲) مذهب دائمه ثلاثه دي او ددوي په نژد تکبير تحریمه شطر دمونځ دي ددوي دليل دادي دمونځ دپاره چي کوم شرائط دي مثلاً طهارت دجسم، طهارت دلباس، طهارت دمکان، استقبال دقبلي دمونځ هم دا شرائط دي دتکبير تحریمه دپاره ددينه معلومه شوه چي تکبير تحریمه دمونځ رکن او شرط دي.

جواب: دتکبير تحریمه دپاره ددي شرائطو ثبوت په دي وجه نه دي چي تکبير تحریمه شرط دمونځ دي بلکه ددي دپاره دي چي دا شرائط دتکبير تحریمه دپاره داتصال په وجه دي لکه چي داقامت دپاره طهارت شرط دي دکمال اتصال په وجه او حال دادي چي بالاتفاق اقامت رکن دمونځ نه دي.

دويمه مسئله: په دي مسئله کي هم اختلاف دي چي تکبير تحریمه په کوم لفظ اداء کيږي په دي کي څلور مذاهب دي (۱) مذهب دطرفينو دي ددوي په نژد په هر هغه لفظ تکبير تحریمه جائز دي کوم چي دالله تعالي په عظمت دلالت کوي ددوي اولني دليل دقران کریم دا ايت کریمه دي "وذكر اسم ربه فصلي" (سورة الاعلي) دلته ذکر نه مراد تکبير تحریمه دي او ذکر هر هغه کلمي ته ونيلي شي کومه چي دالله تعالي په عظمت دلالت کوي معلومه شوه چي تکبير تحریمه په هر هغه لفظ اداء کيږي کومه چي دالله تعالي په عظمت دلالت کوي.

ددوي دويم دليل روايت دمصنف ابن ابي شيبه دي چي دابو العاليه نه سوال اوکړي شو چي انبياء عليهم السلام به خپل مونځونه دکوم لفظ نه شروع کول؟ نو هغوی ورته په جواب کي اوونيل تسبيح، تحميد، تهليل، تکبير سره ددينه هم معلومه شوه چي په هر هغه لفظ تکبير تحریمه جائز دي کوم چي دالله په عظمت دلالت کوي.

دويم مذهب دامام ابو يوسف دي دهغه په نژد تکبير تحریمه په څلورو الفاظو جائز دي (۱) الله اکبر (۲) الله الاکبر (۳) الله کبير (۴) الله الکبير، ځکه چي دالله اکبر او الله کبير معني يوه ده او په الف لام هيڅ فرق نه پريوځي.

دریم مذهب دامام شافعي دي دهغه په نژد تکبير تحریمه صرف په دوه الفاظو اداء کيږي (۱) الله اکبر (۲) الله الاکبر

خلورم مذهب دامام مالک او امام احمد دي ددوی په نژد تکبير تحریمه صرف په الله اکبر جائز دي

دلیل: ددوی دري وایو مذاهبو استدلال زیر بحث حدیث دي چي "تحریمها التکبير" ځکه چي په دي کي خبر معرف باللام دي او قاعده داده خبر چي کله معرف باللام وي نو دحصر فائده ورکوي لکه مفتاح الصلوة الطهور کي دحصر تقاضا داده چي دتکبير دپاره ک، ب، ر، ماده ضروري ده.

جواب: حدیث الباب ظاهرا دقراني ایت "وذكر اسم ربه فصلي" سره معارض دي او دا حدیث دخبر واحد کیدو په وجه قطعي الثبوت نه دي لهذا ددوی په مینځ کي به تطبیق کولي شي او هغه دادي چي فرضیت دتکبير تحریمه به په کتاب الله سره ثابت شي او وجوب به يي ثابت شي په حدیث رسول سره.

دي حدیث سره دریمه اختلافي مسئله دا متعلق ده چي سلام لفظ دمونځ په اخر کي وویل فرض دي او کنه په دي مسئله کي دوه مذاهب دي (۱) مذهب دامام ابو حنیفه دي دده په نژد په لفظ دسلام مونځ ختمول فرض نه دي بلکه خروج بفعل المصلي فرض دي او دلیل يي حدیث داعرابي مسيء الصلاة دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم خلاد بن رافع رضي الله عنه ته به دمونځ تعلیم ورکولو مگر دسلام تعلیم يي ورنکړو ددينه معلومه شوه چي سلام لفظ فرض نه دي او کچري فرض وي نو رسول الله به ضرور په دي موقع خلاد ته دسلام تعلیم ورکړي وو. دامام صاحب دویم دلیل په ابو داود کي دعبدالله بن مسعود رضي الله عنه روايت دي چي هغه ته رسول الله صلي الله عليه وسلم تشهد خودلي دي او بيا يي ورته ددينه پس او فرمائیل "اذا قلت هذا او فعلت هذا فقد تمت صلاتك" ددينه معلومه شوه چي که سلام لفظ فرض وي نو په تشهد به مونځ نه مکمل کیدو.

مگر دائمه ثلاثه په نژد سلام لفظ فرض دي او دلیل يي حدیث الباب دي چي "تحليلها التسليم" دي په دي کي خبر معرف باللام دي کوم چي مفید للحصر دي معني به دا وي چي دمونځ نه خارجیدل په لفظ دسلام پوري خاص دي.

جواب: ددي روايت نه استدلال کول درست نه دي ځکه چي ددي په سند کي عبدالله بن محمد بن عقيل راوي دي او هغه متکلم فيه دي.

دویم جواب دادي چي په دي روايت کي حصر حقيقي مراد نه دي بلکه حصر ادعائي مراد دي لکه "لافتي الا علي" کي چي حصر ادعائي دي.

دعلي رضي الله عنه حالات:

نوم علي ابو الحسن او ابو تراب يي كنيه او حيدر يي لقب دی دپلار نوم يي ابو طالب او دمور نوم يي فاطمه وه علي رضي الله عنه نجيب الطرفين هاشمي وو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم د حقيقي تره خوي وو علي رضي الله عنه دبعثت نبوي نه لس كاله مخكي پيدا شوی دی تقريباً دلسو كالو په عمر كي په اسلام مشرف شوی دی دبعضو قول دی چي دخديجه رضي الله عنها نه پس ابوبكر رضي الله عنه مسلمان شو او دبعضو قول دی چي دخديجي نه پس علي رضي الله عنه مسلمان شوی دی په مکه كي يي ديارلس كاله در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره تير كړل او بيا دعثمان رضي الله عنه دشهادت نه په دريمه ورځ ۲۱ ذي الحجه د دوشنبې په ورځ په مسجد نبوي كي خليفه مقرر كړی شو (طبري).

وفات: ۴۰ هجري كي دسحر دمونځ په امامت كي مشغول وو چي ابن ملجم ورباندي دتوري يو مضبوط وار او كړو چي سريي زخمي شو خلقو ابن ملجم اونيولو (طبري).
بيا په همدې ورځ په شلم رمضان دهجرت په ۴۰ كال ددنيا نه رخصت شو.

دماشوموالي نه واخله دوفات كيدو پوري تقريباً ديرشت كاله يي دنبي كريم صلي الله عليه وسلم خدمت كړی دی ليكن دا حاديثو په نقل كولو كي ددير احتياط مالك وو د علم حديث په كتابونو كي دده روايات ډير كم موندلی شي چي ټول ورنه ۵۸۲ روايات منقول دي چي شل په دي كي متفق عليه دي نهه صرف په بخاري كي دي لس په مسلم كي دي او باقي اصحاب السنن ذكر كړي دي.

۴- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ زُجَّوَيْهِ الْبَغْدَادِيُّ وَغَيْرُ وَاحِدٍ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ قَزْمٍ عَنْ أَبِي يَحْيَى الْقَتَّاتِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ الصَّلَاةُ وَمِفْتَاحُ الْوُضُوءِ (۱).

ترجمه: د جابر بن عبد الله رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي مونځ دجنت چابي ده او دمونځ چابي اودس دي.

لغات: الوضوء په ضمي دواو سره داودس اوبه او په فتح دواو سره اودس ته وئيلي شي.

د حديث دراوي جابر رضي الله عنه مختصر حالات:

¹ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۲۵۷۶) وانظر مسند احمد (۲/۲۳۰)

نوم او نسب: دده نوم جابر او کنیه ابو عبد الله وه او دقبيله خزرج سره يي تعلق وو دپلار نوم يي عبد الله او دمور نوم يي نسيبه وو دده نيکه عمرو دخپل خاندان سردار وو، په عقبه ثانيه کي يي دخپلي مور سره اسلام راوړو او دغزوه احد نه پس په تمامو غزواتو کي شريک شوی دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم سره يي په نولسو غزواتو کي شرکت کړی دی (مسند احد ۳۲۹/۳).

په ۳۷ هجري کي دعلي او معاويه رضي الله عنهما په جنگ کي جابر رضي الله عنه دعلي رضي الله عنه دطرف نه او جنگيدو (اسد الغابه ۲/۲۵۷).

جابر رضي الله عنه دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه پس دنورو خلقو نه هم ديني علم زده کړی دی چي په هغوی کي صديق اکبر، عمر فاروق، ابو عبیده، طلحه، معاذ بن جبل، خالد بن ولید، ابو هريره، ابوسعید خدری، عبد الله بن انیس رضي الله عنهم شامل دي.

يو ځل معلومه شوه چي د عبد الله بن انیس سره يو حديث دی او هغه په شام کي اوسیدي نو ما يو اوښ واخستو او شام ته روان شوم او دهغه نه مي هغه حديث واوریدو (المفرد بخاري).

دده شاگردان هم کافي ډیر دي مثلاً امام باقر، بد الله بن منکدر، حسین بن محمد بن حنفیه لیکن په اخري عمر کي نابینا شو (بخاري ۲/۵۹۸).

وفاته: دحجاج بن يوسف په زمانه کي د ۹۴ کلونو په عمر کي وفات شو او وصیت يي اوکړو چي حجاج به په ما باندي جنازه نه کوي نو په دي وجه دعثمان رضي الله عنه خوي ابان ورباندي جنازه اوکړه او په بقیع کي دفن کړی شو لیکن دبعضو قول دی چي حجاج ورباندي جنازه کړي ده (تهذيب التهذيب).

مرویات: دده دمرویاتو تعداد ۵۴۰ په احادیثو بیانولو کي به يي ډیر احتیاط کولو.

۴_ باب ما يقول اذا دخل الخلاء

بيت الخلاء ته دداخلیدو وخت کي کوم کلمات وئیل پکار دي

۵_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَهَنَّاذُ قَالَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ قَالَ شُعْبَةُ وَقَدْ قَالَ مَرَّةً أُخْرَى أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبِيثِ أَوْ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ قَالَ أَبُو عِيسَى وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ وَزَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ وَجَابِرٍ وَابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ أَبُو عِيسَى حَدِيثُ أَنَسٍ أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَحْسَنُ وَحَدِيثُ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ فِي إِسْنَادِهِ أَضْيَرُّ ابْنُ أَبِي هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيُّ وَسَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ

فَقَالَ سَعِيدٌ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَوْفٍ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ وَ قَالَ هِشَامُ الدَّسْتَوَائِيُّ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ وَ رَوَاهُ شُعْبَةُ وَ مَعْمَرٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ فَقَالَ شُعْبَةُ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ وَ قَالَ مَعْمَرٌ عَنْ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَبُو عِيْسَى سَأَلْتُ مُحَمَّدًا عَنْ هَذَا فَقَالَ يُحْتَمَلُ أَنْ يَكُونَ قَتَادَةُ رَوَى عَنْهُمَا جَمِيعًا. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي فرماني كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم بيت الخلاء ته داخلیدو نو دا كلمات به يي لوستل "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبِيثِ أَوْ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ" اي الله زه په تا باندي پناه غواړم د خباثتونو نه اود خبيث اشياؤ نه وکيځ وايي چي زما شک دي چي شعبه راوي اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ كَلِمَاتٍ نَقَلَ كِرْل او که اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبِيثِ أَوْ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ کلمات يي نقل کړل؟ امام ترمذي وايي چي په دي باب کي د علي او زيد بن ارقم، او جابر او ابن مسعود رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي. مگر حديث د انس د نورو په نسبت صحيح ترين دي، اود زيد بن ارقم د روايت په سند کي اضطراب دی، امام ترمذي وايي چي هشام او سعيد د قتاده نه، پس سعيد يي د قاسم بن عوف نه او هغه د زيد بن ارقم نه نقل کوي، او هشام يي د قتاده او زيد بن ارقم نه نقل کوي، او هغه د زيد بن ارقم نه نقل کړی دی، او شعبه او معمر د قتاده نه، دارنگي شعبه او معمر د قتاده نه او هغه د نضر بن انس نه نقل کړی دی، نو شعبه وايي عن زيد بن ارقم او معمر وايي عن نضر بن انس، عن ابيه عن النبي صلي الله عليه وسلم، امام ترمذي وايي چي ددي اضطراب باره کي مي د امام بخاري نه تپوس وکړو نو راته يي او فرمانييل: کيدي شي چي د دواړو استاذانو نه يي اوریدلی وي.

٦- أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّمِيِّ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٩ (١٢٢) والدعوات ١٥ (٦٢٢٢) صحيح مسلم/الحيض ٢٢ (٣٤٥) سنن ابی داود/الطهارة ٢ (٢)

سنن النسائي/الطهارة ١٨ (١٩) سنن ابن ماجه/الطهارة ٩ (٢٩٨) (تحفة الأشراف: ١٠٢٢) مسند احمد (٢/١٠١/٢٨٢) سنن

الدارمي/الطهارة ٩ (٦٩٢)

^٢ انظر ما قبله، تحفة الأشراف: (١٠١١)

دانس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به كله بيت الخلاء ته داخلیدو نو دا كلمات به يي لوستل: **اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ** يعني اي الله زه دخبائتونو او خبيث خيزونو نه په تا باندي پناه غواړم. امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: الوضوء په ضمي دواو سره داودس اوبه او په فتح دواو سره اودس ته وئيلي شي.

خبائث: خبائث او خُبْث دخبيث او خبيثه جمع ده په معني د پليتنی سره د کرم يکرم باب نه. خلاء د قضاء حاجت ځاي ته وئيلي شي ځکه چي دا عموما خالي پروت وي. ددي دا مطلب دي چي په دي کي کيناستونکي عموما يواځي وي، دقضاء حاجت دخايونو نه په مختلفو اسماءو تعبيرات شوي دي (۱) مرحاض (۲) کنيف (۳) خلاء. عربو به دا کنایه ذکر کول او په دي باندي به يي تصريح بده گنړله ځکه چي زمونږ په علائقو کي هم دا عادت دي. **ربط:** دماقبل سره ربط دادي چي په ابواب طهارت کي دوه قسمه مسائل بيانېږي ددي وجه داده چي طهارت كله جسماني وي او كله روحاني وي او ددي اسباب هم كله جسماني وي او كله روحاني وي ددينه په ماقبل باب کي دجسماني او روحاني دواړو طهارتونو بيان وو ځکه چي په اودس ظاهري او باطني طهارت دواړه حاصلېږي بيا په ورپسې باب کي ددي خبري بيان وو چي هر كله ظاهري او باطني طهارتونه حاصل نشي نومونځ نه کېږي اگر چي دروحاني طهارت د عدم موجودگي په صورت کي هم ذمه فارغېږي ليکن قبوليت مشکوک وي.

تشریح: مذاهب دفتهاؤ: ددي دعا باره کي دعلماءو اختلاف دي چي دا څه وخت لوستل پکار دي دجمهورو قول دادي چي د اودس ماتولو په دوران کي او د عورت دبرېندوالي په حالت کي ذکر کول منع دي ځکه چي دا حالت د ذکر قابل حالت نه دي ددي وجه داده چي هغوی ددي قائل دي که يو سړي چرته په صحرا کي اودس ماتوي نو دهغه دپاره دعورت ښکاره کولو نه مخکي دا دعالموستل پکار دي او که په ابادي کي اودس ماتوي نو بيا دهغه دپاره د داخلیدو نه مخکي دا دعاوئيل پکار دي او که دچا نه هير شول نوروسته دي دا نه لولي بلکه په زړه کي دي ددي خيال تير کړي.

دامام مالک مذهب دادي: په هر حالت کي ددي وئيل جائز دي او جمهور وائي چي جائز نه دي يوځل نبي کریم صلي الله عليه وسلم په قضاء حاجت کي مشغول وو چي يو صحابي ورباندي سلام واچولو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته جواب ورنکړو مطلب يي دا وو چي زه په

بي اودسي کي ذکر کول نه خوبنوم ددينه معلومه شوه چي په برينده ذکر کول جائز نه دي. دمالکيانو دليل همدا حديث دي دکوم نه چي همدا معلوميري چي رسول الله به د داخلیدوسره دا کلمات لوستل لیکن جمهور علماء ددينه دا جواب کوي چي دلته دخل په معني د اراد الدخول دي مجازا او دا مجاز شائع دي لکه په "اذا قمتم الي الصلاة" کي چي "اذا اردتم القيام الي الصلاة" مراد دي دمجازي معني دمراد کولو تائيد د ادب المفرد دامام بخاري نه هم کيږي ځکه چي د الادب المفرد په روايت کي اراد الدخول الفاظ دي. دامام مالك دويم دليل حديث د ابوداود دي د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه روايت دي "کان رسول الله صلي الله عليه وسلم يذكر الله علي كل احيانه" يعني رسول الله صلي الله عليه وسلم به په هر حالت کي دالله تعالي ذکر کولو نو دهر حالت په عموم کي په بيت الخلا کي د داخلیدو حالت هم شامل دي.

جمهورو ددي حديث نه لاندینی جوابات کړي دي (۱) جواب دادي چي دلته دکل نه مراد اکثر دي لکه چي په "واتيت من كل شيء" (النمل ۲۳) کي چي دکل نه اکثر مراد دي دويم جواب دادي دلته يذکر په ضمي سره دي نه چي ذکر بالکثر او مراد ذکر قلبي دي دريم جواب شاه ولي الله محدث دهلوي کړي دي چي دلته دذکر نه مراد اذکار متوارده دي يعني هغه اذکار دکومو دپاره چي وخت مقرر دي نو رسول الله صلي الله عليه وسلم به دمقرر اذکارو دوختونو پابندي کوله دا رنگي الزاما مونږ دا هم وئيلي شو کچري علي کل احيانه علي الاطلاق مراد وي نوبيا عند التکشف حال باندي هم قول کول پکار دي او حال دادي چي ددي هيڅوک قائل نه دي معلومه شوه چي په حديث کي تقييد دي او ستاسو استدلال کول ورنه درست نه دي.

"اللهم اعوذبك من الخبث والخبائث" شريعت په مختلفو اوقاتو کي مختلفي دعاگاني او اذکار مقرر کړي دي من جمله دهغوی نه بيت الخلا ته د داخلیدو دوخت اذکار هم مقرر دي په دي حديث کي صرف دومره الفاظ دي او په نورو احاديثو کي دجناتو او دبنځو د بني آدم په مينځ کي حائل بسم الله دي او په همدې وجه دعلماء قول دي چي دي وخت کي بسم الله وئيل هم پکار دي.

خبیث: دباء دضمي سره يا دسکون سره امام نووي وائي چي په دواړو طريقو ددي لوستل جائز دي که ضمي سره اولوستلي شي نو جمع دخبیث به شي په معني دذکور من الشياطين مگر ددي مقابل خبائث دي جمع دخبیث ده ددينه اناث من الشياطين مراد دي يعني دمذکر او مؤنث دواړو شيطانانو نه پناه غواړم.

شريعت په دي موقع داستعاذي چي کوم تعليم ورکړي دي په دي کي څه حکمت دي؟ هغه دادي چي شيطان دانسان اذلي دشمن دي او دا شيطانان دانسان نه غائب هم دي لکه چي

ارشاد الهي دي "انه يراكم هو وقبيله من حيث لا ترونهم" (الاعراف ٢٧) مطلب دا چي دا يو مخفي دشمن دي او دمخفي دشمن ضرر دظاهري دشمن دضرر نه زيات وي يو انسان چي كله دقضاء حاجت دپاره دي مقاماتو ته ورځي نو دا شيطانان هلته موجود وي او انسان هلته يواځي وي او موجود هم په داسي حالت كي وي چي غير مصلح وي نو په دي وجه ددوي سره دمقابلې كولو اصلحه ذكرالله دي او دقضاء حاجت په وخت كي ذكرالله ممنوع دي نو په داسي حالت كي ددوي دطرفه انسان ته دضرر رسيدو سخته خطرته وي نو دي وخت كي شريعت په الله تعالي باندي د پناه غوښتلو تعليم وركړو دكوم په وجه چي انسان په دي دوران كي ددوي دضرر نه محفوظ پاتي كيږي.

فائده: ابن عربي وئيلي دي چي د خبث په معني دمكروه دري صورتونه دي (١) قولي (٢)

اعتقادي (٣) في الاكل والشرب، قولي خباثت سب او شتم يعني كنخلو ته وئيلي شي او اعتقادي خباثت چي كله مفرط وي نو دا كفر دي او كه مفرط نه وي نو دا بدترين اعتقاد دي او كه خباثت في الماكولات مفرط وي نو داحرام دي او كه مفرط نه وي نو مكروه دي او كه خباثت في المشروبات وي نو ديته الضار وئيلي شي.

فائده: په عالم گيري او شامي كي دبیت الخلاء متعدد اداب ذكر شوي دي چي په لاتدينو كړخو كي يي كتلي شئ:

- (١) دشدت راتلو نه مخكي دقضاء حاجت دپاره دپردي خاي بندوبست كول پكار دي.
- (٢) كه ممكن وي نو جامي دي دتلو نه مخكي بدل كړي بيا دي لار شي او كه داسي نشي كيدي نو د جامو به ډير خيال ساتي.
- (٣) او كه د د اخليدو وخت كي دچا په لاس گوته وي او اسم اعظم وغيره ورباندي ليكلي شوي وي كچري دا ښكاره وي پتول يي پكار دي.
- (٤) بريندو سر داخليدل پكار نه دي.
- (٥) او كه دچا نه مذكوره دعا اللهم اعوذبك من الخبث والخبائث هيره شي نو ددي داستحضار كوشش دي او كړي.
- (٦) اول به گسه خپه داخلوي او بيا به ښئ خپه داخلوي.
- (٧) ترڅو چي ولاړ وي نو ستر به نه ښكاره كوي كله چي زمكي ته نژدي شي نو ځان به بريندوي.
- (٨) په گسه خپه به يي زور راوړي وي.
- (٩) اسمان طرف ته به نه گوري او نه به اخوا ديخوا گوري بلكه دحياء په تقاضا به يي سر تيت كړي وي او ښكته به گوري.
- (١٠) شرمگاه او اودس ماتي ته به نه گوري ځكه چي دا موجب دنسيان او يو مكروه عمل دي.

- (۱۱) داخرت باره کي به سوچ نه کوي لکه فقه حديث وغيره.
- (۱۲) دغاړي تازه کولو او ټوخيدو نه به اجتناب کوي.
- (۱۳) دسلام جواب به نه ورکوي.
- (۱۴) او دپرنجي وخت کي به الحمد لله نه وائي.
- (۱۵) او نه به د اذان جواب ورکوي.
- (۱۶) او که پرنجي ورته راشي نو په زړه کي الحمد لله وئيلي شي دا رنگي داذان جواب هم په زړه کي ورکولي شي.
- (۱۷) او کوم خيز ته به د ددي دوهلو په حالت کي نه کيني.
- (۱۸) په ښکلي طريقي به دزر فارغيدو کوشش کوي او دزيات وخت تيرولو او ډير حصاريدو په حالت کي بيا دبواسير تکليف پيدا کيږي.
- (۱۹) دفراغت نه پس به دمتيازو په لار په مزه مزه زور راوړي تردي چي کوم خاڅکي باقي وي دا خارج شي.
- (۲۰) که په صحراء کي اودس ماتوي نو په کانړو به استنجاء اوکړي او ددي ځاي نه به لري او چي کله دڅاڅکو دختميدو يقين راشي نو بيا دي کيني او په اوبو دي استنجاء اوکړي.
- (۲۱) د استنجاء بالماء نه مخکي تشو وغيره هم استعمالولي شي دا يو بهتر صورت دي کنه نو صرف اوبه هم کافي دي.
- (۲۲) په استنجاء بالماء کي داوبو مقدار متعين نه دي البته دومره خيال به کوي چي بدبويي ختمه شي او که معمولي بوي پاتي شي دکرم چي لري کول مشکل وي نو هيڅ خرج نشته درانحه کړيږه دلري کيدو علامه داده چي دمتيازو دځاي نه څلښت ختم شي.
- (۲۳) او لاس ورنه ښه پاک شي مگر بيا به هم په زمکه لاس راکاږي او که دصابون انتظام موجود وي نو دا هم استعمالولي شي.
- (۲۴) داستنجاء بالماء نه پس د اوچولو دپاره کپړه يا تشو استعمالولي شي او که موجود نه وي نو په لاس دي د اوچولو کوشش اوکړي تردي چي جامي دمستعمل اوبو رسيدو نه بچ شي او يا کمي متاصلي شي.
- (۲۵) په شامي کي دي چي اودس ماتي به دفن کوي مگر دا دصحراء حکم دي دابادي حکم دادي چي اوبه به ورباندي اړوي تردي چي اودس ماتي غائب شي.
- (۲۶) مولانا اشرف علي تهانوي په بهشتي زيور کي ليکلي دي چي پرتو غاښ به مضبوط تري.
- (۲۷) اول به ښي خپه بهر اوباسي او بيا گسه خپه.
- (۲۸) او دخارجيدو نه پس به دا کلمات وائي "غفرانک:" يا "الحمد لله الذي اذهب عني الاذي

وعافاني" (شامي ۱/۵۵۹).

دسند حالت:

وفي الباب: امام ترمذي ددي عنوان لاندې دا خودل غواړي چي دزید بن ارقم په حدیث کي اضطراب دي، اضطراب په لغت کي حرکت ته وئيلي شي او په اصطلاح دمحدثينو کي اضطراب دحدیث په سند یا متن کي داسي اختلاف ته وئيلي شي دکوم دختمولو دپاره چي ترجیح یا تطبیق ته ضرورت وي که اضطراب په سند کي وي نو اضطراب دسند ورته وئيلي شي او که په متن کي وي نو اضطراب دمتن ورته وئيلي شي مگر دمحدثينو په نزد اضطراب دسند زیات مضر دي ددي حکم دادي کچري دا اضطراب ختم کړي شي نو ترجیحا یا تطبیقا به دا روایت قابل داستدلال او گرځي او که داسي اونه شي نو ضعیف به شي.

سوال: دزید بن ارقم په حدیث کي څه اضطراب دي؟

جواب: دجواب نه مخکي په دي پوهه شی چي په دي روایت کي مرکزي راوي قتاده دي او دقتاده څلور شاگردان دي (۱) هشام (۲) سعید ابن ابی عروبہ (۳) شعبه (۴) معمر.

دهشام سند: عن هشام عن قتاده عن زيد بن ارقم.

د معمر سند: عن قتاده عن النضر بن انس عن ابيه انس.

د سعید سند: عن سعيد عن قتاده عن قاسم بن عوف الشيباني عن زيد بن ارقم.

د شعبه سند: شعبه عن قتاده عن نضر بن انس عن زيد بن ارقم.

مونږ دا وایو چي دڅلور واړو شاگردانو اختلاف دي او دا اختلاف په دري وجه دي اوله وجه داده داوونو دوه شاگردانو په مینځ کي یعنی دقتاده او زید بن ارقم په مینځ کي واسطه شته او کنه؟ هشام واسطه نه ده ذکر کړي او دهشام نه علاوه باقي ټول واسطه ذکر کوي.

دویمه وجه داده چي دقتاده استاذ څوک دي؟ دسعید قول دي چي دقتاده استاذ قاسم بن عوف دي مگردشعبه او د معمر قول دي چي نضر بن انس دي.

دریمه وجه داده چي د نضر بن انس استاذ څوک دي او یا دا چي دا حدیث دمسنداتو دزید بن ارقم نه دي او که دمسنداتو د انس بن مالک نه دي.

شعبه او سعید وائي چي دا دمسنداتو دزید بن ارقم نه دي او معمر وائي چي دمسنداتو د انس بن مالک نه دي په دي کي دویم اضطراب امام ترمذي ختم کړي دي او دامام بخاري قول يي نقل کړي دي چي داسي هم کيدي شي چي ددواړو استاذانو نه يي اوریدلي دي او بعضي علماؤ لیکلي دي دهما ضمیر مرجع زید بن ارقم او نضر بن انس دي لیکن دا قول غلط دي او باقي دوه اضطراباتو ته امام ترمذي تعرض نه دي کړي اولني اضطراب ته خويي ځکه تعرض نه دي کړي چي رفع يي ظاهر ده چي دقتاده روایت که دزید بن ارقم نه بلا واسطه وي نو دا

کیدی نشي ځکه چي قتاده په ۲۱ هجري کي پيدا شوي دي او زيد بن ارقم په ۲۵ هجري کي وفات شوي دي همدا رنگي امام حاکم تصريح کړي ده چي د انس بن مالک رضي الله عنه نه علاوه دهیڅ يو صحابي نه يي سماع ثابت نه ده نو دهشام واسطه نه ذکر کول خطاء ده او د دريم اختلاف رفع هم ظاهر ده ځکه چي دامام بيهقي قول دي دمعمر په روايت کي وهم دي چي عن ابيه صحيح روايت دشعبه دي.

د انس بن مالک رضي الله عنه حالات

نوم انس او کنیه يي ابو حمزه او لقب يي حادم رسول الله قبيله يي بنو نجار وه او دپلار نوم يي مالک او دمور نوم يي ام سليم سېله بنت ملحان انصاريه وه درشتي په لحاظ سره ام سليم درسول الله صلي الله عليه وسلم ترور کيدله.

انس رضي الله عنه داته يا نهه کالو په عمر کي دخپلي مور سره يو ځاي مسلمان شوی وو کله چي لسو کالو ته ورسيدو نو مور يي اووئيل اى دالله رسوله انس پخپله غلامی کي قبول کړه نو رسول الله قبول کړو تقريبا لس کاله درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي پاتي شو په سفر او حضر کي به ورسره يو ځاي وو او په صلح حديبيه، بيعت رضوان، خيبر طائف، او حجة الوداع کي يي درسول الله سره ملگرتيا کړي ده.

صديق اکبر رضي الله عنه دبحرين عامل مقرر کړو او عمر فاروق رضي الله عنه دتعليم او تربيت دپاره بصري ته وليږلو دفتني په زمانه کي گوشانشين شو، دده په زندگي په خصوصي عاداتو کي حق گوښي، تواضع، اشاعت اسلام حب رسول او اتباع رسول شامل وو.

مرويات: انس رضي الله عنه دمکثرينو صحابه کرامو دجملي نه وو دده دمروياتو تعداد ۱۲۸۲ دی چي ۱۳۸ پکي متفق عليه دي او ۸۲ صرف په بخاري کي دي او ۷۱ صرف په مسلم کي دي (تهذيب الکمال).

وفات: د هجرت په ۹۳ کال کي دسلو کالو نه په زيات عمر کي وفات شو دوفات کيدو نه مخکي يي خپل شاگرد ثابت بناني ته اووئيل چي زما دژبي نه لاتدي درسول الله صلي الله عليه وسلم ويخته مبارک کيږده نو هغه دحکم تعميل اوکړو او په همدې حال کي ورته روح پرواز اوکړو غرض دا چي فسطن بن کلاب ورباندي جنازه اوکړه او خپل کور ته تردي په لف مقام کي دفن کړی شو. (روضة الصالحين شرح رياض الصالحين).

۵_ باب ما يقول اذا خرج من الخلاء

د بيت الخلاء نه د خارجيدو په موقع کوم کلمات وئيل پکار دي

٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ إِسْرَائِيلَ بْنِ يُونُسَ عَنْ يُونُسَ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَرَجَ مِنَ الْخَلَاءِ قَالَ غُفْرَانُكَ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ إِسْرَائِيلَ عَنْ يُونُسَ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ وَأَبُو بُرْدَةَ بْنُ أَبِي مُوسَى اسْمُهُ عَامِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ الْأَشْعَرِيُّ وَلَا نَعْرِفُ فِي هَذَا الْبَابِ إِلَّا حَدِيثَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. (١)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم دقضاء حاجت نه پس دبیت الخلاء نه راوتلو نو دا کلمات به يي لوستل "غفرانک" يعني اي الله زه ستانه ستا دبخشش او مغفرت طلب گاريم امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي، صرف داسرائيل په سند دابو يوسف بن برده نه او هغه دابو موسي نه چي نوم يي عامر بن عبد الله بن قيس اشعري دي مونږ ته رارسولي دي او په دي باب کي مونږ ته دعائشه رضي الله عنها دحديث نه زيات څه بهتر حديث بل معلوم نه دي.

لغات: لغات: خرج: يخرج خروجا ومخرجا معني ديو ځاي نه دڅه شي وتل.

تشریح: په حديث الباب کي ذکر شوي دي چي كله به رسول الله دبیت الخلاء نه راوتلو نو دا کلمات به يي وئيل "غفرانک" ددي الفاظو په ترکیب کي دوه احتمالات دي اول دا چي غفرانک مفعول به ده او مخکي ورنه فعل محذوف دي تقدير عبارت به داسي شي اطلب يا اسئل غفرانک. دويم احتمال دادي چي غفرانک مفعول مطلق دي او مخکي ورنه فعل محذوف دي وجوبا قياسا ځکه چي دا قاعده ده هر کله چي مفعول مطلق مضاف وي خپل فاعل ته بغير واسطې دحرف جر نه نو فعل به يي محذوف وي وجوبا او تقدير عبارت به داسي وي "اغفر غفرانک".

سوال: دبیت الخلاء نه دوتلو په وخت کي استغفار ته څه ضرورت دي ظاهرا خو دا ددي کومه موقع نه ده؟

جواب (١): رسول الله صلي الله عليه وسلم به هر وخت په ذکر کي مشغول وو او دقضاء حاجت په وخت کي به ذکر انساني سلسله منقطع کيدله نو ددي انقطاع په وجه به يي استغفار وئيلو.

جواب (٢): هر کله چي ادم عليه السلام زمکي ته راکوز کړي شونو اول يي قضاء حاجت ته ضرورت پيښ شونو دقضاء حاجت دبديويي په وجه يي دخپلي کوتاهي استحضار او کړو او

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ١٤ (٣٠) سنن ابن ماجه/ الطهارة ١٠ (٣٠٠) (تحفة الأشراف: ١٤٩٣) سنن الدارمي/ الطهارة ١٤ (٤٠٤)

استغفار يي او وئيل او د همدغه وخت نه دا سلسله دهغه په اولاد کي هم جاري شوه.
جواب (۳): د قضاء حاجت په وخت کي دانسان د جسم نه فضلات خارجيږي او په دې باندني
 دانسان جسم ته صحت او تقويت حاصلېږي او دا يو ډير لوي نعمت دي او په هر نعمت د الله
 تعالي شکر اداء کول پکار دي ليکن انسان د الله تعالي د شکر حق نشي اداء کولي نو په دې
 وجه ده ته د استغفار حکم دي.

جواب (۴): دلته غفرانک په معني د شکر دي لکه چي د عربو محاوره ده "غفرانک لا
 کفرانک" او دلته د تقابل نه ظاهريږي چي غفران په معني د شکر دي د دې جواب په تائيد کي
 د ابن ماجه هغه روايت دي په کوم کي چي د انس رضي الله عنه په اسناد دا کلمات منقول دي
 "الحمد لله الذي اذهب عني الاذي وعفاني" پس دا دعا هم د شکر په معني محمول ده.
جواب (۵): د قضاء حاجت په وخت کي انسان دخپل ظاهري نجاستونو مشاهده کوي او
 د اسلام تعليم دادي چي د ظاهري نجاستونو په کتلو سره د باطني نجاستونو استحضار او کړي
 او ظاهره ده چي داسي استحضار مستلزم دي استغفار لره نو ځکه دلته د غفرانک وئيلو حکم
 شوي دي.

سوال: رسول الله به د بيت الخلا نه دخارجيدو په وخت کي استغفار ولي وئيلو سره د دې چي
 دهغه متعلق اعلان الهي دي "ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تاخر".

جواب: د استغفار دا حکم د دې اعلان نه مخکي وو او يا دا چي په دې کي دامت دپاره تعليم
 دي او يا دا چي استغفار د شکر په معني دي (او مستلزم گناه لره نه دي).

سوال: په حديث الباب کي مذکور دي چي رسول الله به استغفار وئيلو او د ابن ماجه په روايت
 کي مذکور دي چي "الحمد لله الذي اذهب عني الاذي وعفاني" ظاهرا په دې دواړو روايتونو کي
 تعارض ښکاري.

جواب: دا روايتونه په مختلفو وختونو محمول دي کله کله به يي استغفار وئيلو او کله کله به
 يي دا دعا وئيله لهذا هيڅ تعارض پاتي نشو ځکه چي د تعارض دپاره وحدت د زمان شرط
 دي.

د سند حال: دلته دامام ترمذي د استاذ په نوم کي تصنيف شوي دي په دې کي بن حميد زائده
 دي صحيح نوم محمد بن اسماعيل دي او مراد ورته امام بخاري دي دا غلطې دمخکي نه
 راروانه ده او پخواني غلطې اکثر باقي پريخودلي شي او تنبيه ورباندې ورکولي شي ځکه چي
 د کومو غلطيانو تذکره په شرحو کي راغلي ده که دهغي تصنيف اوشي نو په شرح به پوهيدل

گران شي او که دتصحیح کولو نه پس غلطی پته کړي شي نو په حاشیه کې ورباندې تنبیه ورکول ضروري دي چي دا مخکنی غلطی ده.

دویم دامام ترمذي یو بل استاذ مالک بن اسماعیل نهدي دي او دا دامام ابو حنیفه داستاذ حماد بن ابی سلیمان نوسی دي او انتهایي اعلي درجه راوي دي په صحاح سته کې یې روایات موجود دي بله دا چي امام ترمذي په دي حدیث دحسن غریب حکم لگولي دي غریب خو په دي معنی دي چي داسرائیل نه تر اخره پوري همدا یو سند دي دا حدیث فی نفسه دا علي درجي دي په دي باندې صرف دحسن حکم کول درست نه دي بلکه دا صحیح دي.

بله دا چي امام ترمذي دصحیح احادیثو په سلسله کې نرمي کونکي دي هغه داسي احادیث هم صحیح گنړي کوم چي به دصحیح د درجي نه وو خو بل طرف ته انتهایي درجه محطاط هم دي هر وخت به یې دا حدیث "من کذب علي متعمدا" دسترگو په وړاندې وو چنانچي هغه به بعضي احادیثو لره دهغوی واقعي حق نه ورکولو بلکه چرته چي به دحدیث دوه سندونه وواو په یو کې چي به کومه کمزوري وه نو هغه به دي بل ته اصح وئیل بهر حال دا مزاج یې درست نه دي هر یو حقدار ته خپل فاجري حق ورکول انصاف دي چي وړاندې به یې بار بار ذکر راښي.

بله دا چي دامام ترمذي دا قول دواقع مطابق نه دي چي په دي باب کې صرف دعائشه رضي الله عنها حدیث دي ځکه چي په دي باب کې دعائشه دحدیث نه علاوه دپنځه نورو صحابه کرامو روایات هم وارد دي چي نومونه یې دادي انس بن مالک، ابو ذر غفاري، عبدالله بن عمر، ابن عباس، سهل بن ابی حشمه رضي الله عنهم (کشف النقاب).

دراوړه حدیث ام المؤمنین عائشه رضي الله عنها مختصر حالات

نوم عائشه رضي الله عنها، صدیقه، حمیرا لقب، ام عبد الله کنیت، د پلار نوم ابوبکر صدیق رضي الله عنه او د مور نوم ئي زینب وو او د هغی کنیت ام رومان وو، د بعثت نه څلور کاله پس پیدا شوه په مکه معظمه کې ئي د نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) سره نکاح اوشوه د نهو (۹) کالو په عمر کې او په مدینه منوره کې ئي رخصتي اوشوه، د غزواتو نه په غزوه احد کې شریکه وه. (بخاري ۵۸۱/۲)

دغه شان ددی شرکت په غزوه بنو مصطلق کې هم معلومېږي چي په دی کې ددی هار (امیل) روک شوی وو.

د ام المؤمنین عائشه رضي الله عنها په نورو ښځو باندې عموماً او په باقي امهات المؤمنین باندې خصوصاً په څو وجوهاتو سره فوقیت حاصل وو ابو موسي اشعري رضي الله عنه فرماني چي په مونږ به کله څه مشکل راغی نو د هغی علم به مونږ د عائشه رضي الله عنها سره بیا مونده. (ترمذي)، په دی کې سخاوت، عبادت، تواضع انتهایي زیاته ده اکثر به ئي روژه نیوله هر کال به ئي حج کولو او غلامان به ئي ازادول ام المؤمنین عائشه رضي الله عنها په

مکثرينو صحابو کي داخله وه يعني هغه صحابه چي د هغه نه زيات روايات منقول دي - ددی د رواياتو تعداد د احاديثو په کتابونو کي ۲۲۱۰ موندلی شي چي ددی نه په ۱۷۴ باندی بخاري او مسلم اتفاق کړی دی ، امام بخاري منفرداً ۵۴ احاديث روايت کړی دي او په ۶۸ احاديثو کي امام مسلم منفرد دی (عمدة القاري ۱/ ۳۸) **وفات:** د امير معاويه رضي الله عنه په اخير زمانه کي وفات شوه په دی وخت کي ئي عمر خلور شپيته کاله وو - په جنت البقيع کي د وصيت مطابق دفن کړی شوه -

۶- بَابُ فِي النَّهْيِ عَنِ اسْتِقْبَالِ الْقِبْلَةِ بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ

ممانعت دمخامخ کیناستو نه قبلي ته وړوکی او لوی اودس ماتي په وخت کي

۸- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَخْزُومِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا أَتَيْتُمُ الْغَائِطَ فَلَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ وَلَا بَوْلٍ وَلَا تَسْتَذْبِرُوهَا وَلَكِنْ شَرِّقُوا أَوْ غَرِّبُوا". فَقَالَ أَبُو أَيُّوبَ: فَقَدِمْنَا الشَّامَ فَوَجَدْنَا مَرَّاحِيضَ قَدْ بُنِيَتْ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ فَتَنَحَّرَفْنَا عَنْهَا وَنَسْتَغْفِرُ اللَّهَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءِ الزُّبَيْدِيِّ، وَمَعْقِلِ بْنِ أَبِي الْهَيْثَمِ، وَيُقَالُ: مَعْقِلُ بْنُ أَبِي مَعْقِلٍ، وَأَبِي أَمَامَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَسَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي أَيُّوبَ أَحْسَنُ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَصَحُّ، وَأَبُو أَيُّوبَ اسْمُهُ: خَالِدُ بْنُ زَيْدٍ، وَالزُّهْرِيُّ اسْمُهُ: مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ شَهَابٍ الزُّهْرِيُّ، وَكُنْيَتُهُ: أَبُو بَكْرٍ، قَالَ أَبُو الْوَلِيدِ الْمَكِّيُّ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيُّ: إِنَّمَا مَعْنَى قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ وَلَا بِبَوْلٍ وَلَا تَسْتَذْبِرُوهَا" إِنَّمَا هَذَا فِي الْفَيَافِي، وَأَمَّا فِي الْكُفِّ الْمَبْنِيَّةِ لَهُ رُخْصَةٌ فِي أَنْ يَسْتَقْبِلَهَا، وَهَكَذَا قَالَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِنَّمَا الرُّخْصَةُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي اسْتِذْبَارِ الْقِبْلَةِ بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ، وَأَمَّا اسْتِقْبَالُ الْقِبْلَةِ فَلَا يَسْتَقْبِلُهَا كَأَنَّهُ لَمْ يَرِ فِي الصَّخْرَةِ وَلَا فِي الْكُفِّ أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ. (١)

^١ صحيح البخاري/الوضوء ١١ (١٢٣) والصلاة ٢٩ (٢٩٣) صحيح مسلم/الطهارة ١٤ (٢٦٣) سنن أبي داود/الطهارة ٣ (٩) سنن

النسائي/الطهارة ١٩٥ (٢١، ٢٠، ٢١، ٢٢) سنن ابن ماجه/الطهارة ١٤ (١٨) (تحفة الأشراف: ٢٣٤٨) موطا امام مالك/القبلة

١ (١) مسند احمد (٢١٦/٥، ٢١٤، ٢٢١) سنن الدارمي/الطهارة ٦٤ (٢٩٣)

ترجمه: دابو ايوب انصاري رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي کله چي تاسو اودس ماتي ځاي ته ورشي نو د وړو کي يا لوي اودس ماتي وخت کي قبلي ته مخامخ مه کيني او نه به ورته شا گرځوي بلکه مغرب يا مشرق ته مخ يا شا کړي، دابو ايوب انصاري بيان دي فرمائي کله چي مونږ شام ته راغلو نو مونږ اوليدل چي د اودس ماتي ځايونه قبلي ته مخامخ جوړ شوي دي نو مونږ به د قبلي د طرف نه بل طرف ته گرځيدو او دالله تعالي نه به مو مغفرت غوښتلو.

امام ترمذي وائي په دي باب کي عبدالله بن حارث بن جزء زبيدي، او معقل بن ابي حيشم (معقل بن ابي معقل)، ابو امامه، او ابو هريره، او سهل بن حنيف رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، بله دا چي دابو ايوب انصاري حديث په دي باب کي دتولونه عمده او صحيح دي، دابو الوليد مكي قول دي چي ابو عبدالله محمد بن ادریس شافعي به وئيل چي ددي ارشاد نبوي مطلب دادي چي قبلي ته به اودس ماتولو وخت کي نه مخ کوئ او نه شا کوئ يعني په صحراء کي او ميدانونو کي او په کورونو کي چي داودس ماتي ځايونه جوړ شوي وي په هغي کي قبلي ته مخامخ کيناستل جائز دي، او دا داسحاق بن ابراهيم بن راهويه قول هم دي، مگر امام احمد بن حنبل وائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه د وړو کي يا لوي اودس ماتي وخت کي قبلي طرف ته صرف په شا گرځولو کي رخصت دي او مخامخ کيناستل ورته په هيڅ طريقه جائز نه دي گويا کي امام احمد قبلي طرف ته مخامخ کيناستل نه په صحراء کي جائز گنري او نه په ابادي کي.

حل لغات: غائط: غوط يغوط غوطا دنصر ينصر باب دي په معني چرنده زمکه ده او روسته يي بيا په بيت الخلا باندي اطلاق شروع شوي دي ځکه چي اهل عرب به دقضاء حاجت دپاره چرند ځاي لټولو او مجازا دغائط اطلاق په نجاست باندي هم کيږي.

قدم يقدم قدامة په معني دزړيدو اود باب سمع نه په معني د راتلو اود باب تفعيل نه په معني دمخکي کولو.

تشریح: "ولكن شرقوا او غربوا" دا حکم داهل مدينه دپاره خاص دي ځکه چي بيت الله دمديني نه جنوب طرف ته واقع دي او په کومو علاقو کي چي بيت الله مشرق يا مغرب طرف ته واقع وي دهغوی دپاره به جنبوا او شملوا حکم وي.

"فندحرف عنها ونستغفر الله" ددي عبارت دوه معني دي اوله معني داده چي په عنها کي ضمير قبلي ته راجع دي او مطلب دادي چي په شام کي بيت الخلا کاني قبلي ته مخامخ جوړي شوي وي او مونږ به دقضاء حاجت وخت کي د قبلي د طرف نه مخ گرځولو خو بيا به هم کوتاهي

کيدله او ددغه کوتاهي په نتيجه کي به مونږ استغفار وئيلو، دويم په عنها کي که ضمير مراحيض ته راجع شي نو مطلب به دا وي چي په شام کي دبیت الخلاکانو مخه قبلي طرف ته وه کله چي مونږ شام ته لاړو نو ددي بیت الخلاکانو نه به مو ډډه کوله او ددي دجوړونکو دپاره به مو استغفار وئيل خو چي جوړونکي مسلمانان وي او دکومي غلط فهمي په وجه ورنه دا کار شوي وي.

مسئله داستقبال او استدبار الي القبلة عندالتخلي

په دي مسئله کي د علماؤ اختلاف دي چي د قضاء حاجت وخت کي قبلي ته استدبار او استقبال جائز دي او کنه په دي باره کي د اهل علمو دري مذاهب دي. اول مذهب دامام ابو حنيفه رحمه الله دي دهغوی په نزد د قضاء حاجت وخت کي استقبال او استدبار دواړه مطلقا ناجائز دي دمطلقا معني داده چي په صحراء کي وي او که په ابادي کي وي.

دويم مذهب دامام مالک او امام شافعي او په يوروايت کي دامام احمد رحمهم الله راغلي دي چي په صحراء کي استقبال او استدبار الي القبلة مطلقا ناجائز دي او په ابادي کي استقبال او استدبار مطلقا جائز دي.

دريم مذهب د اهل ظواهر دي ددوی په نزد استقبال او استدبار مطلقا جائز دي په صحراء کي وي او که په ابادي کي وي.

د احنافو دليل: دامام ابو حنيفه دليل حديث باب دي چي د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه په حديث کي مطلقا د اودس ماتي وخت کي داستقبال او استدبار نه منع راغلي ده د صحراء او ابادي کوم قيد پکي مذکور نه دي او دي روايت ته په يو څو وجوهاتو ترجيح حاصل دي اول دا چي دا روايت اسنادا اصح مافي الباب دي لکه چي امام ترمذي ورباندي پخپله تصريح کړي دويمه وجه د ترجيح داده چي په دي کي يوه ضابطه او قانون بيان کړي شوي دي او ددي په خلاف باقي تمام روايات جزئيه دي او قاعده داده چي کلي روايت ته ترجيح وي په جزئي رواياتو باندي دريمه وجه د ترجيح داده چي د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه روايت قولي دي او دده په خلاف باقي تمام روايات فعلي دي او قاعده داده چي کله په قولي او فعلي روايتونو کي تعارض راشي نو ترجيح به قولي ته ورکولي شي ځکه چي قول په قانون کلي مشتمل وي، څلورمه وجه د ترجيح داده چي ابو ايوب والا روايت محرم دي او دده په خلاف نور روايات مبيح دي او قاعده داده کله چي په محرم او مبيح کي تعارض راشي نو ترجيح محرم لره وي ځکه چي دا په احتياط باندي بناء وي، پنځمه وجه داده چي د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه روايت مؤيد بالا حديث الكثيره دي، شپږمه وجه داده چي د ابو ايوب انصاري روايت زيات موافق دي

دقران سره ځکه چې په قران کي دشعائرالله دتعظيم حکم راغلي دي او بيت الله هم په شعائرالله کي داخل دي او دا روايت دبيت الله په تعظيم دلالت کوي، اومه وجه داده چې دابوایوب انصاري روايت مؤيد بالقياس دي او هغه داسي په حديث کي مذکور دي چاچي قبلي طرف ته مخامخ او توکل نو دقيامت په ورځ به يي توکلي لاري دسترگو په وړاندي وي.

دائمه ثلاثه دليل: دائمه ثلاثه مالکيانو شوافعو او حنابلہ دليل په حديث الباب پسي متصل دعبداللہ بن عمر رضي الله عنه روايت دي فرماني چي زه يو ځل دخپلي خور حفصه رضي الله عنها کور ته ورغلم او دهغوئ دکور چت ته اوختلم نو نبي کریم صلي الله عليه وسلم مي داودس ماتولو په حال کي اوليدو چي شام طرف ته مخامخ وو او بيت الله ته يي شا کړي وه ددي روايت نه معلومه شوه چي په ابادئ کي استقبال او استدبار قبلي طرف ته مطلقاً جائز دي.

دجمهورود دليل نه د احنافو جوابات: احنافو ددينه مختلف جوابات کړي دي.

جواب (۱): دابوایوب انصاري روايت کي کلي قانون دي او په دي روايت کي يوه جزئي واقعہ ده او قاعده داده چي دتعارض په وخت کي قانون ته ترجيح وي.

جواب (۲): زمونږ روايت قولي دي او دابن عمر روايت فعلي دي او قاعده داده چي دتعارض په وخت کي قولي روايت ته ترجيح وي.

جواب (۳): زمونږ روايت محرم دي او ددوئ روايت مبيح دي او قاعده داده چي دتعارض په وخت کي محرم ته په مبيح باندي ترجيح ده.

جواب (۴): ممکن ده چي عبداللہ بن عمر رضي الله عنهما دنبي کریم صلي الله عليه وسلم مخ مبارک ليدلي وي او متبادر الي الفهم همدا ده ځکه چي په داسي حالت کي ناڅاپي نظر پريوتی شي او بالقصد نشي کيدی ممکن ده چي شرمگاه يي قبلي طرف ته مخامخ نه وي.

جواب (۵): قبلي طرف ته داستقبال او استدبار دمنوعيت حکم دامت دپاره وي او نبي کریم صلي الله عليه وسلم ورنه مستثني وي ځکه چي هغه هم په مخلوق کي شامل دي او بيت الله هم مخلوق دي او رسول الله په مخلوق کي دټولو نه اعلي دي او په اعلي باندي دغير اعلي تعظيم ضروري نه دي.

جواب (۶): يو عين کعبه وي او بل جهت دکعبي وي امت په جهت دکعبي مکلف دي او نبي عليه السلام دعين کعبي په تعظيم مکلف وو کيدی شي چي کله عبداللہ بن عمر ليدلي وي په دغه وخت کي دهغه مخه جهت دقبلي ته وي او عين قبلي ته نه وي.

د اهل ظواهر دليل: داهل ظواهر په نزد استقبال او استدبار قبلي ته مطلقاً جائز دي برابره خبره ده چي په صحرا کي وي او که په ابادئ کي وي او ددوئ دليل په دي پسي متصل راتلونکي

دجابر رضي الله عنه روايت دي دجابر رضي الله عنه بيان دي چي مونږ نبي كريم صلي الله عليه وسلم قبلي ته مخامخ د اودس ماتولو په حالت کي ليدلي وو ددينه معلومه شوه چي اول په سابقه زمانه کي دقضاء حاجت په وخت کي قبلي طرف ته داستقبال او استدبار نه منع راغلي وه مگر بيا روسته دا حکم منسوخ شو.

جواب: ددي روايت جوابات بعينه دابن عمر رضي الله عنهما دروايت جوابات دي.

د ابو ايوب خالد بن زيد انصاري رضي الله عنه حالات:

نوم خالد کنیه ابو ايوب قبيله خزرج کي دبنو نجار خاندان سره تعلق لري دنسب پوره سلسله يي داسي ده خالد بن زيد بن کليب بن ثعلبه بن عبد عوف خزرجي.

په بيعت عقبه کي داسلام قبلونکو مسلمانانو دجملي نه وو مديني ته دراتلو نه وروسته نبي كريم صلي الله عليه وسلم دده په کور کي قيام کړی وو او درسول الله صلي الله عليه وسلم سره هميشه په غزواتو کي شريک شوی دی په صحابه کرامو کي دفقهاؤ په ډله کي شميرلی شي داخلاف په وخت کي به دصحابه کرامو مرجع وه (اسد الغابه).

په خالد کي يو دري خصوصيات وو، اول حب رسول، دويم ايماني جذبه، دريم حق گويي، په دي باره کي ډير واقعات مشهور دي غرض دا چي په تبعي طور حياء او شرم هم پکي زيات وو دبخاري په يو روايت کي راځي چي کله به يي په کويي يا حوض کي غسل کول نو دشرم په وجه به يي څلورو وارو طرفونو ته کپري زورندولي (بخاري).

وفات: قسطنطنيه (تورکي) باندي دحملي دپاره روان وو چي په ۵۳ هجري کي ديزيد بن معاويه په امارت کي دا تقريبن منعقد شوی وو غرض دا چي په دي سفر کي عامه او وباء خوره شوه او ډير خلق پکي مړه شول چي يو پکي خالد هم وو دقسطنطنيه د ديوال سره نژدي دفن کړی شو چي اوس يي هم زيارت موجود دی دمروياتو شميري يي ۱۵۰ دی چي اوه پکي متفق عليه دي.

۷- بَابُ مَا جَاءَ مِنَ الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ

مخامخ قبلي ته د اودس ماتي دپاره د کيناستود جواز بيان

۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِبَوْلٍ، فَرَأَيْتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ بِعَامٍ يَسْتَقْبِلُهَا". وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، وَعَائِشَةَ، وَعَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ جَابِرٍ فِي هَذَا الْبَابِ حَسَنٌ غَرِيبٌ.^(١)

ترجمه: د جابر بن عبد الله رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ د دينه منع كړي يو چي د اودس ماتولو وخت كي قبلي ته مخامخ كينو او يا ورته شا كړو، او بيا مادرسول الله صلي الله عليه دوفات كيدو نه يو كال مخكي هغه لره قبلي ته مخامخ حالت كي په اودس ماتولو ليدلي وو.

دامام ترمذي قول دي چي په دي باب كي د جابر رضي الله عنه دا حديث حسن غريب دي او په دي باب كي د ابوقتاده، عائشه، عمار بن ياسر رضي الله عنه نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات: يستقبل: د واحد مذكر غائب مضارع معلوم د باب استفعال صيغه ده په معني د مخ گرځولو دي قبلي ته.

د حديث دراوي جابر رضي الله عنه مختصر حالات:

دده نوم جابر او كنيه ابو عبد الله وه او د قبيله خزرج سره يي تعلق وو د پلار نوم يي عبد الله او دمور نوم يي نسيبه وو دده نيکه عمرو دخپل خاندان سردار وو، په عقبه ثانيه كي يي دخپلي مور سره اسلام راوړو او د غزوه احد نه پس په تمامو غزواتو كي شريك شوی دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم سره يي په نولسو غزواتو كي شرکت كړی دی (مسند احد ۳/۳۲۹).

په ۳۷ هجري كي د علي او معاويه رضي الله عنهما په جنگ كي جابر رضي الله عنه د علي رضي الله عنه د طرف نه او جنگيدو (اسد الغابه ۲/۲۵۷).

جابر رضي الله عنه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه پس دنورو خلقو نه هم ديني علم زده كړی دی چي په هغوی كي صديق اكبر، عمر فاروق، ابو عبیده، طلحه، معاذ بن جبل، خالد بن وليد، ابوهريره، ابوسعید خدری، او عبد الله بن انيس رضي الله عنهم وغيره شامل دي.

يو ځل معلومه شوه چي د عبد الله بن انيس سره يو حديث دی او هغه په شام كي اوسيدلي نو ما يو اوښ واخستو او شام ته روان شوم او دهغه نه مي هغه حديث واوريډو (المفرد بخاري).

دده شاگردان هم كافي ډير دي مثلاً امام باقر، بد الله بن منكدر، حسين بن محمد بن حنفيه ليكن په اخري عمر كي نابينا شو (بخاري ۲/۵۹۸).

وفات: د حجاج بن يوسف په زمانه كي د ۹۴ كلونو په عمر كي وفات شو او وصيت يي او كړو چي حجاج به په ما باندي جنازه نه كوي نو په دي وجه د عثمان رضي الله عنه خوي ابا ن ورباندي جنازه او كړه او په بقیع كي دفن كړی شو ليكن ذبعضو قول دی چي حجاج ورباندي

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة (۱۲) سنن ابن ماجه/ الطهارة (۸) (۲۲۵) (تحفة الأشراف: ۲۵۷۲).

جنازه کړي ده (تهذيب التهذيب).
مرويات: دده د مروياتو تعداد ۵۴۰ دي په احاديثو بيانولو کي به يې ډير احتياط کولو.

۱۰- وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ ابْنُ لَهِيْعَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَبُولُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ". حَدَّثَنَا بِذَلِكَ قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيْعَةَ، وَحَدِيثُ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ لَهِيْعَةَ، وَابْنُ لَهِيْعَةَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، ضَعْفُهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ وَغَيْرُهُ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ. (۱)

ترجمه: عبد الله بن لهيعة دا حديث د ابو الزبير نه نقل کړي دي او ابو زبير د جابر رضي الله عنه نه روايت نقل کوي چي ابوقتاده نبي کریم صلي الله عليه وسلم لره د اودس ماتي وخت کي قبلي ته دمخ کولو په حالت کي ليدلي دي، درسول الله نه د جابر دا حديث د ابن لهيعة په حديث کي د جابر نه پس د ابوقتاده واسطه ده دا دهغه حديث نه زيات صحيح دي، ابن لهيعة د محدثينو په نزد ضعيف دي، يحيي بن سعيد القطان وغيره د حفظ په اعتبار د ابن لهيعة تضعيف کړي دي.

۱۱- حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ وَاسِعٍ بْنِ حَبَّانَ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: رَقِيتُ يَوْمًا عَلَى بَيْتِ حَفْصَةَ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "عَلَى حَاجَتِهِ مُسْتَقْبِلَ الشَّامِ مُسْتَذْبِرَ الْكَعْبَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۲)

ترجمه: عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي يوه ورځ زه دخپلي خور حفصه رضي الله عنها کور ته ورغلم او دهغوی د کور چت ته اوختلم نو نبي کریم صلي الله عليه وسلم مي اوليدو چي د اودس ماتي په حالت کي يې شام طرف ته مخ دي او کعبي طرف ته يې شا کړي ده، امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

^۱ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۲۰۸۱) (ضعيف الإسناد)

^۲ صحيح البخاري/الوضوء ۱۲ (۱۳۵) صحيح مسلم/الطهارة ۱۷ (۶۱۱) سنن أبي داود/الطهارة ۵ (۱۳) سنن النسائي/الطهارة

۲۲ (۲۲) سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۸ (۲۲۲) (تحفة الأشراف: ۸۵۵۲) موطا امام مالك/القبلة ۲ (۳) مسند احمد (۱۲/۲/۱۲)

سنن الدارمي/الطهارة ۸ (۶۹۳)

حل لغات: مستدبرد باب استفعال نه د اسم فاعل صيغه ده په معني د شاه گرځولوسره برابره خبره ده چي هر طرف ته وي.

تشرېح: دا باب د پورتنی باب مقابل دي پورتنی باب يي د عراقی (احنافو) علماؤ او فقهاؤ دپاره قائم کړي دي او ددوی چي کوم مستدل دي يعني د ابو ايوب انصاري په روايت کي چي ائمه ثلاثه کوم تخصيص کوي هغه تخصيص يي هم د امام شافعي په قول کي واضح کړي دي او دا موجوده باب د حجازي (ائمه ثلاثه) فقهاؤ دپاره ذکر کوي او د ذلك مشار اليه استقبال او استدبار دي او ددي د جواب اصل دليل حديث دابن عمر رضي الله عنهما دي کوم چي دباب په اخر کي راغلي دي.

د جابر روايت دا علي درجي والا نه دي زيات نه زيات د حسن درجي والا دي ځکه چي ددي په سند کي محمد بن اسحاق راوي دي چي اول په مدينه کي اوسيدلو او بيا عراق ته منتقل شو او دا راوي متکلم فيه دي اگر چي امام بخاري وغيره يي توثيق کړي دي مگر يحيي بن قطان او سليمان تيمي او امام مالك وغيره ورباندي جرح کړي ده، امام مالك خو ورباندي ډيره سخته جرح کړي ده مگر ائمه ثلاثه دا جرح د معاصرانه تاؤ تريخ والي نتيجه گرځولي ده، او زمونږ اکابرينو محمد بن اسحاق لره د حسن درجي راوي تسليم کړي دي مگر تدليس به يي کولو يعني دخپل ضعيف استاذ نوم به يي پتولو (تحفة اللمعي: ۲۱۲/۱)، او د داسي راوي عننه معتبر نه وي او محمد بن اسحاق دا روايت دابان نه په صيغه د عن نقل کوي نو ځکه امام ترمذي دي لره د حسن غريب درجي گرځولي دي او د غريب کيدو وجه يي دا ده چي د محمد بن اسحاق نه يي تر اخره پوري ددي حديث هم دا يو سند دي.

مگر دا حديث عبدالله بن لهيعه په يو بل سند نقل کوي او دهغه سند مدار په جابر رضي الله عنه نه دي بلکه ابوقتاده ته رسيږي مگر دا سند صحيح نه دي ځکه چي عبدالله بن لهيعه د محدثينو په نزد ضعيف دي او د ضعف وجه يي داده چي کتابونه يي سوزيدلي وو او بيا به يي دخپلي حافظي نه احاديث بيانول نو په دي وجه دهغه نه د بعضي روايتونو په سندونو کي غلطې واقع شوي ده کوم حديث چي هغه په کوم سند ابوقتاده ته رسولي دي دا هم دهغه غلطې ده.

ائمه ثلاثه حديث دابن عمر لره مستدل گرځولي دي او د جابر په روايت يي مسامحه کړي وه مگر احناف په دواړو کي تاويل کوي ځکه چي دا دواړه فعلي روايتونه دي.

۸- بَابُ مَا جَاءَ فِي النَّهْيِ عَنِ الْبَوْلِ قَائِمًا

په ولاړه د اودس ماتولو د مما نعت بيان

۱۲- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ، عَنْ الْبِقْدَامِ بْنِ شَرِيحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: مَنْ حَدَّثَكُمْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَبُولُ قَائِمًا فَلَا تُصَدِّقُوهُ مَا كَانَ يَبُولُ إِلَّا قَاعِدًا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ، وَبُرَيْدَةَ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَسَنَةَ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ أَحْسَنُ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَصَحُّ، وَحَدِيثُ عُمَرَ إِنَّمَا رُوِيَ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أَبِي الْمُخَارِقِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ، قَالَ: رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبُولُ قَائِمًا، فَقَالَ: "يَا عُمَرُ لَا تَبُولُ قَائِمًا"، فَمَا بُلْتُ قَائِمًا بَعْدُ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَإِنَّمَا رَفَعَ هَذَا الْحَدِيثَ عَبْدُ الْكَرِيمِ بْنُ أَبِي الْمُخَارِقِ وَهُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، ضَعَفَهُ أَيُّوبُ السَّخْتِيَانِيُّ وَتَكَلَّمَ فِيهِ، وَرَوَى عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: مَا بُلْتُ قَائِمًا مُنْذُ أَسْلَمْتُ. وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْكَرِيمِ، وَحَدِيثُ بُرَيْدَةَ فِي هَذَا غَيْرُ مَحْفُوظٍ، وَمَعْنَى النَّهْيِ عَنِ الْبَوْلِ قَائِمًا عَلَى التَّأْدِيبِ لَا عَلَى التَّحْرِيمِ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: إِنَّ مِنَ الْجَفَاءِ أَنْ تَبُولَ وَأَنْتَ قَائِمٌ. (١)

تخريج: سنن النسائي/الطهارة ٢٥ (٢٩)، سنن ابن ماجه/الطهارة ١٣ (٢٠٤)، (تحفة الأشراف:

١٩١٢٤)، مسند احمد (١٣٦/٦، ١٩٢، ٢١٣) (تراجع الالباني/١٢، الصحيحه: ٢٠١)

ترجمه: دام المؤمنین عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي كه څوك درته حديث بيان كړي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ولاړه اودس ماتولو نو تاسو يې تصديق مه كوي يقينا چي هغه به په ناسته اودس ماتولو.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عمر، بريده، او عبد الرحمن بن حسنه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

مگر په دي باب كي دعائشه رضي الله عنها مذكوره حديث دنورو په نسبت زيات صحيح دي. د عمر رضي الله عنه په روايت كي دي چي يو ځل زه نبي كريم صلي الله عليه وسلم په ولاړه د اودس ماتولو په حالت كي اوليدم نو راته يې اوفرمايل اي عمر په ولاړه اودس مه ماتوه چنانچي ما د دينه پس هيڅ كله هم په ولاړه اودس نه دي مات كړي.

د عمر رضي الله عنه دا حديث عبدالكريم بن ابي المخارق مرفوعاً نقل كړي دي او هغه دمحدثينو په نزد ضعيف وو، ايوب سختياني دهغه تضعيف كړي دي او كلام يې ورباندي كړي دي، دا رنگي دا حديث دعبيد الله بن نافع نه او نافع دابن عمر نه نقل كړي دي چي عمر رضي الله عنه به فرمايل ما چي د كله نه اسلام قبول كړي دي نو په ولاړه مي اودس نه دي مات كړي دا حديث دعبدالكريم بن ابي المخارق دحديث نه زيات صحيح دي (په اعتبار دروايت سره).

په دي باب كي دبريده رضي الله عنه حديث محفوظ نه دي.

په ولاړه د اودس ماتولو ممانعت د ادب په اعتبار سره دي او دحرمت په اعتبار نه دي. دعبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه منقول دي چي په ولاړه اودس ماتول جفاء ده.

حل لغات: صدقا: صدق يصدق دنصر نه صدقا په معني درنستياويلو دباب تفصيل نه په معني دتصديق كولو دي.

تشریح: په حديث الباب كي مذکور دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم هيڅ كله په ولاړه اودس نه دي مات كړي او دمذكوره بحث نه مابعد باب كي مذکور دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ولاړه اودس مات كړي دي ظاهراً په دواړو روايتونو كي تعارض دي ددي جواب دادي چي عائشه رضي الله عنها درسول الله صلي الله عليه وسلم عادت مستمره بيان كړي دي او دحذيفه رضي الله عنه په روايت كي دجزئي واقعي ذكر دي او كيدي شي چي عائشه رضي الله عنها ته ددي جزئي واقع علم نه وو.

په دي كي دعلماؤ اختلاف دي چي په ولاړه د اودس ماتولو څه حكم دي په دي باره كي دفتهاؤ څلور مذاهب دي.

اختلاف دفتهاؤ په جواز او عدم جواز دبول قائما كي

- (۱) دامام احمد په نزد باندي په ولاړه اودس ماتول مطلقاً جائز دي.
- (۲) مذهب داهل ظواهر دي ددوي په نزد په ولاړه اودس ماتول مطلقاً ناجائز دي.
- (۳) مذهب دامام مالك دي دده په نزد په ولاړه اودس ماتولو كي كه دجامو گنده كيدو خطره وي نو بيا ناجائز دي او كه دا خطره نه وي نو جائز دي.
- (۴) مذهب دجمهورو دي ددوي په نزد دعذر په وجه په ولاړه اودس ماتول جائز دي او بغير دعذر نه مكروه دي.

۱- دليل د امام احمد دحديث الباب نه پس باب كي دحذيفه رضي الله عنه حديث دي په كوم كي چي دا مذکور دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ولاړه اودس مات كړو ددي روايت نه معلومه شوه چي په ولاړه اودس ماتي كول جائز دي.

جواب: کچري همدا روايت موجود وي نو بيا به تهيك وه ليکن ددي په مقابل کي دنفي والا روايت هم موجود دي لکه حديث الباب او د عمر رضي الله عنه روايت کوم چي په عدم جواز دلالت کوي.

۲_ داهل ظواهر استدلال دزير بحث حديث دعائشه رضي الله عنها او د عمر رضي الله عنه دروايتونو نه دي په دي دواړو روايتونو کي دبول قائما نفی او ممانعت مذکور دي.

جواب: کچري دزير بحث باب مابعد باب د حذيفه رضي الله عنه حديث نه وي نو بيا به مسئله ددوی صحيح وه ليکن په مابعد باب کي ددي په خلاف روايت موجود وي لهذا مسئله ددوی درست نه ده.

۳_ دمالکيانو استدلال دجمع بين الاحاديث قاعده ده چي په بعضي احاديثو کي نفی مذکور ده او په بعضي کي اثبات راغلي دي نو نفی والا روايات يي دجامو په گنده کيدو محمول کړي دي او داثبات والا روايات يي دجامو په نه گنده کيدو محمول کړي دي.

جواب: دجمع بين الاحاديث دا طريقه نه ده بلکه اصل طريقه يي داده چي دبول قائما والا روايت په جواز محمول شي او دنفي والا روايت په کراهت محمول شي.

۴_ دجمهورو د مذهب استدلال دادي چي په نفی او اثبات کي دواړه قسمه روايات وارد دي لهذا اثبات والا روايات به په جواز محمول وي په حالت د عذر کي او نفی والا روايت به په کراهت کي محمول وي په حالت د عدم عذر کي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ولاړه ولي اودس مات کړي دي ددي دوه وجي دي، اوله وجه داده چي په زنگنانو کي يي څه بيماري وه او ددي تائيد دابوهريره رضي الله عنه دروايت نه کيږي کوم چي بيهقي نقل کړي دي "وفيه" لجرح کان في مابضه" دويمه وجه داده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم امت ته داساني ورکولو دپاره دجواز دپاره داسي کړي دي.

سوال: هر کله چي ددوی په ضعف دمحدثينو اتفاق دي نو بيا امام مالک ددوی نه په مؤطا کي ولي روايت نقل کوي.

جواب: دوی دورع او تقوي او عدالت په اعتبار مشهور وو همدا وجه ده کله چي امام مالک ددوی حالات واوريدل نو ددوی د اخلاقو نه متاثره شو او ددي غلط فهمی په بناء يي ددوی نه نقل دروايت اوکړو.

"و حديث ابی وائل الخ. بول قائما والاحديث ابو وائل ددوه کسانو نه نقل کړي دي اول مغیره بن شعبه رضي الله عنه نه، دويم حذيفه رضي الله عنه نه، امام ترمذي وائي ابو وائل چي کوم حديث د حذيفه نه نقل کړي دي هغه اصح دي ددي وجه داده چي دمغیره بن شعبه دروايت په

سند کي دوه ضعیف راویان دي چي یو حماد بن ابی سلمه دي او دویم عاصم بن بهدله، او دحذیفه دروایت په سند کي اعمش راوي دي او اعمش ددوی دواړو په مقابلې کي ثقه دي. حقیقت دا دي اګر چي امام ترمذي دحذیفه روایت اصح ګرځولي دي لیکن دمغیره دروایت دصحت نه هم انکار نشي کیدی ځکه چي دا امام مسلم هم نقل کړي دي په حقیقت کي دا دواړه جدا جدا روایتونه دي دمغیره په روایت کي دمسح علي الناصیه ذکر نشته، او دمغیره بن شعبه والا روایت دغزوه تبوک په واقعې کي دتبوک نه دواپسې په وخت کي واقع شوي دي او ددي دواړو روایتونو په جدا جدا کیدو باندي یوه واضحه قرینه دا هم ده چي بعضي علماؤ په صاحب دقدوري اعتراض کړي دي چي هغه ددي دواړو روایتونو نه یو روایت جوړ کړي دي.

۹- بَابُ الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ

په ولاړه د اودس ماتولود جواز بیان

۱۳- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَنِّي سُبَاطَةٌ قَوْمٍ فَبَالَ عَلَيْهَا قَائِمًا، فَأَتَيْتُهُ بِوَضُوءٍ فَذَهَبْتُ لِأَتَأَخَّرَ عَنْهُ، فَدَعَانِي حَتَّى كُنْتُ عِنْدَ عَقَبَتِهِ، فَتَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَسَمِعْتُ الْجَارُودَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ وَكِيعًا يُحَدِّثُ بِهَذَا الْحَدِيثِ. عَنْ الْأَعْمَشِ، ثُمَّ قَالَ وَكِيعٌ: هَذَا أَصَحُّ حَدِيثٍ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْحِ، وَسَمِعْتُ أَبَا عَتَّارٍ الْحُسَيْنِ بْنَ حُرَيْثٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ وَكِيعًا فَذَكَرَ نَحْوَهُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَكَذَا رَوَى مَنْصُورٌ، وَعَبِيدَةُ الضَّبِّيُّ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ مِثْلَ رِوَايَةِ الْأَعْمَشِ، وَرَوَى حَمَّادُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ، وَعَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنِ الْبُخَيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَحَدِيثُ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ أَصَحُّ، وَقَدْ رَخَّصَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي الْبَوْلِ قَائِمًا. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَعَبِيدَةُ بْنُ عَمْرِو السَّلْمَانِيُّ رَوَى عَنْهُ إِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، وَعَبِيدَةُ مِنْ كِبَارِ التَّابِعِينَ، يُرَوَى عَنْ عَبِيدَةَ أَنَّهُ قَالَ: أَسْلَمْتُ قَبْلَ وَفَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَنَتَيْنِ، وَعَبِيدَةُ الضَّبِّيُّ صَاحِبُ إِبْرَاهِيمَ هُوَ عَبِيدَةُ بْنُ مُعْتَبٍ الضَّبِّيُّ، وَيُكْنَى: أَبَا عَبْدِ الْكَرِيمِ. (١)

¹ صحيح البخاري/الوضوء ٦٠ (٢٢٣) و٦١ (٢٢٥) و٦٢ (٢٢٦) والمظالم ٢٤ (٢٢٤١) صحيح مسلم/الطهارة ٢٢ (٢٤٢) سنن أبي

داود/الطهارة ١٢ (٢٣) سنن النسائي/الطهارة ١٤ (٢٢) ٢٢ (٢٨، ٢٩، ٢٤، ٢٨) سنن ابن ماجه/الطهارة ١٢ (٢٠٥) (تحفة الأشراف:

(٢٢٢) مسند احمد (٥/٢٩٣) سنن الدارمي/الطهارة ٩٥ (٢٩٥)

ترجمه : د حذيفه رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي يو ځل په يو قومي مشترك ډيران باندي نبي كريم صلي الله عليه وسلم تيريدل اوشول نو رسول الله په دي باندي اودريدو او اودس يي مات كړو ما ورله د اودس دپاره اوبه راوړي ما چي د اوبو لوبني وركړو نو شاته ورنه راوړاندي شوم نو زه يي په اشاره راوغوښتلم زه چي ورتردي شوم نو دپوندو سره يي اودريدم او بيا يي اودس او كړو او پخپلو موزو يي مسح او كړه.

امام ترمذي وائي دو كيع قول دي چي دا حديث د مسح په سلسله كي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه په مرووي احاديثو كي دتولو نه زيات صحيح دي.

دا حديث دمغيره بن شعبه رضي الله عنه په روايت سره هم درسول الله نه مرووي دي، دابو وائل روايت كوم چي هغه د حذيفه نه نقل كړي دي زيات صحيح دي، او په اهل علمو كي يو جماعت په ولاړه د اودس ماتولو اجازت وركړي دي.

لغات : دعي يدعو دعاء معني رابلل او چغه او اواز كول.

اسلم يسلم اسلاما يعني دين اسلام اختيارول ، بيع سلم كول، العدو، دشمن پريخودل، اسلمت امره الي الله ، الله ته سپارل ، اسلمته وسلمته كله چي ته څوك پريږدي ، الشئ قبضه كول، منه بيزاره كيدل.

تشریح: شاه صاحب دمعارف السنن په حواله ليكلي دي چي دبول قائما اصل حكم كراهت وو په معني دخلاف اولي ليكن كله چي دا دغير مسلمه فاسقانو او فاجرانو شعار جوړ شو نو اوس به ددي حكم دحرمت وي.

صاحب د تحفة الاحوذې ورباندي اعتراض كړي دي هر كله چي دبول قائما رخصت تاسو تسليم كړو نو بيا ورباندي دحرمت حكم څنگه كوي او محض يو څيز ددي وجي نه ترك كول چي دا دغير مسلمو معمول بها دي صحيح قول نه دي.

قال ابو عيسي امام ترمذي دلته دسند حال بيانوي چي دا روايت په دوه سندونو بدليږي ځكه چي په دي كي مركزي راوي ابو وائل دي او دهغه نه لاندي پنځه شاگردان دي اول اعمش، دويم منصور، دريم عبیده، څلورم حماد بن ابي سليمان، پنځم عاصم بن بهدله په دي پنځه واړو كي اولني دري كسان اعمش او منصور او عبیده دا روايت دمسنداتو د حذيفه نه شماري او باقي دواړه چي حماد او عاصم دي دمسنداتو دمغيره نه شماري امام ترمذي ددي فيصله كوي چي دا روايت دمسنداتو د حذيفه نه دي او دليل ددي دادي چي اولني دري راويان په حفظ كي اثبت دي او د اثبت حافظ روايت راجح وي.

نبي كريم صلي الله عليه وسلم چي په ولاړه اودس مات كړي دي بعضي علماؤ ددي دا وجه بيان كړي ده چي ځاي ډير گنده وو جامي رانغښتل پكي مشكل وو نو ځكه يي په ولاړه اودس مات

کړي دي او دبعضو په قول په ملا کي يې درد وو چي علاج يې د عربو په نزد په ولاړه اودس ماتول وو او بعضي علماؤ دا فعل دجواز په بيان محمول کړي دي.

ددې حديث نه دا هم ثابت شوه چي دخلقو په وړاندي وړه او لويه استنجا کول جائز دي خو په دي شرط چي پرده وي لکه نن سبا چي په کورونو کي بيت الخلاء گاني جوړي شوي دي او هلته خلق دخلقو په موجودگي کي استنجا کوي ځکه چي هلته دپردي انتظام موجود وي.

رسول الله کله کله دجواز دبيان دپاره هم خلاف اولي کار کړي دي خو دا دنبی په حق کي خلاف اولي نه وي ځکه چي نبی دتشریع دپاره وي مگر دا کار سنت نه وي دسنت تعريف دادي "الطريقة المسلوكة في الدين" او دجواز دپاره چي عمل اوشي هغه ديني لاره نه وي صرف دمجبوري حکم وي.

د حذيفه رضي الله عنه حالات دزندگي

نوم حذيفه کنیه ابو عبد الله لقب صاحب السر دقبيله بن غطفان سره يې تعلق وو دده پلار حذيفه په جاهليت کي څوک قتل کړی وو نو په دي وجه ددشمنی نه دېچ کيدو دپاره په مدينه کي اوسيدو حذيفه دمدينې نه مکي ته لاړو داسلام قبلولو دپاره، دغزوه بدر نه علاوه په تمامو عزواتو کي شريک پاتي شوی دی او عهد نبوي يې په مدينه کي تير کړی دی او بيا ددينه پس عراق، کوفه، نصيبين او مدائن ته منتقل شوی دی او په نصيبين کي يې شاگرد دي هم کړي ده (اسد الغابه).

عمر فاروق رضي الله عنه دعراق فتح کيدو نه پس په دجله کي حذيفه رضي الله عنه امير مقرر کړو (کتاب الخراج لامام ابو يوسف او بيا دمدائن والي مقرر کړی شو.

حذيفه رضي الله عنه دغه او حديث لوي عالم وو او دمنافقانو په پيژندو کي يې خصوصي مهارت وو په همدې وجه ورته درسول الله صلي الله عليه وسلم رازدار ونيلى شي دی پخپله وائي ددي وخت نه دقيامت په پوري راتلونکي ټولي فتنې پيژنم، ليکن ددينه دي څوک دا معلومه نکړي چي زما نه علاوه بل چاته نه دي معلومي وجه داده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په دي باره کي مونږ ټولو ته په يو مجلس کي خبر را کړی دی خو اوس په هغوی کي زما نه علاوه بل هيڅوک ژوندی نشته.

دزهد او تقوي يې دا حالت وو چي دامارت باوجود يې په معاشرت کي څه تعير نه وو راغلی دتواضع په وجه به يې دخورلۍ کار دخر نه اخستلو او په ډير لږ قوت لایموت رزق به يې گذاره کوله او ددينه زيات به يې دځان سره نه ساتلو عمر رضي الله عنه ورته څه مال هم اوليرلو ليکن هغه يې په خلقو تقسيم کړو.

وفات: دهجرت په ۳۶ کال عثمان رضي الله عنه دوفات نه څلويښت ورځي پس وفات شو چي په اخري عمر کي په ډيره ژړا کي مصروف وو خلقو ورته دوجي تپوس او کړو نو په جواب کي يې

او وئيل ددنيا دپرينودو غم راسره نشته مرگ خو يو دوست دي ليکن په دي خفه يم چي زما انجام او حشر به څه وي کله چي يي اخري ساه واخستله نو ويی فرمائيل ستا ملاقات دي زما سره ماته مبارک شي ځکه چي زما درسره انتهائي زياته مينه ده (مسند احمد).
دحذيفه رضي الله عنه دسلو نه زيات روايات منقول دي چي دولس متفق عليه دي او اته صرف په بخاري کي دي او اولس په مسلم کي دي (تهذيب الكمال).

۱۰۔ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِسْتِثَارِ عِنْدَ الْحَاجَةِ

داودس ماتې وخت کي د ځان په پرده کي ساتلو بيان

۱۴۔ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ الْمَلَائِيُّ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِذَا أَرَادَ الْحَاجَةَ لَمْ يَرْفَعْ ثَوْبَهُ حَتَّى يَذُتُو مِنَ الْأَرْضِ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَكَذَا رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ رَبِيعَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَنَسٍ هَذَا الْحَدِيثَ، وَرَوَى وَكِيعٌ، وَأَبُو يَحْيَى الْجَمَّانِيُّ، عَنْ الْأَعْمَشِ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عُمَرَ: " كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ الْحَاجَةَ لَمْ يَرْفَعْ ثَوْبَهُ حَتَّى يَذُتُو مِنَ الْأَرْضِ ". وَكَلَّا الْحَدِيثَيْنِ مُرْسَلٌ، وَيُقَالُ: لَمْ يَسْمَعْ الْأَعْمَشُ مِنْ أَنَسٍ وَلَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَقَدْ نَظَرَ إِلَى أَنَسٍ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: رَأَيْتُهُ يُصَلِّي، فَذَكَرَ عَنْهُ حِكَايَةً فِي الصَّلَاةِ، وَالْأَعْمَشُ اسْمُهُ: سُلَيْمَانُ بْنُ مِهْرَانَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْكَاهِلِيُّ، وَهُوَ مَوْلَى لَهُمْ. قَالَ الْأَعْمَشُ: كَانَ أَبِي حَبِيلًا فَوَزَّئْتُهُ مَسْرُوقًا. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه نه روايت دي فرماني کله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم داودس ماتولو اراده اوکړه نو څو پوري چي به زمکي ته نژدي شوي نه وو ترهغي به يي خپلي جامي نه پورته کولي.

په دويم سند کي دااعمش نه روايت دي، دابن عمر رضي الله عنهما قول دي کله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم داودس ماتولو اراده اوکړه نو څو پوري چي به زمکي ته نژدي شوي نه وو ترهغي به يي خپلي جامي نه پورته کولي.

امام ترمذي وائي دا دواړه احاديث مرسل دي ځکه چي وئيلي شوي دي چي ددواړو احاديثو راوي سليمان بن مهران الاعمش نه پخپله دانس بن مالک رضي الله عنه نه اوريدل کړي دي او نه دکوم بل صحابي په ذريعه صرف دومره خبره ده چي انس يي صرف ليدلي دي اعمش وائي

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۶ (۱۲) (تحفة الأشراف: ۸۹۲) سنن الدارمی/ الطهارة ۴ (۶۹۲)

چي ما انس رضي الله عنه په مونځ کولو ليدلي دي او بيا يې دهغه دمونځ کيفيت بيان کړي دي.

تشرېح په دې باب کې دا مسئله بيان کړې شوي ده چې د اودس ماتولو وخت کې د عورت دستر مکمل اهتمام پکار دي لکه څرنګه چې به نبي کریم صلي الله عليه وسلم د قضا حاجت په وخت کې زمکي ته کله نژدې شو نو کشف د عورت به يې اوکړو تردي چې د ضرورت نه بغير کشف د عورت اونشي د دينه دا هم معلومه شوه چې دخلوت په حالت کې هم بغير د ضرورت نه کشف د عورت جائز نه دي ددې حديث نه فقهاؤ دوه اصول مستنبط کړي دي (۱) الضرورة تبیح المحظورات "دويم الضروري يتقدر بقدر الضرورة".

وکلا الحديثين مرسل: دامام ترمذي قول دي چې دزير بحث باب روايت عبدالسلام بن حرب او محمد بن ربيع دمسنداتو دانس نه ګرځولي دي ليکن وکيع او رحمانی دمسنداتو دابن عمر رضي الله عنهما نه ګرځولي دي امام ترمذي وائي چې دا حديث په دواړو صورتونو کې مرسل يعني منقطع دي ځکه چې داعمش سماع د کوم صحابي نه ثابت نه ده صرف هغه يو ځل انس رضي الله عنه دمونځ کولو په حالت کې ليدلي وو او دهغه دمونځ حکايت يې نقل کړي دي.

"والاعمش" اعمش يو مشهور محدث دي دده اسم کنیه ابو محمد او نوم يې سليمان دي دپلار نوم يې مهران دي او نسبت يې کاهلي ته شوي دي سلسله دنسب يې داده ابو محمد سليمان بن مهران الکاهلي.

"وهو مولي لهم" په دې عبارت ذکر کولو کې دپته اشاره ده چې دسليمان نسبت قبيله بنو کاهله ته دنسبت په وجه نه دي بلکه دا دعناقي په وجه دي يعني سليمان د قبيله بنو کاهله ازاد کړي غلام دي.

"کان ابي حميلا فورثه مسروق" اعمش وائي چې زما پلار مهران حميل وو حميل هغه ماشوم ته وئيلي شي کوم چې دمور سره دګرفتاريدو په حالت کې دارالاسلام ته راوړلي شي فرماني کله چې زما د پلار پلار وفات شو نو مسروق زما پلار دمال وارث او ګرځولو.

دي وضاحت ته ضرورت په دې وجه راغې چې په دې مسئله کې اختلاف دي چې حميل دخپلو والدينو وارث وي او کنه وي په دې دوه مذاهب دي دامام ابو حنيفه په نزد کچري مور دحميل نسب په گواهانو ثابت کړي او يا دمور په ذوي الفروض او عصبانو کې څوک نه وي نو حميل به وارث وي او که مور يې صرف اقرار کړي وي بغير دگواهانو نه نو په دې صورت کې به وارث نه وي مګر دامام شافعي وغيره په نزد دمور په اقرار سره حميل وارث ګرځي دليل ددوي دادي چې مسروق مهران لره دمور وارث ګرځولي دي ددينه معلومه شوه چې حميل مطلقا وارث وي.

د حديث دراوي انس بن مالك رضي الله عنه مختصر حالات:

نوم انس او كنيه يي ابو حمزه او لقب يي حادم رسول الله قبيله يي بنو نجار وه او دپلار نوم يي مالك او دمور نوم يي ام سليم سهله بنت ملحان انصاريه وه درشتي په لحاظ سره ام سليم در رسول الله صلي الله عليه وسلم ترور كيدله.

انس رضي الله عنه داته يا نهه كالو په عمر كي دخپلي مور سره يو ځاي مسلمان شوى وو كله چي لسو كالو ته ورسيدو نو مور يي او وئيل اى دالله رسوله انس پخپله غلامى كي قبول كړه نو رسول الله قبول كړو تقريبا لس كاله در رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت كي پاتي شو په سفر او حضر كي به ورسره يو ځاي وو او په صلح حديبيه، بيعت رضوان، خيبر طائف، او حجة الوداع كي يي در رسول الله سره ملگرتيا كړي ده.

صديق اكبر رضي الله عنه دبحرين عامل مقرر كړو او عمر فاروق رضي الله عنه دتعليم او تربيت دپاره بصري ته وليږلو دفتني په زمانه كي گوشانشين شو، دده په زندگي په خصوصي عاداتو كي حق گويي، تواضع، اشاعت اسلام حب رسول او اتباع رسول شامل وو.

مرويات: انس رضي الله عنه دمكثرينو صحابه كرامو دجملي نه وو دده دمروياتو تعداد ۱۲۸۲ دى چي ۱۳۸ پكي متفق عليه دي او ۸۲ صرف په بخاري كي دي او ۷۱ صرف په مسلم كي دي (تهذيب الكمال).

وفات: د هجرت په ۹۳ كال كي دسلو كالو نه په زيات عمر كي وفات شو دوفات كيدو نه مخكي يي خپل شاگرد ثابت بناني ته او وئيل چي زما دژبي نه لاندې در رسول الله صلي الله عليه وسلم ويخته مبارك كيږده نو هغه دحكم تعميل او كړو او په همدې حال كي ورنه روح پرواز او كړو غرض دا چي فسطن بن كلاب ورباندې جنازه او كړه او خپل كور ته تردي په لف مقام كي دفن كړى شو.

۱۱- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهَةِ الْإِسْتِنْجَاءِ بِالْيَمِينِ

په بني لاس د استنجاء كولو د كراهت بيان

دابوقتاده په حديث كي دسرو دپاره داندام مخصوصه مسح كولو د كراهت بيان راغلي ددينه دتش اودس ماتي د استنجاء حكم معلومېږي او دلوي استنجاء په حكم هم دلالت كوي، دا حكم په استنجاء پوري خاص نه دي بلكه عام دي، بني لاس دښو كارونو دپاره استعمالول پكار دي لكه خوړل، څكل، قران يا كتاب راخستل وغيره ښه كارونو دپاره بني لاس استعمالول پكار دي او تمام ناكاره كارونه په گس لاس كول پكار دي مثلاً په پوزه يا غوږ كي گوته وهل پوزه پاكول وږه يا لويه استنجاء كولو دپاره چپ لاس استعمالول پكار دي او دا داسلامي شريعت

خوبي ده چي د خکلو خبرو تعليم يي ورکړي دي او انساني عقل دي خبرو ته رسائي کولي نشي تاسو دهغه پخلو حال ته اوگوري څوک چي د شريعت درنډا نه محروم وي هغوی ټول کارونه په بني لاس کوي او په بني لاس باندي استنجاء کوي او خوړل ورباندي هم کوي يورپيان چي خان ته مهذب وائي دهغوی ذهن ته خو دا خبره راغلي ده چي مونږ په بني لاس استنجاء کوو نو په دي وجه په دي باندي خوراک کول پکار نه دي نو په دي وجه هغوی په چمچ خوراک کول شروع کړل ليکن دنن تاريخ پوري يي په دي خبره سوچ نه دي کړي چي لاسونه په بڼه او بد کارونو تقسيم کړي دا د بني کريم صلي الله عليه وسلم احسان دي چي امت يي د چمچونه بچ کړي دي او د لاسونو په تقسيم يي مسئله حل کړي ده.

۱۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " نَهَى أَنْ يَمَسَّ الرَّجُلُ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ ". وَفِي هَذَا الْبَابِ: عَنْ عَائِشَةَ، وَسَلْمَانَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَسَهْلِ بْنِ حَنيفٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيُّ اسْمُهُ: الْحَارِثُ بْنُ رَبِيعٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ: كَرِهُوا الْإِسْتِنْجَاءَ بِالْيَمِينِ. (١)

ترجمه: ابوقتاده حارث بن ربعي الانصاري رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د دينه ممانعت فرمايلي دي چي يو انسان پخپل بني لاس خپله شرمگاهه مسح کړي.

په دي باب کي دعائشه، سلمان، ابوهريره، او سهل بن حنيف رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، او داکثرو اهل علمو معمول بها دي او هغوی په بني لاس استنجاء کول مکروه گنرلي دي.

حل لغات: نهی نهوا، نهيا دنصر نه په معني دمنع کولو دي.

تشریح: په دي باب کي اودس ماتي ته د کيناستو د طريقي بيان دي د قضاء حاجت پوره کولو نه پس استنجاء ته ضرورت راځي نو په دي کي داستنجاء د طريقي بيان دي دلته دا سوال راځي چي ترجمه الباب په منزله د دعوي دي دلته په مينځ د دعوي او دليل کي مطابقت نشته ځکه

^۱ صحيح البخاري/الوضوء ۱۸ (۱۵۳) و ۱۹ (۱۵۳) والأشربة ۲۵ (۵۲۳۰) صحيح مسلم/الطهارة ۱۸ (۳۶۴) سنن أبي داود/الطهارة ۱۸ (۳۱) سنن النسائي/الطهارة ۲۳ (۲۵، ۲۳) سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۵ (۳۱۰) (تحفة الأشراف: ۱۲۱۰۵) مسند احمد (۲۹۶/۳۰۰، ۳۱۰) سنن الدارمي/الطهارة ۱۳ (۴۰۰)

چي دليل عام دي او دعوي خاص ده اوچي کوم روايت امام ترمذي ذکر کړي دي په دي کي بالکل داستنجا ذکر نشته ددي جواب دادي چي په عنوان کي داستنجا ذکر کولو نه معلوم شول چي دا روايت مطلق دي ليکن محمول دي په حالت داستنجا باندي او قرينه ورباندي روايت دابوداود دي چي "نهې رسول الله صلي الله عليه وسلم ان يمس الرجل ذكره بيمينه وهو يبول" او دوروکي اودس ماتي نه پس خو استنجا ته ضرورت خامخا راځي بعضي علماؤ دا جواب کړي دي چي دلته ممانعت مطلق دي بعضي خلقو دا اعتراض کړي دي چي په ابوداود کي داستنجا قيد ولي راغلي دي ددي دوه جوابونه دي (۱) جواب حالت داستنجا هم في الجملة ضرورت دي او هر کله چي ضرورت په موقع جائز نه دي نو بغير ضرورت نه به څنگه جائز وي (۲) جواب دادي چي دبول په حالت کي مس الذکر باليمين ته ضرورت راځي تردي چي دمتيازو څاڅکي خواره نشي پس هر کله چي دحاجت په صورت کي شريعت ديمين استعمالولو نه ممانعت کړي دي نو په استنجا کي خو يمين استعمالول په طريقه اولي ممنوع دي ځکه چي دبول حالت خفيف دي او داستنجا حالت غليظ دي او دخفيف نه غليظ مفهوم کيږي نو اوس به حديث د عنوان مطابق شي.

داستنجا باليمين متعلق دفقهاؤ اختلاف

داستنجا باليمين باره کي دفقهاؤ دوه اقوال دي (۱) دجمهورو قول دي چي استنجا باليمين مکروه تنزيهي ده (۲) قول داهل ظواهر دي دوي وائي که چا په بني لاس استنجا او کره نو دا به شرعا معتبر نه وي.

دجمهورو دليل دوي دحديث الباب نه استدلال کوي چي په باب کي نهې ده او نهې دتنزيهي او تحريمي دواړو دپاره کيدي شي ليکن چونکه مستدل خبرواحد دي نو په دي وجه به حرمت نه ثابتيږي بلکه مکروه تنزيهي به وي او د اداو دقبيلي نه به وي او دا دمحاسن اخلاق تعليم دي چي دهر بنه کار دپاره بني لاس استعمال شي او دناکاره کار دپاره کس لاس استعمال شي.

ابوقتاده حارث بن ربي رضي الله عنه حالات

نوم ابوقتاده لقب فارس رسول الله صلي الله عليه وسلم په خزرج قبيله کي يي دسلمه خاندان سره تعلق وو.

دهجرت نه لس کاله مخکي په مدينه کي پيدا شوی وو او دغزوه بدر نه علاوه يي په تمامو غزواتو کي شرکت کړی وو علي رضي الله عنه ده لره دمکي امير مقرر کړی وو قتاده ديرييات متواضع وو او د درس حلقه يي په همدې وجه وسيع وه په حديثيه کي چي کله درسول الله صلي الله عليه وسلم سره مکي ته تلو نو په لاره کي يي ددوستانو او ملگرو سره توقي او خندا کوله (مسند احمد).

په غزوه حنين کي چي دلويو لويو جانبازانو قدمونه اوخويدل نو پدغه وخت کي دابوقتاده

خپي مضبوطي وي د حديث په بيانولو كي يي ډير احتياط كولو چي كله يي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه من كذب علي متعمداً والا روايت واوريډو نو نور زيات احتياط يي هم شروع كړو (مسند احمد)

وفات دده په وفات كي اختلاف دى بعضو ۴۹ هجري كوفه ليكلي ده ليكن ډاكثرو په نزد د پنځوس او شپيتوو په مينځ كي دده وفات شوى دى. دده د مروياتو شمير ۱۷۰ دى چي يولس په بخاري او مسلم كي متفق عليه دي د يولس په بخاري كي دي او اته په مسلم كي دي

۱۲- بَابُ الْإِسْتِنْجَاءِ بِالْحِجَارَةِ

په كانري داستنجا كولو بيان

۱۶- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: قِيلَ لِسَلْمَانَ: قَدْ عَلِمَكُمْ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلَّ شَيْءٍ حَتَّى الْخِرَاءَةَ، فَقَالَ سَلْمَانُ: "أَجَلٌ، نَهَانَا أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ، وَأَنْ نَسْتَنْجِيَ بِالْيَمِينِ أَوْ أَنْ يَسْتَنْجِيَ أَحَدُنَا بِأَقْلٍ مِنْ ثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ، أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِرَجِيعٍ أَوْ بِعَظْمٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَخُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، وَجَابِرٍ، وَخَلَادِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ سَلْمَانَ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ: رَأَوْا أَنَّ الْإِسْتِنْجَاءَ بِالْحِجَارَةِ يُجْزِئُ وَإِنْ لَمْ يَسْتَنْجِ بِالْمَاءِ إِذَا أَتَى أَكْثَرَ الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ، وَبِهِ يَقُولُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (۱)

ترجمه: عبد الرحمان بن يزيد واني چي سلمان فارسي رضي الله عنه ته په طور دخوش طبعي اوونيلي شول چي ستاسو نبي خو تاسو ته ټول خيزونه خودلي دي تردي چي اودس ماتول يي هم درته خودلي دي. سلمان فارسي په طور دفخر اوونيل همداسي ده زمونږ نبي مونږ دورو كي يا لوي اودس ماتي په وخت كي قبلي ته دمخامخ كيناستو نه منع كړي يو او په بني لاس يي داستنجا كولو نه منع كړي يو او د دري كانرو يا لوټو نه په كمو داستنجا كولو نه يي منع كړي يو او په هډو كوي او چو خوشيانو يي داستنجا كولو نه منع كړي يو

^۱ صحيح مسلم / الطهارة ۱۴ (۲۶۲) سنن ابی داود / الطهارة ۲ (۴) سنن النسائي / الطهارة ۲۴ (۲۱) سنن ابن ماجه / الطهارة ۱۶

امام ترمذي واني په دي باب كي دعائشه، خزيمه بن ثابت، جابر او خلاد بن السائب رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

د سلمان فارسي رضي الله عنه حديث په دي باب كي حسن صحيح دي په صحابه كرامو اوتابعينو كي داكثرو اهل علمو همدا قول دي چي په كانډي استنجاء كول كافي دي مگر كله چي دا د ډكو او تشو متيازو اثر زائل كړي او پاكي راوړي اكر كه په اوبو يي استنجاء نه وي كړي همدا قول دامام ثوري، ابن مبارك، شافعي، احمد بن حنبل او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) رحمهم الله دي.

حل لغات: يستقبل د واحد مذكر غائب مضارع معلوم د باب استفعال صيغه ده په معني د مخ گرځولو دي قبلي ته.

الخرأه بكسر الخاء: معني تشو او ډكو متيازو ته د كيناستو حالت ته وئيلي شي او كه بفتح الخاء شي نو په معني دنجاست به وي مگر دلته اولني معني مراد ده.
اليمين: بني لاس، يا بني طرف، تشبيه يمينان او جمع يمينيات راځي.
بالاحجار: احجار جمع د حجر ده په معني د كانډي.

اجل: دا په حروف ايجاب كي يو حرف دي دنعم پشان مگر په دواړو كي فرق دادي چي نعم داستفهام نه پس راځي او اجل دخبر نه پس راځي. خلقو په سلمان فارسي اعتراض او كړو چي ستاسو نبي خو ډبول براز نوعيت بيانوي سلمان فارسي او وئيل هو كوم څيز چي تاسو موجب د طعن گنډي هغه په حقيقت كي دهغه وصف ممدوح دي.
تشریح:

په استنجاء بالا حجار كي دكانډو دتعداد بيان

په دي باره كي د فقهاؤ اختلاف دي چي داستنجاء بالا حجار په صورت كي دري عدد ضروري دي او كنه دي په دي باره كي دوه مذاهب دي (۱)، مذهب دامام ابوحنيفه او امام مالك دي دوي د دريو عدد ضروري نه گنډي دوي واني چي مقصود طهارت دي دا چي په څومره كانډو حاصليري هم دومره كانډي استعمالول پكار دي البته په استعمال كي دوتر لحاظ كول مستحب وي.

ددوي اولني دليل روايت د ابوهريره دي چي ابوداود نقل كړي دي وفيه "من استجمر فليوتر من فعل فقد احسن ومن لا فلا حرج" يعني په استنجاء كي كه چا دري كانډي استعمال كړل نو ښه يي او كړل او كه چا داسي اونكړل نو هيڅ حرج نشته ددينه معلومه شوه چي داستنجاء دپاره كوم خاص عدد استعمالول مسنون نه دي.

ددوي دويم دليل متصل راتلونكي د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه روايت دي چي ماته نبي

کريم صلي الله عليه وسلم داستنجا دپاره د دري کانړو راوړلو حکم او کړو نو ما دوه کانړي او يو اوچ خوشايي راوړلو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم کانړي واخستل او اوچ خوشايي يي اوغورځول او ويي فرمايل چي دا نجس دي او بيا يي د دريم کانړي راوړلو حکم اونکړو کچري دري عدد ضروري وي نو د دريم کانړي راوړلو حکم به يي کړي وي دويم مذهب دامام شافعي او امام احمد بن حنبل دي ددوی په نزد داستنجا بالاحجار په صورت کي دري عدد ضروري دي.

ددوی دليل حديث الباب دي وفيه "او ان يستنجي احدنا باقل من ثلاثة احجار" يعني داستنجا بالاحجار په صورت کي نبي کريم صلي الله عليه وسلم مونږ د دري نه دکمو کانړو او لوړو داستعمال نه منع کړي وو.

د دريو ذکر يي ځکه کړي دي چي دري کانړي لوتي عموما کفايت کوي لکه په ابوداود کي چي دعائشه رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي داستنجا دپاره به دري کانړي دځان سره اوړي ځکه چي دا داستنجا دپاره کفايت کوي دويمه وجه داده چي دري عدد دوتر يو فرد دي او د ايتار داستحباب مونږ هم قائل يو.

دابوعبدالله سلمان الفارسي رضي الله عنه حالات:

نوم مجوسي مایه وو داسلام قبلولو نه پس ورباندي سلام نوم کيخودی شو کنیه يي ابو عبدالله ده نسب نامه يي داسي ده مایه بن لوذ خشان بن مرسلان بن بهنوخان بن پیروز بن سهرک دجاهلیت په زمانه کي په مجوسیت کي هم ډیر کلک وو دده شمیر په هغه اوپرست خلقو کي شوی دی کومو چي به په هیڅ وخت کي اور وژلو ته نه پریځودو بیا عیسائي مذهب ته مائل شو او په دي سلسله کي يي د متعددو فادریانو سره وخت تیر کړو اخري فادري ورته در رسول الله صلي الله عليه وسلم دراتلو بشارت ورکړی وو کله چي دی رسول الله ته راوړسیدو نو مسلمان شو رسول الله دده او دابوالدرداء ورورولي قائمه کړه. دده اولنی غزوه خندق وه او دخندق نه پس بیا په تمامو غزواتو کي شریک شوی دی (مسند احمد).

عمر رضي الله عنه ده لره دمداثن والي مقرر کړی دی دده په زندگي کي يو څو صفات ډیر پریقيدونکي وو اول زهد او تقوي دويم درهبانیت نه نفرت ، دريم صادقي ، څلورم سخاوت ، پنځم صدقاتو

اخستلو نه اجتناب کول ، مروی دي چي دعثمان رضي الله عنه په زمانه کي وفات شوی دی دده عمر دبعضو په نزد دوه سوه پنځوس يا دري سوه پنځوس کاله وو دده دمرویاتو تعداد ۷۰ دی ابوسعید خدری ، ابن عباس ، اوس بن مالک رضي الله عنهم وغيره دده شاگردان دي مزید حالت يي طبقات ابن سعد او تهذيب الکمال کي کتلی شی.

۱۳- بَابُ مَا جَاءَ فِي الِاسْتِنْجَاءِ بِالْحَجَرَيْنِ

په دوه کانونو استنجاء کولويان

په لوتو باندي داستنجاء کونکو دپاره کم از کم دري لوتي استعمالول پکار دي، او ددينه په کم باندي اکتفاء کول نه دي پکار، پاتي شوه دا چي دري عدد واجب دي او که سنت دي په دي کي دعلماؤ اختلاف دي، او دوه کارونه په دي کي اجماعي دي يو دا چي په استنجاء کي صفائي ضروري ده چي په هر خومره لوتو حاصليري، کچري بغير دصفا کيدونه استنجاء کونکي مونځ کوي نو مونځ يي نه کيري، دويمه دا خبره اجماعي ده که په دري کانونو دچا صفائي اونه شي او خلورمي ته ضرورت وي نو بيا طاق لوتي استعمالول مستحب دي، ليکن که په يوه يادوه لوتو صفائي اوشي نو د دري لوتو دپوره کولو څه حکم دي لهذا دا مسئله اختلافي ده او اختلاف د دلالتو نه دي بلکه اجتهادي دي

۱۷- حَدَّثَنَا هَنَّاذٌ، وَقُتَيْبَةُ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَتِهِ فَقَالَ: "الْتِمِسْ لِي ثَلَاثَةَ أَحْجَارٍ"، قَالَ: فَأَكْبَيْتُهُ بِحَجَرَيْنِ وَرَوْثَةٍ، فَأَخَذَ الْحَجَرَيْنِ وَأَلْقَى الرُّوثَةَ، وَقَالَ: "إِنْهَارِ كُسٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَكَذَا رَوَى قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، نَحْوَ حَدِيثِ إِسْرَائِيلَ، وَرَوَى مَعْمَرٌ، وَعَمَّارُ بْنُ رُزَيْقٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَرَوَى زُهَيْرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَرَوَى زَكْرِيَّا بْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَهَذَا فِيهِ اضْطِرَابٌ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعَبْدِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْثَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ: هَلْ تَذْكُرُ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ شَيْئًا؟ قَالَ: لَا. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَيُّ الرِّوَايَاتِ فِي هَذَا الْحَدِيثِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ أَصَحُّ؟ فَلَمْ يَقْضِ فِيهِ شَيْئًا، وَسَأَلْتُ مُحَمَّدًا عَنْ هَذَا؟ فَلَمْ يَقْضِ فِيهِ شَيْئًا وَكَأَنَّهُ رَأَى حَدِيثَ زُهَيْرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَشْبَهَ وَوَضَعَهُ فِي كِتَابِ الْجَامِعِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا عِنْدِي حَدِيثُ إِسْرَائِيلَ، وَقَيْسٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، لِأَنَّ إِسْرَائِيلَ أَثْبَتَ وَأَحْفَظَ لِحَدِيثِ أَبِي إِسْحَاقَ مِنْ هَؤُلَاءِ، وَتَابَعَهُ عَلَى ذَلِكَ قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى مُحَمَّدَ بْنَ الْمُثَنَّى، يَقُولُ: سَمِعْتُ

عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِيٍّ، يَقُولُ: مَا فَاتَنِي الَّذِي فَاتَنِي مِنْ حَدِيثِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ إِلَّا لِمَا أَتَكَلَّفْتُ بِهِ عَلَى إِسْرَائِيلَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَزُهَيْرٌ فِي أَبِي إِسْحَاقَ لَيْسَ بِذَاكَ لِأَنَّ سَمَاعَهُ مِنْهُ بِأَخْرَجَةٍ. قَالَ: وَسَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ الْحَسَنِ التِّرْمِذِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، يَقُولُ: إِذَا سَمِعْتَ الْحَدِيثَ عَنْ زَائِدَةَ وَزُهَيْرٍ فَلَا تَبَالِي أَنْ لَا تَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِهِمَا إِلَّا حَدِيثَ أَبِي إِسْحَاقَ، وَأَبُو إِسْحَاقَ اسْمُهُ: عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللَّهِ السَّبْيَعِيُّ الْهَمْدَانِيُّ، وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِيهِ وَلَا يَعْرِفُ اسْمَهُ. (١)

ترجمه : د عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه بيان دي فرمائي كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم د قضاء حاجت دپاره او وتلو نو فرمائيل به يي ما دپاره دري لوتي پيدا كړه نو ما يو ورته دوه لوتي او يو اوچ خوشايي راوړو او په خدمت نبوي كي مي پيش كړل نو دوه لوتي يي رانه واخستلي او د اوچ خوشايي تكړه يي او غورخوله او ويي فرمائيل دا ناپاك دي امام ترمذي دلته روايت دابن مسعود په سند د

اسرائيل عن ابي اسحاق عن ابي عبيدة عن عبد الله بن مسعود نقل كولو نه پس داسرائيل په متابعت كي دقيس بن ربيع روايت ذكر كړي دي او بيا يي د:

معمر و او عمار بن رزيق عن ابي اسحاق عن ابن مسعود روايت ذكر كړي دي، او بيا يي په سند دزكريا بن ابي زائده او زهير عن ابي اسحاق عن عبد الرحمن بن يزيد عن اسود بن يزيد عن عبدالله ابن مسعود روايت ذكر كړي دي او فرمائيلي يي دي چي په حديث كي اضطراب دي او همدا رنگي داسرائيل روايت يي صحيح ترين گرځولي دي او ترجيح يي ورکړي دي او دي لره محمد بن اسماعيل بخاري پخپل صحيح كي ځاي ورکړي دي او دترجيح ذکر يي کړي دي، مگر دامام ترمذي استدلال دادي چي اسرائيل او قيس عن ابي اسحاق زيات صحيح روايت دي ځکه چي اسرائيل عن ابواسحاق والا حديث سند زيات يقيني دي او قيس هم داسرائيل متابعت کړي دي، واضح دي وي چي زهير دابو اسحاق نه دا روايت په اخري عمر كي اوريدلي دي، او په اخري عمر كي ابواسحاق په عقل كي اختلاط راغلي وو نو ځکه دده روايت داسرائيل دروايت په مقابل كي قوي نه دي، امام ترمذي وائي دابو اسحاق نوم عمرو بن

^١ تفرد به المؤلف بهذا السند (تحفة الأشراف ٩٦٢٢)، وأخرجه كل من صحيح البخاري/الطهارة ٢١ (١٥٦) و سنن النسائي/الطهارة ٢٨ (٢٢) و سنن ابن ماجه/الطهارة ١٦ (٢١٣) من طريق الأسود بن يزيد عنه كما في تحفة الأشراف: (٩١٤٠)

عبدالله السبيعي الهمداني دي او ابو عبيده بن عبدالله بن مسعود دخيل پلار نه اوريدل نه دي کړي او نه يي چاته نوم معلوم دي.

حل لغات : التمس: التمس يلمس التماسا: د امر صيغه ده د باب افتعال نه په معني د لټولو او تلاش کولو سره استعمالېږي.

تشرېح : په دي باب کي امام ترمذي دري پيري قال ابو عيسي کلمات ذکر کړي دي په اولني قال ابو عيسي کي حديث په سند کي اضطراب واضح کوي او په دويم قال ابو عيسي کي د اضطراب درفع دپاره دامام بخاري رائي ذکر کوي او دخپلي رائي اظهار کوي او په دريم قال ابو عيسي کي دامام بخاري د قول ترديد کوي.

اضطراب : په اضطراب دپوهيدونه مخکي دسند معلومول ضروري دي ددي سند مدار په ابو اسحاق دي او دده نه نقل کونکي شاگردان شپږ دي نو د شاگردانو په اعتبار به سندونه شپږ شي.

(۱) اسرا ئيل عن ابي اسحاق عن ابي عبيدة عن عبدالله

(۲) قيس بن ربيع عن ابي اسحاق عن ابي عبيدة عن عبدالله

(۳) معمر و عن ابي اسحاق عن علقمه عن عبدالله

(۴) عمار بن زريق عن ابي اسحاق عن علقمه عن عبدالله

(۵) زهير عن ابي اسحاق عن عبدالرحمن بن اسود عن ابيه اسود بن يزيد عن عبدالله

(۶) زكريا بن ابي زائدة عن ابي اسحاق عن عبدالرحمن بن يزيد عن عبدالله.

اوس به راشو اضطراب ته ددي روايت په سند کي دوه قسمه اضطراب دي اول اضطراب دادي چي د ابو اسحاق او عبدالله بن مسعود په مينځ کي واسطه يوه ده او که دوه دي؟ زهير ددوي په مينځ کي دوه واسطي نقل کوي چي يو عبدالرحمن بن اسود دي او دويم اسود بن يزيد دي او دده نه علاوه باقي پنځه شاگردان يوه واسطه نقل کوي.

دويم اضطراب دادي چي د ابو اسحاق او عبدالله بن مسعود په مينځ کي واسطه څوک ده؟ د اسرا ئيل او قيس بن ربيع په سند کي واسطه ابو عبيده ده، او د معمر و او عمار په سند کي واسطه علقمه ده او د زكريا بن ابي زائدة په سند کي واسطه عبدالرحمن بن يزيد دي.

دمذکوره اضطراب ختمولو دپاره امام ترمذي وائي چي ما ددي اسنادي اضطراب په باره کي د عبدالله بن عبدالرحمن دارمي نه تپوس او کړو چي په دي روايتونو کي کوم يو روايت اصح دي؟ او هغه راته فيصله کونکي جواب رانکړو، بيا مي دامام بخاري نه تپوس او کړو نو هغه راته هم کوم فيصله کونکي جواب رانکړو ليکن دامام بخاري د طرز عمل نه معلوميدنه چي

دهغه په نزد زهير والاسند راجح دي ځكه چي هغه په صحيح البخاري كي د زهير د سند تخریج كړي دي.

د ابو عبد الرحمن دارمي د قول جواب: امام ترمذي وائي چي زما په نزد په دي ټولو روایاتو كي د اسرائیل روایت په دوه وجو اصح او راجح دي يوه وجه داده چي قيس بن ربيع د اسرائیل متابع موجود دي دويمه وجه داده چي اسرائیل د باقي تمامو روایاتو په مقابله كي د هر چانه زیات اثبت او احفظ دي ددي قول د تائید په طور يي يو قول پیش كړي دي چي ابو موسي بن مثنی به فرمائیل چي د عبد الرحمن بن مهدي نه مي دا خبره اوریدلي ده سفیان ثوري چي به د ابواسحاق نه روایات نقل كول ما هغه روایات صرف په دي وجه پریخودلي دي چي هغه روایات ماته د اسرائیل نه حاصل شوي وو او هغه دا په اتم طریق سره نقل كولو.

د امام بخاري د قول جواب: امام ترمذي د بخاري د قول د تردید په حال كي فرمائي چي زهير والا سند معتبر نه دي ځكه چي د زهير سماع د ابواسحاق نه ثابت نه ده ځكه چي دا دهغه په اخري عمر كي شوي دي او د ابواسحاق په حافظه كي په اخري عمر كي كمزوري راغلي وه او ددي قول د تائید دپاره امام ترمذي د احمد بن حسن قول نقل كړي دي هغه به وئیل ما د احمد بن حنبل نه دا خبره اوریدلي ده چي كله دي د زانده او زهير نه حديث واوریدلو نو بيا ددي خبري پرواه مه كوه چي د بل چا نه ددي داوړیدو كوشش او كړي ځكه چي دوي دواړه ثقه راویان دي مگر ددوي هغه احاديث معتبر نه دي كوم چي د ابواسحاق نه نقل كوي ځكه چي د ابواسحاق سره ددوي ملاقات او سماع دهغه په اخري عمر كي شوي وه، او په دغه وخت كي دهغه په حافظه كي تغير واقع شوي وو.

"وابو عبیده بن عبد الله بن مسعود لم یسمع من ابیه" په دي عبارت كي امام ترمذي د اسرائیل روایت ته د ترجیح ور كولو نه پس دا اعتراض كوي چي د ابو عبیده سماع د عبد الله بن مسعود نه ثابت نه ده لهذا دا روایت منقطع دي ددي جواب دا دي ددي روایت په باره كي د امام ترمذي د انقطاع دعوي درسته نه ده ځكه چي د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه د وفات په وخت كي د ابو عبیده عمر اوه كاله وو او د حديث د تحمل دپاره دومره عمر كافي دي همدا وجه ده چي محدثينو ابو عبیده لره اعلم الناس بعلم ابن مسعود گنړلو.

مذاهب د فقهاؤ په باره د "استنجا بآل حجار و ترا بالتثلیث" په دي باره كي د فقهاؤ دوه مذاهب دي:

اول مذهب د امام ابو حنیفه او امام مالك او د كوفي د فقهاؤ دي چي صفائي واجب ده او تثلیث مستحب دي.

دويم مذهب دشوافع او حنابلة دي دوي وائي چي انقاء او تثليث دواره واجب دي او كه د دري لوتو نه زيات استعمالوي نو ايتار به مستحب وي.

احنافو او مالكيانو ددي دعوي دپاره دحديث الباب نه استدلال كړي دي چي "فاتيت بحجرين وروثة فاخذ الحجرين والقي الروثة وقال انها ركس" په دي موقع كي رسول الله په دوه لوتو اکتفاء كړي ده ددينه معلومه شوه چي تثليث واجب نه دي.

دويم دليل ابو داود دابوهريره رضي الله عنه روايت نقل كوي "من استجر فليوتر من فعل فقد احسن ومن لا فلا حرج" يعني خوك چي داستنجا دپاره لوتي استعمالول غواړي نو طاق عدد دي استعمال كړي كه چا داسي او كرل نو بنه يي او كرل او كه چا داسي او نكرل نو هيڅ حرج نشته.

داحنافو دريم دليل قياس دي چي اصل مقصد انقاء ده عدد نه دي په ترمذي ابواب الجنائز كي يو روايت دي كله چي رقيه رضي الله عنها وفات شوه نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرمايل پنځه پيري ورته غسل وركړي امام ترمذي هلته ليكي كه چا د دري پيرو نه كم مري ته غسل وركړو نو دا به هم كافي وي دري يا پنځه پيري صرف مستحب دي.

دشوافع حنابلة دليل دوه قسمه احاديث دي: (۱) د دري لوتو نه دكمو لوتو استعمالولو نهې نشته لكه حديث دسلمان فارسي رضي الله عنه (۲) هغه احاديث دي په كومو كي چي داحجار ثلاثه ذكر دي لكه حديث دعائشه رضي الله عنها "اذا ذهب احدكم الي الغائط فليذهب معه ثلاثة احجار".

اولني قسم احاديثو كي د دريو نه دكم تعداد نهې نشته ددي دا وجه نه ده چي دري لوتي استعمالول واجب دي بلكه ددي وجه داده چي په عام طور د دري لوتو نه په كم باندي انقاء المحل نه راځي او دا نهې تنزيهي ده او د دويم قسم احاديثو جواب دادي چي دا حكم په طور دوجوب نه دي بلكه استحبابي دي ځكه چي عموما په دري لوتو په استعمال انقاء دمحل راځي او قرينه ورباندي دا حديث دعائشه دي "فانها تجزي عنه" او په بعضي مواقعو كي شوافع پخپله هم دثلاثه عدد په استحباب حمل كوي مثلاً په باب غسل الميت كي يي يو حديث ذكر كړي دي ارشاد نبوي دي "اغسلها ثلاثا او اغسلها وترا" په دي موقع كي يي دامام شافعي قول نقل كړي دي چي مقصود اصلي انقاء دنجاست ده او ذكر دتثليث داستحباب پاره دي لهذا دلته هم داسي ده.

د حديث دراوي عبد الله بن مسعود رضي الله عنه مختصر حالات:

نوم عبد الله كنيه ابو عبد الرحمان او دپلار نوم مسعود او دمور نوم يي ام عبد وه، اسد الغابه

کي دده داسلام راوړو واقعہ داسي ليکلي ده چي يوه ورځ رسول الله صلي الله عليه وسلم دابوبکر رضي الله عنه سره روان وو او عبد الله بن مسعود په لاره کي چيلی څرولي صديق اکبر ورته پي او غوښتل عبد الله ورته او ونيول دا چيلی ما سره امانت دی ځکه يي نشم درکولی رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائيل ايا ستا سره داسي چيلی هم شته چي بچي يي نه وي راوړي عرض يي او کړو هو نو هغه چيلی يي پيش کړه رسول الله ورباندي لاس راښکل نو غلاند يي د شودونه ډکه شوه غرض دا چي دوی دري واړو په مړه خيټه او څکل نو ابن مسعود ددي معجزې دليدو نه پس مسلمان شو او ددينه پس يي خپل ټول ژوند په خدمت نبوي صلي الله عليه وسلم کي تير کړو (اسد الغابه).

کله چي ده مديني ته هجرت او کړو او راغی نو رسول الله ورته دمسجد نبوي سره متصل يوه ټوټه زمکه ورکړه (طبقات ابن سعد).

په تمامو عزواتو کي رسول الله سره ملگری پاتي شوی دی او دهجرت په شلم کال دکوفي قاضي مقرر شو او لس کاله يي هلته قضاوت او کړو خصوصي اوصاف يي دادي چي دعلم سره يي انتهائي شوق وو او دقران کریم دتفسير ماهر هم وو په قرأت کي ورته هم کمال حاصل وو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته پخپله هم قران اوریدلی دی ابن مسعود به دروايت په بيانولو کي ډير احتياط کولو او دخپلي زماني دفعهاؤ سردار هم وو شقيق ابن ابراهيم به په مسجد کي ناست وو او دابن مسعود دراوتو انتظار به يي کولو (مسند احمد).

وفات: ۳۲ هجري کي دشيپته کالو په عمر کي وفات شو او عثمان بن عفان رضي الله عنه ورباندي جنازه اوکړه او دعثمان بن مظعون په خوا کي دفن کړی شو طبقات ابن سعد.
مرويات: دده دمروياتو شمير ۸۴۸ دی ۲۴ متفق عليه دي ۲۱ صرف په بخاري کي او ۳۵ صرف په مسلم کي (تهذيب الكمال ۲۳۴).

۱۴_ بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ مَا يُسْتَنْبَى بِهِ

په کومو اشياؤ چه استنجا کول مکروه دي

عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه دا ارشاد نقل کوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي په هډوکو او خوشيانو استنجا مه کوی ځکه چي دا اشياء ستاسو درونرو جناتو خوراک دي رسول الله صلي الله عليه وسلم جناتو ته روڼره يا خودمسلمان کيدو په وجه ونيلي دي او يا دا چي په دي امت کي شامل دي يا دترحم جذبي راپارولو دپاره يي فرمائيلي دي لکه چي ارشاد نبوي دي هيڅ يوه ښځه دي دخپلي خور دطلاق مطالبه نه کوي په دي روايت کي دترحم په وجه دښي نه په خور تعبير شوي دي، خوشيان او هډوکي څنگه د جناتو خوراک کيدي

شي هغه داسي چي كله دجناتو په دي باندي تيريدل كيږي نو الله تعالي په هډو كو كي غوښه او په خوشيانو كي دانه پيدا كړي نو چي كومه غوښه په هډو كو پيدا شوي وي هغه دمسلمان جن خوراك وي او چي په خوشيانو كي كومه دانه پيدا شوي وي هغه دكافر جن خوراك وي او دهغوي خاړوي يي خوري، دبعضي علماؤ خيال دي چي په هډو كو پيدا شوو غوښو دتمامو جناتو خوراك دي مسلمان وي او كه كافر وي او په خوشيانو كي پيدا شوي داني دجناتو دخاړو خوراك دي يو قول دا هم دي چي دحلال خاړوي په هډو كي دمسلمان جن دپاره غوښه پيدا كيږي او دمردار خاړوي هډو كو غوښه دكافر جن دپاره پيدا كيږي غرض دا چي په هډو كو او خوشيانو استنجااء كولو ممانعت لغيره دي او غير خويا دهډو كي سليخناك كيدل دي او دخوشيانو ناپاك كيدل دي او يا دا چي دا هډو كي دجناتو خوراك دي او په نهې لغيره كي في نفسه جواز موجود دي پس كه خوك په هډو كي يا خوشايي استنجااء او كړي او صفائي يي راشي نو استنجااء به يي درسته وي او مونځ به يي صحيح وي.

۱۸- حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا تَسْتَنْجُوا بِالرَّوْثِ وَلَا بِالْعِظَامِ فَإِنَّهُ زَادَ إِخْوَانَكُمْ مِنَ الْجِنِّ ". وَفِي الْبَابِ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَسَلْمَانَ، وَجَابِرٍ، وَابْنِ عُمَرَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَغَيْرُهُ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ كَانَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْجِنِّ الْحَدِيثَ بِطَوْلِهِ، فَقَالَ الشَّعْبِيُّ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا تَسْتَنْجُوا بِالرَّوْثِ وَلَا بِالْعِظَامِ فَإِنَّهُ زَادَ إِخْوَانَكُمْ مِنَ الْجِنِّ ". وَكَانَ رِوَايَةً إِسْمَاعِيلَ أَصَحُّ مِنْ رِوَايَةِ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا الْحَدِيثِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَفِي الْبَابِ: عَنْ جَابِرٍ، وَابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا. (١)

ترجمه : د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي په خوشيانو او هډو كو استنجااء مه كوي ځكه چي دا ستاسو دجناتو روڼو خوراك دي.

دامام ترمذي قول دي چي په دي باب كي دابوهريره ، سلمان، جابر، او ابن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي.

^١ تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ٩٣٧٥)

اسماعيل بن ابراهيم وغيره په سند د داود بن ابي هند عن شعبي عن علقمه روايت نقل کړي دي چي عبدالله بن مسعود رضي الله عنه په ليلة الجن کي د نبي کریم صلي الله عليه وسلم سره ملگري وو او بيا يي وړاندي پوره اوږد حديث ذکر کړي دي، شعبي وائي چي رسول الله فرمايلي دي په خوشيانو او هډوکو استنجاء مه کوئ ځکه چي دا ستاسو دجناتو روڼو خوراک دي.

گويا کي د اسماعيل بن ابراهيم روايت د حفص بن غياث نه روايت نه زيات صحيح دي. د اهل علمو په همدې باندې عمل دي.

او په دې باب کي د جابر او ابن عمر رضي الله عنهما نه هم احاديث مروې دي.

تشرېح: په زير بحث حديث کي د دوه څيزونو ذکر دي چي استنجاء، کول ورباندې مکروه دي (۱) **زوټ**، يعني خوشيان وغيره په دې باندې د استنجاء د مکروه کيدو دوه وجې دي يوه وجه داده چي دا دجناتو دسورلو خوراک دي دويمه وجه داده چي دا پخپله نجس څيز دي نو طهارت ورباندې څنگه حاصل شي.

دويم څيز عظام دي، يعني هډوکي په دې باندې د استنجاء کولو د کراهت دوه وجو هات دي يوه وجه داده چي دا دجناتو خوراک دي چي الله تعالي به هډوکي دجناتو دپاره دغوبنسي نه ډک کړي دويم دا چي په دې کي د ضرر احتمال دي ځکه چي د هډوکي د تيره والي په وجه په دې کي د استنجاء کونکي د زخمي کيدو قوي احتمال دي.

سوال: دترمذي په روايت کي مذکور دي چي هډوکي به دغوبنسي نه ډکولي شي ليکن په دې روايتونو کي ظاهراً تعارض دي او هغه داسي چي دمسلم په روايت کي مذکور دي چي دذبح شوي څاروي هډوکي به دغوبنسي نه ډک کړي شي او دترمذي په روايت کي دمردار څاروي هډوکي دغوبنسي نه ډکيدل ذکر شوي دي ظاهراً په دواړو روايتونو کي تعارض دي.

جواب (۱): دمسلم روايت دمسلمان جن په باره کي دي او دترمذي روايت دکافر جن په باره کي دي "فلا تعارض".

جواب (۲): د دواړو روايتونو مينځ کي به تطبيق داسي کيږي چي يو د اصولو مطابق دي او "اصول دادي حفظ کل مالم يحفظه الاخر" يعني بعضي وختونو کي رسول الله دوه يا ددوونه زياتي خبري بيان کړي دي بعضي راوي يوه ياده ساتلي وي او بعضي راوي بله نقل کړي وي او ياده يي ساتلي وي علي هذا القياس په دې مقام کي داسي شوي دي چي رسول الله به بيان کړي وي چي الله تعالي به هډوکو لره دجناتو دپاره دغوبنسي نه ډک کړي مذبوح وي او که غير مذبوح وي نو يورايي مذبوح ياد ساتلي دي او نقل کړي يي دي او دويم راوي غير مذبوح ياد ساتلي دي او بيا يي نقل کړي دي.

سوال: ايا كراحت داستنجا په همدې دوه څيزونو پوري خاص دي او كنه دي:

جواب: ممانعت صرف په دې دوه څيزونو پوري خاص نه دي بلكه فقهاؤ د دينه د علت استنباط كړي دي يعني هر هغه څيز كوم چي مكروه وي هغه غذا وي نجس وي او كه ضرر رسونكي وي خو استنجا كول ورباندي مكروه دي.

سوال: "فانه ذات" الخ. په دې كلماتو كي ه ضمير روټ او عظام ته راجع دي ضمير مفرد دي او مرجع جمع ده په راجع او مرجع كي مطابق نشته او حال دادي چي په دوي كي مطابقت ضروري وي.

جواب: ه ضمير په مذكوره تاويل روټ او عظام ته راجع دي.

"وكان رواية اسماعيل" الخ. دلته امام ترمذي دا بيانول غواړي چي زير بحث باب روايت دوه راويانو نقل كړي دي اول حفص بن غياث دي هغه دا روايت مرفوع او متصل بيان كړي دي دويم اسماعيل بن ابراهيم دي هغه موقوف بيان كړي دي او همدا امام ترمذي اصح گرځولي دي او د امام مسلم په كار كړدگي هم ددي تائيد كيږي.

د راوي حالات: په ما قبل باب كي د ابن مسعود رضي الله عنه حالات د زندگي مفصل بيان شوي دي هلته يي په تفصيل سره كتلي شي. والله اعلم.

١٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْإِسْتِنْجَاءِ بِالْمَاءِ

په اوبود استنجا كولو بيان

١٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَّازِ الْبَصْرِي، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ مُعَاذَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "مُرْنِ أَرْوَاجَكُمْ أَنْ يَسْتَطِيبُوا بِالْمَاءِ فَإِنِّي أَسْتَحْيِيهِمْ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْعَلُهُ". وَفِي الْبَابِ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ، وَأَنَسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَعَلَيْهِ الْعَمَلُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ: يَخْتَارُونَ الْإِسْتِنْجَاءَ بِالْمَاءِ، وَإِنْ كَانَ الْإِسْتِنْجَاءُ بِالْحِجَارَةِ يُجْزَى عَنْهُمْ، فَإِنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْإِسْتِنْجَاءَ بِالْمَاءِ وَرَأَوْهُ أَفْضَلَ، وَبِهِ يَقُولُ: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي چي تاسو ٻڌي ڇپلو خاوندانو ته اوواني چي په اوبو دي استنجاء کوي او زه چي ورته دا خبري کوم نو ماله شرم راځي ځکه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به هم داسي کول. امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

په دي باب کي د جرير بن عبدالله بجلي، انس او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، او په همدي داهل علمو عمل دي او هغوي په اوبو باندي استنجاء کول خوښوي اگر چي په کانرو استنجاء کول ددوي په نزدي کافي دي خوبيا هم هغوي په اوبو باندي استنجاء کول مستحب او افضل گرځولي دي، سفيان ثوري، ابن مبارك، شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) رحمهم الله هم ددي قول قائلين دي.

حل لغات : يجرى دضرب نه معني قادر کيدل اود باب افعال نه معني بدله ورکول.

تشریح : ددي باب قائمولو وجه داده چي دبعضي اسلافو نه داستنجاء بالماء ممانعت مستفاد دي محدثينو په دوي باندي درد کولو دپاره داستنجاء بالماء عنوان قائم کړي دي ددي دليل حديث دعائشه رضي الله عنها دي کوم چي ذکر شو ددينه معلومه شوه چي استنجاء بالماء ثابت دي او چاچي ددينه انکار کړي دي هغوي وائي چي اوبه دمشروباتو نه دي چي کوم څيز ذاد الجن دي په هغي استنجاء کول ممنوع دي نو په زاد الانس باندي خو په طريقه اولي ممنوع کيدل پکار دي، جواب دادي بيشکه چي اوبه د زاد دقبيلي نه دي ليکن ددوي دتخليق اصل مقصد دتطهير اله کيدل دي.

داستنجاء بالماء حکم

کله چي نجاست د قدر د درهم نه تجاوز نه وي کړي نو استنجاء بالماء به په دي صورت کي مستحب وي او که د قدر د درهم نه يي تجاوز کړي وي نو دي صورت کي به استنجاء بالماء فرض او واجب وي او دا حکم اتفاقي دي.

داستنجاء بالماء مقدار

فقهاء وائي چي داوبو دپاره هيڅ مقدار متعين نه دي ترڅو پوري چي څليښت موجود وي نو د اوبو استعمال جاري ساتل پکار دي او که دچا اودس ماتي سخت وي نو اوبه کمي لگي او که نرم وي نو زياتي لگي دا رنگي که کانري استعمالوي نو کم استعماليري او که نرم وي نو زيات استعماليري لهذا په اوبو کي کومه اندازه نشته داطمينان لحاظ کول پکار دي، په بذل المجهود کي دي چي کله جرم دنجاست ختم شي او بدبويي لږه شي په دي باره کي داحنافو دوه ډلي دي ديو ډلي په نزد چي کله طهارت حاصل شي او د دويم ډلي په نزد چي څو پوري

بدبويي ختمه شوي نه وي استنجاء به يي كامله نه وي او كه بدبويي پاتي شي چي ازاله يي
بغير دامر خارج (صابون) نه متعذر وي نو دا معاف دي.
دراوي حالات : د عائشه رضي الله عنها حالات د زندگي په ماقبل ابوابو كي تير شوي دي

١٦- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ الْحَاجَّةَ أَبْعَدَ فِي الْمَذْهَبِ

رسول الله چي به كله اودس ماتولو دپاره تلو نولري به تلو

خلاصة الباب اولغوي وضاحت: ابعده: دباب افعال نه فعل ماضي دي او معني يي په تلو كي
لري والي اختيارول دي عموما دا دباب افعال نه متعدي استعماليري مگر كله چي دمفعول
سره دده كوم غرض پاتي نشي نو بيا به دده سره دلارم پشان معامله كولي شي لكه دسخي په
تعريف كي وئيل "فلان يعطي" يعطني فعل متعدي دي چونكه دلته يي دمفعول سره خه غرض
ترلي نشته نو په دي وجه ورسره دلارم پشان معامله شوي دي او المذهب اسم ظرف دي يعني
دتلو خاي.

دماقبل سره ربط: په ماقبل كي داستنجاء بيان وو او دقضاء حاجت او استنجاء دواړو دپاره
مناسب خاي لتولو ته ضرورت وي نو دلته ددي بيان دي بيا مناسب خاي برابره خبره ده چي
دلري تلو په وجه حاصل شي او كه دچارديوالي په وجه حاصل شي، دمدني رحمة الله عليه قول
دي په عربو كي بادخارجول ډير بد گنرلي كيدل تردي چي بعضي وخت به خبره قتل او قتال او
جنگ ته هم اورسيده.

٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ،
عَنِ الْمُخَيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: "كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ حَاجَتَهُ فَأَبْعَدَ فِي الْمَذْهَبِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي قُرَادٍ، وَأَبِي قَتَادَةَ،
وَجَابِرٍ، وَيَحْيَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَأَبِي مُوسَى، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَبِلَالِ بْنِ الْحَارِثِ. قَالَ أَبُو عِيَسَى:

هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَيُرْوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَرْتَادُ لِبَوْلِهِ مَكَانًا كَمَا يَرْتَادُ مَنْزِلًا، وَأَبُو سَلَمَةَ اسْمُهُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ الزُّهْرِيُّ. (١)

ترجمه : مغیره بن شعبه رضي الله عنه فرمائي چي زه په يو سفر کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سرده هم سفر ووم چي دقضاء حاجت دپاره روان شوم او ډير لري لارم. امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

په دي باب کي د عبد الرحمن بن ابي قراد، ابو قتاده، جابر، يحيي بن عبيد عن ابيه، ابو موسي، ابن عباس او بلال بن حارث رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي.

مروي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به دوړو کي اودس ماتي دپاره هم داسي ځاي لتولو لکه څنگه چي د قافلي مسافر د کوزيدو دپاره هم ځاي لتوي. دا بوسلمه نوم عبدالله بن عبد الرحمن بن عوف زهري دي.

تشریح : "اذا اراد الحاجة" الخ. دا سفر غالبا د غزوه تبوک سفر وو د شپي سفر جاري وو د شپي په اخري حصه کي رسول الله صلي الله عليه وسلم مغیره رضي الله عنه ته اشاره او کړه او دواړو خپل اوبسان يو طرف ته کړل بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم د خورلئ نه را کوز شو او دلوي استنجاء دپاره روان شو په دي باره کي مغیره رضي الله عنه وائي چي ډير لري لارو دلري تلويو مقصد خو پرده وه او بل مقصد يي طبي فائده وه او هغه داده چي په لري تلو کي قبض ماتيري او اودس ماتي صاف کيږي.

امام ترمذي په دي باب کي يو روايت بغير د سند نه هم راوړي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به د اودس ماتولو دپاره مناسب ځاي لتولو لکه څرنگه چي په سفر کي د پراؤ اچولو دپاره مناسب ځاي لتولي کيږي دا روايت د يحيي بن عبيد عن ابيه دي او عبيد صحابي نه دي تابعي دي پلار او خوي دواړه غير معروف دي امام ترمذي "روي" فعل مجهول راوړلو سره د حديث ضعف ته اشاره کړي ده د مناسب ځاي نه مراد هغه مقام دي چرته چي بي پردگي نه کيږي او زمکه به يي نرمه لتوله تردي چي په جامو يي څاڅکي اونه لگي او که نرمه زمکه به نه وه نو په امسا وغيره به يي ځاي ژور کړو زمکه به يي نرمه کړه او بيا به يي تش اودس مات کړو او دقضاء حاجت دپاره لري تلل هم د مناسب ځاي لتولو دپاره وي غرض دا چي لکه څرنگه چي مسافر د پراؤ اچولو دپاره مناسب ځاي لتوي چي په گرمي کي سوري والاځاي گوري او په

¹ سنن ابی داود/ الطهارة (١) سنن النسائي/ الطهارة ١٦ (١٤) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٢ (٢٢١) سنن ابی داود/ الطهارة ٢

يخني كي دغرمو والاخي ته ترجيح ورکوي دارنگي به رسول الله هم داودس ماتي دپاره مناسب خاي لتولو.

په مکي دور کي او دهجرت په ابتدائي زمانه کي به خلق د اودس ماتولو دپاره ځنگل ته تلل خوبيا چي کله په کورونو کي بيت الخلاگاني جوړي شوي نو دهغي نه پس به رسول الله په بيت الخلا کي اودس ماتولو.

سوال: ابن عمر رضي الله عنه دحديث "سبأطة" نه معلوميري چي رسول الله به دقضاء حاجت دپاره لري نه تلو او د ابعده في المذهب والا حديث نه معلوميري چي لري به تلو په دواړو کي تعارض دي.

جواب: چي کله به په سفر کي وو نو لري به تلو او چي په سفر کي به نه وو نو بيا به نزدي تلو يا دا چي ابعده في المذهب په اوليت باندي محمول دي او حديث دابن عمر په جواز باندي محمول دي.

دلري والي دمسافي اندازه:

دمديني نه به تقريبا دوه ميله فاصله باندي لري تلو امام نووي وائي دلري تلو اصل مقصد تستردي لهذا چرته چي تستر حاصليري هلته اودس ماتول درست دي نن سبا په خصوصي طور سره په بنارونو کي د ابادي نه وتل مشکل وي او عاده ناممکن وي لهذا دبیت الخلا استعمال منسب دي.

يرتاد: "اي يطلب مكانا لينا" يعني نرم خاي به يي د اودس ماتولو دپاره لتولو غرض دا چي اودس په داسي خاي کي ماتول پکاردې (۱)، چرته چي تستر حاصل وي (۲)، داسي مقام چي باعث دايداء نه وي (۳)، خاي مناسب وي مثلاً زمکه نرمه وي په کارونه او سخته زمکه کي دخپلو متيازو څاڅکي واپس راتنبيري، دمغيره شاگرد ابو سلمه دي او دهغه نوم عبدالله بن عبد الرحمن بن عوف الزهري دي او دي دفقهاء سبعة دجملي نه دي.

دراوي حالات: دابو عيسي مغيره بن شعبه رضي الله عنه حالات:

نوم مغيره دپلار نوم يي شعبه بن ابي عامر وو او کنيټ يي ابو عبدالله وو، ابن الاثير ۳۱۶/۲ په غزوه خندق کي دهجرت په پنځم کال مسلمان شوي وو او په همدې کال يي مديني ته هجرت وکړو (استيعاب ۲۵۸/۱).

په حديبيه او ددينه پس په متعددو غزواتو کي شريک شو، دی او ابو سفیان رسول الله په يوه خاص سريه کي طائف ته ليرلي وو، او په ډيري بهادري سره يي دشمن ته شکست ورکړو. ويلي شوي دي چي کله يي رسول الله قبرته کوزولو نو گوتمه يي وغورځوله، علي رضي الله عنه او فرمايل چي دي را اوباسی نو ده در رسول الله قدم مبارک مسه کړو او دقبر نه راووتلو،

ويلي شوي دي چي در رسول الله اخري جدا كيدونكي صحابي مغيره رضي الله عنه وو.
مغيره يو دير زكي انسان وو، دقبيصه بن جابر بيان دي چي زه دير زمانه د جابر سره پاتي شوم
چي دير مدبر او شجاعت والا انسان وو.
دهجرت په پنخوسم كال په كوفه كي د طاعون په وبا كي مړ شو او عمر يي اويا كاله وودابن
اثير ۲۰۲/۱
دمروياتو تعداد يي ۱۳۳ دي چي ۹ پكي متفق عليه دي او په يو كي امام بخاري او په دوه وو
كي امام مسلم متفرد دي (تهذيب الكمال ۳۸۵)

۱۷- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْبَوْلِ فِي الْمَغْتَسَلِ

په غسل خانه كي د اودس ماتولو د كراهت بيان

۲۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى مَرْدَوِيٍّ، قَالَا: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ،
عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَشْعَثَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يَبُولَ الرَّجُلُ فِي مُسْتَحَبِّهِ، وَقَالَ: "إِنَّ عَامَّةَ الْوُسَّاسِ مِنْهُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ
رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعاً إِلَّا مِنْ
حَدِيثِ أَشْعَثَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَيُقَالُ لَهُ: أَشْعَثُ الْأَعْمَى، وَقَدْ كَرِهَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ الْبَوْلَ فِي
الْمَغْتَسَلِ، وَقَالُوا: عَامَّةُ الْوُسَّاسِ مِنْهُ، وَرَخَّصَ فِيهِ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ، مِنْهُمْ: ابْنُ سِيرِينَ، وَقِيلَ
لَهُ: إِنَّهُ يُقَالُ: إِنَّ عَامَّةَ الْوُسَّاسِ مِنْهُ، فَقَالَ: رَبَّنَا اللَّهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَقَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ: قَدْ وَسَّعَ فِي
الْبَوْلِ فِي الْمَغْتَسَلِ إِذَا جَرَى فِيهِ الْمَاءُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَمَلِيُّ، عَنْ
جَبَّانٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن معقل رضي الله عنه بيان دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم ددي
كار نه ممانعت پيدا كړي دي چي يو سړي دي پخپله غسل خانه كي متيازې او كړي او
فرمائيلي يي دي اكثر وسوسي د دينه پيدا كېږي.
امام ترمذي وائي په دي باب كي ديو بل صحابي نه هم يو روايت مروي دي.

¹ سنن ابى داود/ الطهارة ۱۵ (۲۷)، سنن النسائي/ الطهارة ۲۲ (۲۶)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۲ (۲۰۴)، (تحفة الأشراف:

دا حديث غريب دي مونږ ته صرف داشعث بن عبدالله نه مرفوع رارسيدلي دي او هغه ته به اشعث اعمي وئيلي كيدل.

بعضي اهل علمو په غسل خانه كي متيازې كول مكروه گرځولي دي ددوي په قول اكثر وسوي ددينه پيدا كيږي.

مگر بعضي اهل علمو ددي اجازت ورکړي دي دکومو دجملې نه چي ابن سيرين هم دي ابن سيرين ته اووئيلي شول چي اكثر وسوسي ددينه پيدا كيږي نو هغه په جواب كي اووئيل زمونږ رب الله تعالي دي او دهغه سره هيڅ شريك نشته، د عبدالله ابن مبارك قول دي چي په غسل خانه كي متيازې كول جائز گرځولي شوي دي خو په دي شرط چي اوبه پکي نه جمع كيږي او دپاسه ورباندي اوبه اوبهيولي شي.

حل لغات: بال يبول بولا معني متيازې كول، مبال دمتيازو نالي دبول جمع ابوال راځي دذكر جمع ذکور راځي معني دنارينه شرمگاه ده.

تشریح: رسول الله به غسل خانه كي دادس ماتولو نه ممانعت فرمائيلي دي، يعني په غسل خانه كي د اودس ماتولو سره په خلقو كي وسوسي پيدا كيږي او ددي په سبب په طبيعت كي وسوسي پيدا كيږي او وسوسي يو ډير بد څيز دي چي يو ځل شروع شي بيا نه بنديږي انسان اكثر پريشان وي همدا وجه ده چي شريعت هر هغه سوږه بنده کړي ده دکوم ځاي نه چي وسوسي پيدا كيږي په حديث كي راځي کله چي دچا په خيټه كي باد پيدا شي او خارجيدو ته نژدي شي او دده شك پيدا شي چي شايد هوا خارجه شوه نو دي دي هر گز دمسجد نه نه ځي ترڅو چي يي اواز اوريدلي نه وي او يا يي بدبويي محسوس کړي نه وي (مشکوۃ: باب ما يوجب الوضوء) دا ارشاد نبوي د وسوسو قطع کولو دپاره دي يو ځل نبي کریم صلي الله عليه وسلم چاته دخودلو دپاره اودس اوکړو او چي کوم اندامونه وينخل كيږي هغه يي دري دري پيري اووينخل او بيا يي اوفرمايل "فمن زاد علي هذا فقد اساء وتعد وظلم" يعني چاچي په دي باندي زيادت اوکړو نو بد يي اوکړل او دحد نه تير شو او ظلم يي اوکړو (مشکوۃ باب سنن الوضوء) دا ارشاد نبوي هم د وسوسو په قطع کولو دلالت کوي او چي زيات وينخل کوي نو دا به سر ته نه رسيږي غرض دا چي شريعت دوسوسو دقطع کولو دپاره ډير احکام جاري کړي دي ددي باب روايت هم ددغه قبيلي نه دي.

په غسل خانه كي دمتيازو کولو دوه صورتونه دي (۱) دغسل خاني نه بيت الخلا جوړول يعني چي دکور هر فرد په دي كي اودس ماتوي نو ددي کار بالکل اجازت نشته (۲) صورت دادي چي دغسل کولو نه مخکي متيازې خارج شي، دابن مبارك قول دي کچري غسل خانه پخه وي او اوبه هلته نه جمع كيږي او بهر نالي ته اوځي نو په دي كي دمتيازو کولو گنجائش

شته بيا دي ورباندي اوبه واروي تردي چي متيازي اوخي او كه زمكه كچي او اوبه جذب كيږي او يا اوبه بهر نه اوخي نو په داسي غسل خانه كي دمتيازو كولو اجازت نشته ددي په سبب په طبيعت كي وسوسي پيدا كيږي او ابن سيرين رحمة الله عليه به په غسل خانه كي متيازي كول جائز گنرل چا ورته اووئيل اي ابن سيرين داسي وئيلي شوي دي چي په غسل خانه كي دمتيازو كولو سره په طبيعت كي وسوسي پيدا كيږي ابن سيرين او فرمايل "ربنا الله لا شريك له" يعني زمونږ پروردگار الله تعالى دي او دهغه سره هيڅ قسم شريك نشته يعني دهر خيز خالق هم هغه دي او دهغه نه علاوه بل خالق نشته يعني په غسل خانه كي متيازي كولو نه وسوسي نه پيدا كيږي خالق صرف الله تعالى دي طالب دعلم چونكه حديث نه وو ذكر كړي دحديث باب يي دعوامي خيال په طور پيش كړي دي نو ځكه ورته ابن سيرين داسي جواب وركړو مگر حقيقت دادي چي خالق صرف الله تعالى دي او خيزونه دسبب په درجه كي كار كوي او اسبابو ته مجازي نسبت جائز دي ددي تفصيل دادي چي دا دنيا دارالاسباب دي دلته دهر مسبب دپاره سبب شته، اور بليږي اوبه بهيږي خوراك خيټه مړوي او اوبه سيراب كول كوي پس دا خبره چي كور په اور اوسوزيدو وغيره درسته ده پاتي شوه

داسبابو نه مسببات څنگه پيدا كيږي

په دي باره كي څلور اقوال دي.

(۱) قول داشعريا نو دي دوي وايي چي داسبابو نه مسببات په طريقه دجري العدت پيدا كيږي يعني سنت الهي دادي چي كله سبب اوموندلي شي نو الله تعالى مسبب پيدا كيږي يعني چي كوم خيز اور ته واچولي شي نو الله تعالى هغه اوسوزوي او اور يي نه سوزوي.

(۲) قول دما ترديد نو دي دوي وائي چي داسبابو نه مسببات په طريقه دتاثير پيدا كيږي يعني الله تعالى په اسبابو كي دا تاثير پيدا كيږي دي چي ددوي نه مسببات پيدا شي، كاغذ لره اور سوزوي نو ددي تاثير په وجه كوم چي الله تعالى په دي كي پيدا كړي دي او په اسبابو كي دتاثير پيدا كولو نه پس الله تعالى عاجز كيږي نه دغه تاثير دالله تعالى په اختيار كي وي كه او غواړي نو ختم به يي كړي لكه څنگه چي دابراهيم عليه السلام دپاره د اور نه گلزار جوړ كړو.

(۳) مذهب د معتزليا نو دي، دوي وايي چي داسبابو نه مسببات په طريقه دتوليد پيدا كيږي يعني اسباب مسبباتو لره زيگوي د ماترديه او معتزله په مذهب كي فرق دادي چي د ماترديه په نزد په اسبابو كي تاثير دالله تعالى په قدرت كي دي او د معتزله په نزد په دي اسباب دالله تعالى قدرت باقي نه پاتي كيږي اوس به اسباب خپل كار پخپله كوي او الله تعالى يي بندولي نشي (العياذ الله).

(٤) **مذهب د فلاسفه دي دوی وائي د اسبابو نه مسببات په طريقه د اعداد پيدا کيږي د اعداد معني تيارول دي يعني الله تعالي اسباب د مسبباتو دپاره تيار کړي دي پس هغوی به په هر حال کي خپل کار کوي برابره خبره ده چي الله وي او کنه مثلاً يو کاريگر يوه گږی جوړه کړي او روانه يي کړي نو اوس به گږی روانه وي برابره خبره ده چي کاريگر ورته په سر ولاړ وي او کنه وي کاريگر ته د گږی تيارولو او نه تيارولو متعلق اختيار وو مگر د تيارولو نه پس دهغه کوم اختيار باقي نه پاتي کيږي اوس خو به گږی خپل کار کوي دا رنگي اسباب الله تعالي تيار کړي دي نو اوس به دا خپل کار کوي.**

دا شاعره او ماترديه په مذهب کي صرف تعبيري فرق دي دا شاعره په نزد مسبباتو ته د اسبابو نسبت جائزه دي او د ماترديه په نزد جائز دي کنه نو د دواړو په نزد په اسبابو کي اثر پيدا کونکي الله تعالي دي او دغه تاثير د الله تعالي په اختيار کي دي.

دا رنگي په حقيقت کي معتزله او فلاسفه هم يو دي د دواړو په نزد په اسبابو کي صلاحيت پيدا کولو نه پس په دي باندي د الله تعالي اختيار باقي نه پاتي کيږي اوس به اسباب پخپله کار کوي.

پس د ابن سيرين د قول تطبيق دا شاعره او ماترديه په مذهب باندي داسي دي چي په غسل خانه کي متيازو کولو سره وسوسي پخپله نه پيدا کيږي بلکه الله تعالي يي پيدا کوي او د ماترديه په نزد الله تعالي په دي عمل کي دا تاثير پيدا کړي دي چي د دينه وسوسي پيدا شي بيا دا شاعره په نزد په غسل خانه کي متيازو کولو سره د وسوسو پيدا کيدو نسبت جائزه دي او د ماترديه په نزد جائز دي لکه چي ويلي کيږي د فلاني ډاکټر په علاج کي شفاوي دا رنگي د نسبت هم دي او په دي کي هيڅ خراج نشته.

سوال: وسوسه څه ته وائي؟

جواب: د وسوسي حقيقت دا دي چي الله تعالي په مختلفو اعمالو او افعالو کي څه حاصيتونه پيدا کړي چي ظاهراً په دوی کي کوم تعلق نه ښکاري.

د عبد الله بن مغفل رضي الله عنه حالات:

نوم عبد الله کنیه ابوسعید دهجرت په شپږم کال مسلمان شوی وو او چي په کومه غزوه کي يي شرکت کړی وو هغه غزوه حديبيه وه (بخاري کتاب التفسير) په بيعة الرضوان کي هم شريک وو (مسند احمد).

خير، فتح مکه، غزوه تبوک، وغيره غزواتو کي يي خپله بهادري خودلي وه. در سول الله صلي الله عليه وسلم په زندگي کي خو په مدينه کي اوسيدو ليکن کله چي بصره ازاده شوه نو ده لره عمر رضي الله عنه د دوی د تعليم او تربيت دپاره بصري ته وليږلو او د عمر

داخري لمحاتو پوري هلته اوسيدو (طبقات ابن سعد).
دبدعاتو نه به يي سخت نفرت كولو دده بچي يوه ورځ دا اوونيل ما داسي كس نه دي ليدلي
چي زما دپلار په نسبت دبدعاتو نه زيات نفرت كونكي وي (مسند احمد).
وفات: په ۵۹ يا ۶۰ هجر كې په بصره كې په مرض موت مبتلا شو او په اخري كې يې يو څو
وصيتونه او كړل.

۱۸- بَابُ مَا جَاءَ فِي السِّوَاكِ

دمسواک بیان

۲۲- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْ لَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَحَدِيثُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كِلَاهُمَا عِنْدِي صَحِيحٌ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا الْحَدِيثُ، وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ إِنَّمَا صَحَّ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، وَأَمَّا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ فَرَعَمَ أَنَّ حَدِيثَ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ أَصَحُّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، وَعَلِيٍّ، وَعَائِشَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَحَدِيفَةَ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، وَأَنَسٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَابْنِ عُمَرَ، وَأُمِّ حَبِيبَةَ، وَأَبِي أَمَامَةَ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَتَمَامِ بْنِ عَبَّاسٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْظَلَةَ، وَأُمِّ سَلَمَةَ، وَوَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ، وَأَبِي مُوسَى. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي
كچري ماسره داویره نه وي چي زما امت به په خرج كي مبتلاشي نو ما به دوى ته دهر مونځ په
وخت كي دمسواك وهلو حكم كړي وو.

^۱ صحيح البخاري/الجمعة ۸ (۸۸۷)، والتمني ۹ (۷۳۰)، صحيح مسلم/الطهارة ۱۵ (۲۵۲)، سنن ابى داود/الطهارة ۲۵ (۲۶)، سنن النسائي/الطهارة ۷ (۷)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۷ (۲۸۷)، (تحفة الأشراف: ۱۵۰۵۶)، موطا امام مالك/الطهارة ۲۲ (۱۳)، سنن الدارمي/الطهارة ۱۷ (۷۱۰)، والصلاة ۱۶۸ (۱۵۲۵)، (تحفة الأشراف: ۱۵۰۵۶).

دامام ترمذي قول دي دابوسلمه او ابوهريره او زيد بن خالد په سند مروی دواړه احاديث زما په نزد صحيح دي او دامام بخاري قول دي چي زيد بن خالد په سند دابوسلمه والا حديث زيات صحيح دي.

په دي باب كي دابوبكر صديق ، علي ، عائشه ، ابن عباس ، حذيفه ، زيد بن خالد ، انس بن مالك ، عبدالله بن عمرو ، ابن عمر ، ام حبيبه ، ابو امامه ، ابو ايوب ، تمام بن عباس ، عبدالله بن حنظله ، ام سلمه ، واثله بن اسقع او ابوموسي اشعري رضي الله عنهم نه هم احاديث مروی دي.

حل لغات : اشق : شق يشق شقا ومشقة ، صيغه داسم تفضيل ده په معني دمشقت كي اچولو دي چالره ، دباب نصر وغيره نه راځي.

السواك : معني مسواك ، ساك يسوك سوکا دكاف په زير د مسواك لرگي ته وئيلي شي ، دباب نصر نه.

شق : شق شقا ومشقة الامر د كوم كار گرانيدل او چالره په مشقت كي اچول ، او شق شلولو ته هم ويلي شي.

تشریح : د مسواك وهلو احكامو او فضائلو او پدي كي د علماؤ داخلاف بيان اول اختلاف په حكم د مسواك كي : حكم د مسواك :

په اودس كي مسواك وهل سنت دي او كه واجب دي؟

تمام فقهاء دامت يي سنت گنري او امام اسحاق او داود ظاهري ددي دوجوب قائل دي ليكن علماؤ ددي خكه چي هغوی ددي دوجوب قائل نه دي.

(۲) اختلاف په دي كي دي چي مسواك وهل د اودس سنت دي او كه دمونځ سنت دي او كه ددين سنت دي؟

كه د اودس سنت شي نو بيا خو د اودس شروع كولو نه مخكي مسواك وهل پكار دي او كه د مونځ سنت شي نو د اودس نه پس او د تكبير تحریمه نه مخكي مسواك وهل پكار دي او كه ددين سنت شي نو بيا خو ددي دپاره هيڅ وخت متعين كول پكار نه دي هر كله چي ضرورت مخصوص كيږي مسواك وهل به پكار وي ، ليكن شاه ولي الله محدث دهلوي په حجة الله البالغه كي ليكلي دي چي مضمضه او استنشاق دامورو دفطرت نه دي ، كوم چي يي په اودس كي شامل كړي شوي دي دارنگي مسواك هم دامورو دفطرت نه دي كوم چي په اودس كي شامل كړي شوي دي ددينه معلومه شوه چي مسواك په حقيقت كي ددين سنت دي او په اودس كي شامل كړي شوي دي.

علامه ابن همام مسواك په پنځه وختونو كي مستحب گرځولي دي.

- (۱) کله چي غاښونه زير شي.
- (۲) کله چي په خوله کي بدبويي پيدا شي.
- (۳) کله چي سري د خوب نه بيدار شي.
- (۴) اود اودس نه مخکي اود اودس نه پس (فتح القدیر).
- بل اختلاف په دي کي چي مسواک د اودس سنت دي او که دمونځ د احنافو په نزد د اودس سنت دي او د شوافعو په نزد د دواړو سنت دي.
- دمونځ نه مخکي که څوک مسواک وهي نو احتياط دي کوي چي د غاښونو نه يي وينه روانه نشي ځکه چي د احنافو په نزد دويني وتلو په صورت کي اودس ماتيري او د جمهورو علماؤ په نزد اگر چي وينه وتل ماتونکي اودس لره نه دي مگر ناپاکه خو ده چي تيرول يي جائز نه دي.
- په دي مسائلو کي اوږده اوږده بحثونه شوي دي بعضي وختونو کي په دي کي ذهن غلط طرف ته لاړ شي لکه دسر په مسح کي استيعاب طرف ته بعضي ذهنونه تلي دي چي استيعاب فرض دي او که څه حصه فرض ده نو امام مالک د استيعاب قائل دي احناف او شوافع د دويم قول قائل دي چنانچي احناف عموماً دنيم سر مسح کوي او شوافع د سر دمعمولي شان حصي مسح کول کافي گنري او حال دادي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم سنت مستمره د ټول سر مسح کول دي صرف يو ځل يي دمستلي دوضاحت دپاره دسر په مخکني حصه مسح کړي ده احنافو او شوافعو دپاره دسوچ خبره ده چي دپوره سر مسح که فرض نشي نو سنت خو ضرور دي نو په دي وجه دپوره سر مسح کول پکار دي دليل ددي خبري حديث الباب دي يعني رسول الله د مشقت نه امت لره د بچ کولو دپاره وجوبا دمسواک حکم نه دي کړي پخپله دهغه دپاره په ابتداء کي دهر فرضي مونځ دپاره نوي نوي اودس کول فرض دي مگر روسته دا حکم منسوخ شو او ددي په ځاي مسواک لازم کړي شو د رسول الله دپاره په دي باندي امت ته د وجوب حکم کول پکار وو مگر په مشقت کي دپريوتلو نه د بچ کولو دپاره يي دا حکم نه دي کړي پس دامت په حق کي دمونځ نه مخکي مسواک کول سنت پاتي شول او واجب پاتي نشول.
- فائده: دمسواک سنتيت دتواتر ثابت دي او افاده د قطع او يقين ور کوي. (۲) متواتر ټول مقبول دي او ددی د رجالو نه بحث نه کيږي. که مسلمان وي او کنه که عادل وي او که فاسق.

د متواتر اقسام:

(۱) متواتر في الاسناد:

متواتر با الاسناد هغه ته وائي چي اسناد ډير شي او متعين وي. لکه احاديث د مسح علي الخفين د اتياؤ صحابه کرامو نه نقل شوی دی او په نزول د عيسي ابن مريم کي (۱۵۰) احاديث دي. نو دا متواتر دي او په خارج کي ئي عدد هم معلوم دي. دغه شان حديث د من کذب علي.

.. الخ. دا د (٦٢) صحابه كرامو نه نقل دی. او محدثين د متواتر نه هم دا متواتر الاسناد مراد اخلي.

(٢) متواتر بالطبقات:

متواتر بالطبقات هغه ته وائي چي په هره زمانه کي دومره راويانو نقل کړي وي چي شميرکي نه راځي لکه ما يرويه طبقة عن طبقة کل عصر لکه قرآن شريف ځکه ددی سندونه بي اندازی دي معلوم نه دي او هره زمانه کي بي اندازي راويان ئي دي.

(٣) متواتر بالتعامل والتوارث:

دا هغه قسم دی چي راويان ئي په اعتبار د عدد سره لږ وي مگر د امت عمل پري را روان وي. چي په دی باندی د ټول امت عمل وي او د هغي سند ته او بحث ته حاجت نشته لکه تواتر د آذان ، اقامت، تراويح چي په امت کي شل (٢٠) زکعتي راواني دي. سند ته ئي حاجت نشته. دغه شان د جنازی مونځ خفيه راغلی دی په تواتر سره ئي ثبوت دی نو اوس که څوک په جهر سره د جنازي مونځ کوي نو دا به د تواتر خلاف کوي دا ځکه چي په څلور واړه مذاهبيو، په زمانه د اسلام او په علماؤ کي دا څيزونه په تواتر راغلی دي که اوس ددی نه څوک مخالفت کوي نو بڼه کار نه کوي.

ته به سند ته نه گوري بلکه عمل ته به گوري. عمل د امت په دی را روان دی چي طلاقونه دري دي يو نه دی. دغه شان تراويح پوره شل (٢٠) دي اته (٨) نه دي. جنازه خفيه ده جهرأ نه ده او تکبیرونه ئي څلور دي کم او زیات نه دي. نو که څوک ددی امورو مخالفت کوي نو دی د متواتراتو مخالفت کوي. په متواتراتو کي سند ته نه شي کتې بلکه عمل ته کتلی کيږي، لکه امام بخاري رحمه الله تعالي په باب کي يوحديث راوړی دی مگر هغه ضعیف دی او بيا هم امام بخاري رحمه الله تعالي ئي په باب کي ذکر کوي. لکه "لا وصیت لوارث" چي وارث ته وصیت نه کيږي. نو اگر چي دا حدیث ضعیف دی خو عمل د امت پدی را روان دی وارث ته وصیت نه کيږي. ته يو څوي ته زیاته حصه ورکړي نو دا قابل قبول نه ده چي د چا څه حصه مقرر ده نو د هغي نه ورته زیاته نشی ورکولی. ډیر احادیث دي چي محدثين کرام ورته متواتر نه وائي بلکه هغه په ضعیفو کي شماري لیکن بيا هم فقها کرام ورته متواتر وائي. ځکه چي فقها د امت عمل ته گوري. د محدثينو سند ته نه گوري. "ان متواتر الفقهاء اقوي من متواتر المحدثين" يعني متواتر د فقهاؤ ډیر قوي دی په نسبت د متواتر د محدثينو ځکه چي پدی باندی عمل را روان وي او احتمال د مجاز او د کنائي نه لري.

(٤) متواتر بالقدر المشترك:

متواتر بالقدر المشترك دی ته وائي چي يوه واقعہ خو په طريقه د آحادو نقل وي خو مجموعه

موضوع چي دلالت پري د مختلفو واقعاتو او حکاياتو کوي هغه پکي شريک دی لکه سخاوت د خاتم طائي نودده د سخاوت واقعات خو په اخبار آحادو سره رانقل دي خو مجموعه قصوته ئي چي گورو نو ددی نه معلوميري چي خاتم طائي ډير سخي وو. قدر مشترک دمجموعي رواياتومتواتر وي. دغه شان د رسول الله صلي الله عليه وسلم علي د بهادري او د شجاعت واقعات چي د بدر په موقع باندی ئي (۲۱)، کافران مردار کړی وو. په خيبر جنگ کي ئي د مرحب غوندي مشهور پهلوان مردار کړی وو. نو دا ټول واقعات په طريقه د اخبار آحادو نقل دي خو مجموعه نه دا معلوميري چي علي يو نومه وړی خوان وو. نودی ته متواتر بالقدر مشترک وائي.

اول دري واړه متواتر افاده د قطع او د جزم ورکوي او عام فقهاء وائي چي منکر تري کافر دی. او څلورم که بديهي وو نو بيا افاده د قطعي کوي او منکر تري کافر کيږي نه. نو فقهاء کرام څلورو واړو ته متواتر وائي او دا ځکه چي ددوي نظر په عمل باندی وي. او د محدثينو نظر په سند وي نو ځکه اول ته متواتر وائي. لهذا مسواک وهل متواتر بالتعامل دي.

ددي ټولو اختلافاتو دلائل په مطولاتو کي مذکور دي چي مونږ يي دتطويل په وجه نشو ذکر کولي "من ارادها فاليراجع".

دمسواک فضيلت او د نيک فطرت پاک عادتونه

يعني که زما امت په مشقت کي نه پريوتلی نو مابه دی ته په مسواک وهلو حکم کړی وو. د حديث مطلب دادی چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم دخپل امت سره بي انتها محبت وو او شفقت هم وو کچري دا لازمي شوی وی نو بيا ورباندی مسلمانانو عمل نشو کولی او ددي په وجه به گنهگار بدل لهذا که مسواک وهل دچانه پاتي شي نو گنهگار به نه وي.

رسول الله چي به د خوب نه هم پاڅيدو نو مسواک به يي وهلو

عن حذيفة رضي الله عنه، قال: كان رسول الله ﷺ إذا قام من النوم يشوش فاه بالسواك. متفق عليه. أخرجه: البخاري، ومسلم، وأحمد، وأبو داود، والنسائي، والدارمي، وابن حبان، وابن أبي شيبة، في المصنف والبيهقي.

حذيفه رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به خوب نه بيدار شو، نو خوله مبارکه به يي په مسواک صفا کوله.

مطلب دادی چي کله څوک د خوب نه پاڅي نو دخولي خوند يي دبدبوئي په وجه بدل شوی وي او همدا وجه ده چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به دبیداریدو نه پس مسواک وهلو علماء وائي چي په دي وخت کي مسواک وهل مستحب دي.

په تهجدو کي به هم رسول الله دمسواک اهتمام کولو

و عن عائشة رضي الله عنها ، قالت : كُنَّا نَعْدُّ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ سِوَاكَهُ وَطَهُوْرَهُ ، فَيَبْعَثُهُ اللَّهُ مَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَهُ مِنَ اللَّيْلِ ، فَيَتَسَوَّكُ ، وَيَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّي . رواه مسلم .

أخرجه : مسلم كتاب الطهارة باب السواك واحمد وابن حبان .

عائشې رضي الله عنها نه روايت دی چي مونږ د رسول الله صلي الله عليه وسلم بيبيانو به رسول الله صلي الله عليه وسلم ته مسواک او داودس دپاره اوبه تيارى ساتلى رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به دشپي څه وخت الله تعالي بیدار کړو ، مسواک به يې اوکړو او دس به يې اوکړو او مونځ به يې اوکړو .

يعني مسواک رسول الله صلي الله عليه وسلم هميشه وهلى دی ځکه سنت موکده دی .
فيتسوك : تسوك يتسوك تسوكا واستاك استاكا معني مسواک کول مسواک معني دغابنونو پاکولو لړگي .

داوده کيدو په وجه په خولي کي يو قسم بدبويي پيدا کيږي او ددي دختمولو دپاره مسواک ډير مفيد دی دپورتنی روايت نه معلومه شوه چي ازواج مطهراتو به هم دمنشاء نبوي مطابق عمل کول او دمسواک اهتمام به يې کولو .

دمسواک وهلو متعلق تاکيد

و عن أنس رضي الله عنه ، قال : قال رسول الله ﷺ : ((أَكْثَرُتْ عَلَيْكُمْ فِي السَّوَاكِ)) رواه البخاري .
انس رضي الله عنه نه روايت دی چي رسوا ، الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي دمسواک په باره کي می په تاسو ډير تاکيد اوکړو (ډير ځله می درته اووئيل) .

أخرجه : البخاري كتاب الجمعة باب السواك يوم الجمعة واحمد والنسائي والدارمي وابن حبان والبيهقي في السنن .

په يو بل روايت کي راځي ارشاد نبوي دی ماته جبريل دمسواک وهلو دومره تاکيد کړی دی تردي چي زما پخپلو غابنونو ويره پيدا شوه او همدارنگي دجابر په سند سره دا ارشاد نبوي مروی دی چي کوم دوه رکعاتونه دمسواک سره ادا کړی شي هغه د هغه اويا رکعاتونو نه کوم چي دمسواک نه بغير وي بهتر دي .

علامه ابن نجيم د عبد الله بن مبارك قول نقل کړی دی کچري تمام بنار والا دمسواک نه انکار اوکړي نو مونږ به ورسره داسي جنگ کوو لکه څنگه چي دمرتدينو سره کولی شي .

رسول الله به کورته دداخلیدو نه پس هم مسواک و هلو

وعن شريح بن هانئ ، قَالَ : قلت لعائشة رضي الله عنها : بأي شيء كَانَ يَبْدَأُ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ بَيْتَهُ؟ قَالَتْ : بِالسَّوَاكِ . رواه مسلم .

أخرجه : مسلم كتاب الطهارة باب السواك واحمد وابوداود والنسائي وابن ماجه وابن حبان وابن ابى شيبة والبيهقي .

دشريح ابن هانئ رضي الله عنه نه روايت دی چي ما دعائشی رضي الله عنها نه تپوس او کړو رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به کورته رانتوتو نو اول به یی په څه کار شروع کوله؟ هغی اوفرماښل په مسواک .

علماء وائي په پورتنی حدیث کي امت ته تعلیم ورکول مقصود دي چي یو سړی بهر څرنگه صفا ستره گرځي نو دهغه دپاره په کور کي هم داسي اوسیدل پکار دي . علامه ابن حجر وائي چي په پورتنی حدیث کي هغه کس ته ترغیب ورکولی شي چي کله کورته داخلېږي نو مسواک به وهي ځکه چي ددي په وجه په خوله کي خوشبو پیدا کيږي او ددي په وجه دکورنۍ سره دحسن سلوک جذبه پیدا کيږي .

په ژبه به یی هم مسواک و هلو

وعن أبي موسى الأشعري ، قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَطَرَفُ السَّوَاكِ عَلَى لِسَانِهِ . متفقٌ عَلَيْهِ ، وهذا لفظ مسلم .

دابوموسی اشعري رضي الله عنه نه روايت دی چي زه د رسول الله ملاقات ته ورننوتم نو دمسواک سر دهغوی په ژبه مبارکه وو (يعني مسواک یی و هلو) دا الفاظ دمسلم دي .

أخرجه : البخاري كتاب الوضوء باب السواك ومسلم كتاب الطهارة باب السواك واحمد وابن ماجه وابن حبان والدارمي والبيهقي واسناده جيد .

دمسواک و هلو طریقه

اول دپورتنی جامي بني طرف او بیا چپ طرف صاحب دحلیه وایي چي مسواک په غاښونو په پلنوالي وهل او په ژبه په اوږدو وهل پکار دي .

دهر قسم لرگي نه مسواک جوړول جائز دي خو په دي شرط چي نقصان ورکونکی نه وي لیکن د انار ، جنبیلی ، بانرس او ریحان دلرگي نه مسواک جوړول مکروه دي او دمسواک جوړولو دپاره رسول الله دزیتون دلرگي تعریف کړی دی ، اوپخپله رسول الله اوصحابه کرامو هم استعمال کړي دي او ددینه پس یی دزیتون لرگي خوښ کړي دي .

مسواک وهل دالله درضا سبب دي

عن عائشة رضي الله عنها: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: ((السَّوَاكُ مَطَهْرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاءٌ لِلزَّيْبِ)) رواه النسائي وابن خزيمة في صحيحه بأسانيد صحيحة.

أخرجه: النسائي ١٠/١ وفي "الكبرى" باب الترغيب في السواك وبخاري كتاب الصوم تعليقا. عائشة رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دي مسواك خوله پاكوي. او الله تعالى پري راضي كيڙي دا حديث امام نسائي او ابن حزيمة په خپلو صحيح كتابونو كي په صحيح سند سره روايت كړى دى.

دمسواك وهلو كي يو خو فوائد:

دخولي پاكيدل (٢)، فراخي پيدا كيدل (٣)، رزق هضميدل (٤)، خوله خوشبو دار كيدل (٥)، دسر درد ختميدل (٦)، نظر تيزيدل (٧)، معدده صحيح كيدل (٨)، بدن ته قوت ورکوي (٩)، په عقل كي اضافه راولي (١٠)، دمسواك په وجه دعرش پورته كونكي فرشتي دعا كوي. دعائشې رضي الله عنها حالات دحديث ٢ په ضمن كي تير شوي دي.
دراوي حالات: ماقبل ابوابو كي باربار تير شوي دي.

٢٣- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَوْلَا أَنِ أَشَقَّى عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسَّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ وَلَا خَزْتُ صَلَاةَ الْعِشَاءِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ". قَالَ: فَكَانَ زَيْدُ بْنُ خَالِدٍ يَشْهَدُ الصَّلَاةَ فِي الْمَسْجِدِ وَسِوَاكُهُ عَلَى أُذُنِهِ مَوْضِعَ الْقَلَمِ مِنْ أُذُنِ الْكَاتِبِ، رُفِعَ يَدَاؤُهُ إِلَى الصَّلَاةِ إِلَّا أُسْتَنَّ ثُمَّ رَدَّاهُ إِلَى مَوْضِعِهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دزيد بن خالد جهني رضي الله عنه بيان دي چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي چي فرمايل يي كچري ماسره داویره نه وي چي زما امت به په خرج كي مبتلاشي نو ما به دوي ته دهر مونخ په وخت كي دمسواك وهلو حكم كړي وو او دماخوستن مونخ به مي دشپي د اخري دريمي حصي پوري مؤخر كړي وو، سلمه بن زيد وائي چي زيد بن خالد به ټولو مونخونو دپاره مسجد ته حاضریدو او مسواك به يي دغوږ شاته منډلي وو دقلم پشان چي كاتب په غوږ كي منډلي وي او دمسواك وهلو نه بغير به يي مونخ نه كولو او چي دمونخ دپاره به يي مسواك استعمال كړو نو واپس به يي دغوږ شاته او منډلو.

امام ترمذي وائي چي دا حديث زما په نزد دحسن صحيح درجي دي.
حل لغات: يشهد: شهد دسمع نه شهودا معني حاضریدل، معاننه كول، خبر موندل او گواهي ورکول، او صفت يي شاهد راخي.

تشریح: ددي روايت تشریح په ماقبل حديث کي تیره شوه.

دزید بن خالد رضي الله عنه حالات

نوم زید کنیه ابو عبد الرحمان دپلار نوم خالد دقبيله جهينه سره يي تعلق وو، دصلح حدیبیه نه مخکي مسلمان شوی وو او په مدينه کي يي رهائش اختيار کړی وو دفتح مکي په ورځ دده دقبيلي جهنډه دده په لاس کي وه (الاصابه في تميز الصحابة).
 وفات: دده د وفات کيدو دکال په تاريخ کي اختلاف دی زيات صحيح قول دادی چي په مدينه کي ۷۸ هجري کي وفات شوی وو او دوفات کيدو په وخت کي يي عمر ۸۵ کلونه وو (طبقات ابن سعد، تهذيب التهذيب).

۱۹- بَابُ مَا جَاءَ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَلَا يَغْسِ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا

کله چي پتاسو کي څوک دخوب نه بيدار لاسونه به ددري ځل وينځلو نه بغير په لوخي کي نه غوپه کوي

۲۴- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ أَحْمَدُ بْنُ بَكَّارٍ الدِّمَشْقِيُّ، يُقَالُ هُوَ: مِنْ وَلَدِ بُسْرِ بْنِ أَرْطَاةَ صَاحِبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلَا يَدْخُلُ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يُفْرِغَ عَلَيْهَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ ".
 وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَجَابِرٍ، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ الشَّافِعِيُّ: وَأَحَبُّ لِكُلِّ مَنْ اسْتَيْقَظَ مِنَ النَّوْمِ قَائِلَةً كَأَنَّهَا أَوْ غَيْرَهَا، أَنْ لَا يَدْخُلَ يَدَهُ فِي وَضُوئِهِ حَتَّى يَغْسِلَهَا، فَإِنْ أَدْخَلَ يَدَهُ قَبْلَ أَنْ يَغْسِلَهَا كَرِهْتُ ذَلِكَ لَهُ، وَلَمْ يُفْسِدْ ذَلِكَ الْمَاءَ إِذَا لَمْ يَكُنْ عَلَى يَدِهِ نَجَاسَةٌ، وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: إِذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ النَّوْمِ مِنَ اللَّيْلِ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِي وَضُوئِهِ قَبْلَ أَنْ يَغْسِلَهَا،

فَأَعَجَبُ إِلَيَّ أَنْ يُهْرِيقَ الْمَاءَ، وَقَالَ إِسْحَاقُ: إِذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ النَّوْمِ بِاللَّيْلِ أَوْ بِالنَّهَارِ، فَلَا يُدْخِلُ يَدَهُ فِي وَضُوئِهِ حَتَّى يَغْسِلَهَا. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په تاسو كي څوك دشپي دخوب نه رابيدار شي نو لاس دي په لوبني كي نه غوبه كوي ترڅو پوري چي په لاس يي دوه يا دري ځله اوبه راپولي نه وي ځكه چي ده ته پته نشته چي دده لاس چرته چرته شپه تيره كړي ده ، دامام ترمذي قول دي په دي باب كي د ابن عمر، جابر، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي. دا حديث حسن صحيح دي.

دامام شافعي قول دي دا حكم دخوب نه دهر بيداريدونكي دپاره دي برابره خبره ده چي دورځي قيلوله كوي او كه په بل وخت كي چرته دخوب نه رابيدار شي زه دا غواړي چي څو پوري هغه خپل لاس وينخلي نه وي نو تر هغي دي لاس د اودس داوبو په لوبني كي نه غوبه كوي او كه دلاسونو وينخلو نه يي مخكي لاس په لوبني كي غوبه كړو نو ماته دده فعل مكروه بنكاري ليكن اوبه ورباندي نجس كيږي خو په دي شرط چي لاس يي په نجاست پليت نه وي. دامام احمد بن حنبل قول دي څوك چي دشپي دخوب نه رابيدار شي او د لاسونو وينخلو نه مخكي په اوبو كي لاس غوبه كړي نو زما په نزد ددي اوبو ځايه كول بهتر دي. دامام اسحاق به راهويه قول دي كله چي څوك دورځي يا دشپي دخوب نه رابيدار شي نو لاس دي په اوبو كي نه غوبه كوي ترڅو چي يي وينخلي نه وي.

حل لغات : "استيقظ" استيقاظا دباب استفعال نه دي په معني دبیدارولو. يدخل: ادخل يدخل ادخلا معني داخلول، الفرج: په شيانو كي خلل پيدا كول ، سرحد، كشادگي، انساني شرمگاه ته هم فرج وييلي شي. دباب نصر نه راځي. يغسلها: اغتسل يغتسل اغتسالا معني غسل كول ، غسل يغسل غسلا وينخل مغتسل معني غسل خانه ، غسيل وينخلي شوي ، غاسل معني دوبي.

تشریح : عموما په عربو كي دا عادت وو چي دورې او لوي استنجاء دپاره به يي كانږي استعمالول او صرف دكانږو په استعمال اكر كه هر څومره كوشش اوشي دنجاست څه ناڅه اثر ضرور باقي پاتي كيږي او عربو خو به لنك اغوستلو او علاقه يي گرمه وه بعضي وخت به په

¹ صحيح البخاري/الوضوء ٢٦ (١٦٢) . صحيح مسلم/الطهارة ٢٦ (٢٤٨) . سنن ابی داود/الطهارة ٢٩ (١٠٢) . سنن النسائي/الطهارة ١ (١) . و١١٦ (١٦١) . والغسل ٢٩ (٢٢٢) . سنن ابن ماجه/الطهارة ٢٠ (٢٩٢) . (تحفة الأشراف: ١٢١٨٩ و ١٥٢٠٣) . موطا امام مالك/الطهارة ١٢ (٩) . مسند احمد (٢/٢٢١) ٢٥٣، ٢٥٩، ٢٢٩، ٢٨٢.

خوب کي ددوي لاسونه محل دنجاست ته ورسيدل نو لاسونه به يي پليت شول ځکه چي دغه هومره نجاست پخپل محل کي معاف دي مگر په بل محل کي معاف نه دي نو که داسي کس دبیداريدو نه پس دلاسونو وينځلو نه مخکي په اوبو کي لاس غوپه کړي نو اوبه پليتيږي نو په دي وجه رسول الله صلي الله عليه وسلم حکم اوکړو چي اول به دوه يا دري ځله لاس اووينځي نو بيا په لوبني کي لاس غوپه کولي شي.

په دي حديث کي په څلورو خبرو پوهيدل پکار دي، اوله خبره داده ناپاکي چي څو پوري پخپل محل کي وي معاف ده او دمحل نه چي متجاوز شي نو معاف نه ده لکه په خيټه کي اودس ماتي او په اودس ماتي او بدن کي وينه او حال دادي چي ددي گندگي سره مونځ کول درست دي ځکه چي دا پخپل محل کي پراته دي دارنگي دنپاکي چي کوم اجزاء په مخرج کي پراته دي هغه معاف دي مگر کله چي په لاس باندې پوري شي نو معاف نه وي اوس دلاس وينځلو نه بغير په اوبو کي لاس غوپه کول پکار نه دي او که داسي اوشي نو اوبه به پليتي شي.

دويمه خبره يو فقهي مسئله ده چي ناپاکه جامه دي دري پيري اووينځلي شي او هر ځل دي نچور کړي شي دا مسئله هم دي حديث نه مستفاد دي او دفقهي تمام مسائل ضرور ديو نص نه ماخوذ وي برابره خبره ده چي صراحتاً ماخوذ وي او که استنباطاً، دبعضي خلقو دا خيال دي چي ډير زيات مسائل فقهاؤ دخپل ځان نه جوړ کړي دي دا خبره صرف ځان ته دهوکه ورکول دي او د فريب نه علاوه نور هيڅ نه دي.

دريمه خبره دا معلومه شوه دحکم مدار په علت وي کله چي علت اوموندلي شي نو حکم به اوموندلي شي او چي علت باقي پاتي نشي نو حکم هم باقي نه پاتي کيږي لکه دشرابو حرام کيدل دنشي راوستلو په وجه دي خو چي سرکه ورنه جوړه شي او نشه پکي باقي پاتي نشي نو حرمت به مرتفع شي او په حکمت دحکم مدار نه وي برابره خبره ده چي حکمت باقي وي او کنه وي مگر حکم باقي وي او علت هميشه يو وي او حکمتونه ډير هم کيدي شي مثلاً په يو لوي لوبني کي يو مجلس ته اوبه راوړلي شي نو ددي څه حکم دي دا به په يوه ساه کي ځکي او په لوبني کي به ساه نه اخلي، په دي کي دوه حکمتونه دي يو حکمت دادي وروسته چي دچا داوبو څکلو نمبر دي هغه به دا نه خوښوي او دويمه خبره اوبه به په جسم کي خوري شي مگر اوس په گلاسونو او وړو لوبنو کي اوبه څکلي کيږي نو اولني حکمت خو ختم شو مگر دويم حکمت اوس هم باقي دي دا رنگي دلاسونو وينځلو نه بغير په لوبني کي دلاس غوپه کولو په ممانعت کي هم دوه حکمتونه دي يو احتمال دنجاست دي او دويم پاکوالي داوبو دي اولني حکمت خو اوس باقي نه دي پاتي شوي ځکه چي اوس خو خلق په اوبو استنجاء کوي مگر دويم حکمت اوس هم باقي دي خو انسان کله کله دنوم نه ښکته هم لاس اوړي او کله کله ترخونو لره هم لاس اوړي او کله کله په پوزه کي گوته وهي په دي ځايونو کي اگر چي ناپاکي نشته مگر

خيري خو شته نو دنظافت غوښتنه اوس هم همدا ده چي دلاسونو وينځلو نه بغير په لوښي کي لاس اونه وهلي شي

څلورمه خبره امام مالک په نزد په حديث کي مذکوره حکم صرف دنظافت دباب نه دي دطهارت او عدم طهارت سره يي هيڅ تعلق نشته او دنورو اهل علمو په نزد ددي تعلق دنظافت او طهارت دواړو سره شوي دي او دا ځکه کچري باليقين په لاسونو باندي پليتي پوري شوي وي او چا دوينځلو نه بغير په لوښي کي غوپه کړل نو د دري واړو امامانو په نزد اوبه پليتيږي او دامام مالک په نزد که داوبو کوم وصف بدل شوي نه وي نو نه پليتيږي دا مسئله به په تفصيل سره وړاندي راشي

مسئله: کچري دلاس دپليتيډو يقين يا ظن غالب راشي نو په اوبو کي دغوپه کولو نه مخکي ددي وينځل فرض دي او که دوينځلو نه مخکي يي په اوبو کي غوپه کړي نو اوبه به گنده شي او که صرف دنپاکي احتمال وي نو بيا دلاسونو وينځل سنت مؤکد دي نو که په دي صورت کي دوينځلو نه بغير چا لاسونه په اوبو کي غوپه کړل او دا يوفقيهي قانون دي "اليقين لايزول بالشك" يعني که کومه خبره يقيني وي هغه په شك نه ختميږي او که لاسونه په يقيني طور پاک وي نو داسي وخت کي په اوبو کي دغوپه کولو نه مخکي ددي وينځل مستحب دي دي وخت کي به دحکم تعلق صرف دنظافت سره وي

دراوي حالات: په ما قبل بابونو کي بار بار تير شوي دي

٢٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّسْبِيَةِ عِنْدَ الْوُضُوءِ

د اودس وخت کي د بسم الله ونيلو بيان

٢٥- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضِيُّ، وَبَشَرُ بْنُ مُعَاذٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَزْمَلَةَ، عَنْ أَبِي ثِفَالٍ الْمُرِّي، عَنْ رَبَّاحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ حُوَيْطِبٍ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِيهَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا وَضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، وَأَنْسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: لَا أَعْلَمُ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثًا لَهُ إِسْنَادٌ جَيِّدٌ، وَقَالَ إِسْحَاقُ: إِنَّ تَرْكَ التَّسْبِيَةِ عَامِدٌ أَعَادَ الْوُضُوءَ وَإِنْ كَانَ نَاسِيًا أَوْ مُتَأَوِّلًا أَجْزَأَهُ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: أَحْسَنُ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثُ رَبَّاحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَرَبَّاحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِيهَا، وَأَبُوهَا سَعِيدُ بْنُ زَيْدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ نُفَيْلٍ، وَأَبُو ثِفَالٍ الْمُرِّي

اسمه: ثُمَامَةُ بْنُ حُصَيْنٍ، وَرَبَّاحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ هُوَ أَبُو بَكْرِ بْنُ حُوَيْطِبٍ، مِنْهُمْ مَنْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ، فَقَالَ: عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حُوَيْطِبٍ، فَتَنَسَبَهُ إِلَى جَدِّهِ. (١)

ترجمه: د سعيد بن زيد رضي الله عنه بيان دي درسول الله صلي الله عليه وسلم ته مي اوريدلي دي چي فرمايل يي څوڪ چي د اودس وخت كي بسم الله اونه لولي نو اودس يي نه کيږي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عائشه، ابوهريره، ابو سعيد خدری، سهل بن سعد او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

دامام احمد بن حنبل قول دي ماته په دي باب كي هيڅ يو صحيح حديث معلوم نه دي چي سند يي بهتر وي.

اسحاق بن راهويه وائي کچري څوڪ قصدا بسم الله وئيل پريږدي نو هغه دي دوباره اودس اوکري او که په هيره ورنه پاتي شي او يا هغه په دي حديث كي تاويل کوي نو دا به دده دپاره کافي وي.

دمحمد بن اسماعيل بخاري قول دي چي په دي باب كي دتولو نه ښکلي سند والازير بحث حديث د رباح بن عبد الرحمن دي يعني د سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل حديث دي.

٢٦_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلَوَانِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عِيَّاضٍ، عَنْ أَبِي ثِقَالٍ الْمُرِّي، عَنْ رَبَّاحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ حُوَيْطِبٍ، عَنْ جَدِّهِ بَنِي سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

تشریح: دماقبل سره ربط ظاهر دي چي د اودس دپاره دلاس وينځلو وخت كي نيت كول کافي دي دا په هغه وخت كي کله چي تسميه په نيت محمول شي او که تسميه پخپله معني محمول کړي نو مطلب به دا وي چي عند الوضوء بسم الله لولي.

په دي باره كي دفقهاؤ اختلاف دي چي دتسميه عند الوضوء حيثيت څه دي.

مذاهب داهل علموپه باره دتسميه عند الوضوء كي

اول مذهب دائمه ثلاثه دي ددوي په مشهور قول كي داودس په شروع كي بسم الله وئيل سنت دي.

^١ سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢١٨ (٢٩٨)، تحفة الأشراف: (٢٣٤٠) مسند احمد (٢/٤٠) و (٥/٢٨١٢٨٢) و (٦/٢٨٢) (حسن).

دويم ابن عربي دترمذي په شرح کي او علامه عيني په عمدة القاري کي دامام مالک دا قول نقل کړي دي چي تسميه عندالوضوء بدعت دي.

دریم مذهب داهل ظواهر دي ددوی په نزد تسميه عندالوضوء واجب ده.

علامه ابن همام هم دتسميه عندالوضوء په وجوب قول کړي دي لیکن دده دشاگرد قاسم بن قطلوبغه قول دي چي دا قول دتفرداتو دشیخ نه دي او ابن همام تقریبا لس تفردات کړي دي دلائل دجمهورو: په قران ایت کي چي د اودس متعلق دي صرف دخلوو فرائضو ذکر دي او که تسميه عندالوضوء فرض وي نو په دي ایت کي به ددي ذکر هم شوي دي.

دويم دليل: در رسول الله صلي الله عليه وسلم د اودس نقل کونکي چي کوم صحابه دي ددوی تعداد تقریبا ۲۴ دي او په دوی کي هیچا هم دتسميه ذکر نه دي کړي که تسميه فرض یا واجب وي نو صحابه کرامو به در رسول الله د اودس بیانولو وخت کي ددي ذکر هم کړي وو.

حافظ جمال الدين ذيلعي په نصب الرايه کي دشلو صحابه کرامو نه په پوره تفصيل سره دنقل کولو نه پس ليکي هذا يعني په دي تمامو احاديثو کي ما هیچرته هم دتسميه حکم اونه موندلو، ابن عمر او عبدالله ابن مسعود رضي الله عنهما روايت دي "من توءاء و ذکر اسم الله عليه كانت طهور لجميع بدنه ومن توءاء ولم يذكر اسم الله عليه كانت طهورا لاعضاء وضوءه" يعني څوک چي د اودس په شروع کي بسم الله او وائي نو په دي اودس دده تمام اندامونه پاکيږي او که بسم الله اونه وائي نو صرف د اودس اندامونه به يي پاک شي.

دا حديث په دي خبره دلالت کوي که څوک بسم الله او وائي نو ثواب يي زیاتيږي او که څوک يي پرېږدي نو اعضاء دطهارت يي پاک شول مگر ثواب يي کامل نشو.

په نورو تطهيراتو دقياس تقاضا داده لکه څرنگه چي په دوی کي تسميه فرض او واجب نه ده دا رنگي د اودس نه مخکي هم فرض او واجب نه ده.

اهل ظواهر چي قائلين دوجوب دي دحديث الباب نه استدلال کوي مگر دمذکوره حديث نه متعدد جوابات شوي دي.

(۱) دا حديث ضعيف دي ددينه په وجوب استدلال نشي کيدي چنانچي امام ترمذي دامام احمد قول نقل کړي دي "قال احمد لا اعلم في هذا الباب حديثا له اسناد جيد".

(۲) په قطع دنظر سره دسند نه دا حديث په وجوب دتسميه کي محکم نه دي ځکه چي دلا استعمال دنفس شي او وصف شي دنفي دپاره هم راځي لکه "الايمان لمن لا امانة له".

(۳) په اودس کي دوه حیثیتونه دي (۱) دعبادت کیدو په حیثیت په دي باندي اجر او ثواب مرتب کيږي (۲) کونه مفتاحا للصلوة، دحديث مدلول دادي چي دعبادت کیدو په حیثیت تسميه ضروري ده مگر ددينه دا چرته لازميږي چي دمفتاح الصلوة کیدو دپاره هم تسميه ضروري ده همداوجه ده چي په حديث کي طهور لفظ نشته بلکه لاوضوء لفظ دي بلکه وضوء

په معني د وضاعت دي يعني د اعضاؤ پر قيدل (غر المحجلين) شرط نه دي ځكه چي ددي تعلق داخرت د امور و سره دي د حديث مطلب دادي چي د قيامت په ورل به د تارك تسميه اعضاء نه پرقيزي او اودس يي كيږي معلومه شوه چي د اثارو د ترتيب په اعتبار سره تسميه ضروري ده او د طهارت په حيثيت سره ضروري نه ده مدني رحمة الله عليه فرمائي په دي حديث كي دا بنكلي توجيه دامام ابو حنيفه رحمة الله عليه نه مروي ده.

۲۱- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَضْمَضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ

د غرغري او استنشاق (په پوزي او خوله كي اوبواچولو) بيان

۲۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، وَجَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا تَوَضَّأْتَ فَأَنْتَنِرْ، وَإِذَا اسْتَجْمَرْتَ فَأَوْتِرْ ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ، وَلَقِيْطِ بْنِ صَبْرَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَالْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ، وَوَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ سَلَمَةَ بْنِ قَيْسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِيْمَنْ تَرَكَ الْمَضْمَضَةَ وَالِاسْتِنْشَاقَ، فَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ: إِذَا تَرَكَهُمَا فِي الْوُضُوءِ حَتَّى صَلَّى، أَعَادَ الصَّلَاةَ وَرَأَوْا ذَلِكَ فِي الْوُضُوءِ وَالْجَنَابَةِ سَوَاءً وَبِهِ. يَقُولُ ابْنُ أَبِي لَيْلَى، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ أَحْمَدُ: الْإِسْتِنْشَاقُ أَوْ كَدُّ مِنَ الْمَضْمَضَةِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: يُعِيدُ فِي الْجَنَابَةِ وَلَا يُعِيدُ فِي الْوُضُوءِ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَبَعْضِ أَهْلِ الْكُوفَةِ، وَقَالَتْ طَائِفَةٌ: لَا يُعِيدُ فِي الْوُضُوءِ وَلَا فِي الْجَنَابَةِ لِأَنََّّهُمَا سُنَّةٌ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَا تَجِبُ إِلَّا عَادَةٌ عَلَى مَنْ تَرَكَهُمَا فِي الْوُضُوءِ وَلَا فِي الْجَنَابَةِ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ فِي آخِرَةٍ. (١)

ترجمه : سلمه بن قيس رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي كله چي اودس كوي نو پوزه سون كړي او كله چي په لوتو استنجاء كوي نو طاق لوتي استعمال كړي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عثمان بن عفان، لقيط بن صبره، ابن عباس، مقدم بن معدي كرب، وائل بن حجر، او ابو هريره رضي الله عنهم احاديث وارد دي. ليكن د سلمه بن قيس والا حديث حسن صحيح دي.

¹ سنن النسائي/الطهارة ۴۲ (۸۹) سنن ابن ماجه/الطهارة ۲۲ (۲۰۶) (تحفة الأشراف: ۳۵۵۶)

او چي څوڪ غرغره اونکري او په پوزه کي اوبه وانچوي دهغه باره کي په اهل علمو کي اختلاف دي ديوي ډلي قول دي کله چي څوڪ دا دواړه څيزونه په اودس کي پريږدي او مونځ اوکري نو دا مونځ دي راوگرځوي ددي خلقو دا خيال دي چي د اودس او دجنابت په غسل کي دا حکم يوشان دي.

ابن ابي ليلي، عبدالله بن مبارك، احمد بن حنبل، اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) رحمهم الله مذکوره قول کري دي مگر امام احمد مزید وائي چي په پوزه کي اوبه اچولو حکم دغرغري دحکم نه زيات معتد دي.

داهل علمو يو جماعت وائي چي په غسل کي غرغره نه کولو او په پوزو کي اوبه نه اچولو په صورت کي دي دوي مونځ راوگرځوي او اودس دي نه راگرځوي دا قول د سفيان ثوري او بعضي اهل کوفه دي او ديوي ډلي قول دي چي نه به اودس راگرځوي او نه به غسل راگرځوي ځکه چي دا دواړه کارونه مسنون دي نو څوڪ چي دي لره په اودس او غسل کي پريږدي په هغه دمونځ او غسل اعاده واجب نه ده دا قول دامام مالک او امام شافعي اخري قول دي.

حل لغات: اعاد: اعاد يعيد باب افعال په معني دواپس کولو او په مجردو کي دنصر نه عود گرځيدل ددي نه علاوه دنورو معانيو دپاره هم راځي.

تشریح: د مضمض الماء في فيه معني په خوله کي اوبه گرځول دي يعني غرغره کوي او داستنشق معني په پوزه کي اوبه رابنځل دي او بيا د ساه په طاقت دي لره بهر غورځولو ته استنثار ونيلي شي.

دمضمضي او استنشاق دحکم متعلق مذاهب دفتهاو

(۱) د عبدالله بن مبارك امام احمد، اسحاق بن راهويه، او ابن ابي ليلي قول دي چي مضمضه او استنشاق په اودس او غسل دواړو کي واجب دي او دامام احمد دا قول هم دي چي استنشاق او استنثار دمضمضي نه زيات مؤکد دي.

(۲) مگر دامام شافعي او امام مالک په نزد باندي په اودس او غسل دواړو کي مضمضه او استنشاق سنت دي.

(۳) دامام ابو حنيفه او امام ثوري قول دي چي په اودس کي دواړه سنت دي او په غسل کي غرغره واجب ده.

ارشاد نبوي دي کله چي تاسو اودس کوي نو پوزه سونږ کړئ او چي داستنجا دپاره کانږي لټوي نو طاق عدد استعمال کړئ، په استجمر کي س ت دطلب دپاره دي او ماده يي جمع ده چي معني يي کانږي دي او دلته دطاق نه مراد بالاجماع ديو نه پس طاق عدد دي.

مگر امام شافعي د حديث ۛ دويمې جملې نه استدلال کړي دي او وجوب يې مراد کړي دي چنانچې دهغه په نزد په استنجاء کې تثليث واجب ده او د اولنۍ جملې نه يې استنجاء مراد کړي ده چنانچې امام شافعي مضمضه او استنشاق سنت گنړي او امام مالک د حديث په دواړو جملو کې استحباب مراد کړي دي او امام احمد په دواړو جملو کې وجوب مراد کړي دي ځکه چې دده په نزد په استنجاء کې تثليث او په اودس کې مضمضه او استنشاق دواړه واجب دي. دامام احمد استدلال داسې دي چې انتشار او وتر دواړه د امر صيغي دي او امر مقتضي دوجوب دي نو په دې وجه دا دواړه واجب دي مگر امام مالک او امام شافعي وائي چې بيشکه امر مقتضي دوجوب دي مگر دقرائنو په موجودگي کې د امر بله معني هم مراد کيدې شي ددوی په نزد په دواړو کې د استحباب دپاره دي ځکه چې مضمضه او استنشاق په امورو د فطرت کې شميرلي شوي دي او د فطرت معني سنت ده او د جنابت په غسل کې په ظاهري بدن وينځلو حکم دي او دخولي او پوزي داخلي حصه اگر چې من وجه ظاهر ده مگر من وجه باطن ده نو ځکه ددوی په نزد په غسل کې ددې دواړو وينځل ضروري نه دي. ليکن دامام ابو حنيفه او امام ثوري په نزد دواړه په اودس کې سنت دي ځکه چې دا د فطرت د امورو نه دي مگر په غسل د جنابت کې دواړه واجب دي ځکه چې ارشاد الهي دي "وان كنتم جنباً فاطهروا" يعني که تاسو په جنابت کې يۍ نو ښه پاکي حاصله کړۍ او د ښې پاکۍ حاصلولو طريقه همدا ده چې د بدن هره ظاهري حصه وي دا او وينځلي شي او چې کومه من وجه ظاهري ده لکه دخولي پوزي دننه حصه دا هم او وينځلي شي. ددې تفصيل دادي چې په جسم کې درې حصې دي يوه حصه مکمل ظاهر ده او بعضې حصه مکمل باطن ده او بعضې من وجه ظاهر ده او من وجه باطن ده کومه حصه چې مکمل باطن ده دهغي وينځل نه په اودس کې ضروري دي او نه په غسل کې او چې کومه حصه مکمل ظاهر ده دهغي وينځل په دواړو کې ضروري دي او چې کومه حصه بين بين ده لکه دخولي او پوزي داخلي حصه نو ددې وينځل په اودس کې فرض نه دي مگر سنت دي ليکن په غسل کې ددې وينځل فرض دي ځکه چې په جنابت د غسل کې د ښه پاکۍ حاصلولو حکم دي او دخولي او پوزي داخلي حصه ځکه بين بين ده چې دروژي په حالت کې په خوله او پوزه کې اوبو اچولو سره روژه نه ماتېږي معلومه شوه چې دا ظاهري ده او په لعاب تيږولو سره هم روژه نه ماتېږي دا رنگي که څوک خوله بنده کړي نو بيا ورته دننه حصه نه ښکاري او که پوزه بنده کړي نو ددې داخلي حصه ورته هم نه ښکاري مگر که خوله وازه کړي او پوزه پورته کړي نو بيا يې داخلي حصه ښکاريدي شي نو په دې وجه دا دواړه من وجه باطن دي او من وجه ظاهر دي او دسترگي

حال هم اکر چي همداسي دي مگر ددي په وينخلو کي حرج دي نو خکه ددي دوينخلو حکم نشته.

فائده: امام مالک رحمۃ اللہ علیہ دښي پاکی حاصلولو شکل دا تجویز کړي دي چي په غسل دجنابت کي دلك يعني مړل د بدن ضروري دي او دا يي فرض گرځولي دي نو خکه يي مضمضه استنشاق فرض کړي نه دي.

۲۲۔ بَابُ الْمَضْمُضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ مِنْ كَفٍّ وَاحِدٍ

په مضمضه او استنشاق (خولي او پوزي ته اوبه اچول) په يوه لپه کي

کف ورغوي ته وئيلي شي او مراد ورنه چونک وي ددواړو په يو ځاي کولو سره اوبه راخستل لکه لپه دکول او چي په يو لاس کي راواخلي نو دپته چونک وئيلي شي.

په احاديثو کي دمضمضي او استنشاق مختلفي طريقي راغلي دي په بعضي کي ديو چونک ذکر دي په بعضي کي د دوو او په بعضي کي د دريو او په بعضي کي د شپږو ذکر راغلي دي پس اودس کونکو ته چي څنگه اسانه وي هغه شان دي وکړي.

دټولي دنيا حالات يو شان نه وي زموږ په علائقو کي خو دالله په فضل اوبه ډيري دي ليکن په دنيا کي بعضي داسي ځايونه هم شته چرته د اوبو کمي وي هلته په يوي لوتي اوبو پوره کور اودس کوي ددي قسمه مسائلو اهميت په هغه ځاي کي وي چرته چي داوبو کمي وي ليکن که څوک انتهائي کامل پاکی حاصلول غواړي نو مضمضه او استنشاق دي دري پيري او کړي لکه چي دښي کریم صلي الله عليه وسلم نه سوال او کړي شو چي په يوه کپړه کي مونځ کيږي؟ رسول الله افرمائيل "اولکلکم ثوبان" يعني په تاسو کي دهر يو سري دوه دوه جامي دي نو بيا دا ضروري څنگه گرځيدي شي دابى بن کعب نه مروي دي "الصلوة في الثوب الواحد سنة" يعني په يوه کپړه کي مونځ کول سنت دي او مونږ به درسول الله په زمانه کي داسي کول او زموږ دا عمل به بدنه گنرلي کيدو مگر ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي دا حکم په هغه وخت کي دي کله چي دجامو کمي وي او چي کله الله تعالي فراخي راوستله دهغي نه پس مونځ په دوه جامو کي بهتر دي (مشکوۃ باب التستر) دلته هم دا مسئله ده چي په کومو علائقو کي داوبو کمي دي هغوی په هر يو روايت عمل کولي شي ليکن په کومو علائقو کي چي اوبه ډيري دي دهغه مقام دخلقو دپاره په افضل عمل کول بهتر دي.

٢٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كَفِّ وَاحِدٍ، فَعَلَّ ذَلِكَ ثَلَاثًا". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رَوَى مَالِكٌ، وَابْنُ عُيَيْنَةَ وَغَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، وَلَمْ يَذْكُرُوا هَذَا الْحَرْفَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كَفِّ وَاحِدٍ، وَإِنَّمَا ذَكَرَهُ خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَخَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ثِقَةٌ حَافِظٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: الْمَضْمَضَةُ وَالِاسْتِنْشَاقُ مِنْ كَفِّ وَاحِدٍ يُجْزِئُ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: تَفْرِيقُهُمَا أَحَبُّ إِلَيْنَا، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنَّ جَمْعَهُمَا فِي كَفِّ وَاحِدٍ فَهُوَ جَائِزٌ، وَإِنْ فَرَّقَهُمَا فَهُوَ أَحَبُّ إِلَيْنَا. (١)

ترجمه: د عبدالله بن زيد رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي ما نبي كريم صلي الله عليه وسلم ليدلي وو چي په يو چونكه كي يي اوبه راواخستلي او غرغره يي ورباندي اوكره او په پوزه كي يي واچولي او دا كار يي دري پيري او كړو. امام ترمذي وائي په دي باب كي د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه هم يو روايت وارد دي.

د عبدالله بن زيد رضي الله عنهما دا حديث حسن غريب دي. امام مالك، سفيان ثوري، ابن عيينه او بعضي نورو اهل علمو دا حديث د عمرو بن يحيى په سند روايت كړي دي ليكن دوى دا خبره نه ده ذكر كړي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په يو چونك اوبو غرغره او استنشاق دواړه او كړل دا رنگي صرف خالد ذكر كړي دي او خالد دمحدثينو په نزد ثقه او حافظ دي ليكن د بعضي اهل علمو قول دي چي صرف په يو چونك اوبو غرغره او استنشاق كول كافي دي او د بعضي نورو اهل علمو قول دي چي د دواړو دپاره جدا جدا اوبه راخستل زيات بهتر دي امام شافعي وائي چي دا دواړه يي په يو چونك كي جمع كړل نو جائز دي ليكن كه په جدا جدا چونك يي او كړي نو دا زموږ په نزد زيات بهتر دي.

حل لغات: الاستنشاق: معني په پوزه كي اوبه اچول، مصدر د باب استفعال دى.

^١ صحيح البخارى/الوضوء ٣٨ (١٨٥)، ٣٩ (١٨٦)، ٤١ (١٩١)، ٤٢ (١٩٢)، ٤٥ (١٩٤)، صحيح مسلم/الطهارة ٤ (٢٣٥)، سنن ابى داود/الطهارة ٥٠ (١١٨)، سنن النسائى/الطهارة ٨٠٨٢ (٩٤، ٩٨، ٩٩)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٥١ (٢٣٢) تحفة الأشراف: (٥٢٠٨) موطا امام مالك/الطهارة (١)، مستند احمد (٣٩، ٣/٣٨)، سنن الدارمى/الطهارة ٢٨ (٤٢١)

تفریقهما: فرق تفريقا وتفرقة جدا جدا کول شعره يعني په ويختو کي لار وځکل ، الفاروق
معني هغه کس څوک چي حقي فيصلې کوي.

تشریح : په دي مسئله کي اختلاف دي چي په مضمضه او استنشاق کي فصل اولي دي او که
وصل اولي دي؟ دفصل په صورت کي دواړو دپاره شپږ پيري اوبو پورته کولو ته حاجت راځي
او دوصل په صورت کي ددواړو دپاره درې پيري اوبه پورته کول پکار دي پس په دي باره کي
دوه مذاهب دي دامام احمد په نزد په مضمضه او استنشاق کي وصل اولي دي او همدا قول په
يوروايت کي دامام شافعي او امام مالک هم دي ددوي حديث الباب نه استدلال کوي چي
"مضمض او استنشاق من کف واحد فعل ذلك ثلاثا" ددينه معلومه شوه چي وصل اولي دي.

دشوافعود استدلال نه جوابات: ددوي داستدلال نه مختلف جوابات دي يو جواب دادي دا
روايت په بيان دجواز محمول دي او دجواز خو مونږ هم قائل يو.

دويم جواب دادي: د من کف واحد مطلب دادي چي رسول الله په مضمضه او استنشاق کي يو
لاس استعمال کړي دي په خلاف دنورو اعضاو د اودس ځکه چي ددوي دپاره دواړه لاسونو
استعمالولو ته ضرورت وي.

درېم جواب: من کف واحد دتنازع الفعلان دقبيلي نه دي او ددي تعلق به دمضمضي او
استنشاق دواړو ته به وي تقدير دعبارت به داسي وي مضمضه من کف واستنشاق من کف او
دواحد قيد دتثنيه داحتراض دپاره دي او د فعل ذلك ثلاثا تعلق ددواړو جملو سره جدا جدا
دي معني به دا وي فعل ذلك کل واحد من المضمضه والاستنشاق ثلاثه مرات ددينه دا ثابته
شوه چي فصل اولي دي او وصل اولي نه دي.

دويم مذهب دامام ابو حنيفه دي دده په نزد په مضمضه او استنشاق کي فصل اولي دي او
وصل اونې نه دي او همدا قول په يوروايت کي دامام مالک او امام شافعي نه هم منقول دي.
ددوي دليل: په ابوداود کي دطلحه بن مصرف رضي الله عنه روايت دي وفيه "فرائيته يفصل
بين المضمضه والاستنشاق" يعني ما رسول الله صلي الله عليه وسلم اوليدلو چي د اودس په
دوران کي يې په مضمضه او استنشاق کي فصل يعني جدائي راوستله.

دويم دليل د ابو داود دا روايت دي "فتمضمض ثلاثا واستنشاق ثلاثا" ددي حديث نه هم فصل
ثابتيري معلومه شوه چي فصل اولي دي.

دراوي عبدالله بن زيد رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله کنیه ابو محمد قبيله خزرج دپلار نوم يې زيد دی او دمور نوم يې ام عماره وو
دهجرت نه پس مسلمان شوی وو او دبدر نه علاوه په تمامو عزواتو کي شريک شوی دی او هم

ده مسليمه الكذاب دتوري په وار قتل كړی وو كله چي وحشي وهلی وو.
په ۲۳ هجري كي وفات شوی دی چي عمري يي په دغه وخت كي ۷۵ كلونه وو په كتابونو كي دده
يو دوه نور نومونه هم راغلي دي اول خلاد ، دويم علي يو څو روايات ورنه منقول دي او دده نه
نقل دروايت كونكي عباد بن تميم، سعيد بن مسيب، يحيي بن عماره، واسع بن حبان، عباده
بن حبيب وغيره دي.

۲۳- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَخْلِيلِ اللَّحْيَةِ

د بيري دخلا لولوبيان

۲۹- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أَبِي الْمُخَارِقِ أَبِي أُمَيَّةَ،
عَنْ حَسَّانَ بْنِ بِلَالٍ، قَالَ: رَأَيْتُ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ تَوَضَّأَ، فَخَلَّلَ لِحْيَتَهُ، فَقِيلَ لَهُ: أَوْ قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ:
أَتُخَلِّلُ لِحْيَتَكَ، قَالَ: وَمَا يَمْنَعُنِي وَلَقَدْ "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَلِّلُ لِحْيَتَهُ". (١)

ترجمه : دحسان بن بلال نه روايت دي فرماني چي عمار بن ياسر رضي الله عنه مي اوليدو
چي كله يي اودس اوکړو نو خپله بیره يي خلال کړه ورته اوونيلي شول او که حسان راوي
اوونيل چي ما ورته اوونيل ايا ته دخپلي بيري خلال کوي؟ هغه په جواب كي اوونيل د بيري
خلال به ولي نه کوم دکله نه چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم لره د بيري په خلال کولو
ليدلي دي.

تخریج: سنن ابن ماجه/ الطهارة ۵۰ (۴۲۹) (تحفة الأشراف: ۱۰۳۲۶).

حل لغات : خَلَّلَ: خَلَّلَ يُخَلِّلُ تَخْلِيلًا : د باب تفعیل نه بیره خلالول.

تشریح : ددي حديث په ضمن كي دوه مسئلي دي اوله مسئله داده بیره په دوه قسمه ده يوه
رنگی بیره ده او بله گنړه بیره ده که بیره رنگی وي او دويختو لاتدي څرمن بنکاري نو په
داسي صورت كي دلاندې څرمن وينخل ضروري دي او که بیره گنړه وي يعني دويختو لاتدي
څرمن نه بنکاري نو څومره ويخته چي دمخ په دائره كي داخل دي دهغي وينخل فرض دي او
چي کوم ويخته دمخ د دارى نه خارج دي دهغي وينخل فرض نه دي او نه يي مسح ضروري دي
البته د بيري خلال کول يو ادب دي.

او په شرح وقايه کي چي کومه مسئله بيان شوي ده چي د پيري د خلورمي حصي وينخل فرض دي دا مفتي به قول نه دي اشرف علي تهانوي په امداد الفتاوي کي دشامي په حواله ليکلي دي چي د پيري کوم ويخته دمخ په حدودو کي داخل دي دهغي وينخل فرض دي او د زورپندو ويختو وينخل فرض نه دي البته اولي دي (امداد الفتاوي)، دويمه مسئله داده د ائمه ثلاثه او امام ابو يوسف په نزد د پيري خلال کول سنت دي او امام ابو حنيفه او امام محمد په نزد ادب دي د ادب تعريف دادي مايحمد فعله ولايذم ترکه، يعني چي کول يي قابل د تعريف وي او پريخودل يي سبب دمذمت نه وي د ادب درجه دندب د درجي نه لږه لاندې ده امام ابو حنيفه د پيري د تخليل د ادب کيدو قول په يو خو وجو اختيار کړي دي، اوله وجه داده ددي باب تمام روايات ضعيف دي د عمار رضي الله عنه دروايت په اولني سند کي عبدالکريم راوي ضعيف دي بيا د حسان نه د عبدالکريم سماع ثابت نه ده پس دا روايت منقطع هم دي، دويم د عثمان رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دخپلي پيري خلال کولو ددي روايت سند هم څه خاص د کار نه دي ځکه چي په عامر شعبي امام ذهبي دمستدرک په تلخيص کي تنقيد کړي دي مگر د امام ترمذي او امام بخاري په قول دا راوي ثقه دي ځکه دي حديث ته ترمذي حسن صحيح ويلي دي مگر په حقيقت کي دا روايت دا علي درجي نه دي، دريم دا چي عمار رضي الله عنه يي د پيري په خلالولو اوليدو د دينه د شاگردانو تعجب کول او سوال کول چي هغه په پيره کي خلال کولو ددي خبري دليل دي چي د عمار فعل نااشنا وو او دا خبره هغه صورت کي ممکن ده کله چي په مسلمانانو کي ددي رواج نه وي کچري تخليل د پيري سنت وي نو دا کار به په مسلمانانو کي ضرور رائج وو مگر چونکه روايات متعدد دي نو په دي وجه دوي لره د څه ناڅه درجي اعتبار دي پس د دينه صرف د ادب د درجي حکم ثابت کيدي شي.

د عمار بن ياسر رضي الله عنه حالاته

نوم عمار کنیه ابو اليقظان د پلار نوم ياسر د مور نوم سميه عمار او صهيب بن ثنان په يو ځاي دارقم بن ابي ارقم په کور کي مسلمانان شوي وو او تردغه وخته تقريبا ديرشت کسان مسلمانان شوي وو (فتح الباري).

دي خاندان د دين د پاره ډير مشقت برداشت کړو دده مور د اسلام په تاريخ کي هغه اولني زنانه ده کومه چي د اسلام د پاره شهیده شوي ده او دده پلار ياسر او دده ورور عبدالله هم شهيدان شوي وو (اصابه).

يوخل نبي کریم صلي الله عليه وسلم او فرمايل اي د عمار خاندان ستاسو د پاره دي بشارت وي جنت ستاسو انتظار کوي.

ليکن د تاريخ والا په دي کي اختلاف دی چي حبشي ته يي هجرت کړی وو او که نه وو ليکن مديني ته يي هجرت کړی وو او رسول الله صلي الله عليه وسلم دده ورور ولي د حذيفه بن اليمان

انصاري سره مقرر ڪري وه په ٽولو غزواتو کي در رسول الله سره شريڪ شوي وو او په جنگ يمامه کي بي يوغور شهيد شو بيا عمر رضي الله عنه دهجرت په شلم کال کال صفر کي دڪوفي والي مقرر ڪيو کال او نهه مياشتي والي پاتي شوي.

شهادت په جنگ صفين کي شهيد شو کله چي ده ته دڇڪلو دپاره شوده ور ڪري شونو وئيل بي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چي په دنيا کي به ستا اخري توخه شوده وي ابن الغاويه په نيزه او وهلو او زخمي شو او بيا يوبل شامي دده سر دتن نه جدا ڪيو طبقات ابن سعد.

علي رضي الله عنه ورباندي جنازه او ڪړه او په دي وخت کي دده عمر ۹۱ کلونه وو او په ڪوفه کي همدا صحابي دفن شوي دي.

۱۲۲ احاديث دده نه مروي دي چي دوه په دي کي متفق عليه دي.

۳۰۔ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ حَسَّانِ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ عَمَّارٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ، وَعَائِشَةَ، وَأَمْرِ سَلَمَةَ، وَأَنْسٍ، وَابْنِ أَبِي أَوْفَى، وَأَبِي أَيُّوبَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَبَّغْتُ إِسْحَاقَ بْنَ مَنْصُورٍ، يَقُولُ: سَبَّغْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: لَمْ يَسْبَغْ عَبْدُ الْكَرِيمِ مِنْ حَسَّانِ بْنِ بِلَالٍ حَدِيثَ التَّخْلِيلِ، وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثُ عَامِرِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عُثْمَانَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَالَ بِهَذَا أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَمَنْ بَعْدَهُمْ رَأَوْا تَخْلِيلَ اللَّحْيَةِ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَقَالَ أَحْمَدُ: إِنَّ سَهًا عَنْ تَخْلِيلِ اللَّحْيَةِ فَهُوَ جَائِزٌ، وَقَالَ إِسْحَاقُ: إِنَّ تَرْكَهُ نَاسِيًا أَوْ مُتَأَوِّلًا أَجْزَأُ، وَإِنْ تَرَكَهُ عَامِدًا أَعَادَ. (۱)

ترجمه : په دي سند سره هم دعمار بن ياسر نه دپورتنی حديث هم معني روايت مرفوعاً مروي دي.

امام ترمذي وائي په دي باب کي د عثمان، عائشه، ام سلمه، انس، ابن ابي اوفي او ابو ايوب رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

دمحمد بن اسماعيل بخاري قول دي په دي باب کي دټولو نه زيات صحيح حديث دعمار بن شقيق دي کوم چي هغه دابو وائل نه او ابو وائل دعثمان رضي الله عنه نه نقل ڪري دي.

په صحابو او تابعينو کي اکثر اهل علم ددي قائل دي ددي خلقو رائي ده چي دږيري خلا مسنون دي او ددي قول قائل امام شافعي دي امام احمد بن حنبل وائي که دچا نه دږيري خلال کول په اودس کي هير شي نو اودس به يي جائز وي ليکن داسحاق بن راهويه قول دي چي خوک يي قصدا پرېږدي او يا دخلال والاحديث تاويل کوي نو څه باک نشته او که قصدا يي پرېږدي نو دي به اودس راگرځوي.

د عمار بن ياسر رضي الله عنه حالات:

نوم عمار کنیه ابو اليقظان دپلار نوم ياسر د مور نوم سمیه عمار او صهیب بن سنان په يو ځاي دارقم بن ابي ارقم په کور کي مسلمانان شوي وو او تردغه وخته تقريبا ديرشت کسان مسلمانان شوي وو (فتح الباري).

په جنگ صفين کي شهيد شو کله چي ده ته دخکلو دپاره شوده ورکړی شو نو وئيل يي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چي په دنيا کي به ستا اخري توخه شوده وي ابن الغاويه په نيزه اووهلو او زخمي شو او بيابو بل شامي دده سر دتن نه جدا کړو (طبقات ابن سعد).

علي رضي الله عنه ورباندي جنازه اوکړه او په دي وخت کي دده عمر ۹۱ کلونه وو او په کوفه کي همدا صحابي دفن شوی دی.

۱۶۲ احاديث دده نه مروی دي چي دوه په دي کي متفق عليه دي.

۳۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يُخَلِّلُ لِحَيْتَهُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: د عثمان بن عفان رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دخپلي ږيري خلال کولو.

امام ترمذي وائي دا حسن صحيح دي.

حل لغات: خَلَّلَ: خَلَّلَ يُخَلِّلُ تَخْلِيلًا: د باب تفعيل نه ږيره خلالول.

تشریح: په دي کي داهل علمو اختلاف دي چي دږيري دخلالولو څه حکم دي په دي باره کي دعلماء دوه مذاهب دي.

(۱) دامام اسحاق په نزد تخليل د پيري واجب دي او دليل يې روايت د عثمان رضي الله عنه دي چي "ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يخلل لحيته" په دي حديث كي كان په مضارع داخل شوي دي او قاعده داده كله چي كان په مضارع داخل نو فائده د دوام او استمرار به ورکوي او كله كله واقع كيدل د وجوب علامه نه ده.

(۲) د جمهور واهل علمو په نزد تخليل دلحي واجب نه دي د بعضو په نزد سنت دي او د بعضو په نزد مستحب دي د دي اولني دليل دادي چي د اودس طريقه ديرو صحابه كرامو نه منقول ده ليكن د پيري د تخليل ذكر يو خو صحابه كرامو كړي ده د دينه معلومه شوه چي دا واجب نه دي او كه واجب وي نو تمامو صحابه كرامو به نقل كړي وي.

دويم دليل دادي چي د پيري د تخليل دليل اخبار احاد دي او په ايت د اودس كي د تخليل ذكر نشته او كه مونږ ورته واجب او وايو نو دخبر واحد په ذريعه به په كتاب الله زيادت راشي او دا جائز نه دي.

درېم دليل د عمار بن ياسر رضي الله عنه روايت دي فرمائي چي كله ما د پيري خلال او كړو نو په ما باندې اعتراض او شو چي د پيري تخليل دي ولي او كړو جواب كي مي او وئيل چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم مي په داسي عمل كولو ليدلي دي، عمار رضي الله عنه د معترض په جواب كي چي څه ذكر كړل د دينه معلومېږي چي تخليل دلحي واجب نه دي.

"قال ابو عيسى سمعت" الخ. دامام ترمذي قول دي چي په مذكوره باب كي د حسان بن بلال نه نقل كونكي دوه دي (۱) عبد الكريم بن ابي المخارق (۲) قتاده دي، د عبد الكريم والاسند په باره كي امام ترمذي دامام احمد دا قول نقل كړي دي چي د عبد الكريم سماع د حسان نه ثابت نه ده لهذا دا روايت منقطع دي او په قتاده والاروايت اكر چي امام ترمذي سكوت كړي دي ليكن نورو محدثينو دا هم منقطع گرځولي دي ځكه چي د قتاده سماع هم د حسان بن بلال نه ثابت نه ده.

د عثمان بن عفان رضي الله عنه حالات:

نوم عثمان كنيه ابو عبد الله، ابو عمر، ابوليلي او ذي النورين يې لقب وو د پلار نوم يې عفان وو او دمور نوم يې اروي، د عثمان رضي الله عنه خاندان د اسلام نه مخكي هم ډير عزت او اقتدار لرلو.

د عام الفيل په شپږم كال يې پيدائش شوی دی او په اسلام كي يې د داخلیدو نمبر ۳۴ دی رسول الله صلى الله عليه وسلم دخپلي لور رقيه رضي الله عنها نکاح چونکه د عتبه بن ابو لهب سره کړي وه ليکن چي عتبه طلاق ورکړل نو د عثمان رضي الله عنه سره يې نکاح اوشوه حبشي ته دهجرت کونکونه وو ليکن كله چي مديني ته هجرت شروع شو نو دده هم هجرت

او کړو (طبقات ابن سعد).

په عزوه بدر کي يي درقيه رضي الله عنها د بيماري په وجه شرکت او نکرې شو او د دينه علاوه په نورو تمامو عزواتو کي شريک شوی دی، عثمان رضي الله عنه کاتب د وحي هم وو (کنز العمال).

د قرآن پاک سره يي ډيره مينه وه د دنيا نه چي رخصتيدو نور رخصتي يي هم د قرآن لوستلو په حال کي شوي وه د دينه علاوه پکي نوري ډيري خوباني هم وي لکه خوف الهي، حب رسول، اتباع سنن، احترام رسول، حياء، تواضع، زهد، سخاوت، ايثار، حسن سلوک وفات: د جمعي په ورځ د مازيگر په وخت کي په ظالمانه طور سره شهيد شو چي دوه ورځو پوري بي کفه او بي گوره پروت وو او بيا يو څو کسانو دفن کړو، د مسند احمد دروايت نه معلومېږي چي جنازه ورباندي زبير رضي الله عنه کړي وه او د ابن سعد دروايت نه معلومېږي چي زبير بن مطعم ورباندي جنازه کړي وه، د جنت البقيع نه شاته په حش کوکب کي خاورو ته اوسپارلی شو او بيا دغه ديوال مات کړی شو او په جنة البقيع کي شامل کړی شو. مرويات: چونکه په نقل دروايت کي ډير محتاط وو نو په دي وجه ورته صرف ۱۴۲ روايات منقول دي چي اته پکي متفق عليه دي او پنځه په مسلم کي دي او شپاړس په بخاري کي دي.

۲۴- بَابُ مَا جَاءَ فِي مَسْحِ الرَّأْسِ أَنَّهُ يُبْدَأُ بِمُقَدَّمِ الرَّأْسِ إِلَى مُؤَخَّرِهِ

بيان ددي چي د سر مسح به د مخامخ طرف نه شروع کوي او شاته به يي بوځي

۳۲- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عِيسَى الْقَزَّازُ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " مَسَحَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَذْبَرَ، بَدَأَ بِمُقَدَّمِ رَأْسِهِ ثُمَّ ذَهَبَ بِهِمَا إِلَى قَفَاهُ ثُمَّ رَدَّهُمَا حَتَّى رَجَعَ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي بَدَأَ مِنْهُ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ مُعَاوِيَةَ، وَالْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرَبَ، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَحْسَنُ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (۱)

^۱ صحيح البخاري/الوضوء ۲۸ (۱۸۵)، و ۲۹ (۱۸۶)، و ۳۱ (۱۹۱)، و ۳۲ (۱۹۲)، و ۳۵ (۱۹۴)، صحيح مسلم/الطهارة ۷ (۲۲۵).

سنن ابی داود/الطهارة ۵۰ (۱۱۸)، سنن النسائي/الطهارة ۸۰۸۲ (۹۴، ۹۸، ۹۹)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۵۱ (۲۲۲) تحفة

الأشراف: (۵۳۰۸) موطأ امام مالك/الطهارة (۱)، مسند احمد (۲۸/۳۹)، سنن الدارمي/الطهارة ۲۸ (۴۲۱)

ترجمه : د عبدالله بن زيد رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم پخپلو لاسونو دسر مسح او کړه او دا يي دمخامخ طرف نه شاته رابنکل او دشانه يي بيا مخي ته رابنکل يعني دسر دمخامخ حصي نه يي شروع او کړه او بيا يي واپس مخي طرف ته راوړسول تردي چي هغه ځاي ته يي راوړسول دکوم ځاي نه چي يي شروع کړي وه او بيا يي دواړه خپي او وينځلي.

دامام ترمذي قول دي په دي باب کي د معاويه، مقدم بن معديکرب او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

په دي باب کي د عبدالله بن زيد رضي الله عنه حديث دتولو نه زيات صحيح او عمده دي او هم ددي قول قائل امام شافعي او احمد او اسحاق (رحمهم الله) دي.

تشریح : په دي کي اختلاف دي چي دسر مسح دکوم ځاي نه شروع کول افضل دي په دي کي د علماؤ دري مذاهب دي.

(۱) د جمهورو په نزد مقدم طرف دسر نه ابتداء کول بهتر دي ددوی دليل په مذکوره باب کي د عبدالله بن زيد روايت دي چي "بدا بمقدم راسه" يعني رسول الله دسر مسح دمقدم طرف نه شروع کړه او دا حديث امام ترمذي اصح مافي الباب گرځولي دي.

(۲) دويم مذهب دوکيع بن جراح دي ددوی په نزد دسر دمسح ابتداء دمؤخري حصي دسر نه کولي شي.

دوی په ابو داود کي دربيع بن معوض دروايت نه استدلال کوي او په دي کي دسر دمينځ نه دمسح دابتداء ذکر دي.

دمذکوره دواړو روايتونو جواب دادي چي دوی په بيان دجواز محمول دي او دجواز خو مونږ هم قائل يو دمذکوره باب دروايت په ابتداء او انتها کي ظاهرا تعارض دي او هغه داسي چي داقبال معني ده دمؤخر طرف دسر نه مقدم طرف ته لاس راوړل او دادبار معني دمقدم نه مؤخر طرف ته لاس اوړل دي ددي جملې نه ظاهرا دا ثابتيري چي دسر دمسحي ابتداء دمؤخري حصي نه شوي ده او ددي په روستی جمله کي بداء بمقدم راسه الفاظ دي چي دسر دمسحي ابتداء دمقدم طرف نه شوي ده.

جواب دادي داقبال او ادبار په مينځ کي واو حرف عاطفه دمطلق جمعيت دپاره دي او دترتيب دپاره نه دي او اقبال په ادبار مقدم کول داهل عرب عادت دي اگر که ترتيب نفس الامر دي برعکس وي.

دعبدالله بن زيد رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله کنیه ابو محمد قبيله خزرج دپلار نوم يي زيد دی او دمور نوم يي ام عماره وو.

دهجرت نه پس مسلمان شوی وو او دبدر نه علاوه په تمامو عزواتو کي شريك شوی دی او هم ده مسليمه الكذاب دتوري په وار قتل کړی وو کله چي وحشي وهلی وو.

په ۷۳ هجري کي وفات شوی دی چي عمري يې په دغه وخت کي ۷۵ کلونه وو په کتابونو کي دده يو دوه نور نومونه هم راغلي دي اول خلاد ، دويم علي يو خو روايات ورته منقول دي او دده نه نقل دروايت کونکي عباد بن تميم، سعيد بن مسيب، يحيي بن عماره، واسع بن حبان، عباد بن حبيب «رحمهم الله» وغيره دي.

۲۵_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يُبْدَأُ بِمُؤَخَّرِ الرَّأْسِ

اول شروع به دمسح د سر په مؤخر طرف کوي

۳۳_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ الزُّبَيْعِ بِنْتِ مُعَوِذِ بْنِ عَفْرَاءَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّتَيْنِ، بَدَأَ بِمُؤَخَّرِ رَأْسِهِ ثُمَّ بِمُقَدَّمِهِ وَبِأُذُنَيْهِ كُلَّتَيْهِمَا ظُهُورَهُمَا وَبُطُونَهُمَا".

قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ، وَحَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ أَصَحُّ مِنْ هَذَا وَأَجُودُ إِسْنَادًا، وَقَدْ ذَهَبَ بَعْضُ أَهْلِ الْكُوفَةِ إِلَى هَذَا الْحَدِيثِ، مِنْهُمْ وَكِيعُ بْنُ الْجَرَّاحِ. (١)

ترجمه: دربيع بنت معوذ بن عفراء رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم پخپل سر باندي دوه ځله مسح او کړه او د سر د روستي طرف نه يې شروع او کړه او په دويم ځل يې د سر دمخکي حصي نه شروع او کړه او دخپلو دواړو غوږونو د داخلي او خارجي حصو مسح يې او کړه.

امام ترمذي وائي دا حديث دحسن درجي دي، او د عبدالله بن زيد حديث دسند په اعتبار ددينه زيات صحيح او عمده دي.

دبعضي اهل کوفه دا حديث معمول بها دي چي يو په هغوی کي وکيع بن جراح هم شامل دي.

حل لغات: قدم يقدم قدامه په معني دزريدو اود باب سمع نه په معني د راتلو اود باب تفعيل نه په معني دمخکي کيدو، او مؤخر د مقدم مقابل دی داهم د باب تفعيل نه اسم مفعول دی.

اجود: جاد وجود جودا دنصر نه معني په بخشش کي غالب کيدل اجود داسم تفضيل صيغه ده په معني دزيات سخي کيدو، دلته يې مصدر جيداً نه مستعمل دی په معني د کړه او

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۵۰ (۱۲۶)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ۲۹۰ (۲۹۰)، سنن ابی داود/ الطهارة ۵۲ (۲۲۰)، (تحفة الأشراف: ۱۵۸۲۷) (حسن)

مستحكم

تشریح : محمد بن عقیل صدوق دي مگر سيء الحفظ چي ذکر يي مخکي تير شوي دي او دا حديث دهغه وهم دي د صحيح حديث الفاظ دابن عقیل د روايت نه پس په راتلونکي باب کي راروان دي "مسح راسه ومسح ما اقبل منه وما ادبر" يعني دا حديث په حقيقت کي مجمل دي او کلام دمحاوري مطابق دي کله کله يي محمد بن عقیل بن معني نقل کوي او د اقبل تفسير مخکي تير شوي دي او د ادبر تفسير روسته راروان دي د اقبل او ادبر يي دوه خل مسح گرځولي ده او حال دادي چي دا صرف يو خل مسح دي چنانچي ما د وکيع نه علاوه د بل هيچا نه دا طريقه نه ده اوريدلي، دامام ترمذي قول دي ددي حديث نه هغه حديث اصح دي کوم چي په سابقه باب کي تير شوي دي.

۲۶_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ مَسْحَ الرَّأْسِ مَرَّةً

بيان ددي خبري چي مسح د سر صرف يوخل ده

۳۴_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ الزُّبَيْعِ بِنْتِ مَعُوذِ ابْنِ عَفْرَاءَ، أَنَّهَا رَأَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَتَوَضَّأُ، قَالَتْ: مَسَحَ رَأْسَهُ وَمَسَحَ مَا أَقْبَلَ مِنْهُ وَمَا أَدْبَرَ، وَصُدَّغِيهِ وَأَذُنِيهِ مَرَّةً وَاحِدَةً". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ وَجَدِ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ بْنِ عَمْرِو. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ الزُّبَيْعِ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ مَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَبِهِ يَقُولُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: رَأَوْا مَسْحَ الرَّأْسِ مَرَّةً وَاحِدَةً. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ الْمَكِّيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ، يَقُولُ: سَأَلْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَنْ مَسْحِ الرَّأْسِ: أَيُّ جِزْيٍ مَرَّةً؟ فَقَالَ: إِي وَاللَّهِ. (١)

ترجمه : دربيع بنت معوذ بن عفراء رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مي په داسي حال کي اوليدو چي اودس يي اوکړو، دربيع بيان دي پخپل سر باندي يي مسح اوکړه د غوږونو په مخامخ طرف او د غوږونو په شا طرف باندي هم او په مړوندونو باندي هم او په غوږونو باندي هم يو خل مسح وکړله.

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۵۰ (۱۲۶)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ۳۹ (۳۹۰)، سنن ابی داود/ الطهارة ۵۲ (۲۳۰)، (تحفة الأشراف: ۱۵۸۳۷) (حسن)

امام ترمذي وائي په دي باب كي دعلي، اود طلحه بن مصرف د نيکه هم احاديث وارد دي. امام ترمذي وائي دا حديث دحسن صحيح درجي دي، او دا حديث د رسول الله نه ددي سند نه علاوه په نورو سندونو هم مروی دی چي رسول الله په سر يو ځل مسح کړي ده، او په صحابه کرامو و تابعينو كي داکثرو په دي باندي عمل دی. دارنگي جعفر بن محمد، سفیان ثوري ابن مبارک او شافعي او احمد او اسحاق هم دا وايي چي د سر مسح يو ځل ده.

د سفیان بن عيينه قول دی چي د جعفر بن محمد نه مي د سر د مسح باره كي تپوس وکړو چي ايا يو ځل سر مسح کول په اودس كي کافي دي او که نه؟ هغه راته وويل په قسم چي يو ځل مسح کول کافي دي.

حل لغات: ترضاً: يتوضأ وضوء معني اودس کول، وضاه يعني په اوبو يي پاک کړو.

تشریح: په دي مسئله كي اختلاف دي چي دسر په مسح كي تثليث مسنون دي او کنه دي په دي باره كي داهل علمو دوه مذاهب دي.

(۱) اول مذهب دجمهورو علماؤ دي ددوی په نزد دسر په مسح كي تثليث مسنون نه دي بلکه دسر مسح به يو ځل کولي شي، دوی دخپلي دعوي دپاره دحديث الباب يعني دربيع بن معوذ دحديث نه استدلال کړي دي په دي كي مذکور دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم دسر مسح يو ځل کړي ده.

ددوی دويم دليل عقلي دي او هغه دا دي که مسح په سر كي تثليث مسنون او گرځولي شي نو بيا به دا مسح پاتي نشي بلکه دمسح د تکرار په وجه به ددينه غسل جوړ شي.

(۲) دويم مذهب دامام شافعي دي دده دمشهور روايت مطابق په مسح دسر كي تثليث مسنون دي او دغير مشهور روايت مطابق تثليث مسنون نه دي او امام ترمذي هم دا قول ذکر کړي دي.

دامام شافعي دليل په ابو داود كي دعثمان رضي الله عنه روايت دي چي هغه دنبي کریم صلي الله عليه وسلم د اودس دحکایت کولو په حال كي او فرمائيل "مسح راسه ثلاثا" يعني رسول الله دسر مسح دري پيري اوکړه.

ددي جواب دا دي چي دا روايت شاذ دي ځکه چي دعثمان رضي الله عنه نه نور متعدد روايات دوضوء دحکایت په نقل کولو كي ثابت دي او په هغوی كي دتثليث ذکر نشته امام ابو داود تصريح کړي ده چي دعثمان رضي الله عنه ددي روايت نه علاوه په نورو رواياتو كي دتثليث ذکر نشته دي.

دامام شافعي دويم دليل قياسي دي چي هغه مسح دسر لره په اعضاء مغسوله قياس کوي يعني لکه څرنگه چي اعضاء مغسوله دري پيري وينخل مسنون دي دارنگي په مسح دسر کي به هم تثليث مسنون وي.

ددي جواب دادي په اعضاء مغسوله دمسخي قياس کول درست نه دي ځکه چي ممسوح لره په مغسول قياس کول قياس مع الفارق دي کچري په قياس ددي ثابتولو ته ضرورت وي نو په موزوي قياس کول پکار دي او په مسح علي الجبيرة يي قياس کول پکار دي لکه څرنگه چي په دوي کي تثليث مسنون دي نو دارنگي به په مسح دسر کي تثليث مسنون کول پکار دي بلکه مسح به مرة واحدة وي.

سوال: دمذکوره باب نه په ما قبل باب کي دربيع بنت معوذپه روايت کي مذکور دي (مسح براسه مرتين) ددينه معلومه شوه چي مسح مرة واحدة مسنون نه ده.
جواب: په دي روايت کي داقبال او ادبار دوه حرکتونو ذکر دي دا په حقيقت کي مسح مرتين نه ده بلکه دسر داستيعاب يوه طريقه ده.

۲۷_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يَأْخُذُ لِرَأْسِهِ مَاءً جَدِيدًا

دسر دمسح دپاره دتازه اوبو راخستلو بيان

۳۵_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ، حَدَّثَنَا عَنْرُو بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ حَبَّانِ بْنِ وَاسِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ، وَأَنَّهُ مَسَحَ رَأْسَهُ بِمَاءٍ غَيْرِ فَضْلٍ يَدَيْهِ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَى ابْنُ لَهْيَعَةَ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ حَبَّانِ بْنِ وَاسِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ وَأَنَّهُ مَسَحَ رَأْسَهُ بِمَاءٍ غَيْرِ فَضْلٍ يَدَيْهِ، وَرَوَايَةُ عَنْرُو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ حَبَّانٍ أَصَحُّ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ وَغَيْرِهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ لِرَأْسِهِ مَاءً جَدِيدًا، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ رَأْوًا أَنَّهُ يَأْخُذُ لِرَأْسِهِ مَاءً جَدِيدًا. (١)

ترجمه: دعبدا لله بن زيد رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مي په داسي حال کي اوليدو چي اودس يي اوکړو او پخپلو دواړو لاسونو کي دپاتي شوو اوبو نه يي علاوه په نوو اوبو دسر مسح اوکړه.

¹ صحيح مسلم/ الطهارة ٤ (٢٢٦). سنن ابی داود/ الطهارة ٥٠ (١٢٠). وانظر أيضا رقم: ٢٨ (تحفة الأشراف: ٥٢٠٤)

دامام ترمذي قول دي دا حديث حسن صحيح دي.

ابن لهيعة دا حديث دابن حبان په سند د واسع نه او هغه دخپل پلار نه نقل کړي دي، عبدالله بن زيد رضي الله عنه او فرمايل رسول الله صلي الله عليه وسلم اودس اوکړو او دخپل سرمسح يي په لاسونو کي د پاتي شوو اوبو نه علاوه په نوو اوبو اوکړه.

دعمرو بن حارث نه روايت دي کوم چي ابن حبان نقل کړي دي او دا دابن حبان دروايت نه زيات صحيح دي ځکه چي په نورو ډيرو سندونو سره هم دا حديث د عبدالله بن زيد رضي الله عنه نه مروي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم دخپل سرمسح دپاره دنوو اوبو استعمال اوکړو. داکثرو اهل علمو په همدې باندي عمل دي دامام ترمذي دا رائي چي دسر دمسحي دپاره به نوي اوبه راخستلي شي.

تشریح : دي باب کي په دي مسئله کي دا اختلاف بيان دي دي چي دسر دمسح دپاره ماء جديد ضروري وي او کنه په دي باره کي مذاهب دفقهاؤ دوه دي.

(۱) اول مذهب دامام ابو حنيفه دي چي دسر دمسح دپاره ماء جديد ضروري نه دي او د جمهورو اهل علمو په نزد دسر دمسح دپاره ماء جديد شرط دي.

دلائل داحنافو: ماء جديد والارواياتو ذکر کولو ته ضرورت نشته ځکه چي په باب کي مذکور دي البته هغه دلائل ذکر کول پکار دي دکومو نه چي دا معلوميري چي د بلل باقيه سره مسح دسر جائز ده او کنه ده په دي باره کي حديث الباب قوي شاهد دي ددي حديث نه په بلل باقيه دسر مسح جواز ثابت شو دا حديث گويا کي ضعيف دي مگر دمتابعاتو دوجوب په وجه په دي کي قوت پيدا شوي دي او دهغوی په وجه دا حجت گرځيدلي دي او متابعات يي دادي.

په ابوداود باب صفة وضوء النبي صلي الله عليه وسلم کي دربيع بن معوذ الفاظ دادي "مسح براسه من فضل ماء كان في يده".

دويم دليل دحافظ عراقي په قول په دارقطني او بيهقي کي روايت دي "مسح راسه بماء فضلت في يده وفي رواية بلل في يده واسناده حسن".

دشوافعو دليل: دا حديث د عبدالله بن زيد دي چي ترمذي دعمر و بن حارث په سند نقل کړي دي "انه راي ان النبي صلي الله عليه وسلم توضا وانه مسح راسه بماء غير فضل يديه" دا نص صريح دي په دي خبره کي چي رسول الله دماء جديد استعمال کړي دي.

داحنافو دطرفه ددي جواب دادي چي ددي حديث نه دماء جديد وجود معلوميري او وجوب نه معلوميري او د عدم وجوب مونږ کله انکار کړي دي لهذا دا په افضليت محمول دي.

فائدة: په "انه مسح راسه بماء غير فضل يديه" په دي جمله كي غير په معني د بقيه دي ماء موصوله او غير صله دي او كه بماء وي نو مطلب ظاهر دي چي ماء به عبارت وي دماء نه او په فضل يديه كي رفع نصب جر دري واړه جائز دي جر به بناء په بدليت وي او ماء غير مبدل منه ده مبارك فوري وائي په قلمي نسخو كي من فضل يديه راغلي دي نو من به بيانیه وي يعني دسر مسح يي او كړه په هغه اوبو باندي كومي چي پاتي شوي وي دلاسونو نه او كه ميم نه وي بناء بر بدليت وي نصب ځكه جائز دي چي دلته من مقدر دي او دا به منصوب بنزع الخافض وي او رفع ځكه جائز دي چي خبر د مبتداء محذوف دي بهر حال اولني دواړه روايتونه متضاد دي داوونې روايت نه معلومېږي چي ماء جديد يي استعمال كړي وي او دابن لهيعة دروايت نه معلومېږي چي هم هغه پاتي شوي اوبه يي استعمال كړي وي.

د راوي عبدالله بن زيد رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله كنيه ابو محمد قبيله خزرج دپلار نوم يي زيد دی او دمور نوم يي ام عماره وو دهجرت نه پس مسلمان شوی وو او دبدر نه علاوه په تمامو عزواتو كي شريك شوی دی او هم ده مسليمه الكذاب دتوري په وار قتل كړی وو كله چي وحشي وهلی وو. په ۲۳ هجري كي وفات شوی دی چي عمر يي په دغه وخت كي ۷۵ كلونه وو په كتابونو كي دده يو دوه نور نومونه هم راغلي دي اول خلاد ، دويم علي يو څو روايات ورنه منقول دي او دده نه نقل دروايت كونكي عباد بن تميم، سعيد بن مسيب، يحيي بن عماره، واسع بن حبان، عباد بن حبيب (رحمهم الله) وغيره دي.

۲۸_ بَابُ مَا جَاءَ فِي مَسْحِ الْأُذُنَيْنِ ظَاهِرِهِنَّ وَبَاطِنِهِنَّ

د غوږونو د ظاهر او باطن طرفونو د مسح كولو بيان

۳۶_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَسَحَ بِرَأْسِهِ وَأُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ الزُّبَيْعِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ يَرَوْنَ مَسْحَ الْأُذُنَيْنِ ظُهُورَهُمَا وَبُطُونَهُمَا. (١)

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٤ (١٣٠). سنن ابی داود/الطهارة ٥٢ (١٣٤). سنن النسائي/الطهارة ٨٢ (١٠١، ١٠٢). (تحفة

ترجمه : د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دخپل سر او دخپلو غوږونو پورتنی او داخلي حصو مسح او کړه.

امام ترمذي وائي دابن عباس حديث حسن صحيح دي.

په دي باب کي دربيع رضي الله عنها نه هم حديث مروی دي.

داکثرو اهل علمو په دي باندي عمل دي ددوی قول دادي چي ددواړو غوږونو پورتنی حصه او داخلي حصي مسح کول پکار دي.

تشریح : په دي کي دفقهاؤ اختلاف دي چي دغوږ دپاره وينخل پکار دي او که مسح کول پکار دي؟

ائمه اربعة او جمهور فقهاء وائي ظاهر الاذنين او باطن او الاذنين ممسوخ دي او دمسح وخت هغه دي کله چي په لاسونو دسر مسح کول.

دويم مذهب دامام شافعي دي فرمائي چي دغوږونو مخامخ حصي حکم دغسل دي او دمنځ دوينخلو وخت کي به دا هم وينخلي شي او امام ترمذي دجمهورو دقول مطابق باب قائم کړي دي دجمهورو استدلال دحديث الباب نه دي چي رسول الله دغوږونو ظاهر او باطن مسح کوي.

قال ابو عيسى حديث ابن عباس حديث حسن صحيح، په راتلونکي باب کي حديث دي الاذنان من الراس، يعني غوږونه دسر په حکم کي دي څنگه چي په سرباندي مسح کيږي نو په غوږونو باندي به هم مسح کيږي او ددي تائيد دنسائي په روايت کيږي.

د حديث دراوي: ابن عباس رضي الله عنهما فضيلت

عن ابن عباس رضي الله عنهما ، قَالَ : كَانَ عُمَرُ رضي الله عنه يُدْخِلُنِي مَعَ أَشْيَاخٍ بَدْرًا فَكَأَنَّ بَعْضَهُمْ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ ، فَقَالَ : لِمَ يَدْخُلُ هَذَا مَعَنَا وَلَنَا أَهْبَاءٌ مِثْلُهُ ؟ ! فَقَالَ عُمَرُ : إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ عَلِمْتُمْ ! فِدَعَانِي ذَاتَ يَوْمٍ فَأَدْخَلَنِي مَعَهُمْ فَمَا رَأَيْتُ أَنَّ دَعَانِي يَوْمَئِذٍ إِلَّا لِيُرِيَهُمْ ، قَالَ : مَا تَقُولُونَ فِي قَوْلِ اللَّهِ : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ؟ [الفتح : ١] فَقَالَ بَعْضُهُمْ : أَمَرْنَا لِحَمْدِ اللَّهِ وَنَسْتَغْفِرُهُ إِذَا نَصَرْنَا وَفَتَحَ عَلَيْنَا ، وَسَكَتَ بَعْضُهُمْ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا . فَقَالَ لِي : أَكْذَلِكَ تَقُولُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ ؟ فَقُلْتُ : لَا . قَالَ : فَمَا تَقُولُ ؟ قُلْتُ : هُوَ أَجَلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَعْلَمَهُ لَهُ ، قَالَ : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ وَذَلِكَ عِلَامَةٌ أَجَلِكَ ﴿ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴾ فَقَالَ عُمَرُ رضي الله عنه : مَا أَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا مَا تَقُولُ . رواه البخاري .

أخرجه : البخاري ١٨٩/٥ (٤٢٩٤) في التفسير باب تفسير سورة اذا جاء نصر الله . وباب الانبياء وباب علامات النبوة في الاسلام والترمذي في تفسير سورة الفتح وفي المغازي باب نزول النبي صلي الله عليه وسلم يوم الفتح ، ومسلم في الصلاة باب ما يقال في الركوع والسجود اخرجه احمد في المسند ٣١٣٧/١

والترمذي والطبراني والبيهقي في الدلائل والنسائي في الكبرى بالفاظ متقاربة.

ابن عباس رضي الله عنه فرمائي د عمر فاروق رضي الله عنه دا عادت وو چي زه به يي دبدر والو مشرانو صحابو سره دننه غوښتم نو ځني کسانو دا محسوسه کړه دده هومره خو زمونږ زامن دي هغه ورته او وئيل ددي وجه تاسو ته معلومه ده (چي داهل بيتو نه دی او دقران شريف عالم دی) (ابن عباس رضي الله عنه فرمائي) چي يوه ورځ عمر ددي مشرانو سره زه هم راوغوښتم او زما دا خيال دی چي هغوی ته يي زما دقدر خودلو دپاره راغوښتی وم بيا يي هغوی نه تپوس او کړو چي په دي کي "اذا جاء نصر الله والفتح" تاسو څه وائي؟ ځنو او وئيل مونږ ته حکم شوی دی چي کله په مشرکانو غلبه او فتحه بيا مومو چي دالله تعالي شکر اداء کړو او حمد و ثنا او وايو او ځني غلي پاتي شو، عمر رضي الله عنه ماته او وئيل ابن عباس! ستا هم دغه خيال دی؟ ما ورته او وئيل نه هغه او وئيل نو بيا ته پکي څه وائي؟ ما ورته او وئيل دا درسول الله صلي الله عليه وسلم دوفات اطلاع ده الله تعالي خبر ورکړو چي کله ته غلبه او فتح بيا مومي نو پوره شه چي ستا کار پوره شو، درحلت وخت دی نژدي شونو دالله تعالي صفت او ثنا ډيره وايه او بخښنه ترينه غواړه بيشکه هغه ډير توبه قبلونکی دی عمر رضي الله عنه او وئيل تا چي څه او وئيل ددي نه علاوه يي بله معني ماته نه ده معلومه (بخاري).

"يدخلني مع اشياخ بدر" يعني زه به يي په مجلس کي دبدري صحابه کرامو سره شريک کينولم فکان بعضهم وجد في نفسه "يعني بعضي کسانو دی ښه اونه گټرلو دابن نحوي په قول ددي نه عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه مراد دی لکه چي دبخاري په روايت کي ددي تصريح موجود ده.

"انه من حيث علمتم" عمر رضي الله عنه او فرمائل دابن عباس مرتبه تاسو ته نه ده معلومه ، په يوبل روايت کي دي قال المهاجرون لعمر الا تدعوا ابنائنا كما تدعوا ابن عباس قال ذاكم فقي الكحول ان له لسانا سؤلا وقلبا عقولا.

فما راثيت انه دعاني يومئذ الا ليريهم. يعني عمر رضي الله عنه زه راوغوښتم ددي دپاره چي دوی ته زما علميت معلوم شي.

دابن سعد په روايت کي داسي دي اما اني ساريکم اليوم منه ما تعرفون به فضله ذلك علامة اجلک. په همدې وجه بعضي مفسرينو ددي سورت نوم سورت التوديع ايخودلی دی ددي سورة دنزول نه تقريبا اتيا ورځي پس رسول الله صلي الله عليه وسلم ددنيا نه رخصت شوی دی په دي سورة کي دا خودلی شوي دي چي دکوم مقصد دپاره رسول الله صلي الله عليه وسلم مبعوث کړی شوی وو هغه مقصد پوره شو.

ما اعلم منها الا ما تقول يعني زما علم هم هغه دي كوم چي تاسو بيانوي ليكن په مسند احمد
كي ددي الفاظو په خاي دا الفاظ دي كيف تلوموني علي ما ترون
ددينه معلومه شوه چي دانسان عزت او مرتبه په عمر سره نه ده بلكه په عقل او فهم سره ده.

۲۹- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْأُذُنَيْنِ مِنَ الرَّأْسِ

بيان ددي خبري چي غوږونه د حكم په اعتبار په سر كي داخل دي

۳۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ سِنَانِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي
أُمَامَةَ، قَالَ: "تَوَضَّأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَيَدَيْهِ ثَلَاثًا وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ،
وَقَالَ: الْأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: قَالَ قُتَيْبَةُ: قَالَ حَمَّادٌ: لَا أَذْرِي هَذَا مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ مِنْ قَوْلِ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ
لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِذَلِكَ الْقَائِمِ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ أَنَّ الْأُذُنَيْنِ مِنَ الرَّأْسِ، وَبِهِ يَقُولُ: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ،
وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: مَا أَقْبَلَ مِنَ الْأُذُنَيْنِ فَمِنْ الْوَجْهِ وَمَا أَدْبَرَ
فَمِنْ الرَّأْسِ، قَالَ إِسْحَاقُ: وَأَخْتَارُ أَنْ يَمْسَحَ مُقَدِّمَهُمَا مَعَ الْوَجْهِ وَمُؤَخَّرَهُمَا مَعَ رَأْسِهِ، وَقَالَ
الشَّافِعِيُّ: هُمَا سُنَّةٌ عَلَى حَيَالِهِمَا يَمْسَحُهُمَا بِمَا جَدِيدٌ. (۱)

ترجمه : دابو امامه رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اودس
اوکړو او خپل مخ يي دري پيري اووينځو او خپل لاسونه يي دري ځل اووينځل او په سر يي
مسح اوکړه او بيا يي او فرمايل دواړه غوږونه په سر كي داخل دي.
امام ترمذي وائي دقتيبيه بيان دي چي حماد ويلي دي ماته معلومه نه ده چي دا درسول الله
قول دي او که دابو امامه قول دي.

په دي باب كي د انس او ددي خبري دقائلينو لکه سفیان ثوري، ابن مبارک، او اسحاق بن
راهويه روايات هم مذکور دي او دبعضو قول دي دغوږونو مخامخ حصه دمخ حصه ده دادي
اووينځلي شي او روستنئ حصه يي په سر كي داخل ده نو په دي مسح اوکړي شي، اسحاق
بن راهويه وائي زه دا خبره خوښوم چي دغوږونو مخامخ حصه په مخ كي داخل ده او روستنئ

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۵۰ (۱۳۲) سنن ابن ماجه/ الطهارة ۵۲ (۲۴۲) (تحفة الأشراف : ۲۸۸۴) مسند احمد (۵/۲۵۸).

حصه يي په سر کي داخل ده، دامام شافعي قول دي چي دا دواړه جدا جدا سنت دي او په دي وجه به دواړه جدا جدا اوبو باندي کيږي.

حل لغات : فغسل: اغتسل يغتسل اغتسلا معني غسل کول ، غسل يغسل غسلا وينخل مغتسل معني غسل خانه ، غسيل وينخلي شوي ، غاسل معني دوبي.

تشرېح : په دي مسئله کي دفقهاؤ اختلاف دي چي دغوربونو دمسحي دپاره ماء جديد استعمالول مسنون دي او کنه دي؟ په دي کي دوه مذاهب دي.

(۱) مذهب دامام ابوحنيفه دي امام صاحب وائي سنت دادي چي ماء جديد استعمال نشي بلکه په کومو اوبو چي يي دسر مسح کړي وه او په همدغه لمدو لاسو به دغوربونو مسح هم کوي.

(۲) دويم مذهب دامام شافعي، امام شافعي وائي چي دماء جديد استعمال سنت دي. امام صاحب په زير بحث حديث کي دابو امامه باهلي رضي الله عنه دروايت نه استدلال کوي چي "توضاء النبي صلى الله عليه وسلم غسل وجهه ثلاثا ويديه ثلاثا" دا دبيان مقام دي او په دي روايت کي دا هم دي "الاذان من الراس" يعني غوربونه دحکم په اعتبار په سر کي داخل دي او ددي تائيد دنسائي په يو روايت کيږي چي يو کس کله دخپل سر مسح کوي نو دسر متعلق تمام گناهونه يي ختم شي تردي چي داښين گناه هم زائل شي.

ددينه معلومه شوه چي اښين دسر تابع وي لهذا دسر دپاره راخستي اوبه به ددي دپاره کافي وي دامام صاحب په دليل دشوافعو يو خوا اعتراضات دي.

اول اعتراض دادي: امام ترمذي وائي ددي حديث يو راوي حماد بن زيد دي حماد وائي ماته نه ده معلومه چي الاذان من الراس مرفوع جمله ده او که دابو امامه قول دي ددي شېهي په وجه ددي حديث مرفوع کيدل مشکوک شول احناف وائي دا حديث په نورو سندونو ثابت دي چي الاذان من الراس مرفوع جمله ده او دحماد بن زيد په شک کولو هيڅ اثر نه پريوځي.

دويم اعتراض دادي: امام ترمذي ددي حديث باره کي وائي "هذا حديث ليس اسناده بذاك القائم" يعني ددي حديث په سند کي ضعف دي.

ددې يو جواب دادي امام ترمذي ددي حديث تضعيف دشهر بن حوشب په وجه کړي دي او شهر متکلم فيه راوي دي مگر بعضي محدثينو دا حديث حس گرځولي دي مثلاً باب الله الاعظم، او باب فضل فاطمه کي ددي بيان دي.

دويم جواب: دا حديث په ډيرو سندونو ثابت دي که دا سند يي ضعيف وي نو نور ډير قوي سندونه لري.

اعتراض: په "الاذنان من الراس" فرمائيلو سره رسول الله داځنن خلقت بيان کړي دي او حکم يي نه دي بيان کړي.

جواب: رسول الله صلي الله عليه وسلم د اشياؤ دخلقت بيانولو دپاره نه دي مبعوث شوي بلکه د حکم بيانولو دپاره راغلي دي قرينه داده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا جمله دسر نه فوراً پس فرمايلي ده معلومه شوه چي ددي تعلق دمسح سره دي.

دامام شافعي دليل: په طبراني کي دابوذر رضي الله عنه روايت دي او په دي روايت کي دا مذکور دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم داځنن دمسح دپاره دماء جديد استعمال کړي دي.

ددينه جواب دادي چي دا استدلال صحيح نه دي ځکه چي ددي حديث په سند کي عمر بن ابان راوي ضعيف دي بل جواب دادي دا حکم په هغه صورت محمول دي کله چي لاسونه اوچ شوي وي په دي صورت کي مونږ هم منو چي ماء جديد به استعمالولي شي.

اعتراض: هر کله چي غوږونه دسر حصه ده نو بيا به دغوږونو په شمول دسر دخلورمي حصي مسح کوي په داسي مسح خو تاسو تمیز هم نه کيږي نو بيا غوږونه دسر حصه څنگه شوه.

ددي جواب دادي مسح دسر قطعي فرض دي او غوږونه من الراس کيدل ظني دي لهذا دسر مسح کول ضروري دي دا داسي ده لکه يو سړي چي حطيم طرف ته روان شي او مونځ اوکړي نو مونځ يي نه کيږي ځکه چي دحطيم کعبه کيدل په ظني حديث ثابت دي.

د ابو امامه اياس بن ثعلبه حارثي رضي الله عنه حالات:

نوم اياس لیکن دبعضو په نزد دده نوم عبد الله بن ثعلبه وو او ددي برعکس ثعلبه بن عبد الله هم وئيلي شوی دی کنیه يي ابو امامه وه او دپلار نوم يي ثعلبه يا عبد الله وو او دقبيله خزرج سره يي تعلق وو دده نه دوه يا دري روايتونه منقول دي يو په بخاري کي دی او يو په مسلم کي.

۳۰- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَخْلِيلِ الْأَصَابِعِ

دګوتو دخلال بيان

۳۸- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَهَذَا، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ لَقِيطِ بْنِ صَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا كَوَّضْتَ فَخْلِلِ الْأَصَابِعَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَالْمُسْتَوْرِدِ وَهُوَ: ابْنُ شَدَّادٍ الْفَهْرِيُّ، وَأَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيُّ، قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّهُ يُخْلِلُ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ فِي الْوُضُوءِ، وَبِهِ يَقُولُ

أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالَ إِسْحَاقُ: يُخَلِّلُ أَصَابِعَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ فِي الْوُضُوءِ، وَأَبُو هَاشِمٍ اسْمُهُ: إِسْمَاعِيلُ بْنُ كَثِيرٍ الْمَكِّيُّ. (١)

ترجمه : لقيط بن صبره رضي الله عنه فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي كله چي تاسو اودس کوي نو دگوتو خلال به کوي. امام ترمذي وائي په دي باب کي دابن عباس ، مستورد بن شداد ، او ابو ايوب انصاري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

دامام ترمذي قول دي دا حديث حسن صحيح دي. داهل علمويه همدي باندي عمل دي چي په اودس کي به دگوتو دبندونو خلال کوي او ددي قول قائل امام احمد او اسحاق بن راهويه دي اسحاق بن راهويه وائي چي په اودس کي ددواړو لاسونو او ددواړو خپو دگوتو خلال کول پکار دي.

حل لغات : خَلَّلَ: خَلَّلَ يُخَلِّلُ تَخْلِيلًا : د باب تفعيل نه ږيره خلالول. تَوْضَأُ : يتوضأ وضوء معني اودس کول، وضاه يعني په اوبو يي پاک کړو.

تشریح : دگوتو دخاللولو څه حکم دي په دي کي د علماؤ دوه مذاهب دي.

(١) دجمهور اول قول دادي دجمهورو په نزد تخليل داصابع مسنون دي.

(٢) قول داهل ظواهر دي ددوي په نزد تخليل داصابع واجب دي.

دليل دجمهورو ايت داودس دي او حديث داعرابي المسيء في الصلوة دي دارنگي درسول الله صلي الله عليه وسلم دعمل نقل کونکي تقريبا ٢٢ صحابه کرام دي چي تخليل داصابع يي نه دي نقل کړي.

اهل ظواهر دحديث الباب نه استدلال کوي چي "اذا توضأت فخلل الاصابع" په دي روايت کي خلل دامر صيغه ده او امر دوجوب دپاره راځي ددينه معلومه شوه چي تخليل داصابع واجب دي.

ددې جواب دادي الله تعالي په قران کي د اودس دپاره څلور فرائض ذکر کړي دي او دتخليل ذکر پکي نشته پاتي شو دا حديث نو دا خبر واحد دي او دخبر واحد په فرضيت ثابتولو به په کتاب الله زيادت راشي په دي وجه دفرضيت قول قابل قبول نه دي. داهل ظواهر دطرفه اعتراض دادي چي داصابع دمنضم کيدو په صورت کي هم خو دفرضيت قول کول پکار نه دي کنه نو په کتاب الله به زيادت راشي.

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٥٥ (١٢٢) سنن النسائي/ الطهارة ٤١ (٨٤) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٢ (٢٠٤) ويأتي عند المؤلف في

الصيام (٤٨٨) (تحفة الأشراف : ١١٤٢) مسند احمد (٢/٢٢) سنن الدارمي/ الطهارة ٢٢ (٤٢٢)

جواب: د اصابع بالمنضم كيدو په صورت كي دخلال فرضيت من باب اداء ماورد به كتاب دي او دباب دزيادت نه نه دي باقي پاتي شو دامام صاحب دخپلو مونخونو اعاده كول نو دا دهغه خپله تقوي وه او دهغه فتوي نه وه، په فتوي او تقوي كي فرق وي فتوي خو همدا ده چي مونخونه دي اداء شول والله اعلم.

طريقه دتخليل د اصابع اليد: د اصابع اليد دتخليل طريقه دا نه ده چي تشبيك او كړي شي بلكه دتخليل طريقه داده چي ديو لاس په گوتو كي دبل لاس گوتو لره دشا دطرفه داخل كړي دخپو دگوتو دتخليل طريقه: دا كار دي دلاس په كچي گوته او كړي او دبنی خپي دگوتي نه دي شروع او كړي او دگسي خپي په كچه گوته دي خلال ختم كړي.

۳۹- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ وَهُوَ الْجَوْهَرِيُّ، حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ صَالِحِ مَوْلَى التَّوَعَمَةِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا تَوَضَّأْتَ فَخَلِّلْ بَيْنَ أَصَابِعِ يَدَيْكَ وَرِجْلَيْكَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل كله چي تاسو اودس كوي نو د خپلو لاسونو او خپو دگوتو په مينځ كي خلال او كړي دامام ترمذي قول دي دا حديث دحسن غريب درجي دي.

۴۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا ابْنُ لَهْيَعَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبُلِيِّ، عَنْ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ شَدَّادٍ الْفَهْرِيِّ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَوَضَّأَ ذَلِكَ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ بِخُنْصَرِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ لَهْيَعَةَ. (١)

ترجمه: دمستورد بن شداد فهري رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم مي په داسي حالت كي ليدلي وو چي كله به يي اودس كولو نو دخپلو دواړو خپو گوتي به يي دلاس په كچي گوته خلال كول.

¹ سنن ابن ماجه/ الطهارة ۵۲ (۴۲۷) (تحفة الأشراف: ۵۶۸۵)

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي او مونږ ته صرف د ابن لهيعة په سند رارسيدلي دي.

تخريج: سنن ابى داود/ الطهارة ٥٨ (١٢٨) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٥٢ (٢٢٦) (تحفة الأشراف : ١١٢٥٦) مسند احمد (٢/٢٢٩)

تشریح : په دي مسئله کي اختلاف دي چي دگوتو دتخليل څه حکم دي؟ په دي باره کي دوه مذاهب دي چي په تفصيل سره ددي بيان په حديث نمبر ٣٨ کي تير شو.

د مستورد بن شداد رضي الله عنه حالات:

نوم مستورد دپلار نوم شداد قبيله فهري چي دقریشوسره يي تعلق دی او په کوفيانو کي شميرلی شوی دی او په مصر کي يي رهائش کولو (اسد الغابه).

دا عجيب اتفاق دی چي په کومه ورځ نبي کریم صلي الله عليه وسلم ددنيا نه رخصت شو نو دی ډير وړوکی وو ليکن ددي باوجود يي رسول الله نه احاديث اوريدلي دي تقريباً اوه احاديث ورنه مروي دي څلور داهل مصر نه او دوه داهل کوفه نه په مسلم کي ورنه دا روايت موجود دی او بخاري ورنه نقل دروايت نه دی کړی.

٣١_ بَابُ مَا جَاءَ «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ»

په اودس کي دپوندوپه وينځلو کي دکوتاھي کونکو دپاره داوړو عيد

٤١_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَعَائِشَةَ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ هُوَ ابْنُ جَزْرِ الزُّبَيْدِيِّ، وَمُعَيْقِبٍ، وَخَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، وَشُرَحْبِيلَ ابْنِ حَسَنَةَ، وَعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، وَيَزِيدَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ، قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ وَبُطُونِ الْأَقْدَامِ مِنَ النَّارِ". قَالَ: وَفِيهِ هَذَا الْحَدِيثُ أَنَّهُ لَا يَجُوزُ الْمَسْحُ عَلَى الْقَدَمَيْنِ، إِذَا لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمَا خُفَّانِ أَوْ جُورَبَانِ. (١)

^١ تفرد به المؤلف. (تحفة الأشراف : ١٢٤١٤) وانظر: مسند احمد (٢/٢٨٢٢٢٨٢) (٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١١، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢١٨، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦١، ٢٦٢، ٢٦٣، ٢٦٤، ٢٦٥، ٢٦٦، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧٠، ٢٧١، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٣، ٢٨٤، ٢٨٥، ٢٨٦، ٢٨٧، ٢٨٨، ٢٨٩، ٢٩٠، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٩٣، ٢٩٤، ٢٩٥، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠١، ٣٠٢، ٣٠٣، ٣٠٤، ٣٠٥، ٣٠٦، ٣٠٧، ٣٠٨، ٣٠٩، ٣١٠، ٣١١، ٣١٢، ٣١٣، ٣١٤، ٣١٥، ٣١٦، ٣١٧، ٣١٨، ٣١٩، ٣٢٠، ٣٢١، ٣٢٢، ٣٢٣، ٣٢٤، ٣٢٥، ٣٢٦، ٣٢٧، ٣٢٨، ٣٢٩، ٣٣٠، ٣٣١، ٣٣٢، ٣٣٣، ٣٣٤، ٣٣٥، ٣٣٦، ٣٣٧، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤١، ٣٤٢، ٣٤٣، ٣٤٤، ٣٤٥، ٣٤٦، ٣٤٧، ٣٤٨، ٣٤٩، ٣٥٠، ٣٥١، ٣٥٢، ٣٥٣، ٣٥٤، ٣٥٥، ٣٥٦، ٣٥٧، ٣٥٨، ٣٥٩، ٣٦٠، ٣٦١، ٣٦٢، ٣٦٣، ٣٦٤، ٣٦٥، ٣٦٦، ٣٦٧، ٣٦٨، ٣٦٩، ٣٧٠، ٣٧١، ٣٧٢، ٣٧٣، ٣٧٤، ٣٧٥، ٣٧٦، ٣٧٧، ٣٧٨، ٣٧٩، ٣٨٠، ٣٨١، ٣٨٢، ٣٨٣، ٣٨٤، ٣٨٥، ٣٨٦، ٣٨٧، ٣٨٨، ٣٨٩، ٣٩٠، ٣٩١، ٣٩٢، ٣٩٣، ٣٩٤، ٣٩٥، ٣٩٦، ٣٩٧، ٣٩٨، ٣٩٩، ٤٠٠، ٤٠١، ٤٠٢، ٤٠٣، ٤٠٤، ٤٠٥، ٤٠٦، ٤٠٧، ٤٠٨، ٤٠٩، ٤١٠، ٤١١، ٤١٢، ٤١٣، ٤١٤، ٤١٥، ٤١٦، ٤١٧، ٤١٨، ٤١٩، ٤٢٠، ٤٢١، ٤٢٢، ٤٢٣، ٤٢٤، ٤٢٥، ٤٢٦، ٤٢٧، ٤٢٨، ٤٢٩، ٤٣٠، ٤٣١، ٤٣٢، ٤٣٣، ٤٣٤، ٤٣٥، ٤٣٦، ٤٣٧، ٤٣٨، ٤٣٩، ٤٤٠، ٤٤١، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٤٤، ٤٤٥، ٤٤٦، ٤٤٧، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥١، ٤٥٢، ٤٥٣، ٤٥٤، ٤٥٥، ٤٥٦، ٤٥٧، ٤٥٨، ٤٥٩، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٤، ٤٦٥، ٤٦٦، ٤٦٧، ٤٦٨، ٤٦٩، ٤٧٠، ٤٧١، ٤٧٢، ٤٧٣، ٤٧٤، ٤٧٥، ٤٧٦، ٤٧٧، ٤٧٨، ٤٧٩، ٤٨٠، ٤٨١، ٤٨٢، ٤٨٣، ٤٨٤، ٤٨٥، ٤٨٦، ٤٨٧، ٤٨٨، ٤٨٩، ٤٩٠، ٤٩١، ٤٩٢، ٤٩٣، ٤٩٤، ٤٩٥، ٤٩٦، ٤٩٧، ٤٩٨، ٤٩٩، ٥٠٠، ٥٠١، ٥٠٢، ٥٠٣، ٥٠٤، ٥٠٥، ٥٠٦، ٥٠٧، ٥٠٨، ٥٠٩، ٥١٠، ٥١١، ٥١٢، ٥١٣، ٥١٤، ٥١٥، ٥١٦، ٥١٧، ٥١٨، ٥١٩، ٥٢٠، ٥٢١، ٥٢٢، ٥٢٣، ٥٢٤، ٥٢٥، ٥٢٦، ٥٢٧، ٥٢٨، ٥٢٩، ٥٣٠، ٥٣١، ٥٣٢، ٥٣٣، ٥٣٤، ٥٣٥، ٥٣٦، ٥٣٧، ٥٣٨، ٥٣٩، ٥٤٠، ٥٤١، ٥٤٢، ٥٤٣، ٥٤٤، ٥٤٥، ٥٤٦، ٥٤٧، ٥٤٨، ٥٤٩، ٥٥٠، ٥٥١، ٥٥٢، ٥٥٣، ٥٥٤، ٥٥٥، ٥٥٦، ٥٥٧، ٥٥٨، ٥٥٩، ٥٦٠، ٥٦١، ٥٦٢، ٥٦٣، ٥٦٤، ٥٦٥، ٥٦٦، ٥٦٧، ٥٦٨، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٧١، ٥٧٢، ٥٧٣، ٥٧٤، ٥٧٥، ٥٧٦، ٥٧٧، ٥٧٨، ٥٧٩، ٥٨٠، ٥٨١، ٥٨٢، ٥٨٣، ٥٨٤، ٥٨٥، ٥٨٦، ٥٨٧، ٥٨٨، ٥٨٩، ٥٩٠، ٥٩١، ٥٩٢، ٥٩٣، ٥٩٤، ٥٩٥، ٥٩٦، ٥٩٧، ٥٩٨، ٥٩٩، ٦٠٠، ٦٠١، ٦٠٢، ٦٠٣، ٦٠٤، ٦٠٥، ٦٠٦، ٦٠٧، ٦٠٨، ٦٠٩، ٦١٠، ٦١١، ٦١٢، ٦١٣، ٦١٤، ٦١٥، ٦١٦، ٦١٧، ٦١٨، ٦١٩، ٦٢٠، ٦٢١، ٦٢٢، ٦٢٣، ٦٢٤، ٦٢٥، ٦٢٦، ٦٢٧، ٦٢٨، ٦٢٩، ٦٣٠، ٦٣١، ٦٣٢، ٦٣٣، ٦٣٤، ٦٣٥، ٦٣٦، ٦٣٧، ٦٣٨، ٦٣٩، ٦٤٠، ٦٤١، ٦٤٢، ٦٤٣، ٦٤٤، ٦٤٥، ٦٤٦، ٦٤٧، ٦٤٨، ٦٤٩، ٦٥٠، ٦٥١، ٦٥٢، ٦٥٣، ٦٥٤، ٦٥٥، ٦٥٦، ٦٥٧، ٦٥٨، ٦٥٩، ٦٦٠، ٦٦١، ٦٦٢، ٦٦٣، ٦٦٤، ٦٦٥، ٦٦٦، ٦٦٧، ٦٦٨، ٦٦٩، ٦٧٠، ٦٧١، ٦٧٢، ٦٧٣، ٦٧٤، ٦٧٥، ٦٧٦، ٦٧٧، ٦٧٨، ٦٧٩، ٦٨٠، ٦٨١، ٦٨٢، ٦٨٣، ٦٨٤، ٦٨٥، ٦٨٦، ٦٨٧، ٦٨٨، ٦٨٩، ٦٩٠، ٦٩١، ٦٩٢، ٦٩٣، ٦٩٤، ٦٩٥، ٦٩٦، ٦٩٧، ٦٩٨، ٦٩٩، ٧٠٠، ٧٠١، ٧٠٢، ٧٠٣، ٧٠٤، ٧٠٥، ٧٠٦، ٧٠٧، ٧٠٨، ٧٠٩، ٧١٠، ٧١١، ٧١٢، ٧١٣، ٧١٤، ٧١٥، ٧١٦، ٧١٧، ٧١٨، ٧١٩، ٧٢٠، ٧٢١، ٧٢٢، ٧٢٣، ٧٢٤، ٧٢٥، ٧٢٦، ٧٢٧، ٧٢٨، ٧٢٩، ٧٣٠، ٧٣١، ٧٣٢، ٧٣٣، ٧٣٤، ٧٣٥، ٧٣٦، ٧٣٧، ٧٣٨، ٧٣٩، ٧٤٠، ٧٤١، ٧٤٢، ٧٤٣، ٧٤٤، ٧٤٥، ٧٤٦، ٧٤٧، ٧٤٨، ٧٤٩، ٧٥٠، ٧٥١، ٧٥٢، ٧٥٣، ٧٥٤، ٧٥٥، ٧٥٦، ٧٥٧، ٧٥٨، ٧٥٩، ٧٦٠، ٧٦١، ٧٦٢، ٧٦٣، ٧٦٤، ٧٦٥، ٧٦٦، ٧٦٧، ٧٦٨، ٧٦٩، ٧٧٠، ٧٧١، ٧٧٢، ٧٧٣، ٧٧٤، ٧٧٥، ٧٧٦، ٧٧٧، ٧٧٨، ٧٧٩، ٧٨٠، ٧٨١، ٧٨٢، ٧٨٣، ٧٨٤، ٧٨٥، ٧٨٦، ٧٨٧، ٧٨٨، ٧٨٩، ٧٩٠، ٧٩١، ٧٩٢، ٧٩٣، ٧٩٤، ٧٩٥، ٧٩٦، ٧٩٧، ٧٩٨، ٧٩٩، ٨٠٠، ٨٠١، ٨٠٢، ٨٠٣، ٨٠٤، ٨٠٥، ٨٠٦، ٨٠٧، ٨٠٨، ٨٠٩، ٨١٠، ٨١١، ٨١٢، ٨١٣، ٨١٤، ٨١٥، ٨١٦، ٨١٧، ٨١٨، ٨١٩، ٨٢٠، ٨٢١، ٨٢٢، ٨٢٣، ٨٢٤، ٨٢٥، ٨٢٦، ٨٢٧، ٨٢٨، ٨٢٩، ٨٣٠، ٨٣١، ٨٣٢، ٨٣٣، ٨٣٤، ٨٣٥، ٨٣٦، ٨٣٧، ٨٣٨، ٨٣٩، ٨٤٠، ٨٤١، ٨٤٢، ٨٤٣، ٨٤٤، ٨٤٥، ٨٤٦، ٨٤٧، ٨٤٨، ٨٤٩، ٨٥٠، ٨٥١، ٨٥٢، ٨٥٣، ٨٥٤، ٨٥٥، ٨٥٦، ٨٥٧، ٨٥٨، ٨٥٩، ٨٦٠، ٨٦١، ٨٦٢، ٨٦٣، ٨٦٤، ٨٦٥، ٨٦٦، ٨٦٧، ٨٦٨، ٨٦٩، ٨٧٠، ٨٧١، ٨٧٢، ٨٧٣، ٨٧٤، ٨٧٥، ٨٧٦، ٨٧٧، ٨٧٨، ٨٧٩، ٨٨٠، ٨٨١، ٨٨٢، ٨٨٣، ٨٨٤، ٨٨٥، ٨٨٦، ٨٨٧، ٨٨٨، ٨٨٩، ٨٩٠، ٨٩١، ٨٩٢، ٨٩٣، ٨٩٤، ٨٩٥، ٨٩٦، ٨٩٧، ٨٩٨، ٨٩٩، ٩٠٠، ٩٠١، ٩٠٢، ٩٠٣، ٩٠٤، ٩٠٥، ٩٠٦، ٩٠٧، ٩٠٨، ٩٠٩، ٩١٠، ٩١١، ٩١٢، ٩١٣، ٩١٤، ٩١٥، ٩١٦، ٩١٧، ٩١٨، ٩١٩، ٩٢٠، ٩٢١، ٩٢٢، ٩٢٣، ٩٢٤، ٩٢٥، ٩٢٦، ٩٢٧، ٩٢٨، ٩٢٩، ٩٣٠، ٩٣١، ٩٣٢، ٩٣٣، ٩٣٤، ٩٣٥، ٩٣٦، ٩٣٧، ٩٣٨، ٩٣٩، ٩٤٠، ٩٤١، ٩٤٢، ٩٤٣، ٩٤٤، ٩٤٥، ٩٤٦، ٩٤٧، ٩٤٨، ٩٤٩، ٩٥٠، ٩٥١، ٩٥٢، ٩٥٣، ٩٥٤، ٩٥٥، ٩٥٦، ٩٥٧، ٩٥٨، ٩٥٩، ٩٦٠، ٩٦١، ٩٦٢، ٩٦٣، ٩٦٤، ٩٦٥، ٩٦٦، ٩٦٧، ٩٦٨، ٩٦٩، ٩٧٠، ٩٧١، ٩٧٢، ٩٧٣، ٩٧٤، ٩٧٥، ٩٧٦، ٩٧٧، ٩٧٨، ٩٧٩، ٩٨٠، ٩٨١، ٩٨٢، ٩٨٣، ٩٨٤، ٩٨٥، ٩٨٦، ٩٨٧، ٩٨٨، ٩٨٩، ٩٩٠، ٩٩١، ٩٩٢، ٩٩٣، ٩٩٤، ٩٩٥، ٩٩٦، ٩٩٧، ٩٩٨، ٩٩٩، ١٠٠٠، ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣، ١٠٠٤، ١٠٠٥، ١٠٠٦، ١٠٠٧، ١٠٠٨، ١٠٠٩، ١٠١٠، ١٠١١، ١٠١٢، ١٠١٣، ١٠١٤، ١٠١٥، ١٠١٦، ١٠١٧، ١٠١٨، ١٠١٩، ١٠٢٠، ١٠٢١، ١٠٢٢، ١٠٢٣، ١٠٢٤، ١٠٢٥، ١٠٢٦، ١٠٢٧، ١٠٢٨، ١٠٢٩، ١٠٣٠، ١٠٣١، ١٠٣٢، ١٠٣٣، ١٠٣٤، ١٠٣٥، ١٠٣٦، ١٠٣٧، ١٠٣٨، ١٠٣٩، ١٠٤٠، ١٠٤١، ١٠٤٢، ١٠٤٣، ١٠٤٤، ١٠٤٥، ١٠٤٦، ١٠٤٧، ١٠٤٨، ١٠٤٩، ١٠٥٠، ١٠٥١، ١٠٥٢، ١٠٥٣، ١٠٥٤، ١٠٥٥، ١٠٥٦، ١٠٥٧، ١٠٥٨، ١٠٥٩، ١٠٦٠، ١٠٦١، ١٠٦٢، ١٠٦٣، ١٠٦٤، ١٠٦٥، ١٠٦٦، ١٠٦٧، ١٠٦٨، ١٠٦٩، ١٠٧٠، ١٠٧١، ١٠٧٢، ١٠٧٣، ١٠٧٤، ١٠٧٥، ١٠٧٦، ١٠٧٧، ١٠٧٨، ١٠٧٩، ١٠٨٠، ١٠٨١، ١٠٨٢، ١٠٨٣، ١٠٨٤، ١٠٨٥، ١٠٨٦، ١٠٨٧، ١٠٨٨، ١٠٨٩، ١٠٩٠، ١٠٩١، ١٠٩٢، ١٠٩٣، ١٠٩٤، ١٠٩٥، ١٠٩٦، ١٠٩٧، ١٠٩٨، ١٠٩٩، ١١٠٠، ١١٠١، ١١٠٢، ١١٠٣، ١١٠٤، ١١٠٥، ١١٠٦، ١١٠٧، ١١٠٨، ١١٠٩، ١١١٠، ١١١١، ١١١٢، ١١١٣، ١١١٤، ١١١٥، ١١١٦، ١١١٧، ١١١٨، ١١١٩، ١١٢٠، ١١٢١، ١١٢٢، ١١٢٣، ١١٢٤، ١١٢٥، ١١٢٦، ١١٢٧، ١١٢٨، ١١٢٩، ١١٣٠، ١١٣١، ١١٣٢، ١١٣٣، ١١٣٤، ١١٣٥، ١١٣٦، ١١٣٧، ١١٣٨، ١١٣٩، ١١٤٠، ١١٤١، ١١٤٢، ١١٤٣، ١١٤٤، ١١٤٥، ١١٤٦، ١١٤٧، ١١٤٨، ١١٤٩، ١١٥٠، ١١٥١، ١١٥٢، ١١٥٣، ١١٥٤، ١١٥٥، ١١٥٦، ١١٥٧، ١١٥٨، ١١٥٩، ١١٦٠، ١١٦١، ١١٦٢، ١١٦٣، ١١٦٤، ١١٦٥، ١١٦٦، ١١٦٧، ١١٦٨، ١١٦٩، ١١٧٠، ١١٧١، ١١٧٢، ١١٧٣، ١١٧٤، ١١٧٥، ١١٧٦، ١١٧٧، ١١٧٨، ١١٧٩، ١١٨٠، ١١٨١، ١١٨٢، ١١٨٣، ١١٨٤، ١١٨٥، ١١٨٦، ١١٨٧، ١١٨٨، ١١٨٩، ١١٩٠، ١١٩١، ١١٩٢، ١١٩٣، ١١٩٤، ١١٩٥، ١١٩٦، ١١٩٧، ١١٩٨، ١١٩٩، ١٢٠٠، ١٢٠١، ١٢٠٢، ١٢٠٣، ١٢٠٤، ١٢٠٥، ١٢٠٦، ١٢٠٧، ١٢٠٨، ١٢٠٩، ١٢١٠، ١٢١١، ١٢١٢، ١٢١٣، ١٢١٤، ١٢١٥، ١٢١٦، ١٢١٧، ١٢١٨، ١٢١٩، ١٢٢٠، ١٢٢١، ١٢٢٢، ١٢٢٣، ١٢٢٤، ١٢٢٥، ١٢٢٦، ١٢٢٧، ١٢٢٨، ١٢٢٩، ١٢٣٠، ١٢٣١، ١٢٣٢، ١٢٣٣، ١٢٣٤، ١٢٣٥، ١٢٣٦، ١٢٣٧، ١٢٣٨، ١٢٣٩، ١٢٤٠، ١٢٤١، ١٢٤٢، ١٢٤٣، ١٢٤٤، ١٢٤٥، ١٢٤٦، ١٢٤٧، ١٢٤٨، ١٢٤٩، ١٢٥٠، ١٢٥١، ١٢٥٢، ١٢٥٣، ١٢٥٤، ١٢٥٥، ١٢٥٦، ١٢٥٧، ١٢٥٨، ١٢٥٩، ١٢٦٠، ١٢٦١، ١٢٦٢، ١٢٦٣، ١٢٦٤، ١٢٦٥، ١٢٦٦، ١٢٦٧، ١٢٦٨، ١٢٦٩، ١٢٧٠، ١٢٧١، ١٢٧٢، ١٢٧٣، ١٢٧٤، ١٢٧٥، ١٢٧٦، ١٢٧٧، ١٢٧٨، ١٢٧٩، ١٢٨٠، ١٢٨١، ١٢٨٢، ١٢٨٣، ١٢٨٤، ١٢٨٥، ١٢٨٦، ١٢٨٧، ١٢٨٨، ١٢٨٩، ١٢٩٠، ١٢٩١، ١٢٩٢، ١٢٩٣، ١٢٩٤، ١٢٩٥، ١٢٩٦، ١٢٩٧، ١٢٩٨، ١٢٩٩، ١٣٠٠، ١٣٠١، ١٣٠٢، ١٣٠٣، ١٣٠٤، ١٣٠٥، ١٣٠٦، ١٣٠٧، ١٣٠٨، ١٣٠٩، ١٣١٠، ١٣١١، ١٣١٢، ١٣١٣، ١٣١٤، ١٣١٥، ١٣١٦، ١٣١٧، ١٣١٨، ١٣١٩، ١٣٢٠، ١٣٢١، ١٣٢٢، ١٣٢٣، ١٣٢٤، ١٣٢٥، ١٣٢٦، ١٣٢٧، ١٣٢٨، ١٣٢٩، ١٣٣٠، ١٣٣١، ١٣٣٢، ١٣٣٣، ١٣٣٤، ١٣٣٥، ١٣٣٦، ١٣٣٧، ١٣٣٨، ١٣٣٩، ١٣٤٠، ١٣٤١، ١٣٤٢، ١٣٤٣، ١٣٤٤، ١٣٤٥، ١٣٤٦، ١٣٤٧، ١٣٤٨، ١٣٤٩، ١٣٥٠، ١٣٥١، ١٣٥٢، ١٣٥٣، ١٣٥٤، ١٣٥٥، ١٣٥٦، ١٣٥٧، ١٣٥٨، ١٣٥٩، ١٣٦٠، ١٣٦١، ١٣٦٢، ١٣٦٣، ١٣٦٤، ١٣٦٥، ١٣٦٦، ١٣٦٧، ١٣٦٨، ١٣٦٩، ١٣٧٠، ١٣٧١، ١٣٧٢، ١٣٧٣، ١٣٧٤، ١٣٧٥، ١٣٧٦، ١٣٧٧، ١٣٧٨، ١٣٧٩، ١٣٨٠، ١٣٨١، ١٣٨٢، ١٣٨٣، ١٣٨٤، ١٣٨٥، ١٣٨٦، ١٣٨٧، ١٣٨٨، ١٣٨٩، ١٣٩٠، ١٣٩١، ١٣٩٢، ١٣٩٣، ١٣٩٤، ١٣٩٥، ١٣٩٦، ١٣٩٧، ١٣٩٨، ١٣٩٩، ١٤٠٠، ١٤٠١، ١٤٠٢، ١٤٠٣، ١٤٠٤، ١٤٠٥، ١٤٠٦، ١٤٠٧، ١٤٠٨، ١٤٠٩، ١٤١٠، ١٤١١، ١٤١٢، ١٤١٣، ١٤١٤، ١٤١٥، ١٤١٦، ١٤١٧، ١٤١٨، ١٤١٩، ١٤٢٠، ١٤٢١، ١٤٢٢، ١٤٢٣، ١٤٢٤، ١٤٢٥، ١٤٢٦، ١٤٢٧، ١٤٢٨، ١٤٢٩، ١٤٣٠، ١٤٣١، ١٤٣٢، ١٤٣٣، ١٤٣٤، ١٤٣٥، ١٤٣٦، ١٤٣٧، ١٤٣٨، ١٤٣٩، ١٤٤٠، ١٤٤١، ١٤٤٢، ١٤٤٣، ١٤٤٤، ١٤٤٥، ١٤٤٦، ١٤٤٧، ١٤٤٨، ١٤٤٩، ١٤٥٠، ١٤٥١، ١٤٥٢، ١٤٥٣، ١٤٥٤، ١٤٥٥، ١٤٥٦، ١٤٥٧، ١٤٥٨، ١٤٥٩، ١٤٦٠، ١٤٦١، ١٤٦٢، ١٤٦٣، ١٤٦٤، ١٤٦٥، ١٤٦٦، ١٤٦٧، ١٤٦٨، ١٤٦٩، ١٤٧٠، ١٤٧١، ١٤٧٢،

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي دپوندو په وينځلو كي کوتاهي کونکو دپاره

کوتاهي ده يعني دجهنم اور دي

امام ترمذي وائي دابوهريره حديث حسن صحيح دي

په دي باب كي د عبدالله ابن عمر، عائشه، جابر، عبدالله بن حارث بن جزء زبيدي، معيقب، خالد بن وليد شرحبيل عمرو بن العاص، او يزيد بن ابي سفيان رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، ارشاد نبوي دي چي دخپو دتلو دپاره کوم چي په اودس كي اوچ پاتي شي تباهي ده يعني دجهنم اور دي ددي حديث مطلب دادي چي په خپو مسح کول جائز نه دي خو چي په دي باندي موزي يا جرابي نه وي

حل لغات : يجوز: جاز يجوز جواز د نصرينصر باب نه په معني د جائز کيدو دی

اعقبي: اعقاب چالره جانشين مقررول، يا ښه بدله ورکول، العقوبة: العقبي کار بدله يا دهرخير اخر، اخرت.

تشریح : مذاهب د فقهاؤ چي په اودس كي دخپو دپاره وينځل دي او که مسح؟ په دي باره كي

دوه مذاهب دي (۱) داهل سنت والجماعت او تمامو خلفو او سلفو دي (۲) مذهب د شيعه اماميه په نزد د رجلين دپاره مسح دي او غسل نشته.

منشاء دا اختلاف داده "وارجلکم الي الکعبين" (المائد ۶۵) په دي كي دوه قرائتونه دي چي په اوه قاريانو كي دي لره حفص، نافع، ابن عامر، کسائي، په نصب سره لولي، په دي صورت كي به دا په ايدي عطف وي او دايدې پشان به دا هم وي باقي قراء دي لره په جر سره لولي او ددي قرائت په اعتبار سره دا به په رؤس معطوف وي پس درؤس پشان به ددي دپاره مسح کول کار دي

اهل سنت والجماعت نصب والاقرائت اختيار کړي دي او په جر والاقرائت كي يي توجيهات کړي دي ليکن شيع ددي برعکس کار کړي دي چي جر والاقرائت يي اختيار کړي دي او په نصب والاقرائت كي يي توجيهات کړي دي نو ددي کار نه دا اختلاف پيداشوي دي

د جمهورو دويم دليل نبوي عمل دي چي په نقل متواتر دشلو نه دزياتو صحابه کرامو نه درسول الله صلي الله عليه وسلم عمل منقول دي او ټولو غسل درجلين نقل کړي دي

دريم دليل حديث دويل للاقاب من النار دي چي دلسو صحابه کرامو نه منقول دي او قرينه په دي باندي دالي الکعبين غايه ده خکه چي دغسل غايه بيانيزي او دمسح غايه نه بيانيزي

څلورم دليل: احاديث دخروج الخطاء من اعضاء الوضوء دي په دي احاديثو كي دخپو دگناهونو دخروج ترتب په غسل دي دلته که درجلين حکم مسح وي نو ددي په وينځلو كي به اجر او ثواب نه وي

پنځم دليل: اجماع دصحابه ڪرامو ده دابن ابي ليلى قول دي "لقد اجمع اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم على غسل القدمين" يعني صحابه ڪرامو په اودس ڪي د خپو په وينځلو اجماع ڪړي ده (اخرجه سعيد في سنن) دا رنگي په طحاوي ڪي د عبد الملك بن سليمان قول دي فرمائي چي "قلت لعطاء ابلغت عن احد من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم مسح عي القدمين قال لا" عبد الملك وائي د عطاء نه مي تپوس او ڪړو چي ايا تاته د رسول الله په صحابه ڪرامو ڪي د كوم صحابي نه دا خبر راز سيدلي دي چي په اودس ڪي د خپو دپاره مسح ڪول ڪافي دي نو ويي فرمايل هرگز نه عطاء بن ابي رباح علم او فضل ڪي ڪمال ته رسيدلي دي شپڙم دليل: د خپو مسح ڪول د حڪيم د حڪمت نه مستبعد دي او دا ځكه كوم اعضاء چي په گرد او غبار ملوث وي دهغي دوينځلو حڪم ڪول پڪار دي نه چي په مسح روافض وائي چي خپي په اعضاء ممسوحه ڪي داخلول پڪار دي او د اودس دايت نه استدلال ڪوي چي په دي ايت ڪي خپي په رؤسكم عطف دي او چي كوم حڪم دمعطوف عليه دي همدا حڪم دمعطوف دپاره هم پڪار دي يعني لکه څرنگه چي دسر دپاره مسح ده دارنگي درجلين دپاره حڪم هم دمسح دي.

داهل سنت والجماعت دطرفه دجر په قرانت ڪي تاويلات او ددوي ددلائلو نه جوابات

اول تاويل دادي چي دا جر په جوار محمول دي او دا مطلب نه دي چي په رؤس باندي معطوف دي په دي توجيه دري اعتراضات راځي.

اول اعتراض: بعضي نحويانو دجر دجوار نه انڪار ڪړي دي او دا بي دفصاحت خلاف گنډلي دي ددي جواب دادي په دومره ڪثرت سره ددي مثالونه موجود دي چي انڪار ورنه نشي ڪيدي په قران ڪي هم او دقران نه غير هم ددي دليدونه پس ددينه انڪار ڪول او يا دا خلاف دفصاحت گنډل مڪابره ده قراني ايت دي "اني اخاف عليكم عذاب يوم اليم" (هود: ٢٦) په دي اليم جر دجوار دي او حال دادي چي دا د عذاب صفت دي دا خو منسوب ڪول پڪار وو.

دويم اعتراض: جر دجوار هلته وي چرته چي دمقصد دغير مقصد سره التباس نه وي او دلته خو التباس راځي.

جواب دادي ڪچري دالي الكعبين غايه نه وي نو بيشكه چي التباس راتلو ليکن ددي ترك ڪولو نه پس هيڅ التباس باقي پاتي نشو.

اعتراض (٣): جر دجوار ڪچري په توسط ڪي د عطف نه وي نو بيا ددي دوجوب نه انڪار نشي

جواب: دسوج خبره داده چي عطف قطع راولي او که وصل؟ ظاهره ده چي وصل راولي بلکه عطف دوصل تاکید کوي ددي موجود کیدل او نه موجود کیدل یو برابر دي، بغیر دتوسط د عطف نه جائز کیدو سره بتوسط العطف هم جائز دي او ددي دجواز هم دا ایت پخپله دلیل دي.

دویمه توجیه امام طحاوي او داود ظاهري کړي ده او حافظ نقل کړي ده چي دوی وائي "مسح الرجلین کان ثم نسخ" (یعني دجر والاقرانت په وجه درجلین دپاره مسح حکم وولیکن بیا منسوخ شو).

دریمه توجیه: دجر قرانت په صورت کي دا لفظ په رؤس معطوف دي لیکن په دي وجه نه دي چي دارجل دپاره مسح دي بلکه دارجل دپاره غسل دي لیکن په عام طور سره په غسل درجلین کي چونکه داوبو اسراف کیږي نو ددینه دمنعي دپاره یي په رؤس باندي عطف دي دا جواب هم حافظ عراقي نقل کړي دي.

خلورمه توجیه: دجر قرانت په صورت کي ارجل لفظ په رؤس عطف دي او د عطف په وجه مسح په دي باندي هم مسلط شوي ده لیکن دمسح نه مراد عرفي مسح نه ده بلکه دالي الکعبین قریني مذکور کیدو په وجه باندي مسح لغوي مراد دي یعنی غسل خفیف مراد دي دا جواب هم حافظ نقل کړي دي.

داهل شيعه دطرف دنصب والاقرانتونو توجیهات او دهغوی جوابات ضعیف دي او دعوي یي باطلي دي چي تفصیل یي دعلم فقه په کتابونو کي موجود دي.

۳۲- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّةً مَرَّةً

په اودس کي د اندامونو په یو یو ځل وینځلو د اکتفا کولو بیان

۴۲- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، وَهَذَا، وَقَتَيْبَةُ، قَالُوا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، ح قَالَ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ، وَجَابِرٍ، وَبُرَيْدَةَ، وَأَبِي رَافِعٍ، وَابْنِ الْفَارِجِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ أَحْسَنُ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَأَصَحُّ، وَرَوَى رِشْدِينَ بْنُ سَعْدٍ وَغَيْرُهُ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ الضَّحَّاكِ بْنِ هُرْخَبِيلٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً. قَالَ: وَلَيْسَ هَذَا بِشَيْءٍ، وَالصَّحِيحُ مَا رَوَى ابْنُ عَجَلَانَ، وَهَشَامُ بْنُ سَعْدٍ، وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَعَبْدُ

الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه : د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اعضاء دوضوء يو يوخل او وينخل.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عمر، جابر، بريده، ابو رافع، او ابن الفاكه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او د ابن عباس حديث په دي باب كي عمده او صحيح دي.

رشدین بن سعد وغيره په سند دضحاك بن شرحبيل عن زيد بن اسلم عن ابيه روايت كړي دي چي عمر رضي الله عنه به فرمائيل نبي كريم صلي الله عليه وسلم اعضاء دوضوء يو يوخل او وينخل ددي روايت هيخ حيثيت نشته صحيح روايت هغه دي كوم چي ابن عجلان، هشام بن سعد، سفيان ثوري او عبد العزيز بن محمد په سند دزيد بن اسلم عن عطاء بن يسار عن ابن عباس عن النبي صلي الله عليه وسلم سره نقل كړي دي.

تشریح : تردې ځاي پوري په تيرو شورو ابوابو كي د اودس د كيفيت بيان وو، ددينه وړاندي كميت بيانول غواړي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم اودس په څلور قسمه دي (١) وضوء، مرة مرة دي، يعني د اعضاء مغسوله په وينځلو يي يو يو اكتفاء كوله او دا واجب ده، وضوء مرتين مرتين او وضوء ثلاثا ثلاثا دافضلي درجي دي او وضوء مخلوط يعني بعضي اعضاء يو ځل وينخل او بعضي دوه پيري او بعضو لره دري ځله وينخل هم جائز دي په اولني باب كي دوه قسمه او په دريم باب كي دويم او دريم قسم بيان شو او په دريم باب كي د دريم او څلورم قسم بيان دي او په څلورم باب كي د اودس دري واړه اقسام جمع كړي دي او په پنځم باب كي يي مخلوط اودس ذكر كړي دي گويا كي وضوء مرة مرة او مرتين مرتين هم جائز دي ليكن مونږ دپاره ددي عادت جوړول پكار نه دي بلكه دثلاثا عادت پكار دي بيا دا هم ياد ساتل پكار دي چي دوضوء په ځاي دري اقسامو كي په هر ځل كي استيعاب كول هم پكار دي او دثلاثا نه زيات اسراف او مكروه تحريمي دي او په ثلاثا چاته اطمينان حاصل نشي نو فقهاء وائي دهغه دپاره په دي باندي هم زيادت جائز دي خو په دي شرط چي انسان به متوهم الميزاج نه وي كچري متوسوس او متوهم وي نو دهغه دپاره د دريو نه زيات جائز نه دي (بلكه زيادت حرام دي).

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٢٢ (١٥٤). سنن ابی داود/الطهارة ٥٢ (١٣٨). سنن النسائي/الطهارة ٦٢ (٨٠). ق ٢٥ (٢١١) تحفة الأشراف (٥٩٤٦) مسند احمد (١/٢٢٢). سنن الدارمي/الطهارة ٢٩ (٤٢٢).

"قال ابو عيسي حديث ابن عباس احسن شيء" ددي مقام نه امام ترمذي دا بيان دي چي حديث الباب په دوه كسانو ثابت دي (١) رشد بن سعد (٢) ابن عجلان، په دي دواړو روايتونو كي دوه قسمه فرق دي يو فرق دادي چي په رشد بن سعد والاروايت كي نقل كونكي صحابي دزيد بن اسلم پلار دي او دويم فرق دادي چي رشد بن سعد والاروايت كي نقل كونكي صحابي عمر رضي الله عنه او په ابن عجلان والاروايت كي صحابي عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما دي ليكن امام ترمذي ابن عجلان والاروايت اصح مافي الباب گرځولي دي.

۳۳- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ

په اودس كي د اندامونو په دوه دوه ځل وينځلو د اکتفا كولويان

۴۳- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَابِتِ بْنِ ثَوْبَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزٍ هُوَ الْأَعْرَجُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، وَهُوَ إِسْنَادٌ صَحِيحٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى هَتَامٌ، عَنْ عَامِرِ الْأَحْوَلِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ ثَلَاثًا ثَلَاثًا. (١)

ترجمه: د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اعضاء دوضوء دوه دوه ځله او وينځل.

د امام ترمذي قول دي دا حديث حسن غريب دي.

په دي باب كي د جابر رضي الله عنه نه هم يو روايت مروي دي.

مونږ ته دا معلومه ده چي هغه ته صرف ابن ثوبان د عبد الله بن فضل نه روايت نقل كړي دي او دا سند حسن صحيح دي.

حمام په سند د عامر الاحول عن عطاء عن ابي هريره رضي الله عنه سره نقل كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اعضاء دوضوء مرتين مرتين او وينځل.

حل لغات : تَوْضاً : يتوضأ وضوء معني اودس كول، وضاه يعني په اوبو يي پاك كړو.
تشریح : فائده: كله چي ددي حديث سند حسن صحيح دي نو بيا امام ترمذي دي لره ولي
 صرف دحسن درجي گرځولي دي؟ زما په خيال كي په اول ځل دغريب سره دحسن اضافه
 كاتبانو كړي ده صحيح صرف غريب دي اول يي غرابت دسند بيان كړي دي او بيا يي په اسناد
 في نفسه حكم لگولي دي.

دثوبان رضي الله عنه حالات:

نوم ثوبان كنيه ابو عبد الله چي په يمن كي دمشهور خاندان حمير سره يي تعلق وو ثعبان يو
 غلام وو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل كه خوښه دي وي خپل خاندان ته لار شه او
 كه زموږ سره دي اوسيدل خوښ وي نو اوسيره ته به داهل بيتو نه شميرلى شي نو په دي بنا
 ثوبان په اهل بيتو كي شميرلو ته پخپل خاندان ترجيح ور كړه.

هميشه به يي در رسول الله صلي الله عليه وسلم خدمت كولو او در رسول الله دفرمان سره به
 يي دځان نه زيات محبت كولو يو ځل نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرمائيل هيڅ كله به
 چاته لاس نه خوروي نو ددينه پس كه به دده نه داس چابك هم او غورځيدو نو پخپله به ورپسي
 كوځيدو او اوچتولو به يي خو دچانه به يي سوال نه كولو (مسند احمد).

دنبي كريم صلي الله عليه وسلم دخدمت كولو په وجه يي پخپله بهترينه استفاده او كړه په
 همدې وجه ابن عبد البر ليكلي دي چي ثوبان دهغه دري كسانو نه دي چاچي احاديث محفوظ
 كړي دي او ددي اشاعت يي هم كړي دي (استيعاب) دمروياتو شمير يي ۱۲۷ دی

۳۴_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ ثَلَاثًا ثَلَاثًا

په اودس كي د اندامونو دري دري ځل وينځلو بيان

۴۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي
 حَيَّه، عَنْ عَلِيٍّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ ثَلَاثًا ثَلَاثًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ
 عُثْمَانَ، وَعَائِشَةَ، وَالزُّبَيْرِ، وَابْنِ عُمَرَ، وَأَبِي رَافِعٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، وَمُعَاوِيَةَ، وَأَبِي
 هُرَيْرَةَ، وَجَابِرٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، وَأَبِي بَنْدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَلِيٍّ أَحْسَنُ شَيْءٍ فِي هَذَا
 الْبَابِ وَأَصَحُّ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ عَنْ عَلِيٍّ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ عَامَّةِ أَهْلِ
 الْعِلْمِ أَنَّ الْوُضُوءَ يُجْزَى مَرَّةً مَرَّةً، وَمَرَّتَيْنِ أَفْضَلُ، وَأَفْضَلُهُ ثَلَاثٌ، وَلَيْسَ بَعْدَهُ شَيْءٌ، وَقَالَ ابْنُ

الْمُبَارَكِ: لَا آمَنُ إِذَا زَادَ فِي الْوُضُوءِ عَلَى الثَّلَاثِ أَنْ يَأْتِمَ، وَقَالَ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: لَا يَزِيدُ عَلَى الثَّلَاثِ إِلَّا رَجُلٌ مُبْتَلًى. (١)

ترجمه : دعلي رضي الله عنه نه روايت دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم اعضا دوضوء دري دري خله اووينخل.

امام ترمذي وائي په دي باب كي دعثمان ، عائشه، ربيع، ابن عمر ، ابوامامه، ابورافع، عبدالله بن عمرو، ابوهريره ، عبدالله بن زيد او ابى بن كعب رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دعلي رضي الله عنه حديث اصح مافي الباب دي خكه چي دعلي رضي الله عنه نه په نورو سندونو هم مروي دي.

داهل علمو په دي باندي عمل دي چي اعضا دوضوء يو يو خل وينخل كافي دي او دوه دوه خله وينخل افضل دي او ددينه زيات افضل دري پيري وينخل دي او ددينه زيات گنجائش نشته ، ابن مبارك كله چي خوك اعضا دوضوء د دري پيرو نه زيات اووينخي نو ماسره دده دگناهگاريدو خطر ده، امام احمد او اسحاق بن راهويه وائي د دري پيرو نه زيات اعضا دوضوء وينخل پكار نه دي او دا كار هغه خوك كوي خوك چي په ليوتوب او وسوسه كي مبتلا وي.

حل لغات : يجزى دضرب نه معني قادر كيدل اود باب افعال نه معني بدله وركول.

تشریح : دري پيري وينخل كمال دسنت دي چنانچي امام ترمذي وائي "وافضله ثلاث وليس بعده شيئاً" يعني افضل په وينخلو كي دري پيري دي او ددينه زيات پكار نه دي. د اودس د اعضا دوينخلو دتعداد باره كي مذاهب دفقهاؤ:

كه خوك دري پيرو نه زيات اعضا د اودس اووينخي نو حكم يي څه دي

كه اعضا كامل اووينخي او په وسوسيه نسيان كي هم مبتلا نه وي مگر بيا هم زيات وينخل كوي نو دا په اتفاق دعلماؤ ناجائز دي او په اسراف كي داخل دي او كچري يو سري په وسوسه كي مبتلاوي چي شايد كوم خاي به اوچ پاتي شوي وي نو دابن مبارك په قول ماسره دداسي كس په گناه كي دمبتلا كيدو خطر ده.

دويم قول دامام احمد او اسحاق بن راهويه دي "لايزيد علي الثلاث الا رجلا ابتلي" يعني زما په نزد د اودس داندامونو په وينخلو كي د دري پيرو نه زيادت دليونو نه علاوه بل خوك نه كوي

¹ سنن ابى داود/ الطهارة ٥٠ (١١٦) سنن النسائي/ الطهارة ٤٩ (٩٦) و ٩٣ (١١٥) و ١٠٣ (١٢٦) (تحفة الأشراف : ١٠٢٢١، ١٠٢٢٢)

مسند احمد (١/١٢٣) ويأتي برقم: ٢٨، وانظر ما يأتي برقم ٢٩

دمبتلا نه مراد مجنون دي يعني صرف زيادت كونكي مجنون كيدي شي او د صحيح دماغ انسان دپاره جائز نه دي په دي صورت كي به دابن مبارك دقول سره فرق پاتي نشي دويمه معني دمبتلا موسوس دي او په دي كي اختلاف دي ددي قول نه معلوميري چي دموسوس دپاره زيادت جائز دي او ددي توجيه بنياد په يو بل روايت دي وهو قوله عليه السلام "دع مايريبك الي ما لايريبك" يعني مشكوك خيز پريږدي يقيني اختيار كړي نو دزائد استعمال دموسوس دپاره په لايريبك كي داخل دي لهذا زيادت جائز دي ملاعلي قاري وائي دموسوس دپاره هم د دري پيرونه زيات غسل جائز نه دي او دا خكه كله چي په دري پيرونه اطمينان نه وي نو په زيات يي هم اطمينان نه وي او دهغه روايت نه استدلال كوي په كوم كي چي يو اعرابي د اودس باره كي سوال كړي وو نور رسول الله په اودس كي اندامونه دري دري پيري ورته بيان كړل او بيا يي وفرمائيل "هكذا الوضوء فمن زاد علي هذا او نقص فقد اساء او ظلم" يعني درست اودس همداسي دي خوك چي په دي باندي اضافه كوي يا كمې كوي يقينا چي هغه به ظلم او بد كار كوي.

وفي الباب_ عنوان لاندې د دولس صحابه كرامو احاديثو حواله وركړي ده، باب ماجاء في الوضوء مرة مرة وهو مرتين وثلاثا دا حديث په دوه طريقو مروي دي يوه طريقه دشريك ده او بله طريقه دوكيع ده په دوي كي فرق دادي چي دشريك په روايت كي دتوضاً مرة نه دمرتین مرتين ثلاثا ثلاثا اضافه ده او دوكيع په روايت كي دتوضاً مرة نه پس مرتين او ثلاثا اضافه ده امام ترمذي په دي كي فرق كوي چي دوكيع سنت ته فوقيت حاصل دي لكه چي په دي كي ترك هم ډير او راويان يي هم ثقه دي ليكن شريك غير ثقه دي او د كثير الغلط كيدو په وجه ضعيف دي او په دي وجه به ثابت بن صغيه بن جعفر نه ددي حديث باره كي سوال كولو تردي چي سند عالي شي.

دعلي رضي الله عنه حالات:

نوم علي ابو الحسن او ابو تراب كنيه او حيدر يي لقب دی دپلار نوم يي ابو طالب او دمور نوم يي فاطمه وه علي رضي الله عنه نجيب الطرفين هاشمي وو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم دتره حقيقي خوي وو علي رضي الله عنه دبعثت نبوي نه لس كاله مخكي پيدا شوی دی تقریباً دلسو كالو په عمر كي په اسلام مشرف شوی دی دبعضو قول دی چي دخديجه رضي الله عنها نه ابوبكر رضي الله عنه مسلمان شو او دبعضو قول دی چي دخديجي نه پس علي رضي الله عنه مسلمان شوی دی په مكه كي يي ديارلس كاله در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره تير كړل او بيا دعثمان رضي الله عنه دشهادت نه په دريمه ورځ ۲۱ ذي الحجه ددوشنبې په ورځ په مسجد نبوي كي خليفه مقرر كړی شو (طبري).

وفات ۴۰ هجري کي دسحر دمونځ په امامت کي مشغول وو چي ابن ملجم ورباندي دتوري يو مضبوط وار اوکړو چي سريبي زخمي شو خلقو ابن ملجم اونيولو (طبري).
بيا په همدې ورځ په شلم رمضان دهجرت په ۴۰ کال ددنيا نه رخصت شو.
دماشوموالي نه واخله دوفات کيدو پوري تقريبا ديرشت کاله يي دنيي کريم صلي الله عليه وسلم خدمت کړی دی لیکن دا حاديثو په نقل کولو کي ددير احتياط مالک وو دحديث په کتابونو کي دده روايات ډير کم موندلی شي چي ټوټل ورته ۵۸۲ روايات منقول دي چي شل په دي کي متفق عليه دي نهه صرف په بخاري کي دي لس په مسلم کي دي او باقي اصحاب السنن ذکر کړي دي.

۳۵_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّةً وَمَرَّتَيْنِ وَثَلَاثًا

په اودس کي د اندامونو د يو يو، دوه دوه، دري دري وينځلو بيان

۴۵_ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى الْفَزَارِيُّ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي صَفِيَّةٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ: حَدَّثَكَ جَابِرٌ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً، وَمَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، وَثَلَاثًا ثَلَاثًا". قَالَ: نَعَمْ. (۱)

ترجمه : دابو همزه ثابت بن ابي صفيه شمالي نه روايت دي فرمائي چي دابو جعفر نه مي تپوس اوکړو چي ايا تاته جابر رضي الله عنه دا بيان کړي دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم د اودس اندامونه يو يو ځل اووينځل او که دوه دوه ځل يي اووينځل او که دري دري ځل يي اووينځل؟ هغوی اوونيل هو، (يعني دا يي بيان کړي دي.

تشریح : ددي باب تمام راويان ثقه دي او ددي باب قائمولو دوه مطلبونه دي يو مطلب يي دفع دتوهم دي توهم دا وو چي مرتين او ثلاثا به جدا جائز وي او په يو اودس کي به نه وي نو دا توهم يي ختم کړو چي په يو اودس کي هم دا جائز دي، دويم مطلب دا دي چي دامام ترمذي دا ابواب متعارض اونه گنرلي شي تردي چي بيا بعضو ته په بعضو ترجيح ورکړي شي بلکه ټول روايات متفق دي.

^۱ سنن ابن ماجه/ الطهارة ۳۵ (۳۱۰) (تحفة الأشراف: ۲۵۹۲)...

٤٦- قَالَ أَبُو عِيسَى: وَرَوَى هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي صَفِيَّةٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ: حَدَّثَكَ جَابِرٌ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً"، قَالَ: نَعَمْ. وَحَدَّثَنَا بِذَلِكَ هَذَا، وَقُتَيْبَةُ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي صَفِيَّةٍ، قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ شَرِيكَ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ هَذَا، عَنْ ثَابِتٍ نَحْوِ رِوَايَةِ وَكِيعٍ، وَشَرِيكَ كَثِيرُ الْغَلَطِ، وَثَابِتُ بْنُ أَبِي صَفِيَّةٍ هُوَ أَبُو حَمْرَةَ الثَّمَالِيُّ. (١)

ترجمه : امام ترمذي وائي دا حديث وكيع د ثابت بن ابي صفيه نه نقل كړي دي فرماني چي ما د ابوجعفر (محمد بن علي بن حسين الباقر) نه تپوس او كړو چي ايا تاته جابر دا بيان كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د اودس اندامونه يو يو ځل او وينځل او كنه، هغوی راته په جواب كې او فرمايل هو.

امام ترمذي وائي چي دا روايت د شريك دروايت نه زيات صحيح دي ځكه چي دا د ثابت نه او هغه د وكيع نه علاوه په نورو ډيرو سندونو سره هم مروی دي او شريك يو كثير الغلط راوي دي. **تشریح :** د دې باب دي روايت ته د محدثينو په اصطلاح كې جامع وئيلي شي د جامع مطلب دا دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم د كوم عمل تمام اړخونه په كوم روايت كې ذكر كړي دي نو اول يې مرة مرتين وغيره متفرق ذكر كړي دي نو په دې باب كې يې دواړه جمع كړل په نورو الفاظو به داسي او وائي چي دا اجمال بعد التفصيل دي كوم چي اوقع في الذهن وي په دې كې دي خبري ته اشاره ده چي تمام اعمال دي فرض اونه كنړلي شي بلكه بعضي فرائض دي، بعضي سنن دي بعضي ادا ب دي، او اختلاف درواياتو بيانول په بيان د جواز محمول دي. دلته ظاهر د كف او باطن د كف دواړه مراد دي يعني انقاهما من الوسخ.

په دې حديث دا حنافو د استدلال تائيد كيږي چي په مضمضه او استنشاق كې تفريق دي او ابن حجر رحمة الله عليه پخپله دا تسليم كړي ده چي دلته ظاهري مطلب همدا دي چي په مضمضه او استنشاق كې تفريق دي.

"و مسح براسه مرة" په دې كلام هم د جمهورو د مسلك تائيد كيږي چي په مسح د سر كې تثليث نشته، ابن حجر په دې كې دا توجيه كړي ده چي "و مسح براسه مرة" د جواز د بيان دپاره دي دا بن حجر د قول جواب دادي چي بيان د جواز د شارع حق دي او علي رضي الله عنه شارع نه دي.

"ثم غسل قدميه من الكعبين" په دي كلام كي هم د جمهورو تائيد دي او څوك چي د مسح القدمين قائل دي او نسبت يي علي رضي الله عنه ته كوي يعني روافض دهغوي د قول ترديد هم او شو چي علي رضي الله عنه په غسل د قدمينو عمل كونكي وو بيا علي رضي الله عنه د دي پوره عمل حواله وركړه چي زه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم عمل بيانول غواړم د دينه معلومه شوه چي د اودس نه د پاتې شوو ابو څكل مسنون دي د دي وجه داده چي د دي ابو استعمال د عبادت د پاره شوي دي او دا بركتي دي.

"ثم قام فاخذ فضل طهورة فشربه وهو قائم. يوه مسئله داده چي شرب قائما جائز دي او كنه دي؟ په دي كي دواړه قسمه احاديث موجود دي اولني قسم احاديث كوم چي په نهې محمول دي هلته نهې تنزيهي مراد ده او احاديث، د اباحت په بيان د جواز محمول دي.

دويم تطبيق دادي په احاديثو دنهي كي چي كومه نهې ده هغه د طب په لحاظ ده يعني په ولاړه اوبه څكل د صحت د پاره مضر دي او د اباحت د احاديثو نه جواز معلوميري دريم تطبيق دنهي د احاديثو مدلول د بركتي ابو نه علاوه اوبه دي په احاديثو د اباحت كي بركتي اوبه مراد دي. څلورم تطبيق دادي احاديث دنهي منسوخ دي او احاديث د اباحت ناسخ دي.

سوال: علي رضي الله عنه په ولاړه اوبه ولي او څكلي.

جواب: دادي چي علي رضي الله عنه ته دنهي د احاديثو د منسوخيت علم نه وو.

سوال: د دي برعكس عمل يي ولي اونكړو.

جواب: ځكه چي په دي صورت كي نسخ مرتين لازميږي، ځكه چي ابتداء اباحت وو بيا دنهي په وجه اباحت منسوخ شو بيا نهې منسوخ شوه د اباحت په وجه.

اسنادي كلام د دي روايت په سند كي يو راوي خالد بن علقمه دي دده صحيح نوم همدا دي او دشعبي نه غلطې شوي ده چي دا قول يي كړي دي چي دده نوم مالك بن عرقطه وو او ابو عوانه هم د دي حديث راوي دي په دواړو طريقه روايت كوي دخالد بن علقمه نه هم او د مالك بن عرقطه نه هم.

۳۶_ بَابُ مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَتَوَضَّأُ بَعْضَ وَضُوئِهِ مَرَّتَيْنِ وَبَعْضُهُ ثَلَاثًا

بيان دهغه چا چي بعضي اندامونه په اودس كي يو ځل او بعضي دوه ځله او بعضي

دري ځه ووينځي

٤٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَغَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ مَرَّتَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ ذُكِرَ فِي غَيْرِ حَدِيثٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ بَعْضَ وَضُوئِهِ مَرَّةً وَبَعْضَهُ ثَلَاثًا، وَقَدْ رَخَّصَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي ذَلِكَ: لَمْ يَرَوْا بَأْسًا أَنْ يَتَوَضَّأَ الرَّجُلُ بَعْضَ وَضُوئِهِ ثَلَاثًا وَبَعْضَهُ مَرَّتَيْنِ أَوْ مَرَّةً.^(١)

ترجمه: د عبدالله بن زيد رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم اودس او کړو او مخ يي دري پيري اووينخلو او دواړه لاسونه يي دوه دوه پيري اووينخل او بيا يي په سر باندي مسح او کړه او بيا يي دواړه خپي اووينخلي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي ددينه علاوه په نورو احاديثو کي هم دا خبره مذکور ده چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم بعضي اعضاء د اودس يو يو خل اووينخل او بعضي يي دري دري خله اووينخل.

بعضي اهل علمو ددي خبري اجازت ورکړي دي چي ددوي په خيال په اودس کي بعضي اعضاء دري خله وينخلي شي او بعضي دوه خله او بعضي يو يو خل او که داسي اوشي په دي کي هيڅ خراج نشته.

حل لغات: يمسح: مسح مسحاً الشيء دفتح باب نه په معني درسيدو سره يو شي ته لکه چي وئيلي شي مسح الله مابك من علة يعني الله تعالى دي ستا بيماري ختمه کړي
د راوي عبدالله بن زيد رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله کنيه ابو محمد قبيله خزرج دپلار نوم يي زيد دی او دمور نوم يي ام عماره وو. دهجرت نه پس مسلمان شوی وو او دبدر نه علاوه په تمامو عزواتو کي شريک شوی دی او هم ده مسليمه الکذاب دتوري په وار قتل کړی وو کله چي وحشي وهلي وو. په ۲۳ هجري کي وفات شوی دی چي عمري يي په دغه وخت کي ۷۵ کلونه وو په کتابونو کي دده يو دوه نور نومونه هم راغلي دي اول خلاد، دويم علي يو خوروايات ورنه منقول دي او دده نه نقل دروايت کونکي عباد بن تميم، سعيد بن مسيب، يحيي بن عماره، واسع بن حبان، عباد بن حبيب رحمهم الله وغيره دي.

^١ (صحيح الإسناد)، صحيح الإسناد، وقوله في الرجلين: "مرتين" شاذ، صحيح أبي داود (١٠٩)، صحيح سنن أبي داود

برقم (١١٨ ١٠٩)، ضعيف سنن النسائي (٩٩/٣).

۳۷- بَابُ مَا جَاءَ فِي وُضُوءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ كَانَ

د رسول الله د اودس د كيفيت بيان

۴۸- حَدَّثَنَا هَنَادٌ، وَقُتَيْبَةُ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي حَيَّةَ، قَالَ: "رَأَيْتُ عَلِيًّا تَوَضَّأَ فَغَسَلَ كَفَّيْهِ حَتَّى انْقَاهُمَا ثُمَّ مَضَمَّ ثَلَاثًا، وَاسْتَنْشَقَ ثَلَاثًا، وَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، وَذَرَا عَيْنَهُ ثَلَاثًا، وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ مَرَّةً، ثُمَّ غَسَلَ قَدَمَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، ثُمَّ قَامَ فَأَخَذَ فَضْلَ طَهْوَرِهِ فَشَرِبَهُ وَهُوَ قَائِمٌ، ثُمَّ قَالَ: أَحْبَبْتُ أَنْ أَرِيكُمْ كَيْفَ كَانَ طَهْوَرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَالزُّبَيْعِ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَيْسٍ، وَعَائِشَةَ رَضَوَانُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ. (١)

ترجمه: د ابوحيه بيان دي فرماني چي علي رضي الله عنه مي په اودس كولو اوليدو چي دواړه لاسونه يي اووينخل تردې چي ښه يي پاك كړل او بيا يي درې پيري غږ غږه او كړه او بيا يي درې پيري په پوزه اوبه رابښكلي او بيا يي درې پيري مخ اووينخلو او بيا يي درې پيري مټي اووينخلي او يو ځل يي په سر مسح او كړه او بيا يي دواړه څپي دگيتو پوري اووينخلي بيا داودس كولو نه پس اودريدو او د اودس نه پاتي شوي اوبه يي په ولاړه اوڅكلي او بيا يي اوونيل ماتاسوته خودل غوښتل چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم اودس څنگه وو. امام ترمذي وائي په دي باب كي دعثمان، عبدالله بن زيد، ابن عباس، عبدالله ابن عمرو، ربيع، عبدالله ابن انيس او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث مروې دي.

حل لغات: انقي ينقي انقاء ماضي ده دباب افعال په معني د پاكولو راځي.

تشرېح: د دي باب دي روايت ته دمحدثينو په اصطلاح كي جامع ونيلي شي دجامع مطلب دا دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دكوم عمل تمام اړخونه په كوم روايت كي ذكر كړي دي نو اول يي مرة مرتين وغيره متفرق ذكر كړي دي نو په دي باب كي يي دواړه جمع كړل په نورو الفاظو به داسي اوواني چي دا اجمال بعد التفصيل دي كوم چي اوقع في الذهن وي په دي كي دي خبري ته اشاره ده چي تمام اعمال دي فرض اونه كنړلي شي بلكه بعضي فرائض دي، بعضي سنن دي بعضي ادا ب دي، او اختلاف درواياتو بيانول په بيان دجواز محمول دي. دلته ظاهر دكف او باطن دكف دواړه مراد دي يعني انقاهما من الوسخ.

^١ سنن ابى داود/ الطهارة ٥٠ (١١٦) سنن النسائي/ الطهارة ٤٩ (٩٦) و ٩٣ (١١٥) و ١٠٣ (١٣٦) (تحفة الأشراف: ١٠٣٢١، و ١٠٣٢٢)

مسند احمد (١/١٣٢) و ياتي برقم: ٢٨، وانظر ما ياتي برقم ٢٩

په دي حديث دا حنافو داستدلال تائيد كيږي چي په مضمضه او استنشاق كي تفريق دي او ابن حجر رحمه الله عليه پخپله دا تسليم كړي ده چي دلته ظاهري مطلب همداي چي په مضمضه او استنشاق كي تفريق دي.

"ومسح براسه مرة" په دي كلام هم د جمهورو دمسلک تائيد كيږي چي په مسح دسر كي تثليث نشته، ابن حجر په دي كي دا توجيه كړي ده چي "ومسح براسه مرة" دجواز دبيان دپاره دي دابن حجر دقول جواب دادي چي بيان دجواز دشارع حق دي او علي رضي الله عنه شارع نه دي.

"ثم غسل قدميه من الكعبين" په دي كلام كي هم د جمهورو تائيد دي او خوك چي د مسح القدمين قائل دي او نسبت يي علي رضي الله عنه ته كوي يعني روافض دهغوي دقول ترديد هم اوشو چي علي رضي الله عنه په غسل دقدمينو عمل كونكي وو بيا علي رضي الله عنه ددي پوره عمل حواله وركړه چي زه ددني كريم صلي الله عليه وسلم عمل بيانول غواړم ددپنه معلومه شوه چي د اودس نه دپاتي شوو اوبو خكل مسنون دي ددي وجه داده چي ددي اوبو استعمال دعبادت دپاره شوي دي او دا برکتي دي.

"ثم قام فاخذ فضل طهورة فشربه وهو قائم". يوه مسئله داده چي شرب قائما جائز دي او كنه دي؟ په دي كي دواړه قسمه احاديث موجود دي اولني قسم احاديث كوم چي په نهني محمول دي هلته نهني تنزيهي مراد ده او احاديث داباحت په بيان دجواز محمول دي.

دويم تطبيق دادي په احاديثو دنهي كي چي كومه نهني ده هغه د طب په لحاظ ده يعني په ولاړه اوبه خكل دصحت دپاره مضر دي او د اباحت داحاديثو نه جواز معلوميري دريم تطبيق دنهي د احاديثو مدلول دبركتي اوبو نه علاوه اوبه دي په احاديثو داباحت كي برکتي اوبه مراد دي. خلورم تطبيق دادي احاديث دنهي منسوخ دي او احاديث داباحت ناسخ دي.

سوال: علي رضي الله عنه په ولاړه اوبه ولي او خكلي.

جواب: دادي چي علي رضي الله عنه ته دنهي د احاديثو دمنسوخيت علم نه وو.

سوال: ددي برعكس عمل يي ولي اونكړو.

جواب: خكه چي په دي صورت كي نسخ مرتين لږميږي، خكه چي ابتداء اباحت وو بيا دنهي په وجه اباحت منسوخ شو بيا نهني منسوخ شوه داباحت په وجه.

اسنادي كلام: ددي روايت په سند كي يوراوي خالد بن علقمه دي دده صحيح نوم همدا دي او دشعبي نه غلطي شوي ده چي دا قول يي كړي دي چي دده نوم مالك بن عرفة وو او ابو عوانه هم ددي حديث راوي دي په دواړو طريقو روايت كوي دخالد بن علقمه نه هم او دمالك بن عرفة نه هم.

٤٩_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَهَنَّادُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ ذَكَرَ، عَنْ عَلِيٍّ مِثْلَ حَدِيثِ أَبِي حَيَّةَ، إِلَّا أَنَّ عَبْدَ خَيْرٍ، قَالَ: "كَانَ إِذَا فَرَّغَ مِنْ طُهُورِهِ أَخَذَ مِنْ فَضْلِ طُهُورِهِ بِكَفِّهِ فَشَرِبَهُ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ عَلِيٍّ رَوَاهُ أَبُو إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ أَبِي حَيَّةَ، وَعَبْدِ خَيْرٍ، وَالْحَارِثُ، عَنْ عَلِيٍّ، وَقَدْ رَوَاهُ زَائِدَةُ بْنُ قُدَّامَةَ وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدِيثُ الْوُضُوءِ بِطَوِيلِهِ، وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ: وَرَوَى شُعْبَةُ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عَلْقَمَةَ فَأَخْطَأَ فِي اسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ، فَقَالَ: مَالِكُ بْنُ عُرْفُطَةَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: وَرَوَى عَنْ أَبِي عَوَّانَةَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: وَرَوَى عَنْ مَالِكِ بْنِ عُرْفُطَةَ مِثْلُ رِوَايَةِ شُعْبَةَ، وَالصَّحِيحُ خَالِدُ بْنُ عَلْقَمَةَ. (١)

ترجمه: عبد خير هم دعلي رضي الله عنه نه دابوحيه دحديث پشان روايت بيان كړي دي مگر د عبد خير په روايت كي داسي دي چي كله به هغه دخپل اودس نه فارغ شو نو د اودس نه پاتي شوي اوبه به يي پخپل چونك كي راواخستلي او بيا به يي اوڅكلي امام ترمذي دا حديث په مختلفو طريقو ذكر كړي دي او بيا يي فرمايل چي دا حديث حسن صحيح دي.

حل لغات: فشربه: شرب يشرب شربا د سمع يسمع نه راځي په معني دڅكلو.

تشرېح: په دي باب كي دني كريم صلي الله عليه وسلم مكمل اودس بيان كړي شوي دي او په هر يو حديث كي تري تمام جزئيات جمع شوي دي داسي حديث ته دمحدثينو په اصطلاح كي جامع وئيلي شي او په دي اعتبار سره ذي بحث روايت هم جامع دي او دا حديث په شمول دخپلو تمامو اجزاؤ دامام صاحب دمسلک مؤيد دي ددي حديث نه دا هم معلومه شوه چي د اودس نه پاتي شوي اوبه په ولاړه څكل مستحب او مسنون دي.

دراوي حالات: د علي رضي الله عنه حالات د زندگي په حديث نمبر ٤٤ كي تير شول.

٣٨_ بَابُ مَا جَاءَ فِي النَّضْحِ بَعْدَ الْوُضُوءِ

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٥٠ (١١١) سنن النسائي/ الطهارة ٤٣ (٩١) و ٤٥ (٩٢) و ٤٦ (٩٣) (تحفة الأشراف: ١٠٣٠٣) مسند احمد

(١/١٢٢) سنن الدارمي/ الطهارة ٣١ (٤٢٨) وانظر رقم: ٢٢

د اودس نه پس د اوبو پونه کولوبيان

ه. حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضِيُّ، وَأَحْمَدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ اللَّهِ السَّلِيلِيُّ الْبَصْرِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو قُتَيْبَةَ سَلَمُ بْنُ قُتَيْبَةَ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْهَاشِمِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "جَاءَنِي جَبْرِيلُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِذَا تَوَضَّأْتَ فَانْتَضِحْ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، قَالَ: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدًا يَقُولُ: الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْهَاشِمِيُّ مُنْكَرُ الْحَدِيثِ، وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي الْحَكَمِ بْنِ سُفْيَانَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَزَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: سُفْيَانُ بْنُ الْحَكَمِ أَوْ الْحَكَمُ بْنُ سُفْيَانَ، وَاضْطَرَبُوا فِي هَذَا الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي ماته جبريل راغي او راته يي اووئيل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) كله چي اودس کوي نو پخپله شرمگاهه داوبو چنر کاؤ کوه.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي دمحمد بن اسماعيل بخاري نه مي اوريدلي دي چي حسن بن علي الهاشمي منکر الحديث راوي دي.

ددي حديث په سند کي بعضي راويان دا اضطراب بنکار شوي دي.

په دي باب کي ابوالحکم بن سفيان ابن عباس، زيد بن حارثه، او ابوسعید خدری رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات: واضطر بوا: جمع مذکر ماضي معلوم ده د باب افتعال نه معني يي په کوم شي کي گډوډ کيدل دي.

تشریح: دنضج دري معاني دي (١)، ددي معني استنجاء بالماء ده په دي صورت کي به دحديث معني دا وي اذا اردت الوضوء فاستنج بالماء، دويم دنضج معني ده د اودس نه پاتي شوي اوبه په تندي باندي بهيول او دا عمل هم دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه ثابت دي (٣)، دا چي تحت الارار داوبو خاڅکي کولو کي دوه حکمتونه دي يو داچي دي سره وسوسي ختميرې دويم دا چي اودس په حقيقت کي باطني طهارت دي اگر چي دظاهري اعضاؤ طهارت دي دباطني طهارت داستحضار دپاره د دوه څيزونو حکم دي يو د اودس نه دپاتي شوو اوبو څکل او دويم تحت الارار داوبو خاڅکي کول ځکه چي په انساني بدن کي اکثر دگناه اسباب دوه اندامونه دي فم، او فرج، دپاتي شوو اوبو دڅکلو حکم يي اوکړو تردي چي دبطن

^١ قال الشيخ الألباني: ضعيف، ابن ماجه (٤٦٣)، // ضعيف سنن ابن ماجه (١٠٣)، الضعيفة (١٣١٢)، الصحيحة (٢) /

٥١٩، ٥٢٠، المشكاة (٣٦٧) / التحقيق الثاني، ضعيف الجامع الصغير بترتيب رقم (٢٦٢٢).

دشهو اتو انسداد اوشي او تحت الارار دڅاڅكو كولو حكم يي او كړو تردي چي دفرج دشهو اتو ازاله اوشي.

"قال بعضهم سفيان" په دي عبارت كي امام ترمذي اضطراب في الاسناد بيانول غواړي او هغه داسي چي په زير بحث باب كي امام ترمذي دابو الحكم بن سفيان حواله وركړي ده او دده په نوم كي اضطراب دي ديو قول مطابق دده نوم ابو الحكم بن سفيان دي او ددويم قول مطابق دده نوم سفيان بن الحكم دي او د دريم قول مطابق دده نوم حكم بن سفيان دي.

دراوي حالات : ماقبل بانوبو كي مفصل تير شوي دي.

۳۹_ بَابُ مَا جَاءَ فِي إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ

د بهترين او كامل اودس كولو فضيلت

۵۱_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ" قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَالتَّيَّزُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَذَلِكَ الرَّبَاطُ". (۱)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي ايا تاسو ته داسي كار اونه ښاييم چي ستاسو گناهونه ختم كړي او ستاسو درجي او حتي كړي اصحابو عرض او كړو يا رسول الله ضروري راته اوښايه رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل اودس په كامله طريقه كول، دتكليف په وخت (يعني يخني كي ياد تنگسيا په وخت) او جماعت ته ډير قدمونه اخستل (يعني دهر مونځ دپاره جومات ته ځان رسول، او دي مونځ نه پس بل مونځ ته انتظار كول نو دغه ستاسو (دجماعت سره) تعلق دي (مسلم).

حل لغات : دل يدل دلالة دنصر نه په معني داشاري كولو او رهنمايي كولو دي.

خطايا: خطايا جمع دخطية ده گناه ته وئيلي شي او دبعضو په نزد ارادي گناه ته وئيلي شي صفت يي خاطي دي او جمع خطاة دي.

ادلکم: دل دلالة ودلولة دنصر نه په معني درهنمايي كولو او لاري خودلو دي.

^۱ صحيح مسلم / الطهارة ۱۳ (۲۵۱) سنن النسائي / الطهارة ۱۰۷ (۱۲۲) (تحفة الأشراف : ۱۲۹۸۱) موطا امام مالك / السفر ۱۸

يمحو: محي محيا دنصر نه په معني دورانولو دي.

الرباط: رباط هغه څيز وي په کوم چي څه تړلی شي

تشریح: "الا ادلکم" کله کله د سوال نه مقصود خلقو متوجه کول دي او جواب يي ضروري نه وي مگر که خلق جواب ورکړي نو بهتر دي د حديث په شروع کي چي کوم سوال دي ددي هم دا مطلب دي.

(۲) د مثبت دکلام په جواب کي نعم بهتر دي او د منفي کلام په جواب کي بلي بهتر دي لکه اجائي زيد په جواب کي نعم وئيلي شي او د "الست بربکم" په جواب کي بلي دي نو په دي حديث کي هم د منفي په جواب کي بلي راغلي ده په دي حديث کي د گناه ختمونکي څيزونو او د درجاتو لوړونکو دري کارونو ذکر شوي دي چي يو دمشقيت باوجود په سختي کي کامل اودس کول دي، دويم مسجد طرف ته په کثرت سره قدمونه اخستل دي، دريم ديو مونځ نه پس دبل مونځ انتظار کول دي برابره خبره ده چي په مسجد کي وي او که په کور کي وي ددواړو صورتونو احاديثو کي فضيلت راغلي دي چي تفصيل مندرجه ذيل دي:

"يحو الله به الخطايا" يعني الله تعالي په دي باندي گناهونه معاف کوي دقاضي عياض په قول دا کنايه ده د مغفرت نه او همدارنگي دا هم مراد دی چي الله تعالي د اعمالو په برکت سره گناهونه زائل کوي.

"اسباع الوضوء" يعني په مبالغې سره اودس کول د اعضاؤ يو ځل وينځل خو فرض دي او دري پيري وينځل سنت او مستحب دي ليکن د دريو نه زيات پيري وينځل ددي روايت په بنا جائز معلوم پيري.

علامه شامي قول دی چي دوينځلو دتعداد په باره کي د احنافو علماؤ کوم قول منقول نه دی او دا يي هم فرمايلي دي لوزاد علي الثلاث لطمانية القلب لابس به لقوله عليه السلام دع ما يريبك الي ما لا يريبك.

علي المكاره: يعني دمشقيت سره ددي مراد دادی يا خويخني زياته وي يا اوبه په زيات قيمت خرڅپري او يا د جسماني تکليف په وجه داوبو استعمال مضر وي.

انتظار الصلوة بعد الصلوة: يعني ديو مونځ کولو نه پس دبل مونځ انتظار کول، ددي مطلب دادی چي سړی مونځ اوکړي او پخپل ځاي ناست پاتي شي دبل مونځ دوخت راتلو دپاره يا دا مطلب دی چي دمسجد نه خو اگر چي لاړ شي مگر "قلبه معلق بها" مگر زړه يي د مونځ سره انځتلی وي.

"فذاكم الرباط" يعني همدي ته رباط وئيلي شي، درباط مطلب ددشمن دخطري نه دسرحداتو حفاظت كول دي نو دي اعمالو ته رباط خكه وئيلي شوي دي چي ددي په زريعه دشيطاني وسوسو نه هم حفاظت ملاويري لكه چي په نورو روايتونو كي راغلي دي "رجعنا من الجهاد الاصغر الاكبر" يعني ددشمنانو سره دجهاد كولو نه واپس راغلو مگر اوس به دنفس سره جهاد كوو چي نكراني به يي كوو دا روايت امام مالك په مؤطا كي دوه پيري ذكر كړي دي او همدارنگي دا جمله په ترمذي كي هم دري پيري راغلي ده.

دراوي حالات: ما قبل بابونو كي مفصل تير شوي دي.

٥٢- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْعَلَاءِ نَحْوَهُ، وَقَالَ قُتَيْبَةُ فِي حَدِيثِهِ: فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ ثَلَاثًا. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَعَبِيدَةَ، وَيُقَالُ: عَبِيدَةُ بْنُ عَمْرٍو، وَعَائِشَةُ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَائِشِ الْخَضْرَمِيِّ، وَأَنَسٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي هَذَا الْبَابِ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَلَاءُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ هُوَ ابْنُ يَعْقُوبَ الْجُهَنِيِّ الْخُرَقِيُّ، وَهُوَ ثِقَةٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه: دقتيبه حديث هم د علي بن حجر دحديث پشان دي مگر دقتيبه په حديث كي فذاكم الرباط جمله دري پيري مكرر راغلي ده، امام ترمذي وايي چي پدي باب كي د علي، عبد الله بن عمرو، ابن عباس، عبیده بن عمرو، عائشه، عبد الرحمن بن عائش خضرمي، انس بن مالك رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، ليکن حديث د ابو هريره په دي باب كي حسن صحيح دی، او علاء بن عبد الرحمن د يعقوب الجهني الخرقی خوي دی او دمحدثينو په نزد ثقه راوي دي.

حل لغات: توسيقه: وسق يوسق توسيقا مصدر د باب تفعيل دی معني يي چالره كره كنړل دي، والله اعلم كما مر مرارا.

دراوي حالات: ما قبل بابونو كي مفصل تير شوي دي.

٤٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّمْنَدِلِ بَعْدَ الْوُضُوءِ

^١ صحيح مسلم / الطهارة ١٣ (٢٥١) سنن النسائي / الطهارة ١٠٤ (١٣٢) (تحفة الأشراف : ١٣٩٨١) مؤطا امام مالك / السفر ١٨

د اودس نه پس د وچولو دپاره د کپري استعمال

۵۳- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ بْنُ الْجَرَّاحِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَابٍ، عَنْ أَبِي مُعَاذٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خِرْقَةٌ يُنَشِّفُ بِهَا بَعْدَ الْوُضُوءِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ لَيْسَ بِالْقَائِمِ، وَلَا يَصِحُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْبَابِ شَيْءٌ، وَأَبُو مُعَاذٍ يَقُولُونَ: هُوَ سُلَيْمَانُ بْنُ أَرْقَمَ، وَهُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ. (١)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه روايت دي فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره يوه جامه وه په کومي چي به يي د اودس نه پس خپل بدن اوچولو امام ترمذي وائي دعائشه رضي الله عنها روايت درست نه دي او در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه په دي باب کي هيڅ يو صحيح روايت نشته. ابو معاذ سليمان بن ارقم دمحدثينو په نزد ضعيف دي په دي باب کي دمعاذ بن جبل رضي الله عنه نه هم روايت مروي دي.

حل لغات: ينشف: د سمع يسمع باب نه په معني د وچولو مستعمل دي.

تشریح: د اودس نه پس دمخ په اوچولو کي دفتها يوخو مذاهب دي.

منديل: يوه داسي اله ده د کومي په ذريعه چي دخيري ازاله کيږي.

د اودس او د غسل نه پس د دسپاک وغيره داستعمال حکم؟ دجمهورو په نزد مباح دي زيات نه زيات داستحباب درجه لري او د شوافعو په نزد پنځه اقوال دي ليکن راجح قول دادي چي ترك دمنديل مباح دي او استعمالول يي مکروه تنزيهي دي او دامام زهري او سعيد بن مسيب همدا قول دي.

دجمهورو دليل حديث دعائشه او سلمان رضي الله عنهما دي چي ابن ماجه نقل کړي ده "كانت لرسول الله صلى الله عليه وسلم خرقه ينشف بها بعد الوضوء" او دارنگي دمعاذ بن جبل په حديث کي دي "اذا توضاء مسح وجهه بطرف ثوبه" الخ.

سوال امام ترمذي ددي احاديثو تضعيف کړي دي دمعاذ دحديث باره کي فرمائي دا حديث ضعيف دي ځکه چي په دي کي رشدين، ابن سعد او عبد الرحمن بن زياد ضعيف دي او دعائشه رضي الله عنها په حديث کي سلمان بن ارقم ضعيف راوي دي.

جواب: کثرت دطرقو تدارک دضعف کوي، دویم جواب دادی مونږ چرته وجوب نه ثابتوو زیات نه زیات اباحت او استحباب ثابتوو او اباحت او استحباب خو په احادیث ضعیفه ثابتیږي.

دشوافع دلیل: حدیث دمیمنه رضي الله عنها دي اخرجہ الشیخان وابدوداود په دي حدیث کي دي کله چي رسول الله دغسل نه فارغ شو "فتناولته المندیل فلم یأخذها" یعنی ما ورته رومال پیش کړو لیکن وایی نخستلو کچري دا مباح او مستحب وي نو رسول الله به رد کړي نه وو بلکه اخستلي به یی وو او رسول الله په داسي حال کي واپس شو چي دلاس نه یی اوبه خځیدلي.

دا حدیث ددي خبري دلیل دي چي عمل نبوي خو همدا وو چي په یوه جامه به یی مخ لاس اوچولو نو چي په دي وخت کي یی کپړه وانخستله دغه عوارضو وجه وه او په عوارضو کي یو عارض دا هم کیدي شي چي رسول الله برودت باقي پریخودل غوښتل، دویمه وجه داده کیدي شي چي دغه کپړه درینمو وه یا دا چي رسول الله صلي الله علیه وسلم عدم وجوب خودل غوښتل.

دویم استدلال: قیاس علي دم الشهید، چي دشهید وینه وینخل نه وي پکار تردی چي په وزن کي پکار راشي د اودس د اوبو هم په هغي باندی قیاس شوي دي.

دریم استدلال: بخاري دمیمنه رضي الله عنها نه چي کوم روایت نقل کړي دي.

جواب: وزن دهغه اوبو کیږي په کومو چي اودس شوي وي او کومي اوبه چي په اندامونو پرتي وي دهغي وزن نه کیږي او که بالفرض اومنو چي ددي اوبو وزن هم کیږي نو دا هغه وي کومي چي وچي شوي نه وي او په دي کي خو وچوالي دغیر په وجه راغلي دي او توري خو شهید لره پاک کړو فلا یقاس علیه.

"حدثنا جریر" ددي عبارت مطلب دادی جریر وائي ما دخپل شاگرد مجاهد په نزد دا حدیث بیان کړو نو دیوي زمانې نه پس دوباره حاضر شو او دا حدیث یی ماته دوباره بیان کړو ما ورته اوونیل دا حدیث دي چرته اوریدلي دي علي بن مجاهد اوونیل چي ستاسو نه می اوریدلي دي اگر چي علي بن مجاهد ثقه دي نو په دي وجه که ماته یاد نه وي لیکن دا حدیث صحیح دي ځکه چي دا زمائقه شاگرد دي ددي دري صورتونه دي یو داده چي استاذ دشاگرد په رایادولو سره دهغه تکذیب اوکړي، دویم دادی تکذیب اونکړي لیکن داسي الفاظ استعمال کړي کوم چي په عدم تکذیب دلالت کوي، دریم دا چي دشاگرد توثیق اوکړي که اولني صورت مراد وي نوروایت مردود دي او که دویم صورت مراد شي نو مقبول دي دجمهورو په نزد لیکن په دریم صورت کي بالاتفاق مقبول دي.

د راويه حديث ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها مختصر حالات

نوم عائشه رضي الله عنها، صديقه، حميرا لقب، ام عبد الله كنيت، د پلار نوم ابوبكر صديق رضي الله عنه او د مور نوم نبي زينب وو او د هغې كنيت ام رومان وو، د بعثت نه څلور كاله پس پيدا شوه په مكه معظمه كي نبي د نبي كريم (صلي الله عليه وسلم) سره نكاح او شوه د نهو (۹) كالو په عمر كي او په مدينه منوره كي نبي رخصتي او شوه، د غزواتو نه په غزوه احد كي شريكه وه. (بخاري ۵۸۱/۲)

دغه شان ددی شرکت په غزوه بنو مصطلق كي هم معلومېږي چي په دی كي ددی هار (اميل) روک شوی وو.

د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها په نورو بنځو باندې عموماً او په باقي امهات المؤمنين باندې خصوصاً په څو وجوهاتو سره فوقيت حاصل وو ابو موسي اشعري رضي الله عنه فرمائي چي په مونږ به كله څه مشكل راغی نو د هغې علم به مونږ د عائشه رضي الله عنها سره بيا موندنه - (ترمذي)، په دی كي سخاوت، عبادت، تواضع انتهائي زياته وه اكثر به نبي روژه نيوله هر كال به نبي حج كولو او غلامان به نبي ازادول ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها په مكثرينو صحابو كي داخله وه يعني هغه صحابه چي د هغه نه زيات روايات منقول دي. ددی د رواياتو تعداد د احاديثو په كتابونو كي ۲۲۱۰ موندلی شي چي ددی نه په ۱۷۴ باندې بخاري او مسلم اتفاق كړی دی، امام بخاري منفرداً ۵۲ احاديث روايت كړي دي او په ۶۸ احاديثو كي امام مسلم منفرد دی (عمدة القاري ۳۸/۱)

وفات: د امير معاويه رضي الله عنه په اخير زمانه كي وفات شوه په دی وخت كي نبي عمر څلور شپيته كاله وو. په جنت البقيع كي د وصيت مطابق دفن كړی شوه

۵۴- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادٍ بْنِ أَلْعَمِ، عَنْ عُبَيْدَةَ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيْبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَنَمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَوَضَّأَ مَسَحَ وَجْهَهُ بِطَرَفِ ثَوْبِهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا غَرِيبٌ وَإِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ، وَرِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ بْنِ أَلْعَمِ الْأَفْرِيقِيُّ يُضَعَّفَانِ فِي الْحَدِيثِ، وَقَدْ رَخَّصَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ فِي التَّمْنُدُلِ بَعْدَ الْوُضُوءِ، وَمَنْ كَرِهَهُ إِنَّمَا كَرِهَهُ مِنْ قَبْلِ أَنَّهُ قِيلَ إِنَّ الْوُضُوءَ يُوزَنُ، وَرَوَى ذَلِكَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ،

وَالزُّهْرِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُنَيْدٍ الزَّازِيُّ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، قَالَ: حَدَّثَنِيهِ عَلِيُّ بْنُ مُجَاهِدٍ عَنِّي وَهُوَ عِنْدِي ثِقَةٌ، عَنْ ثَعْلَبَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: إِنَّمَا كُرِّهَ الْمُنْدِيلُ بَعْدَ الْوُضُوءِ، لِأَنَّ الْوُضُوءَ يُوزَنُ. (١)
ترجمه: دمعاذ بن جبل رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم ليدلي وو چي كله به يي اودس او کړو نو مخ به يي دخپلو جاموپه کناره اوچولو. امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي او سند يي هم ضعيف دي، رشدين بن سعد او عبدالرحمن بن زياد بن انعم الاقريقي دواړه په حديث کي ضعيف راويان دي دصحابه کرامو نه پس ورپسې خلقو ته داهل علمو يوي ډلي د اودس نه پس په رومال دمخ اوچولو اجازت ورکړې دي او څوک چي ورته مکروه وائي صرف په دي وجه چي وئيلي کيږي چي اودس به دقيامت په ورځ راوړلي شي دا خبره دسعید بن مسیب او زهري نه سروي ده. دزهري قول دي چي د اودس نه پس درومال استعمال دوچولو دپا، مکروه دي ځکه چي داودس اوبه به دقيامت په ورځ راوستلي شي.

حل لغات: رخص: ماضي د باب تفعليل ده يعني اجازت يي ورکړو.

دمعاذ رضي الله عنه حالات:

نوم معاذ كنيه ابو عبدالرحمان لقب امام الفقهاء نذيل العلماء چي دقبيله خزرج سره يي تعلق وو او داتلسو کالو په عمر کي دمصعب بن عمير په لاس مسلمان شوی وو در رسول الله صلي الله عليه وسلم ورسره ډير محبت وو او په تمامو عزواتو کي در رسول الله سره شريک شوی وو چي كله يي يمن ته ليږلو نو يمن والاته يي اوليکل "اني بعثت اليکم خيرا هلي" يعني ما پخپلو کسانو کي تاسو ته بهترين کس دروليږلو كله چي عمر فاروق رضي الله عنه مجلس شوره جوړه کړه نو دهغي يو رکن معاذ رضي الله عنه هم وو اميرالمومنين دمعاذ په باره کي اوفرمايل "اعلمهم بالحلال، الحرام معاذ بن جبل" يعني په صحابه کرامو کي دحلال او حرام په علم زيات خبردار معاذ بن جبل دی او په يو بله موقعه کي يي هم فرمايلي وو لولا معاذ لهلك عمر. وفات: دطاعون عمواس په کال وفات شوی وو چي عمري ۳۲ کلونه وو دهجرت په اتلسم کال په هغه ځاي کي دفن کړی شو دکوم ځاي نه چي عيسي عليه السلام اسمان ته پورته کړی شوی وو.

دابن سعد دقول مطابق دمعاذ رضي الله عنه ليږل دفتح مکي په کال په ربيع الثاني کي

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۱۲۲).

دهجرت په اتم كال شوي وو او ابن حجر لسم هجري بيان كړي دي.

٤١- بَابُ فِيمَا يُقَالُ بَعْدَ الْوُضُوءِ

د اودس نه پس خه وئيل پكار دي

٥٥- حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَمْرٍاءَ الثَّعْلَبِيُّ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيِّ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، وَأَبِي عُثْمَانَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ، فُتِّحَتْ لَهُ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، وَعُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عُمَرَ قَدْ خُوِّلَفَ زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ: وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ وَغَيْرُهُ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ عُمَرَ، عَنْ رَبِيعَةَ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ عُمَرَ، وَهَذَا فِي إِسْنَادِهِ اضْطِرَابٌ يَصِحُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي هَذَا الْبَابِ كَبِيرُ شَيْءٍ. قَالَ مُحَمَّدٌ: وَأَبُو إِدْرِيسَ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عُمَرَ شَيْئًا. (١)

ترجمه: د عمر بن الخطاب رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي څوك اودس او كړي او په ښه شان سره اودس او كړي او بيا دا كلمات او وائي "اشهدان لا اله الا الله وحده لا شريك له واشهدان محمدا عبده ورسوله اللهم اجعلني من التوابين واجعلني من المتطهرين" يعني زه گواهي وركوم ددي خبري چي دالله نه علاوه بل معبود نشته او هغه يواځي دي چي هيڅوك شريك نه لري او زه گواهي وركوم چي محمد صلي الله عليه وسلم دهغه بنده او رسول دي او اي الله مالره دتوبه كونكو او پاكي كونكو نه او گرځوي، نو دده دپاره به دجنت اته واره دروازي پرانيستلي شي او په كومه چي جنت ته داخليدل غواړي په هغي به داخلېږي.

¹ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٣٠٨٠) وأخرجه بدون قوله "اللهم اجعلني ..." كل من: صحيح مسلم/الطهارة ٢

(٢٢٣). والطهارة ٦٥ (١٢٩). و سنن النسائي/الطهارة ١٠٩ (١٣٨). والطهارة ٦٠ (٢٤٠). و مسند احمد (١/١٣٦، ١٥١، ١٥٢) من

طريق عقبة بن عامر عن عمر (تحفة الأشراف: ١٠٦٠٩).

امام ترمذي وائي په دي باب كي د انس، عقبه بن عامر رضي الله عنهما نه هم احاديث مروي دي امام ترمذي عمر رضي الله عنه د حديث طرق ذكر كولو نه پس فرمائي چي ددي حديث په سند كي اضطراب دي په دي باب كي اكثر خيزونه نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه صحيح ثابت نه دي.

حل لغات: احسن دينكي كار كول يا په بني طريقي سره كار كول دنصر باب نه مستعمل دي. **تشریح:** دا حديث په مسلم كي هم دمعاويه بن صالح د شاگرد عبدالرحمن بن مهدي په سند مذکور دي او په دي كي د دعا اخري حصه "اللهم اجعلني" تشته (مسلم كتاب الطهارة باب الذكر المستحب عقيب الوضوء).

د جنت دروازي خو دي نو د سورة الحجرات ۴۴ نمبر ايت كي د جنت د اوه دروازو ذکر دي او د سورة الزمر په ۷۳ ايت كي د جنت د دروازو ذکر دي ليکن د جنت دروازي خو دي ددي خبري په قران كي ذکر نشته البته په احاديثو كي ددي تصريح راغلي ده چي د جنت دروازي اته دي يعني د جهنم د دروازو نه يي يوه دروازه زياته ده او همدا د حکمت الهييه مقتضي ده لکه څرنگه چي د جهنم دروازي مختلفي دي دارنگي د جهنميانو ډلي هم مختلفي دي دارنگي به د جنت دپاره هم دروازي وي او د جنتيانو به هم جدا جدا حصي وي او ديوې دروازي زياتوالي ددي دپاره دي چي رحمت الهييه په غضب الهي باندې غالب دي (رحمة الله الواسع ۴۹/۴).

په مسلم كي ددي حديث اصل واقعه ده عقبه بن عامر وائي ما او عمر فاروق به په نمبر نمبر اوبنان څرول يوه ورځ به ما اوبنان بوتلل او عمر فاروق به په مجلس نبوي كي حاضري كوله او چي کومي خبري به يي اوريدلي وي هغه به يي ماته د شپي بيانولي او دويمه ورځ به عمر فاروق اوبنان بوتلل او زه به په مجلس نبوي كي حاضر وم او دتولي ورځي خبري به مي ورته اورولي يوه ورځ زما داوېنانو بوتلو نمبر وو مگر ډيره ښه گيا او پانړي راته ملاؤ شوي داوېنانو خيتي زر ډکي شوي او په جلتی سره مي اوبنان واپس راوستل دمازيگر دمونځ نه پس وخت وو چي ما اوبنان اوتړل او خان مي مسجد نبوي ته اورسولو چي هلته نبي كريم صلي الله عليه وسلم خلقو ته خطاب كولو زه چي راورسیدم دمجلس په اخر كي کيناستم زه چي څه وخت راورسیدم نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم دا فرمايل چي هر مسلمان اودس او کړي او په ښه شان سره اودس او کړي او بيا دوه رکعاته نفل او کړي او دپته يي زړه او مخ متوجه وي نو دداسي کس دپاره جنت واجب شو زما دخولي نه بي اختياره يو دم اووتل واه واه زما مخامخ عمر رضي الله عنه ناست وو ما طرف ته متوجه شو او ويي فرمايل ستا دراتلو نه مخکي رسول الله صلي الله عليه وسلم څه بيان کړي دي په هغي ددينه ډبل واه واه دي ستا دراتلو نه مخکي يي فرمايلي وو چي څوک بهترين اودس او کړي او بيا دا ذکر او کړي "اشهد" الخ، نو ده ته به د جنت اته

دروازي پرانيستلي شي او چي په کومه داخلیدل غواړي په هغي به داخلېږي ددينه معلومه شوه چي دا حديث عقبه بن عامر در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه براه راست نه دي اوریدلي او په مينځ کي د عمر فاروق واسطه ده پس صحيح سند د عبد الله بن صالح وغيره دي او د زيد بن حباب سند صحيح نه دي ددينه علاوه د ابو ادریس خولاني ملاقات د عمر رضي الله عنه سره ثابت نه دي او نه يي سماع ثابت ده لکه چي امام بخاري هم وئيلي دي.

د زيد بن حباب او د عبد الله بن صالح په سندونو کي فرق: د زيد بن حباب او د ابو ادریس خولاني او د عثمان په مينځ کي او د عمر رضي الله عنه په مينځ کي کومه واسطه نه ذکر کوي او عبد الله بن صالح د ابو ادریس خولاني او عمر په مينځ کي د عقبه واسطه ذکر کوي او ابو عثمان د عمر په مينځ کي د جبیر بن نفیر واسطه ذکر کوي پس ټول دري سندونه شول يو د زيد بن حباب دي او دوه د عبد الله بن صالح دي مگر د سند په مينځ کي تحويل دي دريعه نه دواړه سندونه جدا کيږي.

د راوي حالات : د امير المؤمنين عمر فاروق حالات د کتاب په شروع کي تير شوي دي.

٤٢_ بَابُ فِي الْوُضُوءِ بِالْمُدِّ

په يومد اوبو د اودس کولو بيان

٥٦_ وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عَلِيَّةَ، عَنْ أَبِي رِيحَانَةَ، عَنْ سَفِينَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يَتَوَضَّأُ بِالْمُدِّ وَيَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ سَفِينَةَ، حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو رِيحَانَةَ اسْمُهُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَطَرٍ، وَهَكَذَا رَأَى بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: الْوُضُوءَ بِالْمُدِّ وَالْغُسْلَ بِالصَّاعِ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: لَيْسَ مَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ عَلَى التَّوَقُّفِ أَنَّهُ لَا يَجُوزُ أَكْثَرُ مِنْهُ وَلَا أَقَلُّ مِنْهُ وَهُوَ قَدْرُ مَا يَكْفِي. (١)

ترجمه : دسفينه رضي الله عنها بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به په يومد اوبو اودس او په يو صاع اوبو غسل کولو. امام ترمذي وائي دسفينه حديث حسن صحيح دي.

^١ صحيح مسلم/الحيض ١٠ (٢٢٦) سنن ابن ماجه/الطهارة ١ (٢٦٤) (تحفة الأشراف: ٢٢٤٩) مسند احمد (٥/٢٢٢) سنن

په دي باب كي دعائشه، جابر، انس بن مالك رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي. د بعضي اهل علمو قول دي چي په يو مد اوبو به اودس کولي شي او په يو صاع اوبو به غسل کولي شي، دامام شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) قول دي چي ددي حديث مقصد تحديد نه دي چي ددينه زيات يا کم جائز نه دي بلکه ددي مطلب دادي چي دا داسي مقدار دي کوم چي اکثرو وختونو کي کافي کيږي.

حل لغات: اغتسل: اغتسل يغتسل اغتسلا معني غسل کول، غسل يغسل غسلا وينخل مغتسل معني غسل خانه، غسيل وينخلي شوي، غاسل معني دوبي. سفينة: السفينة په معني دکشتي او جهاز سره جمع يي سفين سفن او سفان راځي. خرقتا تخرق وانخرق په معني دشليدو او سوري کيدو سره دي.

تشریح: صاع دخلورو مدونو نه جوړوي يعني دري کلو يوسل پنځوس گرام او يو مد دوه رطل وي يعني اوه سوه نوي گرامه هم دومره مقدار د اودس او دغسل دپاره کافي دي. که دا حديث په داسي مقام کي بيان کړي شي چرته چي اوبه زياتي وي نو دحديث مطلب به دا وي چي په اودس او غسل کي اسراف کول پکار نه دي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به په هم دومره اوبو اودس او غسل کولو او که حديث په داسي مقام کي بيان کړي شي چرته چي اوبه کمي وي نو مطلب به داوي چي په اودس او غسل کي بخيلي کول پکار نه دي په ډيرو لږو اوبو په اودس او غسل کولو کي په بدن کي د اوچ ځاي پاتي کيدو احتمال دي، نبي کریم صلي الله عليه وسلم به داوبو دقلت باوجود په اته سوه گرامه په اوبو اودس کولو او په پاؤباندې دري ليتره اوبو به يي غسل کولو پس دخلقو دپره هم پکار دي چي داوبو په استعمال کي پخل اونکړي.

دا خبره خو اتفاقي ده چي په يو مد اوبو اودس کول پکار دي او په يو صاع اوبو غسل کول پکار دي او دا جائز مقدار دي او په دي خبره هم اتفاق دي چي د اودس او غسل دپاره شرعا داوبو کوم خاص مقدار مقرر نه دي داسراف نه بغير په قدر دضرورت اوبه استعمالول پکار دي مگر اختلاف په دي خبره کي دي چي دمدا مقدار څومره دي په دي کي داهل علمو دوه مذاهب دي.

اول مذهب دامام شافعي او امام احمد دي ددوي په نزد يو مد يو رطل او ثلث درطل وي په دي حساب به يو صاع پنځه رطله او يو ثلث وي، دوي په تعمل داهل مدينه استدلال کوي ځکه چي دامام مالک په زمانه کي همدا صاع په مدينه کي رائج وو.

دويم مذهب دامام ابو حنيفه او امام احمد دي ددوي په نزد يو مد دوه رطله وي او په دي اعتبار سره يو صاع اته رطله وي ددوي دليل په طحاوي کي د جابر رضي الله عنه روايت دي

چي مونږ دعائشه رضي الله عنها په خدمت کي حاضر شو او اوبه مو او غوښتلي هغي راته په يو لوبښي کي اوبه را کړي او ويي فرمايل نبي کريم صلي الله عليه وسلم به په همدي لوبښي غسل کولو ما چي دهغه لوبښي اندازه اولگوله نو هغه تقريبا ۸، ۹، ۱۰، رطله وي او د شک په صورت کي عدد اقل متعين وي.

د راوي حالات : (عن أبي ریحانة) اسمه عبد الله ابن مطر البصري، مشهور بكنيته صدوق تغير بآخره من الثالثة (عن سفينة) هو مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم يكنى أبا عبد الرحمن يقال كان اسمه مهران أو غير ذلك فلقب سفينة لكونه حمل شيئاً كبيراً في السفر، مشهور، له أحاديث. (تحفة الاحوذى)

۴۳_ بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْإِسْرَافِ فِي الْوُضُوءِ بِالنَّاءِ

د اودس په اوبو کي د اسراف کولو د کراهت بيان

۵۷_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا خَارِجَةُ بْنُ مُصْعَبٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عُيَيْنٍ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ عُتَيِّ بْنِ ضَمْرَةَ السَّعْدِيِّ، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ لِلْوُضُوءِ شَيْطَانًا، يُقَالُ لَهُ: الْوَلَهَانُ، فَاتَّقُوا وَسْوَاسَ الْمَاءِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي بِنِ كَعْبٍ غَرِيبٌ، وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي وَالصَّحِيحِ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، لَأَنَّا لَا نَعْلَمُ أَحَدًا أَسْنَدَهُ غَيْرَ خَارِجَةَ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ الْحَسَنِ قَوْلَهُ: وَلَا يَصِحُّ فِي هَذَا الْبَابِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْءٌ، وَخَارِجَةُ لَيْسَ بِالْقَوِي عِنْدَ أَصْحَابِنَا وَضَعْفُهُ ابْنُ الْمُبَارَكِ. (١)

ترجمه : د ابی بن کعب رضي الله عنه نه روایت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي د اودس دپاره يو شيطان وي چي "ولهان" ورته وئيلي شي تاسو دده د وسوسو په سبب داوبو ډيرو خرچ کولو نه خان بچ کړئ امام ترمذي وائي په دي باب کي د عبد الله ابن عمر، او عبد الله بن معفل رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

^١ سنن ابن ماجه/ الطهارة ۴۸ (۴۲۱) (تحفة الأشراف: ۶۶)، ومسنند احمد (۵/۱۳۶)

حديث دابي بن كعب غريب دي.

ددې حديث سند دمحدثينو په نزد قوي نه دي ځكه چي مونږ ته دا نه ده معلومه چي د خارجي نه علاوه بل چا دا مسند نقل كړي وي دا حديث په نورو سندونو د حسن بصري نه موقوفا مروي دي يعني دا يي د حسن قول گرځولي دي او په دي باب كې يي هيڅ يوشې د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه ثابت نه دي او خارجي زموږ د علماؤ په نزد قوي نه دي ابن مبارك دهغه تضعيف كړي دي.

تشرېح په اودس او غسل كې اسراف كول يعني د ضرورت نه زياتي اوبه خرچ كول مكره دي په مسند احمد او ابن ماجه كې روايت دي چي يو ځل سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه اودس كولو او هلته د نبي كريم صلي الله عليه وسلم تيريدل او شول رسول الله ورته او كتل نو هغه په اودس كې اسراف كول نو تنبيه يي ورته وركړه او ورته يي او فرمائيل اي سعد فضول خرچي ولي كوي سعد عرض او كړو اي دا الله رسوله ايا په اودس كې هم اسراف وي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل هو، كچري ته په روان نهر باندي يي نو هم (مشكوة باب سنن الوضوء) د دينه علاوه په نورو احاديثو كې هم د اسراف نه ممانعت راغلي دي امام ترمذي چي په دي باب كې كوم روايت ذكر كړي دي هغه ضعيف دي او امام ترمذي كله كله داسي كوي چي د صحيح روايت په موجودگي كې ضعيف هم راوړي تردي چي طالب علم ورته خبردار شي.

ارشاد نبوي دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي بيشكه د اودس دپاره يو شيطان وي چي ولهان ورته وييلي شي پس په اوبو كې دوسو سو نه بچ شي دا حديث ابن ماجه او مسند احمد نه هم مذكور دي غزاييل په خلقو كې د نة صان پيدا كولو او خورولو دپاره شيطانان په مختلفو كارونو مقرر كړي دي يوه ډله د شيطانانو په دي كار مقرر كړي ده چي د مومنانو په طهارت كې شك پيدا كړي په دي كار د مقرر شوي شيطان نوم ولهان دي دا لفظ ډوله "حيران" نه ماخوځ دي او په دي به الف او نون زائدتان وي او په دي وجه نبي كريم صلي الله عليه وسلم رهنمائي او كړه چي مومن دپاره په اوبو كې دوسو سو كولو نه ځان ساتل پكار دي يعني د اندامونو د وينځلو سره دي روان شي اگر كه ددي په وينځلو يي يقين هم نه وي نو ددي په وينځلو به يو بالتي اوبه ضايع كړي او مومن دپاره پكار دي چي د شريعت په مقرر كړي حد باندي او دريږي يعني اندامونه دري پيري او وينځي او زيات يي اونه وينځي تردي چي اوبه فضول ضايع نشي.

فائده: شريعت هر هغه سوړه بنده كړي ده د كومي نه چي د مومن په طبيعت كې وسوسي پيدا كيدي شي او هم ددي حكمت په وجه په غسل خانه كې د متيازو كولو نه منع راغلي ده او هم ددي حكمت په وجه زنانه چي په كومو اوبو غسل د جنابت كړي وي دهغي نه په پاتي شوو اوبو

دنارينه دپاره غسل کول او استعمالول منع کړي شوي دي او هم ددي حکمت په وجه نبي کریم صلي الله عليه وسلم دښخو په جامو کي مونځ نه اداء کولو.

دابی بن کعب رضي الله عنه حالات

نوم ابی کنیه ابو الطفیل لقب سید القري، سید الانتصار، سید المسلمین د مور نوم یې صهیله وو په عقبه ثانیه کي مسلمان شوی وو دبدر نه واخله د طائفه پوري په تمامو جنگونو کي شریک شوی دی ابوبکر رضي الله عنه د قران د تدوین او ترتیب دپاره یو څو صحابه کرام مقرر کړي وو چي یو په دوی کي ابی بن کعب هم وو عمر رضي الله عنه ورته صرف د دارالافتا کار حواله کړی وو کله چي ده درخواست او کړو چي ما هم چرته عامل مقرر کړه نو عمر رضي الله عنه ورته او فرمائیل زه ستا دین په دنیا خرابول او خیرنول نه غواړم (بخاري).

ابی بن کعب د قران سره سره د تورات او انجیل هم عالم وو دده د درس په حقله کي عرب عجم روم او شام او ډیرو علاقو نه راغلي خلق شریک وو.

د حب رسول یې دا حالت وو چي استوانه حنانه یې پخپل کور کي په طور د تبرک ساتلي وه. وفات: ۳۹ هجري کي د عثمان د خلافت په زمانه کي وفات شو او عثمان رضي الله عنه ورباندي جنازه او کړه او په مدینه کي خاورو ته اوسپارلی شو.

مرویات: چونکه دا حدیثو په بیانولو کي یې زیات احتیاط کولو نو په دي وجه ورته صرف ۱۴۲ روایات منقول دي چي دري پکي متفق علیه دي یو په بخاري کي دی او اوه په مسلم کي.

۴۴_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ لِكُلِّ صَلَاةٍ

د هر مونځ دپاره د مستقل او نوي اودس کولو بیان

۵۸_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ طَاهِرًا أَوْ غَيْرَ طَاهِرٍ". قَالَ: قُلْتُ لِأَنَسٍ: فَكَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ أَتُتَمُّ؟ قَالَ: كُنَّا نَتَوَضَّأُ وَضُوءًا وَاحِدًا. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، حَسَنٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ، وَالْمَشْهُورُ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ حَدِيثُ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ

الْأَنْصَارِي. عَنْ أَنَسٍ، وَقَدْ كَانَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ يَرَى الْوُضُوءَ لِكُلِّ صَلَاةٍ اسْتِحْبَابًا لَا عَلَى الْوُجُوبِ. (١)

ترجمه : دانس رضي الله عنه بيان دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به دهر مونخ دپاره اودس کولو که اودس به يي وو او که نه به وو حميد وائي چي دانس رضي الله عنه نه مي تپوس اوکړو چي تاسو به څنگه کول هغوی او فرمائيل مونږ به صرف يو اودس کولو امام ترمذي وائي دحميد حديث په واسطه دانس ددي سند په اعتبار غريب دي او دمحدثينو په نزد مشهور عمرو بن عامر والا حديث دي کوم چي په واسطه دانس مروی دي او دبعضي اهل علمو رائي داده چي هر مونخ دپاره اودس مستحب دي واجب نه دي.

حل لغات: طاهر په معني دپاک طهر يطهر طهرا دنصر او کرم نه مستعمل دي طاهري صفت دي جمع يي اطهار راځي اودتفعيل نه په معني دپاکولو دي.

د حديث دراوي انس بن مالک رضي الله عنه مختصر حالات:

نوم انس او کنیه يي ابو حمزه او لقب يي خادم رسول الله قبيله يي بنو نجار وه او دپلار نوم يي مالک او دمور نوم يي ام سليم سهله بنت ملحان انصاريه وه درشتي په لحاظ سره ام سليم در رسول الله صلي الله عليه وسلم ترور کيدله.

انس رضي الله عنه داته يا نهه کالو په عمر کي دخپلي مور سره يو ځاي مسلمان شوی وو کله چي لسو کالو ته ورسيدو نو مور يي او وئيل ای دالله رسوله انس پخپله غلامی کي قبول کړه نو رسول الله قبول کړو تقريبا لس کاله در رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي پاتي شو په سفر او حضر کي به ورسره يو ځاي وو او په صلح حديبيه، بيعت رضوان، خيبر طائف، اوحجه الوداع کي يي در رسول الله سره ملگرتيا کړي ده.

صديق اکبر رضي الله عنه دبحرين عامل مقرر کړو او عمر فاروق رضي الله عنه دتعليم او تربيت دپاره بصري ته وليږلو دفتني په زمانه کي گوشانشين شو، دده په زندگي په خصوصي عاداتو کي حق گوښي، تواضع، اشاعت اسلام حب رسول او اتباع رسول شامل وو.

مرويات: انس رضي الله عنه دمکثرينو صحابه کرامو دجملي نه وو دده دمروياتو تعداد ۱۲۸۲ دی چي ۱۳۸ پکي متفق عليه دي او ۸۲ صرف په بخاري کي دي او ۷۱ صرف په مسلم کي دي (تهذيب الکمال).

وفات: د هجرت په ۹۳ کال کي دسلو کالو نه په زيات عمر کي وفات شو دوفات کيدو نه مخکي يي

خپل شاگرد ثابت بناني ته اووئيل چي زما دژبي نه لاندي درسول الله صلي الله عليه وسلم ويخته مبارك كيږده نو هغه دحکم تعميل اوکړو او په همدې حال کي ورته روح پرواز اوکړو غرض دا چي فسطن بن کلاب ورباندي جنازه اوکړه او خپل کور ته نزدي په لف مقام کي دفن کړی شو. (روضة الصالحين شرح رياض الصالحين).

۵۹- وَقَدْ رُوِيَ فِي حَدِيثٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى طَهْرٍ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ". قَالَ: وَرَوَى هَذَا الْحَدِيثَ الْأَفْرِيقِيُّ، عَنْ أَبِي غُطَيْفٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَنَا بِذَلِكَ الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ الْمَرْزُوقِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الْوَاسِطِيُّ، عَنْ الْأَفْرِيقِيِّ، وَهُوَ إِسْنَادٌ ضَعِيفٌ، قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ: قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ: ذَكَرَ لِهَشَامِ بْنِ عُرْوَةَ هَذَا الْحَدِيثُ، فَقَالَ: هَذَا إِسْنَادٌ مَشْرِقِيٌّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ الْحَسَنِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، يَقُولُ: مَا رَأَيْتُ بِعَيْنِي مِثْلَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ. (۱)

ترجمه : د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل څوك چي د اودس دپاسه اودس کوي دهغه دپاره به لس نيکي ليکلي کيږي. امام ترمذي وائي دا حديث افريقي دابو غطيف نه او ابو غطيف دابن عمر نه او ابن عمر درسول الله صلي الله عليه وسلم نه نقل کړي دي، مونږ ته دا حديث حسين بن حريث مروزي دمحمد بن يزيد په واسطه بيان کړي دي او محمد بن يزيد دافريقي نه نقل کړي دي او دا سند ضعيف دي.

دعلي بن مديني قول دي چي يحيي بن سعيد القطان به وئيل هغوی ددي حديث ذکر دهشام بن عروه نه اوکړو نو دي وخت کي يې اووئيل چي دا مشرقي سند دي. داحمد بن حسن نه مي اوريدلي دي هغه وئيل چي احمد بن حنبل نه مي اوريدلي دي چي ما پخپلو سترگو د يحيي بن سعيد القطان پشان بل څوک نه دي ليدلي.

حل لغات : "کتب" کتابا و کتابه دنصر نه دی په معني دليکلو لکه چي وئيلي شي کتب عليه کذا يعني دفلاني متعلق يې فيصله اوکړه.

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۳۲ (۶۲) سنن ابن ماجه/ الطهارة ۴۲ (۵۱۲) (تحفة الأشراف : ۸۵۹۰) قال الشيخ الألباني: ضعيف.

ابن ماجه (۵۱۲) // ضعيف سنن ابن ماجه (۱۱۴)

حسنات: د کرم او نصر نه مستعمل دي په معني د ښکلي سره، صفت يي حسن او جمع يي حسان راځي مؤنث يي حسنة او حسناء او حسان او حسنات راځي.
د راوي حالات: عبد الله بن عمر رضي الله عنهما حالات د کتاب په ابتداء کي تير شوي دي.

٦٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ هُوَ ابْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ، قُلْتُ: فَأَنْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ مَا لَمْ نُحْدِثْ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَحَدِيثُ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ حَدِيثٌ جَيِّدٌ غَرِيبٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: د عمرو بن عامر انصاري بيان دي فرمائي چي دانس بن مالک رضي الله عنه نه مي اوريدلي دي فرمايل يي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم به دهر مونځ دپاره اودس کولو راوي وائي چي دانس نه مي تپوس اوکړو چي تاسو به څنگه کول انس رضي الله عنه راته په جواب کي اوويل چي څو پوري به زمونږ اودس نه وو مات شوي ترهغي به مو ټول مونځونه په يو اودس کول.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او دانس نه چي دحميد حديث مروي دي جيد غريب حسن دي.

حل لغات: تصنعون: صنع يصنع صنعا معني دڅه شي کول.

تشریح: ربط: دي مقام پوري په تيرو شوو ابوابو کي د اودس دتمامو متعلقاتو او جزئياتو ذکر دي ددي ځاي نه په دوه بابونو کي دا مسئله ذکر کوي چي په يو اودس باندي څومره مونځونه کيدي شي.

د "وضوء لکل صلاة" باره کي دفقهاو مذاهب

(١) دجمهورو علماؤ په نزد په يو اودس ډير مونځونه اداء کول جائز دي خو چي بي اودسي پيڅه شوي نه وي.

١ صحيح البخاري/الطهارة ٥٢ (٢١٤) سنن النسائي/الطهارة ١٠١ (١٣١) سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٢ (٥٠٩) (تحفة الأشراف:

(١١٠) مسند احمد (٢/١٣٢، ١٩٣، ٢٦٠). سنن الدارمي/الطهارة ٣٦ (٤٢٤)

دبعضي اهل ظواهر و په نزد دهر مونځ دپاره اودس واجب دي، امام طحاوي نقل کړي دي چي دمقيمينو په حق کي لکل صلوة واجب دي ليکن په مسافر باندي واجب نه دي.

دجمهورو دليل حديث دانس رضي الله عنه دي "كان النبي صلى الله عليه وسلم يتوضأ لكل صلوة فقلت لانتهم ماتصنعون قال نصلي الصلوة كلها لوضوء واحد ما لم نحدث".

وضوء لکل صلوة واجب نه دي او په دي باندي عمل تواتر قائم دي پاتي شوه دا چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم دهر مونځ دپاره اودس کړي وو دي باره کي يو قول دادي چي په رسول الله باندي وضوء لکل صلاة ابتداء کي واجب وو ليکن بيا روسته رسول الله په يو اودس باندي ډير مونځونه اداء کول.

(۲) دويم قول وضوء لکل صلوة باندي در رسول الله مداومت کول داستحباب په درجه کي دي، دغزوه خيبر او فتح مکه په موقع بياننا للجواز وضوء واحد سره متعدد مونځونه کي دي شي.

داهل ظواهر دليل ايت د اودس "يا ايها الذين امنوا اذا قمتم" الخ. (المائدة ۶) په طور د دليل ذکر کړي دي مگر دجمهورو په نزد وجوب د بي اودسه دپاره دي مطلق او عمومي نه دي دجمهورو دطرفه ددوي دمستدل ايت جوابات دادي.

جواب نمبر (۱) امام نووي په دي خبره اجماع نقل کړي ده چي په دي ايت کي وانتم محدثون قيد معتبر دي لکه چي خبر واحد دقران د ايت وضاحت جوړي دي شي او د ايت اجماع ختمولي شي دا رنگي کار اجماع هم کولي شي قراني ايت او احاديث کثيره داجماع په قطعي حجت کيدو باندي دلالت کوي.

(۲) دامام مالك نه منقول دي چي ددي ايت تقدير داسي دي "يا ايها الذين امنوا اذا قمتم من النوم (اي المنام) الي الصلوة فاغسلوا اي فتوضؤوا" اوس نه کوم تاويل ته حاجت پاتي شو او نه حدث قيد معتبر کولو ته مگر دي لره دحديث نه يا په کوم کراحت باندي ثابتول ضروري دي.

جواب نمبر (۳) القران يفسر بعضه بعضاً" هر کله چي مونځ دقران بل ايت ته اوکتل نو معلومه شوه چي په تيمم کي کوم چي خليفه د اودس دي د اودس ماتيدل شرط گرځولي شوي دي نو په وضوء کي کوم چي اصل دي په دي کي به دحدث کيدل شرط وي او په داسي شان سره په وان کنتم جنباً فالطهروا" کي په جنابت کي چي کوم حدث اکبر دي دي لره يي شرط گرځولي دي دطهارة اکبر دپاره لهذا حدث اصغر د طهارة اصغر دپاره شرط شو.

داهل ظواهر دويم دليل حديث دانس رضي الله عنه دي چي "يتوضوء لكل صلوة" دي. جواب دادي چي اولاً مونځ دا وايو دا عمل په طور داستحباب وو او ثانياً دا وايو که په طور دوجوب وو نو بيا دا در رسول الله خصوصيت وو او په دي خبره قرينه داده چي "کنا نصلي الصلوة

كلها لوضوء واحد مالم نحدث" دصحابه كرامو په يو اودس ډير مونځونه كول په دي باندې قرينه ده چې دا په استحباب منقول دي.

دسند حال: حديث دانس رضي الله عنه په دوه طريقو مروې دي يو په طريقه دحميد او دويم په طريقه دعمر بن عامر او امام ترمذي طريقې دعمر بن عامر ته ترجيح ورکړي ده دترجیح اولنۍ وجه داده چې په محدثينو کې اسحاق دتدليس مرتکب دي او په عن سره روايت کوي او دداسي راوي عنعنه مقبول نه ده.

"قال من توءاء علي طهر" دا عبارت دفع ديو اعتراض ده اعتراض دادي هر کله چې رسول الله دهر مونځ دپاره اودس کولو نو بيا صحابه کرامو ولي په يو اودس ډير مونځونه کول، جواب دادي من توءاء علي طهر کتب له به عشر حسنات ددينه مراد دلسو اودسونو ثواب دي حافظ منذري وائي کوم چې مشهور شوي دي په خلقو کې "الوضوء علي الوضوء نور علي نور" يعني د اودس دپاسه بل اودس کول نور علي نور دا حديث مونځ چرته نه دي ليدلي شايد چې دا به په سلفو کې دچا مقوله وي، بل اعتراض دادي چې دلسو تخصيص يې ولي کړي دي. جواب: په اودس کې ددې خبرې صلاحيت دي چې پنځه مونځونه ورباندې اوکړي شي او کيدې هم شي نو ځکه دلسو تخصيص شوي دي.

بل جواب دادي د "وضوء علي الوضوء والاحديث ضعيف دي ځکه چې ددې دسند په سلسله کې عبدالرحمن بن زياد افريقي متکلم فيه دي او ابو عطيب مجهول دي دده په وجه حديث ضعيف دي، قال علي قال يحيى بن علي بن مديني عن يحيى بن سعيد القطان چې کله دوضوء علي الوضوء فضيلت والاحديث د هشام بن عروه په وړاندې بيان کړي شونو هغه اوونيل ددې اسناد مشرقي دي، دا يو اصطلاح ده چې دمکي او مديني طرف ته چې کومي علاقې واقع دي ددې حديث په راويانو کې کوم راوي دمشرقي علاقه او سيدونکي وي نو ځکه اوونيلي شول چې دا مشرقي سند دي او دکوم سند راوي چې مکي مدني مصري وي نو ونيلي کيږي ددې سند حجازي دي په دي کې دا خودل مقصود نه دي چې مشرقي سند ضعيف دي مگر دلته اتفاقاً مشرقي سند ضعيف دي اگر چې امام شافعي فرمائي مشرقي سند په هغه وخت کې حجت وي کله چې مغربي سند ددې مؤيد وي ددې وجه داده چې اکثر فتني په مشرقي بلادو کې پيدا کيږي ليکن دا دامام شافعي راني ده، مگر دجمهورو په نزد دصحت دار مدار په ضبط او عدالت دي.

٤٥_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّهُ يُصَلِّي الصَّلَوَاتِ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ

په يو اودس د ډيرو مونځونو کولويان

٦١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ، فَلَمَّا كَانَ عَامُ الْفَتْحِ صَلَّى الصَّلَاةَ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ، فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّكَ فَعَلْتَ شَيْئًا لَمْ تَكُنْ فَعَلْتَهُ. قَالَ: "عَمْدًا فَعَلْتُهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَى هَذَا الْحَدِيثَ عَلِيُّ بْنُ قَادِمٍ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَزَادَ فِيهِ: تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً، قَالَ: وَرَوَى سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ أَيْضًا، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ، وَرَوَاهُ وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: وَرَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ وَغَيْرُهُ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا، وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ وَكِيعٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، أَنَّهُ يُصَلِّي الصَّلَاةَ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ مَا لَمْ يُحْدِثْ، وَكَانَ بَعْضُهُمْ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ، اسْتِحْبَابًا وَإِرَادَةً الْفَضْلِ، وَيُرَوَّى عَنِ الْأَفْرَاقِيِّ، عَنْ أَبِي غُطَيْفٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى طَهْرٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ"، وَهَذَا إِسْنَادٌ ضَعِيفٌ وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ. (١)

ترجمه: دبریده رضي الله عنه نه روایت دي فرماني چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم به دهر مونځ دپاره اودس کولو، مگر کله چي دفتح مکه کال راغي نو بيا يي ډير مونځونه په يو اودس اداء کړل او په موزو يي مسح او کړه، عمر رضي الله عنه عرض او کړو چي تاسو يو داسي کار او کړو کوم چي مو هيڅ کله نه وو کړي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل دا مي قصدا داسي او کړل.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، او دا حديث علي بن قادم هم دسفيان ثوري نه نقل کړي دي مگر دده په روايت کي دومره اضافه ده چي د اودس اندامونه يي يو يو ځل اووینځل سفيان ثوري دمحراب بن دثار په سند عن سليمان بن بريده مرسل نقل کړي دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم به دهر مونځ دپاره اودس کولو، دا رنگي دا روايت وکيع په سند دسفيان عن محارب عن سليمان بن بريده عن بريده نقل کړي دي، دا رنگي دا روايت

^١ صحيح مسلم/الطهارة ٢٥ (٢٤٤) سنن ابی داود/الطهارة ٢٦ (١٤٢) سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٢ (٥١٠) تحفة الأشراف:

(١٩٢٨) مسند احمد (٢٥٠/٢٥١.٥/٢٥٨) سنن الدارمي/الطهارة ٣ (٢٨٥)

عبدالرحمن بن مهدي وغيره په سند دسفيان عن محارب بن دثار عن سليمان بن بريده مرسل نقل كړي دي او دا روايت دو كيع دروايت نه زيات صحيح دي او داهل علمو په همدې باندي عمل دي چي په يو اودس ډير مونځونه اداء كيدي شي خو چي خو پوري بي اودسي راغلي نه وي، بعضي اهل علم داستحباب او دفضيلت په اراده دهر مونځ دپاره اودس كولو دارنگي عبدالرحمن افريقي په سند د ابي غطيف عن ابن عمر دا روايت نقل كړي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوك چي ديو اودس دپاسه بل اودس كوي الله تعالي به دده دپاره لس نيكياني اوليكي ددي حديث سند ضعيف دي، او په دي باب كي دجابر بن عبدالله نه هم يو روايت وارد دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم په يو اودس دماسپخين او مازيگر دواړه مونځونه اداء كړل.

حل لغات: "كتب" كتابا وكتابه دنصر نه دي په معني دليكلو لكه چي وئيلي شي كتب عليه كذا يعني دفلاني متعلق يي فيصله او كړه.

حسانت: د كرم او نصر نه مستعمل دي په معني دښكلي سره، صفت يي حسن او جمع يي حسان راځي مؤنث يي حسنة او حسناء او حسان او حسنات راځي.

تشرېح: ددي باب خلاصه داده چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه په يو اودس دډيرو مونځونو كول ثابت دي "فقال عمر انك فعلت شيئاً لم تكن تفعله قال عمداً فعلته" ددي شيء نه څه مراد دي ځكه چي په ماقبل كي دوه عملونه مذكور دي (۱) په يو اودس ډير مونځونه كول (۲) مسح الخفين.

جواب: ددينه مراد په يو اودس ډير مونځونه اداء كول دي. اعتراض: دا واقعه خو په غزوه خيبر كي هم شوي ده كومه چي بخاري په كتاب المغازي كي دسويد بن نعمان رضي الله عنه نه نقل كړي ده نو بيا عمر ولي او وئيل چي "انك فعلت شيئاً لم تكن تفعله".

جواب: غزوه خيبر والا واقعه باره كي دعمر رضي الله عنه علم نه وو دا خبره يي دخپل علم مطابق كړي ده او دهغه دعلم په اعتبار درسته ده، او په فتح مكه كي چي كومه واقعه پېښه شوه دهغي باره كي دوه احتمالات دي (۱) دا فعل دوجوب وضوء لكل صلاة دپاره ناسخ دي او هغه منسوخ دي (۲) ددي وجوب نسخ به ددينه مخكي شوي وي ليكن رسول الله صلي الله عليه وسلم په اكثر حالاتو كي چي دخان دپاره څومره مشقت خوښولو هغه يي دامت دپاره نه خوښولو نو په تجديد داستحباب دعمل كولو دپاره دفتح مكې په ورځ داستحباب پريخودو تردي چي دچا په زړه كي دوجوب وهم پيدا نشي.

"وهذا اصح من حديث وكيع" ددي مطلب دا سوال دي چي حديث دو كيع متصل دي او دا مرسل دي او متصل دمرسل نه قوي وي جواب دادي پكار خو همداسي ده چي متصل راجح شي ليكن كله كله دمتصل راوي ضعيف وي نو په دي وجه دمتصل كيدو باوجود متصل مرجوح دي او دلته هم داسي شوي ده.

سفيان ثوري دا حديث دمحارب بن دثار نه نقل كړي دي او بيا دهغه بعضي شاگردانولكه وكيع په متصل سند بيان كړي دي يعني په اخر كي يي دبريده ذكر نه دي كړي امام ترمذي مرسل روايت ته ترجيح وركړي ده خكه چي دهغه مزاج هم داسي وو او كوم طرف چي رغېدند وي اوبه هم هغه طرف ته بهيرې يعني چي په كوم سند كي كمزوري نه وي هغه لره اصح گرځوي، نو بيا دمحارب نه دثوري مسند روايت ته په ترجيح وركولو كي كوم يو څيز مانع كيدي شي.

دراوي حالات : قال المبار كفوري : (سليمان بن بريدة) بن الحبيب الأسلي المروزي. ثقة وثقه ابن معين وأبو حاتم قال الحاكم لم يذكر سماعاً من أبيه قال الخزرجي حديثه عن أبيه في مسلم في عدة مواضع (عن أبيه) هو بريدة بن الحبيب بمهملتين مصغراً صحابي أسلم قبل بدر مات سنة ٦٣ ثلاث وستين. (التحفة الاحوذى)

٤٦_ بَابُ مَا جَاءَ فِي وُضْعِ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ

ديولونسي نه دسري اوبنځي داودس كولوبيان

٦٢_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عُمَرُو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي الشَّعَثَاءِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَيْمُونَةُ، قَالَتْ: "كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ مِنَ الْجَنَابَةِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ الْفُقَهَاءِ: أَنَّ لَا بَأْسَ أَنْ يَغْتَسِلَ الرَّجُلُ وَالْمَرْأَةُ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَائِشَةَ، وَأَنَسٍ، وَأُمِّ هَانٍ، وَأُمِّ صُبَيْةَ الْجُهَنِيَّةِ، وَأُمِّ سَلَمَةَ، وَابْنِ عُمَرَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَأَبُو الشَّعَثَاءِ اسْمُهُ: جَابِرُ بْنُ زَيْدٍ. (١)

^١ صحيح مسلم/الحيفض ١٠ (٢٢٢) سنن النسائي/الطهارة ١٢٦ (٢٢٤) سنن ابن ماجه/الطهارة ٢٥ (٢٤٤) (تحفة الأشراف :

ترجمه : د عبدالله بن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي ميمونه رضي الله عنها راته بيان كړل چي ما او رسول الله صلي الله عليه وسلم دواړو به ديو لوبني نه غسل دجنابت كولو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او اكثر و فقهاؤ په دي باندي قول كړي دي چي ديو لوبني نه دسري او بنځي په غسل كولو كي هيڅ خراج نشته، په دي باب كي دعلي، عائشه، انس، ام هاني، ام حبيب، ام سلمه، او ابن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات : اغتسل اغتسل يغتسل اغتسلا معني غسل كول، غسل يغسل غسلا وينخل مغتسل معني غسل خانه، غسيل وينخلي شوي، غاسل معني دوبي.

تشرېح : غرض دامام ترمذي ددي باب نه بعضي مسائل بيانول دي چي په نصوصو سره وضوء الرجل مع المرأة في اناة واحد دعدم جواز وهم پيدا كيږي لكه دترمذي باب دي "باب ما جاء انه لا يقطع الصلوة الا الكلب والحصار والمرأة" دارنگي قراني ايت دي "اولا مستم النساء فلم تجدوا ماء" او ددي پشان نورو نصوصو نه معلوم كيږي چي دسري دپاره د اودس او مونځ په حالت كي تلبس مع المرأة پكار نه دي او ددينه وضوء الرجل مع المرأة في اناة واحد دعدم جواز وهم پيدا كيږي نو مصنف ددي عنوان په راوړلو سره ددي وهم ازاله او كړه، دويم مقصد يي ددي باب نه اقوال دفقهاؤ بيانول دي چي په دي كي يو څو صورتونه جوړيږي او كوم كوم صورتونه په دي كي ناجائز دي (۱) چي بنځه دسري نه په پاتي شوو اوبو اودس او كړي (۲) چي بنځه دسري نه په پاتي شوو اوبو غسل او كړي (۳) نارينه او زنانه يوځاي غسل او كړي (۴) نارينه او زنانه يوځاي اودس او كړي (۵) دبنځي نه په پاتي شوو اوبو اودس كول (۶) دبنځي نه په پاتي شوو اوبو غسل كول.

په دي شپږو صورتونو كي دبعضي صورتونو حكم په احاديثو كي صراحتا ثابت دي داوولني صورت حكم چي نارينه او زنانه يوځاي غسل او كړي ددي جواز داوولني باب په حديث كي دي او دويم صورت حكم چي نارينه او زنانه يوځاي اودس او كړي داهم په احاديثو كي صراحتا موجود دي د دريم صورت حكم چي بنځه دسري نه په پاتي شوو اوبو اودس او كړي داهم دائمه اربع په نزد جائز دي دڅلورم صورت حكم چي بنځه دسري نه په پاتي شوو اوبو غسل او كړي ددي متعلق په يو حديث كي ممانعت دي مگر دائمه اربعه په نزد بالاتفاق دا صورت جائز دي دپنځم صورت حكم چي نارينه دزنانه په پاتي شوو اوبو غسل يا اودس او كړي په دي باره كي مذاهب دفقهاؤ دادي.

دجمهورو محدثينو او فقهاؤ په نزد دا ټول صورتونه جائز دي.

امام احمد او اسحاق بن راهويه وائي كه بنسخي يواخي اوبه استعمال كړي په اودس يا غسل كي نو د دينه په پاتي شوو اوبو سړي نه اودس كولي شي او نه غسل بلكه ددي استعمال مكروه دي .

د جمهورو دلائل په زير بحث باب كي د عبد الله بن عباس روايت دي چي ميمونه رضي الله عنها فرمايلي دي ما او رسول الله صلي الله عليه وسلم به ديو لوښي نه غسل كولو ددي حديث نه اغتسال معا جواز ثابت شو .

دويم دليل: د دينه پس په دريم راتلونكي باب كي عبد الله بن عباس روايت دي چي يو ځل ميمونه رضي الله عنها غسل او كړو او دهغي نه پس چي كله نبي كريم صلي الله عليه وسلم دهغي نه په پاتي شوو اوبو د اودس كولو اراده او كړه نو ميمونه رضي الله عنها او فرمايل چي ما ددي اوبو نه د جنابت غسل كړي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل "ان الماء لا يجنب" ددي حديث نه فضل طهور المرء بالرجل ، يو دبل نه پس د استعمال جواز ثابت شو . مگر دامام احمد په نزد بنسخه دسړي نه دپاتي شوو اوبو استعمال نشي كولي امام احمد په دي باره كي د حديث الباب نه استدلال كوي او په دي پسي د ورپسي باب نه استدلال كوي په هغي كي مذكور دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم نارينه د بنخو نه په پاتي شوو اوبو د استعمال نه منع كړي دي .

جواب: دا روايت په نهني تنزيهي محمول دي ځكه چي بنسخي اكثر د طهارت اهتمام كم كوي او كه دا روايت په كراهت تنزيهي محمول نكړي شي نو بيا يي د دريم باب د روايت سره تعارض راځي بيا روسته كراهت تنزيهي هم منسوخ شوي دي ځكه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د ميمونه رضي الله عنها نه د غسل په پاتي شوو اوبو اودس كړي دي .

جواب: مصنف هم دا قول صحيح نه دي گنرلي دا حديث حسن دي او شايد چي ديتي صحيح نه وئيل په همدې وجه وي چي ددي په متن كي اضطراب دي .

فائدة: معارف السنن والادشاه انور شاه كشميري په حواله ليكلي دي چي شرعي قانون دادي چي دوي دوسو سو قطع كولو اهتمام او كړي كه سړي د بنخو پاتي شوي اوبه استعمال كړي نو دنهي علت او بنايي چي مستعملي اوبه پريوخي اوس دا احتمال هم شته چي د بنسخي په بدن پوري نجاست وي نو يقينا چي وسوسه پيدا كيدي شي په دي وسوسي د قطع كولو دپاره رسول الله صلي الله عليه وسلم د منعي حكم كړي دي تردي چي حصول د طهارت يقيني شي او دا د معاشرت د ادا بو د قبيلي نه وي او د جمهورو همدا قوي قول دي .

په حديث كي د "غسل الرجل والمرءة" لفظ دي او په باب كي وضوء الرجل والمرءة الفاظ دي په دي كي دوه خبرو ته اشاره ده، اوله خبره داده هر كله چي غسل جائز دي نو اودس به په

طريقه اولي جائز وي او ثابت به وي او يا دا مطلب دي چي چونكه په غسل كي اودس هم داخل وي لهذا اودس هم ضمنا ثابت شو.

دي مقام پوري د اودس د ابوابو بيان وو نو كه د غسل عنوان يي قائم كړي وي دماقبل سره يي ربط ختميدو نو ځكه يي د اودس په نوم باب قائم كړو چي ربط باقي پاتي شي لهذا دماقبل سره هم مربوط شي او په مابعد كي داوبو مسائل ذكر كوي ددي سره يي هم ربط باقي پاتي شو.

دام المؤمنين ميمونه رضي الله عنها حالات

نوم ميمونه قبيله قريش د پلار نوم حارث او دمور نوم يي هند بنت عوف وو دميمونه رضي الله عنها اولنئ نكاح دمسعود بن عمرو ثقيي سره شوي وه او بيبيي د ابو رهم سره نكاح اوشوه او دهجرت په اوم كال دابورهم د وفات نه وروسته يي رسول الله صلي الله عليه وسلم سره نكاح اوشوه دا هغه وخت وو كله چي رسول الله عمري ته تلي وو او دهجرت اوم كال وو او دهمدي احرام په حالت كي يي نكاح اوشوه دا در رسول الله صلي الله عليه وسلم اخري نكاح وه او ميمونه يي دتولو نه وروستئ بنځه وه ددي په باره كي ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها فرمائي انها كانت اتقانا لله واصلنا للرحم (الاصابه).

يعني ميمونه په مونږه تولو كي ډيره تقوي داره او دالله نه ويريدونكي وه او په مونږه تولو كي ډيره صله رحمي پالونكي وه.

وفات: دا ناشنا اتفاق وو چي په كوم ځاي كي يي نكاح شوي وه يعني مقام صرف نو هم هلته وفات شوه (بخاري).

ابن عباس رضي الله عنهما ورباندي جنازه اوكره او د صحيح قول مطابق دا دهجرت ۵۱ كال وو او دمروياتو شمير يي ۴۶ دی.

۴۷- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ فَضْلِ طَهْوَرِ الْمَرْأَةِ

دښځي د اوس نه دپاتي شوو اوبود استعمال دكراهت بيان

۶۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي حَاجِبٍ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي غِفَارٍ، قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ فَضْلِ طَهْوَرِ الْمَرْأَةِ

" قال: وفي الباب عن عبد الله بن سرجس. قال أبو عيسى: وكرة بغض الفقهاء الوضوء بفضل ظهور المرأة، وهو قول أحمد، وإسحاق: كرهاً بفضل ظهورها ولم يزيها بفضل سورها بأساً. (١)
ترجمه: دبنی غفار قبیلی دیو کس (حکم بن عمرو) بیان دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دبنخي نه په پاتي شوو اوبو د اودس کولو نه منع فرمائيلى ده.
امام ترمذي وائي په دي باب کي د عبد الله بن سرجس رضي الله عنه نه هم يو روايت وارد دي.
بعضي فقهاؤ داسي اوبه مکروه گنرلي دي او دا د امام احمد او اسحاق بن راهويه قول هم دي دوى دواړو دبنخي نه دپاتي شوو اوبو استعمال مکروه گنرلي دي ليکن ددوى په قول ددي دجوتي په استعمال کي څه خرج نشته.

حل لغات: فضل: صاحب فضيلت کيدل فضل يفضل فضلا دنصر او سمع نه فضلا په معني دزياتي اود کرم نه صاحب فضيلت کيدل.

دراوي حالات: (أي حاجب) اسمه سودة بن عاصم العنزي البصري، صدوق يقال إن مسلماً أخرج له من الثالثة (عن رجل من بني غفار) هو الحكم بن عمرو قاله الحافظ. (شرح الترمذي)

٦٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمَحْمُودُ بْنُ غِيْلَانَ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَاجِبٍ يُحَدِّثُ، عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عَمْرِو الْغِفَارِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "نَهَى أَنْ يَتَوَضَّأَ الرَّجُلُ بِفَضْلِ طَهْوِرِ الْمَرْأَةِ"، أَوْ قَالَ: "بِسُورِهَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ، وَأَبُو حَاجِبٍ اسْمُهُ: سَوَادَةُ بْنُ عَاصِمٍ، وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ فِي حَدِيثِهِ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَوَضَّأَ الرَّجُلُ بِفَضْلِ طَهْوِرِ الْمَرْأَةِ"، وَلَمْ يَشْكُ فِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. (٢)

ترجمه: د حکم بن عمرو غفاري بیان دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دبنخي نه په پاتي شوو اوبو د اودس کولو نه منع فرمائيلى ده، او که داسي يي اوفرمايل دبنخو په جوتي اودس کوي، امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٤٠ (٨٢) سنن النسائي/ الميابه ١٢ (٢٢٥) سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٢ (٢٢٢) (تحفة الأشراف: ٢٢٢).

مسند احمد (٢١٣/٢، ٢٦٥)

محمد بن بشار پخپل حديث کي وائي چي رسول الله صلي الله علي وسلم ددي خبري نه منع فرمانيلي ده چي يو سري ديوي بنځي نه په پاتي شوو او بو اودس او کړي او محمد بن بشار په دي روايت کي "اوبسورهما" والادشک کلمه نه ده بيان کړي.

تخريج: سنن ابی داود/ الطهارة ۴۰ (۸۲) سنن النسائي/ البياض ۱۲ (۲۴۵) سنن ابن ماجه/ الطهارة ۲۲ (۲۴۲) (تحفة الأشراف: ۲۲۲۱). مسند احمد (۲۱۳/۴: ۶۶۵)

تشریح: دسور معني باقي پاتي شوي ده دا لفظ هم دفضل پشان عام دي او په پښتو کي يي ترجمه جوتيه ده مگر په اسلام کي ددي هيڅ حقيقت نشته دا دهندوانو يو رسم دي په اسلام کي هر يو شي پاک دي او چي کوم قومونه يوځاي اوسيري دهغوي تهذيب يو دبل نه متاثر کيږي پس په دي وجه په دي خبره ښه خان پوهول پکار دي چي انسان که هر څوک وي دهغه نه پاتي شوي خوراک اوبه پاکي وي او خوراک ورسره يوځاي هم کولي شي او دهغه نه پاتي شوي څيز روسته هم خوړلي شي.

او کوم حديث چي مشهور دي "سور المؤمن شفاء" دمسلمان په جوتيه کي شفا ده ددي حديث هيڅ اصل نشته ملاعلي قاري په الموضوعات الکبري کي ليکلي دي او همدارنگي په مسلمانانو کي ددي رواج هم نشته يعني که په کور کي څوک بيمار شي نو يو کس اوبه يا خوراک راواخلي او په کوروالا يي دمحلې په خلقو او خوروي او بيا دهغوي نه پاتي شوي په بيمار باندي او خوروي په مسلمانانو کي ددي کار هيڅ رواج نشته او کچري دا حديث صحيح وي نو دمسلمانانو په معاشره کي به معمول بها وو.

دمسلمانانو په معاشره کي دتبرک رواج دي يعني دکوم نيك انسان جوتيه خلق اکثر په شوق سره استعمالوي او تبرک په حديث ثابت دي يو ځل نبي کریم صلي الله عليه وسلم شوده او څکل او نبي طرف ته يي ام هاني ناسته وه نو رسول الله صلي الله عليه وسلم باقي پاتي شوي ام هاني ته ورکړل او هغي د روژي نيولو باوجود او څکل او روژه يي ماته کړه ځکه چي دروژي خو قضاء هم کيدي شوه مگر که تبرک يي دلاس نه تلي وي دا بيا نه راگرځيدو غرض دا چي تبرک ثابت دي او په مسلمانانو کي رائج هم دي مگر ديو مومن پاتي شوي جوتيه کي شفاء کيدل بي دليله خبره ده او په مسلمانانو کي رائج هم نه ده ډير لوي لوي خلق په دي غلطۍ کي مبتلا دي او دا جمله په طور دحديث بيانوي نو په دي وجه ددي خبري نه خبرداري ضروري ده.

ددي حديث په سند کي يوراوي ابو حجاب راغلي دي دده پوره نوم سواده بن عاصم دي دا دمعمولي درجي راوي دي ونيلي شوي دي چي په مسلم کي دده نه روايت موجود دي او ددي راوي په وجه امام ترمذي دي حديث ته صرف حسن ونيلي دي.

دراوي حالات: اسبه هو الحكم بن عمرو قاله الحافظ. (تحفة الاحوذي بشرح الترمذي)

٤٨- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي ذَلِكَ

بيان درخست په دي كي

٦٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: اغْتَسَلَ بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَفْنَةٍ، فَأَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَوَضَّأَ مِنْهُ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ جُنُبًا، فَقَالَ: "إِنَّ الْمَاءَ لَا يُجْنِبُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَمَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ. (١)

ترجمه : د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما بيان دي چي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم يوي بي بي ديو بالتي نه غسل او كړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم دهغي نه په پاتي شوو اوبو اودس كول او غوښتل بي بي عرض او كړو اي د الله رسوله زه ناپاكه وم رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل اوبو ته جنابت نه رسيږي. امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او همدا د سفيان ثوري او امام مالك او امام شافعي رحمهم الله قول دي.

د راوي حالات : ما قبل كي بار بار تير شوي دي.

٤٩- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمَاءَ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ

اوبه په هيڅ شي نه پليږي

٦٦- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَالُ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَافِعٍ بْنِ خَدِيجٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ائْتَوَضَّأْ مِنْ بَثْرِ بُضَاعَةٍ وَهِيَ يُلْقَى فِيهَا الْحَيْضُ وَلُحُومُ الْكِلَابِ وَالنَّتْنُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ، وَقَدْ جَوَّدَ أَبُو أُسَامَةَ هَذَا الْحَدِيثَ، فَلَمْ يَزِدْ أَحَدٌ حَدِيثَ أَبِي سَعِيدٍ فِي بَثْرِ بُضَاعَةٍ

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٣٥ (٦٨) سنن النسائي/ الميابة ١ (٣٢٦) (بلفظ "لا ينجسه شيء" ٣٣ (٣٤٠، ٣٤١) (تحفة الأشراف:

٦١٠٣) مسند احمد (١/٣٣٣) سنن الدارمي/ الطهارة ٥٤ (٤٦١)

أَحْسَنَ مِمَّا رَوَى أَبُو أُسَامَةَ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَعَائِشَةَ. (١)

ترجمه : دابو سعيد خدري رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي يو کس عرض اوکړو اي دالله رسوله ايا مونږ دبضاعه نوم کوهي نه اودس کولي شو؟ او حال دادي هغه يو داسي کوهي وو په کوم کي چي دزنانونو دبیماري ناپاکه کپري اود سپو غوښي او بدبوداره خيزونه پراته وو؟ رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل اوبه يو پاک خيز دي دي لره هيڅ يو شي نشي پليټولي

امام ترمذي وائي دا حديث حسن دي

دابو سعيد خدري دا حديث چي په څومره بهتر سند سره اسامه نقل کړي دي بل چا داسي نه دي نقل کړي

دا حديث په يو څو نورو سندونو هم دابو سعيد خدري رضي الله عنه نه مروی دي، او په دي باب کي دابن عباس او عائشه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي.

تشریح : په دي مسئله کي اختلاف دي چي اوبه په وقوع دنجاست پليټيري او کنه؟ په دي باره کي دعلماؤ دري مذاهب دي.

(١) اولني مذهب دامام ابو حنيفه دي دهغه په نزد ماء قليل په وقوع دنجاست پليټيري اگر که په اوصاف ثلاثه کي يي کوم وصف متغير شوي نه وي او ماء كثير په وقوع دنجاست نه پليټيري چي څو پوري په اوصاف ثلاثه کي دي کوم وصف بدل شوي نه وي دقلت او کثرت اعتبار په رائي دمتلي به دي.

اولني دليل دزير بحث باب نه پس په دريم باب کي دابو هريره رضي الله عنه روايت دي چي "لا يبولن احدكم في الماء الدائم" په دي حديث کي مذکور دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم په ولاړو اوبو کي دمتيازو کولو نه منع فرمايلي ده ددينه معلومه شوه چي ماء قليل په وقوع دنجاست پليټيري اگر که اوصاف ثلاثه يي بدل شوي نه وي.

دويم دليل: په ترمذي کي دابو هريره رضي الله عنه روايت دي چي بعضي صحابه کرامو دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه سوال اوکړو مونږ کله کله په سمندر کي سفر کوو او زمونږ سره اوبه کمي وي که په دي باندي اودس اوکړو نو دڅکلو دپاره زمونږ سره نه پاتي کيږي نو ايا

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٢٢ (٢٦) سنن النسائي/ الميابه ٢ (٢٢٨، ٢٢٤) (تحفة الأشراف : ٢١٢٢) مسند احمد (٢/١٥، ٢/١٦، ٢/١٧).

مونږ د سمندر په اوبو اودس کولی شو؟ رسول الله ورته په جواب کي وفرمائيل چي د سمندر اوبه استعمالولي شي، د دينه معلومه شوه چي ماء کثير په وقوع د نجاست نه پلي تيري ترڅو پوري چي اوصاف ثلاثه بدل شوي نه وي ځکه چي په سمندر کي په يقيني طور ځناور هم مړه کيږي.

دريم دليل: په ترمذي کي حديث د مستيقظ دي د ابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي "اذا استيقظ احدکم من اليل فلا يدخل يده في الاناء" الخ، د دينه معلومه شوه چي ماء قليل په وقوع د نجاست پلي تيري خو چي په اوصاف ثلاثه کي کوم وصف بدل شوي نه وي.

دليل رابع: په طحاوي کي حديث د ولوع الكلب دي د ابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم وفرمائيل کله چي سپي په يو لوبني کي خوله اووهي نو دا لوبني په ښه شان سره پاک کړي او بيا يي استعمال کړي د دينه معلومه شوه چي ماء قليل په وقوع د نجاست پلي تيري خو چي په اوصاف ثلاثه کي کوم وصف بدل شوي نه وي.

په دي باره کي **دويم مذهب د امام مالک دي** دهغه په نزد اوبه په وقوع د نجاست نه گنده کيږي قليل وي او که کثير وي مگر په دي شرط چي په اوصاف ثلاثه کي به کوم وصف بدل شوي نه وي.

دليل د امام مالک: د حديث الباب نه دي کوم چي د ابوسعيد خدری نه مروی دي چي په مدينه منوره کي دبیر بضاعه په نوم يو کوهي وو ددي کوبني باره کي صحابه کرامو د مسئلي تپوس اوکړو چي ايا مونږ ددي په اوبو اودس کولی شو په داسي حال کي چي په دي کي به هر قسم گندگيانی موجود وي نور رسول الله وفرمائيل "ان الماء طهور لا ينجسه شيء" يعني اوبه پاکي دي او هيڅ يوشی يي گنده کولی نشي د دينه معلومه شوه چي اوبه په وقوع د نجاست نه گنده کيږي لږي وي او که ډيري وي.

علماء د دينه دا جواب کړي دي چي په "ان الماء" کي الف لام عهد خارجي دي او مراد ورته عامي اوبه نه دي بلکه دبیر بضاعه اوبه مراد دي دا کوهي په رغړنده زمکه کي جوړ وو صحابه کرامو ته دا وهم عارض شو چي ددي کوهي څلورو طرفونو ته نجاستونه پراته دي او د باران وغيره په وجه به دا گندگي دي کوهي ته پريوځي نور رسول الله ورته په جواب کي وفرمائيل چي صرف دوهم او خيال په وجه اوبه نه پلي تيري.

دويم جواب: مذکور سوال دبیر بضاعه د پاکيدونه پس شوي دي او هغه داسي چي صحابه کرامو ته دا وهم عارض شو اگر چي گندگيانی ددي کوهي نه ويستلي شوي دي ليکن پليتي اوبه د کوهي په ديوالونو پوري لگيدلي دي او خاوري هم جذب کړي دي نو ايا دا به بيا هم پاک شوي وي رسول الله ددي په جواب کي وفرمائيل په داسي طريقه اوبه نه گنده کيږي چي بيا

پاكي نشي لکه چي رسول الله ابوهريره ته په يو موقعه کي او فرمايل "ان المؤمن لا ينجس" يعني مومن نه پلي تيرې بلکه ددي معني داده مومن داسي ناپاک نه وي چي بيا پاکيدې نشي. دريم جواب: امام طحاوي وائي پير بضاعه دماء جاري په حکم کي دي او ددي دوه وجي دي يوه وجه داده چي ددي کوهي په اوبوبه زمکي او باغونه په کثرت سره سيراب کيدل، دويمه وجه داده چي ددي کوهي اوبه حقيقتاً دنهر پشان جاري دي.

دريم مذهب دامام شافعي او امام احمد دي ددوي په نزد ماء قليل په وقوع دنجاست گنده کيږي مطلقاً برابره خبره ده چي په اوصاف ثلاثه کي کوم وصف بدل شوي وي او کنه وي او ماء کثير په وقوع دنجاست نه گنده کيږي ترڅو پوري چي په اوصاف ثلاثه کي کوم وصف بدل شوي نه وي ددوي په نزد دقلت او کثرت مقدار تخفيفي دي په داسي شان سره که اوبه قلتين وي نو دا به کثير گنرلي شي او که ددينه کمي وي نو قليل به وي.

دليل: دوي ددي باب د دويم حديث نه استدلال کوي کوم چي د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه مروې دي چي يو ځل در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دخنگل دکوهيانو او حوضونو باره کي تپوس اوکړي شو چي هلته عموماً د حفاظت څه انتظام نه وي ځناور او هر قسم څاروي ددينه اوبه څکي نوایا دا پاک دي او که ناپاکه دي رسول الله په جواب کي او فرمايل چي کله اوبه قلتين وي نو دا به نه پلي تيرې.

جواب: صاحب دهدايد وائي د "لم يحمل الخبث" معني داده چي کله اوبه قلتين وي نو دا نجاست برداشت کولي نشي يعني گنده کيږي. دويم جواب: دا روايت ضعیف دي ځکه چي په دي کي اضطراب دي سنداً او مکناً متناً او مصداقاً.

اضطراب في السند: ددي حديث په سند کي څلور قسمه اضطراب موجود دي.

(۱) په بعضي سندونو کي دمحمد بن اسحاق استاذ محمد بن جعفر دي او په بعضي سندونو کي دده استاذ نوم زهري دي.

(۲) په بعضي سندونو کي دمحمد بن اسحاق په ځاي وليد دي او بيا د وليد په استاذ کي اختلاف دي په بعضي سندونو کي دمحمد بن جعفر دي او په بعضو کي حماد بن جعفر دي.

(۳) دمحمد بن جعفر په استاذ کي اختلاف دي په بعضو سندونو کي دده نوم عبد الله دي او په بعضو کي عبید الله دي.

(۴) بعضي راويانو دا حديث مرفوع بيان کړي دي او بعضو موقوف بيان کړي دي.

اضطراب في المتن: په متن کي اضطراب داسي دي چي په دي حديث کي پنځه قسمه الفاظ منقول دي (۱) اذا كان الماء قلت (۲) اذا كان الماء قلتين (۳) اذا كان الماء قدر قلتين (۴) اذا كان الماء ثلاث قلال (۵) اذا كان الماء اربعين قلة.

اضطراب في المعني: دقله يوه معني قامه الرجل دي دويمه معني راس الجبل دي، دريمه معني منگي دي که اولني دوه معني مراد کړي شي نو بيا ددينه ماء کثير جوړيږي.

اضطراب في المصداق: که بالفرض دا اومنلي شي چي دقله معني منگي دي ليکن دا متعين نه ده چي دا څنگه منگي دي او څومره لوي دي ځکه چي منگي لوي هم وي او واړه هم وي.

سوال: په بعضي روايتونو کي "من قلال هجر" مذکور دي هجر په يمن کي ديوي علاقې نوم دي ددينه معلومه شوه چي دمنگي تعين ثابت دي ځکه چي په حديث کي دهجر مقام منگي مراد دي.

جواب: د "من قلال هجر" زيادت صرف مغيره بن سقلاب ذکر کړي دي او دا منکر الحديث راوي دي.

۵۰. بَابُ مِنْهُ آخِرُ

ددي متعلق يوبل باب

۶۷ - حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُسْأَلُ عَنِ الْمَاءِ يَكُونُ فِي الْفَلَاةِ مِنَ الْأَرْضِ وَمَا يَنْبُؤُهُ مِنَ السِّبَاعِ وَالذَّوَابِ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَحْمِلِ الْخَبَثَ". قَالَ عَبْدَةُ: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ: الْقُلَّةُ هِيَ: الْجَرَارُ، وَالْقُلَّةُ الَّتِي يُسْتَقَى فِيهَا. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَنْجِسْهُ شَيْءٌ مَا لَمْ يَتَغَيَّرْ رِيحُهُ أَوْ طَعْمُهُ، وَقَالُوا: يَكُونُ نَحْوًا مِنْ خَمْسِ قِرَاطٍ. (١)

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۳۳ (۶۳). سنن النسائي/ الطهارة ۳۴ (۵۲). والبيهاق ۲ (۳۲۹). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۴۵ (۵۱۴).

(۵۱۸) (تحفة الأشراف: ۴۳۰۵). مسند احمد (۱۲/۱/۲۶، ۲۸، ۱۰۴). سنن الدارمي/ الطهارة ۵۵ (۴۵۸).

ترجمه : د عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي او دهغو اوبو باره كي ورنه تپوسونه كيدل كومي چي په ميدانونو كي وي خاروي او خناور ورته راخي پس وي فرمائيل كله چي اوبه دوه قلي وي نو هغه گندگي لره مؤثر كيدو ته نه پريږدي دي لره دفع كوي، دمحمد بن اسحاق قول دي چي دقله نه مراد منگي دي، او قله هغه بهوكي ته هم وائي په كومي چي دفصلونو او باغونو اوبه خوركولي شي.

امام ترمذي وائي همدا قول دامام شافعي او اسحاق هم دي دوي وائي كله چي اوبه دوه قلي وي دي لره هيڅ يو شي نجس كولي نشي تر څو پوري چي ددي خوند يا بوي يا رنگ خراب شوي نه وي او دوي وائي قله دپنځه مشكونو سره برابروي.

حل لغات : لم يحملوا : حمل يحمل تحميلا ، دباب تفعليل نه معني پورته كول.

ناب ينوب نوبا معني په نمبر نمبر راتلل

تشرېح : دمحمد بن اسحاق په استاذ كي اختلاف دي چا محمد بن جعفر الزبير ذكر كړي دي او چا محمد بن جعفر او چا محمد بن عباد بن جعفر ذكر كړي دي او دده استاذ عبيدالله دابن عمر رضي الله عنهما خوي دي او دا عبيدالله عمري نه دي هغه د عمر رضي الله عنه دخوي عاصم نوسي دي او دا اعلي درجي ثقه راوي دي.

ناب ينوب نوبا معني په نمبر نمبر راتلل يعني پخپل خپل نمبر كي راځي يعني دورځي هلته خاروي اوبو څكلوله راخي او دشپي خناور.

دقله معني منگي دي او جرار دجرة جمع ده چي معني يي عام منگي دي برابره خبره ده چي اوبه پكي راوړلي كيږي او كه په كور كي پروت وي په دي وجه ابن اسحاق دويمه جمله استعمال كړي ده چي دلته ورنه مراد هغه منگي دي كوم چي داوبو نه ډكولي شي او په سر راوړلي شي.

دقله نور معاني هم شته او شارحين دهغه معني گانو په بيانولو سره په حديث كي داضطراب پيدا كولو كوشش كوي دوي وائي چي دقله معني دانسان خپه او دغر څوكه هم ده مگر دسوچ كولو خبره ده چي په لغت كي كه ديو لفظ معاني جمع كړي شي نو هيڅ يو لفظ به محكم پاتي نشي او تمام الفاظ به مشتبه شي په دي وجه دا طريقه درسته نه ده متكلم چي لفظ استعمالول ددي سياق او سباق په دي خبره دلالت كوي چي په دي كلام كي ددي لفظ دا معني مراد ده.

شوافع او حنابل د اوبو مقدار لره هم اعتبار وركوي او خوروالي لره هم اعتبار وركوي دوه قلي يعني پنځه مشكونه يعني پنځه سوه رطلونه يعني دوه نيم سوه كلو اوبه ددوي په نزد ماء كثير

دي او دڅلورو طرفونو نه دسلو سلو گزونو والاحوض ددوي په نږدحوض ادني درجه ده او دا اندازه دعوامي سهولت دپاره مقرر کړي شوي ده.

دراوي حالات : د ابن عمر رضي الله عنهما حالات ما قبل بابونو کي تير شوي دي.

٥١- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْبَوْلِ فِي الْمَاءِ الرَّائِي

په ولاړو اوبو کي دمتيازو کولو د کراهت بيان

٦٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ ثُمَّ يَتَوَضَّأُ مِنْهُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په تاسو کي دي هيڅ يو کس په ولاړو اوبو کي متيازي نه کوي چي بيا ورته اودس اوکړي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي د جابر رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي.

حل لغات : لا يبولن : بال يبول بولا معني متيازي کول ، مبال دمتيازو نالي دبول جمع ابوال راځي د ذکر جمع ذکور راځي معني دنارينه شرمگاه ده.

تشریح : راکد معني اودرولي شوي دي يعني نه بهيدونکي او دائم هميشه موجود دي يعني نه بهيدونکي پس ددواړو الفاظو مفهوم يو دي ددي مقابل ماء جاري دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم په نه بهيدونکو اوبو کي دمتيازو کولو نه منع فرمايلي ده او که په روانو اوبو کي څوک متيازي اوکړي دا شرعا ممنوع نه دي او په ولاړو اوبو کي دمتيازو کولو نه ممانعت په دي وجه راغلي دي چي دا اوبه کچري لږي وي نو په متيازو کولو سره پليتي شي چي نه به بيا دده په کار راتلي شي او که ډيري وي نو اگر چي پليتيږي نه مگر په دي کي متيازي کول

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٦٨ (٢٢٩) ، صحيح مسلم/الطهارة ٢٨ (٢٨٢) ، سنن ابی داود/الطهارة ٢٦ (٢٩) ، سنن

النسائي/الطهارة ٢٤ (٥٨) ، و١٣٩ (٢٢١) ، و١٣٠ (٢٢٢) ، سنن ابن ماجه/الطهارة ٢٥ (٢٢٢) ، (تحفة الأشراف : ١٢٤٢٢) .

مسند احمد (٢/٢١٦) ، و٢٦٢ ، و٢٦٣ ، سنن الدارمي/الطهارة ٥٢ (٤٥٤)

دنظافت خلاف وي چي بيا دي كله ددي اوبو نه اودس كوي نو په زړه كي به يي خه تيريري
شريعت خو دنظافت حكم كړي دي او نظافت يي نيم ايمان گرځولي دي
دراوي حالات : د ابو هريره رضي الله عنه حالات ما قبل بابونو كي تير شوي دي.

۵۲۔ بَابُ مَا جَاءَ فِي مَاءِ الْبَحْرِ أَنَّهُ طَهُورٌ

بيان ددي خبري چي سمندر اوبه پاكي دي

۶۹۔ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، ح وَحَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَلَمَةَ مِنْ آلِ ابْنِ الْأَزْرَقِ، أَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ أَبِي بُرْدَةَ وَهُوَ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نُرْكَبُ الْبَحْرَ وَنَحْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ، فَإِنْ تَوَضَّأْنَا بِهِ عَطِشْنَا، أَفَتَتَوَضَّأُ مِنْ مَاءِ الْبَحْرِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ الْجِلُّ مِثْلُهُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ، وَالْفِرَاسِيِّ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْفُقَهَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَابْنُ عَبَّاسٍ لَمْ يَرَوْا بَأْسًا بِمَاءِ الْبَحْرِ، وَقَدْ كَرِهَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوُضُوءَ بِمَاءِ الْبَحْرِ، مِنْهُمْ ابْنُ عُمَرَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو، وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو: هُوَ نَارٌ. (۱)

ترجمه : د بني عبدالدار قبيلي يو ځوان چي نوم يي مغيره دي د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت نقل كوي چي د بني مدلج قبيلي يو كس د بني كريم صلي الله عليه وسلم نه سوال وكړو چي مونږ په سمندر كي سفر كوو او دخان سره مو دخكلو دپاره لږي اوبه اخستلي وي نو اوس كه مونږ په دي اوبو اودس او كړو نو دتندي نه به مړه شو ځكه چي دسمندر اوبه دخكلو قابل نه دي نو ايا داسي وخت كي مونږ دسمندر په اوبو اودس كولي شو؟

نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرمايل دسمندر اوبه پاكونكي دي او ددي مرداره حلاله ده.

حل لغات : عطشنا: عطش يعطش د ضرب يضرب باب نه ماضي متكلم دي صفت يي

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۴۱ (۸۲) سنن النسائي/ الطهارة ۴۷ (۵۹) والبيهقي ۵ (۲۲۲) والصيد ۲۵ (۲۲۵۵) سنن ابن ماجه/ الطهارة ۲۹ (۲۸۶) (تحفة الأشراف: ۱۲۶۱۸) موطا امام مالك/ الطهارة ۲ (۱۲) مسند احمد (۲/۲۲۷، ۲۶۱، ۲۷۸) سنن الدارمي/ الطهارة ۵۲ (۷۵۶)

عطشان راخي په معني د تگي کيدو سره.

تشریح : په دې مسئله کې اختلاف دې چې په سمندري ځناورو کې کوم یو حلال دې په دې باره کې د علماؤ څلور مذاهب دې اولني مذهب دامام ابو حنيفه دې دده په نزد په سمندري ځناورو کې دمهي نه علاوه نور ټول حرام دي او ددې مسئلې دپاره ددې قراني ايت "ويحرم عليهم الخبائث" نه استدلال کوي چې دخبائث نه مراد هر هغه مخلوق دې د کوم نه چې انساني طبيعت نفرت کوي او دمهي نه علاوه تمام سمندري ځناورو نه انساني طبيعت نفرت کوي ددينه معلومه شوه چې دمهي نه علاوه تمام سمندري ځناور په خبائث کې داخل دي او خبائث خو الله تعالي حرام کړي دي.

دويم دليل: ابو داود کې د عبد الله ابن عمر رضي الله عنه روايت دې "احلت لنا ميتتان ودمان" الخ. يعني ارشاد نبوي دې زمونږ دپاره دوه مرداري حلالې دي يوه دسمندر او يو ملخ او دوه ويني زمونږ دپاره حلالې دي يعني کبد او طحال ددينه معلومه شوه چې ددينه علاوه نور تمام ځناور "انما حرم عليكم الميتة" په عموم کې داخل دي.

دريم دليل: د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په دور کې او دهغه د دور نه پس دصحابه کرامو په دور کې يو ځل هم دهیچا نه دمهي نه علاوه دبل سمندري ځناور خوړل ثابت نه دي او که لږ گنجائش هم موجود وي نو کم از کم دجواز دبيان دپاره به ضرور استعمال شوي وي.

دويم مذهب دامام شافعي دې: دده په نزد ديو روايت مطابق ضفدع (چينځ) نه علاوه نور تمام ځناور حلال دي او ددويم روايت مطابق هر هغه ځناور د کوم نظير چې په اوچي کې حرام وي هغه په سمندر کې هم حرام دي او د کوم نظير چې په اوچي کې حلال وي هغه به حلال وي.

دريم مذهب دامام مالک دې: دهغه په نزد د خنزير نه علاوه نور ټول ځناور حلال دي او دخنزير استثني دقراني نص په وجه کوي.

څلورم مذهب دامام احمد دې: دده په نزد تمام سمندري ځناور حلال دي مگر علاوه دضفدع، خنزير، او تمساح نه دخنزير استثني دقراني نص په وجه کوي او دضفدع استثني دحديث په وجه کېږي دتمساح استثني دقياس په وجه کېږي (او باقي دلائل دائمه ثلاثه مشترک دي).

اولني دليل: قراني دې دې چې په ايت "احل لكم صيد البحر وطعامه" کې صيد لفظ عام دي ددينه معلومه شوه چې هر بحري ځناور حلال دي.

جواب: ددې ايت لفظ استدلال هله صحيح وي چې صيد په معني دصيد مراد وي او اضافت: داستغراق دپاره تسليم شوي وي او حال دا دې چې مصدر دمفعول په معني اخستل مجاز دي او مجازي معني بغير دضرورت نه درسته نه وي ددينه معلومه شوه چې دلته صيد مصدر دي

او سياق د کلام په دي باندې قرينه ده ځکه چې دلته دهغه افعالو ذکر دي کوم چې دمحرّم دپاره جائز يا ناجائزوي ددينه صرف دومره ثابت شوه چې بحري بنسکار کول دمحرّم دپاره جائز دي او ددينه دخوراک حلت نه ثابتېږي.

دويم دليل دزير بحث باب روايت دي "الحل ميتته" په دي حديث کي مطلقاً مذکور دي چې سمندري مرداره حلال ده ددينه معلومه شوه چې هر بحري ميتته حلاله ده البته اشياء ثلاثه به مستثني وي.

جواب: په مذکوره حديث کي د ميتته په اضافت کي اعتراض دي چې دا داستغراق دپاره نه دي بلکه دعهد خارجي دپاره دي او معني داده چې دسمندر هغه خاص مرداره وي دکومي حلت چې په نص ثابت وي او هغه سمک دي.

دريم دليل: په بخاري کي دعنبر حديث دي چې "فالقي لنا البحر دابة" يعني صحابه کرامو پنځلس ورځو پوري يو سمندري ځناور خوړلو چې نوم يې عنبر دي په دي حديث کي د دابة لفظ نه معلومه شوه چې هغه ځناور دمهي نه علاوه وو.

جواب: په بخاري کي په يوروايت کي الفاظ دي "فالقي البحر حوتاً ميتاً" ددينه معلومه شوه چې په مذکوره حديث کي د دابة نه مراد مهې دي.

دراوي حالات: د ابو هريره رضي الله عنه حالات ما قبل بابونو کي تير شوي دي.

۵۳_ بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّشْدِيدِ فِي الْبَوْلِ

د متيازو متعلق دوعيد بيان

۷۰_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، وَقُتَيْبَةُ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يُحَدِّثُ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى قَبْرَيْنِ، فَقَالَ: "إِنَّهُمَا يُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ؛ أَمَّا هَذَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ، وَأَمَّا هَذَا فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّيْمَةِ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي مُوسَى، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَسَنَةَ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَأَبِي بَكْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَى مِنْصُورٌ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ طَاوُسٍ، وَرِوَايَةُ الْأَعْمَشِ أَصَحُّ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ أَبَانَ

الْبَلْغِي مُسْتَمْلِي وَكَيْع، يَقُولُ: سَبَعْتُ وَكَيْعًا، يَقُولُ: الْأَعْمَشُ أَحْفَظُ لِإِسْنَادِ إِبْرَاهِيمَ مِنْ مَنْصُورٍ.^(١)

ترجمه : د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم تيريدل يو ځل په دوه قبرونو باندې اوشول ويې فرمانيل ددي دواړو قبرونو والا په عذاب كي مبتلا دي او په کومه لويه گناه كي ورته عذاب نه ورکولي کيږي (چي بچ کيدل ورته مشکل وي) دا يو چي وېر ده خو به دخپلو امتيازو نه ځان نه بچ کولو او دي بل به چغلي کوله امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، په دي باب كي دابوهريره، دابو موسي عبدالرحمن بن حسنه، زيد بن ثابت، او ابوبکره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات : قبرين د القبر تشنيه ده معني هغه ځاي چرته چي مري دفن کولي شي، قبر يقبر قبراً مقبراً معني مري دفن کول، اقبيره معني قبر ته يې داخل کړو.

تشریح : تشديد په معني د سختي دي او مراد ورنه وعيد دي او د امتيازو نه انساني امتيازي مراد دي او دنورو حيواناتو د امتيازو حکم وړاندې راروان دي دانسان امتيازي بالاجماع ناپاکي دي او نجاست غليظه دي داسي گندگي چي د درهم نه کمه وي معاف ده او چي د درهم په مقدار يا د دينه زياته وي معاف نه ده پس هر چا لره دخپلو امتيازو نه د ځان ساتلو فکر کول پکار دي که په جامو امتيازي اولگي او په مقدار د درهم وي نو مونځ ورباندې نه کيږي هر چالره پکار دي چي د امتيازو نه پس لويه استعمال کړي او يا د استنجاء کاغذ استعمال کړي او يا لنگ د ځان نه جدا اوباسي او يا ښه استبراء او کړي او اوبه استعمال کړي.

د بخاري په روايت كي د "وما يعذبان في كبير" نه پس ثم قال بلي هم راغلي دي يعني ولي نه دوي ته په يوه لويه خبره كي عذاب ورکولي شي دا دواړه خبري په داسي شان جمع شوي دي چي د عمل په اعتبار دواړه معمولي خبري دي د امتيازو نه ځان ساتل څه مشکل دي او په چغلي كي څه فائده ده مگر د نتيجي په اعتبار دواړه درني خبري دي که د امتيازو نه څوک ځان اونه ساتي نو ټول مونځونه به يې برباد شي او چغلي د فساد سبب دي په دي باندې د دين جنازه اوځي.

په مذکوره حديث كي يوه قصه بيان شوي ده الخ...

سوال: ايا دا دواړه قبرونه د مسلمانانو وو او که د کافرانو وو.

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٥٥ (٢١٦) و ٥٦ (٢١٩) والجنائز ٩١ (١٢٦١) و ٨٨ (١٢٤٨) والأدب ٢٦ (٢٠٥٢) و ٢٩ (٢٠٥٥) صحيح مسلم/الطهارة ٢٢ (٢٩٢) سنن ابی داود/الطهارة ١١ (٢٠) سنن النسائي/الطهارة ٢٤ (٢١) والجنائز ١١٢ (٢٠٤٠) سنن ابن ماجه/الطهارة ٢٦ (٢٢٤) (تحفة الأشراف: ٥٤٢٤) مسند احمد (١/٢٢٥) سنن الدارمي/الطهارة ٦١ (٤٦٦)

جواب به دي کي د علماؤ دوه اقوال دي اول قول دادي چي دا قبرونه د کافرانو دي، دويم قول دادي دا د مسلمانانو قبرونه وو او همدا قول به دريو وجو راجح دي، اوله وجه داده ارشاد نبوي دي "وما يعذبان في كبير" کچري دوي کافران وي نو دوي ته به د کفر په وجه عذاب ورکولي کيدو ځکه چي کفر اکبر الکبائر دي.

دویم وجه داده: په مسند احمد کي دي چي د صحابه کرامو نه رسول الله سوال او کړو "من دفنتم اليوم هاهنا" يعني نن مو دلته څوک دفن کړي دي نو صحابه کرام چي څوک دفن کوي هغه ضرور مسلمان وي.

دریمه وجه داده: رسول الله صلي الله عليه وسلم د کجوري يوه لخته راماته کړه او په دي قبرونو يي کيخوده او بيا يي او فرمائيل تر څو پوري چي په دي لخته کي رطوبت وي تر هغي به د دوي په عذاب کي تخفيف وي او د کافرانو باره کي ارشاد الهي دي "لا يخفف عنهم العذاب".

سوال: رسول الله فرمايلي دي "وما يعذبان في كبير" او حال دادي چي نيمه گناه کبيره ده. جواب: دلته کبير په معني د مشکل وي معني داده چي د کوم شي په وجه دوي ته عذاب ورکولي کيږي د دينه ځان ساتل څه مشکل کار نه وو.

سوال: په بعضي روايتونو کي د نيمه په ځاي د غيبت ذکر دي او دا دواړه جدا جدا څيزونه دي ځکه چي د غيبت معني "ذكر العيب علي وجه الغيب" ده، او د نيمه معني نقل الحديث علي جهة الفساد ده.

جواب: د نيمه او غيبت مينځ کي نسبت د عموم خصوص من وجه دي او چرته چي نسبت د عموم خصوص من وجه وي هلته دري مادي پکار وي يوه ماده اجتماعي پکار ده او دوه مادي افتراقي پکار دي ماده اجتماعي داده بعضي مقام داسي وي چرته چي غيبت او نيمه دواړه جمع کيږي يعني ذکر العيب علي وجه الغيب به هم وي او علي جهت فساد به هم وي، اولنئ افتراقي ماده داده يو مقام به داسي وي چي هلته به غيبت وي ليکن نيمه به نه وي يعني ذکر العيب علي جهة الغيب به وي ليکن علي وجه الفساد به نه وي، دويمه افتراقي ماده داده چي يو مقام به داسي وي چي هلته به نيمه وي خو غيبت به نه وي يعني نقل الحديث علي جهة الفساد به وي ليکن علي وجه الغيب به نه وي.

سوال: اهل بدعت بريلويانو د زير بحث حديث نه استدلال کړي دي چي دا ولياؤ الله په قبرونو گلان اچول جائز دي ايا دا استدلال درست دي؟

جواب (۱) دا استدلال غلط دي ځکه چي دا د نبي معجزه ده ځکه چي دا د عقل خلاف ده او هغه داسي چي مقصود نبوي دا وو په دي لختو کي رطوبت د ډيره وخته پوري وي تر دي به په عذاب کي تخفيف وي او د عقل تقضاده چي د ډير وخته پوري د رطوبت ساتلو دپاره قطع وي شق نه

وي او قاعده داده چي کوم خيز عقل خلاف وي هغه پخپل مورد کي بند وي بيا حصر په دوه قسمه دي يو حصر علي الذات دي يعني دا کار صرف د نبي خصوصيت دي ځکه چي هغه ته دوحی په ذریعه خودلي شوي دي چي دا دوه قبرونو والا په عذاب کي مبتلا دي او دلختو ايخودلو تدبير ورته هم دوحی په ذریعه خودلي شوي دي او په کوم بل خيز دا معلوميدي نشوه، دويم حصر علي النوع دي يعني چي کوم خيز ورباندي رسول الله ايخودلي دي هم هغه خيز به ايخودلي کيږي يعني د کجوري لختي گلان پکي د کوم خاي نه راغلي دي.

جواب نمبر (۲)، ددي حديث نه دا ولياؤ په قبرونو دگلانو اچولو دپاره استدلال کول دا ولياؤ پشان کي گستاخي لره مستلزم وي ځکه چي رسول الله د معذب گنرلو په فکر کي په دوی باندي لختي ايخودلي وي نو ايا دوی اولياء الله لره معذب گنري؟ که معذب يي گنري نو دا خو گستاخي ده او که معذب يي نه گنري نو بيا خو د حديث مطابق عمل اونشو.

دراوي حالات : د ابن عباس رضي الله عنهما حالات په ماقبل ابوابو کي تير شوي دي.

۵۴_ بَابُ مَا جَاءَ فِي نَضْحِ بَوْلِ الْغُلَامِ قَبْلَ أَنْ يَطْعَمَ

دداسي ماشوم په متيازواوبه پونه کول کافي دي چي خوراکي لا شروع نه وي کړی

۷۱_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَأَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ، عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مَحْصَنٍ، قَالَتْ: "دَخَلْتُ بِأَبْنِي لِي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ، فَبَالَ عَلَيْهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَرَشَّهُ عَلَيْهِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَائِشَةَ، وَزَيْنَبَ، وَلُبَابَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ وَهِيَ أُمُّ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبِي السَّمْحِ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَأَبِي لَيْلَى، وَأَبْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ أَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: يُنَضَّحُ بَوْلُ الْغُلَامِ وَيُغْسَلُ بَوْلُ الْجَارِيَةِ، وَهَذَا مَا لَمْ يَطْعَمَا، فَإِذَا طَعِمَا غُسِلَا جَمِيعًا. (۱)

^۱ صحيح البخاري/الوضوء ۵۹ (۲۲۲)، والطب ۱۰ (۵۶۹۳)، صحيح مسلم/الطهارة ۲۳ (۲۸۴)، سنن ابی داود/الطهارة ۱۳۷ (۳۷۳)، سنن النسائي/الطهارة ۱۸۹ (۲۰۳)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۷۷ (۵۲۲)، (تحفة الأشراف : ۱۸۲۲۲) موطا امام مالك/۲۰ (۱۱۰)، مسند احمد (۳۵۵/۶/۳۵۶)، سنن الدارمي/الطهارة ۶۲ (۷۶۷)

ترجمه : دام قيس بنت محسن رضي الله عنها نه روايت دي چي ما خپل بچي راواخستلو او نبی کریم صلي الله عليه وسلم ته ورغلم تردغه وخته زما بچي لاخوراک نه وو شروع کړي چي په رسول الله يي متيازې او کړي نو هغوی اوبه راوغوښتلي او پخپلو جامو يي داوبو پونه او کړه. امام ترمذي وائي په دي باب کي دعلي، عائشه، زينب، دفضل بن عباس دمور لبا به بنت حارث، ابوالمسيح، عبدالله بن عمر، ابوليلي، او ابن عباس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

دصحابه کرامو او دتابعينو او ددوی نه پس خلقو هم دا قول دي چي دهلك په متيازودي اوبه پونه کړي شي او دجينی متيازې دي او وينخلي شي، دا حکم دهغه وخته پوري دي ترڅو چي دوی خوراک شروع کړي نه وي او چي کله خوراک شروع کړي نو بيا بالاتفاق به د دواړو متيازې وينخلي شي.

تشریح : مذاهب دفقهاؤ په باره دمتيازو دپي خورونکي هلك او جينی کي

دائمه اربعه په دي خبره اتفاق دي چي دپي خورونکي هلك او جينی متيازې گنده دي اگر چي بعضي شوافعو او مالکيانو دا قول کړي دي چي دجينی متيازې نجسي دي او دهلك پاكي دي البته ددي په پاکولو کي اختلاف دي.

داحنافو او مالکيانو په نزد طريقه دتطهير وينخل دي او هيڅ فرق نشته په دوی کي البته فرق دومره دي که پي خورونکي جينی وي نو ددي متيازې به دمړلو په طريقه وينخل ضروري وي او که هلك وي نو معمولي وينخل ورله کافي دي.

دشوافعو او حنابلہ په نزد دپي خورونکي جينی دمتيازو پاکولو طريقه وينخل دي او که وهلك وي نو ددي دمتيازو دپاکولو طريقه داوبو پونه کول دي، شوافعو په طريقه دتطهير کي فرق کړي دي ليکن احنافو په دي کي فرق نه دي کړي ليکن په کيفيت کي فرق دي.

داحنافو دليل: حديث دعائشه رضي الله عنها دي "اتباع الماء ياصب الماء" ددي حديثونو تخريج امام مسلم کړي دي او دا په وينخلو دلالت کوي يعني لکه څرنگه چي دجينی دمتيازو دپاره وينخل ضروري دي دا رنگي دهلك دمتيازو وينخل هم ضروري دي، دا رنگي دجينی په متيازو کي بحسب الارمنه په تطهير کي هيڅ فرق نشته کومه طريقه دتطهير چي دخوراک شروع کولو نه پس ده هم هغه طريقه دخوراک شروع کولو نه مخکي هم ده لهذا دقياس تقاضا داده چي بحسب الارمنه په طريقه دتطهير کي فرق اونکړي شي چي دهلك په متيازو کي دخوراک شروع کولو نه پس غسل لارمي دي نو دخوراک شروع کولو نه مخکي هم غسل پکار دي او همدارنگي په دي خبره اجماع ده چي دخوراک شروع کولو نه پس دهلك او جينی دمتيازو

په تطهير کي هيڅ فرق نشته البته دقياس تقاضا داده چي دخوراک شروع کولو نه مخکي هم ددواړو دمتيازو دتطهير په طريقه کي فرق اونکړي شي

دشوافع او حنبليانو دليل: دوي ددي باب دا حاديثونه استدلال کوي په کومو کي چي دپوني کولو ذکر دي دا دواړه احاديث په دي خبره دلالت کوي چي دماشوم په متيازو داوبو پونه کول دطهارت دپاره کافي وي

جواب نضح او رش کنايه ده دغسل خفيف نه دليل په دي دادي په ترمذي کي دسهل بن حميد رضي الله عنه روايت دي چي په جامه دمزيد لگيدلو په صورت کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه سوال اوکړي شو چي دا به څنگه پاکولي شي نو وي فرمايل "يكفيك ان تاخذ كفامن ماء فتنضح به ثوبك حيث تري انه اصاب منه".

دټولو علماؤ په دي اتفاق دي چي دلته دنضح معني غسل دي معلومه شوه چي دفصحاء او بلغاء کلام کي نضح دغسل په معني راځي پاتي شوه دا خبره چي په دي څه دليل دي چي رش په معني دغسل خفيف دي نو ددي دليل امام ترمذي په باب ماجاء في غسل دم الحيض من الثوب کي داسماء بنت ابي بکر رضي الله عنها نه نقل کړي دي په هغه حديث کي دا سوال دي چي په کومه جامه دحيض ويني اولگي نو دا به څنگه پاکيږي په دي باره کي چي کله سوال اوکړي شو نو نبي کریم صلي الله عليه وسلم او فرمايل "حتيه ثم اقرصيه ثم رشيه وصلي فيه" اوگوري دلته رش په معني دغسل دي

سوال هر کله چي ددواړو متيازي پليتي وي او ددواړو وينخل واجب وي نو بيا بلاتاکيد او مع التاكيد فرق سره د ذکر کولو څه وجه ده.

جواب: ددي ډير وجوهات دي:

(۱) دا فرق دمجازي خصوصيت په وجه دي چي دجينی په مزاج کي برودت غالب وي او ددي په متيازو کي عفونت زيات وي نو په دي وجه دلته دتاکيدي غسل ضرورت دي او د هلك په مزاج کي حرارت غالب دي او په دي کي عفونت کم وي نو ځکه دلته دغسل خفيف حکم شوي دي

(۲) دجينی متيازي خوري وري وي او د هلك متيازي داسي نه وي نو ځکه په دواړو کي فرق شوي دي

(۳) په بعضي مسائلو کي شريعت چي کله اوکتل چي بلوي زياته ده نو په هغي کي بي تخفيف اوکړو ځکه چي دجينی په نسبت په هلك کي بلوي زياته وي ځکه چي دخلقو دخامنو سره محبت زيات وي او مجلس ته يي ددوي دراوستلو عادت وي او ماشومان ورباندي بيا متيازي کوي نو ځکه په دي حکم کي تخفيف شوي دي په خلاف دحکم دجينی

فائده: علامه سندي ليكلي دي دهلكانو په سلسله كي انتهاه ادم عليه السلام پوري راخي او دجينكو دسلسلي انتهاه حواء عليها السلام پوري ده او د ادم عليه السلام پيدائش د خاورونه شوي دي خاوره پاكه ده مگر د حواء پيدائش د غوښي او ويني نه شوي دي او غوښه وینه پليته وي نو په دي وجه دهلك په متيازو كي طهارت غالب وي او د جيني په متيازو كي نجاست غالب وي ددي غالبيت والاخصيت په وجه دهلك او د جيني په متيازو كي فرق شوي دي او د دينه امام شافعي په بول الغلام من الماء والطين او په بول الجارية من اللحم والدم تعبير كړي دي.

خلاصه: دامام ابوحنيفه په مزاج كي احتياط دي كله چي د عباداتو په رواياتو كي تعارض راشي نو امام صاحب دا احتياط لاره اختياروي او كله چي په معاملات كي تعارض راشي نو دانصاف لاره اختياروي.

د راوي حالات: داد عكاشة بن محسن مشهور صحابي خور ده (مباركفوري) مرووي دي چي يو كس (ام قيس) نومي زنانه ته دنكاح پيغام وليږلو نو هغي ددي وخته پوري دنكاح كولونه انكار وكړو، ترخوچي دي هجرت ونه كړي نو ده ددي شرط په وجه هجرت وكړو او هلته دتلونه پس ددواړو نكاح وتړلی شوه

۵۵۔ بَابُ مَا جَاءَ فِي بَوْلِ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ

د حلال خواهري د متيازو بيان

۷۲۔ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّغَفَرَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا حَمِيدٌ، وَقَتَادَةُ، وَثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ نَاسًا مِنْ عُرَيْنَةَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ فَاجْتَوَوْهَا، فَبَعَثَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِبِلِ الصَّدَقَةِ، وَقَالَ: "اشْرَبُوا مِنَ الْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا"، فَقَتَلُوا رَاعِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَأْفُوا الْإِبِلَ وَارْتَدُّوا عَنِ الْإِسْلَامِ، فَأَتَى بِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ مِنْ خِلَافٍ وَسَرَّ أَعْيُنَهُمْ وَالْقَاهُمْ بِالْحَرَّةِ. قَالَ أَنَسٌ: فَكُنْتُ أَرَى أَحَدَهُمْ يَكْدُ الْأَرْضَ بِفِيهِ حَتَّى مَاتُوا، وَرُبَّمَا قَالَ حَمَّادٌ: يَكْدُمُ الْأَرْضَ بِفِيهِ حَتَّى مَاتُوا. قَالَ أَبُو

عيسى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَنَسٍ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالُوا: لَا بَأْسَ بِبَوْلِ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ. (١)

ترجمه : دانس رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي يو خل دعيينه قبيلي خه كسان مديني منوري ته راغلل او په هغوى د مديني اب او هوا موافق رانغله چنانچي هغوى رسول الله صلي الله عليه وسلم د زكوة داوښانو سره اوليرل او ورته يي او فرمائيل تاسو به ددي اوښانو پي او متيازي خكي هلتته چي لزل نو ددي اشياو دخورلو خكلو نه پس خاربه شول، نو دوى درسول الله صلي الله عليه وسلم شپونكي قتل كړو او اوښان يي او تنبتول او د اسلام نه مرتد شول تردي چي دوى اوښولي شول او نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته پيش كړي شول نور رسول الله ددوى ديو طرف د لاس او دبل طرف دخپي كت كولو حكم او كړو تردي چي دوى سره همدا كار او كړي شو او ددوى په سترگو كي گرم سلايان رابنكلي شول او په گرمه زمكه او غورخولي شول انس رضي الله عنه فرمائي چي ما په دوى كي يو كس ليدلي وو چي د سختي تندي په وجه يي په ژبه زمكه ختله تردي چي په همدي حالت كي مړه شول.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په ډيرو سندونو دانس رضي الله عنه نه مروي دي، او د اكثر واهل علمو همدا قول دي چي دكوم خاروي غوښه خورلي شي (يعني حلال) دهغه په متيازو خكلو كي خه خرج نشته.

د حلال خاروي د بول خكلو د جواز په مسئله كي د فقهاؤ اختلاف

په دي خبره د اهل علمو اجماع ده چي د مالا يوكل لحمه متيازي پليتي دي نو خكه يي په عنوان كي تخصيص كړي دي او اختلاف په دي خبره كي دي چي د ماكل اللحم بول پاك دي او كه ناپاك دي.

د شيخينو او شوافعو په نزد بول د مالا يوكل لحمه پاك دي، دامام احمد بن حنبل نه په دي باره كي دوه قسمه روايتونه دي او دامام ابو يوسف په نزد نجاست غليظه ده او دامام ابو حنيفه په نزد نجاست خفيفه دي خكه چي د علماؤ اختلاف دهغه په نزد مقتضي د تخفيف وو.

^١ صحيح البخارى/الوضوء ٢٦ (٢٢٣)، والزكاة ٦٨ (١٥٠١)، والجهاد ١٥٢ (٢٠١٨)، والمغازي ٢٦ (٢٩٢)، وتفسير المائدة ٥ (٢٦١٠)، والطب ٥ (٥٦٨٥)، و٦ (٥٦٨٦)، و٢٩ (٥٤٢٤)، والحدود ١٥ (٢٨٠٢)، و١٤ (٢٨٠٣)، و١٨ (٢٨٠٥)، والديات ٢٢ (٢٨٩٩)، صحيح مسلم/القسماء ١٢ (١٦٤١)، سنن ابى داود/الحدود ٢ (٢٢٦٤)، وأيضاً ٣٦٢ (٣٠٥)، سنن النسائي/الطهارة ١٩١ (٣٠٥)، والبحار ٤ (٢٠٢٩، ٢٠٢٢)، و٨ (٢٠٢٣، ٢٠٢٠)، و٩ (٢٠٢٨)، سنن ابن ماجه/الطب ٢٠ (٢٥٠٢) (تحفة الأشراف: ٢١٤)، مسند احمد (٢/١٠٤، ١٦١، ١٦٢، ١٤٠، ١٤٤، ١٩٨، ٢٠٥، ٢٢٣، ٢٨٤، ٢٩٠، ويأتى عند المؤلف برقم: ١٨٢٥ او ٢٠٢٢).

داحنافواوشوافعو دلائل: په باب التشديد في البول كي د ابن عباس روايت دي کما مر سابقا او په دي كي "فكان لا يستنزه من بوله" ه ضمير اکر چي قبر والاته راجع دي مگر په بعضي رواياتو كي مطلق ذکر دي يعني من البول نو بول د عذاب قبر باعث دي کچري دا پاكي وي نو ددي په وجه به دقبر په عذاب كي مبتلا کيدل نه کيدل

دويم استدلال: حاکم په مستدرک كي او ابن حزمه په صحيح كي روايت نقل کړي دي "استنزهوا من البول فان عامة عذاب القبر منه" يعني دمتيازو نه خان ساتي خکه چي عذاب قبر عموما ددي په وجه وي.

حاکم دا روايت علي شرط البخاري گرځولي دي دا حديث دخپل عموم په وجه هر کله بول ته شامل دي برابره خبره ده چي انساني وي او که حيواني وي ماکول اللحم وي او که غير ماکول اللحم وي.

لکه څرنگه چي په حديث دابوهريره كي عموم دي دارنگي حديث دابن عباس او انس هم عام دي، دا رنگي حديث د ابو امامه رضي الله عنه دي "اتقوا البول فانه اول ما يحاسب به العبد في القبر" يعني دمتيازو نه خان اوساتي خکه چي په قبر كي دتولو نه مخکي دمتيازو باره كي محاسبه کيږي په دي حديث كي بول عام دي انساني وي او که حيواني وي ماکول اللحم وي او که غير ماکول اللحم وي ټولوته شامل دي.

استدلال نمبر (۳): د سعد بن معاذ رضي الله عنه دوفات واقعه ده کله چي سعد بن معاذ دفن کړي شو نو زمکي ورته زور ورکړو نبي کریم صلي الله عليه وسلم او فرمايل ده به دمتيازو نه خان نه ساتلو (رواه احمد).

استدلال نمبر (۴): امام طحاوي وائي چي په لحوم د بني ادم كي لحوم، دماء، ابوال كي لحوم طاهر دي لیکن خوړل يي جائز نه دي دحرمت په وجه او دماء نجس دي او په دي باندي اجماع ده چي په بني ادم كي ابوال تابع د دماء دي نه چي دلحوم نو په همدې وجه اجماع ده چي بول نجس وي دا رنگي په ماکول اللحم ځناورو كي دري څيزونه دي لحوم، دماء، بول، لهذا که ابوال دلحوم تابع کړي نو ابوال به پاک شي او که د دماء تابع شي نو پليتي به شي لهذا په انسان باندي په قياس کولو سره دا قول کول پکار دي چي ابوال دي دلحوم تابع نه وي بلکه د دماء تابع دي وي.

استدلال دمالکيانو: واقعه دعزينه، حديث الباب، حديث دانس رضي الله عنه دي "اشربوا من البائها وابوالها" يعني ددي اوبنانو شوده او متيازي اوڅکي، ددي حديث نه معلومه شوه چي دماکول اللحم شوده او متيازي پاكي دي خکه چي رسول الله ددي دڅکلو حکم کړي دي او

په دي وجه پاك دي چي په حديث كي دابل طاهر كيدل بيان كړي شوي دي او دباقي ماکول اللحم متياز به په دي باندې قياس کولي شي معلومه شوه چي ابوال دجميع ماکول اللحم پاك دي

جواب نمبر (۱): په دي حديث كي ذکر دابوال مدرج من الراوي دي خكه چي په ابوداود او نسائي كي دابوال لفظ نشته

جواب نمبر (۲) كه بالفرض مونږ اومنو چي ابوال لفظ د حديث حصه ده نو دا به وايو چي دا د "علقتها تبنا وماء باردا" دقبيلي نه دي چي حديث مؤل دي كله چي دعاملين مختلفين دوه مختلف معمولان وي او هغوی دواړه په کوم غرض كي متحد وي نو اولني عامل به حذف کولي شي او ددي معمول به داوولي عامل په معمول عطف کولي شي نو اوس به په حديث كي اشرىوا من البانها وابوالها تقدير دعبارت به داسي وي "اشرىوا من البانها وشىوا من ابوالها" يعني بويول غرض دا چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دشرپ دالبان حکم اوکړو او دشرپ ابوال حکم يي نه دي کړي بلکه داستنشاق حکم يي کړي دي، په احاديث صحيحه كي دشرپ دالبان ذکر دي باقي دا چي ددي اوبنانو متيازي شکل ددوی خپل فعل وو لکه چي په بخاري كي په ص ۴۲۳ كي دا مضمون دي په کومو رواياتو كي چي دشرپ البان سره سره دشرپ ابوال ذکر راغلي دي دا يي دروايت بالمعني دقبيلي نه ذکر کړي دي

جواب نمبر (۳) مونږ منو چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دمتيازو څکلو حکم کړي دي ليکن د طاهر کيدو په وجه يي نه دي کړي بلکه په طور د علاج يي حکم کړي وو

دليل نمبر (۴) عيينه والاحديث منسوخ دي او احاديث د استنزهوا من البول والاناسخ دي

دليل ثاني: په کوم كي چي په مراتب الغنم كي دمونځ کولو حکم راغلي دي ددينه معلومه شوه چي دچيلی غوښه هم پاکه ده (رواه البخاري) ص: ۱۷۲۱، باب الصلوة في مراتب الغنم

جواب نمبر (۱) دمونځ کولو دا مطلب نه دي چي په دي كي دمتيازو سره مباشرت اوشي بلکه مطلب دادي چي په جدا خاي كي مسئله اوغورولي شي او مونځ اوکړي شي

جواب نمبر (۲) که په مراتب الغنم كي د مونځ کولو نه د چيلی دمتيازو طاهر کيدل معلوميري نو په نورو روايتونو كي په مبارك الابل كي دمونځ کولو نه منع راغلي ده بيا خو د اوبنانو متيازي ناپاکي کيدل پکار دي "فما هو جوابكم فهو جوابنا"

دليل ثالث: د دارقطني په حديث كي دي "لاباس ببول ما ياكل لحمه" او دا حديث هم په دارقطني كي دي "ما ياكل لحمه لا باس ببوله" يعني چي دکوم څاروي غوښه خوړلي شي دهغه

دمتيازو باره کي څه خرڅ نشته دا رنگي دا هم په دارقطني کي دي الاول ما اکل لحمه. اللفظ الثاني ما اکل لحمه فلا باس بېوله. ددي جواب دادي چي دا دواړه روايتونه ضعيف دي او قابل داستدلال نه دي.

مسئله نمبر (۲): تداوي بالمحرمات جائز ده او کڼه ده:

په اضطراري حالت کي يعني کله چي څوک دمرگ دخطر سره مخامخ شو په داسي حال کي تداوي بالحرام بالاتفاق جائز دي لکه دا قول دالله تعالي "وقد فصل لكم ما حرم عليكم الا ما اضطررتم اليه" (الانعام: ۱۱۹).

البته هغه ستاسو دپاره هغه څيزونه حلال کړي دي چي کوم يي په تفصيل سره بيان کړل مگر هغه څيزونه دکومو خوړلو ته چي تاسو مجبور شئ مگر کله چي دمرگ خطر نه وي او صرف د تداوي دپاره علاج بالحرام وي نو په دي باره کي اختلاف دي او په دي کي دعلماء مذاهب دي.

(۱) دامام ابوحنيفه او حنبلينو په نزد مطلقاً جائز دي.

(۲) دامام مالک په نزد مطلقاً جائز دي.

(۳) دشوافعو په نزد تداوي بالمحرمات المذکر جائز نه دي ليکن دضرورت مطلب دادي که يو قابل طبيب فيصله او کړي چي دتداوي بالحرام نه علاوه ددي مريض دپاره په بله طريقه علاج ممکن نه وي نو بيا جائز دي.

داختلاف وجه تعارض دا حاديثو دي واقعه دعرنين ده جواز دتداوي بالحرام معلوميري او د "لاشفاء في الحرام" او د "ان الله لم يجعل شفاءكم في ما حرم عليكم" (بخاري باب شرب الحلو والعسل) نه عدم جواز معلوميري دا بوداود په روايت کي دي لاتتداوو بالحرام صورت دتطبيق دادي چي دکومو احاديثو نه جواز معلوميري هغه محمول دي په حالت دضرورت کي او چي دکومو نه عدم جواز معلوميري هغه محمول دي دضرورت نه په علاوه حالاتو او واقعه دعرنين دليل دامام ابو يوسف دي چي رسول الله ته به دوحی په ذريعه خبر ورکړي شوي وي چي ددي خلقو دپاره شفاء په همدې څيزونو کي ده ليکن نور طبيبان ظني فيصله کوي ددي مسئلي مزید جوابات په تيري شوي مسئله کي کتلي شئ.

مسئله نمبر (۳) مساوات في الخصاص شته او کڼه:

يعني قاتل چي څنگه قتل کړي وي قصاص به هم هغه شان اخستلي شي او کڼه صرف په توره به يي سرو هلي شي په دي باره کي دعلماء اختلاف دي.

دا حنافو مسلك دادی چي هيڅ قسم مساوات في القصاص شرط نه دي قصاص به په توره اخستلي شي.

د شوافعو مسلك دادی چي د کوم څيز په ذريعه قاتل قتل کړي وي نو په هم دغه څيز به قصاص اخستلي کيږي ليکن يو څو صورتونه مستثني دي که چا يو کس په اور کي سوزولي وي يا يې د بد کاری په ذريعه قتل کړي وي نو هغه به د مساوات د صورت نه مستثني وي.

دلائل د احنافو: حديث د ابن ماجه دي "لا قود الا بالسيف" يعني قصاص به صرف په توره اخستلي شي دا روايت ناطق دي، دويم دليل: نبي کریم صلي الله عليه وسلم د مثلي نه منع فرمائيلي ده يعني د لاش خرابولو نه، کچري د قتل نه مخکي د زخمونو قصاص اخلي نو په دي کي د لاش خرابيدل لازمي دي او عقلي دليل دادی چي د قاتل ختمول مقصود دي، او اصل مقصود د زړه براس ويستل نه دي.

دامام شافعي دليل نمبر (۱): "والجروح قصاص" (المائده: ۴۵) او د زخمونو به هم بدل اخستلي شي دا ايت عام دي برابره خبره ده چي د زخمي کولو نه پس مجروح مړ شوي وي او که ژوندي پاتي شوي وي په دواړو صورتونو کي به د زخمونو قصاص اخستلي شي.

دویم دليل حديث الباب دي: چي د عرينه واقعه پکي مذکور ده چي د جانب مخالف لاس خپي کټ کول دي او دا کټ کول د قطاع الطريق د حد په لحاظ سره وو او يا په دي وجه وو چي هغوی د شپونکو لاسونه خپي کټ کړي وي ليکن تسميل العين په طور د قصاص وو ځکه چي هغوی د شپونکو په ژبو او سترگو کي ازغي منډلي وو.

دا حنافو د طرفه جواب: ايت کریمه والجروح قصاص عام نه دي بلکه د دينه هغه زخم مراد دي د کوم نه پس چي مجروح جوړ شوي وي او د حديث الباب جواب دادی چي رسول الله دا کار سياست او تعذیرا کړي دي او امام خو تعذیرا سخت ترينه سزا ورکولي شي.

جواب نمبر (۲): دا دهغه وخت واقعه ده کله چي دا حدود احکام نازل شوي نه وو.

ملحدینو په دي دا اعتراض کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دومره سخته سزا ولي ورکړي ده چي دوی ته يې اوبه هم ورنکړي تردي چي هغوی د زمکي خټل شروع کړل او حال دادی چي هغه خو رحمة للعالمين په صفت موصوف رالېږلي شوي.

جواب: ستاسو د واقع په يو طرف نظر وي او په بل طرف مو نظر نه وي چي هغوی مدیني ته راغلل نو په تکلیف کي د واقع کیدو په وجه رسول الله هغوی ته علاج او خودو او اوبنان يې ورکړل او هغه هم لنګي اوبني چي د اب هوا دپاره بهتر ځاي ته لاړشي مګر کله چي دوی روغ شول نو اوبنان يې اوختول او شپونکي يې مړه کړل لاسونه خپي يې ورله پري کړي او په

سترگو کي يي ورته ازغي اومندل خوبيا هم رسول الله په دومره سزا باندي اکتفاء او کړه ددوی دپاره خو ددينه هم زياته سزا پکار وه پاتي شوه دا خبره چي رسول الله دوی ته اوبه نه دي ورکړي دا هم قصاصا حکم وو ځکه چي هغوی هم در رسول الله شپونکو ته اوبه نه وي ورکړي نو دوی ته يي په طور دتعذير هم اوبه ورنکړي.

جواب نمبر (۲) ۱۵ واقعه در رسول الله په عدم موجودگي کي شوي وه او هغه ورباندي خبر شوي نه وو او اودا دصحابه کرامو عمل وو.

فائده دا اته کسان وو چي څلور پکي دعرينه قبيلي والا وو او دري کسان د عکل قبيلي والا وو او يو په دوی کي دخيل وو نو په دي دواړو کي دکومي قبيلي نه وو په دي حديث کي داسي راځي "ان الناس من عرينه" او په بعضي رواياتو کي "ان ناسا من عرينه وعکل" او په بعضي رواياتو کي "ان ناسا من عرينه او عکل" راغلي دي چي په اصل کي دوی اته کسان وو په بعضي رواياتو کي اکثر ته په کتلو سره عرينه وئيلي شوي دي او بعضي رواياتو دواړو ذکر کړي دي او بعضي روايات په شک بناء دي "جواء" دخيتي يوه بيماري وه دبعضو قول دي چي د جواء معني مطلق مرض دي حاصل دکلام دادی چي دمديني اب او هوا ورباندي موافق رانغله او بيماران شول لکه چي عموما داسي کيږي باندي چيان چي کله دبنار ته لاړ شي اکثر په هغو باندي دبنار اب او هوا موافق نه راځي نو ددوی سره هم داسي کار شوي وو د ديهاتو اب او هوا لطيفه وي دانساني صحت دپاره مفيد وي همدا وجه ده چي دهاتيان اکثر صحت مند وي، او دبنار اب او هوا کثيف وي نو په دي وجه دبنار خلق اکثر بيماران وي دکتلو نه هم داسي معلوميږي لکه چي دحوض نه چيند خان راوتلي وي او ناست وي.

"فبعثهم رسول الله صلى الله عليه وسلم في ابل الصدقة" ددي اوبنانو نسبت صدقي ته کيږي چي دا دصدقي اوبنان وو او کله يي رسول الله ته نسبت کيږي چي دا اوبنان در رسول الله صلى الله عليه وسلم وو.

جواب: په اصل کي دا دصدقي اوبنان وو ليکن رسول الله صلى الله عليه وسلم دخپل غنيمت دحصي اوبنان هم دلته اودرولي وو لهذا دواړو ته يي نسبت صحيح دي.

حل لغات: قدم يقدم معني راتلل او قدم يقدم تقديم معني مخکي کول.

دراوي حالات: د انس بن مالك رضي الله عنه حالات ما قبل ابوابو کي تير شوي دي.

٧٣- حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ شَهْلٍ الْأَعْرَجُ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ غَيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّمِيمِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "إِنَّمَا سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُعِينَهُمْ، لِأَنَّهُمْ سَمَلُوا أُعَيْنَ الرُّعَاةَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، لَا نَعْلَمُ أَحَدًا ذَكَرَهُ غَيْرَ هَذَا الشَّيْخِ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ زُرَيْعٍ، وَهُوَ مَعْنَى قَوْلِهِ وَالْجُرُوحُ قِصَاصُ سُورَةِ الْمَائِدَةِ آيَةِ ٤٥، وَقَدْ رَوَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: إِنَّمَا فَعَلَ بِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا، قَبْلَ أَنْ تَنْزِلَ الْخُدُودُ. (١)

ترجمه : دانس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ددوي په سترگو کي گرم سلايان خکه رابنکل چي دوي هم دشپونکيانو په سترگو کي گرم سلايان رابنکلي وو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي

او دالله تعالي د فرمان "والجروح قصاص" همدا مطلب دي

دمحمد بن سيرين نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم ددوي سره دا معامله دحدودو داحكامودنازليدونه مخکي کړي وه.

دراوي حالات : دانس بن مالک رضي الله عنه حالات ما قبل ابوابو کي تير شوي دي.

٥٦- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الرِّيحِ

دهوا خارجيدوپه وجه داودس ماتيدوبيان

٧٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَهَنَادٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا وَضُوءَ إِلَّا مِنْ صَوْتٍ أَوْ رِيحٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (٢)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمانيل اودس تر هغه وخته پوري نه واجب کيږي ترڅو پوري چي اواز يا بوي پيدا شوي نه وي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

حل لغات : ريحا، الريح، هوا، جمع ارياح او ارواح او رياح او ريح راخي او جمع الجمع يي راويح او اراويح ده معني بوي، بنه خيز، رحمت، مدت، قوت غلبه الريحه، هوا او بوي، وبر

^١ صحيح مسلم/القسمه ٥ (الحدود) ٢ (١٦٤١/١٣) سنن النسائي/المحاربة ٩ (٢٠٢٨) (تحفة الأشراف: ٨٤٥)

^٢ سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٣ (٥١٥) (تحفة الأشراف: ١٢٦٨٢) مسند احمد (٢/٢١٠، ٢/٢٢٥، ٢/٢٤١)

په معني د خيمي مدر معني كور.

٧٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَوَجَدَ رِيحًا بَيْنَ أَلْيَتَيْهِ فَلَا يَخْرُجُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، وَعَلِيِّ بْنِ طَلْقٍ، وَعَائِشَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ الْعُلَمَاءِ أَنْ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ، إِلَّا مِنْ حَدَثٍ يَسْمَعُ صَوْتًا أَوْ يَجِدُ رِيحًا، وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ: إِذَا شَكَّ فِي الْحَدَثِ، فَإِنَّهُ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ حَتَّى يَسْتَيَقِنَ اسْتِيقَانًا يَقْدِرُ أَنْ يَخْلِفَ عَلَيْهِ، وَقَالَ: إِذَا خَرَجَ مِنْ قُبُلِ الْمَرْأَةِ الرِّيحُ وَجَبَ عَلَيْهَا الْوُضُوءُ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَإِسْحَاقَ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي كله چي په تاسو كي دچا نه په مسجد كي هوا خارج شي او دهغه پخپل ځان باندي شك پيدا شي نو تر هغه وخته پوري دي دمسجد نه نه خارجيږي چي خو پوري يي اواز اوريدلي نه وي او يا يي بوي محسوس كړي نه وي او يا دبوي نه بغير دخيتي نه خارجيدونكي هوا بوي محسوس كړي نه وي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي د عبد الله بن زيد علي بن طلق، عائشه، ابن عباس، ابن مسعود، او ابوسعيد خدري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او په همدي باندي علماؤ قول كړي دي چي اودس دحدث په صورت كي واجب كيږي چي كله دحدث اواز واوري يا بوي محسوس كړي.

د عبد الله بن مبارك قول دي خو پوري چي په حدث كي شك وي نو اودس نه واجب كيږي يعني ترڅو پوري چي دومره يقين ته رسيدلي نه وي چي دي ورباندي قسم كولي شي دا رنگي ابن مبارك داهم وائي..... نو په دي باندي اودس واجب كيږي او همدا قول دامام شافعي او اسحاق بن راهويه هم دي.

حل لغات : ريحا: الريح: هوا، جمع ارياح او ارواح او رياح او ريح راخي او جمع الجمع يي راويح او اراويح ده معني بوي، بنه خيز، رحمت، مدت، قوت غلبه الريحه، هوا او بوي، وبر:

^١ صحيح مسلم/الحيض ٢٦ (٣٦٢)، سنن ابى داود/الطهارة ٦٨ (١٤٠)، (تحفة الأشراف: ١٢٤١٨)، مسند احمد (٢/٢٠، ٢١٣)

په معني د خيمه مدر معني کور

٧٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ صَلَاةَ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : د ابو هريره رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چي په تاسو کي دچا اودس مات شي نو الله تعالي دهغه مونځ تر هغه وخته پوري نه قبلوي ترڅو پوري چي يي اودس نه وي کړي.

تشریح : ریح من وجه پاک دي او من وجه ناپاک دي او په لمدو جامو تیر شي نو هم نه پلیتیري ځکه چي په دي صورت کي د پاکوالي جانب لره اعتبار دي او ددي په وتلو اودس ماتیري، په دي کي دناپاکي جانب لره اعتبار دي او ددي باب همدا مطلب دي چي په ریح کي دناپاکي جانب پیش نظر ساتلي شي او ځکه ددي په وجه اودس هم ماتیري، ارشاد نبوي دي چي اودس صرف د اواز یا د بدبويي په وجه وي په بل حدیث کي راځي په تاسو کي چي څوک په مسجد کي هوا خارج کړي او هوا محسوس کړي نو هغه وخته پوري دي دمسجد نه نه اوځي چي ترڅو يي اواز اوریدلي نه وي یا يي بدبويي محسوس کړي نه وي دواړه حدیثونه د ابو هريره رضي الله عنه نه مروی دي مگر اولني حدیث مجمل دي او دویم مفصل دي او بیا يي مجمل مفصل ته راجع کړي دي ددواړو احادیثو حاصل دادي چي څو پوري په خروج دریح یقین نه وي راغلي تر هغه پوري اودس نه ماتیري کله کله داسي اوشي چي په خيټه کي گرږ پیداشي او مخرج ته باد راوړسیري او بیا واپس شي دشکي خلقو په خروج دریح شک پیداشي پس دا حدیث دداسي خلقو دپاره دي چي څو پوري يي په خروج دریح یقین نه وي راغلي تر هغه يي اودس نه ماتیري او دیقین راتلو ډیري طریقي دي یوه طریقه اواز اوریدل دي، دویمه طریقه بوي محسوسول دي، پس که دچا په کومه بله طریقه په خروج دریح یقین راشي نو بیا يي هم اودس ماتیري غرض دا چي دا حدیث دقطع وسواس دباب نه دي او په دي کي دنقض دوضوء دتمامو صورتونو بیان نه دي شوي او د فقه قانون دادي "اليقين لا يزول بالشك" يعني يقيني خبره شك په وجه نه زائله کیږي، او دا قاعده په داسي قسم احادیثونه جوړه شوي ده.

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٢ (١٢٥)، والحيل ٢ (٢٩٥٢)، صحيح مسلم/الطهارة ٢ (٢٢٥)، سنن أبي داود/الطهارة ٢١

(تحفة الأشراف: ١٢٦٩٣)، مسند احمد (٢/٢١٨)

٥٧_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ النَّوْمِ

د خوب نه د بيداريدو صورت كي د اودس تازه كولوبيان

٧٧_ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى كُوفِيٌّ، وَهَنَّادُ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمُحَارِرِيِّ الْمَعْنَى وَاحِدٌ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ الْمَلَائِيُّ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ الدَّالَانِيِّ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَامَ وَهُوَ سَاجِدٌ حَتَّى غَطَّ أَوْ نَفَخَ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قَدْ نِمْتَ، قَالَ: "إِنَّ الْوُضُوءَ لَا يَجِبُ إِلَّا عَلَى مَنْ نَامَ مُضْطَجِعًا، فَإِنَّهُ إِذَا اضْطَجَعَ اسْتَرْخَتْ مَفَاصِلُهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَبُو خَالِدٍ اسْمُهُ: يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه: د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم په داسي حالت كي اوليدو چي دسجدي په حالت كي اوده وو تردي پوري چي خرابي يي شروع كړو او بيا پاڅيدو په مونيځ اودريدو ماعرض او كړو اي دالله رسوله ته خو اوده شوي وي؟ رسول الله او فرمايل اودس صرف په هغه چا واجب كيږي څوك چي په اړخ پروت وي اوداځكه كله چي سري پريوځي نو جوړونه يي سست شي. امام ترمذي وائي په دي باب كي د عائشه، ابن مسعود، او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي.

حل لغات: المفاصل: مفصل: المفصل په معني دبندونو او جوړونو د بدن دي او جمع يي مفاصل راځي.

٧٨_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنَامُونَ، ثُمَّ يَقُومُونَ فَيُصَلُّونَ وَلَا يَتَوَضَّئُونَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ: وَسَمِعْتُ صَالِحَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْمُبَارَكِ عَنْ نَامَ قَاعِدًا مُعْتَمِدًا، فَقَالَ: لَا وَضُوءَ عَلَيْهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى حَدِيثَ ابْنِ

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ٨٠ (٢٠٢). (تحفة الأشراف: ٥٢٢٥). مسند احمد (٢٢٥/١، ٢٢٢) قال الشيخ الألباني: ضعيف.

عَبَّاسٍ سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَوْلَهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ أَبَا الْعَالِيَةِ، وَلَمْ يَرْفَعْهُ، وَاخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي الْوُضُوءِ مِنَ النَّوْمِ، فَرَأَى أَكْثَرُهُمْ أَنْ لَا يَجِبَ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ إِذَا نَامَ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا، حَتَّى يَنَامَ مُضْطَجِعًا، وَبِهِ يَقُولُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ، قَالَ: وَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِذَا نَامَ حَتَّى غَلَبَ عَلَى عَقْلِهِ وَجَبَ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ، وَبِهِ يَقُولُ إِسْحَاقُ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: مَنْ نَامَ قَاعِدًا فَرَأَى رُؤْيَا أَوْ زَالَتْ مَقْعَدَتُهُ لِوَسَنِ النَّوْمِ، فَعَلَيْهِ الْوُضُوءُ. (١)

ترجمه : دانس بن مالک رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي صحابه کرام به کله پريوتل او بيا به پاخيدل مونخ به يي کولو او اودس به يي نه کولو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي دصالح بن عبدالله نه مي اوريدلي دي چي فرمايل يي د عبدالله بن مبارک نه مي دهغه کس په باره کي تپوس اوکړو څوک چي په ناسته اوده شي راته يي اوفرمايل چي په ده باندي اودس نشته.

ابن عباس والا حديث سعيد بن ابي عروبه په سند دقتاده عن ابن عباس موقوفا نقل کړي دي او په دي کي د ابو العالیه ذکر نشته په خوب داودس ماتيدو باره کي علماؤ کي اختلاف دي دا کثرو اهل علمو رائي داده چي څوک په ولاړه اوده شي نو اودس ورباندي واجب نه دي چي څو پوري پريوتلي نه وي همدا قول دسفيان ثوري او ابن مبارک دي مگر امام احمد وائي دبعضي علماؤ قول دي چي کله خوب دروند وي چي په عقل باندي غالب شي نو اودس واجب کيږي او همدا قول داسحاق بن راهويه دي مگر دامام شافعي قول دادي چي څوک په ناسته اوده شي او خوب ليدل شروع کړي او يا دخوب دغلبې په وجه دده مخرج دخپل ځاي نه بي ځايه کړي نو اودس به ورباندي واجب کيږي.

حل لغات : ينامون: نام ينام نوما ونياما اوده کيدل نائم يي فاعل دي جمع يي نيام او نوم او نيم او نوام راخي.

تشریح : په حديث کي غط او نفخ راغلي دي غط د غطيظ نه مشتق دي معني يي په خوب کي خړاري کول دي او دنفخ معني اوږده اوږده ساه اخستل دي.

الفرق بين السنة والنعاس والنوم: دانسان دمعدې نه چي کوم بخارات پورته کيږي کچري دا بخارات پورته کړي شي او صرف د احاطة العين پوري وي نو ديته سنة ونيلي شي او که احاطة الدماغ پوري اورسيږي دا نعاس دي او که احاطة القلب ته ورسيري نو دا نوم دي، په سنة او نعاس کي بالاجماع اودس نه ماتيريږي صرف نوم ناقض للوضوء دي او په دي باندي هم

١ صحيح مسلم/الحيفض ٣٣ (٣٤٦/١٢٢). سنن ابی داود/الطهارة ٨٠ (٢٠٠). تحفة الأشراف (١٢٤١). مسند احمد (٢/٢٤٤)

اتفاق دي چي دخوب ناقض للوضوء، كيدل هم دخپل ذات په اعتبار سره نه دي بلکه ناقص للوضوء، كيدل دريخ دخروج په اعتبار سره دي او خروج دريخ يو باطني خيز دي چي خبريدل ورباندي ممكن نه دي لهذا په همدې وجه خوب علت گرځولي شوي دي او دا يو داسي خيز دي لكه چي دسفر په دوران كي دقصر دپاره علت مشقت دي او مشقت يوباطني خيز دي او په دي وجه سفر دمشقت دپاره علت گرځولي شوي دي.

مذاهب دفتهاؤ: دائمه اربعه په دي اتفاق دي چي نوم كثير ناقض للوضوء دي او قليل نه دي ددي وجه داده چي په دي باره كي روايات متعدد دي په بعضو كي د بنقض دوضوء ذكر دي او په بعضو كي د عدم نقض ذكر دي لهذا بنقض دوضوء به په نوم كثير حمل كوو او عدم نقض والا به په نوم قليل حمل كوو بيا د قليل او كثير دپاره په حدبندي كي اهل علمو داجتهاد نه كار اخستلي دي په دي كي اختلاف دي چي دا كوم خوب دي په كوم كي چي دا علت موندلي كيږي او هغه ناقض للوضوء وي؟

داحنافو په نزد هر هغه خوب په كوم كي چي استرخاء دمتاصلو وي هغه ناقض للوضوء دي او په كوم كي چي نه وي هغه ناقض للوضوء نه دي او كوم خوب چي په هيئت صلاتيه وي په هغه كي استرخاء دمفاصلو نه راځي او چي كوم خوب مضطجعا يا مستلقيا يا مستندا وي په دي كي استرخاء دمفاصلو راځي.

دويم قول دشوافعو دي ددوي په نزد هر هغه خوب ناقض للوضوء نه دي په كوم كي چي مقعد متمكن علي العرف وي او ددينه علاوه هر قسم خوب ناقض للوضوء دي.

دريم قول دمالكيانو او حنابلو دي ددوي په نزد هر هغه خوب كوم چي قليل وي ناقض للوضوء نه دي او كوم چي كثير وي هغه ناقض للوضوء دي او د قليل او كثير په مينخ كي فرق په عرف باندي بناء دي.

داحنافو دليل: په دي باره كي احناف دحديث الباب نه استدلال كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په سجده پريوتو اوده شو او دبیداريدو نه پس يي مونخ جاري اوساتلو دابن عباس بيان دي ما عرض او كړو چي اي دالله رسوله ته خو اوده شوي وي راته ويي فرمائيل "ان الوضوء لا يجب الا علي من نام مضطجعا فانه اذا اضطجع استرخى مفاصله" يعني اودس دهغه وخته پوري نه ماتيري ترڅو پوري چي څوك په ډډه پريوتلي نه وي ځكه چي په داسي حالت كي استرخاء دمفاصلو راځي يعني اودس صرف په مضطجعا حالت باندي دي او ددي دپاره يي علت استرخاء دمفاصلو گرځولي ده نو مستلقيا او مستندا هم استرخاء دمفاصلو وي په دي حالت كي به هم اودس ماتيري دامام شافعي مستدل حديث دانس دي "كان اصحاب رسول الله صلي

الله عليه وسلم ينومون ثم يقومون فيصلون ولايتوضون" يعني صحابه كرام به دخوب نه بيدار شول او د اودس كولو نه بغير به يي مونځونه كول.

شوافع وائي په دي كي تمکن دمقعد علي الارض وو ځكه دا ناقض دوضوء نه دي او مالكيان وائي چي دا نوم قليل وو.

جواب: دصحابه كرامو خوب دسنة او نعاس په درجه كي دي او دا ناقض للوضوء نه وي. دويم جواب: دشوافعو دقول مطابق علت تمکن علي الارض دي او دمالكيانو دقول مطابق علت نوم قليل دي دا دواړه علتونه غير منصوص وي او استرخاء دمفاصل منصوص عليه ده او غير منصوص دمنصوص سره معارض كيدي نشي او دخوب په باره كي نور اقوال هم شته يو قول دادي نوم مطلقا ناقض للوضوء نه دي بل قول دادي مطلقا ناقض للوضوء دي بل قول دادي هر هغه نوم كوم چي دسجدي په حالت كي وي ناقض للوضوء دي او ددينه علاوه ناقض للوضوء نه دي بل قول ددي په عكس دي يو قول دادي داخل في الصلوة نوم ناقض للوضوء نه دي او خارج في الصلاة ناقض للوضوء نه دي.

داحنافو په دليل پنځه اعتراضات شوي دي چي دري امام ابو داود كړي دي او دوه ترمذي كړي دي دترمذي اولني اعتراض دادي چي سعيد بن ابي عروبه دا روايت دقتاده نه نقل كړي دي "ولم يرفعه" او قتاده دابن عباس نه موقوفا نقل كړي دي دويم اعتراض دادي سعيد بن ابي عروبه دقتاده نه او دقتاده او ابن عباس په مينځ كي دابو العالیه واسطه نه ده ذكر كړي لهذا روايت منقطع شو، دريم اعتراض دادي ابو خالد راوي ضعيف دي او دثقاتو مخالفت كوي كله چي يو راوي دثقاتو مخالفت كوي نو حديث منكر گرځي بل اعتراض دادي حديث دابو خالد دحديث دعائشه سره معارض دي ځكه چي په دي كي ارشاد دي "تنام عينا ولاينام قلبي" حاصل يي دادي چي زما خوب ناقض للوضوء نه دي ليكن دابو خالد دحديث مدلول دادي چي نوم مضطجعا ناقض للوضوء دي او دا عام دي ددينه چي خوب دنبي او كه دغير نبي وي اخري اعتراض دادي امام شعبي وائي دابو العالیه نه دقتاده سماع صرف په څلورو احاديثو كي ثابته ده چي دقتاده او ابو العالیه په مينځ كي انقطاع وي ددينه په اعتراض باندي هم تعبير كيدي شي داوولني او دويم اعتراض جواب دادي اكر چي په خالد باندي جرح شوي ده مگر ډيرو محدثينو يي توثيق هم كړي دي او صحيح يي گرځولي دي يحيي بن معين چي په جرح كي متشدد وو وائي "لاباس به" او ابو حاتم صدوق گنرلي دي او امام احمد وائي لاباس به، څلورم اعتراض دادي حاكم وائي اهل علمو دده په حفظ گواهي وركړي وه نواب صديق حسن خان وائي ابو خالد ثقه دي او دده روايت علامه شوكاني هم تسليم كړي دي حاصل دا چي

ابو خالد ثقہ دي او دثقه زيادات مقبول وي دي لره مرفوعاً بيانول دزياداتو دثقه نه دي او واسطه ذکر کول هم دزياداتو دثقه دقبيلي نه دي او قاعده داده "زيادة الثقة مقبولة".

دریم جواب: ابوداود چي ددي روايت په منکر کيدو قول کړي دي دا قول درست نه دي ځکه چي په منکر روايت کي دوه خبري دي اول ضعف دراوي دي، دويم مخالفت دثقاتو دي اول دله خو دواړه خبري نشته ابو خالد ضعيف هم نه دي او مخالفت دثقاتو يي هم نه کولو البته داسي څيز به يي ذکر کړو کوم چي به ثقاتو نه وو ذکر کړي.

څلورم جواب: ددي حديث مدلول خوب دامت دي او خوب ددني نه دي پنځم جواب: دا قول کول چي دخپل علم په اعتبار سره چنانچي امام بيهقي د دوه نورو احاديثو اضافه کړي وه او ممکن ده چي الله چاته نور علم ورکړي او هغوی هم اضافي او کړي لهذا احتمال موجود دي ددي خبري چي دا حديث هم قتاده دابوالعاليه نه اوريدلي وي اعتراض: ابن عباس دا سوال څنگه او کړو حال دادي چي دا خبره خوديره مشهوره ده چي خوب ددني ناقص للوضوء نه وي ددي دوه جوابات دي اول جواب دادي ابن عباس رضي الله عنهما د کثرانو صحابو نه وو دصلح حديبيه يا فتح مکه نه پس راغلي وو دا ضروري نه ده چي ټول مسائل ورته معلوم وي او ددي مسئلي علم ورته هم وي.

جواب ثاني: دا هم کيدې شي چي مسئله ورته معلومه وي ليکن پخپله يي درسول الله نه اوريدلي نه وي او په دغه ورځ يي درسول الله دخولي نه ددي اوريدل غوښتلي وو او په دي وجه يي ورته سوال کړي وي.

٥٨_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنْ غَيْرِ النَّارِ

په اور باندې دپاخه شوو څيزونو دخوړلو په وجه د اودس کولو بيان

يو په بل پسي متصل دوه بابونه دي ديو باب حاصل دادي چي د مامست النار دخوړلو په وجه اودس ماتيري او په دويم باب کي ددي په خوړلو د اودس نه ماتيدلو بيان دي نبي کریم صلي الله عليه وسلم خلفاء راشدينو او اکثر صحابه کرامو به په اور پاخه شوي څيزونه خوړل او بيا به يي مونځ کولو او مونځ به يي ورکولو او نوي اودس به يي نه کولو په دي مسئله کي اول لږ شان اختلاف وو مگر اوس په اودس نه ماتيدو دامت اجماع ده په اولني باب کي چي کوم احاديث وارد دي دا قولي احاديث دي او په دويم باب کي ټول فعلي احاديث دي او ټول داعلي درجي دي علماء کرامو په دي کي دتطبيق پيدا کولو دپاره مختلفي لاري اختيار کړي دي.

(١) د اولني باب احاديث منسوخ دي او د دويم باب احاديث ناسخ دي يعني درسول الله دزندگي دوه دورونه دي په اولني دور کي به يي د مامست النار دخوړلو په وجه اودس کولو

ليکن بيا يي عمل بدل ڪړو دليل په دي باندي د جابر رضي الله عنه حديث دي فرمائي چي
 "كان اخر الامر من رسول الله صلى الله عليه وسلم ترك الوضوء مما غير النار" يعني در رسول الله
 صلى الله عليه وسلم په دوه عملونو کي اخري عمل دما مست النار دخورلو په وجه د اودس نه
 کولو دي (ابو داود) معلومه شوه چي په کومو احاديثو کي د مامست النار خيزونو په خورلو د
 اودس حکم دي دا مخکني روايات دي او منسوخ دي.

مگر دا تطبيق اطمینان نشي پيدا کولي ځکه چي د جابر رضي الله عنه په مذکوره حديث کي
 د اخر الامر نه در رسول الله د زندگي چي دوه دورونه مراد کړي شوي دي دا تفسير متعين نه دي
 ممکن ده چي دا حديث ديوي تفصيلي واقعي اختصار وي اولني واقعه داده چي يو ځل رسول
 الله او شيخين د ابوالهيثم بن تيهان انصاري رضي الله عنه د کجورو باغ ته لاړل او هغوي
 دمیلنو دپاره دچيلی غوښه پخه کړه رسول الله صلى الله عليه وسلم او صحابه کرامو غوښه
 اوخوړله او تازه کجوري يي هم اوخوړلي کله چي د ماسپخين دمونځ وخت راغي نو ټولو اودس
 اوکړو او مونځ يي اداء کړو دمونځ نه پس ټول کيناستل خبري جاري وي دمازيگر دمونځ نه
 مخکي دچيلی دغوښي هغه حصي کومي چي په طور دتفکه خوړلي شي راوړلي شوي ټولو
 اوخوړلي شي او بيا ټولو دنوي اودس کولو نه بغير دمازيگر مونځ اداء کړو دا په يوه ورځ کي
 چي دوه معاملي اوشوي يعني د ماسپخين دمونځ دپاره يي اودس اوکړو او مونځ يي اوکړو او
 دمازيگر مونځ يي بغير دنوي اودس نه اوکړو د امرين نه همدا دوه خبري مراد کيږي پس ددي
 حديث (کان اخر الامر من رسول الله صلى الله عليه وسلم) لره دنسخ دليل گرځول درست نه دي ځکه چي دا احتمال موجود دي
 چي د مامست النار دخورلو په وجه د اودس حکم روسته راغلي وي.

(۲) د اولني باب احاديث معمول بها دي او امر داستحباب دپاره دي يعني د مامست النار
 دخورلو په وجه اودس کول مستحب دي دا توجيه هم عموماً ډيره بنکلي نه ده او د فقهي په کوم
 کتاب کي چا مستحب ليکلي نه دي علاوه ددي حديث دراوي نه (ابوهريره) چي هغه ددينه
 وجوب مراد کوي پس بناء په دي توجيه دراوي قطع کيدل لازميږي.

(۳) علامه بلياوي وائي چي په احاديثو کي د مامست النار په خورلو کي د اودس حکم دامت
 دخواصو دپاره دي او خواص دامت هغه څوک دي دچا ذهن چي دمسبب نه سبب طرف ته
 منتقل کيږي دداسي خلقو دپاره نوي اودس کول پکار دي او ددويم باب په احاديثو کي دعامو
 مسلمانانو دپاره مسئله بيان شوي ده چي په داسي صورت کي نوي اوس کول واجب نه دي.

ددې تفصيل نه معلومه شوه چي په دنيا کي څومره مسببات دي ددوي دپاره ظاهري اسباب
 دي په خورلو خيټه مريږي او په څکلو تنده ختميږي او په اور کي غورځيدوسره سوزيدل کيږي
 دا ظاهري اسباب دي او ددي په مقابل کي نور حقيقي اسباب دي او هغه دالله تعالي صفات
 دي او دا تمام جهان دالله تعالي دصفاتو مظهر دي جهنم دالله تعالي دغضب صفت دي او

دجهنم مظهر په دي دنيا کي اور دي پس څوک چي دامت دخواصو نه وي چي کله او غواړي نو ځکي به او دده ذهن به فوراً دگرم چاي نه اور ته منتقل کيږي او د اور نه به جهنم طرف ته او دجهنم نه به دالله غضب ته منتقل کيږي پس کله چي ذهن دالله غضب ته منتقل شو نو هغه لره په دي حال کي مونځ کول پکار نه دي بلکه هغه لره پکار دي چي نوي اودس او کړي تردي چي داوبو په استعمال کي دده ذهن جنت طرف ته منتقل شي او دجنت نه دالله درحمت صفاتو ته منتقل شي پس کله چي ذهن دالله تعالي رحمت صفت ته منتقل شي نو دي دي دموځ کولو دپاره اودريږي.

(۴) يو توجيه دا هم شوي ده چي په مامست النار روايت کي لغوي وضوء مراد ده يعني لاسونه او خوله وينځل او په نورو رواياتو کي چي کومه نفي راغلي ده دهغي نه دشرعي اودس عدم وجوب مراد دي.

په يو حديث کي وارد دي ابوهريره رضي الله عنه فرمائي چي په اور باندي دپاخه شوو څيزونو په خوړلو اودس کول ضروري دي برابره خبره ده چي دا دوچو شوو شودو تکړه ولي نه وي ابن عباس رضي الله عنهما سوال اوکړو کچري مونږ په بدن تيل اولگوو يا په گرمو اوبو اودس اوکړو نو زمونږ دپاره څه حکم دي يعني دخارجي استعمال څه حکم دي؟ دا يو مشکل سوال وو که ابوهريره رضي الله عنه ددي جواب ورکړي وي چي په دي باندي اودس نه ماتيږي او په گرمو اوبو اودس جائز دي نو ابن عباس به عرض کړي وو چي د داخلي استعمال دپاره هم دا حکم پکار دي او که بل جواب يي ورکړي وي نو بيا دا په دليل کي پيش کول مشکل کيدل نو په دي وجه يي ابن عباس اورتلو چي کله مونږ درسول الله حديث بيان کړو نو ته به عقلي اسونه نه زغلي.

په يوه موقعه همدا اعتراض ابن عباس رضي الله عنهما هم کړي دي ابن عباس وړوکي وو نو ځکه يي اورتلو مگر ابن عمر په علم او فضل کي دده سره برابر بلکه دده نه زيات وو هغه ده لره اورتلو مگر خاموش کولي يي نشو ځکه يي ده ته دا جواب ورکړو چي ته قرشي يي او زه دوسي يم ابن عمر پوهه شو او ويي فرمايل که دالله پاک دارشاد "بل هم قوم خصمون" (سورة الزخرف: ۵۱)، لاندې پناه اخلي، دا ايت دقرشي کافرانو په باره کي نازل شوي دي چي دا يو جنگيري قوم دي ددي سره ټکر وهل اسان نه دي (طحاوي).

دسوچ خبره ده دوی دواړو چي کوم اعتراض اوکړو دا ابوهريره سره ددي کوم جواب نه وو خو ددي باوجود هم دوی دا ابوهريره دحديث تکذيب اونکړو معلومه شوه چي دا حديث ددوی په نزد هم صحيح دي مگر راوي چي ددينه کومه مسئله معلوموي دهغي سره ددي اتفاق نشته.

٧٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْوُضُوءُ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ وَلَوْ مِنْ ثَوْرٍ أَقِطٍ". قَالَ: فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَتَتَوَضَّأُ مِنَ الدُّهْنِ أَتَتَوَضَّأُ مِنَ الْحَمِيمِ؟ قَالَ: فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: يَا ابْنَ أُخِي إِذَا سَبِغْتَ حَدِيثًا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا تَضْرِبْ لَهُ مَثَلًا. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ، وَأُمِّ سَلَمَةَ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَأَبِي طَلْحَةَ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَأَبِي مُوسَى. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَدْ رَأَى بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ الْوُضُوءَ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ، وَأَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ عَلَى تَرْكِ الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ. (١)

ترجمہ : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي په اور دپاخه شوو خيزونو دخورلو په صورت كي اودس كول لازم دي اكر كه دا د پښير توكره ولي نه وي دي وخت كي ابن عباس ورته اوويل اي ابوهريره دا راته اووايه كه مونږ غوري او گرمي اوبه هم استعمال كړو نو څه حكم به يي وي ابوهريره اوويل اي وراره كله چي در رسول الله كوم حديث واورئ نو عمل ورباندي كوه او دخان نه خبري مه جوړوه او دمثال په بيانولو قياس مه كوه.

امام ترمذي وائي په دي باب كي دام حبيبه، ام سلمه، زيد بن ثابت، ابوطلحه، ابو ايوب انصاري او ابو موسي اشعري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي. دبعضي اهل علمو رائي داده چي په اور دتيارشوو خيزونو دخورلو په صورت كي اودس كول ضروري دي ليكن په صحابه كرامو او تابعينو كي او ددوي نه په روستنو خلقو كي داكثرو اهل علمو مذهب دادي چي په دي كي اودس نشته.

حل لغات : حدث يحدث تحديثا دباب تفعليل نه معني حديث بيانول ، حادثه معني گفتگو يي ورسره وكړله.

٥٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ

په اور باندي دپاخه شوو خيزونو دخورلو په وجه د اودس نه كولوبيان

٨٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، سَمِعَ جَابِرًا، قَالَ سُفْيَانُ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: "خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مَعَهُ، فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَذَبَحَتْ لَهُ شَاةً، فَأَكَلَ وَأَتَتْهُ بِقِنَاعٍ مِنْ رُطْبٍ، فَأَكَلَ مِنْهُ ثُمَّ تَوَضَّأَ لِلظُّهْرِ وَصَلَّى ثُمَّ انْصَرَفَ، فَأَتَتْهُ بِعَلَالَةٍ مِنْ عَلَالَةِ الشَّاةِ، فَأَكَلَ ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي رَافِعٍ، وَأَمْرِ الْحَكَمِ، وَعَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ، وَأَمْرِ عَامِرٍ، وَسُوَيْدُ بْنُ النُّعْمَانِ، وَأَمْرِ سَلَمَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَلَا يَصِحُّ حَدِيثُ أَبِي بَكْرٍ فِي هَذَا الْبَابِ مِنْ قَبْلِ إِسْنَادِهِ، إِنَّمَا رَوَاهُ حُسَامُ بْنُ مِصْكٍ، عَنْ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالصَّحِيحُ، إِنَّمَا هُوَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، هَكَذَا رَوَاهُ الْحُقَافُ، وَرُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنْ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَوَاهُ عَطَاءُ بْنُ يَسَّارٍ، وَعِكْرِمَةُ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ عَطَاءٍ، وَعَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، وَهَذَا أَصَحُّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ رَأَوُا تَرَكَ الْوُضُوءَ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ، وَهَذَا آخِرُ الْأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَكَانَ هَذَا الْحَدِيثُ نَاسِخٌ لِلْحَدِيثِ الْأَوَّلِ حَدِيثِ الْوُضُوءِ، مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ. (١)

ترجمه : د جابر رضي الله عنه بيان دي جي رسول الله صلي الله عليه وسلم په مدينه كي بهر اووتلو او زه ورسره وم او ديوي انصاريه بنځي كره لاړو او هغي در رسول الله دپاره يوه چيلی ذبح كړه او رسول الله اوخوړله او بيا هغي يو خانك تازه كجوري هم راوړي نو رسول الله ددينه هم خوړاك او كړو او بيا يي دماسپڅين مونځ دپاره اودس او كړو او مونځ يي اداء كړو رسول الله دواپسي تلو اراده كړي وه چي هغي دوباره دچيلی په پاتي شوي غوښه كي څه حصه حاضره كړه نو رسول الله دا هم اوخوړله او بيا يي دمازيگر مونځ او كړو او دوباره يي نوي اودس اونكړو. امام ترمذي وائي په دي باب كي دابوبكر صديق، ابن عباس، ابوهريره، ابن مسعود، ابو رافع، ام الحكم، عمرو بن اميه، ام عامر، سويد بن نعمان او ام سلمه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

او دابوبكر رضي الله عنه كوم حديث كوم چي ابن عباس نقل كړي دي سنداً ضعيف دي او دابن عباس مرفوعاً حديث زيات صحيح دي او حافظانو همداسي روايت كړي دي.

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٢٦٨) وانظر مسند احمد (٢/٢٥٨، ٢٦٩) (حسن صحيح)

دصحابه کرامو او تابعينو او ددوی نه پس په روستنو خلقو کي ډاکثرو اهل علمو لکه سفيان ثوري، ابن مبارک، شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه رحمهم الله رحمهم الله هم په دي باندې عمل دي چي په اور باندې په پاڅه شوي څيزونو خوړلو کي اودس کول نشته او همدا در رسول الله صلي الله عليه وسلم اخري فعل دي گويا کي دا حديث دسابقه باب دپاره ناسخ دي په کوم کي چي په اور دپخو شوو څيزونو په خوړلو نوي اودس کول لارميري

حل لغات: الحفاظ حفاظ د حافظ جمع ده لکه چي حافظ القرآن يا حافظ الحديث ته وئلي شي

تشریح: په دي مسئله کي اختلاف دي چي په اور باندې په پخو شوو څيزونو په خوړلو اودس ماتيري او کنه؟ په دي کي دوه مذاهب دي

(۱) دجمهورو په نزد دا اشيء غير ناقض للوضوء دي

اولني دليل زير بحث حديث دي دجابر رضي الله عنه نه روايت دي چي يوي انصاري بنسخي رسول الله ته دخوراك دپاره دعوت ورکړي وو او چيلی يي ذبح کړي وه نور رسول الله او خوړلو او بيا يي اودس او کړو او دما سپڅين مونځ يي او کړو بيا يي دما سپڅين دموځ نه پس باقي خوراك او کړو او بيا يي دنوي اودس کولو نه بغير دمازيگر مونځ او کړو ددينه معلومه شوه چي دما مست النار خوړل موجب داودس او ناقض للوضوء نه دي

دليل ثاني دويم دليل عقلي دي او هغه دا دي يو څيز اوردې او يو څيز بل څيز دي هر کله چي مونږ په دوی کي په هر يو باندې جدا جدا غور او کړو نو معلومه شوه چي دا ناقض للوضوء نه دي، شي بذات خود ناقض للوضوء نه دي او دا ځکه کچري دا څيز خام استعمال کړي شي نو ناقض للوضوء نه دي او دا رنگي اور هم د اودس په ماتولو کي دخل نه لري او دا ځکه که يو کس په گرمو اوبو اودس او کړي نو اودس يي کيږي کله چي دا څيزونه جدا جدا موجب داودس ماتولو نه وي نو ددواړو مجموعه به هم موجب دپاره د نقض د وضوء نه وي ددينه معلومه شوه چي ما مست النار ناقض للوضوء نه دي

(۲) دبعضي اهل علمو په نزد خوړل دما مست النار ناقض للوضوء دي ددوی دليل په سابقه باب کي روايت دابوهريره دي

جواب نمبر (۱) دا حکم په ابتداء کي وو بيا منسوخ شوي دي لکه چي امام ترمذي دجابر رضي الله عنه دحديث په ضمن کي پخپله وضاحت کړي دي چي "هذا اخر الامرین من رسول الله صلي الله عليه وسلم"

جواب نمبر (۲) په کومو روایاتو کې چې داودس حکم دي هلته وجوب مراد نه دي بلکه په استحباب محمول دي ځکه چې بعضي وخت رسول الله اودس کړي دي او بعضي وخت يې نه دي کړي او دا شان داستحباب دي.

جواب نمبر (۳) په کومو روایاتو کې چې د اودس کولو ذکر دي هلته وضوء لغوي مراد دي يعني لاسونه او خوله وينخل او ددي دليل په ترمذي کې روايت د عکراش دي چې رسول الله خوراک او کړو او بيا يې اوبه راوغوښتلي لاسونه او خوله يې او وينخلي او بيا يې لاسونو رطوبت په مخ باندې رابنکل او بيا يې او فرمائيل يا عکراش هذا الوضوء مما مست النار.

۶۰- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ

د اوبنا نود غوښي خوړلو په صورت کې د اودس کولو بيان

۸۱- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْوُضُوءِ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ، فَقَالَ: "تَوَضَّؤُوا مِنْهَا"، وَسُئِلَ عَنِ الْوُضُوءِ مِنْ لُحُومِ الْغَنَمِ، فَقَالَ: "لَا تَتَوَضَّؤُوا مِنْهَا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَأُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى الْحَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةَ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ، وَالصَّحِيحُ حَدِيثُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، وَهُوَ قَوْلُ أَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَرَوَى عُبَيْدَةُ الضُّبَيْيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ ذِي الْغُرَّةِ الْجُهَنِيِّ، وَرَوَى حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ الْحَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ فَأُخْطِئَ فِيهِ، وَقَالَ فِيهِ: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ وَالصَّحِيحُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ إِسْحَاقُ: صَحَّ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثَانِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَدِيثُ الْبَرَاءِ، وَحَدِيثُ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَهُوَ قَوْلُ أَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَقَدْ رَوَى عَنْ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ وَغَيْرِهِمْ، أَنَّهُمْ لَمْ يَرَوْا الْوُضُوءَ مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَأَهْلِ الْكُوفَةِ. (١)

١ سنن ابی داود/ الطهارة ٤٢ (١٨٣) - سنن ابن ماجه/ الطهارة ٦٤ (٣٩٣) - (تحفة الأشراف: ١٤٨٣) - مسند احمد (٢/٢٨٨)

ترجمه : دبراء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه د اوبن دغوبني خوړلو باره کي تپوس او کړي شو نو ويي فرمائيل ددي دخوړلو په صورت کي اودس کوي او چي دچيلی دغوبني په باره کي ورنه تپوس او کړي شو نو ويي فرمائيل ددي دخوړلو په صورت کي اودس مه کوي.

امام ترمذي وائي په دي باب کي دجابر بن سمره او اسد بن حضير رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

او همدا قول دامام احمد او عبدالله او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) دي اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) وائي چي په دي باب کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دوه احاديث ثابت دي يو دبراء بن عازب کوم چي مؤلف ذکر کړي دي او ددي په سند يي کلام کړي دي او دويم دجابر بن سمره دي، خلورم همدا قول دامام احمد او اسحاق بن راهويه دي او په تابعينو وغيره کي دبعضي اهل علمو نه مرووي دي چي داوبن دغوبني دخوړلو په صورت کي اودس نشته او همدا دسفیان ثوري قول دي.

تشریح : خوړل دغوبني د اوبنانو په باره کي مذاهب دفقهاؤ چي دا موجب د اودس ده او کنه په دي باره کي دفقهاؤ دوه مذاهب دي، اول مذهب دجمهورو دي ددوي په نزد موجب للوضوء نه دي، دويم مذهب دحنابله او اسحاق بن راهويه دي ددوي په قول اکل دلحوم الابل موجب للوضوء دي.

دجمهورو دليل داسي يو صحيح حديث دي کوم چي په دي خبره کي محکم دي چي په اکل دلحوم الابل موجب للوضوء کيدو باندي داسي بل حديث نشته گویا کي عدم دليل دجمهورو دليل دي.

حنبيان په دي مسئله کي دحديث الباب نه استدلال کوي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه کله داوبنانو دغوبني په باره کي تپوس او کړي شونو ويي فرمائيل ددي دخوړلو په صورت کي اودس کوي او چي دچيلی دغوبني په باره کي ورنه تپوس او کړي شونو ويي فرمائيل ددي دخوړلو په صورت کي اودس مه کوي، امام احمد او اسحاق وائي چونکه رسول الله داوبن غوبني دخوړلو په صورت کي د اودس حکم کړي دي نو په دي وجه ددي غوبني خوراک ناقض للوضوء دي، البته که خوک داوبن کليجي، پرپوس، گورده، زړه يا لري وغيره اوخوري نو ددي دخوړلو په صورت کي اودس نه ماتيرې ځکه چي پدي څيزونو دغوبني اطلاق نه کيږي او اودس صرف ددي دغوبني په خوړلو ماتيرې ددي باب روايات چي دامام احمد مستدلان دي جمهورو ددينه متعدد جوابات کړي دي.

جواب نمبر (۱)، اداكل دلحوم الابل موجب للوضوء كيدو والاروايات منسوخ دي او ناسخ "كان اخر الامر ينترك الوضوء مهامست النار" روايات دي.

جواب نمبر (۲)، په دي امت داوښانو غوښي حلالې دي او په نورو امتونو حرامې وي ددي اباحت دشكريه اداء كولو دپاره داوښانو دغوښي خوړلو په صورت كي د اودس حكم شوي دي.

جواب نمبر (۳)، په مدينه منوره كي په شروع كي د يهوديانو دتاليف قلب دپاره رسول الله صلي الله عليه وسلم ددوي سره په بعضي امورو كي مشابهنه اختيارولو لكه دبیت الله په خاي مسجد اقصي (بيت المقدس ته مونخ كول وغيره)، او د اوښانو مسئله يوه داسي مسئله وه چي يو طرف ته دعربو محبوب ترين مال اوښان وو او ديو بهترين خيز تشبيه به يي داوښ سره ور كوله بل طرف ته يهوديانو داوښانو نه سخت نفرت كولو ددي وجه دا وه چي يعقوب عليه السلام په يوه بيماري كي نذر منلي وو چي الله تعالي كه ده ته صحت ور كړو نو د اوښ غوښه به نه خوري نو يهوديانو داوښ غوښه په خان حرامه كړي وه نو ددوي په اولاد كي هم ددينه نفرت راروان وو او ديهودو نه په مخالفت كولو كي دفتني خطر وه او كه پليته يي گرځولي وي نو مشركين خرابيدل پس په دي وجه رسول الله صلي الله عليه وسلم په دغه وخت كي د اودس كولو حكم او كړو چي خوړلي يي شي مگر ددي دخوړلو نه پس به اودس كوي روسته چي كله دا علت ختم شو او د "خالفوا اليهود" اعلانات اوشول نو داودس كولو حكم منسوخ شو لكه څنگه چي ديهوديانو سره نور ممانعتونه ممنوع او گرځيدل.

جواب نمبر (۴)، وضوء په دوه قسمه دي يو وضوء شرعي دي او بل لغوي دي شرعي وضوء هغه دي كوم چي دمونخ دپاره شرط دي او لغوي وضوء دمخ لاس وينخلو ته وائي او دلته هم دا معني مراد دي كما مر.

سوال: كه وضوء لغوي مراد وي نو بيا داوښانو او چيلو دغوښي په خوړلو كي فرق كول نه وو پكار؟

جواب دادي په دي كي فرق دي ځكه چي داوښانو غوښي دخوړلو په صورت كي دلاسونو وينخل عي وجه التاكيد مستحب دي مگر دچيلو دغوښي دخوړلو په صورت كي دلاسونو وينخل نفس مستحب دي ځكه چي داوښانو په غوښه كي څلښت زيات وي په خلاف دچيلو دغوښي ځكه چي په دي كي كم وي، دويمه وجه داستحباب داده چي دجاهليت په دور كي خلقو دنظافت خيال نه ساتلو نه به يي غر غره كوله او نه به يي خلال كولو او غوښه به يي په شو كولو خوړله نو په غاښونو كي دغوښي پاتي كيدل يو يقيني خبره ده دا رنگي چونكه داوښانو په غوښه كي څلښت زيات وي نو لاسونه هم څلښت كوي نو استحبابا ددي دخوړلو

په صورت کي د اودس حکم او شو دپاره دنظافت په دي کي مزید سابقه توجیحات هم کیدی شي.

علامه ابن قیم اعتراض کړي دي چي دا حدیث څنگه ناسخ گرځیدی شي دلحوم الابل دخوړلو په صورت کي د اودس کولو دپاره ځکه چي لحوم الابل داور په وجه ناقض نه وي بلکه دلحوم الابل کیدو په وجه ناقض وي مگر په حدیث کي صرف ترك الوضوء، مما غیرت النار ذکر راغلي دي او د اوبن غوښه که خامه هم اوخوړلي شي نو ناقض بالوضوء، دي ځکه چي حدیث مطلق دي او عام دي حامي غوښي ته هم شامل دي.

جواب: کچري تاسو روایت لره په خامي او پخي غوښي دواړو باندي حمل کړی نو بیا دلحوم الابل په لیدلو اوبوي کولو او لاس لگیدو سره هم اودس ماتیدل پکار دي او حال دادي چي تاسو ددي قائل نه یی بلکه دي لره په متعارف حمل کوی او متعارف خو د اوبانو دپخي غوښي خوړل دي نه چي دحامي جوړولو لهذا دا روایت دجابر رضي الله عنه په روایت منسوخ دي.

"قال ابو عيسى" مقصد دامام ترمذي دادي چي روایت د عبد الله دري شاگردانو نقل کړي دي اول اعمش، دويم حجاج بن ارطاة، دريم عبیده، بیا د اعمش په روایت کي دي چي دا روایت دبراء بن عازب دمسنداتو نه دي او د حجاج په روایت کي دي چي دا روایت داسيد بن حضير دمسنداتو نه دي او په یو بل روایت کي دحجاج شاگرد حماد بن سلمه هم دا روایت داسيد بن حضير په مسنداتو کي شمیرلي دي مگر په دي کي د عبد الله بن عبد الرحمن عن ابيه ذکر کوي والصحيح عبد الله بن عبد الرحمن عبیده دي لره د ذي العزة نه نقل کوي، امام ترمذي وائي چي په دي باب کي صرف دوه صحيح روايتونو دي چي یو روایت دجابر دي کوم چي په مسلم کي دي او یو روایت دبراء بن عازب دي کوم چي ورته اعمش نقل کوي نو د اعمش روایت دحجاج او عبیده په مقابله کي صحيح دي ددي یوه وجه داده چي عبد الرحمن بن ابي يعلي روایت دبراء بن عازب سره متصل دي ځکه چي ددوی ملاقات ثابت دي.

دبراء بن عازب رضي الله عنه دزندګۍ حالات:

نوم براء کنیه ابو عماره او دبنو حارثه سره یي تعلق وو دپلار نوم یي عازب دی دده ماما ابو برده بن نبار چي بدري صحابي دی په عقبه کي اسلام قبول کړی دی او دهغه په برکت سره دهغه په خاندان کي اسلام خور شو او چي مسلمان شونو په مدینه کي یي دمصعب بن عمیر او ابن ام مکتوم رضي الله عنهما نه قرآن یادول شروع کړل په بدر کي براء حاضر شوی وو لیکن دماشوم توب په وجه رسول الله صلي الله عليه وسلم واپس کړی وو (بخاري).

عرض دا چي په احد، خندق، خديبيه، خیبر، او حنین کي یي شرکت کړی دی او دطائف په محاصره حجة الوداع کي یي هم در رسول الله صلي الله عليه وسلم ملګرتیا کړي ده تردی چي په

پنځلس عزواتو کي شريک شوی دی (مسند احمد).

تواضع او عاجزي او انکساري يي امتيازي صفات دي خپل ځان به يي ناچيز گڼلو په کوفه کي يي يو کور جوړ کړی وو او په هغي کي اوسيدو په رواياتو کي به يي ډير احتياط کولو چي دمروياتو شمير يي ۳۰۵ دی ۳۲ متفق عليه دي په احاديثو نقل کولو کي به يي دا احتياط په مناسبت وئيل "ماكل الحديث سمعناه من رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يحدثنا اصحابنا عنه كانت شغلنا عنه رعية الابل، مسند احمد".

يعني څومره احاديث چي زه بيانوم په هغي کي دا ضروري نه ده چي ټول مي دي در رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي مونږ څو به اوبښان څرول نو په دي وجه به هر وخت در رسول الله په خدمت کي حاضریدی نشو.

٦١- بَابُ الْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ

٨٢- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ بُسْرَةَ بِنْتِ صَفْوَانَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَلَا يُصَلِّ حَتَّى يَتَوَضَّأَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأُرْوَى ابْنَةُ أَنَيْسٍ، وَعَائِشَةُ، وَجَابِرٌ، وَزَيْدُ بْنُ خَالِدٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ: هَكَذَا رَوَاهُ غَيْرُ وَاحِدٍ مِثْلَ هَذَا، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ بُسْرَةَ. (١)

ترجمه: د بسرې بنت صفوان بيان دی چي رسول الله فرمائيلى دي: څوک چي دخپلي شرمگاه سره لاس ولگوي نو چي ترڅو يي اودس نه وي کړی تر هغي دي مونږ نه کوي امام ترمذي وايي دبسرې حديث حسن صحيح دی.

او په دي باب کي د ام حبيبې، ابو ايوب، ابو هريره، اروى بنت انيس، عائشه، جابر، زيد بن خالد، او عبد الله بن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي بعضي راويانو دا روايت د هشام بن عروه نه او هغه دخپل پلار نه او هغه دبسرې نه نقل کړی دی.

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٤٠ (١٨١). سنن النسائي/ الطهارة ١١٨ (١٢٣). والغسل ٣٠ (١٣٤). سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٣ (٢٤٩).

(تحفة الأشراف: ١٥٤٨٥). موطا امام مالک/ الطهارة ١٥ (٥٨) مسند احمد (٦/٣٠٦). سنن الدارمي/ الطهارة ٥٠ (٣٠٤).

د راوي حالات : (بسرة بنت صفوان) بضم الموحدة وسكون السين صحابية لها سابقة وهجرة عاشت إلى ولاية معاوية (تحفة الاحوذى).

٨٣- وَرَوَى أَبُو أُسَامَةَ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَرْوَانَ، عَنْ بُسْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ بِهَذَا. (١)

ترجمه : ابو اسامه او بعضي كسانو دا حديث په دي سند نقل كړى دى هشام بن عروه عن ابيه عن مروان بن بسره عن رسول الله صلى الله عليه وسلم
د راوي حالات : تقدم ذكرها قريبا فيما قبل.

٨٤- وَرَوَى هَذَا الْحَدِيثَ أَبُو الزِّنَادِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ بُسْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ بُسْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ الْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَأَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثُ بُسْرَةَ، وَقَالَ أَبُو زُرْعَةَ: حَدِيثُ أُمِّ حَبِيبَةَ فِي هَذَا الْبَابِ صَحِيحٌ، وَهُوَ حَدِيثُ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ عَنَبَسَةَ بِنِ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَمْ يَسْمَعْ مَكْحُولٌ مِنْ عَنَبَسَةَ بِنِ أَبِي سُفْيَانَ، وَرَوَى مَكْحُولٌ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَنَبَسَةَ غَيْرَ هَذَا الْحَدِيثِ، وَكَأَنَّهُ لَمْ يَرِ هَذَا الْحَدِيثَ صَحِيحًا. (١)

^١ سنن ابى داود/ الطهارة ٤٠ (١٨١)، سنن النسائي/ الطهارة ١١٨ (١٦٣)، والغسل ٣٠ (١٣٤)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٣ (٦٤٩) (تحفة الأشراف : ١٥٤٨٥)، موطا امام مالك/ الطهارة ١٥ (٥٨) مسند احمد (٦/٣٠٦)، سنن الدارمي/ الطهارة ٥٠ (٤٥١)

^٢ سنن ابى داود/ الطهارة ٤٠ (١٨١)، سنن النسائي/ الطهارة ١١٨ (١٦٣)، والغسل ٣٠ (١٣٤)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٣ (٦٤٩) (تحفة الأشراف : ١٥٤٨٥)، موطا امام مالك/ الطهارة ١٥ (٥٨) مسند احمد (٦/٣٠٦)، سنن الدارمي/ الطهارة ٥٠ (٤٥١)

ترجمه : دارنگي دا روايت داسي هم منقول دی ابو الزناد بسنده عن عروة عن النبي صلي الله عليه وسلم او همدا په صحابه کرامو او تابعينو کي د بعضو قول دی، او هم ددي قول قائلين اوزاعي، شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دي.

امام بخاري وايي چي د بسره حديث په دي باب کي د ټولو نه زيات صحيح دی، ابو زرعه وايي د ام حبيب حديث هم په دي باب کي صحيح دی. امام بخاري داهم وايي چي د مکحول سماع د عمرو بن عنبسه نه ثابت نه ده، او مکحول ديو کس نه او هغه د عنبسه نه ددي روايت نه علاوه يو بل روايت هم نقل کړی دی، گويا کي امام بخاري دا روايت صحيح نه گڼي.

تشریح : مس الذكر مسئله د امام ابو حنيفه په نزد ناقض للوضوء نه ده اود طلق بن علي د روايت نه استدلال کوي.

دراوي حالات : تقدم ذکرها قريبا فيما قبل.

٦٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ

٨٥- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا مُلَازِمُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَدْرٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ بْنِ عَلِيٍّ هُوَ الْحَنْفِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "وَهَلْ هُوَ إِلَّا مُضْغَةٌ مِنْهُ؟ أَوْ بَضْعَةٌ مِنْهُ؟". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رُوِيَ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَعْضِ التَّابِعِينَ، أَنَّهُمْ لَمْ يَرَوْا الْوُضُوءَ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ، وَهُوَ قَوْلُ أَهْلِ الْكُوفَةِ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَهَذَا الْحَدِيثُ أَحْسَنُ شَيْءٍ رُوِيَ فِي هَذَا الْبَابِ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ أَيُّوبُ بْنُ عُثْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ جَابِرٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِ الْحَدِيثِ فِي مُحَمَّدِ بْنِ جَابِرٍ، وَأَيُّوبَ بْنِ عُثْبَةَ، وَحَدِيثِ مُلَازِمِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَدْرٍ، أَصَحُّ وَأَحْسَنُ. (١)

ترجمه : د طلق بن علي رضي الله عنه نه روايت دی فرماني چي رسول الله د عضو تناسل په سلسله کي او فرمايل: دا خود جسم يوه لکچي دار ټکړه ده.

امام ترمذي وايي په دي سلسله کي د ابو امامه رضي الله عنه نه هم يو روايت وارد دی، بعضي صحابه کرامو او بعضي تابعينو هم پدي قول کړی دی چي د عضو تناسل په مسه کولو اودس نه ماتيري او همدا د اهل کوفه او ابن مبارک قول دی، ددي باب په مروي احاديث کي د ټولو نه

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٤١ (١٨٢)، سنن النسائي/ الطهارة ١١٩ (١٦٥)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٦٢ (٢٨٢) (تحفة الأشراف:

زيات عمده او قوي روايت همدادي ابو ايوب عتبه او محمد بن جابر هم دا روايت د قيس بن طلق نه د عن ابيه په سند سره نقل كړي دي ، بعضي محدثينو په محمد بن جابر او ايوب بن عتبه باندې كلام كړي دي ، د ملازم بن عمرو روايت كوم چي د عبد الله بن بدر نه نقل كړي دي د ټولو نه عمده او صحيح ترين روايت دي

تشرېح : دا باب د مقابل باب مقابل دي او په دي كي د احنافو د پاره دليل دي د دلائلو تفصيل په تعليمات محمدي كي مذكور دي

د ابو امامه اياس بن ثعلبه حارثي رضي الله عنه حالات

نوم اياس ليكن د بعضو په نزد دده نوم عبد الله بن ثعلبه وو او ددي برعكس ثعلبه بن عبد الله هم ونيلى شوى دى كنيه يي ابو امامه وه او د پلار نوم يي ثعلبه يا عبد الله وو او د قبيله خزرج سره يي تعلق وو دده نه دوه يا دري روايتونه منقول دي يو په بخاري كي دي او يو په مسلم كي

٦٣_ بَابُ مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْوُضُوءِ مِنَ الْقُبْلَةِ

٨٦_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَهَنَّاذُ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، وَمَخْمُودُ بْنُ غِيلَانَ، وَأَبُو عَتَّارٍ الْحَسِينُ بْنُ حُرَيْثٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " قَبَّلَ بَعْضَ نِسَائِهِ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ، قَالَ: قُلْتُ: مَنْ هِيَ إِلَّا أَنْتِ، قَالَ: فَضَحِكْتُ ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رُوِيَ نَحْنُ هَذَا، عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَأَهْلِ الْكُوفَةِ، قَالُوا: لَيْسَ فِي الْقُبْلَةِ وَضُوءٌ، وَقَالَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: فِي الْقُبْلَةِ وَضُوءٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَإِنَّمَا تَرَكَ أَصْحَابُنَا حَدِيثَ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا، لِأَنَّهُ لَا يَصِحُّ عِنْدَهُمْ لِحَالِ الْإِسْنَادِ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ الْعَطَّارَ الْبَصْرِيَّ يَذْكُرُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمَدِينِيِّ، قَالَ: ضَعَّفَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ هَذَا الْحَدِيثَ جَدًّا، وَقَالَ: هُوَ شَبَهُ لَا شَيْءَ، قَالَ: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يُضَعِّفُ هَذَا الْحَدِيثَ، وَقَالَ: حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عُرْوَةَ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبَّلَهَا وَلَمْ يَتَوَضَّأْ، وَهَذَا لَا يَصِحُّ أَيْضًا، وَلَا نَعْرِفُ

لِإِبْرَاهِيمَ النَّبِيِّ سَمَاعًا مِنْ عَائِشَةَ، وَلَيْسَ يَصِحُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْبَابِ شَيْءٌ.^(١)

ترجمه : د عائشه رضي الله عنها نه مروی دی چي رسول الله پخپلو بیانو کي کومه یوه بی بی ښکل کړه او بیا مونځ ته روان شو او او نوي اودس یې ونکړو، عروه وایي چي ما خپلي ترور عائشي ته وویل شاید هغه به ته وی نو ام المؤمنین په خندا شوه.

امام ترمذي وایي په صحابه کرامو او تابعینو کي د ډیرو کسانو نه داسي اقوال مروی دي، او همدا د سفیان ثوري او اهل کوفه قول هم دی، چي په ښکلولو اودس نه واجب کیږي، مگر مالک بن انس، اوزاعي، شافعي، احمد او اسحاق بن راهویه (رحمهم الله) وایي په ښکلولو اودس ماتیري او همدا قول د بعضي صحابه کرامو او بعضي تابعینو هم دی.

زمونږ علماؤ د عائشه په حدیث کوم چي د رسول الله نه مروی دی صرف په دي وجه عمل ندي کړي چي داد سند په اعتبار درست نه دی، يحيى بن سعيد القطان یې تضعیف کړی دی، وایي چي دا روایت لیس بشيء دی، اود امام بخاري نه مي هم د دي روایت تضعیف اوریدلی دي، وایي چي د حبیب بن ثابت سماع د عروه نه ثابت نه ده، دارنگي ابراهیم تیمي هم د عائشه نه روایت نقل کړی دی چي رسول الله بوسه واخستله او او نوي اودس یې ونکړو، لیکن دا روایت هم صحیح نه دی، ځکه چي د عائشي نه د ابراهیم سماع مونږ ته معلومه نه ده، او په دي باب کي هیڅ یو روایت در رسول الله صلي عليه وسلم نه په صحیح درجه ثابت نه دی.

حل لغات : يُقْبَلُ: قبل يُقْبَلُ تقبيلًا د باب تفعیل نه په معني دمسه کولو، اوچا لره دخکولو په معني دي.

تشریح : په مسئله د مس المراءه کي هم اختلاف دی چي دا ناقض الوضوء ده او کنه په دي باره کي دوه مذاهب دي:

- (١) مذهب د ائمه ثلاثه په نزد ناقض للوضوء دي.
- (٢) مذهب د امام ابو حنیفه دی دده په نزد ناقض للوضوء نه دي. دلائل د جانبینو او موازنه بین الأدلة په مطولاتو او مباحثو د فقهاؤ کي مذکور ده، من ارادها فليراجع.

٦٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الْقِيءِ وَالرَّعَافِ

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٦٩ (١٤٩-١٨٠). سنن النسائي/ الطهارة ١٢١ (١٤٠). سنن ابن ماجه/ الطهارة ٦٩ (٥٠٢). (تحفة

الأشراف: ١٤٣٤). مسند احمد (٦/٢٠٤).

په قی او په پوزي جاري کیدو باندې داودس ماتیدو بیان

۸۷- حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ أَبِي السَّفَرِ وَهُوَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَمْدَانِيُّ الْكُوفِيُّ، وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ: حَدَّثَنَا، وَقَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ حُسَيْنِ الْمُعَلِّمِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرِو الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَعِيشَ بْنِ الْوَلِيدِ الْمَخْزُومِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "قَاءَ، فَأَفْطَرَ، فَتَوَضَّأَ، فَلَقِيتُ ثَوْبَانَ فِي مَسْجِدِ دِمَشْقَ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: صَدَقَ أَنَا صَبَبْتُ لَهُ وَضُوءَهُ". قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَقَالَ إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ: مَعْدَانُ بْنُ طَلْحَةَ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَابْنُ أَبِي طَلْحَةَ أَصَحُّ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَقَدْ رَأَى غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَغَيْرِهِمْ مِنَ التَّابِعِينَ، الْوُضُوءَ مِنَ الْقِيءِ وَالرُّعَافِ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: لَيْسَ فِي الْقِيءِ وَالرُّعَافِ وَضُوءٌ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ، وَقَدْ جَوَّدَ حُسَيْنُ الْمُعَلِّمِ هَذَا الْحَدِيثَ، وَحَدِيثُ حُسَيْنِ أَصَحُّ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ، وَرَوَى مَعْمَرٌ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ فَأَخْطَأَ فِيهِ، فَقَالَ: عَنْ يَعِيشَ بْنِ الْوَلِيدِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ الْأَوْزَاعِيَّ، وَقَالَ: عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، وَإِنَّمَا هُوَ: مَعْدَانُ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ. (١)

ترجمه: د ابو الدرداء رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم قی او کړو نور وږه یې ماته کړه او اودس یې او کړو معدان وائي چي بیا ما د ثوبان رضي الله عنه سره دمشق په جامع مسجد کي ملاقات او کړو او ددي خبري ذکر مي ورته او کړو هغه او وویل چي ابو الدرداء رښتیا وئيلي دي او خاص ما په رسول الله صلي الله عليه وسلم باندې اوبه اړولي وي.

امام ترمذي وائي په صحابه کرامو او تابعينو کي د ډيرو اهل علمو رائي داده چي په قی او پوزي جاري کیدو باندې اودس ماتیدو او همدا د سفیان ثوري او ابن مبارک او امام احمد او اسحاق بن راهویه رحمهم الله قول دي او بعضي اهل علم وائي چي د قی او د پوزي جاري کیدو په صورت کي اودس نه ماتیدو دا امام مالک او امام شافعي قول دي د حدیث د سندونو ذکر

^١ سنن ابی داود/ الصوم ٢٢ (٢٣٩١). (تحفة الأشراف: ١٠٩٦٣). مسند احمد (٥/١٩٥ و ٦/٢٢٣). سنن الدارمی/ الصوم ٢٣

کولو نه پس امام ترمذي وائي چي دحسين المعلم راوي حديث په دي باب کي دټولومروي احاديثو نه زيات صحيح دي.

حل لغات : يلقي : يلقي دباب افعال نه معني غورخول او په مجردو کي دسمع نه لقي يلقي په معني دملاقات کولو، القى يلقي القاء د باب افعال نه ناقص يا يي دي معني يي غورخيدل دي.

تشریح : دقي کولو او پوزي جاري کيدو په وجه د اودس په ماتيدو کي دفعهاؤ اختلاف د انسان د بدن نه خارجيدونکي خيز عموماً په دوه قسمه دي اول هغه خيز دي چي طاهروي او خارج من غير السبيلين وي لکه اوبسکي، خوله وغيره دا پخپله هم پاکي دي او ددي په وتلو اودس هم نه ماتيري.

(۲) هغه خيزونه دي کوم چي نجس دي او د سبيلين نه خارجيږي لکه وړو کي او لوي اودس ماتي وغيره دا خيزونه پخپله هم بالاتفاق نجس دي او ددي په خروج باندي نقض د وضوء هم بالاتفاق لامي دي.

(۳) هغه خيزونه دي کوم چي ناپاک دي ليکن دغير سبيلين نه خارجيږي لکه چي دزخم نه وينه لاره شي او يا پوزه جاري شي يا خوک دويني يا دخوراک قي په ډکه خوله او کړي په دي خيزونو اودس ماتيدو باره کي علماؤ کي اختلاف دي.

احناف او حنبلين وائي دا رنگي دعيني په قول دعشره مبشره همدا مذهب دي چي نجاست خارج من غير السبيلين ناقض للوضوء دي، او دشوافع او مالکيانو په نزد نجاست خارج من غير السبيلين ناقض للوضوء نه دي لهذا قي او رعا ف ناقض للوضوء نه دي.

احناف او حنابله دحديث الباب نه استدلال کوي چي "ان رسول الله صلي الله عليه وسلم قاء فتوضاء طريقه استدلال داده چي فاء دسببيت دپاره دي لهذا قي سبب د اودس دي او ظاهره ده چي د توضاء ترتيب په قاء باندي دي او ضابطه داده چي کله کوم حکم مشتق وي نو همدا حکم به مبداء داشتقاق وي او دقاء مبداء داشتقاق قي دي لهذا قي ناقض للوضوء دي ليکن احناف دا شرط لگوي چي کله قي ملء الفم وي او خالص بلغم نه وي.

اعتراض: په حديث کي صرف دقي ناقض للوضوء کيدل ثابت دي او درعا ف ناقض للوضوء کيدل ثابت نه دي.

جواب: چونکه قائل بالفضل هيخوك نشته دچا په نزد چي ناقض للوضوء وي دهغوي په نزد دواړه ناقض للوضوء دي او دچا په نزد چي ناقض للوضوء نه دي دهغوي په نزد دواړه ناقض للوضوء نه وي او همدا وجه ده کله چي ديو خيز ناقض للوضوء کيدل ثابت شي نو ددويم خيز ناقض للوضوء کيدل هم ثابت شول او حديث الباب دسند په اعتبار دومره قوي دي چي امام

احمد دخيلو ملگرو نه په دي مسئله کي جدا شوي دي او وائي چي که وينه زياته لاره شي يا قي زيات وي نو اودس ماتيري.

دليل نمبر (۲) په ابن ماجه کي دعائشه رضي الله عنها دا حديث دي "اذا صلي احدكم فأحدث فاليتمشك علي انفه ثم لينصرف" يعني په تاسو کي چي دچا اودس مات شي او مونځ کوي نو دهغه دپاره اول دا پکار دي چي پوزه بنده کړي او بيا دي دمونځ نه لاره شي ددينه معلومه شوه چي پوزه جاري کيدل حدث وي او که ناقض للوضوء نه وي نو رسول الله به منصرف ته دا حيله ولي خودله.

دليل نمبر (۳) ابن ماجه په باب ماجاء في البناء علي الصلوة کي دعائشه رضي الله عنها نه حديث نقل کړي دي "قالت قال رسول الله صلي الله علي وسلم من اصابه قيء او رعاف" الخ، ددينه هم معلومه شوه چي قي او رعاف وغيره (کوم چي خارج من غير سبيلين دي) ناقض للوضوء دي.

دليل نمبر (۴) حديث دمستحاضه دي "انما ذلك عرق" په دي حديث کي مستحاضه ته د اودس حکم شوي دي رسول الله ددي خيز دناقض للوضوء کيدو په موقعه دسبيلينو هيڅ ذکر نه دي کړي بلکه دم عرق کيدو ذکر يي کړي دي ددينه معلومه شوه چي سيلان دم چي د بدن دهرې حصي نه ناقض للوضوء دي.

دامام مالک او شافعي دليل (۱) ددوي دټولو نه لوي دليل په ابو داود باب الوضوء من الدم کي ديو مهاجر او انصاري هغه حصه ده کومه چي په غزوه ذات الرقاع کي پيښه شوي ده دانصاري نوم عباد بن بشر وو او دمهاجر نوم عمار بن ياسر وو دوي دواړه رسول الله صلي الله عليه وسلم دشپي په پهر داري اودرولي وو او هغوي دشپي پهر داري پخپل مينځ کي تقسيم کړي وه مهاجر اوده شو او انصاري پهره شروع کړه او په نفل مونځ اودريدو بل طرف ته دشمن دموقعي په تلاش کي وو هغوي چي کله انصاري لره په نفل مونځ کي مشغول اوليدو نو په غشي يي اوويشتلو کوم لره چي انصاري راوويستلو بيا يي په دويم غشي اوويشتلو او بيا يي په دريم باندي مگر هغه خپل مونځ جاري اوساتلو او بيا يي خپل ملگري رابيدار کړو هغه چي هر کله دخپل انصاري ملگري حالت اوليدو نو ويي وئيل زه دي مخکي ولي نه بيدارولم نو هغه

اوونيل "كنت في قراءة سورة اقراها فلم احب اقطعها" يعني زه ديو صورت په لوستلو کي مصروف وم دکوم قطع کول چي زما زړه نه غوښتل دوي ددي حديث نه داستدلال کولو په حال کي وائي چي سيلان دم ناقض نه دي کچري ناقض وي دغه انصاري اصحابي به خپل مونځ قطع کړي وي او مونځ به يي جاري نه وو ساتلي.

جواب: احناف اعتراض کوي چي دا قصه خو دشوافعو هم خلاف ده خکه چي ددي صحابي وينه به دده په جامو باندي هم راغلي وي او دده په بدن به هم لگيدلي وي په کومي چي دده جامي او بدن نجس شو نو په دي اعتبار سره ددي انصاري مونځ دشوافعو په نزد باندي هم کيدل نه دي پکار "فما هو جوابکم هاهنا فهو جوابنا" حافظ عراقي وائي چي دعدم نقض دپاره دا قصه ډير مضبوط دليل دي مگر زمونږ سره دا حنافو دا اعتراض هيڅ جواب نشته لهذا دلته دا حنافو اعتراض بر حال پاتي دي.

امام بخاري په دي باندي هم استدلال کړي دي قال الحسن ما زال المسلمون يصلون في جراحاتهم "دحسن قول دي دمسلمانانو دا مسلسل عمل راروان دي چي په زخمي حالت کي به يي مونځ کولو بخاري باب من لم يري الوضوء الا من المخرجين القبل والدبر، امام بخاري په دي مقام کي بعضي نور اقوال هم نقل کړي دي ددي اجمالي جواب دادي چي په اختلافي مسائلو کي د مخالف جمله اقوالو ترجيح کول لازمي نه وي. دا حنافو طرفه ددي توجيه جوابات دادي.

جواب نمبر (۱) دا دصحابي خپل اجتهاد دي او استدلال هله تام وي کله چي ستاسو در رسول الله په وړاندي دا کار شوي وي او هغه تقرير کړي وي لهذا دا واقعه دا حديث مرفوعه په مقابل کي قابل داستدلال نه ده.

جواب نمبر (۲) ددي قصي دالفاظو نه معلومېږي چي دي صحابي خپل مونځ دسورة پوره کولو دپاره جاري ساتلي وو.

جواب نمبر (۳) دا واقعه سنداً کمزوري ده امام بخاري په يذکر سره ذکر کړي ده او کله چي امام بخاري په مجهوله صيغه يوشې ذکر کړي په دي کي دهغي ضعف ته اشاره وي.

جواب نمبر (۴) دا يوه واقعه جزئيه ده او نور روايات قواعد کليه دي او ترجيح قاعده کليه لره وي.

جواب نمبر (۵) دا غلبه داستغراق په حالت کي شوي وه چي صحابي په قرائت کي دومره مشغول وو چي پته ورته هم اونه لگيده چي وينه وتلي ده او کنه ده او دي طرف ته يي ذهن منتقل نشو چي دم خارج من غير سبيلين ناقض للوضوء دي او کنه دي په ابوداود کي دي چي کله دويم صحابي پاڅيدو نو هغه او وئيل چي زه دي مخکي ولي نه بيدارولم هغه او وئيل چي زه په يو داسي خيز کي مشغول وم چي دهغي دمکمل کولو نه مخکي په مينځ کي پريخودل ما مناسب نه گنرل ددي نظير واقعه دعلي رضي الله عنه ده چي دهغه پنډې په غشي لگيدلي وه او دمونځ په حالت کي وو.

امام ابو حنيفه دا قيد خكه لگوي تردي چي دمعي نه ددي منبت كيدل متحقق شو كوم چي محل دنجاست دي او كه ددينه كم وي نو بيا دمعي نه ددي منبت كيدل نه متحقق كيږي دويمه وجه داده په دي سلسله كي دواړه قسمه روايات راغلي دي بعضي مطلقا ناقض للوضوء دي او بعضي كي دعدم نقض ذكر دي نو دملء الفم قيد يي خكه اولگولو چي په احاديثو كي جمع او تطبيق راشي او هغه داسي كه قليل وي نو ناقض نه دي او كه كثير وي نو ناقض به وي.

"وروي معمرو هذا الحديث عن يحيى بن كثير فاحطاء فيه" دمعمرو نه دلته دري خطاگاني شوي دي (۱) ديعحي بن كثير نه پس داوزاعي ذكر نه كولو او اوزاعي ديعحي استاذ دي، دويم دمعدام بن ابو طلحه په خاي خالد بن معدان وئيل هم خطاء ده (۳) ديعيش بن وليد او معدان په مينخ كي په سند كي عن ابيه واسطه نه ذكر كول هم يوه خطاء ده همداوجه ده چي مصنف دمعمرو روايت مرجوح گرځولي دي او ددي په مقابل كي يي دحسين بن معلم روايت راجح گرځولي دي خكه چي دحسين په روايت كي خطاگاني نشته (معمرو او حسين دواړه ديعحي شاگردان دي).

دابو ادريس خولاني حالات:

نوم عائذ الله كنيه ابو ادريس نسبت خولاني دده ولادت دعزوه حنين په كال شوى دى او په كيارو تابعين كي شميرلى شوى دى او په شام كي دابو الدرداء رضي الله عنه نه پس دټولو نه لوي عالم وو چي په اتيا هجري كي وفات شوى دى.

٦٥_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ بِالنَّبِيذِ

په نبيذ د اودس كولو بيان

٨٨_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا شَرِيكَ عَنْ أَبِي فَرَاةَ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: سَأَلَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا فِي إِذَاوتِكَ؟ فَقُلْتُ: نَبِيذٌ، فَقَالَ: تَبَرُّةٌ طَيِّبَةٌ وَمَاءٌ طَهُورٌ، قَالَ: فَتَوَضَّأَ مِنْهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَإِنَّمَا رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبُو زَيْدٍ رَجُلٌ مَجْهُولٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، لَا تُعْرَفُ لَهُ رِوَايَةٌ غَيْرُ هَذَا الْحَدِيثِ، وَقَدْ رَأَى بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ الْوُضُوءَ بِالنَّبِيذِ، مِنْهُمْ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ وَغَيْرُهُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: لَا يُتَوَضَّأُ بِالنَّبِيذِ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَقَالَ إِسْحَاقُ: إِنْ ابْتُلِيَ رَجُلٌ بِهَذَا فَتَوَضَّأَ

بِالنَّبِيذِ وَتَيَّمَمَ أَحَبُّ إِلَيَّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَوْلُ مَنْ يَقُولُ: لَا يُتَوَضَّأُ بِالنَّبِيذِ أَقْرَبُ إِلَى الْكِتَابِ وَأَشْبَهُهُ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا (النساء: ٤٣). (١)

ترجمه: د عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم راته اوفرمايل ستا په مشكيزه كي څه دي ما عرض او كړو چي نبيذ دي راته يي اوفرمايل كجوري هم پاكي دي او اوبه هم پاكي دي او په همدې يي اودس او كړو. امام ترمذي وائي ابوزيد دمحدثينو په نزد مجهول راوي دي ددې حديث نه علاوه نور روايات دهغه نه مشهور نه دي.

د بعضي اهل علمو رائي ده چي په نبيذ باندي اودس جائز دي چي يو په هغوي كي سفيان ثوري دي او د بعضي اهل علمو قول دي چي په نبيذ اودس جائز نه دي دا دامام شافعي او احمد او اسحاق قول دي اسحاق بن راهويه وائي كه څوك دي كار كولو ته مجبور كړي شي نو په نبيذ دي اودس او كړي او بيا دي تيمم او كړي دا كار زما په نزد زيات بهتر دي او څوك چي په نبيذ اودس كول جائز نه گنري دهغوي قول قرآن ته زيات قريب او قرين دقياس دي ځكه چي الله تعالي فرمايلي دي "فان لم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا" كله چي تاسو اوبه نه مومي نو په پاكه خاوره تيمم او كړئ (النساء ٤٣).

حل لغات: جهلي: جهل يجهل جهلا دسمع نه معني ناپوهي صفت يي جاهل او مجهول راځي اود باب تفعل نه په تكلف سره ځان جاهل كول خطيئ: خطا يخطي خطاء معني غلطي كول. **تشرېح:** نبيذ: فعيل وزن دي او داسم مفعول به معني دي معني يي غورځولي شوي ده او په اصطلاح كي نبيذ هغه اوبو ته وييلي شي په كومو كي چي كجوري يا اوچ انگور وغيره واچولي شي او دي څيزونو په اوبو كي خوند پريخودلي وي او اوبه يي خوږي كړي ويبي. دنبيذ اوبو باره كي مذاهب دفعهاو.

(١) تمام ائمه په دي متفق دي چي دكجورو دنبيذ نه علاوه په نورو نبيذونو اودس كول جائز نه دي.

(٢) او په كومو اوبو كي چي كجوري يا اوڅكي واچولي شي او په اوبو كي ددي اثر نه وي ظاهر شوي نو په دي اودس بالاتفاق كول جائز دي.

(٣) او كه كجوري په اوبو كي پستي شوي وي او اوبه يي تينگي كړي وي يا په دي كي نشه پيدا شوي وي نو بالاتفاق په دي باندي اودس كول جائز نه دي.

¹ سنن ابى داود/ الطهارة ٢٢ (٨٢). سنن ابن ماجه/ الطهارة ٢٤ (٢٨٢). (تحفة الأشراف: ٩٦٠٣). مسند احمد (١/٢٠٢).

قال الشيخ الألباني: ضعيف. ابن ماجه (٣٨٤). // ضعيف أبى داود (٨٤/١٤).

(۴) که دکجورو اثر په اوبو کي ظاهر شوي وي يعني اوبه خوږي شوي وي مگر دا اوبه بهيدونکي وي او پخي شوي هم نه وي نو په دي باندي د اودس کولو په جواز او عدم جواز کي اختلاف دي.

دائمه ثلاثه او امام ابو يوسف په نزد په دي باندي اودس کول جائز نه دي ځکه چي ارشاد الهي دي "فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا" او نبیذ ته اوبه نشي وئيلي کيدي ځکه په دي باندي اودس جائز نه دي او تيمم ضروري دي.

دامام ابو حنيفه نه په دي مسئله کي څلور اقوال دي.

(۱) په نبیذ اودس ضروري دي او تيمم جائز نه دي.

(۲) اودس او تيمم دي دواړه جمع کړي او دا جمع کول مستحب دي او د اسحاق بن راهويه همدا قول دي.

(۳) دواړه به جمع کوي او جمع کول واجب دي دامام محمد هم دا قول دي.

(۴) دا قول دامام صاحب دائمه ثلاثه دپاره سره موافق دي يعني په دي اودس جائز دي او تيمم

دي او کړي او همدا مبتداء به قول دي او په دي باندي فتوي ده پس دمبتداء به قول مطابق هيڅ اختلاف پاتي نشو په دي وجه په مسئله کي زيات بحث ضروري نه دي مگر په دي اعتبار بحث

ضروري دي چي دسابقه اقوالو څه دليل دي او ددي دلائلو نه امام صاحب څنگه رجوع کړي وه.

عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم رانه تپوس او کړو ستا په لوبني کي څه دي؟ ما عرض او کړو اي دالله رسوله نبیذ دي رسول الله او فرمايل دا خو

پاکي کجوري او پاکونکي اوبه دي او بيا يي په همدې اوبو اودس او کړو.

امام ترمذي دا حديث مختصر بيان کړي دي تفصيلي واقعه داده چي په مکي دور کي يي يوه

شپه دماخوستن دموخ نه پس نبي كريم صلي الله عليه وسلم ابن مسعود رضي الله عنه ته

دپاتي کيدو حکم او کړو بيا دشيپي دڅه حصي تيريدونه پس ابن مسعود رضي الله عنه نبي

عليه السلام دخان سره قبرستان ته روان کړو او حجرون طرف ته لاړل دمکي دابادي دختמידونه

پس يي ابن مسعود په يوځاي کي کينولو او دهغه نه يي گيرچاپير يوه گول دائره جوړه کړه او

ورته يي او فرمايل په هيڅ حال کي هم ددي دائري نه بهر مه اوځه او رسول الله يواځي وړاندي

لاړو يوه شيبه پس ابن مسعود رضي الله عنه او کتل چي ډير عجيب او غريب خلق هغه طرف ته

روان دي کوم طرف ته چي رسول الله صلي الله عليه وسلم تلي دي دابن مسعود بيان دي چي

ماسره در رسول الله په باره کي خطر پيدا شوه او او دغه طرف ته مي دتلواراده او کړه مگر

در رسول الله تاکيد را ياد شو مگر او در يدم بيا چي کله شپه صبا کيدو ته نزدي شوه دابن مسعود

بيان دي چي دا کسان مي دواپسي تلو په حالت کي اوليدل او يوه شيبه پس رسول الله صلي

الله عليه وسلم را ورسيدو او تپوس يي او کړو تاسره په لوبني کي څه دي ابن مسعود وائي چي

ما عرض او کړو اي دالله رسوله نبیذ دي رسول الله او فرمائیل دا خو پاکي کجوري او پاکونکي اوبه دي او بيا يې په همدې اوبو اودس او کړو ابن مسعود وائي چي په دي دوران کي مي ورته تپوس او کړو چي دا خلق څوک و و راته يې او فرمائیل دنصيبين مقام جنات وو دهغوی په درخواست هغوی ته ددين خودلو دپاره تلي وم.

په دي حديث دري اعتراضات شوي دي مگر دتولو نه معقول جوابات شوي دي او په همدې وجه دا حديث قابل داستدلال دي.

اولني اعتراض دادي چي ددي حديث يو راوي ابوزيد دي او ابوزيد مجهول دي مجهول العين هم دي او مجهول الحال هم دي، مجهول الحال هغه راوي وي چي ائمه دجرحي تعديل نه په هغه جرح کړي وي او نه يې دهغه توثيق کړي وي او مجهول العين هغه راوي دي دچا نه روايت کونکي صرف يو راوي دي ابوزيد مجهول الحال دي ځکه چي علماؤ نه دده توثيق کړي دي او نه يې ورباندي جرح کړي ده او مجهول العين هم دي ځکه چي دده نه روايت کونکي صرف ابوفزاره دي.

جواب دادي دابوزيد نه روايت کونکي صرف ابوفزاره راشد بن کيسان يواځي نه دي بلکه دده نه ابوروق عطيه بن حارث هم روايت کوي پس ابوزيد مجهول العين نشو همدارنگي دابن مسعود رضي الله عنه نه په روايت کولو کي ابوزيد منفرد هم دي بلکه دده څوارلس متابعين موجود دي هغوی هم دابن مسعود نه دا حديث په دي طريقه نقل کړي دي او مجهول الحال ځکه نه دي چي دصحابه نه روايت کونکو تابعينو دمخکنی طبقی احوال محفوظ کيږي نشو او نه هغه وخت کي ائمه دجرح او تعديل موجود وي او نه دا سلسله شروع شوي ده نو په همدې وجه محدثينو ددي طبقي باره کي چشم پوشي کړي ده لکه دپيشو دجوتي حديث روايت چي ابو کفشه او حنیده کوي او دواړه مجهول الحال دي مگر امام ترمذي ورباندي دحسن صحيح حکم کړي دي.

دويم اعتراض دابوفزاره راوي پته نه لگي چي څوک دي که راشد بن کيسان وي خوتیک دي او که بل څوک وي نو بيا څو يې حال معلوم نه دي.

جواب بالکل راشد بن کيسان دي او صرف احتمالاتو پسي تلل يوه داسي بيماري ده دکومي چي هيڅ علاج نشته.

دريم اعتراض په ليلة الجن کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره دابن مسعود معيت ثابت نه دي دهغه ځوي ابو عبیده ددينه انکار کړي دي.

جواب دا اعتراض هم درست نه دي ماقبل کي صحيح حديث تير شوي دي ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي چي زه په ليلة الجن کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وم او دابو عبیده دانکار توجيه داده چي چرته دجناتو سره ملاقات شوي وو هلته ورسره موجود نه وو.

ابن مسعود خو په لاره کي کينولي شوي وو او په نبیډ د اودس کولو واقعه هم دلته پيښه شوي ده.

(۲) دامام ابو حنيفه درومي قول دليل همدا حديث دي مگر روسته شک پیدا شو چي نبیډ جوړ شوي وو او کنه؟ دارشاد نبوي "تمرّة طيبة وماء طهور" نه معلومیري چي لاته دي جوړ شوي دغه وخت کي کجوري د کجورو په حالت کي وي اوبه د اوبو په حالت کي وي او د کجورو اثر په اوبو کي لاخوړ شوي نه دي نو په دي وجه امام ابو حنيفه دویم قول او کړو او د اودس او تیمم استحبابا جمع کولو قول او کړو بیا دا شک قوي شو نو د دواړو جمع کولو د وجوب قول يي او کړو بیا شک په يقين باندې بدل شو چي دغه وخت کي لا نبیډ جوړ شوي نه وو نو په دي وجه يي خلورم او اخري قول او کړو او ابن مسعود رضي الله عنه ورته نبیډ مجازا ونيلي دي ځکه چي د نبیډ جوړولو دپاره دغه وخت کي کجوري په اوبو کي اچولي کيدي.

: «فإن لم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيباً» (النساء: ۴۳)

: «يا أيها الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة وأنتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون ولا جنباً إلا عابري سبيل حتى تغتسلوا وإن كنتم مرضى أو على سفر أو جاء أحد منكم من الغائط أو لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيداً طيباً فامسحوا بوجوهكم وأيديكم إن الله كان عفوا غفورا»

د حديث دراوي عبد الله بن مسعود رضي الله عنه مختصر حالات:

نوم عبد الله کنه ابو عبد الرحمن او دپلار نوم مسعود او د مور نوم يي ام عبد وه، اسد الغابه کي دده د اسلام راوړو واقعه داسي ليکلي ده چي يوه ورځ رسول الله صلي الله عليه وسلم د ابوبکر رضي الله عنه سره روان وو او عبد الله بن مسعود په لاره کي چيلی څرولي صديق اکبر ورته پي او غوښتل عبد الله ورته او ونيول دا چيلی ما سره امانت دی ځکه يي نشم درکولی رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائيل ايا ستا سره داسي چيلی هم شته چي بچي يي نه وي راوړي عرض يي او کړو هو نو هغه چيلی يي پيش کړه رسول الله ورباندې لاس رابښکل نو غلاند يي د شوه ونه ځکه شوه غرض دا چي دوی دري واړو په مړه خيټه او څکل نو ابن مسعود ددي معجزې د ليدو نه پس مسلمان شو او د دينه پس يي خپل ټول ژوند په خدمت نبوي صلي الله عليه وسلم کي تير کړو (اسد الغابه).

کله چي د مدیني ته هجرت او کړو او راغی نو رسول الله ورته د مسجد نبوي سره متصل يوه ټوټه زمکه ورکړه (طبقات ابن سعد).

په تمامو عزواتو کي رسول الله سره ملگری پاتي شوی دی او د هجرت په شلم کال د کوفي قاضي مقرر شو او لس کاله يي هلته قضاوت او کړو خصوصي اوصاف يي دادي چي د علم سره يي انتهائي شوق وو او د قران کریم د تفسير ماهر هم وو په قرأت کي ورته هم کمال حاصل وو

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورنه پخپله هم قران اوريدلى دى ابن مسعود به دروايت په بيانولو كي دير احتياط كولو او دخپلي زماني دفعهاؤ سردار هم وو شقيق ابن ابراهيم به په مسجد كي ناست وو او دابن مسعود دراوتو انتظار به يي كولو (مسند احمد).
وفات: ۳۲ هجري كي دشپيته كالو په عمر كي وفات شو او عثمان بن عفان رضي الله عنه ورباندي جنازه اوكره او دعثمان بن مزعون په خوا كي دفن كړى شو طبقات ابن سعد مروييات: دده دمرويياتو شمير ۸۴۸ دى ۲۴ متفق عليه دي ۲۱ صرف په بخاري كي او ۳۵ صرف په مسلم كي (تهذيب الكمال ۲۳۴).

۶۶_ بَابُ فِي الْمَضْمَنَةِ مِنَ اللَّبَنِ

دشودو څكلو نه پس دغرغري كولو بيان

۸۹_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَرِبَ لَبَنًا، فَدَعَا بِمَاءٍ، فَمَضْمَضَ، وَقَالَ: "إِنَّ لَهُ دَسْمًا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ، وَأُمِّ سَلَمَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَأَى بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ الْمَضْمَضَةَ مِنَ اللَّبَنِ، وَهَذَا عِنْدَنَا عَلَى الْإِسْتِحْبَابِ، وَلَمْ يَرِ بَعْضُهُمُ الْمَضْمَضَةَ مِنَ اللَّبَنِ. (۱)

ترجمه: د عبد الله ابن عباس بيان دي چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم شوده او څكل او اوبه يي راوغوښتلي او غرغره يي اوكره او بيا يي او فرمايل په دي كي څليښت وي.
امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دسهل بن سعد ساعدي او ام سلمه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي دبعضي اهل علمو قول دي غرغره كول دشودو څكلو په وجه دي او دا حكم زمونږ په نزد مستحب دي.

حل لغات: الدعاء: دعا يدعو دعاء دنصر نه دعوي ودعوة په معني دچغي وهلو، رغبت طلب كولو او مدد طلب كولو دي الدعاء مصدر دي جمع يي ادعية راخي

^۱ صحيح البخاري/الوضوء ۵۲ (۲۱۱)، والأشربة ۱۴ (۵۶۰۹)، صحيح مسلم/الطهارة ۲۴ (۴۵۸)، سنن ابی داود/الطهارة ۴۴

(۱۹۶)، سنن النسائي/الطهارة ۲۵ (۱۸۴)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۶۸ (۴۹۸)، (تحفة الأشراف: ۵۸۴۳)، مسند احمد

تشریح : مذاهب د فقهاء ذي د جمهورو په نزد د شودو څكلو نه پس اودس مستحب دي او امام ترمذي په دي باره كي دري مذاهب بيان كړي دي اولني قول دوجوب دي او دويم قول دجمهورو د استحباب دي او دريم قول د بعضو علماء دي دوي وائي چي مستحب هم نه دي داستحباب دقائلينو دليل حديث الباب دي او دوجوب دقائلينو دليل حديث دام سلمه دي چي ابن ماجه نقل كړي دي "اذا شربتم اللبن فمضمضوا" او په بعضي روايتونو كي مضمضوا من اللبن راغلي دي او په بعضي روايتونو كي دا معلومېږي چي امر داستحباب دپاره دي او دليل په استحباب باندي دادي چي په بعضي وختونو كي رسول الله د شودو څكلو نه پس غږ غږ نه ده كړي

٦٧_ بَابُ فِي كَرَاهَةِ رَدِّ السَّلَامِ غَيْرِ مُتَوَضِّئٍ

بغير داودس نه دسلام جواب وركولو د كراهت بيان

٩٠_ حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الزُّبَيْرِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ الصَّخَّاءِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ "أَنَّ رَجُلًا سَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَبُولُ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَإِنَّمَا يُكْرَهُ هَذَا عِنْدَنَا، إِذَا كَانَ عَلَى الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ، وَقَدْ فَسَّرَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ ذَلِكَ، وَهَذَا أَحْسَنُ شَيْءٍ رُوِيَ فِي هَذَا الْبَابِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ الْبُهَّاجِرِ بْنِ قُنْفُذٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْظَلَةَ، وَعَلْقَمَةَ بْنِ الْفُغَوَاءِ، وَجَابِرٍ، وَالْبَرَاءِ. (١)

ترجمه : د عبد الله ابن عمر رضي الله عنهما بيان دي چي يو كس نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته سلام او كړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم په وړو كي اودس ماتي كولو كي مشغول وونو سلام كونكي ته يي دسلام جواب ورنكړو

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او زمونږ په نزد دسلام جواب ور كول په هغه صورت كي مكروه دي كله چي يو سړي لوي اودس ماتي كوي او يا وړو كي اودس ماتي كوي بعضي اهل علمو ددي همدا تفسير كړي دي دا دتولو نه عمده حديث دي كوم چي په دي باب

^١ صحيح مسلم/الحيض ٢٨ (٢٤٠) . سنن ابى داود/الطهارة ٨ (١٢) . سنن النسائي/الطهارة ٢٢ (٢٤٠) . سنن ابن

ماجه/الطهارة ٢٤ (٢٥٣) . ويأتي عند المؤلف برقم: ٢٤٢٠ (تحفة الأشراف: ٤٦٩٦) (حسن صحيح)

کي راوړلي شوي دي او په دي باب کي دمهاجر بن قنفذ ، عبد الله بن حنظله ، علقمه بن شفواء ، جابر او براء بن عازب رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات : رد یرد ردا واپس کول د باب نصر ينصر نه مستعمل دی

تشریح : د سلام اصول او اداوو او شرائطو باره کي شيخ الحديث مولانا ابو سعيد مرحوم پخپل تفسير الفوائد التفسيرية کي د سورة النساء: په ۸۶ ايت کي اعلي ترين تحقيق کړی دی چي ستاسو دپاره يي لفظ په لفظ نقل کوو:

د سلام دمختلفوا حکامو تذکره

(۱) {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ} [النور: ۲۷]

اي مومنانو دخپلو کورونو نه علاوه پردو کورونو ته بغير داجازت اخستلو نه مه داخلېږئ دا ستاسو په حق کي بهتر دي (او مونږ درته دا نصيحت ددي دپاره کوو) چي شايد تاسو يي ياد اوسائئ.

(۲) {فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مَبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ} (النور: ۶۱)۔

کله چي کورونو ته ورځئ نو په کور کي دننه کسانو ته سلام کوئ دا دالله تعالي دطرفه مبارکه او پاکه تحفه ده او الله تعالي خپل ايتونه په وضاحت سره بيانوي ددي دپاره چي تاسو پوهه شئ.

(۳) {وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا} (النساء: ۸۶)۔

کله چي تاسو ته څوک په مشروع طريقه سلام او کړي نو تاسو په جواب کي دهغي نه په بهترو کلمو سره دهغه جواب او کړئ يا هم هغه شان الفاظ او داي يقينا الله تعالي دهر څيز حساب اخستونکی دی.

(۴) {هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ} {۲۲} {إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ} {۲۵} (الذاريات)

ايا راغلي دي تاته خبر دعزتمندو ميلمنو دابراهيم عليه السلام ؟ کله چي هغوی ده ته راغلي وو نو ويي وئيل سلام نو هغه هم په جواب کي سلام او وئيلو.

(۵) {وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْبَصِيرُ} (مجادله: ۸)

او كله چي دوى تاته درخي نو سلام كوي تاته په هغه كلمو سره چي الله تعالى په هغي سره تاته سلام نه دى فرمايلى او پخپل زړه كي وائي (كه واقعي دى پيغمبر وي) نو مونږ چي څه وايو الله تعالى به ددي مونږ ته سزا راكړي وه (اي پيغمبره) ددوى دپاره ددوزخ سزا كافي ده او دوى به دپته داخلېږي او دا يو ډير بد ځاي دورتلو دى.

{وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ} (الانعام: ٥٣)۔

كله چي تاته داسي كسان درخي څوك چي زمونږ په ايتونو ايمان لري نو دوى ته السلام عليكم وايه او مقرر كړي دي ستا رب پخپل ځان باندې مهرباني كول.

{وَنَادُوا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ} {٢٦} (اعراف)۔

جنتيانو ته به اواز كوي چي په تاسو باندې دي سلامتې وي او دوى به په دغه وخت كي جنت ته داخل شوي نه وي مگر اميد به يې لري.

{دَعُواهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} {١٠} (يونس)

كله چي دوى په دي جنت كي دهغوئ نعمتونه اوويني نو بي اختياره به وائي سبحان الله او پخپل مينځ كي به ددوى دعا "السلام عليكم" وي او ددوى اخري قول به هم دا وي چي رب العالمين لره ثنا ده او دهغه شكر دى.

{وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ} {٦٩} (هود)۔

او زمونږ فرشتي ابراهيم عليه السلام ته دزيږي دپاره ورغلي نو سلام يې اووئيل نو هغوئ هم په جواب كي سلام اووئيل.

{وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ} {٥٥} (قصص:)

كله چي لغوه خبري اوري نو مخ ورنه اړوي او وائي چي زمونږ دپاره زمونږ عملونه دي او ستاسو دپاره ستاسو عملونه دي تاسو ته دي سلام وي مونږ جاهلانو لره نه غواړو. په دي موضوع ددي نه علاوه نور قراني ايتونه هم شته ليكن دلته ددي په ذكر كولو اكتفاء كوو په دي مباركو ايتونو كي دسلام دمختلفو احكامو ذكر شوى دى چي تفصيل يې په مندرجه ذيل احاديثو كي راروان دى نو په دي وجه دلته تفصيل كولو ته ضرورت نه محسوسوم، او اوس هغه احاديث ذكر كوم په كومو كي چي دسلام متعلق احكام او فضائل موجود دي.

سلام دادم عليه السلام تحيه وه

(۱) عن ابی هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ خلق الله آدم على صورته. طوله ستون ذراعاً. فلما خلقه قال اذهب فسلم على اولئك النفر. وهم نفر من الملائكة جلوس. فاستمع ما يحيونك. فانها تحيتك وتحية ذريتك. فذهب. قال السلام عليكم. فقالوا السلام عليك ورحمة الله. قال فزادوه. ورحمة الله. الحديث (بخاري: ۳۲۲۶ ومسلم: ۲۸۴۱).

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: الله تعالي ادم عليه السلام لره پخپل صورت پيدا کړو چي اوږدوالی يې شپيته گزه وو په کوم وخت کي چي يې پيدا کړو نو ويې فرمايل ورشه او دي ډلي ته سلام او کړه او هلته د فرشتو يوه ډله ناسته وه او گوره چي دوی څه جواب درکوي؟ پس هغه به ستا او ستا داو لاد تحيه وي نو ده او وئيل سلام دي وي هغوی هم او وئيل په تا دي سلام وي او رحمتونه د الله تعالي دي وي پس هغوی د "ورحمة الله" الفاظ په جواب کي اضافه کړل.

سلام د اسلام په حقيقت کي داخل دی

(۲) عن عبد الله بن عمر، ان رجلاً سأل النبي ﷺ أي الإسلام خير؟ قال: تطعم الطعام وتقرئ السلام على من عرفت ومن لم تعرف. (بخاري: ۱۲ ومسلم: ۲۹۱۶۲).

د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دی چي يو کس د نبی کریم صلي الله عليه وسلم نه سوال او کړو چي کوم يو اسلام بهتر دی؟ نو رسول الله ورته او فرمايل خلقو ته خوراک ورکول او سلام کول په هر هغه چا باندې چي ته يې پيژني او که نه پيژني.

سلام کول په هغه شپږو خصلتونو کي داخل دي کوم چي ديو مسلمان په بل مسلمان باندې حق دی

(۳) "عن ابی هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ: للمؤمن على المؤمن ست خصال: يعودُهُ اذا مرض، ويشهده اذا مات، ويجيبه اذا دعاه، ويسلم عليه اذا لقيه، ويشمته اذا عطس، وينصح له اذا غاب او شهد. رواه النسائي. (۵۲/۴).

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: دهر يو مسلمان په بل مسلمان باندې شپږ حقوق دي (او هغه دادي): کله چي څوک بيمار شي نو بل مسلمان دي دهغه بيمار پرسی او کړي، او کله چي څوک مړ شي نو دهغه په جنازه کي دي شريک شي، او کله چي څوک مسلمان چاته دعوت ورکړي نو دهغه دعوت دي قبول کړي، او چي کله ورسره ملاوېږي نو سلام دي ورته کوي، او کله چي پرېنجي او کړي نو دهغي جواب دي ورکړي، او کله چي غائب وي او

که حاضر وي مگر دی به یی خیرخواهی کوي

(۴) عن علي بن أبي طالب عليه السلام: قال رسول الله ﷺ: للمسلم على المسلم ست بالمعروف. يستلم عليه اذا لقيه. ويجيبه اذا دعاه. ويشمتته اذا عطس. ويعوده اذا مرض. ويتبع جنازته اذا مات. ويحب له ما يحب لنفسه. رواه الترمذي حديث (۲۴۳۶) والدارقطني (۲/۲۴۵) وابن ماجه (۱۴۲۲).

دعلي رضي الله عنه نه روايت دی چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: ديو مسلمان په بل مسلمان شپږ بهترين حقوق دي کله چي ورسره مخامخ شي نو سلام به ورته کوي او کله چي ورته کوم مسلمان دخوراک دعوت ورکړي نو دی به یی قبلوي، او کله چي اوپرنجیږي نو دی به یی جواب ورکوي، کله چي کوم مسلمان بیمار وي نو دی به یی بیمار پرسی کوي او کله چي کوم مسلمان مړ شي نو دی به یی د جنازي سره ځي او دی به دخپل مسلمان ورور دپاره هغه څيز خوښوي کوم چي دخپل ځان دپاره خوښوي.

ددوستانه تعلق قائمولو دپاره سلام بهترينه ذريعه ده

(۵) عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: لا تدخلون الجنة حتى تؤمنوا، ولا تؤمنون حتى تحابوا. اولادلكم على شي اذا فعلتموه تحاببتم؟ افشوا السلام بينكم. (مسلم ۵۳، ۹۳، ابوداود).

دابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: تاسو جنت ته داخلیدی نشي تر څو چي مو ايمان نه وي راوړي او ستاسو ايمان دهغه وخته پوري کامل گرځیدی نشي تر څو چي تاسو پخپل مينځ کي دوستانه تعلقات نه وي او بيایي او فرمائيل ايا تاسو ته يو داسي څيز اوښاييم چي کله تاسو هغه لره اختيار کړي نو په تاسو کي به محبت او تعلق پيدا شي او هغه ذريعه داده چي تاسو پخپل مينځ کي دسلام استعمال زيات کړي، يعني چي اشنا او ناشنا هر چاته یی اوکړي.

دلاري حقوق

(۶) عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه عن النبي ﷺ: انه قال: اياكم والجلوس بالطرقات، فقالوا يا رسول الله! مالنا من مجالسنا، نتحدث فيها. قال: فاذا ايتمم الا المجلس، فاعطوا الطريق حقه، قالوا وما حق الطريق يا رسول الله؟ قال: غض البصر، وكف الاذى، ورد السلام، والامر بالمعروف والنهي عن المنكر. (بخاري: ۲۴۶۵، مسلم: ۲۱۲۱).

دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه روايت دی چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: دلاري په سر د کيناستو نه ځان ساتي صحابه کرامو عرض اوکړو اي دالله رسوله زمونږ دپاره دلاري په

سر د کیناستو نه بله چاره نشته او دلته خو مونږ خبري اتري کوو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل کچري ضرور کينئ نو بيا به دلاري حق ادا کوي صحابه کرامو عرض او کړو اي دالله رسوله دلاري حق څه دی نو ويي فرمائيل سترگي به کنترول ساتئ او مضر څيزونه به دلاري نه لري کوي، دسلام جواب به ورکوي، دنیکو خبرو حکم به کوي، او دبدو کارونو نه به منع کول کوي ددي مضمون په سلسله کي يو بل حديث دابو هريره رضي الله عنه نه او يو روايت د عمر رضي الله عنه نه هم مروی دي (ابوداود: ۴۸۱۶، ۴۸۱۷).

څوک به چاته سلام کوي

(۷) عن ابی هريره رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: يسلم الراكب على الماشي، و الماشي على القاعد. و القليل على الكثير. (بخاری: ۶۲۲۲، مسلم: ۲۱۶۰)

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چی: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي سور به په پيدل تلونکي سلام اچوي او پيدل تلونکی به په ناست سلام اچوي او لږ به په زیاتو سلام اچوي. همدا رنگي په يو بل روايت کي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي:

(۸) يسلم الصغير على الكبير، و المار على القاعد، و القليل على الكثير. (بخاری: ۶۲۳۱)

سلام به اچوي ماشوم په لوي باندي او تلونکی په ناست باندي او کم تعداد والا به په زیات تعداد والا باندي سلام اچوي.

د رسول الله انکساري اوشفت

(۹) ان رسول الله ﷺ مر على غلمان فسلم عليهم (بخاری: ۶۲۳۷، مسلم: ۲۱۶۸).

چی رسول الله صلي الله عليه وسلم ديو څو هلکانو په خوا کي تیر شو او دوی ته يي سلام او کړو. **غير مسلموته دسلام کولو حکم**

(۱۰) عن ابی هريره رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ: لا تبذروا اليهود ولا النصارى بالسلام. و اذا لقيتم احدهم في طريق فاضطروه الى اضيقه. (مسلم: ۲۱۶۷)

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چی: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي: يهوديانو او نصاري ته په سلام اچولو کي مخکي کيدل مه کوي او کله چی ورسره په لار کي مخامخ شئ نو په لاره کي يي تنگ طرف ته مجبوره کړئ.

دسلام الفاظ غلط ونيل نه دي پکار

(۱۱) عن عائشة رضي الله عنها انها قالت استأذن رهط من اليهود على النبي ﷺ. فقالوا السام عليك، فقلت بل عليكم السام واللعنة. فقال يا عائشة، ان الله رفيق. يحب الرفق في الامر كله. قلت،

اولم تسمع ما قالو؟ قال: قد قلت، وعليكم - (بخاري: ٦٩٢٤) -

دعائشه رضي الله عنها نه روايت دي چي ديهوديانو يوي دلي دني كريم صلي الله عليه وسلم نه دراتلو دپاره اجازت او غوښتلو كله چي راغلل نو ويي وئيل السام عليك يعني ستا دپاره دي مرگ وي، ما او وئيل بلکه ستاسو دپاره دي مرگ او په تاسو دي لعنت وي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل اي عائشي الله تعالي محبت او نرمي کونکي خوښوي، په ټولو کارونو کي نرمي کول خوښوي ما او وئيل ايا تا وانوريدل چي هغوي څه او وئيل رسول الله او فرمائيل ما هم په جواب کي وعليکم وئيلي دي.

دمسلم او غير مسلم په مخلوط مجلس کي دسلام کولو حکم

١٢ عن اسامة بن زيد رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ مر بمجلس فيه اخلاط من المسلمين والمشركين، عبدة الاوثان، واليهود، فسلم عليهم - (بخاري: ٦٢٥٢، مسلم: ١٣٢٣) -

داسامه بن زيد رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ديو مجلس په خوا کي تير شو په کوم کي چي مسلمانانو او مشرکانو خبري اتري کولي او هلته ناست وو او بت پرست او يهوديان هم وو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم دوي ته سلام او کړو.

دسلام په ثواب کي داضافي باعث الفاظ

(١٣) عن عمران بن حصين رضي الله عنه ان رجلا جاء الى النبي ﷺ فقال السلام عليكم. فرد عليه. ثم جلس. فقال النبي ﷺ عشر، ثم جاء اخر، فقال السلام عليكم ورحمة الله. فرد عليه. فجلس. فقال عشرون. ثم جاء اخر فقال السلام عليكم ورحمة الله وبركاته. فرد عليه. فجلس. فقال ثلاثون - (ابوداود ٥١٩٥، والنسائي في سنن كبرى ١٠١٦٩)

د عمران بن حصين رضي الله عنه نه روايت دي چي يو کس دني كريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او ويي وئيل السلام عليكم نو رسول الله دهغه دسلام جواب ورکړ او هغه کيناستو رسول الله او فرمائيل دده دپاره لس نيکياني اوليکلي شوي، بيا دويم کس راغی او هغه او وئيل السلام عليكم ورحمة الله نو رسول الله دهغه دسلام جواب ورکړ او هغه کيناستو او بيا يي او فرمائيل دده دپاره شل نيکي اوليکلي شوي بيا يو بل کس راغی او ويي وئيل السلام عليكم ورحمة الله وبركاته رسول الله دده دسلام جواب ورکړ او ويي فرمائيل دده دپاره ديرش نيکي اوليکلي شوي.

دبعضي علماؤ په نزد که په مذکوره الفاظو د "ومغفرته لفظ اضافه او کړی شي نو په دي کي څه حرج نشته لکه چي امام بيهقي په شعب الايمان (٢٤٦/١١) کي ذکر کړي دي.

د 'ومغفرته' لفظ اضافي حکم

(۱۴) عن معاذ بن انس رضي الله عنه عن النبي ﷺ بمعناد. وزاد "ثم اتى اخر. فقال السلام عليكم

ورحمة الله وبركاته ومغفرته. فقال اربعون " هكذا تكون الفضائل. ابوداود (۵۱۹۶)

معاذ بن انس رضي الله عنه دني كريم صلي الله عليه وسلم نه دسابقه روايت يو هم معني روايت نقل كړي دي په كوم كي چي يي ددي الفاظو مزيد اضافه نقل كړي ده چي بيا يو بل كس راغي او وي وييل "السلام عليكم ورحمة الله وبركاته ومغفرته" نو رسول الله او فرمايل دده دپاره څلويښت نيكي اوليكلي شوي. او همدا رنگي دا يي هم او فرمايل چي په دي شان سره به ثواب زياتيږي ابن حجر دا سند قوي كنړلي دي فتح الباري (۵/۱۱)، او مختار احمد ندوي د شعب الايمان په حاشيه كي په دي روايت د حسن حكم كړي دي (۱۱/۲۲۵)، او امام بيهقي د زيد بن ارقم رضي الله عنه نه ددي يو شاهد هم نقل كړي دي.

البته ابن سني په عمل اليوم والليلة (۱۹۷)، كي د انس رضي الله عنه روايت نقل كړي دي په كوم كي چي د "ورضوانه" لفظ اضافه راغلي ده ليكن ددي حديث سند صحيح نه دي ځكه چي ددي داسناد په سلسله كي نوح بن ذكوان راوي دي او هغه منكر الحديث دي كذا في المجروحين لابن حبان (۴۷/۳).
په سلام اچولو كي دمخكي كيدو فضيلت

(۱۵) عن ابي امامة قال: قال رسول الله ﷺ ان اولي الناس بالله من بدأ بالسلام. - (ابوداود ۵۱۹۴. والترمذي ۲۶۹۳).

د ابو امامه رضي الله عنه نه روايت دي چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: په خلقو كي الله تعالي ته ډير نژدي هغه كس دي څوك چي په سلام كولو كي مخكي كيدل كوي
په جماعت كي ديو كس سلام كول دټولو دپاره كفايت كوي

(۱۶) عن علي رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ يجزئ عن الجماعة اذا مروا. ان يسلم احدهم. ويجزئ عن الجلوس ان يرد احدهم. - (ابوداود: ۵۲۱۰).

ددي يو شاهد په ادب مفرد: ۹۹۲، كي دي. د علي رضي الله عنه نه روايت دي چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: دپوره جماعت دطرف نه كله چي په تيريدونكي كي يو كس سلام او كړي او په ناستو كي يو كس جواب او كړي كفايت كوي.

اجنبي بنځوته سلام كولو حكم

(خوچي دفتني انديښنه نه وي)

(۱۷) وعن جرير رضي الله عنه ان النبي ﷺ مر على نسوة فسلم عليهن. - مسند احمد (۳/۲۵۴).

دجرير نه روايت دی چي يو خل رسول الله صلي الله عليه وسلم داجنبیاتو بنځو په خوا کي تیر شو او په دوی يي سلام و اچولو.
د اشارو په ذریعه سلام کول

(۱۸) عن عمرو بن شعيب رضي الله عنه عن ابيه عن جده. ان رسول الله ﷺ قال. ليس منا من تشبه بغيرنا. لا تشبهوا باليهود ولا بالنصارى. فان تسليم اليهود الاشارة بالاصابع وتسليم النصارى الاشارة بالاكف. (ترمذي: ۲۶۹۵).

دابن عمر رضي الله عنه نه روايت دی چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: هغه کس زمونږ نه نه دی څوک چي زمونږ نه علاوه داغيارو سره مشابهت اختياروي، يعنې يهودو او نصاري سره به مشابهت نه اختياروي ديهوديانو سلام د گوتو په اشاري کولو سره وي او دنصرانيانو سلام دورغوو په اشاري کولو سره وي.

علماؤ ليکلي دي که چاته سلام کول مقصود وي او هغه لري وي او اواز يي نه اوري نو په دي صورت کي دلاس دپورته کولو په ذریعه په سلام کي څه خرج نشته خو په دي شرط چي په سلام به تلفظ کوي او صرف دلاس په پورته کولو به اکتفاء نه کوي لکه چي په راتلونکي حديث کي به راشي.
په هر ملاقات کي سلام کول

(۱۹) عن ابي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال اذا لقي احداكم اخاه فليسلم عليه. فان حالت بينهما شجرة او جدار او حجر ثم لقيه فليسلم عليه. رواه ابوداود (۲۹۱/۴ رقم: ۵۲۰۰).
 دابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: کله چي په تاسو کي څوک ديو مسلمان ورور سره مخامخ شي نو سلام دي ورسره اوکړي نو که ددواړو په مينځ کي کومه ونه يا ديوال يا لوي کانري حائل شي او دهغي نه پس ورسره بيا مخامخ شي نو هم دي ورته سلام اوکړي.

د سلام په الفاظو کي تقديم او تاخير هم ناجانز دی

(۲۰) عن ابي جري الهجيمي رضي الله عنه قال اتيت النبي ﷺ فقلت عليك السلام يا رسول الله. فقال لا تقل عليك السلام. فان عليك السلام تحية الموتى. ولكن قل سلام عليكم. ابوداود (۵۲۰۹). والنسائي في سنن كبرى: ۱۰۱۳۹. ترمذي: ۲۶۲۲.

د ابو جري هجيمي رضي الله عنه نه روايت دی فرماني چي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شوم او داسي سلام مي اوکړو "عليك السلام" نو رسول الله او فرمايل عليك السلام مه وايه ځکه چي د جاهليت په زمانه کي به عليك السلام د مړو د تحيي په طور استعماليدو بلکه السلام عليكم وايه.

په خپل کور والا باندی به هم سلام اچوی

(۲۱) عن انس رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ قال يا بني اذا دخلت على اهلك فسلم . يكون بركة عليك وعلى اهل بيتك . رواه الترمذي (۲۶۹۸)

دانس رضي الله عنه نه روايت دی چی : رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي : اي بچيه كله بچی ته خپل کور والا ته ور داخلېږي نو سلام وایه او دا سلام به ستا او ستا د کورنۍ د پاره د برکت باعث وي.

د کور نه دوتلو په وخت کي هم سلام کول پکار دي

(۲۲) عن قتادة انه قال : قال النبي ﷺ اذا دخلتم بيتا فسلموا على اهله . فاذا خرجتم فاودعوا اهله بالسلام . رواه البيهقي في الشعب : رقم ۵۲۸۸.

دقتاده رضي الله عنه نه روايت دی چی : رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي : كله چی تاسو کور ته داخلېږئ نو په کور کي داخلو کسانو ته به سلام کوی او كله چی د کور نه وځئ نو هم به په کور کي ناستو کسانو ته سلام کوی او پدی سره به ئي رخصتی ورکوله.

اول سلام او بيا کلام

(۲۳) عن جابر رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ . السلام قبل الكلام . (رواه الترمذي رقم: ۲۶۹۹) - شاهد سلسله صحيحه رقم: ۸۱۶.

د جابر رضي الله عنه نه روايت دی چی : رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي : سلام کول د کلام نه مخکي وي (يعني دملاقات په وخت کي اول سلام کول پکار دي او خبري اتري د دينه پس کول پکار دي) ددي حديث يو شاهد په سلسله صحيحه ۸۱۶ کي ذکر شوی دی.

درخصتيدوپه وخت کي سلام کول

(۲۴) عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ انه قال : اذا انتهى احدكم الى مجلس فليسلم . فان بداله ان يجلس فيجلس ثم اذا قام فليسلم فليست الاولى باحق من الاخرة . (ابوداود: ۵۲۰۸ ترمذي: ۲۸۴۹) -

د ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چی : رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي : كله چی په تاسو کي څوک کوم مجلس ته ورورسيږي نو سلام دي او کړي نو که د کيناستو ضرورت محسوس کړي هلته دي کيني او بيا چی كله پاخيږي نو سلام دي او کړي ځکه چی اولنی سلام دوروستني سلام نه زيات بهتر نه دی.

په سلام کي مخکي کيدل دتکبر نه پاک کيدل دي

(۲۵) عن ابن مسعود رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال البادئ بالسلام برئ من الكبر. (شعب الايمان: ۸۴۰۴) -

د ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دی چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: چي په سلام کي مخکي کيدونکي دتکبر نه بري وي. په سلام کي بخل نه کول

(۲۶) عن جابر رضي الله عنه قال اتى رجل النبي ﷺ فقال. لفلان. في حائط غدق. وانه قد آذاني مكان غدقه. فارسل النبي ﷺ ان بعني عذقك. قال لا. قال فهب لي. قال لا. قال فبعنيه بعذق في الجنة. فقال لا. قال رسول الله ﷺ. ما رأيت الذي هو ابخل منك. الا الذي يبخل بالسلام. - (رواه احمد: ۳۲۸/۲) -

د جابر رضي الله عنه نه روايت دی چي يو کس د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او عرض يي او کړو زما د کجورو په باغ کي د فلاني کس يوه ونه ده او دغه ونه ماته ډير تکليف پيښ کړی دی نو رسول الله دوني مالک ته جواب اوليرلو چي خپله ونه په ما باندې خرڅه کړه هغه او وئيل نه يي خرڅوم رسول الله ورته او فرمائيل راته يي هبه کړه هغه او وئيل هبه کوم يي هم نه رسول الله ورته او فرمائيل په مايي خرڅه کړه او تاته به ددي په بدل کي جنت د کجورو په ونو کي يوه ونه درکړي شي هغه او وئيل دا کار هم نه کوم رسول الله او فرمائيل ستانه زيات بخيل خو ما بل چرته نه دی ليدلی مگر هغه کس څوک چي په سلام کولو کي بخل کوي

د اجازت حاصلولو دپاره سلام کول

(۲۷) عن كلدة بن حنبل رضي الله عنه ان صفوان بن اميه بعث بدين وجداية. وضغابيس الى النبي ﷺ. والنبي ﷺ بأعلى الوادي. قال فدخلت عليه ولم اسلم. ولم استأذن. فقال النبي ﷺ. ارجع فقل السلام عليكم أدخل. (ابوداود: ۵۱۷۶. باب كيف الاستئذان. ترمذي: ۲۷۱۰) -

د کلده بن حنبل نه روايت دی چي صفوان بن اميه شوده او ورگه او واره بادرننگ نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته په هديه کي اوليرل او رسول الله په دغه وخت کي دمکي په يو لوړ مقام کي وو راوي وائي چي زه په رسول الله داخل شوم چي نه مي سلام او کړو او نه مي دورتلو دپاره اجازت طلب کړو نو راته يي او فرمائيل واپس لاړ شه او چي بيا راشي نو السلام عليك او وایه

او دا هم اووايه ايا زه داخل شم؟

(۲۸) عن جابر رضي الله عنه ان النبي ﷺ قال لا تأذنوا لمن لم يبدأ بالسلام - (بيهقي في الشعب الايمان: ۲۱۶/۱۱)

دجابر رضي الله عنه نه روايت دي چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: خوځ چي دراتگ ابتداء په سلام سره اونکري هغه ته د داخليدو اجازت مه ورکوي.
سلام وئيل دسلامتي سبب دي

(۲۹) عن البراء بن عازب رضي الله عنه ان النبي ﷺ قال: افشوا السلام تسلموا - (شعب الايمان: ۱۸۸/۱۱)

دبراء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دي چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: سلام لره عام کړئ نو سالم به پاتي شي.
دتحيه دا الفاظه جبريل عليه السلام هم استعمالول

(۳۰) عن عائشه رضي الله عنها ان رسول الله ﷺ قال: لها ان جبرئيل يقرئك السلام - قالت و عليك السلام ورحمة الله وبركاته - (ترمذي: ۵۰۲/۴)

دعائشه رضي الله عنها نه روايت دي چي: رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: يقينا جبرائيل امين تاسو ته سلام کوي، نو عائشه رضي الله عنها په جواب کي اووئيل و عليكم السلام ورحمة الله وبركاته.

(۳۱) عن انس بن مالك رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ كان اذا سلم. سلم ثلاثا. واذا تكلم بكلمة اعادها ثلاثا - (ترمذي: ۵۲۰/۴)

فرمائي کله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم سلام کولو نو دري پيري به يي کولو او چي کومه ضروري خبره به يي کوله نو هغه به يي هم دري پيري تکراروله.
رسول الله به په مروه هم سلام اچولو

(۳۲) عن بريدة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ يعلمهم اذا خرجوا الى المقابر. السلام عليكم اهل الديار من المؤمنين والمسلمين وانا انشاء الله بكم لاحقون. نسأل الله لنا ولكم العافية - (مسلم: ۴۸/۴)

دبریده رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به خلقو ته قبرستان ته دتلو په وخت کي دسلام کولو تعليم ورکولو چي اي مومنانو او مسلمانانو قبرونو والا په تاسو دي سلام وي او مونږ هم په تاسو پسي درتلونکي يو او مونږ ستاسو او دخپل خان دپاره دالله تعالي نه دعافيت دعا غواړو.

دهجرت کولو په وخت کي رسول الله په سلام اچولو حکم کړی وو

(۳۲) عن عبد الله بن سلام رضي الله عنه لما قدم رسول الله ﷺ المدينة. انجفل الناس قبلة فقالوا. قدم رسول الله ﷺ. فجئت في الناس انظر. فلما تبينت وجهه. عرفت ان وجهه ليس بوجه كذاب. فتكلم. فكان اول شيء سمعته يا ايها الناس افشوا السلام. وصلوا الارحام. واطعموا الطعام. وصلوا بالليل والناس نيام. تدخلوا الجنة بسلام. (شعب الايمان: ۱۸۲/II. احمد: ۴۵۱/۵).

د عبد الله بن سلام رضي الله عنه نه روايت دی فرمائي کله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مديني ته داخل شو نو خلق يي داستقبال کولو دپاره راجمع شول او وئيل يي چي رسول الله زار سيدلی دی نو زه هم دخلقو سره ورغلم او رسول الله مي په خلقو کي لتولو مگر کله چي زما دهغه په مخ مبارك نظر اولگيدو نو په غور سره مي ورته اوکتل او په دي پوهه شوم چي دا دروغژن مخ نه دی پس رسول الله خبري شروع کړي او دتولو نه رومبي چي ما ورنه کومه خبره اوريدلي وه هغه دا وه اي خلقو سلام عام کړئ او صله رحمي قائمه کړئ او خلقو ته خوراکونه ورکړئ او دشپي به قيام کوي په داسي وخت کي چي کله خلق اوده وي. پس تاسو به په سلامتي سره جنت ته داخل شئ.

په اعمالو کي سلام کول جنت ته دداخلي موجب دی

(۳۳) عن ابي هريره رضي الله عنه قلت يا رسول الله فأنبئني بأمر اذا اخذت به دخلت الجنة؟ قال اطعم الطعام. وافش السلام. وصل الارحام. وصل والناس نيام. (شعب الايمان: ۱۸۲/II)

دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی فرمائي چي ما عرض وکړو اي دالله رسوله يو داسي عمل راته وبنايه چي زه يي شروع کړم او جنت ته پري داخل شم؟ هغه راته او فرمائيل دخلقو دپاره دخوراک انتظام کوه. سلام خوروه. او صله رحمي پاله. اودشپي په داسي وخت کي قيام کوه چي نور خلق اوده وي.

سلام کول په اسلام کي دفضيلت سبب دی

(۳۵) عن عبد الله بن عمر رضي الله عنه ان رجلا سأل النبي ﷺ اي الاسلام خير؟ قال تطعم الطعام. وتقريء السلام. على من عرفت ومن لم تعرف. (رواه مسلم: ۹۲/۱).

د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دی چي يو کس دنبی کریم صلي الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړله چي په اسلام کي کوم يو عمل ډير بهتر دی؟ ورته يي او فرمائيل دا چي ته خلقو ته خوراک ورکړي او سلام واچوي په هر هغه چا چي ته يي پيژني او که نه يي پيژني.

دسلام جواب نه ورکونکي په خساره کي دی

(۳۶) عن ابی هريره رضي الله عنه ان ابخل الناس من بخل بالسلام. و المغبون من لم يردّه. وان حالت بينك وبين اخيك شجرة. فان استطعت ان تبدأه بالسلام فافعل. (شعب الايمان: ۱۱/۱۹۵)

دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی ده او فرماييل په خلقو کښی دتولو نه زیات بخیل هغه کس دی څوک چی په سلام کولو کي بخل کوي او تاواني هغه کس دی څوک چی دسلام جواب ورنکړي او کچري ستا او ستاد ورور په مینځ کي ونه حائله شي نو که دوباره ورته دسلام اعاده کولی شی نو بهتره ده.

سلام په خاص خلقو اچول هم دقيامت يوه علامه ده

(۳۷) لقي عبد الله رضي الله عنه رجلاً. فقال السلام عليك يا ابن مسعود رضي الله عنه. فقال عبد الله صدق الله ورسوله. سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم وهو يقول: ان من اشراط الساعة ان يمر الرجل في المسجد لا يصلي فيه ركعتين. وان لا يسلم الرجل الا على من يعرف. (صحيح ابن خزيمة: ۱۳/۴۱۳)

مروي دي چی يو کس دابن مسعود رضي الله عنه سره مخامخ شو او عرض يي وکړو سلام دی وي په تا باندي اي ابن مسعود، ابن مسعود رضي الله عنه او فرماييل الله او دهغه رسول ډیر رښتونی دي. ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوریدلي دي فرماييل يي چی دقيامت په علاماتو کي يوه علامه داده چی یوسړي دمسجد په خوا کي تیر شي او دوه رکعتي مونځ به پکي ونکړي او سلام به صرف په پیژندونکو خلقو اچوي.

سلام لفظ دالله په نومونو کښی یو نوم دی

(۳۸) عن ابی هريره رضي الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ان السلام اسم من اسماء الله. وضع الله في الارض. فافشوه بينكم. (مسند بزار: ۲/۴۱۷، وشعب الايمان: ۱۱/۲۰۰)

دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرماييل دي سلام دالله تعالي په نومونو کي یو نوم دی کوم چی الله تعالي په زمکه کي ظاهر کړی دی، پس تاسو دي لره پخپل مینځ کي عام کړی

سلام دی دومره عام کړی شي چی په اودس ماتي ناسته دی هم عرض کړی شي

(۳۹) عن ابن عمر رضي الله عنه ان رجلاً سلم على النبي صلی الله علیه و آله وسلم وهو يبول. فلم يرد عليه النبي صلی الله علیه و آله وسلم يعنى السلام. (الترمذي: ۵۲۷/۷)

دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دی چی يو کس په رسول الله صلي الله عليه وسلم سلام اووئيل او دا په داسي حالت کي وو چی رسول الله اودس ماتولو نو په دي وجه يي دسلام جواب ورنکړو او وروسته يي جواب ورکړو اود تاخير عذر يي پيش کړو او دا کس يي په

مذكوره حالت كي، دسلام ونيلو نه منع نكرو.

دغسل په دوران كي هم سلام پيش كول جانز دي

(۴۰) عن ام هاني رضي الله عنها تقول ذهبت الى رسول الله ﷺ عام الفتح. فوجدته يغتسل. وفاطمة تستره بثوب. قالت فسلمت. فقال من هذه؟ قلت ام هاني. فقال مرحبا بام هاني. (۲۲۶/۵). ترمذي.

دام هاني رضي الله عنها نه روايت دي فرمائي چي زه دفتح مكې په موقعه رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ورغلم او رسول الله مي دغسل كولو په مصروفيت كي اوليدو چي فاطمه رضي الله عنها ورته دكپري پرده كړي وه ما سلام عرض كړو رسول الله تپوس او كړو چي خوك يي؟ ما اوويل ام هاني يم نو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل مرحبا بام هاني...

۶۸- بَابُ مَا جَاءَ فِي سُورِ الْكَلْبِ

دسپي دجوټي بيان

۹۱- حَدَّثَنَا سَوَّارُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَدْنِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَبِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ يُحَدِّثُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "يُغَسَّلُ الْإِنَاءُ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوْ أَخْرَاهُنَّ بِالْتُّرَابِ، وَإِذَا وَلَغَتْ فِيهِ الْهَرَّةُ غُسْلَ مَرَّةٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا، وَلَمْ يُذَكَّرْ فِيهِ إِذَا وَلَغَتْ فِيهِ الْهَرَّةُ غُسْلَ مَرَّةٍ. وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ. (۱)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په يو لوښي كي سپي خوله اووهي نو دا به اوه ځله وينخلي شي، په اول ځل اويا په اخري ځل به په خاوره وينخلي او مړلي شي او چي كله پيشو په يو لوښي كي خوله اووهي نو دا به يو ځل وينخلي شي.

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۳۷ (۷۲). وانظر أيضا: صحيح البخاري/ الوضوء ۲۳ (۱۷۴). صحيح مسلم/ الطهارة ۲- (۲۷۹). سنن ابی داود/ الطهارة ۳۷ (۷۱). سنن النسائي/ الطهارة ۵۱ (۶۳). والبيهقي ۷ (۲۲۶). و (۲۲۰). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۲۱ (۲۶۳). (تحفة الأشراف: ۱۳۵۰۹). موطا امام مالك/ الطهارة ۶ (۲۵). مسند احمد (۲/۲۲۵). ۲۵۴. ۲۶۵. ۲۷۱. ۲۶۰. (۲۶۳).

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او همدا دامام شافعي او احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) قول دي

دابوهريره رضي الله عنه حديث دني كريم صلي الله عليه وسلم نه په دي طريقه په ديرو سندونو مرووي دي په کومو کي چي دپيشو دخولي وهلو په صورت کي دلونسي ديوخل وينخلو ذکر نه دي راغلي، او په دي باب کي دعبدا الله بن معقل رضي الله عنه نه هم يو حديث وارد دي.

حل لغات : ولغت: واحد مونث فعل ماضي ده مثال واوي لکه ولغت فيه الهرة يعني پيشو ورکي خوله اووهله

تشریح : دسپي دجوتي په سلسله کي دري مسائل دي اول چي دسپي جوتبه پاکه ده او که ناپاکه ده، دويم سپي چي په لوبسي کي خوله اووهي نو ددي لوبسي اوه پيري وينخل ضروري دي او کنه په دري خل وينخلو هم لوبسي پاکيږي، دريم په خاوري دمړلي څه حکم دي اولنئ مسئله: دائمه ثلاثه په نزد دتمامو درندگانو جوتبه پاکه ده پس دسپي جوتبه هم پاکه کيدل پکار دي مگر امام مالک پخپل اصل قائم دي او دا قول يي کړي دي چي دسپي جوتبه ناپاکه ده مگر امام شافعي او امام احمد دخپل اصل نه تلي دي دوي وائي چي دسپي جوتبه ناپاکه ده او داحنافو په نزد خو دهر درنده جوتبه ناپاکه ده برابره خبره ده چي سپي وي او که شرمخ وي او که خنزير وي.

دويمه مسئله: دائمه ثلاثه په نزد دولوع الکلب په صورت کي دري پيري وينخل ضروري دي او دامام مالک په نزد دا حکم تعبدي دي او دباقي دوه امامانو په نزد دلونسي دپاکيدو دپاره وينخل ضروري دي او داحنافو په نزد په دري خل وينخلو لوبسي پاکيږي البته اوه پيري وينخل مستحب دي.

ائمه ثلاثه په دي باره کي دحديث الباب نه استدلال کوي او په دي کي رسول الله صلي الله عليه وسلم داوه پيرو وينخلو حکم کوي امام ابوحنيفه وائي چي دا ارشاد نبوي داستحباب په طور دي ځکه چي دحديث دراوي ابوهريره فتوي ده چي په دري پيري وينخلو لوبسي پاکيږي او دابوهريره دا فتوي طحاوي په باب سور الکلب کي ذکر کړي ده.

بيا دائمه ثلاثه په مينځ کي اختلاف دي چي دلونسي وينخلو حکم په څه وجه شوي دي دامام شافعي او امام احمد په نزد دا حکم دطهارت دپاره دي او دامام مالک په نزد تعبدي حکم دي ځکه چي دسپي جوتبه دهغه په نزد پاکه ده او دتعبدي مطلب دادي چي شريعت ددي دوينخلو حکم کړي دي ځکه يي وينځي او ددي وجه مونږ ته نه ده معلومه جمهورو علماء دمسلم دروايت "طهور اناء احدکم اذا ولغ الکلب فيه ان يغسله سبع مرات" :مسلم ۱/۱۳۶، نه

استدلال کوي، او جمهور علماء د ظهور لفظ نه استدلال کوي او امام مالک دا حديث په روايت بالمعني حمل کوي يعني دراوي چي څنگه خوښه وه هغه شان يې لفظ بدل کړي دي. دريمه مسئله: دلونسي په خاوره مړل: دامام شافعي او امام احمد په نزد واجب دي لهذا کچري يو کس او په پيري لونسي او وينځي مگر په خاوره يې اونه مړي دا لونسي به ناپاک وي او دامام احمد په نزد دوه پيري په خاوره مړل ضروري دي يو ځل په اوه پيرو کي دننه او بل په اخري اتم ځل باندي ځکه چي د عبد الله بن مغفل په حديث کي والثامنة بالتراب لفظ راغلي دي او دامام شافعي په نزد په اوو کي دننه مړل کافي دي او اتمه پيره مړل مستحب دي او دامام ابو حنيفه او امام مالک په نزد مړل ضروري نه دي صرف مستحب دي.

د سور الکلب دروايت په جواب کي علماؤ دري موقفونه اختيار کړي دي اول موقف دنسخ دي بل دتنفير دي او بل دارشاد دي چي تفصيل يې داسي دي د اتمه ثلاثه قول دي په دي حديث کي چي کوم حکم دي دا ددوی په نزد امر شرعي دي يعني دا شرعي مسئله ده چي لونسي به دپاکيدو دپاره اوه پيري وينځلي شي او په خاوره مړل به ضروري وي البته امام مالک دا تعبدي حکم گنري او په خاوره مړل ضروري نه گنري، احنافو ددي روايت په سلسله کي دري موقفونه اختيار کړي دي اول موقف دنسخ دي يعني دا حديث منسوخ دي تفصيل دادي چي د عربو په مزاج کي سپي دومره دخيل شوي وو لکه څنگه چي اوس ديورب په مزاج کي دخيل دي مگر کله چي اسلام راغي نو دخلقو دزړونو نه يې دسپي دمحبت ويستل او غوښتل او ددي دپاره يې په تدريج احکام مقرر کړل او دټولو نه مخکي يې خلقوته دا اوونيل کچري څوک د شوق په وجه سپي ساتي نو روزانه به دده په ثواب کي يو قيراط کمي راځي (د درهم شپږمه حصه) ثواب به ورته کميږي احتياط کونکو خلقو په همدغه وخت کي سپي پريخودل ځکه چي يو داسي گناه لارمیده چي ثواب نه لري او په دويم ځل يې دلونسي د اوه پيري وينځلو حکم اوکړو او يو ځل په خاورو مړلو حکم يې اوکړو، سپي په کور کي هر طرف ته گرځي او دسحر نه تر مابنامه معلومه نه وي چي په څومره لونسي کي به خوله وهي خلق دلونسي په وينځلو وينځلو ستړي شول نو دا يې رخصت کړل بيا يې اخري حکم دسپو دوژلو اوکړو، بيا چي کله دزړونو نه دسپو محبت ختم شو او په مدينه کي هيڅ يو سپي پاتي نشو او بيا به چرته دقبائلو نه کومي بنځي دخان سره مديني ته سپي راوستو نو خلقو به ورمنده کړو او دا سپي به يې مړ کړو هر کله چي نفرت دي لره دپته اوسو نو اخري حکم دا وو چي تور سپي يې مستثني کړو اوس د علماؤ په دي خبره اتفاق دي چي اولني حکم يعني دثواب دکميدو اوس هم باقي دي او په دويم حکم کي اختلاف دي چي دا اوس هم باقي دي او که منسوخ دي د اتمه ثلاثه په نزد باقي دي او د احنافو په نزد دا هم منسوخ شوي دي مگر دا توجيح مقبول نه ده ځکه چي دتسبيح او دترتيب

داستحباب قول دا حنافو په نزد موجود دي او كه دا حكم ختم شوي وي نو استحباب به څنگه باقي پاتي شوي وو.

دويم موقف دتنفير دي يعني ددي حكم مقصد دخلقو په زړونو كي دسپو نه نفرت پيدا كول دي پس دتسبيح او تتريب حكم وجوبي نه دي استحابي دي دتنفير مقصد په دي صورت كي هم حاصليري او دحديث دراوي فتوي دعدم وجوب دليل دي او دا توجيح مقبول ده.

دريم موقف ارشادي دي يعني خلقو ته يي ددوي دځيگري يوه خبره او خودله چي ددوي دپاره پكار دي چي دسپي جوته كړي لوبني اوه پيري اووينځي او يو ځل يي په خاوره اومرې، علامه ابن رشد مالكي ددي دا وجه بيان كړي ده چي ممكن ده چي دا سپي چرته ليوني وي او دده دبيماري جرايم پټ وي چي خو پوري مړ شوي نه وي نو دلوبني نه نه اوځي او ددي علاج نوشادر دي كوم چي په خاوره كي په هر ځاي كي موجود دي پس لوبني چي كله په خاوره اومرې شي نو جرايم يي مړه شي او په بار بار وينځلور اوځي او بيا انسان ددي دضرر نه بچ كيري دا توجيه هم بنكلي ده او داستحباب دقول سره مشابه ده.

٦٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي سُورِ الْهَرَّةِ

دپيشود جوتي بيان

٩٢- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ حُمَيْدَةَ بِنْتِ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ، عَنْ كُبَيْشَةَ بِنْتِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، وَكَانَتْ عِنْدَ ابْنِ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ دَخَلَ عَلَيْهَا، قَالَتْ: فَسَكَبْتُ لَهُ وَضُوءًا، قَالَتْ: فَجَاءَتْ هِرَّةٌ تَشْرَبُ فَأَضَعْتُ لَهَا الْإِنَاءَ حَتَّى شَرِبَتْ، قَالَتْ كُبَيْشَةُ: فَرَأَيْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: اتَّعَجِبِينَ يَا بِنْتُ أَخِي؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّهَا لَيَسْتُ بِنَجَسٍ إِنَّمَا هِيَ مِنَ الطَّوَافِينِ عَلَيْكُمْ أَوْ الطَّوَافَاتِ"، وَقَدْ رَوَى بَعْضُهُمْ، عَنْ مَالِكٍ، وَكَانَتْ عِنْدَ أَبِي قَتَادَةَ، وَالصَّحِيحُ ابْنُ أَبِي قَتَادَةَ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْعُلَمَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ.

وَإِسْحَاقُ لَمْ يَرَوْا بِسُورِ الْهَرَّةِ بَأْسًا، وَهَذَا أَحْسَنُ شَيْءٍ رُوِيَ فِي هَذَا الْبَابِ، وَقَدْ جَوَّدَ مَالِكٌ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، وَلَمْ يَأْتِ بِهِ أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنْ مَالِكٍ. (١)

ترجمه : د کبشه بنت کعب (چي دابن ابي قتاده په نکاح کي وه) نه روايت دي فرمائي چي ابو قتاده ماته راغي او ما دهغه دپاره اودس له اوبه تيار کړي دي وخت کي يوه پيشو راغله او د اودس دلوبنو نه يي اوبه څکل شروع کړل ابو قتاده ورته داوبو لوبني راکوږ کړو تردي چي په اساني سره يي اوبه اوڅکي کبشه وائي ابو قتاده ماته کتل چي زه دهغه نه تعجب کوم نو راته يي او فرمايل وريري ايا ته ددينه تعجب کوي؟ ما اووئيل هو، نو هغه اووئيل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي پيشو نجسه نه ده دا هر وخت تاسو ته تلونکي راتلونکي ده.

امام ترمذي وائي په دي باب کي دعائشه او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دا حديث حسن صحيح دي، دصحابه کرامو او دتابعينو او ددينه پس خلقو کي دپيرو اهل علمو مثلاً امام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دا قول دي چي دپيشو په جوتنه کي څه حرج نشته او دا دتولو نه صحيح ترين روايت دي چي په دي باب کي وارد دي.

حل لغات : أَحْسَنُ شَيْءٍ: يعني دا روايت اصح مافي الباب دی. احسن اسم تفضيل دی.

تشریح : دپيشو دجوتي حيثيت.

په دي باره کي مذاهب دفقهاؤ دادي چي دطرفينو په نزد مکروه دي دابن همام په نزد مکروه تنزيهي ده او دامام طحاوي په نزد مکروه تحريمي ده، او دامام ابو يوسف او ائمه ثلاثه په نزد غير مکروه او پاکه ده، دطرفينو دپاره دکراهت تنزيهي دليل چي دومره خبره کافي ده چي دپيشو دخولي ملوث نجاست کيدلو احتمال دي کيدي شي چي کومه مېړه يي خوړلي وي او دمکروه تحريمي دپاره مستقل دلائل ضروري دي.

دليل نمبر ١٠، احاديث دغسل دانا من ولوغ الهرة، مثلاً حديث دابوهريره المتعلق بسور الكلب اذا ولغ فيه الهرة غسل، ددي جملي ناقلين ثقات دي او زيادت دثقه معتبر دي امام طحاوي نقل کړي دي "اذا ولغ فيه الهرة يغسل كما يغسل من ولوغ الكلب" او خاصکر ابن عمر او مجاهد به فتوي ورکوله چي دپيشو په جوتنه دي اودس اونکړي شي. دليل ثاني: په مستدرک دحاكم کي يو روايت دي "الهره سبع کبري لکان سور السباع" يعني پيشو يو لوي ځناور دي او جوتنه يي نجسه ده.

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٣٨ (٥)، سنن النسائي/ الطهارة ٥٣ (٢٨)، والبيهقي ٩ (٣٢١)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٣٢ (٣٦٤).

(تحفة الأشراف: ١٢١٣١)، مسند احمد (٥/٢٩٦، ٣٠٩، ٣٠٣)، سنن الدارمي/ الطهارة ٥٨ (٤٦٣).

دليل ثالث سور هميشه دلحم تابع وي چي لحم نجس وي نو سور به هم نجس وي.

سوال: د دريو وارو دلائلو تقاضا داده چي جوته دپيشو پليته کړي شي.

جواب: د طواف د علت په وجه فقهاؤ په مکروه تحریمي قول کړي دي.

د دوی د مقابلينو دليل حديث د ابوقتاده دي.

جواب: په دي حديث کي دوه مضامين دي يو عمل د ابوقتاده دي او بل مرفوع حديث دي اوس

مونږ سوال کوو کچري ستاسو استدلال د عمل د ابوقتاده نه وي نو بيا مونږ وايو چي دا خو

دهغه اجتهاد دي او که دمکروه حديث نه استدلال کوئ نو بيا مونږ وايو د "انها ليست بنجس"

دوه معني دي (۱) دپيشو جوته ناپاکه ده (۲) دده بدن ناپاک نه دي "اذا جاء الاحتمال بطل

الاستدلال" يعني چرته چي احتمال پيدا کيږي هلته استدلال پيدا کيږي.

دويم دليل: حديث دعائشه دي مرووي دي چي عائشه رضي الله عنها ته حريسه (د غنمو دل

راوړلي شو او عائشه رضي الله عنها مونځ کولو نو په طاق کي دا يخودو دپاره يي اشاره او کړه

هديه راوړونکي وائي چي پيشو ورته خوراک او کړي او عائشه رضي الله عنها هم ددي ځاي نه

خوراک او کړو خادمه وائي ماتعجب او کړو عائشه رضي الله عنها او فرمايل ماني کريم صلي

الله عليه وسلم ليدلي دي چي دپيشو په جوته به يي اودس کولو.

جواب: ستاسو استدلال د عمل دعائشي نه دي او که عمل در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه

دي که عمل دعائشه نه وي نو بيا خو دا دهغي اجتهاد دي او که د مرفوع حديث نه وي يعني

د عمل در رسول الله نه نو بيا کراحت تنزيهي دي او قائلين دا جواب کوي چي دا د جواز د بيان

دپاره دي او دمکروه تحریمي قائلين وائي دا دهغه وخت واقع وه کله چي دپيشو غوښه حرامه

شوي نه وه يا کيدي شي چي در رسول الله په وړاندي پيشو خوله پاکه کړي وي او بيبي وروسته

په اوبو کي خوله وهلي وي او دا څه د تعجب خبره نه ده دا در رسول الله صلي الله عليه وسلم

معجزه هم کيدي شي.

"قال ابو عيسي وقد جود مالك" امام ترمذي وائي چي دامام مالك نه علاوه بل چا دا سند په ښه

طريقه نه دي بيان کړي خومره چي امام مالك په عمده طريقه بيان کړي دي او بهتره طريقه يي

اختيار کړي ده ځکه چي امام مالك دخپل استاذ نوم واضح بيان کړي دي چي عن اسحاق بن

عبدالله بن ابي طلحه او باقي راويان په دومره وضاحت سره داستاذ نوم نه بيانوي.

٧٠- بَابُ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ

په موزود مسح کولو بيان

٩٣- حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: قَالَ جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ، فَقِيلَ لَهُ: أَتَفْعَلُ هَذَا؟ قَالَ: وَمَا يَنْتَعْنِي وَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ. قَالَ إِبْرَاهِيمُ: وَكَانَ يُعْجِبُهُمْ حَدِيثُ جَرِيرٍ، لِأَنَّ إِسْلَامَهُ كَانَ بَعْدَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ هَذَا قَوْلُ إِبْرَاهِيمَ يُعْنِي كَانَ يُعْجِبُهُمْ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ، وَعَلِيٍّ، وَحَذِيفَةَ، وَالْبُغَيْرَةَ، وَبِلَالٍ، وَسَعْدٍ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَسَلْمَانَ، وَبُرَيْدَةَ، وَعَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، وَأَنَسَ، وَسَهْلَ بْنَ سَعْدٍ، وَيَعْلَى بْنَ مُرَّةَ، وَعُبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ، وَأَسَامَةَ بْنَ شَرِيكٍ، وَأَبِي أَمَامَةَ، وَجَابِرَ، وَأَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ، وَابْنَ عَبَادَةَ، وَيُقَالُ: ابْنُ عِمَارَةَ، وَأَبِي بَنٍ عِمَارَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ جَرِيرٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : همام بن حارث وایي چي جرير بن عبد الله بول وکړل او بيا يي اودس وکړو او پخپلو موزو يي مسح وکړله دي وخت کي ورته وويلی شول داسي دي ولي وکړل؟ په جواب کي يي وويل ما ددي عمل نه څه شي منع کولی شي کله چي ما پخپله رسول الله صلي الله عليه وسلم په داسي عمل کولو ليدلی دی ، ابراهيم نخعي وایي چي صحابه کرامو به د جرير د حديث نه تعجب کولو ځکه چي هغه د سورت مائدي د نزول نه پس اسلام قبول کړی دی . امام ترمذي وایي چي د جرير حديث حسن صحيح دی .

او په دي باب کي د عمر، علي، حذيفه، مغیره ، بلال، ابو ايوب، سلمان، بریده، عمرو بن امیه ، انس، سهل بن سعد، يعلي بن مره، عبادة بن الصامت، اسامه بن شريك، ابو امامه، جابر، اسامه بن زيد، ابن عبادة چي ابن عماره هم ورته ويلي شي، او ابن ابي عماره هم ورته ويلي شي رضي الله عنهم هم احاديث وارد دي .

حل لغات : بال يبول بولا معني متياز کول ، مبال دمتيازو نالی دبول جمع ابوال راخي د ذکر جمع ذکر راخي معني دنارينه شرمگاه ده .

دهمام بن الحارث رضي الله عنه حالات:

نوم همام دپلار نوم حارث بن قيس بن عمرو دقبيله نخع سره يي تعلق وو او دکوفي اوسيدونکی وو خپله زمانه کي لوي عالم او زاهد وو او جليل القدر تابعي وو چي علماؤ په ثقافتو کي شميرلی دی ۶۵ هجري کي وفات شوی دی چي يو لوي تعداد شاگردان يي دي .

^۱ صحيح البخاری/ الصلاة ۲۵ (۲۷۸) . صحيح مسلم/ الطهارة ۲۲ (۲۷۲) . سنن ابی داود/ الطهارة ۵۹ (۱۵۲) . سنن

النسائي/ الطهارة ۹۶ (۱۱۸) . والقبلة ۲۲ (۷۷۵) . سنن ابن ماجه/ الطهارة ۸۲ (۵۲۲) . (تحفة الأشراف: ۲۲۲)

٩٤- وَيُروى عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، قَالَ: رَأَيْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ، فَقُلْتُ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "تَوَضَّأَ، وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ"، فَقُلْتُ لَهُ: أَقْبَلَ الْمَائِدَةَ أَمْ بَعْدَ الْمَائِدَةِ؟ فَقَالَ: مَا أَسْلَمْتُ إِلَّا بَعْدَ الْمَائِدَةِ. حَدَّثَنَا بِذَلِكَ قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ زِيَادٍ التِّرْمِذِيُّ، عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ حَيَّانَ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ جَرِيرٍ، قَالَ: وَرَوَى بَقِيَّةٌ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَدْهَمَ، عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ حَيَّانَ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ جَرِيرٍ، وَهَذَا حَدِيثٌ مُفَسَّرٌ، لِأَنَّ بَعْضَ مَنْ أَنْكَرَ الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ تَأَوَّلَ أَنَّ مَسْحَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْخُفَّيْنِ كَانَ قَبْلَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ، وَذَكَرَ جَرِيرٌ فِي حَدِيثِهِ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ بَعْدَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ. (١)

ترجمه : شهر بن حوشب وائي ما جرير بن عبد الله اوليدو چي اودس يي اوکړو او پخپلو موزو يي مسح اوکړه ما چي ورسره کله په دي سلسله کي خبري اوکړي نو وئيل يي ما نبي کريم صلي الله عليه وسلم ليدلي وو چي اودس يي اوکړو او پخپلو موزو يي مسح اوکړه ما ورته تپوس اوکړو چي ستاسو دا عمل دسورة مائدي دنزول نه مخکي دي او که روسته نو ويي وئيل زه خو دسورة مائدي دنزول نه پس مسلمان شوي يم او دا حديث داودس دايت تفسير کوي ځکه چي کومو خلقو په موزو دمسح کولو نه انکار کړي دي په هغوي کي بعضي کسانو دا تاويل کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم چي په موزو مسح کړي وه دا دسورة مائدي دنزول نه مخکي وه مگر جرير پخپل روايت کي ذکر کړي دي چي هغه دسورة مائدي دنزول نه پس رسول الله صلي الله عليه وسلم په موزو په مسح کولو ليدلي دي.

حل لغات : يتاول: تاول تاوولا دتفعل نه په معني د تفسير کولو دي د يوي خبري.

تشریح : دچمري په موزو مسح جائز ده په اسلامي فرقو کي صرف شيعه او خوارج دا ناجائز گنري، خفين يي ځکه ذکر کړي دي که چا دواړه موزي اغوستلي وي دهغه دپاره مسح جائز ده او که يوه يي اغوستلي وي او بله نه وي نو دداسي کس دپاره مسح جائز نه ده. سوال مسح علي الخفين جائز ده او کنه.

جواب: په دي کي اختلاف دي داهل سنت والجماعت مسلك دادي چي مسح علي الخفين جائز ده، روافض او خوارج او په روافضو کي دفرقه اماميه مسلك دادي چي مسح علي الخفين

جائز نه ده خوارج وائي چي دخپو وينخل ضروري دي او روافض وائي چي په برينديو خپو مسح کول جائز دي.

منکرينو دوه اعتراضات کړي دي د کومو په وجه چي هغوی د مسح په عدم جواز قول کړي دي اول اعتراض دادي مسح علي الخفين چي په کومو احاديثو ثابت ده هغه اخبار احاد دي او خبر واحد ظني وي او ظاهره ده چي کتاب الله قطعي دي او د ظني په وجه قطعي نشي پريخودلي کيدي او دخوارجو په نزد قطعي غسل دي او دروافضو په نزد قطعي مسح ده دويم اعتراض دادي په کومو احاديثو کي چي د مسح علي الخفين ذکر دي هغه احاديث د سورة مائدي د ايت په وجه منسوخ دي دا دهغه وخت واقعات دي کله چي د سورة مائده ايت نه وو نازل شوي.

داولي شېهي جواب: مونږ دا نه منو چي په کومو احاديثو مسح علي الخفين ثابت ده هغه اخبار احاد دي بلکه مسح علي الخفين تقريبا د اتلسو صحابه کرامو نه ثابت دي او علامه عيني د شرح معاني الآثار په شرح نقبض الافکار کي د ۵۳ صحابه کرامو حواله ورکړي دي او په فتح الملهم کي علامه شبير احمد عثمانی د حافظ ابن حجر قول نقل کړي دي او بعضي محدثينو د مسح علي الخفين د احاديثو روايت په وجوه روايت کي شمارلي دي او د اتياو نه اوږدلي دي عشره مبشره هم په دوی کي دي د حسن بصري قول دي "حدثني سبعة من صحابيي" او دويم قول يي دادي "ادركت سبعين بدرية من الصحابة كلهم يرون المسح علي الخفين" غرض دا چي مسح علي الخفين د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه په طريقه د تواتر ثابت دي د قاضي ابويوسف قول دي "انما يجوز نسخ القرآن بالسنة اذا وردت كورود المس علي الخفين" يعني د مسح علي الخفين والا احاديث مشهور او متواتر دي.

دامام ابو حنيفة قول دي "ما قلت بالمسح علي الخفين حتي جائني مثل ضوء النهار" يعني زه دهغه وخته پوري د مسح علي الخفين قائل نه وم خو پوري چي ماته دروېنه ورځ پشان واضح شوي نه وه.

دامام کرخي قول دي "اني اخاف الكفر علي من لايري المسح علي الخفين" همدارنگي په دي باندي تواتر بالتعامل دلالت کوي چنانچي حافظ ابن عبدالبر دامت د تعامل نقل کولو په حال کي فرمائي چي مسح علي الخفين د اهل بدر او حديبيه صحابيانو چي بدریان دري سوه ديارلس وو او حديبيه و الا خوارج سوه وو ټولو نه ثابت ده وړاندي فرمائي "وغیره من المهاجرين والانصار وسائر الصحابة والتابعين وعامة اهل العلم والاثار" وړاندي فرمائي لاينکره الامخذول مبتدع خارج عن جماعة المسلمين، يعني د بدعتني نه علاوه بل څوک د دينه انکار نشي کولي او هغه څوک به د دينه انکار کوي چي د مسلمانانو د جماعت نه خارج وي پس دامت عملي

تواتر يو لوي دليل دي په دي خبره كي مسح علي الخفين والاروايت اخبار احاد نه دي بلکه دا په احاديث متواترة المعني باندي ثابت دي علامه شبير احمد عثمانی دا تمام اقوال په فتح الملهم كي ذکر کړي دي

ددوي مي شېهي جواب ددي شېهي د جواب دپاره خو حديث الباب يعني د جرير روايت کافي دي چنانچي په دي روايت كي دي چي هغه مسح او کړه نو شاگردانو او وئيل مسح دي ولي او کړه ځکه چي دا په ايت دسورة ماندي منسوخ شوي دي جرير او وئيل زه دسورة ماندي دا ايت دنزول نه پس په اسلام مشرف شوي يم او مارسل الله صلي الله عليه وسلم د مسح علي الخفين باندي ليدلي دي همدارنگي په حديث كي قال بال جرير ذکر کرل تردي چي دا وهم پيدانشي چي دا دوضوء علي الوضوء دقبيلي نه دي بلکه دحدث دازالي دپاره دي.

"وهذا حديث مفصل" مفسر لفظ بفتح السين هم لوستلي کيږي په دي صورت كي به معني دا وي چي په دي كي تفسير شوي دي چي درسل الله صلي الله عليه وسلم مسح کول دماندي دايت دنزول نه مخکي هم وه او وروسته هم ثابت دي او په کسري دسين سره هم لوستلي کيږي په دي صورت كي به اولنئ معني وي چي په دي حديث كي تفسير دي ددي خبري چي مسح علي الخفين دماندي دنزول نه مخکي وخت پوري خاص نه ده بلکه وروسته هم وه او دويمه معني دا ده چي دا حديث تفسير کونکي دقراني ايت دي چي په قران كي دغسل حکم په هغه صورت پوري خاص دي کله چي دعدم تخفف په صورت كي وي ليکن کله چي دتخفف صورت وي نو بيا دمسح حکم دي او دغسل حکم نشته.

د شهر بن حوشب رضي الله عنه حالات:

نوم شهر دپلار نوم حوشب دی او مشهور تابعي دی دخپلي زمانې دلو يو علماؤ دجملي نه دی دعثمان بن عفان رضي الله عنه دخلافت په زمانه كي پيدا شوی وو انتھاني متقي انسان وو، وئيلی شوي دي چي يو واده ته تلی وو او هلته گاني وئيلی کيږي نو فورا روان شو، امام احمد بن حنبل واني چي پخپل ښار كي ثقه دی دده روايات صحيح دي هغه همدا خبره معاويه بن صالح، احمد بن زبير، يحيي بن معين هم دده په باره كي کړی دی په ۱۱۲ هجري كي وفات شوی دی صرف دوه روايتونه ورته منقول دي

۷۱- بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَيْنِ لِلْمُسَافِرِ وَالْمُقِيمِ

د مسافر او دمقيم دپاره په موزو د مسح کولو دمودي بيان

٩٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيِّ، عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، فَقَالَ: "لِلْمُسَافِرِ ثَلَاثَةٌ وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ"، وَذَكَرَ عَنْ يَحْيَى بْنِ مَعِينٍ، أَنَّهُ صَحَّحَ حَدِيثَ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ فِي الْمَسْحِ، وَأَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيُّ اسْمُهُ: عَبْدُ بْنُ عَبْدِ، وَيُقَالُ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَأَبِي بَكْرَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَصَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ، وَعَوْفِ بْنِ مَالِكٍ، وَابْنِ عُمَرَ، وَجَرِيرٍ. (١)

ترجمه: د خزيمة بن ثابت رضي الله عنه نه روايت دي چي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه په موزو د مسح کولو په باره کي تپوس او کړي شو نو ويي فرمايل د مسافر دپاره دري ورځي دي او د مقيم دپاره يوه ورځ ده.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، يحيي بن معين نه منقول دي چي هغوی د مسح په سلسله کي د خزيمة بن ثابت حديث صحيح گرځولي دي.

په دي باب کي د علي، ابوبکره، ابو هريره، صفوان بن عسال، عوف بن مالک، ابن عمر او ابن جرير رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات: خفين، خفافنا: خف موزي ته وئيلي شي، خفاف يي جمع راځي او خفين يي تشبيه ده والله اعلم

تشریح: د دي مسئلي متعلق قاضي ثناء الله په تفسير مظهري کي د سورت مائدي د اول ايت لاندې بهترينه تشریح کړي ده:

مسئله: په موزو باندې د مسح کولو ميعاد د مسافر دپاره دري شواروزه دي او د مقيم دپاره يو شواروز دي، د ابوبکر صديق رضي الله عنه نه روايت دي چي د مسافر دپاره دري ورځو پوري مسح کولو او د مقيم دپاره د يو شواروز مسح کولو اجازت ورکړي شوي دي خو په شرط د طهارت يعني چي د طهارت نه پس يي موزي اغوستلي وي (رواه الترمذي وصححه وابن خزيمة وابن حبان وابن الجارود والشافعي وابن ابي شيبة والبيهقي والدارقطني) بيهقي داهم ليکلي دي چي د امام شافعي په نزد باندې دا حديث صحيح دي.

مسئله: سفر وي او که اقامت وي چمري موزي دخپو وينځلو نه پس د طهارت په حالت کي اغوستلي شوي وي (نو د اودس ماتيدو نه پس) په ځاي دخپو وينځلو باندې مسح کول د جمهورو په نزد باندې کافي دي، امام مالک د اقامت په حالت کي په موزو باندې د مسح کولو

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ٢٠ (١٥٤)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٨٦ (٥٥٢)، (تحفة الأشراف: ٢٥٢٨)، مسند احمد (٥/٢١٢)

قائل نه دي د سفر په حالت كي په صحيح رواياتو سره دامام مالك نه د جواز قول منقول دي. ابوبكر بن داود او فرقه اماميه په نزد باندې په موزو باندې مسح كول په هر حالت كي جائز دي، بعضي اهل تفسير ليكلي دي دارجلكم دلام كه په فتحي سره اولوستلي شي نو ايد كم به ورباندې عطف وي اودخپو وينخل به واجب وي، او كچري په كسري سره اولوستلي شي نو په رؤسكم به عطف وي اودخپو مسح كول به واجب وي ليكن دا به په هغه صورت كي وي چي خپي په موزو كي دننه وي گويا كي دوه قراءتونه ددوه اياتو نوپشان دي ديو قرائت حمل په حقيقي معني او ددويم حمل په مجازي معنا وي دقراءت تركيب او تقدير دالفاظو ددويم قرائت دتركيب اودتقدير دالفاظو نه جدا دي (گويابه اول صورت كي حقيقتاً دخپو وينخل اوپه دويم صورت كي مجازاً په خپو مسح كول مراد وي، حقيقي مسح خو به په موزو مسح وي).

٩٦_ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَيْشٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَأْمُرُنَا إِذَا كُنَّا سَفَرًا أَنْ لَا نَزْنَعَ خِفَافَنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ إِلَّا مِنْ جَنَابَةٍ، وَلَكِنْ مِنْ غَائِطٍ وَبَوْلٍ وَتَوْمٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى الْحَكَمُ بْنُ عَتِيبَةَ، وَحَمَّادٌ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيِّ، عَنْ خُرَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، وَلَا يَصِحُّ. قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ: قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: قَالَ شُعْبَةُ: لَمْ يَسْمَعْ إِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ مِنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيِّ حَدِيثَ الْمَسْحِ. وَقَالَ زَائِدَةُ: عَنْ مَنْصُورٍ كُنَّا فِي حُجْرَةِ إِبْرَاهِيمَ الثَّيْبِيِّ وَمَعَنَا إِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، فَحَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ الثَّيْبِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيِّ، عَنْ خُرَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: أَحْسَنُ هَذَا فِي هَذَا الْبَابِ حَدِيثُ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ الْمُرَادِيِّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْعُلَمَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ الْفُقَهَاءِ، مِثْلِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: يَمْسَحُ الْمُقِيمُ يَوْمًا وَلَيْلَةً، وَالْمُسَافِرُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رُوِيَ عَنْ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ، أَنَّهُمْ لَمْ يُوقِتُوا فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَالتَّوْقِيتُ أَصَحُّ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ أَيْضًا، مِنْ غَيْرِ حَدِيثِ عَاصِمٍ. (١)

^١ سنن النسائي/الطهارة ٩٨، ١١٣، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٣١، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨، ١٥٩، ١٦٠، ١٦١، ١٦٢، ١٦٣، ١٦٤، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧١، ١٧٢، ١٧٣، ١٧٤، ١٧٥، ١٧٦، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨١، ١٨٢، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٧، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩١، ١٩٢، ١٩٣، ١٩٤، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٨، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١١، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢١٨، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦١، ٢٦٢، ٢٦٣، ٢٦٤، ٢٦٥، ٢٦٦، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧٠، ٢٧١، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٣، ٢٨٤، ٢٨٥، ٢٨٦، ٢٨٧، ٢٨٨، ٢٨٩، ٢٩٠، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٩٣، ٢٩٤، ٢٩٥، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠١، ٣٠٢، ٣٠٣، ٣٠٤، ٣٠٥، ٣٠٦، ٣٠٧، ٣٠٨، ٣٠٩، ٣١٠، ٣١١، ٣١٢، ٣١٣، ٣١٤، ٣١٥، ٣١٦، ٣١٧، ٣١٨، ٣١٩، ٣٢٠، ٣٢١، ٣٢٢، ٣٢٣، ٣٢٤، ٣٢٥، ٣٢٦، ٣٢٧، ٣٢٨، ٣٢٩، ٣٣٠، ٣٣١، ٣٣٢، ٣٣٣، ٣٣٤، ٣٣٥، ٣٣٦، ٣٣٧، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤١، ٣٤٢، ٣٤٣، ٣٤٤، ٣٤٥، ٣٤٦، ٣٤٧، ٣٤٨، ٣٤٩، ٣٥٠، ٣٥١، ٣٥٢، ٣٥٣، ٣٥٤، ٣٥٥، ٣٥٦، ٣٥٧، ٣٥٨، ٣٥٩، ٣٦٠، ٣٦١، ٣٦٢، ٣٦٣، ٣٦٤، ٣٦٥، ٣٦٦، ٣٦٧، ٣٦٨، ٣٦٩، ٣٧٠، ٣٧١، ٣٧٢، ٣٧٣، ٣٧٤، ٣٧٥، ٣٧٦، ٣٧٧، ٣٧٨، ٣٧٩، ٣٨٠، ٣٨١، ٣٨٢، ٣٨٣، ٣٨٤، ٣٨٥، ٣٨٦، ٣٨٧، ٣٨٨، ٣٨٩، ٣٩٠، ٣٩١، ٣٩٢، ٣٩٣، ٣٩٤، ٣٩٥، ٣٩٦، ٣٩٧، ٣٩٨، ٣٩٩، ٤٠٠، ٤٠١، ٤٠٢، ٤٠٣، ٤٠٤، ٤٠٥، ٤٠٦، ٤٠٧، ٤٠٨، ٤٠٩، ٤١٠، ٤١١، ٤١٢، ٤١٣، ٤١٤، ٤١٥، ٤١٦، ٤١٧، ٤١٨، ٤١٩، ٤٢٠، ٤٢١، ٤٢٢، ٤٢٣، ٤٢٤، ٤٢٥، ٤٢٦، ٤٢٧، ٤٢٨، ٤٢٩، ٤٣٠، ٤٣١، ٤٣٢، ٤٣٣، ٤٣٤، ٤٣٥، ٤٣٦، ٤٣٧، ٤٣٨، ٤٣٩، ٤٤٠، ٤٤١، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٤٤، ٤٤٥، ٤٤٦، ٤٤٧، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥١، ٤٥٢، ٤٥٣، ٤٥٤، ٤٥٥، ٤٥٦، ٤٥٧، ٤٥٨، ٤٥٩، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٤، ٤٦٥، ٤٦٦، ٤٦٧، ٤٦٨، ٤٦٩، ٤٧٠، ٤٧١، ٤٧٢، ٤٧٣، ٤٧٤، ٤٧٥، ٤٧٦، ٤٧٧، ٤٧٨، ٤٧٩، ٤٨٠، ٤٨١، ٤٨٢، ٤٨٣، ٤٨٤، ٤٨٥، ٤٨٦، ٤٨٧، ٤٨٨، ٤٨٩، ٤٩٠، ٤٩١، ٤٩٢، ٤٩٣، ٤٩٤، ٤٩٥، ٤٩٦، ٤٩٧، ٤٩٨، ٤٩٩، ٥٠٠، ٥٠١، ٥٠٢، ٥٠٣، ٥٠٤، ٥٠٥، ٥٠٦، ٥٠٧، ٥٠٨، ٥٠٩، ٥١٠، ٥١١، ٥١٢، ٥١٣، ٥١٤، ٥١٥، ٥١٦، ٥١٧، ٥١٨، ٥١٩، ٥٢٠، ٥٢١، ٥٢٢، ٥٢٣، ٥٢٤، ٥٢٥، ٥٢٦، ٥٢٧، ٥٢٨، ٥٢٩، ٥٣٠، ٥٣١، ٥٣٢، ٥٣٣، ٥٣٤، ٥٣٥، ٥٣٦، ٥٣٧، ٥٣٨، ٥٣٩، ٥٤٠، ٥٤١، ٥٤٢، ٥٤٣، ٥٤٤، ٥٤٥، ٥٤٦، ٥٤٧، ٥٤٨، ٥٤٩، ٥٥٠، ٥٥١، ٥٥٢، ٥٥٣، ٥٥٤، ٥٥٥، ٥٥٦، ٥٥٧، ٥٥٨، ٥٥٩، ٥٦٠، ٥٦١، ٥٦٢، ٥٦٣، ٥٦٤، ٥٦٥، ٥٦٦، ٥٦٧، ٥٦٨، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٧١، ٥٧٢، ٥٧٣، ٥٧٤، ٥٧٥، ٥٧٦، ٥٧٧، ٥٧٨، ٥٧٩، ٥٨٠، ٥٨١، ٥٨٢، ٥٨٣، ٥٨٤، ٥٨٥، ٥٨٦، ٥٨٧، ٥٨٨، ٥٨٩، ٥٩٠، ٥٩١، ٥٩٢، ٥٩٣، ٥٩٤، ٥٩٥، ٥٩٦، ٥٩٧، ٥٩٨، ٥٩٩، ٦٠٠، ٦٠١، ٦٠٢، ٦٠٣، ٦٠٤، ٦٠٥، ٦٠٦، ٦٠٧، ٦٠٨، ٦٠٩، ٦١٠، ٦١١، ٦١٢، ٦١٣، ٦١٤، ٦١٥، ٦١٦، ٦١٧، ٦١٨، ٦١٩، ٦٢٠، ٦٢١، ٦٢٢، ٦٢٣، ٦٢٤، ٦٢٥، ٦٢٦، ٦٢٧، ٦٢٨، ٦٢٩، ٦٣٠، ٦٣١، ٦٣٢، ٦٣٣، ٦٣٤، ٦٣٥، ٦٣٦، ٦٣٧، ٦٣٨، ٦٣٩، ٦٤٠، ٦٤١، ٦٤٢، ٦٤٣، ٦٤٤، ٦٤٥، ٦٤٦، ٦٤٧، ٦٤٨، ٦٤٩، ٦٥٠، ٦٥١، ٦٥٢، ٦٥٣، ٦٥٤، ٦٥٥، ٦٥٦، ٦٥٧، ٦٥٨، ٦٥٩، ٦٦٠، ٦٦١، ٦٦٢، ٦٦٣، ٦٦٤، ٦٦٥، ٦٦٦، ٦٦٧، ٦٦٨، ٦٦٩، ٦٧٠، ٦٧١، ٦٧٢، ٦٧٣، ٦٧٤، ٦٧٥، ٦٧٦، ٦٧٧، ٦٧٨، ٦٧٩، ٦٨٠، ٦٨١، ٦٨٢، ٦٨٣، ٦٨٤، ٦٨٥، ٦٨٦، ٦٨٧، ٦٨٨، ٦٨٩، ٦٩٠، ٦٩١، ٦٩٢، ٦٩٣، ٦٩٤، ٦٩٥، ٦٩٦، ٦٩٧، ٦٩٨، ٦٩٩، ٧٠٠، ٧٠١، ٧٠٢، ٧٠٣، ٧٠٤، ٧٠٥، ٧٠٦، ٧٠٧، ٧٠٨، ٧٠٩، ٧١٠، ٧١١، ٧١٢، ٧١٣، ٧١٤، ٧١٥، ٧١٦، ٧١٧، ٧١٨، ٧١٩، ٧٢٠، ٧٢١، ٧٢٢، ٧٢٣، ٧٢٤، ٧٢٥، ٧٢٦، ٧٢٧، ٧٢٨، ٧٢٩، ٧٣٠، ٧٣١، ٧٣٢، ٧٣٣، ٧٣٤، ٧٣٥، ٧٣٦، ٧٣٧، ٧٣٨، ٧٣٩، ٧٤٠، ٧٤١، ٧٤٢، ٧٤٣، ٧٤٤، ٧٤٥، ٧٤٦، ٧٤٧، ٧٤٨، ٧٤٩، ٧٥٠، ٧٥١، ٧٥٢، ٧٥٣، ٧٥٤، ٧٥٥، ٧٥٦، ٧٥٧، ٧٥٨، ٧٥٩، ٧٦٠، ٧٦١، ٧٦٢، ٧٦٣، ٧٦٤، ٧٦٥، ٧٦٦، ٧٦٧، ٧٦٨، ٧٦٩، ٧٧٠، ٧٧١، ٧٧٢، ٧٧٣، ٧٧٤، ٧٧٥، ٧٧٦، ٧٧٧، ٧٧٨، ٧٧٩، ٧٨٠، ٧٨١، ٧٨٢، ٧٨٣، ٧٨٤، ٧٨٥، ٧٨٦، ٧٨٧، ٧٨٨، ٧٨٩، ٧٩٠، ٧٩١، ٧٩٢، ٧٩٣، ٧٩٤، ٧٩٥، ٧٩٦، ٧٩٧، ٧٩٨، ٧٩٩، ٨٠٠، ٨٠١، ٨٠٢، ٨٠٣، ٨٠٤، ٨٠٥، ٨٠٦، ٨٠٧، ٨٠٨، ٨٠٩، ٨١٠، ٨١١، ٨١٢، ٨١٣، ٨١٤، ٨١٥، ٨١٦، ٨١٧، ٨١٨، ٨١٩، ٨٢٠، ٨٢١، ٨٢٢، ٨٢٣، ٨٢٤، ٨٢٥، ٨٢٦، ٨٢٧، ٨٢٨، ٨٢٩، ٨٣٠، ٨٣١، ٨٣٢، ٨٣٣، ٨٣٤، ٨٣٥، ٨٣٦، ٨٣٧، ٨٣٨، ٨٣٩، ٨٤٠، ٨٤١، ٨٤٢، ٨٤٣، ٨٤٤، ٨٤٥، ٨٤٦، ٨٤٧، ٨٤٨، ٨٤٩، ٨٥٠، ٨٥١، ٨٥٢، ٨٥٣، ٨٥٤، ٨٥٥، ٨٥٦، ٨٥٧، ٨٥٨، ٨٥٩، ٨٦٠، ٨٦١، ٨٦٢، ٨٦٣، ٨٦٤، ٨٦٥، ٨٦٦، ٨٦٧، ٨٦٨، ٨٦٩، ٨٧٠، ٨٧١، ٨٧٢، ٨٧٣، ٨٧٤، ٨٧٥، ٨٧٦، ٨٧٧، ٨٧٨، ٨٧٩، ٨٨٠، ٨٨١، ٨٨٢، ٨٨٣، ٨٨٤، ٨٨٥، ٨٨٦، ٨٨٧، ٨٨٨، ٨٨٩، ٨٩٠، ٨٩١، ٨٩٢، ٨٩٣، ٨٩٤، ٨٩٥، ٨٩٦، ٨٩٧، ٨٩٨، ٨٩٩، ٩٠٠، ٩٠١، ٩٠٢، ٩٠٣، ٩٠٤، ٩٠٥، ٩٠٦، ٩٠٧، ٩٠٨، ٩٠٩، ٩١٠، ٩١١، ٩١٢، ٩١٣، ٩١٤، ٩١٥، ٩١٦، ٩١٧، ٩١٨، ٩١٩، ٩٢٠، ٩٢١، ٩٢٢، ٩٢٣، ٩٢٤، ٩٢٥، ٩٢٦، ٩٢٧، ٩٢٨، ٩٢٩، ٩٣٠، ٩٣١، ٩٣٢، ٩٣٣، ٩٣٤، ٩٣٥، ٩٣٦، ٩٣٧، ٩٣٨، ٩٣٩، ٩٤٠، ٩٤١، ٩٤٢، ٩٤٣، ٩٤٤، ٩٤٥، ٩٤٦، ٩٤٧، ٩٤٨، ٩٤٩، ٩٥٠، ٩٥١، ٩٥٢، ٩٥٣، ٩٥٤، ٩٥٥، ٩٥٦، ٩٥٧، ٩٥٨، ٩٥٩، ٩٦٠، ٩٦١، ٩٦٢، ٩٦٣، ٩٦٤، ٩٦٥، ٩٦٦، ٩٦٧، ٩٦٨، ٩٦٩، ٩٧٠، ٩٧١، ٩٧٢، ٩٧٣، ٩٧٤، ٩٧٥، ٩٧٦، ٩٧٧، ٩٧٨، ٩٧٩، ٩٨٠، ٩٨١، ٩٨٢، ٩٨٣، ٩٨٤، ٩٨٥، ٩٨٦، ٩٨٧، ٩٨٨، ٩٨٩، ٩٩٠، ٩٩١، ٩٩٢، ٩٩٣، ٩٩٤، ٩٩٥، ٩٩٦، ٩٩٧، ٩٩٨، ٩٩٩، ١٠٠٠، ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣، ١٠٠٤، ١٠٠٥، ١٠٠٦، ١٠٠٧، ١٠٠٨، ١٠٠٩، ١٠١٠، ١٠١١، ١٠١٢، ١٠١٣، ١٠١٤، ١٠١٥، ١٠١٦، ١٠١٧، ١٠١٨، ١٠١٩، ١٠٢٠، ١٠٢١، ١٠٢٢، ١٠٢٣، ١٠٢٤، ١٠٢٥، ١٠٢٦، ١٠٢٧، ١٠٢٨، ١٠٢٩، ١٠٣٠، ١٠٣١، ١٠٣٢، ١٠٣٣، ١٠٣٤، ١٠٣٥، ١٠٣٦، ١٠٣٧، ١٠٣٨، ١٠٣٩، ١٠٤٠، ١٠٤١، ١٠٤٢، ١٠٤٣، ١٠٤٤، ١٠٤٥، ١٠٤٦، ١٠٤٧، ١٠٤٨، ١٠٤٩، ١٠٥٠، ١٠٥١، ١٠٥٢، ١٠٥٣، ١٠٥٤، ١٠٥٥، ١٠٥٦، ١٠٥٧، ١٠٥٨، ١٠٥٩، ١٠٦٠، ١٠٦١، ١٠٦٢، ١٠٦٣، ١٠٦٤، ١٠٦٥، ١٠٦٦، ١٠٦٧، ١٠٦٨، ١٠٦٩، ١٠٧٠، ١٠٧١، ١٠٧٢، ١٠٧٣، ١٠٧٤، ١٠٧٥، ١٠٧٦، ١٠٧٧، ١٠٧٨، ١٠٧٩، ١٠٨٠، ١٠٨١، ١٠٨٢، ١٠٨٣، ١٠٨٤، ١٠٨٥، ١٠٨٦، ١٠٨٧، ١٠٨٨، ١٠٨٩، ١٠٩٠، ١٠٩١، ١٠٩٢، ١٠٩٣، ١٠٩٤، ١٠٩٥، ١٠٩٦، ١٠٩٧، ١٠٩٨، ١٠٩٩، ١١٠٠، ١١٠١، ١١٠٢، ١١٠٣، ١١٠٤، ١١٠٥، ١١٠٦، ١١٠٧، ١١٠٨، ١١٠٩، ١١١٠، ١١١١، ١١١٢، ١١١٣، ١١١٤، ١١١٥، ١١١٦، ١١١٧، ١١١٨، ١١١٩، ١١٢٠، ١١٢١، ١١٢٢، ١١٢٣، ١١٢٤، ١١٢٥، ١١٢٦، ١١٢٧، ١١٢٨، ١١٢٩، ١١٣٠، ١١٣١، ١١٣٢، ١١٣٣، ١١٣٤، ١١٣٥، ١١٣٦، ١١٣٧، ١١٣٨، ١١٣٩، ١١٤٠، ١١٤١، ١١٤٢، ١١٤٣، ١١٤٤، ١١٤٥، ١١٤٦، ١١٤٧، ١١٤٨، ١١٤٩، ١١٥٠، ١١٥١، ١١٥٢، ١١٥٣، ١١٥٤، ١١٥٥، ١١٥٦، ١١٥٧، ١١٥٨، ١١٥٩، ١١٦٠، ١١٦١، ١١٦٢، ١١٦٣، ١١٦٤، ١١٦٥، ١١٦٦، ١١٦٧، ١١٦٨، ١١٦٩، ١١٧٠، ١١٧١، ١١٧٢، ١١٧٣، ١١٧٤، ١١٧٥، ١١٧٦، ١١٧٧، ١١٧٨، ١١٧٩، ١١٨٠، ١١٨١، ١١٨٢، ١١٨٣، ١١٨٤، ١١٨٥، ١١٨٦، ١١٨٧، ١١٨٨، ١١٨٩، ١١٩٠، ١١٩١، ١١٩٢، ١١٩٣، ١١٩٤، ١١٩٥، ١١٩٦، ١١٩٧، ١١٩٨، ١١٩٩، ١٢٠٠، ١٢٠١، ١٢٠٢، ١٢٠٣، ١٢٠٤، ١٢٠٥، ١٢٠٦، ١٢٠٧، ١٢٠٨، ١٢٠٩، ١٢١٠، ١٢١١، ١٢١٢، ١٢١٣، ١٢١٤، ١٢١٥، ١٢١٦، ١٢١٧، ١٢١٨، ١٢١٩، ١٢٢٠، ١٢٢١، ١٢٢٢، ١٢٢٣، ١٢٢٤، ١٢٢٥، ١٢٢٦، ١٢٢٧، ١٢٢٨، ١٢٢٩، ١٢٣٠، ١٢٣١، ١٢٣٢، ١٢٣٣، ١٢٣٤، ١٢٣٥، ١٢٣٦، ١٢٣٧، ١٢٣٨، ١٢٣٩، ١٢٤٠، ١٢٤١، ١٢٤٢، ١٢٤٣، ١٢٤٤، ١٢٤٥، ١٢٤٦، ١٢٤٧، ١٢٤٨، ١٢٤٩، ١٢٥٠، ١٢٥١، ١٢٥٢، ١٢٥٣، ١٢٥٤، ١٢٥٥، ١٢٥٦، ١٢٥٧، ١٢٥٨، ١٢٥٩، ١٢٦٠، ١٢٦١، ١٢٦٢، ١٢٦٣، ١٢٦٤، ١٢٦٥، ١٢٦٦، ١٢٦٧، ١٢٦٨، ١٢٦٩، ١٢٧٠، ١٢٧١، ١٢٧٢، ١٢٧٣، ١٢٧٤، ١٢٧٥، ١٢٧٦، ١٢٧٧، ١٢٧٨، ١٢٧٩، ١٢٨٠، ١٢٨١، ١٢٨٢، ١٢٨٣، ١٢٨٤، ١٢٨٥، ١٢٨٦، ١٢٨٧، ١٢٨٨، ١٢٨٩، ١٢٩٠، ١٢٩١، ١٢٩٢، ١٢٩٣، ١٢٩٤، ١٢٩٥، ١٢٩٦، ١٢٩٧، ١٢٩٨، ١٢٩٩، ١٣٠٠، ١٣٠١، ١٣٠٢، ١٣٠٣، ١٣٠٤، ١٣٠٥، ١٣٠٦، ١٣٠٧، ١٣٠٨، ١٣٠٩، ١٣١٠، ١٣١١، ١٣١٢، ١٣١٣، ١٣١٤، ١٣١٥، ١٣١٦، ١٣١٧، ١٣١٨، ١٣١٩، ١٣٢٠، ١٣٢١، ١٣٢٢، ١٣٢٣، ١٣٢٤، ١٣٢٥، ١٣٢٦، ١٣٢٧، ١٣٢٨، ١٣٢٩، ١٣٣٠، ١٣٣١، ١٣٣٢، ١٣٣٣، ١٣٣٤، ١٣٣٥، ١٣٣٦، ١٣٣٧، ١٣٣٨، ١٣٣٩، ١٣٤٠، ١٣٤١، ١٣٤٢، ١٣٤٣، ١٣٤٤، ١٣٤٥، ١٣٤٦، ١٣٤٧، ١٣٤٨، ١٣٤٩، ١٣٥٠، ١٣٥١، ١٣٥٢، ١٣٥٣، ١٣٥٤، ١٣٥٥، ١٣٥٦، ١٣٥٧، ١٣٥٨، ١٣٥٩، ١٣٦٠، ١٣٦١، ١٣٦٢، ١٣٦٣، ١٣٦٤، ١٣٦٥، ١٣٦٦، ١٣٦٧، ١٣٦٨، ١٣٦٩، ١٣٧٠، ١٣٧١، ١٣٧٢، ١٣٧٣، ١٣٧٤، ١٣٧٥، ١٣٧٦، ١٣٧٧، ١٣٧٨، ١٣٧٩، ١٣٨٠، ١٣٨١، ١٣٨٢، ١٣٨٣، ١٣٨٤، ١٣٨٥، ١٣٨٦، ١٣٨٧، ١٣٨٨، ١٣٨٩، ١٣٩٠، ١٣٩١، ١٣٩٢، ١٣٩٣، ١٣٩٤، ١٣٩٥، ١٣

ترجمه : د صفوان بن عسال نه روايت دي فرمائي کله چي به مونږ په سفر کي وو نور رسول الله به مونږ ته حکم کولو چي پخپلو موزو تر دري شپو او دري ورځو پوري د وړو کي او لوي اودس ماتي کولو يا د خوب په وجه د خپو نه ونه باسو مگر د جنابت په صورت کي.

امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی، اود امام بخاري قول دی چي په دي باب کي د صفوان بن عسال مرادي حديث د ټولو نه عمده او قوي دی.

د اکثرو صحابه کرامو او تابعينو اود هغوی نه د فقهاؤ او اهل علمو لکه سفيان ثوري، ابن مبارك، شافعي، احمد، او اسحاق په دي قول کړی دی، چي مقيم به په موزو يوه شپه او ورځ مسح کوي او مسافر به په موزو دري شپي او ورځي مسح کوي. د بعضي علماؤ قول دی په موزو د مسح کولو دپاره دوخت تحديد نشته او داد مالک بن انس قول دی ليکن د تحديد والا قول زيات صحيح دی. امام ترمذي وايي چي توقيت والا قول زيات صحيح دی، اود عاصم د سند نه علاوه سند باندي هم دا حديث د صفوان بن عسال نه مروی.

حل لغات : خفين ، خفافنا : خف موزي ته وئيلي شي، خفاف يي جمع راخي او خفين يي تشنيه ده والله اعلم

تشریح : په موزو باندي د مسح کولو دجواز حديث معنا متواتر دي په کوم سره چي دقراني حکم منسوخ کيدل جائز دي دحديث دحافظانو يوي ډلي صراحت کړي دي چي په موزو باندي د مسح حکم متواتر دي ، بعضي خلکو مسح علي الخفين راويانو لره (کوم چي داولي طبقې دي) جمع کړي دي چي تعداد يي داتياؤ نه زياتيږي په دي تعداد کي عشره مبشره هم شامل دي ابن ابي شيبه وغيره ليکلي دي چي حسن بصري فرمائي دي ماته اوبيا صحابه کرامو په موزو باندي د مسح کولو حديث بيان کړي دي.

امام ابو حنيفه فرمائي دي زه ترهغه وخته پوري په موزو باندي د مسح کولو قائل نه يم ترڅو چي دورځي درنرا پشان دا ماته نه وي واضح شوي، دا هم دامام صاحب قول دي، څوک چي په موزو باندي مسح کول جائز نه گنځي ماسره دده د کفر ويره ده.

امام احمد رحمه الله عليه فرمائي دي زما په زړه کي د موزو د مسح دجواز متعلق څه وسوسه نشته په دي سلسله کي در رسول الله د صحابه کرامو نه څلويښت اجاديث مروی دي چي بعضي په دي کي مرفوع دي او بعضي موقوف دي، امام احمد ددغه احاديثو نه دوه حديثونه بيان کړل يو حديث د مغيره بن شعبه دي چي فرمائي يي وو زه په يوسفر کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وم او ويي فرمائي اي مغيره لويه راواخله او بيا نبي عليه السلام دومره لري لاړو چي زما دنظر نه پناه شو او د حاجت پوره کولو نه پس واپس راغي ما ورته اوبه

واچولي او اودس يي او کړو لکه څنگه چي به يي دمونځ دپاره اودس کولو او په دواړو موزويي مسح او کړه (متفق عليه).

دمغيره رضي الله عنه دا حديث تقريباً په شپيته سندونو نقل شوي دي په دوي کي په پنځه څلوېښت سندونو سره دي لره ابن منده هم بيان کړي دي، دويم حديث دجرير روايت دي، دجرير بيان دي چي ما رسول الله اوليدلو چي دمتيازو کولونه پس يي اودس او کړو او په موزو يي مسح او کړه، ابراهيم ويلي دي چي دخلقو دا حديث ډير خوښ وو ځکه چي جرير دسورة مائدي دنزول نه پس مسلمان شوي وو (کچري دخپو وينځل ضروري وي لکه چي دسورة مائدي دايت نه معلومېږي نونبي عليه السلام به په موزو باندي مسح نه وه کړي دا حديث بخاري او مسلم هم په صحيحينو کي نقل کړي دي).

دابن عبدالبر مالکي بيان دي چي هيچا په موزو باندي دمسح کولونه انکار نه دي کړي صرف دامام مالک انکار په يوروايت کي راغلي دي مگر په صحيح روايت سره ثابته ده چي په اخر کي امام مالک هم په دي باندي اقرار کړي وو.

په صحابه کرامو کي هم هيڅوک دموزو دمسحي نه منکر نه وو د ابوهريره ابن عباس، عائشه رضي الله عنهم انکار په بعضي رواياتو کي راغلي دي، دابن عباس او ابوهريره دانکاري قول په خلاف په صحيح سندونو سره پخپله ددوي نه ددوي اقرار منقول دي اوداثابته شوي ده چي دوي دواړو هم دجمهورو صحابه کرامو سره اتفاق کړي دي، پاتي شو دعائشه رضي الله عنها قول نو په صحيح مسلم کي دشرېح بن هاني په روايت سره ددي تفصيل راغلي دي شريح او وئيل ما دام المؤمنين نه په موزو باند، دمسح متعلق تپوس او کړو نوراته يي او وئيل دابوطالب خوي ته ورشه او تپوس ورنه او کړه هغه در رسول الله صلي الله عليه وسلم دسفر ملگري وو مونږ علي رضي الله عنه ته ورغلو او تپوس مو ورنه او کړو نو هغه اوفرمايل رسول الله صلي الله عليه وسلم دمسافر دپاره دري ورځي او دري شپي او د مقيم دپاره يوه شپه او يوه ورځ ميعاد مقرر کړي دي (رواه ابو داود والترمذي وابن حبان).

دارقطني هم د مسح علي الخفين دجواز متعلق دعائشه رضي الله عنها قول نقل کړي دي، بعضي خلقو ويلي دي چي علي رضي الله عنه فرمايلي دي زه په دي کي هيڅ فرق نه کوم چي په موزو مسح او کړم او که دخپل څر په شا باندي، دا قول سراسر غلط دي اوددي هيڅ اصل نشته بعضي کسانو دعائشه رضي الله عنها نه روايت بيان کړي دي چي فرمايلي يي وو خپي پريکول ماته په موزو باندي دمسح کولونه بهتر دي، دا روايت هم بالکل غلط دي دحديث حافظانو ددي په غلطوالي باندي صراحت کړي دي.

دمغيره رضي الله عنه هغه حديث کوم چي مونږ ذکر کړو په هغي کي دا هم دي چي ما عرض او کړو اي دالله رسوله ايا موزي دي اونه باسم نو ويي فرمايل پريگده دطهارت په حالت کي

مي په خپو کړي دي، ابن جوزي د علي، صفیان بن عسان، عمر بن الخطاب، عمرو بن ابي اميه ضمري، ابوهريره، او خزيمه بن ثابت، احاديث په التحقيق کي نقل کړي دي او مونږ په منار الاحکام کي مرتب بيان کړي دي په دي احاديثو کي د مسح دمودي ذکر دي، امام مالک خو مقيم ته دموزو د مسح اجازت نه ورکولو او مسافرت به يې اجازت ورکولو اودخه مودي تعين به يې نه کولو، دامام مالک دمسلك خلاف مذکوره احاديث قوي دلائل دي

دصفوان ابن عسال رضي الله عنه حالات:

نوم صفوان دپلار نوم عسال دكوفي اوسيدونکي دي او اکثري نقل دروايت داهل کوفه نه کړي دي چي يوڅو روايات ورته منقول دي.

٧٢_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ أَعْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ

په موزو دپاسه او دلاندي طرف نه دمسح کولو بيان

٩٧_ حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، أَخْبَرَنِي ثَوْرُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ رَجَاءِ بْنِ حَيَوَةَ، عَنْ كَاتِبِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَسَحَ أَعْلَى الْخُفِّ وَأَسْفَلَهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا قَوْلٌ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ الْفُقَهَاءِ، وَبِهِ يَقُولُ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ، وَإِسْحَاقُ، وَهَذَا مَعْلُومٌ لَمْ يُسْنِدْهُ عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ غَيْرُ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَأَلْتُ أَبَا زُرْعَةَ، وَمُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَا: لَيْسَ بِصَحِيحٍ، لِأَنَّ ابْنَ الْمُبَارَكِ رَوَى هَذَا عَنْ ثَوْرٍ، عَنْ رَجَاءِ بْنِ حَيَوَةَ، قَالَ: حَدَّثْتُ عَنْ كَاتِبِ الْمُغِيرَةِ مُرْسَلٌ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يُذَكِّرْ فِيهِ الْمُغِيرَةَ. (١)

ترجمه: دمغيره بن شعبه رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دموزو دپاسه او دلاندي په طرف مسح اوکړه.

امام ترمذي وائي دا کثرو صحابه کرامو او تابعينو او ددوي نه پس دا کثرو فقهاؤ همدا قول دي او امام شافعي او اسحاق بن راهويه (رحمهما الله) هم په دي باندي قول کړي دي. دا حديث معلول دي ما دابوذرعه او محمد بن اسماعيل بخاري نه په دي باره کي تپوس اوکړو نو دواړو اوونيل چي دا صحيح نه دي. ځکه چي ابن مبارک دا حديث د ثور نه او هغه د رجاء بن

حيوه او هغه دمغيره بن شعبه د کاتب نه او هغه د نبي کريم صلي الله عليه وسلم نه مرسل نقل کړی دی

حل لغات: خفين . خفافنا : خف موزي ته ونيلي شي ، خفاف يي جمع راخي او خفين يي تشنيه ده والله اعلم

تشریح: په دې مسئله کې اختلاف دي چې د مسح علي الخفين که ظاهر طرف وي او که په ظاهر او اسفل دواړو طرفونو وي په دې کې د اهل علمو دوه مذاهب دي اول مذهب دامام ابوحنيفه او امام احمد دي ددوی په نزد مسح صرف په ظاهر طرف کول دي او په دې مسئله کې مذهب اول والاددي باب ددويم حديث نه چې دمغيره بن شعبه نه مروی دي استدلال کوي دمغيره بيان دي "رئيت رسول الله صلي الله عليه وسلم يمسح علي الخفين علي ظاهرهما". دليل ثاني: ددوی دويم مستدل علي رضي الله عنه روايت دي کوم چې ابو داود نقل کړي دي او هغه دادي که ددين پوهه په عقل موقوف وي نو مسح علي الخفين به په اسفل طرف وه ليکن ما رسول الله صلي الله عليه وسلم دخفينو په ظاهر طرف په مسح کولو ليدلي وو دويم مذهب دامام شافعي او امام مالک دي ددوی په نزد مسح علي الخفين په ظاهر او اسفل دواړو طرفونو باندې پکار ده دامام شافعي په نزد داسفل مسح مستحب ده او دامام مالک په نزد واجب ده.

دليل: دوی په دې مسئله کې دحديث الباب نه استدلال کوي چې "ان النبي صلي الله عليه وسلم مسح علي الخف واسفله" ددې جواب دادي دامام ترمذي په نزد دا حديث معلول دي او معلول هغه حديث وي په کوم کې چې کوم خفيه علت قاده موجود وي امام ترمذي ددې حديث دمعلول کيدو وجه دا بيان کړي ده چې همدا روايت عبد الله بن مبارك هم دشور بن يزيد نه نقل کړي دي او ددې سند په کاتب المغيره باندې ختميرې او ددينه پس په دې کې دمغيره بن شعبه څه ذکر نشته دوليد بن مسلم وهم پيدا شوي دي ځکه چې موصولا بيان کړي دي جواب نمبر (۲)، په اصل کې رسول الله صلي الله عليه وسلم مسح صرف دخفين په ظاهري طرف باندې کړي وه ليکن دموزو دسخت والي په وجه يي لاندې طرف هم نيولي وو د کوم نه چې راوي په مسح علي الاسفل باندې تعبير کړي دي

دراوي حالات: امام نووي وايي چې د کاتب المغيرة نوم وراد دی، (رياض الصالحين)

۷۳- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَيْنِ ظَاهِرِهِمَا

٩٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَنْسَحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ عَلَى ظَاهِرِهِمَا". قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ الْمُغِيرَةِ حَسَنٌ، وَهُوَ حَدِيثُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ الْمُغِيرَةِ، وَلَا نَعْلَمُ أَحَدًا يَذْكُرُ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ الْمُغِيرَةِ عَلَى ظَاهِرِهِمَا غَيْرَهُ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ وَأَحْمَدُ، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَكَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يُشِيرُ بِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ. (١)

ترجمه: امام ترمذي وائي چي مغيره حديث حسن صحيح دي، د عبد الرحمن بن ابى الزناد نه علاوه ماته بل خوك نه دي معلوم چي دا يي په سند دعروه عن مغيره په دواړو موزو او پورتنى حصه د مسح كولو ذكر كړي وي او همدا داهل علمو قول دي او دسفيان ثوري او احمد هم دا قول دي.

تشرېح: دا حديث دعروه بن زبير دي، صرف دده په روايت كي د علي ظاهرهما اضافه ده باقي ٥٨ راويانو دا حديث دمغيره نه نقل كړي دي او هغوى ددي لفظ اضافه نه ده كړي صرف مسح علي الخفين كي ذكر كړي دي او دا حديث صحيح دي مگر امام ترمذي ورته صرف حسن وئيلي دي ځكه چي په دي كي يو راوي عبد الرحمن بن ابى الزناد دي او امام مالك ورباندي جرح كړي ده، امام ترمذي ددي جرح لحاظ كولو په وجه صرف حسن حكم لگولي دي او حال دادي درسته خبره داده چي عبد الرحمن داعلي درجي ثقه راوي دي او دامام مالك د جرح كولو يوه خاص وجه ده، عبد الرحمن به كتاب السبيعه دخپل پلار نه نقل كولو نو په دي وجه امام مالك او وئيل "اين كنا عن هذا" يعنى مونږ ته دا كتاب ولي نه دي رارسيدلي عبد الرحمن ته دكوم ځاي نه راغي (التهذيب) پخپله امام ترمذي ورته په ابواب الباس باب ماجاء في الجملة كي ثقه وئيلي دي بلكه په مصري نسخو كي خو دا هم مذكور دي "كان مالك بن انس يوثقه ويأمر بالكتابة عنه" يعنى امام مالك به دده توسيق كولو او شاگردانو ته به يي دده دا حاديثو ليكلو حكم كولو او په تمام صحاح سته كي دده روايات موجود دي البته امام بخاري تعليقا ذكر كړي دي او دثقه روايت معتبر وي پس دا روايت قابل داستدلال دي.

دراوي حالات: د مغيره رضي الله عنه حالات ماقبل ابوابو كي تير شوي دي.

^١ سنن ابى داود/ الطهارة ٦٣ (١٦١). (وراجع ايضا ما عنده برقم: ١٢٩). (تحفة الأشراف: ١١٥١٢) (حسن صحيح)

٧٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْجَوْرَبَيْنِ وَالتَّغْلِيْنِ

په دوارو موزو او پڼرو باندي دمسح كولو بيان

٩٩- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، وَمَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي قَيْسٍ، عَنْ هُزَيْلِ بْنِ شُرْحَبِيلٍ، عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: "تَوَضَّأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَسَحَ عَلَى الْجَوْرَبَيْنِ وَالتَّغْلَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: يَمْسَحُ عَلَى الْجَوْرَبَيْنِ وَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَغْلَيْنِ إِذَا كَانَا ثَخَيْنَيْنِ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي مُوسَى. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَمِعْتُ صَالِحَ بْنَ مُحَمَّدٍ التَّزَمِيذِيَّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُقَاتِلٍ السَّمَرْقَنْدِيَّ، يَقُولُ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي حَنِيفَةَ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ وَعَلَيْهِ جَوْرَبَانِ، فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا، ثُمَّ قَالَ: فَعَلْتُ الْيَوْمَ شَيْئًا لَمْ أَكُنْ أَفْعَلُهُ، مَسَحْتُ عَلَى الْجَوْرَبَيْنِ وَهُمَا غَيْرُ مُتَغْلَيْنِ. (١)

ترجمه: د مغیره بن شعبه رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي مانبي كريم صلي الله عليه وسلم اودس وکړو او په جورابو او پڼرو باندي يي مسح وکړله امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او ديرو اهل علمو په دي باندي قول کړي دي او د سفيان ثوري، ابن مبارک، شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دا قول دي چي په جرابو او باندي مسح کيږي اگر که پيزار نه وي. مگر چي جرابي پيږي وي امام ترمذي وائي په دي باب کي د ابو موسي رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي ابو مقاتل سمرقندي وائي زه امام ابو حنيفه ته دهغه په بيماري کي ورغلم په کومه کي چي هغه وفات شوي وو او په يي راوغوښتلي او اودس يي اوکړو او جرابي يي اغوستلي وي او په جرابو يي يي مسح اوکړه او بيا يي اووئيل مانن داسي کار اوکړو چي مخکي مي نه کولو ما په جرابو مسح اوکړله او حال دادي چي پيزار مي په خپو نه وو.

تشریح: جوربين په دوه قسمه دي (١) تخينين (٢) رقيقين، ثخانت د دري خيزونو مجموعي ته وائي (١) چي اوبه دننه خطرناک سطح ته نه رسيږي (٢) چي دپنډو پوري بغير دتړلو نه انختلي وي (٣) چي مسلسل يو فرسخ مزل کول په دي کي ممکن وي او که په اوصاف ثلاثه کي کوم شق کم وي نو دابه رسيخين وي (الفقه علي المذاهب الاربعه).

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٦١ (١٥٩). سنن النسائي/ الطهارة ٩٦ (١٢٢). و١/ ٩٤ (١٢٥/ م). سنن ابن ماجه/ الطهارة ٨٨ (٥٥٩).

(تحفة الأشراف: ١١٥٢٢). مسند احمد (٢/ ٢٥٢).

بيا دچمري په لحاظ جرابي په دوه قسمه دي (۱) مجلد (۲) منعل. مجلدين هغه جرابي وي په کومو پوري چي دومره چمړه لگيدلي وي خومره چي خپه په اودس کي وينخل فرض وي.

او منعلين هغه جرابي وي چي چمړه پکي ددي مقدار نه کمه لگيدلي وي په دي شان سره جرابي په شپږ قسمه شوي (۱) تخنين مجلدين دا هغه جرابي دي په کومو کي چي پورتنی مذکوره شرطونه موندلي کيږي او چمړه هم ورباندي لگيدلي وي په دومره مقدار کي خومره مقدار چي دخپي په اودس کي وينخل فرض وي پس دا جرابي دموزو په حکم کي داخل دي او په دي باندي بالاتفاق مسح جائز ده.

تخنين منعلين: دا هغه جرابي دي په کومو کي چي پورتنی شرائط موندلي کيږي او چمړه هم ورباندي لگيدلي وي مگر دا چمړه صرف په تلو باندي يا صرف په پوندو يا صرف دگوتو په سرونو يا ددينه کمه وي مگر چي دا چمړه دگيتو نه پورته نه وي دا هم دموزو په حکم کي داخل دي او مسح ورباندي جائز ده.

تخنين ساذجتين: دا هغه پيري جرابي دي چي پورتنی مذکوره شرائط پکي موجود وي ليکن چمړه ورباندي نه وي لگيدلي په دي کي اختلاف دي چي ايا دا هم دموزو په حکم کي داخل دي او کنه دي صاحبين دا هم دموزو په حکم کي داخل گنري مگر امام صاحب اول دا دموزو په حکم کي داخل نه گنرلي مگر بيا يي دخپل قول نه رجوع او کره نو په دي وجه په دي باندي هم مسح کول جائز دي او همدا مفتي به قول دي.

رقيقين مجلدين: دا هغه جرابي دي په کومو کي چي په مذکوره شرائطو کي يو شرط کم وي ليکن په دي باندي دپنډو پوري چمړه لگيدلي وي نو دچمري په وجه دا هم دموزو په حکم کي داخل شو او مسح ورباندي جائز ده.

رقيقين منعلين: دا هغه جرابي دي په کومو کي چي يو شرط دشرائط مذکوره نه کم وي او صرف په لاندي حصه کي يي چمړه لگيدلي وي په دي کي هم راجح قول دادي چي دا دموزو په حکم کي داخل نه دي او مسح به ورباندي نشي کيږي.

رقيقين ساذجتين: دا هغه جرابي دي چي په مذکوره شرائطو کي يو شرط په دي کي کم وي او چمړه هم ورباندي لگيدلي نه وي په داسي جرابو باندي په اجماع دامت مسح کول جائز نه دي (البحر الرائق ۱/۱۹۲).

مگر داهل ظواهر او غير مقلدينو په نزد په دي باندي هم مسح جائز ده او دليل په دي باندي حديث د مغیره بن شعبه پيش کوي چي "مسح علي الجوربين".

ددي اول جواب دادي ددي حديث نه صرف په جرابو مسح کول نه ثابتيږي بلکه په اصل کي مسح په پيزار باندي ثابت ده ځکه چي پيزار دجرا بودپاسه دي او جرابي لاندي وي نو اصل

مسح په پيزار باندي اوشوه او ددي هيڅوك قائل نه دي لكه چي علامه محمد يوسف بنوري ليكلي دي "لم يذهب احد من الائمة الي جواز المسح علي النعلين" معارف السنن. يعني په پيزار باندي دمسح په جواز هيچا قول نه دي كړي، فها هو جوابكم فهو جوابنا.

دويم جواب: امام ابو داود وائي عبدالرحمن بن معدي به دا حديث نه بيانولو ځكه چي دمغيره بن شعبه نه كوم روايت مشهور دي هغه په موزو دمسح كولو دي (ابوداود)، امام بيهقي دا حديث منكر گنرلي دي، او سفيان ثوري عبدالرحمن بن معدي، احمد بن حنبل، يحيي بن معين، علي بن مديني او مسلم بن حجاج ددي روايت تضعيف كړي دي امام نووي وائي چي حفاظ حديث ددي حديث په ضعيف كيدو اتفاق كړي دي.

دويم جواب: حديث دمغيره بن شعبه دنكارت او شزور په مرتبه كي دي دمغيره دروايت په شپيته ناقلينو كي يو كم شپيته كسان د جوربين ذكر نه دي كړي امام بخاري هم دا حديث نقل كړي دي ليكن دموزو ذكر يي كړي دي او دجرايو ذكر يي بالكل نه دي كړي امام مسلم هم په حديث دمغيره كي صرف دموزو ذكر كړي دي او دجرايو يي نه دي كړي بلكه امام مسلم دا فيصله كړي ده.

"لا تترك ظاهر القرآن بمثل ابي قيس وهذيل وهذه قاعدة في اصول الدين في غاية من الاهمية والثبت ابو حنيفة بها اكثر من تشبث غيرها بها وذلك كما قال عمر لاندع كتاب الله وسنة نبي صلي الله عليه وسلم بقول امرئة لاندري احفظت ام نسيت" (معارف السنن. سنن كبوري للبيهقي).

سوال: امام ترمذي ورته حسن هم وائي او صحيح هم دا ولي؟

جواب: امام نووي وائي دامت دا كابرينو په مقابله كي دامام ترمذي تصحيح او تحسين قابل دالتفات نه دي امام نووي دا هم وائي اتفق الحفاظ علي تضعيفه (زيلعي).

عبدالرحمن مبارك فوري غير مقلد وائي "والحاصل انه ليس في باب مسح علي الجوربين حديث مرفوع صحيح خال عن الكلام" (تحفة الاحوذى).

دا رنگي فتاوي سناويه ليكلي دي په جرايو باندي مسح كول جائز نه دي ځكه چي ددي په جواز صحيح دليل نشته، او د شراف الدين دهلي غير مقلد فتوي په جرايو دمسح كولو نه دقران نه ثابت دي او نه دمرفوع حديث نه او نه په اجماع او نه په قياس ثابت دي او نه دصحابه كرامو په فعل او نه دهغه په دلائلو او غسل درجلين په قراني نص ثابت دي لهذا دچمري والا موزو نه علاوه جرايو باندي مسح كول ثابت نه دي (فتاوي ثنائيه).

عبد الجبار غزنوي غير مقلد ليكلي دي په جرابو باندي مسح كول د صحيح حديث نه ثابت نه دي او دمغيره كوم روايت چي ترمذي نقل كړي دي "مسح رسول الله صلى الله عليه وسلم علي الجوربين والنعلين نو دا حديث ضعيف دي.

خلاصه د كلام داده: بيشكه احاديث صحيحه متواتره كوم چي اهل علمو نقل كړي دي او د چا په تحقيق چي اعتماد دي په هغي كي په جرابو او پيزار باندي د مسح ذكر نشته او بيشكه په دي كي صرف دموزو د مسح ذكر كول دي پس په جرابو او پيزو باندي د مسح كول روايات شاذ دي لكه چي علامه ابن حجر ليكلي دي "والمقصود من ذكر ذلك ان الروايات الصحيحة المتواترة التي رواها الحفاظ الاثبات الذين عليه المعلول والاعتماد في نقد الرجال ان الاحاديث الصحيح الواردة من رواية المغيرة بن شعبة رضي الله عنه في المسح علي الخفين الا علي الجوربين والنعلين وان الرواية الواردة في المسح علي الجوربين والنعلين مسح علي النعلين".
په اتمه اربعه كي هيڅوك ددي قائل نه دي چي په نعلين مسح شوي ده لهذا په دي كي به تاويل كولي شي.

جواب نمبر (۱) نعلين صفت د جوربين دي او جوربين موصوف دي او دموصوف او صفت په مينځ كي كله كله واو راځي.

جواب نمبر (۲) مسح خوبه اصلا شوي وي په خفين باندي مگر تبعاً په نعلين باندي شوي ده.

جواب نمبر (۳) دا حديث دوضوء علي الوضوء په صورت محمول دي.

جواب نمبر (۴) مسح علي النعلين يوه زمانه كي شوي وه او بيا منسوخ شوه.

جواب نمبر (۵) يوكم شپيته ناقلين دمغيره دحديث مسح علي الخفين ذكر كوي ليكن دجوربين او نعلين ذكر نه كوي.

۷۵_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْعِمَامَةِ

په پټكي د مسح كولوبيان

۱۰۰_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُرِّي، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ ابْنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "تَوَضَّأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ وَالْعِمَامَةِ". قَالَ بَكْرٌ: وَقَدْ سَمِعْتُهُ مِنْ ابْنِ الْمُغِيرَةِ، قَالَ: وَذَكَرَ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ، أَنَّهُ مَسَحَ عَلَى نَاصِيَّتِهِ وَعِمَامَتِهِ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، ذَكَرَ بَعْضُهُمُ الْمَسْحَ عَلَى النَّاصِيَةِ وَالْعِمَامَةِ، وَلَمْ

يَذْكُرُ بَعْضُهُمُ النَّاصِيَةَ، وَسَبَّغَتْ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ، يَقُولُ: سَبَّغَتْ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، يَقُولُ: مَا رَأَيْتُ بِعَيْنِي مِثْلَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ، وَسَلْمَانَ، وَثَوْبَانَ، وَأَبِي أَمَامَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْمُخَيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَأَنْسٌ، وَبِهِ يَقُولُ الْأَوْزَاعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: يَمْسَحُ عَلَى الْعِمَامَةِ، وَقَالَ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ: "لَا يَمْسَحُ عَلَى الْعِمَامَةِ إِلَّا بِرَأْسِهِ مَعَ الْعِمَامَةِ"، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَمَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَبَّغَتْ الْجَارُودُ بْنُ مُعَاذٍ، يَقُولُ: سَبَّغَتْ وَكَيْعُ بْنُ الْجَزَّاحِ، يَقُولُ: إِنْ مَسَحَ عَلَى الْعِمَامَةِ يُجْزِئُهُ لِلْأَثَرِ. (١)

ترجمه : دمغيره بن شعبه رضي الله عنه نه روايت دي چي يو خل نبي كريم صلي الله عليه وسلم اودس اوکړو او په موزو او په پتيکي يي مسح اوکړه. امام ترمذي وائي د بکر قول دی د ابن مغیره نه مي اوریدلي دي وئیل يي دمحمد بن بشار په دي حديث کي يوه بله خبره ذکر کړله چي په تندي او پتيکي باندي يي مسح وکړله ، او دا حديث ددي سند نه علاوه په نورو سندونو د مغیره بن شعبه نه مروی دي ، بعضي راويانو په دي کي مسح د تندي او پتيکي ذکر کړي ده او بعضي د تندي مسح نه ده ذکر کړي، احمد بن حسن بن وئیل د احمد بن حنبل نه مي اوریدلي دي وئیل يي ما پخپلو د يحيي بن سعيد القطان پشان عالم نه دي ليدلي ، امام ترمذي وائي په دي باب کي د عمرو بن اميه اود سلمان او ثوبان او ابو امامه نه هم احاديث وارد دي او حديث دمغيره بن شعبه حسن صحيح دی ، او دا په صحابه کرامو کي دمتعددو اهل علمو قول دي چي ابو بکر او عمر او انس رضي الله عنهم هم په دوي کي شامل دي ، او امام اوزاعي او احمد او اسحاق هم په دي باندي قول کړی دی ، دوي وايي مسح علي العمامه جائز ده ، مگر په صحابه کرامو او تابعينو کي بعضي اهل علم وايي مسح علي العمامه جائز نه ده مگر په سر باندي سره د عمامي نه ، او داد سفیان ثوري او مالک بن انس ابن مبارک او امام شافعي قول دی ، امام ترمذي وائي د جارود بن معاذ نه مي اوریدلي دي او هغه دوکيع بن الجراح نه اوریدلي دي وئیل يي چي که څوک په عمامه مسح وکړي نو دده دا عمل دهغه اثر په وجه جائز دي کوم چي په دي باب کي وارد دی .

حل لغات : العمامة السوداء يعني تور پټک.

تشریح : مسئله دمسح علي العمامه

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۵۹ (۱۵۰) . (تحفة الأشراف : ۱۱۴۹۲) . مسند احمد (۲/۲۴۲-۲۴۸-۲۵۰-۲۵۲)

په مسح العمامه باندي اکتفاء کول جائز دي او کنه په دي باره کي دجمهورو قول دي چي په مسح العمامه اکتفاء کول جائز نه دي او امام احمد په نزد دعمامه په مسح علي الاکتفاء جائز ده خو شرط دادي چي عمامه به په تمام سر حاوي وي يعني ټول سر به يي پټ کړي وي. دويم شرط دادي: چي په طهارت کامله به عمامه ترلي شوي وي. دريم شرط دادي: عمامه به متحنکړ وي يعني دخني دلاتي طرف نه به په سرباندي ترلي شوي وي او ظاهره ده چي داسي عمامه سپرودل مشکل وي. دجمهورو دليل: دا ايت قراني دي "وامسحوا برؤسکم" (المائدة ٥).

په دي ايت کي دسر دمسح حکم دي نه چي دعمامه. دويم دليل: په احاديث متواتر المعني کي دسر دمسح ذکر دي او دعمامه ذکر نشته. دحبليانو دليل دترمذي دوه احاديث دي.

(١) روايت دمغيره بن شعبه "توضاء النبي صلى الله عليه وسلم ومسح علي الخفين والعمامة" يعني مغيره بن شعبه وائي چي رسول الله اودس اوکړو او په موزو او عمامه يي مسح اوکړه.

(٢) روايت دبلال دي "عن كعب بن عجرة عن بلال ان النبي صلى الله عليه وسلم مسح علي الخفين والخمار".

دلته دخمار نه مراد لوپټه نه ده بلکه عمامه ده اوددينه علاوه مزید دلائلو ته امام ترمذي په وفي الباب جمله کي څلورو روايتونو ته اشاره کړي په کومو کي چي دمسح العمامه ذکر دي او په مينځ کي دجابر رضي الله عنه فتوي ده کوم چي دجمهورو مستدل دي.

دا احاديث په دلالت دي محکم نه دي ځکه چي په دوي کي اختصار شوي دي په بعضي روايتونو کي دمسح علي الناصية ذکر هم راغلي دي لهذا فرض خوا داء شول په ناصيه باندي دمسح کولو په وجه او ددي تکميل اوشو دمسح علي العمامه په وجه چنانچي امام ترمذي دمغيره دحديث ذکر کولو نه پس فرمائي چي ددي حديث په بعضي سندونو کي دمسح علي الناصية ذکر دي او دا محل دمضاع نه دي او دبلال دحديث په بعضي سندونو کي دمسح علي الناصية ذکر دي لیکن امام ترمذي ورته اشاره نه ده کړي، ډاکټر حبيب الله مختار هغه احاديث جمع کړي دي دکومو حواله چي امام ترمذي په وفي الباب عنوان کي ورکړي وه او په دوي کي يي دبلال په حديث بحث کړي دي او په دي کي يي مسح علي الناصية هم ذکر کړي ده.

جواب ثاني: احاديث دمسح علي العمامه مؤل دي مطلب دادي چي رسول الله په سر مسح اوکړه په داسي حال کي چي پټکي يي ترلي وو يعني دپټکي دپرانيسلو نه يي بغير مسح اوکړه.

جواب ثالث: احاديث مسح علي العمامه "كلها معلولة" حافظ ابن عبد البر وائي چي احاديث
دمسح علي العمامه معدول دي.
جواب رابع: احاديث دمسح علي العمامه اخبار احاد دي او دكتاب الله سره معارض دي
دارنگي دا احاديث متواتر المعني سره هم معارض دي او كوم حديث چي دكتاب الله او حديث
متواتر المعني سره معارض وي هغه مرجوح وي.

تنبيه: "قال ابو عيسي حديث مغيرة بن شعبة منه ابو بكر وعمر رضي الله عنهم" دا قول درست
نه دي ځكه چي صرف په مسح علي العمامه اكتفاء كول په صحيح سند ثابت نه دي او كه
دمسح علي الناصيه سره مسح علي العمامه وي نو بيا خو دا دجمهورو دقول خلاف نه دي
دلته دحدثنا قتيبة ابن سعيد روايت په مينځ كي دجابر رضي الله عنه فتوي ده او دادجمهورو
مستدل دي لهذا حديث دبلال مقدم كول پكار دي او دا حديث دمؤخر كولو په حال كي په دي
باندي مستقل باب ترل پكار دي.

١٠١_ حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى،
عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، عَنْ بِلَالٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ وَالْخِمَارِ". (١)
ترجمه: د بلال رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په موزو او
خمار پټيكي، باندي مسح وكړله.

دابوعبدالله بلال بن رباح رضي الله عنه حالات:

نوم بلال كنيه ابو عبدالله دپلار نوم رباح دمور نوم يي حمامه وو دی يو حبشي غلام وو ليكن
په مكه كي پيدا شوى وو بني يمح دده مالكان وو بلال دظاهري صورت په لحاظ سره
توررنگى حبشي وو چي داسلام په ابتداء كي مسلمان شوى وو ډير سخت آزمائش ورباندي
راغلى وو چي په گرمو كانړو او بلو سكروټو څملولى شوى وو او ددي باوجود په اسلام باندي
كلك وو ابوبكر رضي الله عنه واخستو او ازاد يي كړو كله چي دمكي نه دهجرت كولو حكم
راغى نو هجرت يي او كړو او مديني ته اورسيدو او داسلام پو مبنى مؤذن مقرر شو ځكه چي
دده اواز انتهائي تيز او دلکش وو دده په غير موجودگي كي به ابو محذوره يا ابن ام مكتوم
اذان كولو.

په تمامو غزواتو كي شريك شوى وو او په فتح مكه كي هم رسول الله صلي الله عليه وسلم

^١ صحيح مسلم/الطهارة ٢٢ (٢٤٥). سنن النسائي/الطهارة ٨٦ (١٠٣، ١٠٦). سنن ابن ماجه/الطهارة ٨٩ (٥٦١). (تحفة

ملگری وو دوفات نبوي نه پس شام ته منتقل شو او دبهتریني درجي اخلاقو مالک وو عمر رضي الله عنه به فرمائيل ابوبکر سيدنا واعتق سيدنا يعني ابوبکر چي زمونږ سردار دی هغه زمونږ سردار بلال لره ازاد کړی دی دهجرت په شلم کال چي عمر يي تقريبا شپيته کاله وو په دمشق کي وفات شو او دباب صغير خواته دفن کړی شو ۱۴۴۴ احاديث ورته منقول دي چي يو په دي کي متفق عليه دی دوه په مسلم کي دي او يو په بخاري کي (اسد الغابه او طبقات ابن سعد کي مزید تفصيل ذکر شوی دی).

۱۰۲_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا بَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ هُوَ الْقُرَشِيُّ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَمَّارٍ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، فَقَالَ: "السُّنَّةُ يَا ابْنَ أَخِي"، قَالَ: وَسَأَلْتُهُ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْعِمَامَةِ، فَقَالَ: "أَمْسَسَ الشَّعْرَ الْمَاءَ".^(۱)

ترجمه: ابو عبیده بن محمد بن عمار بن یاسر فرمائي چي ما د جابر رضي الله عنه نه په موزو باندي د مسح باره کي تپوس وکړو، هغه راته او فرمائيل اي وراره دا سنت عمل دی، فرمائي چي ما هم د مسح علي العمامه باره کي سوال کړی وو نو راته يي فرمائي لي وو چي ويخته پرېږده.

حل لغات: السُّنَّة: په ضمي د نون معني در رسول الله صلي الله عليه وسلم مبارکي طريقي او عادات مبارک، او السُّنَّةُ په فتحی د نون او سين معني کال.

تشریح: د باب په اولني روايت کي مفصل تشریح تيره شوي ده، معاد کولو ته څه ضرورت نشته.

۷۶_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ

دجنابت نه د غسل کولوبيان

۱۰۳_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ خَالَتِهِ مَيْمُونَةَ، قَالَتْ: "وَضَعْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُسْلًا، فَأَغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ، فَأَكْفَأَ الْإِنَاءَ بِشِمَالِهِ عَلَى يَمِينِهِ، فَغَسَلَ كَفَّيْهِ ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ فَأَقَاضَ عَلَى فَرْجِهِ،

^۱ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۲۱۶۵) (صحيح الإسناد)

ثُمَّ ذَلِكَ بِيَدِهِ الْحَائِظُ أَوْ الْأَرْضَ، ثُمَّ مَضَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ، ثُمَّ أَفَاضَ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثًا، ثُمَّ أَفَاضَ عَلَى سَائِرِ جَسَدِهِ، ثُمَّ تَنَتَّى فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَجُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه : دام المؤمنین میمونه رضي الله عنها بیان دي فرمائي چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم دپاره دغسل اوبه په لوبني کي تيارې کړي نو دجنابت نه يې غسل اوکړو، لوبني يې خپل کس لاس راکوږ کړو او بڼي لاس يې اووينځلو خپل لاسونه يې اووينځل او بيا يې لاس په لوبني کي داخل کړو بيا يې خپله شرمگاه اووينځله او بيا يې لاس د ديوال او که په زمکه مسح کړو، بيا يې غرغره او کرله او پوزي ته يې اوبه واچولي او خپل مخ يې اووينځلو او خپل دواړه لاسونه يې اووينځل بيا يې دري پيري په سر اوبه اوبهيولي او بيا يې په ټول بدن اوبه اوبهيولي بيا ددغه ځاي نه لږ وړاندې شو او خپلي خپي يې اووينځلي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي دام سلمه، دجابر، ابو سعيد، زبير بن مطعم او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات : يدخل: ادخل يدخل ادخلا معني داخلول، الفرج: په شيانو کي خلل پيدا کول، سرحد، کشادگي، انساني شرمگاه ته هم فرج وئيلي شي. دباب نصر نه راځي. يغسلها: اغتسل يغتسل اغتسالا معني غسل کول، غسل يغسل غسلا وينخل مغتسل معني غسل خانه، غسيل وينخلي شوي، غاسل معني دوبي.

تشریح : د غسل سنت طريقه داده چي دټولو نه پومبي خپل دواړه لاسونه تر مړوندونو پورې اووينځي، ځکه چي دا دواړه د پاکولو آله ده، اوخپله شرمگاه اووينځي، ځکه چي هغه محل د نجاست دې، نوا احتمال شته چي نجاست ورپوي انختلي وي، اوکه په بدن پورې نجاست حقيقي لگيدلی وي، نو هغه دی هم لري کړي چي د اوبو په لگيدو سره زيات نشي، بيا دی داسي اودس اوکړي، لکه څنگه چي د مانځه دپاره کوي، خو خپلي پښي به نه وينځي، بيا دی په سر باندې دري ځله اوبه اوبوي، اودري ځله دی په ټول بدن اوبه تيري کړي،

^١ صحيح البخاري/الغسل ١ (٢٢٩)، ٥ (٢٥٤)، ٤ (٢٥٩)، ٨ (٢٦٠)، ١٠ (٢٦٥)، ١١ (٢٦٦)، ١٦ (٢٤٣)، ١٨ (٢٤٦)، ٢١ (٢٤٧)، ٢٢ (٢٤٨)، ٢٣ (٢٤٩)، ٢٤ (٢٥٠)، ٢٥ (٢٥١)، ٢٦ (٢٥٢)، ٢٧ (٢٥٣)، ٢٨ (٢٥٤)، ٢٩ (٢٥٥)، ٣٠ (٢٥٦)، ٣١ (٢٥٧)، ٣٢ (٢٥٨)، ٣٣ (٢٥٩)، ٣٤ (٢٦٠)، ٣٥ (٢٦١)، ٣٦ (٢٦٢)، ٣٧ (٢٦٣)، ٣٨ (٢٦٤)، ٣٩ (٢٦٥)، ٤٠ (٢٦٦)، ٤١ (٢٦٧)، ٤٢ (٢٦٨)، ٤٣ (٢٦٩)، ٤٤ (٢٧٠)، ٤٥ (٢٧١)، ٤٦ (٢٧٢)، ٤٧ (٢٧٣)، ٤٨ (٢٧٤)، ٤٩ (٢٧٥)، ٥٠ (٢٧٦)، ٥١ (٢٧٧)، ٥٢ (٢٧٨)، ٥٣ (٢٧٩)، ٥٤ (٢٨٠)، ٥٥ (٢٨١)، ٥٦ (٢٨٢)، ٥٧ (٢٨٣)، ٥٨ (٢٨٤)، ٥٩ (٢٨٥)، ٦٠ (٢٨٦)، ٦١ (٢٨٧)، ٦٢ (٢٨٨)، ٦٣ (٢٨٩)، ٦٤ (٢٩٠)، ٦٥ (٢٩١)، ٦٦ (٢٩٢)، ٦٧ (٢٩٣)، ٦٨ (٢٩٤)، ٦٩ (٢٩٥)، ٧٠ (٢٩٦)، ٧١ (٢٩٧)، ٧٢ (٢٩٨)، ٧٣ (٢٩٩)، ٧٤ (٣٠٠)، ٧٥ (٣٠١)، ٧٦ (٣٠٢)، ٧٧ (٣٠٣)، ٧٨ (٣٠٤)، ٧٩ (٣٠٥)، ٨٠ (٣٠٦)، ٨١ (٣٠٧)، ٨٢ (٣٠٨)، ٨٣ (٣٠٩)، ٨٤ (٣١٠)، ٨٥ (٣١١)، ٨٦ (٣١٢)، ٨٧ (٣١٣)، ٨٨ (٣١٤)، ٨٩ (٣١٥)، ٩٠ (٣١٦)، ٩١ (٣١٧)، ٩٢ (٣١٨)، ٩٣ (٣١٩)، ٩٤ (٣٢٠)، ٩٥ (٣٢١)، ٩٦ (٣٢٢)، ٩٧ (٣٢٣)، ٩٨ (٣٢٤)، ٩٩ (٣٢٥)، ١٠٠ (٣٢٦)، ١٠١ (٣٢٧)، ١٠٢ (٣٢٨)، ١٠٣ (٣٢٩)، ١٠٤ (٣٣٠)، ١٠٥ (٣٣١)، ١٠٦ (٣٣٢)، ١٠٧ (٣٣٣)، ١٠٨ (٣٣٤)، ١٠٩ (٣٣٥)، ١١٠ (٣٣٦)، ١١١ (٣٣٧)، ١١٢ (٣٣٨)، ١١٣ (٣٣٩)، ١١٤ (٣٤٠)، ١١٥ (٣٤١)، ١١٦ (٣٤٢)، ١١٧ (٣٤٣)، ١١٨ (٣٤٤)، ١١٩ (٣٤٥)، ١٢٠ (٣٤٦)، ١٢١ (٣٤٧)، ١٢٢ (٣٤٨)، ١٢٣ (٣٤٩)، ١٢٤ (٣٥٠)، ١٢٥ (٣٥١)، ١٢٦ (٣٥٢)، ١٢٧ (٣٥٣)، ١٢٨ (٣٥٤)، ١٢٩ (٣٥٥)، ١٣٠ (٣٥٦)، ١٣١ (٣٥٧)، ١٣٢ (٣٥٨)، ١٣٣ (٣٥٩)، ١٣٤ (٣٦٠)، ١٣٥ (٣٦١)، ١٣٦ (٣٦٢)، ١٣٧ (٣٦٣)، ١٣٨ (٣٦٤)، ١٣٩ (٣٦٥)، ١٤٠ (٣٦٦)، ١٤١ (٣٦٧)، ١٤٢ (٣٦٨)، ١٤٣ (٣٦٩)، ١٤٤ (٣٧٠)، ١٤٥ (٣٧١)، ١٤٦ (٣٧٢)، ١٤٧ (٣٧٣)، ١٤٨ (٣٧٤)، ١٤٩ (٣٧٥)، ١٥٠ (٣٧٦)، ١٥١ (٣٧٧)، ١٥٢ (٣٧٨)، ١٥٣ (٣٧٩)، ١٥٤ (٣٨٠)، ١٥٥ (٣٨١)، ١٥٦ (٣٨٢)، ١٥٧ (٣٨٣)، ١٥٨ (٣٨٤)، ١٥٩ (٣٨٥)، ١٦٠ (٣٨٦)، ١٦١ (٣٨٧)، ١٦٢ (٣٨٨)، ١٦٣ (٣٨٩)، ١٦٤ (٣٩٠)، ١٦٥ (٣٩١)، ١٦٦ (٣٩٢)، ١٦٧ (٣٩٣)، ١٦٨ (٣٩٤)، ١٦٩ (٣٩٥)، ١٧٠ (٣٩٦)، ١٧١ (٣٩٧)، ١٧٢ (٣٩٨)، ١٧٣ (٣٩٩)، ١٧٤ (٤٠٠)، ١٧٥ (٤٠١)، ١٧٦ (٤٠٢)، ١٧٧ (٤٠٣)، ١٧٨ (٤٠٤)، ١٧٩ (٤٠٥)، ١٨٠ (٤٠٦)، ١٨١ (٤٠٧)، ١٨٢ (٤٠٨)، ١٨٣ (٤٠٩)، ١٨٤ (٤١٠)، ١٨٥ (٤١١)، ١٨٦ (٤١٢)، ١٨٧ (٤١٣)، ١٨٨ (٤١٤)، ١٨٩ (٤١٥)، ١٩٠ (٤١٦)، ١٩١ (٤١٧)، ١٩٢ (٤١٨)، ١٩٣ (٤١٩)، ١٩٤ (٤٢٠)، ١٩٥ (٤٢١)، ١٩٦ (٤٢٢)، ١٩٧ (٤٢٣)، ١٩٨ (٤٢٤)، ١٩٩ (٤٢٥)، ٢٠٠ (٤٢٦)، ٢٠١ (٤٢٧)، ٢٠٢ (٤٢٨)، ٢٠٣ (٤٢٩)، ٢٠٤ (٤٣٠)، ٢٠٥ (٤٣١)، ٢٠٦ (٤٣٢)، ٢٠٧ (٤٣٣)، ٢٠٨ (٤٣٤)، ٢٠٩ (٤٣٥)، ٢١٠ (٤٣٦)، ٢١١ (٤٣٧)، ٢١٢ (٤٣٨)، ٢١٣ (٤٣٩)، ٢١٤ (٤٤٠)، ٢١٥ (٤٤١)، ٢١٦ (٤٤٢)، ٢١٧ (٤٤٣)، ٢١٨ (٤٤٤)، ٢١٩ (٤٤٥)، ٢٢٠ (٤٤٦)، ٢٢١ (٤٤٧)، ٢٢٢ (٤٤٨)، ٢٢٣ (٤٤٩)، ٢٢٤ (٤٥٠)، ٢٢٥ (٤٥١)، ٢٢٦ (٤٥٢)، ٢٢٧ (٤٥٣)، ٢٢٨ (٤٥٤)، ٢٢٩ (٤٥٥)، ٢٣٠ (٤٥٦)، ٢٣١ (٤٥٧)، ٢٣٢ (٤٥٨)، ٢٣٣ (٤٥٩)، ٢٣٤ (٤٦٠)، ٢٣٥ (٤٦١)، ٢٣٦ (٤٦٢)، ٢٣٧ (٤٦٣)، ٢٣٨ (٤٦٤)، ٢٣٩ (٤٦٥)، ٢٤٠ (٤٦٦)، ٢٤١ (٤٦٧)، ٢٤٢ (٤٦٨)، ٢٤٣ (٤٦٩)، ٢٤٤ (٤٧٠)، ٢٤٥ (٤٧١)، ٢٤٦ (٤٧٢)، ٢٤٧ (٤٧٣)، ٢٤٨ (٤٧٤)، ٢٤٩ (٤٧٥)، ٢٥٠ (٤٧٦)، ٢٥١ (٤٧٧)، ٢٥٢ (٤٧٨)، ٢٥٣ (٤٧٩)، ٢٥٤ (٤٨٠)، ٢٥٥ (٤٨١)، ٢٥٦ (٤٨٢)، ٢٥٧ (٤٨٣)، ٢٥٨ (٤٨٤)، ٢٥٩ (٤٨٥)، ٢٦٠ (٤٨٦)، ٢٦١ (٤٨٧)، ٢٦٢ (٤٨٨)، ٢٦٣ (٤٨٩)، ٢٦٤ (٤٩٠)، ٢٦٥ (٤٩١)، ٢٦٦ (٤٩٢)، ٢٦٧ (٤٩٣)، ٢٦٨ (٤٩٤)، ٢٦٩ (٤٩٥)، ٢٧٠ (٤٩٦)، ٢٧١ (٤٩٧)، ٢٧٢ (٤٩٨)، ٢٧٣ (٤٩٩)، ٢٧٤ (٥٠٠)، ٢٧٥ (٥٠١)، ٢٧٦ (٥٠٢)، ٢٧٧ (٥٠٣)، ٢٧٨ (٥٠٤)، ٢٧٩ (٥٠٥)، ٢٨٠ (٥٠٦)، ٢٨١ (٥٠٧)، ٢٨٢ (٥٠٨)، ٢٨٣ (٥٠٩)، ٢٨٤ (٥١٠)، ٢٨٥ (٥١١)، ٢٨٦ (٥١٢)، ٢٨٧ (٥١٣)، ٢٨٨ (٥١٤)، ٢٨٩ (٥١٥)، ٢٩٠ (٥١٦)، ٢٩١ (٥١٧)، ٢٩٢ (٥١٨)، ٢٩٣ (٥١٩)، ٢٩٤ (٥٢٠)، ٢٩٥ (٥٢١)، ٢٩٦ (٥٢٢)، ٢٩٧ (٥٢٣)، ٢٩٨ (٥٢٤)، ٢٩٩ (٥٢٥)، ٣٠٠ (٥٢٦)، ٣٠١ (٥٢٧)، ٣٠٢ (٥٢٨)، ٣٠٣ (٥٢٩)، ٣٠٤ (٥٣٠)، ٣٠٥ (٥٣١)، ٣٠٦ (٥٣٢)، ٣٠٧ (٥٣٣)، ٣٠٨ (٥٣٤)، ٣٠٩ (٥٣٥)، ٣١٠ (٥٣٦)، ٣١١ (٥٣٧)، ٣١٢ (٥٣٨)، ٣١٣ (٥٣٩)، ٣١٤ (٥٤٠)، ٣١٥ (٥٤١)، ٣١٦ (٥٤٢)، ٣١٧ (٥٤٣)، ٣١٨ (٥٤٤)، ٣١٩ (٥٤٥)، ٣٢٠ (٥٤٦)، ٣٢١ (٥٤٧)، ٣٢٢ (٥٤٨)، ٣٢٣ (٥٤٩)، ٣٢٤ (٥٥٠)، ٣٢٥ (٥٥١)، ٣٢٦ (٥٥٢)، ٣٢٧ (٥٥٣)، ٣٢٨ (٥٥٤)، ٣٢٩ (٥٥٥)، ٣٣٠ (٥٥٦)، ٣٣١ (٥٥٧)، ٣٣٢ (٥٥٨)، ٣٣٣ (٥٥٩)، ٣٣٤ (٥٦٠)، ٣٣٥ (٥٦١)، ٣٣٦ (٥٦٢)، ٣٣٧ (٥٦٣)، ٣٣٨ (٥٦٤)، ٣٣٩ (٥٦٥)، ٣٤٠ (٥٦٦)، ٣٤١ (٥٦٧)، ٣٤٢ (٥٦٨)، ٣٤٣ (٥٦٩)، ٣٤٤ (٥٧٠)، ٣٤٥ (٥٧١)، ٣٤٦ (٥٧٢)، ٣٤٧ (٥٧٣)، ٣٤٨ (٥٧٤)، ٣٤٩ (٥٧٥)، ٣٥٠ (٥٧٦)، ٣٥١ (٥٧٧)، ٣٥٢ (٥٧٨)، ٣٥٣ (٥٧٩)، ٣٥٤ (٥٨٠)، ٣٥٥ (٥٨١)، ٣٥٦ (٥٨٢)، ٣٥٧ (٥٨٣)، ٣٥٨ (٥٨٤)، ٣٥٩ (٥٨٥)، ٣٦٠ (٥٨٦)، ٣٦١ (٥٨٧)، ٣٦٢ (٥٨٨)، ٣٦٣ (٥٨٩)، ٣٦٤ (٥٩٠)، ٣٦٥ (٥٩١)، ٣٦٦ (٥٩٢)، ٣٦٧ (٥٩٣)، ٣٦٨ (٥٩٤)، ٣٦٩ (٥٩٥)، ٣٧٠ (٥٩٦)، ٣٧١ (٥٩٧)، ٣٧٢ (٥٩٨)، ٣٧٣ (٥٩٩)، ٣٧٤ (٦٠٠)، ٣٧٥ (٦٠١)، ٣٧٦ (٦٠٢)، ٣٧٧ (٦٠٣)، ٣٧٨ (٦٠٤)، ٣٧٩ (٦٠٥)، ٣٨٠ (٦٠٦)، ٣٨١ (٦٠٧)، ٣٨٢ (٦٠٨)، ٣٨٣ (٦٠٩)، ٣٨٤ (٦١٠)، ٣٨٥ (٦١١)، ٣٨٦ (٦١٢)، ٣٨٧ (٦١٣)، ٣٨٨ (٦١٤)، ٣٨٩ (٦١٥)، ٣٩٠ (٦١٦)، ٣٩١ (٦١٧)، ٣٩٢ (٦١٨)، ٣٩٣ (٦١٩)، ٣٩٤ (٦٢٠)، ٣٩٥ (٦٢١)، ٣٩٦ (٦٢٢)، ٣٩٧ (٦٢٣)، ٣٩٨ (٦٢٤)، ٣٩٩ (٦٢٥)، ٤٠٠ (٦٢٦)، ٤٠١ (٦٢٧)، ٤٠٢ (٦٢٨)، ٤٠٣ (٦٢٩)، ٤٠٤ (٦٣٠)، ٤٠٥ (٦٣١)، ٤٠٦ (٦٣٢)، ٤٠٧ (٦٣٣)، ٤٠٨ (٦٣٤)، ٤٠٩ (٦٣٥)، ٤١٠ (٦٣٦)، ٤١١ (٦٣٧)، ٤١٢ (٦٣٨)، ٤١٣ (٦٣٩)، ٤١٤ (٦٤٠)، ٤١٥ (٦٤١)، ٤١٦ (٦٤٢)، ٤١٧ (٦٤٣)، ٤١٨ (٦٤٤)، ٤١٩ (٦٤٥)، ٤٢٠ (٦٤٦)، ٤٢١ (٦٤٧)، ٤٢٢ (٦٤٨)، ٤٢٣ (٦٤٩)، ٤٢٤ (٦٥٠)، ٤٢٥ (٦٥١)، ٤٢٦ (٦٥٢)، ٤٢٧ (٦٥٣)، ٤٢٨ (٦٥٤)، ٤٢٩ (٦٥٥)، ٤٣٠ (٦٥٦)، ٤٣١ (٦٥٧)، ٤٣٢ (٦٥٨)، ٤٣٣ (٦٥٩)، ٤٣٤ (٦٦٠)، ٤٣٥ (٦٦١)، ٤٣٦ (٦٦٢)، ٤٣٧ (٦٦٣)، ٤٣٨ (٦٦٤)، ٤٣٩ (٦٦٥)، ٤٤٠ (٦٦٦)، ٤٤١ (٦٦٧)، ٤٤٢ (٦٦٨)، ٤٤٣ (٦٦٩)، ٤٤٤ (٦٧٠)، ٤٤٥ (٦٧١)، ٤٤٦ (٦٧٢)، ٤٤٧ (٦٧٣)، ٤٤٨ (٦٧٤)، ٤٤٩ (٦٧٥)، ٤٥٠ (٦٧٦)، ٤٥١ (٦٧٧)، ٤٥٢ (٦٧٨)، ٤٥٣ (٦٧٩)، ٤٥٤ (٦٨٠)، ٤٥٥ (٦٨١)، ٤٥٦ (٦٨٢)، ٤٥٧ (٦٨٣)، ٤٥٨ (٦٨٤)، ٤٥٩ (٦٨٥)، ٤٦٠ (٦٨٦)، ٤٦١ (٦٨٧)، ٤٦٢ (٦٨٨)، ٤٦٣ (٦٨٩)، ٤٦٤ (٦٩٠)، ٤٦٥ (٦٩١)، ٤٦٦ (٦٩٢)، ٤٦٧ (٦٩٣)، ٤٦٨ (٦٩٤)، ٤٦٩ (٦٩٥)، ٤٧٠ (٦٩٦)، ٤٧١ (٦٩٧)، ٤٧٢ (٦٩٨)، ٤٧٣ (٦٩٩)، ٤٧٤ (٧٠٠)، ٤٧٥ (٧٠١)، ٤٧٦ (٧٠٢)، ٤٧٧ (٧٠٣)، ٤٧٨ (٧٠٤)، ٤٧٩ (٧٠٥)، ٤٨٠ (٧٠٦)، ٤٨١ (٧٠٧)، ٤٨٢ (٧٠٨)، ٤٨٣ (٧٠٩)، ٤٨٤ (٧١٠)، ٤٨٥ (٧١١)، ٤٨٦ (٧١٢)، ٤٨٧ (٧١٣)، ٤٨٨ (٧١٤)، ٤٨٩ (٧١٥)، ٤٩٠ (٧١٦)، ٤٩١ (٧١٧)، ٤٩٢ (٧١٨)، ٤٩٣ (٧١٩)، ٤٩٤ (٧٢٠)، ٤٩٥ (٧٢١)، ٤٩٦ (٧٢٢)، ٤٩٧ (٧٢٣)، ٤٩٨ (٧٢٤)، ٤٩٩ (٧٢٥)، ٥٠٠ (٧٢٦)، ٥٠١ (٧٢٧)، ٥٠٢ (٧٢٨)، ٥٠٣ (٧٢٩)، ٥٠٤ (٧٣٠)، ٥٠٥ (٧٣١)، ٥٠٦ (٧٣٢)، ٥٠٧ (٧٣٣)، ٥٠٨ (٧٣٤)، ٥٠٩ (٧٣٥)، ٥١٠ (٧٣٦)، ٥١١ (٧٣٧)، ٥١٢ (٧٣٨)، ٥١٣ (٧٣٩)، ٥١٤ (٧٤٠)، ٥١٥ (٧٤١)، ٥١٦ (٧٤٢)، ٥١٧ (٧٤٣)، ٥١٨ (٧٤٤)، ٥١٩ (٧٤٥)، ٥٢٠ (٧٤٦)، ٥٢١ (٧٤٧)، ٥٢٢ (٧٤٨)، ٥٢٣ (٧٤٩)، ٥٢٤ (٧٥٠)، ٥٢٥ (٧٥١)، ٥٢٦ (٧٥٢)، ٥٢٧ (٧٥٣)، ٥٢٨ (٧٥٤)، ٥٢٩ (٧٥٥)، ٥٣٠ (٧٥٦)، ٥٣١ (٧٥٧)، ٥٣٢ (٧٥٨)، ٥٣٣ (٧٥٩)، ٥٣٤ (٧٦٠)، ٥٣٥ (٧٦١)، ٥٣٦ (٧٦٢)، ٥٣٧ (٧٦٣)، ٥٣٨ (٧٦٤)، ٥٣٩ (٧٦٥)، ٥٤٠ (٧٦٦)، ٥٤١ (٧٦٧)، ٥٤٢ (٧٦٨)، ٥٤٣ (٧٦٩)، ٥٤٤ (٧٧٠)، ٥٤٥ (٧٧١)، ٥٤٦ (٧٧٢)، ٥٤٧ (٧٧٣)، ٥٤٨ (٧٧٤)، ٥٤٩ (٧٧٥)، ٥٥٠ (٧٧٦)، ٥٥١ (٧٧٧)، ٥٥٢ (٧٧٨)، ٥٥٣ (٧٧٩)، ٥٥٤ (٧٨٠)، ٥٥٥ (٧٨١)، ٥٥٦ (٧٨٢)، ٥٥٧ (٧٨٣)، ٥٥٨ (٧٨٤)، ٥٥٩ (٧٨٥)، ٥٦٠ (٧٨٦)، ٥٦١ (٧٨٧)، ٥٦٢ (٧٨٨)، ٥٦٣ (٧٨٩)، ٥٦٤ (٧٩٠)، ٥٦٥ (٧٩١)، ٥٦٦ (٧٩٢)، ٥٦٧ (٧٩٣)، ٥٦٨ (٧٩٤)، ٥٦٩ (٧٩٥)، ٥٧٠ (٧٩٦)، ٥٧١ (٧٩٧)، ٥٧٢ (٧٩٨)، ٥٧٣ (٧٩٩)، ٥٧٤ (٨٠٠)، ٥٧٥ (٨٠١)، ٥٧٦ (٨٠٢)، ٥٧٧ (٨٠٣)، ٥٧٨ (٨٠٤)، ٥٧٩ (٨٠٥)، ٥٨٠ (٨٠٦)، ٥٨١ (٨٠٧)، ٥٨٢ (٨٠٨)، ٥٨٣ (٨٠٩)، ٥٨٤ (٨١٠)، ٥٨٥ (٨١١)، ٥٨٦ (٨١٢)، ٥٨٧ (٨١٣)، ٥٨٨ (٨١٤)، ٥٨٩ (٨١٥)، ٥٩٠ (٨١٦)، ٥٩١ (٨١٧)، ٥٩٢ (٨١٨)، ٥٩٣ (٨١٩)، ٥٩٤ (٨٢٠)، ٥٩٥ (٨٢١)، ٥٩٦ (٨٢٢)، ٥٩٧ (٨٢٣)، ٥٩٨ (٨٢٤)، ٥٩٩ (٨٢٥)، ٦٠٠ (٨٢٦)، ٦٠١ (٨٢٧)، ٦٠٢ (٨٢٨)، ٦٠٣ (٨٢٩)، ٦٠٤ (٨٣٠)، ٦٠٥ (٨٣١)، ٦٠٦ (٨٣٢)، ٦٠٧ (٨٣٣)، ٦٠٨ (٨٣٤)، ٦٠٩ (٨٣٥)، ٦١٠ (٨٣٦)، ٦١١ (٨٣٧)، ٦١٢ (٨٣٨)، ٦١٣ (٨٣٩)، ٦١٤ (٨٤٠)، ٦١٥ (٨٤١)، ٦١٦ (٨٤٢)، ٦١٧ (٨٤٣)، ٦١٨ (٨٤٤)، ٦١٩ (٨٤٥)، ٦٢٠ (٨٤٦)، ٦٢١ (٨٤٧)، ٦٢٢ (٨٤٨)، ٦٢٣ (٨٤٩)، ٦٢٤ (٨٥٠)، ٦٢٥ (٨٥١)، ٦٢٦ (٨٥٢)، ٦٢٧ (٨٥٣)، ٦٢٨ (٨٥٤)، ٦٢٩ (٨٥٥)، ٦٣٠ (٨٥٦)، ٦٣١ (٨٥٧)، ٦٣٢ (٨٥٨)، ٦٣٣ (٨٥٩)، ٦٣٤ (٨٦٠)، ٦٣٥ (٨٦١)، ٦٣٦ (٨٦٢)، ٦٣٧ (٨٦٣)، ٦٣٨ (٨٦٤)، ٦٣٩ (٨٦٥)، ٦٤٠ (٨٦٦)، ٦٤١ (٨٦٧)، ٦٤٢ (٨٦٨)، ٦٤٣ (٨٦٩)، ٦٤٤ (٨٧٠)، ٦٤٥ (٨٧١)، ٦٤٦ (٨٧٢)، ٦٤٧ (٨٧٣)، ٦٤٨ (٨٧٤)، ٦٤٩ (٨٧٥)، ٦٥٠ (٨٧٦)، ٦٥١ (٨٧٧)، ٦٥٢ (٨٧٨)، ٦٥٣ (٨٧٩)، ٦٥٤ (٨٨٠)، ٦٥٥ (٨٨١)، ٦٥٦ (٨٨٢)، ٦٥٧ (٨٨٣)، ٦٥٨ (٨٨٤)، ٦٥٩ (٨٨٥)، ٦٦٠ (٨٨٦)، ٦٦١ (٨٨٧)، ٦٦٢ (٨٨٨)، ٦٦٣ (٨٨٩)، ٦٦٤ (٨٩٠)، ٦٦٥ (٨٩١)، ٦٦٦ (٨٩٢)، ٦٦٧ (٨٩٣)، ٦٦٨ (٨٩٤)، ٦٦٩ (٨٩٥)، ٦٧٠ (٨٩٦)، ٦٧١ (٨٩٧)، ٦٧٢ (٨٩٨)، ٦٧٣ (٨٩٩)، ٦٧٤ (٩٠٠)، ٦٧٥ (٩٠١)، ٦٧٦ (٩٠٢)، ٦٧٧ (٩٠٣)، ٦٧٨ (٩٠٤)، ٦٧٩ (٩٠٥)، ٦٨٠ (٩٠٦)، ٦٨١ (٩٠٧)، ٦٨٢ (٩٠٨)، ٦٨٣ (٩٠٩)، ٦٨٤ (٩١٠)، ٦٨٥ (٩١١)، ٦٨٦ (٩١٢)، ٦٨٧ (٩١٣)، ٦٨٨ (٩١٤)، ٦٨٩ (٩١٥)، ٦٩٠ (٩١٦)، ٦٩١ (٩١٧)، ٦٩٢ (٩١٨)، ٦٩٣ (٩١٩)، ٦٩٤ (٩٢٠)، ٦٩٥ (٩٢١)، ٦٩٦ (٩٢٢)، ٦٩٧ (٩٢٣)، ٦٩٨ (٩٢٤)، ٦٩٩ (٩٢٥)، ٧٠٠ (٩٢٦)، ٧٠١ (٩٢٧)، ٧٠٢ (٩٢٨)، ٧٠٣ (٩٢٩)، ٧٠٤ (٩٣٠)، ٧٠٥ (٩٣١)، ٧٠٦ (٩٣٢)، ٧٠٧ (٩٣٣)، ٧٠٨ (٩٣٤)، ٧٠٩ (٩٣٥)، ٧١٠ (٩٣٦)، ٧١١ (٩٣٧)، ٧١٢ (٩٣٨)، ٧١٣ (٩٣٩)، ٧١٤ (٩٤٠)، ٧١٥ (٩٤١)، ٧١٦ (٩٤٢)، ٧١٧ (٩٤٣)، ٧١٨ (٩٤٤)، ٧١٩ (٩٤٥)، ٧٢٠ (٩٤٦)، ٧٢١ (٩٤٧)، ٧٢٢ (٩٤٨)، ٧٢٣ (٩٤٩)، ٧٢٤ (٩٥٠)، ٧٢٥ (٩٥١)، ٧٢٦ (٩٥٢)، ٧٢٧ (٩٥٣)، ٧٢٨ (٩٥٤)، ٧٢٩ (٩٥٥)، ٧٣٠ (٩٥٦)، ٧٣١ (٩٥٧)، ٧٣٢ (٩٥٨)، ٧٣٣ (٩٥٩)، ٧٣٤ (٩٦٠)، ٧٣٥ (٩٦١)، ٧٣٦ (٩٦٢)، ٧٣٧ (٩٦٣)، ٧٣٨ (٩٦٤)، ٧٣٩ (٩٦٥)، ٧٤٠ (٩٦٦)، ٧٤١ (٩٦٧)، ٧٤٢ (٩٦٨)، ٧٤٣ (٩٦٩)، ٧٤٤ (٩٧٠)، ٧٤٥ (٩٧١)، ٧٤٦ (٩٧٢)، ٧٤٧ (٩٧٣)، ٧٤٨ (٩٧٤)، ٧٤٩ (٩٧٥)، ٧٥٠ (٩٧٦)، ٧٥١ (٩٧٧)، ٧٥٢ (٩٧٨)، ٧٥٣ (٩٧٩)، ٧٥٤ (٩٨٠)، ٧٥٥ (٩٨١)، ٧٥٦ (٩٨٢)، ٧٥٧ (٩٨٣)، ٧٥٨ (٩٨٤)، ٧٥٩ (٩٨٥)، ٧٦٠ (٩٨٦)، ٧٦١ (٩٨٧)، ٧٦٢ (٩٨٨)، ٧٦٣ (٩٨٩)، ٧٦٤ (٩٩٠)، ٧٦٥ (٩٩١)، ٧٦٦ (٩٩٢)، ٧٦٧ (٩٩٣)، ٧٦٨ (٩٩٤

شمس الاثمه حلوانی فرمائیلی دی، چی اول دی په بنی اوبه دری ځله اوبه راواچوی، او بیا په گسه باندي او بیا په ټول بدن باندي دویم: او بعضو فرمائیلی دی چی د بنی اوبی نه دی شروع اوکړی، بیا په سر اوبیا دی په گسه اوبه اوبی، دریم: او بعضو وئیلی دی چی دسر نه دی شروع اوکړی، د قدوری د عبارت نه دا معلومیږی، بیا دی دهغه ځای نه خوا شی، او خپلی دواړه پنبی دی اووینځی.

صاحب د هدایه فرمائی چی میمونه رضی الله عنها د رسول پاک صلی الله علیه وسلم غسل هم داسی نقل کړې دي، صاحب د فتح القدیر ابن الهمام پوره حدیث داسی نقل کړې دي: "روی الجماعة عنها قالت وضعت للرسول صلی الله علیه وسلم ماء یغتسل به فأفرغ علی یدیه فغسلها مرتین أو ثلاثاً ثم أفرغ بیمنه علی شماله، فغسل مذا کیره، ثم دلكه بیده الأرض ثم تمضمض واستنشق ثم غسل وجهه ویدیه، ثم غسل رأسه ثلاثاً. ثم أفرغ علی جسده ثم تنحی عن مقامه فغسل قدمیه" د میمونه رضی الله عنها نه یوی ډلی د عالمانو روایت نقل کړې دي چی میمونه رضی الله عنها فرمائیلی دی، ما د رسول الله ﷺ د غسل دپاره اوبه کیخوډې، نو رسول پاک صلی الله علیه وسلم په خپلو دواړو لاسونو باندي راواچولې، دوه یا دری ځله ئې خپل لاسونه اووینځل، بیا رسول پاک صلی الله علیه وسلم په خپل گس لاس د بنی لاس نه اوبه واچولې، بیا رسول پاک صلی الله علیه وسلم خپله شرمگاه اووینځله، بیا ئې خپل لاس په زمکه باندي اومگلو، بیا ئې په خوله کی اوبه واچولې، اوبه پوزه کی ئې اوبه واچولې، بیا ئې خپل مخ او لاسونه اووینځل، بیا ئې دری ځله خپل سر اووینځلو، بیا ئې په خپل بدن باندي اوبه اوبیولې، بیا دهغه ځای نه خوا شو، او خپي ئې اووینځلي.

صاحب د هدایه فرمائی چی پنبی به ددی وجې وروسته کوی چی هغه د مستعملو اوبو په ځای کی جمع کیږی، نوکه په اوچت ځای لکه تخته وغیره باندي ولاړ وی، او غسل کوی، نو د پنبو د وینځلو وروسته کولو ته څه ضرورت نشته.

د راوي حالات : د ابن عباس رضي الله عنه حالات بار بار په ما قبل ابوابو كي مفصل تير شوي دي. من ارادها فليراجع

١٠٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَغْتَسِلَ مِنَ الْجَنَابَةِ بَدَأَ فَغَسَلَ يَدَيْهِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهُمَا الْإِنَاءَ، ثُمَّ غَسَلَ فَرْجَهُ وَيَتَوَضَّأُ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ يَشْرِبُ شَعْرَةَ الْمَاءِ، ثُمَّ يَحْثِي عَلَى

رَأْسِهِ ثَلَاثَ حَتَيَاتٍ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ، أَنَّهُ يَتَوَضَّأُ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ يُفْرِغُ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يُفِيضُ الْمَاءَ عَلَى سَائِرِ جَسَدِهِ، ثُمَّ يَغْسِلُ قَدَمَيْهِ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَقَالُوا: إِنَّ الْخَمْسَ الْجُنُبُ فِي الْمَاءِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ أَجْزَأُهُ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ. (١)

ترجمه : دعائشه رضي الله عنها نه روايت دي فرمائي كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دجنابت نه دغسل كولو اراده او كره نولاسونه به يي لوبني ته د داخلولو نه مخكي او وينخل او بيا به يي شرمگاه وينخله اوداسي اودس به يي كولو خنگه چي دمونخ دپاره كولي شي بيا به يي ويخته په اوبو لامده كړل او بيا به يي دري پيري په سر اوبه راواړولي. امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او همدا حديث اهل علمو دعمل په سلسله كي اختيار كړي دي چي هغوي دمونخ دپاره د اودس پشان اودس كوي بيا به په سر دري پيري اوبه راواړوي او بيا به په بدن اوبه اوبهيووي دوي دا هم وئيلي دي چي جنب كه په اوبو كي غوبه اووهي او اودس اونكړي دا دده دپاره كافي كيږي او همدا قول دامام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه هم رحمهم الله دي.

حل لغات : يدخل: ادخل يدخل ادخلا معني داخلول، الفرج: په شيانو كي خلل پيدا كول، سرحد، كشادگي، انساني شرمگاه ته هم فرج وئيلي شي. دباب نصر نه راځي. يغسلها: اغتسل يغتسل اغتسلا معني غسل كول، غسل يغسل غسلا وينخل مغتسل معني غسل خانه، غسيل وينخلي شوي، غاسل معني دوبي.

تشریح : د جنابت نه دغسل په سلسله كي قاضي ثناء الله د سورة مائدي په اولني ايت كي بهترين تحقيق كړی دی چي ستاسو د فائدي دپاره يي نقل كوو. چونكه په جنابت كي دښه پاكي كولو حكم دي نوپه دي وجه مونږ دخولي اودپوزي دتنه حصه دببروني جلد په حكم كي داخل كړه، امام مالك او امام شافعي په نزد داودس پشان غسل سنت دي.

^١ صحيح البخاري/الغسل ١ (٢٣٨)، ٩ (٢٦٢)، ١٥ (٢٤٢)، صحيح مسلم/الحيض ٩ (٢١٦)، سنن ابی داود/الطهارة ٩٨ (٢٢٢)، سنن النسائي/الطهارة ١٥٦ (٢٣٨)، ١٥٤ (٢٣٩)، ٢٥٠ (٢٤٠)، والغسل ١٦ (٢٢٠)، ١٩ (٢٢٢)، (تحفة الأشراف: ١٦٩٣٥)، موطا امام مالك/الطهارة ١٤ (٦٤)، مسند احمد (١٠١، ٦/٥٢)، هذا من طريق عروة عنها، وله طرق عنها، انظر: صحيح البخاري/الغسل ٦ (٢٥٨)، صحيح مسلم/الحيض ٩ (٢١٨)، ١٠ (٢٢١، ٢٢٠)، سنن ابی داود/الطهارة ٩٨ (٢٢٠)، سنن النسائي/الطهارة ١٥٢ (٢٢٢)، ٢٥٢، ١٥٣ (٢٢٦)، ١٥٥ (٢٢٤)، والغسل ١٩ (٢٢٢)، مسند احمد (١٤٢، ١٦١، ٦/١٣٢).

دام سلمه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي ما عرض اوکړو اي دالله رسوله ماسر کمځي ډيري سختي اودلي دي ايا دجنابت نه دغسل په وخت کي يې پرانستل ضروري دي؟ نبي کریم صلي الله عليه وسلم اوفرمايل نه دومره هم کافي ده چي دري لپي اوبه په سر راواچوي اوبياپه ځان باندي اوبه اوبيوي اوپاکه شي، مونږ وايو ام سلمه رضي الله عنها دسر دوینځلو دکیفیت تپوس کړي وو چي ویښته پرانستل ضروري دي اوکه نه نونبي علیه السلام صرف هم ددي جواب ورکړي دي دغږغري اوبه پوزه کي داوبواچولو يې نه اثبات کړي اونه نفی نوددینه څنگه معلومه شوه چي خوله اوپوزه وينځل داودس ارکان ندي؟

مسئله: سړي وي اوکه ښځه دهریودپاره دسر دوینځلو بیخونوته اوبه رسول واجب دي اودډيري بیخ ته هم اوبه رسول لازمي دي، دامام مالک په نزد اودامام شافعي په یوقول کي په اودس باندي په قیاس کولوسره ډیري بیخ ته اوبه رسول واجب نه دي زمونږ په نزد په دواړو کي فرق دادي چي په غسل کي طهارت په مبالغی سره کول پکار دي اوبه اودس کي دپته ضرورت نشته، درسول الله صلي الله عليه وسلم ارشاد دي چي څرمني لره ښه پاکه کړئ، دعلي رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي ما پخپله درسول الله نه اوریدلي دي چي فرمايل به يې چاچي دجنابت په غسل کي دیو ویخته په مقدار اوج ځاي پریخودو چي اوبه ورته اونه رسیږي نوالله تعالی به ورسره په دوزخ کي داسي داسي کوي، علي رضي الله عنه اوفرمايل هم ددي وجي نه مادخپلو ویښتوسره دشمني کړي ده (رواه ابو داود وابن ماجه واسناده صحیح) بعضي علماؤ ونيلي دي چي دي حدیث لره موقوف گرځول صحیح دي (مرفوع ونیل غلط دي).

مونږ وايو ثقه راوي مرفوع بیان کړي دي اودثقه زیادت قابل دقبول وي، اوبیادلتته خو موقوف دمرفوع په حکم کي په یقیني طور سره دي، ځکه چي دعذاب داخرت اندازه په رائی سره نه شي کیدی (دوحي نه بغیر ددي اندازه نه شي لگیدی او وحي خو صرف پیغمبر ته راځي ددینه معلومه شوه صحابي چي دکوم قول نسبت رسول الله ته اونکړي لیکن هغه قول داخرت دعذاب سره متعلق وي نویقینا هغه درسول الله فرمان دي).

دابوايوب انصاري رضي الله عنه نه یو مرفوع روایت مروی دي چي دجنابت نه غسل کول دامانت ادا کول دي ځکه چي دهریو ویښته دلاندی جنابت وي (رواه ابن ماجه) لیکن ددي اسناد ضعیف دي. په صحیحینو کي درسول الله صلي الله عليه وسلم دغسل دکیفیت په بیان کي عائشه رضي الله عنها فرمائي دي چي بیا به رسول الله گوتي اوبوته داخلي کړي اودویښتو بیخونه به يې خللول، دعائشه بیان دي چي اسماء رضي الله عنها دزنانه بیمارۍ متعلق درسول الله نه دغسل په باره کي تپوس اوکړو اوبه دي حدیث کي داسي ذکر شوي دي چي سر دي ښه اومړي تردی پوري چي اوبه دوینځلو بیخونوته ورسیږي (رواه مسلم).

ددي مبحث يوروايت داذر رضي الله عنه نه هم مرووي دي په كوم كي چي راغلي دي كله چي اوبه بيا مومي نو خپله خرمن مسح كړه (رواه احمد).

مسئله: بدن مړل د جمهورو په نزد باندي واجب نه دي د امام مالك په نزد باندي واجب دي

د جمهورو دليل دا دي چي الله تعالي "حتي تغتسلوا" فرمايلي دي او داغتسال معني اوبه بيول دي مالش نه دي، د ابو زبير رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي بيازه ډگه لپه اوبه راواخلم اوبه سريي واچوم اوبيا د دينه پس يي په تمام بدن اوبيوم (متفق عليه).

او د غسل په كوم حديث كي داسي لفظ نه دي راغلي چي د مالش په وجوب باندي دلالت وكړي.

مسئله: واجب نه دي په بنځه باندي د كمخو پرانيستل او دوينستونو دسرونو وينځل په

اجماع سره د قياس تقاضا داوه چي د بنځي اوسري دواړو دپاره دوينستو پرانيستل او كمخي

وينځل دي واجب وي ځكه چي د غسل په طهارت كي مبالغه كول واجب دي (او دا حكم دسري

اوبنځو دواړو دپاره دي)، ليكن كمخي نه پرانيستل او ترلي وينسته د نه كولاوولو دسلسلي

حديث دام سلمه رضي الله عنها نه مونږ ذكر كړو (اونص لره په قياس باندي ترجيح حاصل وي)

د عبيد بن عمير بيان دي فرمائي چي عائشه رضي الله عنها ته دا خبر ورسيدو چي عبدالله بن

عمر به بنځوته حكم كولو چي كله غسل كوي نو دسرونو وينسته به پرانيځي، عائشه رضي الله

عنها او فرمايل نوبيا يي بنځوته دسرونو خريلو حكم ولي نه كولو ما اورسول الله صلي الله

عليه وسلم به ديو لوبني نه غسل كولو او دري پيري به مو په بدن باندي اوبه اچولي او د دينه

علاوه به مو نور هيڅ نه كول، دسرو دپاره د ترلي وينستو پرانيستل ساقط نه دي، د ابو هريره

رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دهر وينسته

دلاندي جنابت وي نو په دي وجه تاسو به وينسته وينځي او خرمن به بنه پا كوي (رواه ابو داود

والترمذي وابن ماجه والبيهقي) مگر دا روايت ضعيف دي ځكه چي مدار يي په حارث بن

دحيه باندي دي او حارث ډير ضعيف دي دارقطني ويلي دي دا روايت صرف د مالك بن دينار

نه مرسل مرووي دي او همدارنگي سعيد بن منصور په روايت ديونس سره د حسن نه مرسل بيان

كړي دي، ابن جوزي ويلي دي دا صرف د ابو هريره رضي الله عنه قول دي (يعني موقوف

حديث دي) بهر حال دا حديث مرسل صحيح دي يا موقوف صحيح او متصل مرفوع نه دي

ليكن مرسل هم حجت وي او خصوصاً په هغه وخت كي كله چي د دينه تائيد په كوم مسند

په غسل کي نيت اوتوالي سنت دي اود دواړو څپو په پريخودلو سره باقي اودس کول اوبيا په بدن باندي اوبه بهيول اوبيا دغسل دخاي نه په لري کيدو سره څپي وينخل هم درسول الله صلي الله عليه وسلم سنت دي ، دغسل په نيت کي هغه اختلاف دي کوم چي داودس په نيت کي دي اوتوالي درسول الله په دوامي عمل سره ثابت دي ، دباقي امورومسنون کيدل دميمونه رضي الله عنها دحديث نه ثابت دي دميمونه رضي الله عنها بيان دي چي ما درسول الله دپاره دغسل اوبه ايخودلي وي او هغه ورباندي دجنابت غسل وکړو ، اول ئي لوبسي په کس لاس را کور کړو او په نبي لاس ئي اوبه واچولي اولاسونه ئي دري پيري ووينخل اوبيا ئي په سر باندي دري پيري اوبه واچولي اوبيا ئي په باقي بدن باندي اوبه واچولي اوبيا دهغه خاي نه وړاندي شو او څپي ئي ووينخلي (متفق عليه).

فانده: کچري بدن په نجاست حقيقيه لړلي وي نو ددي لري کول واجب دي نو ځکه ئي دغسل په سنتونو کي ددي ذکر ونکړولکه څنگه چي ئي داودس په سنتونو کي داستنجا، ذکر ندي کړي ، دباقي بدن ددري پيري وينخلو هيڅ دليل ماته معلوم نشو....

٧٧_ بَابُ هَلْ تَنْقُضُ الْمَرْأَةُ شَعْرَهَا عِنْدَ الْغُسْلِ

ايا بنځه به په غسل کي کمځي پرا نيزي

١٠٥_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَافِعٍ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ أَشَدُّ ضَفَرًا رَأْسِي أَفَأَنْقُضُهُ لِيُغْسَلَ الْجَنَابَةُ؟ قَالَ: "لَا إِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَحْتِثِينَ عَلَى رَأْسِكَ ثَلَاثَ حَثِيَّاتٍ مِنْ مَاءٍ، ثُمَّ تُفِيضِينَ عَلَى سَائِرِ جَسَدِكَ الْمَاءَ فَتَطْهَرِينَ" أَوْ قَالَ: "فَإِذَا أَتَيْتِ قَدْ تَطَهَّرْتِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ: أَنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا اغْتَسَلَتْ مِنَ الْجَنَابَةِ فَلَمْ تَنْقُضْ شَعْرَهَا، أَنَّ ذَلِكَ يُجْزئُهَا بَعْدَ أَنْ تُفِيضَ الْمَاءَ عَلَى رَأْسِهَا. (١)

ترجمه: دام سلمه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي ما عرض اوکړو اي دالله رسوله ماسر کمځي ډيري سختي اودلي دي ايا دجنابت نه دغسل په وخت کي يي پراستل ضروري دي ؟

^١ صحيح مسلم/الحيض ١٢ (٢٢٠). سنن النسائي/الطهارة ١٥٠ (٢٢٢). سنن ابن ماجه/الطهارة ١٠٨ (٢٠٣). (تحفة الأشراف

(١٨١٤٢). مسند احمد (٦/٢١٥). سنن الدارمي/الطهارة ١١٣ (١١٩٦).

نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرماييل نه دومره هم كافي ده چي دري لپي اوبه په سر راواچوي اوبيا په خان باندي اوبه اوبيوي اوبيا كه شي او كه داسي يي او فرماييل چي بيا ته پاكه شوي

امام ترمذي وايي دا حديث حسن صحيح دى اود اكثر واهل علمو په همدي باندي عمل دى چي كله يوه ښځه د جنابت نه غسل وكړي او كمڅى ونه سپري نو به څه حرج نشته په سر باندي اوبه راپول هم ددي دپاره كافي دي

اللغات: "تنقض" نقض ينقض دنصر ينصر دباب نه په معني د ماتولو سره، او همدارنگي په رسى ترلي شوي ته هم نقض وئيلي شي "صفائر" ضفيرة جمع ده په معني د كمڅو سره "اصول" جمع داصل ده جرړو او بنياد ته وئيلي شي "البل" مصدر دي دباب نصر ينصر نه په معني دلوندوالي "ذوائب" جمع ده مفرد يي ذائبة راځي په معني د كمڅى سره مقدار "اثناء" مينځ

په غسل كي د كمڅو او ږيري وينځلو حكم

مسئله داده چي د ښځي د كمڅو د ويختو بيخونو ته اوبه رسى، نو په هغى باندي د خپلو كمڅو پرانستل واجب نه دى، دليل ئي په صحيح مسلم وغيره كي د ام سلمه رضى الله عنها حديث دي، "قلت يا رسول الله إني امرأة أشد ضفر رأسي أفأنفضه في غسل الجنابة فقال لا إنا يكفيك أن تحشي على رأسك ثلاث حثيات ثم تفيض عليك الماء فتطهرين" (فتح القدير) يعنى ام سلمه رضى الله عنها عرض او كړو، يا رسول الله ﷺ زه داسي ښځه يم چي د خپلو ويختو كمڅي سختي ترم، نو آيا د جنابت په غسل كي دا پرانيزم؟ نو رسول پاك صلي الله عليه وسلم ورته او فرماييل: نه، ستا دپاره دا كافي ده چي ته په خپل سر دري لپي واچوي، اوبيا په خپل بدن اوبه اوبيوي، نو پاكه به شي، ددي حديث نه معلومه شوه چي په هغه ښځه باندي د ويختو لمدول واجب نه دى چي كمڅي ئي جوړي كړي وي،

صاحب د هدايه فرمائي چي په دى ښځه باندي د كمڅو لوندول هم واجب نه دى، هم دا صحيح قول دي، ځكه چي د كمڅو په لوندولو كي د ښځي دپاره تكليف دي،

ليكن ږيره ددي په خلاف ده، ځكه چي دهغي مينځ ته اوبو رسولو كي څه تكليف نشته، نو ږيري ته دننه اوبه رسول واجب دى، دغه شان كه د ښځي ويخته پرانستى وي، نو دهغي مينځ ته اوبه رسول واجب دى، ځكه چي په دى صورت كي په څه تكليف او مشقت نشته.

٧٨_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ

د هر يو ويخته لاندې جنابت دي

١٠٦- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ وَجِيهٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ دِينَارٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ فَاغْسِلُوا الشَّعْرَ وَأَنْقُوا الْبَشَرَ". وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَأَنْسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْحَارِثِ بْنِ وَجِيهٍ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِهِ، وَهُوَ شَيْخٌ لَيْسَ بِذَلِكَ، وَقَدْ رَوَى عَنْهُ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ الْأَثَمَةِ، وَقَدْ تَفَرَّدَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، عَنْ مَالِكِ بْنِ دِينَارٍ، وَيُقَالُ: الْحَارِثُ بْنُ وَجِيهٍ، وَيُقَالُ: ابْنُ وَجَبَةَ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مرووي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دهر ويخته دلاندي دجنابت اثر وي نو په دي وجه يي په بنه شان سره وينخي او خرمن به په بنه طريقه مري.

امام ترمذي وائي په دي باب كي دانس رضي الله عنه نه هم يو روايت مرووي دي، او دحارث بن وجيه روايت غريب دي مونږ ته صرف دده په سند معلوم دي او حارث قوي نه دي حارث دمالك بن دينار نه ددي روايت په نقل كولو كي منفرد دي.

حل لغات : ذلك: ذلك يدلک دلكا په معني دمړلو سره دي.

تشریح : دحديث مطلب دادي دبدن ويخته ولاړ نه وي په جسم باندي پراته وي او دي پرتو ويختو چي دبدن كومه حصه پته كړي ده هغه حصه دتحت كل شعرة نه مراد ده همدارنگي د ويختو كومه حصه چي دخرميني سره يوځاي ده هغه هم ددينه مراد ده پس ټول ويخته وينخل ضروري دي او ددي لاندي پته شوي خرمن وينخل هم ضروري دي هم ددي حديث په بنياد امام مالك ذلك يعني دجسم مړل فرض كړي دي مگر دا حديث ضعيف دي ځكه چي ابو محمد حارث بن وجيه بصري ددي په نقل كولو كي منفرد دي او دا ضعيف راوي دي حارث د اتمي طبقي راوي دي امام ترمذي ابو داود، او ابن ماجه دده نه اخذ دروايت كړي دي.

٧٩- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ بَعْدَ الْغُسْلِ

دغسل نه پس د اودس كولو بيان

١٠٧- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "لَا يَتَوَضَّأُ بَعْدَ الْغُسْلِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. قَالَ أَبُو

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٩٨ (٢٢٨). سنن ابن ماجه/ الطهارة ١٠٦ (٥٩٤). (تحفة الأشراف: ١٣٥٠٢)

عيسى: وَهَذَا قَوْلٌ غَيْرٌ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ أَنْ لَا يَتَوَضَّأَ بَعْدَ الْغُسْلِ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به دغسل نه پس اودس کولو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او دمتعددو صحابه کرامو تابعينو او اهل علمو په دي باندي عمل دي چي دغسل نه پس اودس کول نشته.

تشریح : وضوء بعد الغسل د فقهاؤ په اتفاق ضروري نه دی البته شوافع وايي که د اودس نه پس مسئله د مس الذکر عارضی شي نو اودس کول به ضروري وي.

٨٠- بَابُ مَا جَاءَ إِذَا التَقَى الْخِتَانَانِ وَجَبَ الْغُسْلُ

کله چي شرمگاه د شرمگاه سره یوځای شي نو غسل واجب شي

١٠٨- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ، فَعَلَّيْتُه أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَغْتَسَلْنَا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَرَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ. (٢)

ترجمه : د عائشه رضي الله عنها نه مروي دي چي فرمايل يي کله چي شرمگاه د شرمگاه سره یوځای شي نو غسل واجب شي، ما او رسول الله صلي الله عليه وسلم هم داسي کړي وو نو غسل مو وکړل.

امام ترمذي وايي چي په دي باب کي د ابو هريره، عبد الله بن عمرو او رافع بن خديج رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات : "ختانان" د ختن تشنيه ده معني دختني کولو ځاي مجازا ورته الات دتناسل مراد وي.

^١ سنن النسائي/الطهارة ١٦٠ (١٥٢)، والغسل ٢٢ (٢٢٠)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٩٦ (٥٤٩)، (تحفة الأشراف: ١٦٠٢٥). مسند احمد (٢/٦٨، ١١٩، ١٥٢، ١٩٢، ٢٥٢، ٢٥٨)، وانظر أيضاً: سنن أبي داود/الطهارة ٩٩ (٢٥٠).

^٢ سنن ابن ماجه/الطهارة ١١١ (٢٠٨)، (تحفة الأشراف: ١٤٣٩٩)، وراجع أيضاً: صحيح مسلم/الحيض ٢٢ (٢٢٩)، وط/الطهارة ١٨ (٤٢)، ومسند احمد (٢/٢٤، ٩٤، ١١٣، ٢٢٤، ٢٢٩، ٢٦٥).

تشریح : غسل واجبونکي اسباب

اول سبب په شهوت او توپ سره د مني وتل دی، که انزال د مني د سري نه وي او که د بنځي نه، او که دخوب په حالت کي وي او که د ويځي په حالت کښي، په هر صورت کي غسل واجب دي، دويم: امام شافعي او امام مالک رحمه الله فرمائي چي په مطلق خروج د مني سره غسل واجبيږي، که مني په شهوت سره وتلي وي او که بغير د شهوت نه،

نوکه د وزن او چتولو دوجي مني اووتل، يا د اوچت ځاي نه په راغورځيدو سره اووتل، يا دلرگي يا بل څه په گزار سره د شاه نه اووتل نوپه دي صورتونو کي زمونږ په نزد غسل نه واجبيږي، او دامام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله په نزد واجبيږي.

دامام مالک رحمه الله او امام شافعي رحمه الله دليل د رسول پاك صلي الله عليه وسلم داقول دي چي "الماء من الماء" يعني غسل په مني سره واجبيږي، دا حديث د شهوت د قيد نه مطلق دي، (دا قيد په کي نشته چي په شهوت سره وتلي وي، نو غسل واجبيږي) نود "المطلق يجري على إطلاقه" مطابق به په خپل اطلاق باقي پاتي کيږي.

زمونږ دليل دا دي چي الله تعالي فرمائيلى دي، ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطْفِئُوا﴾ آيت کي د تطهير حکم جنب ته هم شامل دي، او په لغت کي جنابت وائي، په شهوت سره د مني وتلو ته، کله چي سري د بنځي نه خپل شهوت پوره کړي، نو عرب وائي، "أجنب الرجل" نومعلومه شوه چي د مني په شهوت سره وتل جنابت دي، نو چي انزال د مني په شهوت سره اوشي، نو غسل به واجب وي.

پاتي شو هغه حديث کوم چي امام شافعي رحمه الله پيش کړي دي، دهغي نه جواب دا دي چي دا حديث په شهوت سره د مني په خروج باندې محمول دي، ددي وجي چي حديث دخپلو الفاظو په اعتبار سره عام دي، ځکه چي دا متيازو، مذئ، ودي، مني ته که په شهوت وي او که بغير د شهوت وي، تولو ته شامل دي، او په اتفاق سره په حديث کي ټول څيزونه مراد نه دي، چونکه مني چي په شهوت سره اوځي، نو په دي باندې په اتفاق سره غسل واجبيږي، نو ځکه به دا حديث هم په دي حمل کولى شي. زمونږ د مذهب تائيد د عائشه رضی الله عنها د تفسير نه هم کيږي، کوم چي هغي د مني په باره کي کړي دي، فرمائي "المني ماء أبيض ثخين ينكسر منه الذكر" يعني مني سپيني اوبه وي چي په هغي سره خاص اندام مړاوي کيږي، اودا خبره ښکاره ده، چي مړاوي توب د شهوت نه پس راځي، نو معلومه شوه چي بغير د شهوت نه کومى اوبه اوځي، هغه مني نه ده چي غسل پري واجب شي. احناف علماء په دي خو متفق دي چي دغسل د وجوب دپاره دا ضروري ده چي کله مني دخپل ځاي نه يعني شاه

نه جدا شي چي په شهوت سره وي، ليکن چي کله د عضو تناسل نه بهر ته اوځي، نو په هغه وخت کي د شهوت وجود شرط دی که نه دی؟ نو په دی باره کي اختلاف دي، اول: د طرفينو په نزد د مني د ظهور په وخت د شهوت وجود ضروري نه دي، دويم: اود امام ابو يوسف رحمه الله په نزد په هغه وخت کي هم د شهوت وجود ضروري دي.

دامام ابو يوسف رحمه الله دليل قياس دي چي لکه څنگه مني دخپل محل يعني شاه نه راوځي، نو په هغه وخت کي شهوت ضروري دي، نودغه شان د عضو تناسل نه د وتلو په وخت کي هم د شهوت وجود ضروري دي، اوجامع دا دي چي د غسل تعلق د دواړو سره دي. د طرفينو دليل دا دي چي د مني د انفصال په وخت کي شهوت موجود وو، نود دی تقاضا ده چي غسل واجب شي، او دخروج په وخت چونکه شهوت نه وو، نوددی تقاضا ده چي غسل دی واجب نه شي، نو په دی صورت کي د غسل وجوب اوعدم وجوب دواړه احتمال شته، خومونږ په احتياط باندې عمل وکړو او غسل مو واجب کړلو.

فائده د اختلاف داده چي يوسړي استمناء باليد او کړله او عضو تناسل ئې اونيو لو، کله چي ئې شهوت ختم شو، نو مني بغير د شهوت نه خارج شوه، په دی صورت کي به د طرفينو په نزد غسل واجب وي، او دامام ابو يوسف رحمه الله په نزد به واجب نه وي.

انزال د باب افعال مصدر دی، نزاله (دنون سره) نه ماخوځ دي، معنی ئې ده د سړي اوبه، دلته کي دري الفاظ قابل ذکر دي، مني، مذي او ودي، اول موجب د غسل ده، اودويمه او دريمه موجب د اودس دی، په دی دري واړو کي فرق مصنف عبدالرزاق په خپل مصنف کي د قتاده او عکرمه نه نقل کړې دي، فرمائي چي مني هغه د تيوپ اوبه دی چي شهوت ورسره وي، او دهغي نه بچي پيدا کيدی شي، اومذي هغه اوبه دی چي د لوبو په وخت کي اوځي، او ودي هغه اوبه دی چي د متيازو نه پس اوځي، (عيني) علامه ابن الهمام په فتح القدير کي ليکلي دي چي يوي بنځي د عائشي رضي الله عنه نه د مذي په باره کي تپوس وکړو، نوهغوی ورته اوفرمايل، دهر سړي نه مذي ځي، او دا په حقيقت کي دري څيزونه دي، اول مذي دويم: ودي دريم: مني، نومذي خودا ده چي سړي د خپلي بي بي سره لوبي کوي، اود هغه په عضو تناسل باندې يو څيز بنکاره شي، نوهغه دی خپل ذکر او خصيتين اووينځي، او اودس دی اوکړي، غسل دی نه کوي، او ودي هغه ده چي کومه د متيازو نه پس راځي، دلته کي هم د خپل ذکر او خصيتينو وينځل اواودس کول واجب دی، او غسل نه دي، او مني هغه ټينگی اوبه دی چي په شهوت سره اوځي، په دی کي غسل دي.

علامه نووي فرمائي چي مذي سپيني نرمي او خليخناکي اوبه وي، کومي چي د لوبو په وخت په شهوت سره اوځي، ليکن ددی نه پس په طبيعت کي فتورنه راځي، صاحب د هدايه

فرمانی چی مزی هغه اوبه دی چی نرمی اوسپین والی ته مائلی وی، د لوبو په وخت کی اوحی.

۱۰۹۔ حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ وَجَبَ الْغُسْلُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَعَائِشَةُ، وَالْفُقَهَاءُ مِنَ التَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: إِذَا التَّقَى الْخِتَانَانِ وَجَبَ الْغُسْلُ. (١)

ترجمه : د عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائیل : کله چې شرمگاه د شرمگاه سره یوځای شي نو غسل واجب شي . امام ترمذي وايي چې د عائشه حديث حسن صحيح دی، او حديث د عائشي په ډيرو سندونو د رسول الله نه مرفوعا هم مروی دی، کله چې شرمگاه د شرمگاه سره یوځای شي نو غسل واجب شي، اوداد اکثر و صحابه کرامو قول دی چې په دوی کې ابو بکر، او عمر او عثمان او علي او عائشه رضي الله عنهم هم شامل دي، اوداد اکثر و فقهاؤ او تابعینو قول هم دی لکه سفیان ثوري، شافعي او احمد او اسحاق دوي وايي کله چې شرمگاه د شرمگاه سره یوځای شي نو غسل واجب شي.

تشریح: **التقاء دختا نینو موجب د غسل دي**

ختان د ښځی او سړی د ختنه (کت کولو) ځای دی، د عربو عادت وو چې هغوی به د هلاکانو په شان د جینکو ختنه هم کوله، ابن الهمام لیکي چې ختنه د سړو د پاره سنت ده، اود ښځو د پاره عزت، ځکه چې د مختونۍ ښځی سره په جماع کولو کې زیات خوند وی، سړی که ختنه پرېږدي، نو هغه به مجبورولی شي، البته که په ختنه کې د هلاکت غالب گمان وی، نو بیا به نشي مجبورولی.

مسئله ده، که ختانی دواړه ضم شي او خشفه (د ذکر سر) د ښځی په شرمگاه کې پټ شي، نو په دواړو به غسل واجب وی، که انزال شوې وی او که نه وی.

دليل ددي قول دا حديث دي: "إذا التقى الختانان وغابت الخشفة وجب الغسل أنزل اولم ينزل" يعني كله چي دواره ختان په خپل مينځ کي يو ځاي شي، نو غسل واجبېږي، که انزال شوې وي او که نه وي: دويم دليل دا دي چي په کوم څيز حکم مرتب کيږي، هغه مخفي وي، او دهغي سبب ښکاره وي، نو هغه ظاهري سبب به د پټ څيز قائم مقام وي، او حکم به په دغه سبب باندې مرتب وي، نودلته کي التقاء د ختانينو سبب د انزال دي، او په نفس انزال باندې د غسل ترتب دي، او هغه يوپټ څيز دي، ځکه چي د سترگو نه پټ وي، او کله د مني د قلت دوجي دا پته هم نه لږي چي انزال شوې دي او که نه دي، نو ځکه به التقاء د انزال قائم مقام وي، او د غسل ترتب به په التقاء وي په انزال به نه وي. او که د فرج نه علاوه ئې په دبر کي ادخال وکړو، نو هم به غسل واجب وي، ځکه چي په دي صورت کي هم کمال سببیت موجود دي، او ډير فاسقان د فرج په مقابل کي په دي لاره باندې شهوت پوره کولو ته ترجيح ورکوي، ځکه بعضي فقهار ليکلي دي چي په مانځه کي د بي ږيري هلکانوپه برابري کي داسي مونځ فاسدوي، لکه څنگه چي د ښځو په محاذاة باندې مونځ ماتيږي، صاحب د هدايه فرماني چي احتياطاً په مفعول به باندې هم غسل واجب دي، ځکه چي دا احتمال هم شته چي مفعول به هم خوند محسوس کړي، او مني تري خارج شي، او دا احتمال هم شته چي هغه خوند محسوس نکړي، او خروج د مني اونشي، او طهارت کي چونکه احتياط مطلوب دي، نو ځکه په مفعول به هم احتياطاً غسل واجب دي.

ددې په خلاف که د ځناور سره د ادخال کار اوکړې شي، يا د سبيلينو نه علاوه په پتون وغيره باندې دا کار اوکړي، نود انزال نه بغير صرف په ادخال باندې غسل نه واجبېږي، د دي وجې چي په دي صورتونو کي سببیت ناقص دي، ځکه چي طبيعيت سليمه ددي نه نفرت کوي.

۸۱۔ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمَاءَ مِنَ الْمَاءِ

باب غسل د مني وتلو په وجه لازمېږي

۱۱۰۔ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، قَالَ: "إِنَّمَا كَانَ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ رُخْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ، ثُمَّ نَهِيَ عَنْهَا". (۱)

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۸۴ (۲۱۳). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۱ (۹۰۶). (تحفة الأشراف: ۲۷). مسند احمد (۱۱۵/۵، ۱۱۶).

سنن الدارمی/ الطهارة ۷۳ (۷۸۶)

ترجمه : د ابی بن کعب رضي الله عنه نه مروی دي چي د مني د وتلو په وجه وجوب د غسل په ابتداء د اسلام کي وو مگر بيا ممنوع شو.

تشریح : موجب د غسل

اول سبب په شهوت او تپو سره د مني وتل دی ، که انزال د مني د سري نه وی او که د بنخي نه ، او که دخوب په حالت کي وی او که د ويخي په حالت کني ، په هر صورت کي غسل واجب دي ، دويم : امام شافعي او امام مالک رحمہ الله فرمائي چي په مطلق خروج د مني سره غسل واجبېږي ، که مني په شهوت سره وتلي وی او که بغير د شهوت نه ،

نو که د وزن او چتولو دوجي مني اووتل ، يا د اوچت خاي نه په راغورځيدو سره اووتل ، يا دلرگي يا بل څه په گزار سره د شاه نه اووتل نو په دي صورتونو کي زمونږ په نزد غسل نه واجبېږي ، او دامام مالک رحمہ الله او امام شافعي رحمہ الله په نزد واجبېږي .

دامام مالک رحمہ الله او امام شافعي رحمہ الله دليل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم دا قول دي چي "الماء من الماء" يعنى غسل په مني سره واجبېږي ، دا حديث د شهوت د قيد نه مطلق دي ، (دا قيد په کي نشته چي په شهوت سره وتلي وی ، نو غسل واجبېږي) نو "المطلق يجري على إطلاقه" مطابق به په خپل اطلاق باقى پاتې کيږي .

زمونږ دليل دا دي چي الله تعالى فرمائيلى دي ، ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطْفِئُوا﴾ آيت کي د تطهير حکم جنب ته هم شامل دي ، او په لغت کي جنابت وائي ، په شهوت سره د مني وتلو ته ، کله چي سري د بنخي نه خپل شهوت پوره کړي ، نو عرب وائي ، "أجنب الرجل" نو معلومه شوه چي د مني په شهوت سره وتل جنابت دي ، نو چي انزال د مني په شهوت سره اوشي ، نو غسل به واجب وي .

پاتې شو هغه حديث کوم چي امام شافعي رحمہ الله پيش کړي دي ، دهغي نه جواب دا دي چي دا حديث په شهوت سره د مني په خروج باندې محمول دي ، ددي وجي چي حديث دخپلو الفاظو په اعتبار سره عام دي ، ځکه چي دا متيازو ، مذئ ، ودئ ، مني ته که په شهوت وي او که بغير د شهوت وي ، وتلو ته شامل دي ، او په اتفاق سره په حديث کي ټول خيزونه مراد نه دي ، چونکه مني چي په شهوت سره اوخي ، نو په دي باندې په اتفاق سره غسل واجبېږي ، نو ځکه به دا حديث هم په دي حمل کولى شي زمونږ د مذهب تائيد د عائشه رضي الله عنها د تفسير نه هم کيږي ، کوم چي هغي د مني په باره کي کړي دي ، فرمائيلى يي "المنى ماء أبيض ثخين ينكسر منه الذكر" يعنى مني سپيني اوبه وي چي په هغي سره خاص اندام مړاوي کيږي ، اودا خبره ښکاره ده ، چي مړاوي توب د شهوت نه پس راخي ، نو معلومه شوه چي بغير

د شهوت نه کومى اوبه اوځى، هغه منى نه ده چى غسل پرى واجب شى. احناف علماء په دى خو متفق دى چى د غسل د وجوب دپاره دا ضرورى ده چى کله منى دخپل ځاي نه يعنى شاه نه جدا شى چى په شهوت سره وي. ليکن چى کله د عضو تناسل نه بهر ته اوځى، نوپه هغه وخت کي د شهوت وجود شرط دى که نه دى؟ نوپه دى باره کي اختلاف دى، اول: د طرفينو په نزد د منى د ظهور په وخت د شهوت وجود ضرورى نه دى. دويم: اود امام ابو يوسف رحمه الله په نزد په هغه وخت کي هم د شهوت وجود ضرورى دى.

دامام ابو يوسف رحمه الله دليل قياس دى چى لکه څنگه منى دخپل محل يعنى شاه نه راوځى، نوپه هغه وخت کي شهوت ضرورى دى، نو دغه شان د عضو تناسل نه د وتلو په وخت کي هم د شهوت وجود ضرورى دى. اوجامع دا دى چى د غسل تعلق د دواړو سره دى.

د طرفينو دليل دا دى چى د منى د انفصال په وخت کي شهوت موجود وو، نو دى تقاضا ده چى غسل واجب شى. او دخروج په وخت چونکه شهوت نه وو، نو دى تقاضا ده چى غسل دى واجب نه شى، نوپه دى صورت کي د غسل وجوب او عدم وجوب دواړه احتمال شته. خومونږ په احتياط باندې عمل وکړو او غسل مو واجب کړلو.

فائده د اختلاف داده چى يوسړى استمناء باليد او کړله او عضو تناسل ئې اونيو لو، کله چى ئې شهوت ختم شو، نو منى بغير د شهوت نه خارج شوه، په دى صورت کي به د طرفينو په نزد غسل واجب وي، او دامام ابو يوسف رحمه الله په نزد به واجب نه وي.

انزال د باب افعال مصدر دى، نزاله (دنون سره) نه ماخوځ دى، معنى ئې ده د سړى اوبه، دلته کي درى الفاظ قابل ذکر دى، منى، مذى او ودى، اول موجب د غسل ده، اودويمه او دريمه موجب د اودس دى په دى درى واړو کي فرق مصنف عبدالرزاق په خپل مصنف کي د قتاده او عكرمه نه نقل كړې دې، فرمائى چى منى هغه د تپوپ اوبه دى چى شهوت ورسره وي، او دهغى نه بچى پيدا كيدى شى، اومذى هغه اوبه دى چى د لوبو په وخت کي اوځى، او ودى هغه اوبه دى چى د متيازو نه پس اوځى، (عينى) علامه ابن الهمام په فتح القدير کي ليکلى دى چى يوى بنځى د عائشى رضي الله عنه نه د مذى په باره کي تپوس وکړو، نو هغوى ورته اوفرمائيل، دهر سړى نه مذى ځى، او دا په حقيقت کي درى څيزونه دى. اول مذى دويم: ودى دريم: منى، نومذى خودا ده چى سړې د خپلى بى بى سره لوبى کوى، اود هغه په عضو تناسل باندې يو څيز بنکاره شى، نو هغه دى خپل ذکر او خصيتين اووينځى، او اودس دى اوکړى، غسل دى نه کوى، او ودى هغه ده چى کومه د متيازو نه پس راځى، دلته کي هم د خپل ذکر او خصيتينو وينځل او اودس کول واجب دى، او غسل نه دى، او منى هغه تينگى اوبه دى چى په شهوت سره اوځى، په دى کي غسل دى.

علامه نووي فرمائي چي مذي سپيني نرمي او خليخناكي اوبه وي، کومي چي د لوبو په وخت په شهوت سره اوخي، ليکن ددي نه پس په طبيعت کي فتورنه راخي. صاحب د هدايه فرمائي چي مذي هغه اوبه دي چي نرمي اوسپين والي ته مائلي وي، د لوبو په وخت کي اوخي.

۱۱۱- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَإِنَّمَا كَانَ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ، ثُمَّ نُسِخَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَهَكَذَا رَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبِي بَنُ كَعْبٍ، وَرَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ عَلَى أَنَّهُ إِذَا جَامَعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فِي الْفَرْجِ وَجَبَ عَلَيْهِمَا الْغُسْلُ وَإِنْ لَمْ يُنْزِلَا. (۱)

ترجمه: امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی، د مني د وتلو په وجه وجوب د غسل په ابتداء د اسلام کي وو مگر بيا منسوخ شو.

اود بي شميره صحابه کرامو نه دا مضمون مروی دی لکه ابی بن کعب او رافع بن خديج رضي الله عنهما اود اکثرو اهل علمو په دي باندي عمل دی چي کله يو کس د خپلي بنخي سره په فرج کي جماع وکړي نو په دواړو غسل واجب کيږي اگر که انزال يي نه وي شوي

۱۱۲- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي الْجَحَّافِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ فِي الْإِحْتِلَامِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: سَمِعْتُ الْجَارُودَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ وَكِيعًا، يَقُولُ: لَمْ نَجِدْ هَذَا الْحَدِيثَ إِلَّا عِنْدَ شَرِيكِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَأَبُو الْجَحَّافِ اسْمُهُ: دَاوُدُ بْنُ أَبِي عَوْفٍ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْجَحَّافِ وَكَانَ مَرْضِيًّا. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، وَعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، وَالزَّبِيرِ، وَطَلْحَةَ، وَأَيُّ أَيُّوبَ، وَأَيُّ سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ". (۱)

ترجمه: د ابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي چي صرف د مني په وتلو باندي غسل واجب کيږي د احتلام په صورت کي

^۱ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۲۰۸۰)

^۲ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۲۰۸۰)

امام ترمذي وايي په دي باب كي د عثمان بن عفان، علي بن ابي طالب، زبير، طلحه، ابو ايوب، او ابو سعيد خدری رضي الله عنهم د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مرفوعاً روايات نقل كړي دي، چي رسول الله فرمايلي دي چي د مني په وتلو باندي غسل واجب كيږي.

۸۲_ بَابُ مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَسْتَيْقِظُ فَيَرَى بَلَلًا وَلَا يَذْكُرُ اخْتِلَامًا

حكم دهغه چا چي د خوب نه بيدار شي او لوندوالي وويني او احتلام ورته ياد نه وي

۱۱۳_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ خَالِدٍ الْخَيَّاطُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ هُوَ الْعُمَرِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلَا يَذْكُرُ اخْتِلَامًا، قَالَ: "يَغْتَسِلُ"، وَعَنِ الرَّجُلِ يَرَى أَنَّهُ قَدْ اخْتَلَمَ وَلَمْ يَجِدْ بَلَلًا، قَالَ: "لَا غُسْلَ عَلَيْهِ"، قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ تَرَى ذَلِكَ غُسْلٌ؟ قَالَ: "نَعَمْ إِنْ النِّسَاءَ شَقَائِقُ الرِّجَالِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَإِنَّمَا رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، حَدِيثَ عَائِشَةَ فِي الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلَا يَذْكُرُ اخْتِلَامًا، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، ضَعْفُهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ فِي الْحَدِيثِ، وَهُوَ قَوْلٌ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ: إِذَا اسْتَيْقَظَ الرَّجُلُ فَرَأَى بِلَّةً أَنَّهُ يَغْتَسِلُ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ: إِنَّمَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْغُسْلُ إِذَا كَانَتِ الْبِلَّةُ بِلَّةً نُظْفَةً، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَإِسْحَاقَ، وَإِذَا رَأَى اخْتِلَامًا وَلَمْ يَرِ بِلَّةً، فَلَا غُسْلَ عَلَيْهِ عِنْدَ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ. (۱)

ترجمه: د عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دداسي کس په باره کي تپوس وکړی شو چي د خوب نه بيدار شي او لوند والي وويني او احتلام ورته ياد نه وي، نو رسول الله ورته وفرمايل چي غسل به کوي، اود هغه چا متعلق ورته سوال وکړی شو چي احتلام ورته ياد وي ليکن لوندوالي ونه ويني ورته يي وفرمايل چي په ده باندي غسل نشته، ام سلمه رضي الله عنها عرض وکړو چي که يوي بنځي ته احتلام عارض شي نو ايا هغه به هم غسل کوي؟ رسول الله وفرمايل بنځي (په شرعي احکامو کي) د سره پشان دي.

^۱ سنن ابی داود/ الطهارة ۹۵ (۲۲۶). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۲ (۶۱۲). (تحفة الأشراف: ۱۵۵۲۹). مستند احمد (۶/۲۵۲).

امام ترمذي وايي چي د عائشه رضي الله عنها دا روايت چي لوند والي وويني او احتلام ورته ياد نه وي صرف عبد الله بن عمر عمري د عبید الله نه نقل کړی دی او يحيى بن سعيد د عبد الله بن عمر عمري د حافظي په سلسله کي تضعيف کړی دی، د اکثرو صحابه کرامو او تابعينو هم دا قول دی چي که يو کس لوندوالي وويني او احتلام ورته ياد نه وي نو غسل به کوي، سفيان ثوري او امام احمد هم په دي باندې قول کړی دی، په تابعينو کي بعض اهل علم وايي چي غسل په هغه وخت کي واجب کيږي چي کله لوندوالي دنطفي وي، دامام شافعي او اسحاق بن راهويه هم دا قول دی، او چي احتلام يې وشي او لوندوالي نه وي نو د اکثرو اهل علمو په نزد په داسي کس باندې غسل کول نشته.

حل لغات: احتلم يحتلم احتلاما مصدر د باب تفعيل دي په معني د خوب ليدلو.

تشریح: "ان النساء شقائق الرجال" شقائق په معني د مشابه لرونکي دی مطلب دادي چي ښځي په خلقت او طبيعت کي د سرو پشان دي او ددوي سره مشابه دي څنگه چي سړو ته احتلام عارض کيږي داسي ښځو ته هم عارض کيږي مگر دسړو په نسبت د ښځو د احتلام وقوع کم وي، ښځو ته اکثر په پوخ عمر کي احتلام عارض کيږي.

۸۳_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَنِيِّ وَالْمَذْيِ

دمني او مذي بيان

۱۱۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو السَّوَّاقُ الْبَلْخِيُّ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ الْجُعْفِيُّ، عَنْ زَائِدَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنِ الْمَذْيِ، فَقَالَ: "مِنْ الْمَذْيِ الْوُضُوءُ، وَمِنْ الْمَنِيِّ الْغُسْلُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ الْقَدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ، وَأَبِي بَنِ كَعْبٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ: مِنَ الْمَذْيِ الْوُضُوءُ وَمِنْ الْمَنِيِّ الْغُسْلُ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

^١ سنن ابن ماجه/الطهارة ٤٠ (٥٠٣)، مسند احمد (١/٨٤، ١١٠، ١١٢، ١٢١)، (تحفة الأشراف: ١٠٢٢٥)، وراجع أيضاً: صحيح البخاري/الغسل ١٢ (٢٦٩)، سنن أبي داود/الطهارة ٨٢ (٢٠٦)، سنن النسائي/الطهارة ١١٢ (١٥٢)، والغسل ٢٨ (٢٢٦).

ترجمه : د علي رضي الله عنه نه روايت دي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي دمذي متعلق تپوس وکړو نو راته يي او فرمائيل چي دمذي خارجيدو په صورت کي اودس کول دي، اود مني خارجيدو په صورت کي غسل کول دي

امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی او په دي باب کي د مقداد بن اسود او ابی بن کعب رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، دا حديث د علي رضي الله عنه نه په متعددو سندونو مرفوعاً منقول دي چي دمذي خارجيدو په صورت کي اودس کول دي، اود مني خارجيدو په صورت کي غسل کول دي په صحابه کرامو او تابعينو د اکثرو هم دا قول دي، سفيان ثوري او شافعي او احمد او اسحاق رحمهم الله هم په دي باندې قول کړی دی.

تشریح : دمذي او ودي په وتلو د اودس وجوب

عائشه رضي الله عنها "المني ماء أبيض ثخين ينكسر منه الذكر" يعنى منى سږنی اوبه وی چي په هغی سره خاص اندام مړاوی کيږي، اودا خبره ښکاره ده، چي مړاوی توب د شهوت نه پس راځي، نو معلومه شوه چي بغير د شهوت نه کومى اوبه اوځي، هغه منى نه ده چي غسل پري واجب شی. احناف علماء په دی خو متفق دی چي د غسل د وجوب دپاره دا ضروري ده چي کله مني دخپل ځاي نه يعنى شاه نه جدا شی چي په شهوت سره وی، لیکن چي کله د عضو تناسل نه بهر ته اوځي، نو په هغه وخت کي د شهوت وجود شرط دی که نه دی؟ نو په دی باره کي اختلاف دي، اول: د طرفينو په نزد د مني د ظهور په وخت د شهوت وجود ضروري نه دي، دويم: اود امام ابو يوسف رحمه الله په نزد په هغه وخت کي هم د شهوت وجود ضروري دي.

دامام ابو يوسف رحمه الله دليل قياس دي چي لکه څنگه مني دخپل محل يعنى شاه نه راوځي، نو په هغه وخت کي شهوت ضروري دي، نو دغه شان د عضو تناسل نه د وتلو په وخت کي هم د شهوت وجود ضروري دي، او جامع دا دي چي د غسل تعلق د دواړو سره دي. د طرفينو دليل دا دي چي د مني د انفصال په وخت کي شهوت موجود وو، نو د دی تقاضا ده چي غسل واجب شی، او د خروج په وخت چونکه شهوت نه وو، نو د دی تقاضا ده چي غسل دی واجب نه شی، نو په دی صورت کي د غسل وجوب او عدم وجوب دواړه احتمال شته، خومونږ په احتياط باندې عمل وکړو او غسل مو واجب کړلو.

فائده د اختلاف داده چي یوسری استمناء بالید او کړله او عضو تناسل ئې اونیولو، کله چي ئې شهوت ختم شو، نو مني بغير د شهوت نه خارج شوه، په دی صورت کي به د طرفينو په نزد غسل واجب وی، او دامام ابو يوسف رحمه الله په نزد به واجب نه وی.

انزال د باب افعال مصدر دی، نزاله (دنون سره) نه ماخوږ دي، معنی ئې ده د سړي اوبه، دلته کي دری الفاظ قابل ذکر دی، منی، مذی او ودي، اول موجب د غسل ده، اودویمه او دریمه موجب د اودس دی. په دی دری وارو کي فرق مصنف عبدالرزاق په خپل مصنف کي د قتاده او عکرمه نه نقل کړې دي، فرمائی چي منی هغه د توپ اوبه دی چي شهوت ورسره وی، او دهغي نه بچی پیدا کیدی شي، اومذی هغه اوبه دی چي د لوبو په وخت کي اوخی، او ودي هغه اوبه دی چي د متیازو نه پس اوخی، (عینی) علامه ابن الهمام په فتح القدير کي لیکلي دي چي یوی بنسختی د عائشی رضي الله عنه نه د مذی په باره کي تپوس وکړو، نوهغوی ورته اوفرمائیل، دهر سړي نه مذی خي، او دا په حقیقت کي دری خیزونه دي، اول مذی دویم: ودي دریم: منی، نومذی خودا ده چي سړي د خپلي بی بی سره لوبی کوی، اود هغه په عضو تناسل باندي یو خیزبنکاره شي، نوهغه دی خپل ذکر او خصیتین اووینخی، او اودس دی اوکړی، غسل دی نه کوی، او ودي هغه ده چي کومه د متیازو نه پس راخی، دلته کي هم د خپل ذکر او خصیتینو وینخل او اودس کول واجب دی، او غسل نه دي، او منی هغه تینگی اوبه دی چي په شهوت سره اوخی، په دی کي غسل دي.

علامه نووی فرمائی چي مذی سپینی نرمی او خلیخناکی اوبه وی، کومی چي د لوبو په وخت په شهوت سره اوخی، لیکن ددی نه پس په طبیعت کي فتورنه راخی، صاحب د هدایه فرمائی چي مذی هغه اوبه دی چي نرمی اوسپین والی ته مائلی وی، د لوبو په وخت کي اوخی.

د ودي او مذی د وتلو په صورت کي غسل واجب نه دي، بلکه اودس واجب دي، دلیل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم ارشاد دي چي "کل فحل یمذی وفيه الوضوء".

امام احمد رحمه الله په یو روایت کي په دی دواړو د غسل د وجوب قائل دي، نو دلته کي ددی دواړو ذکر د امام احمد رحمه الله د قول د تردید دپاره ذکر شوې دي.

سوال: چي کله د ماقبل نه دا معلومه شوه چي "کل ماخرج من السبیلین" ناقض د اودس دی، نو په هغي کي دمذی او ودي ذکر هم موجود وو، نو دی خاي کي ددی د ذکر کولو څه ضرورت وو؟ ددی دواړو ذکر ئې صراحة وکړو، دامام مالک رحمه الله د قول د تردید دپاره، ځکه چي امام مالک رحمه الله ددی دواړو په وتلو د اودس د وجوب قائل نه دي.

دریم سوال دا کیږي چي د ودي وتلو نه پس اودس څنگه کیدی شي. حالانکه دا خود متیازو د وتلو نه پس خارجيږي، نو اودس د ودي د وتلو نه وړاندې د متیازو په وتلو سره واجبيږي، د ودي په دی کي څه دخل نشته؟

ددی صورت دا دي چي متیازي اوکړي، بیا اودس اوکړي، اوبیا ودي اوخی، نوپه دغه کس دوباره اودس کول واجب شو.

٨٤_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَذْيِ يُصِيبُ الثُّوبَ

په مذي د كنده شوي جامي بيان

١١٥_ حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ هُوَ ابْنُ السَّبَّاقِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ، قَالَ: كُنْتُ أَلْقَى مِنَ الْمَذْيِ شِدَّةً وَعَنَاءً فَكُنْتُ أَكْثَرُ مِنْهُ الْغُسْلَ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَأَلْتُهُ عَنْهُ، فَقَالَ: " إِنَّمَا يُجْزِيكَ مِنْ ذَلِكَ الْوُضُوءُ "، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَمَازِيصُ ثَوْبِي مِنْهُ؟ قَالَ: " يَكْفِيكَ أَنْ تَأْخُذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ فَتَنْضَحَ بِهِ ثَوْبَكَ حَيْثُ تَرَى أَنَّهُ أَصَابَ مِنْهُ "، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَلَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ فِي الْمَذْيِ مِثْلَ هَذَا، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الْمَذْيِ يُصِيبُ الثُّوبَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا يُجْزِي إِلَّا الْغُسْلُ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَإِسْحَاقَ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: يُجْزِيهِ النَّضْحُ، وَقَالَ أَحْمَدُ: أَرْجُو أَنْ يُجْزِيَهُ النَّضْحُ بِالمَاءِ. (١)

ترجمه: د سهل بن حنيف رضي الله عنه نه روايت دی فرمائي چي زما نه به مني په شدت سره خارجيدله او قصدا به مي هم خارجوله او زما اکثر غسل کول ددي په وجه وونو ما يو ځل خپله معامله رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ذکر کړله او په دي باره کي مي ورنه تپوس وکړو، راته يي او فرمائيل په مذکوره صورت کي ستا دپاره اودس کول هم کافي دي، ما عرض وکړو اي د الله رسول الله که زما جامه هم ورباندي پليته شوي وي نو دهغي د پاکولو څه حکم دی؟ ستا دپاره د جامو په پليتي شوي حصي باندي يو چونگ اوبه پونه کول هم کافي دي
امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی، اود مذي باره کي مونږ ته صرف همدا د محمد بن اسحاق روايت معلوم دی، مگر په مذي باندي د پليتي جامي د حکم باره کي د اهل علمو اختلاف دی، بعضي اهل علم وايي چي وينځل يي ضروري دي، د امام شافعي او اسحاق هم دا قول دي، اود بعضو په نزد په دي باندي د اوبو پونه کول هم کافي دي، امام احمد بن حنبل وايي چي زما په خيال د اوبو پونه کول هم کافي دي

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ٨٢ (٢١٠)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٤٠ (٥٠٦)، (تحفة الأشراف: ٣٦٦٣)، مسند احمد (٣/٢٨٥).

سنن الدارمي/ الطهارة ٣٩ (٤٥٠) (حسن)

تشریح : د علي رضي الله عنه په زیر بحث حدیث کي مذکور دي چي ما د رسول الله نه د مذي باره کي تپوس وکړو، په بل روایت کي دي چي عمار د علي په حکم تپوس وکړو، په دریم کي دي چي مقدار د علي په حکم تپوس وکړو، دا روایتونه ظاهراً متعارض ښکاري؟
جواب: علي رضي الله عنه مقدار ته د مسئلي معلولولو حکم کړي وو، دامر په حیثیت علي بن ابي طالب نسبت درست دی او د مامور په حیثیت یې عمار او مقدار ته نسبت درست دی، فلا تعارض.

په دي مسئله د اهل اسلام اتفاق دی چي مذي نجس ده، مگر په طریقه د تطهیر کي اختلاف دی، د جمهورو په نزد به دا جامه وینځلی شي د نوروو نجاستونو پشان، او امام احمد وایي وینځل یې ضروري نه دي اوبه ورباندې پونه کول هم کافي دي اود ددي دپاره د زیر بحث حدیث نه استدلال کوي.

۸۵_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَنِيِّ يُصِيبُ الثُّوبَ

په مني د كنده شوي جامي بيان

۱۱۶_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَتَّامِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: "صَافَ عَائِشَةَ ضَيْفٌ، فَأَمَرَتْ لَهُ بِبِلْحَفَةٍ صَفْرَاءَ، فَنَامَ فِيهَا فَأُخْتُكَمَ، فَاسْتَحْيَا أَنْ يُرْسَلَ بِهَا وَبِهَا أَكْرُ الإِخْتِلَامِ، فَغَسَّهَا فِي الْمَاءِ ثُمَّ أُرْسَلَ بِهَا، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: لِمَ أَفْسَدَ عَلَيْنَا ثَوْبَنَا إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ أَنْ يَفْرُكَهُ بِأَصَابِعِهِ، وَرُبَّمَا فَرَكْتُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَصَابِعِي". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ الْفُقَهَاءِ، مِثْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا فِي الْمَنِيِّ يُصِيبُ الثُّوبَ: يُجْزِيهِ الْفَرْكُ وَإِنْ لَمْ يُغْسَلْ، وَهَكَذَا رَوَى عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَتَّامِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَائِشَةَ، مِثْلَ رِوَايَةِ الْأَعْمَشِ، وَرَوَى أَبُو مَعْشَرٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، وَحَدِيثُ الْأَعْمَشِ أَصَحُّ. (١)

¹ سنن ابن ماجه/الطهارة ۸۲ (۵۲۸)، مسند احمد (۶/۲۳)، (تحفة الأشراف : ۱۴۶۴)، وانظر أيضا: صحيح مسلم/الطهارة ۳۲ (۲۸۸)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۸۸ (۲۹۸)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۸۲ (۵۲۴)، مسند احمد (۶/۲۴).

ترجمه: د همام بن حارث نه مروی دي چي د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها كره يو ميله لارو نو هغي ورته د پخانوولو دپاره د يو زير خادر وركولو حكم وكړو، نو هغه په دي كي اوده شو اود احتلام مسئله ورته پيښه شوه نو هغه شرم محسولو چي په همداسي كنده حالات كي خادر واپس وليږي، چنانچي هغه په اوبو ووينځل او بيا يي اوليږل، ام المؤمنين او فرمايل ده زمونږ خادر ولي خراب كړي دي؟ دا به يي پخپلو گوتو كړولي وو، بس همدومره كافي وه، اكثر به ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم جامي هم داسي په گوتو كړولي امام ترمذي وايي دا حديث حسن صحيح دي، په صحابه كرامو كي د اكثر او بعضي تابعينو اوبه فقهاؤ كي د سفيان ثوري، شافعي او احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهما الله) هم دا قول دي چي جامي كله په مني كنده شي نو كه دا ونه وينځي شي او صرف وگړولي شي نو دومره هم دتطهير دپاره كفايت كوي.

تشریح: په دي مسئله كي اختلاف دي چي مني پاكه ده او كه ناپاكه ده؟ په دي باره كي د اهل علمو دوه مذاهب دي:

۱. د امام ابو حنيفه او امام مالك (رحمهما الله) په نزد نجسه او پليته ده،
 ۲. د امام احمد او امام شافعي (رحمهما الله) په نزد مني پاكه ده.
- د فريق اول رومبي دليل په قراني ايت كي وارد دي انا خلقناكم من ماء مهين، مني ته ماء مهين ونيلي شوي دي او دا ورته دنجاست په وجه ويلي شوي دي.
۲. دليل: په ابوداود كي د معاويه رضي الله عنه حديث دي، چي هغه د خپلي خور ام حبيبه نه سوال وكړو چي ايا رسول الله به د جماع په جامو كي مونځ كولو؟ ام حبيبه وويل هو خو سي دگندگي اثر به ورباندي پروت نه وو، په دي حديث كي مني ته دنجاست په وجه گندگي ونيلي شوي ده لكه چي په قران كي هم حيض ته گندگي ونيلي شوي ده.
- مگر فريق ثاني په دي مسئله كي د حديث الباب نه استدلال كړي دي، د دينه معلوميري چي مني پاكه ده كنه نو په گړولو به نه پاكيدله بلكه وينځل به يي ضروري وو.
- بل دليل: د انبياؤ تخليق د مني نه شوي دي كه مني ته نجس او وايو نو د انبيا، عليهم السلام توهين لارميري.

جواب: د تخليق په صورت كي انقلاب د ماهيت دي او هغه داسي چي د مني نه علقه جوړه شي او د علقي مضغه جوړه شي او قاعده داده چي په انقلاب سره د يو شي د ماهيت حكم بدليږي دارنگي د مني نه وينه جوړيږي او وينه بالاتفاق نجسه ده.

من اراد البسط فليراجع الي كتب الفقه والله اعلم

٨٦- بَابُ غَسْلِ الْمَنِيِّ مِنَ الثَّوْبِ

١١٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَائِشَةَ "أَنَّهَا غَسَلَتْ مَنِيًّا مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَحَدِيثُ عَائِشَةَ أَنَّهَا غَسَلَتْ مَنِيًّا مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَيْسَ بِمُخَالِفٍ لِحَدِيثِ الْفَزْكِ، لِأَنَّهُ وَإِنْ كَانَ الْفَزْكُ يُجْزِي فَقَدْ يُسْتَحَبُّ لِلرَّجُلِ أَنْ لَا يُرَى عَلَى ثَوْبِهِ أَثَرُهُ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: الْمَنِيُّ يَمْنُزِلُ لِمُخَاطِطِ فَأَمِطَهُ عَنْكَ وَلَوْ بِأَذْخَرَةٍ. (١)

ترجمه : د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم د جامو نه مني وينخلي وه.

امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی، اوپه دي باب کي د ابن عباس رضي الله عنه نه هم يوروايت وارد دی. اود عائشي دا حديث د هغي د گرولو والا حديث سره معارض نه دی، ځکه چي گرول کافي دي، ليکن د سري دپاره دا خوبسولي شي چي دده په جامو دي دده څه اثر نه بنکاري ځکه چي سري خو د خلقو په مجلسونو کي کيني، د ابن عباس بيان دی چي مني د پوزي د تينگو اوبو پشان وي، لهذا دا به پخپله پاکوي اگر که اذخر (گياه) سره وي.

٨٧- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ يَنَامُ قَبْلَ أَنْ يَغْتَسِلَ

د غسل کولو نه مخکي په جنابت کي د اوده کيدو بيان

١١٨- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنَامُ وَهُوَ جُنُبٌ وَلَا يَمَسُّ مَاءً". (١)

ترجمه : د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه مروی دي چي رسول الله به د جنابت په حال کي اوده شو او اوبو له به يي لاس نه وور وړی.

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٦٣ (٢٢٩)، و ٦٥ (٢٢٢)، صحيح مسلم/الطهارة ٢٢ (٢٨٩)، سنن ابی داود/الطهارة ١٢٦ (٢٤٢).

سنن النسائي/الطهارة ١٨٤ (٢٩٦)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٨١ (٥٢٦)، (تحفة الأشراف: ١٦١٣٥)، مسند احمد (٢/١٢٢).

^٢ سنن ابی داود/الطهارة ٩٠ (٢٢٨)، سنن ابن ماجه/الطهارة ٩٨ (٥٨١)، (تحفة الأشراف: ١٦٠٢٢).

۱۱۹۔ حَدَّثَنَا هَذَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ نَحْوَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا قَوْلُ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَغَيْرِهِ، وَقَدْ رَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّهُ كَانَ يَتَوَضَّأُ قَبْلَ أَنْ يَنَامَ"، وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، وَقَدْ رَوَى عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ هَذَا الْحَدِيثَ شُعْبَةُ، وَالثَّوْرِيُّ وَغَيْرُ وَاحِدٍ، وَيَرَوْنَ أَنَّ هَذَا غَلَطٌ مِنْ أَبِي إِسْحَاقَ. (١)

ترجمه: په همدې سند باندې دا روايت د ابو اسحاق نه هم مروې دى.

امام ترمذي وايي داد سعيد بن المسيب قول هم دى، په ډيرو سندونو د عائشه رضي الله عنها نه مروې دى، چي رسول الله به د اوده كيدو نه مخكي غسل كولو، اوداد ابو اسحاق سبيعي د حديث نه كوم چي يي د اسود نه نقل كړى دى زيات صحيح دى. اود ابو اسحاق سبيعي دا حديث شعبه او ثوري نورو اهل علمو هم نقل كړي دى، اوددوى په خيال په دې كي د ابو اسحاق سبيعي نه غلطې شوي ده.

تشرېح: دا اتفاقي مسئله ده چي دجنب دپاره بغير دغسل نه اوده كيدل جائز دي، البته اختلاف په دې كي چي قبل النوم اودس كول واجب دي او كه نه، په دې كي دوه مذاهب دي، دائمه اربه په نزد واجب نه دي، اود اهل ظواهر په نزد قبل النوم دجنب دپاره اودس كول واجب دي. والله اعلم.

۸۸۔ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ لِلْجُنُبِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ

۱۲۰۔ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ، أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيَنَامُ أَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ؟ قَالَ: "نَعَمْ إِذَا تَوَضَّأَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ عَمَّارٍ، وَعَائِشَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَأُمِّ سَلَمَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عُمَرَ أَحْسَنُ هُنَا فِي هَذَا الْبَابِ وَأَصَحُّ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: إِذَا أَرَادَ الْجُنُبُ أَنْ يَنَامَ تَوَضَّأَ قَبْلَ أَنْ يَنَامَ. (١)

^۱ انظر ما قبله (تحفة الأشراف: ۱۶۰۲۳)

^۲ مسلم/الحیض ۶ (۳۰۶)، (تحفة الأشراف: ۱۰۵۵۲)، مسند احمد (۳۵، ۱/۱۴)

ترجمه : د عمر فاروق رضي الله عنه نه مروی دي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه سوال وکړي شو چي ايا په مونږ کي يوکس د جنابت په حالت کي اوده کيږي شي؟ ورته يي او فرمايل: هو مگر چي اودس وکړي.

امام ترمذي وايي چي په دي باب کي د عمار، عائشه، جابر، ابو سعيد، او ام سلمه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

او حديث د عمر په دي باب صحيح ترين او عمده دی. او همدا قول په صحابه کرامو او تابعينو کي د اکثرو اهل علمو دی، او همدا قول د سفيان ثوري، ابن مبارک، شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه دي، دوی وايي کله چي جنب د اوده کيدو اراده وکړي نو د اوده کيدو نه دي مخکي اودس وکړي.

۸۹- بَابُ مَا جَاءَ فِي مُصَافَحَةِ الْجُنُبِ

۱۲۱- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، حَدَّثَنَا حَبِيبُ الطَّوِيلُ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُرِّي، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَهُ وَهُوَ جُنُبٌ، قَالَ: فَأَلْبَسْتُ أَيْ فَأَلْبَسْتُ فَأُكْسِلْتُ، ثُمَّ جُمْتُ، فَقَالَ: "أَيِّنْ كُنْتَ أَوْ أَيِّنْ ذَهَبْتَ؟"، قُلْتُ: إِنِّي كُنْتُ جُنُبًا قَالَ: "إِنَّ الْمُسْلِمَ لَا يَنْجُسُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ حُدَيْفَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَمَعْنَى قَوْلِهِ فَأَلْبَسْتُ يَعْنِي: تَنَحَّيْتُ عَنْهُ، وَقَدْ رَخَّصَ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي مُصَافَحَةِ الْجُنُبِ وَلَمْ يَرَوْا بِعَرَقِ الْجُنُبِ وَالْحَائِضِ بَأْسًا. (١)

ترجمه : د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماسره د جنابت په حالت کي ملاو شو يعني زه جنب وم، فرمايني چي سترگي مي پټي کړي او ووتم چي غسل مي وکړل نو په خدمت نبوي کي حاضر شوم رسول الله رانه تپوس وکړو چي چرته وي؟ او که چرته تلی وي؟ د راوي شک دی ما عرض وکړو چي زه په جنابت کي وم، رسول الله او فرمايل مسلمان کله هم نجس نه وي.

^۱ صحيح البخاري/الغسل ۲۳ (۲۸۳). صحيح مسلم/الحيض ۲۹ (۳۴۱). سنن ابی داود/الطهارة ۹۲ (۲۳۰). سنن النسائي/الطهارة ۱۴۲ (۲۴۰). سنن ابن ماجه/الطهارة ۸۰ (۵۳۴). (تحفة الأشراف: ۱۳۶۳۸). مسند احمد (۲/۲۳۵). ۲۸۲.

امام ترمذي وايي په دي باب كي د حذيفه او ابن عباس رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، او دا حديث حسن صحيح دی، اود فانخنست منه معني تنحيت عنه ده، او بي شميره اهل علمو د جنب سره دمصافحي كولو اجازت ورکړي دی ددوي په نزد د جنب او حائضي په خوله كي څه حرج نشته.

٩٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَرْأَةِ تَرَى فِي الْمَنَامِ مِثْلَ مَا يَرَى الرَّجُلُ

د بنځوپه خوب كي هغه څه ليدل كوم چي سري ويني

١٢٢- حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: جَاءَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ بِنْتُ مِلْحَانَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ، فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ تَغْنِي غُسْلًا إِذَا هِيَ رَأَتْ فِي الْمَنَامِ مِثْلَ مَا يَرَى الرَّجُلُ؟ قَالَ: "لَعَمْرِي إِذَا هِيَ رَأَتْ الْمَاءَ فَلَتَغْتَسِلْ"، قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: قُلْتُ لَهَا: فَضَحَّتِ النِّسَاءُ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ الْفُقَهَاءِ أَنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا رَأَتْ فِي الْمَنَامِ مِثْلَ مَا يَرَى الرَّجُلُ فَالَزَلَتْ أَنَّ عَلَيْهَا الْغُسْلَ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ سُلَيْمٍ، وَخَوْلَةَ، وَعَائِشَةَ، وَالْأَنْسِ.

ترجمه: د ام سلمه رضي الله عنها بيان دی چي ام سليم بنت ملحان د رسول الله په خدمت كي حاضرده شوه او عرض يي وكړو چي اي د الله رسوله الله تعالي په حق وئيلو كي شرميدل نه خوښوي، ايا په بنځو باندي هم غسل لازميرې كله چي دا په خوب كي هغه څه وويني كوم چي سري ويني؟ رسول الله ورته وفرمائيل هو كله چي دا لوندوالي وويني نو غسل به كوي، ام سلمه وايي چي ما ام سليم ته وويل اي ام سليم بنځي دي وشرمولي،

امام ترمذي وايي دا حديث حسن صحيح دی او په دي باندي اكثر و فقهاؤ قول كړی دی چي بنځي ته كله په خوب كي د سرو پشان احتلام عارض شي او انزال يي وشي نو غسل ورباندي واجب كيږي، او په فقهاؤ كي سفيان ثوري، شافعي هم قول كړی دی، امام ترمذي وايي چي په دي باب كي د ام سليم، خوله، عائشه او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

¹ صحيح البخاري/ العلم ٥٠ (١٣٠). والغسل ٢٢ (٢٨٢). والأنبياء ١ (٢٢٢٨). والأدب ٢٨ (٦٠٩١). و ٤٩ (٦١٢١). صحيح

مسلم/ الحيض ٤ (٢١٢). سنن النسائي/ الطهارة ١٣١ (١٩٤). سنن ابن ماجه/ الطهارة ١٠٤ (٦١٠). (تحفة الأشراف: ١٨٢٦٢).

٩١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَسْتَدْفِي بِالْمَرْأَةِ بَعْدَ الْغُسْلِ

دغسل نه پس دبنخي په غير كي گرمي حاصلولو بيان

١٢٣- حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ حُرَيْثٍ، عَنْ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "رَبَّنَا اغْتَسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْجَنَابَةِ، ثُمَّ جَاءَ فَاسْتَدْفَى فِي فَضَمَّتُهُ إِلَيَّ وَلَمْ أُغْتَسِلْ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا لَيْسَ بِإِسْنَادِهِ بَأْسٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ وَالتَّابِعِينَ: أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا اغْتَسَلَ فَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَسْتَدْفِيَ بِأَمْرَأَتِهِ وَيَنَامَ مَعَهَا قَبْلَ أَنْ تَغْتَسِلَ الْمَرْأَةُ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه: د عائشه رضي الله عنها نه مروی دي فرمائي چي ډیر کړته به رسول الله دجنابت نه غسل وکړل او بیا به راغلو او ماسره به گرم شو، نو مابه هم ځان ته راجوښت کړو او مابه غسل نه وو کړی، امام ترمذي وايي ددي روايت په سند کي څه اشکال نشته، اوپه دي باندي ډيرو صحابه کرامو او تابعينو قول کړی دی، چي يو کس که د جنابت نه غسل وکړي نو هيڅ باک نشته چي دغسل نه پس د خپلي بنخي سره گرم شي، او ورسره اوده شي، مخکي ددينه چي بنځه غسل وکړي، اوپه دي باندي سفيان ثوري او شافعي واحمد او اسحاق رحمهم الله هم قول کړی دی.

٩٢- بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّيْمِمِ لِلْجُنُبِ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ

داوبود نشتوالي په وخت کي دجنب دپاره دتيمم بيان

١٢٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمَحْمُودُ بْنُ غِيلَانَ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّادِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ بُجْدَانَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ الصَّعِيدَ الطَّيِّبَ طَهُورُ الْمُسْلِمِ، وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ عَشْرَ سِنِينَ، فَإِذَا وَجَدَ الْمَاءَ فَلْيُبَسِّهِ بِشَرَّتِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ". وَقَالَ مَحْمُودٌ فِي حَدِيثِهِ: إِنَّ الصَّعِيدَ الطَّيِّبَ وَطُوءَ الْمُسْلِمِ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَعِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَكَذَا رَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّادِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ بُجْدَانَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، وَقَدْ

رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي عَامِرٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ وَلَمْ يُسَمِّهِ، قَالَ: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ الْفُقَهَاءِ، أَنَّ الْجُنُبَ وَالْحَائِضَ إِذَا لَمْ يَجِدَا الْمَاءَ تَيَمَّمَا وَصَلَّيَا، وَيُزَوِّي عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ كَانَ لَا يَرَى التَّيَمُّمَ لِلْجُنُبِ وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ، وَيُزَوِّي عَنْهُ أَنَّهُ رَجَعَ عَنْ قَوْلِهِ، فَقَالَ: يَتَيَمَّمُ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه : دابوذر رضي الله عنه نه مرووي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي پاڪه خاوره دمسلمان دپاره پاكونكي ده اگه دلسو كالو پوري دي اوبه بيانه مومي مگر دي چي كله اوبه بيا مومي نو پخپل بدن دي دا راواپوي او همدا دده دپاره بهتر دي، محمود بن عيلان پخپل روايت كي داسي وائي پاڪه خاوره دمسلمان دپاره اودس دي. امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دابوهريره، عبدالله بن عمرو، او عمران بن حصين رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او داكثرو فقهاؤ همدا قول دي چي جنب يا حائضه كله اوبه نه مومي نو تيمم دي او كړي او مونخ دي اداء كړي، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه به دجنب دپاره تيمم درست نه گنرلو اگه كه هغه ته اوبه نه ملاوېږي، دابن مسعود رضي الله عنه نه دا هم مرووي دي چي هغه دخپل قول نه رجوع كړي وه او دا يي وئيلي وو چي جنب كله اوبه نه بيا مومي نو تيمم به كوي، دسفيان ثوري مالك، شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه هم دا قول دي.

حل لغات : دتيمم لغوی معنی مطلقاً اراده كول دی، اود حج لغوی معنی د څه معظم او لوڼي خيز ارده كول، او د شريعت په اصطلاح كي د تيمم معنی ده، د طهارت حاصلولو دپاره د پاكي خاوري اراده كول.

تشریح : داودس د مقدم ذکر کولو اود تيمم د موخر ذکر کولو دوه وجوهات دي اوله وجه داده چي چونکه په اوبو باندي طهارت حاصلول اصل دي، او په خاوره باندي طهارت حاصلول ددي خليفه دي، او خليفه د اصل نه پس وي، نو په دي وجه مصنف د ترمذي دتيمم باب داودس نه پس ذکر کړلو، دويم: ددي ترتيب دويمه وجه د قرآن كريم اتباع ده، په دي وجه چي د قرآن كريم په آيت ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ الخ كي اودس غسل او تيمم په دي ترتيب سره ذکر شوي دي.

د تيمم لغوی معنی مطلقاً اراده کول دی، اود حج لغوی معنی د څه معظم او لوڼې څيز اراده کول، او د شريعت په اصطلاح کي د تيمم معنی ده، د طهارت حاصلولو دپاره د پاكي خاوري اراده کول، شيخ الادب په حاشيه د شرح نقايه کي د علامه ابن الهمام په حوالی سره ذکر کړي دی چي د تيمم شرعي تعريف د مخ او دواړو لاسونو په پاڪه خاوره باندې مسح کول دی. د تيمم ثبوت په قرآن او سنت دواړو کي موجود دي، اول: **دالله ﷻ ارشاد دي (فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا)** او در رسول پاک صلي الله عليه وسلم نه روايت منقول دي چي "انه قال جعلت لي الأرض مسجداً وطهوراً أينما أدر كنى الصلاة تيممت وصليت" يعني رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دی، زمکه زما دپاره مسجد او پاکونکي گرځولې شوې ده، په کوم ځاي کي چي راباندې مونځ راشي، نو تيمم به کوم او مونځ به کوم. دويم: اوبه بل حديث کي دی چي "التراب طهور المسلم ولو إلى عشر حجج ما لم يجد الماء" يعني خاوره د مسلمان دپاره پاکونکي ده، اگر چي تر لس کالو پورې وي چي تر څو ئې اوبه نه وي موندلې، د عائشه رضي الله عنها قصه چي په هغی کي د تيمم آيت نازل شوې وو، ددی په ځاي او وخت کي اختلاف دي، د وخت په باره کي دري اقوال دي، (۱) څلورمه هجري (۲) پنځمه هجري (۳) شپږمه هجري او د ځاي په باره کي دوه اقوال دي، (۱) غزوه مريسيه چي هغی ته غزوه بني مصطلق هم وائي، (۲) غزوه ذات الرقاع.

دلته د عالمانو يو څو اقوال دي، اول قول د جمهورو دی دوي وايي: تيمم دوه ضربه دي، په يو ضرب به د مخ مسح او کړي، اوبه بل ضرب په د دواړو لاسونو تر څنگلو پورې مسح او کړي، دويم: امام زهري فرمائي چي د ترخونو پورې به مسح کوي، اود امام مالك رحمه الله نه هم دا يو روايت دي، دريم: حسن بن زياد د امام ابو حنيفه رحمه الله نه روايت کړې دي چي دواړه لاسونه دی تر مړوندونو پورې مسح کوي، د غوره مذهب دليل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم دا قول دی چي "التيمم ضربتان ضربة للوجه وضربة للذراعين"

د ابن عمر رضي الله عنه او جابر رضي الله عنه در رسول پاک صلي الله عليه وسلم تيمم نقل منقول دي فرمائي، د دی طريقه داده چي دواړه لاسونه به زمکي ته راپريږدي، بيا به دا دومره اوسنډي چي خاوره تری لری شی، بيا دی په هغی باندې مخ مسح کړي، بيا دی په دويم ځل زمکه اووهی، او دا دی اوسنډي، اود خپل گس لاس د څلورو گوتو په باطن دی دخپل بنی لاس ظاهر په دی طريقه مسح کړي چي د گوتو د سوکونه به شروع او کړي، او تر څنگلو پورې به اورسي، او بيا دی د خپل گس تلی په باطن باندې دخپل بنی لاس باطن د مړونده پورې مسح کړي، اود خپل گس لاس د گوتي په باطن دی دخپل بنی لاس د گوتي په ظاهر باندې راکاږي، اوبيا دی دغه شان د گس لاس مسح او کړي.

په دي مسئله كي دوه روايتونه دي، اول دا چي په تيمم كي استيعاب شرط دي، كه څه هم بغير د مسح نه پاتي شو، نو تيمم نه كيږي، لكه چي په اودس كي دي، دا حكم د ظاهر روايت مطابق دي، دويم: حسن بن زياد دامام ابو حنيفه رحمه الله نه روايت كړي دي چي اكثر د كل قائم مقام دي، او دليل دا دي چي په ممسوحاتو كي استيعاب شرط نه وي، لكه چي د موزي او سر په مسح كي استيعاب شرط نه دي، اود ظاهر روايت وجه داده چي تيمم د اودس قائم مقام دي، هم دا وجه ده چي فقهاړ فرمايلي دي چي په تيمم كي به خلال كوي، او كه گوتمه ئي اچولي وي، هغه به اوباسي چي مسح پوره اوشي، او په اودس كي استيعاب شرط دي، نو چي كوم خيز ددي قائم مقام وي، هغي كي به هم استيعاب شرط وي، يعني تيمم، كه تيمم د اودس خليفه نه وو، نو مسح به تر اوږو پورې وه، په دي وجه چي الله تعالى د تيمم په آيت كي فرمايلي دي، ﴿فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ﴾ دا ئي بغير د غايت نه ذكر كړي دي.

٩٣- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ

د مستحاضې بيان

١٢٥- حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، وَعَبْدَةُ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: جَاءَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ أُسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ، أَفَادْعُ الصَّلَاةَ؟ قَالَ: "لَا إِنَّمَا ذَلِكَ عِزْقٌ وَلَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ، فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةُ فَدَعِي الصَّلَاةَ، وَإِذَا أَذْبَرَتْ فَاغْسِلِي عَنْكَ الدَّمَ وَصَلِّي". قَالَ أَبُو مُعَاوِيَةَ فِي حَدِيثِهِ: وَقَالَ: "تَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلَاةٍ حَتَّى يَجِيءَ ذَلِكَ الْوَقْتُ"، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ جَاءَتْ فَاطِمَةُ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَمَالِكٌ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ: أَنَّ الْمُسْتَحَاضَةَ إِذَا جَاوَزَتْ أَيَّامَ أَقْرَانِهَا اغْتَسَلَتْ وَتَوَضَّأَتْ لِكُلِّ صَلَاةٍ. (١)

^١ البخاري/الوضوء ٦٣ (٢٢٨)، والحيض ٨ (٣٠٦)، و (٢٢٠)، و (٢٢٥)، و (٢٢١)، صحيح مسلم/الحيض ١٣ (٢٢٢).

سنن ابی داود/الطهارة ١٠٩ (٢٨٢)، سنن النسائي/الطهارة ١٣٥ (٢١٣)، و (١٣٨)، و (٢١٩)، و (٢٢٠)، والحيض ٣ (٣٥٩)، و (٣٦٤)، و (٣٦٥).

سنن ابن ماجه/الطهارة ١١٥ (٢٢٦)، (تحفة الأشراف: ١٤٠٤٠، ١٤١٩٦، ١٤٢٥٩)، مسند احمد (٦/٨٣، ١٣١، ١٨٤)، سنن

الدارمي/الطهارة ٨٢ (٨٠١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه مروي دي چي فاطمه بنت ابي حبيش دنيي كريم صلي الله عليه وسلم په خدمت كي حاضره شوه او عرض يي او كړو چي اي دالله رسوله زه يوه داسي ښځه يم چي داستحاضي وينه مي جاري وي او په ما باندې پاكوالي نه راځي ايا زه به مونځ پرېږدم؟ رسول الله او فرمايل هرگز نه، دا خو يو رگ دي او حيض نه دي كله چي حيض راشي نو مونځ پرېږده او كله چي دا واپس ختم شي (يعني ورځي پوره شي) نو وينه او وينځه (غسل او كړه) او مونځ كوه، دابومعاويه په روايت كي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل دهر مونځ دپاره اودس كوه تردي پوري چي دحيض وخت راشي.

امام ترمذي وائي حديث دعائشه رضي الله عنها حسن صحيح دي په دي باب كي دام سلمه رضي الله عنها نه هم روايت وارد دي په صحابه كرامو او تابعينو كي دديرو دا قول دي او سفيان ثوري مالك، ابن مبارك، او شافعي رحمهم الله هم په دي باندې قول كړي دي چي دمستحاضه ښځي دحيض ورځي چي كله تيري شي نو غسل به كوي او دهر مونځ دپاره به نوي اودس كوي.

تشرېح : كه د ښځي وينه هميشه دپاره جاري شي، نو په دې صورت كي دعامو عالمانو په نزد خامخا څه مقدار مقرر كول ضروري دي، نو كه يوه ښځه په اول ځل حائضه شي، او ددې وينه بنده نشوه، نو په هره مياشت كي به لس ورځي د حيض وي، او باقي ورځي به طهر شمارلي شي، نو كه مياشت د ديرشو ورځو وي، نو طهر به شل ورځي وي، او كه مياشت د يوكم ديرش ورځو وي، نو طهر به نور لس ورځي وي.

بيان دمذاهبو په طهر دمستحاضه غير مبتدئه كېن: اول: او كه ديوي ښځي په اول ځل درې ورځي وينه راغله، او بيا دوه يا درې كاله پاكه وه، او بيا ئې وينه مسلسل جاري شوه، نو په دې صورت كي به درې ورځي حيض وي، او يو كال يا دوه كاله به طهر حسابېږي، او كه دې ته خاوند طلاق وركړلو، نو ددې عدت به درې كاله يا شپږ كاله او نهه ورځي وي، دويم: او محمد بن شجاع وايي چي په هره مياشت كي به ددې ښځي طهر نور لس ورځي وي، په دې وجه چي دحيض اكثر موده لس ورځي دي، نو باقي پاتې شوې، نور لس ورځي، دريم: او محمد بن مسلمه وايي چي ددې طهر اوويشت ورځي دي، په دې وجه چي د حيض ادني موده درې ورځي ده، نو باقي د طهر دپاره اوويشت ورځي پاتې شوې، څلورم او محمد بن ابراهيم فرمائي چي ددې ښځي طهر يو ساعت كم شپږ مياشتي دي، په دې وجه چي كمه موده چي حيض په كي نه راځي، هغه شپږ مياشتي دي، يعني د حمل ادني موده شپږ مياشتي ده، او اصل دا دي چي د طهر موده د حمل د مودې نه كمه وي، نو په دې وجه مونږ يو ساعت كم كړلو، نو ددې قول په بناء ددې ښځي طهر درې ساعته كم نور لس مياشتي دي، ددې صورت به دا وي چي

بنځي ته په حالت دحيض کي طلاق ورکړې شو، نو ددي عدت به دري اطهار او دري حيضه وي، او يو طهر يوساعت کم شپږ مياشتي دي، او يو حيض لس ورځې دي، نو چي ټول جمع شي، دري ساعته کم نولس مياشتي شوي، او حاکم شهيد فرمايلي دي چي ددي بنځي طهر به دوه مياشتي وي، او بعضي وعالمان وايي چي يو طهر يوساعت کم څلور مياشتي دي، صاحب دعنايه او کفايه او فتح القدير ليکلي دي چي فتوي د حاکم په قول ده.

۹۴_ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ الْمُسْتَحَاضَةَ تَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ

مستحاضه به دهر مونځ دپاره نوي اودس کوي

۱۲۶_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي الْيَقْظَانِ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ: "تَدْعُ الصَّلَاةَ أَيَّامَ أَقْرَائِهَا الَّتِي كَانَتْ تَحِيضُ فِيهَا ثُمَّ تَغْتَسِلُ، وَتَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ وَتَصُومُ وَتُصَلِّي". (١)

ترجمه: عدي بن ثابت دخپل پلار نه او هغه دده دنيکه نه روايت کوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دمستحاضه باره کي اوفرمايل چي دا به په هغه ورځو کي مونځ پرېږدي په کومو کي چي ددي حيض راځي او بيا به غسل کوي او داستحاضې شروع کيدو سره به دهر مونځ دپاره اودس کوي او روژي به نيسي او مونځ به جاري ساتي.

۱۲۷_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ لَحْوَةً بِمَعْنَاهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ قَدْ تَفَرَّدَ بِهِ شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي الْيَقْظَانِ، قَالَ: وَسَأَلْتُ مُحَمَّدًا عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقُلْتُ: عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَدِيِّ مَا اسْمُهُ؟ فَلَمْ يَعْرِفْ مُحَمَّدٌ اسْمَهُ، وَذَكَرْتُ لِمُحَمَّدٍ قَوْلَ يَخِيصُ بِنِ مَعِينٍ أَنَّ اسْمَهُ: دِينَارٌ، فَلَمْ يَعْبَأْ بِهِ، وَقَالَ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ: إِنْ اغْتَسَلَتْ لِكُلِّ صَلَاةٍ هُوَ أَحْوْظُ لَهَا، وَإِنْ تَوَضَّأَتْ لِكُلِّ صَلَاةٍ أَجْزَأُهَا، وَإِنْ جَمَعَتْ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ أَجْزَأُهَا. (١)

ترجمه: دشريک نه هم ددي هم معني روايت مروي دي.

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۱۱۳ (۳۹۷). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۵ (۶۲۵). (تحفة الأشراف: ۳۵۳۲). سنن الدارمی/ الطهارة

² سنن ابی داود/ الطهارة ۱۱۳ (۳۹۷). سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۵ (۶۲۵). (تحفة الأشراف: ۳۵۳۲). سنن الدارمی/ الطهارة

دامام ترمذي قول دي چي دابواليقظان نه ددي په نقل كولو كي شريك متفرد دي، احمد او اسحاق بن راهويه دمستحاضي باره كي وائي كچري دا دهر مونخ دوخت دپاره غسل او كړي نو ددي په حق كي به دزيات احتياط خبره وي او كه دهر مونخ دپاره اودس او كړي نو دا هم ددي دپاره كافي ده او كه دا په يو غسل كي دوه مونخونه جمع كوي نو هم كافي ده

٩٥_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ أَنَّهَا تَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ

مستحاضه بنخه په يو غسل دوه مونخونه جمع كولي شي

١٢٨_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أُمِّهِ حَمْنَةَ بِنْتِ جَحْشٍ، قَالَتْ: كُنْتُ أَسْتَحَاضُ حَيْضَةً كَثِيرَةً شَدِيدَةً، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْتَفْتِيهِ وَأُخْبِرُهُ، فَوَجَدْتُهُ فِي بَيْتِ أُخْتِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَسْتَحَاضُ حَيْضَةً كَثِيرَةً شَدِيدَةً فَمَا تَأْمُرُنِي فِيهَا قَدْ مَنَعْتَنِي الصِّيَامَ وَالصَّلَاةَ، قَالَ: "أَنْعَتْ لَكَ الْكُرْسُفَ فَإِنَّهُ يُذْهِبُ الدَّمَ"، قَالَتْ: هُوَ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ، قَالَ: "فَتَلَجِّي"، قَالَتْ: هُوَ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ، قَالَ: "فَاتَّخِذِي ثَوْبًا"، قَالَتْ: هُوَ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ إِنَّمَا أَكْبَحُ ثَجًّا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سَأْمُرُكِ بِأَمْرَيْنِ آتِيَهُمَا صَنَعْتَ أَجْزَأَ عِنْدِكَ، فَإِنْ قَوِيَتْ عَلَيْهِمَا فَأَنْتِ أَعْلَمُ"، فَقَالَ: "إِنَّمَا هِيَ رَكُضَةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَتَحْيِضِي سِتَّةَ أَيَّامٍ أَوْ سَبْعَةَ أَيَّامٍ فِي عِلْمِ اللَّهِ، ثُمَّ اغْتَسِلِي، فَإِذَا رَأَيْتِ أَنَّكَ قَدْ طَهَرْتَ وَاسْتَنْقَأْتَ، فَصَلِّي أَرْبَعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً أَوْ ثَلَاثًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً وَأَيَّامَهَا وَصُومِي وَصَلِّي، فَإِنَّ ذَلِكَ يُجْزِلُكَ، وَكَذَلِكَ فَافْعَلِي كَمَا تَحِيضُ النِّسَاءُ وَكَمَا يَطْهُرْنَ لِمِيقَاتِ حَيْضِهِنَّ وَطَهْرِهِنَّ، فَإِنْ قَوِيَتْ عَلَى أَنْ تُؤَخِّرِي الظُّهْرَ وَتُعْجِلِي الْعَصْرَ، ثُمَّ تَغْتَسِلِينَ حِينَ تَطْهُرِينَ وَتُصَلِينَ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا، ثُمَّ تُؤَخِّرِينَ الْمَغْرِبَ وَتُعْجِلِينَ الْعِشَاءَ، ثُمَّ تَغْتَسِلِينَ وَتَجْمَعِينَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ، فَافْعَلِي وَتَغْتَسِلِينَ مَعَ الصُّبْحِ وَتُصَلِينَ، وَكَذَلِكَ فَافْعَلِي وَصُومِي إِنْ قَوِيَتْ عَلَى ذَلِكَ"، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَهُوَ أَعْجَبُ الْأَمْرَيْنِ إِلَيَّ"، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَاهُ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو الرَّقِئِيُّ، وَابْنُ جُرَيْجٍ، وَشَرِيكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أُمِّهِ حَمْنَةَ، إِلَّا أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ يَقُولُ: عَمْرُ بْنُ طَلْحَةَ وَالصَّحِيحُ: عَمْرَانُ بْنُ طَلْحَةَ، قَالَ: وَسَأَلْتُ مُحَمَّدًا عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ: هُوَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهَكَذَا

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: هُوَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَالَ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ: إِذَا كَانَتْ تَعْرِفُ حَيْضَهَا بِإِقْبَالِ الدَّمِ وَإِدْبَارِهِ، وَإِقْبَالُهُ أَنْ يَكُونَ أَسْوَدَ، وَإِدْبَارُهُ أَنْ يَتَغَيَّرَ إِلَى الصُّفْرِ، فَالْحُكْمُ لَهَا عَلَى حَدِيثِ فَاطِمَةَ بِنْتِ أَبِي حُبَيْشٍ، وَإِنْ كَانَتْ الْمُسْتَحَاضَةُ لَهَا أَيَّامٌ مَعْرُوفَةٌ قَبْلَ أَنْ تُسْتَحَاضَ، فَإِنَّهَا تَدْعُ الصَّلَاةَ أَيَّامَ أَقْرَانِهَا، ثُمَّ تَغْتَسِلُ وَتَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلَاةٍ وَتُصَلِّي، وَإِذَا اسْتَمَرَّ بِهَا الدَّمُ وَلَمْ يَكُنْ لَهَا أَيَّامٌ مَعْرُوفَةٌ وَلَمْ تَعْرِفِ الْحَيْضَ بِإِقْبَالِ الدَّمِ وَإِدْبَارِهِ، فَالْحُكْمُ لَهَا عَلَى حَدِيثِ حَمْنَةَ بِنْتِ جَحْشٍ، وَكَذَلِكَ قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: الْمُسْتَحَاضَةُ إِذَا اسْتَمَرَّ بِهَا الدَّمُ فِي أَوَّلِ مَا رَأَتْ فِدَامَتَ عَلَى ذَلِكَ، فَإِنَّهَا تَدْعُ الصَّلَاةَ مَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا، فَإِذَا ظَهَرَتْ فِي خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا أَوْ قَبْلَ ذَلِكَ، فَإِنَّهَا أَيَّامُ حَبِضٍ، فَإِذَا رَأَتْ الدَّمَ أَكْثَرَ مِنْ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا، فَإِنَّهَا تَقْضِي صَلَاةَ أَرْبَعَةِ عَشَرَ يَوْمًا، ثُمَّ تَدْعُ الصَّلَاةَ بَعْدَ ذَلِكَ، أَقَلَّ مَا تَحِيضُ النِّسَاءُ وَهُوَ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي أَقَلِّ الْحَيْضِ وَأَكْثَرِهِ، فَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: أَقَلُّ الْحَيْضِ ثَلَاثَةٌ وَأَكْثَرُهُ عَشْرَةٌ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَأَهْلِ الْكُوفَةِ، وَبِهِ يَأْخُذُ ابْنُ الْمُبَارَكِ، وَرُوِيَ عَنْهُ خِلَافٌ هَذَا، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْهُمْ عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ: أَقَلُّ الْحَيْضِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ، وَأَكْثَرُهُ خَمْسَةُ عَشَرَ يَوْمًا، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَالْأَوْزَاعِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَأَبِي عُبَيْدٍ. (١)

ترجمه : دحمته بن جحش رضي الله عنها بيان دي چي زه په يو سخت قسم استحاضه بيماري كي مبتلا وم يو خل دمسنلي دتپوس دپاره نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته په خدمت كي حاضره شوم او ما رسول الله صلي الله عليه وسلم دخپلي خور زينب بنت جحش په كور كي اوموندلو عرض مي او كړو اي دالله رسوله زه په يو سخت قسم استحاضه كي مبتلا يم په دي سلسله كي ماته څه حكم كوي دي بيماري خوزه دمونځ او روژو نه منع كړي يم رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل زه تاته دمالوچ داستعمال حكم كوم په دي باندي به وينه بنده شي هغي عرض او كړو دا خو ددينه هم زياته ده رسول الله اوفرمايل چي لنگ استعمالوه يعني په دي باندي به هم بنده شي او ورسره دكپري وغيره نه هم استفاده كوه هغي اوويل چي خبره ددينه هم زياته ده نبي كريم صلي الله عليه وسلم اوفرمايل بيا زه تاته د دوه خبرو حكم كوم كه په دي دواړو كي دي هره يوه او كړه نو ستا دپاره به كافي وي او كه په دواړو دي قدرت وي نو ستا دپاره به بهتره وي رسول الله اوفرمايل دا صرف دشيطان گذار وو ته شپږ يا اوه ورځي

^١ سنن ابى داود/ الطهارة ١١٠ (٢٨٤)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ١١٥ (٢٢٢)، (تحفة الأشراف: ١٥٨٢١)، مسند احمد (٢/٢٢٩).

سنن الدارمي/ الطهارة ٨٢ (٨١٢) (حسن)

کومي چي دالله په علم کي دي هغه په حيض کي شماره او بيا غسل اوکره او کله چي دي په پاکي يقين راشي نو خليريشته يا درويشته ورځي مونځ کوه او روژي نيسه دا ستا دپاره کافي دي او هميشه داسي کوه څنگه چي نوري حيض والا بنځي کوي دحيض په وختونو کي حائضي او دپاکي په وختونو کي پاکي وي او کچري ته په دي خبره قادر يي چي دماسپڅين مونځ په تاخير سره اوکړي او دمازيگر مونځ ورته لږ رامنځکي کړي نو دغسل کولو نه پس چي پاکه شي نو دواړه مونځونه په يوځاي کوه بيا دمانبام مونځ لږ وروستو کوه او دماخوستن لږ رامنځکي کوه او په يو غسل دواړه مونځونه کوه او دسحر مونځ دپاره جدا غسل کوه که په دي قادر يي نو داسي کوه او روژي نيسه بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل په دي دواړو خبرو کي دويمه خبره زما زياته خوبنه ده.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، او محمد بن اسماعيل بخاري دي حديث ته حسن صحيح وئييلي دي او دا رنگي امام احمد بن حنبل هم وئييلي دي چي دا حديث حسن صحيح دي، امام احمد او اسحاق بن راهويه دمستحاضي باره کي وائي چي کله يوي بنځي ته دخپل حيض تلل او راتلل معلوم وي نو ددي حکم به دفاطمه بنت ابي حبيش دحديث مطابق وي او که مستحاضي ته دبيماري نه مخکي ورځي معلومي وي نو دا به دخپلي بيماري ورځي پرېږدي او بيا به غسل کوي او دهر مونځ دپاره به جدا اودس کوي او چي کله وينه جاري وي او ورځي معلومي نه وي او نه دبيماري تلل راتلل معلومولي شي نو ددي حکم به دحمه بنت جحش دحديث مطابق وي دا رنگي ابي عبيد وئييلي دي امام شافعي وائي کله چي دمستحاضي په اول ځل وينه اوويني او مسلسل جاري وه نو دا به دويني شروع کيدونه واخله پنځلس ورځو پوري مونځ پرېږدي او که دپنځلسو ورځو نه مخکي پاکه شي نو گويا کي دا ددي دبيماري ورځي دي او که دپنځلسو ورځو نه واورې نو دخوارلسو ورځو مونځونو قضاء به راوړي او ددينه پس دبنځو دبيماري اقله موده چي يوه ورځ او يوه شپه ده ددي مونځونه به پرېږدي، دزنانونو دبيماري دکمي او زياتي مودي په تعين کي په اهل علمو کي اختلاف دي بعضي وائي چي اخري کمه موده دري ورځي ده او ددي ټولو نه زياته لس ورځي ده دا دسفیان ثوري او اهل کوفه قول دي او همدا قول ابن مبارک اختيار کړي دي، مگر دده نه ددي په خلاف قول هم مروی دي په بعضي اهل علمو کي عطاء بن ابي رباح هم دي دده قول دي چي دحيض کمه موده يوه ورځ او يوه شپه ده او زياته نه زياته موده يي پنځلس ورځي او دا دامام مالک اوزاعي، شافعي، احمد، اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) او ابو عبيده (رحمهم الله) قول هم دي.

دهر مونخ دپاره د مستحاضې د غسل كولوبيان

۱۲۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا قَالَتْ: اسْتَفْتَتْ أُمَّ حَبِيبَةَ ابْنَةَ جَحْشٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: إِنِّي اسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ، أَفَادَعُ الصَّلَاةَ؟ فَقَالَ: "لَا إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ، فَاغْتَسِلِي ثُمَّ صَلِّي". فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ لِكُلِّ صَلَاةٍ. قَالَ قُتَيْبَةُ: قَالَ اللَّيْثُ: لَمْ يَذْكُرْ ابْنُ شِهَابٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ أُمَّ حَبِيبَةَ أَنْ تَغْتَسِلَ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ، وَلَكِنَّهُ شَيْءٌ فَعَلْتُهُ هِيَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَيُرْوَى هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: اسْتَفْتَتْ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتُ جَحْشٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: الْمُسْتَحَاضَةُ تَغْتَسِلُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ، وَرَوَى الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، وَعَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه مروي دي چي ام حبيبه بنت جحش در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه ديوي شرعي مسئلي تپوس او کړو او عرض يي او کړو چي زما نه داستحاضه وينه جاري وي او پاکه نه پاتي کيږم نو ايا زه مونخ پريږدم؟ رسول الله ورته او فرمائيل هرگز نه دا خو صرف يو رگ دي لهذا غسل کوه او بيا مونخ کوه نو ام حبيبه به دهر مونخ دپاره غسل کولو، ابن شهاب زهري ددي خبري ذکر نه دي کړي رسول الله صلي الله عليه وسلم ام حبيبه ته دهر مونخ په وخت کي دغسل کولو حکم کړي دي بلکه دا يو داسي عمل وو کوم چي به هغي پخپله خوښه کولو.

امام ترمذي وائي دارنگي دا حديث زهري د عمره نه عن عائشه په سند سره هم نقل کړي دي چي ام حبيبه بنت جحش رسول الله صلي الله عليه وسلم نه تپوس او کړو
د بعضي اهل علمو قول دي چي مستحاضه به دهر مونخ وخت کي غسل کوي

۹۷- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْحَائِضِ أَنَّهَا لَا تَقْضِي الصَّلَاةَ

د حائضې دپاره د مونخ د قضاء نه را کړه كولوبيان

^۱ صحيح مسلم/الحيض ۱۲ (۲۲۲)، سنن ابی داود/الطهارة ۱۰۸ (۲۷۹)، سنن ابی داود/الطهارة ۱۲۳ (۲۰۷)، والنسائي/الطهارة ۱۲۳ (۲۰۷)، والحيض

۲ (۲۵۲)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۱۶ (۶۲۶)، (تحفة الأشراف : ۱۲۵۸۳)، مسند احمد (۶/۸۲، ۱۳۱، ۱۸۷)، سنن

۱۳۰۔ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ مُعَاذَةَ، أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: أَتَقْضِي إِحْدَانَا صَلَاتَهَا أَيَّامَ مَحِيضِهَا؟ فَقَالَتْ: "أَحْرُورِيَّةُ أَلَيْتِ، قَدْ كَانَتْ إِحْدَانَا تَحِيضُ فَلَا تُؤْمَرُ بِقَضَاءِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى عَنْ عَائِشَةَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، أَنَّ الْحَائِضَ لَا تَقْضِي الصَّلَاةَ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ الْفُقَهَاءِ، لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ فِي أَنَّ الْحَائِضَ تَقْضِي الصَّوْمَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ. (۱)

ترجمہ: دمعاذہ عدویہ وائی چي یوی بنحی دعائشہ رضي الله عنها نه تپوس اوکړو چي ایا مونږ به د حیض دورځو دمونځونو قضاء راوړو؟ ام المؤمنین ورته او فرمائیل ایا ته حروریه یی؟ په مونږ کي چي به په چا باندي دا بیماری راتله نو هغی ته به دمونځ د قضاء حکم نه کیدو امام ترمذي وائی دا حدیث حسن صحیح دي او دعائشہ رضي الله عنها نه په نورو سندونو هم مروی دي چي حائضه به دمونځ قضاء نه راوړو، همدا د اکثر و فقهاؤ قول دي او په دي کي دهیچا اختلاف نشته چي حائضه به د روژي قضاء راوړي او دمونځ قضاء به نه راوړي.

دمعاذہ عدویہ رضي الله عنها حالات:

نوم معاذه دپلار نوم عبدالله کنیه ام الصهباء دخاوند نوم صله بن اشیم دبصري اوسیدونکي وه دمحدثینو په نزد ثقه ده عائشہ رضي الله عنها ته به یی تلل راتلل کول همدا وجه ده چي دهغی احادیث یی نقل کړي دي او ډیره زیاته عبادت گذاره وه.

علامه ابن جوزي د حکیم بن سنان نه نقل کړی دی چي ماته ویوی خادمی خبر رارسیدلی دی کومې چي به معاذه معدویه ته تلل راتلل کول چي معاذه عدویه به ټوله شپه په عبادت کي تیروله او چي کله به ورباندي خوب غالب شو نو ځنګیدله به او بیابه یی خپل نفس مخاطب کړو او وئیل به یی: ای نفس خوب خوستا په وړاندي دی او ستا به دي سره سابقه راشي بیا به اوده شي دخادمي بیان دی چي معاذه عدویه به دا وئیل او دسترگو نه به یی اوښکي رواني وي تردي چي سبا به شو.

دمعاذہ عدویه به صحاح سته والانقل دروایت کړی دی (صفوة الصفوة).

۹۸۔ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ وَالْحَائِضِ أَنَّهُمَا لَا يَقْرَأَانِ الْقُرْآنَ

^۱ صحيح البخاري/الحیض ۲۰ (۲۲۱)، صحيح مسلم/الحیض ۱۵ (۲۲۵)، سنن ابی داود/الطهارة ۱۰۵ (۲۶۲)، سنن النسائي/الحیض ۱۴ (۲۸۲)، والصوم ۲۶ (۲۲۲۰)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۱۹ (۶۲۱)، (تحفة الأشراف: ۱۴۹۲۳)، مسند احمد (۲/۶۲۳، ۱۲۰، ۱۸۵، ۲۲۱)، سنن الدارمی/الطهارة ۱۰۲ (۱۰۲۰).

جنب او حائضه به قران نه لولي

۱۳۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَقْرَأُ الْحَائِضُ وَلَا الْجُنُبُ شَيْئًا مِنَ الْقُرْآنِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَدِيثٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَقْرَأُ الْجُنُبُ وَلَا الْحَائِضُ"، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، مِثْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: لَا تَقْرَأُ الْحَائِضُ وَلَا الْجُنُبُ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئًا، إِلَّا طَرَفَ الْآيَةِ وَالْحَرْفَ وَنَحْوَ ذَلِكَ، وَرَخَّصُوا لِلْجُنُبِ وَالْحَائِضِ فِي التَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ، قَالَ: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يَقُولُ: إِنَّ إِسْمَاعِيلَ بْنَ عَيَّاشٍ يَرْوِي، عَنْ أَهْلِ الْحِجَازِ وَأَهْلِ الْعِرَاقِ أَحَادِيثَ مَنَاكِيرَ، كَأَنَّهُ ضَعْفَ رِوَايَتِهِ عَنْهُمْ فِيمَا يَنْفَرِدُ بِهِ، وَقَالَ: إِنَّمَا حَدِيثُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ أَهْلِ الشَّامِ، وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ أَصْلَحُ مِنْ بَقِيَّةِ، وَلِبَقِيَّةِ أَحَادِيثَ مَنَاكِيرَ عَنِ الثِّقَاتِ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ يَقُولُ ذَلِكَ. (١)

ترجمه : د عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي حائضه او جنب به دقران نه هيڅ نه لولي امام ترمذي وائي په دي باب كي دعلي رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي، او دابن عمر رضي الله عنهما حديث مونږ ته صرف داسماعيل بن عياش په سند معلوم دي په كوم كي چي دابن عمر نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائي دي جنب او حائضه دي قران نه لولي، دصحابه كرامو او تابعينو كي داكثرو اهل علمو او ددوي نه پس په فقهاؤ كي دسفيان ثوري، ابن مبارك، شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) همدا قول دي چي حائضه او جنب به دكوم ايت تكړه يا ديو حرف نه علاوه دقران نه نور هيڅ نه لولي مگر دي اهل علمو حائضه او جنب ته دتسبيح او تهليل اجازت ورکړي دي

تشریح : په دي مسئله دتمامو علماؤ اتفاق دي چي حائضه تسبيح، تحميد، تكبير، او تهليل كولي شي او اختلاف په دي كي دي چي قران لوستلي شي او كنه په دي كي داهل علمو دوه مذاهب دي.

¹ سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۰۵ (۵۹۵)، (تحفة الأشراف: ۸۴۷۳)

نمبر (۱): د جمهور و په نزد حائضه او جنب قران نشي لوستلي په دي باره كي د حديث الباب نه استدلال كوي "لاتقراء الحائض ولاالجنب شيئا من القرآن".

سوال: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما مذكوره روايت امام بخاري ضعيف گنرلي دي ځكه چي اسماعيل بن عياش دا روايت موسي بن عقبه نه نقل كوي او چي كوم روايت اسماعيل د غير شامي راوي نه نقل كړي هغه معتبر نه وي.

جواب: د دي حديث متابعات په كثره سره موجود دي او د كوم روايت متابعات چي ډير وي دهغي ضعف ختميري.

دويم مذهب د امام مالك دي دده په نزد د حائضي او جنب دپاره تلاوت د قران جائز دي او په دي مسئله كي امام مالك په مسلم كي د عائشه رضي الله عنها دروايت نه استدلال كوي "كان النبي صلى الله عليه وسلم يذكر الله على كل احيانه" يعني رسول الله به په هر حالت كي د الله په ذكر كي مشغول وو او د احيان په عموم كي د جنابت حالت هم داخل دي او د ذكر په عموم كي د قران تلاوت هم داخل دي د دينه معلومه شوه چي په حالت د جنابت كي د قران تلاوت جائز دي او د حائضي هم دا حكم دي.

جواب نمبر (۱): دلته ذكر قلبي مراد دي او كنه نو د عبد الله دروايت سره به يي تعارض راشي.

۹۹_ بَابُ مَا جَاءَ فِي مُبَاشَرَةِ الْحَائِضِ

د حائضي د بنكولو بيان

۱۳۲_ حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مِنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا حِضْتُ يَأْمُرُنِي أَنْ أَتَزَرَّتُمْ يُبَاشِرُنِي". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، وَمَيْمُونَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلٌ غَيْرٌ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (۱)

ترجمه: د عائشه رضي الله عنها نه مروي دي چي كله به زما حيض راغلو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم به ماته د جانگي اچولو حكم وكړو او بيا به په ماپوري راجوښت شو او زه به يي بنكولم.

^۱ صحيح البخاري/الحيض ۵ (۳۰۰). صحيح مسلم/الحيض ۱ (۲۹۳). سنن ابی داود/الطهارة ۱۰۷ (۲۶۷). سنن النسائي/الطهارة ۱۸۰ (۲۸۶). والحيض ۱۳ (۲۷۳). سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۲۱ (۶۳۶). (تحفة الأشراف: ۱۵۹۸۲).

امام ترمذي وايي د عائشه رضي الله عنها حديث حسن صحيح دى. په صحابه كرامو او تابعينو كي ډير اهل علمو هم په دي باندي قول كړى دى. او د هغوى نه په وروستنو خلقو كي د امام شافعي، احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دا قول دى. او په دي باب كي دام سلمه او ميمونه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي.

حل لغات: يياشرنى يياشرباشر مباشرة دمفاعلي نه باب نه مضارع معلومه ده په معني د يو ځاي كيدو سره.

تشرېح: مباشرت په لغت كي مس الجلد بالجد ته ويلى شي، او په اصطلاح كي دمباشرت دري صورتونه دي:

- ۱- استمتاع بالجماع، نو دا صورت بالاجماع حرام دى.
- ۲- استمتاع بما فوق الارار: دا صورت بالاجماع جائز دى.
- استمتاع بما تحت الارار: دا صورت د جواز او عدم جواز متعلق اختلافي دى، او په دي كي دوه مذاهب دي:

(۱) د جمهورو په نزد دا صورت بالكل ناجائز دى. او په دي په ابوداود او ترمذي كي د عائشي، ام سلمه، ام حبيبه، انس معاذ بن جبل رضي الله عنهم د روايتونو نه استدلال كوي او د دي روايتونو مفهوم مشترك دى او هغه دادى چي رسول الله د جانگي اچولو نه پس مباشرت كړى دى.

(۲) د امام احمد او امام محمد (رحمهما الله) په نزد دا صورت جائز دى، او پدي د انس د روايت نه استدلال كوي چي "اصنعوا كل شيء الا النكاح" او دلته دنكاح نه مراد جماع ده، او دلته منطق كلام په حلت دجماع دلالت كوي.

جواب: د جمهورو د مستدل نه التزاما حرمت مستفاد دى او قاعده داده چي التزامي دلالت په حكم د منطق كي وي، نو په دواړو مستدلانو كي مساوات موجود شو او تساوي تعارض لره مستلزم ده او د تعارض په وخت كي حرمت لره په حلت ترجيح وي.

۱۰۰- بَابُ مَا جَاءَ فِي مُوََاكَلَةِ الْحَائِضِ وَسُورِهَا

د حائضي سره د خوراك كولو او د دي د جوتي بيان

۱۳۳- حَدَّثَنَا عَبَّاسُ الْعَنْبَرِيُّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ حَرَامِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَتِيهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مُوََاكَلَةِ الْحَائِضِ، فَقَالَ: "وَأَجْلُهَا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ

عَنْ عَائِشَةَ، وَأَنْسٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ لَمْ يَزُوا بِمَوَاطِنِ الْحَائِضِ بَأْسًا، وَاخْتَلَفُوا فِي فَضْلِ وَضُوءِهَا، فَرَخَّصَ فِي ذَلِكَ بَعْضُهُمْ، وَكَرِهَ بَعْضُهُمْ فَضْلَ طَهُورِهَا. (١)

ترجمه : د عبد الله بن سعد رضي الله عنه نه روايت دي چي ما د رسول الله نه د حائضي سره د خوراك كولو باره كي سوال وكړو نوراته يي او فرمايل چي خوراك ورسره كوه امام ترمذي وايي چي په دي باب كي د عبد الله بن سعد روايت حسن غريب دى. او په دي باب كي دعائشه او انس رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي. اود اكثر واهل علمو هم دا قول دى چي د حائضي سره په خوراك كولو كي څه حرج نشته، البته ددي نه د اودس په پاتي شوو كي اختلاف دى، بعضو ددي د استعمال اجازت وركړى دى، او بعضو مكروه گڼلي دي.

١٠١- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْحَائِضِ تَتَنَاوَلُ الشَّيْءَ مِنَ الْمَسْجِدِ

حائضه د مسجد نه كوم خيز راخستلى شي

١٣٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عُبَيْدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَتْ لِي عَائِشَةُ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " نَأْوِلِينِي الْخُمْرَةَ مِنَ الْمَسْجِدِ " قَالَتْ: قُلْتُ: إِنِّي حَائِضٌ، قَالَ: " إِنَّ حَيْضَتَكَ لَيْسَتْ فِي يَدِكَ ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ أَهْلِ الْعِلْمِ، لَا نَعْلَمُ بَيْنَهُمْ اخْتِلَافًا فِي ذَلِكَ بِأَنْ لَا بَأْسَ أَنْ تَتَنَاوَلَ الْحَائِضُ شَيْئًا مِنَ الْمَسْجِدِ. (٢)

ترجمه : د ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم راته او فرمايل: د مسجد نه راله چتيايي (درى) راوړه ما عرض وكړو چي زما خو حيض راغلي دى، نوراته يي او فرمايل چي حيض خودي څه په لاسونو كي نه دى امام ترمذي وايي چي د عائشي دا حديث حسن صحيح دى، او په دي باب كي د ابن عمر او ابو هريره رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، اود اكثر واهل علمو هم دا قول دى، چي

^١ سنن ابى داود/ الطهارة ٨٣ (٢١١). سنن ابن ماجه/ الطهارة ١٣٠ (٢٥١). (تحفة الأشراف: ٥٢٢٦). مسند احمد (٥/٢٩٢).

^٢ صحيح مسلم/ الحيض ٢ (٢٩٨). سنن ابى داود/ الطهارة ١٠٢ (٢٦١). سنن النسائي/ الطهارة ١٤٢ (٢٤٢). والحيض ١٨.

(٢٨٢). سنن ابن ماجه/ الطهارة ١٣٠ (٢٢٢). (تحفة الأشراف: ١٤٢٢٦). مسند احمد (٥/٢٩٢، ٢٩٣، ٢٩٤، ٢٩٥، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩).

حائضه د مسجد نه کوم څيز راخستلی شي، او په دي کي څه خرج نشته، او په دي کي د هيچا اختلاف نشته والله اعلم

۱۰۲_ بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ اثْنَانِ الْحَائِضِ

د حائضې سره د جماع د عدم جواز بيان

۱۳۵_ حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، وَبَهْزُ بْنُ أَسَدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا حَبَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ حَكِيمِ الْأَثَرِمِ، عَنْ أَبِي ثَيْمَةَ الْهَجَنِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَتَى حَائِضًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا أَوْ كَاهِنًا، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: لَا نَعْرِفُ هَذَا الْحَدِيثَ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ حَكِيمِ الْأَثَرِمِ، عَنْ أَبِي ثَيْمَةَ الْهَجَنِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَإِنَّمَا مَعْنَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ عَلَى التَّغْلِيظِ، وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ أَتَى حَائِضًا فَلْيَتَصَدَّقْ بِدِينَارٍ"، فَلَوْ كَانَ اثْنَانِ الْحَائِضِ كُفْرًا لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ بِالْكَفَّارَةِ، وَضَعَفَ مُحَمَّدٌ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ قَبْلِ إِسْنَادِهِ، وَأَبُو ثَيْمَةَ الْهَجَنِيُّ اسْمُهُ: كَرِيفُ بْنُ مُجَالِدٍ. (١)

ترجمه: د ابو هريره رضي الله عنه نه مروی دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي: څوک چي حائضې ته ورغلو يعني جماع يې ورسره وکړله او يا يې د کومې ښځې سره وږي في الدبر وکړله او يا کوم نجومي او کاهن ته (دغيبې خبرونو معلومولو) دپاره ورغلو، نو ده دهغه څيز نه انکار وکړو کوم چي په محمد (صلي الله عليه وسلم) نازل شوي دي امام ترمذي وايي چي د اهل علمو په نزد د نبي کریم ددي فرمان مطلب تغليظ دی، د رسول الله نه دا هم مروی دي چي څوک د حائضې سره جماع وکړي هغه دي نيم دينار صدقه کړي، نو که د حائضې سره د صحبت ارتکاب کفر وي نو په دي کي به د کفاري حکم نه وو جاري شوی، امام بخاري د سند په اعتبار ددي حديث تضعيف کړی دی

۱۰۳_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْكَفَّارَةِ فِي ذَلِكَ

د حائضې سره د جماع کولو د کفاري بيان

¹ سنن ابی داود/ الطب ۲۱ (۲۹۰۳)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۲۲ (۶۲۹)، (تحفة الأشراف: ۱۲۵۲۶)، مسند احمد (۲/۲۲۹)

١٣٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ، عَنْ خُصَيْفٍ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الرَّجُلِ يَقَعُ عَلَى امْرَأَتِهِ وَهِيَ حَائِضٌ، قَالَ: "يَتَصَدَّقُ بِنِصْفِ دِينَارٍ". (١)

ترجمه : د ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دی چي رسول الله دهغه کس باره کي فرمايلي دي څوک په حيض کي دخپلي ښځي سره جماع وکړي چي نيم دينار به صدقه کوي.

١٣٧- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ أَبِي حَمْرَةَ الشُّكْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا كَانَ دَمًا أَحْمَرَ فِدِينَارًا، وَإِذَا كَانَ دَمًا أَصْفَرَ فَنِصْفُ دِينَارٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْكَفَّارَةِ فِي اثْنَيْنِ الْحَائِضِ قَدْ رَوَى عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ مَوْقُوفًا وَمَرْفُوعًا، وَهُوَ قَوْلُ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ: يَسْتَغْفِرُ رَبَّهُ وَلَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ، وَقَدْ رَوَى نَحْنُ قَوْلَ ابْنِ الْمُبَارَكِ عَنْ بَعْضِ التَّابِعِينَ، مِنْهُمْ: سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، وَإِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، وَهُوَ قَوْلُ عَامَّةِ عُلَمَاءِ الْأَمْصَارِ. (٢)

ترجمه : د ابن عباس رضي الله عنهما روايت دی فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: كله چي وينه کي سوروالي وي نو پوره دينار به صدقه کوي او که په وينه کي زير والي وي نو نيم دينار به صدقه کوي.

امام ترمذي وايي د حائضي سره د جماع د كفاري حديث د ابن عباس نه موقوف او مرفوعاً دواړو طريقو سره مروی دی، او د بعضي اهل علمو هم دا قول دی او د احمد اود اسحاق بن راهويه هم دا قول دی، مگر ابن مبارک وايي چي د خپل رب نه به استغفار غواړي اود اکثرو علماؤ د ښارونو هم دا قول دی.

١٠٤- بَابُ مَا جَاءَ فِي غَسْلِ دَمِ الْحَيْضِ مِنَ الثُّوبِ

د جامو نه د حيض دويني د وينځلو بيان

^١ ابی داود/ الطهارة ١٠٦ (٢٦٣)، سنن النسائي/ الطهارة ١٨٢ (٢٩٠)، والحيض ٩ (٢٤٠)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ١٢٢ (١٣٠).

و ١٢٩ (٢٥٠)، (تحفة الأشراف: ٦٢٨٦)، مسند احمد (٢/٢٣٤، ٢٤٢، ٢٨٩، ٢١٢، ٢٢٥، ٢٦٢، ٢٦٤)، سنن الدارمي/ الطهارة ١١١

١٣٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُثَنِّ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الثَّوْبِ يُصِيبُهُ الدَّمُ مِنَ الْحَيْضَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "حُتِّيهِ ثُمَّ اقْرُصِيهِ بِالنَّهْلِ ثُمَّ رُشِّيهِ وَصَلِّي فِيهِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأُمِّ قَيْسِ بِنْتِ مِحْصَنٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَسْمَاءَ فِي غَسْلِ الدَّمِ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الدَّمِ يَكُونُ عَلَى الثَّوْبِ فَيُصَلِّي فِيهِ قَبْلَ أَنْ يَغْسِلَهُ، قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ: إِذَا كَانَ الدَّمُ مِقْدَارَ الدِّرْهِمِ فَلَمْ يَغْسِلْهُ وَصَلَّى فِيهِ أَعَادَ الصَّلَاةَ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِذَا كَانَ الدَّمُ أَكْثَرَ مِنْ قَدْرِ الدِّرْهِمِ أَعَادَ الصَّلَاةَ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَلَمْ يُوجِبْ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ وَغَيْرِهِمْ عَلَيْهِ الْإِعَادَةَ، وَإِنْ كَانَ أَكْثَرَ مِنْ قَدْرِ الدِّرْهِمِ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَجِبُ عَلَيْهِ الْغَسْلُ، وَإِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنْ قَدْرِ الدِّرْهِمِ وَشَدَّدَ فِي ذَلِكَ. (١)

ترجمه : د اسماء بنت ابی بکر رضي الله عنها بيان دي چي يوي زنانه در رسول الله نه د هغه جامو باره کي تپوس وکړو کومه چي د حيض په وينو گنده شوي وي، نور رسول الله ورته دگړولو حکم وکړو او بيا يي ورته په اوبو د مړلو حکم وکړو، او بيا يي ورته په دي د اوبو اړولو حکم وکړو، او بيا يي ورته اوفرمايل چي اوس پري مونځ کوه. امام ترمذي وايي چي د ويني دوينځلو په سلسله کي د اسماء حديث حسن صحيح دی، او په دي باب کي د ابو هريره او قيس بنت محسن رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، د علماؤ په دي کي اختلاف دی د وينځلو نه مخکي ورباندي مونځ کولي شي او که نه؟ په تابعينو کي بعضي اهل علم وايي چي کله وينه ددرهم په مقدار وي نو مونځ په داسي جامه نشي کيدی داد سفیان ثوري او ابن مبارک قول دي، او که په دي حال کي يي مونځ کړی وي نو دا به راگرځوي، مگر بعضي اهل علم په تابعينو کي وايي چي مونځ به نه راگرځوي اود احمد او اسحاق هم دا قول دی، مگر شافعي وايي چي وينځل يي واجب دي اگر که د درهم دمقدار نه کم وي، هغه په دي باره کي سختي کړي ده.

^١ صحيح البخاري/الوضوء ٦٢ (٢٢٤)، والحيض ٩ (٢٠٤)، صحيح مسلم/الطهارة ٢٢ (٢٩١)، و١٢٢ (٢٩١)، سنن ابی داود/الطهارة ١٢٢ (٢٦٠)، سنن النسائي/الطهارة ١٨٥ (٢٩٢)، والحيض ٢٦ (٢٩٣)، سنن ابن ماجه/الطهارة ١١٨ (٢٣٩)، (تحفة الأشراف: ١٥٤٣٣)، موطا امام مالک/الطهارة ٢٨ (١٠٣)، سنن الدارمي/الطهارة ٨٢ (٤٩٩).

١٠٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي كَمْ تَبْكُ النَّفْسَاءُ

نفاس والا بنخي به خومره وخت پوري مونخ اوروژه پريبردي

١٣٩- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضِيُّ، حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ أَبُو بَذْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنْ أَبِي سَهْلٍ، عَنْ مُسَّةَ الْأَزْدِيَّةِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: "كَانَتِ النَّفْسَاءُ تَجْلِسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، فَكُنَّا نَطْلِي وَجُوهَنَا بِالْوَرَسِ مِنَ الْكَفِّ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَهْلٍ، عَنْ مُسَّةَ الْأَزْدِيَّةِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، وَاسْمُ أَبِي سَهْلٍ: كَثِيرُ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى ثِقَةٌ، وَأَبُو سَهْلٍ ثِقَةٌ، وَلَمْ يَعْرِفْ مُحَمَّدٌ هَذَا الْحَدِيثَ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَهْلٍ، وَقَدْ أَجْمَعَ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ عَلَى أَنَّ النَّفْسَاءَ تَدْعُ الصَّلَاةَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، إِلَّا أَنْ تَرَى الظُّهَرَ قَبْلَ ذَلِكَ فَإِنَّهَا تَغْتَسِلُ وَتُصَلِّي، فَإِذَا رَأَتْ الدَّمَ بَعْدَ الْأَرْبَعِينَ، فَإِنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالُوا: لَا تَدْعُ الصَّلَاةَ بَعْدَ الْأَرْبَعِينَ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْفُقَهَاءِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَيُزَوِّي عَنْ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: إِنَّهَا تَدْعُ الصَّلَاةَ خَمْسِينَ يَوْمًا إِذَا لَمْ تَرَ الظُّهَرَ وَيُزَوِّي عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، وَالشَّعْبِيِّ سِتِّينَ يَوْمًا. (١)

ترجمه: د ام المؤمنين ام سلمه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي نفاس والا بنخي به د رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه خلويښت ورځو پوري ناستي وي اود تكليف په وجه به يي پخپلو مخونو ورس نومي بوتې مړلو.

امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن غريب دي، مونږ يي صرف د ابو سهل په روايت پيژنو، په صحابه كرامو او تابعينو او ددوي نه په پس وروستنو خلقو كي د تمامو پدي خبره اجماع ده چي نفاس والا بنخي به خلويښت ورځو پوري مونخ نه كوي، البته كه كومه بنخي ددي مودي نه مخكي پاكه شي نو هغه دي مونخ نه پريبردي، او همدا قول د اكثر و فقهاو دي، چي سفیان ثوري، ابن مبارك، شافعي او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم پكي شامل دي، مگر حسن بصري وايي چي پنځوس ورځي دي مونخ پريبردي، چي پاكي يي پكي نه وي ليدلي، اود عطاء بن ابي رباح او شعبي نه شپيته ورځي مروي دي.

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ١٢١ (٣١١)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ١٢٨ (٢٣٨)، (تحفة الأشراف: ١٨٢٨٢)، مسند احمد (٦/٣٠٠).

تشریح : د اکثر و فقهاؤ او مذاهب اربعه پدي خبره اتفاق دی چي د نفاس کمه موده نشته، او زیاته موده يي خلويښت ورځي ده د امام ابو حنیفه او امام احمد په نزد، زیاته موده خلويښت ورځي ده، اود امام شافعي دوه اقوال دي يود ۴۰ ورځو او بل د ۶۰ ورځو دی، اود امام مالک په نزد دري اقوال دي اول ۴۰ ورځي، دويم ۵۰ ورځي، دريم ۶۰ ورځي. هر امام دخپل ظن مطابق حکم لگولی دی، او احنافو د قياس نه علاوه د حديث الباب ام سلمه د روايت نه استدلال کړي دی.

۱۰۶_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ

د متعددو بیبا نو سره د جماع کولو نه پس د یو غسل کولو بیان

۱۴۰_ حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ فِي غُسْلٍ وَاحِدٍ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي رَافِعٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، مِنْهُمْ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ، أَنَّ لَا بَأْسَ أَنْ يَعُودَ قَبْلَ أَنْ يَتَوَضَّأَ، وَقَدْ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ هَذَا، عَنْ سُفْيَانَ، فَقَالَ: عَنْ أَبِي عُرْوَةَ، عَنْ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنْ أَنَسٍ، وَأَبُو عُرْوَةَ هُوَ: مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، وَأَبُو الْخَطَّابِ: قَتَادَةُ بْنُ دِعَامَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَرَوَاهُ بَعْضُهُمْ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ ابْنِ أَبِي عُرْوَةَ، عَنْ أَبِي الْخَطَّابِ، وَهُوَ خَطَأٌ وَالصَّحِيحُ عَنْ أَبِي عُرْوَةَ. (١)

ترجمه : د انس رضي الله عنه بيان دی چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به په یو غسل کي په تمامو بیبانو چکر لگولو.

امام ترمذي وايي چي حديث د انس رضي الله عنه حسن صحيح دی، او په دي باب کي د ابو رافع رضي الله عنه نه هم حديث وارد دی، ډير اهل علمو چي حسن بصري هم پکي شامل دی په دي باندي قول کړی دی، چي د اودس کولو نه مخکي په دوباره جماع کولو کي هيڅ حرج نشته.

^۱ صحيح مسلم/الحيض ۶ (۳۰۹)، سنن النسائي/الطهارة ۱۴۰ (۲۶۴)، سنن ابن ماجه/الطهارة ۱۰۱ (۵۸۸)، (تحفة الأشراف

۱۳۲۶:، مسند احمد (۳/۲۲۵)، وراجع أيضاً: صحيح البخاري/الغسل ۱۲ (۲۶۸)، و ۲۳ (۲۸۴)، والنكاح ۴ (۵۰۶۸)، و ۱۰۲.

(۵۲۱۵)، سنن أبي داود/الطهارة ۸۵ (۲۱۸)

تشریح : په دي مسئله د دتمامو فقهاؤ اتفاق دی چي ددوه جماع گانو په مینځ کي غسل یا اودس کول واجب نه دي، او رسول الله پخپل عمل ددي جواز ثابت کړی دی باوجود ددي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به طهارت او نظافت د هر چا په نسبت زیات خوښولو، مگر داد رسول الله عادت مستمره نه وو بلکه دجماع نه پس به يي غسل کولو غرض دا چي دا روایت په جواز محمول دی اوددي معارض روایت په استحباب محمول دي فلا تعارض.

۱۰۷_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْجُنُبِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَعُودَ تَوَضُّأً

د دوباره جماع کولو نه مخکي د اودس کولو بيان

۱۴۱_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ عَاصِمِ الْأَخْوَلِ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ بَيْنَهُمَا وَضُوءًا ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي سَعِيدٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، وَقَالَ بِهِ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالُوا: إِذَا جَامَعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ قَبْلَ أَنْ يَعُودَ، وَأَبُو الْمُتَوَكِّلِ اسْمُهُ: عَلِيُّ بْنُ دَاوُدَ، وَأَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ اسْمُهُ: سَعْدُ بْنُ مَالِكِ بْنِ سِنَانٍ. (١)

ترجمه : د ابو سعيد خدری رضي الله عنه نه روایت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي پتاسو کي چي څوک د خپلي بي بي سره مجامعت وکړي او بيا دوباره ورسره جماع کول غواړي نو ددواړو جماع گانو په مینځ کي دي اودس وکړي. امام ترمذي وايي په دي باب کي د عمر رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي، او دا حديث حسن صحيح دي، اود عمر فاروق نه علاوه متعددو اهل علمو هم په دي باندې قول کړی دی، دوي وايي کله چي يو کس د خپلي ښځي سره جماع وکړي او بيا ورسره دوباره جماع کول غواړي نو اودس دي وکړي مخکي دجماع کولو نه، اود ابو المتوکل نوم علي بن داود دی، اود ابو سعيد خدری نوم مالک بن سنان دي.

تشریح : په مسئله د وضوء بين الجماعين کي د فقهاؤ اختلاف دی او په دي باره کي دوه مذاهب دي:

^۱ صحيح مسلم/الحيض ۶ (۳۰۸). سنن ابی داود/الطهارة ۸۶ (۳۲۰). سنن النسائي/الطهارة ۱۶۹ (۲۶۳). سنن ابن

ماجه/الطهارة ۱۰۰ (۵۸۴). (تحفة الأشراف: ۳۲۵۰). مسند احمد (۴/۳۸۰۳۱/۴)

اول: دجمهورو په نزد وضوء بين الجماعين مستحب دى
دويم: د اهل ظواهر په نزد وضوء بين الجماعين واجب دى.
دجمهورو دليل په طحاوي كي د عائشه رضي الله عنها روايت دى چي "كان النبي صلى الله عليه وسلم يجامع ثم يعود ولا يتوضاء"

اود اهل ظواهرو دليل په دي باره حديث الباب دي چي دوى ورنه استدلال كوي
جواب: مگر داد رسول الله عادت مستمره نه وو بلکه دجماع نه پس به يي غسل كولو غرض دا
چي دا روايت په جواز محمول دى اودي معارض روايت په استحباب محمول دي فلا تعارض.

۱۰۸- بَابُ مَا جَاءَ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَوَجَدَ أَحَدُكُمْ الْخَلَاءَ فَلْيَبْدَأْ بِالْخَلَاءِ

كله چي جماعت قائم شي اود چا اودس ماتولو ته حاجت راشي نواول دي اودس مات كړي

۱۴۲- حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ، قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَأَخَذَ بِيَدِ رَجُلٍ فَقَدَّمَهُ وَكَانَ إِمَامَ قَوْمِهِ، وَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَوَجَدَ أَحَدُكُمْ الْخَلَاءَ فَلْيَبْدَأْ بِالْخَلَاءِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَثَوْبَانَ، وَأَبِي أُمَامَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ حَسَنٌ صَحِيحٌ، هَكَذَا رَوَى مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ وَغَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ الْحُفَّاظِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ، وَرَوَى وَهَيْبٌ وَغَيْرُهُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالَا: لَا يَقُومُ إِلَى الصَّلَاةِ وَهُوَ يَجِدُ شَيْئًا مِنَ الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ، وَقَالَا: إِنْ دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ فَوَجَدَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَلَا يَنْصَرِفُ مَا لَمْ يَشْغَلْهُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: لَا بَأْسَ أَنْ يُصَلِّيَ وَبِهِ غَائِطٌ أَوْ بَوْلٌ مَا لَمْ يَشْغَلْهُ ذَلِكَ عَنِ الصَّلَاةِ. (۱)

ترجمه: دعروه رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي زيد بن ارقم رضي الله عنه دخپل قوم
امام وو مونځ چي اودريدو نو هغوى ديو كس لاس اونيوو او امامت ته يي راوپاندي كړو او
وئيل يي چي ما در رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي فرمائيل يي چي كله چي

^۱ سنن ابى داود/ الطهارة ۴۲ (۸۸)، سنن النسائي/ الإمامة ۵۱ (۸۵۳)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ۱۱۲ (۶۱۶)، (تحفة الأشراف

(۵۱۴۱)، موطا امام مالك/ صلاة السفر ۱۴ (۳۹)، مسند احمد (۴/۳۵)، سنن الدارمي/ الصلاة ۱۲۷ (۱۳۶۷)

دمونخ دپاره اقامت اوشي او په تاسو کي څوک داودس ماتولو ضرورت محسوس کړي نو هغه دي اول اودس ماتولو ته لار شي.

تشریح : په دي مسئله کي اختلاف دي چي ديو کس اودس ماتولو ته حاضر راشي او دغه وخت کي جماعت قائم شي او دي په داسي حالت کي مونخ او کړي نو ايامونخ يي کيږي او کنه، دامام مالک په نزد دداسي کس مونخ نه کيږي او دجمهورو په نزد کيږي مگر دامام ابو حنيفه په نزد په دي مسئله کي تفصيل دي کچري اودس ماتول پريشان کونکي حالت ته نژدي وي نو دا دجماعت دپريخودلو دپاره عذر دي او په داسي حالت کي مونخ کول مکروه تحریمي دي او که خبره داسي حالت ته رسيدلي نه وي نو دا به بيا د دوه حالاتو نه خالي نه وي يا خوبه په مونخ کي دتوجه دپاره خلل وي او يا به نه وي که توجه ته نقصان رسوي نو دا هم دجماعت دپريخودو دپاره عذر دي او په داسي حالت کي مونخ کول مکروه تنزيهي دي او که دتوجه دپاره مضر نه وي نو دا به دجماعت دپريخودو دپاره عذر نه گنرلي کيږي.

۱۰۹- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مِنَ الْمَوْطِ

په كنده ځايونو كي تيريدو سره دځپووينځلو بيان

۱۴۳- حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَمْرِ وَلَدٍ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، قَالَتْ: قُلْتُ لِأَمْرِ سَلَمَةَ: إِنِّي امْرَأَةٌ أُطِيلُ ذَنْبِي وَأُمَشِي فِي الْمَكَانِ الْقَدِيرِ، فَقَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُظَهِّرُهُ مَا بَعْدَهُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نَتَوَضَّأُ مِنَ الْمَوْطِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهُوَ قَوْلٌ غَيْرٌ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالُوا: إِذَا وَطِئَ الرَّجُلُ عَلَى الْمَكَانِ الْقَدِيرِ، أَنَّهُ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ غَسْلُ الْقَدَمِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَطْبًا فَيَغْسِلَ مَا أَصَابَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَمْرِ وَلَدٍ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَمْرِ سَلَمَةَ وَهُوَ وَهُمْ، وَلَيْسَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ ابْنٌ يُقَالُ لَهُ: هُوَ، وَإِنَّمَا هُوَ: عَنْ أَمْرِ وَلَدٍ لِبَرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَمْرِ سَلَمَةَ وَهَذَا الصَّحِيحُ. (١)

¹ سنن ابی داود/ الطهارة ۴۰ (۲۸۴)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ۷۹ (۵۴۱)، (تحفة الأشراف : ۱۸۲۹۲)، موطأ امام

مالک/ الطهارة ۴ (۱۲)، مسند احمد (۶/۲۹۰، ۳۱۲)، سنن الدارمی/ الطهارة ۶۳ (۷۶۹)

ترجمه : د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه ديوي ام ولدي بيان دي چي ما دام المؤمنين ام سلمه رضي الله عنها نه تپوس او کړو چي زه يوي اوږدي لمني والا بنځه يم او زما تيريدل اکثر په گنده خايونو او ډيرانونو کيږي نو زما دپاره څه حکم دي ام سلمه او فرمايل رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په گنده زمکه پسي چي پس ته په پاکه زمکه تيريږدي دا پاکه زمکه دي لره پاکوي.

امام ترمذي وائي په دي باب کي د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه نه هم يو روايت مروي دي چي مونږ درسول الله صلي الله عليه وسلم سره په گنده خايونو دتيريږو نه پس خپي اونه وينخلي په اهل علمو کي دا کثرو دا قول دي چي کله يو سړي په گنده لاره تير شي دهغه دپاره خپي وينخل ضروري نه دي علاوه ددينه چي گندگي خوره شوي وي نو که په داسي حال کي څه نجاست ورپوري شوي وي هغه دي اووينځي.

۱۱۰_ بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّيْمِ

د تيمم بيان

۱۴۴_ حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ الْفَلَّاسُ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَزْرَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَمَرَهُ بِالتَّيْمِ لِلْوُجْهِ وَالْكَفَّيْنِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَمَّارٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ عَمَّارٍ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عَلِيٌّ، وَعَمَّارٌ، وَابْنُ عَبَّاسٍ وَغَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ التَّابِعِينَ، مِنْهُمْ الشَّعْبِيُّ، وَعَطَاءٌ، وَمَكْحُولٌ، قَالُوا: التَّيْمُ ضَرْبَةٌ لِلْوُجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْهُمْ: ابْنُ عَمْرٍ، وَجَابِرٌ، وَإِبْرَاهِيمُ، وَالْحَسَنُ، قَالُوا: التَّيْمُ ضَرْبَةٌ لِلْوُجْهِ وَضَرْبَةٌ لِلْيَدَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَمَالِكٌ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ عَمَّارٍ فِي التَّيْمِ، أَنَّهُ قَالَ: لِلْوُجْهِ وَالْكَفَّيْنِ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ عَمَّارٍ، أَنَّهُ قَالَ: تَيَّمْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَنَازِبِ وَالْأَبَاطِ، فَضَعَفَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ حَدِيثَ عَمَّارٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي التَّيْمِ لِلْوُجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، لَمَّا رُوِيَ عَنْهُ حَدِيثُ الْمَنَازِبِ وَالْأَبَاطِ، قَالَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَنْظَلِيُّ: حَدِيثُ عَمَّارٍ فِي التَّيْمِ لِلْوُجْهِ وَالْكَفَّيْنِ هُوَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَحَدِيثُ عَمَّارٍ تَيَّمْنَا مَعَ النَّبِيِّ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَنَّاكِيبِ وَالْأَبَاطِ لَيْسَ هُوَ بِمُخَالِفٍ لِحَدِيثِ الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، لِأَنَّ عَتَّارًا لَمْ يَذْكُرْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُمْ بِذَلِكَ، وَإِنَّمَا قَالَ: فَعَلْنَا كَذَا وَكَذَا فَلَمَّا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرَهُ بِالْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، فَأَنْتَهَى إِلَى مَا عَلَّمَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، وَالذَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ مَا أَفْتَى بِهِ عَتَّارٌ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي التَّيْمِمِ، أَنَّهُ قَالَ: الْوَجْهُ وَالْكَفَّيْنِ، فِي هَذَا دَلَالَةٌ أَنَّهُ أَنْتَهَى إِلَى مَا عَلَّمَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَعَلَّمَهُ إِلَى الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، قَالَ: وَسَبَّغْتُ أَبَا زُرْعَةَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ الْكَرِيمِ، يَقُولُ: لَمْ أَرِ بِالْبَصْرَةِ أَحْفَظَ مِنْ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةِ عَلِيِّ بْنِ الْمَدِينِيِّ، وَابْنِ الشَّاذْكُونِيِّ، وَعَمْرِو بْنِ عَلِيٍّ الْفَلَّاسِ، قَالَ أَبُو زُرْعَةَ: وَرَوَى عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَلِيٍّ حَدِيثًا. (١)

ترجمه : دعمار بن ياسر رضي الله عنه نه روايت دي چي هغه ته رسول الله صلي الله عليه وسلم په مخ او په دواړو ورغوو دتيمم كولو حكم كړي وو امام ترمذي وائي دعمار حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دعائشه او ابن عباس رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، او همدا داكثرو صحابه كرامو او اهل علمو قول دي په كومو كي چي علي، عمار، ابن عباس رضي الله عنهم هم شامل دي او په تابعينو كي داكثرو قول دي په كومو كي چي شعبي، عطاء، مكحول شامل دي، ددي ټولو قول دي چي تيمم دمخ او دواړو لاسونو دپاره صرف يو ځل دي او ددي قائل امام احمد او اسحاق بن راهويه هم دي، بعضي اهل علم لكه ابن عمر، جابر، ابراهيم نخعي او حسن بصري وائي چي تيمم دمخ دپاره يو ضرب دي او ددواړو لاسونو ترڅنگلو پوري بل ضرب دي ددي قائل سفيان ثوري، امام مالك، ابن مبارك، شافعي دي، دتيمم په سلسله كي دا حديث چي دمخ او ددواړو لاسونو دپاره يو ضرب دي په نورو سندونو هم مروي دي، دعمار رضي الله عنه نه دتيمم په حديث كي منقول دي چي مونږ دنبي كريم صلي الله عليه وسلم سره داوبو او ترخونو پوري تيمم او كړو، بعضي اهل علمو دتيمم په سلسله كي دعمار دحديث تضعيف كړي دي ځكه چي دهغه ته داوبو او ترخونو والا حديث مروي دي، اسحاق بن ابراهيم مخلص حنظلي وائي چي دمخ او ددواړو څنگلو دپاره ديو ضرب والا حديث په تيمم په سلسله كي حسن صحيح دي او دعمار رضي الله عنه حديث په كوم كي چي داوگو ترخونو پوري دتيمم ذكر راغلي دي دا دهغه حديث مخالف نه دي په كوم كي چي دمخ او

^١ صحيح البخاري/التيمم ٤ (٢٢٨). و ٦ (٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢). صحيح مسلم/الحيض ٢٨ (١١٢/٢٦٨). سنن ابى داود/

الطهارة ١٢٢ (٢٢٢). سنن النسائي/الطهارة ١٩٦ (٢١٣). و ٢٠٠ (٢١٨). و ٢٠٢ (٢٢٠). سنن ابن ماجه/الطهارة ١٩ (٥٦٩). تحفة

الأشراف: (١٠٢٦٢). مسند احمد (٢/٢٦٣، ٣/٢٦٥، ٤/٢٦٩، ٥/٢٦٠)

ددوارو لاسونو ذکر راغلي دي ځکه چي عمار رضي الله عنه دا نه دي ذکر کړي نبي کریم صلي الله عليه وسلم مونږ ته ددي حکم کړي دي بلکه صرف دومره يي وئيلي دي چي مونږ داسي کړي دي بيا چي کله هغوی په دي باره کي دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه تپوس او کړو نو رسول الله ورته صرف دمخ او ددوارو لاسونو حکم او کړو نو خبره په مخ او دوارو لاسونو باندې اودريده دکومي چي دپته رسول الله تعليم ورکړي دي او ددي دليل دتيمم په سلسله کي دعمار رضي الله عنه هغه فتوي ده کومه چي هغه دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه پس ورکړي وه چي تيمم صرف دمخ او ددوارو ورغوو دپاره نو په دي کي په دي خبره باندې دلالت دي چي هغه په داسي ځاي اودريده دکوم چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم هغوی ته تعليم ورکړي وو او رسول الله چي دوی ته کوم تعليم ورکړي وو هغه دمخ او دوارو لاسونو پوري محدود وو.

حل لغات : دتيمم لغوی معنی مطلقاً اراده کول دی، اود حج لغوی معنی د څه معظم او لوڼي څيز اراده کول، او د شريعت په اصطلاح کي د تيمم معنی ده، د طهارت حاصلولو دپاره د پاکي خاوري اراده کول.

تشریح : داودس د مقدم ذکر کولو اود تيمم د موخر ذکر کولو دوه وجوهات دي اوله وجه داده چي چونکه په اوبو باندې طهارت حاصلول اصل دي، او په خاوره باندې طهارت حاصلول ددي خليفه دي، او خليفه د اصل نه پس وی، نو په دي وجه مصنف د ترمذي دتيمم باب داودس نه پس ذکر کړلو، دويم: ددي ترتيب دويمه وجه د قرآن کریم اتباع ده، په دي وجه چي د قرآن کریم په آيت **﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾** الخ کي اودس غسل او تيمم په دي ترتيب سره ذکر شوی دی.

دتيمم لغوی معنی مطلقاً اراده کول دی، اود حج لغوی معنی د څه معظم او لوڼي څيز اراده کول، او د شريعت په اصطلاح کي د تيمم معنی ده، د طهارت حاصلولو دپاره د پاکي خاوري اراده کول، شيخ الادب په حاشيه دشرح نقايه کي د علامه ابن الهمام په حوالی سره ذکر کړي دي چي د تيمم شرعي تعريف د مخ او دوارو لاسونو په پاکه خاوره باندې مسح کول دی، د تيمم ثبوت په قرآن او سنت دوارو کي موجود دي، اول: **﴿فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾** او درسول پاک صلي الله عليه وسلم نه روايت منقول دي چي **﴿أَنَّهُ قَالَ جَعَلْتُ لِي الْأَرْضَ مَسْجِدًا وَطَهُورًا أَيْنَمَا أُدْرِكْنِي الصَّلَاةَ تَيَمَّمْتُ وَصَلَّيْتُ﴾** يعني رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي، زمکه زما دپاره مسجد او پاکونکی گرځولې شوې ده، په کوم ځاي کي چي راباندې مونږ راشي، نو تيمم به کوم او مونږ به کوم، دويم: اوپه بل حديث کي دي چي **﴿التراب طهور المسلم ولو إلى عشر حجج ما لم يجد الماء﴾** يعني خاوره د مسلمان دپاره

پاکونکی ده، اگرچی ترلس کالو پورې وی چی تر خو ئې اوبه نه وی موندلې. د عائشه رضی الله عنها قصه چی په هغی کی د تیمم آیت نازل شوې وو، ددی په ځای اووخت کی اختلاف دی، د وخت په باره کی دری اقوال دی، (۱) څلورمه هجری (۲) پنځمه هجری (۳) شپږمه هجری او د ځای په باره کی دوه اقوال دی، (۱) غزوه مریسیع چی هغی ته غزوه بنی مصطلق هم وائی، (۲) غزوه ذات الرقاع.

دلته د عالمانو بوخو اقوال دي، اول قول د جمهورو دی دوي وايي: تیمم دوه ضربه دي. په یو ضرب به د مخ مسح اوکړی، او په بل ضرب په د دواړو لاسونو ترڅنگلو پورې مسح اوکړی، دویم: امام زهري فرمائی چی د ترخونو پورې به مسح کوی، اود امام مالک رحمه الله نه هم دا یو روایت دی، دریم: او حسن بن زیاد د امام ابوحنیفه رحمه الله نه روایت کړې دي چی دواړه لاسونه دی تر مړوندونو پورې مسح کوی، د غوره مذهب دلیل د رسول پاک صلی الله علیه وسلم دا قول دی چی "التيمم ضربتان ضربة للوجه وضربة للذراعين"

د ابن عمر رضي الله عنه او جابر رضي الله عنه د رسول پاک صلي الله عليه وسلم تیمم نقل منقول دي فرمائی، د دی طریقه داده چی دواړه لاسونه به زمکی ته راپریږدي، بیا به دا دومره اوسنډی چی خاوره تری لری شی، بیا دی په هغی باندې مخ مسح کړی، بیا دی په دویم ځل زمکه اووهی، او دا دی اوسنډی، اود خپل گس لاس د څلورو گوتو په باطن دی دخپل بنی لاس ظاهر په دی طریقه مسح کړی چی د گوتو د سوکونه به شروع اوکړی، او ترڅنگلو پورې به اورسی، او بیا دی د خپل گس تلی په باطن باندې دخپل بنی لاس باطن د مړونده پورې مسح کړی، اود خپل گس لاس د گوتی په باطن دی دخپل بنی لاس د گوتی په ظاهر باندې راکاږی، او بیا دی دغه شان د گس لاس مسح اوکړی.

په دي مسئله كي دوه روايتونه دي، اول دا چی په تیمم کی استیعاب شرط دي، که څه هم بغیر د مسح نه پاتې شو، نو تیمم نه کیږی، لکه چی په اودس کی دي، دا حکم د ظاهر روایت مطابق دي، دویم: او حسن بن زیاد د امام ابوحنیفه رحمه الله نه روایت کړې دي چی اکثر د کل قائم مقام دي، او دلیل دا دي چی په مسحواتو کی استیعاب شرط نه وی، لکه چی د موزی او سر په مسح کی استیعاب شرط نه دي، اود ظاهر روایت وجه داده چی تیمم د اودس قائم مقام دي، هم دا وجه ده چی فقهار فرمائیلی دی چی په تیمم کی به خلال کوی، او که گوتمه ئې اچولی وی، هغه به اوباسی چی مسح پوره اوشی، او په اودس کی استیعاب شرط دي، نو چی کوم څیز ددی قائم مقام وی، هغی کی به هم استیعاب شرط وی، یعنی تیمم، که تیمم د اودس خلیفه نه وو، نو مسح به تر اوږو پورې وه، په دی وجه چی الله تعالی د تیمم په آیت کی فرمائیلی دی، ﴿فامسحوا بوجوهکم وأيديکم منه﴾ دا ئې بغیر د غایت نه ذکر کړی دي.

١٤٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا هُشَيْنٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْقُرَشِيِّ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ حُصَيْنٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ التَّيْمِمْ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَالَ فِي كِتَابِهِ حِينَ ذَكَرَ الْوُضُوءَ: فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ سورة المائدة آية ٦، وَقَالَ فِي التَّيْمِمْ: فَاْمْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ سورة المائدة آية ٦، وَقَالَ: وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا (المائدة ٣٨)، فَكَانَتِ السُّنَّةُ فِي الْقَطْعِ الْكَفَيْنِ، إِنَّمَا هُوَ الْوَجْهُ وَالْكَفَّانِ "يَعْنِي التَّيْمِمْ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ." (١)

ترجمه : د عكرمه بيان دي چي د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه د تيمم په باره كي تپوس او كړي شو نو ويي فرمايل الله تعالي پخپل كتاب كي چي خه وخت داودس ذكر كړي دي نو فرمايلي يي دي خپل مخونه او خپل لاسونه د خنگلو پوري او وينځي او د تيمم باره كي يي فرمايلي دي چي په مخونو او لاسونو مسح او كړي او بيا يي فرمايلي دي د غل سري او غلي بنځي سزا داده چي د دوي لاسونه به كت كولي شي او د كت كولو په سلسله كي سنت دادي چي دمروندونو پوري لاس به كت كيدو لهذا تيمم صرف دمروندونو پوري دي امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي.

تشریح : د تيمم نه مخكي د اودس ذكر وو او اودس اصل وو او تيمم خليفه دي او خليفه د اصل نه وروسته دي د تيمم حكم د غزوه بني مصطلق په موقع دعائشه رضي الله عنها هار ورك شوي وو معلوم شوي وو په دي كي اختلاف دي چي د تيمم دپاره خو ضربونه دي ارد يدينو حق خه دي په دي كي څلور مذاهب دي (١)، دامام ابو حنيفه او شافعي په نزد د تيمم دپاره دوه ضربونه دي يو دمخ دپاره دي او بل ديدين دپاره دي او ديدين حد مرفقين دي او ددي دليل په طحاوي كي دائع رضي الله عنه روايت دي په دي روايت كي د ضربتين ضربه للوجه وضربه لليدين الي المرفقين ذكر راغلي دي ددي مسئلي بل دليل په دارقطني كي د عمر او جابر رضي الله عنه روايتونه دي "التيمم ضربتان ضربه للوجه وضربه لليدين الي المرفقين" (٢)، دويم مذهب دامام احمد دي د هغه په نزد په تيمم كي يو ضرب دي او ديدين حد رسفين يعني مروندونه او په دي مسئله كي د حديث الباب نه استدلال كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم عمار ته د يو ضرب حكم كړي وو دوجه او كفين دپاره او د كفين نه مرادو يدين الي الرسفين دي.

جواب دعمار بن ياسر روايت انتهائي مختصر دي په دي کي صرف تيمم ته اشاره شوي ده او هغه داسي چي عمر او عمار رضي الله عنهما دواړه دبیت المال په اوبسانو کي وو اتفاقاً دواړو ته دغسل ضرورت پېښ شو او اوبه موجود نه وي نو سحر دتيمم باره کي په دوی کي اختلاف پيدا شو چي دغسل دپاره تيمم شته او کنه عمر رضي الله عنه او وئيل تيمم صرف د اودس دپاره دي او عمار او وئيل چي دغسل اودس دواړو دپاره دي ليکن هغوی ددي طريقه دا گنرله چي په بدن پوري به دخاورو مړل وي نو په زمکه باندي اورغريدل او تيمم يي اوکړو هر کله چي په دربار رسالت کي تمامه واقعه پيش کړي شوه رسول الله صلي الله عليه وسلم دعمار تائيد اوکړو چي تيمم دغسل دپاره هم دي ليکن دتيمم دطريقي نفي يي اوکړه چي ستاسو طريقه درست نه ده بلکه طريقه يي هغه ده کوم چي د اودس دپاره دتيمم طريقه وي او د اودس دپاره دتيمم طريقه په صحابه کرامو کي معروف ده نو ځکه ورته رسول الله صرف اشاره اوکړه.

دریم مذهب دامام مالک دي چي دتيمم دپاره دوه ضريونه دي او ديدين حد رسغين دي وجوبا او مرفقين پوري استحبابا دي امام مالک په طريقه دجمع بين الاحاديث استدلال کوي او قاعده داده چي په بعضي احاديثو کي ديدين حق رسغين دي او په بعضي کي مرفقين دي مونږ په دواړه قسمه احاديثو کي داستحباب حکم اوکړو.

خلورم مذهب دامام زهري دي دده په نزد ديدين حد اباط او منافق دي او ضريين دوه دي دده دليل دعمار بن ياسر رضي الله عنه روايت دي "تيممنا مع النبي صلي الله عليه وسلم المي المناكب والاباط" دا دصحابه کرامو خپل عمل دي او تقرير درسول په دي باندي ثابت نه دي، دويمه دا چي عمار رضي الله عنه درسول الله نه پس چاته دا فتوي نه ده ورکړي چي ديدين حد اباد او مناكب پوري دي او په "السارق والسارقة" باندي دابن عباس دقياس مطلب دادی چي دهغه نه تپوس اوکړي شو چي په تيمم کي ديدين حد څه دي نو هغوی دا په قطع ديد باندي قياس کړو چي په اودس کي ديدين حد مذکور دي الي المرافق او په تيمم کي نه دي مذکور نو لکه څرنګه چي په ايت دسرق کي ديدين حد رسغين دي په تيمم کي به هم رسغين وي ځکه چي دواړه په مطلق کيدو کي شريک دي.

۱۱۰- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ مَا لَمْ يَكُنْ جُنْبًا

انسان په هر حال کي قران لوستلي شي خو چي جنب نه وي

۱۴۶- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، وَعُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، وَابْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: "

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقْرَأُ الْقُرْآنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ مَا لَمْ يَكُنْ جُنُبًا". قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثٌ عَلَى هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَبِهِ قَالَ: غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، قَالُوا: يَقْرَأُ الرَّجُلُ الْقُرْآنَ عَلَى غَيْرِ ضُوءٍ وَلَا يَقْرَأُ فِي الْمُصْحَفِ إِلَّا وَهُوَ طَاهِرٌ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه : دعلي رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به مونږ ته قران خودلو اکر که هر څنگه حالت به وو خو چي جنب به نه وو. امام ترمذي واني دعلي رضي الله عنه دا حديث حسن صحيح دي او په صحابه کرامو او تابعينو کي هم ډاکثرو دا قول دي چي يو سړي بغير د اودس نه قران لوستلي شي ليکن دقران نه يي هغه وخت لوستلي شي چي اودس يي وي، سفيان ثوري، شافعي، احمد او اسحاق هم رحمهم الله په دي باندې قول کړي دي.

تشریح : په هندي نسخو کي دا باب بلاعنوان دي او په مصري نسخو کي داسي دي باب ماجاء في الرجل يقرأ القرآن علي كل حال ما لم يكن جنباً، يعني يو انسان په هر حالت کي قران لوستلي شي مگر دجنابت په حالت کي قران لوستل يا ورنه لاس لگول جائز نه دي او چي کوم حکم دجنب دي هغه دحائضي او نفاسي هم دي او بغير اودسه خو قران لوستل جائز دي مگر لاس ورنه لگول جائز نه دي.

۱۱۲_ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْبَوْلِ يُصِيبُ الْأَرْضَ

دهغه زمکي دحکم بيان چي متيازې ورباندې شوي وي

۱۴۷_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، وَسَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَخْزُومِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: دَخَلَ أَغْرَابِيُّ الْمَسْجِدَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فَصَلَّى، فَلَمَّا فَرَغَ، قَالَ: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدًا وَلَا تَرْحَمْ مَعَنَا أَحَدًا، فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "لَقَدْ تَحَجَّزْتَ وَاسِعًا"، فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ بَالَ فِي الْمَسْجِدِ

^۱ قال الشيخ الألباني: ضعيف، ابن ماجه (۵۹۴).

فَأَسْرَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَهْرَيْقُوا عَلَيْهِ سَجَلًا مِنْ مَاءٍ أَوْ دَلْوًا مِنْ مَاءٍ ثُمَّ قَالَ: "إِنَّمَا بُعِثْتُكُمْ مُبَشِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ". (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي يو اعرابي مسجد ته داخل شو، او نبي كريم صلي الله عليه وسلم په مسجد كي ناست وو ده مونځ او كړو او چي كله يي مونځ پوره كړو نو ويي وئيل اي الله ته په ما باندي او په محمد (صلي الله عليه وسلم) باندي رحم او كړي او زموږ سره په هيچا رحم مكوه، رسول الله صلي الله عليه وسلم اعرابي ته متوجه شو او ويي فرمائيل تا خو يو ډير فراخه څيز (رحمت الهي) راتنگ كړو او بيا يوه شيبه پس اعرابي په مسجد كي متيازي او كړي خلقو په تيزي سره ورمونده كړل نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرمائيل يوه بهوكه اوبه ورباندي واړوي او بيا يي او فرمائيل تاسو خو اساني كونكي ليرلي شوي يئ نه چي سختي كونكي.

١٤٨- قَالَ سَعِيدٌ: قَالَ سُفْيَانُ: وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ نَحْوَ هَذَا. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَوَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَهُوَ قَوْلُ أَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَقَدْ رَوَى يُونُسُ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. (٢)

ترجمه : په مذكوره سند باندي دانس بن مالك رضي الله عنه نه هم دماقبل حديث يو هم معني روايت مروي دي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي د عبدالله ابن مسعود، ابن عباس، او واثله بن اسقع رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، د بعضي اهل علمو په دي باندي عمل دي او همدا د احمد او اسحاق بن راهويه قول هم دي.

^١ سنن ابی داود/ الطهارة ١٣٨ (٢٨٠)، سنن النسائي/ السهو ٢٠ (١٢١٤)، (تحفة الأشراف: ١٢١٢٩)، مسند احمد (٢/٢٢٩) وراجع أيضا: صحيح البخاري/ الوضوء ٥٨ (٢٢٠)، والأدب ٢٤ (٢٠١٠)، و٨٠ (٢١٢٨)، سنن النسائي/ الطهارة ٢٢ (٥٦)، والبيهقي (٢٢١)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٤٨ (٥٢٩)، مسند احمد (٢/٢٨٢)، (تحفة الأشراف: ١٢١١١، ١٥٠٤٢).

^٢ صحيح البخاري/ الوضوء ٥٢ (٢١٩)، و٥٤ (٢٢١)، والأدب ٢٥ (٢٠٢٥)، صحيح مسلم/ الطهارة ٢٠ (٢٨٢)، سنن النسائي/ الطهارة ٢٥ (٥٢، ٥٣، ٥٥)، والبيهقي (٢٢٠)، سنن ابن ماجه/ الطهارة ٤٨ (٥٢٨)، (تحفة الأشراف: ١٢٥٤)، ولم يذكر الترمذي، مسند احمد (٣/١١٠، ١١٤، ١٦٤)، سنن الدارمي/ الطهارة ٦٢ (٤٦٤).

تشریح : په زیر بحث روایت کې مذکور دي چي یو ځل رسول الله په مسجد کې موجود وو او یو اعرابي په مسجد کې متیازي او کړي صحابه کرامو دهغه د منع کولو کوشش شروع کړو لیکن رسول الله صلي الله علیه وسلم منع کړل او بیا یې اوبه راوغوښتلي او د مسجد گنده شوي ځای یې پاک کړو.

سوال: ددي اعرابي نوم څه دي.

جواب: ديو قول مطابق دده نوم اقرع بن حابس دي او د بل قول مطابق عیینه بن حصن، دریم قول مطابق ذوالخویصره تمیمی، او د څلورم قول مطابق ذوالخویصره یمامي وو.

سوال: دي اعرابي د مسلمانان کیدو باوجود په مسجد کې متیازي ولي او کړي.

جواب: دا اعرابي نوي مسلمان شوي وو او دپوره احکامو د اسلام نه خبر نه وو.

سوال: صحابه کرامو چي کله منع کولو نو رسول الله صلي الله علیه وسلم هغوی ولي منع کړل.

جواب: ددي دوه وجي دي اوله وجه داده صحابه کرامو د متیازو په دوران کې منع کول

غوښتل او په داسي حالت کې منع کول د جسماني نقصان نه خالي نه وي دویمه وجه داده که په

مینځ کې منع کړي شوي وي نو په مسجد کې به نجاست زیات خور شوي وو د زیر بحث باب

د روایت نه د زمکې د پاکولو طریقه هم معلومه شوه او یوه طریقه ددي وچیدل دي "زكاة الارض

یبسها" او دویمه طریقه یې وینځل دي.

كتاب الصلاة

دمونخ د احكامو بيان

۱- باب ما جاء في مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه د مونخ د منقول وختونو بيان

د صلوته نه مخكي د طهارت ذكر و و خكه چي طهارت په منزله د شرط دي او صلوته په منزله د مشروط دي او قانون دادي چي شرط په مشروط مقدم وي په دي مسئله كي د تمامو علماؤ اتفاق دي چي د مونخ د فرضيت حكم په ليلة الاسراء كي شوي و و مگر اختلاف په دي كي دي چي ليلة الاسرار واقعه كله پيښه شوي ده د محققينو په نرد د نبوت په پنځم كال د معراج واقعه پيښه شوي وه.

۱۴۹- حَدَّثَنَا هَذَا بَنُ السَّرِي، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ عِيَّاشٍ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَكِيمٍ وَهُوَ ابْنُ عَبَّادٍ بْنِ حُثَيْفٍ، أَخْبَرَنِي نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ بْنُ مُطْعِمٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أَمَّنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْبَيْتِ مَرَّتَيْنِ، فَصَلَّى الظُّهْرَ فِي الْأَوَّلَى مِنْهُمَا حِينَ كَانَ الْغَيَاءُ مِثْلَ الشَّرَاكِ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ كُلُّ شَيْءٍ مِثْلَ ظِلِّهِ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ حِينَ وَجَبَتِ الشَّمْسُ وَأَفْطَرَ الصَّائِمُ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، ثُمَّ صَلَّى الْفَجْرَ حِينَ بَرَقَ الْفَجْرُ، وَحَرُمَ الطَّعَامُ عَلَى الصَّائِمِ، وَصَلَّى الْمَرْءُ الثَّانِيَةَ الظُّهْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ لَوْ قَتِ الْعَصْرُ بِالْأَمْسِ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلِهِ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ لَوْ قَتِ الْأَوَّلُ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ، ثُمَّ صَلَّى الصُّبْحَ حِينَ أَسْفَرَتِ الْأَرْضُ، ثُمَّ التَّفَتَّ إِلَيَّ جِبْرِيلُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ هَذَا وَقْتُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِكَ وَالْوَقْتُ فِيمَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَبُرَيْدَةَ، وَأَبِي مُوسَى، وَأَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَجَابِرٍ، وَعَمْرِو بْنِ حَرْمٍ، وَالْبَرَاءِ، وَأَنَسٍ. (١)

ترجمه: د عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي جبرائيل عليه السلام د كعبي سره ماته دوه پيري امامت راكړي دي په رومبي خل يي د ماسپڅين مونخ هغه وخت كي كړي و و كله چي نمر د زوال نه اووتلو او سوري د پيزار د تسمي برابر گرځيدلي و و، بيا يي د مازيگر مونخ په هغه وخت كي او كړو كله چي دهر

خيز سوري ديو مثل سره برابر شو او بيا يي دما بنام مونخ هغه وخت او کړو کله چي نمر پريوتو او په روژه دارو يي افطار او کړو، بيا يي دماسخوتن مونخ هغه وخت او کړو کله چي شفق غائب شو او بيا يي دسحر مونخ هغه وخت او کړو کله چي رنډ راخوره شوه او په روژه دارو يي خوړل خکل حرام کړل، په دويم ځل يي دسباني ماسپخين مونخ دمازيگر په وخت کي او کړو چي دهر يو خيز سوري دمثل سره برابر شوي وو او دمازيگر مونخ يي هغه وخت او کړو کله چي دهر خيز سوري دوه مثلونو ته رسيدلي وو او دما بنام مونخ يي په اول وخت کي او کړو (څنگه چي يي په اول ځل کړي وو) او دماخوستن مونخ يي په داسي وخت کي او کړو چي دشبې دريمه حصه تيره شوي وه او دسحر مونخ يي په رڼا کي او کړو بيا جبرائيل عليه السلام ماته متوجه شو او ويي فرمايل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) همدا وختونه ستانه دمخکي تيروو شوو انبياؤ دمونخ وختونه وو او ستاسو دمونخ وختونه هم ددي دوه وختونو په مينځ کي دي امام ترمذي وائي په دي باب کي د ابوهريره، بريده، ابوموسي، ابو مسعود انصاري، ابوسعيد، جابر، عمرو بن حزم، براء، او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي

۱۵۰- أَخْبَرَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ حُسَيْنٍ، أَخْبَرَنِي وَهْبُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أَمَنِي جَبْرِيلُ" قَدْ كَرَّ نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ بِمَعْنَاهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ لَوْ قَتِ الْعَصْرُ بِالْأَمْسِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: أَصَحُّ شَيْءٍ فِي الْمَوَاقِيتِ حَدِيثُ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: وَحَدِيثُ جَابِرٍ فِي الْمَوَاقِيتِ قَدْ رَوَاهُ عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ، وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، وَأَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ حَدِيثِ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: د جابر بن عبد الله رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي جبرائيل ماته امامت راکړو او بيا يي دابن عباس دحديث پشان مفهوم ذکر کړو البته هغوی په دي کي د "لوقه العصر بالامس" جمله ذکر نکره

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي او دابن عباس حديث حسن صحيح دي دمحمد بن اسماعيل بخاري بيان دي چي دمونخ دوختونو په سلسله کي دتولو نه صحيح تر روايت د جابر دي کوم چي هغه در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مرفوعاً نقل کړي دي

¹ سنن النسائي/مواقيت الصلاة ١٤ (٥٢٤)، (تحفة الأشراف: ٢١٢٨)، مسند احمد (٢٢١، ٢/٢٢٠)

تشریح : دهر مونځ دپاره خپل وخت مقرر دي ارشاد الهي دي "ان الصلاة كانت علي المؤمنين كتاباً موقوتاً".

سوال: موافقت جمع کثرت ده او دمونځونو دوختونو عدد قلت ته شامل دي دجمع قلت صيغه استعمالول پکار وو نودلته يي جمع کثرت صيغه ولي ذکر کړي ده.

جواب: دهر مونځ دپاره دري وختونه دي اول مستحب وخت، دويم جائز وخت، دريم دقضاء وخت په دي اعتبار سره ټول وختونه پنځلس شونو ځکه يي صيغه دجمع کثرت ذکر کړي ده.

"امني جبرائيل" کله چي دمونځ دفرضيت حکم نازل شو نو دوختونو دتعليم ورکولو دپاره جبرائيل عليه السلام دوه ورځي په مکه کي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته امامت ورکړي وو، په اوله ورځ يي هر مونځ په ابتدائي وخت کي اداء کړو او په دويمه ورځ يي هر مونځ په اخري وخت کي اداء کړو او ددي امامت ابتداء دماسپڅين دمونځ نه اوشوه.

سوال: درسول الله دپاره دا مونځ فرض وو او دجبرائيل عليه السلام په حق کي نفل وو بيا خو اقتداء المفترض خلف المتنفل لارم شوه او دا عندالاحناف جائز نه ده.

جواب: د دوه ورځو دپاره په جبرائيل عليه السلام مونځ فرض کړي شوي دي لهذا اعتراض نه وارد يږي.

"عندالبيت" ددي لفظ نه معلومه شوه چي دجبرائيل دامامت واقعه په مکه کي بيت الله سره نژدي شوي وه په دي لفظ په هغه خلقو تبديل اوشو څوک چي دا وائي چي دجبرائيل دامامت واقعه په مدينه کي پيښه شوي وه.

"اوقات الصلاة" په دي باب کي دمونځ دوختونو بيان دي اجمالاً او تفصيل يي په نورو ابوابو کي راروان دي.

"وقت الظهر" دماسپڅين دمونځ وخت بالاتفاق دنمر دزوال نه شروع کيږي مگر په انتهاء کي يي اختلاف دي او په دي کي دوه مذاهب دي دامام ابو حنيفه په نزد دظهر دوخت انتهاء دمثليين پوري ده او ددي دپاره يي په ترمذي کي دابو ذر رضي الله عنه دروايت نه استدلال کړي دي چي ديو سفر په دوران کي بلال رضي الله عنه دماسپڅين دمونځ دپاره د اذان کولو تياري

شروع کړو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل "ابرد بالظهر" يعني په گرمي کي دماسپڅين مونځ په پخوا وخت کي اوکړي بيا يوه شيبه پس بلال رضي الله عنه دوباره تياري شروع کړو نو رسول الله منع کړو بيا په دريم ځل هم داسي اوشول او ددينه پس يي اذان اوکړو او

مونځ مونځ اداء کړو "حتي راينا في التلول" يعني تردي پوري چي مونځه دغر دڅوکي سوري اوليدو دا حديث په دي دلالت کوي چي ماسپڅين دمونځ وخت دمثليين پوري دي، دامام

صاحب دويم دليل په بخاري کي د عبدالله ابن عمر روايت دي چي رسول الله دخپل امت او يهودو او نصاراؤ مثال بيان کړو الخ.....

نمبر (۲)، د جمهورو په نزد د ماسپڅين د مونځ وخت د مثل اول پوري وي او دوی ددي دپاره د حديث الباب نه استدلال کړي دي.

جواب: دا حديث دسند په اعتبار دنورو احاديثو نه کمزوري دي، دويم جواب دادي چي دا واقعه دمکي ده او په مکه کي داستواء شمس په وخت کي سوري اصلي نه وي هر کله چي په مکه کي يو مثل وي نو په بلاد بعیده کي به لازما مثلين وي.

"وقت العصر" دمازيگر دوخت په ابتداء کي هغه اختلاف دي کوم چي دمازيگر په انتهاء کي دي دامام صاحب په نزد دمازيگر وخت دمثلين نه شروع کيږي او دجمهورو په نزد دمثل اول نه شروع کيږي او دمازيگر دوخت په انتهاء کي هم اختلاف دي دبعضي اهل علمو په نزد دمازيگر وخت دمثلين پوري وي او دامام شافعي په نزد دمازيگر وخت دنمر دزيروالي پوري دي، دجمهورو په نزد دنمر پريوتو پوري وي دوی دبخاري د يو روايت نه استدلال کوي چي خوک دعروب شمس نه مخکي دمازيگر يورکعات او کړي نو هغه دمازيگر مونځ پوره کړو.

"وقت المغرب" دماينام دمونځ وخت بالاتفاق دغروب شمس نه شروع کيږي او په انتهاء کي اختلاف دي امام شافعي او امام مالک په قول دماينام ټول وخت په دري رکعاتو سره برابر وي او دبل قول مطابق دپنځه رکعاتو سره مساوي وي او دجمهورو په نزد دشفق احمر دغائب کيدو پوري وي او دامام ابو حنيفه په نزد دشفق ابيض دغروب پوري وي.

منشاء دا اختلاف دشفق لفظ مصداق دي په حديث کي مذکور دي چي دشفق دغروب نه دماخوستن وخت شروع کيږي نو دشفق په تعين کي اختلاف دي عندالجمهور ورنه مراد شفق احمر دي او دامام صاحب په نزد ورنه شفق ابيض مراد دي مگر راجح دامام صاحب قول دي ځکه چي دا مؤيد دي په روايت دابو داود چه.

"حين يسود الافق" يعني دماخوستن وخت دشفق دتوروالي نه شروع کيږي او توروالي دافق دشفق ابيض غروب نه پس وي.

"وقت العشاء" دماخوستن دوخت په ابتداء کي اختلاف دي او هغه اختلاف دي کوم چي دماينام په ابتداء کي بيان دي او دماخوستن دوخت په انتهاء کي هم اختلاف دي دبعضي علماؤ په نزد دماخوستن وخت دثلث الليل پوري وي او دامام شافعي په نزد دشيبي دنيمي پوري وي او دوی په دي باب کي ددويم روايت نه استدلال کوي چي دماخوستن وخت دشيبي دنيمي پوري دي او دامام صاحب په نزد دماخوستن وخت په دري قسمه دي اول مستحب، دويم جائز، دريم مکروه، مستحب وخت دشيبي د دريمي حصي تيږيدو پوري دي، او جائز

وخت دنيمي شپي پوري دي، او مکروه وخت دشپي دنيمي نه پس دسحره پوري دي په دي طريقه په تمامو احاديثو کي تطبيق پيدا شو.

"حين کان ظل کل شیء" الخ، ددي عبارت مطلب دادي چي په دويمه ورځ يي دماسپڅين مونځ په داسي وخت کي اوکړو کله چي يي دهر څيز سوري يو مثل ته رسيدلي وو او په اوله ورځ يي دمازيگر مونځ په داسي وخت کي اوکړو کله چي دهر څيز سوري يو مثل ته رسيدلي وو.

"هذا وقت الانبياء" ددي جملي نه ظاهرا دا ثابتيري چي په سابقه انبياء عليهم السلام هم پنځه مونځونه فرض وو او حال دادي چي په هغوي څو پنځه مونځونه فرض نه وو.

جواب: دلته تشبيه صرف په تحديد کي ده، په مقدار او په تعداد کي نه ده، مطلب دادي لکه څرنگه چي دسابقه انبياء دپاره دمونځ وخت مقرر وو داسي ستاسو دپاره هم مقرر دي او نفس صلاة خو په سابقه انبياء هم فرض وو، دسحر مونځ دټولو نه مخکي ادم عليه السلام کړي وو دا يي هغه وخت کړي وو کله چي يي توبه قبول شوه او دماسپڅين مونځ دټولو نه مخکي ابراهيم عليه السلام په هغه وخت کي کړي وو کله چي د اسماعيل عليه السلام دقرباني په بدله کي عظيمه فديه ورکړي شوه او دمازيگر مونځ دټولو نه مخکي عزيز عليه السلام په هغه وخت کي کړي وو کله چي هغه دسلو کالو نه پس پورته کړي شوي وو او دماينام مونځ دټولو نه مخکي داود عليه السلام هغه وخت کړي وو کله چي دهغه استغفار قبول شو او دماخوستن مونځ دټولو نه مخکي رسول الله صلي الله عليه وسلم اداء کړي وو.

۲- باب منه

د مونځ د وختونو متعلق يوبل باب

۱۵۱- حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ لِلصَّلَاةِ أَوَّلًا وَآخِرًا، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ صَلَاةِ الظُّهْرِ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ، وَآخِرَ وَقْتِهَا حِينَ يَدْخُلُ وَقْتُ الْعَصْرِ، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ صَلَاةِ الْعَصْرِ حِينَ يَدْخُلُ وَقْتُهَا، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ تَصْفَرُ الشَّمْسُ، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الْمَغْرِبِ حِينَ تَغْرُبُ الشَّمْسُ، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ يَغِيبُ الْأَفُقُ، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ حِينَ يَغِيبُ الْأَفُقُ، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ يَنْتَصِفُ اللَّيْلُ، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الْفَجْرِ حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو. قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدًا يَقُولُ: حَدِيثُ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي الْمَوَاقِيتِ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ فَضِيلٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، وَحَدِيثُ مُحَمَّدِ بْنِ

فُضَيْلٍ خَطَأً، أَخْطَأَ فِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ، حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْفَزَارِيِّ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: كَانَ يُقَالُ: إِنَّ لِلصَّلَاةِ أَوَّلًا وَآخِرًا، فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ فَضَيْلٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ نَحْوَهُ بِمَعْنَاهُ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي زمونږ دپاره يو اول وخت وي او يو اخري وخت وي دما سپڅين دمونځ اول وخت هغه دي كله چي نمر داسمان دمينځ نه واوري يعني زوال ختم شي او ددي اخري وخت هغه دي كله چي دمازيگر وخت شروع شي او دمازيگر اول وخت هغه دي كله چي سوري ديو مثل نه زيات شي او اخري وخت يي هغه دي كله چي نمر زيږ شي او دماښام اول وخت هغه دي كله چي نمر غائب شي او اخري وخت يي هغه دي كله چي شفق غائب شي او دماخوستن اول وخت هغه دي كله چي شفق غائب شي او اخري وخت يي هغه دي كله چي دشپي اولنئ نيمه حصه ختمه شي او دسحر اول وخت هغه دي كله چي فجر صادق شروع شي او اخري وخت يي دادي چي نمر راوخيږي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه هم روايت وارد دي، دمحمد بن اسماعيل بخاري نه مي اوريدلي دي چي دوختونو په سلسله كي دمحمد بن فضيل په واسطه دمجاهد نه داعمش روايت زيات صحيح دي، دمحمد بن فضيل حديث غلط دي په دي كي دمحمد بن فضيل نه خطاء شوي ده، دا روايت ابواسحاق فزاري داعمش نه اواعمش دمجاهد نه نقل كړي دي مجاهد وائي وئيلي كيدل به چي دمونځ دپاره يو اول وخت وي او بل اخر وخت وي او بيا محمد بن فضيل دسابقه حديث هم معني روايت بيان كړو.

۳_ باب مِنْهُ

دمونځ د وختونو متعلق يو بل باب

۱۵۲_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيحٍ، وَالْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، وَأَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مُوسَى، الْمُعَنَّى وَاحِدٌ، قَالُوا: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يُونُسَ الْأَزْرَقِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ، فَقَالَ: "أَقِمْ مَعَنَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ"، فَأَمَرَ بِلَالًا، فَأَقَامَ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ، ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ حِينَ

¹ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۲۴۶۱) وانظر: مسند أحمد (۲/۲۲۲)

زَالَتِ الشَّمْسُ، فَصَلَّى الظُّهْرَ، ثُمَّ أَمَرَهُ، فَأَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ بَيَظَاءُ مُرْتَفِعَةً، ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْمَغْرِبِ حِينَ وَقَعَ حَاجِبُ الشَّمْسِ، ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْعِشَاءِ فَأَقَامَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، ثُمَّ أَمَرَهُ مِنَ الْغَدِ فَتَوَزَّ بِالْفَجْرِ، ثُمَّ أَمَرَهُ بِالظُّهْرِ فَأَبْرَدَ وَأَنَعَمَ أَنْ يُبْرَدَ، ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْعَصْرِ فَأَقَامَ وَالشَّمْسُ آخِرَ وَقْتِهَا فَوْقَ مَا كَانَتْ، ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَخَّرَ الْمَغْرِبَ إِلَى قُبَيْلِ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ، ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْعِشَاءِ فَأَقَامَ حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ، ثُمَّ قَالَ: "أَيُّنَ السَّائِلُ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ"، فَقَالَ الرَّجُلُ: أَنَا، فَقَالَ: "مَوَاقِيتُ الصَّلَاةِ كَمَا بَيْنَ هَذَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ. قَالَ: وَقَدْ رَوَاهُ شُعْبَةُ، عَنْ عُلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ أَيْضًا. (١)

ترجمه: دبريده رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي په دربار رسالت كي يو كس حاضر شو او در رسول الله نه يي دمونځ دوختونو باره كي تپوس او كړو نو رسول الله ورته او فرمائيل ته مونږ سره پاتي شه (دمونځ وختونه به درته معلوم شي)، انشاء الله، او بيا رسول الله بلال ته حكم او كړو نو هغه اقامت او كړو كله چي نمر راوختلو نو رسول الله حكم او كړو او هغه دنمر دزوال نه پس اقامت او كړو نو رسول الله دماسپڅين مونځ او كړو بيا يي ورته حكم او كړو نو هغه اقامت او كړو او رسول الله دمازيگر مونځ وركړو او په دغه وخت كي نمر روښانه او لوړ ولاړ وو بيا چي كله نمر پريوتو نو رسول الله ورته دماښام دپاره داقامت حكم او كړو بيا چي كله شفق غائب شو نو دماخوستن دمونځ دپاره يي ورته حكم او كړو او هغه اقامت او كړو بيا يي ورته په دويمه ورځ حكم او كړو نو هغه دسحر مونځ په رڼا كي وركړو او چي دماسپڅين دپاره يي ورته حكم او كړو نو دنمر تاؤ كم شوي وو او يخاؤ شروع شوي وو چي رسول الله مونځ وركړو بيا يي ورته دمازيگر دپاره حكم او كړو نو هغه اقامت او كړو او په دغه وخت كي نمر په اخري وخت كي وو او داوولنې ورځي په نسبت زيات وو (يعني په دويمه ورځ يي په مازيگر كي تاخير او كړو بيا يي ورته دماښام دپاره حكم او كړو نو هغوى دماښام مونځ دشفق غائب كيدو ته نژدي وخت پوري دماښام مونځ مؤخر كړو بيا يي ورته دماخوستن دپاره حكم او كړو نو چي كله دشپي دريمه حصه ختمه شوه نو اقامت يي او كړو او رسول الله مونځ وركړو او بيا يي او فرمائيل دمونځ دوختونو باره كي تپوس كونكي چرته دي هغه كس عرض او كړو چي زه يم رسول الله او فرمائيل مونځ ددي دواړو وختونو په مينځ كي دي امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي

^١ صحيح مسلم/المساجد ٢١ (٦١٣)، سنن النسائي/المواقيت ١٢ (٥٢٠)، سنن ابن ماجه/الصلاة (٦٦٤)، (تحفة الأشراف

دبريده رضي الله عنه حالات:

نوم بريده كنيه ابو عبد الله او دپلار نوم مصيب بن عبد الله.

كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مديني ته ورسيدو نو بريده يي په خدمت كي حاضر شو نو رسول الله ورته داسلام دعوت وركړو نو دى فورا مسلمان شو او دده سره دبنې اسلم اتيا كسان په اسلام كي داخل شول (طبقات ابن سعد).

په صلح حديبيه او بيعه الرضوان كي يي هم شركت كړى دى (اسد الغابه).

او په فتح مكه كي يي هم ملگرتيا كړي وه (مسند احمد).

تقريباً په شپاړسو عزواتو كي شريك پاتي شوى دى (بخاري كتاب المغازي).

كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم داسامه په مشرئ كي اخر لښكر تيار كړو نو په دي كي هم شريك وو (طبقات ابن سعد).

غرض دا چي دده په رڼا كي دجهاد جذبي توپونه وهل او دژوند مزه به يي داسو نو په زغلولو كي ليدله (طبقات ابن سعد).

ديزید په زمانه كي دهجرت په ۶۳ كال وفات شو چي دمروياتو شمير يي ۱۶۴ دى يو متفق عليه دى او دوه په بخاري كي دي يولس په مسلم كي دي (تهذيب الكمال).

۴۔ باب مَا جَاءَ فِي التَّغْلِيسِ بِالْفَجْرِ

په تياره كي دسحر دمونځ اداء كولويان

۱۵۳۔ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُصَلِّيَ الصُّبْحَ فَيَنْصَرِفُ النِّسَاءُ". قَالَ الْأَنْصَارِيُّ: فَيَمُرُّ النِّسَاءُ مُتَلَفِّفَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ مَا يُعْرِفْنَ مِنَ الْغَلَسِ، وَقَالَ قُتَيْبَةُ: مُتَلَفِّفَاتٍ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَأَنَسٍ، وَقَيْلَةَ بِنْتِ مَخْرَمَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ الزُّهْرِيُّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ نَحْوَهُ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ

وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: يَسْتَحِبُّونَ التَّغْلِيْسَ بِصَلَاةِ الْفَجْرِ. (١)

ترجمه: دعائشه رضي الله عنها نه مرووي دي فرمائي چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم دسحر مونخ ورکولو نو بنسځو به په څادرونو کي ځانونه پټ کړي وو او چي واپس کيدلي به نو دتياري په وجه به نه پيژندلي کيدي.

امام ترمذي وائي دعائشه رضي الله عنها حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي دابن عمر، انس، او قيله بنت مخرمه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي او په دي باندي اکثرو صحابه کرامو چي ابوبکر او عمر رضي الله عنهم هم پکي شامل دي قول کړي دي او ددوي نه پس په تابعينو کي ډيرو اهل علمو دا قول خوښ کړي دي او په دي باندي امام شافعي، احمد، او اسحاق (رحمهم الله) هم قول کړي دي چي دسحر مونخ په تياره کي اداء کول مستحب دي.

تشریح: ددي باب نه مخکي دمونخ داصل وختونو بيان وو دلته دمستحب وختونو بيان شروع کوي په دي مسئله کي اختلاف دي چي دسحر مونخ په تياره کي کول مستحب دي او که په رنړا کي په دي باره کي دوه مذاهب دي.

(١) دامام ابو حنيفه په نزد دسحر مونخ په رنړا کي اداء کول مستحب دي، او داسفار مطلب دادي چي دسحر مونخ دومره مؤخر کړي شي چي مونخ کچري دسنت مطابق اولوستلي شي او په مينځ کي فساد واقع شي نو پکار ده چي دومره وخت نور هم باقي وي چي دوباره پکي ددي مونخ اعاده دسنت مطابق اوکړي شي.

دليل اول: دزير بحث باب دويم حديث دي درافع بن خديج رضي الله عنه چي "اسفروا بالفجر

فانه اعظم للاجر" يعني دسحر په مونخ کي اسفار کوي ځکه چي دا اجر لره زياتونکي دي.

دليل ثاني: عبدالرزاق په مصنف کي طبراني وغيره يو روايت نقل کړي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم بلال ته او فرمائل دسحر مونخ دومره تاخير سره کوه چي غشي ويشتونکي د غشي د غورځيدو ځاي ليدلي شي او دا ليدل د اسفار په حالت کي کيدي شي.

دليل ثالث: په صحيحينو کي د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دمزدلفي په ميدان کي دسحر مونخ دوخت نه مخکي اداء کړو او دلته

^١ صحيح البخاري/ الصلاة ١٢ (٢٤٢)، والموقيت ٢٤ (٥٤٨)، والأذان ١٢٣ (٨٦٤)، و١٢٥ (٨٤٢). صحيح مسلم/ المساجد

٣٠ (٦٣٥). سنن ابی داود/ الصلاة ٨ (٢٢٢). سنن النسائي/ المواقيت ٢٥ (٥٣٤، ٥٣٦). والسهو ١٠١ (١٢٦٣). سنن ابن

ماجه/ الصلاة ٢ (٦٦٩). (تحفة الأشراف: ٣٥٨٢). موطأ امام مالك/ وقوت الصلاة (٣). مسند احمد (٢/٢٣، ٢٦، ١٤٩).

د قبل الوقت نه مراد غير معتاد وخت دي او دا مونخ رسول الله صلي الله عليه وسلم په تياره کي کړي وو د دينه معلومه شوه چي د سحر د پاره معتاد وخت اسفار دي
 دليل رابع د ابراهيم نخعي نه روايت دي فرمائي "ما اجتمع اصحاب رسول الله صلي الله عليه وسلم علي شيء، كما اجتمعوا علي التنوير" يعني په هيڅ يو څيز د صحابه کرامو د و مره اتفاق نه دي راغلي څومره اتفاق چي يي په اسفار کي د سحر د مونخ په اداء کولو راغلي وو
 ۲، دامام شافعي او احمد په نزد باندي د سحر مونخ په تياره کي اداء کول بهتر دي او هغوی په دي مسئله کي د حديث الباب نه استدلال کړي دي دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه کي به بنځو د سحر مونخ کړي وو او چي واپس به راتلي نو د تياري په وجه به په لاره نه پيژندلي کيدي. د دينه معلومه شوه چي د سحر مونخ په تياره کي اداء کول مستحب دي.

جواب نمبر (۱) د دي حديث نه داستدلال دارمدار په غلس لفظ دي او غلس لفظ په دي حديث کي مدرج من الراوي دي او په دي خبره دوه قريني موجود دي (۱) همداروايت په ابن ماجه کي داسي دي "ما يعرفنا تعني من الغلس" عائشه رضي الله عنها صرف د و مره فرمايلي دي چي دوي به نه پيژندلي کيدي او غلس لفظ په طور د تفسير راوي ذکر کړي دي چي دام المؤمنين مراد دا کيدي شي.

(۲) د بعضي کتابونو په حديث کي دا روايت مذکور دي او د غلس لفظ پکي نشته
 جواب نمبر (۲) که بالفرض د غلس لفظ تسليم کړي شي نو دا به په مسجد نبوي پوري خاص وي يعني په مسجد نبوي کي به دننه تياره وه ځکه چي ديوالونه يي واره وو او چت يي تيت وو او کيرکي او روشنندان پکي نه وو او دنځو به شخصي معرفت نه کيدو.
 جواب نمبر (۳) دا روايت فعلي دي درافع بن خديج روايت قولي دي او قاعده داده کله چي په قول او فعل کي تعارض راشي نو قول لره ترجيح وي ځکه چي قول قانوني حيثيت لري

۵- باب مَا جَاءَ فِي الْإِسْفَارِ بِالْفَجْرِ

په رڼا کي د سحر مونخ ادا کولو بيان

۱۵۴- حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ هُوَ ابْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَبِيدٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "أُسْفِرُوا بِالْفَجْرِ، فَإِنَّهُ أَكْبَرُ لِلْأَجْرِ". قَالَ: وَقَدْ رَوَى شُعْبَةُ، وَالثَّوْرِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: وَرَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَجْلَانَ أَيْضًا، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، قَالَ: وَفِي

البَاب عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، وَجَابِرٍ، وَبِلَالٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَقَدْ رَأَى غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ الْإِسْفَارَ بِصَلَاةِ الْفَجْرِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ مَعْنَى الْإِسْفَارِ: أَنْ يَضَحَّ الْفَجْرُ فَلَا يُشَكُّ فِيهِ، وَلَمْ يَرَوْا أَنَّ مَعْنَى الْإِسْفَارِ تَأْخِيرُ الصَّلَاةِ. (١)

ترجمه: رافع بن خديج رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي چي دسحر مونخ بنه په رنرا کي کوي خکه چي په دي کي ثواب زيات دي.

امام ترمذي وائي درافع بن خديج حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د ابو برزه اسلمي، جابر، او بلال رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، په صحابه کرامو او تابعينو کي د اکثر اهل علمو وائي داده چي دسحر مونخ د رنرا زياتيدو نه پس کول پکار دي او همدا دسفيان ثوري قول دي، مگر امام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) وائي چي داسفار مطلب دادي چي سحر روښانه شي او ددي په طلوع کي شک پاتي نشي او داسفار دا مطلب نه دي چي تاخير دي او کړي شي.

تشریح: کوم علماء چي تغليس ته مطلقاً مستحب وائي دا حديث دهغوی خلاف دي او هغوی په دي حديث کي تاويل کړي دي، امام شافعي او امام احمد وائي ددي حديث مطلب دادي "ان يضح الفجر فلا يشك فيه" يعني کله چي په يقيني طور صبح صادق وخت شروع شي او هيڅ قسم شک پکي پاتي نشي نو بيا دي دسحر مونخ او کړي شي، ليکن دا ناشنا تاويل دي ددي حديث مطلب چي دادي نو بيا د "فانه اعظم للاجر" څه مطلب شو؟ په دي صورت کي دحديث دا مطلب کيدل پکار دي چي څوک دصبح صادق نه مخکي دسحر مونخ کوي دهغه مونخ به هم صحيح وي البته ثواب به يي کم وي او که دصبح صادق نه پس او کړي شي نو ثواب به يي زيات وي او حال دادي چي دا خبره بالکل غلطه ده دوخت شروع کيدو نه مخکي يو مونخ هم نه کيږي نو په دي وجه دحديث واضح مطلب هغه دي کوم چي په ماقبل کي بيان کړي شوي دي چي په عامو حالاتو کي دمصليانو په وجه دسحر وخت چي بنه رنرا شي په دي کي دي مونخ او کړي شي او په دي کي ثواب زيات دي.

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ٨ (٣٣٣). سنن النسائي/ المواقيت ٢٤ (٥٣٩). سنن ابن ماجه/ الصلاة ٢ (٦٤٢). (تحفة الأشراف:

٣٥٨٢). مسند احمد (٣/٣٦٠) و (٣/١٣٠). سنن الدارمي/ الصلاة ٢١ (١٢٥٢).

٦_ باب مَا جَاءَ فِي التَّعْجِيلِ بِالظُّهْرِ دما سپځين په مونځ كي دتعجيل كولوبيان

١٥٥_ حَدَّثَنَا هَذَا بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: " مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلظُّهْرِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا مِنْ أَبِي بَكْرٍ، وَلَا مِنْ عُمَرَ ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَخَبَّابٍ، وَأَبِي بَرزَةَ، وَأَبْنِ مَسْعُودٍ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَأَنْسٍ، وَجَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ. قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ: قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: وَقَدْ تَكَلَّمَ شُعْبَةُ فِي حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ مِنْ أَجْلِ حَدِيثِهِ الَّذِي رَوَى عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ سَأَلَ النَّاسَ وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ "، قَالَ يَحْيَى: وَرَوَى لَهُ سُفْيَانُ، وَزَائِدَةُ، وَلَمْ يَرِ يَحْيَى بِحَدِيثِهِ بَأْسًا، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَقَدْ رَوَى عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَعْجِيلِ الظُّهْرِ. (١)

ترجمه: دعائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي دما سپځين په مونځ كي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه زيات بل څوك تيزي كونكي مانه دي ليدلي او نه مي دابوبكر او عمر رضي الله عنهما نه زيات تيزي كونكي دما سپځين په مونځ كي ليدلي دي. امام ترمذي وائي په دي باب كي د جابر بن عبد الله، حباب، ابوبرزه، ابن مسعود، زيد بن ثابت، انس، او جابر بن سمره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او حديث دعائشه ح. صحيح دي او همدا قول عامو صحابه كرامو او ددوي نه پس اهل علمو اختيار كړي دي.

١٥٦_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلَوَانِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " صَلَّى الظُّهْرَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا صَحِيحٌ، وَهُوَ أَحْسَنُ حَدِيثٍ فِي هَذَا الْبَابِ، وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ. (١)

ترجمه: دانس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دما سپځين مونځ په داسي وخت كي كړي وو څه وخت چي نمر ستون شوي وو.

^١ تفرد به المؤلف، وانظر: مسند احمد (٢١٩، ٢/١٣٥)، (تحفة الأشراف: ١٥٩٣٣).

^٢ تفرد به المؤلف، (تحفة الأشراف: ١٥٣٨)، وانظر: مسند احمد (١٢٩، ٣/١٢٩).

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي په وارد شوو رواياتو كي دتولو نه زيات صحيح دي، او په دي باب كي د جابر رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي
تشریح: په دي مسئله كي اختلاف دي چي د ماسپڅين په مونځ كي جلتني كول پكارد دي او كه تاخير په دي باره كي دوه مذاهب دي.

(۱) دامام ابو حنيفه په نزد په گرمي كي تاخير او په يخني كي تعجيل افضل دي
 اول دليل: په بخاري كي دانس رضي الله عنه روايت دي چي د انس رضي الله عنه نه سوال شوي وو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به د ماسپڅين په مونځ كي تعجيل كولو او كه تاخير؟ نو هغه په جواب كي اوويل "اذا اشتد البرد بكر بالصلاة واذا اشتد الحر ابرد بالصلاة" يعني په گرمي كي به يي تاخير كولو او په يخني كي به يي تعجيل كولو
 دليل ثاني: په راتلونكي باب كي د ابو هريره رضي الله عنه په روايت كي دي "اذا اشتد الحر فابردوا عن الصلاة فان شدة الحر من فيح جهنم" يعني په گرمي كي به د ماسپڅين په مونځ كي تاخير كوي ځكه چي د گرمي شدت د جهنم د براس نه دي

مگر امام شافعي وائي دا حكم دهغه چا دپاره دي څوك چي د مسجد نه لري او سيري تردي چي هغوي اساني سره مسجد ته راوړسيري امام ترمذي ددينه دا جواب كړي دي چي دا اعتراض ځكه درست نه دي چي ابوذر رضي الله عنه روايت ددي خلاف دي او هغه داسي چي د ابوذر په روايت كي په ابراد بالظهر حكم دي او حال دادي چي هلته تمام خلق حاضر او موجود وي ځكه چي دا سفر واقعده ده او ټول مونځ كونكي موجود وو او دبهر نه قطعاً دهیچا دراتلو توقع نه وه.

(۲) دامام شافعي په نزد د ماسپڅين په مونځ كي مطلقاً تعجيل افضل دي
 او په دي مسئله كي دعائشه رضي الله عنها روايت نه استدلال كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او شيخينو به د ماسپڅين مونځ په تعجيل سره كولو
 جواب: دا روايت په يخ موسم محمول دي لكه چي د بخاري والا انس رضي الله عنه په روايت كي ددي وضاحت دي.

دليل ثاني: دامام شافعي استدلال دهغه رواياتو نه دي په كومه كي چي په اول وخت كي مونځ افضل گرځولوي شوي وي.

جواب: د اول وخت نه مراد مستحب وخت دي

سوال: د ابو هريره په حديث كي مذكور دي چي د گرمي شدت د جهنم د براس نه دي او حال دادي چي ظاهراً د گرمي او يخني سبب د نمر لري والي او نزدي والي دي كله چي نمر نزدي وي نو

گرمي گرمي زياته وي او چي نمر لري وي نو يخنې زياته وي او په دې حديث كې خو فيح جهنم د دې سبب گرځولي شوي دي.
جواب: فيح د جهنم د سبب السبب په درجه كې دي او هغه داسې چي په زمكه كې د گرمي سبب قرب دشمس دي او په شمس كې د گرمي سبب فيح د جهنم دي فرق صرف دومره دي چي شمس سبب قريب دي او فيح د جهنم سبب بعيد دي.
بل جواب دادي چي په "من فيح جهنم" كې من د تشبيهه دپاره دي معني به دا وي چي د جهنم د حرارت سره مشابهه دي.

۷_ باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ الظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ

په سخته گرمي كې په تاخير سره د ماسپڅين مونځ كولو بيان

۱۵۷_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا عَنِ الصَّلَاةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي ذَرٍّ، وَابْنِ عُمَرَ، وَالْمُغِيرَةِ، وَالْقَاسِمِ بْنِ صَفْوَانَ، عَنْ أَبِيهِ وَأَبِي مُوسَى، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَنَسٍ، قَالَ: وَرَوَى عَنْ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا وَلَا يَصِحُّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ اخْتَارَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ تَأْخِيرَ صَلَاةِ الظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ، وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنَّمَا الْإِبْرَادُ بِصَلَاةِ الظُّهْرِ إِذَا كَانَ مَسْجِدًا يَنْتَابُ أَهْلُهُ مِنَ الْبُعْدِ، فَأَمَّا الْمُصَلِّي وَحْدَهُ وَالَّذِي يُصَلِّي فِي مَسْجِدٍ قَوْمِهِ، فَالَّذِي أَحَبُّ لَهُ أَنْ لَا يُؤَخَّرَ الصَّلَاةُ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَمَعْنَى مَنْ ذَهَبَ إِلَى تَأْخِيرِ الظُّهْرِ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ هُوَ أَوْلَى وَأَشْبَهُ بِالِاتِّبَاعِ، وَأَمَّا مَا ذَهَبَ إِلَيْهِ الشَّافِعِيُّ، أَنَّ الرُّخْصَةَ لِمَنْ يَنْتَابُ مِنَ الْبُعْدِ وَالْمَشَقَّةِ عَلَى النَّاسِ، فَإِنَّ فِي حَدِيثِ أَبِي ذَرٍّ مَا يَدُلُّ عَلَى خِلَافِ مَا قَالَ الشَّافِعِيُّ، قَالَ أَبُو ذَرٍّ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَأَذَنَ بِلَالٌ بِصَلَاةِ الظُّهْرِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا بِلَالُ أَبْرِدْ"، ثُمَّ أَبْرِدْ، فَلَوْ كَانَ الْأَمْرُ عَلَى مَا ذَهَبَ إِلَيْهِ الشَّافِعِيُّ لَمْ يَكُنْ لِلْإِبْرَادِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ مَعْنَى لَا جُتْمَاعَهُمْ فِي السَّفَرِ، وَكَانُوا لَا يَخْتَاجُونَ أَنْ يَنْتَابُوا مِنَ الْبُعْدِ. (١)

^١ صحيح البخاري/المواقيت ٩ (٥٢٨). صحيح مسلم/المساجد ٢٢ (٦١٥). سنن أبي داود/الصلاة ٢ (٢٠٢). سنن

النسائي/المواقيت ٥ (٥٠١). سنن ابن ماجه/الصلاة ٢ (٦٤٤). (تحفة الأشراف: ١٢٢٦، ١٢٢٧). موطأ امام مالك/وقوت

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي كله چي گرمي زياته وي نو دماسپخين مونخ په داسي وخت كي كوي چي دنمر تاؤ كم شوي وي او يخ والي شروع شوي وي خكه چي دگرمي تيز والي دجهنم دبراس نه دي.

امام ترمذي وائي حديث دابوهريره رضي الله عنه حسن صحيح دي، او په دي باب كي دابوسعيد، ابوذر، ابن عمر، مغيره، او قاسم بن صفوان دپلار ابوموسي، ابن عباس او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، په دي سلسله كي دعمر رضي الله عنه نه هم يو حديث موجود دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه يي نقل كړي دي ليكن دا صحيح نه دي په اهل علمو كي بعضي كسانو په سخته گرمي كي په تاخير سره دماسپخين مونخ كول خو بن كړي دي او دابن مبارك او احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دا قول دي، مگر امام شافعي وائي چي دماسپخين مونخ يخواؤ ته دمؤخر كولو حكم په هغه وخت كي دي كله چي مسجد ته خلق دلري نه راځي پاتي شو يواځي مونخ كونكي او هغه كس څوك چي دخپلي محلي په مسجد كي مونخ كوي نوزه دهغه دپاره همدا خوبنوم چي په سخته گرمي كي به هم دماسپخين مونخ كي تاخير نه كوي، او څوك چي په سخته گرمي كي دماسپخين په مونخ كي دتاخير كولو قائل دي دهغوي مذهب زيات بهتر او داتباع زيات لائق دي پاتي شوه هغه خبره كومه چي دامام شافعي په نزد راجح ده چي دا رخصت دهغه چا دپاره دي څوك چي دلري نه راځي دا ددي دپاره دي چي خلقو دپاره پرېشاني نه وي نو دابوذر رضي الله عنه په حديث كي بعضي خبري داسي دي كومي چي دامام شافعي دقول په خلاف دلالت كوي دابوذر رضي الله عنه بيان دي چي مونږ په يو سفر كي درسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وو او بلال دماسپخين دمونخ دپاره اذان او كړو نور رسول الله او فرمايل اي بلال يخ والي شروع كيدو پوري صبر او كړه، يخ والي شروع كيدو پوري صبر او كړه (دا حديث وړاندي راروان دي) نو اوس كچري خبره داسي وي كومي ته چي امام شافعي ذهاب كړي دي نو دغه وخت كي به ديخواو راتلو هيڅ مطلب نه وو خكه چي په سفر كي ټول خلق په يوځاي موجود وي او دوي ته دلري نه دچا راتلو ته ضرورت نه وي.

۱۵۸۔ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، قَالَ: أُنْبَأُنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُهَاجِرٍ أَبِي الْحَسَنِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ وَمَعَهُ بِلَالٌ،

فَأَرَادَ بِلَالٌ أَنْ يُقِيمَ، فَقَالَ: "أَبْرِدْ"، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَبْرِدْ فِي الظُّهْرِ"، قَالَ: حَتَّى رَأَيْنَا فِيَاءَ التُّلُولِ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوا عَنِ الصَّلَاةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابوذر رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په يو سفر كي وو چي بلال رضي الله عنه هم ورسره وو، بلال داقامت كولو اراده او كړه نورسول الله ورته او فرمائيل يخ والي شروع كيدو پوري صبر او كړه هغه بيا داقامت كولو اراده او كړه نورسول الله ورته او فرمائيل يخ والي شروع كيدو پوري صبر او كړه هغه چي په دريم ځل بيا داقامت اراده او كړه نورسول الله ورته او فرمائيل ديووالي شروع كيدو ته انتظار او كړه راوي وائي تردي پوري چي مونږ دلوړو غونډو سوري اوليدلو نو هله يي اقامت او كړو او بيا يي مونځ اداء كړو او بيا يي او فرمائيل يقينا دگرمي زياتوالي دبراس دجهنم نه دي لهذا دماسپڅين مونځ په يخوايي كي كوي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

٨_ باب مَا جَاءَ فِي تَعْجِيلِ الْعَصْرِ

دمازېكړ په مونځ كي دتعييل بيان

١٥٩_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: "صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ فِي حُجْرَتِهَا وَلَمْ يَظْهَرِ الْفَيْءُ مِنْ حُجْرَتِهَا" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، وَأَبِي أَرْوَى، وَجَابِرٍ، وَرَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: وَيُرْوَى عَنْ رَافِعٍ أَيْضًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَأْخِيرِ الْعَصْرِ وَلَا يَصِحُّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عُمَرُ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ

^١ صحيح البخاري/المواقيت ٩ (٥٢٥)، صحيح مسلم/المساجد ٢٢ (٦١٦)، سنن أبي داود/الصلاة ٢ (٢٠١)، تحفة الأشراف

: (١١٩١٣)، مسند أحمد (٥/١٥٥، ١٢٣، ١٢٦)

مَسْعُودٍ، وَعَائِشَةُ، وَأَنْسٌ وَغَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ التَّابِعِينَ: تَعْجِيلَ صَلَاةِ الْعَصْرِ وَكَرْهُوا تَأْخِيرَهَا، وَبِهِ يَقُولُ عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دمازيگر مونخ په داسي حال کي اوکړو چي نمر زما په کمره کي وو او ددي په کمره کي به دنته دنمر سوري په مشرقي ديوال نه پريوتلو.

امام ترمذي وائي په دي باب کي دعائشه رضي الله عنها حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي د انس، ابو اروي، جابر، او رافع بن خديج رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او درافع نه دمازيگر مونخ په مؤخر کولو کي هم يو روايت منقول دي کوم چي هغه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کړي دي مگر صحيح نه دي، په صحابه کرامو کي د بعضي اهل علمو په کومو کي چي عمر، عبد الله بن مسعود، عائشه، او انس رضي الله عنهم هم شامل دي په دي باندي قول کړي دي او په تابعينو کي ډيرو خلقو دا قول اختيار کړي دي دمازيگر په مونخ کي به تعجيل کولي شي او په دي کي تاخير کول يي مکروه گنړلي دي او ددي قول قائل عبد الله بن مبارک، شافعي، احمد او اسحاق رحمهم الله وغيره دي.

تشریح : د مازيگراول وخت هله شروع کيږي چي د ماسپخين وخت ختم شي برابره ده. که د ماسپخين وخت په دوچنده باندي ختم شي لکه چي دامام ابوحنيفه (رحمه الله) مذهب دي او که په يوچند باندي ختم شي لکه چي د صاحبينو مذهب دي او د مازيگر وخت د نمر ډوبيدو نه وړاندي پوري دي.

دليل ددي دپاره د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث دي (قال قال رسول الله صلي الله عليه وسلم من أدرك من الصبح ركعة قبل أن تطلع الشمس فقد أدرك الصبح ومن أدرك ركعة من العصر قبل أن تغرب الشمس فقد أدرك العصر) (متفق عليه) ابوهريره (رضي الله عنه) فرمائي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي . چا چي د نمر راختلو نه وړاندي د سحر يو رکعت رالاندي کړو. نوهغه سحر رالاندي کړو او چا چي د نمر پريوتو نه وړاندي د مازيگر يو رکعت رالاندي کړو. نوده مازيگر رالاندي کړو. ددي حديث نه معلومه شوه چي د مازيگر وخت د نمر ډوبيدو نه وړاندي پوري باقى وي.

^١ صحيح البخارى/المواقيت ١ (٥٢٢)، و ١٣ (٥٢٥)، والخمس ٣ (٢١٠٢)، صحيح مسلم/المساجد ٢١ (٢١١)، سنن ابى داود/الصلاة ٥ (٣٠٤)، سنن النسائى/المواقيت ٨ (٥٠٦)، سنن ابن ماجه/الصلاة ٥ (٢٨٢)، (تحفة الأشراف : ١٢٥٨٥)، موطا امام مالك/وقوت الصلاة ١ (٢)

دحسن بن زياد قول دي چي دمازيگر وخت د نمر د زيږيدو پورې وي. ددي نه پس باقي نه وي.

اودليل يي د عبدالله بن عمر (رضي الله عنه) دا حديث دي: (أن النبي كريم صلى الله عليه وسلم قال وقت العصر ما لم يصفر الشمس) اوددينه استدلال كوي. يعنى نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمائي. د مازيگر وخت تر هغه وخته پورې وي چي ترڅو نمر زيږ شوي نه وي. دجمهورو احنافو د طرفه جواب دا دي چي د عبدالله بن عمر (رضي الله عنه) په حديث كي د مستحب وخت بيان دي. د جواز د وخت بيان نه دي نو دا حديث د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث سره معارض نه دي. د ابوهريره (رضي الله عنه) د حديث نه ثابته شوه چي چا د مازيگر يو ركعت او كړو. اود سلام گرځولو نه وړاندې وخت خارج شو. نودده مونځ نه باطليرې. او په دي باندې د ټولو اجماع ده. او كه د سحر په مونځ كي د يو ركعت نه پس نمر راوختلو نوپه داسي حالت كي د مونځ د فساد متعلق داهل علمو دوه اقوال دي: (۱) د امام ابوحنيفه (رحمه الله) په نزد مونځ باطل شو. يعنى چي نمر راو خيژي. قضاء به راوړي (۲) او دامام مالك امام شافعي او امام احمد (رحمه الله) په نزد نه باطليرې. بلكه هم هغه دي پوره كړي ددي حضراتو دليل هم دا د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث دي. زمونږ د طرفه ددي حديث جواب شيخ الادب دا ليكلي دي چي د (فقد أدرك الصبح) معني ده. (فقد أدرك وقت الصبح) يعنى كه يو كس د مونځ اهل نه وي. اوبيا په داسي وخت كي د مونځ اهل شي چي د يو ركعت په اندازه وخت باقي وي. نو په ده به مونځ واجب وي. لكه كافر مسلمان شو. يا ماشوم بالغ شو. يا حائضه پاكي شوه. دا خبره ياد ساتل پكار دي چي د يو ركعت اندازه صرف د پوهولو دپاره ده. ځكه كه د يو ركعت وخت اومومي. يا ددي نه كم. په دواړو صورتونو كي په ده باندې مونځ لازميرې. دمازيگر مونځ د ټولو نه وړاندې يونس كړې وو. كله چي هغه الله تعالى د څلور تيارو نه د مازيگر په وخت كي رابهر كړو (۱) د لغزش تياره (۲) د شپي تياره (۳) د اوبو تياره (۴) (د كذب تياره. نو يونس اول دشكر دپاره څلور ركعته نفل ادا كړل. خو په امت مرحومه باندې فرض كړې شو.

١٦٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ فِي دَارِهِ بِالبَصْرَةِ حِينَ انْصَرَفَ مِنَ الظُّهْرِ وَدَارُهُ بِجَنْبِ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: قُومُوا فَصَلُّوا الْعَصْرَ، قَالَ: فَقُمْنَا فَصَلَّيْنَا، فَلَمَّا انْصَرَفْنَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَقُولُ: "تِلْكَ صَلَاةُ الْمُنَافِقِ يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ حَتَّى إِذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ، قَامَ فَتَنَقَّرَ أَرْبَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه د علي بن عبد الرحمن نه روايت دي فرمائي چي زه په بصره كي دانس بن مالك كور ته په داسي وخت كي ورغلم چي هغه د ماسپخين د مونځ نه واپس راروان وو او دانس كور د جومات سره جوخت وو هغه او وئيل پاڅي او مونځ او كړي د مازيگر راوي وائي چي مونځ پاڅيدو او مونځ مو او كړو هر كله چي مونځ د مسجد نه واپس شو نو انس رضي الله عنه او فرمايل در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي چي فرمايل يي دا د منافق مونځ وي چي ناست وي د نمر پريوتو ته انتظار كوي تردي چي د شيطان دوه بنكرونو ته راوړسيږي او بيا پاڅي او يو څلور تونكي اووهي او الله تعالي پكي ډير لږ ياد كړي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

تشرېح "اذا كانت بين قرني الشيطان" يو قول مطابق دا جمله تشبيهه ده او په كناية محمول ده او د دينه مراد غلبه او تسلط د شيطان دي، او د دويم قول مطابق دا جمله په حقيقت محمول دي چي د غروب په وخت كي شيطان نمر دخپلو دوه بنكرونو په مينځ كي كوي تردي چي څوك د نمر عبادت كوي نو چي د شيطان عبادت ورسره هم او شي (تعليمات محمدي شرح ترمذي).

٩_ باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعَصْرِ

د مازيگر په مونځ كي د تاخير كولو بيان

١٦١_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عَلِيَّةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، أَنَّهَا قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلظُّهْرِ مِنْكُمْ، وَأَلْتَمَّ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلْعَصْرِ مِنْهُ". (٢)

ترجمه دام سلمه رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به د ماسپخين په مونځ كي ستاسو نه زياته جلتي كوله او د مازيگر په مونځ كي تاسو در رسول الله صل الله عليه وسلم نه جلتي كوي

^١ صحيح مسلم/المساجد ٢٢ (٦٢٢)، سنن ابی داود/الصلاة ٥ (٢١٢)، سنن النسائي/المواقيت ٩ (٥١٢)، تحفة الأشراف:

(١١٢٢) موطأ امام مالك/القرآن ١٠ (٢٦)، مسند احمد، ٢/١٠٢، ٣/١٠٢، ١٢٩، ١٨٥، ٢٢٤

^٢ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٨١٨٣)، وانظر مسند احمد (٢٨٩/٦، ٢١٠)

١٦٢- قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ ابْنِ عَلِيَّةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ نَحْوَهُ، وَوَجَدْتُ فِي كِتَابِي، أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ. (١)

ترجمه : امام ترمذي واثي دا حديث داسماعيل بن عليه نه په سند دابن جريج عن ابي مليكة عن ام سلمه مروى دي او ماته پخپل كتاب كي ددي سند داسي ملاؤ شوي دي ماته علي بن حجر خبر راكړي دي او هغه ته اسماعيل بن ابراهيم او اسماعيل دابن جريج نه دا روايت نقل كړي دي.

١٦٣- وَحَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عَلِيَّةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ وَهَذَا أَصَحُّ.

ترجمه : دابن جريج نه داسماعيل بن عليه روايت زيات صحيح دي.

١٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي وَقْتِ الْمَغْرِبِ

دماښام دمونځ دوخت بيان

١٦٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَتَوَارَتْ بِالْحِجَابِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ، وَالضُّنَابِيِّ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، وَالْأَسَدِيِّ، وَرَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَأُمِّ حَبِيبَةَ، وَعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَحَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ قَدْ رُوِيَ مَوْقُوفًا عَنْهُ، وَهُوَ أَصَحُّ، وَالضُّنَابِيُّ لَمْ يَسْمَعْ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ صَاحِبُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ، اخْتَارُوا تَعْجِيلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَكَرِهُوا تَأْخِيرَهَا، حَتَّى

قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: لَيْسَ لِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ إِلَّا وَقْتُ وَاحِدٌ، وَذَهَبُوا إِلَى حَدِيثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيْثُ صَلَّى بِهِ جِبْرِيلُ، وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ. (١)

ترجمه: دسلمه بن الاكوع رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دما بنام مونخ په داسي وخت کي کولو کله چي به نمر د وې شو او په پردو کي به پټ شو.

امام ترمذي وائي دسلمه بن اکوع حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د جابر، صناحي، زيد بن خالد، انس، رافع بن خديج، ابو ايوب، ام حبيبه، عباس بن عبدالمطلب او ابن عباس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دعباس رضي الله عنه نه روايت موقوفه مروي دي او همدا روايت زيات صحيح دي، او صناحي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه دي اوريدلي دا خو د ابوبکر رضي الله عنه په دور کي وو او دا قول په صحابه کرامو او تابعينو کي د اکثرو دي چي هغوی به دما بنام په مونخ کي جلتی کوله او مؤخر کول به يي مکروه گنرل تردي چي د بعضو قول دي چي دما بنام صرف يو وخت وي او دوی ټولو د نبي كريم صلي الله عليه وسلم هغه حديث ته ذهاب کړي دي په کوم کي چي داسي دي چي جبرائيل عليه السلام ماته مونخ راکړو او همدا د ابن مبارک او شافعي قول دي.

تشریح: دما بنام د وخت متعلق د امام شافعي دري اقوال دي:

اول: دما بنام اول وخت د نمر د ویدو نه شروع کیږي او د شفق ختمیدو پورې باقی وي.
دویم: د امام شافعي (رحمه الله) مذهب دا دی چي دما بنام وخت صرف د دري رکعتو مونخ کولو په اندازه باقی وي.

دریم: امام غزالي فرمائي. د امام شافعي (رحمه الله) نه دما بنام د وخت په باره کي دوه اقوال منقول دي (١) يو دا چي دما بنام وخت د غروب شفق پورې اوږد دي. او هم دا قول د امام احمد بن حنبل (رحمه الله) هم دي (٢) دویم قول دا دي. که د غروب نه پس د اودس اذان. اقامت او پنځو رکعتو وخت تیر شو. نو داسي او گنډه چي دما بنام وخت ختم شو. يعنی دما بنام وخت صرف دومره دي چي په کي اودس، اذان، اقامت او پنځه رکعتو کي دي شي. او په حليه کي دي چي صرف دومره دي چي دري رکعتو په کي کي دي شي. د امام شافعي (رحمه الله) دليل د امامت جبرئيل حديث دی په دي کي جبرئيل دما بنام مونخ په دواړو ورځو کي په يو وخت

^١ صحيح البخاري/المواقيت ١٨ (٥٦١). صحيح مسلم/المساجد ٣٨ (٦٣٦). سنن ابی داود/الصلاة ٦ (٢١٤). سنن ابن

ماجه/الصلاة ٤ (٢٨٨). تحفة الأشراف (٥٢٥٥)

کي کړې وو. که چرته د مابنډام وخت اوږد وي نو جبرئيل عليه السلام به دواړه ورځې په يو وخت کي نه وو کړې.

زمونږ دليل د ابوهريره حديث (أول وقت المغرب حين تغرب الشمس وآخره حين يغيب الشفق) دي.

د شافعي (رحمه الله) د دليل نه جواب دادی چی حديث د جبرئيل عليه السلام ، په دواړو ورځو کي په يو وخت کي د مابنډام مونځ نوهغه د کراهت نه ډ خان بچ کولو دپاره وو. ځکه چی مابنډام آخری وخت ته روستو کول مکروه دی.

واضح دي وی چی د شفق په تعیین کي د اهل علمو اختلاف دي (۱) امام ابوحنيفه (رحمه الله) فرمائی: شفق هغه سپين والي دي چی د سوروالي نه پس په افق خورشی اودا قول د صديق اکبر، معاذ، انس، ابن زبیر رضي الله عنهم هم دي (۲) او صاحبين فرمائی چی د سرخي نوم شفق دي. اودا د امام ابوحنيفه (رحمه الله) نه هم يو روايت دي. اودا د امام شافعي (رحمه الله) قول هم دي.

د صاحبينو دليل د نبي کریم صلي الله عليه وسلم قول (الشفق الحمراء) دي. اودا امام ابوحنيفه (رحمه الله) دليل هغه دي. کوم چی ابوهريره (رضي الله عنه) روايت کړې (أن النبي صلي الله عليه وسلم قال وآخر وقت المغرب إذا اسود الأفق) نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دی. د مابنډام آخری وخت چی کله افق تور شی. او معلومه ده چی په افق باندې توروالي د سپينوالي نه پس خوريزی. نو معلومه شوه چی د سپين والی پورې وخت باقی وی. نو په حديث کي د شفق نه مراد سپين والي شو.

د صاحبينو د دليل نه جواب دادی چی حديث (الشفق الحمراء) په عبدالله بن عمر (رضي الله عنه) باندې موقوف دي. او امام مالک (رحمه الله) په موطا کي موقوف ذکر کړې دي. او حديث موقوف حجت نه وی. نو ځکه دا حديث قابل استدلال پاتې نشو. او که دا اومثلي شی چی دا حديث مرفوع دي. نومونږ جواب ورکوو چی ددی حديث په مراد کي د صحابه کرامو اختلاف دي. د بعضو په نزد شفق نه مراد سپينوالي دي. او د بعضو په نزد سوروالي دي. او په حديث مرفوع کي هم که د صحابه کرامو اختلاف وی. نوهغه قابل استدلال نه وی. د مابنډام مونځ د ټولو نه وړاندې عیسی عليه السلام کړې وو. کله چی الله تعالی هغه ته مخاطب شو. او دا يي ورته او فرمائيلى چی ﴿أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأَقِي إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ نو دوی دا مونځ د نمر ډوښو نه پس او کړو. اولني رکعت دخپل ځان نه د الوهيت د نفی دپاره وو. او دويم رکعت د خپلي مور نه د الوهيت د نفی دپاره وو. او دريم رکعت الله دپاره د الوهيت د اثبات دپاره وو.

زمونږ په علاقو کي او په نورو ملکونو کي چي ما خومره د احنافو مساجد ليدلي دي هغوی د ماښام اذان پسي اقامت دومره متصل کوي چي اذان لا ختم نه وي او اقامت شروع شوی وي او څوک دي ته هم نه گوري چي اقامت د مؤذن د اجازت او رضا نه بغير بل څوک نشي کولی، او نه د راتلونکو خلقو د رسيدو لحاظ کوي که څوک پيزار او باسي يا اودس کي مشغول وي يا په لاره راروان وي نو اکثر ورته جماعت تلي وي او سره ددي چي دا خلق د حنفيت دعوي هم کوي نو دا خود حنفيت په يو کتاب کي نشته او په امام صاحب پوري بهتان دی، د اذان او اقامت په مينځ کي په وقفي کولو د ملت اسلاميه اتفاق دی، البته اختلاف په دي کي دي چي دي وخت کي دوه رکعاته نفل کول پکار دي او که يوه شيبه انتظار کول پکار دي، په دي مسئله کي د صاحب احسن الهدايه عبارت نقل کوو کوم چي د مقام دوضاحت دپاره ډير مناسب دي:

په اذان او اقامت کي د وقفي باره کي د فقهاؤ مختلف اقوال

په دی خبره د ټولو فقهار اتفاق دی چي په اذان او اقامت کي وصل مکروه دي نبي ﷺ بلال (رضي الله عنه) ته فرمايلى وو (اجعل بين أذانك وإقامتك قدر ما يفرغ الأكل من أكله) يعنى اى بلال! دخپل اذان او اقامت په مينځ کي دومره وقفه کوه چي خوراک کونکى د خپل خوراک نه فارغه شي.

دويم دليل دادى چي د اذان مقصد خلقو ته د وخت خبر ورکول دی چي هغوی دمانځه دپاره تياري اوکړي. اود مونځ ادا کولو دپاره مسجد ته حاضر شي. اوپه وصل سره دا مقصود فوت کيږي. نوځکه په اذان او اقامت کي وصل مکروه او وقفه ضرورى ده. نوکه مونځ داسى وى چي د هغى نه وړاندې نفل سنت يا مستحب څه مونځ وى. نو د اذان او اقامت په مينځ کي دي په مونځ سره فصل اوکړي. مثلاً د سحر د مونځ نه وړاندې دوه رکعت، د ماسپڅين نه وړاندې څلور رکعت سنت دی. او د مازيگر نه وړاندې اود ماسخوتن نه وړاندې څلور رکعت د استحباب په درجه کي دی.

دليل دا دي چي نبي ﷺ فرمايلى دي (بين كل أذانين صلاة) يعنى د هراذان او اقامت په مينځ کي مونځ شته. نبي ﷺ دا خبره درى ځله اوکړله. (لمن شاء فإن لم يصل يفصل بينهما بجلسة خفيفة) يعنى په دريم ځل نې او فرمايلى چي دا حکم د هغه کس دپاره دي. که ده مونځ نه وى کړي. نو د دواړو په مينځ کي دي په جلسه خفيفه باندې فصل اوکړي.

دامام ابوحنيفه (رحمه الله) په نزد د ماښام نه علاوه په باقى ټولو مونځونو کي به د اذان او اقامت په مينځ کي لږه غوندي ناسه کوي. او د مؤذن دپاره په دغه وخت کي سنت يا نفل کول بهتر دي.

په مابنام کي د امام ابوحنيفه (رحمه الله) نه دوه روايتونه دي (۱) يو دا چي په مابنام کي د اذان او اقامت په مينځ کي په ولاړه ولاړه په دومره اندازه باندې فصل کول مستحب دي چي په هغی کي دري واړه يا يو ورکوتي آيت لوستلي شي (۲) دويم روايت دا دي چي دومره فصل دي کوی چي دري قدمه په کي اخستلي شي، صاحبين فرمائي چي په مابنام کي به هم فصل کوی. خو ډير مختصر لکه چي د دوو خطبو په مينځ کي څومره وي. د صاحبينو دليل دا دي چي دا خبره خو اتفاقي ده چي په اذان او اقامت کي وصل مکروه او فصل ضروري دي. لکه چي په اول کي بيان شو (۲) اودا خبره هم تقريباً اتفاقي ده چي په سکوت سره فصل نه واقع کيږي. ځکه چي سکوت خو د اذان د کلماتو په مينځ کي هم وي. نو ځکه پکار ده چي کيني او په ناسته سره فصل او کړي. اگرچي لږه غوندې وي. لکه چي د جمعي په دوو خطبو کي چي په ناستي سره فصل کوی.

دامام ابوحنيفه (رحمه الله) دليل دا دي چي په مابنام کي تاخير کول مکروه دي. هم دا وجه ده چي وړاندې مونږ ذکر کړي وو چي د مابنام نه پس د فرضو نه وړاندې دي نفل نه کوی. بلکه په ادني فصل يعنی سکته دي اکتفاء کوی چي په دي طريقه د تاخير نه هم احتراز اوشي. اود اذان او اقامت په مينځ کي فصل هم راشي.

د صاحبينو دليل نه جواب دادي چي د مابنام د اذان او اقامت په مينځ کي فصل د دوو خطبو په مينځ کي فصل باندې قياس کول درست نه دي. ځکه چي په دي دواړو کي د زمکي او آسمان فرق دي، په اذانيو کي د کيفيات ثلاثه بيان او هغه داسي چي (۱) د اذان او اقامت ځانې مختلف وي (۲) او په دواړو کي آواز مختلف وي. هغه داسي چي په اذان کي ترسيل وي. او په اقامت کي حذر (۳) بله په دواړو کي د مؤذن هيئت مختلف وي. ځکه چي د اذان په وخت کي هغه خپلي گوتي په غوږونو کي داخلوي اود اقامت په مينځ کي لاسونه زورپند وي. ددي په خلاف (۱) په خطبه کي د دواړو خطبو ځانې يو وي (۲) په دواړو خطبو کي نغمه او آواز په يو کيفيت وي (۳) او په دواړو خطبو کي د خطيب هيئت او حالت يوشان وي. نه ددي فرق باوجود ددي په خپل مينځ کي په يو بل باندې قياس کول څنگه صحيح کيدي.

امام شافعي (رحمه الله) فرمائي. د مابنام په اذان او اقامت کي دي په دوه رکعتو نفلو فصل کوی او په دليل کي فرمائي چي مابنام به په باقي مونځونو قياس کولی شي.

د صاحب هدايه بيان دي چي د مابنام اونورو مونځونو په مينځ کي فرق ذکر شوې دي. يعنی د امام شافعي (رحمه الله) په نورو مونځونو باندې د مابنام د مونځ قياس، قياس مع الفارق دي. نو ځکه په مابنام کي تاخير مکروه دي. او په نورو مونځونو کي تاخير مکروه نه دي. نو د مابنام په نورو مونځونو باندې قياس څنگه صحيح کيدي شي؟ صاحب هدايه (رحمه الله) غوندې فاضل ته تعجب دي چي په باب المواقيت کي ئې د مابنام په بيان کي د امام

شافعي (رحمه الله) مذهب نقل کړې دې. نو فرمائي چي د هغوی په نزد صرف دومره وخت دي چي د اودس، اذان او اقامت نه پس صرف دري رکعت کولي شي. او دلته ليکي چي د اذان او اقامت په مينځ کي به په دوه رکعتونو سره فصل کوي. نو دا دواړه مذاهب څنگه جمع کيږي شي؟

جواب دا دې چي دا د امام شافعي (رحمه الله) د مابنام په وخت کي دوه اقوال دي. په باب المواقيت کي يې د امام شافعي (رحمه الله) يو قول ذکر کړې دې. او دلته ئې دويم ته ترجيح ورکړې ده. دويم قول دا دې چي د مابنام وخت دومره دې چي اودس، اذان او اقامت نه علاوه په کي پنځه رکعت مونځ کولي شي. يعني دري رکعت فرض. او په اذان او اقامت کي په دوو رکعتونو سره فصل کوي. امام ابو يوسف (رحمه الله) فرمائي چي ما ابو حنيفه (رحمه الله) ليدل چي د مابنام په وخت کي به ئې اذان کولو. او اقامت به ئې کولو. اود اذان او اقامت په مينځ کي به نه کيښاستلو.

د امام ابو يوسف (رحمه الله) ددې قول نه دوه فائدي حاصلېږي. يوه خو هغه کومه چي مونږ ذکر کړې ده. يعني د امام ابو حنيفه (رحمه الله) په نزد به په مابنام کي د اذان او اقامت په مينځ کي جلسه نه کوي. دويم دا چي مؤذن دي د شريعت د احکامو عالم وي. باقي پاتې شوه دا خبره چي دا دکوم دليل نه معلومه شوه.

نوجواب دادې چي نبی ﷺ فرمائيلى دى. (يؤذن لكم خياركم وليؤمكم أقرئكم) يعني تاسو ته دي هغه کس اذان کوي چي په تاسو کي غوره وي. او تاسو ته دي هغه کس امامتې درکوي چي اقراء وي. يعني چي د الله تعالى کتاب ښه قراءت کولي شي.

د سلمه بن اکوع رضي الله عنه حالات:

نوم سنان کنیه ابو مسلم يا ابو اياس پوره نوم داسي دى: سنان بن عبد الله بن عبد الله بن قشير بن خزيمه (مستدرک حاکم).

د غزوه حديبيه نه پس په تمامو غزواتو کي شريک شوى دى د صلح حديبيه په سلسله کي په بيعت الرضوان کي هم موجود وو او په دغه موقعه کي يې در رسول الله صلي الله عليه وسلم په لاس دري پيري بيعت کړى دى او هغه داسي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل چي اى سلمه ايا بيعت نه کوي نو عرض يې او کړو چي کړى مي دى نو ورته يې او فرمايل چي بيایي او کړه هيڅ حرج نشته.

تقريباً په څوارلسو غزواتو کي يې شرکت کړى دى په اوه غزواتو کي د نبی کریم صلي الله عليه وسلم سره او په اوه غزواتو کي دنورو صحابه کرامو سره په ده کي دکاملي درجي څلور صفات موجود وو.

اول: د الله په لاره کي به يې په فراخ لاس خرچ کولو.

دويم: صدقه به يي پخپل خان باندي بالکل حرام گنړل.
 دريم: په تمام اوامر او نواهي کي يي ډير احتياط کولو (طبقات ابن سعد).
 خلورم: دده په باره کي په اصابه کي دي کان من الشجعان ويسبق الفرس عدوا (اصابه).
 وفات: دعثمان رضي الله عنه دشهادت نه پس په ربذه کي اوسيدو او هلته يي واده او کړو بيا
 يو خل مديني ته راغی او خلور ورځي پس په مدينه کي وفات شو (اصابه).
 مرويات: دده د مروياتو شمير ۷۷ ته نژدې دی چي شپاړس متفق عليه دي پنځه په بخاري کي
 او نهه په مسلم کي (تهذيب الکمال).

۱۱- باب مَا جَاءَ فِي وَقْتِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ

د ماخوستن د مونځ د وخت بيان

۱۶۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: أَنَا أَعْلَمُ النَّاسِ بِوَقْتِ هَذِهِ الصَّلَاةِ، "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيهَِا لِسُقُوطِ الْقَمَرِ لثَلَاثَةً". (۱)

ترجمه: دنعمان بن بشير رضي الله عنه نه روايت دي چي دماخوستن د مونځ د وخت په ټولو
 خلقو کي ماته زيات معلوم دي، رسول الله صلي الله عليه وسلم به دي لره د دريم تاريخ
 د سپوږمۍ د وبيدو په وخت کي اداء کولو.

۱۶۶- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ أَبِي عَوَانَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ لُحُوءًا. قَالَ أَبُو حَيْسَى: رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ هُشَيْمٌ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ ثَابِتٍ، وَحَدِيثُ أَبِي عَوَانَةَ أَصَحُّ عِنْدَنَا، لِأَنَّ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ رَوَى عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ لُحُوءًا وَآيَةَ أَبِي عَوَانَةَ. (۲)

د نعمان بن بشير رضي الله عنه حالات:

نوم نعمان كنيه ابو عبدالله او دپلار نوم يي بشير وو نعمان بلند پايه صحابي وو دده مور
 د عبدالله بن رواحه خور وه دهجرت نه پس په انصارو کي دټولو نه مخکي دده پيدائش شوی وو
 او بيا شپږمياشتي پس عبدالله بن زبير پيدا شو چي لږ هوښيار شو نو دمنبر نبوي سره به

^۱ سنن ابی داود/ الصلاة ۴ (۴۱۹)، سنن النسائي/المواقيت ۱۹ (۵۲۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۱۳)، مسند احمد (۲۴۰/۲/۲۴۳)

^۲ سنن ابی داود/ الصلاة ۴ (۴۱۹)، سنن النسائي/المواقيت ۱۹ (۵۲۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۶۱۳)، مسند احمد (۲۴۰/۲/۲۴۳)

تزدی کیناستو او وعظ نصیحت به یی اوریدلو (مسند احمد).
 دهجرت په ۵۹ کال کي امیر معایه دکوفي حاکم مقرر کړو او بیا دحمص امیر مقرر شو دده په
 باره کي صاحب دفحري لیکلي دي کان حلیم ناسکا یحب العافیة، یعنی دی ډیر صبرناک
 عابد او عافیت پسند انسان وو.

وفات: دهجرت په ۷۵ کال دحمص علاقه بیران نومي کلي کي وفات شو او پدغه وخت کي
 دابن زبیر او مروان جنگ جاري وو په کوم کي چي ده دزبیر ملگرتیا کړي وه نو په دي وجه
 دمروان کسانو دی قتل کړو او دده سړي کت کړو دده بنځي دده سر پخپله غیږ کي کیخودو
 او پدغه وخت کي دده عمر ۷۴ کلونه وو (استیعاب).
 دده دمرویاتو شمیر ۱۲۴ دی چي پنځه متفق علیه دي یو په بخاري کي او څلور په مسلم
 کي (فضائل صحابه).

۱۲- باب مَا جَاءَ فِي تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ

دماخوستن مونځ مؤخر اداء کولوبیان

۱۶۷- حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ،
 قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُؤَخِّرُوا الْعِشَاءَ إِلَى ثُلُثِ
 اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِهِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَبِي بَرْزَةَ، وَأَبْنِ عَبَّاسٍ،
 وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، وَزَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، وَأَبْنِ عُمَرَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ،
 وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالتَّابِعِينَ وَغَيْرِهِمْ
 رَأَوُا تَأْخِيرَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (۱)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي
 دي کچري ماسره په امت دگرانيدو ويره نه وي نو ما به دوی ته حکم کړي وو چي دشپي د
 دريمي حصي پوري يا دنيمي شپي تيريدو پوري دماخوستن مونځ مؤخر کوی.
 امام ترمذي وائي حديث دابوهريره حسن صحيح دي، او په دي باب کي دجابر بن سمرة، جابر
 بن عبد الله، ابو برزه، ابن عباس، ابوسعید خدری، زيد بن خالد، او ابن عمر رضي الله عنهم نه
 هم احاديث وارد دي او دا قول په صحابه کرامو او تابعينو کي ډيرو اهل علمو اختيار کړي دي

^۱ سنن ابن ماجه/ الصلاة ۸ (۲۹۰)، (تحفة الأشراف: ۱۲۹۸۸)، مسند احمد (۲/۲۴۵)

ددوی رائي داده چي دماخوستن مونخ دي دتاخير سره اداء کړي شي او په دي باندي امام احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم قول کړي دي.

تشریح: دماسخوتن وخت د شفق د ختمیدو نه شروع کیږي، او د سحر راخوتنه وړاندي پورې وی لیکن امام شافعی (رحمه الله) فرمائی چي د دریمي حصي د شپي پورې دماسخوتن وخت باقی وی.

زمونږ دليل د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث (أنه صلى الله عليه وسلم قال وأخروقت العشاء حين يطلع الفجر) دي. دا حديث په دی خبره دلالت کوي. چي د ماسخوتن وخت تر سحر راخوتو پورې باقی وی.

دامام شافعی (رحمه الله) مستدل د امامت جبرئیل حديث دي. ځکه چي دا حديث په دی دلالت کوي چي د ماسخوتن وخت د شپي د دریمي حصي پورې باقی وی. دماسخوتن مونخ دتولونه وړاندي موسی علیه السلام کړې وو (نو ددوی په یاد کي په مونږ باندي هم د ماسخوتن مونخ فرض شو).

۱۳- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ النَّوْمِ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالسَّمْرِ بَعْدَهَا

دماخوستن دموخ نه مخکي داوده کیدو او دموخ نه وروسته دخبرواترود کراحت بیان

۱۶۸- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا عَوْفٌ، قَالَ أَحْمَدُ: وَحَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ عَبَّادٍ هُوَ الْمُهَلَّبِيُّ، وَإِسْمَاعِيلُ ابْنُ عَلِيٍّ جَمِيعًا، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ سَيَّارِ بْنِ سَلَامَةَ هُوَ أَبُو الْمُنْهَالِ الزِّيَّارِيُّ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ الْعِشَاءِ وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا." قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَأَنَسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي بَرْزَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ كَرِهَ أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ النَّوْمَ قَبْلَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا، وَرَخَّصَ فِي ذَلِكَ بَعْضُهُمْ، وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ: أَكْثَرُ الْأَحَادِيثِ عَلَى الْكَرَاهِيَةِ، وَرَخَّصَ بَعْضُهُمْ فِي النَّوْمِ قَبْلَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ فِي رَمَضَانَ، وَسَيَّارُ بْنُ سَلَامَةَ هُوَ أَبُو الْمُنْهَالِ الزِّيَّارِيُّ. (١)

^١ أخرجه: البخاري كتاب مواقيت الصلاة باب ما يكره من النوم قبل صلاة العشاء ١٤٩/١ (٥٦٨). ومسلم ١١٩/٢ (٦٤٧) (٢٣٥) و(٢٣٦) و(٢٣٧) كتاب المساجد باب استحباب التكبير بالصبح. واحمد وابوداود والنسائي وابن ماجه وابن حبان وعبد الرزاق والبيهقي ٤٥٠.

ترجمه: دابوبرزه رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دماخوستن دمونځ نه مخکي د اوده کيدلو او دمونځ نه بعد دخبرواترو کولو نه منع فرمائيله. امام ترمذي وائي حديث دابو برزه حسن صحيح دي، او په دي باب کي دعائشه، عبدالله ابن مسعود او انس رضي الله عنه نه هم احاديث وارد دي، او اکثر اهل علمو دماخوستن دمونځ نه مخکي داوده کيدلو او دماخوستن دمونځ نه پس خبري کول مکروه گنرلي دي او بعضي اهل علمو ددي اجازت ورکړي دي، د عبدالله بن مبارك قول دي چي اکثر احاديث په کراحت دلالت کوي او بعضو په رمضان کي دماخوستن نه مخکي د اوده کيدو اجازت ورکړي دي.

لغات: النوم معني خوب کول، په معني دنائم دي نوام پکي مبالغه ده يعني ډير خوب کونکي سړي، نام ينام نوام ونياما، اوده کيدل، مړ کيدل، اسم النيمه نامت السوق د بازار خرابيدل الريح د هوا ودريدل نوم تنويما نوم الرجل اوده کيدل، اليه د اوده کيدونکي پشان ښکاريدل.

تشریح: يعني رسول الله به دماخوستن دمونځ نه مخکي اوده کيدلو نه منع فرمائيله، ددي وجه داده چي ددي په وجه دماخوستن مونځ دفوت کيدو خطر ده، او ددينه پس يي دخبرواترو قصو کولو نه هم منع فرمائيلي ده دجاهليت په زمانه کي دا رواج وو چي دشپي به خلقو افساني او قصي بيانولي په دي کي ډيري خرابياني دي او وخت ضايع کول هم دي په دي وجه نبي کریم صلي الله عليه وسلم ددي رسم دختمولو دپاره دماخوستن دمونځ نه مخکي اوده کيدل او دمونځ نه پس قصي کول منع او گرځول.

دعمر فاروق رضي الله عنه په باره کي مروی دي چي چا به دماخوستن دمونځ نه پس فضول قصي کولي نو هغه ته به يي تنبيه ورکوله او بعضي ته به يي سزا هم ورکوله او فرمايل به يي زر زر اوده شی کيدی شي چي په دي شپه کي درته دتهجد توفيق درکړی شي.

ابوبرزه فضله بن عبيد اسلمي رضي الله عنه حالاته:

دده په نوم کي اختلاف دی څوک وائي عبدالله دی او څوک وائي نزله دی او دپلار په نوم کي يي اختلاف دی دبعضو په نزد عمرو دی او دبعضو په نزد نضله دی او چا ابوبرزه هم ليکلی دی دی در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره په جهادونو کي شريک شوی وو خاصکر په غزوه فتح مکه کي دده ذکر راځي په بصره يا خراسان کي دشپيته کالو په عمر کي وفات شوی دی او ۲۴ روايات ورته مروی دي.

۱۴_ باب مَا جَاءَ مِنَ الرُّخْصَةِ فِي السَّيْرِ بَعْدَ الْعِشَاءِ
دماخوستن دمونځ نه پس دخبرواترو کولو دجواز بيان

١٦٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْمُرُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ فِي الْأَمْرِ مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ وَالْأَمْرَ مَعَهُمَا". وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَأَوْسِ بْنِ حُذَيْفَةَ، وَعِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عُمَرَ حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ الْحَسَنُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ جُعْفَى يُقَالُ لَهُ: قَيْسٌ أَوْ ابْنُ قَيْسٍ، عَنْ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا الْحَدِيثَ فِي قِصَّةِ طَوِيلَةٍ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ فِي السَّهْرِ بَعْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ، فَكِرَةٌ قَوْمٌ مِنْهُمْ السَّهْرُ بَعْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ، وَرَخَّصَ بَعْضُهُمْ إِذَا كَانَ فِي مَعْنَى الْعِلْمِ، وَمَا لَا بُدَّ مِنْهُ مِنَ الْحَوَائِجِ، وَأَكْثَرُ الْحَدِيثِ عَلَى الرُّخْصَةِ قَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا سَمَرَ إِلَّا لِمُصَلٍّ أَوْ مُسَافِرٍ". (١)

ترجمه: د عمر بن خطاب رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به د مسلمانانو په بعضي معاملاتو کي د ابوبکر رضي الله عنه سره د شپي خبري اتري کولي او زه به د دوي د وارو سره موجود وم

امام ترمذي وائي د عمر رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د عبد الله بن عمرو، اوس بن حذيفه او عمران بن حصين رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي په صحابه کرامو او تابعينو او د دوي نه په پس خلقو کي د بعضي اهل علمو قول دي چي د ماخوستن د مونځ نه پس د خبرو په سلسله کي اختلاف دي بعضو مکروه گنرلي دي او بعضو اجازت ورکړي دي خو شرط به دا وي چي دا به کومه علمي گفتگو وي او يا به کوم داسي ضرورت وي د کوم نه بغير چي هيڅ چاره نه وي او اکثر احاديث د جواز په بيان کي دي همدا رنگي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مروی دي چي فرمايل يي خبري صرف هغه څوک کولي شي څوک چي د ماخوستن د مونځ منتظر وي او يا مسافر وي

١٥- بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوَقْتِ الْأَوَّلِ مِنَ الْفَضْلِ

په اول وخت کي د مونځ اداء کولو د فضيلت بيان

١٧٠- حَدَّثَنَا أَبُو عَمَّارٍ الْحُسَيْنِيُّ بْنُ حُرَيْثٍ، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ الْعُمَرِيِّ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ غَنَامٍ، عَنْ عَمَّتِهِ أُمِّ فَرْوَةَ، وَكَانَتْ مِنْ بَايَعَتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "الصَّلَاةُ لِأَوَّلِ وَقْتِهَا".^(١)

ترجمه: دقاسم بن غنام دترور ام فروه (چي درسول الله سره يي بيعت هم ڪري وو) بيان ڏي چي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي تپوس او ڪيو چي کوم يو عمل په ٽولو اعمالو کي افضل ڏي راته يي اوڻيل په اول وخت کي مونڱ اداء ڪول.

١٧١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجُهَنِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَهُ: "يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ لَا تُؤَخِّرُهَا: الصَّلَاةُ إِذَا آتَتْ، وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ، وَالْأَيْمُ إِذَا وَجَدْتَ لَهَا كُفْتًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ حَسَنٌ.^(٢)

ترجمه: دعلي رضي الله عنه نه روايت ڏي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم راته اوفرمانيل اي علي په دري خيزونو کي تاخير مه ڪوه يو په مونڱ کي ڪله چي يي وخت لار شي، بل په جنازه کي ڪله چي مخامخ شي او بل دكونڊي بنځي په نکاح کولو کي ڪله چي درته ددي ځوڪ برابر او مساوي حيثيت والا په لاس درشي امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب ڏي.

١٧٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيحٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ الْوَلِيدِ الْمَدَنِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْوَقْتُ الْأَوَّلُ مِنَ الصَّلَاةِ رِضْوَانُ اللَّهِ، وَالْوَقْتُ الْآخِرُ عَفْوُ اللَّهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، وَقَدْ رَوَى ابْنُ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَابْنِ عُمَرَ، وَعَائِشَةَ، وَابْنِ مَسْعُودٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أُمِّ فَرْوَةَ لَا يُرْوَى إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ الْعُمَرِيِّ، وَلَيْسَ هُوَ بِالْقَوِيِّ عِنْدَ أَهْلِ

^١ سنن أبي داود/ الصلاة ٩ (٣٢٦)، (تحفة الأشراف: ١٨٣١) قال الشيخ الألباني: صحيح، صحيح أبي داود (٤٥٢)، المشكاة

(٦٠٧)

^٢ سنن ابن ماجه/ الجنائز ١٨ (١٣٨٦)، (تحفة الأشراف: ١٠٢٥١) قال الشيخ الألباني: ضعيف، المشكاة (٦٠٥).

الْحَدِيثِ، وَاضْطَرَبُوا عَنْهُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ وَهُوَ صَدُوقٌ، وَقَدْ تَكَلَّمَ فِيهِ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي مونځ په اول وخت كي كول د الله تعالي درضا مندي سبب دي او په اخري وخت كي د الله تعالي د معافي كولو سبب دي. امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي او د ابن عباس رضي الله عنهما نه هم ددي يوه معني مرفوع روايت مروي دي، او په دي باب كي د علي، ابن عمر، عائشه، او ابن مسعود رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، ام فروه هم ماقبل حديث د عبد الله بن عمر نه نقل كوي او دا دمحدثينو په نزد قوي نه دي، په دي حديث كي خلق د دينه په روايت كولو كي په اضطراب كي مبتلا دي او هغه رښتوني ده يحيي بن سعيد په هغي باندي د حفظ په لحاظ كلام كړي دي.

١٧٣_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ، عَنْ أَبِي يَعْقُوبٍ، عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ الْعِزَّارِ، عَنْ أَبِي عَمْرِو الشَّيْبَانِيِّ، أَنَّ رَجُلًا، قَالَ لِابْنِ مَسْعُودٍ: أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: سَأَلْتُ عَنْهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "الصَّلَاةُ عَلَى مَوَاقِيَّتِهَا"، قُلْتُ: وَمَاذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "وَبِرُّ الْوَالِدَيْنِ"، قُلْتُ: وَمَاذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "وَالْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ"، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى الْمَسْعُودِيُّ، وَشُعْبَةُ، وَسَلِيمَانُ هُوَ أَبُو إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيُّ وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ الْعِزَّارِ هَذَا الْحَدِيثَ. (٢)

ترجمه: د ابو عمرو شيباني نه روايت دي چي يوكس د ابن مسعود رضي الله عنه نه تپوس او كړو چي په عملونو كي كوم يو عمل بهتر دي ابن مسعود او وئيل ما په دي باره كي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه تپوس كړي و و راته يي فرمايلي وو چي مونځ پخپل وخت كول ما بيا عرض او كړو بل كوم يو عمل غوره دي رسول الله راته او فرمايل دمور او پلار سره ښه سلوك

¹ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٤٤٢١)

² صحيح البخاري/المواقيت ٥ (٥٢٤)، والجهاد ١ (٢٤٨٢)، والأدب ١ (٥٩٤٠)، والتوحيد ٢٨ (٤٥٢٢)، صحيح

مسلم/الإيمان ٢٦ (٨٥)، سنن النسائي/المواقيت ٥١ (٦١١)، (تحفة الأشراف: ٩٢٢٢)، مسند أحمد (٢٠٩/١، ٢١٠، ٢١١، ٢٢١،

٢٢٢، ٢٢٨، ٢٥١) ويأتي عند المؤلف برقم: ١٨٩٨

ڪول، ما بيا عرض او ڪرو چي په دي پسي بل ڪوم يو عمل غوره دي رسول الله او فرماييل دالله
په لاره کي جهاد ڪول
امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

۱۷۴۔ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ
عُمَرَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "مَا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةً لَوْ قُتِلَ فِيهَا الْآخِرُ مَرَّتَيْنِ حَتَّى
قَبِضَهُ اللَّهُ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ، قَالَ الشَّافِعِيُّ: وَالْوَقْتُ
الْأَوَّلُ مِنَ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ، وَمِمَّا يَدُلُّ عَلَى فَضْلِ أَوَّلِ الْوَقْتِ عَلَى آخِرِهِ اخْتِيَارُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرَ، فَلَمْ يَكُونُوا يَخْتَارُونَ إِلَّا مَا هُوَ أَفْضَلُ وَلَمْ يَكُونُوا يَدْعُونَ الْفَضْلَ، وَكَانُوا
يُصَلُّونَ فِي أَوَّلِ الْوَقْتِ. قَالَ: حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَبُو الْوَلِيدِ الْمَكِّيُّ، عَنْ الشَّافِعِيِّ. (١)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه
وسلم هيخ يو مونخ پخپل اخري وخت کي دوه يا دري پيري نه دي اداء کري تردي پوري چي الله
تعالی وفات ڪرو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي او سند يي متصل نه دي، امام شافعي وائي
دمونخ اول وخت افضل دي او ڪوم خيزونه چي په اول وخت په فضيلت دلالت ڪوي من جمله
دهغوي نه در رسول الله صلي الله عليه وسلم او ابوبڪر او عمر رضي الله عنهما هغي لره خوبول
دي هغوي به هغه خيز لره معمول گرځولو ڪوم چي به افضل وو او افضل خيز به يي نه
پريخودلو او مونخ به يي په اول وخت کي اداء ڪولو.

تشریح: په دي باب کي امام ترمذي دامام شافعي دترجماني ڪولو په حال کي پنځه احاديث
نقل ڪري دي چي دلالت ڪوي په اول وخت کي دمونخ اداء ڪولو په فضيلت باندې مگر په
ظاهري طور دا باب دحنفي مسلك خلاف دي

جواب: دا اول وخت نه مراد مستحب وخت دي او مونږ هم ددي قائل يو چي دمستحب وخت په
اول کي مونخ ڪول افضل دي (تعليمات محمدي)

١٦_ باب مَا جَاءَ فِي الشَّهْرِ عَنْ وَقْتِ صَلَاةِ الْعَصْرِ

دمازيگر دوخت دهيريد لوبيان

١٧٥_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الَّذِي تَفَوُّتُهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ فَكَأَنَّمَا وَتَرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ". وَفِي الْبَابِ عَنْ بُرَيْدَةَ، وَتَوْفَلِ بْنِ مُعَاوِيَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ الزُّهْرِيُّ أَيْضًا، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دچانه چي مازيگر فوت شو گويا كي دده كور او مال لوٽ شو. امام ترمذي وائي دابن عمر رضي الله عنهما حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دبريده او نوفل بن معاويه رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

١٧_ باب مَا جَاءَ فِي تَعْجِيلِ الصَّلَاةِ إِذَا أَخْرَهَا الْإِمَامُ

كله چي امام په مونځ كي تاخير كړي وي نوبيا مونځ په جلتن سره كول پكار دي

١٧٦_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضُّبَيْعِيُّ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَبَا ذَرٍّ أَمْرَاءُ يَكُونُونَ بَعْدِي يُبَيِّتُونَ الصَّلَاةَ، فَصَلِّ الصَّلَاةَ لَوْ قَتَبَتْهَا، فَإِنْ صَلَّيْتَ لَوْ قَتَبَتْهَا كَأَنَّكَ تَأْفِلُهُ وَإِلَّا كُنْتَ قَدْ أَخْرَزْتَ صَلَاتَكَ". وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَعُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي ذَرٍّ حَسَنٌ، وَهُوَ قَوْلٌ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ يَسْتَحِبُّونَ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ الصَّلَاةَ

^١ صحيح البخاري/المواقيت ١٣ (٥٥٢)، والمناقب ٢٥ (٢٦٠٢)، صحيح مسلم/المساجد ٢٥ (٢٢٦)، سنن ابى داود/الصلاة

٥ (٣١٣)، سنن النسائي/الصلاة ١٤ (٢٤٩)، سنن ابن ماجه/الصلاة ٦ (٢٨٥)، (تحفة الأشراف: ٨٣٠١)، موطأ امام

مالك/وقوت الصلاة ٥ (٢١)، مسند احمد (٢/١٣)، ٢٤، ٢٨، ٢٣، ٤٥، ٤٦، ١٠٢، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٥، سنن الدارمي/الصلاة ٢٤

لِيَقَاتِيَهَا إِذَا أَخْرَهَا الْإِمَامُ، ثُمَّ يُصَلِّي مَعَ الْإِمَامِ، وَالصَّلَاةُ الْأُولَى هِيَ الْمَكْتُوبَةُ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَأَبُو عِمْرَانَ الْجَوْنِيُّ اسْمُهُ: عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ حَبِيبٍ. (١)

ترجمه: دابوذر رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل اي ابوذر زما نه پس به داسي اميران راشي چي مونخ لره به وژني پس تاسو مونخ لره پخپل وخت اداء كوي مونخ چي پخپل وخت باندي اوشي نو دامام والامونخ به ستاسو دپاره نفل شي او كنه نو تاسو خپل مونخ محفوظ كړي دي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عبدالله بن مسعود، او عباد بن صامت رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، او دابوذر حديث حسن صحيح دي او په همدي باندي اكثر واهل علمو قول دي ددوي په نزد دا مستحب دي چي مونخ پخپل وخت او كړي شي چي كله دامام نه مؤخر شي نو بيا به دا دامام سره هم لولي او اولني مونخ به داكثر واهل علمو په نزد فرض حسابيږي.

١٨_ باب مَا جَاءَ فِي النَّوْمِ عَنِ الصَّلَاةِ

دمونخ وخت كي داوده پاتي كيدو بيان

١٧٧_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِي، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، قَالَ: ذَكَرُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَوْمَهُمْ عَنِ الصَّلَاةِ، فَقَالَ: "إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ، إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقَظَةِ، فَإِذَا نَسِيَ أَحَدُكُمْ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا، فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا". وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي مَرْزِيمٍ، وَعِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، وَجُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، وَأَبِي جَحِيفَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَعَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمِرِيِّ، وَذِي مَخْبَرٍ وَيُقَالُ: ذِي مَخْبَرٍ وَهُوَ ابْنُ أَخِي النَّجَاشِيِّ. قَالَ أَبُو جَبَسٍ: وَحَدِيثُ أَبِي قَتَادَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الرَّجُلِ يَنَامُ عَنِ الصَّلَاةِ أَوْ يَلْسَاهَا، فَيَسْتَيْقِظُ أَوْ يَذْكُرُ وَهُوَ فِي غَيْرِ وَقْتِ صَلَاةٍ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ أَوْ بِنَدِّ غُرُوبِهَا، فَقَالَ:

^١ صحيح مسلم/المساجد ٢١ (٦٢٨)، سنن ابى داود/الصلاة ١٠ (٢٣١)، سنن النسائي/الإمامة ٢ (٤٤٩)، و٥٥ (٨٦٠)، سنن

ابن ماجه/الإقامة ١٥٠ (١٢٥٦)، (تحفة الأشراف: ١١٩٥٠)، مسند احمد (١٢٨/٥، ١٢٩)، سنن الدارمي/الصلاة ٢٦٥ (١٢٦٢)

بَعْضُهُمْ يُصَلِّيْهَا إِذَا اسْتَيْقَظَ أَوْ ذَكَرَ، وَإِنْ كَانَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ أَوْ عِنْدَ غُرُوبِهَا، وَهُوَ قَوْلُ أَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَالشَّافِعِيِّ، وَمَالِكٍ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا يُصَلِّي حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ أَوْ تَغْرُبَ. (١)

ترجمه: د ابو قتاده رضي الله عنه نه روايت دي چي يو ځل رسول الله صلي الله عليه وسلم ته د مونځ نه داوډه پاتي كيدو ذكر او كړو نو ويي فرمائيل د اوډه كيدو په صورت كي څه كمې او تقصير نه وي كمې او قصور خو د بيداري په حالت كي وي (چي ويځ وي او نه يي كوي) لهذا په تاسو كي چي څوك كله د مونځ نه اوډه پاتي شي او يا ورنه هير شي پس چي كله ورته راياد شي او يا بيدار شي نو دا دي اداء كړي.

امام ترمذي وائي د ابو قتاده حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د ابن مسعود، ابو مريم، عمران بن حصين، جبير بن مطعم، ابو جحيفة، ابو سعيد، عمرو بن اميه ضمري او مخمر او ذو مخمر (د نجاشي وراره) نه هم په دي باب كي روايات وارد دي په اهل علمو كي په دي باره كي اختلاف دي چي څوك د مونځ نه اوډه پاتي شي او يا ورنه هير شي او بيا دي بيدار شي او يا ورته راياد شي په داسي وخت كي چي د مونځ وخت نه وي مثلاً د نمر ختلو وخت كي يا د نمر پريوتو وخت وي نو د بعضو قول دي چي دا به اداء كوي يعني د نمر ختلو او همدا د امام احمد او اسحاق بن راهويه شافعي او امام مالك رحمهم الله قول دي، او بعضي وايي چي څو پوري نمر نه وي ختلي او پريوتلي نه وي نه به يي كوي، اولني قول راجح دي، ځكه چي دا مونځ سبب والادي، او په سبب والاكي دوخت پابندي نه وي.

١٩- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يَنْسَى الصَّلَاةَ

كه د چا نه مونځ هير شي نو څه به كوي

١٧٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَبِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا". وَفِي الْبَابِ عَنْ سُرَّةَ، وَأَبِي قَتَادَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَيُزَوَّى عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّهُ قَالَ فِي الرَّجُلِ يَنْسَى الصَّلَاةَ، قَالَ: يُصَلِّيْهَا مَتَى ذَكَرَهَا فِي وَقْتٍ أَوْ فِي غَيْرِ وَقْتٍ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَإِسْحَاقَ، وَيُزَوَّى عَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّهُ نَامَ عَنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ، فَاسْتَيْقَظَ عِنْدَ غُرُوبِ

^١ صحيح مسلم/المساجد ٥٥ (٦٨١). (في سياق طويل)، سنن ابى داود/ الصلاة ١١ (٢٢٤)، سنن النسائي/المواقيت ٥٢

(٦١٦)، سنن ابن ماجه/ الصلاة ١٠ (٦٩٨)، (تحفة الأشراف: ١٢٠٨٥)، مسند احمد (٥/٢٠٥)

الشَّيْءُ، فَلَمْ يُصَلِّ حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ، وَقَدْ ذَهَبَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ إِلَى هَذَا، وَأَمَّا أَصْحَابُنَا
فَذَهَبُوا إِلَى قَوْلِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم
فرمايلي دي دهر چانه چي مونخ هير شي هغه لره پکار دي چي کله ورته رايا د شي نو دا دي
اوکړي.

امام ترمذي وائي دانس حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د سمره، او ابوقتاده رضي
الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، د علي رضي الله عنه نه مروی دي او دهغه چاباره کي يي
فرمايلي دي چي مونخ ورته هير شي هر کله چي ورته دا رايا د شي نو دا دي اداء کړي برابره
خبره ده چي وخت وي او کنه وي، همدا دامام شافعي او احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم
الله) قول هم دي، او د ابوبکر رضي الله عنه نه مروی دي چي هغه د مازيگر وخت کي اوده شو او
دنمر د وبيدو وخت کي بيدار شو نو مونخ يي اونکړو هغه وخته پوري چي خو پوري نمر
پريوتلي نه وو، بعضي اهل کوفه دي طرف ته مائل شوي دي، مگر زمونږ علماء يعني محدثين
علي بن طالب رضي الله عنه قول ته مائل شوي دي.

۲۰_ باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ تَفَوُّتُهُ الصَّلَوَاتِ بِأَيِّتِهِنَّ يَبْدَأُ

که دیوکس نه ډیر مونځونه هیر شي نواول به کوم یو اداء کوي

۱۷۹_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ
بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: "إِنَّ الْمَشْرُكِينَ شَغَلُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَرْبَعِ صَلَوَاتٍ يَوْمَ الْخَنْدَقِ حَتَّى ذَهَبَ مِنَ اللَّيْلِ مَا شَاءَ اللَّهُ، فَأَمَرَ بِلَالًا فَأَذَنَ، ثُمَّ
أَقَامَ فَصَلَ الظُّهْرِ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَ الْعَصْرِ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَ الْمَغْرِبِ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَ الْعِشَاءِ" قَالَ: وَفِي
الْبَابِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَجَابِرٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ لَيْسَ بِإِسْنَادِهِ بَأْسٌ، إِلَّا أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ
لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي الْفَوَائِتِ، أَنْ يُقِيمَ الرَّجُلُ لِكُلِّ صَلَاةٍ
إِذَا قَضَاهَا، وَإِنْ لَمْ يُقِمْ أَجْزَأَهُ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ. (١)

^۱ صحيح البخاري/المواقيت ۳۴ (۵۹۴)، صحيح مسلم/المساجد ۵۵ (۶۸۳)، سنن أبي داود/الصلاة ۱۱ (۴۴۲)، سنن

النسائي/المواقيت ۵۲ (۶۱۳)، سنن ابن ماجه/الصلاة ۱۰ (۶۹۶)، (تحفة الأشراف: ۱۳۳۰، وكذا: ۱۳۹۹)

^۲ سنن النسائي/المواقيت ۵۵ (۶۳۳)، والأذان ۲۲ (۶۶۳)، و ۲۳ (۶۶۳)، (تحفة الأشراف: ۹۶۳۳) (حسن)

ترجمه: د ابو عبیده بن عبد الله بن مسعود نه روایت دي چي عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فرمايلي دي مشرکینو رسول الله صلي الله عليه وسلم لره د خندق په ورځ د څلورو ورځو پوري د مونځونو نه منع کړي وو تردي پوري چي الله ته څومره منظوره وه دوهمره شپه تیره شوي وه چي بلال ته يې اذان کولو حکم او کړو بلال اذان او کړو او بيا يې اقامت او کړو رسول الله د ماسپڅين مونځ اداء کړو، بيا بلال اقامت او کړو نو د مازيگر مونځ يې اداء کړو، بيا چي بلال اقامت او کړو نو د مابنام مونځ يې اداء کړو چي بيا يې اقامت او کړو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم د ماسپڅين مونځ او کړو.

امام ترمذي وائي په دي باب کي د ابوسعید او جابر رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي لیکن د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه د حديث په سند کي کومه بدې او خفاء نشته علاوه د دینه چي ابو عبیده د خپل پلار عبد الله بن مسعود نه اوریدل نه دي کړي، او د قضاء شوو مونځونو په سلسله کي ټولو اهل علمو همدا روایت خوښ کړي دي چي یو سړي کله د مونځونو قضاء راوړي نو د هر مونځ دپاره به جدا جدا اقامت کوي او که جدا جدا اقامت اونکړي نو یو به هم دده دپاره کافی وي او دا دامام شافعي قول دي.

په اوقات مکروه کي اختلاف د اهل علمو

حاصل د مسئلي دا دي (۱) چي زمونږ په نزد د نمر راختو، نصف النهار او غروب په وخت کي نه فرض مونځ جائز دي. اونه نفل (۲) امام شافعي (رحمه الله) فرمائي په دي وختونو کي په ټولو بناړونو او ټولو ځایونو کي فرض مونځ جائز دي. او په مکه مکرمه کي په دي وختونو کي د نفلو اجازت شته (عنايه) صاحب د فتح القدير فرمائي په دي وختونو کي د امام شافعي (رحمه الله) په نزد په مکه مکرمه کي مطلقاً مونځ جائز دي. که فرض وي او که نفل. او دامام ابو یوسف (رحمه الله) په نزد د جمعي په ورځ د زوال په وخت کي نفل جائز دي. او دليل يې هغه حديث دي. کوم چي د ابوهريره (رضي الله عنه) او ابوسعید خدری (رضي الله عنهما) نه منقول دي چي (أن رسول الله صلي الله عليه وسلم نهى عن الصلاة نصف النهار حتى تزول الشمس الا يوم الجمعة) يعنى نبي کریم صلي الله عليه وسلم په نصف النهار کي د مونځ کولو نه منع کړې ده. تردي چي نمر زائله شي. مگر د جمعي په ورځ.

په اوقات ثلاثه کي د مونځ د جواز دلائل (۱) دامام شافعي (رحمه الله) دليل د نبي کریم صلي الله عليه وسلم دا قول دي چي (من نام عن صلاة أو نسيها فليصلها إذا ذكرها فإن ذلك وقتها) يعنى کوم کس چي د مانځه نه اوده شوي يا تري هیر شو نو دا دي کوي. کله چي ورته وریاد شي. ځکه چي هم دغه ددی وخت دي. ددي دپاره دویم دليل په یو حديث کي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم او فرمايل (يا بني عبد مناف لا تمنعوا أحدا طاف بهذا البيت وصلا في

أية ساعة شاء من ليل أو نهار) ای بنی عبد مناف! تاسو څوک مه منع کوی چی ددی بیت نه طواف کوی. یا مونځ کوی. په کوم وخت کي چی ټي خوبه وی. که د شپي وی او که د ورځي. ددی روایت نه هم معلومه شوه چی په مکه مکرمه کي په هر وخت کي مونځ کول جائز دي. زمونږ دلیل د عقبه بن عامر (رضي الله عنه) حدیث دي (قال نهانا رسول الله صلي الله عليه وسلم أن نصلی وأن نقبر فیها موتانا عند طلوع الشمس حتی ترتفع وعند زوالها حتی تزول وحين تضیف للغروب حتی تغرب) په حدیث د عقبه بن عامر (رضي الله عنه) کي "صلاة" لفظ عام دي. که فرض وی او که نفل وی. او د "أن نقبر" نه مراد د جنازي مونځ دي. ځکه چی په دی وختونو کي دمړی بسخول مکروه نه دی. نو اوس مطلب دا شو چی نبی کریم صلي الله عليه وسلم په دی وختونو کي دمطلق مونځ کولو نه منع کړې ده. که فرض وی او که نفل او که د جنازي مونځ وی. نو دا حدیث د اطلاق د وجي د امام شافعی (رحمه الله) او امام ابویوسف (رحمه الله) خلاف حجت دي.

او د امام ابویوسف (رحمه الله) د حدیث نه جواب دا دي (۱) چی (الا يوم الجمعة) کي استثناء منقطع ده (۲) دویم جواب دا دي چی د (الا يوم الجمعة) معنی ده (ولا يوم الجمعة) نو اوس معنی دا شوه چی نبی کریم صلي الله عليه وسلم په نصف النهار کي د مونځ کولو نه منع کړې ده. او د جمعي په ورځ ټي هم په دی وخت کي د مونځ نه منع کړې ده. او امام شافعی (رحمه الله) چی کوم حدیث ذکر کړې دي. د هغی نه جواب دا دي چی ددی حدیث نه په اوقات ثلاثه کي د مونځ کولو اباحت ثابتیږي. او د عقبه بن عامر (رضي الله عنه) د حدیث نه حرمت ثابتیږي. د اصول فقه په کتابونو کي ذکر دی چی د حرمت او اباحت په مینځ کي تعارض راشی. نو ترجیح به حرمت ته وی. نو ددی وجي دلته د عقبه (رضي الله عنه) حدیث راجح دي.

د ابوذر (رضي الله عنه) د حدیث نه جواب دا دي چی (الا بركة) ددی معنی دا ده چی (ولا بركة) لکه چی د الله تعالی دا ارشاد چی دي ﴿الا خطا﴾ معنی ﴿ولا خطا﴾ ده. نو په دی صورت کي دا حدیث د امام شافعی (رحمه الله) مستدل نشی جوړیدی. والله اعلم بالصواب.

۱۸۰- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ بُنْدَارٌ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ يَوْمَ الْخُنْدَقِ، وَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا كَذْتُ أُصَلِّي الْعَصْرَ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، فَقَالَ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَاللَّهِ إِنْ صَلَّيْتُهَا"، قَالَ: فَتَزَلْنَا بَطْحَانَ، فَتَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَوَضَّأْنَا، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا الْمَغْرِبَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه: د جابر بن عبد الله رضي الله عنهما نه روايت دي چي عمر فاروق رضي الله عنه د خندق په ورځ مشرکانو ته دېد رد ونيلو په حال کي او وئيل اي د الله رسوله ما دمازيگر مونځ اونکړو تردي چي نمر ډو بیدو ته نزدې شو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل په الله قسم ما خو اوس هم نه دي کړي د عمر فاروق بيان دي چي بيا مونږ بطحان ته لاړو او رسول الله اودس هم اوکړو او مونږ هم اودسونه اوکړل او بيا يي د نمر ډو بیدو نه پس دمازيگر مونځ اوکړو او بيا يي د ما بنام مونځ اوکړو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.
تشریح: په دي مسئله کي اختلاف دي که دچا نه يو څو مونځونه قضاء شي نو په دي کي ترتيب واجب دي او کنه دي؟

دامام شافعي په نزد ترتيب واجب نه دي او دائمه ثلاثه په نزد واجب دي ځکه چي په غزوه احزاب کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه يو څو مونځونه قضاء شوي وو او رسول الله په همدې ترتيب اداء کړو او په يوبل حديث کي مذکور دي "صلوا کما رائتموني اصلي" ددي دواړو روايتونو يوځاي کيدو نه خو وجوب ثابتيږي.

سوال: ترتيب په څه ساقطیږي؟

جواب: په دي کي اختلاف دي دامام ابو حنيفه په نزد ترتيب په دري څيزونو ساقطیږي (١) کله چي مونځونه د کثرت په حد کي داخل شي (٢) دوخت د تنگوالي په وجه (٣) دنسيان په وجه. او دامام مالک په نزد ترتيب په دوه څيزونو ساقطیږي (١) دوخت تنگوالي (٢) نسيان. او دامام احمد په نزد ترتيب صرف دوخت د تنگوالي په صورت کي ساقطیږي.

٢١- باب مَا جَاءَ فِي صَلَاةِ الْوُسْطَى أَنَّهَا الْعَصْرُ وَقَدْ قِيلَ إِنَّهَا الظُّهْرُ

صلوة وسطی صرف دمازيگر مونځ دي او ديو قول په بناء دما سپيڅين مونځ دي

^١ صحيح البخاري/المواقيت ٢٦ (٥٩٦)، و ٢٨ (٥٩٨)، والأذان ٢٦ (٦٢١)، والخوف ٢ (٩٢٥)، والمغازي ٢٩ (٢١١٢)، صحيح

مسلم/المساجد (٦٢٦)، سنن النسائي/السهو ١٠٥ (١٢٦٤)، (تحفة الأشراف: ٢١٥)

١٨١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، وَأَبُو النَّظَرِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ، عَنْ زُبَيْدٍ، عَنْ مَرْثَةَ الْهَمْدَانِي، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْعَصْرِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي صلاة وسطي صرف دمازيگر مونخ دي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

١٨٢- حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْعَصْرِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَعَائِشَةَ، وَحَفْصَةَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي هَاشِمٍ بْنِ عَثْبَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: قَالَ مُحَمَّدٌ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: حَدِيثُ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ حَدِيثٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ سَمِعَ مِنْهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ سَمُرَةَ فِي صَلَاةِ الْوُسْطَى حَسَنٌ وَصَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْعُلَمَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَغَيْرِهِمْ. وَقَالَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، وَعَائِشَةُ: صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الظُّهْرِ، وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ، وَابْنُ عُمَرَ: صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الصُّبْحِ. حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا قُرَيْشُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ، قَالَ: قَالَ لِي مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ: سَلِ الْحَسَنَ مِمَّنْ سَمِعَ حَدِيثَ الْعَقِيقَةِ، فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: سَمِعْتُهُ مِنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمَدِينِيِّ، عَنْ قُرَيْشِ بْنِ أَنَسٍ بِهَذَا الْحَدِيثِ، قَالَ مُحَمَّدٌ: قَالَ عَلِيُّ: وَسَمِعْتُ الْحَسَنَ مِنْ سَمُرَةَ صَحِيحٌ، وَاحْتَجَّ بِهَذَا الْحَدِيثِ. (٢)

ترجمه: د سمره بن جندب رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي صلاة وسطي صرف دمازيگر مونخ دي

^١ صحيح مسلم/المساجد ٣٦ (٦٢٨)، سنن ابن ماجه/الصلاة ٦ (٦٨٦)، (تحفة الأشراف: ٩٥٣٨)، مسند احمد (١/٣٠٣).

(٣٥٦)، (ويأتي عند المؤلف في تفسير البقرة (٢٩٨٥))

^٢ تفرد به المؤلف، ويأتي عنده في تفسير البقرة (٢٩٨٣)، (تحفة الأشراف: ٣٦٠٢)

امام ترمذي وائي دصلاة وسطي په سلسله كي دسمره حديث حسن دي، او په دي باب كي دعلي، عبدالله بن مسعود، زيد بن ثابت، عائشه، حفصه، ابوهريره، او ابوهاشم بن عقبه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، محمد بن اسماعيل بخاري قول دي چي علي بن عبدالله المديني وائي دحسن بصري حديث كوم چي يي دسمره بن جندب نه نقل كړي دي صحيح حديث دي كوم چي هغه دسمره نه اوريدلي دي په صحابه كرامو او ددوي نه پس په نورو اهل علمو كي داكثرو همدا قول دي، دزيد بن ثابت او عائشه رضي الله عنهما همدا قول دي دصلاة وسطي دماسپڅين مونځ دي، دابن عباس رضي الله عنهما قول دي چي صلاة وسطي دسحر مونځ دي، دحبيب بن شهيد بيان دي چي ماته ابن سيرين ونيلي دي چي دحسن بصري نه تپوس او كړه چي دعقيقي حديث يي دچا نه اوريدلي دي؟ ماچي ورنه تپوس او كړو نو ويي فرمايل ما دا دسمره بن جندب نه اوريدلي دي امام بخاري وائي دعلي بن المديني قول دي دسمره رضي الله عنه نه دحسن سماع صحيح نه ده او هغوي په همدي حديث استدلال كړي دي.

۲۲_ باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ وَبَعْدَ الْفَجْرِ

دمازيكړ او دسحر دموځ نه پس دموځ كولو دكراهت بيان

۱۸۳_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا مَنْصُورٌ وَهُوَ ابْنُ زَاذَانَ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الْعَالِيَةِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، وَكَانَ مِنْ أَحَبِّهِمْ إِلَيَّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَعَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَعُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَابْنِ عُمَرَ، وَسُمُرَةَ بْنَ جُنْدَبٍ، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو، وَمُعَاذِ ابْنِ عَفْرَاءَ، وَالضَّنَابِجِي، وَلَمْ يَسْمَعْ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَعَائِشَةَ، وَكَعْبِ بْنِ مُرَّةَ، وَأَبِي أَمَامَةَ، وَعَمْرٍو بْنَ عَبْسَةَ، وَيَعْلَى بْنَ أُمَيَّةَ، وَمُعَاوِيَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْفُقَهَاءِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، أَنَّهُمْ كَرِهُوا الصَّلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَأَمَّا الصَّلَوَاتُ الْفَوَائِتُ فَلَا بَأْسَ أَنْ تُقْضَى بَعْدَ الْعَصْرِ وَبَعْدَ الصُّبْحِ. قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ: قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: قَالَ شُعْبَةُ: لَمْ يَسْمَعْ قَتَادَةَ مِنْ

أَيُّ الْعَالِيَةِ إِلَّا ثَلَاثَةً أَشْيَاءَ، حَدِيثُ عُمَرَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُوسُفَ بْنِ مَتَّى "، وَحَدِيثُ عَلِيِّ الْقُضَاةِ ثَلَاثَةً (١).

ترجمه : د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دی چي ما په صحابه کرامو کي د ډيرو نه اوریدلي دي په کومو کي چي عمر فاروق هم شامل دي او هغه ماته دهر چانه زیات محبوب دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د سحر دمونځ نه پس دنمر ختلو پوري او دمازیگر دمونځ نه پس دنمر پریوتو پوري دمونځ کولو نه منع فرمائيلى ده.

امام ترمذي وائي دابن عباس رضي الله عنهما حديث کوم چي يي د عمر رضي الله عنه نه اوریدلي دي حسن صحيح دي، او په دي باب کي د علي، ابن مسعود، عقبه بن عامر، ابو هريره، ابن عمر سمره بن جندب، عبد الله بن عمرو، معاذ بن غفراء صناحي، سلمه بن اکوع، زيد بن ثابت، عائشه، كعب بن مره، ابو امامه، عمرو بن عبسه، اعلاء بن اميه، او د معاويه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، صحابه کرامو او ددوي نه په وروسته خلقو کي داکثرو فقهاؤ همدا قول دي چي هغوي د سحر دمونځ نه پس دنمر ختلو پوري او دمازیگر دمونځ نه پس دنمر پریوتو پوري مونځ کول مکروه گنرلي دي پاتي شول قضائي مونځونه نو دا دمازیگر نه پس يا د سحر نه پس په قضاء راوړلو کي کوم خرج نشته، شعبة وائي چي قتاده د ابو العاليه نه صرف دري څيزونه اوریدلي دي يو دا چي د عمر حديث په کوم کي چي راغلي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم دمازیگر دمونځ نه پس دمونځ کولو نه منع فرمائيلى ده چي خو پوري نمر پریوتلي نه وي او د سحر دمونځ نه پس يي دمونځ کولو نه منع فرمائيلى ده چي خو پوري نمر ختلي نه وي، او دويم يي دابن عباس حديث اوریدلي دي کوم چي يي د رسول الله نه نقل کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي په تاسو کي دهیچا دپاره دا مناسب نه دي چي داسي او وائي زه ديونس بن متي نه بهتر یم او دریم يي د علي حديث اوریدلي دي چي قاضيان په دري قسمه وي.

^١ صحيح البخارى/المواقيت ٣٠ (٥٨١)، صحيح مسلم/المسافرين ٥١ (٨٢٦)، سنن ابى داود/الصلاة ٢٩٩ (١٢٤٦)، سنن النسائي/المواقيت ٢٢ (٥٦٣)، سنن ابن ماجه/الإقامة ١٢٤ (١٢٥٠)، تحفة الأشراف (١٠٣٩٢)، مسند احمد (٣٩٠/٢١)، سنن الدارمي/الصلاة ١٢٢ (١٢٤٣).

تشریح: په زیر بحث حدیث کې د مازیگر او د سحر د مونځ نه پس د مونځ کولو نه منع راغلي ده، البته د قضاء شوو مونځونو را څرځول په اجماع د امت د دینه مستثنی دي او د دې مسئلې تفصیل داسې دي مکروه وخت په دوه قسمه دي (۱) اوقات ثلاثه، طلوع، استواء، غروب. دامام ابو حنیفه په نزد په دې درې واړو وختونو کې مطلقاً مونځ کول مناسب نه دي اداء وي او که قضاء وي، فرض وي او که نفل وي، امام صاحب په دې باب کې دا حدیث النهي عن الصلاة في الاوقات المكروهة نه استدلال کوي، او د ائمه ثلاثه په نزد په دې وختونو کې د فرائض ادائیګې صحیح ده، دویم قسم مکروه د مازیگر او د سحر د مونځ نه پس وخت دي په دې وختونو کې دامام صاحب په نزد فرائض جائز دي ځکه چې په دې کې کراهت لعینه نه دي بلکه لغيره دي البته نوافل ناجائز دي او دامام شافعي په نزد فرائض او نوافل چې ذوات الاسباب وي د دې ادائیګې صحیح ده او په مکه کې نوافل غیر ذواط الاسباب هم جائز دي.

په درې وختونو کې د جنازي مونځ او د تلاوت د سجدي حکم

په درې وختونو کې به نه د جنازي مونځ کوی. اونه به سجده د تلاوت کوی. دلیل حدیث دي (أن نقبر فيها موتانا)

اود تلاوت د سجدي د عدم جواز دپاره دلیل دا دي چې سجده د تلاوت هم د مونځ پشان ده. په دې طریقه چې کوم شرطونه چې په مانځه کې دي. لکه طهارت، پتبول د عورت، استقبال د قبلي وغيره نودا په سجده د تلاوت کې هم شرطونه دي. نو هر کله چې سجده د تلاوت د مونځ پشان شوه. نودا په درې وختونو کې د مونځ نه کولو په نهی کې شامل شوه. حدیث مبارک دي چې (ثلاثة أوقات نهاناً رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نصلی فیها) خو البته یو اشکال دي چې هر کله سجده د تلاوت د مانځه پشان شوه. نو لکه څنګه چې په خدا قهقهه باندې مونځ ماتیرې. پکار ده چې دغه شان پري سجده د تلاوت هم ماتیرې. خو په سجده د تلاوت کې په خدا قهقهه باندې سجده نه ماتیرې. جواب دا دي چې په حدیث کې کوم مونځ په خدا قهقهه باندې ماتیدونکی خودلي شوي دي. دهغه نه هغه مونځ مراد دي چې په هغې کې تکبیر تحریمه، رکوع او سجده وی. او سجده د تلاوت داسې نه ده. نو ځکه که په دې کې خندا قهقهه او کړی. نو سجده پري نه ماتیرې، او په دې درې وختونو کې د مونځ کولو نه ځکه منع شوي ده چې د نمر پرستو سره مشابهت رانشی.

امام ابوالحسن قدوري فرمائی چې په درې وختونو کې مطلقاً مونځ مکروه دي. خو د دغه ورځ د مازیگر مونځ د دې نه مستثنی دي. یعنی که په دغه ورځ د مازیگر مونځ اونکړی. تردې چې د نمر پرستو وخت شی. نو په دغه وخت کې هم صرف د دغه ورځ د مازیگر مونځ

کولي شي. نور مونځونه نشي کولي. دغه شان د بلي ورځ د مازيگر قضاء شوي مونځ هم نشي کولي.

په دليل کي يو څو خبري په ذهن کي کينوي (۱) د مونځ وختونه ددي د ادا کولو سبب وي (۲) سبب په مسبب باندې مقدم وي (۳) چي څنگه سبب وي. هغه شان به مسبب وي. يعنې که سبب کامل وي. نو مسبب به هم کامل وي. او که سبب ناقص وي. نو مسبب به هم ناقص وي (۴) که مونځ کامل واجب شوي وي. نو په کامله طريقه ادا کول ضروري دي. او که ناقص واجب شوي وي. نو د نقصان د صفت سره هم ادا کيدی شي. د دليل خلاصه دا ده چي کوم کس چي د نمر ډوبيدو په وخت کي د مازيگر مونځ کوي. نو ددي په سبب کي دري احتمالات دي (۱) يوداچي پوره وخت سبب اوگرځولي شي (۲) دويم دا چي کوم وخت تير شوي وي. هغه سبب اوگرځولي شي (۳) دريم دا چي د ادا کولو سره متصل جزء سبب اوگرځولي شي.

اولني احتمال باطل دي ځکه که ټول وخت سبب اوگرځولي شي. نو پکارده چي د وخت نه پس مونځ واجبېږي. ځکه چي مسبب د سبب نه موخر وي حالانکه مونځ په وخت کي دننه واجب دي. د وخت نه پس نه. او دويم احتمال ځکه باطل دي. که تير شوي وخت سبب اوگرځولي شي. نو کوم کس چي په آخر وخت کي مونځ کوي. پکارده چي هغه ته قضاء راوړونکي او ويلي شي حالانکه هغه قضاء راوړونکي نه دي. پس معلومه شوه چي کوم جزء د ادا کولو سره متصل وي. هغه د وجوب صلاة سبب دي. او په مذکوره مسئله کيبي "جزء متصله للاداء" ناقص وخت دي. او وړاندې تير شو. که سبب (وخت) ناقص وي. نو مسبب (مونځ) به هم ناقص واجبېږي. نو په دي کس چي په کوم صفت مونځ واجب شوي وو. هغه شان ئي ادا کړو. نو ځکه مونځ وايو چي د نن ورځې د مازيگر مونځ د نمر ډوبيدو په وخت کي هم جائز دي ددي په خلاف هغه نور مونځونه چي ددي ورځې د مازيگر د مونځ نه علاوه دي. هغه په دي وخت کي کول ځکه جائز نه دي چي هغه په کامل صفت سره واجب شوي دي. نو په ناقص وخت کي به نشي ادا کولي.

د جنازي د مونځ او سجدي د تلاوت د جواز چي کومه نفی شوې ده. ددي نه کراهت مراد دي. يعنې دا دواړه په دي وختونو کي مکروه دي. نو که په مکروه وخت کي جنازه حاضره شوه. او هم په دغه وخت کي اوکړې شي. يا په مکروه وخت کي ئي د سجدي آيت اولوستلو. او هم په دغه وخت کي سجده اوکړي. نو دا جائز دي ددي دليل دا دي چي د جنازي د وجوب سبب ددي حاضریدل دي. او د سجدي د تلاوت د وجوب سبب ددي تلاوت دي. او چونکه دا دواړه په ناقص وخت کي راغلي دي. نو چي څنگه واجب شوي وو. هم هغه شان ادا شو. او ددي په خلاف نور فرائض په دي وختونو کي جائز نه دي. (الهدايه)

٢٣_ باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ

دمازيگر دمونخ نه پس دمونخ كولوبيان

١٨٤_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " إِنَّمَا صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرُّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ، لِأَنَّهُ أَتَاهُ مَالٌ فَشَغَلَهُ عَنِ الرُّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ، فَصَلَّاهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ، ثُمَّ لَمْ يَعُدْ لَهُمَا "، وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأُمِّ سَلَمَةَ، وَمَيْمُونَةَ، وَأَبِي مُوسَى. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ صَلَّى بَعْدَ الْعَصْرِ رُكْعَتَيْنِ، وَهَذَا خِلَافُ مَا رَوَى عَنْهُ أَنَّهُ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ أَصَحُّ، حَيْثُ قَالَ: لَمْ يَعُدْ لَهُمَا، وَقَدْ رَوَى عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، نَحْوُ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَقَدْ رَوَى عَنْ عَائِشَةَ فِي هَذَا الْبَابِ رِوَايَاتٌ، رَوَى عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا دَخَلَ عَلَيْهَا بَعْدَ الْعَصْرِ إِلَّا صَلَّى رُكْعَتَيْنِ، وَرَوَى عَنْهَا، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَالَّذِي اجْتَمَعَ عَلَيْهِ أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ عَلَى كَرَاهِيَةِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، إِلَّا مَا اسْتُثْنِيَ مِنْ ذَلِكَ، مِثْلُ الصَّلَاةِ بِمَكَّةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ بَعْدَ الطَّوَافِ، فَقَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُخْصَةً فِي ذَلِكَ، وَقَدْ قَالَ بِهِ: قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَدْ كَرِهَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ الصَّلَاةَ بِمَكَّةَ أَيْضًا بَعْدَ الْعَصْرِ وَبَعْدَ الصُّبْحِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَمَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، وَبَعْضُ أَهْلِ الْكُوفَةِ. (١)

ترجمه: د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما بيان دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دمازيگر دمونخ نه پس دوه ركعاته مونخ او كړو خكه چي دوى ته خه مال راغلي وو د كوم په وجه چي رسول الله ته د ماسپڅين دمونخ نه پس د دوه ركعاتونو كولو موقع نه وه ملاو شوي نو رسول الله هغه دمازيگر دمونخ نه پس او كړو او بيا يي دا دوه ركعاتونه چرته دوباره اونكړل. امام ترمذي وائي د ابن عباس حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دعائشه، ام سلمه، ميمومنه، ابو موسي رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، ددوى نه علاوه نورو خلقو هم

دنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نہ روایت کړي دي چي رسول الله دمازيگر دمونځ نه پس دوه رکعاته نفل او کړل دا دهغه روايتونو نه خلاف دي کوم چي در رسول الله نه مروی دي چي څو پوري نمر پريوتلي نه وي هغي پوري يي دمونځ کولو نه منع فرمائيلي ده، دابن عباس حديث په کوم کي چي دا الفاظ راغلي دي چي دا يي بيا چرته دوباره اونکړل په باب کي دتولو مروی احاديثو نه زيات صحيح دي، د زيد بن ثابت نه هم دابن عباس دحديث هم معني روایت مروی دي، او په دي باب کي دعائشه رضي الله عنها نه متعدد احاديث مروی دي دا رنگي دعائشه نه دا هم مروی دي چي نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به هر کله دعائشي کړه دمازيگر نه پس راتلونو دوه رکعاتو نه به يي کول او همدارنگي هغوی دام سلمه په واسطه دنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کړي دي چي رسول الله ور نه دمازيگر نه پس څو پوري چي به نمر پريوتلي نه وو او په سحر کي څو پوري چي به نمر ختلي نه وو دمونځ کولو نه منع فرمائيله، دا کثرو اهل علمو په دي اتفاق دي چي دمازيگر نه پس څو پوري نمر پريوتلي نه وي او دسحر نه پس چي څو پوري نمر ختلي نه وي مونځ کول مکروه دي، مگر علاوه دهغه مونځونو نه کوم چي ددينه مستثني دي مثلاً په مکه کي دمازيگر نه پس دطواف دوه رکعاتو نه کول ثابت دي تردي چي نمر پريوځي او دسحر نه پس تردي چي نمر راوخيږي په دي سلسله کي در رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه رخصت مروی دي، په صحابه کرامو او ددوی نه پس په وروستو خلقو کي ډيرو اهل علمو په دي باندي قول کړي دي او همدا دامام شافعي او احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) قول دي، صحابه کرامو او ددوی نه پس په نورو خلقو کي بعضي اهل علمو دمازيگر او دسحر نه پس په مکه کي هم مونځ کول مکروه گنړلي دي، سفيان ثوري، مالک بن انس، او بعضي اهل کوفه ددي قول قائلين دي.

۲۴_ باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ

دماښام دمونځ نه مخکي د نفل کولو بيان

۱۸۵_ حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ كَثْمَسِ بْنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "بَيْنَ كُلِّ آدَائَيْنِ صَلَاةٌ لِمَنْ شَاءَ". وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ، فَلَمْ يَرِ بَعْضُهُمُ الصَّلَاةَ قَبْلَ الْمَغْرِبِ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُمْ كَانُوا يُصَلُّونَ قَبْلَ صَلَاةِ

الْمَغْرِبِ رَكَعَتَيْنِ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ، وَقَالَ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: إِنَّ صَلَاتَهُمَا فَحَسَنٌ، وَهَذَا عِنْدَهُمَا عَلَى الْإِسْتِحْبَابِ. (١)

ترجمه: د عبدالله بن مغفل رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائي چي څوڪ چي نفلي مونځ كول غواړي دهغه دپاره دهر دوه اذانونو په مينځ کي مونځ كول دي.

امام ترمذي وائي د عبدالله بن مغفل حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د عبدالله بن جبیر رضي الله عنه نه هم روايت مروي دي، د صحابه کرامو په مينځ کي د مابنام د مونځ نه مخکي په نفلي مونځ کولو کي اختلاف موندلي کيږي، په دوي کي د بعضو په نزد د مابنام د مونځ نه مخکي نفل كول نشته، مگر د دي په خلاف د بعضي صحابه کرامو نه مروي دي چي هغوي به د مابنام د مونځ نه مخکي اذان او اقامت په مينځ کي دوه رکعاته نفل كول، امام احمد او اسحاق بن راهويه وائي چي څوڪ يي او کړي نو بهتر ده او دا کار د دوي په نزد مستحب دي.

تشریح: په دي مسئله کي اختلاف دي چي د مابنام اذان نه پس او د مونځ نه مخکي د نفل کولو څه حکم دي دامام ابو حنيفه په نزد مکروه دي او د باقي اهل علمو په نزد مستحب دي جمهور د دي دپاره د حديث الباب نه استدلال کوي چي "بين كل اذانين صلاة" دا قضيه موجب ده او د دي په عموم کي مابنام هم شامل دي.

په بعضي روايتونو کي د مابنام استثنائي مذکور ده ليکن درسته خبره داده چي د مابنام نه مخکي دوه رکعاتونه كول دروايتونو په رڼا کي جائز دي مگر اختلاف په دي کي کيږي شي چي دا دوه رکعاتونه كول افضل دي او که پريخودل يي افضل دي، دامام صاحب په نزد ترك اولي دي او د دي دوه وجي دي اول داچي د مابنام مونځ په جلتی سره د کولو حکم دي ځکه چي وخت يي محدود دي، همدا وجه ده چي د جبرائيل دامامت په واقعه کي دواړه ورځي د مابنام مونځ په يو وخت کي شوي دي او د دوه رکعاتونو کولو په وجه په دي کي د تاخير راتلو امکان دي دويمه وجه داده چي په صحابه کرامو کي کثير تعداد دي وخت کي نفل نه دي کړي.

د عبدالله بن مغفل رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله کنیه ابوسعید دهجرت په شپږم کال مسلمان شوی وواو چي په کومه غزوه کي يي

^١ صحيح البخاري/الاذان ١٢ (٦٢٣)، ١٦ (٦٢٤)، صحيح مسلم/المسافرین ٥٦ (٨٣٨)، سنن ابی داود/الصلاة ٢٠٠ (١٢٨٣)

، سنن النسائي/الاذان ٣٩ (٦٨٢)، سنن ابن ماجه/الإقامة ١١٠ (١١٦٢)، (تحفة الأشراف: ٩٦٥٨)، مسند احمد (٢/٨٦) و

(٥٦٠/٥٢)، سنن الدارمي/الصلاة ١٢٥ (١٢٨٠)

شرکت کړی ووهغه غزوه حديبيه وه (بخاري كتاب التفسير).

په بيعة الرضوان کي هم شريك وو (مسند احمد).

خير، فتح مکه، غزوه تبوک، وغيره غزواتو کي خپله بهادري خودلي وه.

درسول الله صلي الله عليه وسلم په زندگي کي خو په مدينه کي اوسيدو ليکن کله چي بصره ازاده شوه نو ده لره عمر رضي الله عنه ددوي دتعليم او تربيت دپاره بصري ته اوليرلو او د عمر داخري لمحاتو پوري هلته اوسيدو (طبقات ابن سعد).

دبدعاتو نه به يي سخت نفرت کولو دده بچي يوه ورځ دا اوونيل ما داسي کس نه دی ليدلی چي زما دپلار په نسبت دبدعاتو نه زيات نفرت کونکی وي (مسند احمد).

وفات: په ۵۹ يا ۶۰ هجري کي په بصره کي په مرض موت مبتلا شو او په اخري کي يي يو څو وصيتونه اوکړل.

اول، دغسل په اوبو کي به کافور واچوي.

دويم، په کفن کي به د دوه څادرونو او يو قميص نه زيادت نه کوي.

دريم، په غسل ورکولو کي به صرف صحابه کرام رضي الله عنهم وي.

څلورم، په جنازي پسي به وروسته اور او رنډانه اوړي.

پنځم، ابن زياد چي دبصري والي وو دی به زما جنازي ته نه راځي.

شپږم، دا وصيت يي هم کړی وو چي په ما باندې به ابوبرزه اسلمي جنازه کوي لهذا دده دوفات نه پس په دي ټولو وصيتونو عمل اوکړی شو او په بصره کي خاورو ته اوسپارلی شو.

دده دمروياتو شمير ۱۴۳ احاديث دي چي څلور متفق عليه دي يو په بخاري کي دی او يوه

مسلم کي.

۲۵_ باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ

څوک چي د نمر پريوتو نه مخکي دمازيکړيو رکعت اورسوي

۱۸۶_ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنُ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ

أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، وَعَنْ بُشَيْرِ بْنِ سَعِيدٍ، وَعَنْ الْأَعْرَجِ يُحَدِّثُونَهُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ

النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الصُّبْحِ رَكْعَةً قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ

الصُّبْحَ، وَمَنْ أَدْرَكَ مِنَ الْعَصْرِ رَكْعَةً قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ الْعَصْرَ". وَفِي الْبَابِ عَنْ

عَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَبِهِ يَقُولُ أَصْحَابُنَا وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ،

وَإِسْحَاقَ، وَمَعْقَى هَذَا الْحَدِيثِ عِنْدَهُمْ لِصَاحِبِ الْعُذْرِ، مِثْلُ الرَّجُلِ الَّذِي يَنَامُ عَنِ الصَّلَاةِ أَوْ يَنَسَاهَا فَيَسْتَيْقِظُ وَيَذْكُرُ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَعِنْدَ غُرُوبِهَا. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چاچي سحر دنمر ختلو نه مخکي دسحر يور کعت اور رسولو نو هغه دسحر مونخ اور رسولو او چاچي دنمر پريوتو نه مخکي دمازيگر مونخ يور کعت اور رسولو نو دا داسي ده لکه چي پوره مازيگري اور رسولو.

امام ترمذي وائي دابوهريره رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، په دي باب کي دعائشه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي، زمونږ د علماؤ شافعي، احمد، اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) هم دا قول دي دا حديث دهغوي په نزد د عذر والادپاره دي مثلاً د داسي کس دپاره خوک چي د مونخ وخت کي اوده پاتي شوي وي او دنمر ختلو يا پريوتلو وخت کي بيدار شي او يا ورنه هير شوي وي بيا ورته په دي وختونو کي راياد شي.

٢٦_ باب مَا جَاءَ فِي الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي الْحَضَرِ

په حضر کي د دوه مونخونو جمع کولو بيان

١٨٧_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، وَبَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِالْمَدِينَةِ مِنْ غَيْرِ خَوْفٍ وَلَا مَطَرٍ ". قَالَ: فَقِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا أَرَادَ بِذَلِكَ؟ قَالَ: أَرَادَ أَنْ لَا يُخْرِجَ أُمَّتَهُ. وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ قَدْ رُوِيَ عَنْهُ

^١ صحيح البخاري/المواقيت ٢٨ (٥٤٩)، و ٢٩ (٥٨٠)، صحيح مسلم/المساجد ٣٠ (٢٠٤)، سنن ابی داود/الصلاة ٥٤ (٢١٢).

سنن النسائي/المواقيت ١١ (٥١٦، ٥١٨)، و ٢٨ (٥٥١)، سنن ابن ماجه/الصلاة ١١ (١١٢٢)، تحفة الأشراف: ١٢٢٠٦، و ١٢٦٣٦.

و ١٢٢١٦، موطأ امام مالك/وقوت الصلاة ١ (٥)، مسند احمد (٢/٢٣٦)، ٢٢٨، ٢٥٢، ٢٦٠، ٢٨٢، ٢٩٩، ٢٦٢، ٢٤٢، ٢٨٩، ٢٩٠.

(٥٢١)، سنن الدارمي/الصلاة ٢٢ (١٢٥٨).

مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، رَوَاهُ جَابِرُ بْنُ زَيْدٍ، وَسَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيُّ، وَقَدْ رَوَى عَنْ
ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرُ هَذَا. (١)

ترجمه : د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم بغير
دخوف او باران نه په مدينه كي د ماسپڅين او مازيگر مونځونه يوځاي ادا، كړل او د ماسپڅين
او ماسپڅين مونځونه يي يوځاي ادا، كړل، د ابن عباس نه تپوس او كړي شو چي د رسول الله
صلي الله عليه وسلم د دينه مطلب څه وو هغه ورته په جواب كي او وئيل چي رسول الله خپل
امت لره په كومي پریشانۍ كي وانچوي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د ابوهريره رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي، د ابن عباس
حديث په ډيرو سندونو مروي دي، او د ابن عباس نه د دي په خلاف هم يو مرفوع روايت مروي
دي.

١٨٨- حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ يَحْيَى بْنُ خَلْفٍ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِيهِ،
عَنْ حَنْشٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " مَنْ جَمَعَ بَيْنَ
الصَّلَاتَيْنِ مِنْ غَيْرِ عَذْرِ فَقَدْ أَتَى بَابًا مِنْ أَبْوَابِ الْكِبَائِرِ ". قَالَ أَبُو عِيسَى، وَحَنْشٌ هَذَا هُوَ أَبُو عَلِيٍّ
الرَّحْبِيُّ، وَهُوَ حُسَيْنُ بْنُ قَيْسٍ، وَهُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، ضَعْفُهُ أَحْمَدُ وَغَيْرُهُ، وَالْعَمَلُ عَلَى
هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ لَا يَجْمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ إِلَّا فِي السَّفَرِ أَوْ بِعَرَفَةَ، وَرَخَّصَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ
مِنَ التَّابِعِينَ فِي الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ لِلْمَرِيضِ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ
الْعِلْمِ: يَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي الْمَطَرِ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَلَمْ يَرَ الشَّافِعِيُّ
لِلْمَرِيضِ أَنْ يَجْمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ. (٢)

ترجمه : د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله
عليه وسلم فرمائي دي چاچي بغير د عذر نه دوه مونځونه په يوځاي او كړل نو دي د كبيره
گناهونو په دروازو كي په يو دروازه باندي داخل شو.

^١ صحيح البخاري/المواقيت ١٢ (٥٢٢)، (بدون قوله " في غير خوف ولا مطر ")، صحيح مسلم/المسافرين ٦ (٤٠٥).

^٢ (٤٠٦)، (وعنده في رواية " ولا سفر ")، سنن أبي داود/الصلاة ٢٤٢ (١٢١٠، ١٢١١)، سنن النسائي/المواقيت ٢٢ (٥٩٠)، (تحفة

الأشراف: ٥٢٤٣)، موطأ امام مالك/قصر الصلاة (٢)، مسند احمد (٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣).

^٢ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٠٢٥).

امام ترمذي وائي د "حنش" نوم ابو علي رحبي او همدا سري حسين بن قيس هم دي، او دا دمحدثينو په نزد ضعيف دي امام احمد وغيره دده تضعيف كړي دي، او په همدي داهل علمو عمل دي چي دسفر يا دعرفي نه علاوه دوه مونځونه په يوځاي نه كيږي، په تابعينو كي بعضي اهل علمو مريض ته ددوه مونځونو يوځاي كولو اجازت ورکړي دي او همدا دامام احمد او اسحاق بن راهويه قول هم دي، دبعضي اهل علمو قول دي چي دباران په وجه هم دوه مونځونه جمع كيدي شي او دا دامام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه رحمهم الله قول هم دي البته امام شافعي دمريض دپاره دوه مونځونه جمع كول درست نه گنري.

تشریح : دا حديث دهغه دوه احاديثو نه دي دكومو په باره كي چي امام ترمذي په كتاب العلل كي وائي چي ددي كتاب تمام احاديث معمول بها دي علاوه د دوه احاديثو نه يو دا چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په مدينه كي جمع بين الصلاتين بغير دخوف او باران نه كړي ده، دويم دا حديث دي چي شرابي كه په څلورم ځل شراب اوڅكي نو قتل يي كړي، داحنافو په نزد دا روايات معمول بها دي ځكه چي داحنافو په نزد ددينه جمع صوري مراد ده كومه چي بغير دخوف او سفر نه كيدي شي، په جمع بين الصلاتين كي ابن رشد داهل علمو د اختلاف دري وجوهات بيان كړي دي.

- (۱) اختلاف درواياتو يي بعضي په جمع حقيقي حمل كړي دي او بعضي په جمع صوري.
- (۲) كوم روايات چي په جمع حقيقي دلالت كوي په دي كي بعضي قابل داحتجاج گرځولي دي او بنياد يي گرځولي دي بعضي يي قابل داستدلال نه دي گرځولي.
- (۳) بعضي فقهاؤ په جمع بين الصلاتين كي قياس دخيل گرځولي دي چي په مزدلفه كي نبي كريم صلي الله عليه وسلم جمع كړي وه او مسافر وو دمسافر دپاره جمع بين الصلاتين جائز ده بلكه په هر عذر كي مثلاً په مرض او باران كي هم هغوي جمع كول د دوه مونځونو جائز كړي دي مگر ددوي په مقابل كي دبعضي فقهاؤ قول دي چي په عباداتو كي قياس نه چليږي او كه قياس بالفرض په عباداتو كي دخيل او گنډو بيا به دائره مزيد وسيع شي او دعذر په وجه به جمع بين الصلوة الخمسه في وقت واحد جائز شي (دا كار دقراني نص نه خلاف دي).

مذاهب دفقهاؤ

داحنافو په نزد جمع صوري جائز ده او جمع حقيقي جائز نه ده جمع صوري ديتته وائي چي اولني مونځ دوخت په اخر كي اوکړو او ورپسي مونځ دوخت په ابتداء كي اوکړو بيا داحنافو په نزد دجمع صوري دوه صورتونه دي يو دا چي بغير دعذر نه داجائز دي دويم دا ده چي عذر وي يا سفر يا مرض وي يا خوف وغيره وي نو جمع صوري جائز ده دگناه نه بغير او دا داحنافو مشهور مذهب دي.

دلائل داحنافو: (۱) قوله تعالى "ان الصلاة كانت علي المؤمنين كتاباً موقوتاً" (النساء: ۱۰۳).
وقوله تعالى "حافظوا علي الصلوة والصلاة الوسطي" (البقره: ۲۳۸).

په دي ايتونو كي دا خبره واضح شوي ده چي دمونځ دپاره وختونه مقرر دي او دوختونو محافظت واجب دي او دمونځونو دوختونو خلاف ورزي باعث د عذاب دي ظاهره ده چي دا ايت قطعي ثبوت او قطعي دلالت دي او اخبار احاد ددوي مقابله نشي کولي او بالخصوص کله چي په اخبار احاد کي د صحيح توجيه گنجائش هم موجود وي.

دليل نمبر (۲): په بخاري کي د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه روايت دي.

"قال ما رأيت النبي صلى الله عليه وسلم صلى صلاةً لغير ميقاتها الا صلاتين جمع بين المغرب والعشاء وصلي الفجر قبل ميقاتها.

د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي چي ما نبي كريم صلى الله عليه وسلم لره په داسي حالت کي هيڅ کله نه دي ليدلي چي مونځ يي دخپل وختونه بغير په بل وخت کي کړي وي مگر صرف دوه مونځونه چي دمانام او ماخوستن مونځونه يي جمع کړي وو او دسحر مونځ يي دخپل وخت نه مخکي په جلتي کړي وو.

دليل نمبر (۳): اصحاب السنن دابوقتاده نه روايت نقل کړي دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي

"ليس في النوم تفريط انما التفريط في اليقظة لان يؤخر صلاة الي وقت اخري".

دليل نمبر (۴): دمونځ دوختونو تحديد په تواتر سره ثابت دي او اخبار احاد په دي کي تغير نشي پيدا کولي ددي دلائلو په رنرا کي دائمه ثلاثه دتمامو مستدلانو جواب دادي چي دجمع بين الصلاتين هغه تمام واقعات کوم چي در رسول الله نه منقول دي په هغي کي جمع حقيقي مراد نه ده بلکه دجمع صوري په مراد کولو لاتدينې شواهد او ثرائن موجود دي.

(۱) په بخاري کي د عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما روايت دي.

"قال رثيت النبي صلى الله عليه وسلم اذا عجله السير في السفر لآخر الصلاة المغرب حتي يجمع بينه وبين العشاء. قال سالم وكان عبدالله ابن عمر يفعلها اذا عجله السير يقيم المغرب فيصلية ثلاثاً ثم يسلم ثم قلماً يلبث حتي يقيم العشاء....

د ابن عمر نه روايت دي فرماني چي ما رسول الله صلى الله عليه وسلم ليدلي وو چي کله کله به يي په سفر کي دجلتي په وجه دمانام په مونځ کي تاخير کولو تردي چي دمانام او ماخوستن مونځونه به يي جمع کړل.

په دي كي صراحت دي د عبد الله ابن عمر رضي الله عنهما چي به كله د مابنم دمونځ نه فارغ شو نو لږ شان انتظار به يي او کړو او بيا به يي دماخوستن مونځ اداء کړو او ددي انتظار کوم بل محمل نشي کيدي علاوه ددينه چي هغه دماخوستن دوخت د داخلیدو يقين کيدل غوښتل، پخپله ابن حجر هم اعتراف کړي دي چي په دي کي په جمع صوري باندي دليل دي (فتح الباري).

(۲) ددينه زيات صريح روايت په ابو داود کي دنافع عن عبد الله بن واقف په سند مروی دي "ان مؤذن ابن عمر رضي الله عنهما قال الصلاة قال سر سر حتي اذا كان قبل غيوب الشفق نزل فصلي المغرب ثم انتظر حتي غاب الشفق فصلي عن عشاء ثم قال ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان اذا عجل به امر صنع مثل الذي صنعت. نه صرف دا چي امام ابو داود په دي باندي سکوت کړي دي بلکه دي سره يي ددي يو مطلع هم ذکر کړي دي چي الفاظ يي دادي:

"عبد الله بن العلاء النافع قال اذا كان عند الذهاب الشفق نزل فجمع بينهما. دارنگي امام دارقطني هم پخپل سنن کي دا روايت په ډيرو سندونو نقل کړي دي او سکوت يي اختيار کړي دي.

(۳) په مسلم کي دابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي "قال صليت مع النبي صلى الله عليه وسلم ثمانياً جميعاً وسبعاً جميعاً قلت يا ابا الشعثاء اظنه الظهر وعجل العصر واخر المغرب وعجل العشاء قال وانا اظن ذلك".

دابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي چي ما دنبي کريم صلي الله عليه وسلم سره اته يوځاي او که اوه يوځاي کړي دي ما او وئيل اي ابو الشعثاء زما خيال دي چي د ماسپڅين مونځ به يي روستو کړي وي او دمازيگر به يي رامځکي کړي وي او د مابنم به يي روسته کړي وي او دماخوستن به يي رامځکي کړي وي او بيا به يي اداء کړي وي، ابو الشعثاء او وئيل زما هم دا خيال وو، په دي حديث کي د دوه راويانو گمان د احنافو عين مطابق دي دا تمام روايات په جمع صوري کي بالکل صريح دي.

(۴) د ترمذي راتلونکي روايت کوم چي دابن عباس رضي الله عنهما نه مرفوعاً مروی دي "قال من جمع بين الصلاتين من غير غزرا وقد اتي باباً من ابواب الكبائر".

دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي چي چا بغير د عذر نه دوه مونځونه په يو وخت کي جمع کړل نو د گناهونو په دروازو کي يوي لوي دروازي ته ورسيدل، دا روايت اگر چي سنداً ضعيف دي ځکه چي ددي مدار په حنش بن قيس باندي وو او دده په باره کي امام ترمذي وائي وهو

ضعيف عند اهل الحديث ضعفه احمد وغيره، ليكن دامام محمد دمؤطا يوروايت ددي تائيد كوي :

"قال محمد بلغنا عن عمر بن الخطاب انه كتب في الافاق ينهاهم ان يجمع بين الصلاتين ويخبرهم ان الجمع بين الصلاتين في وقت واحد كبيرة من الكبائر".

(۵) په بعضي صورتونو كي قائلين دجمع حقيقي هم په جمع صوري دبعضي روايتونو محمول كولو مجبور وي مثلاً حديث دعبداالله بن عباس كوم چي حديث الباب دي "قال جمع رسول الله صلي الله عليه وسلم بين الظهر والعصر وبين المغرب والعشاء بالمدينة من غير خوف ولا مطر، يعني رسول الله صلي الله عليه وسلم ماسپځين او مازيگر مابنام او دماخوستن مونځونه په مدينه كي بغير دخوف او باران نه په يو وخت كي جمع كړي وو.

په دي كي نور ائمه هم دجمع فعلي په مراد كولو مجبور دي صرف امام احمد دا په حالت دمرض محمول كړي وو ليكن دا خبره هم ډيره بعيد ده چي دتولي ابادي خلق دي په دغه وخت كي ناجوره شوي وي، دويمه داده كله چي دابن عباس نه تپوس او كړي شو چي ددي جمع كولو نه مقصد نبوي څه دي هغه صرف دومره اوفرمائيل "ان لا يخرج امته" نو كه ددي سبب مرض وي ابن عباس به ضرور بيان كړي وو، همداوجه ده چي ابن حجر په فتح الباري كي اعتراف كړي دي چي په دي روايت كي جمع صوري مراد كول بهتر دي او حقيقت هم دادي چي دحديث الباب توجيه دپاره ددينه علاوه بله كومه لار نشته او كله چي په دي روايت كي جمع صوري مراد كړي شي نو نور روايتونه به هم ضرور په جمع صوري محمول كولي شي.

(۶) كه جمع صوري مراد كړي شي نو په ټولو رواياتو كي به تطبيق راشي او كه جمع حقيقي مراد كړي شي نو بيا حديث الباب او په صحيحينو كي دعبداالله بن مسعود روايت "ماصلي رسول الله صلي الله عليه وسلم صلاة لغير ميقاتها" پريخودل بالكل لازميري او ظاهره ده چي هغه توجيه راجح وي په كومو كي چي په رواياتو كي تطبيق راځي.

(۷) علامه عثمانی په فتح الملهم كي دجمع صوري په مراد كولو يوه ډيره لطيفه وجه بيان كړي ده او هغه داده په احاديثو كي چي چرته دجمع بين الصلاتين ذكر راغلي دي هلته جمع بين الظهر والعصر شوي ده يا بين المغرب والعشاء ددينه علاوه دهیخ قسم دوه مونځونو كي نه جمع ثابت ده او نه څوك ددي دجواز قائل دي چنانچي ائمه ثلاثه هم ددغه دوه مونځونو په مينځ كي قائل دي اود سحر او دماسپځين يا دمازيگر او دماينام يا دماخوستن او دسحر په مينځ كي جمع كول دهیچا په نزد جائز نه دي او نه دكوم روايت نه ثابت دي اوس كه چري جمع حقيقي مراد كړي شي نو ددي تفريق دپاره هيڅ كومه معقول وجه نه پاتي كيږي چي

د ماسپځين او مازيگر جمع كول دي جائز شي ليكن د مازيگر او د مابښام جمع كول دي ناجائز شي.

البته كه جمع صوري مراد كړي شي نو د دې يوه معقول وجه په ذهن كې راځي او هغه داده چې په سحر او مازيگر كې جمع صوري ځكه ممكن نه ده چې د دې په مينځ كې يو اوږد مهمل وخت حائل دي او د مازيگر او د مابښام او د ماخوستن او د سحر مونځونو كې جمع صوري ځكه ممكن نه ده چې مازيگر او ماخوستن اخري مكروه وختونه دي د دينه معلومه شوه رسول الله چې په كومه جمع بين الصلاتين عمل كړي دي هغه جمع صوري وه او حقيقي نه وه او نه دا په ټولو مونځونو كې كيدله.

دائمه ثلاثه مذهب: دائمه ثلاثه په نزد جمع بين الصلاتين جائز ده او د دې دوه صورتونه دي (۱) جمع تقديم (۲) جمع تاخير، جمع تقديم دېته وائي چې اولني مونځ پخپل وخت كې او كړي او راتلونكي مونځ مقدم كړي كه ماسپځين په وخت كې او كړي او د مازيگر مونځ مقدم پخپل وخت كې او كړي شي دارنگې د مابښام مونځ پخپل وخت كې او كړي د ماخوستن مونځ مقدم پخپل وخت كې او كړي او مابښام د مابښام په وخت كې اداء كړي.

ليكن امام نووي د جمع تقديم د پاره څه شرائط ذكر كړي دي (۱) د اولني مونځ د سلام نه مخكې د دويم مونځ نيت كول (۲) چې د دواړو مونځونو په مينځ كې وقفه او نوافل وغيره نه وي (۳) چې په دواړو مونځونو كې ترتيب وي يعني مخكې مقدم او كړي او روستني مؤخر او كړي جمع تاخير دېته وائي چې اولني مونځ مؤخر كړي او دويم پخپل وخت كې او كړي يعني ماسپځين او مابښام مؤخر كړي او مازيگر او ماخوستن پخپل وخت كې او كړي په دې كې شرط داده چې د اولني مونځ وخت دومره باقي پاتې كيدل پكار دي په كوم كې چې مونځ اداء كېدي شي او په دغه وخت كې به دده دا نيت وي چې اولني مونځ ځكه مؤخر كوم چې روستني مونځ ورسره اداء كړم ليكن كه بغير دنيت نه وخت تير شو نو مونځ به قضاء شميرلي كيږي، امام مالك او امام شافعي په نزد صرف به سفر باندي رخصت ملاويږي دامام مالك په نزد جمع بين الصلاتين دوران سير حالت كې جمع كولي شي د مالكيانو په يو روايت كې دا هم ضروري ده چې په سفر كې به جلتې وي او مطلق سفر كافي نه دي تردي چې د مالكيانو په نزد جمع بين الصلاتين مكروه ده "صرح به ابن العربي في العارضة".

دائمه ثلاثه د طرفه د جمع صوري په مراد كولو يو څو اعتراضات شوي دي اولني اعتراض: وئيلي شوي دي چې په مسلم كې دانس رضي الله عنه بعضي داسي روايتونه دي چې په هغوي كې جمع صوري مراد كول ممكن نه دي او هغه روايات داده:

"عن انس رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم اذا عجل عليه السفر يؤخر الظهر الى اول وقت العصر ويجمع بينهما ويؤخر المغرب حتي جمع بينهما وبين العشاء حين يغيب الشفق.

ددي جواب دادې چې د مذکور دلائلو په رڼا کې څو پورې د "يؤخر الظهر الى اول وقت العصر" الفاظو تعلق دي په دې کې غايه په مغيا کې داخل نه ده د "حين يغيب الشفق" الفاظو مطلب دادې چې ما بنام يې په داسې وخت کې اداء کړو کله چې شفق غائب کيدو ته قريب وو ددې تائيد په هغه روايت باندې کيږي کوم چې ابوداود د ابن عمر رضي الله عنهما نه په يوه واقع کې نقل کړې دي چې يو ځل هغه دخپلې بنځې صفيه د بيمارۍ په وجه باندې د تيز رفتارۍ سره سفر کولو نو د ما بنام مونځ يې مؤخر اداء کړو ددې تاخير په بيان کې داود الفاظ دادې "فسار حتي غاب الشفق فنزل فجمع بينهما" او په يو روايت کې داسې دي حتي کان بعد غروب الشفق او يو روايت داسې دي حتي اذا کان بعدما غاب الشفق او دمسلم په روايت کې بعد ان يغيب الشفق الفاظ راغلي دي دلته د تطبيق نه علاوه بله کومه لار نشته چې حتي اذا کاد يغيب الشفق او نور روايتونه هم په دې باندې محمول کړي شي او دا اوونيلي شي چې راويانور روايت بالمعني کړې دي چونکه وختونه قريب قريب وو نو په دې وجه بعضو غاب شفق او بعضو کاد ان يغيب الشفق او بعضو قبل غيبوبه الشفق الفاظ ددې واقعي دپاره بيان کړي دي دا توجيه او تطبيق ځکه راجح دي چې د ابن عمر رضي الله عنهما په باره کې وروسته د صريح رواياتو کې:

"قلما يلبث حتي يقيم العشاء" الفاظ راغلي دي او په ابو داود کې "حتي اذا کان قبل غيبوبه الشفق نزل فصلي المغرب ثم انتظر حتي غاب الشفق فصلي العشاء"

الفاظ راغلي دي همدارنگې حتي اذا کاد يغيب الشفق والا روايتونه هم راغلي دي دا ټول ددې تائيد کوي او همدا توجيه دانس په روايت کې هم کيدې شي چې د حين يغيب الشفق نه مراد دادې چې شفق غروب ته نزدي شي ددې وجه داده چې ددې الفاظو د حقيقي معني مراد کول په هيڅ صورت کې نشي کيدې ځکه چې غيبوبت د شمس يواني څيز دي او په يو ان کې ددوه مونځونو کول ممکن نه دي

دويم اعتراض دا ونيلي کيږي چې په جمع صوري باندې د جمع بين الصلاتين اطلاق درست نه دي ځکه چې په دې کې هر مونځ پخپل خپل وخت کې اداء کيږي لهذا د جمع بين الصلاتين روايتونه په دې باندې حمل کول تاويل بعيد دي

جواب په جمع صوري د جمع بين الصلاتين اطلاق پخپله در رسول الله صلى الله عليه وسلم د قول نه ثابت دي چې رسول الله حمه بنت جحش ته او فرمائيل

"فان قويت علي ان تؤخري الظهر وتعجلي العصر ثم تغتسلين حين تطهرين وتصلين الظهر والعصر جميعاً ثم تؤخرين المغرب وتعجلين العشاء ثم تغتسلين وتجمعين بين الصلاتين. دريم اعتراض: وئيلي كيږي چي دجمع بين الصلاتين منشاء اساني پيدا كول دي او په جمع صوري كي هيڅ اساني نشته بلكه مشكله ده ځكه چي دوختونو دتعيين احتمام دهر چا نه نشي كيدي

جواب: په جمع صوري كي هم اساني ده ځكه چي مسافر ته اصل مشكل بار بار قيام كول دي او واپس ختل دي او په اودس كولو كي هم ورته تكليف وي او په جمع صوري كي دا مشكلات ختمېږي.

څلورم اعتراض: دا وئيلي كيږي چي جمع تاخير په جمع صوري محمول كيدي شي ليكن دجمع تقديم روايتونه په جمع صوري محمول كول ممكن نه دي.

جواب: در رسول الله صلى الله عليه وسلم دجمع تقديم كولو ذكر صرف دمعاذ بن جبل رضي الله عنه په يو روايت كي راغلي دي چي ابو داود نقل كړي دي.

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ آخِرَ الظُّهْرِ حَتَّى يَجْمَعَهَا إِلَى الْعَصْرِ فَيُصَلِّيهِمَا جَمِيعًا وَإِذَا ارْتَحَلَ بَعْدَ زَيْغِ الشَّمْسِ صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا ثُمَّ سَارَ وَكَانَ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ الْمَغْرِبِ آخِرَ الْمَغْرِبِ حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الْعِشَاءِ وَإِذَا ارْتَحَلَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ عَجَلَ الْعِشَاءَ فَصَلَّاهَا مَعَ الْمَغْرِبِ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَلَمْ يَزِدْ هَذَا الْحَدِيثُ إِلَّا قُتَيْبَةَ وَحَدَّثَهُ. (ابو داود رقم: ١٢٢٢)

جواب: دا حديث دضعف انتها ته رسيدلي دي پخپله امام ابو داود ددي د ذكر كولو نه پس وائي "قال ابو داود لم يرو هذا الحديث الا قتيبة وحده وهي اشارة الي ضعف هذا الحديث" امام ترمذي دابواب السفر لاندې دوباره باب ماجاء في الجمع بين الصلاتين قائم كړي دي ددي باب لاندې امام ترمذي هم دمعاذ دا روايت نقل كړي دي او په اخر كي وائي وحديث معاذ حسن غريب تفرد به قتيبه لا نعرف احدا رواه عن الليث غيره، او امام حاكم چي په تساهل كي مشهور دي هغه هم ددي حديث تضعيف كړي دي او هغه په علوم الحديث كي دامام بخاري دا قول نقل كړي دي "ان بعد الضعفاء ادخله علي قتيبة" چنانچي دا روايت نورو خومره حافظانو دحديث نقل كړي وو په هغوي كي هيچا دجمع تقديم ذكر نه دي كړي او دهیچا په روايت كي هم دمازيگر ذكر نشته چنانچي دانس روايت په ابوداود كي ددي الفاظو مروي دي "قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا ارتحل قبل ان تزيغ الشمس اخر الظهر الي العصر ثم نزل

فجمع بينهما فان زاغت الشمس قبل ان يرتحل صلي الظهر ثم ركب صلي الله عليه وسلم "يعني دابوداود په روايت كي دي چي كله به رسول الله دنمر دزوال نه مخكي سفر كولو نو دماسپڅين مونځ به يي دمازيگر وخت نژدي كيدو پوري مؤخر كولو او بيا به يي اداء كړو او دواړه به يي جمع كړل او كه دسفر دشروع كيدو نه مخكي به زوال راغي نو دماسپڅين مونځ به يي او كړو او په سورلي به دسفر دپاره سور شويه دي كي دزوال شمس نه پس دماسپڅين مونځ كولو ذكر دي او دمازيگر ذكر نشته په همدې وجه دامام ابو داود دا قول مشهور دي "ليس في تقديم الوقت حديث قائم كذا في المرقاة لعلي القاري".

مگر ابن حجر په فتح الباري كي باب اذا ارتحل بعدما زاغ في الشمس صلي ظهر ثم ركب "لاندې دمعجم اسماعيلي او دحاكم داربعين په حواله دجمع تقديم په تائيد كي يو روايت ذكر كړي دي او ليكلي يي دي "لكن رواي اسحاق بن راهويه هذا الحديث عن شبابة فقال كان اذا كان في سفر فزالت الشمس صلي ظهر والعصر جمع ثم ارتحل" اخرجه الاسماعيلي په دي روايت باندي پخپله اسماعيلي اعتراض كړي دي چي اسحاق بن راهويه دشبابه نه په نقل كولو كي متفرد دي او جعفر الفريابي داسحاق بن راهويه نه ددي روايت په نقل كي متفرد دي لهذا په دي روايت كي دوه راويان متفرد دي ليكن ابن حجر ددي دا جواب كړي دي "وليس ذلك بقادر فانها امامان حافظان وقد وقع نظيره في الاربعين للحاكم" ليكن دا جواب ځكه درست نه دي چي پخپله اسماعيلي دا روايت معلول گرځولي دي او معلول هغه روايت ته وئيلي شي كوم چي په ظاهر نظر سره دثقاتو دروايت مخالف وي ليكن په دي كي علت سابقه موجود وي چي ماهرينو دحديث ته ښكاري بعضي وختونو كي ددي علت تشريح په الفاظو كي ممكن نه وي لهذا كه كوم حديث معلول گرځولي شوي وي نو ددي په جواب كي محض دراويانو توثيق كفايت نه كوي دارنگي امام حاكم چي په تساهل كي حد ته رسيدلي دي هغوي هم دا روايت په مستدرك كي نه دي ذكر كړي بلكه په اربعين كي يي ذكر كړي دي په دي وجه به دا قول درست وي چي دجمع تقديم باره كي كوم صحيح روايت ثابت نه دي په دي باره كي عيني په عمدة القاري كي بهترين كلام كړي دي

"من جمع بين الصلاتين من غير عذر" دا حديث امام ترمذي دحنش بن قيس په وجه ضعيف كړي دي ليكن علامه عثمانې په اعلاء السنن كي ددي دثابتولو كوشش كړي دي چي دحنش روايت دحسن درجي نه كم نه دي چنانچي هغه دحنش بن قيس دتوثيق دپاره دامام حاكم او بعضي نورو محدثينو اقوال هم نقل كړي دي ليكن دحنش بن قيس حالات داسماء رجال په

کتابونو کي دکتلو دپاره راجح دا ښکاري چي دده روايات ضعيف دي ددي حديث مضمون په بعضي نورو کتابونو کي په صحيح سند سره د عمر رضي الله عنه نه موقوف ثابت دي. فائده: ددي حديث په وجه بعضي شيعه وائي مونځونه پنځه دي مگر وختونه يي دري دي د زوال نه دغروب پوري دما سپڅين او دمازيگر وخت دي او دغروب نه صبح صادق پوري دما ښام او ماخوستن واخله او دصبح صادق نه پس دسحر وخت دي مگر ددي دا خبره دقران او حديث خلاف ده او ددي حديث نه ددوي استدلال باطل دي ځکه چي په دي حديث کي دجمع حقيقي بيان نه دي بلکه دجمع صوري بيان دي او ددي دليل راتلونکي حديث دي.

۲۷- باب مَا جَاءَ فِي بَدْءِ الْأَذَانِ

د اذان ابتداء

د اذان اهميت او فضيلت

اذان د الله تعالى په ذکرونو کي يو ډير اوچت ذکر دی په دی کي د توحيد او رسالت دگواهي اعلان کولی شئ. اوپه دی باندې د اسلام شان او شوکت ښکاره کيږي. په ډيرو حديثونو کي د اذان فضيلت راغلي دي.

(۱) د اذان آواز چي ترڅومره پورې رسي او کوم کسان دا اوري. که جنات وي او که انسانان د قيامت په ورځ به د مؤذن دپاره دايمان گواهي ورکوي (بخاري، نسائي، ابن ماجه)

(۲) دالله تعالى د ريښتيني پيغمبر ﷺ وينا ده چي د پيغمبرانو عليهم السلام او شهيدانو نه به پس مؤذنان جنت ته داخلېږي. او په بعضي احاديثو کي دا هم دی چي د مؤذن مرتبه د شهيد برابر ده.

(۳) عبدالله ويلي دي. کوم کس چي اووه کالو پورې اذان اوکړو. اوپه دی باندې دده غرض صرف ثواب وو. نو دهغه دپاره د د وزخ نه آزادي اوليکلي شئ (ابوداود، ترمذي)

(۴) نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي. که خلقو ته معلومه شئ. چي په اذان کي څومره زيات ثواب دي. اوبيا ورته دا منصب د قرعه اندازي نه بغير نه ملاويږي. نو بيشکه ددي دپاره به قرعه اندازي واچوي. خلاصه دا چي ددي منصب دپاره به ډير کوشش کوي (بخاري، مسلم، ترمذي، نسائي) د صحابه کرامو په زمانه کي داسي شوې وو چي د اذان په کولو کي په خلقو کي اختلاف پيدا شو. هرکس غوښتل چي دا مبارك منصب ماته نصيب شي. تردي چي قرعه اندازي ته خبره اورسيدله (تاريخ بخاري)

(۵) رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي. د قيامت په ورځ به دري قسمه خلق د مشکو په ډيرو ولاړ وي. نه به پري حساب وي. اونه به حيران او پريشان وي (۱) يوهغه کس چي

د الله تعالى د رضا دپاره ئې قران لوستلي وی (۲) دویم هغه کس چی د غلامی په عذاب کي اخته وی. خو بیا هم د آخرت نه غافله نه وی (۳) دریم مؤذن (المرشد الامین)
 (۶) د قیامت په ورځ به مؤذنینو ته هم د شفاعت کولو اجازت اوشی. اوهغوی به د خپلو خپلوانو اودوستانو یا د چا دپاره چی ئې خوښه وی. الله تعالى ته سفارس کوی.
 (۷) د اذان په وخت په شیطان ډیره ویره اوهیبت وی. او د ډیری وارخطائی نه تختی. ترکومی پورې چی د مؤذن آواز رسی. هلته نه ایساریږی. (بخاری، مسلم)
 (۸) د قیامت په ورځ به د اذان کونکو څټونه غړی اوردی وی. یعنی دوی به په ډیرو عزتمندو او اوچتو خلقو کي وی. اودقیامت د ویری او مصیبت نه به محفوظ وی.
 (۹) په کوم ځائی باندې چی اذان کولی شی. هلته د الله تعالى رحمت نازلیري. د عذاب اومصیبتونونه هغه ځائی محفوظ وی.

(۱۰) نبی کریم صلی الله علیه وسلم د اذان کونکو دپاره د مغفرت دعاګانی کړی دی.
 من حدیث عبدالله بن زید بن عبدالرحیه (رضي الله عنه) أخرجه أبو داود في الصلاة باب ۲۸ رقم ۴۹۹

ربط ددي باب دماقبل سره: چونکه اذان د مونځونو دوختونو اعلان دی. نوځکه ئې اول د وختونو بیان اوکړو. او بیا ورپسې د اذان. اذان په لغت. کي اعلان او اعلام ته وائی. اوبیا د مونځونو دپاره چی کوم خاص الفاظ وئیلی شی. د هغی دپاره استعمال شو. نوکله چی هم د اذان لفظ ذکرشی. مراد به تري دغه د مانځه دپاره اعلان وی. دا لغوی معنی د الله تعالى په دی قول ﴿وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ﴾ او ﴿أَذِنَ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا﴾ مستعمل ده.

اوپه شریعت کي د اذان تعریف دا دی. په مخصوصو الفاظو کي په مخصوص طریقو د مانځه د وخت داخلیدو خبر ورکول. د نفس اذان ثبوت خود آیتونو او احادیثو دواړو نه شوې دي. خو ددی تعین صرف د احادیثو نه دی. آیت خو دالله تعالى ارشاد دی. ﴿وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هَٰذَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ﴾ (المائدة: ۵۸) یعنی کله چی تاسو د مانځه دپاره اذان کوی. نو دا خلق خاندی اولوبي کوی. دا ددی وجی چی دا خلق داسی دی چی عقل نه لری. په دی آیت کي د "ندا الى الصلاة" نه مراد اذان دی.

ځکه چی ددی آیت په شان نزول کي تهانوی (رحمه الله) لیکلی دی چی په مدینه کي یو نصرانی وو چی کله به ئې په اذان کښې "اشهد ان لا اله الا الله" واوریدل. نو وئیل به ئې "قد حرق الکاذب" یعنی دروغژن دي اوسوزی. یوځل داسی اتفاقی خبره وه چی هغه او دهغه د کور ټول

خلق اوده شو. يو خادم اور راوړلو. دهغي نه يوه سکروته پريوتله. او هغه او دهغه کور او د کور ټول خلق اوسوزيدل. ددی آيت په شان نزول کي يوه واقعه دا هم ده چي کله به اذان شروع شو. او مسلمانانو به مونځ کولو. نو يهوديانو به وئيل.

"قاموا ولا قاموا صلوا ولا صلوا" يعنى مسلمانان اودر پري. الله دي اوکړي چي د اودريدو توفيق ورته نصيب نشي. او مسلمانان مونځ کوي. الله دي اوکړي چي د مونځ توفيق ورته نصيب نشي. ددی دواړو واقعاتو نه معلومه شوه چي په آيت کي د "ندا الى الصلاة" نه مراد اذان دي.

دويم آيت ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ حم السجدة: ۳۳ دي. علامه بغوي (رحمه الله) فرمائي چي عائشه رضي الله عنها فرمائي زما خيال دي چي دا آيت د مؤذنينو په باره کي نازل شوې دي. عکرمه (رحمه الله) فرمائي د ﴿مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ﴾ نه مراد مؤذن دي. او ابوامامه باهلي (رضي الله عنه) فرمائي دي چي په دي آيت کي ﴿وَعَمِلَ صَالِحًا﴾ نه مراد دي چي د اذان او اقامت په مينځ کي دوه رکعت اوکړي.

دريم آيت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ الجمعة: ۹ دي. يعنى اي دايمن خاوندانوا کله چي د جمعي په ورځ (د جمعي) دمانځه دپاره اعلان اوشي. نو تاسو دالله تعالى ياد (يعنى مونځ او خطبي) طرف ته تلوار کوئ. او خرڅول او اخستل (اودغه شان نور هغه کارونه چي په تگ کي رکاوټ وي) پريږدئ. او د کومو احاديثونه چي د اذان او اقامت تعين کيږي. هغه د مختلفو صحابه کرامو نه نقل دي چي په راروانو کړنو کي به ئي تفصيل راشي. پاتې شوه دا خبره چي اذان کله مشروع شوې دي. ددی په باره کي ملا علي قاري (رحمه الله) په شرح نقايه کي دوه اقوال ذکر کړي دي. يودا پي اذان په اول کال د هجرت کي مشروع شوې وو. دويم دا چي په دويم کال د هجرت مشروع شوې وو. د دويم قول دليل دا دي چي ابن اسعد د نافع بن جبير، عروه بن زبير، او سعيد بن مسيب نه روايت نقل کړي دي چي (أنهم قالوا كان الناس في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم قبل أن يؤمر بالأذان ينادي منادي رسول الله صلى الله عليه وسلم "الصلاة جامعة" فتجتمع الناس فلما صرفت القبلة أمر بالأذان) يعنى دا دري واره حضرات صحابه کرام فرمائي چي خلقوبه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په زمانه کي د اذان د حکم راتلو نه وړاندې د "الصلاة جامعة" آواز کولو. خلقو چي به دا آواز واوريدل. نو راجمع به شو. خو چي کله قبله بدله شوه. نو د اذان حکم اوشو. او دا خبره معلومه ده چي تحويل د قبله په دويم کال د هجرت کي شوې وو. نو ثابته شوه چي د اذان مشروعيت په دويم کال د هجرت شوې دي.

دهندوستان علامه عبدالحی (رحمه الله) په السعایه کی دحافظ ابن حجر العسقلانی (رحمه الله) په حواله سره لیکلی دی چی د بعضی احادیثو نه معلومیږی چی اذان په مکه مکرمه کی د هجرت نه وړاندې مشروع شوی وو، ددویم قول دلیل په طبرانی کی حدیث دی چی: (أنه لما أسرى بالنبي كريم صلي الله عليه وسلم أوحى الله إليه الأذان فنزل به فعله بلالاً) یعنی په شپه د معراج الله تعالی نبي صلي الله عليه وسلم ته د اذان وحی کړې وه. نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم د اذان سره واپس تشریف راوړلو او بلال (رضي الله عنه) ته ئې تعلیم ورکړو په دارقطنی کی د انس (رضي الله عنه) حدیث دي . چی

(أن جبريل أمر النبي صلي الله عليه وسلم بالأذان حين فرضت الصلاة)

یعنی په کوم وخت کی چی مونځونه فرض شو. نو جبرئیل (۱) نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته د اذان حکم کړې وو. د دي دواړو روایاتونو نه معلومیږی چی اذان د هجرت نه وړاندې په مکه کی مشروع شوی دی. خو حافظ بن حجر (رحمه الله) ددی احادیثو د عدم صحت دعوی کړې ده.

داذان د مشروعیت د تاریخ په سلسله کی راجح قول علامه عبدالشکور صاحب لکهنوی په "علم الفقه" کی لیکلی دی چی د اذان شروع په مدینه منوره کی د هجرت په اول کال شوی وه. ددی نه وړاندې به مونځونه بغیر د اذان نه کیدل. چونکه په هغه وخت کی د مسلمانانو شمار څه زیات نه وو. نو ځکه د مانځه دپاره د دوی راجمع کیدل هم څه گران نه وو. بیا چی کله ورځ په ورځ اسلام ترقی کوله. او د مختلفو طبقو خلق دلی دلی په اسلام کی داخلیدل. نو ددی خبري ضرورت پېښ شو چی دمانځه د وخت په راتلو او د جماعت د اودریدو خبر دوی ته ورکولی شی چی په دی سره دوی د نزدی او لري ځایونو نه جماعت ته راتلی شی. نو د اذان دا طریقه ددی مقصد دپاره مقرر کړې شوه. او اذان ددی امت خصوصیت دی. په پخوانو امتونو کی نه وو.

داذان د مشروعیت لنډه واقعہ دا ده چی کله صحابه کرامو ته د مونځ او د جماعت د وختونو خبر ورکولو ضرورت محسوس شو. نو هغوی په خپلو کی مشوره او کړله. بعضو مشوره ورکړه چی د یهودیانو پشان دي بنکر غږولي شی. بعضی صحابه کرامو او وئیل چی اور دي بلولي شی. خو نبي كريم صلي الله عليه وسلم دا رائيگاني خوښي نکړې. او عمر (رضي الله عنه) دا رائي ورکړه چی د مانځه په وخت کی دي "الصلاة جامعة" وئیلی شی. عبدالله بن زید و عمر رضی الله عنهما ددی نه پس خوبونه اولیدل چی یوی فرشتی د اذان دا طریقه چی وړاندې بیانولي شی. او خودله چی په دی طریقه د مونځ د وختونو او د جماعت خبر مسلمانانو ته ورکوی. په بعضی روایاتو کی راځی چی عبدالله بن زید (رضي الله عنه)

اوفرمائيل. که په ما باندې د بدگمانۍ ويره نه وه. نو ما به دا وئيلي وو چې زه بالکل اوده نه وم (بلکه ويخ وم) ددی وجی بعضي اهل علمو دا واقعه په حال او کشف باندې حمل کړې ده چې ارباب باطن نه په حالت د بيداري کې نصيب کيږي. مختصر دا چې سحر ته عبدالله بن زيد (رضي الله عنه) د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په خدمت کې واقعه بيان کړه. نو نبي کریم صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل بيشکه دا خوب حق دي. او بلال (رضي الله عنه) ته ئې حکم اوکړو چې هم په دې طريقه اذان اوکړي. بيا عمر فاروق (رضي الله عنه) راغلو. او خپل خوب ئې بيان کړو.

په بعضي رواياتو کې دې چې ددی نه وړاندې نبي کریم صلي الله عليه وسلم باندې وحی نازل شوې وه. لکه څنگه چې عبدالرزاق په خپل مصنف او ابوداود په خپل مراسيل کې دا روايت نقل کړې دي، په بعضي احاديثو کې دا هم راغلي دي چې په شپه د معراج جبرئيل عليه السلام نبي ته د اذان تعليم ورکړې وو. خو دا احاديث صحيح نه دي. او که بالفرض دا صحيح او گنرلې شي. نو ددی نه هغه د معراج واقعه مراد نه ده چې په مکه کې واقعه شوې وه. ځکه چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته به روحاني معراج بيا بيا کيدلو. نو ددی نه به مراد هغه شپه وي. په کومه کې چې به نبي کریم صلي الله عليه وسلم دا خوب ليدلی وي. والله اعلم

۱۸۹- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ الثَّيْبِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَمَّا أَصْبَحْنَا أَكُنَّا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُخْبِرْتُهُ بِالرُّؤْيَا، فَقَالَ: "إِنَّ هَذِهِ لَرُؤْيَا حَقٍّ، فَقُمْ مَعَ بِلَالٍ فَإِنَّهُ أَلَدَى وَأَمَدُ صَوْتَا مِنْكَ فَأَلْقِ عَلَيْهِ مَا قِيلَ لَكَ وَلِيُنَادِ بِذَلِكَ"، قَالَ: فَلَمَّا سَمِعَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ نِدَاءَ بِلَالٍ بِالصَّلَاةِ خَرَجَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَجُرُّ إِزَارَهُ، وَهُوَ يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأَيْتُ مِثْلَ الَّذِي قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "فَلِلَّهِ الْحَمْدُ فَذَلِكَ الْبُتُّ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ أَكْثَرَ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ وَأَطْوَلَ، وَذَكَرَ فِيهِ قِصَّةُ الْأَذَانِ مَثْنَى مَثْنَى وَالْإِقَامَةُ مَرَّةً مَرَّةً، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ هُوَ ابْنُ عَبْدِ رَبِّهِ، وَيُقَالُ: ابْنُ عَبْدِ رَبِّ، وَلَا نَعْرِفُ لَهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا يَصِحُّ إِلَّا هَذَا الْحَدِيثُ

الوَاحِدَ فِي الْأَذَانِ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ الْمَازِنِيُّ لَهُ أَحَادِيثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ عَمُّ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ.^(١)

ترجمه: محمد بن عباد دخپل پلار دا قول نقل کوي چي کله سحر شو مونږ درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او دهغه خوب خبر موږ ته ورکړو نو ويي فرمائيل دا رښتوني خوب دي او ماته يي او فرمائيل دبلال سره او دريږه ځکه چي دهغه اواز ستانه تيز دي او هغه څه ورته اوښايه کوم چي تاته خودلي شوي دي او هغه دي دا په اوږت اواز وائي، راوي وائي کله چي عمر بن الخطاب دبلال اذان واوريدو نو خپل څادر يي رابښکلو او درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او عرض يي اوکړو اي دالله رسوله په هغه ذات مي دي قسم وي چاچي ته درښتونې دين دخودلو دپاره راليرلي يي ما هم داسي خوب ليدلي دي څرنگه چي بلال او وئيل رسول الله او فرمائيل تمام تعريفونه خاص دالله تعالي دپاره دي دا خبره خو نوره هم مضبوطه شوه امام ترمذي وائي په دي باب کي دابن عمر رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي مگر د عبدالله بن زيد حديث حسن صحيح دي او دا حديث ابراهيم بن سعد هم نقل کړي دي ابراهيم بن سعد دمحمد بن اسحاق نه يو طويل او مکمل حديث نقل کوي په دغه حديث کي داذان کلمات دوه دوه پيري ذکر کوي او داقامت کلمات يو يو خل دده اصل نوم عبدالله بن زيد ابن عبدربه دي، ده ته ابن عبد رب هم وئيلي شي مونږ ته درسول الله صلي الله عليه وسلم په احاديثو کي ددي روايات نه علاوه اکوم چي داذان متعلق دي، دکوم بل روايت دصحيح کيدو علم نشته او عبدالله بن زيد بن عاصم مازني هم درسول الله نه احاديث نقل کړي دي او عبدالله بن عاصم مازني دعباد بن تميم تره دي.

تشریح: "فانه اندي وامد صوتاً" داندې لفظ دري معاني دي (١)، قاموس والا احسن معني ذکر کړي ده (٢)، بعضي اهل لغت ارفع معني ذکر کوي (٣)، او بعضي د امد اطول معني ذکر کوي گویا کي په دي لينده کي دمؤذن دپاره آداب دي چي دا به احسن الصوت او ارفع الصوت وي.

"فلما سمع عمر بن الخطاب نداء بلال بالصلاة" اشکال: ددي جملي نه معلوميري چي عمر رضي الله عنه ته داذان دالفاظو دمشروعيت علم په هغه وخت کي راغي کله چي بلال اذان ورکړو ليکن دا بوداود دروايت نه معلوميري چي کله عبدالله بن زيد خپل خوب بيانولو نو دغه وخت کي عمر فاروق بذات خود دلته موجود وو "وكان عمر بن الخطاب قد راه قبل ذلك فكتمه عشرين

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ٢٨ (٣٩٩). سنن ابن ماجه/ الأذان (٤٠٦). (تحفة الأشراف: ٥٣٠٩). مسند احمد (٣/٢٢). سنن

يوما قال ثم اخبر النبي صلى الله عليه وسلم فقال ما منعك ان تقدرني فقال سبقني عبد الله بن زيد فاستحييت. بعضي علماؤ ددي دوارو روايتونو تعارض داسي حل كړي دي چي عمر رضي الله عنه دا خوب د عبد الله بن زيد بن عبدربه نه شل ورځي مخكي ليدلي دي ليكن دهغه نه خوب هير شوي دي ليكن بيا چي كله عبد الله بن زيد خپل خوب بيان كړو نو هغه ته هم راياد شو ليكن دحياء په وجه خاموش پاتي شو ځكه چي عبد الله بن زيد ورته مخكي شوي وو خو چي بيا بلال كله اذان او كړو نو دغه وخت يي خپل خوب رسول الله ته تفصيلا ذكر كړو او په دي كي تفصيلي كلمات هم موجود وو.

١٩٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ النَّضْرِ بْنِ أَبِي النَّضْرِ، حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنَا نَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: كَانَ الْمُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَيَّنُونَ الصَّلَوَاتِ وَلَيْسَ يُنَادِي بِهَا أَحَدٌ، فَتَكَلَّمُوا يَوْمًا فِي ذَلِكَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخِذُوا نَاقُوسًا مِثْلَ نَاقُوسِ النَّصَارَى، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخِذُوا قَرْنًا مِثْلَ قَرْنِ الْيَهُودِ، قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: أَوَلَا تَبْعَثُونَ رَجُلًا يُنَادِي بِالصَّلَاةِ؟ قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا بِلَالُ قُمْ فَنَادِ بِالصَّلَاةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عُمَرَ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي مسلمانان چي كله مديني ته راغلل نو دوى به جمع كيدل او دمونځ دوختونو اندازه به يي لگوله او په دوى كي به هېچا اواز نه كولو يوه ورځ دوى پخپل مينځ كي مشوره او كړه بعضو او وئيل دنصاري دناقوس پشان ناقوس دي او غږولي شي، بعضو ووئيل يو بنكر جوړ كړئ ديهوديانو دقرن پشان عمر رضي الله عنه او وئيل ولي نه دا به گني بنه نه ي چي يو كس اوليرې چي هغه دمونځ دپاره اواز او كړي دي وخت كي رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل اي بلال اودريره او دمونځ دپاره اواز او كړه، امام ترمذي فرمائي دا حديث دابن عمر دحديث نه حسن صحيح غريب دي په دي حديث كي داذان د مشروعيت واقعي ته اشاره ده چي ذكر يي ماقبل كي تير شو.

تشریح: د اذان شرعی حیثیت

د اذان د حکم متعلق د فقهاؤ دوه اقوال دي:

^١ صحيح البخاري/الاذان (٦٠٣)، صحيح مسلم/الصلاة (٣٤٤)، سنن النسائي/الاذان (٦٢٤)، (تحفة الأشراف:

(۱) اذان د پنځو مونځونو او جمعي دپاره سنت مؤکده دې (۲) او بعضي مشائخو فرمائيلي دي چي واجب دې ځکه چي د امام محمد (رحمه الله) نه نقل دي. که د يو کلي ټول خلق په اتفاق سره اذان پرېږدي، نو هغوی سره به جنگ کولی شي. اودا خبره معلومه ده چي قتال د واجب په پريځودو کولی شي د سنتو په پريځود نشي، نو معلومه شوه چي اذان واجب دې. ددي جواب دا دې چي اذان کول خو سنت دې، خو د دي پريځودل د دين سپکاوي او توهين دې. او په توهين د دين باندې قتال کولی شي. نو امام محمد (رحمه الله) ځکه هغوی سره د قتال کولو حکم کړې دي. د اذان په مسنونيت باندې نقل متواتر دليل دې. يعني دا خبره په تواتر سره ثابته ده چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم د پنځو مونځونو او جمعي دپاره د اذان حکم کړې دي. او ددي نه علاوه د وترو، عیدینو، کسوف، خسوف، استسقاء، د جنازي مونځ او د نفلونو دپاره ئې د اذان حکم نه دي کړې.

په مسلم کي د جابر بن سمره (رضي الله عنه) نه روايت دي چي (صليت مع رسول الله صلي الله عليه وسلم العید غیر مرة ولا مرتين بغیر اذان ولا إقامة) يعني ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره د اخرونو مونځ يو ځل دوه ځله نه دي کړې. (بلکه ډیر ځله مي کړې دي) بغیر د اذان او اقامت نه.

د عائشه رضي الله عنها روايت دې چي (خسفت الشمس على عهد رسول الله صلي الله عليه وسلم فبعث منادياً ينادي الصلاة جامعة) يعني د رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه کي به نمر تندر نيول. نو نبي کریم صلي الله عليه وسلم به يو آواز کونکي اوليږلو. هغه به د "الصلاة جامعة" الفاظ وئيل. ددي دواړو احاديثو نه ثابته شوه چي د عیدینو او کسوف او خسوف دپاره اذان نشته.

او وتر اگر چي واجب دي. خو د ماسخوتن اذان کافی دي. ځکه چي د وترو وخت هغه دي. کوم چي د ماسخوتن دي. او باقي پاتې شوسنت او نوافل نودا د فرضو تابع دي. ددي دپاره د جدا اذان څه ضرورت نشته. او جمعي د اذان دپاره د سائب بن يزيد رضي الله عنه حديث دليل دي چي په صحيحينو کي دي، د صاحب هدايه بيان دي چي د اذان کیفیت معلوم دي. اودا په هغه طريقه دي. څنگه چي د آسمان نه نازل شوې فرشتي کړې وو. ددي تفصيل د عبدالله بن زيد (رضي الله عنه) په حديث کي تفصيل سره تیر شوې دي. د حديث الفاظ دا دي:

(عن معاذ بن جبل قال قال رجل من الأنصار عبدالله بن زيد يعني إلى النبي صلي الله عليه وسلم فقال يا رسول الله صلي الله عليه وسلم إني رأيت في النوم كأن رجلاً نزل من السماء عليه بردان أخضران أنزل

على جزم حائط من المدينة فأذن مثنى مثنى ثم جلس قال أبو بكر بن عياش على نحو من أذاننا اليوم قال علمها بلا لا فقال عمر (رضي الله عنه) ورأيت مثل الذي رأي ولكنه سبقني)
پاتې شوه دا خبره چي دا کومه فرېسته وه نو علامه بدرالدين عيني (رحمه الله) فرمايلي دي
چي دا جبرئيل امين وو او د بعضي علماورائي ده چي دا بله يوه فرېسته وه.

٢٨- باب مَا جَاءَ فِي التَّرْجِيعِ فِي الْأَذَانِ

په اذان كي ترجيع كول

١٩١- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، وَجَدِي جَمِيعًا، عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "أَقْعَدَهُ وَأَلْقَى عَلَيْهِ الْأَذَانَ حَرْفًا". قَالَ إِبْرَاهِيمُ: مِثْلَ أَذَانِنَا، قَالَ بِشْرٌ: فَقُلْتُ لَهُ: أَعِدْ عَلَيَّ فَوَصَفَ الْأَذَانَ بِالتَّرْجِيعِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي مَحْذُورَةَ فِي الْأَذَانِ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْهُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ وَعَلَيْهِ الْعَمَلُ بِمَكَّةَ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ. (١)

ترجمه . و ابو محذورہ رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم زه کينولم او د اذان يو يو حرف يي راو خودلو ابراهيم وائي چي زمونږ د اذان پشان او بشروائي ما ورته او وئيل چي دوباره او وايه نو هغوي اذان د ترجيع سره بيان کړو امام ترمذي وائي د اذان په باره کي د ابو محذورہ حديث صحيح دي او دا دهغه نه په ډيرو سندونو مروی دي او په مکه کي په همدې باندې عمل کولي شي او دامام شافعي هم دا قول دي.

تشریح : د ترجيع في الاذان مطلب دادي چي دوه دوه پيري د شهادتينو وئيلو نه پس په تيز اواز سره وئيل، او د ترديع مطلب دادي چي تکبير څلور پيري وئيل.

مسئله د ترجيع او تربيع في الاذان: په دي مسئله کي د اهل علمو اختلاف دي.
(١) دامام ابو حنيفه او احمد بن حنبل په نزد په اذان کي ترجيع نشته تربيع كول دي.
(٢) امام مالک او امام شافعي په نزد په اذان کي ترجيع او تربيع دواړه دي، البته دامام مالک په نزد تربيع نشته د دي اختلاف په بناء د اذان د کلماتو په تعداد کي اختلاف دي دامام ابو حنيفه په نزد کلمات د اذان پنځلس دي او کلمات د اقامت اولس دي او دامام شافعي په نزد کلمات د اذان نولس دي او دامام مالک په نزد اولس دي.

امام شافعي او امام مالك د حديث الباب نه استدلال كوي د ابو محذوره اصل نوم امام ترمذي سمره بن معير خودلي دي او امام طحاوي دخپل طرف نه او علامه زيلعي په نصب الرايه كي او ابن الجوزي په كتاب التحقيق كي ليكلي دي په اتم هجري كي چي كله مكه فتح شوه او د اذان اواز پورته كړي شو نو دمشركينو ماشومانو ددي نقل شروع كړو لكه څنگه چي د ماشومانو عادت وي يو ځل د همداسي ماشومانو په خوا كي در رسول الله تيريدل اوشول چي د اذان نقل يي كولو په دوي كي ابو محذوره هم موجود وو ابو محذوره دنورو ماشومانو نه لوي وو او اواز يي هم ښكلي وو نو رسول الله دي اونيوولو او ورته يي وفرمائيل اوس وايه څه دي وئيل؟ ابو محذوره او وئيل الله اكبر الله اكبر په تيزه يي كلمات او وئيل ځكه چي ددي جملې په سبب دده عقيدې ته نقصان نه رسيدو ليكن كله چي دشهادتينو جملو ته راغي نو دا يي رو رو او وئيل ځكه چي په دي يي عقیده خرابيده او په نه زړه يي او وئيل بيا چي دشهادتينو نه تير شو نو اواز يي تيز كړو چنانچي دنسائي په روايت كي دي "ارجع فامد عن صوتك" او دابن ماجه په روايت كي دي "ارفع من صوتك" او دابو داود په روايت كي دي "ترفع صوتك بالشهادة" نو رسول الله دده دوحشت قطع كولو دپاره وفرمائيل په تيز اواز وايه بيا ددينه پس ابو محذوره مسلمان شو او عرض يي او كړو اي دالله رسوله ما دمكي مؤذن مقرر كړه رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمائيل ته مؤذن شوي ابو محذوره به دترجيع سره اذان كولو ځكه چي هغه په دي پوهه شوي وو چي يو ځل ما در رسول الله په وړاندي په مزه اذان كړي وو او هغه راته د تيز اواز وئيلي وو او حال دا دي چي دلته د اذان تعليم نه وو بلكه دده په زړه كي په ابتداء كي دشهادتينو نه نفرت وو ددي كمول مقصود وو.

جواب اول: صاحب دهدايه دا جواب كړي دي چي ترجيع دتعليم دپاره وه ليكن ابو محذوره شرعي حكم او گنړلو چي ماته هميشه دتبيت اواز نه پس د اواز تيزولو حكم شوي دي امام طحاوي هم دا تاويل كړي دي.

اعتراض: دابن همام دطرفه په دي روايت اعتراض شوي دي په ابو داود كي چي دابو محذوره د اذان كوم روايت دي دهغه روايت الفاظ دا دي "علمني سنة الاذان" او بيا ددينه پس دترجيع ذكر دي او بيا ددينه پس دشهادتينو متعلق ارشاد دي "تخفف بها صوتك ثم ترفع بها" ددينه معلومه شوه چي رسول الله ورته پخپله فرمائيلي دي چي اول په تبيت اواز وايه او بيا اواز تيزوه ددينه معلومېږي چي اذان مع الترجيع سنت دي ددي جواب په وجه صاحب دهدايه دقول ترديد كيږي او اذان مع الترجيع ثابتېږي.

جواب اول: دلته استفهام انكاري محذوف دي.

جواب ثاني: دا هم ممكن ده چي دلته روايت بالمعني شوي وي.

جواب ثالث: دا حديث سنداً هم قوي نه دي.

جواب رابع: دابو محذوره دحديث نه دترجيع جواز معلومېږي او دجواز نه خو مونږ هم منكر نه يو علامه ابن نجيم په البحر الرائق كي ليكلي دي "والظاهر من عبارتهم ان الترجيع عندنا فيه اي الاذان مباح ليس بسنة ولا مكروه".

دامام شافعي د دليل دويم جواب: دامام شافعي د دليل دويم جواب امام طحاوي كړي دي چي ترجيع په اذان كي سنت نه ده بلكه دا د رفع الصوت دپاره مطلوب وه خومره تيز والي د اواز چي رسول الله په اذان كي غوښتلو په دومره مقدار ابو محذوره اواز تيز كړو ځكه چي د تكبير كلمه دهر چا په نژد مسلم وه اصل كلمه دتوحيد او كلمه د رسالت وه چي دا دوي نه خوښوله كله چي هغه په تيت اواز او وئيله نو رسول الله ورته او فرمائيل ارفع صوتك ابو محذوره وائي چي در رسول الله په مذكوره ارشاد زما دزړه صورت او حال بدل شو، او ماته يي يوه خله راکړه په كومه كي چي سره او سپين زرو (رواه الطحاوي).

جواب ثالث: ابن جوزي وائي دابو محذوره په اذان كي ترجيع دسنت كيدو په وجه نه ده بلكه دتوحيد او رسالت لره دكفارو په زړونو كي راسخ كولو دپاره وه ځكه چي اهل مكه نوي نوي مسلمانان شوي وو او په دوي كي دشرک جراثيم ډير مضبوط شوي وو دشرک دجراثيمو دختمولو دپاره دا طريقه اختيار كړي شوه اود ابو محذوره په زړه كي دتوحيد دراسخ كولو دپاره دا عمل او كړي شو (النصب الرايه).

جواب رابع: شاه ولي الله محدث دهلوي وائي "ان الاختلاف في كلمات الاذان كالاختلاف في احرف القرآن كلها شاف" گویا كي دهغه په نژد كلمات دا اذان منزل من الله دي چنانچي دسعد القرظ په اذان كي هم ترجيع ثابته ده (دارقطني).

جواب خامس: دترجيع والا اذان دابو محذوره خصوصيت دي هغه به در رسول الله په محبت زده كړي اذان همداسي كولو څنگه چي ورته رسول الله خودلي دي تردي چي هغه ياد تازه وي په دي باندي دليل دا شو چي رسول الله ابو محذوره ته د اذان دتليقن په دوران كي په سر باندي لاس ايخودلي وو نو ابو محذوره په ټول ژوند كي دا ويخته كټ نكړل او دا به يي وئيل چي په دي باندي زموږ رسول لاس ايخودلي وو.

جواب سابع: ترجيع دبيان دجواب محمول ده.

دامام مالك استدلال: په راتلونكي باب كي روايت دي "امر بلال ان يشفع الاذان ويوتر الاقامة" دشفع اطلاق په دوو دوو كيږي لهذا ترجيع نشته.

جواب: دتكبير كلمات خو څلور دي ليكن دوه په يوه ساه كي وئيلي كيږي لهذا د دوي نه يو جوړ كړي شو لهذا داسي شوه لكه چي دتكبير هم دوه الفاظ وي كه دا توجيه اونشي نو بيا د

اربع روايت ڪثيڙه ترك لڙميرڀي او د دومره ڏيرو رواياتو پريخودل ڏيو روايت په وجه درست نه دي.

دامام ابو حنيفه دلائل: (۱) په ماقبل باب "باب ماجاء في بدء الاذان" کي د عبد الله بن زيد روايت تير شوي دي په کوم کي چي دا الفاظ دي "ملك نازل من السماء" د اذان تعليم ورکړو او بيا در رسول الله په حکم عبد الله ددي کلماتو تعليم بلال ته ورکړو او په دي اذان کي ترجيع نه وه.

دليل ثاني: حديث دابن عمر دي: "كان الاذان علي عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم مرتين مرتين" ابتداء دتکبير دکلمي نه علاوه الله اکبر دوه پيري په يوه ساه کي ونيلي کيږي او ددينه په يوه تعبير کيږي مگر په ترجيع کي خو څلور څلور پيري ونيلي کيږي مرتين مرتين نه وي. دليل ثالث: اذان دبلال کوم چي په مسجد نبوي کي کيدو او رسول الله به هم موجود وو او دا چي بلال رضي الله عنه در رسول الله صلى الله عليه وسلم سره په سفر او حضر کي لس کاله مؤذن پاتي شوو کچري په اذان کي ترجيع مسنون وي نو بيا در رسول الله په موجودگي کي بلال دترجيع په پريخودلو تارک دستت گرځيدلو لهذا لس کاله بغير دترجيع نه دبلال اذان کول ددي خبري واضح دليل دي چي ترجيع مسنون نه ده.

دليل رابع: اذان د عبد الله بن ام مکتوم دي ابن مکتوم هم په مسجد نبوي کي مؤذن وو او دده اذان هم دترجيع نه بغير وو.

دليل خامس: اهل مکة دابو محذوره په حديث دعمل کولو په حال کي دترجيع قائل نه وو او اهل مدينه په ترك ترجيع والا رواياتو باندي عمل کولو، په اهل مکة او اهل مدينه کي داهل مدينه عمل اولي دي ځکه چي دا مسکن النبي صلى الله عليه وسلم دي او مسکن د خلفاء راشدينو دي او مرکز داسلام دي.

دليل سادس: بعضي علماؤ دا دليل هم بيان کړي دي چي ترجيع منسوخ ده او ناسخ د بلال د اذان دي "بعد رجوع النبي صلى الله عليه وسلم من الفتح كما تقدم".

دليل سابع: دقياس تقاضا هم داده لکه څرنگه چي د اذان په نورو کلماتو کي ترجيع نشته دارنگي دتکبير په کلماتو کي هم ترجيع پکار نه ده (معارف السنن).

۱۹۲- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا هَبَّامٌ، عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ الْأَخُولِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَيْرِيزٍ، عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "عَلَّمَهُ الْأَذَانَ تِسْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً وَالْإِقَامَةَ سَبْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ.

وَأَبُو مَحْذُورَةَ اسْمُهُ: سَمُرَةُ بْنُ مَعْيَرٍ، وَقَدْ ذَهَبَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ إِلَى هَذَا فِي الْأَذَانِ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّهُ كَانَ يُفَرِّدُ الْإِقَامَةَ. (١)

ترجمه: د ابو محذورہ رضي الله عنه بيان دی فرمائي چي ماته رسول الله صلي الله عليه وسلم په اذان کي نوولس کلمات بنودلي دي او په اقامت کي يي راته اولس کلمات بنودلي دي، امام ترمذي وايي دا حديث حسن صحيح دی، اود ابو محذورہ نوم سمرة بن معير دی، او بعضي اهل علمو دا قول اختيار کړی دی، اود ابو محذورہ نه دا هم مروی دي چي هغه به د اقامت کلمات يو يو خل وئيل.

حل لغات: افراد يفر د افراد د باب افعال نه يو کار يو يو خل کول

٢٩- باب مَا جَاءَ فِي إِفْرَادِ الْإِقَامَةِ

اقامت يو يو خل کول

١٩٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، وَيَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّادِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "أُمِرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَيُوتِرَ الْإِقَامَةَ". وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ أَنَسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (٢)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي بلال ته حکم او کړي شو اذان دوه دوه پيري کوه او اقامت يو يو خل کوه.

امام ترمذي وائي په دي باب کي دابن عمر رضي الله عنه نه هم يو حديث مروی دي او حديث دانس حسن صحيح دي او په صحابه کرامو او تابعينو کي بعضي اهل علمو په دي باندي قول کړي دي، او دامام مالک او شافعي او احمد او اسحاق هم دا قول دي.

^١ صحيح مسلم/ الصلاة ٣ (٣٤٩). سنن ابی داود/ الصلاة ٢٨ (٥٠٢). سنن النسائي/ الأذان ٣ (٢٣١). سنن ابن ماجه/ الأذان ٢ (٤٠٩). (تحفة الأشراف: ١٢١٢٩)

^٢ صحيح البخاري/ الأذان ١ (٢٠٣). و (٢٠٥). و (٢٠٦). صحيح مسلم/ الصلاة ٢ (٣٤٨). سنن النسائي/ الصلاة ٢٩ (٥٠٨). سنن النسائي/ الأذان ٢ (٢٣٨). سنن ابن ماجه/ الأذان ٢ (٤٢٠). (تحفة الأشراف: ٩٣٢). مسند احمد (١٠٣/٢/١٨٩). سنن الدارمي/ الصلاة ٢ (١٣٢٠، ١٣٢١)

تشریح مسئلہ اقامت کي ايتار شته اوکنه؟

(۱) دامام شافعي، او امام مالک په نژد اقامت کي ايتار مسنون دي خو بيا ددوي په مينځ کي لږ شان اختلاف دي شوافع وائي قد قامت الصلاة به دوه ځله وائي او باقي اقامت به يو يو ځل وائي مگر د مالکيانو په نژد اقامت الفاظ هم يو يو ځل دي.

(۲) دا حنوافو په نژد اذان پشان د اقامت الفاظ هم دوه دوه ځل دي مگر په دي کي ايتار مسنون نه دي گويا کي ددوي په نژد اذان الفاظ پنځلس شول او د اقامت اولس.

دامام شافعي او امام مالک دلائل ددوي اول دليل حديث دانس رضي الله عنه دي کوم چي حديث الباب دي مگر دامام شافعي مستدل دلري اضافي سره دي چي "الاقامة" داستثناء په جانب کي قد قامت الصلاة دي او دمستثني منه په جانب کي د اقامت نه پوره تکبير مراد دي او امام مالک ددي دا معني کوي چي د باقي کلماتو پشان په اقامت کي هم ايتار دي. دامام مالک دويم دليل: حديث دابن عمر دي کوم چي ابو داود نقل کړي دي:

"انما كان الاذان علي عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم مرتين مرتين والاقامة مرتان مرتان غير انه كان يقول قد قامت الصلاة قد قامت الصلاة"

دا صريح نص دي په دي خبره چي ايتار به د قد قامت الصلاة نه په علاوه کي وي داوولي دليل جواب دادي احاديث دايتار په بيان دتعليم او جواز محمول دي.

دثاني جواب دادي احاديث دايتار د اقامت مؤل دي په دي تاويل چي په احاديثو دايتار کي کلمات دايتار مراد نه دي بلکه بحسب النفس والصوت مراد دي يعني ديوي کلمي پشان دوه کلمي په يوه ساه کي وئيل پکار دي.

دريم جواب: د کلماتو د اقامت کي به ايتار کيدو مگر بيا منسوخ شو او دليل دنسخ اقامت د بلال "شفعا شفعا" کيدل دي کوم چي په تواتر ثابت دي.

جواب رابع: اول بلال رضي الله عنه ته دايتار حکم شوي وو ليکن بيا منسوخ شو او دشفع حکم او شول هذا د اقامت دايتار حکم منسوخ دي.

پنځم جواب: دتثنيه والاروايتونه مثبت بالزيادة دي او دتعارض په وخت کي مثبت ته ترجيح وي لهذا دا به راجح وي.

دلائل دا حنوافو: اول دليل: حديث د عبد الله بن زيد بن عبد ربه دي په کوم کي چي داسمان نه راتلونکي فرشتي د اقامت ذکر دي چي په راتلونکي باب کي په تفصيل سره راروان دي:

"قال كان اذان رسول الله صلى الله عليه وسلم شفعا شفعا والاقامة"

مگر په دي باندې امام ترمذي اعتراضات کړي دي چي په راتلونکي باب کي به راشي.

دليل ثاني: په دارقطني كي عن الاسود عن بلال روايت دي "انه كان يثنى الاذان ويثنى الاقامة وكان يبداء بالتكبير ويختم به: (الجوهر النقي).

دريم دليل: په ابوداود او ترمذي كي دابو محذوره روايت دي "ان رسول الله صلي الله عليه وسلم علمه الاذان تسع عشرة كلمة والاقامة سبع عشرة كلمة" ددي حديث نه دري قسمه استدلال كيږي (۱) تعليم وركول مقصود وو (۲) دا حديث مرفوع دي (۳) په دي حديث كي د اذان او اقامت دكلماتو دتعداد نه معلوم كيږي چي اقامت هم د اذان پشان دوه دوه پيري دي. دليل رابع: په طحاوي كي دابو محذوره روايت دي:

"علمني رسول الله صلي الله عليه وسلم الاقامة سبع عشر كلمة".

دليل خامس: په دارقطني كي دابو جحيفه روايت دي "ان بلالا كان يؤذن للنبي صلي الله عليه وسلم مثنى مثنى ويقيم مثنى مثنى".

۳۰- باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِقَامَةَ مَثْنَى مَثْنَى

كلمات اقامت دوه دوه پيري وئيل

۱۹۴- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: "كَانَ أَذَانُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَفْعًا شَفْعًا فِي الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ رَوَاهُ وَكِيعٌ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ رَأَى الْأَذَانَ فِي الْمَنَامِ، وَقَالَ شُعْبَةُ: عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ رَأَى الْأَذَانَ فِي الْمَنَامِ، وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: الْأَذَانُ مَثْنَى مَثْنَى، وَالْإِقَامَةُ مَثْنَى مَثْنَى، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَهْلُ الْكُوفَةِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: ابْنُ أَبِي لَيْلَى هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، كَانَ قَاضِي الْكُوفَةِ وَلَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِيهِ شَيْئًا، إِلَّا أَنَّهُ يَرْوِي عَنْ رَجُلٍ، عَنْ أَبِيهِ. (۱)

ترجمه: د عبد الله بن زيد رضي الله عنه نه روايت دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم اذان او اقامت دوه دوه ځله وئيلي كيدو امام ترمذي وائي چي حديث د عبد الله بن زيد وكيع

^۱ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۵۳۱۱) (ضعيف الإسناد)

داعمش نه او هغه دعمر بن مره نه او هغه د عبد الرحمن بن ابي ليلى نه نقل كړي دي فرمائي چي در رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابه كرامو د عبد الله بن زيد په باره كي ښه معلومات لرلو شعبه دعمر بن مره نه او هغه د عبد الرحمن بن ليلى نه روايت كوي چي عبد الله بن زيد اذان په خوب كي ليدلي وو دا روايت اصح دي د ابن ابي ليلى دروايت نه او عبد الرحمن بن ابي ليلى سماع د عبد الله بن زيد نه ثابت نه ده د بعضي اهل علمو قول دي چي اذان او اقامت دواړه دوه دوه پيري دي سفيان ثوري او ابن مبارك او اهل كوفه هم په دي باندي قول كړي دي.

تشرېح: دا حديث دامام ابو حنيفه مستدل دي چي د اذان پشان د اقامت كلمات هم دوه دوه ځل وئيل پكار دي د دي زيات تفصيل په ماقبل باب كي تير شول.

۳۱- باب مَا جَاءَ فِي التَّرْسُلِ فِي الْأَذَانِ

په اذان كي د ترسيل كولوييان

۱۹۵- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ، حَدَّثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمُنْعِمِ صَاحِبُ السِّقَاءِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ الْحَسَنِ، وَعَطَاءٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لِبِلَالٍ: "يَا بِلَالُ إِذَا أَذَّنْتَ فَتَرَسَّلْ فِي أَذَانِكَ، وَإِذَا أَقَمْتَ فَاحْذَرْ، وَاجْعَلْ بَيْنَ أَذَانِكَ وَإِقَامَتِكَ قَدْرَ مَا يَفْرُغُ الْأَكْلُ مِنْ أَكْلِهِ وَالشَّارِبُ مِنْ شُرْبِهِ وَالْمُغْتَصِرُ إِذَا دَخَلَ لِقَضَاءٍ حَاجَتَهُ وَلَا تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِي". (۱)

ترجمه: د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم بلال رضي الله عنه ته او فرمائل اي بلال كله چي اذان كوي نو په وقفي وقفي سره د اذان كلمات وايه او كله چي اقامت كوي نو په جلتی جلتی سره يي وايه او د اذان او تكبير په مينځ كي دومره وقفه كوه چي خوراك كونكي دخوراك نه او اوبو څكلو والاد اوبو څكلو نه او اودس ماتي والاد قضاء حاجت نه فارغ شي او تاسو لا اودرېږئ مه ترڅو چي دي زه دكمري نه راوتلي ليدلي نه يم تر هغه پوري مه اودرېږئ مونږ ته عبد بن حميد روايت بيان كړي دي او هغه ته يونس بن محمد او هغه ته عبد المنعم د دي روايت پشان، امام ترمذي وائي مونږ ته د جابر دا حديث د عبد المنعم د سند نه علاوه په بل سند نه دي معلوم او عبد المنعم مجهول دي.

تشریح : په اذان کي ترسیل او اقامت کي حذر کول

ترسیل دا دې چی د دوو کلماتو په مینځ کي په سخته سره فصل (جداوالی) اوکړی. او "حذر" دا دې چی فصل نه کوی. فرمائی چی اذان کي ترسیل مستحب دې. او په اقامت کي حذر مطلب د دلیل دا دې چی نبی کریم صلی الله علیه وسلم بلال (رضی الله عنه) ته هم ددی حکم کړې وو. نوکه په اقامت کي ئې ترسیل اوکړو (۱) نو د بعضي اهل علمو په نزد د دي وجی مکروه دې چی خلاف سنت دې (۲) خو د هدایه د عبارت نه عدم کراهت معلومېږي ځکه چی صاحب د هدایه فرمائی. "وهذا بیان الاستحباب" او ښکاره خبره ده چی د مستحبو په پریخودو سره کراهت نه راځي. (احسن الهدایه، فتح القدیر شرح هدایه)

فائدة: زموږ په علائقو کي او په نورو ملکونو کي چي ما څومره د احنافو مساجد لیدلي دي هغوی د ماښام اذان پسي اقامت دومره متصل کوي چي اذان لا ختم نه وي او اقامت شروع شوی وي او څوک دي ته هم نه گوري چي اقامت دمؤذن د اجازت او رضا نه بغیر بل څوک نشي کولی. او نه د راتلونکو خلقو د رسیدو لحاظ کوي که څوک پیزار او باسي یا اودس کي مشغول وي یا په لاره راروان وي نو اکثر ورته جماعت تلي وي او سره ددي چي دا خلق د حنفیت دعوي هم کوي نو دا خو د حنفیت په یو کتاب کي نشته او په امام صاحب پوري بهتان دی. د اذان او اقامت په مینځ کي په وقفې کولو د ملت اسلامیه اتفاق دی، البته اختلاف په دي کي دي چي دي وخت کي دوه رکعاته نفل کول پکار دي او که یوه شیبه انتظار کول پکار دي. په دي مسئله کي د صاحب احسن الهدایه عبارت نقل کوو کوم چي د مقام دوضاحت دپاره ډیر مناسب دي:

قوله "وَأَجْعَلْ بَيْنَ أَذَانِكَ وَإِقَامَتِكَ قَدْرَ مَا يَفْرُغُ الْأَكْلُ مِنْ أَكْلِهِ وَالشَّارِبُ مِنْ شُرْبِهِ وَالْمُعْتَصِرُ إِذَا دَخَلَ لِقَضَاءِ حَاجَتِهِ"

په اذان او اقامت کي د وقفې باره کي د فقهاؤ مختلف اقوال

په دی خبره د ټولو فقهاؤ اتفاق دې چی په اذان او اقامت کي وصل مکروه دې نبی ﷺ بلال (رضی الله عنه) ته فرمائیلى وو (اجعل بين أذانك وإقامتك قدر ما يفرغ الأكل من أكله) يعنى اى بلال! دخپل اذان او اقامت په مینځ کي دومره وقفه کوه چی خوراک کونکى د خپل خوراک نه فارغه شی او څکونکي د څکلو نه او اودس ماتونکي د قضاء حاجت نه.

دویم دلیل دادی چی د اذان مقصد خلقو ته د وخت خبر ورکول دی چی هغوی دمانځه دپاره تیاري اوکړی. اود مونځ ادا کولو دپاره مسجد ته حاضر شی. او په وصل سره دا مقصود فوت کیږي. نوځکه په اذان او اقامت کي وصل مکروه او وقفه ضروری ده. نوکه مونځ داسی وی چی د هغی نه وړاندې نفل سنت یا مستحب څه مونځ وی. نو د اذان او اقامت په مینځ کي

دي په مونځ سره فصل او کړی. مثلاً د سحر د مونځ نه وړاندې دوه رکعتې، د ماسپڅين نه وړاندې څلور رکعتې سنت دي. او د مازيگر نه وړاندې اود ماسخوتن نه وړاندې څلور رکعتې د استحباب په درجه کې دي.

دليل دا دې چې نبی ﷺ فرمايلي دي (بين کل اذانين صلاة) يعنی د هراذان او اقامت په مينځ کې مونځ شته. نبی ﷺ دا خبره درې ځله او کړله. (لن شاء فإن لم یصل یفصل بينهما بجلسة خفيفة) يعنی په دريم ځل ئې او فرمايل چې دا حکم د هغه کس دپاره دې، که ده مونځ نه وی کړې، نو د دواړو په مينځ کې دي په جلسه خفيفه باندې فصل او کړی. دامام ابوحنيفه (رحمه الله) په نزد د مابنام نه علاوه په باقی ټولو مونځونو کې به د اذان او اقامت په مينځ کې لږه غونډې ناسته کوی. او د مؤذن دپاره په دغه وخت کې سنت يا نفل کول بهتر دي.

په مابنام کې د امام ابوحنيفه (رحمه الله) نه دوه روايتونه دي (۱) يو دا چې په مابنام کې د اذان او اقامت په مينځ کې په ولاړه ولاړه په دومره اندازه باندې فصل کول مستحب دې چې په هغې کې درې واړه يا يو ورکوتې آيت لوستلي شي (۲) دويم روايت دا دې چې دومره فصل دي کوی چې درې قدمه په کې اخستلي شي، صاحبين فرمائي چې په مابنام کې به هم فصل کوی. خو ډير مختصر لکه چې د دوو خطبو په مينځ کې څومره وي. د صاحبينو دليل دا دې چې دا خبره خو اتفاقی ده چې په اذان او اقامت کې وصل مکروه او فصل ضروري دې. لکه چې په اول کې بيان شو (۲) اودا خبره هم تقريباً اتفاقی ده چې په سکوت سره فصل نه واقع کېږي. ځکه چې سکوت خو د اذان د کلماتو په مينځ کې هم وي. نو ځکه پکار ده چې کينی او په ناسته سره فصل او کړی. اگرچې لږه غونډې وي. لکه چې د جمعې په دوو خطبو کې چې په ناستې سره فصل کوی.

دامام ابوحنيفه (رحمه الله) دليل دا دې چې په مابنام کې تاخير کول مکروه دې. هم دا وجه ده چې وړاندې مونږ ذکر کړی وو چې د مابنام نه پس د فرضو نه وړاندې دي نفل نه کوی. بلکه په ادنی فصل يعنی سکتې دي اکتفاء کوی چې په دې طريقه د تاخير نه هم احتراز اوشي. اود اذان او اقامت په مينځ کې فصل هم راشی.

د صاحبينو د دليل نه جواب دادی چې د مابنام د اذان او اقامت په مينځ کې فصل د دوو خطبو په مينځ کې فصل باندې قياس کول درست نه دی. ځکه چې په دې دواړو کې د زمکي او آسمان فرق دې، په اذانينو کې د کيفيات ثلاثه بيان او هغه داسی چې (۱) د اذان او اقامت ځانې مختلف وي (۲) او په دواړو کې آواز مختلف وي. هغه داسی چې په اذان کې ترسيل وي.

او په اقامت کي حدر (۳) بله په دواړو کي د مؤذن هیئت مختلف وی. ځکه چی د اذان په وخت کي هغه خپلي گوتي په غوږونو کي داخلوی اود اقامت په مینځ کي لاسونه زورپند وی. ددی په خلاف (۱) په خطبه کي د دواړو خطبو ځانې یو وی (۲) په دواړو خطبو کي نغمه او آواز په یو کیفیت وی (۳) او په دواړو خطبو کي د خطیب هیئت او حالت یوشان وی. نو ددی فرق باوجود ددی په خپل مینځ کي په یو بل باندې قیاس کول څنگه صحیح کیدی. امام شافعی (رحمه الله) فرمائی. د مابنام په اذان او اقامت کي دي په دوه رکعتنه نقلو فصل کوی او په دلیل کي فرمائی چی مابنام به په باقی مونځونو قیاس کولی شی.

د صاحب هدایه بیان دی چی د مابنام اونورو مونځونو په مینځ کي فرق ذکر شوې دي. یعنی د امام شافعی (رحمه الله) په نورو مونځونو باندې د مابنام د مونځ قیاس، قیاس مع الفارق دي. نو ځکه په مابنام کي تاخیر مکروه دي. او په نورو مونځونو کي تاخیر مکروه نه دي. نو د مابنام په نورو مونځونو باندې قیاس څنگه صحیح کیدی شی؟ صاحب هدایه (رحمه الله) غوندي فاضل ته تعجب دي چی په باب المواقیت کي ئې د مابنام په بیان کي د امام شافعی (رحمه الله) مذهب نقل کړې دي. نو فرمائی چی د هغوی په نزد صرف دومره وخت دي چی د اودس، اذان او اقامت نه پس صرف درې رکعتنه کولی شی. اودلته لیکي چی د اذان او اقامت په مینځ کي به په دوه رکعتونو سره فصل کوی. نو دا دواړه مذاهب څنگه جمع کیدی شی؟

جواب دا دي چی دا د امام شافعی (رحمه الله) د مابنام په وخت کي دوه اقوال دي. په باب المواقیت کي د امام شافعی (رحمه الله) یوقول ذکر کړې دي. او دلته ئې دویم ته ترجیح ورکړې ده. دویم قول دا دي چی د مابنام وخت دومره دي چی اودس، اذان او اقامت نه علاوه په کي پنځه رکعتنه مونځ کولی شی. یعنی درې رکعتنه فرض. او په اذان او اقامت کي په دوو رکعتونو سره فصل کوی. امام ابویوسف (رحمه الله) فرمائی چی ما ابوحنیفه (رحمه الله) لیدل چی د مابنام په وخت کي به ئې اذان کولو. او اقامت به ئې کولو. اود اذان او اقامت په مینځ کي به نه کیناستلو.

د امام ابویوسف (رحمه الله) ددی قول نه دوه فائدي حاصلیږي. یوه خو هغه کومه چی مونږ ذکر کړې ده. یعنی د امام ابوحنیفه (رحمه الله) په نزد به په مابنام کي د اذان او اقامت په مینځ کي جلسه نه کوی. دویم دا چی مؤذن دي د شریعت د احکامو عالم وی. باقی پاتې شوه دا خبره چی دا دکوم دلیل نه معلومه شوه.

نوجواب دادی چی نبی ﷺ فرمائیلی دی. (یوذن لکم خیارکم ولیؤمنکم أقرئکم) یعنی تاسو ته دي هغه کس اذان کوی چی په تاسو کي غوره وی. اوتاسو ته دي هغه کس امامتی درکوی چی اقرأ وی. یعنی چی د الله تعالی کتاب ښه قرائت کولی شی.

(سفيان ثوري)، وائي چي زما خيال دي دغه سره خيمه دچمري نه جوړه وه او بيا بلال همسا راوړله په داسي حال کي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مخکي روان وو او دا همسا يي په بطحاء ميدان کي او دروله بيا ورله رسول الله صلي الله عليه وسلم ستره جوړه کړه او ددي طرف ته يي مونځ او کړو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم گيرچاپير سپي او خره تيريدل او دغه وخت کي يي په جسم مبارک سور رنگ والا لباس پروت وو لکه چي ماته دهغه دپنډو سپين والي ښکاري سفيان وائي زما خيال دي چي دا لباس يمني خادر وو، امام ابو عيسي ترمذي وائي دابو جحيفه حديث حسن صحيح دي او په دي باندي داهل علمو عمل دي چي هغوی د مؤذن دپاره د اذان په دوران کي په غوږونو کي گوتي ورکول مستحب گنري او د بعضو اهل علمو قول دي چي په اقامت کي هم په غوږونو کي دگوتو داخلول مسنون دي او دا دامام اوضاعي قول دي او د ابو جحيفه نوم وهب السوائي دي.

تشریح: د اذان په وخت په غوږونو کي دگوتو ورکولو حکم

د اذان کولو په وخت کي د مؤذن دپاره غوره ده. چي خپلي دواړه گوتي په دواړو غوږونو کي داخلي کړي، نقلی دليل دا دي چي نبی ﷺ بلال (رضي الله عنه) ته ددی حکم کړې وو. امام حاکم په خپل مستدرک کي د سعد القرظي (چي په قبا کي د نبی ﷺ مؤذن وو) نه روايت کړې دي چي (أن رسول الله أمر بلالاً أن يجعل أصبعيه في أذنيه وقال أنه أرفع لصوتك) يعني رسول الله ﷺ بلال (رضي الله عنه) ته حکم کړې وو چي په خپلو غوږونو کي گوتي داخلي کړه. ځکه چي دا طريقه ستا د آواز اوچتونکی ده. امام طبرانی (رحمه الله) دا حديث په دی الفاظو سره نقل کړې دی. (إذا أذنت فأجعل أصبعيك في أذنيك فإنه أرفع لصوتك) يعني کله چي ته اذان کوي. نو خپلي گوتي په غوږونو کي داخلي کړه. ځکه چي دا طريقه ستا د آواز اوچتونکی ده. عقلی دليل دا دي چي اعلام او اعلان کوم چي د اذان اصلی مقصود دي. هغه په دی طريقه ښه حاصلیږي. او که مؤذن داسي اونکړو. نو بيا هم اذان حسن دي. ځکه چي دا عمل د سنن هدی (سنت مؤکده) نه نه دي. بلکه سنت زوائد دي. صاحب د عنايه ليکلی دی چي په دی طريقه اذان حسن دي. او ددی پريخودل حسن نه دی. ځکه چي په وخت د اذان د مؤذن په غوږونو کي گوتي ورکول اگر چي سنت اصلی نه دي. ځکه عبدالله بن زيد (رضي الله عنه) د هغوی حديث په اذان کي اصل گنرلې شی. په هغی کي دا نشته. خو ددی باوجود ددی داسي حکم دي چي د دي حکم نبی ﷺ بلال (رضي الله عنه) ته کړې وو. نو ځکه ددی فعل پريخودلو ته حسن وئيل مناسب نه دی. نو حاصل دا شو چي اذان په دی طريقه احسن دي. او بغير ددی نه حسن دي.

رسول الله ﷺ د سعد اقرظ (رضي الله عنه) نه علاوه د نبی ﷺ دري مؤذنين وو. بلال، عبد الله بن ام مكتوم، ابو محذوره قرظ د سلم پانړو ته ونيلى شى په كومو چي د باغت وركولى شى چونكه سعد (رضي الله عنه) ددى كاروبار كولو نو خكه ورته سعد القرظي ونيلى شى په عين الهدايد كي نې ليكلې دى پكار ده چي مؤذن نارينه، عاقل، بالغ، صحت مند، متقى، د سنتو نه خبر، د مونځونو د وختونو نه خبر، د اوچت آواز خاوند، او هميشه دپاره پنځه وخته اذان كونكى وي.

۳۳_ باب مَا جَاءَ فِي التَّثْوِيْبِ فِي الْفَجْرِ

په سحر كي د تثويب كولو بيان

۱۹۸_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْرَائِيلَ، عَنْ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ بِلَالٍ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُثَوِّبَنَّ فِي شَيْءٍ مِنَ الصَّلَوَاتِ إِلَّا فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ بِلَالٍ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي إِسْرَائِيلَ الْمُلَائِي، وَأَبُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَسْمَعْ هَذَا الْحَدِيثَ مِنَ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ، قَالَ: إِنَّمَا رَوَاهُ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عُمَارَةَ، عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ، وَأَبُو إِسْرَائِيلَ اسْمُهُ: إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، وَلَيْسَ هُوَ بِذَلِكَ الْقَوِيِّ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي تَفْسِيرِ التَّثْوِيْبِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: يَقُولُ فِي أَذَانِ الْفَجْرِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدَ، وَقَالَ إِسْحَاقُ فِي التَّثْوِيْبِ غَيْرَ هَذَا، قَالَ: التَّثْوِيْبُ الْمَكْرُوهُ هُوَ شَيْءٌ أَحَدَثَهُ النَّاسُ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَذَنَ الْمُؤَذِّنُ فَاسْتَبْطَأَ الْقَوْمَ، قَالَ: بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ حَتَّى عَلَى الصَّلَاةِ حَتَّى عَلَى الْفَلَاحِ، قَالَ: وَهَذَا الَّذِي قَالَ إِسْحَاقُ: هُوَ التَّثْوِيْبُ الَّذِي قَدْ كَرِهَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ، وَالَّذِي أَحَدَّثُوهُ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالَّذِي فَسَّرَ ابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ أَنَّ التَّثْوِيْبَ أَنْ يَقُولَ الْمُؤَذِّنُ فِي أَذَانِ الْفَجْرِ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، وَهُوَ قَوْلٌ صَحِيحٌ، وَيُقَالُ لَهُ: التَّثْوِيْبُ أَيْضًا، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ، وَرَأَوْهُ وَرَوِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، وَرَوِي عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ مَسْجِدًا، وَقَدْ أَذِنَ فِيهِ وَنَحْنُ نُرِيدُ أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِ فَمَثَّوْبَ الْمُؤَذِّنِ، فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ مِنْ

الْمَسْجِدِ، وَقَالَ: أَخْرُجْ بِنَا مِنْ عِنْدِ هَذَا الْمُبْتَدِعِ وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ، قَالَ: وَإِنَّمَا كَرِهَ عَبْدُ اللَّهِ التَّثْوِيبَ الَّذِي أَحَدَتْهُ النَّاسُ بَعْدُ. (١)

ترجمه: دبلال رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم راته اوفرماڻيل دسحر نه علاوه په هيڅ يو مونځ کي تشويب مه کوه.

امام ترمذي وائي په دي باب کي دابو محذوره رضي الله عنه نه هم يو روايت مروي دي او دبلال رضي الله عنه حديث مونږ صرف دابو اسرائيل په سند پيژنو او ابو اسرائيل دا حديث دحکم بن عطيه نه نه دي اوريدلي بلکه هغه دحسن بن عماره نه او حسن دحکم بن عطيه نه نقل کړي دي، دابو اسرائيل نوم اسماعيل بن ابي اسحاق دي او دي دمحدثينو په نزد زيات قوي نه دي، اهل علمو دتثويب دتفسير په سلسله کي اختلاف کړي دي دبعضي علماؤ قول

دي تشويب دسحر په مونځ کي د "الصلاة خير من النوم" نوم دي دابن مبارك او امام احمد هم دا قول دي، او اسحاق بن راهويه وائي تشويب ددينه علاوه بل شي دي، تشويب مکروه دي او دا يو داسي شي دي کوم چي خلقو درسول الله نه روستو ايجاد کړي دي، کله چي به مؤذن اذان اوکړو او خلقو به تاخير کولو نو هغه به د اذان او اقامت په مينځ کي "قد قامت الصلاة حي علي الصلاة، حي علي الفلاح" وئيل، کوم تفسير چي اسحاق دتثويب بيان کړي دي دا هغه تشويب دي کوم چي داهل علمو خوښ نه دي او همدا تشويب خلقو درسول الله نه پس ايجاد کړي دي، او ابن مبارك او احمد چي کوم تفسير کړي دي چي مؤذن دسحر په اذان کي الصلاة خير من النوم وائي ديته تشويب وئيلي شي نو ددي وئيل صحيح دي او ديته هم تشويب وئيلي شي او يا دا هغه تشويب دي کوم چي اهل علمو خوښ کړي دي او درست يي گنرلي دي، دابن عمر رضي الله عنهما نه مروي دي چي هغه به په سحر کي الصلاة خير من النوم وئيل، او دمجاهد نه مروي دي چي دعبداالله بن عمر سره يو مسجد ته داخل شو چي اذان پکي شوي وو او مونږ په دي کي مونځ کول غوښتل نو دي دوران کي مؤذن تشويب اوکړو عبدالله بن عمر دمسجد نه بهر راووتلو او ويي وئيل ددي بدعتي نه زما سره روان شه او په دغه مسجد کي يي مونځ اونکړو عبدالله بن عمر هغه تشويب لره کوم چي خلقوايجاد کړي وو خوښ نکړو.

حل لغات: "تثويب" تکرارول، مصدر دباب تفعيل دي

تشریح: دتثويب لغوی معنی رجوع او واپس کيدل دی. او ثواب هم ددی قبيلي نه دی. ځکه چي سړی ته د خپلو عملونه فائده واپس کيږي. او هم ددی قبيلي نه "مشابه" دی. ځکه چي خلق به هم هغه طرف ته واپس کيږي. او د شريعت په اصطلاح کي تشويب "الأعلام بعد الإعلام" ته

¹ سنن ابن ماجه/الاذان ۲ (۴۱۵)، (تحفة الأشراف: ۲۰۲۲)، مسند احمد (۱۵/۶، ۱۵)

وانی ملا علی قاری (رحمه الله) فرمائی چي د اذان او اقامت په مینځ کي د اعلان نوم تشویب دي.

د تشویب حکم

د تشویب دوه قسمونه دي. یو تشویب قدیم "الصلاة خير من النوم" د فخر الاسلام بزدوی (رحمه الله) په نزد صحیح دا ده چي دا د اذان نه پس وو او په کتاب الآثار کي د امام محمد (رحمه الله) قول هم صراحة په دی دلالت کوي. خو خلقو دا تشویب په اذان کي د "حی علی الفلاح" نه پس داخل کړو. خو صحیح خبره دا ده. چي دا د "حی علی الفلاح" نه پس په اذان کي داخل وو. لکه څنگه چي په متن کي مذکور دي. او معمول دي. او حدیث چي (یا بلال إجمعه فی أذانك) اي بلال! دا په اذان کي شامل کړه. په دی باندې ښکاره دلیل دي.

دویم قسم تشویب محدث دي. تشویب محدث دا دي. چي په اذان او اقامت کي دوه ځله "علی الفلاح حی علی الفلاح" یا ددی پشان د خپل عرف مطابق الفاظ او وائی. په دی تشویب کي نه څه مخصوص الفاظ شته. او نه عربي ژبه. نو که "الصلاة، الصلاة" او وائی. نو دا هم تشویب دي. دغه شان که یو کس دا او وائی چي "مونځ تیار دي" یا "مونځ اودریدلو" یا بل څه لفظ او وائی. نو دا هم درست دي. او که صرف په توخي باندې خلق پوهه شي. نو دا هم تشویب دي. حاصل دا چي څنگه په کوم ځای کي رواج وی. د هغی مطابق دي هلته تشویب کولی شي.

دی تشویب ته محدث ددی وجی وائی چي دا نه د نبی ﷺ په زمانه کي وو. او نه د صحابه کرامو په زمانه کي. بلکه د تابعینو (رحمه الله) په زمانه کي چي کله د خلقو حالات بدل شو. او خلقو په دینی کارونو کي سستی شروع کړه. نو د کوفي اهل علمو دا ایجاد کړو. گویا چي دا بدعت حسنه دي. بدعت حسنه ددی وجه دي چي متقدمینو او متاخرینو فقهار دي ته مستحسن وئیلی دي. او مسلمانان چي کوم څیز ته ښه او وائی. هغه د الله په نزد حسن وی. اود الله تعالی رښتیني رسول ﷺ چي څه ته ښه او وائی. نو هغه د الله په نزد ښه وی. او چي کوم څیز قبیح او گرځوی. هغه به د الله په نزد هم قبیح وی. لکه رسول الله ﷺ چي فرمائیلي دي (ما راه المسلمون حسناً فهو عند الله حسن وما راه المومنون قبیحاً فهو عند الله قبیح).

پاتې شوه دا خبره چي تشویب محدث صرف د سحر په اذان کي جائز دي. او که په ټولو مونځونو کي؟ نو په دی کي د متقدمینو فقهار مسلک دا دي چي صرف په سحر کي جائز دي. په نورو اذانونو کي نه دي. ځکه چي د سحر وخت د خوب او د غفلت وی.

او ددی تائید د ترمذی او ابن ماجه د روایت نه هم کيږي (عن بلال قال أمرني رسول الله ﷺ أن لا أثوب في شيء من الصلاة الا في الفجر) بلال (رضي الله عنه) فرمائي. رسول الله ﷺ ماته حکم کړې وو چي د سحر نه علاوه په بل هيڅ مونځ کي تشويب مه کوه.

تشويب د متاخرينو اهل علمو (رحمهم الله) په نزد

متاخرينو فقهاؤ فرمائيلى دي چي تشويب محدث په ټولو مونځونو کي جائز دي. په عين الهدايه کي د شرح نقايه په حواله سره ليکلي دي چي د متاخرينو په نزد د مابنام نه علاوه په ټولو کي تشويب مستحب دي، دليل دا دي چي خلقو په خپلو ديني امورو کي سستی شروع کړې ده، نو چي د سحر په مونځ کي تشويب د خوب د غفلت د وجي جائز شو. نود سستی او په دنياوي کارونو کي د غفلت د وجي خوبه خامخا جائز وي. امام ابويوسف (رحمه الله) فرمائي. زما په نزد د قاضيانو او حاکمانو دپاره د سحر نه علاوه په نورو مونځونو کي هم تشويب جائز دي. نوموذن دي د مسلمانانو حاکم ته په دي الفاظو سره تشويب کوي: (السلام عليك أيها الأمير ورحمة الله وبركاته حي على الصلاة حي على الفلاح الصلاة يرحمك الله) امام محمد (رحمه الله) دا مستبعد گنرلي دي. د استبعاد وجه دا ده چي د شريعت په نظر کي ټول برابر دي. که اميروي او که د قوم خلق وي. ددی وجي په کي د حاکم څه خصوصيت نشته. قاضي ابويوسف (رحمه الله) د مسلمانانو حاکمانو دپاره ددی تشويب تخصيص ځکه کړې دي چي دا خلق د مسلمانانو په کارونو کي زيات مشغول وي. نودوی ته دي اعلان کولی شي چي د دوی نه جماعت فوت نشي. هم دا حکم د هغه ټولو علماو دپاره دي چي د مسلمانانو په کارونو کي مشغول وي. لکه مفتي او قاضي.

د سحر په اذان کي د ' الصلاة خير من النوم ' زیادت

د سحر په اذان کي دي د "حي على الفلاح" نه پس د "الصلاة خير من النوم" زیادت کوي. اودا زیادت مستحب دي دليل دا دي چي يوه ورځ بلال د سحر اذان اوکړو. او بيا د عائشه رضي الله عنها د حجري دروازي ته راغلو. او عرض ئې اوکړو. "الصلاة يا رسول الله" عائشه رضي الله عنها ورته او فرمائي: "الرسول نائم" رسول الله صلي الله عليه وسلم اوده دي. نو بلال او وئيل: "الصلاة خير من النوم" نو نبي کریم صلي الله عليه وسلم بيدار شو. عائشه رضي الله عنها ورته خبر ورکړو. نبي کریم صلي الله عليه وسلم دا کلمه خوبه کړه. اووي فرمائي: اي بلال! دا په خپل اذان کي شامله کړه، پاتې شوه دا خبره چي دا زیادت د سحر د مانځه سره ولي خاص شو. نو جواب دا دي چي دا وخت د خوب او د غفلت وي. نو ځکه دا زیادت د سحر اذان سره خاص شو.

دابو عبدالرحمن بلال بن الحارث المزني رضي الله عنه حالات:

نوم بلال كنيه ابو عبدالرحمان ديلار نوم حارث دمزني قبيلي سره تعلق لري دمزنيه قبيلي دوقد سره دهجرت په پنځم كال په دربار نبوت كي حاضر شوى وو او په فتح مكه كي درسول الله صلى الله عليه وسلم سره شريك وو او دمزنيه قبيلي جهنده يي په لاس كي وه او په اخر كي يي په بصره كي سكونت اختيار كړو دهجرت په شپيتم كال ددي فاني دنيا نه رخصت شو او پدغه وخت كي دده عمر اتيا كاله وو دمروياتو شمير يي اته دى

۳۴_ باب مَا جَاءَ أَنَّ مَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ

اذان چي څوك او كړي اقامت هم دهغه حق دي

۱۹۹_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، وَيَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادٍ بْنِ أَنْعُمٍ الْأَفْرِيقِيِّ، عَنْ زِيَادِ بْنِ نَعِيمٍ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ زِيَادِ بْنِ الْحَارِثِ الصُّدَائِيِّ، قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أُوذِّنَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ، فَأَذَّنْتُ فَأَرَادَ بِلَالٌ أَنْ يُقِيمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَخَا صَدَاءٍ قَدْ أَذَّنَ وَمَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ زِيَادٍ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ الْأَفْرِيقِيِّ، وَالْأَفْرِيقِيُّ هُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، ضَعْفُهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ وَغَيْرُهُ، قَالَ أَحْمَدُ: لَا أَكْتُبُ حَدِيثَ الْأَفْرِيقِيِّ، قَالَ: وَرَأَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يُقَوِّي أَمْرَهُ وَيَقُولُ: هُوَ مُقَارِبُ الْحَدِيثِ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّ مَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ. (١)

ترجمه: دزياد بن حارث صدائي بيان دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ماته دسحر اذان كولو حكم او كړو او بيا بلال اقامت كول او غوښتل نو رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمائيل اذان خو دصداء قبيلي يو كس كړي دي او اذان چي چا كړي وي اقامت به هم هغه كوي

امام ترمذي وائي په دي باب كي دابن عمر رضي الله عنهما نه هم روايت مروي دي او دزيات روايت مونږ صرف د افريقي په سند پيژنو او افريقي دمحدثينو په نزد ضعيف دي يحيي بن سعيد القطان وغيره دهغه تضعيف كړي دي، امام احمد وائي زه دافريقي حديث نه ليكم ليكن ما محمد بن اسماعيل ليدلي وو چي هغه يي قوي گرځولي وو او وئيل به يي چي دا

^١ سنن ابى داود/ الصلاة ٣٠ (٥١٣) سنن ابن ماجه/ الاذان ٢ (٤١٤) (تحفة الأشراف: ٢٦٥٢) مسند احمد (٢/١٢٩).

مقارب الحديث دي، داكثرو اهل علمو هم په دي باندي عمل دي چي اذان خوك او كړي اقامت به هم هغه كوي.

تشریح: په دي مسئله كي اختلاف دي چي دمؤذن نه علاوه بل خوك اقامت كولي شي او كنه په دي باره كي دوه مذاهب دي.

نمبر (۱): دامام ابو حنيفه په نزد اقامت دمؤذن حق دي مگر كه مؤذن صراحتا يا كنايتا اجازت او كړي نو بيا بل خوك اقامت كولي شي دويم مذهب دامام شافعي دي دهغه په نزد اقامت دمؤذن دپاره واجب دي او دبل چا دپاره اقامت كول مطلقا ناجائز دي.

احنافو په دي باره كي دعبدا لله بن ام مكتوم دروايت نه استدلال كړي دي او امام شافعي دحديث الباب نه استدلال كړي دي... والله اعلم.

۳۵- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْأَذَانِ بِغَيْرِ وُضْوءٍ

داودس نه بغير داذان كولو دكراهت بيان

۲۰۰- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى الصَّدَقِي، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يُؤْذَنُ إِلَّا مُتَوَضِّئًا". (۱)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرمايل اذان دي هغه خوك كوي چي اودس يي وي.

تشریح: بغير د اودس نه د اقامت كراهت

مسئله بي اودسه اقامت كول مكروه دي. ځكه چي په دي صورت كي په اقامت او مونځ كي فصل لازميرې. حالانكه اقامت د مونځ سره متصل مشروع دي، امام كرخي (رحمه الله) روايت كړې دي چي اقامت هم بي اودسه مكروه نه دي. ځكه چي اقامت په دوو اذانونو كي يو اذان دي او اذان بي اودسه مكروه نه دي. نو اقامت به هم بي اودسه مكروه نه وي.

رواية كراهة الأذان بغير طهارة امام كرخي (رحمه الله) دا روايت هم كړې دي چي بي اودسه اذان هم مكروه دي. ځكه چي مؤذن د اذان په ذريعه خلقو ته د مانځه د تيارئ حكم وركوي. او په خپله ورته دي تيار نه دي. نو دي به د الله تعالى ددي قول ﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْهَوْنَ أَنْفُسَكُمْ﴾ لاندې راځي. ځكه وئيلي شوي دي چي اذان هم بي اودسه مكروه دي.

د اذان او اقامت دپاره دطهارت حکم

مستحب ده چې اذان او اقامت په اودس کي اوکړې شي. خو که بغير د اودسه ئې اذان اوکړو. نو د ظاهر روايت مطابق بغيرد کراهت نه جائز دي. دليل دا دي چې اذان دالله تعالی ذکر دي. مونځ نه دي. اود ذکر دپاره اودس مستحب دي. واجب نه دي. نوځکه د اذان کولو دپاره اودس مستحب شو. لکه د قرآن لوستلو دپاره چې اودس کول مستحب دي. امام اوزاعي (رحمه الله) فرمائي. د اذان دپاره اودس کول شرط دي. ځکه چې امام ترمذي (رحمه الله) د ابوهريره (رضي الله عنه) نه نقل کړي دي چې (قال قال رسول الله ﷺ لا يؤذن الا متوضئ) يعنى ابوهريره (رضي الله عنه) فرمائي چې رسول الله ﷺ فرمائيلى دي. اذان دي هغه کس کوي چې په اودس کي وي. خو مونږ وايو چې ددى نه هم استحباب مراد دي.

په حالت د جنابت کي د اذان حکم

په حالت د جنابت کي اذان کول مکروه دي. اوپه دى کي صرف يو روايت دي. يعنى د کراهت روايت دي. اود عدم کراهت روايت نشته. او وړاندې تير شو چې د بي اودسه په اذان کي د کراهت او عدم کراهت دواړه روايتونه شته. نو د جناب د اذان په کراهت اود محدث د اذان په عدم کراهت کي فرق دا دي چې اذان د مونځ مشابه دي. هغه داسي چې دواړه د تکبير تحریمي نه شروع کيږي (۲) دواړه مخ په قبله ادا کولي شي (۳) اود اذان کلمات داسي مرتب دي. لکه څنگه چې د مونځ ارکان مرتب دي. دواړه د وخت سره خاص دي (۴) اوپه دواړو کي خبري کول ممنوع دي. نو په دى اعتبار سره اذان د مونځ مشابه شو. خو اذان په حقيقت کي مونځ نه دي. حاصل دا شو چې اذان من وجه د مونځ مشابه دي. او من وجه مشابه نه دي. نو که د مشابهت اعتبار اوکړې شي. نو پکار ده چې اذان بي اودسه ناجائز شي. اود جنابت سره هم ناجائز شي. او که دعدم مشابهت اعتبار اوکړې شي. نوپه دواړو صورتونو کي اذان بغير د کراهته پکار دي چې جائز شي.

نومونږ په دواړو مشابهتينو باندې عمل اوکړو نو د جنابت په صورت کي مو د مونځ سره د مشابهت اعتبار اوکړو. او حکم مو اوکړو چې د اذان دپاره طهارت شرط دي. نو په حالت د جنابت کي اذان کول مکروه دي. اود بي اودسي په صورت کي مو دعدم مشابهت اعتبار اوکړو. او حکم مو اوکړو چې د اذان دپاره طهارت شرط نه دي. نو په حالت د بي اودسي کي اذان کول مکروه نه دي. امام محمد (رحمه الله) په جامع الصغير کي فرمائيلى دي. که بغير اودسه ئې اذان اوکړو. او اقامت ئې اوکړو. نو اذان او اقامت دي نه راگرځوي. او که جناب اذان اوکړو. يا ئې اقامت اوکړو. نو زما په نزد اعاده مستحب ده. په شرح طحاوي کي ذکر دي چې د څلورو کسانو د اذان اعاده مستحب ده (۱) د جناب (۲) د بنځي (۳) د نشي په حالت کي (۴)

خوکه جنب د اذان او اقامت اعاده اونکر له نو بيا هم کافی دي. بهر حال د بي اودسه اذان او اقامت نه راگرځول ددی وجی دی چی بی اودسی سپک نجاست دي. او باقی پاتې شو دویم یعنی د جنب اذان او اقامت یعنی د جنب اذان او اقامت نو په دی کی دوه روایتونه دي. یو دا چی واپس دي راوگرځوی. اودویم دا چی نه دي راگرځوی. فقاہت سره زیات مشابهه دا ده چی د جنب د اذان اعاده دي اوکړې شی. او د اقامت دي نشی راگرځولې. ځکه په اذان کی فی الجملة تکرار جائز دي. لکه په جمعه کی چی اذان دوه ځله کولی شی. خو په اقامت کی تکرار مشروع نه دي. د صاحب هدایه بیان دی چی د امام محمد د قول (ان لم يعد أجزاء) مراد دا دي چی مونځ کافی دي. ځکه چی مونځ خو بغیر د اذان او اقامت نه هم جائز دي. نوبغیر د اعاده نه به په درجه اولی سره جائز وی.

۲۰۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: "لَا يُنَادِي بِالصَّلَاةِ إِلَّا مُتَوَضِّئٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا أَصَحُّ مِنَ الْحَدِيثِ الْأَوَّلِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ لَمْ يَرْفَعَهُ ابْنُ وَهْبٍ، وَهُوَ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ، وَالزُّهْرِيِّ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الْأَذَانِ عَلَى غَيْرِ وَضْعٍ، فَكَرِهَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَإِسْحَاقُ، وَرَخَّصَ فِي ذَلِكَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ. (١)

ترجمه: ابن شهاب زهري واثي ابوهريره رضي الله عنه فرمائي دي د مونځ دپاره دي هغه څوك اذان كوي څوك چي په اودس كي وي.

امام ترمذي واثي دا حديث د سابقه حديث نه زيات صحيح دي، او د ابوهريره رضي الله عنه حديث ابن وهب مرفوع نه دي بيان كړي او دا د وليد بن مسلم د حديث نه زيات صحيح دي، زهري د ابوهريره رضي الله عنه نه اوريدلي نه دي، بغير اودسه په اذان كولو كي د اهل علمو اختلاف دي بعضو مكروه گنړلي دي او دا د امام شافعي او اسحاق قول هم دي او بعضي اهل علمو په دي سلسله كي رخصت وركړي دي اوددي قول قائل سفیان ثوري او ابن مبارك او امام احمد دي.

تخريج:

٣٦_ باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِمَامَ أَحَقُّ بِالْإِقَامَةِ

تكبير دامام داجازت نه پس شروع كول پكار دي

٢٠٢_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، أَخْبَرَنَا سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ، يَقُولُ: "كَانَ مُؤَذِّنُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْهَلُ، فَلَا يُقِيمُ حَتَّى إِذَا رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ خَرَجَ أَقَامَ الصَّلَاةَ حِينَ يَرَاهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ هُوَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَحَدِيثُ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سِمَاكٍ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَهَكَذَا قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: إِنَّ الْمُؤَذِّنَ أَمْلَكَ بِالْأَذَانِ وَالْإِمَامَ أَمْلَكَ بِالْإِقَامَةِ. (١)

ترجمه: د جابر بن سمره رضي الله عنه نه مروي دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم مؤذن به تاخير كولو او هغه وخته پوري به يي اقامت نه ونيلو ترڅو چي به يي رسول الله صلي الله عليه وسلم ليدلي نه وو كله چي به رسول الله راووتلو نو ده به اقامت شروع كړو. امام ترمذي وائي د جابر بن سمره رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او دا مونږ ته صرف د اسراييل په سند رارسيدلي دي او هغه د سمالك نه نقل كړي دي، دا رنگي د بعضي اهل علمو قول دي چي دمؤذن سره دا اذان زيات اختيار وي او دامام سره د اقامت زيات اختيار وي.

٣٧_ باب مَا جَاءَ فِي الْأَذَانِ بِاللَّيْلِ

د شپي د اذان كولوبيان

٢٠٣_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ بِلَا لَا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى تَسْمَعُوا تَأْذِينَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَعَائِشَةَ، وَأَنَسٍ، وَأَبِي ذَرٍّ، وَسَمُرَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ اخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي الْأَذَانِ بِاللَّيْلِ، فَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ بِاللَّيْلِ أَجْزَأُهُ وَلَا يُعِيدُ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: إِذَا أَذَّنَ بِلَيْلٍ أَعَادَ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَرَوَى حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ بِلَا لَا أَذَّنَ بِلَيْلٍ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

١ صحيح مسلم/ المساجد ٢٩ (٢٠٦). سنن ابى داود/ الصلاة ٢٢ (٥٢٤). (تحفة الأشراف: ٢١٢٤). مسند احمد (٥/٤٦).

يُنَادِي إِنَّ الْعَبْدَ نَامَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَيْرُ مَحْفُوظٍ وَالصَّحِيحُ، مَا رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَغَيْرُهُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُّوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ". وَرَوَى عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي رَوَّادٍ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ مُؤَذِّنًا لِعُمَرَ أَذَّنَ بِلَيْلٍ، فَأَمَرَهُ عُمَرُ أَنْ يُعِيدَ الْأَذَانَ، وَهَذَا لَا يَصِحُّ أَيْضًا، لِأَنَّهُ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عُمَرَ مُنْقَطِعٌ، وَلَعَلَّ حَمَّادَ بْنَ سَلَمَةَ أَرَادَ هَذَا الْحَدِيثَ، وَالصَّحِيحُ رِوَايَةُ عَبْدِ اللَّهِ وَغَيْرِ وَاحِدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَالزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَلَوْ كَانَ حَدِيثُ حَمَّادٍ صَحِيحًا لَمْ يَكُنْ لِهَذَا الْحَدِيثِ مَعْنَى، إِذْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ"، فَإِنَّمَا أَمَرَهُمْ فِيهَا يُسْتَقْبَلُ، وَقَالَ: إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ، وَلَوْ أَنَّهُ أَمَرَهُ بِإِعَادَةِ الْأَذَانِ حِينَ أَذَّنَ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ لَمْ يَقُلْ إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ، قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ: حَدِيثُ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ غَيْرُ مَحْفُوظٍ، وَأَخْطَأَ فِيهِ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. (١)

ترجمه : د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه مروی دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي بلال دشپي اذان کوي لهذا تاسو خوړل ځکل جاري ساتئ چي څو پوري مو دابن ام مکتوم اذان اوریدلي نه وي.

امام ترمذي وائي په دي باب کي دابن مسعود، عائشه، انيسه، انس، ابوذر، او سمره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دابن عمر رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، دشپي په اذان کولو کي داهل علمو اختلاف دي دبعضو قول دي کچري شپه باقي وي او مؤذن اذان اوکړي نو دا کافي دي او راځرځولو ته يي ضرورت نشته دامام مالک، ابن مبارک شافعي، حمد، او اسحاق هم دا قول دي مگر بعضي اهل علم وائي چي کله څوک دشپي اذان اوکړي دسحر دپاره نو دا به راځرځولي شي او دا دسفيان ثوري قول دي، حماد بن سلمه په سند دايوب عن نافع، عن ابن عمر روايت نقل کړي دي چي بلال رضي الله عنه خاص په شپه کي اذان اوکړو نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم ورته حکم اوکړو چي په چغه اعلان اوکړي چي زه اوده شوي وم، دا حديث غير محفوظ دي صحيح روايت هغه دي کوم چي عبد الله بن عمر وغيره نه

^١ صحيح البخاري/الاذان ١٢ (٢٣٠)، والصومر ١٤ (١٩١٨)، والشهادات ١١ (٢٦٥٦)، وأخبار الآحاد ١ (٤٢٢٨)، صحيح

مسلم/الصومر ٨ (١٠٩٢)، سنن النسائي/الاذان ٩ (٨٢٨)، (تحفة الأشراف: ٦٠٩٠٩)، موطأ امام مالك/الصلاة ٢ (١٢)،

مسند احمد (١٢٣، ٥٤، ٢/٩)، سنن الدارمي/الصلاة ٣ (١٢٢٦)

په سند دنافع مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي دبلال اذان خاص دشپي وي لهذا تاسو خوراك خبناك مه پريږدي چي خو پوري مو دابن ام مكتوم اذان اوريدلي نه وي، او عبدالعزیز بن ابي رواد دنافع نه روايت كړي دي چي د عمر رضي الله عنه مؤذن خاص دشپي اذان او كړو نو امير المؤمنين ورته حكم او كړو چي اذان راوگرځوي داروايت هم صحيح نه دي ځكه چي دنافع او عمر په مينځ كي انقطاع ده او شايد دحماد بن سلمه مراد همدا حديث وي، صحيح روايت دعبید الله بن عمر دي دنورو راويانو په روايت سره كوم چي هغوی دنافع نه نقل كړي دي او نافع دابن عمر نه او زهري دسالم نه او سالم دابن عمر نه چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي بلال اكثر دشپي اذان كوي، كه دحماد څه حديث صحيح وي نو بيا به ددي حديث څه معني نه وه په كوم كي چي داسي راغلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي بلال دسحر دپاره اكثر دشپي اذان كوي، رسول الله خلقوته دراتلونكي زماني باره كي حكم او كړو او ويي فرمايل چي بلال خاص دشپي اذان كوي او كه رسول الله دطلوع فجر نه مخكي داذان كولو په وجه هغه ته داذان راگرځولو حكم كړي وي نو دا به يي نه فرمايل چي بلال دشپي اذان كوي، دعلي بن مديني قول دي چي دحماد بن سلمه حديث كوم چي دابو ايوب نه او ابو ايوب دنافع نه او نافع دابن عمر نه او ابن عمر دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه نقل كړي دي دا روايت غير محفوظ دي دحماد بن سلمه نه په دي كي هيريدل شوي دي.

تشریح: په دي مسئله كي اختلاف دي كچري اذان دوخت نه مخكي اوشي نو ايا دا به كافي وي او كنه په دي باره كي دوه مذاهب دي دامام ابو حنيفه په نزد دا اذان كفائيت نه كوي او اعاده به يي واجب وي او په دي مسئله كي امام صاحب په ابوداود كي دبلال رضي الله عنه دحديث نه استدلال كوي "لا تؤذن حتي تستبين لك الفجر هكذا ومد يديه عرضاً" اودويم دليل يي ددي باب دعبد الله بن عمر روايت دي.

دويم مذهب په دي باره كي دائمه ثلاثه دي هغوی وائي كه اذان قبل الوقت اوشي نو جائز دي او اعاده يي ضروري نه ده او ددي دپاره دحديث الباب نه استدلال كوي.

دسالم بن عبد الله بن عمر حالاته

دا دعبد الله بن عمر ځوي دی په دي دتولو اتفاق دی چي دی د عمر رضي الله عنه په ټول اولاد كي دهغه سره زيات مشابه وو او دعبد الله په اولاد كي هم دهغه سره زيات مشابه دي (ابن سعد).

علامه ذهبي وائي سالم فقيه او حجت وو او د مخصوص علماؤ دجملي نه وو دهغه ذات علم او عمل دواړو لره جمع كونكي وو امام نووي ليكلي دي دسالم په امامت او زهد او تقوي باندي

په تمام امت اتفاق دی.

په حديث کي ډير مشهور وو د علم حديث علم يي د ابوهريره ، ابو ايوب انصاري او عائشه رضي الله عنها نه حاصل کړی وو او په همدې وجه ابن سعد ليکلي دي چي سالم د کثير الحديث او عالي مرتبي خلقو د جملي نه وو سالم د مديني په فقهاء سبع کي وو اعلام الموقعين.

امام مالک دده په باره کي ليکلي دي چي په سلف صالحينو کي په زهد او تقوي کي دده سره مشابه هيڅوک نه وو (تذكرة الحفاظ).

يو څو صفات په ده کي زيات سرگند وو اول ډير احتياط کول. دويم د بادشاهانو چاپلوسي نه کول، او د مسلمان دوينو عزت کول.

وفات: د هجرت په ۱۰۶ کال په مدينه کي وفات شو هشام بن عبد الملك ورباندي جنازه او کړه (تهذيب التهذيب).

۳۸- باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْخُرُوجِ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ الْأَذَانِ

د اذان نه پس د مسجد نه د وتلو د کراهت بيان

۲۰۴- حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُهَاجِرِ، عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ، قَالَ: خَرَجَ رَجُلٌ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ مَا أُذِنَ فِيهِ بِالْعَصْرِ، فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: أَمَّا هَذَا فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُثْمَانَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَعَلَى هَذَا الْعَمَلُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ أَنْ لَا يَخْرُجَ أَحَدٌ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ الْأَذَانِ إِلَّا مِنْ عُذْرٍ أَوْ غَيْرِ وَضُوءٍ أَوْ أَمْرٍ لَا بُدَّ مِنْهُ، وَيُزَوَّى عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: يَخْرُجُ مَا لَمْ يَأْخُذْ الْمُؤَذِّنُ فِي الْإِقَامَةِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا عِنْدَنَا لِمَنْ لَهُ عُذْرٌ فِي الْخُرُوجِ مِنْهُ، وَأَبُو الشَّعْثَاءِ اسْمُهُ: سُلَيْمٌ بْنُ أَسْوَدَ وَهُوَ وَالِدُ أَشْعَثَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ، وَقَدْ رَوَى أَشْعَثُ بْنُ أَبِي الشَّعْثَاءِ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ أَبِيهِ. (١)

^١ صحيح مسلم/المساجد ٢٥ (٦٥٥). سنن ابى داود/الصلاة ٢٢ (٥٢٦). سنن النسائي/الاذان ٢٠ (٦٨٥). سنن ابن

ماجه/الاذان ٤ (٤٢٢). (تحفة الأشراف: ١٢٢٤٤). مسند احمد (٢/٢١٠، ٢١٤، ٥٠٦، ٥٢٤). سنن الدارمي/الصلاة ١٢

ترجمه: د ابو الشعثاء بن اسود نه مروی دي چي یو کس په مسجد کي دمازیگر داذان کیدو نه پس دمسجد نه اووتلو نو ابوهریره رضي الله عنه او فرمایل دي کس خو د ابو القاسم صلي الله عليه وسلم نافرمانی اوکړه.

امام ترمذي وائي د ابوهریره حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د عثمان رضي الله عنه نه هم روايت مروی دي، د صحابه کرامو او ددوی نه په پس خلقو کي د اهل علمو په دي باندي عمل دي چي داذان کیدو نه پس بغير د کوم عذر نه مثلاً اودس کول یا کوم سخت ضرورت راشي د کوم نه بغير چي څه چاره نه وي دمسجد نه وتل ممنوع دي، د ابراهيم نخعي نه مروی دي چي څو پوري مؤذن اقامت شروع کړي نه وي ترهغي پوري بهر وتلي شي، زمونږ په نزد د احکم دهغه چا دپاره دي دچا سره چي دوتلو دپاره کوم عذر موجود وي.

حل لغات: المؤذن: اذّن يؤذن تاذيناً د باب تفعيل نه اسم فاعل دي معني يي اذان کونکي.

تشریح: د عربو حالت زمونږ د حالاتو نه مختلف دي هلته داذان او اقامت مينځ کي مختصر وقفه کيږي، نيمه گينته فاصله نه وي پس څوک چي د اذان نه پس دمسجد نه اوځي دهغه باره کي خلق بد گمانی کوي چي دي ولي دمسجد نه روان شو شاید مونږ به نه کوي او يا په دي امام پسي مونږ نه کوي نو په دي وجه دهغه په باره کي خلق د تارك الصلاة گمان کوي او نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمائي دي "اتقوا مواضع التهم" نو په دي وجه د اذان نه پس دمسجد نه وتل ممنوع دي البته د ضرورت وخت کي وتل جائز دي ځکه چي په ضرورت خلق پوهيږي او په دي وجه ورباندي بد گمانی نه کوي دارنگي د اودس دپاره يا داستنجاء دپاره هم تلي شي ځکه چي دي صورت کي هم بد گمانی نشي کيږي او چي کله ضرورت ختم شو واپس دي راشي بد گمانی به ختمه شي مگر زمونږ په ديارو کي د اذان نه پس دمسجد نه دوتلو دپاره گنجائش وي چي څو پوري دخلقو د مونږ دپاره راتلل شروع شوي نه دي ځکه چي دغه وخته پوري څوک بد گمانی کونکي په مسجد کي موجود نه وي.

د ابو الشعثاء حالات:

نوم سليم دپلار نوم اسود کنیه ابو الشعثاء، جليل القدر تابعي دي، د ثقاتو راويانو د جملي نه دي، اکثر علم يي د ابوهریره رضي الله عنه نه نقل کړي دي.

۳۹_ باب مَا جَاءَ فِي الْأَذَانِ فِي السَّفَرِ

په سفر کي داذان کولو بيان

٢٠٥ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحَوِيرِثِ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَابْنُ عَمِّي، فَقَالَ لَنَا: "إِذَا سَافَرْتُمَا فَأَذِّنَا وَأَقِيمَا وَلِيُؤْمَكُمَا أَكْبَرُكُمَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ اخْتَارُوا الْأَذَانَ فِي السَّفَرِ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: تُجْزَى الْإِقَامَةُ إِنَّمَا الْأَذَانُ عَلَى مَنْ يُرِيدُ أَنْ يَجْمَعَ النَّاسَ، وَالْقَوْلُ الْأَوَّلُ أَصَحُّ، وَبِهِ يَقُولُ أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه: د مالک بن حویرث رضي الله عنه نه مروی دي چي زه اوزما دتره خوي رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شونو مونږ ته يي او فرمائيل خو پوري چي تاسو دواړه په سفر کي يي اذان او اقامت به کوئ او امامت به هغه څوک ورکوي څوک چي په تاسو کي مشر وي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او دا کثرو اهل علمو په دي باندي عمل دي دوي په سفر کي اذان کول خوښ کړي دي، او بعضي اهل علم وائي صرف اقامت کافي دي او اذان خو ددي دپاره وي چاچي دخلقو راجمع کولو اراده کړي وي ليکن اولني قول زيات صحيح دي او دا دامام احمد او اسحاق بن راهويه قول هم دي.

تشریح: دمسافر دپاره د اذان او اقامت حکم

که مسافر دپاره اذان او اقامت دواړه کول پکار دی دليل دا دی. نبی ﷺ د ابوملیکه دوو ځامنو ته فرمائيلي وو (إِذَا سَافَرْتُمَا فَأَذِّنَا وَأَقِيمَا) صاحب دنهایه لیکلی دی چي په مبسوط کي دا حديث د ابوملیکه د دوو ځامنو نه علاوه په خطاب سره هم موجود دي (وقال روی عن النبي صلي الله عليه وسلم أنه قال لمالك ابن الحويرث وابن عم له رضي الله عنهما إذا سافرتما فأذنا وأقيما وليؤمكما أكبركما قرأنا). وروی فخرالاسلام وليؤمكما أكبركما سنأ) د نبی ﷺ نه روایت دي چي دوی مالک بن حویرث او دهغه د تره خوی ته فرمائيلي وو. کله چي تاسو په سفر ئي. نو اذان او اقامت کوئ. او په تاسو دواړو کي دي امامت هغه څوک کوي چي قرآن ئي زيات وئيلي وی. او فخرالاسلام روایت کړې دي. چي امامت دي هغه څوک کوي چي په تاسو کي مشر وی. په

^١ صحيح البخارى/الاذان ١٤ (٢٢٨)، و ٢٥ (٢٥٨)، و ٢٩ (٢٨٥)، و ١٢٠ (٨١٩)، والجهد ٢٢ (٢٨٢٨)، والأدب ٢٤ (٢٠٠٨)، وأخبار الآحاد ١ (٤٢٢٦)، صحيح مسلم/المساجد ٥٢ (٢٤٢)، سنن ابى داود/الصلاة ٦١ (٥٨٩)، سنن النسائي/الاذان ٤ (٢٣٥)، و ٨ (٢٣٦)، و ٢٩ (٢٤٠)، والإمامة ٣ (٤٨٢)، سنن ابن ماجه/الإقامة ٣٦ (تحفة الأشراف: ١١١٨٢)، مسند احمد (٣/٢٣٦)، و (٥/٥٢)، سنن الدارمي/الصلاة ٢٢ (١٢٨٨)

ابوداود اونساني کي دي (يعجب ربك من راعي غنم في رأس شظية يؤذن بالصلاة ويصلي فيقول الله عزوجل أنظروا إلى عبدي هذا يؤذن ويقيم لصلاة ويخاف مني قد غفرت لعبدي وأدخلته الجنة) يعني ستا رب خوبوي چي د گډو خرونکي د غريه سوکه اذان کوي. او اقامت کوي. او مونخ کوي. نوالله تعالیٰ فرمائي. زما دي بنده ته اوگوري چي اذان کوي. اقامت کوي. او مونخ کوي. زما نه ويريري. ما خپل بنده اوښلو. او جنت ته مي داخل کړو.

د سلمان فارسي (رضي الله عنه) نه روايت دي. (قال قال رسول الله ﷺ إذا كان الرجل بأرض فلاة فحانت الصلاة فليتوضأ فإن لم يجد ماءً فليتييم فإن أقام صلى معه ملكان وإن أذن وأقام صلى خلفه جنود الله مالا يرى طرفاه) رواه عبد الرزاق يعني د سلمان فارسي (رضي الله عنه) نه مرفوعاً روايت دي چي يوسري په بيابان کي يواخي وي. د مونخ وخت پري راشي. نواودس اوکړي. او که اوبه نه مومي. نوتييم اوکړي. بيا که اقامت ئې اوکړو. نو دوه فرشتي د هغه سره مونخ کوي. او که ده اذان اوکړو. او اقامت ئې اوکړو. نو دده شاه ته دالله تعالیٰ په لښکرو کي دومره تعداد کي مونخ کوي چي د هغي طرفونه به ده ته په نظر نه راځي.

ددی احاديثو نه معلومه شوه چي د اذان مقصد صرف دا نه دي چي مؤذن خلقو ته د حاضري اعلان اوکړي. بلکه دا هم دي چي دالله تعالیٰ نوم او دهغه دين په زمکه کي اوچت شي. او په غرونو او بيابانونو کي د هغه په بندگانو کي جناتو او انسانانو وغيره ته دالله تعالیٰ يادگيرنه اوکړي چي مؤذن ئې په خپل نظر نه ويني. فرمائي چي مسافر که اذان او اقامت دواړه پريخودل. نو دا مکروه دي. ځکه چي د مالک بن حويرث (رضي الله عنه) د حديث مخالفت دي. او که اقامت ئې اوکړو. او اذان ئې پريخودلو. نو دا جائزه، بيا که په ښار کي په کور کي دننه مونخ کوي. نو هم دي د اذان او اقامت سره کوي. که ځان ته مونخ کوي. او که جماعت سره کوي. ددی دپاره چي مونخ په ښه شان سره اوکړي. او که دواړه ئې پريخودل. نو بيا هم جائز ده.

يو ځل عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) علقمه او اسود ته بغير د اذان او اقامت نه مونخ اوکړو. چا عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) ته اووئيل: تاسو څو نه اذان اوکړو. اونه اقامت؟ نو هغوی ورته او فرمائيل: (أذان الحى يكفيننا) د محلي اذان زمونږ دپاره کافی دي.

ددی وجه دا ده چي مؤذن په اذان او اقامت کي د محلي د خلقو دطرفه نائب وي. ځکه چي دمحلي خلقو دي ددی کار دپاره مقرر کړي وي. نوکوم کس چي حقيقه په محله کي بغير داذان او اقامت نه مونخ کوي. نو هغه حکماً د اذان او اقامت سره مونخ کونکي دي. نو ځکه په دی کي څه کراهت نشته. د دي په خلاف چي کله مسافر بغير د اذان او اقامت نه ځان ته مونخ اوکړي. هغه په حقيقت کي دا دواړه (اذان او اقامت) پريخودل. نو دي په حقيقت کي هم

د جماعت پريخودنكي شو. او تشبهاً هم. او څنگه چي د جماعت مونځ پريخودل مكروه دي. نو دغه شان تشابه بالجماعت پريخودل هم مكروه ده.

د ابوسليمان مالك بن حويرث رضي الله عنه حالات:

نوم مالك كنيه ابوسليمان دپلار نوم حويرث قبيله ليس، مالك در رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت كي حاضر شو او شل ورځي قيام يي او كړو او بيا په بصره كي مقيم شو په ۹۴ هجري كي په بصره كي وفات شو او ۱۵ روايات ورنه مروي دي چي دوه په كي متفق عليه دي او يو صرف په بخاري كي دي.

۴- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْأَذَانِ

د اذان د فضيلت بيان

۲۰۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو ثُمَيْلَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو حَمْرَةَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَدَّانَ سَبْعَ سِنِينَ مُحْتَسِبًا كُتِبَتْ لَهُ بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَثَوْبَانَ، وَمُعَاوِيَةَ، وَأَنَسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ غَرِيبٌ، وَأَبُو ثُمَيْلَةَ اسْمُهُ: يَحْيَى بْنُ وَاضِحٍ، وَأَبُو حَمْرَةَ الشُّكْرِيُّ اسْمُهُ: مُحَمَّدُ بْنُ مَيْمُونٍ، وَجَابِرُ بْنُ يَزِيدَ الْجُعْفِيُّ، ضَعْفُوهُ تَرَكَهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَبَّغْتُ الْجَارُودَ، يَقُولُ: سَبَّغْتُ وَكَيْعًا يَقُولُ: لَوْلَا جَابِرُ الْجُعْفِيُّ لَكَانَ أَهْلُ الْكُوفَةِ بِغَيْرِ حَدِيثٍ، وَلَوْلَا حَمَادُ لَكَانَ أَهْلُ الْكُوفَةِ بِغَيْرِ فِقْهِ. (۱)

ترجمه: د ابن عباس رضي الله عنهما نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوك چي اوه كالو پوري د ثواب په نيت اذان او كړي نو دده دپاره به د جهنم داور نه نجات اوليكلي شي، امام ترمذي وائي د ابن عباس حديث غريب دي، او په دي باب كي د عبد الله ابن مسعود، ثوبان، معاويه، انس، ابوهريره، او ابوسعيد خدري رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي او اهل علمو د جابر بن يزيد جعفي تضعيف كړي دي او يحيي بن سعيد او عبد الرحمن مهدي متروك گنړلي دي، امام ترمذي وايي ما اوريدلي دي د جارود نه چي وئيل يي ما اوريدلي دي دو كيع نه چي وئيل يي كه جابر جعفي نه وي نو اهل كوفه به د حديث نه بغير وي او كه حماد نه وي نو اهل كوفه به د فقهې نه بغير وي.

^۱ سنن ابن ماجه/الاذان ۵ (۷۲۴)، (تحفة الأشراف: ۷۲۸۱).

تشریح : د اذان اهمیت او فضیلت

اذان د الله تعالى په ذکر و نو کي یو ډیر اوچت ذکر دی. په دی کي د توحید او رسالت د گواهي اعلان کولی شی. او په دی باندې د اسلام شان او شوکت ښکاره کیږي. په ډیرو حدیثونو کي د اذان فضیلت راغلی دي.

(۱) د اذان آواز چی تر څومره پورې رسی. او کوم کسان دا اوري. که جنات وی او که انسانان د قیامت په ورځ به د مؤذن دپاره دایمان گواهي ورکوي (بخاری، نسائی، ابن ماجه)

(۲) دالله تعالى د رینبستیني پیغمبر ﷺ وینا ده چی د پیغمبرانو علیهم السلام او شهیدانو نه به پس مؤذنان جنت ته داخلېږي. او په بعضي احادیثو کي دا هم دی چی د مؤذن مرتبه د شهید برابر ده.

(۳) عبد الله وئیلی دی. کوم کس چی اووه کالو پورې اذان اوکړو. او په دی باندې دده غرض صرف ثواب وو. نو دهغه دپاره د د وزخ نه آزادی اولیکلی شی (ابوداود، ترمذی)

(۴) نبی کریم صلي الله عليه وسلم فرمائیلي دي. که خلقو ته معلومه شی. چی په اذان کي څومره زیات ثواب دي. اوبیا ورته دا منصب د قرعه اندازی نه بغیر نه ملاوېږي. نو بیشکه ددی دپاره به قرعه اندازی واچوي. خلاصه دا چی ددی منصب دپاره به ډیر کوشش کوي (بخاری، مسلم، ترمذی، نسائی) د صحابه کرامو په زمانه کي داسی شوې وو چی د اذان په کولو کي په خلقو کي اختلاف پیدا شو. هرکس غوښتل چی دا مبارك منصب ماته نصیب شی. تردی چی قرعه اندازی ته خبره اورسیدله (تاریخ بخاری)

(۵) رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائیلي دي. د قیامت په ورځ به دری قسمه خلق د مشکو په ډیرو ولاړ وی. نه به پري حساب وی. اونه به حیران او پریشان وی (۱) یوهغه کس چی د الله تعالى د رضا دپاره ئې قران لوستلي وی (۲) دویم هغه کس چی د غلامی په عذاب کي اخته وی. خو بیا هم د آخرت نه غافله نه وی (۳) دریم مؤذن (المرشد الامین)

(۶) د قیامت په ورځ به مؤذنینو ته هم د شفاعت کولو اجازت اوشی. او هغوی به د خپلو خپلوانو او دوستانو یا د چا دپاره چی ئې خوښه وی. الله تعالى ته سفارس کوي.

(۷) دا اذان په وخت په شیطان ډیره ویره او هیبت وی. او د ډیری وار خطائي نه تختی. ترکومي پورې چی د مؤذن آواز رسی. هلته نه ایسارېږي. (بخاری، مسلم)

(۸) د قیامت په ورځ به د اذان کونکو څټونه غږی اوږدی وی. یعنی دوی به په ډیرو عزتمندو او اوچتو خلقو کي وی. او د قیامت د ویري او مصیبت نه به محفوظ وی.

(۹) په کوم ځاني باندې چی اذان کولی شی. هلته د الله تعالى رحمت نازلېږي. د عذاب او مصیبتونو نه هغه ځاني محفوظ وی.

٤١- باب مَا جَاءَ أَنَّ الْإِمَامَ ضَامِنٌ وَالْمُؤَذِّنَ مُؤْتَمَنٌ

امام ضامن دي او مؤذن امين دي

٢٠٧- حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْإِمَامُ ضَامِنٌ وَالْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ، اللَّهُمَّ أَرْشِدِ الْأَمَّةَ وَاعْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، وَعُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَوَاهُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَحَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَرَوَى أَسْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، قَالَ: حَدَّثْتُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَوَى نَافِعُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. هَذَا الْحَدِيثُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَمِعْتُ أَبَا زُرْعَةَ، يَقُولُ: حَدِيثُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ عَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدًا، يَقُولُ: حَدِيثُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ عَائِشَةَ أَصَحُّ، وَذَكَرَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمَدِينِيِّ أَنَّهُ لَمْ يُثْبِتْ حَدِيثَ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَلَا حَدِيثَ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ عَائِشَةَ فِي هَذَا. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي لي دي امام ضامن دي او مؤذن امين دي او اي الله امامان په نيغه لاره قائم اوساتي او مؤذنينوته مغفرت او کړي.

امام ترمذي وائي په دي باب کي د عائشه، سهل به سعد، عقبه بن عامر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، مؤلف د حديث د سندونو او داوولي سند د متابعت ذکر کولو او د ابوصالح د عائشه نه د حديث د نقل کولو نه پس فرمائي لي دي:

ما دابوذرعه نه اوريدلي دي چي د ابوصالح روايتونه دابوهريره نه دهغه روايتونو نه زيات صحيح دي کوم چي ابوصالح د عائشه نه نقل کړي دي، دا رنگي ما د محمد بن اسماعيل بخاري نه اوريدلي دي چي د ابوصالح احاديث د عائشه نه زيات صحيح دي او د علي مديني قول دي چي د ابوصالح حديث دابوهريره نه ثابت نه دي او نه د ابوصالح حديث د عائشه نه.

¹ سنن ابی داود/ الصلاة ٣٢ (٥١٤)، (تحفة الأشراف: ١٢٢٨٣)، مسند احمد (٢/٢٣٢)، ٢٨٢، ٢٤٨، ٢٨٢، ٢١٩، ٢٢٢، ٢٦١.

تشریح: "الامام ضامن" دا کلمات دجوامع الکلم دجملي نه دي ددينه د پنځه خبرو استنباط شوي دي.

(۱) امام په قرائت کي د مقتدي د قرائت ضامن دي ددي ضمانت تقاضا داده چي قرائت خلف الامام ناجائز دي.

(۲) امام به د مقتدي دپاره د تمامو ارکانو او اداوو او وقتونو باره کي ضامن وي.

(۳) اقتداء المفترض خلف المتنفل ناجائز ده ځکه چي مفترض د حالت په اعتبار قوي وي او متنفل ضعيف وي او ضعيف د قوي ضامن نشي کيدي.

(۴) اقتداء المفترض بمفترض اخر ناجائز ده ځکه چي دضامن کيدو دپاره ديوي فريضي په تحریمه کي شرکت ضروري دي.

(۵) ددي ضمانت تقاضا داده چي دامام دمونځ په فاسد کيدو د مقتدي مونځ هم فاسد کيږي. "والمؤذن مؤتمن" د حديث ددي جملي مطلب دادي مؤذن داسي کس کيدل پکار دي چاته چي دمونځ وختونه په ښه طريقه معلوم وي.

"لم يثبت حديث ابو صالح" علي بن مدينې وائي دابوصالح حديث ثابت نه دي ځکه چي دده په نزد داعمش سماع دابوصالح نه ثابت نه ده ليکن دامام بخاري په نزد دا حديث معتبر دي ځکه چي دا په ډيرو سندونو ثابت دي.

۴۲_ باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ

دمؤذن داځان کولو په جواب کي څه ونيل پکار دي

۲۰۸_ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنُ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، ح قَالَ: وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي رَافِعٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَمْرِ حَبِيبَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبِيعَةَ، وَعَائِشَةَ، وَمُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ، وَمُعَاوِيَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي سَعِيدٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهَكَذَا رَوَى مَعْمَرٌ وَغَيْرُ وَاحِدٍ.

عَنْ الزُّهْرِيِّ مِثْلَ حَدِيثِ مَالِكٍ، وَرَوَى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرِوَايَةُ مَالِكٍ أَصَحُّ. (١)

ترجمه: دابوسعيد خدري رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي تاسو اذان واورى نو هغه كلمات تاسو هم وايي کوم چي مؤذن وائي امام ترمذي وائي دابوسعيد خدري رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، په دي باب کي دابورافع، ابوهريره، ام حبيب، عبدالله بن عمرو، عبدالله بن ربيعه، عائشه، معاذ بن انس، او معاويه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، معمرو او بعضي نورو راويانو دزهري نه دمالك دحديث هم معني روايت نقل کړي دي عبدالرحمن بن اسحاق دا حديث په سند دزهري عن سعيد بن المسيب عن ابي هريره عن النبي صلي الله عليه وسلم سره نقل کړي دي او دمالك حديث دتولو نه زيات صحيح دي.

تشریح: په دي مسئله کي اختلاف دي چي داذان جواب څنگه کول پکار دي او په دي کي داهل علمو دوه مذاهب دي.

(١) امام ابوحنيفه په نزد د حيعلتين جواب په حوقله سره ورکول مذکور دي.
(٢) دامام شافعي او امام مالک په نزد د حيعلتين جواب په حيعلتين سره ورکول پکار دي او ددوي استدلال دحديث الباب دعموم نه دي چي تاسو كله اذان واورى نو دمؤذن پشان كلمات تاسو هم وايي په دي حديث کي دمثل تقاضا داده چي د حيعلتين جواب په حيعلتين ورکړي شي.

جواب: مذکوره روايت عام مخصوص عنه البعض دي او ددي دپاره مخصص د عمر رضي الله عنه روايت دي ځکه چي دهغه په روايت کي صراحتاً مذکور دي چي د حيعلتين جواب به په حوقله سره ورکول پکار دي.

د حوقله مطلب يعني لا حول ولا قوة الا بالله سره جواب ورکول مراد دي.

٤٣_ باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ أَنْ يَأْخُذَ الْمُؤَذِّنُ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا
په اذان باندي دمؤذن دپاره د مزدوري يا عوض يا تنخوا اخستلو د کراهت بيان

^١ صحيح البخاري/الاذان ٤ (٦١١). صحيح مسلم/الصلاة ٤ (٢٨٢). سنن ابی داود/ الصلاة ٢٦ (٥٢٢). سنن النسائي/الاذان ٢٢ (٦٤٢). سنن ابن ماجه/الاذان ٢ (٤٢٠). (تحفة الأشراف: ٢١٥٠). موطأ امام مالک/الصلاة ١ (٢). مسند احمد (٤٨٠٥٢، ٢/٦). سنن الدارمي/الصلاة ١٠ (١٢٢٢).

٢٠٩ - حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا أَبُو زُبَيْدٍ وَهُوَ عَبْدُ بَنِي الْقَاسِمِ، عَنْ أَشْعَثَ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ، قَالَ: "إِنَّ مِنْ آخِرِ مَا عَهَدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ اتَّخِذَ مُؤَذِّنًا لَا يَأْخُذُ عَلَى أَذَانِهِ أَجْرًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عُثْمَانَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ كَرَهُوا أَنْ يَأْخُذَ الْمُؤَذِّنُ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا وَاسْتَحَبُّوا لِلْمُؤَذِّنِ أَنْ يَحْتَسِبَ فِي أَذَانِهِ. (١)

ترجمه: د عثمان رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ټولو وصيتونو کي اخري وصيت ماته دا کړي وو چي مؤذن به داسي څوک مقرر وي چي په اذان اجرت نه اخلي.

امام ترمذي وائي د عثمان رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او د اهل علمو په دي باندې عمل دي هغوی مکروه گنرلي دي چي مؤذن په اذان اجرت واخلې او مستحب يې گنرلي دي چي مؤذن اذان د اجر او ثواب په نيت اوکړي.

تشریح: په مسئله د استیجار علي الطاعات کي شارحینو د هدایه مثلاً عیني او فتح القدير او عنایه او احسن الهدایه او اشرف الهدایه وغیره د هدایه عبارت دلته رانقل کړی دی او د مقام د تقاضا مطابق يې اعلي ترين تحقيق کړی دی چي ستاسو د علمي تندي ماتولو دپاره يې لفظ په لفظ رانقل کوو:

قَالَ: (وَلَا اسْتِئْجَارٌ عَلَى الْأَذَانِ وَالْحَجِّ، وَكَذَا الْإِمَامَةُ وَتَعْلِيمُ الْقُرْآنِ وَالْفِقْهِ) وَالْأَصْلُ أَنَّ كُلَّ طَاعَةٍ يَخْتَصُّ بِهَا الْمُسْلِمُ لَا يَجُوزُ الْاسْتِئْجَارُ عَلَيْهِ عِنْدَنَا، وَعِنْدَ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ يَصِحُّ فِي كُلِّ مَا لَا يَتَعَيَّنُ عَلَى الْأَجْرِ لِأَنَّهُ اسْتِئْجَارٌ عَلَى عَمَلٍ مَعْلُومٍ غَيْرِ مُتَعَيَّنٍ عَلَيْهِ فَيَجُوزُ وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { اقْرَأُوا الْقُرْآنَ وَلَا تَأْكُلُوا بِهِ } وَفِي آخِرِ مَا عَهَدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ { وَإِنْ اتَّخَذْتَ مُؤَذِّنًا فَلَا تَأْخُذْ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا } وَلِأَنَّ الْقُرْبَةَ مَتًى حَصَلَتْ وَقَعَتْ عَنْ الْعَامِلِ وَلِهَذَا تُعْتَبَرُ أَهْلِيَّتُهُ فَلَا يَجُوزُ لَهُ اخْتِارُ الْأَجْرِ مِنْ غَيْرِهِ كَمَا فِي الصَّوْمِ وَالصَّلَاةِ، وَلِأَنَّ التَّعْلِيمَ مِمَّا لَا يَقْدِرُ الْمُعَلِّمُ عَلَيْهِ إِلَّا بِمَعْنَى مَنْ قَبْلَ الْمُتَعَلِّمِ فَيَكُونُ مُلْتَزِمًا مِمَّا لَا يَقْدِرُ عَلَى تَسْلِيْمِهِ فَلَا يَصِحُّ. او نه اجورت اخستل په اذان او حج باندې او هم دغه شان امامت او د قرآن او فقه تعليم دي او اصل دادې چي هر هغه طاعت چي هغې سره مسلمان مختص وي، هغې باندې زمونږ په نزد مزدوري اخستل جائز نه ده، اود امام شافعي رحمه الله په نزد صحيح ده، په هر يو داسې

^١ صحيح مسلم/ الصلاة ٢٤ (٢٦٨) . سنن ابی داود/ الصلاة ٣٠ (٥٢١) . سنن النسائي/ الأذان ٢٢ (٢٤٢) . سنن ابن

ماجه/ الأذان ٣ (٤١٢) . (تحفة الأشراف: ٩٤٦٣، وكذا ٩٤٤٠) . مسند احمد (٣/٢١٤)

عمل کي کوم چي اجير باندې متعين نه وی ځکه چي داسې معلوم عمل باندې اجورت ده چي دا په اجير باندې متعين نه ده نو جائز به وی، زمونږ دليل د نبی کریم ﷺ ارشاد دې چي قرآن بنایه او ددې عوض مه خوره او کوم عهد چي نبی کریم ﷺ د عثمان بن ابی العاص نه واخستلو، د هغې په آخر کي دی چي ته مؤذن جوړ کړی شي نو په آذان باندې اجرت مه اخله، او ځکه چي کله قربت حاصل شو نو دا د عامل د طرفه واقع شو، په دې وجه د عامل د اهلیت اعتبار دې نو دده دپاره د بل نه اجرت اخستل جائز پاتې نشو لکه څنگه چي روژه او مانځه کي دی او ځکه چي تعلیم داسې څیز دې چي په دې باندې معلم قادر نه دې، خود متعلم د طرفه، یو معنی سره نو معلم د داسې خبرې التزام کونکې شو چي د هغې په پوره کولو باندې هغه قادر نه دې نو مزدوري به صحیح نه وی.

من حديث عبد الرحمن بن شبل رحمته الله أخرجه أحمد في المسند (٤٢٨١٣)

أخرجه أبو داود في الصلاة باب ٣٩ رقم ٥٣١ والنسائي في الأذان باب ٣٢ رقم ٦٤٨

لغات: [طاعة] (دنيکی کار)، [لا تاكلوا به] (خوراک ورباندې مه کوی)، [القربة] (عبادت)، [ملتزم] (په ځان لارمونکی)، [التواني] (سستي کول)، [الامتناء] (کارنه کول)، [يضيع] (ضایع کوي).

په ديني کارونو اجرت اخستل

((قوله: و لا الإستيجار)) په آذان او حج باندې مزدوري اخستل جائز نه دي، د عدم جواز قائلین عطاء، طاووس، ضحاک، زهري، حسن ابن سيرين، ابراهيم نخعی، شعبي او د احنافو ټولو هم دا قول دې اود امام احمد رحمه الله نه هم دا قول دليل سره ثابت دې لکه چي حاوی حنابلہ کي دی، ((و لا يصح الإستيجار على الأذان و الإقامة و الإمامة و تعليم القرآن و الفقه و النيابة في الحج)).

((قوله: و كذا الإقامة)) دغه شان د مونځ اقامت اود قرآن او فقه تعلیم باندې هم اجورت جائز نه دي، دشيخ انزاري په قول امام شافعی ددې خلاف دې، په خلاصه انقادی کي د اصل نه نقل دی چي د نيکی په کار باندې اجورت جائز نه ده لکه تعلیم د قرآن، تعلیم د فقه، آذان، تذکیر (نصيحت)، تدریس او حج، د مدينې د خلقو په نزد جائز دې، امام شافعی، عصام الدين، ابونصر، او فقيه ابوالليث هم دا اختيار کړې دې.

((قوله: و الأصل أن كل)) په دي باب کي قاعده کلیه داده چي هر هغه نيکی کومه چي مسلمانانو سره خاص وی، زمونږ په نزد هغې باندې اجورت اخستل جائز نه ده، البته که هغه د ملت اسلام سره خاص نه وی نو (اجورت اخستل، جائز ده لکه یو مسلمان سوي د یو ذمی سره د تورات په تعلیم باندې عقد اجورت او کړی نو جائز ده ځکه چي د تورات تعلیم د ملت اسلام

سره خاص نه دي.

« قوله وعند الشافعي رحمه الله » د امام شافعي په نزد هر هغه نيکي باندې اجرت اخستل صحيح دي، کوم چي اجير باندې متعين يعنى عين واجب نه وي، د امام ابو الخطاب روايت کي امام احمد، ابو ثور، او ابو قلابه هم ددي قائل دي ځکه چي دا اجورت په داسي معلوم عمل باندې ده، چي ددي کول اجير باندې متعين نه دي نو جائز ده، د ما لا يتعين، قيد ددي دپاره دي، که دا کار اجير باندې متعين وي مثلاً په يو مقام باندې څوک سړي د مونځ امامت دپاره متعين وي چي دده نه علاوه بل چا د امامت قابل نه وي نو اجورت جائز نه ده، دغه شان که څوک فتوى ورکونکي او د فقه او د قرآن تعليم دپاره متعين وي، بيا هم بالاتفاق ناجائز ده. د امام شافعي د حديثو دلائل لاندې دي: (۱) د صحيحينو د ابوسعيد خدری حديث:

(قال إنطلق نفر من أصحاب النبي ﷺ في سفرة سافروها حتى نزلوا على حيي من احياء العرب فاستضافوهم فأبوا أن يضيفوهم فلدغ سيد ذلك الحي فسعوا له بكل شيء لا ينفعه شيء فقال بعضهم لو أتيتهم هؤلاء الرهط الذين نزلوا لعله أن يكون معهم شيء فأتوهم فقالوا إن سيدنا لدغ وسعيناه بكل شيء لا ينفعه فهل عند أحد منكم من شيء فقال بعضهم! نعم والله اني لأرمي ولكن والله لقد استضافناكم فلم تضيفونا فما أنا براق لكم حتى يجعلوا لنا جعلاً فصالحوهم على قطيع من الغنم فأنطلق ينقل عليه و يقرأ الحمد لله رب العالمين، فكانما نشط من عقال فأنطلق يمشي وما به قلته قال: فأوفوهم جعلهم الذي صالحتهم عليه فقال بعضهم اقتسموا فقال الذي رقي: لا تفعلوا حتى تأتي النبي ﷺ فنذكر له الذي كان فنظر ما يأمرنا فقدموا على رسول الله ﷺ فذكروا له ذلك فقال: وما يدريك انها رقية؟ ثم قال: قد أصبتم اقتسموا واضربوا الى معكم سهماً))

ابوسعيد خدری فرماني چي د رسول الله ﷺ د اصحابو يو جماعت په سفر کي لاړلو او د عربو يو قبيلې سره ايسار شو نو د هغوی نه ئې ملستميا او غوښتله، خو هغوی د ملستميا کولو نه انکار او کړو، (هم په دې دوران) ددې قبيلې سردار لرم او چيچلو، خلقو په هرڅه بڼه کوشش او کړو، خو هيڅ فائده اونشوه، بيا بعضو مشوره ورکړله، که ته هغوی له ورشي، کوم چي دلته کي راغلي دي نو کيدې شي چي هغوی سره څه وي نو هغوی راغلل او ويې وئيل چي زمونږ سردار لرم چيچلې دې اومونږ ډير تدبيرونه او کړل، خو هيڅ فائده ئې اونکړله نو آيا په تاسو کي چا سره څه تدبير شته؟ يو کس او وئيل او زه ئې دم کوم، خو مونږه ستاسو ملمانه جوړيدل او غوښتل، تاسو انکار او کړو نو زه ئې نه دموم، ترکومه پورې چي تاسو معاوضه رانکړئ نو هغوی د چيلو د يوې رمې ورکولو معاهده او کړله نو يو صحابي

لارلو، سورة فاتحه نې اوونيله او دم نې كړله، هغه فوراً تيك شو لكه چي يو څاروي كلاؤ كړې شي او هغه داسې روان شو لكه چي ده ته هيڅ تكليف نه وو، هغه اوونيل، دوى ته معاوضه وركړې، دكوم چي دوى سره فيصله شوې ده، بعضو صحابو ۞ اوونيل، دا تقسيم كړى، خو چا چي دم اچولې وو، هغه اوونيل، داسې مه كوي، تر هغه وخته پورې چي مونږ نبي كريم ۞ ته اورسيږو او واقعه بيان كړو او اوگورو چي هغوى ۞ څه ارشاد فرمائى نو كله چي هغوى خدمت كي حاضر شو او قصه نې واوړوله، هغوى ۞ او فرمائيل، تاسو ته څه پته اولگيدله چي سورة فاتحه يو دم هم دې، ويې فرمائيل، تاسو څه او كړل، تقسيم كړى او زما حصه هم پكي او كړى

(۲) د ابن عباس رضی الله عنهما حديث چي ددې تخريج امام بخاری په كتاب الطب كي كړې دې:

((أن نقرأ من أصحاب النبي ۞ مروا بماء فيهم لذيغ أو سليم فعوض لهم رجل من أهل الماء فقال أهل فيكم من رواق فإن في الماء رجلاً لذيغاً أو سليماً فأنطلقوا رجل منهم فقراً بفاتحة الكتاب على شاء فبرأ فجاء بالشاء إلى أصحابه فكرهوا ذلك وقالوا أخذت على كتاب الله أجراً حتى قدموا المدينة فقالوا يا رسول الله ۞ أخذ على كتاب الله أجراً فقال رسول الله ۞ ان أحق ما أخذتم عليه أجراً كتاب الله))

د نبي كريم ۞ بعض صحابه كرام ۞ چينې والو سره خواكي تيرشو چي په هغوى كي يوكس ماريار لرم چيچلې پروت وو نو هغوى كي يركس راغى او ويې وئيل، آيا په تاسو كي څوك دم گري شته ځكه چي چينې والو كي يوكس ماريار لرم چيچلې دې نو يو صحابي ۞ لارلو اود يو څو چيلو په بدله كي نې سورة فاتحه دم كړله، هغه صحت ياب شو او ده چيلى واخستلې او خپلو ملگرو خوا له راغى، هغوى دا ناخوبنه اوگنډله او ويې وئيل چي په كتاب الله دې اجرت اخستې دې، تردې چي هغوى مدينې ته اورسيدل او عرض نې او كړو چي اى د الله رسوله ۞! دوى په كتاب الله باندې اجرت اخستې دې، هغوى ۞ او فرمائيل، د ټولو نه زيات تاسو چي په څه باندې د اجرت اخستلو حقدار يى، هغه كتاب الله دې.

(۳) د صحيحينو حديث د سهل بن سعد الساعدي ۞، چي ددې په آخر كي دى:

((هل معك من القرآن شيء؟ قال معى سورة كذا و سورة كذا قال: إذهب فقد انكحتها بما معك من القرآن))

آيا تا سره د قرآن څه حصه شته؟ عرض نې كړل، فلانې فلانې سورة شته دې، ويې فرمائيل، لاږ شه، د قرآن په وجه ما ستا سره په دې نكاح او كړله.

د احنافو وغيره روايت شوى دليلونه لاندې دي:

(۱) ((إِقْرُوا الْقُرْآنَ وَلَا تَأْكُلُوا بِهِ)) (احمد، اسحاق بن راهويه، ابن ابی شيبه، عبد الرزاق، عبد بن حميد، ابو يعلى موصلى، طبرانى عن عبد الرحمن بن شبل، بزار عن عبد الرحمن بن عوف، ابن عدی عن ابی هريره، ترجمه: نبی کریم ﷺ ارشاد اوفرمائيلو، قرآن بنایه او ددی عوض مه خوره

(۲) ((إِنْ مِنْ آخِرِ مَا عَهْدَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنْ اتَّخَذَ مُؤَذِّنًا لَا يَأْخُذُ عَلَى الْآذَانِ أَجْرًا)) (اصحاب سنن اربعة، احمد، حاکم عن عثمان بن ابی العاص ﷺ)

(۳) حديث د مغیره بن شعبه ﷺ

((قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اجْعَلْنِي أَمَامَ قَوْمِي، قَالَ قَدْ فَعَلْتَ ثُمَّ قَالَ صَلِّ بِصَلَاةِ أَضْعَفِ الْقَوْمِ وَلَا تَتَّخِذْ مُؤَذِّنًا يَأْخُذُ عَلَى الْآذَانِ أَجْرًا)) (بخارى فى تاريخه)

(۴) حديث د عباده بن صامت ﷺ:

((قَالَ عَلِمْتُ نَاسًا مِنْ أَهْلِ الصِّفَةِ الْقُرْآنَ فَاحْدَى إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ قَوْسًا فَقُلْتُ لَيْسَتْ بِمَالٍ وَأُرْمِي بِهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: إِنْ أَرَدْتَ أَنْ يَطُوقَكَ اللَّهُ طَوْقًا مِنْ نَارٍ فَأَقْبِلْهَا)) (ابو داود، ابن ماجه، حاکم)

عباده ﷺ فرمائی چي ما اهل صفه کي بعضو خلقو ته قرآن او خودلو، هغوی کي یو سړی ماته په هدیه کي یوه لینده راگرله، ما خیال اوکړو چي دا مال نه دی، ددی نه به جهاد کي کار اخلم، بیا مې ددی باره کي د نبی کریم ﷺ نه تپوس اوکړو، نبی کریم ﷺ اوفرمائیل، که ته غواړې چي الله تعالى ستا په سټ کي د اور یو طوق واچوی نو قبول ئې کړه

(۵) ((قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ يَتَأَكَّلُ بِهِ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهَهُ عَظْمٌ لَيْسَ عَلَيْهِ لَحْمٌ)) (بيهقي فى شعب الايمان)

((قوله: و لأن القربة)) دا زمونږ عقلی دلیل دی چي کله څه فعلی قربت واقع شی نو دا د عامل د طرفه د ثواب کار شو، قال الله تعالى: وان ليس للانسان الا ما سعي، په دې وجه کارونو کي د عامل د اهليت او لياقت اعتبار دی يعنى دا چي هغه مثلاً د اذان يا امامت لاتقوى او ځکه چي په دې کارونو کي د عامل نيت شرط دی، کار شرط نه دی نو دده دپاره به په دې کارونو باندې اجرت اخستل جائز نه وي لکه په موندل او روژه باندې اجرت اخستل بالاتفاق ناجائز دی،

((قوله: و لأن التعليم)) دا دویم عقلی دلیل دی چي تعلیم یو داسې څیز دی چي دا د معلم په قدرت او اختیار کي نشته، خودا هغه وخت وي، کله چي شاگرد هم ذهین او پوهه وي او د تعلیم قابل وي نو استاد په اجورت سره د داسې خبرې التزام اوکړو چي ددی پوره کول دده

په اختيار کي نه دی نو اجورت به صحيح نه وی.

تنبيه: د صاحب دهدا په پيش کړې دويم عقلي دليل باندې صاحب د نتائج الافکار دا بحث کړې دې، که د معلم د عدم قدرت نه مراد دا وی چي د تعليم په کار کي دده هيڅ دخل هم نشته، بيا خودا نه منو ځکه چي خودل او لوستل صرف د معلم کار دې چي په دې کي د طالب علم هيڅ دخل نشته، دده کار خو صرف پوهيدل او يادول دی او که ددې نه مراد دا وی چي د تعليم اثر او ددې فائده ښکاره کيدلو کي د طالب علم دخل هم دې، په دې معنی چي کوم وخته پورې هغه د معلم لوستلې شويي قبول نکړی او معلم چي د کومې خبرې هغه ته تلقين کړې دې، په هغې پوهه نشی، تر هغه وخته پورې د هغه د تعليم هيڅ اثر او فائده نه ښکاره کيږي، نو دا منو، خو معلم چي د کومې خبرې التزام کړې دې، هغه پخپله د خپل فعل التزام دې چي په دې باندې هغه قادر دې، د طالب علم د کار التزام ئې نه دې کړې او پخپل فعل باندې اجرت اخستلو سره هيڅ خيز مانع نه دې.

سوال: ممکن ده چي څوک او وائی چي پخپله وئيل او بل ته خودل دا يو ذات سره تعلق ساتی او مختلف بالا اعتبار دی لکه څنگه چي بعضو کتابونو کي ذکر کړې شوی دی نو خبره هم هغه شوه چي تعليم باندې اجرت اخستل، په هغه تعلم (او لوستلو) باندې اجرت اخستل دی چي هغه د غير فعل دې؟ جواب: دادي اول خودا چي پخپله وئيل او بل ته خودل د يو ذات نه نه منلې کيږي او که اومنلې شی نو تغاير اعتباری کافی دې ځکه چي تعليم او تعلم په ډيرو احکامو کي مختلف دی، ((فليکن في أخذ الاجرة عليه كذلك)).

د امام شافعی (۱) رومبی مستدل جواب، د ابن الجوزی په قول دادي چي د کومو خلقو نه ابوسعید خدری ؓ اجرت اخستې وو، هغه کافر خلق وو او کافرانو نه مال اخستل جائز دی او بل دا چي د میلمه حق واجب دې او دغه خلقو ددوی میلمستیا نه وه کړې لکه چي په حدیث کي ددې صراحت هم موجود دې، ((والله لقد استضفنا کم فلم تضیفونا)) ددې نه علاوه رقیه (دمول) قربت محضه نه دې نو په دې باندې اجرت اخستل جائز دی، شیخ قرطبی دمسلم په شرح کي فرمائی، ((لا نسلم أن جواز الأجرة في الرقي يدل على جواز التعليم بالأجرة والحديث إنما هو في الرقية))، د دویم مستدل جواب دادي چي صحابه کرام ؓ ددې خبرې نه ښه خبر وو چي کتاب الله باندې اجرت اخستل حرام دی او هغوی دا جائز گنړلو، غلط فهمی صرف د دمولو په تعمیم کي وه، نبی کریم ﷺ دا غلط فهمی لرې کړله او ویي خودل چي دمول ددې قبیلې ځنې نه دې بلکه کتاب الله سره دمول، او په دې اجرت اخستل ددې نه غوره دی چي د کتاب الله نه په علاوه سره دمول او منتر وغیره او کړې شی او اجرت واخستلې شی، ددې نه علاوه دمول يو قسم دوائی اود علاج يوه طريقه ده او په دوائی او علاج باندې اجرت اخستل مباح دی، (۳) پاتې شو د امام شافعی دریم مستدل، یعنی د نبی کریم ﷺ په تعليم د قرآن

باندې نکاح کول نو ددې جواب دادې چې په دې کې ددې صراحت نشته چې تعليم د قرآن مهر جوړ کړې شوې وو، ممکن ده چې ددې د اکرام او د قرآن د تعظيم په وجه ئې د مهر نه بغير نکاح کړې وی لکه چې نبی کریم ﷺ د ابو طلحه ؓ واده ام سليم سره ددوی په اسلام باندې کړې وو. یا دمهر بيانولو نه سکوت ددې دپاره وی چې مهر خو خامخا لازمی څيز دې ځکه چې د فرجونو استباحث د مال نه بغير نه کېږي، لقوله تعالى: ان تبتغوا باموالکم، ((و لعل المرأة وهبت مهرهاله)).

د ابو عبد الله عثمان بن ابي العاص رضي الله عنه حالات:

نوم عثمان کنیه ابو عبد الله نسب نامه يې داسي ده عثمان بن ابي العاص بن بشر بن دهبان بن عبد الله بن ابان، الخ.

د طائف د وفد سره د غزوه طائف نه پس راغی سيرة ابن هشام عثمان اگر چې تازه مسلمان شوی وو لیکن په ده کې رسول الله دتعليم استعداد اوليدو نو د بني ثقیف امیر يې مقرر کړو.

او ورته يې اوفرمائيل چې د خلقو حالت ته به گوري هغه شان مونځ به ورکوي په مونځ کې به دکمزورو او بوډاگانو او ماشومانو او کاروباري خلقو خيال ساتي.

په بصره کې داوسيدو نه پس خلقو او غوښتل چې عثمان بن ابي العاص دبصري امیر مقرر کړي لیکن عمر رضي الله عنه او وئیل چې زه يې د طائف نه څنگه راوغواړم حال دادی چې هلته

رسول الله صلي الله عليه وسلم پخپله مقرر کړی دی خلقو او وئیل چې که داسي کیدی شي چې هلته څوک خپل قائم مقام پرېږدي یا خپل ورور هلته پرېږدي بهر حال هلته يې مستقل اوسيدل

اختیار کړل ابوبکر رضي الله عنه دده په باره کې فرمائيلي دي ثقة في الاسلام او علم بالقران دحسن بصري قول دی چې ماهيچرته دعثمان بن ابوالعاص رضي الله عنه نه افضل او بهتر

څوک لیدلی نه دی غرض دا چې دامیر معاويه په زمانه کې ۵۵ هجري کال کې وفات شو او دمروياتو شمیر يې ۲۹ دی.

۴۴_ باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ مِنَ الدُّعَاءِ

د اذان اوریدو نه پس کومه دعا وئیل پکار دي

۲۱_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ الْحَكِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ،

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ:

وَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَجُلًا وَبِمُحَمَّدٍ

رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ حُكَيْمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ. (١)

ترجمه: د سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چاچي اذان واوريدو او بيا يي وَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيْتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا. اووئيل نو دده گناهونه به اوبخلي شي، امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح غريب دي او دا مونږ ته صرف دليس بن سعد په سند رارسيدلي دي کوم چي هغه دحکيم بن عبدالله بن قيس نه نقل کړي دي.

٤٥_ باب مِنْهُ آخِرُ

دسابقه باب متعلق يوبل باب

٢١١_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ بْنُ عَسْكَرٍ الْبَغْدَادِيُّ، وَابْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ الْجَنْصِيُّ، حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الدَّعَاءَ: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ إِلَّا حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ جَابِرٍ حَسَنٌ غَرِيبٌ، مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ لَا نَعْلَمُ أَحَدًا رَوَاهُ غَيْرَ شُعَيْبِ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، وَأَبُو حَمْزَةَ اسْمُهُ: دِينَارٌ. (٢)

ترجمه: د جابر بن عبدالله رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چاچي اذان واوريدو او دا دعا: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ

^١ صحيح مسلم/ الصلاة ٤ (٢٨٦). سنن ابی داود/ الصلاة ٢٦ (٥٢٥). سنن النسائي/ الأذان ٢٨ (٦٨٠). سنن ابن

ماجه/ الأذان ٢ (٤٢١). (تحفة الأشراف: ٢٨٤٤). مسند احمد (١/١٨١)

^٢ صحيح البخاري/ الأذان ٨ (٦١٣). وتفسير الإسرائيليين (٢٤١٩). سنن ابی داود/ الصلاة ٢٨ (٥٢٩). سنن النسائي/ الأذان

٢٨ (٦٨١). سنن ابن ماجه/ الأذان ٢ (٤٢٢). (تحفة الأشراف: ٢٠٢٦). مسند احمد (٢/٢٥٢)

مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ يِي اووئيله نوزما شفاعت به دهغه دپاره حلال شي .

امام ترمذي وائي د جابر رضي الله عنه حديث دمحمد بن منكدر په سند حسن غريب دي مونږ ته نه ده معلومه چي دشعيب بن ابي همزه نه علاوه بل چا هم دا روايت دمحمد بن منكدر نه نقل كړي وي

٤٦_ باب مَا جَاءَ فِي أَنَّ الدُّعَاءَ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ

داذان او اقامت مينځ كي غوښتلي شوي دعا نه رد كيږي

٢١٢_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ، وَأَبُو أَحْمَدَ، وَأَبُو نُعَيْمٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زَيْدِ الْعَقْبِيِّ، عَنْ أَبِي إِيَّاسٍ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الدُّعَاءُ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ أَبُو إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ هَذَا. (١)

ترجمه: د انس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي داذان او اقامت مينځ كي غوښتلي شوي دعا نه رد كيږي امام ترمذي وائي د انس حديث حسن صحيح دي.

حل لغات: لايرد: دنسر ردأ په معني داپس كولو او رد كولو لكه رد فلانا يعني فلاني لره خطا كار گرځول.

تشرېح: "لايرد بين الاذان والاقامة" يعني داذان او اقامت مينځ كي كه څوك دعا او غواړي نو نه به رد كيږي په يو بل روايت كي داسي راغلي دي "الدعوة لا ترد بين الاذان والاقامة" يعني داذان او اقامت مينځ كي دعا نه رد كيږي په يو بل روايت كي راغلي دي الدعاء بين الاذان والاقامة يستجاب فدعوا، يعني داذان او اقامت مينځ كي دعا قبلېږي نو په دي وخت كي دعا او غواړي.

په دي سلسله كي علامه قاضي ابوبكر محمد بن عبد الله المعروف بابن عربي ويلي دي چي د اذان نه پس درحمت دروازي كولاوېږي نو ځكه په جلتی سره دعا قبلېږي.

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ٣٥ (٥٢١). (تحفة الأشراف: ١٥٩٣). مسند احمد (٣/١١٩)

د دعاء اجابت بعضي نور وختونه او مواقع

عن أبي هريرة رضي الله عنه : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ))
رواه مسلم في كتاب الصلاة باب ما يقول في الركوع والسجود والبخاري ايضا .

ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي دسجدي په حالت کي بنده خپل رب ته ډير نژدی وي نو په سجده کي دعا ډيره غواړي .

دمسلم شريف په يو روايت کي راځي چي په سجده کي په ښه شان سره دعا غواړي ځکه چي په دي کي ستاسو دعا قبليري او په سجده کي بنده الله تعالي ته ډير نژدي وي .

په بعضي روايتونو کي راځي چي بنده سجده درحمان په قدمونو کوي او دسجدي هومره نژديکت انسان ته په هيڅ وخت کي نشي ملاويدي ځکه چي په سجده کي انسان خپل عزتمند

اندام يعني تندي په زمکه ايخودلي وي او دالله تعالي په وړاندي يي ذليل کړی وي ددينه دزيات ذلت او عاجزي ظاهرولو دپاره دانسان سره بل صورت ممکن نه دی .

خلاصه دا شوه چي څوک په سجده پريوځي او خپل ذلت او عاجزي اختياري او دالله تعالي لويي او برترئ اقرار کوي نو الله تعالي په داسي وخت کي ډير خوشحاليږي نو په دي وخت کي

چي هره دعا او غواړي هغه به قبوله شي ليکن احنافو په دي کي دوه شرطونه لگولي دي اول دا چي په نفلي مونځونو کي وي په فرائضو کي به نه وي دويم شرط دادی چي صرف په عربي ژبه

کي به وي د عربي نه به علاوه په بله ژبه کي نه وي .

د مايوسۍ په وجه دعا پريښودل ندي پکار

عن أبي هريرة رضي الله عنه : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ : يَقُولُ : قَدْ دَعَوْتُ رَبِّي . فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي)) متفق عليه . وفي رواية لمسلم : ((لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ بِإِلْمٍ ، أَوْ

قَطِيعَةٍ رَحِمٍ ، مَا لَمْ يُسْتَعْجَلْ)) قيل : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الِاسْتَعْجَالُ ؟ قَالَ : ((يَقُولُ : قَدْ دَعَوْتُ ،

وَقَدْ دَعَوْتُ ، فَلَمْ أَرِ يُسْتَجَبْ لِي ، فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدْعُ الدُّعَاءَ)) .

أخرجه : البخاري في الدعوات باب يستجاب للعبد ما لم يعجل ومسلم في الذكر والدعاء باب بيان انه يستجاب للداعي ما لم يعجل ، ومالك في الموطاء والترمذي وابوداود وابن ماجه نحوه

مختصرا ومطلولا .

ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي دهر مسلمان دعا قبليري ترڅو چي تادي اونه کړي چي دا اونه وائي مادخپل رب نه سوال کړی وو

خو قبول يي نه کړو ، دامام مسلم يو روايت په دي الفاظو دی هميشه دمسلمان بنده سوال قبليري که دناروا کار سوال نه وي اودخپلو ترک کولو سوال نه وي ترڅو چي بيره اونه کړي

اصحابو عرض او کړو يا رسول الله دبيري څه مطلب رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل چي داسي او وائي ما خو بيا بيا دعا او غوښتله خو قبليري نه دي نه پس دي نااميده شي او دعا پريريدي

مطلب دادی چي انسان د جلد بازی او مایوسی په وجه دعا کول پريريدي داسي کول نه دي پکار انسان دي په دي خبره يقين اوساتي چي زما دعا به ضرور قبليري مگر دا ممکن ده چي کله کله انسان په دير اخلاص او اضطرار سره دعا غواړي او دده دا اخلاص دالله تعالي ډير خوښ شي نو په دي وجه دده دعا په قبوليت کي تاخير اوشي او د بعضو خلقو د دعاگانو تسلسل ددوي د طرقي سبب دی نو ځکه الله تعالي ددوي دعا زر نه قبلوي ددي دپاره چي دوي ددي عظيم نعمت نه محروم نشي.

په جلد بازی کي خو يو نقصان دادی چي بيا انسان دعا کول پريريدي او دويم نقصان دادی چي نااميده شي دريم نقصان دادی انسان دا گمان او کړي گني اوس زما ددعا د قبوليت وخت لاته دی راغلی علامه تورېشتي وائي په دعا کي د جلد بازی نه کار اخستل نه دي پکار ځکه چي دا خو الله تعالي ته معلومه ده چي کله به دده دعا قبلوي او کله يي نه قبلوي.

عن أبي أمامة رضي الله عنه قال: قيل لرسول الله ﷺ: أي الدعاء أسمع؟ قال: ((جَوْفَ اللَّيْلِ الْآخِرِ، وَدُبُرَ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوباتِ)). رواه الترمذي، وقال: ((حديث حسن)).

أخرجه: الترمذي في ابواب الدعوات باب العزم في المسئلة والحاكم واسناده صحيح. ابوامامه رضي الله عنه نه روايت دی چي تپوس او کړی شو ای رسول الله کومه دعا زیاته قبليري، رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل د شپي په اخره کي دعا او فرض مونځونو پسې دعا، امام ترمذي روايت کړی دی او حدیث حسن یی ورته وئیلی دی.

ددي حدیث نه معلومه شوه چي د شپي په اخري حصه کي او د فرض مونځونو نه پس دعا په خصوصي طور سره قبليري د فرض مونځونو نه پس د دعا د قبلیدو مضمون په ډيرو روايتونو کي منقول دی د بعضي صحابه کرامو په باره کي راځي چي هغوی به د دعا دپاره د فرض مونځ انتظار کولو چي د دینه پس به دعا غواړو.

جوف الليل الاخر: د شپي په اخري حصه کي، کله چي خلق په خوب کي مشغول وي پدغه وخت کي چي کله بنده پاڅي او دخپل رب سره دراز او نیاز گفتگو کوي نو دالله تعالي دا حالت ډيرزيات خوښيري په يو بل روايت کي راځي پدغه وخت کي الله تعالي دنيا ته نژدي اسمان ته نژول کوي او اعلان کوي چي څوک شته داسي چي زمانه دعا او غواړي او زه يي قبول کړم؟ څوک شته داسي چي زمانه دعا او غواړي او زه يي قبول کړم؟ څوک شته داسي چي زمانه دعا او غواړي او زه يي قبول کړم؟

په يو بل روايت کي راځي ارشاد نبوي دى چي په شپه کي يو داسي ټايم راځي چي مسلمان بنده په هغي کي دالله نه ددنيا او اخرت کاميابي سوال اوکړي او کوم حاجت او غواړي نو الله تعالى يي ورته ورکوي.

د دعا د قبوليت مطلب

عن عبادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رضي الله عنه : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((مَا عَلَى الْأَرْضِ مُسْلِمٌ يَدْعُو اللَّهَ تَعَالَى بِدَعْوَةٍ إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ إِيَّاهَا ، أَوْ صَرَفَ عَنْهُ مِنَ الشُّؤْمِ مِثْلَهَا ، مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ ، أَوْ قَطِيعَةٍ رَاحِمٍ)) ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ : إِذَا أَنْكَرْتُ قَالَ : ((اللَّهُ أَكْثَرُ)) . رواه الترمذي ، وقال : ((حديث حسن صحيح)) .
ورواه الحاكم من رواية أبي سعيدٍ وزاد فيه : ((أَوْ يَدْخُلُهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلَهَا)) .

أخرجه : الترمذي في ابواب الدعوات باب استجابة الدعاء في غير قطيعة رحم . وقال : ((حديث حسن صحيح غريب)) . ورواية الحاكم في " المستدرک " واحمد والبخاري في الادب المفرد والطحاوي في مشكل الآثار والهيثي في مجمع الزوائد .

د عباد بن الصامت رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دزمکي په مخ هر يو مسلمان چي الله تعالي نه څه او غواړي الله تعالي هغه شی ورکړي ياتري نه څه تکليف لري کړي که څه ناروا سوال يي نه وي کړي يا دخپلو دتعلق خلاف سوال نه وي يو سړي عرض اوکړو بيا خو به مونږ دالله تعالي نه هر څه ډير ډير غواړو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل الله تعالي ډير ورکونکی دی .

ددې حديث حاصل دادی چي دانسانانو دعاگانې قبلېږي ليکن دقبوليت انواع مختلف دي او شرط پکي دادی چي دا دعا به دگناه او صله رحمې قطع کولو سبب نه وي صله رحمې قطع کول هم په گناهونو کي يوه لويه گناه ده ځکه يي په خصوصيت سره ددې ذکر کړی دی چي قباحت يي په وضاحت سره ظاهر شي ، ددعا دقبوليت مختلف قسمونه دي :

اول قسم هغه دی چي څه او غواړي هغه ورته ورکړی شي يعني ددين او دنيا دپاره چي ده څه غوښتلي وي هغه په خپلو سترگو اوويني ، دويم قسم دادی چي په ده باندي کوم مصيبت راتلونکی وي ددې دعا په برکت سره هغه ورته لري شي مثلاً يو سړي دالله نه دزرور وپو سوال اوکړو ظاهراً خو ورته دا ملاؤ نشوي مگر په ده باندي يومصيبت يا بيماري وغيره راتلونکي وه او په هغي باندي زر روپۍ خرچ کيدي نو الله تعالي دى دهغي نه بچ کړو ، ددعا دقبوليت دريم قسم دادی چي الله تعالي ورته دهغي په بدل کي په قيامت کي ثواب ورکړي .

فقيه ابو الليث سمرقندي واي : ان العبد يري في صحائفه يوم القيامة حسنات لا يعرفها فيقال انها بدل لسوالك في الدنيا لم يقدر قضاءه فيها .

يعني بنده به دقيامت په ورځ په خپله عملنامه کي هغه نيکياني وويني چي دى به يي ونه پيژني نو ده ته به وويلي شي داد هغه سوال په بدله کي دي کوم چي تا غوښتلي وو ليکن په دنيا کي ستا دپاره نه وو ليکلي شوي

په يو روايت کي دي چي مومن به ددي حالت په ليدو سره اووايي کاش چي په دنيا کي زما نوري دعاگانې هم نوى قبولي شوي نو اوس به مي پدي سخت حالت کي پکار شوى وي:

"الله اکثر" علامه طيبي وائي ددي مطلب دادى چي تاسو که دالله تعالي نه هر څومره دعاگانې او غواړئ خو الله تعالي ددينه دزياتو دعاگانو قبلونکى دى.

يا ددي مطلب دادى چي هر څومره دعاگانې تاسو او غواړئ خو دالله تعالي دفضل وسعت به تاسو ددينه زيات بيا مومئ يا دادى چي څومره غوښتل تاسو دالله تعالي نه اوکړئ الله تعالي به تاسو ته دهغي نه زيات اجر او ثواب درکړي.

دتکليف او پريشانۍ په وخت کي دعا

عن ابن عباس رضي الله عنهما: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ: ((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ، وَرَبُّ الْأَرْضِ، وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ)) متفق عليه.

أخرجه: البخاري) في كتاب الدعوات في باب الدعاء عند الكرب، ومسلم في كتاب الذكر باب دعاء الكرب، وايضا احمد في مسنده والبخاري في الادب المفرد وابن ماجه في الدعاء وابو عوانه في صحيحه وابن حبان وغيرهم من ائمة الحديث.

ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دى چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دتکليف په وخت کي فرمايل الله نه غير بل معبود نشته هغه ډير عظيم او حليم دى الله نه غير بل معبود نشته هغه دعرش عظيم رب دى الله نه غير بل معبود نشته هغه داسمانونو اوزمکى او عرش عظيم رب دى.

کرب ډير زيات لوي غم ته وئيلي شي مطلب دادى هر څومره لوي غم که راځي خو چي پورتنى دعا اولوستلى شي نو الله تعالي به ورته ددينه نجات ورکړي.

"لا اله الا الله العظيم" يعني نشته هيڅ يو معبود علاوه د عظمت والا الله تعالي نه، علماء وائي دالله تعالي عظمت دومره لوي دى چي دهیچا په عقل کي يي تصور نشي راتلى.

"الحليم" يعني الله تعالي صبرناک دى چي د قدرت باوجود سزا لره مؤخر کوي او دالله تعالي غصه فوري انتقام اخستلو سبب نه دى علامه نووي هم په رياض الصالحين کي فرمائي چي اسلافو به دمصيبتونو په وخت کي دا دعا لوستله.

٤٧_ باب مَا جَاءَ كَمْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَى عِبَادِهِ مِنَ الصَّلَوَاتِ

الله تعالی پخپلو بندگانو څومره مونځونه فرض کړي دي؟

٢١٣_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: فُرِضَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةٌ أُسْرِي بِهِ الصَّلَوَاتُ خَمْسِينَ، ثُمَّ نُقِصَتْ حَتَّى جُعِلَتْ خَمْسًا، ثُمَّ لُودِي: "يَا مُحَمَّدُ إِنَّهُ لَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَإِنَّ لَكَ بِهَذِهِ الْخَمْسِ خَمْسِينَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، وَطَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، وَأَبِي ذَرٍّ، وَأَبِي قَتَادَةَ، وَمَالِكِ بْنِ صَعَصَعَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه نه مروی دي چي په نبي کريم صلي الله عليه وسلم باندې دمعراج په شپه پنځوس مونځونه فرض کړي شول او بيا کم کړي شول تردي چي په کمولو کمولو پنځوو ته راوړسیدل او بيا اواز او کړي شو اي محمد زما فيصله مضبوطه ده چي تاسو لره په دي پنځه مونځونو دپنځوس مونځونو برابر ثواب درکولي شي، امام ترمذي وائي دانس رضي الله عنه حديث حسن صحيح غريب دي، او په دي باب کي دعباده بن الصامت، طلحه بن عبیدالله، ابو ذر، ابو قتاده، مالک بن صعصعه، او ابو سعيد خدری رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

تشریح: قاضي ثناء الله پاني پتي په تفسير مظهری سورة الاسراء کي د معراج دواقعي او حالاتو شاندار مدلل تفصيل کړی دی په لاندینو کرښو کي يي ملاحظه کړئ:

بغوي ليکلي دي چي ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها به فرمايل دمعراج په شپه در رسول الله صلي الله عليه وسلم جسم مبارک غائب شوي نه وو بلکه روح يي بوتللي شوي وو، يعني منامي معراج شوي وو، ددي بيان تائيد دانس بن مالک رضي الله عنه دهغه روايت نه کيږي کوم چي بخاري نقل کړي دي په کومه شپه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دکعبې دمسجد نه، معراج ته بوتلي شو (ددي صورت داسي وو) چي رسول الله په مسجد حرام کي اوده وو، اوددي واقعي تعلق دوحی دسلسلي دشروع کيدو دزمانی نه دمخکي زمانی سره وو دري کسان راغلل اولني کس اووئيل دا څوک دي، مينځني اووئيل په ټولو کي بهتر کس دي، نودريم کس ووئيل کله چي په ټولو کي بهتر دي نو بويي ځی، دا شپه همداسي تيره شوه (هيڅ واقعې پيښه نشوه) کله چي دويمه شپه راغله نودرسول الله سترگي پټي شوي او زړه يي بيدار

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٣٩٨٠). وانظر مسند احمد (٣/١٦١)

وو او دانبياء همدا حالت وي چي سترگي يي پټيږي او زړه يي بيدار وي غرض دا چي همدا دري واړه کسان راغلل او څه خبري يي اونکري او رسول الله يي د پورته کولو نه پس دخان سره يوږو او د زمزم سره يي کوز کړو جبرائيل يي د مري نه د نومه پوري سينه څيري کړه اودسيني دننه حصه يي ورله په زمزم اوينځله اودعلم او دايمان نه يي ډکه کړه اوبيا يي واپس وگنډله.

انس رضي الله عنه دمعراج پوره حديث بيان کړو په کوم کي چي يي دا هم ذکر کړل کله چي ددنيا اسمان ته ورسيدو نودهلته نه يي دوه دريابونه دوتو په حالت کي اوليدل جبرائيل اووئيل دا دواړه دريابونه نيل او فرات دي او ددواړو سرچشمه ددي ځاي نه وتلي ده او بيا هغه لره جبرائيل اسمان ته بوتلو او هلته يي يوبل درياب اوليدو په کوم چي دغمو اوزبرجدو يو محل جوړ شوي دي ، چي په درياب کي يي لاس اووهل نويوخاص قسم مشک ورته جوړ شو، رسول الله تپوس اوکړو اي جبرائيل داڅه دي جبرائيل عليه السلام اووئيل دا کوثر دي کوم چي الله تعالي ستادپاره ساتلي دي.

دانس رضي الله عنه بيان دي چي بيا رسول الله اوم اسمان ته بوتلي شو ، موسي عليه السلام اووئيل اي زما ربه زماخودا گمان هم نه وو چي بل چاته به په ماباندي فوقيت حاصل وي، اوبيا ددي ځاي نه نور هم پورته بوتلي شو دکوم علم چي دالله تعالي نه علاوه بل چاته نشته ، تردي چي سدره المنتهي ته ورسيدو اودالله تعالي قرب ورته حاصل شو ، رب العزت لږ ځخته راغلو تردي چي ددوه ليندو دفاصلي په مقدار ياددينه هم زيات تردي شو خو په هره شپه کي يي پنځوس مونځونه فرض کړل اوددي کيفيت يي بيان کړو نوموسي عليه السلام اووئيل ستا امت ددي د ادا کولو طاقت نه لري غرض داچي موسي عليه السلام بار بار واپس کړو او رسول الله به يي رب العزت ته ورليږلو تردي پوري چي صرف پنځه مونځونه پاتي شول ليکن موسي عليه السلام بياهم ده لره حصارولو او وئيل يي چي اي محمد (صلي الله عليه وسلم) ماپخپل قوم بني اسرائيلو ددينه په کمو مونځونو تجربه کړي ده ليکن هغوی ددينه هم عاجز شول او ادا کول يي پريخودل اوستا امت خو د بني اسرائيلو په مقابله کي دزړه او غوږونو اوسترگو په اعتبار سره ډير کمزوري دي ته خپل رب ته واپس ورشه (اودتخفيف درخواست اوکړه) تردي چي تخفيف اوکړي .

موسي عليه السلام چي هر څومره پيري رسول الله ته دتخفيف په باره کي د درخواست تلقين اوکړو ليکن هره پيره به يي جبرائيل ته دمشوري اخستلو په نظر کتل او جبرائيل به ورباندي دمناسب سوال گمان نه کولو اخر داچي کله رسول الله دتخفيف دعا اوغوښتله او عرض يي اوکړو اي زما ربه زما دامت بدنونه هم کمزوري دي او زړه او غوږونه اونظرونه يي هم کمزوري دي ته زمونږ دپاره پدي حکم کي اساني راولي ، نو الله تعالي اوفرمايل زما په نزد حکم نشي بدليدلي لکه څنگه چي ما په لوح محفوظ کي فرض کړي دي هم هغه قائم پاتي شول اودهري

نيکي دپاره لس چنده ثواب مقرر دي پس په لوح محفوظ کي دا پنځوس مونځونه دي مگر ستاسو دپاره پنځه دي موسي عليه السلام بيا رسول الله ته اوونيل چي ته يوځل بيا خپل رب ته واپس ورشه اودتخفيف درخواست اوکړه رسول الله او فرمائيل ماډيري پيري بار بار تگ راتگ اوکړو تردي چي اوس رب ته دتخفيف په باره کي سوال کول ماته شرم ښکاري.

دراوي بيان دي چي ددينه پس کله رسول الله بيدار شو نو خاص په مسجد حرام کي موجود وو. دمسلم په روايت کي چي کوم فاستيقظ وهو في المسجد الحرام، الفاظ راغلي دي ددينه معلوميري چي دمعراج دا تمامه واقعه منامي وه، ليکن په صحيح او متواترو احاديثو سره ثابته ده او پدي باندي اجماع هم ده چي په ايت کریمه "سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا" کي دمعراج شپه مراد ده، او معراج دبیداري په حالت کي شوي وو په جسماني شکل سره شوي وو يعني رسول الله سره دجسمه ورلي شوي وو کچري په خوب کي وي نو قريشو به ورته ولي انکار کولو په خوب کي اسماني سير کيدل يامسجد اقصي ته تلل دتعجب خيز نه دي زمونږ دشيخ او دامام بيان دي چي دبعضي محدثينو قول دي چي په صحيح البخاري اوپه صحيح المسلم کي ذکر شوي حديث نه علاوه بل کوم داسي حديث نشته په کوم سره چي معراج منامي ثابتيري صرف همدا يو حديث دي په کوم کي چي دخوب په حالت کي دمعراج ثبوت دي ليکن ددي روايت مدار په شريك بن عبدالله دي او شريك منکر الحديث دي.

ددينه علاوه دا خبره هم دعور قابله ده چي دکوم معراج پدي حديث کي ذکر شوي دي هغه دوحی راتلو نه مخکي واقع شوي وو، اودکوم معراج چي په ايت کي ذکر دي اوپه جسماني طور دبیداري په حالت کي شوي وو هغه دوحی دسلسلي دشروع کيدو نه دولس کاله پس وو يعني دهجرت نه يو کال مخکي شوي وو، په حقيقت کي دوحی دسلسلي دشروع کيدو نه مخکي رسول الله په خوب کي دمعراج واقعه ليدلي وه خوبيا ددي د محقق کولو دپاره دهجرت نه يو کال مخکي الله تعالي ده لره دبیداري په حالت کي معراج ته بوتلو لکه څرنگه چي د خديبيه په کال يعني دهجرت په شپږم کال ورته دمکي فتح کيدل خودلي شوي وو خوبيا دهجرت په اتم کال مکه په ظاهري طور فتح شوه.

بغوي ليکلي دي کله چي دمعراج نه په واپسي کي رسول الله ذي طوي مقام ته ورسيدو نو ويي فرمائيل اي جبرائيل زما قوم والا به ددي تصديق نه کوي جبرائيل عليه السلام اوونيل ابوبکر به دي تصديق کوي او هغه ډير رښتوني دي.

بغوي دابن عباس او عائشه رضي الله عنهما نه روايت بيان کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په کومه شپه چي زه معراج ته بوتلي شوي وم دهغي شپي په سحر زه په مکه کي ناست وم او دخپل ځان په باره کي مي سوچ کولو او دا گمان مي اوکړو چي زما قوم والا به ما دروغژن گنري په يو گوټ کي غمژن ناست وو چي پدي وخت کي زما په خواکي

ابوجهل تيرشو او دمسخرو په لهجه كي يي اووئيل (څنگه ناست يي) ايا كوم نوي څيز دي حاصل كړي دي؟ رسول الله او فرمايل هو، زه نن شپه بوتللي شوي وم ابوجهل اووئيل چرته رسول الله او فرمايل بيت المقدس ته ابوجهل اووئيل په سحر كي خو ته زمونږ سره موجود يي رسول الله او فرمايل هو، ابوجهل انكار اونكړي شو او ويي وئيل كومه خبره چي دي ماته او كړه ايا دخپل قوم په وړاندي يي هم بيانولي شي رسول الله او فرمايل هو نو ابوجهل يوه تيزه چغه او كړه چي اي دكعب بن لؤي ډلي راشئ نوددي اواز سره خلق يكدم په رامنډو راغلل او رسول الله او ابوجهل ته راوړسيدل ابوجهل اووئيل اوس چي دي څه ماته بيان كړي وو هغه دي خپل قوم ته هم بيان كړه رسول الله او فرمايل درستته ده زه نن شپه وړلي شوي وم خلقو تپوس او كړو چرته نو ويي فرمايل بيت المقدس ته نو خلقو اووئيل اوس خو په سحر كي ته زمونږ په وړاندي موجود يي نو ويي فرمايل هو، ددي بيان په اوريدو سره خلقو دمسخرو په طور لاسونه او پر قول او بعضي خلقو دتعجب په وجه خپل سرونه پټ كړل او كومو كسانو چي ايمان راوړي وو او در رسول الله دنبوت تصديق يي كړي وو هغوي داسلام نه واپس شول او يومشرك په منډه منډه ابوبكر ته ورسيدو او ويي وئيل اوس دي دخپل ملگري متعلق څه خيال دي هغه خو وائي چي زه نن شپه بيت المقدس ته وړلي شوي وم ابوبكر رضي الله عنه وفرمايل هغه داسي وئيلي دي؟ خلقو اووئيل هو نو ابوبكر بيا اووئيل كه داسي يي وئيلي وي نوربنتيا يي وئيلي دي خلقو ورته اووئيل اياته ددي خبري تصديق كوي چي هغه نن شپه بيت المقدس ته تلي هم وو او دسحر نه مخكي راواپس شوي هم دي ابوبكر رضي الله عنه اووئيل ماخوددينه هم دزياتو سختو خبرو تصديق كړي دي او كوم يي ده ته چي سحر او ماښام داسماني خبرونو وحي راځي زه خودهغي هم تصديق كوم.

ابوبكر رضي الله عنه ته په همدې وجه صديق وئيل شروع شول (چي بي سوچي يي دمعراج تصديق او كړو او دنبوت تصديق يي هم بي سوچي كړي وو).

دراوي بيان دي پدي خلقو كي بعضي كسان داسي وو چي بيت المقدس يي ليدلي وو هغوي اووئيل ايا ته مونږ ته دبیت المقدس اوصافو حالات بيانولي شي رسول الله او فرمايل هو در رسول الله فرمان دي چي بيا مي دبیت المقدس كيفيات بيانول شروع كړل په بيانولو كي برابر روان وم تردي چي بعضي حالات يي په ماباندي مشتبه شول نو فوراً (زما دنظر په وړاندي دبیت المقدسه پوري پردي پورته كړي شوي) ابوبیت المقدس ماته مخامخ شو او دعقيل دكور نه راته هم نژدي رابنكاره كړي شو او مسجد مي پخپلو سترگو مخامخ ليدو او حالات مي بيانول، هغوي اووئيل يقينا تاچي دبیت المقدس كوم حالات بيان كړل صخيح دي بيان كړل، او بيبي اووئيل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) زمونږ دقافلي څه حالات راته هم بيان كړه ځكه چي هغه زمونږ دپاره ډير اهميت لري اوتا دا بيت المقدس مخكي چرته ليدلي دي

نورسول الله اوفرمائيل درته به يي بيان كرم دفلائي قافلي صورت په روحاء مقام كي ماته
بنكاره شو او يو اوبن ورنه ورك شوي وو او خلق دهغه په تلاش پسي وتلي وو دهغي په قيام گاه
كي په يولوبني كي اوبه پرته وي او زه تگي شوي وم ما دغه لوبني راپورته كړو او واپس مي
پخپل خاي كيخودو، پس تاسو ددي قافلي والا نه تپوس او كړي چي كله هغوي خپل قيام گاه
ته واپس راغلل نو ايا په لوبني كي يي اوبه وي او كه نه خلقو او وئيل دا يوه نخه ده كومه چي
قاطع فيصله كوي.

رسول الله دا هم وفرمائيل چي دفلائي قبيلي دقافلي سره تير شوي دي اوفلاني فلاني سري په
يو اوبن سواره دي ، دا واقعه دذي مره مقام ده زما په ليدوسره اوبن دغه دواړه كسان
او غورخول ددغه دواړو كسانونه تپوس او كړي پس خلقو او وئيل دا هم ستا د صداقت يوه
ازمائشي نښه ده ، خلقو تپوس او كړو اوس زموږ داوښانو تفصيل او حالات راته بيان كړه نو
ويي فرمائيل په تنعيم مقام كي داوښانو په خوا كي تير شوم نو بيا يي تپوس او كړو چي شمير
يي خومره دي او چي كوم سامان ورباندي بار دي هغه څه دي او شكلونه يي څنگه دي ؟ نوويي
فرمائيل پدغه وخت كي دي خبرو ته زما توجه نه وه خو بيا په حروره مقام كي دخپل مكمل
شكل او بارشوي سامان او هيئت او سورو سره زما په وړاندي ودريدل چي ددوي هيئت داسي
داسي وو او فلاني فلاني كسان ورسره وو او يو څر دا يرو رنگ والا اوبن ورنه مخكي وو په كوم
چي دوه گنډلي شوي بوري اچولي شوي وي اودنمر دختو په وخت كي به دا قافله دلته
راسيري خلقو او وئيل دا هم ستا د صداقت يوه ازمائشي نښه ده .

پس ددي گفتگو نه پس خلق په منډه كنيو ته وروختل او ويي وئيل په الله قسم محمد صلي
الله عليه وسلم، خو واقعه په واضح طور بيان كړه او ددينه پس كدا مقام (كوم چي دمكي نه بهر
يو كانيز مقام يا غرو) ته ورسيدل او هلته يي دنمر ختو ته انتظار كول شروع كړل چي كه دنمر
ختو پوري قافله راونه رسيږي نورسول الله به دروغژن او گنډري دوي په دي انتظار كي وو چي
چا يوه ناخاپي چغه او كړه او ويي وئيل نمر راوختو او دويم كس او وئيل اوبن هم دادي
راورسيدل چي مخكي ورنه يو څر اوبن روان وو اوفلاني فلاني كسان په قافله كي موجود دي
خوددي هر څه دنشاناتو دليدو نه پس هم دوي ايمان رانورو او ويي وئيل يقينا دا جادو دي
بنكاره.

مسلم دابوهريره رضي الله عنه نه روايت نقل كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم
اوفرمائيل هغه قافله داسي ده گويا كي چي زما په نظر كي زما دسترگو وړاندي ده چي زه په
حجر اسود كي موجود وم او قريشورانو زما دشپي دتلو په باره كي تپوسونه كول هغوي دبیت
المقدس په باره كي هم تپوس كړي وو كوم چي ماته ياد نه وو او دكوم په وجه چي زه داسي بي
ارامه شوي وم چي ددينه مخكي دومره نه وم بي ارامه شوي ليكن پدغه وخت كي الله تعالي

بيت المقدس راپورته ڪړو او زما په وړاندي يي کيخودو نو اوس چي به يي کوم سوال زما نه کولو نومابه بيت المقدس ته وکتل اودوي ته به مي جواب ورکړو اوما خپل خان دانياء دجماعت سره هم وليدلو مادا هم وليدل چي موسي عليه السلام په مونځ ولاړ دي داسي ښکاريده لکه چي دشنوه قبيلي څوک سړي وي او مشابيهت يي دعروه بن مسعود ثقيي سره زيات وو، ما ابراهيم عليه السلام هم په مونځ ولاړ وليدو، دابراهيم عليه السلام سره دهر چانه زيات مشابيهت لرونکي ستاسودا ملگري دي (يعني زه) بيا دمونځ وخت راغي نو ما انبياؤ ته امامت ورکړو دمونځ نه چي فارغ شوم نو يو ويونکي اووئيل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) دا مالک دي کوم چي ددوزخ څوکيدار دي اوسلام ورته وکړه ما چي مالک ته مخ ورستون کړو نو هغه زما نه په سلام کولو کي مخکي شو.

بخاري په خپل صحيح کي ليکلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په کومه شپه چي زه معراج ته بوتلي شوم اوپه دغه شپه مي دموسي عليه السلام سره ملاقات هم اوشو اوهغه گډ وډ بدن او گونجي وينستو والا ښکاريده داسي معلوميدو لکه چي دشنوه قبيلي والا څوک سړي وي، بيا مي دعيسي عليه السلام سره هم ملاقات اوشو اوهغه درميانه قد والا يو سوررنکي سړي وو داسي معلوميدو لکه اوس چي دحمام نه راوتلي وي، ما ابراهيم عليه السلام هم وليدو اودهغه په نسل کي دهغه سره دتولو نه زيات مشابيهت لرونکي زه يم ماته دوه لوبني راوړلي شول په پو کي شوده وو اوپه بل کي شراب وو اوماته اووئيلي شول پدي دواړو کي چي دي کوم يو خوښ وي هغه واخله نوما شوده اوڅکل ماته هغه کس اووئيل چاچي ماته دانتخاب اختيار راکړي وو چي ته دفطرت په لاره اوغورخولي شوي اوکه داسي يي ووئيل چي فطرت دي حاصل کړو او کچري شراب دي اخستلي وي نو امت به دي گمراه شوي وو.

٤٨_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ

دپنځو مونځونو دفضيلت بيان

٢١٤_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تَغْشَ الْكَبَائِرُ ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ، وَأَنَسٍ، وَحَنُظَلَةَ الْأَسَدِيِّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

١ صحيح مسلم/ الطهارة ٥ (٢٢٢)، (تحفة الأشراف: ١٢٩٨٠)، مسند احمد (٢/٢١٣، ٢٨٢)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه بيان كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرماييل چي پنځه وخته مونځونه او د جمعې مونځ تربلې جمعې پوري دخپلې مينځنۍ مودې د گناهونو دپاره كفاره ده په دې شرط چي په دې دوران كي كبره گناهونه نه وي شوي. امام ترمذي وايي په دې باب كي د جابر او انس او حنظله اسيدي رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، اود ابو هريره حديث حسن صحيح دى.

حل لغات: تغش: غشي معني كول، مالم تغشي الكبائر يعني مالم توت الكبائر. يعني ترڅو چي يي د كبره ارتكاب نوي كړي.

تشرېح: خلاصه داده څوك چي د پنځه مونځونو او د جمعې د مونځ احتتام كوي نو صغيره گناهونه يي معاف كيږي ليكن د كبره گناه دپاره توبه او استغفار ضروري دى. سوال كله چي سړي پنځه وخته مونځ كوي نو په دې دده گناهونه ختميږي او بيا څه گناهونه په جمعوسره معاف شي ددې څه مطلب دى.

جواب: ملاعلي قاري وائي په مونځ سره گناهونه معاف كيږي او كه څه باقي پاتي شي نو هغه په جمعوسره معاف كيږي او كه نه وي پاتي شوي نو ددې په بدله كي دده دپاره نيكياني ليكلي كيږي.

دويم جواب: عبدالحق دهلوي وايي چي په روزانه مونځونو او د جمعې په مونځ كي دا صلاحيت شته چي د گناهونو كفاره او گرځي او كه په مونځ كي تقصير او نقصان وي نو بيا په دې گناهونه نه معاف كيږي بيا د جمعې د مونځ په برکت سره معاف شي.

٤٩_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْجَبَاعَةِ

د جماعت د فضيلت بيان

٢١٥_ حَدَّثَنَا هَنَادُ حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " صَلَاةُ الْجَبَاعَةِ تَفْضُلُ عَلَى صَلَاةِ الرَّجُلِ وَحْدَهُ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً "، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي بَنْ كَعْبٍ، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهَكَذَا رَوَى نَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: " تَفْضُلُ صَلَاةِ الْجَبَاعَةِ عَلَى صَلَاةِ الرَّجُلِ وَحْدَهُ بِسَبْعٍ

وَعِشْرِينَ دَرَجَةً". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَعَامَّةٌ مَنِ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا قَالُوا: خَمْسٌ وَعِشْرِينَ، إِلَّا ابْنُ عُمَرَ، فَإِنَّهُ قَالَ: بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ. (١)

ترجمه: دابن عمر رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي دامامتى مونخ ديواخي انفرادي مانخه نه اوه ويشت چنده زيات ثواب لري. امام ترمذي وايي چي په دي باب كي د عبد الله بن مسعود، ابي بن كعب، معاذ بن جبل، ابو سعيد خدری، ابو هريره، انس بن مالك رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، امام ترمذي وايي د ابن عمر حديث حسن صحيح دی، دارنگي نافع هم د ابن عمر نه دا حديث مرفوعاً نقل کړی دی چي رسول الله فرمائيلى دي: دامامتى مونخ د انفرادي مانخه نه اوه ويشت چنده زيات ثواب لري.

امام ترمذي وايي چي عامو راويانو چي دا حديث د رسول الله نه نقل کړی دی دهغوی په روايتونو د ۲۵ درجو ذکر دی، مگر صرف د ابن عمر په روايت كي د اوه ويشت درجو ذکر راغلي دی.

تشریح: په دي روايت كي اوويشت درجي داجر زياتوالی راغلی دی او په بل روايت كي پنځه ويشت درجي راغلي دي ظاهراً په دواړو روايتونو كي تعارض بنسکاري محدثينو ددينه يو څو جوابونه کړي دي اول مثلاً دا اختلاف دمونخ کونکو داخلاص دحالاتو په تفاوت بنا دی چي څو ته اووه ويشت درجي ملاويږي او څو ته پنځه ويشت درجي بعضي علماء وائي په جهري مونخونو كي اووه ويشت درجي او په سري مونخونو كي پنځويشت درجي اجر دی بعضي علماء وائي پنځه ويشت درجي په وحی سره خودلی شوي دي بيا الله تعالي مزید دخپل فضل او کرم معامله دامت محمديه سره اوکړه او دوه درجي ثواب يي نور زيات کړو. جماعت سنت موکده دي. ځکه چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دی. جماعت د سنن هدی نه دي. ددی نه به صرف منافق پاتې کيږي.

سنت په ده قسمه دي. سنن هدی او دويم سنن زوائد، (١) سنن هدی هغه دي. په کوم باندي چي نبی کریم صلي الله عليه وسلم په طريقه د عبادت مواظبت کړی وی. خو کله کله ئې پريخودلی وی. ددی پريخودل ضلالت دي. اودا په شعائرو داسلام كي دي (٢) اوسنت زائده هغه دي. کوم چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم په طريقه دعادت کړې وی. ددی په

^١ صحيح البخارى/الأذان ٣٠ (٢٣٥)، و٣١ (٢٣٩)، صحيح مسلم/المساجد ٢٢ (٢٥٠)، سنن النسائي/الإمامة ٢٢ (٨٢٨)، سنن ابن ماجه/المساجد ١٦ (٤٨٩)، (تحفة الأشراف: ٨٠٥٥)، موطأ امام مالك/صلاة الجماعة (١)، مسند احمد (٢/١٤).

پريخودلو كي څه حرج نشته. لکه د تهجدو مونځ، بهر حال جماعت سنت موکده دې بغير د عذر نه ددې پريخودل جائز نه دی. تردې که د يو ښار خلق جماعت پريږدي. نو هغوی ته به د جماعت د مونځ کولو حکم کولی شي. که هغوی په دې باندې عمل اوکړو. نو ډيره ښه ده. گني هغوی سره قتال کول جائز دي.

د جماعت د سنت موکده کيدو تائيد ددې احاديثو نه هم کيږي. کوم چي د جماعت په فضيلت کي راغلي دي (۱) د رسول پاک صلي الله عليه وسلم ارشاد دې (صلاة الجماعة أفضل من صلاة أحدكم وحده بخمسة وعشرين درجة) يعنی د جماعت مونځ د ځانله مونځ په نسبت يو په پنځويشت درجي افضل دی. او په يو روايت کي دي چي په اوويشت درجي افضل دي (۲) امام ابوداؤد، ترمذي، او ابن ماجه د ابی بن کعب (رضي الله عنه) په حديث کي روايت کړي دي (صلاة الرجل مع الرجل أزكى من صلاته وحده. وصلاة الرجل مع الرجلين أزكى من صلاته مع رجل وما زاد فهو أحب إلى الله تعالى) يعنی د دوو کسانو جماعت د ځان له کس د مونځ نه غوره دي. او د دوو کسانو د جماعت مونځ د دری کسانو د جدا جدا مونځ نه غوره دي. او څومره چي زيات وي. د الله تعالی خوښ وي.

د امام محمد نه د اصول د روايت نه بغير نقل شوی دی چي جماعت واجب دي. په احنافو کي عام مشايخ ددې قائلين دي، دليل دوجوب د رسول پاک صلي الله عليه وسلم دا قول دي (لقد هممت أن أمر الموزن فيؤذن ثم أمر رجلاً فيصلي بالناس ثم أنظر برجال مع حزم الخطب إلى قوم يتخلفو عن الصلاة فأحرق عليهم بيوتهم بالنار). يعنی رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمائي چي ما اراده کړې وه چي موزن ته حکم اوکړم چي هغه اذان اوکړي. او بيا زه يو کس ته حکم اوکړم چي هغه خلقو ته مونځ ورکړي. او بيا څه خلق چي هغوی سره لرگي وي. واخلم. او داسي خلقو طرف ته ورشم. څوک چي د مونځ نه روستو پاتي کيږي. او بيا په هغوی باندې د هغوی کورونه اوسوزوم. په دې حديث کي بيخي د مونځ پريخودل مراد نه دی. بلکه د جماعت مونځ پريخودل مراد دي.

امام احمد بن حنبل او داود ظاهري فرمائي چي جماعت فرض عين دي. دا په (لا صلاة لجار المسجد الا في المسجد) باندې استدلال کوي. يعنی چي د مسجد په گاونډي کي اوسيږي. د مسجد نه علاوه د هغه مونځ نه کيږي.

زمونږ د طرفه ددې جواب دا دي چي په حديث کي د صلاة کامله نفی ده. لکه څنگه چي (لا صلاة للعبد الا بقی ولا للمرأة الناشئة) کي د کامل مونځ نفی شوي ده.

دامام کرخی اودشافعی د اکثر و ملگرو په نزد جماعت فرض کفایه دي. د دوی دلیل دا دي چې مقصودی فرض د شعائر اسلام ښکاره کول دي. اودا مقصود په بعضو کسانو باندې حاصلېږي خودا استلال ډیر کمزوري دي. ځکه چې د رسول پاک صلي الله عليه وسلم په زمانه کي په مسجد کي جماعت کیدلو. ددی باوجود رسول پاک صلي الله عليه وسلم د جماعت د پریڅودونکو دپاره سخت وعید بیان کړې دي. والله اعلم بالصواب.

د مونځ د اوږدولو حکم

مسئله: امام به خلقو ته اوږد مونځ نه ورکوي ځکه چې رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي. څوک چې قوم ته امامتې کوي، نو په هغوی کي دي د هغوی د کمزوري سړي مونځ کوي. ځکه چې په مقتديانو کي بيماران هم وي او بوداگان هم، او ضرورت مند هم، اود معاذ بن جبل (رضي الله عنه) حديث هم مستدل دي. ځکه چې معاذ (رضي الله عنه) خپل قوم ته اوږده مونځونه کول، نو د قوم خلقو رسول پاک صلي الله عليه وسلم ته گيله اوکړه. رسول پاک صلي الله عليه وسلم او فرمايل (أفتان أنت يا معاذ) دا حديث وړاندې تير شوې دي. اودا خبره د صحت په طريقه باندې ثابته ده چې يو واري رسول پاک صلي الله عليه وسلم د صبا مونځ کي معوذتين اولوستل. کله چې رسول پاک صلي الله عليه وسلم د مانځه نه فارغ شو، نو صحابه کرامو عرض اوکړو. ای دالله پیغمبره تاسو ډیر اختصار اوکړو، رسول پاک صلي الله عليه وسلم او فرمايل د ماشوم د ژړا د آواز د وجي چې دده مور په فتنه کي واقع نشي. ددی واقعي نه معلومه شوه چې د امام دپاره د خپل قوم د حالت خیال ساتل مناسب دي.

د ښځو امامت کراهت

دښځو خانله جماعت سره مونځ کول مکروه تحریمی دي، ځکه چې د ښځو جماعت کول د حرام فعل (مکروه) نه خالی نه وي. ځکه چې د دوی امامه به یا د مقتديانو ښځو نه وړاندې ولاړه وي. یا به ددوی په مینځ کي وي (۱) په اولنی صورت کي د عورت ښکاره کیدل زیات وي. حالانکه دا مکروه دي (۲) او په دویم صورت کي دامام خپل مقام پریڅودل لازمیږي. حالانکه دا هم مکروه دي. او جماعت سنت دي. او قاعده دا ده چې د مکروه د ارتکابو په نسبت د سنت پریڅودل غوره دي. نو ځکه د ښځو په حق کي د جماعت سنت پریڅودلی شو. اود ښځو حالت د برېښو د حال پشان دي. یعنی لکه څنگه چې د برېښو جماعت مکروه دي. دغه شان د ښځو جماعت مکروه دي.

که د کراهت تحریمی باوجود ښځو د جماعت مونځ کولو. نو امام به د دوی په مینځ کي اودریږي. ځکه چې عائشی رضي الله عنها هم داسی کړې وو.

ليكن دلتہ يو اشكال دي چي هر كله عائشه رضی اللہ عنہا د جماعت مونخ ڪري وونودا مڪروه تحريمي ولي دي؟ جواب دا دي چي د ام المومنين رضی اللہ عنہا دا عمل په ابتداء د اسلام باندي حمل ڪولي شي، خو په دي جواب باندي اعتراض دي چي د نبوت نه پس رسول پاك صلي اللہ عليه وسلم ديارلس كاله په مڪه مڪرمه كي تير ڪرل اوبيائي په مدينه منوره كي د شپڙو كالو په عمر كي د عائشي رضی اللہ عنہا سره نڪاح او ڪرله بيا چي كله د نهو كالو شوه نو واده ٿي ورسره او ڪرو يعني د عائشي رضی اللہ عنہا رخصتي اوشوه او د دوي په ژوندي كي نهه كاله پاتي شوه نو د عائشي رضی اللہ عنہا د امامت واقعه د بلوغت نه پس شوي ده او په دي صورت كي دا فعل په ابتداء د اسلام باندي څنگه حمل ڪولي شي؟ ددي جواب دا دي چي په ابتداء د اسلام باندي د حمل ڪولو نه مراد دا دي چي د نسخو د جماعت حڪم منسوخ دي.

د يو مقتدي په امام پسي اقتداء

مسئله دا ده. ڪه يو سڙي يو مقتدي سڙي ته امامتي ورڪوي نو دا مقتدي دي خپل بني طرف ته اودروي ددي دليل دابن عباس رضی اللہ عنهما حديث دي پوره حديث دا دي:

(بت عند خالتي ميمونه رضي الله عنها لإراقب صلاة النبي صلى الله عليه وسلم بالليل فأنتبته قال نامت العيون وغايت النجوم وبقى الحي القيوم ثم قرأ آخر سورة آل عمران ﴿إِنْ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِلَى آخِرِهَا ثُمَّ قَامَ إِلَى شَيْءٍ مَّعْلُوقٍ فَتَوَضَّأَ وَافْتَتَحَ فَقُمْتُ وَتَوَضَّأْتُ وَقَفْتُ عَلَى يَسَارِهِ وَأَخَذَ بِأُذُنِي وَأَدَارَنِي خَلْفَهُ حَتَّى أَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ﴾ (متفق عليه)

يعني ابن عباس رضی اللہ عنهما فرمائي چي ماد خپلي ترور ميموني رضی اللہ عنہا ڪره شپه تيره ڪره چي د رسول پاك صلي اللہ عليه وسلم د شپي مونخ او ڪورم نو رسول پاك صلي اللہ عليه وسلم پاڇيدلو او وي فرمائيل سترگي اودي شوي دي او ستوري ڊوب شوي دي او حي او قيوم ذات باقي دي بيا دوي سورة آل عمران آيتونه: ان في خلق السماوات والارض واختلاف الليل والنهار نه تر آخريه سورت پوري اولوستل بيا رسول پاك صلي اللہ عليه وسلم په يو ميخ پوري د زورند مشڪ نه اوبه واخستلي او اودس ٿي او ڪرو او مونخ ٿي شرع ڪرو نو زه هم پاڇيدم اودس مي او ڪرو او د رسول پاك صلي اللہ عليه وسلم گس طرف ته اودريدم نو رسول پاك صلي اللہ عليه وسلم زه د غور نه اونيولم او زه ٿي خپلي شاه طرف ته رابنڪلم تردي چي خپل بني طرف ته ٿي اودرولم ددي حديث نه معلومه شوه هر ڪله چي د امام سره يو مقتدي وي نو هغه د امام بني طرف ته اودريدل مختار قول دي په ظاهر الرواية كي دي چي يو مقتدي به په امام پسي شاه ته نه اودريږي.

او د امام محمد نه نقل دی چی مقتدی به خپلي گوتی د امام د پوندی سره برابر کوی. او اول قول ظاهر دی. او که یو مقتدی د امام شاه ته یا گس طرف ته مونخ اوکړو. نو هم جائز دی. یعنی مونخ ئې نه فاسد یږي. خو گناهکار دی. ځکه چی ده د سنتو خلاف عمل اوکړو.

د سرو دپاره په بنځو او ماشومانو پسې د اقتداء حکم

د سرو دپاره د بنځو او ماشومانو پسې اقتداء کول جائز نه دی د بنځی پسې اقتداء کول خو ددی وجی ناجائز ده چی رسول پاک صلي الله عليه وسلم فرمائیلى دی (آخره من حیث أخره الله) دلته داستدلال دوه وجوهات دي (۱) وجه د استدلال دا ده چی لفظ د "حیث" نه مراد ځانې دی. او چی په کوم ځانې کي د بنځو تاخیر واجب وی. هغه د مانځه د ځانې نه علاوه بل ځانې نه دی. نو ثابته شوه چی الله تعالی بنځی د مانځه په ځانې کي روستو کړي دی. یعنی دا حق ئې نه دی ورکړي چی دوی سرو ته امامتی ورکړي (۲) او بعضي عالمانو فرمائیلى دی چی "حیث" د تعلیل دپاره دی. نو اوس ترجمه دا شوه چی بنځی روستو کوی. ځکه چی الله تعالی دوی روستو کړی دی. الله تعالی دوی. په شهادت، وراثت، سلطنت او ټولو ولایاتو کي روستو کړی دی. نو هرکله چی الله تعالی بنځه روستو کړي ده. نو ددی وړاندې کول یعنی دا امام جوړول به هم جائز نه وی. پاتې شو د ماشوم د امامتی خبره، نو دده امامت ددی وجی جائز نه دی چی دی نفل کونکی دی. نو د مفترض په ده پسې اقتداء کول جائز نه دی. یعنی د بالغ فرض مونخ په ده پسې جائز نه دی.

په تراویحو او سنن مطلقه کي اختلاف دی (۱) د بلخ د مشائخود قول مطابق په تراویحو او سنن مطلقه کي په نابالغه پسې اقتداء کول جائز دی (۲) او زمونږ مشائخو یعنی مشائخ د ماوراءالنهر دا ناجائز گرځولي ده.

د سنن مطلقه نه مراد سنن رواتب دی. کوم چی د سنتو نه وړاندې او د فرضو نه پس مشروع شوی دی. د یو روایت مطابق د اختر مونخ هم سنت دی. او وتر، کسوف، خسوف او استسقاء مونځونه هم د صاحبینو په نزد سنت دی، لیکن په ماشوم پسې د اقتداء کولو متعلق دوه اقوال دي: (۱) حاصل دا چی په سنت مونځونو کي که نابالغ ماشوم امامت ئې اوکړله. نو د بلخ د مشائخو په نزد د بالغو سرو دپاره په ده پسې اقتداء کول جائز دي (۲) او د ماوراءالنهر یعنی بخارا او سمرقند د عالمان او مشائخ یي ناجائز گرځوی.

دلیل دجواز د اقتداء: د بلخ مشائخو په مظنونو مونځ باندې قیاس کړي دی. مظنونو مونځ دا دی چی یو کس دا خیال اوکړو چی دده په ذمه واجب دی. نو ده په دی گمان کي مونځ ادا کول شروع کړو. په مینځ کي ورته مفسد پېښ شو. او مونځ مات شو. بیا معلومه شوه چی دده په ذمه واجب نه وو. اوس د شروع د وجی ددی قضاء راوړل واجب دی. یا نه دی. په دی باره

کي د دری واره امامانو په نزد حکم دا دي چي قضاء واجب نه ده. البته د امام زفر په نزد قضاء واجب ده. نو که نفل ادا کونکي بالغ سړي په بل سړي پسې په مظنونو مونغ کي اقتداء کړي وه. نو جائز ده. اوس د بلخ دمشائخو د قياس حاصل دا شو چي نفل مونغ په شروع کولو باندې واجبېږي. او مظنونو مونغ نه واجبېږي. نو هر کله چي نفلي مونغ گذار په مظنونو مونغ کونکي پسې اقتداء کولي شي. نو دغه شان نفلي مونغ گذار په ماشوم پسې اقتداء کولي شي.

زمونږ په مشائخو کي بعضو د نفل مطلق په صورت کي د امام ابويوسف او امام محمد په مينځ کي اختلاف بيان کړي دي (۱) امام ابويوسف فرمائي چي په نفل مطلق کي هم د بالغ سړي په ماشوم پسې اقتداء جائز نه ده (۲) او امام محمد دا جائز گرځولي ده. امام ابويوسف صاحب د د بالغ سړي په ماشوم پسې اقتداء په هيڅ مانځه کي جائز نه ده. که نفل مطلق وي او که موقت وي. هم دا د مارواء النهر د مذهب دي.

د مختار مذهب دليل دا دي چي د ماشوم مونغ گذار نفل د بالغ مونغ گذار د نفلو نه په درجه کي کم دي. ځکه چي په اتفاق سره که ماشوم په نفلو کي شروع او کړي. او بيا فاسد شي کړي. نو په ده باندې قضاء واجب نه ده. او که بالغ سړي نفلي مونغ فاسد کړي. نو د هغه په ذمه قضاء واجب ده. او قاعده دا ده چي د قوي بناء په ضعيف پاندي نه کيږي. نو ځکه به د بالغ د نفلو بناء د ماشوم په نفلو باندې نشي کولي.

په "بخلاف المظنون" سره د بلخ دمشائخو د قياس نه جواب کوي، د جواب حاصل دا دي چي بالغ په ماشوم پسې اقتداء کول په "ظان" پسې اقتداء کولو باندې قياس کول فاسد دي. ځکه چي د مظنون مونغ مختلف فيده دي. د امام زفر په نزد د فساد په صورت کي په ظان باندې قضاء واجب ده. او د ماشوم مونغ که فاسد شي. نو په هغه باندې په اجماع سره قضاء واجب نه ده. دغه شان طفوليت (ماشومتوب) داسي څيز دي. کوم چي د بلوغ پورې بر حال باقي وي. نو د بالغ مونغ دده د مونغ سره مونغ کيدی نشي. ځکه چي د فساد په صورت کي په بالغ باندې قضاء واجب ده. او په نابالغ باندې قضاء نه واجبېږي.

ددې په خلاف د مظنون ظن، دا يو عارضی څيز دي. نو دا به معدوم معتبر کولي شي. نو که نفلي مونغ گذار په مظنون امام پسې اقتداء او کړله. نو د دواړو مونغ متحد کيدی شي. بيا خاص کر د امام زفر په نزد ځکه چي د فساد په صورت کي په دواړو باندې قضاء واجبېږي. حاصل دا چي د بالغ او نابالغ مونغونه غير متحد دي. او د بالغ او ظان مونغونه متحد دي. بيا خاص کر د امام زفر په نزد نو چي دا فرق موجود وي. نو (اقتداء البالغ بالصبي) په

اقتداء البالغ بالظان) باندې قياس مع الفارق شو. ددې په خلاف د نابالغ په نابالغ پسې اقتداء کول جائز ده. ځکه چي د دواړو مونغونه متحد دي. ځکه چي په دواړو کي په چا

باندې قضاء واجب نه ده. نو دا بناء د ضعیف په ضعیف باندې شوه. او دا جائز ده. (شرح ریاض الصالحین).

۲۱۶- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ صَلَاةَ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ وَحْدَهُ بِخُمُسَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي ديو سري په جمعي سره مونځ كول ديو اخي مونځ نه پنځه ويشت چنده زيات اجر لري.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

۵۰- باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَسْمَعُ النِّدَاءَ فَلَا يُجِيبُ

بيان دهغه چا چي اذان واوري او مسجد ته حاضر نه شي

۲۱۷- حَدَّثَنَا هَنَّاذٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُزْقَانَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ فِتْيَتِي أَنْ يَجْمَعُوا حُزْمَ الْحَطَبِ، ثُمَّ أَمُرَ بِالصَّلَاةِ فَتُقَامَ، ثُمَّ أُحْرِقَ عَلَى أَقْوَامٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي الدَّرْدَاءِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَمُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ، وَجَابِرٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُمْ قَالُوا: مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ فَلَمْ يُجِبْ فَلَا صَلَاةَ لَهُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: هَذَا عَلَى التَّغْلِيظِ وَالتَّشْدِيدِ وَلَا رُخْصَةَ لِأَحَدٍ فِي تَرْكِ الْجَمَاعَةِ إِلَّا مِنْ عُدْرٍ. (١)

^١ صحيح البخاري/الاذان ۳۰ (۶۴۶)، و ۳۱ (۶۴۸)، صحيح مسلم/المساجد ۴۲ (۶۴۹)، سنن النسائي/الصلاة ۲۱، والإمامة

۴۲ (۸۳۹)، سنن ابن ماجه/المساجد ۱۶ (۴۸۶)، موطا امام مالك/صلاة الجماعة ۱ (۲)، (تحفة الأشراف: ۱۳۲۲۹)، مسند

احمد (۲/۲۵۲، ۲/۲۶۳، ۲/۲۶۶، ۲/۲۶۸، ۲/۲۵۱، ۲/۲۴۵، ۲/۲۸۶، ۲/۵۲۰، ۲/۵۲۵، ۲/۵۲۹)

^۲ صحيح البخاري/الاذان ۲۹ (۶۴۳)، و ۳۳ (۶۵۴)، والخصومات ۵ (۲۲۲)، والأحكام ۵۲ (۴۲۲۴)، صحيح

مسلم/المساجد ۴۲ (۶۵۱)، سنن ابی داود/الصلاة ۴۴ (۵۴۸، ۵۴۹)، سنن النسائي/الإمامة ۴۹ (۸۳۹)، سنن ابن

ترجمه : دابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرمائيل يقينا ما قصد او كړو چي يو څو ځوانانو ته حكم او كړم چي دلرگو گيډي راجمع كړي او بيا دمونځ كولو حكم او كړم او مونځ او كړي شي او بيا هغه خلق او سوزوم څوك چي مونځ ته نه حاضرېږي.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عبد الله ابن مسعود، ابوالدرداء، ابن عباس، معاذ بن انس، او جابر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، امام ترمذي وائي دابو هريره حديث حسن صحيح دي، په صحابه كرامو كي د متعددو نه مروي دي چي څوك اذان واوري او مونځ ته نه راځي نو دهغه مونځ نه كيږي بعضي اهل علمو ليكلي دي چي دا حكم په طريقه د تغليظ دي ليكن چاته بغير د عذر نه د جماعت پريخودو اجازت نشته.

۲۱۸- قَالَ مُجَاهِدٌ: قَالَ مُجَاهِدٌ: وَسُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ رَجُلٍ يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ لَا يَشْهَدُ جُمُعَةً وَلَا جَمَاعَةً؟ قَالَ: "هُوَ فِي النَّارِ"، قَالَ: حَدَّثَنَا بِذَلِكَ هَذَا، حَدَّثَنَا الْمُحَارِيزِيُّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: وَمَعْنَى الْحَدِيثِ أَنْ لَا يَشْهَدَ الْجَمَاعَةَ وَالْجُمُعَةَ رَغْبَةً عَنْهَا وَاسْتِخْفَافًا بِحَقِّهَا وَتَهَاوُنًا بِهَا. (۱)

ترجمه : مجاهد وائي دابن عباس رضي الله عنهما نه دهغه چا په باره كي تپوس او كړي شو څوك چي دورځي روژه نيسي او دشپي دتهجدو دپاره قيام كوي مگر په جمعه او جماعت كي نه حاضرېږي ابن عباس او وئيل دي به په جهنم كي وي، مجاهد وائي د حديث مفهوم دا دي چي هغوی په جمعه او جماعت كي بي رغبتي كوي او حقير يي گنري او په دي كي د سستی كولو په وجه نه حاضرېږي (دا حكم هم په تغليظ بنا دي).

۵۱- بَابُ مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَحْدَهُ ثُمَّ يُدْرِكُ الْجَمَاعَةَ
حكم دهغه چا چي يواځي مونځ او كړي او بيا جماعت پيامومي

ماجه/المساجد ۱۴ (۴۹۱)، (تحفة الأشراف: ۱۳۸۱۹)، موطأ امام مالك/ صلاة الجماعة (۲)، مستند احمد (۲۳۲/۲، ۳۴۶).

سنن الدارمي/ الصلاة ۵۲ (۱۳۱۰).

^۱ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۶۳۲۱).

٢١٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْنٌ، أَخْبَرَنَا يَغْلَى بْنُ عَطَاءٍ، حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ الْأَسْوَدِ الْعَامِرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّتَهُ، فَصَلَّيْتُ مَعَهُ صَلَاةَ الصُّبْحِ فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ، قَالَ: فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ وَالْحَرْفَ، إِذَا هُوَ بِرَجُلَيْنِ فِي أُخْرَى الْقَوْمِ لَمْ يُصَلِّيَا مَعَهُ، فَقَالَ: "عَلَيَّ بِهِمَا" فَبَيَّءَ بِهِمَا تَزَعُدُ فَرَايُصُهُمَا، فَقَالَ: "مَا مَنَعَكُمَا أَنْ تُصَلِّيَا مَعَنَا؟" فَقَالَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا قَدْ صَلَّيْنَا فِي رِحَالِنَا، قَالَ: "فَلَا تَفْعَلَا إِذَا صَلَّيْتُمَا فِي رِحَالِكُمَا، ثُمَّ أَتَيْتُمَا مَسْجِدَ جَمَاعَةٍ فَصَلِّيَا مَعَهُمْ، فَإِنَّهَا لَكُمْ نَافِلَةٌ"، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ مُحَجَّجِ بْنِ الدَّبَلِيِّ، وَيَزِيدَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ يَزِيدَ بْنِ الْأَسْوَدِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلٌ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، قَالُوا: إِذَا صَلَّى الرَّجُلُ وَخَدَهُ ثُمَّ أَذْرَكَ الْجَمَاعَةَ، فَإِنَّهُ يُعِيدُ الصَّلَاةَ كُلَّهَا فِي الْجَمَاعَةِ، وَإِذَا صَلَّى الرَّجُلُ الْمَغْرِبَ وَخَدَهُ ثُمَّ أَذْرَكَ الْجَمَاعَةَ، قَالُوا: فَإِنَّهُ يُصَلِّيُهَا مَعَهُمْ وَيَشْفَعُ بِرُكْعَةٍ، وَالَّتِي صَلَّى وَخَدَهُ هِيَ الْمَكْتُوبَةُ عِنْدَهُمْ. (١)

ترجمه: ديزيد بن اسود عامري رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي په حجة الوداع كي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم سره شريك وم او ما ورسره په مسجد خيف كي د سحر مونځ او كړو كله چي رسول الله مونځ پوره كړو او زمونږ طرف ته راتاؤ شو نو څه گوري چي د خلكو په اخر كي (د ټولو نه شاته) دوه كسان دي چي در رسول الله سره يي مونځ اونكړو رسول الله او فرمايل دا كسان ماته راوړي دوي چي راوستلي شول نو پندوي يي دوي يي نه ربيدلي تپوس يي ورنه او كړو چي داسي مو ولي او كړل هغوي عرض او كړو اي د الله رسوله مونږ پخپلو كورونو كي مونځ كړي وو رسول الله ورته او فرمايل داسي بيا مه كوي كله چي تاسو په كورونو كي مونځ او كړي او بيا مسجد ته راشي او هلته جماعت قائم يري نو د دوي سره هم او دريږي دا به ستاسو دپاره نفل شي

امام ترمذي وائي چي ديزيد بن اسود رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د محجن ديلي او يزيد بن عامر نه هم احاديث وارد دي او په اهل علمو كي د ديرو علماو دا قول دي او همدا د سفيان ثوري، شافعي، احمد، اسحاق رحمهم الله قول هم دي چي كله چا يواځي مونځ كړي وي او بيا جماعت بيا مومي نو دي دي جماعت سره دوباره او دريږي او دوباره دي مونځ او كړي او كله چي چا د ماښام مونځ كړي وي او بيا جماعت بيا مومي نو دي

¹ سنن ابی داود/ الصلاة ٥٤ (٥٤٥)، سنن النسائي/ الإمامة ٥٢ (تحفة الأشراف: ١١٨٢٢)، مسند احمد (١٦١، ٣/١٦١)، سنن

دي ددوی سره مونخ او کړي او يو بل رکعات دي او کړي او دا دي جف او گرځوي دهغه مونخ سره کوم چي ده يواځي کړي دي او دا به ددوی په نزد فرض شي.

تشریح په دي کي داهل علمو اختلاف دي چي چا فرض مونخ کړي وي او بيا ددينه پس جماعت او دريږي نو دا کس به څه کوي په دي کي دوه مذاهب دي.

(۱) دامام ابو حنيفه په نزد کچري دا دماسپڅين او ماخوستن مونخ وي نو دنفلو په نيت دي په جماعت کي شريك شي او په باقي مونخونو کي شريك کيږي نشي، امام صاحب په دي مسئله کي د دارقطني دروايت نه استدلال کوي په کوم کي چي دمانبام او سحر استثناء مذکور وه.

(۲) دويم مذهب دائمه ثلاثه دي ددوی مذهب دادي که چا مخکي مونخ کړي وي نو په مونخونو کي به دنفلو په نيت شريکيږي او دمانبام په مونخ کي به ورسره يو رکعات بل يواځي کوي، دامام مالک په نزد يو روايت مطابق په ټولو مونخونو کي به دنفلو په نيت شريکيږي علاوه دمانبام نه جمهورو په دي مسئله کي دحديث الباب نه استدلال کړي دي ځکه چي په دي روايت کي مطلقا ذکر راغلي دي او هيڅ تخصيص نشته، ددي جواب دادي په دي روايت کي اضطراب دي ځکه چي په دي روايت کي مذکور دي چي دا دفجر واقعه ده او په بل يوروايت کي مذکور دي چي دا دظهر واقعه ده.

۵۲_ باب مَا جَاءَ فِي الْجَمَاعَةِ فِي مَسْجِدٍ قَدْ صَلَّى فِيهِ مَرَّةً

په کوم مسجد کي چي يو ځل مونخ شوي وي په هغې کي دوباره دجمعي کولو بيان

۲۲۰_ حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ النَّاجِيِّ الْبَصْرِيِّ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ وَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "أَيْكُمْ يَتَجَرَّ عَلَى هَذَا"، فَقَامَ رَجُلٌ فَصَلَّى مَعَهُ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، وَأَبِي مُوسَى، وَالْحَكَمِ بْنِ عُمَيْرٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ أَبِي سَعِيدٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَغَيْرِهِمْ مِنَ التَّابِعِينَ، قَالُوا: لَا بَأْسَ أَنْ يُصَلِّيَ الْقَوْمُ جَمَاعَةً فِي مَسْجِدٍ قَدْ صَلَّى فِيهِ جَمَاعَةً، وَبِهِ يَقُولُ: أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ وَقَالَ آخَرُونَ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: يُصَلُّونَ فُرَادَى، وَبِهِ يَقُولُ: سُفْيَانُ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ: يَخْتَارُونَ الصَّلَاةَ فُرَادَى، وَسُلَيْمَانُ النَّاجِيُّ الْبَصْرِيُّ وَيُقَالُ: سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَسْوَدِ، وَأَبُو الْمُتَوَكِّلِ اسْمُهُ: عَلِيُّ بْنُ دَاوُدَ. (۱)

ترجمه: دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي يو کس مسجد ته راغي او رسول الله صلي الله عليه وسلم دغه وخت کي مونځ کړي وو رسول الله خلقو طرف ته متوجه شو او وي فرمائيل په تاسو کي به څوک دده سره تجارت او کړي؟ يو کس اودريدو او هغه ورسره مونځ اوکړو.

امام ترمذي وائي دابوسعيد خدري حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د ابو امامه، ابو موسي، او حکم بن عمير رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، په صحابو تابعينو کي د متعددو هم دا قول دي چي په کوم مسجد کي يو ځل جماعت قائم شوي وي په هغي کي په دويم ځل جماعت قائمولو کي څه خرج نشته دا امام احمد او اسحاق بن راهويه قول دي، او بعضي نور اهل علم وائي چي جدا جدا به مونځ کوي او دا دسفيان ثوري، ابن مبارك، مالک، شافعي رحمهم الله قول دي دوي جدا جدا مونځ کول خوښوي.

۵۳_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْعِشَاءِ وَالْفَجْرِ فِي الْجَمَاعَةِ

دماخوستن او سحر مونځ په جماعت سره د اداء کولو فضيلت

۲۲۱_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ شَهِدَ الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ قِيَامٌ نِصْفَ لَيْلَةٍ، وَمَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ قِيَامٌ لَيْلَةٍ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَنَسٍ، وَعُمَارَةَ بْنِ رُوَيْبَةَ، وَجُنْدَبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُفْيَانَ الْبَجَلِيِّ، وَأَبِي بَنِ كَعْبٍ، وَأَبِي مُوسَى وَبُرَيْدَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عُثْمَانَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ عُثْمَانَ مَوْقُوفًا، وَرُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ عُثْمَانَ مَرْفُوعًا. (۱)

ترجمه: دعثمان رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي څوک چي دماخوستن مونځ ته حاضر شي هغه ته دنيمي شپي پوري دقيام اجر ملایږي او څوک چي دماخوستن او سحر دواړو مونځونو کي حاضر شي هغه ته به دتمامي شپي دقيام الليل برابر اجر ورکولي شي.

^۱ سنن ابی داود/ الصلاة ۵۶ (۵۷۴)، تحفة الأشراف (۲۴۵۶)، مسند احمد (۸۵۰۳/۶۳)، سنن الدارمی/ الصلاة ۹۸ (۱۳۰۸)

امام ترمذي وائي د عثمان حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د ابن عمر، ابو هريره، انس بن عماره بن رويبه، جندب بن عبد الله بن سفيان بجلي، ابى بن كعب، ابو موسي، او بريد بن رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دا حديث د عبد الرحمن بن ابى عميره په سند د عثمان رضي الله عنه نه موقوفا منقول دي او په يو خو نورو سندونو د عثمان رضي الله عنه نه مرفوعاً هم مروي دي او سليمان الناجي بصري دي او ده ته سليمان بن اسود او ابو المتوكل هم وئيلي شي او دده نوم علي بن داود دي.

تخريج: صحيح مسلم/المساجد ۴۶ (۶۵۶)، سنن ابن داود/الصلاة ۴۸ (۵۵۵)، (تحفة الأشراف: ۹۸۲۳)، موطا امام مالك/صلاة الجماعة ۲ (۷)، مسند احمد (۶۸، ۱/۵۸).

۲۲۲_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ جُنْدَبِ بْنِ سُفْيَانَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ، فَلَا تُخَفِّرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: د جندب بن سفيان رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چاچي د سحر مونځ او كړو دي به د الله په پناه كي وي نو تاسو د الله پناه لره دلاس نه وتلو ته مه پرېږدئ.

امام ترمذي وائي د جندب بن سفيان حديث حسن صحيح دي.

۲۲۳_ حَدَّثَنَا عَبَّاسُ الْعَدْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ كَثِيرٍ أَبُو عَسَّانَ الْعَبْرِيُّ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ الْكَخَالِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَوْسٍ الْخُزَاعِيِّ، عَنْ بُرَيْدَةَ الْأَسْلَمِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، مَرْفُوعٌ هُوَ صَحِيحٌ مُسْنَدٌ، وَمَوْقُوفٌ إِلَى أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يُسْنَدْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۱)

¹ صحيح مسلم/المساجد ۴۶ (۶۵۶)، (تحفة الأشراف: ۲۲۵۵)، مسند احمد (۲۱۲، ۲/۲۱۲)

² سنن ابن داود/الصلاة ۵۰ (۵۶۱)، (تحفة الأشراف: ۱۹۳۶).

ترجمه: دبریده اسلمي رضي الله عنه نه مروی دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په تياره کي مسجد ته راتلونکي به دقيامت په ورځ په کامل نور کي وي او هغه ته د کامل نور بشارت ورکړي.

امام ترمذي وائي دا حديث په دي سند غريب دي او دا حديث عبد الرحمن بن ابي عمره د عثمان رضي الله عنه نه موقوفاً نقل کړي دي او په ډيرو سندونو د عثمان رضي الله عنه نه مرفوعاً هم مروی دي.

دبریده رضي الله عنه حالات:

نوم بریده کنیه ابو عبد الله او دپلار نوم مصیب بن عبد الله. کله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مدينې ته ورسیدو نو بریده يې په خدمت کي حاضر شو نو رسول الله ورته د اسلام دعوت ورکړو نو دی فوراً مسلمان شو او دده سره د بني اسلم اتيا کسان په اسلام کي داخل شول (طبقات ابن سعد).

په صلح حدیبیه او بیعة الرضوان کي يې هم شرکت کړی دی (اسد الغابه).
او په فتح مکه کي يې هم ملګرتيا کړي وه (مسند احمد).

تقريباً په شپاړسو عزواتو کي شريک پاتي شوی دی (بخاري کتاب المغازي).
کله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم داسامه په مشرۍ کي اخر لښکر تيار کړو نو په دي کي هم شريک وو (طبقات ابن سعد).

غرض دا چي دده په رڼا کي د جهاد جذبي توبونه وهل او د ژوند مزه به يې داسو نو په زغلولو کي لیدله (طبقات ابن سعد).

دیزید په زمانه کي د هجرت په ۶۳ کال وفات شو چي دمروياتو شمیر يې ۱۶۴ دی يو متفق عليه دی او دوه په بخاري کي دي يولس په مسلم کي دي (تهذيب الكمال).

۵۴_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الصَّفِّ الْأَوَّلِ

داولني صف د فضيلت بيان

۲۲۴_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَهِيلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أُولُهَا وَشَرُّهَا آخِرُهَا، وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَشَرُّهَا أُولُهَا " قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرٍ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي، وَعَائِشَةَ، وَالْعَزْبَاءِ بْنِ سَارِيَةَ، وَأَنَسٍ، قَالَ أَبُو عِمْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ

صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ "يَسْتَغْفِرُ لِلصَّفِّ الْأَوَّلِ ثَلَاثًا وَلِلثَّانِي مَرَّةً".^(١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي لي دي دسرو په صفونو کي بهترين ورومبني صفونه دي او خراب وروستني صفونه دي او دبنخو په صفونو کي بهترين وروستني صفونه دي او خراب ورومبني دي امام ترمذي وائي په دي باب کي دجابر، ابن عباس، ابوسعید، ابی بن کعب، عائشه، عرباض بن ساريه، او انس بن مالک رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي امام ترمذي وائي حديث دابوهريره حديث حسن صحيح دي او مروی دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم به د اول صف والادپاره دري خله مغفرت غوښتلو او ددويم صف والادپاره به يي يو ځل غوښتلو.

حل لغات : خير داسم تفضيل صيغه ده داخير نه مخفف دي او مونث يي خيرة راځي او جمع يي خيور دي په معني دنيکی سره.

تشریح : دسرو په بهترين صفونو کي بهتر صف اولنی دی سرو لره پکار دي چي امام ته نژدي وي نو بهتره ده او دبنخو په بهترينو صفونو کي غوره صف اخري دی ددي وجه داده چي بنځي دسرو نه خومره لري وي نو دومره يي اجر او ثواب زيات دی ددينه معلومه شوه چي شريعت سړي او بنځي ديوځاي کيدو نه منع کړي دي سرو ته يي حکم کړی دی چي دمخکي کيدو کوشش او کړي او بنځو ته يي په صفونو کي دروستو کيدو دکوشش کولو حکم کړی دی ددي دپاره چي ديو بل نه بالکل جدا شی او په مينځ کي يي داخلاط څه شائبه پاتي نشي.

۲۲۵- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْ أَنَّ النَّاسَ يَعْلَمُونَ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَأَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ" قَالَ: حَدَّثَنَا بِذَلِكَ إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ.

^١ صحيح مسلم/ الصلاة ۲۸ (۲۳۰) . سنن ابی داود/ الصلاة ۹۸ (۶۷۸) . سنن النسائي/ الإمامة ۳۲ (۸۲۱) . سنن ابن

ماجه/ الإقامة ۵۲ (۱۰۰۰) . (تحفة الأشراف : ۱۲۷۰۱) . مسند احمد (۲/۲۳۷، ۲/۲۳۶، ۲/۲۳۷، ۲/۲۳۸) . سنن الدارمي/ الصلاة

حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُوَيْبٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کچري خلقو ته معلومه وي چي په اذان کولو او اول صف کي په اودريدلو کي خومره اجر دي او بيا ورته دا نه ملاويدلي مگر په قرع اندازي سره نو قرع اندازي به يي ددي دپاره ضروري کړي وه، امام ترمذي وائي په دي مضمون باندې مونږ ته اسحاق بن موسي انصاري حديث بيان کړي دي او هغه ته معن حديث بيان کړي دي او معن ته مالک حديث دسمي نه بيان کړي دي او هغه دابوصالح نه او هغه د ابوهريره نه او ابوهريره د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه ددي هم معني روايت نقل کړي دي.

تشریح: ابوداود د براء بن عازب په روايت کي نقل کړي دي: ان الله وملائكته يصلون علي

الصفوف الاول: يعني الله تعالي او دهغه فرشتي په اولنو صفونو رحمت نازلوي. علماء وائي د صلاة اضافت چي کله الله تعالي ته اوشي نو ددي معني رحمت وي او که فرشتو ته د صلوة اضافت اوشي نو مراد ورته دمغفرت او رحمت دعا وي مطلب دادی چي فرشتي د اول صف والا دمغفرت او رحمت دعا کوي او الله تعالي ورباندي رحمت نازلوي.

٢٢٦_ وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ نَحْوَهُ.

ترجمه: دا رنگي قتيبه هم د مالک نه د مذکور حديث يو هم معني روايت نقل کړي دي.

٥٥_ بَابُ مَا جَاءَ فِي إِقَامَةِ الصُّفُوفِ

د صفونو نيغولو تاکيد او اهتمام کول

٢٢٧_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَالَةَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنِ الثَّغْمَانِيِّ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَوِّي صُفُوفَنَا، فَخَرَجَ يَوْمًا فَرَأَى رَجُلًا خَارِجًا صَدْرُهُ عَنِ الْقَوْمِ،

^١ صحيح البخاري/الاذان ٩ (٦١٥). و ٢٢ (٦٥٣). و ٤٢ (٤٢١). والشهادات ٢٠ (٢٦٨٩). صحيح مسلم/الصلاة ٢٨ (٢٢٠-٢٢١).

سنن النسائي/المراقبة ٢٢ (٥٢١). و ٢١ (٦٤٢). سنن ابن ماجه/الإقامة ٥١ (٩٩٨). (تحفة الأشراف: ١٣٥٤٠). موطأ امام

مالك/الصلاة ١ (٢). وصلاة الجماعة ٢ (٦). مسند احمد (٢/٢٢٦). ٢٤٨. ٢٠٣. ٢٤٥. ٢٤٦. ٢٢٢. ٢٦٦. ٢٤٢. ٢٤٩. ٥٢١. ٥٢٢.

فَقَالَ: "لَتُسَوَّنَ صُفُوفُكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وَجُوهِكُمْ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَالْبَرَاءِ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَنْسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَائِشَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مِنْ تِمَامِ الصَّلَاةِ إِقَامَةُ الصَّفِّ وَرَوَى" عَنْ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يُوَكِّلُ رَجُلًا بِإِقَامَةِ الصُّفُوفِ فَلَا يُكَبِّرُ حَتَّى يُخْبَرَ أَنَّ الصُّفُوفَ قَدْ اسْتَوَتْ، وَرَوَى عَنْ عَلِيٍّ، وَعُثْمَانَ أَنَّهُمَا كَانَا يَتَعَاهَدَانِ ذَلِكَ وَيَقُولَانِ: اسْتَوُوا، وَكَانَ عَلِيٌّ يَقُولُ: تَقَدَّمْ يَا فَلَانُ تَأَخَّرْ يَا فَلَانُ. (١)

ترجمه: دنعمان بن بشير رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله به زمونږ صفونه نيغول نو يوه ورځ يي يو کس په صف کي په داسي حال وليدلو چي سينه يي ډ صف نه بهر راوتلي وه، پس رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل خپل صفونه نيغ ساتي (او که داسي نه کوي) نو الله تعالي به ستاسي مخونه (يعني زړونه) ديو بل خلاف کړي.

امام ترمذي وايي چي په دي باب کي د جابر بن سمره، او براء بن عازب، جابر بن عبد الله، انس بن مالک، ابو هريره، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، امام ترمذي وايي چي د نعمان بن بشير حديث حسن صحيح دی، اود رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا هم مروي دي چي فرمايل يي: دمونځ کamilيدل د صف په قائمولو پوري موقوف دي، اود عمر فاروق رضي الله عنه متعلق مروي دي چي هغه د صفونو د نيغولو او خيال ساتلو دپاره کسان مقرر کړي وو، اود هغه وخته پوري به يي تکبير تحریمه نه وئيلو خو پوري چي به ورته د صف نيغولو خبر نه وو ورکړی شوی، اود علي او عثمان رضي الله عنهما باره کي هم مروي دي چي هغوی به د صفونو نيغولو ډير خيال ساتلو او ددي اهتمام به يي کولو او خلقوته به يي فرمايل چي صفونه نيغ کړي، او علي رضي الله عنه به اکثر داسي وئيل چي اي فلانيه ته مخکي شه او اي فلانيه ته وروسته شه.

حل لغات: وجوهکم: وجه: معني مخ، جمع يي وجوه راځي وجاهه معني خائسته شکل والا.

تشریح: ليخالفن الله بين وجوهکم: الله تعالي به ستاسو په مخونو کي اختلاف پيدا کړي يعني الله تعالي به په تاسو کي بي اتفاقي بغض او عناد پيدا کړي چي ددي په وجه به په تاسو کي انتشار پيدا شي.

¹ صحيح البخاري/الأذان ٤١ (٤١٤). صحيح مسلم/الصلاة ٢٨ (٢٢٦). سنن أبي داود/الصلاة ٩٢ (٢٦٢، ٢٦٥). سنن

النسائي/الإقامة ٢٥ (٨١١). سنن ابن ماجه/الإقامة ٥٠ (٩٩٢). (تحفة الأشراف: ١١٢٠). مسند احمد (٢٤٠/٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥)

ددي دويم مطلب دا هم کیدی شي چي ستاسو مخونه به دخرو پشان اوگرخي
 "کانما يسوي بها القداح" گویا کي رسول الله ددي په ذریعه غشي سیده کول مطلب دادی
 چي دصفونو سیده کولو به دومره اهتمام کیدو لکه دغشي پشان یی نیغ کرل دهر شي
 دنیغولو تشبیه دغشي سره ورکولی شي دلته هم دا تشبیه په طور دمبالغی ورکړی شوی ده.
 اودمسلم په یو روایت کي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به زمونږ صفونه داسی
 نیغول، لکه چي غشي ورباندی نیغوي تردی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا خیال
 اوکړو چي اوس مونږ صفونه نیغول زده کرل بیا یوه ورځ راووتو او مانځه ته اودریدو نزدی وه
 چي الله اکبر یی وئیلی وی یوسړی یی اولیدو چي سینه یی دصف نه راوتی وه، نو ویی
 فرمایل ای دالله بندگانو صفونه نیغ ساتی او که داسی نه کوی نو الله تعالی به ستاسو مخونه
 (یعني زړونه) دیو بل نه خلاف کړي.

د نعمان بن بشیر رضي الله عنه حالات:

نوم نعمان کنیه ابو عبدالله او دپلار نوم یی بشیر وو نعمان بلند پایه صحابي وو دده مور
 دعبدالله بن رواحه خور وه دهجرت نه پس په انصارو کي دتولو نه مخکي دده پیدائش شوی وو
 او بیا شپږمیاشتي پس عبدالله بن زبیر پیدا شو چي لږ هوښیار شو نو دمڼبر نبوي سره به
 نزدی کیناستو او وعظ نصیحت به یی اوریدلو (مسند احمد).
 دهجرت په ۵۹ کال کي امیر معایه دکوفي حاکم مقرر کړو او بیا دحمص امیر مقرر شو دده په
 باره کي صاحب دفحري لیکلي دي کان حلیمنا ناسکا یحب العافیة، یعنی دی ډیر صبرناک
 عابد او عافیت پسند انسان وو.
 وفات: دهجرت په ۷۵ کال دحمص علاقه بیران نومي کلي کي وفات شو او پدغه وخت کي
 دابن زبیر او مروان جنگ جاري وو په کوم کي چي ده دزبیر ملگرتیا کړي وه نو په دي وجه
 دمروان کسانو دی قتل کړو او دده سر یی کټ کړو دده ښځي دده سر پخپله غیږ کي کیخودو
 او پدغه وخت کي دده عمر ۷۴ کلونه وو (استیعاب).
 دده دمرویاتو شمیر ۱۲۴ دی چي پنځه متفق علیه دي یو په بخاري کي او څلور په مسلم کي.

۵۶_ باب مَا جَاءَ لِيَلِيَنِي مِنْكُمْ أَوْ لَوْ الْأَخْلَامِ وَالنَّهْيُ

ارشاد نبوي دي ماته دي نژدي هغه کسان وي څوک چي خاوندان دهم اودکاوټ وي

۲۲۸_ حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَدَّاءُ، عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ،
 عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لِيَلِيَنِي مِنْكُمْ أَوْ لَوْ

الْأَخْلَامِ وَالنُّهَى ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، وَلَا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ، وَإِنَّا كُمْ وَهَيْشَاتِ الْأَسْوَاقِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، وَأَبِي مَسْعُودٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَالْبَرَاءِ، وَأَنْسٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ "يُعْجِبُهُ أَنْ يَلِيَهُ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ لِيَحْفَظُوا عَنْهُ"، قَالَ: وَخَالِدُ الْحَذَاءُ هُوَ خَالِدُ بْنُ مِهْرَانَ يُكْنَى أَبَا الْمُنَازِلِ، قَالَ: وَسَبِغَتْ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، يَقُولُ: يُقَالُ إِنَّ خَالِدًا الْحَذَاءَ مَا حَذَا نَعْلًا قَطُّ إِنَّمَا كَانَ يَجْلِسُ إِلَى حَذَاءٍ فَتُنْسَبُ إِلَيْهِ، قَالَ: وَأَبُو مَعْشَرٍ اسْمُهُ: زِيَادُ بْنُ كَلْبٍ. (١)

ترجمه : د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په تاسو كي چي څوك خاوند د فهم او زكي وي هغه د پاره ماسره نژدي او دريدل پكار دي او بيا هغه څوك څوك چي دوى ته په عقل او دانش كي قريب وي او بيا هغه څوك چي په دوى پسي وي په تاسو پسي په صفونو كي تيروبير او كاږه مه او دريږئ كنه نو ستاسو په زړونو كي به درز پيدا شي او خپل ځانونه د بازارونو دشور او غوغا نه بچ ساتئ. امام ترمذي وائي د ابن مسعود رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د ابوبن كعب، ابومسعود، ابوسعيد، براء، او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، رسول الله صلي الله عليه وسلم نه منقول دي چي هغه به په دي خبره خوشحاليږي او چي انصارو او مهاجرين خپلو كي يو بل ته نژدي نژدي وي تردي چي هغوى درسول الله نه زده كړي مسائل محفوظ كړي شي.

٥٧_ باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الصَّفِّ بَيْنَ السَّوَارِي

دستنوپه مينځ كي د صف جوړولو د كراهت بيان

٢٢٩_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ هَانِئٍ بْنِ عُرْوَةَ الْمُرَادِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ مَخْمُودٍ، قَالَ: صَلَّيْنَا خَلْفَ أَمِيرٍ مِنَ الْأَمْراءِ فَأَضْطَرَّنَا النَّاسُ فَصَلَّيْنَا بَيْنَ السَّارِيَتَيْنِ، فَلَمَّا صَلَّيْنَا، قَالَ أُنْسُ بْنُ مَالِكٍ: "كُنَّا لَتَقِي هَذَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، وَفِي

^١ صحيح مسلم/ الصلاة ٢٨ (٣٣٢). سنن ابى داود/ الصلاة ٩٦ (٦٤٥). (تحفة الأشراف: ٩٣١٥). مسند احمد (١/٣٥٤).

سنن الدارمي/ الصلاة ٥١ (١٣٠٣).

البَاب عَنْ قُرَّةَ بْنِ إِيَّاسٍ الْمُزَنِيِّ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْأَسِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ كَرِهَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ يُصَفَّ بَيْنَ السَّوَارِي، وَبِهِ يَقُولُ: أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَدْ رَخَّصَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي ذَلِكَ. (١)

ترجمه: د عبد الحميد بن محمود بيان دي چي مونږ په اميرانو کي په يو امير پسي مونځ اوکړو او خلقو مونږه د دوه ستونو په مينځ کي په مونځ کولو مجبور کړو کله چي مونږ مونځ اوکړو نو انس بن مالک رضي الله عنه او فرمايل مونږ به در رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه کي دستونو په مينځ کي د مونځ کولو نه ځان بچ کولو.

امام ترمذي وائي د انس رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، په دي باب کي د قره بن اياس مزني نه هم حديث وارد دي بعضي علماؤ دستونو په مينځ کي صف جوړول مکروه گنرلي دي، دامام احمد او اسحاق هم دا قول دي او بعضي علماؤ د دي اجازت وړ کړي دي.

تشریح: په دي مسئله کي د اهل علمو اختلاف دي چي د دوه ستونو مينځ کي صف جوړول جائز دي او که نه دي عند الجمهور جائز دي او دامام احمد په نزد باندي جائز نه دي امام احمد په دي مسئله کي د حديث الباب نه استدلال کړي دي.

د دي جواب دادي چي دا حکم په هغه زمانه کي په مسجد نبوي پوري خاص وو ځکه چي د مسجد نبوي ستني متوازي او برابري نه وي بلکه کړي او دريدلي وي او که د داسي ستونو په مينځ کي به صف جوړ کړي شو نو سيده به نه پاتي کيدو نو په دي اعتبار دستونو مينځ کي صف جوړول مکروه دي او که ستني يو دبل سره مقابل او برابري ولاړي وي بيا دستونو مينځ کي د صف جوړول جائز دي.

٥٨_ باب مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ

د صف نه شاته يواځي په مونځ او دريدل

٢٣٠_ حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوِسِ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، قَالَ: أَخَذَ زِيَادُ بْنُ أَبِي الْجَعْدِ بِيَدِي وَلَحَنَ بِالزَّقَّةِ، فَقَامَ بِي عَلَى شَيْخٍ يُقَالُ لَهُ: وَابِصَةُ بْنُ مَعْبُدٍ مِنْ بَنِي أَسَدٍ، فَقَالَ زِيَادُ، حَدَّثَنِي هَذَا الشَّيْخُ، أَنَّ رَجُلًا صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَهُ وَالشَّيْخُ يَسْمَعُ، "فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعِيدَ الصَّلَاةَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ وَابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ أَبُو

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ٩٥ (٢٤٣)، سنن النسائي/ الإمامة ٢٢ (٨٢٢)، (تحفة الأشراف: ٩٨٠)، مسند احمد (٢/١٢١)

عيسى: وَحَدِيثُ وَابِصَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَقَدْ كَرِهَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَّهُ، وَقَالُوا: يُعِيدُ إِذَا صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَّهُ، وَبِهِ يَقُولُ: أَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَدْ قَالَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: يُجْزِئُهُ إِذَا صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَّهُ، وَهُوَ قَوْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيِّ، وَقَدْ ذَهَبَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ إِلَى حَدِيثِ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ أَيْضًا، قَالُوا: مَنْ صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَخَدَّهُ يُعِيدُ، مِنْهُمْ حَمَّادُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ، وَابْنُ أَبِي لَيْلَى وَوَكَيْعٌ، وَرَوَى حَدِيثَ حُصَيْنٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ غَيْرُ وَاحِدٍ، مِثْلَ رِوَايَةِ أَبِي الْأَخْوَصِ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ، وَفِي حَدِيثِ حُصَيْنٍ مَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّ هِلَالَ قَدْ أَذْرَكَ وَابِصَةَ، وَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْحَدِيثِ فِي هَذَا، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: حَدِيثُ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ رَاشِدٍ، عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ أَصَحُّ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: حَدِيثُ حُصَيْنٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ أَصَحُّ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا عِنْدِي أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ عَمْرِو ابْنِ مُرَّةَ، لِأَنَّهُ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ حَدِيثِ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ وَابِصَةَ. (١)

ترجمه: دهلال بن يساف بيان دي چي زياد بن ابي الجعد زمالاس اونيولو اوزه يي د بني سعد وابصه بن معبد ته وروستم او بيا يي او وئيل ماته دي شيخ حديث بيان كړي دي او شيخ دده خبري اوريدلي چي يو كس دصف نه شاته يواخي په مونخ ولاړ وو نور رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته دمونخ راگرخولو حكم او كړو.

امام ترمذي وائي دوابصه بن معبد حديث حسن صحيح دي، په دي باب كي دعلي بن شيبان او ابن عباس نه هم احاديث وارد دي، بعضي اهل علمو مكروه گنرلي دي چي يو كس دصف نه شاته يواخي په مونخ او دربري او دا قول يي كړي دي كه چا دصف نه شاته يواخي مونخ او كړو نو دادي راوگرخوي او دا قول دامام احمد او اسحاق هم دي، دبعضي اهل علمو قول دي چي راگرخول يي ضروري نه دي سفيان ثوري او دابن مبارك او شافعي رحمهم الله هم دا قول دي، بعضي اهل كوفه دوابصه بن معبد په حديث عمل اختيار كړي دي ددي قول دي كه څوك دصف نه شاته يواخي مونخ او كړي نو دا دي راوگرخوي چي يو ددوي دجملي نه حماد بن ابي سليمان دي او ابن ابي ليلى او وكيع هم دا قول اختيار كړي دي، مصنف ددي حديث دسندونو دذكر كولو نه پس فرمائي چي دعمر و بن مره هغه حديث كوم چي هغه دهلال بن يساف عن

^١ سنن ابى داود/ الصلاة ١٠٠ (٢٨٢)، سنن ابن ماجه/ الإقامة ٥٢ (١٠٠٣)، (تحفة الأشراف: ١١٤٣٨)، مسند احمد (٣/٢٢٨).

عمرو بن راشد عن وابسه په سند نقل کړي دي هغه زيات صحيح دي، او د بعضو قول دي چي د حصين حديث کوم چي هغه دهلال بن يساف په سند عن زياد بن ابي الجعد عن وابسه نقل کړي دي دا زيات صحيح دي، او زما په نزد د عمرو بن مره حديث زيات صحيح دي ځکه چي دا دهلال بن يساف د سند نه علاوه په بل سند هم د زياد بن ابي الجعد په واسطه د وابسه نه مروی دي.

۲۳۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ رَاشِدٍ، عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ، أَنَّ رَجُلًا صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَحْدَهُ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعِيدَ الصَّلَاةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَمِعْتُ الْجَارُودَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ وَكَيْعًا، يَقُولُ: إِذَا صَلَّى الرَّجُلُ خَلْفَ الصَّفِّ وَحْدَهُ فَإِنَّهُ يُعِيدُ. (۱)

ترجمه: په مذکور سند باندې هم د وابسه بن معبد نه یو روایت مروی دي چي یو کس د صف نه شاته یواځي مونځ او کړو نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته د مونځ راځړولو حکم او کړو.

امام ترمذي وائي دو کيع قول دي چي کله څوک د صف نه شاته یواځي په مونځ او دريږي نو دا مونځ دي راوگرځوي (ځکه چي مونځ يې نه کيږي).

حل لغات: يعيد: اعاد يعيد د باب افعال مضارع ده معني يې راځړول دي.

تشریح: دا مسئله اختلافي دي او په دي کي دوه مذاهب دي، اول د جمهورو په نزد د صف نه شاته یواځي مونځ کيږي او دا حنافو په قول په دي کي تفصيل دي او هغه دادي که ديو سړي دا اميد وي چي نور خلق هم راروان دي هغوی چي راسره او دريږي نو صف جوړيږي نو بيا داسي کس د صف نه شاته یواځي په مونځ او دريږي شي او که دا اميد نه وي نو بيا دي دمخکني صف نه یو کس شاته راوپاندي کړي او د ځان سره دي يې یوځاي او دروي خو په دي شرط چي د فساد خطر نه وي او که د فساد خطر وي نو بيا دي یواځي او دريږي د دي دليل داود داود روایت دي چي یو ځل نبی کریم صلی الله علیه وسلم مونځ ورکولو او یو کس راغي او د صف نه شاته او دريدو رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته د فارغيدو نه پس او فرمايل الله تعالي دي ستا حرص زيات کړي بيا داسي مه کوه د دينه معلومه شوه چي کراهت شته مگر مونځ کيږي.

^۱ سنن ابی داود/ الصلاة ۱۰۰ (۲۸۲). سنن ابن ماجه/ الإقامة ۵۲ (۱۰۰۳). (تحفة الأشراف: ۱۱۴۲۸). مسند احمد (۲/۲۴۸).

دويم مذهب دامام احمد دي دده په نزد كه څوك دصف نه شاته په مونځ او ذريزې او مونځ يې وكړو نو مونځ يې نه كيږي او دده دا مونځ واجب الاعاده دي او په دي مسئله كي دحديث الباب نه استدلال كوي مگر ددي جواب دادي چي دا حكم په استحباب محمول دي بل جواب دادي چي دا روايت مضطرب هم دي ځكه چي امام ترمذي ورته پخپله اشاره كړي ده "فاختلف اهل الحديث".

دوابصه بن معبد رضي الله عنه حالات:

نوم وابصه دپلار نوم معبد بن مالك بن عبد الاسدي دی دده كنيه ابو شداد اوسي دی اول په شام كي اوسيدو او بيا جزيري ته منتقل شو چي دلسو كسانو په ډله كي در رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت كي حاضر شو او اسلام يې قبول كړو دی په ټولو صحابه كرامو كي زياته ژړا كونكى وو.

په "رقه" مقام كي وفات شو او ددي مقام دجامع مسجد دمينار خواته دفن كړى شو چي يولس احاديث ورته منقول دي اكثر دده نه فرهاد بن ابي الجعد نقل دروايت كوي.

۵۹_ باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَمَعَهُ رَجُلٌ

كه څوك مونځ وركوي او صرف يو كس ورسره وي نو مقتدي به چرته اودريزي

۲۳۲_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَطَّارُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ: "فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَأْسِي مِنْ وَرَائِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، قَالُوا: إِذَا كَانَ الرَّجُلُ مَعَ الْإِمَامِ يَقُومُ عَنْ يَمِينِ الْإِمَامِ. (۱)

۱ صحیح البخاری/ العلم ۴۱ (۱۱۴)، والوضوء ۵ (۱۳۸)، والأذان ۵۷ (۲۹۷)، و (۲۹۸)، ۵۹ (۲۹۹)، ۷۷ (۷۲۶)، ۷۹ (۷۲۸)، ۱۶۱ (۸۵۹)، والوتر ۱ (۹۹۲)، والعمل في الصلاة ۱ (۱۱۹۸)، وتفسير آل عمران ۱۹ (۳۵۷۱)، و (۳۵۷۲)، واللباس ۷۱ (۵۹۱۹)، والدعوات ۱۰ (۶۳۱۹)، صحیح مسلم/ المسافرين ۲۶ (۷۲۳)، سنن ابی داود/ الصلاة ۷۰ (۶۱۰)، و (۳۱۶) (۱۳۶۳)، سنن النسائي/ الغسل ۲۹ (۲۳۲)، الإمامة ۲۲ (۸۰۷)، وقيام الليل ۹ (۱۲۲۱)، تحفة الأشراف: ۶۳۵۶، مسند احمد (۱/۲۱۵)، سنن الدارمي/ الصلاة ۲۳ (۱۲۹۰)، ۲۵۲، ۲۸۵، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۵، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۵.

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي چي يوه شپه ما په نبي كريم صلي الله عليه وسلم پسي مونځ کولو زه چي راغلم نو گس طرف ته يي اودريدم نورسول الله په ما پسي شاته لاس راوپاندي کړو او زه يي اونيولم او خپل بني طرف ته يي اودرولم. امام ترمذي وائي دابن عباس حديث حسن صحيح دي، په دي باب کي دانس رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي دصحابه کرامو او ددوي نه وروسته اهل علمو په دي باندي عمل دي چي کله صرف يو کس دامام سره وي نو دامام بني طرف ته به اودريږي.

٦٠- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي مَعَ الرَّجُلَيْنِ

څوک چي دوه کسانو ته امامت ورکوي

٢٣٣- حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ، قَالَ: أَتَيْنَا إِسْمَاعِيلَ بْنَ مُسْلِمٍ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ، قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا "كُنَّا ثَلَاثَةً أَنْ يَتَقَدَّمَ مِنَّا أَحَدُنَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَجَابِرٍ، وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ سَمُرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالُوا: إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً قَامَ رَجُلَانِ خَلْفَ الْإِمَامِ، وَرَوَى عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ صَلَّى بِعَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ، فَأَقَامَ أَحَدُهُمَا عَنْ يَمِينِهِ وَالْآخَرَ عَنْ يَسَارِهِ، وَرَوَاهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ النَّاسِ فِي إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ الْمَكِّيِّ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ. (١)

ترجمه: دسمره بن جندب رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مونځ ته حکم او کړو چي کله مونځ دري يو نو په مونځ کي يو مونځ ته مخکي شي. امام ترمذي وائي دسمره رضي الله عنه حديث حسن غريب دي، او په دي باب کي دابن مسعود، جابر، او انس بن مالک رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او داهل علمو په دي باندي عمل دي چي کله مقتديان دري وي نو دوه دي په امام پسي شاته اودريږي، ابن مسعود رضي الله عنه علقمه او اسود ته مونځ ورکولو نو په دوي دواړو کي يو کس خپل بني طرف ته اودرولو او بل گس طرف ته او ابن مسعود دا طريقه دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه نقل کړه، بعضي محدثينو په اسماعيل بن مسلم مکي باندي دحفظ په اعتبار کلام کړي دي.

٦١- باب مَا جَاءَ فِي الرَّجُلِ يُصَلِّي وَمَعَهُ الرَّجَالُ وَالنِّسَاءُ

كله چي ڇوڪ مونڱ وركوي اودده په مقتديا نوڪي نارينه اوزنانه دواږه وي

٢٣٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ جَدَّتَهُ مُلَيْكَةَ دَعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِطَعَامٍ صَنَعْتُهُ، فَأَكَلَ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ: "قُومُوا فَلْنُصَلِّ بِكُمْ" قَالَ أَنَسٌ: فَقُنْتُ إِلَى حَصِيرٍ لَنَا قَدْ اسْوَدَّ مِنْ طُولِ مَا لَيْسَ فَتَضَحَّتْهُ بِالنَّهَارِ، فَقَامَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَفَفْتُ عَلَيْهِ أَنَا وَالْيَتِيمَ وَرَاءَهُ وَالْعَجُوزَ مِنْ وَرَائِنَا، فَصَلَّى بِنَا رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَنَسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالُوا: إِذَا كَانَ مَعَ الْإِمَامِ رَجُلٌ وَامْرَأَةٌ قَامَ الرَّجُلُ عَنْ يَمِينِ الْإِمَامِ وَالْمَرْأَةُ خَلْفَهُمَا، وَقَدْ اخْتَجَّ بَعْضُ النَّاسِ بِهَذَا الْحَدِيثِ فِي إِجَازَةِ الصَّلَاةِ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ خَلْفَ الصَّفِّ وَحْدَهُ، وَقَالُوا: إِنَّ الصَّبِيَّ لَمْ تَكُنْ لَهُ صَلَاةٌ وَكَأَنَّ أَنَسًا كَانَ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحْدَهُ فِي الصَّفِّ، وَلَيْسَ الْأَمْرُ عَلَى مَا ذَهَبُوا إِلَيْهِ لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقَامَهُ مَعَ الْيَتِيمِ خَلْفَهُ، فَلَوْلَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ لِلْيَتِيمِ صَلَاةً لَمَا أَقَامَ الْيَتِيمَ مَعَهُ وَلَا أَقَامَهُ عَنْ يَمِينِهِ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَقَامَهُ عَنْ يَمِينِهِ، وَفِي هَذَا الْحَدِيثِ دَلَالَةٌ أَنَّهُ إِنَّمَا صَلَّى تَطَوُّعًا أَرَادَ إِدْخَالَ الْبَرَكَاتِ عَلَيْهِمْ. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه نه مرووي دي فرمائي چي دده نيا مليكه رضي الله عنها خوراك تيار ڪړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم ته يي دعوت وركړو رسول الله صلي الله عليه وسلم ددينه خوراك او ڪړو او بيا يي او فرمائيل راشي چي مونڱ درته در ڪرم انس رضي الله عنه وائي چي زه پاڅيدم او خپل جانماز طرف ته راغلم كوم چي دزيات استعمال په وجه تور شوي وو ما په اوبو او وينځلو او بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم په دي باندي اودريدو ما او يو يتيم ورپسي شاته صف جوړ ڪړو او زمونږ نيا په مونږ پسي شاته اودريده نور رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ ته دوه ركعاته مونڱ را ڪړو او بيا مونڱ ختم شو.

امام ترمذي وائي دانس رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او ډاڪثرو اهل علمو په دي باندي عمل دي دوي وائي چي كله دامام سره مقتدي يو نارينه او يوه زنانه وي نو سږي به

دامام بني طرف ته اودريڙي او بنسخه به په دوي پسي شاته اودريڙي، بعضي اهل علمو ددي حديث نه استدلال كړي دي چي كله يو كس د صف نه شاته يواځي وي نو دده مونځ جائز دي دوي وائي چي په ماشوم خو مونځ نشته گوبا كي عملا انس رضي الله عنه په رسول الله پسي يواځي ولاړ وو ليكن ددوي دا دليل صحيح نه دي ځكه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم انس لره خپل شاته ديتيم سره اودرولي وو كچري رسول الله ديتيم مونځ مونځ نه تسليمولي نو بيا به يي دده سره نه اودرولي بلكه انس به يي خپل بني طرف ته اودرولي وو دانس بيان دي چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره مونځ او كړو او هغه زه خپل بني طرف ته اودرولم په دي حديث كي په دي خبره دليل دي چي رسول الله نفلي مونځ وركړي وو او اراده يي دوي ته دبركت رسولو وه.

٦٢_ باب مَا جَاءَ مَنْ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ

دامام جوړيدو مستحق څوك دی

٢٣٥_ حَدَّثَنَا هَذَا، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ الزُّبَيْدِيِّ، عَنْ أَوْسِ بْنِ ضَمْعَجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيَّ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَوْمَ الْقَوْمِ أَقْرُوهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَهُمُ بِالسُّنَّةِ، فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَكْبَرُهُمْ سِنًا، وَلَا يَوْمَ الرَّجُلِ فِي سُلْطَانِهِ وَلَا يُجْلَسُ عَلَى تَكْرِيمَتِهِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ" قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ غِيلَانَ: قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ فِي حَدِيثِهِ: أَقْدَمُهُمْ سِنًا، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ، وَمَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، وَعَمْرِو بْنِ سَلَمَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ أَبِي مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ قَالُوا: أَحَقُّ النَّاسِ بِالْإِمَامَةِ أَقْرُوهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ وَأَعْلَهُمُ بِالسُّنَّةِ، وَقَالُوا: صَاحِبُ الْمَنْزِلِ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِذَا أَدَانَ صَاحِبُ الْمَنْزِلِ لغيره فَلَا بَأْسَ أَنْ يُصَلِّيَ بِهِ، وَكَرِهَهُ بَعْضُهُمْ وَقَالُوا: السُّنَّةُ أَنْ يُصَلِّيَ صَاحِبُ الْبَيْتِ، قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: وَقَوْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا يَوْمَ الرَّجُلِ فِي

سُلْطَانِهِ وَلَا يُجْلَسُ عَلَى تَكْرِمَتِهِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ، فَإِذَا أَدِنَ فَأَرْجُو أَنَّ الْإِذْنَ فِي الْكُنْ، وَلَمْ يَرْ بِهِ
بَأْسًا إِذَا أَدِنَ لَهُ أَنْ يُصَلِّيَ بِهِ. (١)

ترجمه : دابو مسعود انصاري رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرماييلي دي دخلقو امامت به هغه څوك كوي څوك چي دالله په كتاب دټولو نه زيات علم لري او كچري خلق دقران په علم كي برابر وي نو بيا هغه څوك زيات مستحق دي څوك چي په سنت زيات پوهيدونكي وي او كه دسنت په علم كي هم برابر وي نو بيا هغه څوك زيات مستحق دي چي هجرت يي مخكي كړي وي كچري په هجرت كي هم برابر وي نو بيا چي څوك په عمر كي زيات وي هغه زيات حقدار دامامت دي، او يو كس داقتدار په دائره كي دي امامت اونكړي شي يعني پكار نه دي او نه دچا په كور كي ديو كس په مخصوص ځاي كي دهغه داجازت نه بغير كيناستل پكار دي.

امام ترمذي وائي دابو مسعود رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دابو سعيد، انس بن مالك، مالك بن خويلس او عمرو بن سلمه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او داهل علمو په دي باندي عمل دي دوي وائي چي په خلقو كي دامامت زيات حقدار هغه څوك دي څوك چي دالله دكتاب او سنت دنورو په نسبت زيات علم لري دارنگي دوي وائي دكور مالك پخپله دامامت زيات مستحق دي او دبعضو قول دي كله چي دكور مالك بل چاته دامامت اجازت ور كړي نو دهغه په امامت ور كولو كي څه خراج نشته ليكن بعضي علماؤ دا هم مكروه گنرلي دي دوي وائي چي سنت همدا ده چي دكور مالك پخپله امامت ور كړي، امام احمد بن حنبل دنبي كريم سلي الله عليه وسلم دفرمان "دچا داقتدار په دائره كي امامت كول نه دي پكار او نه دچا په كور كي دكور مالك داجازت نه بغير كيناستل پكار دي" په باره كي وائي چي كله دكور مالك اجازت ور كړي نو اميد لرم چي دا اجازت به امامت او كيناستل جائز كوي او هغوي په دي كي څه خراج نه دي گنرلي خو هله چي اجازت ور كړي.

تشریح:
دامامت زيات حقدار څوك دي

څوك دامامت زيات حقدار دي ددي متعلق دوه مذهبونه دي (١) د طرفينو په نزد دامامت دټولو نه زيات مستحق هغه كس دي څوك چي سنتو باندي زيات واقف وي. يعني دهغه

^١ صحيح البخاري/ الصلاة ٢٠ (٢٨٠)، والأذان ٤٨ (٤٢٤)، و (١٦١) (٨٦٠)، و (١٦٣) (٨٤١)، و (١٦٤) (٨٤٣)، صحيح مسلم/ المساجد (٢٥٨)، سنن ابی داود/ الصلاة ٤١ (٦١٢)، سنن النسائي/ المساجد ٢٢ (٤٢٨)، والإمامة ١٩ (٨٠٢)، و (٦٢) (٨٤٠)، (تحفة الأشراف: ١٩٤)، موطأ امام مالك/ قصر الصلاة ٩ (٣١)، مسند احمد (٢/١٣١، ١٣٥، ١٣٩، ١٦٣)، سنن الدارمي/ الصلاة ٦١ (١٢٢٢)

احكامو زيات پيژندونكي وي. كوم چي د مانځه سره متعلق وي. مثلاً د مانځه شرطونه د مانځه ارکان د مانځه سنتونه او ددي آداب، خو په دي شرط چي (مايجوز به الصلاة) قراءت باندې قدرت لري (۲) دامام ابويوسف نه يور وايت دا دي چي د امامت زيات حقدار هغه دي. څوك چي د قرآن په قراءت كي د ټولو نه زيات ښه وي. خو په دي شرط چي په قدر د ضرورت علم لري. دامام ابويوسف دليل دا دي چي قراءت د مانځه يو داسي ركن دي چي دي نه خلاصې نشته. او د علم ضرورت په هغه وخت كښ پيښيږي. كله چي څه پاڅيدونكي ته عارض پيښ شي چي د علم په ذريعه مونځ د فساد نه بچ كړي. او عارض په مانځه كي كله پيښيږي. او كه نه. نو معلومه شوه چي د قراءت علم زيات ضروري دي. په نسبت سره د سنتو علم ته. نو ځكه "اقرا" په "عالم بالسنة" باندې مقدم كولى شي.

ليكن مونږ د طرفينو د طرفه جواب وركوو چي قراءت ته احتياج د يو ركن دپاره وي. او علم ته احتياج د ټولو اركانو دپاره وي. ځكه چي په كومو څيزونو چي مونځ ماتيږي. د هغې پيژندنه هم د علم په ذريعه كيږي. او په كومو څيزونو چي مونځ صحيح كيږي. دهغې پيژندل هم د علم په ذريعه كيږي. نو ثابته شوه چي د علم ضرورت د قراءت په نسبت سره زيات دي. نو ځكه به "اعلم بالسنة" ته په "اقرا" باندې ترجيح وركولى شي. د طرفينو د قول تائيد د حاكم په روايت سره هم كيږي. رسول پاك صلي الله عليه وسلم فرمايلى دي (يَوْمَ الْقَوْمِ أَقْدَمَهُمْ حَجْرَةً فَإِنْ كَانُوا فِي الْهَجْرَةِ سَوَاءً فَأَفْقَهُمْ فِي الدِّينِ فَإِنْ كَانُوا فِي الْفَقْهِ سَوَاءً فَأَقْرَأَهُمْ لِلْقُرْآنِ) (شرح نقايه) يعنى قوم ته به امامت هغه كس وركوي چي په هجرت كي مقدم وي. او كه په هجرت كي ټول برابر وي. نو په دي كي زيات پوهه به امامت وركوي. او كه په فقاهايت كي هم ټول برابر وي. نو د چي د قرآن ښه قاري وي. هغه به امامت وركوي. په دي حديث كي افقه في الدين په اقرء باندې مقدم كړې شوې دي. ليكن د طرفينو دپاره دليل امامت د ابو بكر رضي الله عنه دي، د انس (رضي الله عنه) حديث دي (إِنَّ الَّذِينَ جَمَعُوا الْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعَةٌ كُلُّهُمْ مِنَ الْأَنْصَارِ أَبِي كَعْبٍ وَمَعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَأَبُو زَيْدٍ فَهَؤُلَاءِ أَكْثَرُ قِرَاءَةٍ مِنْ أَبِي بَكْرٍ (رضي الله عنه) حَتَّى قَالَ أَقْرَأَكُمْ أَبِي (رضي الله عنه)) يعنى د رسول پاك صلي الله عليه وسلم په زمانه كي څلور كسان جامع د قرآن وو. و ددي څلورو واړو تعلق دانصارو سره وو. ابى بن كعب، معاذ بن جبل، زيد بن ثابت او ابوزيد نو دا څلور واړه ابوبكر (رضي الله عنه) ته به نسبت سره په قرآن ښه پوهيدونكي وو. خو ددي باوجود رسول الله صلي الله عليه وسلم د امامت وركولو دپاره ابوبكر (رضي الله عنه) وړاندې كړو. نو معلومه شوه. كه په اقرء او اعلم كي مقابله راشي. نو "اعلم" به مقدم كولى شي گنى، اقرء (به وړاندې كولى شي)

په علميت کي د برابرۍ نه پس د امامت حقدار څوک کيږي شي

که "اعلم بالسنة" کي د ټول جماعت خلق برابر وي نو اوس به په دوی کي چي څوک قاري وي هغه به حقدار وي، ددي دليل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول دي (يَوْمَ الْقَوْمِ أَقْرَأَهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ كَانُوا سَوَاءً فَأَعْلَهُمُ بِالسُّنَّةِ) په دي حديث باندې وجه د استدلال ښکاره ده. خو په دوو طريقو باندې اعتراض کيږي. اولنې اعتراض دا دي چي (يَوْمَ الْقَوْمِ) د امر په معنی کي دي او امر د وجوب دپاره وي نو کوم ترتيب چي په حديث کي ذکر دي، دهغي خيال ساتل واجب دی. يعنی "اقرا" به په "اعلم" باندې مقدم وي. حالانکه داسي نه ده ځکه چي ذکر شوي ترتيب د افضليت د بيان دپاره دي. د جواز د بيان دپاره نه دي.

دويم اعتراض دا دي چي په دي حديث باندې استدلال د مدعی خلاف دی. حالانکه مدعی د "اعلم بالسنة" تقديم دي او حديث دلالت کوي په "اقرا لکتاب الله" په تقديم باندې، نو دا حديث په استدلال کي پيش کولو دپاره څنگه صحيح کيږي شي؟

د اولنې اعتراض جواب دا دي چي په (يَوْمَ الْقَوْمِ) کي امر نه دي. بلکه صيغه د اخبار ده. د بيان مشروعيت دپاره، او دا حقيقت او قاعده ده چي تر څو پورې په حقيقت باندې عمل کول ممکن وي نو مجاز ته به تګ نشي کولې. نو ځکه به دلته مجاز ته تګ نشي کولې چي دا صيغه د امر په معنی کي نه ده. د دويم اعتراض جواب دا دي چي صحابه کرام ټول قاريان وو. او عالمان هم وو. ځکه چي په هغه زمانه کښ به خلقو قرآن د هغه د احکامو سره يادولو. عمر (رضي الله عنه) نه نقل دی چي دوی په دولس کاله کي سورة بقره ياد کړې وه. ښکاره ده چي عمر (رضي الله عنه) په دومره اوږده موده کي سورة بقره د احکامو سره ياده کړې وه. نو د صحابه کرامو په زمانه کي چي به څوک "اقرا" وو. هغه به "اعلم" هم وو. نو ځکه په حديث کښي "اقرا" ته په "اعلم" باندې تقديم ورکړې شوې دي. او زمونږ په زمانه کي چونکه داسي نه دی. نو ځکه مونږ "اعلم" ته په "اقرا" باندې تقديم ورکوو. په ورع او تقوی کي فرق دا دي. ورع وائي. د شبهاتو نه پرهيز کولو ته او تقوی وائي د محرماتو نه ځان ساتلو ته، مسئله دا ده. که د جماعت ټول خلق په علم او قراءت کي برابر وو. نو په دوی کي اورع حقدار دي ددي دپاره دليل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول دي (مَنْ صَلَّى خَلْفَ عَالِمٍ تَقَى فَكَأَنَّمَا صَلَّى خَلْفَ نَبِيِّ اللَّهِ) ددي حديث په باره کي ملاعلی قاري فرمايلي دي چي دا حديث موضوعی دي.

بله مسئله دا ده. که په ذکر شوو څيزونو کي د جماعت ټول خلق برابر وي. نو په دوی کښ چي څوک زيات مشر وي. هغه د امامت دپاره زيات مناسب دي، دليل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول دي. د ابو مليکه (رضي الله عنه) دوو ځامنو ته (وَلْيُؤْمِكُمَا أَكْبَرَ كِمَا سَنَّا)

دويم دليل دادی چی دمشر سړی په وړاندې کولو کې د جماعت زیادت وی او وړاندې تیر شوی دی چی د جماعت زیادت الله تعالی ته زیات خوښ دي. او په حدیث کې فرمائی (من لم یؤقر کبیرنا فلیس منا) او کله چی ئې دی خپل امام جوړ کړو. نو دا دده په عزت کې بی ادبی نه پاتې کیږی.

د مکروه الامامت کسانو بیان

غلام د امامت دپاره وړاندې کول مکروه دی. اگرچی هغه آزاد شوې وی. یعنی که آزاد شوې غلام او اصلی آزاد جمع شی. نو اصلی آزاد د امامت زیاد مستحق دي دليل دا دي چی غلام ته د مونځ د احکامو فرصت نه ملاویږی. ځکه په هغه پسې مونځ کول مکروه دي.

امام شافعی فرمائی. که آزاد او غلام دواړه په قرات، علم او تقوی کې برابر وو. نو آزاد ته به په غلام ترجیح نشی ورکولې، ددي قول دپاره دلائل دادي (۱) ځکه چی د رسول پاک صلي الله عليه وسلم ارشاد دي (اسمعوا وأطيعوا ولو أمر علیکم عبد حبشی أجدع)

اورئ او تابعداری کوی. اگر که په تاسو باندې حبشی غلام امیر جوړ کړې شی (۲) دویم دليل دا دي چی د ابوسعید مولى اسید نه روایت دي (أنه قال دعوت رهطاً من أصحاب النبي صلي الله عليه وسلم فيهم أبوذر الصلابة فقد موني وأنا يومئذ عبد) یعنی ابوسعید فرمائی چی ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم په صحابه کرامو کې یوی ډلی ته دعوت ورکړو چی په هغوی کې ابوذر (رضي الله عنه) هم وو چی د مانځه وخت راغلو. نو د امامت دپاره ئې زه وړاندې کړم. او زه په دغه وخت کې غلام ووم. دا واقعه دلالت کوی چی د غلام وړاندې کول مکروه نه دی.

زمونږ د طرفه د اولنی حدیث جوب دا دي چی د غلام وړاندې کول د جماعت د کمیدو سبب جوړیږی. ځکه چی خلق دده په تابعداری کې شرم کوی. او چی کوم څیز د تقلیل جماعت سبب وی. هغه مکروه وی. زمونږ د طرفه د دویم حدیث جواب دا دي چی په حدیث کې امارت مراد دي. امامت مراد نه دي. اود ابوسعید د حدیث جواب دا دي چی صحابو ابوسعید ددی وجی وړاندې کړې وو چی دي د کور مالک وو. ځکه چی د کور خاوند د امامت زیات حقدار وی.

او د باندې وړاندې کول هم مکروه دی دلائل ددي قول دپاره دادي (۱) ځکه چی په دوی کښ د جهالت غلبه وی (۲) دغه شان د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول دي (الا لا یؤمن امرأة رجلاً ولا أعراة) خبردار ښځه دی سړی ته امامت نه ورکوی اونه باندې چی،

اود فاسق وړاندې کول هم مکروه دی. ځکه چی دي د دین په معامله کښ اهتمام نه کوی. امام مالک فرمائی چی په ده پسې مونځ کول جائز نه دي. ځکه چی کله دده نه په دینی أمورو کې خیانت ښکاره شی. نو هغه به د مونځ پشان اهمو کارونو کې هم امین نه وی. زمونږ د

طرفه جواب دا دي چي عبدالله بن عمر، انس بن مالك اوددوي نه علاوه نورو صحابو او تابعين نور حمهم الله په حجاج بن يوسف رئيس الفساق پسي مونخ كولو. د امامت دپاره وړوند وړاندې كول هم مكروه دي. ځكه چي هغه د وړوندوالي د وجي د پليتي نه ځان نشي بچ كيدې، او ولد الزنا وړاندې كول هم مكروه دي. ځكه چي د هغه پلار نه وي چي په هغه باندې شفقت او كړي. هغه ته ادب او بنائى. او هغه ته تعليم ور كړي. صاحب د هدايه د مشتركه دليل په طور او فرمايل چي ددى كسانو وړاندې كول د جماعت د خلقو د نفرت سبب دي. نو ځكه د دوى وړاندې كول مكروه دي. البته كه دا خلق په خپله وړاندې شول. نو مونخ جائز دي. ځكه چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي (صلوا خلف كل بر وفاجر) وجه د استدلال دا ده چي په ذكر شوو خلقو كي هر يو به يا نيك وي يا بد، نو په هغوى پسي په هر حالت كي مونخ جائز دي.

د ابو مسعود عقبه بن عامر رضي الله عنه حالات:

نوم عقبه كنيه ابو مسعود دپلار نوم عامر رسول الله صلي الله عليه وسلم چي كله مديني ته راغى نو عقبه په اسلام مشرف شو علامه ذهبي ليكلي دي چي عقبه فقيه او د كتاب الله قاري وو او د فرائضو ماهر او فصيح اللسان شاعر وو (تذكرة الحفاظ). دقران كريم سره يي خصوصي مينه وه يوه نسخه دقران كريم يي پخپل لاس هم ليكلي وه (تهذيب التهذيب).

دنبی كريم صلي الله عليه وسلم بڼه خدمت يي كړى دى په سفر كي به درسول الله سورلي رابنكل دده متعلق وو لكه چي په روايتونو كي راځي كان صاحب بغلة رسول الله صلي الله عليه وسلم الشهباء.

دده دوفات دتاريخ باره كي مختلف اقوال مروي دي صحيح قول دادى چي په ۵۸ هجري كي وفات شوى دى، او دده دمروياتو شمير ۵۵ دى چي يو په دي كي متفق عليه دى او يو په بخاري كي دى او اوه په مسلم كي دي (تهذيب الكمال).

داكبرو صحابه كرامو نه نقل دروايت كوي تردي چي صرف ديو حديث اوريدو دپاره مصر ته دابو ايوب انصاري سره دملاويدو دپاره تلى وو خو چي هغه يي واوريدو نو فورا واپس لاړو.

۶۳_ باب مَا جَاءَ إِذَا أَمَّ أَحَدُكُمُ النَّاسَ فَلْيُخَفِّفْ

كله چي په تاسو كي څوك امامت وركوي نو مختصر مونخ دي وركړي

٢٣٦ - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا أَمَرَ أَحَدُكُمْ النَّاسَ فَلْيُخَفِّفْ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَالضَّعِيفَ وَالْمَرِيضَ، فَإِذَا صَلَّى وَخَدَّهٗ فَلْيُصَلِّ كَيْفَ شَاءَ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَدِيٍّ بْنِ حَاتِمٍ، وَأَنْسٍ، وَجَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَمَالِكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَبِي وَاقِدٍ، وَعُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ، وَأَبِي مَسْعُودٍ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ اخْتَارُوا أَنْ لَا يُطِيلَ الْإِمَامُ الصَّلَاةَ مَخَافَةَ الْمَشَقَّةِ عَلَى الضَّعِيفِ وَالْكَبِيرِ وَالْمَرِيضِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَبُو الزِّنَادِ اسْمُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ ذَكْوَانَ، وَالْأَعْرَجُ هُوَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ هُرْمَزٍ الْمَدِينِيُّ وَيُكْنَى أَبَا دَاوُدَ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په تاسو كي څوك امامت وركوي نو پكار ده چي مونځ دي مختصر او كړي ځكه چي په خلقو كي ماشومان، بوداگان، كمزوري او بيماران ټول موجود وي او چي كله څوك يواځي مونځ كوي نو چي څنگه يي خوښه وي هغه شان دي او كړي. امام ترمذي وائي دابوهريره رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دعدي بن حاتم، انس، جابر بن سمره، مالك بن عبدالله، ابو واقد، عثمان، ابو مسعود، جابر بن عبدالله او ابن عباس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او همدا داكثرو اهل علمو قول دي دوى همدا مسلك اختيار كړي دي چي امام به اوږد مونځ نه وركوي تردي چي كمزوري او بوداگان او حاجتمند او مريضان پریشان نشي.

تشریح : اذا صلي احدكم كله چي په تاسو كي څوك مونځ وركوي ، په يو بل روايت كي راغلي دي اذا ام احدكم فليخفف كله چي په تاسو كي څوك مونځ وركوي نو دمقتديانو خيال دي اوساتي او مونځ دي مختصر وركړي ، دتخفيف مطلب دادى چي قرائت به نه اوږدوي او په ركوع او سجده كي به تسبيحات د دريو نه نه زياتوي مگر په فرائضو او سننو او واجباتو كي دي تخفيف نه كوي. اود اركانو دتعديل خيال دي هم ساتي.

السقيم والكبير، يعني دبیمارانو او بوداگانو خيال به ساتي، په يو بل روايت كي "الحامل والمرضع" او په يوروايت كي دعابر السبيل او بل روايت كي د ذاالحاجه لفظ هم راغلى دى.

^١ صحيح البخارى/الأذان ٦٢ (٤٠٣). صحيح مسلم/الصلاة ٣٤ (٢٦٤). سنن ابى داود/الصلاة ١٣٤ (٤٩٢). سنن

النسائى/الإمامة ٢٥ (٨٢٢). (تحفة الأشراف: ١٣٨٨٢). مسند احمد (٢٥٦/٢٤١، ٢١٤، ٢٩٣، ٣٨٩، ٥٠٣، ٥٢٤)

اود معاذ بن جبل (رضي الله عنه) حديث هم مستدل دي. حكه چي معاذ (رضي الله عنه) خپل قوم ته اوږده مونځونه كول نو د قوم خلقو رسول پاك صلي الله عليه وسلم ته گيله او كړه. رسول پاك صلي الله عليه وسلم او فرمايل (أفتان أنت يا معاذ) دا حديث وړاندي تير شوي دي. اودا خبره د صحت په طريقه باندې ثابته ده چي يو واري رسول پاك صلي الله عليه وسلم د سحر مونځ كي معوذتين اولوستل. كله چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم د مانځه نه فارغ شو نو صحابه كرامو عرض او كړو. اي دالله پيغمبره تاسو ډير اختصار او كړو، رسول پاك صلي الله عليه وسلم او فرمايل د ماشوم د ژړا د آواز د وجي چي دده مور په فتنه كي واقع نشي. ددي واقعي نه معلومه شوه چي د امام دپاره د خپل قوم د حالت خيال ساتل مناسب دي.

۲۳۷_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَخْفِ النَّاسِ صَلَاةً فِي تَمَامٍ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَاسْمُ أَبِي عَوَانَةَ وَضَاحٌ. قَالَ أَبُو عِيسَى: سَأَلْتُ قُتَيْبَةَ قُلْتُ: أَبُو عَوَانَةَ مَا اسْمُهُ؟ قَالَ وَضَاحٌ: قُلْتُ ابْنُ مَنْ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي كَانَ عَبْدًا لِمَرْأَةٍ بِالْبَصْرَةِ. (١)

ترجمه: انس بن مالك رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په خلقو كي دهر چانه زيات مختصر او دهر چانه زيات مكمل مونځ وركونكي دي. امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

۶۴_ بَاب مَا جَاءَ فِي تَحْرِيمِ الصَّلَاةِ وَتَحْلِيلِهَا

مونځ د تكبير تحريمه په ذريعه شروع كيږي او په سلام كړولو ختميږي

۲۳۸_ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضِيلِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ طَرِيفِ السَّعْدِيِّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ، وَلَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِ: الْحَمْدُ وَسُورَةٍ فِي فَرِيضَةٍ أَوْ غَيْرِهَا". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَائِشَةَ، قَالَ: وَحَدِيثُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي

^١ صحيح مسلم/ الصلاة ۲۴ (۲۶۹)، سنن النسائي/ الإمامة ۲۵ (۸۲۵)، (تحفة الأشراف: ۱۲۲۲)، مسند احمد (۲/۱۴۰).

۱۴۳، ۱۴۹، ۲۳۱، ۲۳۳، ۲۴۶، سنن الدارمي/ الصلاة ۳۶ (۱۴۹۵).

طَالِبٍ فِي هَذَا أَجُودُ إِسْنَادًا وَأَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ، وَقَدْ كَتَبْنَا فِي أَوَّلِ كِتَابِ الْوُضُوءِ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَبِهِ يَقُولُ: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ: إِنَّ تَحْرِيمَ الصَّلَاةِ التَّكْبِيرُ وَلَا يَكُونُ الرَّجُلُ دَاخِلًا فِي الصَّلَاةِ إِلَّا بِالتَّكْبِيرِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ أَبَانَ مُسْتَمْلِيًا وَكَيِّعَ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ، يَقُولُ: لَوْ افْتَتَحَ الرَّجُلُ الصَّلَاةَ بِسَبْعِينَ اسْمًا مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ وَلَمْ يُكَبِّرْ لَمْ يُجْزِهِ، وَإِنْ أَحْدَثَ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ أَمْرُهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ ثُمَّ يَرْجِعَ إِلَى مَكَانِهِ فَيُسَلِّمَ، إِنَّمَا الْأَمْرُ عَلَى وَجْهِهِ. قَالَ: وَأَبُو نَضْرَةَ اسْمُهُ: الْمُنْذِرُ بْنُ مَالِكِ بْنِ قُطْعَةَ. (١)

ترجمه: ابو سعيد خدری رضي الله عنه دني کريم صلي الله عليه وسلم دا فرمان نقل کوي چي اودس دمونغ کنجي ده او مونخ دتکبير تحريمه په ذريعه شروع کيږي او دسلام په گرځولو ختميږي. اود سورت فاتحي او يوبل سورت لوستلو نه بغير د هيچا مونخ نه کيږي فرائض وي او که غير فرائض وي.

امام ترمذي وايي دا حديث حسن دي په دي باب کي د علي، او عائشه رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي، دعلي رضي الله عنه حديث د سند په اعتبار دباب دتولو رواياتو نه بهتر دي او دابوسعيد خدری حديث زيات صحيح دي چي مونږ په کتاب الوضوء کي ذکر کړي دي دصحابه کرامو او ددوي نه روستو داهل علمو په دوي باندي عمل دي او همدا دسفیان ثوري، ابن مبارک، شافعي، احمد، اسحاق رحمهم الله، قول هم دي چي د مونخ تحريم تکبير دي او هيڅوک د تکبير نه بغير په مونخ کي داخلېدي نشي، عبدالرحمن بن مهدي وائي که څوک دالله په نومونو کي اويا نومونه واخلي او مونخ شروع کړي او الله اکبر اونه وائي نو دا به هم دده دپاره کافي نه وي او که دسلام گرځولو نه يي مخکي اودس مات شي نوزه ورته حکم کوم چي اودس دي اوکړي او بيا دي خپل ځاي ته راشي او بيا دي کيني او سلام دي اوگرځوي او حکم به پخپل حال باقي وي.

تشریح: "تحریمها التكبير" په دي روايت کي تحريم مضاف دي او حا ضمير مضاف اليه دي چي راجع دي مونخ ته او دتحریم نه مراد تکبير دي او قاعده داده چي مضاف غيروي دمضاف اليه نه ددينه معلومه شوه چي تکبير تحريمه شرط دمونغ دي.

(٢) مذهب دائمه ثلاثه دي او ددوي په نزد تکبير تحريمه شطر دمونغ دي ددوي دليل دادي دمونغ دپاره چي کوم نور شرائط دي مثلاً طهارت دجسم، طهارت دلباس، طهارت دمکان،

استقبال دقبلي شرائط دمونخ هم دادی دتکبیر تحریمه دپاره ددینه معلومه شوه چي تکبیر تحریمه دمونخ رکن او شرط دي.

جواب دتکبیر تحریمه دپاره ددي شرائطو ثبوت په دي وجه نه دي چي تکبیر تحریمه شرط دمونخ دي بلکه ددي دپاره دي چي دا شرائط دتکبیر تحریمه دپاره داتصال په وجه دي لکه چي داقامت دپاره طهارت شرط دي دکمال اتصال په وجه او حال دادی چي بالاتفاق اقامت رکن دمونخ نه دي.

دویمه مسئله: په دي مسئله کي هم اختلاف دي چي تکبیر تحریمه په کوم لفظ اداء کیږي په دي کي څلور مذاهب دي (۱) مذهب دطرفینو دي ددوی په نزد په هر هغه لفظ تکبیر تحریمه جائز دي کوم چي دالله تعالی په عظمت دلالت کوي ددوی اولني دلیل دقران کریم دا ایت کریمه دي "و ذکر اسم ربه فصلي" (سورة الاعلي) دلته د ذکر نه مراد تکبیر تحریمه دي او ذکر هر هغه کلمي ته وئيلي شي کومه چي دالله تعالی په عظمت دلالت کوي معلومه شوه چي تکبیر تحریمه په هر هغه لفظ اداء کیږي کومه چي دالله تعالی په عظمت دلالت کوي.

ددوی دویم دلیل روایت دمصنف ابن ابي شيبه دي چي دابو العالیه نه سوال او کړي شو چي انبیاء علیهم السلام به خپل مونځونه دکوم لفظ نه شروع کول؟ نو هغوی ورته په جواب کي اووئیل تسبیح، تحمید، تهلیل، تکبیر سره ددینه هم معلومه شوه چي په هر هغه لفظ تکبیر تحریمه جائز دي کوم چي دالله په عظمت دلالت کوي.

دویم مذهب دامام ابو یوسف دي دهغه په نزد تکبیر تحریمه په څلورو الفاظو جائز دي (۱) الله اکبر (۲) الله الاکبر (۳) الله کبیر (۴) الله الکبیر. ځکه چي دالله اکبر او الله کبیر معني یوه ده او په الف لام هیخ فرق نه پریوځي.

دریم مذهب دامام شافعي دي دهغه په نزد تکبیر تحریمه صرف په دوه الفاظو اداء کیږي (۱) الله اکبر (۲) الله الاکبر.

څلورم مذهب دامام مالک او امام احمد دي ددوی په نزد تکبیر تحریمه صرف په الله اکبر جائز دي.

دلیل ددوی دري وارو مذاهبو استدلال زیر بحث حدیث دي چي "تحریمها التکبیر" ځکه چي په دي کي خبر معرف باللام دي او قاعده داده خبر چي کله معرف باللام وي نو دحصر فائده ورکوي لکه مفتاح الصلوة الطهور کي دحصر تقاضا داده چي دتکبیر دپاره ک، ب، ر، ماده ضروري ده.

جواب: حدیث الباب ظاهرا دقراني ایت "و ذکر اسم ربه فصلي" سره معارض دي او دا حدیث دخبر واحد کیدو په وجه قطعي الثبوت نه دي لهذا ددوی په مینځ کي به تطبیق کولي شي او

هغه دادی چي فرضیت دتکبیر تحریمه به په ڪتاب الله سره ثابت شي او وجوب به يي ثابت شي به حديث رسول سره.

دي حديث سره دريمه اختلافي مسئله دا متعلق ده چي سلام لفظ دمونځ په اخر کي وئيل فرض دي او ڪنهن به دي مسئله کي دوه مذاهب دي (۱)، مذهب دامام ابو حنيفه دي دده په نزد په لفظ دسلام مونځ ختمول فرض نه دي بلکه خروج بفعل المصلي فرض دي او دليل يي حديث داعرابي مسيء الصلاة دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم خلاد بن رافع رضي الله عنه ته به دمونځ تعليم ورکولو مگر دسلام تعليم يي ورکړو ددينه معلومه شوه چي سلام لفظ فرض نه دي او کچري فرض وي نو رسول الله به ضرور په دي موقع خلاد ته دسلام تعليم ورکړي وو. دامام صاحب دويم دليل په ابو داود کي د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه روايت دي چي هغه ته رسول الله صلي الله عليه وسلم تشهد خودلي دي او بيا يي ورته ددينه پس او فرمائيل "اذا قلت هذا او فعلت هذا فقد تمت صلاتك" ددينه معلومه شوه چي که سلام لفظ فرض وي نو په تشهد به مونځ نه مڪمل ڪيدو.

مگر دائمه ثلاثه به نزد سلام لفظ فرض دي او دليل يي حديث الباب دي چي "تحليلها التسليم" دي په دي کي خبر معرف باللام دي کوم چي مفيد للحصر دي معني به دا وي چي دمونځ نه خارجيدل په لفظ دسلام پوري خاص دي.

جواب: ددي روايت نه استدلال کول درست نه دي ځکه چي ددي په سند کي عبد الله بن محمد بن عقيل راوي دي او هغه متکلم فيه دي.

دويم جواب دادی چي په دي روايت کي حصر حقيقي مراد نه دي بلکه حصر ادعائي مراد دي لکه "لافتي الا علي" کي چي حصر ادعائي دي.

٦٥- باب مَا جَاءَ فِي نَشْرِ الْأَصَابِعِ عِنْدَ التَّكْبِيرِ

دتکبیر ونيلوپه وخت کي دکوتو خورو ساتلو بيان

٢٣٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ الْيَمَانِ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَمْعَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَّرَ لِلصَّلَاةِ نَشَرَ أَصَابِعَهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ: حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَمْعَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا دَخَلَ

فِي الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ مَدًّا " وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ رِوَايَةِ يَحْيَى بْنِ الْيَمَانِ، وَأَخْطَأَ يَحْيَى بْنُ الْيَمَانِ فِي هَذَا الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه مرووي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به كله دمونخ دپاره الله اكبر وئيلو نو خپلي گوتي به يي خوري ساتلي.
امام ترمذي وائي دابوهريره رضي الله عنه حديث حسن دي او ديرو علماؤ دا حديث په سند د ابن ابي ذئب عن سعيد بن سمعان عن ابي هريره سره نقل كړي دي او ددوي الفاظ دادي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به كله په مونخ كي داخليدو نو دواړه لاسونه به يي بنه پورته كړل، دا روايت د يحيى بن يمان دروايت نه زيات صحيح دي، د يحيى بن يمان روايت غلط دي دهغه نه په احاديثو كي غلطې شوي ده (او وضاحت يي وړاندي راروان دي).
حل لغات: كَبَّرَ: يُكَبِّرُ تكبيرا د باب تفعيل نه په معني د الله اكبر وئيلو دي.

٢٤٠_ وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ الْحَنْفِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَمْعَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ مَدًّا. قَالَ أَبُو عِيْسَى: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ الْيَمَانِ، وَحَدِيثُ يَحْيَى بْنِ الْيَمَانِ خَطَأٌ. (٢)

ترجمه: سعيد بن سمعان وائي چي دابوهريره رضي الله عنه نه مي اوريدلي دي فرمايل يي چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم په مونخ او دريدو نو دواړه لاسونه به يي په بنه شان سره پورته كول امام ترمذي وائي د عبد الله بن عبد الرحمن دارمي قول دي چي دا حديث د يحيى بن يمان د حديث نه زيات صحيح دي او د يحيى بن يمان حديث غلط دي.

٦٦_ بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّكْبِيرِ الْأُولَى
د تكبير اولي د فضائلو بيان

¹ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٣٠٨٢)

² سنن أبي داود/ الصلاة ١١٩ (٤٥٣). سنن النسائي/ الافتتاح ٦ (٨٨٣). (تحفة الأشراف: ١٣٠٨١). مسند احمد (٢/٢٤٥).

(٥٠٠، ٣٣٣). سنن الدارمي/ الصلاة ٢٢ (١٢٤٣)

٢٤١- حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ وَنَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو قُتَيْبَةَ سَلَمُ بْنُ قُتَيْبَةَ، عَنْ طُعْمَةَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ صَلَّى لِلَّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا فِي جَمَاعَةٍ يُدْرِكُ الشُّكَيْرَةَ الْأُولَى، كُتِبَتْ لَهُ بَرَاءَتَانِ، بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ، وَبَرَاءَةٌ مِنَ النِّفَاقِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ أَنَسٍ مَوْقُوفًا وَلَا أَعْلَمُ أَحَدًا رَفَعَهُ إِلَّا مَا رَوَى سَلَمُ بْنُ قُتَيْبَةَ، عَنْ طُعْمَةَ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، وَإِنَّمَا يُرَوَى هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ الْبَجَلِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَوْلُهُ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ هُنَا، حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ خَالِدِ بْنِ طَهْمَانَ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ الْبَجَلِيِّ، عَنْ أَنَسِ نَحْوَهُ وَلَمْ يَرْفَعْهُ، وَرَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ هَذَا، وَهَذَا حَدِيثٌ غَيْرُ مَحْفُوظٍ، وَهُوَ حَدِيثٌ مُرْسَلٌ، وَعُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ لَمْ يُدْرِكْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَبِيبُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ يُكْنَى أَبَا الْكَشَوِيِّ وَيُقَالُ: أَبُو عُمَيْرَةَ. (١)

ترجمہ : دانس بن مالک رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي چاچي خلويست ورخو پوري دالله تعالي درضا دپاره دتکبير اولي سره په جماعت مونځ او کړو نو دده دپاره به دوه قسمه برائت اوليکلي شي يو داور نه او دويم دمنافقت نه.

امام ترمذي وائي دانس نه دا حديث موقوفاهم نقل کړي شوي دي، مونږ ته نه ده معلومه چي د ابو قتيبه سلمه بن قتيبه نه علاوه بل چا دا مرفوع بيان کړي وي دا حديث دحبيب بن ابي حبيب بجلي نه هم مروی دي او هغی دانس بن مالک نه نقل کړي دي او هغوی دانس قول گرځولي دي او مرفوع يي نه دي بيان کړي، دا رنگي دا حديث اسماعيل بن عياش په سند دعمار بن غزيته عن انس بن مالك عن عمر بن الخطاب عن النبي صلي الله عليه وسلم سره نقل کړي دي او دا حديث غير محفوظ او مرسل دي ځکه چي عماره بن غزیه دانس بن مالک زمانه نه ده موندلي.

٦٧- بَابُ مَا يَقُولُ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ

دمونځ شروع کولو وخت کي کومه دعا ونيل پکار دي

٢٤٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضُّبَيْعِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ الزِّفَاعِيِّ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ بِاللَّيْلِ كَبَّرَ، ثُمَّ يَقُولُ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ" ثُمَّ يَقُولُ: "اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا" ثُمَّ يَقُولُ: "أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَعَائِشَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَجَابِرٍ، وَجُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ وَابْنِ عُمَرَ، قَالَ أَبُو عِيسَى: وَحَدِيثُ أَبِي سَعِيدٍ أَشْهُرُ حَدِيثٍ فِي هَذَا الْبَابِ، وَقَدْ أَخَذَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ بِهَذَا الْحَدِيثِ، وَأَمَّا أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ، فَقَالُوا: بِمَا رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ" وَهَكَذَا رَوَى عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنَ التَّابِعِينَ وَغَيْرِهِمْ، وَقَدْ تُكَلِّمُ فِي إِسْنَادِ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ، كَانَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ يَتَكَلَّمُ فِي عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ الزِّفَاعِيِّ، وَقَالَ أَحْمَدُ: لَا يَصِحُّ هَذَا الْحَدِيثُ. (١)

ترجمه : دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به كله په مونخ اودريدو نو الله اكبر به يي وئيلو او بيا به يي "سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا اله غيرك" وئيل يعني اي الله ته پاك يي او دهر عيب او نقصان نه پاك يي ټول تعريفونه خاص ستادپاره دي او برکت والادي نوم ستا او لوړدي شان ستا او ستانه علاوه بل معبود برحق نشته بيا به يي ددينه پس الله اكبر كبريا او وئيل او بيا به يي "اعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه زه په الله باندي چي سميع او عليم دي د شيطان مردود نه پناه غواړم دهغه دوسوسو نه او دهغه دتكبر او نحوست نه او دهغه داشعار او دجادو وئيلو نه.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د علي، عائشه، ابن مسعود، جابر، زبير بن مطعم، او ابن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او په دي باب كي دابوسعيد خدري حديث دټولو نه زيات مشهور دي بعضي اهل علمو همدا حديث اختيار كړي دي او اكثر و اهل علمو به هغه دعا وئيله كومه چي در رسول الله نه مروی ده "سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا اله غيرك" او دارنگي د عمر، فاروق، او عبدالله بن مسعود نه هم مروی دي په

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ١٢٢ (٤٤٥). سنن النسائي/ الافتتاح ١٨ (٩٠٠). سنن ابن ماجه/ الإقامة ١ (٨٠٣). (تحفة الأشراف:

تابعينو كي داكثرو اهل علمو په دي باندي عمل دي، دابوسعيد خدري دحديث په سند باندي
كلام شوي دي يحي بن سعيد دعلي بن علي رفاعي په باره كي كلام كولو او امام احمد به
ونيل دا صحيح نه دي.

٢٤٣- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، وَيَحْيَى بْنُ مُوسَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ أَبِي
الرِّجَالِ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ: "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ
لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَحَارِثَةُ قَدْ تُكَلِّمُ فِيهِ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ، وَأَبُو الرِّجَالِ
اسْمُهُ: مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَدِينِيُّ. (١)

ترجمه: دعائشه رضي الله عنها بيان دي چي رسول الله به كله مونځ شروع كولو "سبحانك
اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا اله غيرك" به يي ونييل.
امام ترمذي وائي دعائشه رضي الله عنها حديث مونځ ته صرف په دي سند رارسيدلي دي او
په حارثه راوي دحفظ په اعتبار كلام شوي دي.

تشریح: د مانځه په فرائضو كي اول تكبير تحریمه ده. او په لغت كي تحریمه وائي (جعل
الشيء محرماً) يعنى يو خيز حرام گرځول. دلته تحریمه د تكبير اولي نوم دي. ځكه چي تكبير
اولي هغه ټول خيزونه حراموي. كوم چي ددي نه وړاندي مباح وي. ددي په خلاف د نورو
تكبيرونو دا حيثيت نه دي.

علامه ابن الهمام فرمائيلى دي چي تكبير ته تحریمه ونييل مجازي دي. ځكه چي تحریم
بذات خود تكبير نه دي. بلكه په دي سره تحریم ثابتيږي. او دي ته په دي حديث كي اشاره ده
(مفتاح الصلاة الطهور وتحریمها التكبير وتحليلها التسليم) (ابوداود، ترمذي) د مانځه كنجى
خو طهور دي. او تحریم ئي تكبير دي. او ددي تحليل تسليم دي.

د تكبير تحریمه په فرضيت باندي څلور دلائل دي:
(١) اول په تكبير تحریمه باندي د رسول پاك صلي الله عليه وسلم مداومت كول او بغير د
ترك نه په يو خيز باندي د رسول پاك صلي الله عليه وسلم مداومت كول د وجوب علامت دي
(٢) دويمه اجماع ده. ځكه چي د رسول پاك صلي الله عليه وسلم د زماني نه واخله تر نن ورځي
پوري د تكبير اولي په وجوب كي د چا اختلاف منقول نه دي

^١ سنن ابى داود/ الصلاة ١٢٢ (٤٤٦). سنن ابن ماجه/ الإقامة (٨٠٦). (تحفة الأشراف: ١٤٨٨٥)

(۳) دریم دلیل دالله تعالی قول دې. «اوربك فكبر» په آیت كي "الله اكبر" وئیل مراد دی. ځكه چي روايت دې

(أَنَّهُ لَمَّا نَزَلَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَكَبَّرْتُ خَدِيجَةَ وَفَرَحْتُ وَأَيُّقَنْتُ أَنَّهُ الْوَحْيُ) یعنی كله چي دا آیت نازل شو. نو رسول الله "الله اكبر" اووئیل. خديجه رضی الله عنها هم تكبير اووئیل. او خوشحاله شوه. او يقين ئې اوکړو چي دا وحی ده. وجوه د استدلال متعدد دي يوه وجه دا ده چي د ټولو مفسرينو په دی اجماع ده چي ددی نه مراد تكبير تحریمه ده

(۲) دغه شان "كبر" د امر صیغه ده. او د امر موجب وجوب وی. او دا خبره په اجماع سره ثابته ده چي د مانځه نه بهر هيڅ تكبير واجب نه دې. نو متعینه شوه چي ددی نه د مانځه تكبير مراد دې.

صاحب د هدایه فرمائی چي تكبير تحریمه زمونږ په نزد شرط ده. او د امام شافعی په نزد رکن دې. ثمره د اختلاف به داسي ښکاره کیږي چي زمونږ په نزد چونکه تحریمه شرط دي. نو د فرضو په تحریمه به نفل ادا کول جائز وی. او د امام شافعی په نزد چونکه رکن دې. نو ځکه د فرضو په تحریمه باندې نفل ادا کول جائز نه دی. وجه دا ده چي په یو شرط باندې گڼي مونځونه ادا کول جائز دی. خو په یو رکن جائز نه دی.

بهر حال د تكبير تحریمه په رکنیت باندې د امام شافعی دلیل دا دې چي د تكبير تحریمه دپاره هر هغه څیز شرط دې. کوم چي د نورو ارکانو دپاره شرط وی. لکه طهارت، ستر عورت، استقبال د قبلي، نیت او وخت، یعنی دا څیزونه لکه څنگه چي د قیام، قرائت، رکوع، او سجدي وغیره ارکانو دپاره شرطونه دی. نو دغه شان د تكبير تحریمي دپاره هم شرط نه دی. او د کوم څیز دپاره چي هغه ټولي خبري شرط وی. کوم چي د ټولو ارکانو دپاره شرط وی. نو دا ددی څیز د رکنیت نښه ده. یعنی په نورو ارکانو به قیاس کولی شی. او دا به هم رکن گرځولی شی.

زمونږ دلیل دا دې چي د الله تعالی قول: { وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى } كي د مونځ عطف په { وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى } دي یعنی تكبير تحریمه باندې. او عطف تقاضا کوي د مغایرت، یعنی په معطوف علیه او معطوف كي مغایرت ضروري دې. اوس که تكبير رکن اومنلی شی. نو د "كل" عطف په جزء باندې لازمېږي. او چونکه كل هغه جزء ته هم شامل دې. نو ځکه عطف د شی علی نفسه لازمېږي. او دا ناجائز ده. ددی وجي مونږ وایو چي تكبير تحریمه رکن نه دې. بلکه شرط دې. او چونکه شرط د څیز د هغه څیز نه خارج وی. نو ځکه به په تكبير تحریمه او مونځ كي تغایر وی. او عطف به صحیح وی. نو ثابته شوه چي تكبير تحریمه د مانځه دپاره

شرط دی رکن نه دی. دویم دلیل دادی چی لکه څنگه نور ارکان په مانځه کي مکرر وی. تکبیر تحریمه مکرر نه وی. نو دا ددی خبري نښه ده چی تکبیر تحریمه رکن نه دی. گنی د نورو ارکانو پشان به تکبیر تحریمه هم مکرر وه صاحب هدایه په (مراعاة الشرائط) سره د امام شافعی د دلیل جواب کوي د جواب حاصل دا دی چی د ذکرشوی شرائطو (طهارت، پتول دعورت، وغیره) خیال ساتل د نفس تحریمي دپاره نه دی. بلکه قیام کوم چی د تحریمه سره مشابه دی. د هغی دپاره دی. او هغه رکن دی. او ددی نه د تحریمي رکنیت نه ثابتیږی.

د تکبیر الفاظ

په دی عبارت کي د افتتاح د الفاظو بیان دی (۱) د طرفینو په نزد په هر هغه لفظ باندي مونځ کي شروع جائز ده. کوم چی د الله تعالی په تعظیم باندي دلالت کوی. که (الله اکبر) وی یا (الله الاکبر) یا (الله کبیر) یا (الله الکبیر) یا (الله أجل) یا (الله أعظم) یا (الرحمن اکبر) یا (لا اله الا الله) یا (الحمد لله) یا (سبحان الله) یا د الله په اسماء کي په بل یونوم باندي شروع او کړی. نو ټول جائز دی (۲) امام ابو یوسف فرمائی. که په ښه شان په تکبیر وئیلو باندي قادر نه وی. نو صرف دری الفاظ (الله اکبر. یا الله الاکبر) یا (الله الکبیر) کي په یو لفظ باندي په مانځه کي شروع کول جائز دی. ددی نه علاوه په بل هیڅ قسم سره جائز نه ده (۳) امام شافعی فرمائی چی صرف په (الله اکبر او الله الاکبر) باندي شروع جائز ده. (۴) او امام مالک فرمائی چی صرف په (الله اکبر) باندي جائز ده. هم دا د امام احمد بن حنبل قول دی. د امام مالک دلیل دادی چی د رسول پاک صلي الله عليه وسلم نه صرف "الله اکبر" منقول دی. او اصل په دی کي توقیف دی. یعنی شارع (۱) واقف گرځول، او د شارع (۱) نه صرف الله اکبر منقول دي، نو ددی نه علاوه په نورو الفاظو شروع کول درست نه دی.

د امام شافعی دلیل دا دی چی بیشکه د رسول پاک صلي الله عليه وسلم نه (الله اکبر) منقول دی. خو (الله الاکبر) د الف لام سره مفید دحصر دی. ددی وجی دالله تعالی په ثناء کي ابلغ دی. نو ځکه دا د الله اکبر قائم مقام دی. د امام ابو یوسف دلیل دا دی چی دالله تعالی په صفاتو کي د "افعل" په وزن اسم تفضیل او "فعیل" په معنی د فاعل ټول برابر دی. ځکه چی دالله تعالی په صفاتو کي زیادت مراد نه دي ځکه چی په اصل لوڼې کي دالله تعالی سره څوک برابر نه دی. تردی چی د "افعل" صیغه د زیادت دپاره گرځولي شی. لکه څنگه چی د بندگانو په اوصافو کي وی. نو "افعل او "فعیل" دواړه دالله تعالی په صفاتو کي برابر دی. ددی په خلاف که دغه کس په ښه شان تکبیر نشی وئېلې. نو څنگه چی دده نه کیدی شی. د

تعظيم معنى دى ادا كرى. حكه چى دا كس صرف په معنى باندي قادر دى. په الفاظود تكبير باندي قادر نه دى. د طرفينو دليل دا دى چى په لغت كي تكبير د تعظيم په معنى كي دى. د الله تعالى قول دى: وربك فكبر، يعنى فعظم او فلما رئيسه اكبرنه اودا تعظيم د دى تولو الفاظو نه حاصليرى. كوم چى مونږ ذكر كړل.

٦٨- بَاب مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الْجَهْرِ بِ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

د بسم الله الرحمن الرحيم خفيه ونيلوبيان

٢٤٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ إِيسَى الْجَرِيرِيُّ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عَبَايَةَ، عَنْ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ، قَالَ: سَمِعَنِي أَبِي وَأَنَا فِي الصَّلَاةِ أَقُولُ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سُوْرَةُ الْفَاتِحَةِ آيَةُ ١، فَقَالَ لِي: أَيُّ بُنْيٍّ مُحَدَّثٌ، إِيَّاكَ وَالْحَدَّثُ، قَالَ: "وَلَمْ أَرِ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ أَبْغَضَ إِلَيْهِ الْحَدَّثُ فِي الْإِسْلَامِ يَعْنِي مِنْهُ، قَالَ: وَقَدْ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ وَمَعَ عُمَرَ وَمَعَ عُثْمَانَ، فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقُولُهَا فَلَا تَقُلْهَا، إِذَا أَنْتَ صَلَّيْتَ" فَقُلْتُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ سُوْرَةُ الْفَاتِحَةِ آيَةُ ٢. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ وَغَيْرُهُمْ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ، وَبِهِ يَقُولُ: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَابْنُ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، لَا يَرَوْنَ أَنْ يَجْهَرَ بِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (الْفَاتِحَةِ ١)، قَالُوا: وَيَقُولُهَا فِي نَفْسِهِ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن معفل دخوي نه روايت دي فرمائي چي زما پلار مانه په مونځ كي بسم الله الرحمن الرحيم واوريده نو ماته يي اووئيل اي بچيه دا بدعت دي او دبدعت نه ځان ساته مادرسول الله صلي الله عليه وسلم په صحابه كرامو كي هيڅوك نه دي ليدلي چي دهغه نه زيات په اسلام كي دبدعت مخالف وي مادنبي كريم صلي الله عليه وسلم سره او دابوبكر او عمر او عثمان رضي الله عنهم سره هم مونځونه كړي دي ليكن ماپه هغوي كي دهیچا نه په جهري اواز بسم الله نه ده اوريدي نو ته هم داسي مه كوه او چي كله مونځ شروع كوي نو قرائت د "الحمد لله رب العالمين" نه شروع كوه.

¹ سنن النسائي/الإفتتاح ٢٢ (٩٠٩). سنن ابن ماجه/الإقامة ٢ (٨١٥). (تحفة الأشراف: ٩٩٦٤). مسند احمد (٣/٥٨) و

امام ترمذي وائي د عبد الله بن مغفل حديث حسن صحيح دي او د صحابه كرامو چي ابوبكر او عمر او عثمان رضي الله عنهم هم پكي شامل دي او د اكثر و تابعينو او اهل علمو هم په دي باندي عمل دي، سفيان ثوري ابن مبارك، احمد، او اسحاق رحمهم الله هم په دي باندي قول كړي دي چي بسم الله الرحمان الرحيم جهرا وئيل درست نه دي بلكه دوي وائي چي په زړه كي ددي وئيل پكار دي.

٦٩- باب مَنْ رَأَى الْجَهْرَ بِ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

ذكر دهنه چا خو ك چي جهرا د بسم الله وئيلو قائل دي

٢٤٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّغِيِّ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ حَمَّادٍ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَفْتَتِحُ صَلَاتَهُ بِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" سورة الفاتحة آية ١. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِذَلِكَ، وَقَدْ قَالَ: بِهَذَا عِدَّةٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو هُرَيْرَةَ وَابْنُ عُمَرَ، وَابْنُ عَبَّاسٍ، وَابْنُ الزُّبَيْرِ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ رَأَوْا الْجَهْرَ بِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سورة الفاتحة آية ١، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ حَمَّادٍ هُوَ ابْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ، وَأَبُو خَالِدٍ يُقَالُ: هُوَ أَبُو خَالِدٍ الْوَالِبِيُّ وَاسْمُهُ: هُرْمُزٌ وَهُوَ كُوفِيٌّ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي چي نبی کریم صلی الله علیه وسلم به خپل مونځ د بسم الله الرحمن الرحيم نه شروع کولو.

امام ترمذي وائي ددي حديث سند قوي نه دي او په صحابه كرامو كي ابوهريره، ابن عمر، ابن عباس، او ابن زبير رضي الله عنهم او د دينه پس په تابعينو كي بعضي اهل علمو په جهري بسم الله باندي قول كړي دي او دا دامام شافعي مسلك هم دي.

تشریح: بسم الله بالجهر مسئله د احنافو او شوافعو په مينځ كي اختلافي ده، احناف وايي چي په تسيمه او تعوذ كي به اخفا كوي. يعنى په مانځه كي به دا په پټه وائي (٢) امام شافعي فرمائي چي په جهري مونځ كي به په جهري سره وائي.

په تعوذ تسميه او امين كي د جهر او اخفاء حكم

امام شافعي د بسم الله جهرا وئيلو قائل دی او دليل يې دا دی. ابوهريره (رضي الله عنه) روايت کوي چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم به په خپل مونځ کي په بسم الله باندې جهر کولو په صحيح ابن خزيمه، ابن حبان او نسائي کي د نعيم بن المجر نه روايت دي چي: صليت وراء أبي هريرة (رضي الله عنه) فقرأ بسم الله الرحمن الرحيم، ثم قرأ بأم القرآن حتى بلغ ولا الضالين، فقال آمين، ثم يقول إذا سلم والذي نفسي بيده إني لأشبهكم صلاة برسول الله، فتح القدير) يعني نعيم المجر نه روايت دي چي ما په ابوهريره (رضي الله عنه) پسي روستو مونځ کولو نو ابوهريره (رضي الله عنه) بسم الله الرحمن الرحيم او وئيل بيا ئي ام القرآن يعني سورة فاتحه او وئيله تردی چي: ولا الضالين ته اور سيدلوني نو آمين ئي او وئيل بيا ئي د سلام نه پس او وئيل په هغه ذات مي دي قسم وي چي زما روح د هغوي په قبضه کي دي چي زه د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره په مانځه کي ديولو نه زيات مشابه يم.

دا حديث په دي خبره دلالت کوي چي ابوهريره (رضي الله عنه) په بسم الله، سورة فاتحه او آمين دري وارو باندې جهر کولو ځکه که ابوهريره (رضي الله عنه) جهر نه کولو نو نعيم المجر (رضي الله عنه) ته به څنگه پته لگيدله او چونکه ابوهريره (رضي الله عنه) او وئيل چي زما مونځ د رسول الله د مانځه سره زيات مشابه دي نو ددي نه معلومه شوه چي رسول الله به هم دا څيزونه په جهر سره لوستل.

اودارقطني د سعيد بن جبیر نه روايت کړې دي (عن ابن عباس رضي الله عنهما قال كان النبي صلي الله عليه وسلم يجهر في الصلاة بسم الله الرحمن الرحيم) ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم به په مانځه کي په بسم الله باندې جهر کولو.

زمونږ دليل دابن مسعود (رضي الله عنه) قول دي چي څلور څيزونه داسي دي. کوم چي امام پت وائي هغه څلور څيزونه دا دي. تعوذ، تسميه، تحميد (ربنا لك الحمد) او آمين، صاحب د شرح نقايه د تحميد په ځائي ثناء ذکر کړې ده ځکه چي امام محمد په آثار کي روايت کړې دي (عن أبي حنيفة (رضي الله عنه) عن حماد عن ابراهيم النخعي أنه قال أربع تخفيهن الإمام

التعوذ وبسم الله الرحمن الرحيم، وسبحانك اللهم وبحمدك وأمين) (شرح نقايه) (۲) په بسم الله بالسر وئيلو باندې د انس (رضي الله عنه) قول هم مستدل دي. ارشاد دي (صليت خلف رسول الله وخلف أبي بكر وعمر وعثمان فلم أسمع أحدا منهم يقرأ بسم الله الرحمن الرحيم) او د

مسلم په يو روايت كي دي (فلم أسمع أحدا منهم يجهرون ببسم الله الرحمن الرحيم) انس (رضي الله عنه) فرمائي چي ما په رسول الله، ابوبكر، عمرو او عثمان رضي الله عنهم پسي مونځ كولو، ما په دوي كښ د يو نه هم په بسم الله باندې جهر نه دي اوريدلي.

دامام شافعي بالجهر پيش كړي روايتونونه دوه جوابونه دي اول جواب دا دي چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم كله كله د خلقو د تعليم دپاره په بسم الله باندې جهر كړې دي. گني د رسول پاك صلي الله عليه وسلم عام عادت په بسم الله باندې جهر نه وو. انس (رضي الله عنه) خبر ور كړې دي چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم په بسم الله باندې په مانځه كي دننه جهر نه دي كړې (۲) دويم جواب دا دي چي په ابتداء د اسلام كي به رسول پاك صلي الله عليه وسلم په بسم الله باندې جهر كولو ليكن دايت ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها، په ذريعه جهر منسوخ شو.

صاحب د شرح نقايه او ملا علي قاري دنسخ تفصيل داسي بيان كړې دي (عن سعيد بن جبير أنه قال كان المشركون يحضرون المسجد وإذا قرأ رسول الله صلى الله عليه وسلم قالوا هذا محمد يذكر رحمة اليمامة يعنون مسليمة الكذاب فأمر أن يخافت ببسم الله الرحمن الرحيم ونزلت ولا تهجر بصلاتك ولا تخافت بها، د سعيد بن جبير (رضي الله عنه) نه روايت دي. فرمائي چي د مكې مشركان به مسجد حرام ته حاضريدل. او چي كله به رسول پاك صلي الله عليه وسلم قراءت كولو. نو فرمايل به ئي چي دا محمد دي. د يمامه د رحمن يعني مسيلمه كذاب ذكر كوي. نو رسول پاك صلي الله عليه وسلم ته حكم اوشو چي په بسم الله الرحمن الرحيم باندې اخفاء كوه. او دبسم الله الرحمن الرحيم آيت نازل شو. ددي واقعه نه معلومه شوه چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم به په بسم الله او قرأت د قرآن كي جهر كولو. خو ددي واقعه نه پس د جهر حكم منسوخ شو. او د ابوداود په يو روايت كي دي (يخفف النبي صلى الله عليه وسلم ببسم الله الرحمن الرحيم) يعني ددي واقعه نه پس د الله تعالى پاك پيغمبر به بسم الله په پټ آواز سره ونيله. دا هم د جهر په منسوخ كيدو باندې دلالت كوي.

علامه ابن الهمام د نعيم المجر (رضي الله عنه) د روايت جواب ور كوي او فرمائي چي ممكن ده چي د ابوهريره (رضي الله عنه) د اخفاء باوجود نعيم المجر (رضي الله عنه) اوريدلي وي. ځكه كه مقتدي د امام سره نژدې وي. او امام په اخفاء كي مبالغه نه وي كړې. نو هم اوريدل متحقق كيدى شي.

پاتې شوه دا خبره چي بسم الله به په هر ركعت كي د سورة فاتحه نه وړاندې وائي. او كه صرف په اولني ركعت كي نو په دي باره كي د امام اعظم نه دوه رواياتونه دي. دحسن بن

زياد روايت دا دي چي بسم الله به په هر ركعت كي نه وائي. بلكه د مونځ په شروع كي صرف يو ځل وئيل كافي دي. لكه څنكه چي تعوذ صرف په اولني ركعت كي كافي دي. ددي دليل دا دي چي بسم الله د سوره فاتحه جزء نه دي. بلكه د افتتاح صلاة دپاره وئيلي شي. او صلاة واحد د فعل واحد پشان دي. او د فعل واحد دپاره يو ځل بسم الله وئيل كافي دي. نو د صلاة واحده دپاره هم يو ځل بسم الله وئيل كافي دي.

دامام ابو حنيفه رحمه الله نه دويم روايت د ابويوسف دي چي په هر ركعت كي به بسم الله وائي. احتياط هم په دي كي دي. ځكه چي په دي كي د اهل علمو اختلاف دي چي بسم الله د فاتحه جزء دي او كه نه؟ او د فاتحه په هر ركعت كي وئيل ضروري دي. نو د بسم الله وئيل هم په هر ركعت كي ضروري شو چي د اختلاف نه بچاو راشي.

صاحب د هدايه فرمائي چي په هر ركعت كي بسم الله وئيل د صاحبينو قول دي. بيا فرمائي چي د سورة فاتحه او سورة په مينځ كي دي بسم الله نه وائي. البته امام محمد فرمائي چي په سري مونځ كي بسم الله، د سورة فاتحه او سورة په مينځ كي وئيلي شي. خو په جهري كي نشي وئيلي.

۷۰_ باب مَا جَاءَ فِي افْتِتَاحِ الْقِرَاءَةِ بِ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)

په الحمد لله دقرائت شروع كولو بيان

۲۴۶_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَالَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ "يَفْتَتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ سورة الفاتحة آية ۲". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ كَانُوا يَسْتَفْتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، قَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنَّمَا مَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ كَانُوا يَفْتَتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، مَعْنَاهُ أَنَّهُمْ كَانُوا يَبْدَعُونَ بِقِرَاءَةِ فَاتِحَةِ

الْكِتَابَ قَبْلَ السُّورَةِ، وَلَيْسَ مَعْنَاهُ أَنَّهُمْ كَانُوا لَا يَقْرَءُونَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَكَانَ الشَّافِعِيُّ يُرَى أَنَّهُ يُبْدَأُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَأَنَّهُ يُجْهَرُ بِهَا إِذَا جُهِرَ بِالْقِرَاءَةِ. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او ابوبکر او عمر او عثمان رضي الله عنهم به په الحمد لله رب العالمين قرائت شروع کولو. امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، په صحابه کرامو او تابعينو کي ډاکثرو او ددوي نه وروستيو خلقو په دي باندي عمل دي هغوي به د الحمد لله رب العالمين نه قرائت شروع کولو، امام شافعي وائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ابوبکر او عمر او عثمان رضي الله عنهم د الحمد لله رب العالمين نه قرائت شروع کولو ددي مطلب دادي چي دوي به د سورة نه مخکي سورة فاتحه لوستله او ددي دا مطلب نه دي چي بسم الله الرحمن الرحيم به يي نه لوستلو، دامام شافعي مسلك دادي چي شروع دي په بسم الله الرحمن الرحيم باندي او کړي شي او په جهري اواز دي اولوستلي شي خو چي قرائت جهري وي.

تشریح: په مونځ کي د مسنون قراءت مقدار

قراءة په مونځ په څومره مقدار کي ضروري دی؟ په دي سلسله کي قاضي ثناء الله پاني پتي د سورة المزمل په تفسير کي شاندار تحقيق کړی دی چي د مقام د اقتضاء په طوري دلتنه نقل کوي:

مسئله: په څومره مقدار کي قرائت واجب دي د کوم نه بغير چي مونځ درست نه دي دا مسئله اختلافي ده په يو روايت کي دامام اعظم قول دا راغلي دي څومره قرائت چي د مونځ رکن وي د کوم نه بغير چي مونځ نه کيږي هغه کم از کم دويمره حصه ده چي د قرآن اطلاق ورباندي کيږي شي يعني چي د کوم انسان د کلام سره مشابهه نه وي ددي روايت تقاضا داده چي ديو ايت نه کم قرائت هم د مونځ د جواز دپاره کافي دي او صاحب د قدوري هم پدي بيان اعتماد کړي دي. دامام صاحب دويم قول په بل روايت کي دا راغلي دي او دا دامام احمد مسلك هم دي چي ديو ايت نه په کم قرائت مونځ نه کيږي دا روايت صاحب د هدايه اختيار کړي دي دامام صاحب دريم قول دادي چي لاندې دري ايتونه لکه د سورة کوثر او يو اوږد ايت چي د دري ايتونو په مقدار وي لوستل يي لازم دي او د دويمره قرائت نه بغير مونځ نه کيږي دامام محمد او امام ابو يوسف هم دا قول دي ليکن ددي سره سره دامام صاحب او ابو يوسف او امام محمد دا قول هم

١ صحيح البخاري/الأذان ٨٩ (٤٣٣)، صحيح مسلم/الصلاة ١٣ (٣٩٩)، سنن أبي داود/الصلاة ١٣٣ (٤٨٢)، سنن

النسائي/الإفتتاح ٢٠ (٩٠٢)، سنن ابن ماجه/الإقامة ٣ (٨١٣)، (تحفة الأشراف: ١٣٣٥)، موطأ امام مالك/الصلاة ٢٠ (٣٠)

مسند احمد (١٠١/٣، ١١٢، ١١٣، ١٨٣)، سنن الدارمي/الصلاة ٣٣ (١٢٤٦)

دي چي سورة فاتحه او ددي سره يو بل سورة (دري ايتونه لاندېه او يا يو اوږد ايت) په مقدار قرانت واجب دي کچري سهواً پاتي شي نو سجده سهوه به لارمه وي او کچري قصداً يي پريخودو او سجده سهوه يي اونکړه نو گنهگار به وي او دمونځ راگرځول ورباندې واجب دي مگر فرض نه دي.

٧١_ باب مَا جَاءَ أَنَّهُ لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

دسورة فاتحي لوستلو نه بغير مونځ نه کيږي

٢٤٧_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْعَدَنِيُّ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مَجْبُودِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَائِشَةَ، وَأَنَسٍ، وَأَبِي قَتَادَةَ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَقَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ عُبَادَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، وَعَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَجَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَعِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، وَغَيْرُهُمْ قَالُوا: لَا تُجْزَى صَلَاةٌ إِلَّا بِقِرَاءَةِ فَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ: كُلُّ صَلَاةٍ لَمْ يُقْرَأْ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِيَ خَدَاجٌ غَيْرُ تَمَامٍ، وَبِهِ يَقُولُ: ابْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي عُمَرَ يَقُولُ: اخْتَلَفْتُ إِلَى ابْنِ عُيَيْنَةَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ سَنَةً، وَكَانَ الْحَمِيدِيُّ أَكْبَرَ مِنِّي بِسَنَةٍ، وَسَمِعْتُ ابْنَ أَبِي عُمَرَ يَقُولُ: حَجَجْتُ سَبْعِينَ حَجَّةً مَا شِئْتُ عَلَى قَدَمِي. (١)

ترجمه: دعباده بن الصامت رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي څوك چي په مونځ كي سورة فاتحه اونه لولي دهغه مونځ نه کيږي. امام ترمذي وائي دعباده بن الصامت حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د ابوهريره، عائشه، انس، ابوقتاده، او عبدالله بن عمر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، په صحابه کرامو كي ډاکثرو اهل علمو چي عمر فاروق او علي جابر بن عبدالله او عمران بن حصين رضي الله عنهم هم شامل دي په دي باندې عمل اختيار کړي دي ددوي قول دي چي دسورة

^١ صحيح البخاري/الأذان ٩٥ (٤٥٦). صحيح مسلم/الصلاة ١١ (٣٩٣). سنن ابی داود/الصلاة ١٣٦ (٨٢٢). (بزيادة)

فصاعداً). سنن النسائي/الإفتتاح ٢٣ (٩١١). سنن ابن ماجه/الإقامة ١١ (٨٢٤). (تحفة الأشراف: ٥١١٠). مسند احمد

(٢٢٢.٥/٢١٢). سنن الدارمي/الصلاة ٣٦ (١٢٤٨)

فاتحي لوستلو نه بغير تش سورة وئيل كفايت نه كوي دعلي رضي الله عنه قول دي خوك چي په مونخ كي سورة فاتحه اونه لولي نود هغه مونخ ناقص او ناتمام دي او همدا دابن مبارك، شافعي، او احمد او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) قول هم دي.

تشریح: دامام مالك شافعي او احمد په نژد بغير دسورة فاتحي نه مونخ درست نه دي او دسورة فاتحي سره ديو بل سورة يوځاي كول مسنون دي واجب نه دي دي علماؤ دخپلي دعوي په ثبوت كي دا حديث پيش كړي دي

"لا صلوة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب" (متفق عليه من حديث عبادة بن الصامت)

ورواه الدارقطني بلفظ لا يجوز صلوة من لم يقرأ بفاتحة الكتاب وقال اسناده صحيح

"رواه ابن خزيمة وابن حبان بهذه اللفظ من حديث أبي هريرة رضي الله عنه قال الراوي "قلت ان كنت خلف الامام قال فاخذ بيدي وقال اقرأ بها في نفسك"

"وروى مسلم واحمد عن أبي هريرة رضي الله عنه بلفظ "من صلى صلوة لم يقرأ فيها بأم القرآن فهي خداج هي خداج غير تمام. فقلت يا أبا هريرة أحياناً أكون وراء الامام فقال اقرأ بها في نفسك يا فارسي"

"وروى الحاكم من طريق اشهب عن أبي عتبة عن أبي هريرة عن محمد بن الربيع عن عبادة مرفوعاً أما القرآن عوض عن غيرها وليس غيرها عوضاً عنها"

مونږ چي دفاتحه الكتاب كوم حديث لره په مختلفو الفاظو دمختلفو راويانو نه نقل كړي دي ددينه معلومه شوه چي دلاصلاة الافاتحه الكتاب چي كومه معني خلق بيانوي چي دفاتحي نه بغير مونخ كامل نه وي (يعني كيږي او فرض ساقطېږي) لكه چي په يو بل حديث كي راغلي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي "لا صلوة لجار المسجد الا في المسجد" يعني دجومات دگاونډي مونخ بغير دجومات نه نه كيږي ددي مطلب دا دي چي كامل نه وي دحديث دا وضاحت غلط دي ځكه چي په نورو الفاظو سره چي دا حديث مروي دي هلته دا تاويل نه چلېږي، ددينه علاوه په لاصلاة الافاتحه الكتاب كي بفاتحه الكتاب جار مجرور دفعل محذوفه سره متعلق دي او جار مجرور چي كوم كلام خبر واقع شي دهغي تعلق دكوم عام فعل سره ضروري وي (خوپدي شرط چي دكوم خاص فعل قرينه موجوده نه وي، گوياكي اوس دلاصلاة الافاتحه الكتاب اصل داسي دي يعني مونخ بغير دفاتحه الكتاب نه نه كيږي او دنه كيدو شرعي معني داده چي ددي شرعي وجود نشته او صحيح نه دي لهذا دحديث معني به داسي وي چي بغير دفاتحي لوستلو نه مونخ نه كيږي، البته په حديث

"لا صلوة لجار المسجد الا في المسجد" کي نفي د کمال ده يعني دمسجد دگاوندی بغير دمسجد نه مونخ کامل نه دي . ددي وجه داده پني دلته جار مجرور خبر نه دي بلکه خبر محذوف دي نو په دي وجه دلته په نفي د کمال اجماع منعقد ده ، يو بل حديث قدسي دي په کوم کي چي دسورت فاتحي تقسيم دي فرمائيلى يي دي چي "قسمت الصلاة بيني وبين عبدی نصفين" الحديث، دا حديث هم په دي دلالت کوي چي بغير دفاتحي نه مونخ نه کيږي ، په دي وجه په بعضي روايتونو کي راغلي دي چي د امام ابوحنيفه په نزد په مونخ کي دسورت فاتحي قراءت او ورسره ديوبل سورت لوستل واجب دي .

ابن ماجه دابوسعيد خدي رضي الله عنه نه روايت نقل کړي دي چي خوک په هر رکعات کي الحمد لله او کوم سورت اونه لولي برابره خبره ده چي فرض وي او که نه وي خو مونخ يي نه کيږي (ددي حديث سند ضعيف دي).

ابو داود دهمام په سند سره دقتاده نه او هغه دابوبصره نه دابوسعيد خدي بيان نقل کړي دي فرمائيلى دي چي مونخ ته رسول الله صلى الله عليه وسلم دفاتحة الكتاب او کوم سورت چي مونخ ته اسان وي دلوستلو حکم کړي دي ددي حديث سند صحيح دي .

امام ابو حنيفة سورة فاتحه دمونخ رکن نه گنږي چي بغير دسورة فاتحي نه دي مونخ جائز ونه گرځي ، پدي معامله کي په ايت فاقروا ماتيسر من القرآن عمل کوي ، صاحب دهدايه ليکلي دي چي قران په خبر واحد سره زيادت کول جائز نه دي مگر موجب دعمل وي نو پدي وجه مونخ سورة فاتحه او ضم دسورة واجب گنږي .

زما په نزد صحيح مسلك دا دي چي قرائت دفاتحي او ضم دسورة دواړه دمونخ ارکان دي او د دواړو نه بغير مونخ جائز نه دي ، او په ايت فاقروا سره دفاتحي درکنيت په نفي استدلال کول درست نه دي ځکه چي ددي ايت تفسير په ظاهري طور سره هم دا دي چي دقرائت نه مراد

دشپي مونخونه دي او د "فتاب عليكم فاقروا ماتيسر" مطلب دا دي چي الله تعالى دقيام الليل په فرضيت کي تخفيف کړي دي اوس چي څومره مونخونه په سهولت سره کولي شي هغه هومره کوي او پدي ايت کي دقرائت دمقدار بيان نشته ، دا ايت دپنځه وختي مونخونو سره متعلق گرځول يو ضعيف احتمال دي او ضعيف احتمال دوجوب دپاره دليل نشي جوړيدي ، داسي کمزوري تشريح ته د قطعي حکم مرتبه ورکول په کوم چي په خبر واحد سره زيادت واجب نه دي څنگه درست کيږي شي ، دا حديث خو تمام امت قبول کړي دي او دجمهور اهل اسلام پدي باندي عملي اجماع ده ، او مسلسل متواتر المعني منقول دي او هغه داسي چي نه رسول الله او نه سلفو بغير دفاتحي نه کوم مونخ کړي دي ، پداسي متواتر المعني خبر او پداسي اجماعي نقل سره په کتاب بالاجماع زيادت صحيح دي ددينه علاوه دا خبره ده چي مونخ

دخيل هيئت او حقيقت په اعتبار سره، مجمل دي او احاد احاديث دمجل بيان کولي شي او دارکانو د صلاة تفصيل هم کولي شي او گوري احناف اخري قعده فرض گنري او په دليل کي د ابن مسعود رضي الله عنه حديث پيش کوي، احناف وائي چي پدي حديث کي دمونځ تکميل په دوه خبرو کي ديوي سره ترلي شوي دي نو پدي وجه احد الامرین فرض دي دا حديث داخبار احادونه دي او ددي باوجود احناف ددينه دقعه اخري په فرضيت استدلال کوي

احناف دفاتحي درکنيته په نفی دابوهريره رضي الله عنه والا حديث نه هم استدلال کري دي په کوم کي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چي په مونځ ودريري نو تکبير ووايي بيا چي درته څومره قران ياد وي هغه ولولي الخ، ددي جواب داډي چي ددي حديث نه دمطلق قراءت وجوب معلوميري او "لا صلوة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب" په تعين دفاتحي دلالت کوي لهذا مطلق به په مقيد حمل کولي شي اوفاتحه به دمونځ رکن گرځولي شي

ددينه علاوه دابوهريره حديث دي چي درفاعه بن رافع په سند سره په دي الفاظو هروي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چي په مونځ ودريري نو تکبير ووايي او بيا ام القران ولولي، او بيا چي موڅه خوښ وي ولولي، دا روايت امام احمد بيان کري دي، اوددارقطني دروايت الفاظ داډي بيا تکبير ووايي او بيا ثناء اووايي بيا ام القران ولولي اود کوم څيز دلواستواجازت چي ورکري شوي دي اوکوم چي په اساني سره لوستلي شي هغه ولولي

٧٢_ باب مَا جَاءَ فِي التَّأْمِينِ

دامين ونيلو بيان

٢٤٨_ حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ، عَنْ حُجْرِ بْنِ عَنَبَسٍ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "قَرَأَ: غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقَالَ: آمِينَ وَمَدَّ بِهَا صَوْتَهُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيٍّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَبِهِ يَقُولُ: غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ يَرَوْنَ أَنَّ الرَّجُلَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالتَّأْمِينِ وَلَا يُخْفِيهَا، وَبِهِ يَقُولُ: الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ وَرَوَى شُعْبَةُ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ، عَنْ حُجْرِ أَبِي الْعَنَبَسِ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ: غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقَالَ: "آمِينَ"

وَحَفَضَ بِهَا صَوْتَهُ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدًا، يَقُولُ: حَدِيثُ سُفْيَانَ أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ شُعْبَةَ فِي هَذَا وَأَخْطَأُ شُعْبَةَ فِي مَوَاضِعَ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ: عَنْ حُجْرٍ أَبِي الْعَنْبَسِ وَإِنَّمَا هُوَ حُجْرُ بْنُ عَنْبَسٍ وَيُكْنَى أَبُو السَّكَنِ وَزَادَ فِيهِ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَاثِلٍ وَلَيْسَ فِيهِ عَنْ عَلْقَمَةَ، وَإِنَّمَا هُوَ عَنْ حُجْرِ بْنِ عَنْبَسٍ، عَنْ وَاثِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَقَالَ: وَحَفَضَ بِهَا صَوْتَهُ، وَإِنَّمَا هُوَ وَمَدَّ بِهَا صَوْتَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَأَلْتُ أَبَا زُرْعَةَ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ: حَدِيثُ سُفْيَانَ فِي هَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ شُعْبَةَ، قَالَ: وَرَوَى الْعَلَاءُ بْنُ صَالِحٍ الْأَسَدِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهِيلٍ نَحْوِ رِوَايَةِ سُفْيَانَ. (١)

ترجمه: دوائل بن حجر رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي مانيي كريم صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي وو چي د "غيرالمغضوب عليهم ولا الضالين" وئيلو نه پس يي امين او وئيل او دي سره يي خپل اواز رابنكلو.

امام ترمذي وائي دوائل بن حجر حديث حسن دي، او په دي باب كي دعلي او ابو هريره رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي په صحابه كرامو او تابعينو كي هم دبعضي اهل علمو دا قول دي چي سري به په امين وئيلو كي خپل اواز راوباسي او ټيټ به يي نه پرېږدي، امام شافعي، احمد، اسحاق رحمهم الله هم دانسي وائي، شعبه دا حديث په سند د سلمه بن كهيل عن حجر ابي العنيس عن علقمة بن وائل عن ابيه نقل كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم غيرالمغضوب عليهم والاضالين او وئيل نو امين يي او وئيلو او اواز يي ټيټ اوساتلو، دمحمد بن اسماعيل بخاري نه مي اوريدلي دي چي دسفيان حديث دشعبه دحديث نه زيات صحيح دي او شعبه په دي حديث كي په يو څو مقاماتو كي غلط شوي دي، اول دا چي هغه حجر ابي عنيس وئيلي دي مگر هغه حجر بن عنيس دي او دهغه كنيه ابو السكن ده او په دي سند كي هغه عن علقمة بن وائل واسطه زياته كړي ده او حال دادي په دي كي دعلقمة واسطه نشته حجر بن عنيس براه راست د وائل بن حجر نه روايت كړي دي او "وخفض بها صوته" يي او وئيل او حال دادي چي دلته "ومد بها صوته" اصل لفظ دي، ما دابوذرعه نه ددي حديث باره كي تپوس او كړو هغه او وئيل دسفيان حديث دشعبه دحديث نه زيات صحيح دي او علاء بن صالح اسدي هم دسلمه بن كهيل نه دسفيان دحديث هم معني روايت نقل كړي دي.

تشریح: د فاتحي نه پس دامين وئيلو حكم

دامين متعلق داهل علمو دوه اقوال دي:

¹ سنن ابی داود/ الصلاة ۱۴۲ (۹۳۲) . سنن النسائي/ الافتتاح ۴ (۸۸۰) . سنن ابن ماجه/ الإقامة ۱۴ (۸۵۵) . (تحفة

الأشراف: ۱۱۴۵۸) . مسند احمد (۲/۲۱۵) . سنن الدارمي/ الصلاة ۴۹ (۱۴۸۲)

(۱) د سورة فاتحي په ختميدو باندې چې كله امام ولا الضالين او وائي. نو امام او مقتدي دواړو لره آمين وئيل پكار دي.

(۲) امام مالك فرمائي چې صرف مقتدي به آمين وائي. امام به آمين نه وائي.

د امام مالك دليل دا حديث دي: اذا قال الامام ولا الضالين فقولوا آمين مسلم پوره حديث داسي روايت كړې دي

(انما جعل الإمام ليؤتم به فلا تختلفوا عليه فإذا كبر فكبروا وإذا قرأ فانصتوا وإذا قال الإمام ولا الضالين فقولوا آمين)

يعني امام خو ددي دپاره جوړ شوي دي چې دده اقتداء، اوشي. نو تاسو د هغه نه اختلاف مه كوي. كله چې هغه تكبير وائي. نو تاسو تكبير وائي. او كله چې هغه قراءت وائي. نو تاسو چپ اوسي. او كله چې هغه ولا الضالين، او وائي. نو تاسو آمين وائي.

امام مالك ددي حديث نه داسي استدلال كوي چې رسول پاك صلي الله عليه وسلم تقسيم كړې دي. نو د امام په حصه كي د قراءت اتمام دي. او د مقتدي په حصه كي آمين وئيل دي. او چونكه تقسيم د شركت منافي دي. نو ځكه په آمين وئيلو كي امام او مقتدي دواړه شريك نه وي. بلكه صرف مقتدي به آمين وائي. زمونږ دليل دا حديث دي

(إذا أمن الإمام فأمنوا فإنه من وافق تأمينه تأمين الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه)

كله چې امام آمين او وائي. نو تاسو هم آمين وائي. ځكه چې د چا آمين وئيل برابر شي د فرشتو د آمين وئيلو سره نو د هغه تير شوي ټول گناهونه معاف كولي شي.

د امام مالك د پيش كړي حديث جواب دا دي چې ددي حديث په آخر كي دي (فإن الإمام يقولها) يعني امام هم آمين وائي. نو معلومه شوه چې په دي حديث كي تقسيم او ویش مراد نه دي.

زمونږ د مذهب تائيد په دي حديث سره هم كيږي. كوم چې مسيب د ابوهريره (رضي الله عنه) نه روايت كړې دي

(قال رسول الله صلي الله عليه وسلم إذا قال الإمام ولا الضالين فقولوا آمين. فإن الملائكة تقول آمين وإن الإمام يقول آمين فمن وافق تأمينه تأمين الملائكة غفر له ما تقدم من ذنبه) (رواه عبد الرزاق في مصنفه)

دامام ابو حنيفه رحمه الله نه يو روايت دا دي چې امام به آمين نه وائي. بلكه صرف مقتدي دي آمين وائي. او دليل دا روايت دي چې امام داعي وي. او مقتدي اوريدونكي وي. او آمين

اوريدونكى وائى. داعى ئې نه وائى. لكه د مونخ نه علاوه په نورو دعاگانو كي چى عادت دې.

اود رسول پاك صلى الله عليه وسلم په قول (إذا أمن الإمام فأمنوا) كي امام ته آمين ويونكى خكه وئيلى شوې دې چى ده سورة فاتحه اووئيله. نو د آمين وئيلو سبب ئې پيدا كړو. او مسبب له د مباشر په نوم باندې ذكر كول جائز دى. لكه (بنى الأمير المدينة) كي چى د جوړولو نسبت امير طرف ته د مسبب په حيثيت شوې ده.

د آمين د لفظ همزه بعضي خلقو ممدود وئيلى ده. او بعضو مقصور وئيلى ده. نو ممدود وئيلو په صورت كي خو به هم آمين پاتې وي. او د مقصور وئيلو په صورت كي به آمين وي. خودادى واضح وي چى په دواړو صورتونو كي به د "فعليل" په وزن وي. نو د ممدود په صورت كي به "الف" د اشباع وي. او د ممدود په صورت كي په استشهاد كي د مجنون دا شعر پيش كولى شى (ويرحم الله عبداً قال آميناً) په دى كي آمين ممدود استعمال شوې دې. په آخر كې "الف" هم په دى كي د اشباع دپاره دې.

دا شعر د خپل تاسيس دپاره يوه واقعه لري. واقعه دا ده چى كله د مجنون په زړه كې د ليلى محبت پريوتلو. او هغه ددى په محبت كي ډوب شو. او حيران اوپريشان به گرځيدلو. نو دده پلار ملوح سره ډير فكر شو. خلقو هغه ته مشوره وركړه چى دى د كعبة الله د زيارت دپاره بوځه. نو دده پلار مجنون د حج په اراده بوتلو. او مناسك حج ئې ورته اوخودل. او مجنون ته ئې اووئيل چى دكعبې معظمې پر دى اوئيسه. او دا اووايه.

(اللهم ارحنى من ليلى وحبها) اى زما پروديگاره! زما نه د ليلى محبت لري كړي. او ماته سكون راكړه. نو مجنون د دى په ځانې دا شعر د شوق په اندازه كي اووئيلو.

(اللهم من على ليلى وقربها) اى الله ماته د ليلى قرب او وصل راكړي. او په ما باندې احسان او كړه. پلار چى دا واوريدلو. نو دهغه په وهلو ئې شروع وكړه چى ما خو درته د لري كولو د دعا غوښتلو دپاره وئيلى و. او ته د حاصليدو دعا كوي. نو بيا مجنون دا شعر شروع كړو.

(يارب لا تسلبنى حبها أبداً ويرحم الله عبداً قال آميناً) يعنى اى ربه ما نه د هغى محبت كله هم زائله نكړي. او زما په دى دعا چى څوك آمين وائى. نو په هغه باندې رحم او كړي..... (اشرف الهدايه)

په امين كي د جهر او اخفاء حكم

په جهر او اخفاء امين كي د اهل علمو دوه اقوال دي:

(۱) د احنافو په نزد د امام او مقتدى ټولو دپاره امين په پټه وئيل مسنون دى.

(۲) او امام شافعي او اهل ظواهر د آمين بالجهر قائل دي
 د امام شافعي دليل د ابوداؤد دا روايت دي
 (عن وائل بن حجر قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا قرأ ولا الضالين قال آمين
 ورفع بها صوته) او په ترمذي كي دي (ومد بها صوته)
 يعني وائل بن حجر (رضي الله عنه) فرمائي چي رسول الله به كله: ولا الضالين او وئيل نو
 آمين به ئي وئيلو او دخپل آمين سره به ئي خپل آواز اوچتولو.
 زمونږ دليل د ابن مسعود (رضي الله عنه) حديث دي. كوم چي وړاندي تير شو. يعني:
 (قال أربع يخفيهن الإمام التعوذ وبسم الله الرحمن الرحيم واللهم ربنا لك الحمد وآمين)
 او په يو روايت كي دي (خمس يخفيهن الإمام) او دذكر شوي خلورو خيزونو نه علاوه ئي
 (سبحانك اللهم وبحمدك) هم ذكر كړي دي. ددي روايت نه آمين په پته وئيل ثابت شو. زمونږ
 دويم دليل دا دي چي آمين د استجب په معني كي دعا ده. او په دعا كي اخفاء غوره ده. ځكه
 چي الله تعالى فرمائي:

ادعوا ربكم تضرعاً وخفية.

د امام شافعي د طرف نه پيش شوې حديث د وائل بن حجر (رضي الله عنه) نه جواب دا دي
 چي علقمه بن وائل د خپل پلار وائل نه روايت كړي دي. په هغي كي (خفض به صوته) دي. نو د
 تعارض د وجي به د وائل (رضي الله عنه) دواړه رواياتونه ناقابل استدلال وي. او د ابن
 مسعود (رضي الله عنه) روايت به كوم چي زمونږ مستدل دي. قابل استدلال وي.

٢٤٩- قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ
 صَالِحٍ الْأَسَدِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ، عَنْ حُجْرِ بْنِ عَنَسٍ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَحَوْ حَدِيثِ سُفْيَانَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ. (١)

ترجمه: په دي سند سره هم وائل بن حجر رضي الله عنه نه د سفيان سابقه سند هم معني
 روايت نقل شوي دي

د ابو هنييد وائل بن حجر رضي الله عنه حالات

^١ سنن ابی داود/ الصلاة ١٤٢ (٩٣٢)، سنن النسائي/ الافتتاح ٢ (٨٨٠)، سنن ابن ماجه/ الإقامة ١٣ (٨٥٥)، تحفة

الأشراف: (١١٤٥٨)، مسند احمد (٢/٢١٥)، سنن الدارمي/ الصلاة ٢٩ (١٢٨٢)

نوم وائل ڪنيه ابو هنيڊ دپلار نوم حجر چي تعلق يي د حضرت موت شاهي خاندان سره وو او پخپله هم سردار وو دفتح مڪي نه پس مديني ته داسلام قبلولو په نيت راغي او رسول الله صلي الله عليه وسلم يي پخپله استقبال او ڪړو او څادر يي ورته خور ڪړو او په هغي يي ڪينولو او دده داوډ دپاره يي دبرکت دعا هم او غوښتله (استيعاب).

كله چي داسلام قبلولو نه پس واپس روان شو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته دحضرموت په زمکو کي يوه ټوټه زمکه ورکړه او درختي په وخت کي ورسره ډيره لري پوري روان وو دکوفي داباديدونه پس په کوفه کي اوسيدو او په جنگ صفين کي دعلي رضي الله عنه سره وو چي دحضرموت قبيلي جهنده يي په لاس کي وه او د امير معاويه رضي الله عنه په زمانه کي وفات شو (اصابه).

دده دمروياتو شمير ۱۷۱ دی بخاري ورته نقل دروايت نه دی کړی او مسلم ورته شپږ روايات نقل کړي دي.

۷۳_ بَاب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّامِينَ

دامين ونيلو فضائل

۲۵۰_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمِنُوا، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي امام امين اوواني نو تاسو هم امين اووايئ او دا ځكه دچا امين چي دفرشتو دامين سره موافق شي نو هغه ته دهغه مخکني گناهونه معاف کيږي امام ترمذي وائي دابوهريره حديث حسن صحيح دي.

تشریح: په امين کي دفرشتوسره دموافقت فضيلت

^۱ صحيح البخاري/الأذان ۱۱۱ (۷۸۰)، و ۱۱۳ (۷۸۲)، وتفسير (۲۴۷۵)، صحيح مسلم/الصلاة ۱۸ (۳۱۰)، سنن ابی داود/

الصلاة ۱۷۲ (۹۳۳)، سنن النسائي/الافتتاح ۲۳ (۹۴۶)، سنن ابن ماجه/الإقامة ۱۳ (۸۵۱)، تحفة الأشراف: ۱۳۲۲۰.

(۱۵۲۳۰)، موطأ امام مالك/الصلاة ۱۱ (۳۶)، مسند احمد (۲۶۹۰۲/۲۳۸)، سنن الدارمي/الصلاة ۲۸ (۱۲۸۱).

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ آمِينَ وَقَالَتْ الْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ آمِينَ فَوَافَقَتْ إِحْدَاهُمَا الْآخَرَى غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

صحيح البخاري كتاب الاذان باب فضل التامين ومسلم كتاب الصلاة باب التسبيح والتحميد والتامين.
دابوهريرة رضى الله عنه روايت دي چي نبي كريم ﷺ فرمايلي دي: كله چي يوكس ستاسونه امين ووائي نو فرشتي په اسمان كي امين وائي نوچي دده امين دفرشتودامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي.

اودمسلم په يوروايت كي دي چي كله چي يوكس ستاسونه په مونځ كي امين ووائي نو فرشتي په اسمان كي امين وائي نوچي بدوي كي ديو امين دبل دامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ { غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ } فَقُولُوا آمِينَ فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. صحيح البخاري كتاب الاذان باب جهر الامام بالتامين.

دابوهريرة رضى الله عنه روايت دي چي نبي كريم ﷺ فرمايلي دي: كله چي امام (غير المغضوب عليهم ولا الضالين) ووائي نوتاسوامين ووايي نوچي دچا امين دفرشتودامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمِنُوا فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَقَالَ ابْنُ شَهَابٍ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ آمِينَ. صحيح البخاري كتاب الاذان باب جهر الامام بالتامين.

دابوهريرة رضى الله عنه روايت دي چي نبي كريم ﷺ فرمايلي دي: كله چي امام امين ووائي نوتاسوهم امين ووايي خكه نوچي دچا امين دفرشتودامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي. ابن شهاب ويلي دي چي رسول الله ﷺ به هم امين ونيلو.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَمَّنَ الْقَارِئُ فَأَمِنُوا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تُؤْمِنُ فَمَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. صحيح البخاري كتاب الدعوات باب التامين.

دابوهريرة رضى الله عنه روايت دي چي نبي كريم ﷺ فرمايلي دي: كله چي قاري امين ووائي نوتاسوهم امين ووائي خكه چي فرشتي هم امين ووائي نوچي دچا امين دفرشتودامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف كړي شي.

دمقتديا نو دپاره دامام سره دامين ونيلو فضيلت

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ { غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ } فَقُولُوا آمِينَ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَقُولُ آمِينَ وَإِنَّ الْإِمَامَ يَقُولُ آمِينَ فَمَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. سنن النسائي كتاب الافتتاح باب جهر الامام بامين.
 دابو هريرة ښه روايت دي چي نبي كريم ﷺ فرمايلي دي: كله چي امام (غیر المغضوب علیهم ولا الضالین) ووائي نوتاسو امين ووايي خكه چي فرشتي هم امين وائي او امام هم امين وائي نو چي دچا امين دفرشتو دامين سره موافق شي نودده تير گناهونه معاف کړي شي.

دامين او دسلام فضيلت

عَنْ عَائِشَةَ: عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا حَسَدَكُمْ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ مَّا حَسَدُوكُمْ عَلَى السَّلَامِ وَالتَّأْمِينِ.
 وفي رواية ابن ماجة عَنْ عَائِشَةَ: عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا حَسَدَتْكُمْ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ مَّا حَسَدَتْكُمْ عَلَى السَّلَامِ وَالتَّأْمِينِ.

الادب المفرد. وسنن ابن ماجة. ابواب اقامة الصلاة باب الجهر بامين.
 دام المؤمنين عائشي ښه روايت دي چي نبي كريم ﷺ فرمايلي دي: چي يهوديان دامين او سلام ونيلو په وجه ډير سخت حسد کوي.
 اود ابن ماجة په يوروايت کي دي چي يهوديان پتاسو باندې په بل کوم خيزکي دومره سخت حسد نه کوي خومره چي دسلام او دامين په وجه کوي.

فائده په بره ذکر شوو احاديثو کي دامام او مقتدي دامين ونيلو فضيلت او ددي تاکيد او اهميت ذکر شوي دي او داد در رسول الله اودهغه نه پس دصحابه کرامونه په تواتر سره ثابت دي. دامام ابوحنيفه استاد عطا بن ابي رباح فرمائي چي ما په بيت الله شريف کي دوه سوه صحابه کرام ليدلي دي چي كله به امام ولا الضالين ته ورسيد و نو په اوچت اواز به ئي امين ونيلو. (بيهقي، تحفة الاحوذی).

ټولو مسلمانانو لره پدي باندي عمل کول پکار دي ددي په مخاي ديهوديانو سره موافقت کول ندي پکار لکه چي په تير شوي حديث کي په امين او سلام باندي حسد ديهودو علامه گرځولي شوي ده، الله تعالي دی در رسول الله پدي سنتو باندي دنوروستو پشان دعمل کولو توفيق راکړي امين. (فضائل اعمال ابو عبد الله مغربي)

٧٤- باب مَا جَاءَ فِي السَّكْتَيْنِ فِي الصَّلَاةِ

په مونځ كي دوه سكتو بيان

٢٥١- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ، قَالَ: "سَكَّتَانِ حَفِظْتُهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"، فَأَنْكَرَ ذَلِكَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، وَقَالَ: حَفِظْنَا سَكَّتَهُ، فَكَتَبْنَا إِلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ بِالْمَدِينَةِ، فَكَتَبَ أَبِي أَنْ حَفِظَ سَمُرَةُ، قَالَ سَعِيدٌ: فَقُلْنَا لِقَتَادَةَ: مَا هَاتَانِ السَّكَّتَانِ؟ قَالَ: إِذَا دَخَلَ فِي صَلَاتِهِ، وَإِذَا فَرَغَ مِنَ الْقِرَاءَةِ، ثُمَّ قَالَ بَعْدَ ذَلِكَ: وَإِذَا قَرَأَ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ: وَكَانَ يُعْجِبُهُ إِذَا فَرَغَ مِنَ الْقِرَاءَةِ أَنْ يَسْكُتَ حَتَّى يَتَرَادَّ إِلَيْهِ نَفْسُهُ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ سَمُرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَهُوَ قَوْلُ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ، يَسْتَحِبُّونَ لِلْإِمَامِ أَنْ يَسْكُتَ بَعْدَ مَا يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ وَبَعْدَ الْفَرَاعِ مِنَ الْقِرَاءَةِ، وَبِهِ يَقُولُ: أَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ وَأَصْحَابُنَا. (١)

ترجمه : د سمره رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي په مونځ كي دوه سكتي دي كومي چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي، عمران بن حصين رضي الله عنه د دينه انكار او كړو او ويي وئيل مونږ ته خو صرف يوه سكته ياده ده، چنانچي سمره بن جندب رضي الله عنه وائي مونږ په دي باره كي ابى بن كعب رضي الله عنه ته خط اوليرلو نو هغه په جواب كي اوئيل سمره درست ياد ساتلي دي، د سعيد بن ابى عروبه قول دي چي مونږ د قتاده نه تپوس او كړو چي دا دوه سكتي كومي دي؟ هغوى اوئيل كله چي په مونځ كي بنده داخليري اوله سكته دغه وخت كي ده او بيا چي كله د قرائت نه فارغيري يوه سكته دلته ده او بيا يي د دينه پس اوئيل كله چي به يي "ولا الضالين" وئيل اور رسول الله به دا خبره خوښوله چي كله به د قرائت نه فارغ شي نو لږ شان به خاموش او دريدو تردي پوري چي ساه يي او دريري.

امام ترمذي وائي د سمره رضي الله عنه حديث حسن دي، او په دي باب كي د ابوهريره رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي، او په اهل علمو كي د ديرو اهل علمو دا قول دي چي هغوى دامام دپاره د مونځ شروع كولو نه پس او د قرائت ختمولو نه پس لږ شان خاموش او دريدل مستحب گنري او همدا دامام احمد او اسحاق بن راهويه او زمونږ د علماؤ قول دي.

^١ سنن ابى داود في الصلاة ١٢٣ (٤٤٤، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٨٠). سنن ابن ماجه في الإقامة ١٢ (٨٢٢، ٨٢٥). (تحفة الأشراف: ٢٥٨٩)

وكذا (٢٥٤٦، ٣٦٠٩). مسند احمد (٥ في ٢١)

٧٥- باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَمِينِ عَلَى الشِّمَالِ فِي الصَّلَاةِ

په مونځ کي دښي لاس په چپ لاس دايخودلو بيان

٢٥٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ هُلَبٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يُؤْمِنًا فَيَأْخُذُ شِمَالَهُ بِيَمِينِهِ"، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَغُطَيْفِ بْنِ الْحَارِثِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ هُلَبٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ يَرَوْنَ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ، وَرَأَى بَعْضُهُمْ أَنْ يَضَعَهُمَا فَوْقَ السُّرَّةِ، وَرَأَى بَعْضُهُمْ أَنْ يَضَعَهُمَا تَحْتَ السُّرَّةِ، وَكُلُّ ذَلِكَ وَاسِعٌ عِنْدَهُمْ، وَاسْمُ هُلَبٍ: يَزِيدُ بْنُ قُتَيْبَةَ الطَّائِي (١)

ترجمه: د هلب طائي بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به مونځ ته امامت راکولو نو خپل ښي لاس به يي په گس لاس ايوخودلو.

امام ترمذي وائي د هلب رضي الله عنه حديث حسن دي، او په دي باب کي دوائل بن حجر غطيف بن حارث، ابن عباس، ابن مسعود، او سهل بن سعد رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي دصحابه کرامو او ددوي نه پس دتابعينو او دهغوي نه پس د نورو داهل علمو هم په دي باندې عمل دي چي سړي به په مونځ کي ښي لاس په چپ لاس باندې اړدي او دبعضو رائي داده چي دنوم دپاسه به يي اړدي او دبعضو قول دي چي دنوم نه لاندې به لاس تري داهل علمو په نزد ددي ټولو گنجائش شته.

تشریح: دلته دد څلور مسائل بيان دی:

- (١) آیا په مانځه کي به خپل ښي لاس په گس باندې اړېدی. او که نه؟
- (٢) څنگه به ئې اړېدی؟
- (٣) په کوم ځانې به ئې اړېدی؟
- (٤) کله به ئې اړېدی.

اولئ مسئله وضع اليمين على الشمال: په اولئ مسئله کښ زموږ د دری اهل علمو قول دا دي چي په مانځه کي ښي لاس په گس باندې کيخودلو مسنون دي. او امام مالک فرمائي چي

^١ سنن ابن ماجه في الإقامة (٨٠٩)، (تحفة الأشراف: ١١٤٣٥)، مسند احمد (٥ في ٢٢٦، ٢٢٤) (حسن صحيح)

ارسال به کوی. یعنی په مونځ کي به لاسونه پرېږدي. او که زړه ئې غواړي. نه نو او دی تری. نو د امام مالک په نزد ارسال عزیمت او اعتماد (لاس کیخودل) رخصت دي.

(۱) زمونږ ډومبي دلیل دا دي چي رسول الله په دی باندې مداومت کړې دي. او فرمائيلى ئې دي (إنا معشر الأنبياء أمرنا بأن نأخذ شمائلنا بأيماننا في الصلاة) يعنى مونږ د پیغمبرانو ټولگي ته حکم کړې شوي دي چي مونږ په مانځه کي خپل گس لاس په بنی لاس په باندې ونیسو.

(۲) علي (رضي الله عنه) فرمائي (من السنة أن يضع المصلي يمينه على شماله تحت السرة في الصلاة) صاحب هدایه دا اثر په دی الفاظ سره ذکر کوي (إن من السنة وضع اليمين على الشمال تحت السرة) د دواړو اصل دا دي چي علي (رضي الله عنه) فرمائي چي په مونځ کي بنی لاس په گس باندې کیخودل مسنون دي.

(۳) اوبه ابوداود کي دي (عن ابن مسعود (رضي الله عنه) أنه كان يصلي فوضع يده اليسرى على اليمنى فراه النبي صلى الله عليه وسلم فوضع يده اليمنى على اليسرى) ابن مسعود (رضي الله عنه) نه روایت دي چي دوی مونځ کولو. نو خپل گس لاس ئې په بنی باندې کیخو دی وو رسول الله چي اولیدلو. نو د ابن مسعود (رضي الله عنه) بنی لاس ئې په گس باندې کیخودلو. بهر حال ددی روایاتو نه ثابته شوه چي مسنون بنی لاس په گس باندې کیخودل دي. نو دا احادیث د امام مالک خلاف حجت دي. او زمونږ مذهب ثابت شو.

دویمه مسئله د وضع کیفیت: یعنی د بنی لاس په گس لاس باندې د کیخودو څه کیفیت دي. نو ددی کیفیت دا دي چي د بنی لاس تللی به د گس لاس دتلی په شاه باندې کیږدي. او د بنی لاس په مټه او قچی گوته د گس لاس مړوند اونیسی.

دریمه مسئله د لاس کیخودو ځای: زمونږ په نزد افضل دا دي چي د نامه نه لاندې لاس کیږدي. او امام شافعی په نزد په سینه باندې لاس کیخودل افضل دي.

د امام شافعی دلیل د الله تعالی قول دي: فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ. یعنی د خپل رب دپاره مونځ کوه. او بنی لاس په گس باندې کیږده. علامه ابن الهمام او صاحب د عنایه فرمائي چي مفسرینونو فرمائيلى دي. د "وانحر" نه مراد بنی لاس په سینه باندې کیخودل دي.

(۲) دویم دلیل دا دي چي سینه د نورایمانی ځای دي. نو په مانځه کي دننه په خپل لاس سره ددی حفاظت کول بهتر دي.

زمونږ دلیل د علي (رضي الله عنه) اثر دي. یعنی (إن من السنة وضع اليمين على الشمال تحت السرة) او د لفظ سنت نه عام طور د رسول الله سنت مراد وی. نو ثابته شوه چي د نامه نه

لاندې لاس كيخول مسنون دی (۲) دويم دليل دا دی چي د نامه نه لاندې لاس تړلو كي تعظيم دي. او په مانځه كي هم تعظيم مقصود دي. نو ځكه د نامه نه لاندې لاس كيخودل افضل دی (۳) صاحب د كفایه ليكلي دي. د نامه نه لاندې لاس تړلو كي د اهل كتابو سره د مشابهت نه لري والي دي. او ستر عورت ته نژديكت دي. ددی وجي هم د نامه نه لاندې لاس تړل غوره دی.

او دامام شافعي په لفظ د (وانحر) سره استدلال درست نه دي. ځكه چي په آيت كي د (وانحر) نه مراد د اختر د مانځه نه پس د څاروي نحر (ذبح) كول دي (كفایه شرح هدايه)

څلورمه مسئله كله به لاس اړدي: مونځ گذار به لاس كله تړي. نو په دی باره كي دوه اقوال دي: دشيخينو مذهب دا دی چي لاس تړل د قيام سنت دي. او دامام محمد نه نقل دي چي د قراءت سنت دي. نو په ثنا كي د شيخينو په نزد لاس تړل مسنون دی. او د امام محمد په نزد په حالت دثنا كي لاس زورند پريخودل پكار دي. او د قراءت په شروع كولو به لاس تړي.

صاحب هدايه د لاس په تړلو او پريخودلو كي دا ضابطه بيان كړې ده چي هر هغه قيام (كه حقيقي وي يا حكمي) چي په هغی كي مسنون ذكر وي. نو په داسي قيام كي لاس تړل سنت دي. او كوم قيام چي داسي نه وي. نو په هغی كي لاس تړل مسنون نه دی. هم دا قول صحيح دي. په دی قول باندې شمس الاثمه سرخسي صدر الكبير برهان الاثمه او صدر الشهيد حسام الاثمه فتوی ور كوله. نو ددی د اصولو دلاندې په حالت قنوت او د جنازي په مانځه كي لاس تړل مسنون دي. او قومه (د ركوع او سجدي مينځ) او د اخرونو په تكبيرونو كي لاسونه پريخودل مسنون دي. (عنايه، اشرف الهدايه)

۷۶_ باب مَا جَاءَ فِي التَّكْبِيرِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

ركوع او سجدي ته تلو وخت كي د تكبير ونيلو بيان

۲۷۳_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يُكَبِّرُ فِي كُلِّ خَفِضٍ وَرَفَعَ وَقِيَامٍ وَقُعُودٍ"، وَأَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَنَسٍ، وَابْنِ عُمَرَ، وَأَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ، وَأَبِي مُوسَى، وَعِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، وَوَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ وَغَيْرُهُمْ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ وَعَلَيْهِ
عَامَّةُ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ. (١)

ترجمه : د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم
به په هر ټيټيدو او پورته کيدو او اودريدو او کيناستلو وخت کي الله اکبر وئيل او ابوبکر او
عمر رضي الله عنهما به هم وئيل.

امام ترمذي وائي د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي په دي باب کي
د ابو هريره، انس، ابن عمر، ابومالك اشعري، ابوموسي، عمران بن حصين، وائل بن حجر او
ابن عباس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي د صحابه کرامو چي ابوبکر عمر او عثمان او
علي رضي الله عنهم پکي هم شامل دي او د دوی نه پس د تابعينو هم په دي باندې عمل دي، او
په دي دا کثرو فقهاؤ هم عمل دي.

تشریح : دوجوب د قائلينو استدلال داسي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا تکبيرات
مواضبط سره کړي دي په يو روايت کي هم داسي نشته په کومو کي چي ددي تکبيراتو
پريخودل يو خل نيم ثابت وي پس دا مواضبط تامه دليل دوجوب دي د جمهورو خيال دادي
چي دا محض يو فعل دي او در رسول الله هميشه تکبيرات وئيل دمواضبط په اراده نه وو مگر
چي هميشه به ورته راياديدل نو وئيل به يي او مواضبط په دي کي پيش نظر نه وو بلکه صرف
دا يو دائمي عمل وو لهذا دمذکوره حديث نه وجوب نه ثابتيږي ځکه چي دفعلي حديث نه
زيات نه زيات سنتيت ثابتيږي.

داسود بن يزید رضي الله عنه حالات

نوم اسود کنیه ابو عمرو او دپلار نوم يي يزید وو دفضل او کمال زهد او عبادت په لحاظ سره
اسود دکوفي په علماؤ کي دامتياز مالک وو علامه ذهبي دده په باره کي ليکلي دي چي اسعد
زاهد او عابد وو او عالم وو دکوفي (تذکره الحفاظ).

دامام نووي قول دی چي دده په توثيق دتمامو علماؤ اتفاق دی (تهذيب الاسماء).

دده په باره کي دا مشهور دي چي روزانه به يي روزه نيوله اگر که گرمي به هر څومره وه
دماينام او ماخوستن مينځ کي به يي ارام کولو او بيابه يي تمامه شپه قران کریم لوستلو
(طبقات ابن سعد).

په ۷۵ هجري کي وفات شوی وو او دوفات نه مخکي يي خپل خوريي ابراهيم نخعي ته

^۱ سنن النسائي في التطبيق ۲۴ (۱۰۸۴) و ۸۳ (۱۱۳۲) و ۹۰ (۱۱۵۰) و في السهو ۴۰ (۱۲۲۰) . (تحفة الأشراف : ۹۱۷۴) و کذا (۹۲۶۰)

مسند احمد (۱ في ۳۸۶، ۳۴۲، ۳۴۳) . سنن الدارمي في الصلاة ۳۰ (۱۲۸۲) م.

اوفر مائيل چي ماته به په اخري وخت کي دکلمي تلقين کوي (طبقات ابن سعد).

۷۷_ باب مِنْهُ آخِرُ

د سابقه باب متعلق یوبل باب

۲۵۴_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ الْمَرْوَزِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحَسَنِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يُكَبِّرُ وَهُوَ يَهُوِي". قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ، قَالُوا: يُكَبِّرُ الرَّجُلُ وَهُوَ يَهُوِي لِلرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ. (١)

ترجمه : د ابوهريره رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دهر خل ټيټيدو وخت کي الله اکبر وئيلو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي دصحابه کرامو او ددوي نه پس په تابعينو کي د اهل علمو همدا قول دي چي رکوع او سجدي ته دتلو وخت کي الله اکبر وئيل پکار دي.

حل لغات : يهوي: هوي يهوي دضرب نه هويا وهويانا دپورته طرف نه کته طرف ته دڅه شي غورځيدلو ته وئيل شي.

تشریح : ددي حديث نه معلومه شوه چي: تکبيرونه ديورکن نه بل رکن ته دمنتقل کيدو په دوران کي وئيلي کيږي او دي تکبيراتو ته په همدي وجه تکبيرات انتقاليه وئيلي کيږي او په دي باندي دخلورو وارو فقهاؤ اتفاق دي...

۷۸_ باب مَا جَاءَ فِي رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ الرُّكُوعِ

رکوع په وخت کي درفع اليدين کولو بيان

۲۵۵_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، وَابْنُ أَبِي عُمَرَ، قَالَا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَازِيَ

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٣٨٢٨)

مَنْكِبَيْهِ وَإِذَا رَكَعَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ " وَزَادَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ فِي حَدِيثِهِ، وَكَانَ " لَا يَرْفَعُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ " (١).

ترجمه : د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم په داسي حال كي اوليدلو چي كله به يي مونځ شروع كولونو خپل دواړه لاسونه به يي پورته كول تردي چي داوگوسره به يي برابر كړو خو چي كله به يي ركوع كوله او چي كله به يي دركوع نه سر پورته كولو نو بيا به يي هم په دي طريقه دواړه لاسونه پورته كول، ابن ابي عمر (دترمذي دويم استاذ) خپل روايت كي دا اضافه كړي ده چي ددواړو سجدو په مينځ كي به يي نه پورته كوي.

حل لغات : افتتح : دفتح يفتح دباب نه په معني دشروع كولو، او پرانستلو.

٢٥٦- قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ أَبِي عُمَرَ. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ، وَعَلِيٍّ، وَوَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَمَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، وَأَنْسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي حُنَيْدٍ، وَأَبِي أُسَيْدٍ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ، وَأَبِي قَتَادَةَ، وَأَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِي، وَجَابِرٍ، وَعُمَيْرِ اللَّيْثِيِّ. قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَبِهَذَا يَقُولُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ ابْنُ عُمَرَ، وَجَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَبُو هُرَيْرَةَ، وَأَنْسٌ وَابْنُ عَبَّاسٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ وَغَيْرُهُمْ، وَمِنْ التَّابِعِينَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ، وَعَطَاءٌ، وَطَاوُسٌ، وَمُجَاهِدٌ، وَتَافِعٌ، وَسَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ وَغَيْرُهُمْ، وَبِهِ يَقُولُ: مَالِكٌ، وَمَعْمَرٌ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَابْنُ عُيَيْنَةَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ، وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ: قَدْ ثَبَتَ حَدِيثُ مَنْ يَرْفَعُ يَدَيْهِ، وَذَكَرَ حَدِيثُ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَلَمْ يَثْبُتْ حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " لَمْ يَرْفَعْ يَدَيْهِ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَمَلِيُّ، حَدَّثَنَا وَهْبُ

^١ صحيح البخاري في الأذان ٨٣ (٤٢٥)، و ٨٣ (٤٢٦)، و ٨٥ (٤٢٨)، و ٨٦ (٤٢٩)، صحيح مسلم في الصلاة ٩ (٣٩٠)، سنن أبي

داود في الصلاة ١١٦ (٤٤١)، سنن النسائي في الافتتاح ١ (٨٤٤، ٨٤٨، ٨٤٩)، و ٨٦ (١٠٢٦)، والتطبيع ١٩ (١٠٥٨)، و ٢١ (١٠٦٠)، و ٢٤

(١٠٨٩)، و ٨٥ (١١٥٥)، سنن ابن ماجه في الإقامة ١٥ (٨٥٨)، (تحفة الأشراف: ٦٨١٢)، موطأ امام مالك في الصلاة ٣ (١٢).

مسند احمد (٢) في ٨، ١٨، ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ١٠٠، ١٣٤، سنن الدارمي في الصلاة ٣١ (١٣٨٥)، و ٤١ (١٣٢٤).

بُنْ زَمْعَةَ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ، قَالَ: كَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يَرَى رَفَعَ الْيَدَيْنِ فِي الصَّلَاةِ، وَقَالَ يَحْيَى، وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: كَانَ مَعْمَرُ يَرَى رَفَعَ الْيَدَيْنِ فِي الصَّلَاةِ وَسَبَّحَتِ الْجَارُودَ بْنَ مُعَاذٍ، يَقُولُ: كَانَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، وَعُمَرُ بْنُ هَارُونَ، وَالنَّضْرُ بْنُ شَمِيلٍ يَرْفَعُونَ أَيْدِيَهُمْ إِذَا افْتَتَحُوا الصَّلَاةَ وَإِذَا رَكَعُوا وَإِذَا رَفَعُوا رُءُوسَهُمْ.^(١)

ترجمه امام ترمذي وائي په دي باب كي د عمر، علي، وائل بن حجر، مالك بن حويرث، انس، ابو هريره، ابو حميد، ابو اسيد، سهل بن سعد، محمد بن مسلمه، ابو قتاده، ابو موسي اشعري، جابر، او عمير ليشي رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دابن عمر رضي الله عنهما حديث حسن صحيح دي، او دا په صحابه كرامو كي د بعضو اهل علمو په كومو كي چي ابن عمر، جابر بن عبدالله ابو هريره، انس، ابن عباس، عبدالله بن زبير رضي الله عنهم هم شامل دي او په تابعينو كي حسن بصري، عطاء، طاوس، مجاهد، نافع، سالم بن عبدالله، سعيد بن زبير وغيره هم په دي باندي قول كړي دي او همدا رنگي د تابعينو نه په وروستو خلقو كي امام مالك، معمر، اوزاعي، ابن عيينه، عبدالله بن مبارك، شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه رحمهم الله هم قول كړي دي، عبدالله بن مبارك وائي خوك چي خپل دواړه لاسونه پورته كوي دهغوى دليل صحيح دي او بيا يي دزهري په سند روايت بيان كړي دي، او دابن مسعود رضي الله عنه حديث "چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم صرف په اول خل خپل دواړه لاسونه پورته كول ثابت نه دي، مالك بن انس به په مونځ كي لاسونه پورته كول صحيح گنرل، د عبد الرزاق بيان دي چي معمر به هم په مونځ كي لاسونه پورته كول صحيح گنرل، او ماد جارود نه اوريدلي دي چي سفيان بن عيينه، عمر بن هارون، او نضر بن شميل، به هم د مونځ شروع كولو وخت كي لاسونه پورته كول، او چي كله به يي ركوع كوله او چي كله به يي دركوع نه سر پورته كولو نو لاسونه به يي پورته كول.

حل لغات: افتتحوا: دفتح يفتح دباب نه په معني دشروع كولو، او پرانستلو.

^١ صحيح البخارى في الأذان ٨٢ (٤٣٥)، و ٨٢ (٤٣٦)، و ٨٥ (٤٣٨)، و ٨٦ (٤٣٩)، صحيح مسلم في الصلاة ٩ (٣٩٠)، سنن ابى داود في الصلاة ١١٦ (٤٤١)، سنن النسائي في الافتتاح ١ (٨٤٤، ٨٤٨، ٨٤٩)، و ٨٦ (١٠٢٦)، والتطبيع ١٩ (١٠٥٨)، و ٢١ (١٠٦٠)، و ٣٤ (١٠٨٩)، و ٨٥ (١١٥٥)، سنن ابن ماجه في الإقامة ١٥ (٨٥٨)، (تحفة الأشراف: ٦٨١٦)، موطأ امام مالك في الصلاة ٣ (١٦)، مسند احمد (٢ في ٨، ١٨، ٣٣، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ١٠٠، ١٣٤)، سنن الدارمي في الصلاة ٣١ (١٣٨٥)، و ٤١ (١٣٣٤).

تشریح : در رکوع کولواو در رکوع نه پس رفع الیدین کول مختلف فیه دی او په دی کی متعدد اقوال اول قول دادی چی د تکبیر تحریمی نه بغیر به په تکبیر کی لاس نشی اوچتولی (۲) امام شافعی فرمائی چی د تکبیر تحریمی نه علاوه به په دوو تکبیرونو کی لاس اوچتوی یو رکوع ته د تلو په وخت کی او دویم د رکوع نه پورته کیدو په وخت د امام شافعی دلیل د ابن عمر (رضی الله عنه) حدیث دی

(أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يرفع يديه عند الركوع وعند رفع الرأس من الركوع)

د ابن عمر (رضی الله عنه) حدیث دی چی رسول پاک صلی الله علیه وسلم به خپل دواړه لاسونه پورته کول. رکوع ته د تلو په وخت کی او د رکوع نه سر پورته کولو په وخت کی. زمونږ دلیل د ابن عباس رضی الله عنهما حدیث دی چی (لا ترفع الايدي الا في سبع مواطن الحديث) د ابن عباس رضی الله عنهما نه نقل دی چی رسول پاک صلی الله علیه وسلم فرمائی دی لاس به نشی اوچتولی مگر په اووه ځایونو کی (۱) په تکبیر تحریمه کی (۲) تکبیر قنوت کښ (۳) تکبیرات عیدین کی (۴) تکبیر عرفات کی (۵) تکبیرات جمرتین کی (۶) تکبیر صفا مروه کی (۷) تکبیر استلام کښی.

د ابن عمر (رضی الله عنه) حدیث به په ابتدایی اسلام باندې حمل کولی شی یعنی په ابتدائی اسلام کی رفع یدین ووبیا منسوخ شو هم دغه شان د عبدالله بن زبیر (رضی الله عنه) نه منقول دی. د ابن زبیر (رضی الله عنه) نه مروی دی

(أنه رأى رجلا يصلى في المسجد الحرام يرفع يديه في الصلاة عند الركوع وعند رفع الرأس من الركوع فلما فرغ من صلاته قال له لا تفعل فان هذا شيء فعله رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم تركه) د امام اوزاعي سره د امام ابو حنیفه رحمه الله مناظره: شارحینو د هدایه (عنايه، فتح القدير، کفایه) په دی مسئله کی یوه خوندوره واقعه ذکر کړې ده. هغه دا چی یو ځل په مسجد حرام کی امام اوزاعی د امام ابو حنیفه رحمه الله سره ضم شو. امام اوزاعی او فرمائیل څه خبره ده چی اهل عراق د رکوع کولو په وخت کی اود رکوع نه سر پورته کولو په وخت کی خپل لاسونه نه اوچتوی. حالانکه ماته (زهري عن سالم عن ابن عمر رضي الله عنه) نه دا حدیث رارسیدلي دی چی رسول پاک صلی الله علیه وسلم به په دی مواقعو باندې خپل لاسونه اوچتول. امام ابو حنیفه رحمه الله او فرمائیل:

(حدثني حماد عن ابراهيم عن علقمة عن عبد الله بن مسعود (رضي الله عنه) أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يرفع يديه عند تكبيرة الافتتاح ثم لا يعود)

یعنی رسول پاک صلی الله علیه وسلم به د تکبیر تحریمه په وخت کښ خپل لاسونه اوچتول بیا به ئې اعاده نه کوله.

امام اوزاعی او فرمائیل. امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ باندی تعجب دی چی زہ ورتہ حدیث بیانوم.
(عن زهری عن سالم عن ابن عمر رضي الله عنهما) او هغه حدیث بیانوی (عن حماد عن
ابراهيم عن علقمة عن ابن مسعود (رضي الله عنه)
حاصل دا چی امام اوزاعی د علو سند لحاظ اوکړو. او د ابن عمر (رضي الله عنه) حدیث ته
بې ترجیح ورکړله. امام اعظم او فرمائیل
(أما حماد فكان أفقه من الزهری وإبراهيم كان أفقه من سالم ولولا سبق ابن عمر لقلت بأن
علقمة أفقه منه أما عبد الله فعبد الله)

یعنی حماد د زهری په مقابله کي لوڼې فقیه دی. او ابراهیم د سالم نه زیات فقیه دی. او که
چرته ابن عمر (رضي الله عنه) ته د تقدیم زمانی فضیلت حاصل نه وو. نو ما به وئیلی وو چی
علقمه د ابن عمر رضي الله عنهما په مقابله کي زیات فقیه دی. او عبد الله خو عبد الله (رضي
الله عنه) دی. یعنی دهغه خو نظیر نشته. حاصل دا چی امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ د فقاہت په
اعتبار سره ابن مسعود (رضي الله عنه) ته ترجیح ورکړله.

ددی واقعي نه دومره خبره ثابته شوه چی د رفع یدین په سلسله کي د ابن عمر رضي الله
عنهما او ابن مسعود (رضي الله عنه) حدیث په خپلوکي معارض دی. او په دی دواړو
حدیثونو کي د رسول الله فعل بیان شوې دی. نو د تعارض د وجی دواړه احادیث ساقط
شو. اود رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول (لا ترفع الایدی الا فی سبع مواطن الحدیث)
طرف ته به رجوع کولی شی. په داسی حال کي چی دا حدیث مشهور دی. ددی نه علاوه د ابن
عمر رضي الله عنهما حدیث ساقط دی. ځکه چی مجاهد فرمائیلی دی

(صلیت خلف ابن عمر رضي الله عنهما سنتین فلم اره یرفع یدیه الا لإفتتاح الصلاة)

مجاهد فرمائی چی ما دوه کاله په ابن عمر (رضي الله عنه) پسې مونځ کړې دی. خو د تکبیر
تحریمه نه علاوه ما چرته هغه په لاس اوچتولو نه دی لیدلې. او قاعده دا ده چی راوی کله
دخپل روایت خلاف عمل کوی. نو دهغه روایت ساقطیږی.

۷۹_ باب مَا جَاءَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَرْفَعْ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ

دا ارشاد نبوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ شروع کولو نه علاوه په بل وخت

کي لاسونه نه پورته کول

٢٥٧- حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَلْقَمَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: "أَلَا أُصَلِّي بِكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَلَّى فَلَمْ يَزِفْ يَدَيْهِ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَبِهِ يَقُولُ: غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَأَهْلِ الْكُوفَةِ. (١)

ترجمه: علقمه وائي چي د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي چي ايا زه ستاسوپه وړاندي در رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ پشان مونځ اونكرم نو ابن مسعود مونځ او كړو او صرف په اول ځل يي دواړه لاسونه پورته كړل.

امام ترمذي وائي دابن مسعود رضي الله عنه حديث حسن دي او په دي باب كي دبراء بن عازب رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي، اكثر صحابه كرام او په تابعينو كي اهل علموپه دي باندې قول كړي دي او دا دسفيان ثوري او اهل كوفه قول هم دي.

٨٠- بَابُ مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الرُّكْبَتَيْنِ فِي الرُّكُوعِ

په ركوع كي په زنكنا نو ددواړو لاسونو ايوخودلو بيان

٢٥٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، حَدَّثَنَا أَبُو حَاصِمٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، قَالَ: قَالَ لَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "إِنَّ الرُّكْبَتَيْنِ لَكُمْ فَخُذُوا بِالرُّكْبَتَيْنِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ سَعْدٍ، وَأَنَسٍ، وَأَبِي حُمَيْدٍ، وَأَبِي أُسَيْدٍ، وَسَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ، وَأَبِي مَسْعُودٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عُمَرَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ فِي ذَلِكَ، إِلَّا مَا رُوِيَ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ وَبَعْضِ أَصْحَابِهِ، أَنَّهُمْ كَانُوا يُطَبِّقُونَ وَالتَّطْبِيقُ مَلْسُوحٌ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ. (٢)

^١ سنن ابی داود فی الصلاة ١١٩ (٤٣٨)، سنن النسائي فی الافتتاح ٨٤ (١٠٢٤)، والتطبیق ٢٠ (١٠٥٩)، (تحفة الأشراف: ٩٣٦٨)

، مسند احمد (١ فی ٣٨٨، ٣٢٢) (صحیح)

^٢ سنن النسائي فی التطبیق ٢ (١٠٣٥)، (تحفة الأشراف: ١٠٣٨٢)

ترجمه : د ابو عبدالرحمن سلمی نه مروی دي چي مونږ ته عمر فاروق رضي الله عنه او فرمايل د زنگنانو نيول ستاسو دپاره مسنون کړي شوي دي لهذا تاسو به په رکوع کي زنگنان نيسي.

امام ترمذي وائي د عمر رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د سعد، انس، ابو اسيد، سهل بن سعد محمد بن مسلمه او ابو مسعود رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي د بعضي صحابه کرامو او تابعينو او ددوي نه پس د بعضي اهل علمو په دي باندې عمل دي او په دي سلسله کي دهیچا اختلاف نشته علاوه دهغه نه کوم چي د ابن مسعود نه او دهغه د بعضي شاگردانو نه مروی دي چي هغوي به تطبيق کولو او تطبيق د اهل علمو په نزد منسوخ دي.

٢٥٩- قَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ: "كُنَّا نَفْعَلُ ذَلِكَ" فَتُهِينَا عَنْهُ، وَأَمَرْنَا أَنْ نَضَعَ الْأَكْفَ عَلَى الرُّكْبِ" قَالَ: حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ أَبِي يَحْفُورٍ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ سَعْدٍ بِهَذَا، وَأَبُو حَمِيدٍ السَّاعِدِيُّ اسْمُهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ الْمُنْذِرِ، وَأَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ اسْمُهُ: مَالِكُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَأَبُو حَصِينٍ اسْمُهُ: عُثْمَانُ بْنُ عَاصِمٍ الْأَسَدِيُّ، وَأَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَيْمِيُّ اسْمُهُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَبِيبٍ، وَأَبُو يَحْفُورٍ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عُبَيْدِ بْنِ نِسْطَاسٍ، وَأَبُو يَحْفُورٍ الْعَبْدِيُّ اسْمُهُ: وَاقِدٌ وَيُقَالُ وَقْدَانٌ، وَهُوَ الَّذِي رَوَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى وَكَلَاهُمَا مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ. (١)

ترجمه : د سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي مونږ به داسي کول (يعني تطبيق به مو کولو) او بيا مونږ د دينه منع کړي شو او مونږ ته حکم او کړي شو چي خپل ورغوي په زنگنانو کيږدو.

قتيبه پخپل سند د سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه نه هم د ما قبل هم معني روايت نقل ، امام ترمذي وائي د ابو حميد الساعدي نوم عبد الرحمن بن سعد بن منذر دي اود ابو اسيد ساعدي نوم عبد الله بن حبيب دي، اود ابو يعفور نوم عبد الرحمن بن عبید بن نسطاس دي اود ابو يعفور عبدي نوم واقد دي او وقدان هم ويلى شوي دي دا هغه کس دي چي د عبد الله بن اوفي رضي الله عنه نه نقل دروايت کوي او دواړه د کوفي اوسيدونکي دي.

^١ صحيح البخاري في الأذان ١١٨ (٤٩٠) . صحيح مسلم في المساجد ٥ (٥٢٥) . سنن ابي داود في الصلاة ١٥٠ (٨٦٤) . سنن

النسائي في التطبيق ١ (١٠٢٣) . سنن ابن ماجه في الإقامة ١٤ (٨٤٢) . (تحفة الأشراف : ٣٩٢٩) . مسند احمد (١ في ١٨١) . (٨٢) .

سنن ابي داود في الصلاة ٢٨ (١٢٣١)

٨١- باب مَا جَاءَ أَنَّهُ يُجَافِي يَدَيْهِ عَنِ جَنْبَيْهِ فِي الرُّكُوعِ

په ركوع كي دخپلو دواړو متود تشونه د جدا ساتلو بيان

٢٦٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ بُنْدَارٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ سَهْلٍ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: اجْتَمَعَ أَبُو حُمَيْدٍ وَأَبُو أُسَيْدٍ، وَسَهْلُ بْنُ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ، فَذَكَرُوا صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ أَبُو حُمَيْدٍ: أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "رَكَعَ فَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ كَأَنَّهُ قَابِضٌ عَلَيْهِمَا، وَوَثَرَ يَدَيْهِ فَتَحَاهُمَا عَنْ جَنْبَيْهِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي حُمَيْدٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ أَهْلُ الْعِلْمِ أَنَّ يُجَافِي الرَّجُلُ يَدَيْهِ عَنِ جَنْبَيْهِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ. (١)

ترجمه: د عباس بن سهل بن سعد رضي الله عنه بيان دي چي ابو حمير، ابو اسيد، سهل بن سعد، او محمد بن مسلمه رضي الله عنهم څلور واړه را جمع شول او در رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ ذکر يي او کړو ابو حميد او وئيل ماته در رسول الله صلي الله عليه وسلم مونځ ستاسو نه زيات معلوم دي رسول الله صلي الله عليه وسلم ركوع او کرله او خپل دواړه لاسونه يي په زنگنانو كيخودل داسي بنکاريدل لکه چي نيولي يي وي او خپل دواړه لاسونه يي د ليندي دمزي پشان کرل او دخپلو دواړو تشونه يي جدا نيولي وو. امام ترمذي وائي د ابو حميد حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دانس رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي او په همدي باندي اهل کوفه عمل اختيار کړي دي چي سړي به په ركوع او سجده كي خپل دواړه لاسونه دخپلو تشونه جدا ساتي.

٨٢- باب مَا جَاءَ فِي التَّسْبِيحِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

په ركوع او سجده كي د تسبيحاتو وئيلو بيان

^١ صحيح البخاري في الأذان ١٢٥ (٨٢٨). سنن ابى داود في الصلاة ١١٤ (٤٣٠). سنن النسائي في التطبيق ٦ (١٠٣٠). والسهو ٢

(١١٨٢). ٢٩ (١٠٦١). (تحفة الأشراف: ١١٨٩٢). وكذا (١١٨٩٤). سنن الدارمي في الصلاة ٤٠ (١٣٣٦).

٢٦١ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَزِيدَ الْهَدَلِيِّ، عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا رَكَعَ أَحَدُكُمْ فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَدْ تَمَّ رُكُوعُهُ وَذَلِكَ أَذْنَاهُ، وَإِذَا سَجَدَ فَقَالَ فِي سُجُودِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَدْ تَمَّ سُجُودُهُ وَذَلِكَ أَذْنَاهُ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ حُذَيْفَةَ، وَعُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ، عَوْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ لَمْ يَلْقَ ابْنَ مَسْعُودٍ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ يَسْتَحِبُّونَ أَنْ لَا يَنْقُصَ الرَّجُلُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ مِنْ ثَلَاثِ تَسْبِيحَاتٍ، وَرُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ، أَنَّهُ قَالَ: أَسْتَحِبُّ لِلْإِمَامِ أَنْ يُسَبِّحَ خُمْسَ تَسْبِيحَاتٍ لِكَيْ يُدْرِكَ مَنْ خَلْفَهُ ثَلَاثَ تَسْبِيحَاتٍ، وَهَكَذَا قَالَ: إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. (١)

ترجمه : د حذیفه رضي الله عنه نه مروی دی فرمائی چي د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره می مونخ کړي دي او پخپله رکوع کي یی سبحان ربی العظیم وئیل او په سجدو کي یی سبحان ربی الاعلی وئیل او چي کله به درحمت کوم ایت ته ورسیدو نو وقفه به یی کوله او سوال به یی کولو او چي کله به د عذاب کوم ایت ته ورسیدو نو وقفه به یی کوله او پناه به یی غوښتله. امام ترمذی وائی دا حدیث حسن صحیح دي.

حل لغات : تسبیحات د تسبیح جمع ده معنی سبحان الله وئیل.

د سجدې په حالت کي به درې ځله (سبحان ربی الاعلی) وائی. او دا درې ځله وئیل د کم نه کمه درجه ده. اهل علمو لیکلی دی چی ددی پریخودل یا په کي کمی کول مکروه دی. ددی دلیل د رسول الله ارشاد دي (اذ سجد أحدکم فلیقل فی سجوده سبحان ربی الاعلی ثلاثاً) او په رکوع او سجده کي په درې ځله باندي زیادت کول مستحب دی. خو په دي شرط چی په طاق عدد باندي ختموی. او ددی دلیل دا دي چی رسول پاک صلی الله علیه وسلم به د رکوع او سجدې تسبیحات په طاق عدد باندي ختمول، او په مشهور حدیث (إن الله وتر يحب الوتر) باندي هم استدلال شوې دي.

صاحب د هدایه فرمائی. که په خپله امام وی. نو په درې ځله دی دومره زیادت نه کوی چی خلق ستړی شی. او د هغوی په زړونو کي نفرت او ناخوښی پیدا شی. دا خبره دی معلومه وی چی د رکوع او سجدې تسبیحات سنت دی. ځکه چی نص یعنی ارکعوا واسجدوا،

¹ سنن ابی داود فی الصلاة ١٥٢ (٨٨٦)، سنن ابن ماجه فی الإقامة ٢٠ (٨٨٨).

ركوع او سجدي ته شامل دي. ددی تسبیحاتو ته نه دی شامل. نو ثابت شوه چی د ركوع او سجدي تسبیحات فرض نه دی.

خو دلته دا اشكال دی چی د عدم فرضیت نه دی څنگه لازمیږی چی سنت دی وی. بلکه ممکن ده چی واجب وی. ددی باوجود چی په وجوب باندې دوه دلائل موجود دي (۱) اول دا چی د ركوع او سجود په تسبیحاتو باندې رسول الله مواظبت کړې دي. او دا دلیل د وجوب دي (۲) دویم دا چی د ركوع د تسبیحاتو په باره کي رسول الله فرمائیلي دي. (اجعلوها) او د سجدي د تسبیحاتو په باره کي فرمائی (فليقل) او دا د امر صیغی دی. او د امر موجب وجوب وی. نو ددی دواړو تسبیحات هم واجب گرځول پکار وو. ددی جواب دادي چی اعرابی ته د تعلیم ورکولو په وخت کي رسول پاک صلي الله عليه وسلم ددی بیان نه وو کړی. نو معلومه شوه چی د ركوع او سجود د تسبیحاتو حکم د وجوب نه بلکه د استحباب په طور دي.

۲۶۲_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: أُنْبَأَنَا شُعْبَةُ، عَنْ الْأَعْمَشِ، قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ عُبَيْدَةَ يُحَدِّثُ، عَنْ الْمُسْتَوْرِدِ، عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَانَ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ: "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ" وَفِي سُجُودِهِ "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى" وَمَا أُنِيَ عَلَى آيَةِ رَحْمَةٍ إِلَّا وَقَفَ وَسَأَلَ، وَمَا أُنِيَ عَلَى آيَةِ عَذَابٍ إِلَّا وَقَفَ وَتَعَوَّذَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، (۱)

ترجمه: په مذکور سند باندې دشعبه نه هم دتیر شوي روایت هم معنی روایت مروي دي، او دحذیفه رضي الله عنه دا حدیث په نورو سندونو هم مروي دي چی هغه په رسول الله صلي الله عليه وسلم پشي دتهجد مونځ کړي وو او بیا راوي تمام حدیث ذکر کړي دي.

دحذیفه بن یمان رضي الله عنه حالات

نوم حذیفه کنیه ابو عبد الله صاحب السر لقب دقبيله بن عتفان سره یي تعلق وو دده پلار په جاهلیت کي څوک قتل کړی دی نو په دي وجه ددشمنی نه دبېچ کیدو دپاره په مدینه کي اوسیدو حذیفه دمدیني نه مکي ته لاړو داسلام قبلولو دپاره، دغزوه بدر نه علاوه په تمامو

۱ صحیح مسلم فی المسافرین ۲۴ (۴۴۲)، سنن ابی داود فی الصلاة ۱۵۱ (۸۴۱)، سنن النسائي فی الافتتاح ۷ (۱۰۰۹)، والتطبیق ۹ (۱۰۳۴)، ۴۳ (۱۱۳۲)، سنن ابن ماجه فی الإقامة ۲۰ (۸۹۴)، و ۱۴۹ (۱۲۵۱)، (تحفة الأشراف: ۲۲۵۱)، مسند احمد (۵) فی ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۹۳، سنن الدارمی فی الصلاة ۶۹ (۱۳۳۵)

عزواتو کي شريك پاتي شوی دی او عهد نبوي يي په مدينه کي تير کړی دی او بيا ددينه پس عراق، کوفه، نصيبين او مدائن ته منتقل شوی دی او په نصيبين کي يي شاگرد ي هم کړي ده (اسد الغابه).

عمر فاروق رضي الله عنه د عراق فتح کيدو نه پس په دجله کي حذيفه رضي الله عنه امير مقرر کړو (کتاب الخراج لامام ابو يوسف او بيا د مدائن والي مقرر کړی شو).

حذيفه رضي الله عنه د فقه او حديث لوي عالم وو او د منافقانو په پيژندو کي يي خصوصي مهارت وو په همدې وجه ورته د رسول الله صلي الله عليه وسلم رازدار وئيلی شوي دي پخپله وائي ددې وخت نه د قيامته پوري راتلونکي ټولي فتنې پيژنم، ليکن ددينه دي څوک دا معلومه نکړي چي زما نه علاوه بل چاته نه دي معلومي وجه داده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په دې باره کي مونږ ټولو ته په يو مجلس کي خبر را کړی دی خو اوس په هغوی کي زما نه علاوه بل هيڅوک ژوندی نشته.

د زهد او تقوي يي دا حالت وو چي د امارت باوجود يي په معاشرت کي څه تعير نه وو راغلی دتواضع په وجه به يي د خورلی کار دڅر نه اخستلو او په ډير لږ قوت لایموت رزق به يي گذاره کوله او ددينه زيات به يي دځان سره نه ساتلو عمر رضي الله عنه ورته څه مال هم اوليرلو ليکن هغه يي په خلقو تقسيم کړو.

وفات: د هجرت په ۳۲ کال عثمان رضي الله عنه د وفات نه څلويښت ورځي پس وفات شو چي په اخري عمر کي په ډيره ژړا کي مصروف وو خلقو ورته دوجي تپوس او کړو نو په جواب کي يي اووئيل ددنيا دپريښودو غم راسره نشته مرگ خو يو دوست دی ليکن په دې خفه يم چي زما انجام او حشر به څه وي کله چي يي اخري ساه واخستله نو ويی فرمايل ستا ملاقات دي زما سره ماته مبارك شي ځکه چي زما د سره انتهائي زياته مينه ده (مسند احمد).

د حذيفه رضي الله عنه د سلو نه زيات روايات منقول دي چي دولس متفق عليه دي او اته صرف په بخاري کي دي او اولس په مسلم کي دي (تهذيب الكمال).

٢٦٣- قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ لَخَوَهُ، وَقَدْ رُوِيَ، عَنْ حُذَيْفَةَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ أَنَّهُ صَلَّى بِاللَّيْلِ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ. (١)

ترجمه: او يقينا د حذيفه بن يمان رضي الله عنه نه دا حديث ددي سند نه علاوه په بل سند باندي هم مروي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به او بيا يي د سابقه حديث پشان مضمون ذكر كړو.

٨٣- باب مَا جَاءَ فِي النَّهْيِ عَنِ الْقِرَاءَةِ، فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

په ركوع او سجده كي د قرانت د ممانعت بيان

٢٦٤- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُنَيْنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " نَهَى عَنْ لُبْسِ الْقَتِيئِ وَالْمُعْصَفِرِ، وَعَنْ تَخْتُمِ الذَّهَبِ، وَعَنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي الرُّكُوعِ ". وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَلِيٍّ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ كَرِهُوا الْقِرَاءَةَ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ. (١)

ترجمه: د علي بن ابي طالب رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دريشمي جامو اغوستل او په كسم (بوتي) درنگ شوو جامو او د سرو زرو د گوتمي اچولو داستعمال نه او په ركوع كي د قران لوستلو نه ممانعت فرمايلي دي.

^١ صحيح مسلم في المسافرين ٢٤ (٤٤٢). سنن ابى داود في الصلاة ١٥١ (٨٤١). سنن النسائي في الافتتاح ٤٤ (١٠٠٩). والتطبيقات ٩ (١٠٤٤). و ٤٣ (١١٣٣). سنن ابن ماجه في الإقامة ٢٠ (٨٩٤). و ١٤٩ (١٢٥١). (تحفة الأشراف: ٢٢٥١). مسند أحمد (٥ في ٣٨٢، ٣٨٣، ٣٩٣). سنن الدارمي في الصلاة ٢٩ (١٣٣٥).

^٢ صحيح مسلم في الصلاة ٢١ (٣٨٠). واللباس ٣ (٢٠٤٨). سنن ابى داود في اللباس ١١ (٢٠٣٣). سنن النسائي في التطبيقات ٤ (١٠٣١). و ٦١ (١١٣٠). الزينة ٣٣ (٥١٤٣، ٥١٤٤، ٥١٤٥، ٥١٤٦). و ٤٤ (٥٢٦٢، ٥٢٦٣، ٥٢٦٤). سنن ابن ماجه في اللباس ٢١ (٢٦٠٢). و ٣٠ (٢٦٣٣). (تحفة الأشراف: ١٠٤٩). موطأ امام مالك في الصلاة ٦ (٢٨). مسند أحمد (١ في ٨٠، ٨١، ٩٢، ١٠٣، ١١٣، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٣١، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨، ١٥٩، ١٦٠، ١٦١، ١٦٢، ١٦٣، ١٦٤، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧١، ١٧٢، ١٧٣، ١٧٤، ١٧٥، ١٧٦، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨١، ١٨٢، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٧، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩١، ١٩٢، ١٩٣، ١٩٤، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٨، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١١، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢١٨، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦١، ٢٦٢، ٢٦٣، ٢٦٤، ٢٦٥، ٢٦٦، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧٠، ٢٧١، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٣، ٢٨٤، ٢٨٥، ٢٨٦، ٢٨٧، ٢٨٨، ٢٨٩، ٢٩٠، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٩٣، ٢٩٤، ٢٩٥، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠١، ٣٠٢، ٣٠٣، ٣٠٤، ٣٠٥، ٣٠٦، ٣٠٧، ٣٠٨، ٣٠٩، ٣١٠، ٣١١، ٣١٢، ٣١٣، ٣١٤، ٣١٥، ٣١٦، ٣١٧، ٣١٨، ٣١٩، ٣٢٠، ٣٢١، ٣٢٢، ٣٢٣، ٣٢٤، ٣٢٥، ٣٢٦، ٣٢٧، ٣٢٨، ٣٢٩، ٣٣٠، ٣٣١، ٣٣٢، ٣٣٣، ٣٣٤، ٣٣٥، ٣٣٦، ٣٣٧، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤١، ٣٤٢، ٣٤٣، ٣٤٤، ٣٤٥، ٣٤٦، ٣٤٧، ٣٤٨، ٣٤٩، ٣٥٠، ٣٥١، ٣٥٢، ٣٥٣، ٣٥٤، ٣٥٥، ٣٥٦، ٣٥٧، ٣٥٨، ٣٥٩، ٣٦٠، ٣٦١، ٣٦٢، ٣٦٣، ٣٦٤، ٣٦٥، ٣٦٦، ٣٦٧، ٣٦٨، ٣٦٩، ٣٧٠، ٣٧١، ٣٧٢، ٣٧٣، ٣٧٤، ٣٧٥، ٣٧٦، ٣٧٧، ٣٧٨، ٣٧٩، ٣٨٠، ٣٨١، ٣٨٢، ٣٨٣، ٣٨٤، ٣٨٥، ٣٨٦، ٣٨٧، ٣٨٨، ٣٨٩، ٣٩٠، ٣٩١، ٣٩٢، ٣٩٣، ٣٩٤، ٣٩٥، ٣٩٦، ٣٩٧، ٣٩٨، ٣٩٩، ٤٠٠، ٤٠١، ٤٠٢، ٤٠٣، ٤٠٤، ٤٠٥، ٤٠٦، ٤٠٧، ٤٠٨، ٤٠٩، ٤١٠، ٤١١، ٤١٢، ٤١٣، ٤١٤، ٤١٥، ٤١٦، ٤١٧، ٤١٨، ٤١٩، ٤٢٠، ٤٢١، ٤٢٢، ٤٢٣، ٤٢٤، ٤٢٥، ٤٢٦، ٤٢٧، ٤٢٨، ٤٢٩، ٤٣٠، ٤٣١، ٤٣٢، ٤٣٣، ٤٣٤، ٤٣٥، ٤٣٦، ٤٣٧، ٤٣٨، ٤٣٩، ٤٤٠، ٤٤١، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٤٤، ٤٤٥، ٤٤٦، ٤٤٧، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥١، ٤٥٢، ٤٥٣، ٤٥٤، ٤٥٥، ٤٥٦، ٤٥٧، ٤٥٨، ٤٥٩، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٤، ٤٦٥، ٤٦٦، ٤٦٧، ٤٦٨، ٤٦٩، ٤٧٠، ٤٧١، ٤٧٢، ٤٧٣، ٤٧٤، ٤٧٥، ٤٧٦، ٤٧٧، ٤٧٨، ٤٧٩، ٤٨٠، ٤٨١، ٤٨٢، ٤٨٣، ٤٨٤، ٤٨٥، ٤٨٦، ٤٨٧، ٤٨٨، ٤٨٩، ٤٩٠، ٤٩١، ٤٩٢، ٤٩٣، ٤٩٤، ٤٩٥، ٤٩٦، ٤٩٧، ٤٩٨، ٤٩٩، ٥٠٠، ٥٠١، ٥٠٢، ٥٠٣، ٥٠٤، ٥٠٥، ٥٠٦، ٥٠٧، ٥٠٨، ٥٠٩، ٥١٠، ٥١١، ٥١٢، ٥١٣، ٥١٤، ٥١٥، ٥١٦، ٥١٧، ٥١٨، ٥١٩، ٥٢٠، ٥٢١، ٥٢٢، ٥٢٣، ٥٢٤، ٥٢٥، ٥٢٦، ٥٢٧، ٥٢٨، ٥٢٩، ٥٣٠، ٥٣١، ٥٣٢، ٥٣٣، ٥٣٤، ٥٣٥، ٥٣٦، ٥٣٧، ٥٣٨، ٥٣٩، ٥٤٠، ٥٤١، ٥٤٢، ٥٤٣، ٥٤٤، ٥٤٥، ٥٤٦، ٥٤٧، ٥٤٨، ٥٤٩، ٥٥٠، ٥٥١، ٥٥٢، ٥٥٣، ٥٥٤، ٥٥٥، ٥٥٦، ٥٥٧، ٥٥٨، ٥٥٩، ٥٦٠، ٥٦١، ٥٦٢، ٥٦٣، ٥٦٤، ٥٦٥، ٥٦٦، ٥٦٧، ٥٦٨، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٧١، ٥٧٢، ٥٧٣، ٥٧٤، ٥٧٥، ٥٧٦، ٥٧٧، ٥٧٨، ٥٧٩، ٥٨٠، ٥٨١، ٥٨٢، ٥٨٣، ٥٨٤، ٥٨٥، ٥٨٦، ٥٨٧، ٥٨٨، ٥٨٩، ٥٩٠، ٥٩١، ٥٩٢، ٥٩٣، ٥٩٤، ٥٩٥، ٥٩٦، ٥٩٧، ٥٩٨، ٥٩٩، ٦٠٠، ٦٠١، ٦٠٢، ٦٠٣، ٦٠٤، ٦٠٥، ٦٠٦، ٦٠٧، ٦٠٨، ٦٠٩، ٦١٠، ٦١١، ٦١٢، ٦١٣، ٦١٤، ٦١٥، ٦١٦، ٦١٧، ٦١٨، ٦١٩، ٦٢٠، ٦٢١، ٦٢٢، ٦٢٣، ٦٢٤، ٦٢٥، ٦٢٦، ٦٢٧، ٦٢٨، ٦٢٩، ٦٣٠، ٦٣١، ٦٣٢، ٦٣٣، ٦٣٤، ٦٣٥، ٦٣٦، ٦٣٧، ٦٣٨، ٦٣٩، ٦٤٠، ٦٤١، ٦٤٢، ٦٤٣، ٦٤٤، ٦٤٥، ٦٤٦، ٦٤٧، ٦٤٨، ٦٤٩، ٦٥٠، ٦٥١، ٦٥٢، ٦٥٣، ٦٥٤، ٦٥٥، ٦٥٦، ٦٥٧، ٦٥٨، ٦٥٩، ٦٦٠، ٦٦١، ٦٦٢، ٦٦٣، ٦٦٤، ٦٦٥، ٦٦٦، ٦٦٧، ٦٦٨، ٦٦٩، ٦٧٠، ٦٧١، ٦٧٢، ٦٧٣، ٦٧٤، ٦٧٥، ٦٧٦، ٦٧٧، ٦٧٨، ٦٧٩، ٦٨٠، ٦٨١، ٦٨٢، ٦٨٣، ٦٨٤، ٦٨٥، ٦٨٦، ٦٨٧، ٦٨٨، ٦٨٩، ٦٩٠، ٦٩١، ٦٩٢، ٦٩٣، ٦٩٤، ٦٩٥، ٦٩٦، ٦٩٧، ٦٩٨، ٦٩٩، ٧٠٠، ٧٠١، ٧٠٢، ٧٠٣، ٧٠٤، ٧٠٥، ٧٠٦، ٧٠٧، ٧٠٨، ٧٠٩، ٧١٠، ٧١١، ٧١٢، ٧١٣، ٧١٤، ٧١٥، ٧١٦، ٧١٧، ٧١٨، ٧١٩، ٧٢٠، ٧٢١، ٧٢٢، ٧٢٣، ٧٢٤، ٧٢٥، ٧٢٦، ٧٢٧، ٧٢٨، ٧٢٩، ٧٣٠، ٧٣١، ٧٣٢، ٧٣٣، ٧٣٤، ٧٣٥، ٧٣٦، ٧٣٧، ٧٣٨، ٧٣٩، ٧٤٠، ٧٤١، ٧٤٢، ٧٤٣، ٧٤٤، ٧٤٥، ٧٤٦، ٧٤٧، ٧٤٨، ٧٤٩، ٧٥٠، ٧٥١، ٧٥٢، ٧٥٣، ٧٥٤، ٧٥٥، ٧٥٦، ٧٥٧، ٧٥٨، ٧٥٩، ٧٦٠، ٧٦١، ٧٦٢، ٧٦٣، ٧٦٤، ٧٦٥، ٧٦٦، ٧٦٧، ٧٦٨، ٧٦٩، ٧٧٠، ٧٧١، ٧٧٢، ٧٧٣، ٧٧٤، ٧٧٥، ٧٧٦، ٧٧٧، ٧٧٨، ٧٧٩، ٧٨٠، ٧٨١، ٧٨٢، ٧٨٣، ٧٨٤، ٧٨٥، ٧٨٦، ٧٨٧، ٧٨٨، ٧٨٩، ٧٩٠، ٧٩١، ٧٩٢، ٧٩٣، ٧٩٤، ٧٩٥، ٧٩٦، ٧٩٧، ٧٩٨، ٧٩٩، ٨٠٠، ٨٠١، ٨٠٢، ٨٠٣، ٨٠٤، ٨٠٥، ٨٠٦، ٨٠٧، ٨٠٨، ٨٠٩، ٨١٠، ٨١١، ٨١٢، ٨١٣، ٨١٤، ٨١٥، ٨١٦، ٨١٧، ٨١٨، ٨١٩، ٨٢٠، ٨٢١، ٨٢٢، ٨٢٣، ٨٢٤، ٨٢٥، ٨٢٦، ٨٢٧، ٨٢٨، ٨٢٩، ٨٣٠، ٨٣١، ٨٣٢، ٨٣٣، ٨٣٤، ٨٣٥، ٨٣٦، ٨٣٧، ٨٣٨، ٨٣٩، ٨٤٠، ٨٤١، ٨٤٢، ٨٤٣، ٨٤٤، ٨٤٥، ٨٤٦، ٨٤٧، ٨٤٨، ٨٤٩، ٨٥٠، ٨٥١، ٨٥٢، ٨٥٣، ٨٥٤، ٨٥٥، ٨٥٦، ٨٥٧، ٨٥٨، ٨٥٩، ٨٦٠، ٨٦١، ٨٦٢، ٨٦٣، ٨٦٤، ٨٦٥، ٨٦٦، ٨٦٧، ٨٦٨، ٨٦٩، ٨٧٠، ٨٧١، ٨٧٢، ٨٧٣، ٨٧٤، ٨٧٥، ٨٧٦، ٨٧٧، ٨٧٨، ٨٧٩، ٨٨٠، ٨٨١، ٨٨٢، ٨٨٣، ٨٨٤، ٨٨٥، ٨٨٦، ٨٨٧، ٨٨٨، ٨٨٩، ٨٩٠، ٨٩١، ٨٩٢، ٨٩٣، ٨٩٤، ٨٩٥، ٨٩٦، ٨٩٧، ٨٩٨، ٨٩٩، ٩٠٠، ٩٠١، ٩٠٢، ٩٠٣، ٩٠٤، ٩٠٥، ٩٠٦، ٩٠٧، ٩٠٨، ٩٠٩، ٩١٠، ٩١١، ٩١٢، ٩١٣، ٩١٤، ٩١٥، ٩١٦، ٩١٧، ٩١٨، ٩١٩، ٩٢٠، ٩٢١، ٩٢٢، ٩٢٣، ٩٢٤، ٩٢٥، ٩٢٦، ٩٢٧، ٩٢٨، ٩٢٩، ٩٣٠، ٩٣١، ٩٣٢، ٩٣٣، ٩٣٤، ٩٣٥، ٩٣٦، ٩٣٧، ٩٣٨، ٩٣٩، ٩٤٠، ٩٤١، ٩٤٢، ٩٤٣، ٩٤٤، ٩٤٥، ٩٤٦، ٩٤٧، ٩٤٨، ٩٤٩، ٩٥٠، ٩٥١، ٩٥٢، ٩٥٣، ٩٥٤، ٩٥٥، ٩٥٦، ٩٥٧، ٩٥٨، ٩٥٩، ٩٦٠، ٩٦١، ٩٦٢، ٩٦٣، ٩٦٤، ٩٦٥، ٩٦٦، ٩٦٧، ٩٦٨، ٩٦٩، ٩٧٠، ٩٧١، ٩٧٢، ٩٧٣، ٩٧٤، ٩٧٥، ٩٧٦، ٩٧٧، ٩٧٨، ٩٧٩، ٩٨٠، ٩٨١، ٩٨٢، ٩٨٣، ٩٨٤، ٩٨٥، ٩٨٦، ٩٨٧، ٩٨٨، ٩٨٩، ٩٩٠، ٩٩١، ٩٩٢، ٩٩٣، ٩٩٤، ٩٩٥، ٩٩٦، ٩٩٧، ٩٩٨، ٩٩٩، ١٠٠٠، ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣، ١٠٠٤، ١٠٠٥، ١٠٠٦، ١٠٠٧، ١٠٠٨، ١٠٠٩، ١٠١٠، ١٠١١، ١٠١٢، ١٠١٣، ١٠١٤، ١٠١٥، ١٠١٦، ١٠١٧، ١٠١٨، ١٠١٩، ١٠٢٠، ١٠٢١، ١٠٢٢، ١٠٢٣، ١٠٢٤، ١٠٢٥، ١٠٢٦، ١٠٢٧، ١٠٢٨، ١٠٢٩، ١٠٣٠، ١٠٣١، ١٠٣٢، ١٠٣٣، ١٠٣٤، ١٠٣٥، ١٠٣٦، ١٠٣٧، ١٠٣٨، ١٠٣٩، ١٠٤٠، ١٠٤١، ١٠٤٢، ١٠٤٣، ١٠٤٤، ١٠٤٥، ١٠٤٦، ١٠٤٧، ١٠٤٨، ١٠٤٩، ١٠٥٠، ١٠٥١، ١٠٥٢، ١٠٥٣، ١٠٥٤، ١٠٥٥، ١٠٥٦، ١٠٥٧، ١٠٥٨، ١٠٥٩، ١٠٦٠، ١٠٦١، ١٠٦٢، ١٠٦٣، ١٠٦٤، ١٠٦٥، ١٠٦٦، ١٠٦٧، ١٠٦٨، ١٠٦٩، ١٠٧٠، ١٠٧١، ١٠٧٢، ١٠٧٣، ١٠٧٤، ١٠٧٥، ١٠٧٦، ١٠٧٧، ١٠٧٨، ١٠٧٩، ١٠٨٠، ١٠٨١، ١٠٨٢، ١٠٨٣، ١٠٨٤، ١٠٨٥، ١٠٨٦، ١٠٨٧، ١٠٨٨، ١٠٨٩، ١٠٩٠، ١٠٩١، ١٠٩٢، ١٠٩٣، ١٠٩٤، ١٠٩٥، ١٠٩٦، ١٠٩٧، ١٠٩٨، ١٠٩٩، ١١٠٠، ١١٠١، ١١٠٢، ١١٠٣، ١١٠٤، ١١٠٥، ١١٠٦، ١١٠٧، ١١٠٨، ١١٠٩، ١١١٠، ١١١١، ١١١٢، ١١١٣، ١١١٤، ١١١٥، ١١١٦، ١١١٧، ١١١٨، ١١١٩، ١١٢٠، ١١٢١، ١١٢٢، ١١٢٣، ١١٢٤، ١١٢٥، ١١٢٦، ١١٢٧، ١١٢٨، ١١٢٩، ١١٣٠، ١١٣١، ١١٣٢، ١١٣٣، ١١٣٤، ١١٣٥، ١١٣٦، ١١٣٧، ١١٣٨، ١١٣٩، ١١٤٠، ١١٤١، ١١٤٢، ١١٤٣، ١١٤٤، ١١٤٥، ١١٤٦، ١١٤٧، ١١٤٨، ١١٤٩، ١١٥٠، ١١٥١، ١١٥٢، ١١٥٣، ١١٥٤، ١١٥٥، ١١٥٦، ١١٥٧، ١١٥٨، ١١٥٩، ١١٦٠، ١١٦١، ١١٦٢، ١١٦٣، ١١٦٤، ١١٦٥، ١١٦٦، ١١٦٧، ١١٦٨، ١١٦٩، ١١٧٠، ١١٧١، ١١٧٢، ١١٧٣، ١١٧٤، ١١٧٥، ١١٧٦، ١١٧٧، ١١٧٨، ١١٧٩، ١١٨٠، ١١٨١، ١١٨٢، ١١٨٣، ١١٨٤، ١١٨٥، ١١٨٦، ١١٨٧، ١١٨٨، ١١٨٩، ١١٩٠، ١١٩١، ١١٩٢، ١١٩٣، ١١٩٤، ١١٩٥، ١١٩٦، ١١٩٧، ١١٩٨، ١١٩٩، ١٢٠٠، ١٢٠١، ١٢٠٢، ١٢٠٣، ١٢٠٤، ١٢٠٥، ١٢٠٦، ١٢٠٧، ١٢٠٨، ١٢٠٩، ١٢١٠، ١٢١١، ١٢١٢، ١٢١٣، ١٢١٤، ١٢١٥، ١٢١٦، ١٢١٧، ١٢١٨، ١٢١٩، ١٢٢٠، ١٢٢١، ١٢٢٢، ١٢٢٣، ١٢٢٤، ١٢٢٥، ١٢٢٦، ١٢٢٧، ١٢٢٨، ١٢٢٩، ١٢٣٠، ١٢٣١، ١٢٣٢، ١٢٣٣، ١٢٣٤، ١٢٣٥، ١٢٣٦، ١٢٣٧، ١٢٣٨، ١٢٣٩، ١٢٤٠، ١٢٤١، ١٢٤٢، ١٢٤٣، ١٢٤٤، ١٢٤٥، ١٢٤٦، ١٢٤٧، ١٢٤٨، ١٢٤٩، ١٢٥٠، ١٢٥١، ١٢٥٢، ١٢٥٣، ١٢٥٤، ١٢٥٥، ١٢٥٦، ١٢٥٧، ١٢٥٨، ١٢٥٩، ١٢٦٠، ١٢٦١، ١٢٦٢، ١٢٦٣، ١٢٦٤، ١٢٦٥، ١٢٦٦، ١٢٦٧، ١٢٦٨، ١٢٦٩، ١٢٧٠، ١٢٧١، ١٢٧٢، ١٢٧٣، ١٢٧٤، ١٢٧٥، ١٢٧٦، ١٢٧٧، ١٢٧٨، ١٢٧٩، ١٢٨٠، ١٢٨١، ١٢٨٢، ١٢٨٣، ١٢٨٤، ١٢٨٥، ١٢٨٦، ١٢٨٧، ١٢٨٨، ١٢٨٩، ١٢٩٠، ١٢٩١، ١٢٩٢، ١٢٩٣، ١٢٩٤، ١٢٩٥، ١٢٩٦، ١٢٩٧، ١٢٩٨، ١٢٩٩، ١٣٠٠، ١٣٠١، ١٣٠٢، ١٣٠٣، ١٣٠٤، ١٣٠٥، ١٣٠٦، ١٣٠٧، ١٣٠٨، ١٣٠٩، ١٣١٠، ١٣١١، ١٣١٢، ١٣١٣، ١٣١٤، ١٣١٥، ١٣١٦، ١٣١٧، ١٣١٨، ١٣١٩، ١٣٢٠، ١٣٢١، ١٣٢٢، ١٣٢٣، ١٣٢٤، ١٣٢٥، ١٣٢٦، ١٣٢٧، ١٣٢٨، ١٣٢٩، ١٣٣٠، ١٣٣١، ١٣٣٢، ١٣٣٣، ١٣٣٤، ١٣٣٥، ١٣٣٦، ١٣٣٧، ١٣٣٨، ١٣٣٩، ١٣٤٠، ١٣٤١، ١٣٤٢، ١٣٤٣، ١٣٤٤، ١٣٤٥، ١٣٤٦، ١٣٤٧، ١٣٤٨، ١٣٤٩، ١٣٥٠، ١٣٥١، ١٣٥٢، ١٣٥٣، ١٣٥٤، ١٣٥٥، ١٣٥٦، ١٣٥٧، ١٣٥٨، ١٣٥٩، ١٣٦٠، ١٣٦١، ١٣٦٢، ١٣٦٣، ١٣٦٤، ١٣٦٥، ١٣٦٦، ١٣٦٧، ١٣٦٨، ١٣٦٩، ١٣٧٠، ١٣٧١، ١٣٧٢، ١٣٧٣،

امام ترمذي وائي دعلي رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دابن عباس نه هم روايت مروي دي، دصحابه كرامو او تابعينو او ددوي نه پس داهل علمو هم دا قول دي چي دوي ركوع او سجده كي دقران لوستل مكروه گنرلي دي.

حل لغات: تختم مصدر د باب افتعال دي، معني گوتمه جوړول دي.

٨٤_ باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ لَا يُقِيمُ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

په ركوع او سجده كي دملانه سيده كولو حكم

٢٦٥_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ الْبَدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُجْزِي صَلَاةٌ لَا يُقِيمُ فِيهَا الرَّجُلُ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ، وَأَنَسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَرِفَاعَةَ الزُّرْقِيِّ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ يَرَوْنَ أَنَّ يُقِيمُ الرَّجُلُ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ، وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ: مَنْ لَمْ يُقِمِ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ فَصَلَاتُهُ فَاسِدَةٌ: لِحَدِيثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تُجْزِي صَلَاةٌ لَا يُقِيمُ الرَّجُلُ فِيهَا صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ" وَأَبُو مَعْمَرٍ اسْمُهُ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَخْبَرَةَ، وَأَبُو مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيُّ الْبَدْرِيُّ اسْمُهُ: عُقْبَةُ بْنُ عَمْرِو. (١)

ترجمه: دابومسعود او عقبه بن عامر انصاري رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دهغه چا مونځ نه كيږي څوك چي دركوع او سجدي مينځ كي خپله ملانه نيغوي.

امام ترمذي وائي دابومسعود انصاري حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي دعلي بن شعبان، انس بن مالك، ابوهريره، او ابو رفاعه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دصحابه كرامو او ددوي نه پس دنورو اهل علمو په دي باندي عمل دي چي بنده به په ركوع او سجده كي ملا نيغوي، امام شافعي، احمد، او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) وائي چاچي په ركوع او سجده كي ملا نيغه اونه ساتله دهغه مونځ فاسد دي ځكه چي درسول الله صلي الله

^١ سنن ابى داود في الصلاة ١٢٨ (٨٥٥). سنن النسائي في الافتتاح ٨٨ (١٠٢٨). والتطبيق ٥٢ (١١١٠). سنن ابن ماجه في

الإقامة ١٦ (٨٤٠). (تحفة الأشراف: ٩٩٩٥). مسند احمد (٣ في ١٩٩، ١٢٢). سنن الدارمي في الصلاة ٤٨ (١٢٦٠).

عليه وسلم ارشاد دي دهغه چا مونخ نه کيږي څوک چي په رکوع او سجده کي ملانيغه نه ساتي. اود ابو معمر نوم عبد الله بن سخره دي اود ابو مسعود بدري نوم عقبه بن عمرو دي.

تشریح : په دي مسئله کي اختلاف دي چي تعديل دارکانو فرض دي او که واجب دي.

(۱) دامام ابو حنيفه په نزد واجب دي (۲) او دائمه ثلاثه په نزد فرض دي.

منشاء اختلاف داده چي په خبر واحد فرضيت ثابتيږي او کله ثابتيږي دامام صاحب په نزد په خبر واحد فرضيت نه ثابتيږي او دائمه ثلاثه په نزد ثابتيږي.

دامام صاحب دليل: حديث دا عرابي مسيء الصلاة دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم خلاد بن رافع ته د مونخ دارکانو تعليم ورکړو او ورته يي او فرمائيل که دارکانو د تعديل لحاظ دي او کړو نو مونخ به دي اوشي او که د دي لحاظ دي اونکړو نو مونخ به دي ناقص وي د دينه معلومه شوه چي تعديل دارکانو واجب دي ځکه چي دارکانو د تعديل په ترک د نقصان حکم لگيدلي دي او که تعديل دارکانو فرض وي نو بيا به ورباندې رسول الله صلي الله عليه وسلم د بطلان حکم لگولي وو.

دليل ثاني: دامام صاحب دويم دليل دادي چي په قران کریم کي مطلقا درکوع او سجدي حکم دي کچري مونږ د خبر واحد په وجه تعديل دارکانو فرض کړو نو د خبر واحد په وجه په کتاب الله زيادت لارميږي او دا ناجائز دي لهذا مطلق رکوع سجدي به فرض وي په حکم د کتاب الله او تعديل دارکانو به واجب وي په حکم د حديث.

دليل دائمه ثلاثه: دوی په حديث الباب استدلال کړي دي چي په دي حديث کي "لا تجزئ صلاة" يعني چي څوک تعديل دارکانو پرېږدي نو دهغه مونخ نه جائز کيږي.

جواب: دلته تجزئ په معني د کفايت دي معني به دا وي چاچي دارکانو د تعديل لحاظ اونکړو نو هغه مونخ به کافي نه وي او دا مونږ تسليموو چي دارکانو د تعديل نه بغير مونخ نه کافي کيږي ځکه چي دا واجب دي.

په دواړو سجودو کې د نه کيناستو متعلق د اهل علمو دوه اقوال دي اول که مونخ گذار د سجدي نه راپورته شو اونېغ کينه ناسته، نو د طرفينو په نزد دا کافي ده. هشانخو په دی باره کي اختلاف دي چي د دويمی سجدي د معتبر کيدو دپاره د اولي سجدي نه په څومره مقدار کي سر پورته کول ضروري دی په دی کي هم د اهل علمو دوه اقوال دي اول

(۱) بعضي فقهاؤ وئيلي دي چي کله تندي د زمکي نه جدا شي او بيا سجدي ته لارشي نو دواړه سجدي ادا شوي (۲) حسن بن زياد وئيلي دي چي کله د زمکي نه خپل سر دومره راپورته کړي چي په هغی کي هوا تيره شي نو په دی صورت کي دواړه سجدي ادا شوي. د حسن بن زياد قول اولنی قول ته نزدی دي (۳) محمد بن سلمه وائی، که په دومره مقدار باندې ئې سر پورته کړو چي ليدونکی دا گمان اوکړي چي ده د دويمی سجدي کولو دپاره

خپل سر پورته کړو. نو دواړه سجدي ادا شوي. گني يوه سجده به ادا شي. (۴) امام قدوري. فرماني چي په څه باندې د رفع لفظ اطلاق کيږي. نو په دومره اندازه باندې سر پورته کول معتبر دي. صاحب د هدايه فرماني چي اصل قول دا دي. که دومره اوچت کړي چي د ناستي په نسبت سجدي ته نژدې وي. نو دويمه سجده جائز نه ده. ځکه چي دي تراوسه پورې په اوله سجدي کي شمارلي شي. او که دومره اوچت کړي چي ناستي ته نژدې وي. نو دويمه سجده جائز ده. ځکه چي په دي صورت کښ دي ناست شمارلي شي. نو دويمه سجده متحقق شوه. درکوع نه علاوه د سجدي د تکرار متعلق دوه اقوال دي:

پاتې شوه دا خبره چي په هر رکعت کي يوه رکوع او دوه سجدي ولي دي؟ نو په دي باره کي د اکثرو اهل علمو دا رائي ده چي دا توقيفي خيز دي. عقل او قياس ته په دي کي دخل نشته (۲) او بعضي اهل علمو دا حکمت ذکر کړې دي چي دوه سجدي د شيطان ذليل کولو دپاره دي. ځکه چي د تخليق آدم نه پس چي کله الله تعالي هغه ته حکم کړې وو چي دي آدم ته سجده اوکړي. نو هغه آدم ته سجده اونکرله. نو مونږ د شيطان د علاوه کولو او ذليل کولو دپاره دوه سجدي کوو. په سجده د سهوي کي رسول پاک صلي الله عليه وسلم دي طرف ته اشاره کړې ده (هما ترغيما للشيطان) يعني د سهوي دواړه سجدي د شيطان د رتلو دپاره دي.

۸۵_ باب مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ

درکوع نه سر پورته کولو وخت کي کوم کلمات وئيل پکار دي

۲۶۶_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجِشُونُ، حَدَّثَنِي عَتِي، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، قَالَ: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ مِلَّةَ السَّمَوَاتِ وَمِلَّةَ الْأَرْضِ وَمِلَّةَ مَا بَيْنَهُمَا وَمِلَّةَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ أَبِي أَوْفَى، وَأَبِي جَحِيفَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَلِيٍّ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ:

الشافعي. قَالَ: يَقُولُ هَذَا فِي الْمَكْتُوبَةِ وَالتَّطَوُّعِ. وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْكُوفَةِ: يَقُولُ هَذَا فِي صَلَاةِ التَّطَوُّعِ وَلَا يَقُولُهَا فِي صَلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَإِنَّمَا يُقَالُ الْمَاجِشُونُ لِأَنَّهُ مِنْ وَلَدِ الْمَاجِشُونِ. (١)
ترجمه: دعلي بن ابي طالب رضي الله عنه نه مروي دي فرمائي چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم در كوع نه سر پورته كولو نو.

"سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ" رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ مَلَأَ السَّمَاوَاتِ وَمَلَأَ الْأَرْضَ وَمَلَأَ مَا بَيْنَهُمَا وَمَلَأَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدَ"

يعني الله تعالى دهغه چا وينا واوريدله چاچي دهغه تعريف او كړو او اي زمونږه ربه ستا دپاره تمام تعريفونه دي داسمانونو دكوالي په مقدار او دزمكي دكوالي په مقدار او داسمان دتمامو خيزونو په مقدار او ددينه پس دهر هغه خيز دك والي په مقدار دكوم چي ته وئيل غواړي.

امام ترمذي وائي دعلي رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د "ابن عمر، ابن عباس، ابن ابي اوفي، ابو جحيفة، ابوسعيد خدري رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، او داهل علمو په دي باندي عمل دي او په همدي باندي امام شافعي قول كړي دي چي مونځ فرضي وي او كه نفلي وي په دواړو كي به دا كلمات وائي او دبعضو اهل كوفه قول دي چي دا كلمات به صرف په نفلي مونځونو كي وائي او په فرضي مونځونو كي به يي نه وائي.

٨٦_ باب مِنْهُ آخِرُ

دسابقه باب متعلق يوبل باب دي

٢٦٧_ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ أَنْ يَقُولَ الْإِمَامُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَيَقُولَ مَنْ

^١ صحيح مسلم في المسافرين ٢٦ (٤٤١). سنن ابى داود في الصلاة ١٢١ (٤٦٠). (تحفة الأشراف: ١٠٢٢٨). مسند احمد (١) في

١٠٢. ٩٥. ويأتى عند المؤلف في الدعوات (٢٢٢١. ٢٢٢٢)

خَلْفَ الْإِمَامِ: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَبِهِ يَقُولُ: أَحْمَدُ، وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: وَغَيْرُهُ يَقُولُ مَنْ خَلْفَ
الْإِمَامِ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، مِثْلَ مَا يَقُولُ الْإِمَامُ، وَبِهِ يَقُولُ: الشَّافِعِيُّ،
وَإِسْحَاقُ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى
وو هر كله چي امام سمع الله لمن حمده او وائي نو تاسو ربنا ولك الحمد او وائي او دا خكه دچا
قول چي دفرشتو دقول سره موافق شي نو دهغه سابقه گناهونه به معاف شي.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، دصحابه كرامو او ددوي نه پس خلقو كي
دبعضي اهل علمو په دي باندي عمل دي چي امام كله سمع الله لمن حمده او وائي نو مقتدي
به ربنا ولك الحمد وائي او همدا دامام احمد قول دي، او دابن سيرين وغيره قول دي خوك چي
په امام پسي ولاړ وي هغه به هم سمع الله لمن حمده د ربنا ولك الحمد پشان وائي يعني دامام
او مقتدي خه فرق نشته او همدا دامام شافعي او اسحاق بن راهويه (رحمهم الله) قول هم دي.

تشریح: (سمع الله لمن حمده) معنی ده (قبل الله حمد من حمده) یعنی خوك چي د الله تعالى
حمد وائي. الله تعالى دی دهغه حمد قبول كړی. حاصل دا چي ټوله د حمد قبوليت دعا ده. او
د سماع لفظ د قبول په معنی كي هم استعمالولي شي.

په دی باره كي اختلاف دي چي امام به (ربنا لك الحمد) وائي كه نه. د امام ابو حنيفه رحمه
الله قول دا دي چي امام به دا نه وائي (٢) او صاحبين وائي چي امام به هم په پتیه دا وائي.

د صاحبينو اول دليل د ابوهريره (رضي الله عنه) حديث دي (كان النبي صلي الله عليه وسلم إذا
قام إلى الصلاة يكبر حين يقوم ثم يكبر حين يركع ثم يقول سمع الله لمن حمده "حين يرفع
صلبه من الركوع ثم يقول وهو قائم "ربنا ولك الحمد" ثم يكبر حين يهوي ساجداً الحديث)
ابوهريره (رضي الله عنه) فرمائي چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم به كله د مانخه اراده
او كړله. نو تكبير به ئې وئيلو. كله چي به او دريدلو. بيا چي كله به ئې ركوع كوله. نو تكبير به
ئې وئيلو. بيا چي كله به ئې خپله شاه د ركوع نه پورته كوله. نو (سمع الله لمن حمده) به ئې
وئيل او چي به او دريدلو. نو (ربنا ولك الحمد) به ئې وئيل. بيا به ئې تكبير وئيل. كله چي به
سجدي ته ټيټيدلو (فتح القدير) ددی حديث نه معلومه شوه چي رسول پاك صلي الله عليه

¹ صحيح البخارى في الأذان ١٢٣ (٤٩٥)، و ١٣٥ (٤٩٦)، و بدء الخلق ٤ (٢٢٢٨)، صحيح مسلم في الصلاة ١٨ (٢٠٩)، سنن ابی

داود في الصلاة ١٢٣ (٨٢٨)، سنن النسائي في التطبيق ٢٢ (١٠٦٣)، سنن ابن ماجه في الإقامة ١٨ (٨٤٦)، تحفة الأشراف:

(١٢٥٦٨)، موطأ امام مالك في الصلاة ١١ (٢٤)، مسند احمد (٢ في ٢٤٠، ٢٠٠، ٣١٩، ٣٥٢، ٢٩٤، ٥٠٢، ٥٢٤، ٥٢٣)

وسلم به دواړه ذکرونه (سمع الله لمن حمده ربنا لك الحمد) جمع کول او دوی به عام طور امامت کولو. نو ثابته شوه چې امام به دواړه ذکرونه جمع کوي (۲) دویم دلیل دا دې چې امام (سمع الله لمن حمده) او وائی. نو په دې نورو ته ترغیب ورکوي. نو خپل ځان دې هم نه هیروي. یعنی کله چې امام او وائی چې چا د الله تعالی حمد او کړو. نو الله تعالی د هغه تعریف اوري. د ده مقصود دا دې چې دا خامخا کوي. او په خپله دې هم وائی. او خپل ځان دې نه محرومه کوي. گڼي د: اتامرون الناس بالبر وتنسون انفسكم په وعید کې به راشي.

د ابو حنیفه رحمه الله یو دلیل د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول

(إذا قال الإمام سمع الله لمن حمده فقولوا ربنا لك الحمد) دې وجه د استدلال دا ده چې رسول پاک صلي الله عليه وسلم د امام او مقتدی په مینځ کې تقسیم کړې دې. فرمائیلي ئې دې چې امام دې تسمیع وائی. او مقتدی دې تحمید، او تقسیم د شرکت منافی دې. پدې وجه به امام د مقتدیانو سره په تحمید کې نه شریکېږي. هم دا وجه ده چې زمونږ په نزد به مقتدی سمع الله لمن حمده نه وائی. اگرچې د امام شافعی اختلاف په کې شته (۲) دویم دلیل دا دې چې که امام (ربنا لك الحمد) او وائی. نو دده دا تحمید به یقیناً د مقتدی د تحمید نه پس واقع کېږي. ځکه چې مقتدی (ربنا لك الحمد) په هغه وخت کې وائی. کله چې امام (سمع الله لمن حمده) او وائی. نو په دې صورت کې بیشکه د امام (ربنا لك الحمد) وئیل د مقتدی د (ربنا لك الحمد) وئیلو نه پس واقع کېږي. او دا د امامت د موضوع نه خلاف ده. ځکه چې امام ته اول وئیل پکار وو. او مقتدی ته روستو، او دلته معامله بر عکس شوه.

د صاحبینو د پیش کړې د ابوهریره (رضي الله عنه) د حدیث جواب دا دې چې دا حدیث په حالت د انفراد باندې محمول دې.

او د اصح قول مطابق د منفرد حکم هم دا دې چې هغه به (سمع الله لمن حمده) باندې اکتفاء کوي (۲) دویم قول دا دې چې دی به صرف په (ربنا لك الحمد) باندې اکتفاء کوي.

د اول قول وجه دا ده چې امام صرف په (سمع الله لمن حمده) باندې اکتفاء کوي. او منفرد هم په خپل حق کې امام دې. ځکه چې لکه څنګه په امام باندې قراءت واجب دې. نو دغه شان په منفرد باندې هم قراءت واجب دې. د دویم روایت وجه دا ده چې منفرد که دواړه ذکرونه یعنی تسمیع او تحمید جمع کړي. نو تحمید به د اعتدال یعنی قومه په حالت کې واقع شي. حالانکه د یو حالت نه بل حالت ته د منتقل کیدو په وخت کې مسنون ذکر مشروع نه دې. لکه د دوو سجدو په مینځ کې د قعدة په حالت کې چې مسنون ذکر نشته (۱) نو ځکه

وئيلي شوی دی چی منفرد به (سمع الله لمن حمده) نه وائی بلکه صرف (ربنا لك الحمد) به وائی.

د دویم روایت تائید ددی نه هم کیری چی امام ابو یوسف فرمائی چی ما د امام ابو حنیفه رحمه الله نه تپوس اوکړو چی کوم کس په فرض مونځ کي خپل سر د رکوع نه پورته کړی. نو آیا هغه (اللهم اغفر لی) وئيلي شی. نو دوی ورته او فرمائیل چی (ربنا لك الحمد) دی وائی او سکوت دی کوی او دغه شان دي د دواړو سجودو په مینځ کي هم سکوت کوی.

د قول اصح دلیل صحیح حدیث دی چی رسول پاک صلی الله علیه وسلم به دواړه ذکر و نه یعنی تسمیع او تحمید جمع کول د صاحبینو د عقلی دلیل جواب دادی چی کله امام (سمع الله لمن حمده) او وائی نو ده مقتدیان د (ربنا لك الحمد) وئیلو ته اماده کړل. نو د (الدال علی الخیر کفأعله) مطابق لکه چی امام (معنی او حکماً) د تحمید ویونکی شو. نو ځکه د: اتامرون الناس بالبر وتنسون انفسکم، د وعید لاندې نه داخلیری. (اشرف الهدایه)

۸۷_ باب مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الرُّكْبَتَيْنِ قَبْلَ الْيَدَيْنِ فِي السُّجُودِ

په سجده کي د دواړو لاسونو نه مخکي په زمکه د زنکنا نو ایخودلو بیان

۲۶۸_ حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلَوَانِيُّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ يَضَعُ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ، وَإِذَا نَهَضَ رَفَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ". زَادَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ فِي حَدِيثِهِ: قَالَ يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ: وَلَمْ يَزَوْ شَرِيكٌ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ إِلَّا هَذَا الْحَدِيثَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُ أَحَدًا رَوَاهُ مِثْلَ هَذَا عَنْ شَرِيكٍ وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ: يَرَوْنَ أَنَّ يَضَعُ الرَّجُلُ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ، وَإِذَا نَهَضَ رَفَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ. وَرَوَى هَمَّامٌ عَنْ عَاصِمٍ هَذَا مُرْسَلًا، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ وَائِلَ بْنَ حُجْرٍ. (١)

^١ سنن ابی داود فی الصلاة ۱۴۱ (۸۴۸). سنن النسائی فی التطبيق ۴۸ (۱۰۹۰). سنن ابن ماجه فی الإقامه ۱۹ (۸۸۲). و ۹۲ (۱۱۵۵).

ترجمه : د وائل بن حجر نه مروی دي فرمائي چي مارسول الله صلي الله عليه وسلم ليدلي وو چي کله به يي سجده کوله نو خپل دواړه زنګونه به يي دخپلو دواړو لاسونو نه په زمکه مخکي ايخودل او چي کله به پورته کيدو نو دواړه لاسونه به يي دزنګونو نه مخکي پورته کول.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي مونږ ته نه ده معلومه چي بل چا د شريك نه داسي روايت نقل کړي وي، دا کثرو اهل علمو په دي باندې عمل دي او ددوي رائي داده چي دلاسونو نه مخکي په زمکه دزنګونو ايخودل پکار دي او په پورته کيدو کي دزنګونو نه مخکي دلاسونو پورته کول پکار دي، مونږ دا روايت دعاصم نه مرسل نقل کړي دي په دي کي هغوي د وائل بن حجر ذکر نه دي کړي.

تشریح : ترجمه الباب په دوه قسمه ذکر شوي دي (۱) وضع اليدين قبل الركبتين (۲) وضع الركبتين قبل اليدين، دزير بحث باب دروايت مطابق دويم ترجمه الباب دي. په دي مسئله کي اختلاف دي چي سجدې ته دتلو وخت کي به اول په زمکه لاسونه ايخودل کيږي او که زنګونه په دي کي داهل علمو دوه مذاهب دي.

(۱) دجمهورو اهل علمو په نزد زنګونه ايخودل پکار دي او لاسونه ورپسي ايخودل پکار دي ځکه چي اصول دادي کوم اندام چي زمکي ته زيات نژدي وي هغه مخکي ايخودل پکار دي او زنګونه دلاسونو په نسبت زيات نژدي دي.

(۲) دامام مالک په نزد مخکي دلاسونو ايخودل پکار دي او بيا دزنګونو او دليل يي په راتلونکي باب کي دابوهريره رضي الله عنه حديث دي چي نبي کریم سلي الله عليه وسلم فرمائي دي تاسو داوښ پشان کار مه کوئ ځکه چي اوښ اول په زمکه زنګونه ايرېدي لهذا تاسو اول زنګونه مه ايرېدئ بلکه لاسونه په زمکه اول کيږدئ.

جواب: دا حکم په ابتداء کي وو او بيا منسوخ شو ددي تائيد دسعد بن ابي وقاص رضي الله عنه په روايت کي دي چي مونږ به اول لاسونه ايخودل او بيا به مو زنګونه ايخودل مگر بيا مونږ ددينه منع کړي شو.

دويم جواب: داوښ مخکي خپي دلاسونو قائم مقام وي مطلب دا شو چي داوښ پشان اول لاسونه مه ايرېدئ بلکه اول زنګونه او بيا لاسونه کيږدئ.

دريم جواب: دا روايت منقطع دي ځکه چي په دي کي ديوروايت محمد بن عبد الله سماع دابوالزناد نه ثابت نه ده.

څلورم جواب: داروايت په نورو سندونو هم منقول دي او په هغي کي يوراوي عبد الله بن سعيد دي او يحيى بن سعيد القطان دهغه تضعيف کړي دي.

٨٨_ باب آخر منه

دسابقه باب يوبل هم معني باب

٢٦٩_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نَافِعٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَسَنِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "يَعْبُدُ أَحَدُكُمْ فَيَبْرُكُ فِي صَلَاتِهِ بَرَكَ الْجَمَلِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي الزِّنَادِ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيُّ، ضَعْفُهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ وَغَيْرُهُ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مرووي دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي بعضي كسان په تاسو كي دا قصد كوي چي په مونځ كي داوېن دناستي پشان كيني. امام ترمذي وائي دابوهريره حديث غريب دي او مونږ ته دا ذابو الزناد دحديث په صفت صرف په همدې سند معلوم دي، دا حديث دعبدالله بن سعيد مقبري نه هم نقل كړي شوي دي هغه دخپل پلار نه نقل كړي دي او دهغه پلار دابوهريره نه او ابوهريره درسول الله صلي الله عليه وسلم نه نقل كړي دي، مگر يحيي بن سعيد القطان وغيره دعبدالله بن سعيد مقبري تضعيف كړي دي.

٨٩_ باب مَا جَاءَ فِي السُّجُودِ عَلَى الْجَبْهَةِ وَالْأَنْفِ

په پوزه او په تندي دسجدي كولو بيان

٢٧٠_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ بُنْدَارٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنِي عَبَّاسُ بْنُ سَهْلٍ، عَنْ أَبِي حَنِيدٍ السَّاعِدِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "إِذَا سَجَدَ أَمَكَنَ أَنْفَهُ وَجَبْهَتَهُ مِنَ الْأَرْضِ، وَتَخَى يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَوَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي حَنِيدٍ حَدِيثٌ

^١ سنن ابی داود فی الصلاة ١٢١ (٨٣٠). سنن النسائی فی التطبيق ٢٨ (١٠٩١). (تحفة الأشراف: ١٢٨٦٦). مسند احمد (٢) فی

حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ يَسْجُدَ الرَّجُلُ عَلَى جَبْهَتِهِ وَأَنْفِهِ، فَإِنْ سَجَدَ عَلَى جَبْهَتِهِ دُونَ أَنْفِهِ، فَقَدْ قَالَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: يُجْزِئُهُ، وَقَالَ غَيْرُهُمْ: لَا يُجْزِئُهُ حَتَّى يَسْجُدَ عَلَى الْجَبْهَةِ وَالْأَنْفِ. (١)

ترجمه : دابوحميد الساعدي رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي نبي كريم صلي الله عليه وسلم چي به کله سجده کوله نو خپله پوزه او تندي به يي په زمکه پوري ښه کلکولو او خپلي دواړه مټي به يي دخپلو تشونه جدا ساتلي او خپل دواړه ورغوي به يي داوگو سره برابرول. امام ترمذي وائي دابوحميد حديث حسن صحيح دي، او په دي باب کي د ابن عباس، وائل بن حجر، او ابوسعيد خدری رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، او داهل علمو هم په دي باندي عمل دي چي په پوزه او په تندي سجده کول پکار دي او که څوک په پوزه سجده او کړي چي تندي بچ پاتي شي نو د بعضو اهل علمو قول دي چي دا به دده دپاره کافي وي او د بعضو قول دي چي کافي به نه وي چي څو پوري يي تندي او پوزه دواړه په زمکه ايخودلي نه وي. **تشریح :** په دي مسئله داهل علمو اتفاق دي چي اعضاء دسجدي اوه دي، قدمين، رکبتين، يدين، او وجه، اختلاف په دي کي دي چي په انف او وجه کي په يو باندي اکتفاء جائز ده او کنه، دامام احمد په نزد باندي په يو اکتفاء کول جائز نه دي او دامام شافعي او امام مالک په نزد اکتفاء علي الانف جائز نه ده او دامام ابو حنيفه په نزد اکتفاء علي احدهما دعذر په وجه جائز دي.

دابوحميد ثابت بن انس رضي الله عنه حالاته

نوم ثابت کنیه ابو حميد دتابعينو دجملي نه دی امام ذهبي حجت او امام کنزلی دی دی دزهد او تقوي او عبادت په وجه پخپله زمانه کي ډير مشهور وو دانس رضي الله عنه بيان دی دهر يو څيز يوه چابي وي او ثابت دخير چابي ده تهذيب التهذيب. دېکر بن عبدالله بيان دی که څوک په دنيا کي لوي عابد ليدل غواړي نو ثابت دي اوويني (تذكرة الحفاظ). په يوه شپه او ورځ کي به يي قران ختمولو دانس رضي الله عنه خاص شاگرد وو دابن مدائيني قول دی چي دده درواياتو شمير دوه نيم سوه دی (تهذيب التهذيب). دوفات کيدو په وخت کي دده عمر داتيا کالو نه زيات وو (تذكرة الحفاظ).

^١ سنن ابی داود في الصلاة ١٣١ (٨٣٠). سنن النسائي في التطبيق ٢٨ (١٠٩١). (تحفة الأشراف: ١٣٨٦٦). مسند احمد (٢) في

(٢٩١). سنن الدارمي في الصلاة ٤٢ (١٣٦٠).

٩٠_ باب مَا جَاءَ أَئِينَ يَضَعُ الرَّجُلُ وَجْهَهُ إِذَا سَجَدَ

که شوک سجده کوي نو تندي به چرته ایردي

٢٧١_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ الْحَجَّاجِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: قُلْتُ لِلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ: "أَيُّنَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ وَجْهَهُ إِذَا سَجَدَ؟ فَقَالَ: بَيْنَ كَفَّيْهِ". وَفِي الْبَابِ عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَأَبِي حُمَيْدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْبَرَاءِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَهُوَ الَّذِي اخْتَارَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ تَكُونَ يَدَاهُ قَرِيبًا مِنْ أذُنَيْهِ. (١)

ترجمه : دابو اسحاق سبيعي نه روايت دي فرمائي چي دبراء بن عازب رضي الله عنه نه مي تپوس او کړو نبي کريم صلي الله عليه وسلم چي به کله سجده کوله نو خپل مخ مبارک به يي چرته ايخودلو، هغه په جواب کي او وئيل دخپلو دواړو ورغوو په مينځ کي امام ترمذي وائي حديث دبراء حسن صحيح غريب دي، او په دي باب کي دوائيل بن حجر او ابو حميد نه هم احاديث وارد دي او په همدي باندي اهل علمو عمل اختيار کړي وو چي تندي ددواړو ورغوو مينځ کي ايخودل پکار دي.

٩١_ باب مَا جَاءَ فِي السُّجُودِ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءٍ

په اوه اندو مونود سجدې کولو بيان

٢٧٢_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِذَا سَجَدَ الْعَبْدُ سَجْدَةً مَعَ سَبْعَةِ أَرْبَابٍ، وَجْهَهُ وَكَفَّاهُ وَرُكْبَتَاهُ وَقَدَمَاهُ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْعَبَّاسِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَعَلَيْهِ الْعَمَلُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ. (١)

^١ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٨٢٨)

^٢ صحيح مسلم في الصلاة ٢٢ (٣٩١) سنن أبي داود في الصلاة ١٥٥ (٨٩١) سنن النسائي في التطبيق ٣١ (١٠٩٥) و ٣٦ (١٠٩٨) سنن

ابن ماجه في الإقامة ١٩ (٨٨٥) (تحفة الأشراف: ٥١٢٦). مسند احمد (١ في ٢٠٦، ٢٠٨)

ترجمه : دعباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه ميني اوريدلي دي چي بنده كله سجده كوي نو دده اوه جوړونه دي هم سجده او كړي يعني مخ دواړه ورغوي او دواړه زنگونه او دواړه خپي.

امام ترمذي وائي دعباس رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دابن عباس، ابوهريره، جابر، او ابو سعيد خدي رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او په همدي داهل علمو عمل دي.

دعباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه حالات:

عباس رضي الله عنه در رسول الله صلي الله عليه وسلم سكه تره دی او دی در رسول الله نه دوه يا دري كاله مشردی الله تعالي ورته دجاهليت په زمانه كي هم ډير شرف او عزت وركړی وو او داسلام قبلولونه پس هم ډير معزز وو دجاهليت په زمانه كي ورته حاجيانو ته داوبو وركولو خدمت سپارلی شوی دی او داسلام قبلولو نه پس هم رسول الله پخپل كار قائم پريخودو په غزوه بدر كي خو در رسول الله په خلاف دمشركينو سره راغلی وو ليكن وروسته مسلمان شو او په غزوه حنين وغيره كي يي در رسول الله سره ملگرتيا وكړه يو وخت داسي وو چي ټول خلق تختيدلي وو او دی در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره كلك ولاړ وو.

په مدينه كي درجب په مياشت كي په هجري ۳۴ كال وفات شو او دوفات په وخت كي دده عمر اتيا يا نهه اتيا كاله وو او عثمان رضي الله عنه ورباندي جنازه او كړه او په جنة البقيع كي دفن كړی شو ۳۵ روايات ورنه منقول دي چي يو په دوی كي متفق عليه دي يو صرف په بخاري كي دي او دري صرف په مسلم كي دي.

۲۷۳_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظَمٍ وَلَا يَكُفَّ شَعْرَهُ وَلَا ثِيَابَهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

^١ صحيح البخاري في الأذان ١٢٣ (٨٠٩) و ٢٢ (٨١٠) و ١٢٤ (٨١٥) و ١٢٨ (٨١٦). صحيح مسلم في الصلاة ٢٢ (٢٩٠). سنن ابني داود في الصلاة ١٥٥ (٨٨٩). سنن النسائي في التطبيق ٢٠ (١٠٩٢) و ٢٢ (١٠٩٤) و ٢٥ (١٠٩٩) و ٥٦ (١١١٢) و ٥٨ (١١١٣). سنن ابن ماجه في الإقامة ١٩ (٨٨٢). (تحفة الأشراف: ٥٤٢٢). مسند احمد (١ في ٢٢١، ٢٢٢، ٢٥٥، ٢٤٠، ٢٤٩، ٢٨٠، ٢٨٥، ٢٨٦، ٢٩٠). سنن الدارمي في الصلاة ٤٢ (١٢٥٤).

ترجمه : دابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته حکم شوي دي چي په اوه اندامونو به سجده کوي او په ځان پوري به ويخته او جامي نه راجوختوي امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح : همدا وجه ده چي امام احمد د "امر" لفظ نه استدلال کړي دي چي په سجده کي دمذکوره اوه اندامونو لگيدل په زمکه ضروري دي او که په دوی کي يو اندام هم اونه لگيدو نو مونځ به باطل شي ليکن جمهور علماء وائي سجده دانتهايي تذلل يعني داخري درجه عاجزی نوم دي او ددي حقيقت دادي چي طرف اعلي يعني سر صرف طرف اسفل يعني خپوته راوړلي شي دا هم کافي دي.

۹۲_ باب مَا جَاءَ فِي التَّجَافِي فِي السُّجُودِ

په سجده کي دتشنو نه د دواړو متوجدا ساتلو بيان

د بنځي د سجدې طريقه

بنځه دي د سجدې کولو په وخت کي راغونډه شی. یعنی زمکي ته دی نزدی شی. او خپته دي د پتونانو سره جوخته کړی. دلیل دا دی چي په دی کیفیت باندې سجده کولو کي د بنځي په حق کي زیاته پرده ده. حالانکه د بنځي په حق کي پرده مطلوب هم ده.

۲۷۴_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَقْرَمِ الْخُرَاعِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِي بِالْقَاعِ مِنْ لَيْلَةٍ فَمَرَّتْ رَكْبَةٌ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "قَائِمٌ يُصَلِّي قَالَ: فَكُنْتُ أَنْظُرُ إِلَى عُفْرَتِي إِبْطِيهِ إِذَا سَجَدَ وَأَرَى بَيَاضَهُ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ بُحَيْنَةَ، وَجَابِرٍ، وَأَحْمَرَ بْنِ جَزْءٍ، وَمَيْمُونَةَ، وَأَبِي حَنِيدٍ، وَأَبِي مَسْعُودٍ، وَأَبِي أَسِيدٍ، وَسَهْلٍ بْنِ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَكَةَ، وَالْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، وَعَدِيٍّ بْنِ عَيْرَةَ، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَحْمَرُ بْنُ جَزْءٍ هَذَا رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهُ حَدِيثٌ وَاحِدٌ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَقْرَمَ حَدِيثٌ حَسَنٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ دَاوُدَ بْنِ قَيْسٍ، وَلَا نَعْرِفُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَقْرَمَ الْخُرَاعِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرَ هَذَا الْحَدِيثِ، وَالْعَمَلُ

عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَقَالَ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَرْقَمَ الزُّهْرِيُّ صَاحِبُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ كَاتِبُ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ. (١)

ترجمه : عبيد الله بن عبد الله دخیل پلار نه روایت کوي فرمائي چي زه دخیل پلار سره په نمره مقام کي موجود وم او څه کسان په رسول الله صلي الله عليه وسلم باندي په داسي حال کي تير شول چي هغه په مونځ ولاړ وو کله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم سجده کوله نو ما به دهغه د ترخونو سپين والي ليدلو امام ترمذي وائي د عبد الله بن اقرم حديث حسن دي دا مونږ ته صرف د داود بن قيس په سند رارسيدلي دي او عبد الله بن اقرم خزاعي د دينه علاوه کوم بل حديث چي هغه د رسول الله نه نقل کړي وي مونږ ته معلوم نه دي په صحابه کرامو کي ډاکثرو په دي باندي عمل دي او عبد الله بن ارقم د صحابه کرامو د جملي نه دي او دي د ابوبکر رضي الله عنه منشي وو، په دي باب کي د ابن عباس، ابن بحينه، جابر، احمر بن جزئ، ميمونه ابوقتاده، ابو مسعود، ابو اسيد، سهل بن سعد، محمد بن مسلمه، براء بن عازب، عدي بن عميره، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، احمر بن جزء د رسول الله په صحابه کرامو کي يو کس دي او دده نه صرف يو حديث مروی دي

۹۳_ باب مَا جَاءَ فِي الْإِعْتِدَالِ فِي السُّجُودِ

په سجده کي د اعتدال بيان

۲۷۵_ حَدَّثَنَا هَنَادٌ. حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَعْتَدِلْ وَلَا يَفْتَرِشْ ذِرَاعِيهِ افْتِرَاشَ الْكَلْبِ ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ شُبَلٍ، وَأَنَسٍ، وَالْبَرَاءِ، وَأَبِي حُمَيْدٍ، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ جَابِرٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ يَخْتَارُونَ الْإِعْتِدَالَ فِي السُّجُودِ وَيَكْرَهُونَ الْإِفْتِرَاشَ كَافْتِرَاشِ السَّبُعِ. (١)

^۱ سنن النسائي في التطبيق ۵۱ (۱۱۰۹). سنن ابن ماجه في الإقامه ۱۹ (۸۸۱). (تحفة الأشراف : ۵۱۲۲). مسند احمد بن

حنبل (۲۵ في ۲)

^۲ سنن ابن ماجه في الإقامه ۲۱ (۸۹۱). (تحفة الأشراف : ۲۲۱۱). مسند احمد (۲ في ۲۰۵، ۲۱۵، ۲۸۹)

ترجمه: د جابر بن عبد الله رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په تاسو كي څوك سجده كوي نو اعتدال دي كوي او لاسونه دي دسپي پشان نه غوروي.

امام ترمذي وائي د جابر حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي د عبد الرحمن بن شبل، انس، براء، ابو حميد، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، او په همدي داهل علمو عمل دي چي هغوي په سجده كي اعتدال كول خوښوي پاتي شول لاسونه د ځناورو پشان غورول نو دا كار يي مكروه كړلي دي.

حل لغات: افتراش مصدر د باب افتعال دي اصل ماده يي فرش ده معني غورول دي.

٢٧٦_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا، يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ وَلَا يَبْسُطَنَّ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ فِي الصَّلَاةِ بَسْطَ الْكَلْبِ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: انس رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي په تاسو كي څوك سجده كوي نو اعتدال دي كوي او لاسونه دي دسپي پشان نه غوروي.

امام ترمذي وائي د جابر حديث حسن صحيح دي.

حل لغات: اعتدلوا: اعتدال كوي يعني ميانه روي اختياروي امر حاضر د باب افتعال دي.

٩٤_ بَابُ مَا جَاءَ فِي وَضْعِ الْيَدَيْنِ وَنَضْبِ الْقَدَمَيْنِ فِي السُّجُودِ

په سجده كي د دواړو لاسونو په زمكي ايځودلو او د دواړو ځپواو درولو بيان

٢٧٧_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

^١ صحيح البخاري في المواقيت ٨ (٥٣٢)، والأذان ١٣١ (٨٢٢)، صحيح مسلم في الصلاة ٣٥ (٢٩٢)، سنن أبي داود في الصلاة

١٥٨ (٨٩٤)، سنن النسائي في الافتتاح ٨٩ (١٠٢٩)، والتطبيق ٥٠ (١١٠٢)، و ٥٣ (١١١١)، سنن ابن ماجه في الإقامة ٢١ (٨٩٢)،

(تحفة الأشراف: ١٢٢٤)، مسند احمد (٣ في ١٠٩، ١١٥، ١٤٤، ١٤٩، ١٩١، ٢٠٢، ٢١٣، ٢٢١، ٢٤٣، ٢٤٩، ٢٩١)، سنن الدارمي في الصلاة

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " أَمَرَ بِوَضْعِ الْيَدَيْنِ وَنَضْبِ الْقَدَمَيْنِ ". قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَقَالَ مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ مَسْعَدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ " بِوَضْعِ الْيَدَيْنِ " فَذَكَرَ نَحْوَهُ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ أَبِيهِ. (١)

ترجمه : د سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم په سجده كي په زمكه ددواړو لاسونو ايخودلو او ددواړو خپو اودرولو حكم كړي دي او باقي حديث يي دسابقه حديث پشان ذكر كړو او په دي كي يي عن ابيه لفظ نه دي ذكر كړي

٢٧٨_ قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَرَوَى يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ " بِوَضْعِ الْيَدَيْنِ وَنَضْبِ الْقَدَمَيْنِ " مُرْسَلٌ وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ وَهَيْبٍ، وَهُوَ الَّذِي أَجْمَعَ عَلَيْهِ أَهْلُ الْعِلْمِ وَاخْتَارُوهُ. (٢)

ترجمه : د عامر بن سعد رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم په سجده كي په زمكه ددواړو لاسونو ايخودلو حكم كړي دي او بيا راوي دماقبل پشان حديث ذكر كړو البته هغه په دي كي د عن ابيه ذكر نه دي كړي

امام ترمذي وائي عامر بن سعد مرسلا روايت نقل كړي دي چي رسول الله په زمكه ددواړو لاسونو ايخودلو او ددواړو خپو اودرولو حكم كړي دي، دا مرسل روايت د وهيب دروايت نه زيات صحيح دي او په همدي داهل علمو اجماع ده او په همدي باندي اهل علمو عمل اختيار كړي دي

٩٥_ بَابُ مَا جَاءَ فِي إِقَامَةِ الصُّلْبِ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ
در كوع او سجدې نه دسرپورته كولوپه وخت كي دملا نيغولوبيان

¹ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٨٨٤)

² تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٨٨٤)

٢٧٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى الْمَرْوَزِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "إِذَا رَكَعَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَإِذَا سَجَدَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ. (١)

ترجمه : دبراء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم ركوع كوله او چي كله به يي دركوع نه سر پورته كولو او چي كله به يي سجده كوله او چي كله به يي دسجدي نه سر پورته كولو نو مونخ به يي تقريبا برابر په برابر وو امام ترمذي وائي په دي باب دانس رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي

تشریح : مطلب دادي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په ارکان اربع کي به تناسب او برابري وو او دا به دقرائت په اعتبار سره وو دسحر په مونخ کي قرائت اوږد وي نو په دي وجه به يي ارکان اربعه هم اوږده وو او دمانبام په مونخ کي قرائت مختصر وي نو په دي وجه به يي ارکان اربعه هم مختصر وي او په تهجد و کي قرائت اوږد وو چي په يورکعات کي به سورة بقره وه او په دويم کي به سورة ال عمران وو نو په دي وجه به يي ارکان اربعه هم اوږده کول، چنانچي دعائشه رضي الله عنها بيان دي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم ركوع او سجده به دپنځوس ايتونو په مقدار وه (متفق عليه).

٢٨٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ الْحَكَمِ نَحْوَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْبَرَاءِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ. (٢)

ترجمه : ددي سند سره هم دا حديث مروی دي امام ترمذي وائي دبراء رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او په همدې داهل علمو عمل دي

^١ صحيح البخارى في الاذان ١٢١ (٤٩٢)، و ١٢٤ (٨٠١)، و ١٣٠ (٨٢٠)، صحيح مسلم في الصلاة ٢٨ (٢٤١)، سنن ابى داود في الصلاة ١٢٤ (٨٥٢)، سنن النسائي في التطبيق ٢٣ (١٠٦٦)، و ٨٩ (١١٣٤)، والسهو ٤٤ (١٣٢١)، (تحفة الأشراف: ١٤٨١)، مسند احمد (٣ في ٢٨٠، ٢٨٥، ٢٨٨)، سنن الدارمي في الصلاة ٨٠ (١٢٤٢)

^٢ صحيح البخارى في الاذان ١٢١ (٤٩٢)، و ١٢٤ (٨٠١)، و ١٣٠ (٨٢٠)، صحيح مسلم في الصلاة ٢٨ (٢٤١)، سنن ابى داود في الصلاة ١٢٤ (٨٥٢)، سنن النسائي في التطبيق ٢٣ (١٠٦٦)، و ٨٩ (١١٣٤)، والسهو ٤٤ (١٣٢١)، (تحفة الأشراف: ١٤٨١)، مسند احمد (٣ في ٢٨٠، ٢٨٥، ٢٨٨)، سنن الدارمي في الصلاة ٨٠ (١٢٤٢)

٩٦_ باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ أَنْ يُبَادَرَ الْإِمَامُ بِالرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

په ركوع او سجده كي دامام نه دمخكي كيدو د كراهت بيان

٢٨١_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا الْبَرَاءُ وَهُوَ غَيْرُ كَذُوبٍ، قَالَ: "كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ لَمْ يَخْنِ رَجُلٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى يَسْجُدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَسْجُدَ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَنَسٍ، وَمُعَاوِيَةَ، وَابْنِ مَسْعَدَةَ صَاحِبِ الْجِيُوشِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ الْبَرَاءِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَبِهِ يَقُولُ: أَهْلُ الْعِلْمِ إِنَّ مَنْ خَلَفَ الْإِمَامَ إِنَّمَا يَتَّبِعُونَ الْإِمَامَ فِيمَا يَصْنَعُ، لَا يَزْكُغُونَ إِلَّا بَعْدَ رُكُوعِهِ وَلَا يَرْفَعُونَ إِلَّا بَعْدَ رَفْعِهِ، لَا نَعْلَمُ بَيْنَهُمْ فِي ذَلِكَ اخْتِلَافًا. (١)

ترجمه : د براء بن عازب رضي الله عنه نه مروي دي فرمائي كله چي به مونږ رسول الله صلي الله عليه وسلم پسي مونځ كولو او چي كله به رسول الله دركوع نه سر پورته كولو نو په مونږ كي به هيچا خپله ملا د سجدې دپاره هغه وخته پوري نه ټيټوله ترڅو چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم سجدې ته تلي نه وو رسول الله چي به سجدې ته لاړو نو مونږ به بيا سجده كوله. امام ترمذي وائي د براء رضي الله عنه حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي د انس، معاويه، ابن مسعده صاحب جوش، او ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او په همدې اهل علمو قول كړي دي يعني څوك چي په امام پسي ولاړ وي هغه به په هغه ټولو امورو كي دامام پيروي كوي كوم امور چي امام ادا كوي.

تشرېح : يعني دا اركان دي دامام نه پس ادا كړي چي ركوع به هله كوي چي كله امام ركوع ته لاړ شي او دامام دسر پورته كولو نه پس به سر پورته كوي او مونږ به دي مسئله كي داهل علمو دهيچا اختلاف ليدلي نه دي.

٩٧_ باب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَّةِ الْإِقْعَاءِ فِي السُّجُودِ

^١ صحيح البخاري في الأذان ٥٢ (٢٩٠)، و٩١ (٤٢٤)، و١٣٢ (٨١١)، صحيح مسلم في الصلاة ٢٩ (٢٤٢)، سنن أبي داود في الصلاة ٤٥ (٢٢٠)، سنن النسائي في الإمامة ٣٨ (٨٢٠)، (تحفة الأشراف: ١٤٤٢)، مسند أحمد (٢ في ٢٩٢، ٣٠٠، ٣٠٢)

ددوارو سجدو په مينځ كي داقعاء بيان

٢٨٢_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا عَلِيُّ أُحِبُّ لَكَ مَا أُحِبُّ لِنَفْسِي وَأَكْرَهُ لَكَ مَا أَكْرَهُ لِنَفْسِي لَا تُثْقِعَ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ عَلِيٍّ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ، وَقَدْ ضَعَّفَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ الْحَارِثَ الْأَعْوَرَ، وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا الْحَدِيثِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ يَكْرَهُونَ الْإِقْعَاءَ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَائِشَةَ، وَأَنْسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه : دعلي رضي الله عنه بيان دي فرماي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته اوفرمايل اي علي زه ستا دپاره هغه شي خوښوم كوم چي زه دخان دپاره خوښوم او ستا دپاره هغه خيز نه خوښوم كوم چي دخان دپاره نه خوښوم او ته ددوارو سجدو په مينځ كي اقعاء مه كوه.

امام ترمذي وائي مونږ ته دا حديث صرف دابواسحاق سبيعي په سند معلوم دي چي هغه دحارث نه او حارث دعلي نه نقل كړي دي، او بعضي اهل علمو دحارث الاعور تضعيف كړي دي، په دي باب كي د عائشه، انس، ابوهريره رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، او داكثرو اهل علمو هم په دي باندي عمل دي او هغوي به اقعاء مكروه گنرله.

تشریح : "اقعاء" بغير دعذر نه په پوندو كيناستلو ته اقعاء وئيلي شي او داسي ناسته خلاف اولي ده مگر دعذر په وجه جائز ده او دمعدور دپاره هم په قعده كي اقعاء كول پكار نه دي ځكه چي دمعدور دپاره شريعت متبادل لاره (تورك) تجويز كړي دي.

داقعاء دويم تفسير دادي چي پنډه او دروي او دواړه متي په زمكه كيږدي او په كوناتو دسپي پشان كيني نو اقعاء په دي معني مكروه تحريمي ده.

٩٨_ باب مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي الْإِقْعَاءِ

په كيناستلو كي داقعاء داجازت بيان

٢٨٣_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ، أَنَّهُ سَمِعَ طَاوُسًا، يَقُولُ: قُلْنَا لِابْنِ عَبَّاسٍ فِي الْإِقْعَاءِ عَلَى الْقَدَمَيْنِ، قَالَ: "هِيَ السُّنَّةُ"، فَقُلْنَا: إِنَّا لَنَرَاهُ

¹ سنن ابن ماجه في إقامة الصلاة ٢٢ (٨٩٣). (تحفة الأشراف: ١٠٠٢)

جَفَاءَ بِالرَّجُلِ، قَالَ: "بَلْ هِيَ سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ ذَهَبَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ إِلَى هَذَا الْحَدِيثِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَا يَرَوْنَ بِالْإِقْعَاءِ بَأْسًا، وَهُوَ قَوْلُ بَعْضِ أَهْلِ مَكَّةَ مِنْ أَهْلِ الْفِقْهِ وَالْعِلْمِ، قَالَ: وَأَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ يَكْرَهُونَ الْإِقْعَاءَ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ. (١)

ترجمه : دطاوس بيان دي چي مونږ دابن عباس رضي الله عنهما نه په دواړو پوندو د کيناستو باره کي تپوس او کړو نو هغه اووئيل دا سنت دي مونږ ورته اووئيل مونږ ته خو دا جفا بنکاري ابن عباس اووئيل هرگز نه بلکه دا ستاسو د پيغمبر سنت دي. امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي، په صحابه کرامو کي بعضي اهل علمو دي طرف ته ذهاب کړي دي او هغوی به په اقعاء کي څه خرج نه گنرلو دا دبعض اهل مکه قول دي ليکن اکثر اهل علم ددواړو سجدو په مينځ کي اقعاء کول نه خوښوي.

تشریح : په دي باب کي چي کوم حديث دي ددينه داقعاء اجازت مستفاد کيږي او مصنف درخصت لفظ په ذريعه ددي خلاف اولي کيدو ته اشاره کړي ده ځکه چي په رخصت لفظ کي دکراحت تنزيهي مفهوم شامل دي يعني ددواړو سجدو په مينځ کي په پوندو کيناستل اگر چي جائز دي مگر خلاف اولي دي.

٩٩_ باب مَا يَقُولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ

ددواړو سجدو مينځ کي کومه دعا وئيل پکار دي

٢٨٤_ حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ كَامِلٍ أَبِي الْعَلَاءِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاجْبُرْنِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي". (٢)

ترجمه : دابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم به ددواړو سجدو مينځ کي دا دعا وئيله "اللهم اغفر لي وارحمني واجبرني واهدني وارزقني"

^١ صحيح مسلم في المساجد ٢ (٥٣٦). سنن ابی داود في الصلاة ١٣٣ (٨٢٥). (تحفة الأشراف: ٥٤٥٢). مسند احمد (١) في

^٢ سنن ابی داود في الصلاة ١٣٥ (٨٥٠). سنن ابن ماجه في الإقامة ٢٢ (٨٩٨). (تحفة الأشراف: ٥٣٤٥). مسند احمد (١) في

يعني اي الله ماته مغفرت او كړي او په ما رحم او كړي او زما دنقصان تلافی او كړي ماته هدايت او كړي او ماته رزق راكړي.

۲۸۵- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ الْحُلَوَانِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَابٍ، عَنْ كَامِلٍ أَبِي الْعَلَاءِ نَحْوَهُ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَهَكَذَا رُوِيَ عَنْ عَلِيٍّ، وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ وَأَحْمَدُ، وَإِسْحَاقُ يَزُونَ هَذَا جَائِزًا فِي الْمَكْتُوبَةِ وَالتَّطَوُّعِ، وَرَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ كَامِلٍ أَبِي الْعَلَاءِ مُرْسَلًا. (١)

ترجمه: په مذكوره سند باندې هم كامل د ابوالعلاء نه د دې هم معني روايت نقل كړي دي. امام ترمذي وائي دا حديث غريب دي د دې يو هم معني روايت د علي رضي الله عنه نه هم مروی دي او بعضي علماؤ د كامل ابوالعلاء نه دا حديث مرسل نقل كړي دي دامام شافعي او احمد او اسحاق هم دا قول دي د دوي رائي داده چي دا په نفلو او فرض دواړو كي جائز ده.

۱۰۰- باب مَا جَاءَ فِي الْإِعْتِمَادِ فِي السُّجُودِ

په دواړو سجدو كي د دې وهلو بيان

۲۸۶- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ سُتَيْ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: اشْتَكَيْ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَشَقَّةَ السُّجُودِ عَلَيْهِمْ إِذَا تَفَرَّجُوا، فَقَالَ: "اسْتَعِينُوا بِالرُّكْبِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، مِنْ حَدِيثِ اللَّيْثِ، عَنْ ابْنِ عَجْلَانَ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ سُتَيْ، عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ أَبِي عِيَّاشٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ هَذَا، وَكَانَ رِوَايَةً هَؤُلَاءِ أَصَحُّ مِنْ رِوَايَةِ اللَّيْثِ. (١)

¹ سنن ابی داود فی الصلاة ۱۳۵ (۸۵۰). سنن ابن ماجه فی الإقامة ۲۲ (۸۹۸). (تحفة الأشراف: ۵۳۷۵). مسند احمد (۱) فی

² سنن ابی داود فی الصلاة ۱۵۹ (۹۰۲). (تحفة الأشراف: ۱۳۵۸۰). مسند احمد (۲) فی (۲۳۰)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي چي بعضي صحابه كرامو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته شكایت او كړو دهغه مشقت نه كوم چي به دسجدو په وجه په دوی باندي راتلو او دا به هغه وخت كي وو كله چي به دوی خيسته دورنونو نه جدا ساتله نور رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائيل دزنګونونه مدد اخلي.

امام ترمذي وائي دا حديث غريب دي مونږ ته ابو صالح حديث بيان كړي دي كوم چي هغه دابوهريره نه او ابوهريره دنبي صلي الله عليه وسلم نه نقل كړي دي دا روايت ابو صالح صرف په دي سند نقل كړي دي او مونږ ته صرف په دي سند باندي معلوم دي مگر سفيان بن عيينه او بعضي نورو علماؤ دا حديث په سند د سمي عن النعمان بن ابي عياش عن النبي صلي الله عليه وسلم سره نقل كړي دي ددوی روايت دليس دروايت په مقابله كي شايد زيات صحيح دي

۱۰۱_ باب مَا جَاءَ كَيْفَ النُّهُوضُ مِنَ السُّجُودِ

دسجدي نه به څنګه سرپورته كولي شي

۲۸۷_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ اللَّيْثِيِّ، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يُصَلِّي فَكَانَ إِذَا كَانَ فِي وَثْرٍ مِنْ صَلَاتِهِ لَمْ يَنْهَضْ حَتَّى يَسْتَوِيَ جَالِسًا"، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَبِهِ يَقُولُ: إِسْحَاقُ وَبَعْضُ أَصْحَابِنَا، وَمَالِكٌ يُكْفَى أَبَا سُلَيْمَانَ.

(۱)

ترجمه : دابواسحاق مالك بن حويرث رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ كولو په حال كي ليدلي وو او دهغه مونځ داسي وو چي كله به يي طاق ركعت اداء كولو نو هغه وخته پوري به نه پورته كيدو ترڅو چي به بڼه كيناستلي نه وو. امام ترمذي وائي دمالك بن حويرث حديث حسن صحيح دي او دبعضي اهل علمو په دي باندي عمل دي او په دي باندي اسحاق بن راهويه او زمونږ بعضي علماؤ هم قول كړي دي.

تشریح : دسجدي كولو طريقه:

^۱ صحيح البخاري في الأذان ۴۵ (۶۷۷)، و ۱۴۲ (۸۲۲)، و ۱۴۳ (۸۲۳)، سنن أبي داود في الصلاة ۱۸۲ (۸۲۲)، ۸۲۳.

(۸۲۲)، (تحفة الأشراف: ۱۱۸۲)

دسجدي کیفیت دا دې چی دواړه لاسونه به په زمکه باندې تکیه کړی او مخ به د دواړو تلو په مینځ کې او دواړه لاسونه غوړونو ته مخامخ کېږدی.

دلیل ددې د وائل بن حجر. حدیث دې

(۱) وائل (رضي الله عنه) د رسول الله صلي الله عليه وسلم د مونځ کیفیت بیانوی او فرمائی (فسجد وادعم على راحتيه ورفع عجيزته) یعنی رسول پاک صلي الله عليه وسلم سجده او کړله او دواړه تلی ئې په زمکه باندې کیخودل او کوناتی ئې اوچت کړل.

(۲) اوهم د وائل بن حجر (رضي الله عنه) نه مروی دی (قال رمقت النبي صلي الله عليه وسلم فلما سجد وضع يديه حذاء أذنيه) فرمائی چی ما رسول الله صلي الله عليه وسلم لیدلي وو. کله چی به ئې سجده کوله. نو خپل دواړه لاسونه به ئې دواړو غوړونو ته مخامخ کیخودل.

(۳) دغه شان ابواسحاق وائی چی ما د براء بن عازب (رضي الله عنه) نه تپوس اوکړو (أین کان النبي صلي الله عليه وسلم يضع جبهته إذا صلى قال بین کفیه) یعنی ما د براء بن عازب (رضي الله عنه) نه تپوس اوکړو چی رسول الله به مونځ کولو نو خپل مخ به ئې کوم ځانې کیخودلو. نو هغوی او فرمائی چی د دواړو تلو په مینځ کېږی.

د ابوسلیمان مالک بن حویرث رضي الله عنه حالات:

نوم مالک کنیه ابوسلیمان دپلار نوم حویرث قبیلہ لیس، مالک در رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو او شل ورځي قیام یې اوکړو او بیا په بصره کې مقیم شو په ۹۴ هجري په بصره کې وفات شو او ۱۵ روایات ورنه مروی دي چې دوه په کې دي متفق علیه دي او یو صرف په بخاري کې دي.

۱۰۲- باب مِنْهُ أَيْضًا

دسجدي نه دسرپورته کولو متعلق یو بل باب

۲۸۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ إِلْيَاسَ، عَنْ صَالِحِ مَوْلَى التَّوَمَةِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَضُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى صُدُورِ قَدَمَيْهِ" قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ عَلَيْهِ الْعَمَلُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ يَخْتَارُونَ أَنْ يَنْهَضَ الرَّجُلُ فِي

الصَّلَاةِ عَلَى صُدُورِ قَدَمَيْهِ، وَخَالِدُ بْنُ إِيَّاسٍ هُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، قَالَ: وَيُقَالُ خَالِدُ بْنُ إِيَّاسٍ أَيْضًا، وَصَالِحٌ مَوْلَى التَّوْءَمَةِ هُوَ صَالِحُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، وَأَبُو صَالِحٍ اسْمُهُ: نُبَهَانٌ وَهُوَ مَدَنِيٌّ.^(١)
ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به په مونخ كي ددوارو خپو سرونه يعني ددوارو خپو په گوتو زور راوستلو او پوته كيدلو به.
امام ترمذي وائي داهل علمو په نزد دابوهريره رضي الله عنه حديث معمول بها دي، او خالد بن الياس دمحدثينو په نزد ضعيف دي هغه ته خالد بن اياس هم وئيلي شي، خلقو به دا خوښول چي سري به په مونخ كي دخپلو دوارو خپو په پنجو زور راولي او بغير كيناستو به اودريزي.

۱۰۳- باب مَا جَاءَ فِي التَّشْهَدِ

د تشهد بيان

۲۸۹- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ الْأَشْجَعِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: "عَلَّمَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَعَدْنَا فِي الرَّكْعَتَيْنِ أَنْ نَقُولَ: التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَجَابِرٍ، وَأَبِي مُوسَى، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ قَدْ رُوِيَ عَنْهُ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ، وَهُوَ أَصَحُّ حَدِيثٍ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي التَّشْهَدِ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ التَّابِعِينَ، وَهُوَ قَوْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ خُصَيْفٍ قَالَ: "رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَنَامِ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ قَدْ اخْتَلَفُوا فِي التَّشْهَدِ، فَقَالَ: عَلَيْكَ بِتَشْهَدِ ابْنِ مَسْعُودٍ."^(١)

¹ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۳۵۰۳)

² صحيح البخاري في الأذان ۱۳۸ (۸۳۱)، و ۱۵۰ (۸۳۵)، والعمل في الصلاة ۴ (۱۴۰۲)، والاستئذان ۲ (۶۲۲۰)، و ۲۸ (۶۲۶۵)، والدعوات ۱۴ (۶۲۲۸)، والتوحيد ۵ (۴۲۸۱)، صحيح مسلم في الصلاة ۱۲ (۴۰۲)، سنن أبي داود في الصلاة ۱۸۲ (۹۶۸)، سنن

ترجمه - دابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ ته تعليم راكړو چي كله تاسو ددوه ركعاتونو نه پس كينئ نو دا دعا به وائي:

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

امام ترمذي وائي د عبد الله بن مسعود حديث په يو څو سندونو مروي دي او دا د ټولو نه زيات صحيح دي كوم چي په تشهد كي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه مروي دي، او په دي باب كي دابن عمر، جابر، ابو موسي، او عائشه رضي الله عنهم نه هم احاديث مروي دي د صحابه كرامو نه پس د اكثر و تابعينو په دي باندې عمل دي او همدا د سفيان ثوري، ابن مبارك، احمد، او اسحاق قول هم دي، مونږ ته احمد بن موسي بيان كړي دي چي مونږ ته عبد الله بن مبارك خبر راكړي دي او هغه ته معمرو خبر ورکړي دي او هغه د خصيف نه نقل كوي خصيف رضي الله عنه وائي چي ما نبي كريم صلي الله عليه وسلم په خوب كي اوليدو او عرض مي او كړو چي اي د الله رسوله خلقو د تشهد په سلسله كي اختلاف شروع كړي دي نو راته يي او فرمايل په تا باندې دابن مسعود تشهد لارم دي.

۱۰۴_ باب مِنْهُ أَيْضًا

د تشهد متعلق يوبل باب

۲۹۰_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ وَطَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا التَّشَهُّدَ كَمَا يُعَلِّمُنَا الْقُرْآنَ، فَكَانَ يَقُولُ: التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ، سَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، سَلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حُمَيْدٍ الرَّوَّاسِيُّ هَذَا

النسائي في التطبيق ۱۰۰ (۱۱۶۳ ۱۱۷۲). سنن ابن ماجه في الإقامة ۲۳ (۸۹۹). (تحفة الأشراف: ۹۱۸۱). مسند احمد (۱) في ۲۷۶.

۲۸۲، ۳۰۸، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۸، ۳۳۱، ۳۳۷، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۰، ۳۵۹، ۳۶۳. وراجع ما عند النسائي في السهو ۳۱، ۳۳۰، ۳۶۱.

(الأرقام: ۱۲۷۸، ۱۲۸۰، ۱۲۹۹). وابن ماجه في النكاح ۱۹ (۱۸۹۲). والمؤلف في النكاح ۱۷ (۱۱۰۵).

الْحَدِيثُ. عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، نَحْوَ حَدِيثِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ، وَرَوَى أَيُّمَنُ بْنُ نَابِلٍ الْمَكِّيُّ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ وَهُوَ غَيْرُ مَحْفُوظٍ، وَذَهَبَ الشَّافِعِيُّ إِلَى حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي التَّشْهَدِ. (١)
ترجمه : دابن عباس رضي الله عنهما نه مرووي دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به مونږ ته د تشهد داسي تعليم راكولو څنگه چي به يي مونږ ته د قران تعليم راكولو، او داسي به يي وئيل:

التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ، سَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، سَلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ"
امام ترمذي وايي چي حديث دابن عباس حسن غريب صحيح دی، دارنگي عبد الرحمن بن حميد الرواسي هم دابو الزبير نه د سعد د حديث پشان نقل کړی دی، دارنگي ايمن بن نائل مکي هم دا حديث د ابو الزبير نه او هغه د جابر نه نقل کړی دی، مگر دا سند غير محفوظ دی، مگر امام شافعي د تشهد په باب کي حديث دابن عباس اختيار کړی دی.
تشریح : د تشهد په الفاظو کي د صحابه کرامو اختلاف دي.

(١) د عمر (رضي الله عنه) تشهد دي.

(٢) د علي رضي الله عنه تشهد دي.

(٣) دابن عباس رضي الله عنهما تشهد دي.

(٤) د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد دي. اود عائشه رضي الله عنها تشهد دي.

(٥) د جابر (رضي الله عنه) تشهد دي.

او د وي نه علاوه د نورو صحابه کرامو نه هم تشهد منقول دي.

(١) احنافو تشهد د ابن مسعود غوره کړې دي

(٢) او امام شافعي د ابن عباس رضي الله عنهما تشهد اختيار کړې دي. دابن عباس رضي

الله عنهما تشهد دا دي: (التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ سَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ

اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ)

امام شافعي فرمائي چي دابن عباس رضي الله عنهما تشهد اختيارول د څو وجوهاتوله

وجي بهتر دي:

^١ صحيح مسلم في الصلاة ١٢٤ (٣٠٢). سنن ابی داود في الصلاة ١٨٢ (٩٤٣). سنن النسائي في التطبيق ١٠٣ (١١٤٥). سنن ابن

ماجه في الإقامة ٢٢ (٩٠٠). (تحفة الأشراف: ٥٤٥٠). مسند احمد (١ في ٢٩٢)

(۱) د ابن عباس رضي الله عنهما په تشهد کي کلمه د (مبارکات) زیاتی ده. کومه چی د ابن مسعود (رضي الله عنه) په تشهد کي نشته

(۲) د ابن عباس (رضي الله عنه) تشهد د قرآن پاک سره موافق دی. الله تعالی فرمائی: فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (النور: ۶۱)

(۳) ابن عباس رضي الله عنهما لفظ د "سلام" بغير د الف لام نه ذکر کړې دی. او په قرآن پاک کي هم اکثر تسليمات بغير د الف لام نه مذکور دی. الله تعالی فرمائی: سلام عليكم طبتكم. (الزمر: ۷۲) او، اذا دخلوا عليه فقالوا سلاماً. قال سلام (الذاريات: ۲۵) وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا (مريم: ۱۵)

او اشرف کلام هم هغه شمارلی شی. کوم چی د قرآن موافق وی.

(۴) د ابن عباس رضي الله عنهما تشهد د ابن مسعود (رضي الله عنه) د خبر نه مؤخر دی. ځکه چی ابن عباس رضي الله عنهما صغیر السن او ابن مسعود (رضي الله عنه) په شیو خو کښ دی. او دا خبره ښکاره ده چی مؤخر د مقدم دپاره ناسخ وی.

وجوه د ترجیح تشهد ابن مسعود (رضي الله عنه):

(۱) ابن مسعود (رضي الله عنه) فرمائی چی رسول الله صلي الله عليه وسلم زما لاس اونیولو. او ماته ئې د تشهد تعلیم راکړو. او وي فرمائیل (قل: التحیات لله) په دی حدیث کي د رسول پاک صلي الله عليه وسلم قول (قل) د امر صیغه ده. او د امر کمتره درجه د استحباب ده.

(۲) السلام عليك په الف لام سره مفید د استغراق دی

(۳) والصلوات د واو سره مفید د تجدید دی.

(۴) د رسول پاک صلي الله عليه وسلم لاس نیول اود قرآن د سورت پشان تعلیم ورکول مفید د تاکید دی. التحیات صلاة او غیر صلاة ټولو ته شامل دی. خو کله چی د ابن عباس رضي الله عنهما په تشهد کي (الصلوات) بغير د واو نه دی. نو دا تخصیص شو. او اود (التحیات) نه مراد صرف (صلوات) شو. او چی (والصلوات) د واو سره وی. لکه چی د ابن مسعود (رضي الله عنه) په تشهد کي دي

(۶) نو اول یعنی (التحیات) عام پاتي شو. او چونکه په عامه کلمه سره ثناء وئیلو کي مبالغه وی. نو ځکه دا اولی دی.

عامو محدثينو فرمائيلي دي چي د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد د اسناد په لحاظ سره احسن دي .

(۷) عامو صحابه کرامو هم د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد اختيار کړې دي. مروی دي چي صديق اکبر (رضي الله عنه) د منبر د پاسه د ابن مسعود (رضي الله عنه) د تشهد تعليم ورکړې وو. دغه شان سلمان فارسي، جابر، او معاويه نه رضي الله عنهم نه هم مروی دي.

(۸) د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد په لفظ د (عبد) باندې مشتمل دي. ځکه چي د ابن مسعود (رضي الله عنه) په تشهد کي دي. (وأشهد أن محمداً عبده ورسوله) او لفظ د عبد په کمال حال باندې دلالت کوي. ځکه د معراج واقعه چي د هغی په ذریعه د رسول پاک صلي الله عليه وسلم لويه مرتبه بيان شوې ده. په هغی کي رسول پاک صلي الله عليه وسلم په "عبد" سره ذکر شوې دي. ارشاد دي: سبحانه الذي اسري بعبد.

(۹) د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد د ضبط په اعتبار سره احسن دي. دامام محمد نه مروی دي (قال أخذ أبو يوسف بيدي وعلمني التشهد وقال أخذ أبو حنيفة بيدي فعلمني التشهد وقال أبو حنيفة أخذ حماد بيدي فعلمني التشهد وقال حماد أخذ إبراهيم بيدي فعلمني التشهد وقال إبراهيم أخذ علقمة بيدي وعلمني التشهد وقال علقمة أخذ ابن مسعود بيدي وعلمني التشهد وقال ابن مسعود أخذ رسول الله صلي الله عليه وسلم بيدي وعلمني التشهد وقال رسول الله أخذ جبريل (۱) بيدي فعلمني التشهد).

دامام شافعي وجوه اولويت جواب دادې چي که د یوی کلمي زیادت مرجح وی. نو د جابر (رضي الله عنه) تشهد به اولی وی. ځکه چي په هغی کي د بسم الله الرحمن الرحيم زیادت دي. او د ابن مسعود (رضي الله عنه) په تشهد کي د واو او الف لام او لفظ د عبده زیادتی دي. نو د ابن مسعود (رضي الله عنه) تشهد به اولی وی.

د اولویت د دویمي وجی جواب دا دي چي د قران سره موافقیت مرجح نه دي. ځکه چي په قعده کي قران لوستل مکروه دي. نو د قرآن د قراءت موافقت به څنگه مستحب شی. د ترجیح د دریمي وجی جواب دا دي. لکه څنگه چي لفظ د سلام بغیر د الف لام نه په قرآن کي راغلي دي. دغه شان د الف لام سره هم راغلي دي. الله تعالى فرمائی:

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا (مريم: ۳۳) او . السلام على من اتبع الهدى. (طه: ۴۷)

د څلورمي وجی جواب دا دي چي د تهشد په باره کښ د ابن عباس حديث موخر دي. داسي نه ده. بلکه د ابن مسعود (رضي الله عنه) حديث موخر دي. د امام کرخي نه نقل دي چي ابن

مسعود (رضي الله عنه) فرمائيلى دى چى په ابتداء د اسلام كي (التحيات الطاهرات الزاكيات) وئيلي شول. ددى نه معلومه شوه چى د ابن مسعود (رضي الله عنه) خبر د ابن عباس (ما) دخبر نه مؤخر دي

د "التحيات" معنى عبادات قوليه دي. د "الصلوات" معنى عبادات بدنيه دي او د "الطيبات" معنى عبادات ماليه دي. او (السلام عليك) دا دهغه سلام حكايت دي. كوم چى په شپه د معراج د رسول پاك صلي الله عليه وسلم په درى اشياؤ سره د ثناء كولو په جواب كي فرمائيلى شوى وو (السلام) د (التحيات) په مقابله كي دي. او رحمت د صلوات په مقابله كي دي. او بركت د التحيات په مقابله كي دي. اود بركت معنى نما او زيادت راخي په شپه د معراج كي د الله تعالى په دربار كي د حاضرئ په وخت كي رسول پاك صلي الله عليه وسلم فرمائيلى وو (التحيات لله والصلوات والطيبات) رب العالمين په جواب كي اوفرمايل (السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته) بيا رسول پاك صلي الله عليه وسلم اوفرمايل (السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين) چى فرشتو دا واوريدل. نو ويي فرمايل. (أشهد أن لا إله الا الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله)

په اولنئ قعده كي اوپه دويمه كي فرق

فرمائي. په اولنئ قعده كي به په مقدار د تشهد باندې اضافه نه كوي. اود امام شافعي جديد قول دا دي چى په اولنئ قعده كي هم په رسول پاك صلي الله عليه وسلم باندې درود سنت دي،

دامام شافعي دليل د ام سلمه رضى الله عنها حديث دي (في كل ركعتين تشهد وسلام على المرسلين، يعنى په هر دوو ركعتونو كي (سلام على المرسلين) شته.

اود ام سلمه رضى الله عنها د حديث جواب دا دي چى د (سلام على المرسلين) نه مراد درود شريف نه دي. بلكه د تشهد سلام مراد دي. يعنى هغه سلام مراد دي. كوم چى په تشهد كي دي. يعنى (السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين) او احنافو

دليل د ابن مسعود (رضي الله عنه) قول دي چى (علمنى النبي صلي الله عليه وسلم التشهد في وسط الصلاة و آخرها فإذا كان في وسط الصلاة نبض إذا فرغ من التشهد وإذا كان آخر الصلاة دعا لنفسه ما شاء).

د تشهد او درود حکم

په حکم د تشهد او صلات او سلام کي د اهل علمو دوه اقوال دي (۱) په آخری قعده کي تشهد وئيل زمونږ په نزد واجب دي. او درود شريف وئيل فرض نه دی. بلکه مسنون دي (۲) او دامام شافعی په نزد د تشهد وئيل او په رسول پاک صلي الله عليه وسلم باندې درود ليکل دواړه فرض دي.

د قراءت تشهد په فرضيت باندې امام شافعی د ابن مسعود (رضي الله عنه) په حديث باندې استدلال کوي

(أَنَّهُ قَالَ كُنَّا نَقُولُ قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِضَ التَّشَهُدَ السَّلَامَ عَلَى اللَّهِ السَّلَامَ عَلَى جَبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُولُوا التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ الْخ) بيا په اخري فرمائي (إِذَا قُلْتَ هَذَا أَوْ فَعَلْتَ هَذَا فَقَدْ تَمَّتْ صَلَاتُكَ) ددي حديث نه په دري طريقو سره استدلال شوې دي

(۱) اول دا چي ابن مسعود (رضي الله عنه) فرمائي (قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِضَ التَّشَهُدَ) يعنى په تشهد باندې د فرض اطلاق شوې دي. نو ددي نه ثابته شوه چي تشهد فرض دي

(۲) دويم دا چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم او فرمائيل (قُولُوا التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ) او قولوا د امر صيغه ده. او امر د جواب دپاره وي. نو معلومه شوه چي التحيات وئيل واجب دي. او دامام شافعی په نزد واجب او فرض دواړه يو دي. نو ځکه چي کله التحيات وئيل واجب شو. نو فرض به هم وي.

(۳) دريم دا چي رسول پاک صلي الله عليه وسلم د مونځ پوره کيدل په دي پورې معلق کړي دي. ددي نه معلومه شوه چي د تشهد نه بغير مونځ پوره نه دي. او چي د څه نه بغير مونځ نه پوره کيږي. غه فرض وي. نو معلومه شوه چي د تشهد لوستل فرض دي.

زمونږ د طرفه داوولي دليل نه جواب دا دي چي (قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِضَ التَّشَهُدَ) کي د فرض نه لغوي معنی مراد ده. يعنى تقدير الله تعالى فرمائي دي: فَنُصِفْ مَا فَرَضْتُمْ سُورَةَ الْبَقَرَةِ: (۲۳۷) يعنى (قدرتم) اوس مطلب دا شو چي د تشهد مقدر کيدو نه وړاندې به مونږ دا وئيل (وَالسَّلَامَ عَلَى اللَّهِ الْخ) نو اوس په تشهد باندې د فرض اطلاق راتلل لازم نشو. د استدلال د دويمي طريقي جواب دا دي چي دلته د امر صيغه د تعليم او تلقين دپاره ده. پس ددي نه فرضيت ثابت نشو.

۱۰۵_ بَاب مَا جَاءَ أَنَّهُ يُخْفِي التَّشَهُدَ

تشهد خفيه ونييل پكاردي

٢٩١- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: "مِنَ الشُّنَّةِ أَنْ يُخْفِيَ التَّشَهُدَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ. (١)

ترجمه: عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي سنت دادي تشهد خفيه او نييلي شي.

امام ترمذي وائي د عبد الله بن مسعود حديث حسن صحيح دي او په همدي داهل علمو رحمهم الله هم عمل دي.

١٠٦- باب مَا جَاءَ كَيْفَ الْجُلُوسِ فِي التَّشَهُدِ

په تشهد كي څنګه کیناستل پکار دي

٢٩٢- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ كُلَيْبٍ الْجَرْمِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ قُلْتُ: "لَأَنْظُرَنَّ إِلَى صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا جَلَسَ يَغْنِي لِلتَّشَهُدِ افْتَرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى يَغْنِي عَلَى فَخْذِهِ الْيُسْرَى وَنَصَبَ رِجْلَهُ الْيُمْنَى" قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَهُوَ قَوْلُ: سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَأَهْلِ الْكُوفَةِ وَابْنِ الْمُبَارَكِ. (٢)

ترجمه: دوائل بن حجر رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي كله چي زه مديني ته راغلم نو په زړه كي مي او نييل چي زه به در رسول الله صلي الله عليه وسلم مونځ ته ضرور ګورم چنانچي ما اوليدل كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم تشهد ته کيناستو نو ګسه خپه به يي او غوروله او ګس لاس به يي پخپل ګس ورون کيخودو او بښي خپه به يي او غوروله.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او په دي داکثرو اهل علمو عمل دي، او په دي سفيان ثوري او اهل کوفه او ابن مبارک هم قول کړي دي.

^١ سنن ابی داود في الصلاة ١٨٥ (٩٨٦)، (تحفة الأشراف: ٩١٤٢)

^٢ سنن النسائي في الافتتاح ١١ (٨٩٠)، والتطبيع ٩٤ (١١٦٠)، والسهو ٢٩ (١٢٦٢، ١٢٦٣)، سنن ابن ماجه في الإقامة ١٥ (٨٦٨).

(تحفة الأشراف: ١١٤٨٣)، مسند احمد (٢ في ٣١٦، ٣١٨)

تشریح : په تشهد کي د کيناستو دوه طريقي دي (۱) افتراش، يعني گسه خپه او غوروي او په هغي کيني او بني خپه او دروي او ولاړه يي پريږدي (۲) تورک، يعني په کوناتي کيني او دواړه خپي بني طرف ته اوباسي لکه چي بنخي په قعده کي څنگه کوي. په دي مسئله د اهل علمو اتفاق دي چي دا دواړه طريقي جائز دي البته په افضليت کي اختلاف دي او په دي کي څلور مذاهب دي.

(۱) دامام ابو حنيفه په نزد افتراش مطلقاً افضل دي.

(۲) دامام مالک په نزد تورک مطلقاً افضل دي.

(۳) دامام شافعي په نزد په قعده متوسطه کي افتراش افضل دي او په قعده اخره کي تورک افضل دي.

(۴) دامام احمد په نزد د دوه رکعاتو نه پس په قعده کي افتراش افضل دي او په اخري قعده کي تورک افضل دي (په دي کي د دويم صورت عکس دي).

امام صاحب په دي باب کي د وائل بن حجر حديث نه استدلال کړي دي چي "افترش رجله اليسري ونصب رجله اليمنى".

ائمه ثلاثه دهغه رواياتو نه استدلال کړي دي په کومو کي چي د تورک ذکر دي او خصوصاً په ترمذي کي دا عرابي مسيء الصلاة حديث نه او په دي کي د تورک ذکر دي.

غرض دا چي امام ابو حنيفه د افتراش د افضليت قائل دی او ائمه ثلاثه في الجملة د تورک د افضليت قائل دي.

۱۰۷_ باب مِنْهُ أَيْضًا

په تشهد کي د کيناستو متعلق يو بل باب

۲۹۳_ حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمَدَنِيُّ، حَدَّثَنِي عَبَّاسُ بْنُ سَهْلٍ السَّاعِدِيُّ، قَالَ: اجْتَمَعَ أَبُو حُسَيْنٍ، وَأَبُو أُسَيْدٍ، وَسَهْلُ بْنُ سَعْدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمَةَ، فَذَكَرُوا صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ أَبُو حُسَيْنٍ: أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَسَ يَغْنِي لِلتَّشَهُدِ فَأَفْتَرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَأَقْبَلَ بِصَدْرِ الْيُمْنَى عَلَى قِبْلَتِهِ، وَوَضَعَ كَفَّهُ الْيُمْنَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُمْنَى وَكَفَّهُ الْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُسْرَى، وَأَشَارَ بِأَصْبُعِهِ يَغْنِي السَّبَّابَةَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَبِهِ يَقُولُ: بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ، وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ، قَالُوا: يَقْعُدُ فِي

التَّشْهَدُ الْآخِرُ عَلَى وَرِكِهِ، وَاخْتَجُّوا بِحَدِيثِ أَبِي حُمَيْدٍ، قَالُوا: يَقْعُدُ فِي التَّشْهَدِ الْأَوَّلِ عَلَى رِجْلِهِ الْيُسْرَى وَيَنْصِبُ الْيُمْنَى. (١)

ترجمه دعباس بن سهل ساعدي بيان دي چي يو خل ابو حميد ساعدي او ابو اسيد او سهل بن سعد او محمد بن مسلمه رضي الله عنهم په يو خاي کي جمع شوي وو او د رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ ذکر يي کولو دي وخت کي ابو حميد او وئيل ماته د رسول الله صلي الله عليه وسلم مونځ ستاسو نه زيات معلوم دي او هغه دادي کله چي به د تشهد دپاره کيناستو نو خپله گسه خپه به يي او غوروله او د بنی خپي دگوتو سرونه به يي قبلي ته مخامخ کړل او خپل بنی ورغوي به يي په بنی پتون باندي کيخودو او گس ورغوي به يي په گس پتون باندي کيخودو او د شاهدت په گوته به يي اشاره کوله.

امام ترمذي وائي دا حيث حسن صحيح دي او په همدي بعضي اهل علمو قول کړي دي او دامام شافعي او احمد او اسحاق هم دا قول دي دوی وائي چي په اخري تشهد کي په کوناتو کيناستل پکار دي او دوی د ابو حميد د حديث نه استدلال کړي دي دوی وائي چي اول په تشهد کي په گسه خپه کينی او بنی خپه ولاړه اوساتی.

۱۰۸_ باب مَا جَاءَ فِي الْإِشَارَةِ فِي التَّشْهَدِ

په تشهد کي داشاري کولو بيان

۲۹۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، وَيَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ " إِذَا جَلَسَ فِي الصَّلَاةِ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رُكْبَتِهِ وَرَفَعَ إِصْبَعَهُ الَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ الْيُمْنَى يَدُ غُوبِهَا وَيَدُ الْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ بِاسِطِّهَا عَلَيْهِ " قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، وَلُثَيْرِ الْخُرَاعِيِّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي حُمَيْدٍ، وَوَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ أَبُو عِيَسَى: حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

^١ صحيح مسلم/المساجد ۲۲ (۶۲۲). سنن أبي داود/الصلاة ۵ (۴۱۳). سنن النسائي/المواقيت ۹ (۵۱۲). تحفة الأشراف:

(۱۱۲۲) موطأ امام مالك/القرآن ۱۰ (۴۶). مسند احمد (۲/۱۰۲، ۱۰۳، ۱۳۹، ۱۸۵، ۲۴۴).

عُمَرُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَالْعَمَلُ عَلَيْهِ عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَالتَّابِعِينَ يَخْتَارُونَ الْإِشَارَةَ فِي التَّشْهَدِ، وَهُوَ قَوْلُ أَصْحَابِنَا. (١)

ترجمه : د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په مونځ كي كيناستو خپل بني لاس به يي پخپل بني پتون كيخودو او دبني لاس غتي گوتي ته يي نژدي گوته به يي پورته كوله او اشاره به يي كوله او خپل گس لاس به يي پخپل گس پتون كيخودو او غورولي به يي ساتلو.

امام ترمذي وائي په دي باب كي د عبدالله بن زبير، نمير خزاعي، ابوهريره، ابوحميد، وائل بن حجر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دابن عمر حديث حسن غريب دي مونږ ته دا حديث صرف د عبدالله بن عمر په سند معلوم دي، دصحابه كرامو او دتابعينو اهل علمو په دي باندې عمل وو او هغوی به په تشهد كي په گوته اشاره كول خوښول او همدا زمونږ د علماؤ قول دي.

تشریح : په دي مسئله كي داهل علمو اتفاق دي چي په تشهد كي اشاره بالسبابه مسنون ده او په دي مسئله كي په كثر سره احاديث وارد دي چي حد دشهرت ته رسيدلي دي په دي باب كي هم د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما روايت داشاري په مسنون كيدو دلالت كوي داشاري كولو مختلفي طريقي دي ليكن زمونږ په نزد راجح طريقه داده چي دنورو گوتونه به حلقه جوړه كړي او په سبابه به اشاره كوي دنفي په وخت كي به يي پورته كوي او داثبات په وخت كي به يي واپس ايرېدي.

بعضي متاخرينو فقهاؤ داشاري بالسبابه په غير مسنون كيدو قول كړي دي ځكه چي په ظاهر الروايه او نورو معتبر كتابونو كي ددي ذكر نشته او خلاصه كيداني ورته بدعت وئيلي دي مگر په ظاهر الروايه كتابونو كي ددي نه موندل عدم الشيء لره مستلزم نه دي او خلاصه كيداني كوم معتبر كتاب نه دي او ددي مصنف هم غير معروف دي.

مجدد الف ثاني هم داشاري دمسنون كيدو نه انكار كړي وو ځكه چي داشاري په رواياتو كي اضطراب موجود دي ددي جواب دادي چي داشاري په رواياتو كي چي كوم اختلاف دي دا اضطراب نه دي اضطراب خوديته وائي چي حديث يووي او په الفاظو كي يي ناقابل تطبيق اختلاف او موندلي شي دلته ددېرو صحابه كرامو درواياتو اختلاف دي او ددي اختلاف په

^١ تخريج : صحيح مسلم في المساجد ٢١ (٥٨٠)، سنن النسائي في السهو ٢٥ (١٢٤٠)، سنن ابن ماجه في الإقامة ٢٤ (٩١٣).

(تحفة الأشراف : ١٨٢٨)، مسند احمد (٢ في ١٢٤)

وجه قدر مشترك رد كيدي نشي او ددي اختلاف حقيقت هم دادي چي دا اختلاف صرف
داشاري په هيئت كي دي كوم چي په اختلاف دواقعاتو او زمانو محمول دي.

١٠٩- باب مَا جَاءَ فِي التَّسْلِيمِ فِي الصَّلَاةِ

په مونځ كي دسلام گرځولو بيان

٢٩٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ،
عَنْ أَبِي الْأَخْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ "يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ
يَسَارِهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي
وَقَّاصٍ، وَابْنِ عُمَرَ، وَجَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، وَالْبَرَاءِ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَعَمَّارٍ، وَوَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، وَعَدِيِّ بْنِ
عَمِيرَةَ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْعَمَلُ
عَلَيْهِ عِنْدَ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَهُوَ قَوْلُ: سُفْيَانَ
الثَّوْرِيِّ وَابْنِ الْمُبَارَكِ، وَأَحْمَدَ، وَإِسْحَاقَ. (١)

ترجمه: د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به خپل بني طرف ته او چپ طرف ته په مونځ كي مخ او گرځولو او "السلام عليكم ورحمة الله، السلام عليكم ورحمة الله" به يي او وئيل او سلام به يي او گرځولو.
امام ترمذي وائي دابن مسعود حديث حسن صحيح دي، او په دي باب كي د سعد بن ابي وقاص، ابن عمر، جابر بن سمره، براء، ابوسعيد، عمار، وائل بن حجر، عدي بن عميره، او جابر بن عبدالله رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي، دصحابه كرامو او ددوي نه پس راتلونكو خلقو كي داكثرو اهل علمو په دي باندي عمل دي، سفيان ثوري، ابن مبارك، احمد، او اسحاق رحمهم الله هم په دي باندي قول كړي دي.

تشرېح: د جمهور واهل علمو او لوئي صحابه كرامو عمر، او علي، او عبدالله بن مسعود رضي الله عنهم او اهل كوفه هم دا مذهب دي چي سلام به به دواړو طرفونو ته گرځوي.
دليل ددي د عبدالله بن مسعود حديث دي (أن النبي صلي الله عليه وسلم كان يسلم عن يمينه حتى يرى بياض خده الأيمن وعن يساره حتى يرى بياض خده الأيسر)

^١ سنن ابى داود في الصلاة ١٨٩ (٩٩٦)، سنن النسائي في السهو ٤١ (١٢٢٢)، سنن ابن ماجه في الإقامة ٢٨ (٩١٢)، تحفة

الأشراف: (٩٥٠٣)، مسند احمد (١) في ٢٩٠، ٣٠٦، ٣٠٩، ٣١٣، ٣٣٣، ٣٣٨، سنن الدارمي في الصلاة ٨٤ (١٣٨٥).

امام مالک فرمائيلى چى صرف مخكى طرف ته يوسلام دي. او په استدلال كي يي حديث پيش كړى دى چى د عائشه او سهل بن سعد الساعدي رضی الله عنهما نه روايت دي چى (أن النبي ﷺ فعل كذلك) يعنى رسول پاك صلى الله عليه وسلم داسى كړى دى. يعنى د مانځه نه د وتلو دپاره يي يو سلام گرځولي دي. زمونږ د طرفه دليل دا دي چى د لويو صحابه كرامو قول اختيارول غوره دي. په نسبت سره د امام مالک د قول، پاتې شو د عائشه او سهل بن سعد الساعدي رضی الله عنهما ديو سلام روايت نو د هغى جواب دا دي چى عائشه رضی الله عنها به د ښځو په صف كي وه. او سهل د ماشومانو په صف كي، نو ممكن ده چى دوى دواړو دويم سلام نه وى اوريدلي. ځكه چى مروى دى چى د رسول پاك صلى الله عليه وسلم دويم سلام به د اولنى په نسبت په ښكته آواز سره وو. نو چى ددى احتمال په موجودكى كي د عائشه او سهل روايت قابل استدلال نه دي.

۱۱۰_ باب مِنْهُ أَيْضًا

دسلام متعلق يوبل باب

۲۹۶_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى التَّيْسَابُورِيُّ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ أَبُو حَفْصٍ التَّيْسِيُّ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ "يُسَلِّمُ فِي الصَّلَاةِ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً تَلْقَاءُ وَجْهَهُ يَمِيلُ إِلَى الشِّقِّ الْأَيْمَنِ شَيْئًا" قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ عَائِشَةَ لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ: أَهْلُ الشَّامِ يَزُودُونَ عَنْهُ مَتَا كَبِرَ وَرِوَايَةُ أَهْلِ الْعِرَاقِ عَنْهُ أَشْبَهُ وَأَصَحُّ، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: كَانَ زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الَّذِي كَانَ وَقَعَ عِنْدَهُمْ لَيْسَ هُوَ هَذَا الَّذِي يُزَوَّى عَنْهُ بِالْعِرَاقِ كَأَنَّهُ رَجُلٌ آخَرُ قَلْبُوا اسْمَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ قَالَ بِهِ: بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي التَّسْلِيمِ فِي الصَّلَاةِ، وَأَصَحُّ الرِّوَايَاتِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمَتَانِ، وَعَلَيْهِ أَكْثَرُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَرَأَى قَوْمٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَغَيْرِهِمْ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً فِي الْمَكْتُوبَةِ، قَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنْ شَاءَ سَلَّمَ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً وَإِنْ شَاءَ سَلَّمَ تَسْلِيمَتَيْنِ. (١)

^١ سنن ابن ماجه في الإقامة ۲۹ (۹۱۹)، (تحفة الأشراف: ۱۶۸۹۵) مسند احمد (۶ في ۲۲۶)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم نه په مونځ کي خپل مخ ښي طرف ته لږ مائل کړو او سلام به يې گرځولو. امام ترمذي وائي دعائشه رضي الله عنها دا حديث مونږ ته صرف په همدې سند معلوم دي، محمد بن اسماعيل بخاري وائي دزهير بن محمد نه اهل شام منکر احاديث نقل کوي البته دده نه داهل عراق مروی روايتونه صواب ته نژدې او زيات صحيح دي، دامام بخاري قول دي چي احمد بن حنبل به وئيل کوم زهير بن محمد چي شام ته تلي وو دا هغه زهير نه دي دچا نه چي اهل عراق نقل دروايت کړي دي دا بل څوک دي او خلقو دده نوم بدل کړي دي. په دي باب کي دسهل بن سعد نه هم روايت وارد دي، په مونځ کي دسلام گرځولو په سلسله کي بعضي اهل علمو همدا قول کړي دي ليکن در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه په ټولو مروی روايتونو کي د دوه سلامونو والا روايت زيات صحيح دي دصحابه کرامو او تابعينو او ددوي نه پس په خلقو کي دا کثر اهل علمو همدا قول دي البته په صحابه کرامو او ددوي نه په علاوه خلقو کي دبعضي علماؤ خيال دا دي چي په فرض مونځ کي سلام صرف يو ځل دي، امام شافعي وائي که دچا خوښه وي نو يو ځل دي سلام او گرځوي او که څوک دوه ځل سلام گرځول غواړي نو دوه ځل دي سلام او گرځوي.

۱۱۱_ باب مَا جَاءَ أَنَّ حَذْفَ السَّلَامِ سُنَّةٌ

سلام زيات نه اړېدول سنت دي

۲۹۷_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، وَهَقْلُ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ قُرَّةَ بِنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "حَذْفُ السَّلَامِ سُنَّةٌ". قَالَ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ: يَعْنِي أَنَّ لَا يُمَدُّهُ مَدًّا. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهُوَ الَّذِي يَسْتَحِبُّهُ أَهْلُ الْعِلْمِ وَرَوَوْهُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: التَّكْبِيرُ جَزْمٌ وَالسَّلَامُ جَزْمٌ، وَهَقْلٌ يُقَالُ كَانَ كَاتِبَ الْأَوْزَاعِيِّ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي حذف دسلام سنت دي، دعلي بن حجر بيان دي چي عبدالله بن مبارك به فرمايل دسلام دحذف مطلب دا دي چي سلام زيات رانښکلي شي.

¹ سنن ابی داود في الصلاة ۱۹۲ (۱۰۰۳)، (تحفة الأشراف: ۱۵۲، ۲۲)، مسند احمد (۲ في ۵۲۲)

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او همدا عمل اهل علمو مستحب كنرلي دي ،
دابراهيم نخعي نه مروى دي چي هغه به فرمائيل تكبير جزم دي او سلام جزم دي يعني په دي
دواړو كي په مد رابنكل نشته بلكه وقف كول دي

۱۱۲_ باب مَا يَقُولُ إِذَا سَلَّمَ مِنَ الصَّلَاةِ

دسلام كړخولو نه پس خه وئيل پكار دي

۲۹۸_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَاصِمٍ الْأَخُولِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ،
عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَلَّمَ لَا يَقْعُدُ إِلَّا مِقْدَارَ مَا يَقُولُ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ". (۱)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي كله چي به رسول الله صلي الله
عليه وسلم سلام او كړخولو نو "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ"
"به يي وئيل يعني اي الله ته سلام يي او سلامتي ستاد طرفه ده ته دلوي شان او عزت والا يي
او ته برکت ورکونكي يي او د دومره كلماتو دوئيلو په مقدار به كيناستو.

۲۹۹_ حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا مروان بن معاوية، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَاصِمٍ الْأَخُولِ بِهَذَا
الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ، وَقَالَ: "تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ ثَوْبَانَ، وَابْنِ عُمَرَ،
وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَالْمُخِيزَةَ بِنِ شُعْبَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ عَائِشَةَ حَدِيثٌ
حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى خَالِدُ الْحَذَّاءُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ،
نَحْوَ حَدِيثِ عَاصِمٍ، وَقَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: "بَعْدَ التَّسْلِيمِ لَا إِلَهَ
إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ

۱ صحيح مسلم في المساجد ۲۶ (۵۹۲). سنن ابی داود في الصلاة ۳۶۰ (۱۵۱۲). سنن النسائي في السهو ۸۲ (۱۳۲۹). سنن ابن
ماجه في الإقامة ۲۲ (۹۲۲). (تحفة الأشراف : ۱۶۱۸۴). مسند احمد (۶ في ۶۲ : ۱۸۴ : ۲۲۵). سنن الدارمي في الصلاة ۸۸
(۱۳۸۶) (صحيح)

لِمَا أُعْطِيتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ " وَرَوِيَ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: " سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ " (١).

ترجمه : په همدې سند باندي دعاصم الاحول حديث هم مروی دي او په دي کي تبارکت ياذاالجلال والاکرام (په ياء سره) الفاظ راغلي دي.

امام ترمذي وائي دعائشه حديث حسن صحيح دي، خالد الخزاء دا حديث دعائشي په روايت دعبدالله بن حارث نه دعاصم دحديث پشان نقل کړي دي، درسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا هم مروی دي چي دسلام گرځولو نه پس به يي دا کلمات "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أُعْطِيتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ" به يي وئيل يعني اي الله ستا نه علاوه بل معبود نشته هغه يواځي دي هيڅوک شريک نه لري خاص دهغه دپاره بادشاهي ده او تمام تعريفونه خاص دهغه دپاره دي او خاص هغه مرگ او ژوند ورکوي او په هر څيز باندي قادر دي، اي الله ته چي چاله څه ورکول او غواړي دهغي څوک منع کونکي نشته او چاته چي ته دڅه څيز ورکول او نه غواړي دهغي څوک ورکونکي نشته او ستا په وړاندي دکوم نصيب والا کوم نصيب پکار نه راځي، دا هم مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دسلام گرځولو نه پس به "سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين" وئيل يعني پاک دي رب ستا چي عزت والا دي دهر هغه نقصان نه چي دوي يي بيانوي اوسلامتي دي وي په رسولاتو باندي او تمام تعريفونه دهغه ذات دپاره دي څوک، چي دتمام جهان رب دي، او په دي باب کي دثوبان، ابن عمر، ابن عباس، ابوسعيد، ابوهريره، او مغيره بن شعبه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

لغات : مانع: دفتح يفتح نه منع يمنع منعاً معني منع کول ، معطي معني ورکونکي دباب افعال نه.

تشریح : "اذا فرغ من الصلاة" يعني کله چي به رسول الله دمونځ نه فارغ شو نو دا دعا به يي وئيله دلته دمونځ نه مراد فرض مونځ دی او دبعضو په نزد نفلي مونځ مراد دی ليکن داکثرو په نزد فرض مراد دی.

¹ صحيح مسلم في المساجد ٢٦ (٥٩٢) . سنن أبي داود في الصلاة ٢٦٠ (١٥١٢) . سنن النسائي في السهو ٨٢ (١٢٣٩) . سنن ابن ماجه في الإقامة ٢٢ (٩٢٢) . (تحفة الأشراف : ١٦١٨٤) . مسند احمد (٦ في ٢٢ ، ١٨٢ ، ٢٣٥) . سنن الدارمي في الصلاة ٨٨ (١٢٨٤) (صحيح)

درسول الله نه چي کومي دعاگاني منقول دي هغه به عموما دستتو نه پس وي اويه فرائضو کي به رسول الله عموما مختصره دعا غوڻستله.

علامه شامي وائي "يكره تأخير السنه الا بقدر اللهم انت السلام" الخ.

په فتاوي عالمگيري کي دي وفي الهنديه عن الحجة للإمام اذا فرغ من الظهر والمغرب والعشاء يشرع في السنه ولا يشتغل بأدعية طويلة، كذا في التتارخانية.

ترجمه: په فتاوي هنديه او تترخانيه کي دي چي کله امام دماسپڅين او ماښام او ماخوستن مونځونو نه فارغ شي نو سنت ادا کول دي شروع کړي او اوږدي اوږدي دعاگاني دي نه کوي. په منية المصلي کي داسي دي فان کان بعدها اي بعد مكتوبة تطوع يقوم الي التطوع بلا فصل الا مقدار ما يقول اللهم انت السلام الخ.

ددې دلائلو نه دا خبره معلومېږي چي دفرائضو نه پس مختصر دعا کول پکار دي او دستتون نه پس چي څوک څومره دعا کول غواړي کولی يي شي او درسول الله نه چي څومره اوږدي دعاگاني منقول دي هغه ټولي دنوافلو نه پس دي.

۳۰۰_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنِي شَدَّادُ أَبُو عَمَّارٍ، حَدَّثَنِي أَبُو أَسْمَاءَ الرَّحْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي ثَوْبَانُ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنْصَرِفَ مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو عَمَّارٍ اسْمُهُ: شَدَّادُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. (١)

ترجمه: د ثوبان رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي کله به رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ نه فارغ شو نو دري پيري به يي استغفرالله وئيل او بيا به يي دا کلمات وئيل "اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت يا ذوالجلال والاكرام" امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي. اود ابو عمار نوم شداد بن عبد الله دي.

لغات: استغفرالله: استغفار معني مغفرت طلب کول، غفر يغفر غفورا، الغفور الغفار بخونکي، دمونت او مذکر دواړو دپاره استعمالېږي.

^١ صحيح مسلم في المساجد ٢٦ (٥٩١). سنن ابی داود في الصلاة ٢٦٠ (١٥١٣). سنن النسائي في السهو ٨١ (١٣٢٨). سنن ابن

ماجه في الإقامة ٢٢ (٩٢٨). (تحفة الأشراف: ٢٠٩٩). مسند احمد (٥ في ٢٤٥، ٢٤٩).

سلام د الله تعالى په اسماء صفاتيه عاليه كي يوم مبارك او پر اسرار نوم دی چي ورد كول يي د ډيرو فوائد د حصول باعث گرځي، والله اعلم

تشریح: در رسول الله عادت مبارك دا وو چي كله به هم دمونځ نه فارغ شو نو دري پيري به يي استغفار وئيلر علماؤ ددي وجه دا ليكلي ده چي ددي په وئيلو كي امت ته تعليم دی چي دنيا كار كولر نه پس هم استغفار وئيل پكار دي ځكه چي بندگانو ته دڅرنگه عبادت كولو حكم دی انسان هغه په اساني سره نشي پوره كولى بعضي علماء وائي چي په دي كي رسول الله خپله عاجزي او انكساري بيان كړي ده علماء وائي دا يوه ډيره جامع ترينه دعا ده او د "اللهم انت السلام" مطلب دادی چي الله تعالى د تقصيراتو نه پاك دی او د تمامو عيوب او نقائصو نه او حوادثو نه مبرا دی.

دويم مطلب دا كيدي شي چي تمامه سلامتي د الله تعالى د طرف نه راځي په دي كي دي خبري ته هم اشاره ده چي كله سلامتي د الله تعالى د طرف نه راځي نو بيا انسان لره هم پكار دي چي صرف د الله تعالى نه غوښتل او كړي او د بل چانه غوښتل اونكړي.

يا ذا الجلال: دمسلم په روايت كي حرف نداء نشته صرف ذا الجلال والاكرام دی ذا په معني د صاحب دی نو ذا الجلال معني شوه صاحب د بلندی.

والاكرام: يعني الله تعالى په بندگانو انعام كونكي دی.

بعضي خلقو په دي دعا كي "اليك يرجع السلام فحينئذ بنا بالسلام وادخلنا دارالسلام" اضافه كړي ده ددي په باره كي علامه ابن جوزي په كتاب الصحيح كي او مولا علي قاري په مرقات كي ليكلي دي چي دا موضوعي دی او ددي هيڅ اصل نشته.

۱۱۳_ باب مَا جَاءَ فِي الْإِنْصِرَافِ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ.

دمونځ نه پس بني طرف ته او كس طرف ته د كړځيدو بيان

۳۰۱_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ هُلْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يُؤْمِنًا فَيَنْصَرِفُ عَلَى جَانِبَيْهِ جَمِيعًا عَلَى يَمِينِهِ وَعَلَى شِمَالِهِ" وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَأَنَسٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ هُلْبٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَعَلَيْهِ الْعَمَلُ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ، أَنَّهُ يَنْصَرِفُ عَلَى أَيِّ جَانِبَيْهِ شَاءَ إِنْ شَاءَ عَنْ يَمِينِهِ وَإِنْ شَاءَ عَنْ يَسَارِهِ، وَقَدْ صَحَّ الْأَمْرَانِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيُرْوَى عَنْ

عَلِيَّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَّهُ قَالَ: "إِنْ كَانَتْ حَاجَتُهُ عَنْ يَمِينِهِ أَخَذَ عَنْ يَمِينِهِ وَإِنْ كَانَتْ حَاجَتُهُ عَنْ يَسَارِهِ أَخَذَ عَنْ يَسَارِهِ". (١)

ترجمه : د هلب رضي الله عنه بيان دی فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به مونږ ته امامت راکړو اود سلام گرځولو نه پس به خپلو دواړو طرفونو ته واپس روانيدو کله به په ښي طرف روان شو او کله به په ګس طرف روان شو. امام ترمذي وايي چي د هلب حديث حسن صحيح دی، او په همدي د اهل علمو عمل دی، چي امام که خپل هر طرف ته تلل او غواړي تللی شي چي په ښي طرف روانيږي او که په ګس طرف، د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دواړه خبري ثابتي دي، اود علي رضي الله عنه بيان دي که د رسول الله به ښي طرف ته څه کار وو نو په ښي طرف به روان شو او که په ګس طرف به يي کار وو نو په چپ طرف به روان شو.

د ابوبشر قبيصة بن مخارق رضي الله عنه حالاته

نوم قبيصة دپلار نوم مخارق کنیه ابوبشر سلسله دنسب يي داسي ده قبيصة بن مخارق بن عبد الله بن شداد بن ربيعة بن نهيك بن حلال بن عامر الحلالي البصري پخپلي قبيلي سره دوفد په شکل کي راغلی وو او اسلام يي قبول کړو دبصري اوسيدونکی وو شپږ احاديث ورته مروی دي.

۱۱۴_ بَاب مَا جَاءَ فِي وَصْفِ الصَّلَاةِ

د مونځ د طريقي بيان

۳۰۲_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَلِيٍّ بْنِ يَحْيَى بْنِ خَلَادٍ بْنِ رَافِعِ الزُّرْقِيِّ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمًا، قَالَ رِفَاعَةُ: وَلَحْنُ مَعَهُ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ كَالْبَدَوِيِّ فَصَلَّى فَأَخَفَّ صَلَاتَهُ ثُمَّ انْصَرَفَ، فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَعَلَيْكَ فَارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ، فَارْجِعْ فَصَلِّ ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: وَعَلَيْكَ فَارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ،

^۱ سنن ابی داود فی الصلاة ۲۰۴ (۱۰۴۱)، سنن ابن ماجه فی الإقامة ۲۲ (۹۲۹)، (تحفة الأشراف: ۱۱۴۲۲)، مسند احمد (۵) فی

فَفَعَلَ ذَلِكَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا كُلُّ ذَلِكَ يَأْتِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيُسَلِّمُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَعَلَيْكَ فَارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ، فَخَافَ النَّاسُ وَكَبُرَ عَلَيْهِمْ أَنْ يَكُونَ مَنْ أَخَفَّ صَلَاتَهُ لَمْ يُصَلِّ، فَقَالَ الرَّجُلُ فِي آخِرِ ذَلِكَ: فَأَرِنِي وَعَلِّمْنِي فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أُصِيبُ وَأُخْطِئُ، فَقَالَ: "أَجَلْ إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَتَوَضَّأْ كَمَا أَمَرَكَ اللَّهُ ثُمَّ تَشَهَّدْ وَأَقِمَّ فَإِنْ كَانَ مَعَكَ قُرْآنٌ فَاقْرَأْ وَإِلَّا فَاحْمَدِ اللَّهَ وَكَبِّرْهُ وَهَلِّلهُ ثُمَّ ارْكَعْ فَاطْمِئِنَّ رَاكِعًا ثُمَّ اغْتَدِلْ قَائِمًا ثُمَّ اسْجُدْ فَاعْتَدِلْ سَاجِدًا ثُمَّ اجْلِسْ فَاطْمِئِنَّ جَالِسًا ثُمَّ قُمْ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ فَقَدْ تَمَّتْ صَلَاتُكَ وَإِنْ انْتَقَصَتْ مِنْهُ شَيْئًا انْتَقَصَتْ مِنْ صَلَاتِكَ" قَالَ: وَكَانَ هَذَا أَهْوَنَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْأَوَّلِ، أَنَّهُ مَنِ انْتَقَصَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا انْتَقَصَ مِنْ صَلَاتِهِ وَلَمْ تَذْهَبْ كُلُّهَا. قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَتَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ رِفَاعَةَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ. (١)

ترجمه : در فاعه بن رافع رضي الله عنه بيان دي چي يوه ورخ رسول الله صلي الله عليه

وسلم په مسجد كي ناست وو او مونږ هم ورسره ناست وو چي په دي دوران كي يو كس راغي چي باندې چي بنكاريډو، دراتلو سره يي مونځ او كړو او ډير يي په جلتی جلتی او كړو او بيا واپس راروان شو نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته يي سلام او كړو نو رسول الله ورته وفرمائيل په تا دي هم سلام وي واپس ورشه او مونځ او كړه ځكه چي تا مونځ نه دي كړي دا كس دوباره لاړو او بيا يي مونځ او كړو دواپس راتلو سره يي سلام او كړو رسول الله ورته بيا وفرمائيل په تا دي هم سلام وي واپس لاړ شه او مونځ او كړه ځكه چي تا مونځ نه دي كړي په دي شان سره ده دوه پيري يا دري پيري په رسول الله سلام واچولو او هغه به ورته فرمائيل په تادي هم سلام وي واپس ورشه او مونځ او كړه ځكه چي تا مونځ نه دي كړي، خلق اوويريدل او دا كار ورته مشكل بنكاره شو چي څوك مختصر مونځ او كړي دهغه مونځ نه كيږي، اخر دا چي دي كس عرض او كړو چي تاسو راته دمونځ طريقه او بنايي زه خو انسان يم صحيح هم كولي شي او غلطي هم كولي شم رسول الله ورته وفرمائيل كله چي په مونځ اودريدو اراده او كړي نو اول به اودس او كړي په داسي شان سره څنگه چي تاته د اودس كولو حكم شوي دي بيا به اذان او كړي او تكبير به اوواني نو كه تاته دقران څه حصه ياده وي هغه به اوواني او كه نه وي ياده نو الحمد لله، الله اكبر او لاله الا الله اووايه او بيا ركوع ته لاړ شه بڼه په اطمينان سره ركوع او كړه او دركوع كولو نه پس بالكل نيغ اودريزه او بيا سجده او كړه سجده بڼه په اعتدال سره او كړه او بيا

^١ سنن ابی داود في الصلاة ١٣٨ (٨٥٤ ٨٦١)، سنن النسائي في الاذان ٢٨ (٦٦٨)، والتطبيق ٤٤ (١١٣٤)، سنن ابن ماجه في

الطهارة ٥٤ (٣٦٠)، (تحفة الأشراف: ٣٦٠٣)، مسند احمد (٣ في ٣٣٠)، سنن الدارمي في الصلاة ٤٨ (١٣٦٨)

کينه او بنه په اطمینان سره کينه بيا به اودرېږي هر کله چي تا داسي اوکړل نو ستا مونځ به پوره شي او کچري تا په دي کي څه کمي اوکړو نو په دغه هومره مقدار به ستا په مونځ کي کمي راشي راوي (رفاعه) وائي دا خبره ورته دمخکي نه اسانه ښکاره شوه چي چا په مونځ کي کمي اوکړو نوده په مونځ کي هم دغه هومره کمي اوکړو يعني پوره مونځ يي نه کيږي.

امام ترمذي وائي درفاعه بن رافع حديث حسن صحيح دي او درفاعه نه دا حديث په نورو سندونو هم مروی دي، او په دي باب کي دابوهريره او عمار بن ياسر رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

لغات: انصرف: انصرف ينصرف انصرافا په معني دواپس کيدو سره، صرف صرفا په معني دخرج کولو، تصرف دباب تفعيل نه په معني دگرځولو دي.

درفاعه بن رافع رضي الله عنه حالات:

نوم رفاعه کنیه ابو معاذ د مور نوم ام مالک بنت ابي سلول چي د عبدالله بن ابي منافق خور وه. رفاعه پلار رافع په قبيله بني خزرج کي دټولو نه پومبی مسلمانیدونکی شخصیت دی، دبیعت عقبه نه دوه کاله مخکي مسلمان شوی دی او دده مور هم رښتوني مومنه وه او رفاعه پخپله په عقبه ثانيه کي دخپل پلار سره مکي ته لاړو او درسول الله په لاس مسلمان شو او په تمامو غزواتو کي يي شرکت کړی دی دبدر ذکر خو په بخاري کي دی خو په جنگ جمل او صفین کي هم دعلي رضي الله عنه سره ملگری وو چي په ۴۱ یا ۴۳ هجري کي وفات شوی دی او دا دامیر معاویه دحکومت ابتدائي زمانه وه يو څو روايات ورته مروی دي چي دري ددينه په بخاري کي هم موجود دي.

۳۰۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى، ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ، فَقَالَ: "ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ" فَرَجَعَ الرَّجُلُ فَصَلَّى كَمَا كَانَ صَلَّى، ثُمَّ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ" حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَحْسِنُ غَيْرَ هَذَا فَعَلِمَنِي، فَقَالَ: "إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ ثُمَّ اقْرَأْ بِمَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمِئَنَ رَأْسًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمِئَنَ سَاجِدًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمِئَنَ جَالِسًا

وَأَفْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. قَالَ: وَقَدْ رَوَى ابْنُ نُمَيْرٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَرِوَايَةُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَصَحُّ، وَسَعِيدُ الْمَقْبُرِيُّ قَدْ سَمِعَ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَرَوَى عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبُو سَعِيدِ الْمَقْبُرِيُّ اسْمُهُ: كَيْسَانُ، وَسَعِيدُ الْمَقْبُرِيُّ يُكْنَى أَبَا سَعْدٍ، وَكَيْسَانُ عَبْدٌ كَانَ مُكَاتِّبًا لِبَعْضِهِمْ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي يو ځل رسول الله صلي الله عليه وسلم مسجد ته داخل شو او دي رات کي يو کس راغي مونځ يي اوکړو او په رسول الله يي سلام واچولو نو رسول الله ورته وفرمائيل په تا دي هم سلام وي واپس ورشه او مونځ اوکړه ځکه چي تا مونځ نه دي کړي دا کس دوباره لاړو او بيا يي مونځ اوکړو دواپس راتلو سره يي سلام اوکړو رسول الله ورته بيا وفرمائيل په تا دي هم سلام وي واپس لاړ شه او مونځ اوکړه ځکه چي تا مونځ نه دي کړي په دي شان سره ده دري پيري په رسول الله سلام واچولو او هغه به ورته فرمائيل په تادي هم سلام وي واپس ورشه او مونځ اوکړه ځکه چي تا مونځ نه دي کړي، دي وخت کي دي کس عرض اوکړو زما دي په هغه ذات قسم وي چاچي ته دحق دپاره راليرلي يي ددينه يي بهتر نشم کولي لهذا تاسو راته اوبنایي رسول الله ورته وفرمائيل کله چي ته دمونځ اراده اوکړي نو الله اکبر اوواثيه او بيا چي درته په قران کي څه ياد وي هغه اووايه او بيا رکوع اووايه تردي چي په رکوع کي دي بنه اطمینان راشي، بيا سر پورته کړه تردي پوري چي په بنه شان سره نيغ اودريري بيا سجده اوکړه تردي چي بنه په اطمینان سره سجده اوکړي بيا اودريره تردي چي په اطمینان سره نيغ اودريري او په دي طريقه خپل ټول مونځ پوره کړه.

امام ترمذي واني دا حديث حسن صحيح دي، ابن نمير دعبيد الله ابن عمر نه په همدې سند نقل کړي دي ليکن د عن ابیه واسطه يي نه ده ذکر کړي، د يحيى القطان په روايت کي عبدالله بن عمر عن سعيد بن ابی المقبري عن ابیه عن ابی هريره سند راغلي دي او دا زيات صحيح سند دي.

او د سعيد مقبري سماع دابوهريره نه ثابت ده هغه دخپل پلار نه روايت کړي دي او پلار يي دابوهريره او ابوسعيد مقبري نه دابوسعيد مقبري نوم کيسان دي او ابوسعيد يي اسم کنیه ده او کيسان په صحابه کرامو کي ديو کس مکاتب غلام وو.

^١ صحيح البخاري في الأذان ٩٥ (٤٥٤)، و ١٢٢ (٤٩٢)، والإيمان والنذور ١٥ (٦٢٥١)، صحيح مسلم في الصلاة ١١ (٣٩٤).

سنن ابی داود في الصلاة ١٢٨ (٨٥٦)، سنن النسائي في الافتتاح ٤ (٨٨٥)، والتطبيق ١٥ (١٠٥٢)، والسهو ٦٤ (١٢١٢)، سنن

ابن ماجه في الإقامة ٤٢ (١٠٦٠)، (تحفة الأشراف: ١٢٢٠٣)، مسند احمد (٢ في ٣٢٤)

تشریح : په دې باب کې د مونځ تمام افعال په اجتماعي او ترکيبي شکل بيان شوي دي او په دې کې درې احاديث ذکر شوي دي چې دوه دخلا د بن رافع په واقعه مشتمل دي او يو حديث د ابو حميد ساعدي دي.

۱۱۵_ باب مِنْهُ

دمونځ د طريقي متعلق يو بل باب

۳۰۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي حَنِيدٍ السَّاعِدِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُهُ وَهُوَ فِي عَشْرَةٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَحَدُهُمْ أَبُو قَتَادَةَ بْنُ رِبْعِيٍّ، يَقُولُ: أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالُوا: مَا كُنْتَ أَقْدَمَنَا لَهُ صُحْبَةً وَلَا أَكْثَرَنَا لَهُ إِثْيَانًا، قَالَ: بَلَى، قَالُوا: فَأَعْرِضْ، فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ اعْتَدَلَ قَائِمًا وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَازِي بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَازِي بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُ أَكْبَرُ"، وَرَكَعَ ثُمَّ اعْتَدَلَ فَلَمْ يُصَوِّبْ رَأْسَهُ وَلَمْ يُقْنِعْ، وَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَاعْتَدَلَ حَتَّى يَرْجِعَ كُلُّ عَظْمٍ فِي مَوْضِعِهِ مُعْتَدِلًا، ثُمَّ أَهْوَى إِلَى الْأَرْضِ سَاجِدًا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ جَافَى عَضُدَيْهِ عَنْ إِبْطَيْهِ وَفَتَحَ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ ثُمَّ ثَنَى رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَقَعَدَ عَلَيْهَا، ثُمَّ اعْتَدَلَ حَتَّى يَرْجِعَ كُلُّ عَظْمٍ فِي مَوْضِعِهِ مُعْتَدِلًا، ثُمَّ أَهْوَى سَاجِدًا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ ثَنَى رِجْلَهُ وَقَعَدَ وَاعْتَدَلَ حَتَّى يَرْجِعَ كُلُّ عَظْمٍ فِي مَوْضِعِهِ، ثُمَّ نَهَضَ ثُمَّ صَنَعَ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ مِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى إِذَا قَامَ مِنَ السَّجْدَتَيْنِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَازِي بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ كَمَا صَنَعَ حِينَ افْتَتَحَ الصَّلَاةَ، ثُمَّ صَنَعَ كَذَلِكَ حَتَّى كَانَتْ الرَّكْعَةُ الْآخِرَةُ تَنْقُضِي فِيهَا صَلَاتَهُ آخَرَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَقَعَدَ عَلَى شِقِّهِ مُتَوَرِّكًا ثُمَّ سَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ: وَمَعْنَى قَوْلِهِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ إِذَا قَامَ مِنَ السَّجْدَتَيْنِ يَعْنِي قَامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ. (١)

١ صحيح البخاري في الأذان ١٢٥ (٨٢٨)، سنن أبي داود في الصلاة ١١٤ (٤٢٠)، سنن النسائي في التطبيق ٦ (١٠٢٠)، والسهو ٢

(١١٨٢)، ٢٩ (١٠٦١)، (تحفة الأشراف: ١١٨٩٢)، وكذا (١١٨٩٤)، سنن الدارمي في الصلاة ٤٠ (١٢٣٦)

ترجمه دمحمد بن عمرو بن عطاء بيان دي چي دابو حميد ساعدي رضي الله عنه نه مي اوريدلي دي او ابو حميد يو دلسو صحابه کرامو نه دي دکومو دجملي نه چي ابو قتاده ربعي هم وو ابو حميد به وئيل زه په تاسو کي درسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ نه زيات خبردار يم خلقو ورته اووئيل ته خو نه زمونځ نه په اسلام کي مخکي يي او نه دي زمونځ نه زيات راتلل رسول الله صلي الله عليه وسلم مجلس ته کړي دي ابو حميد اووئيل دا خبره درسته ده ليکن ماته درسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ طريقه زياته ياده ده خلقو ورته اووئيل چي زياته درته معلومه ده نو پيش يي کړه ابو حميد اووئيل درسول الله صلي الله عليه وسلم چي به کله په مونځ اودريدو نو بالکل نيغ به اودريدو او خپل دواړه لاسونه به يي پورته کړل تردي چي دخپلو اوډوسره به يي برابر کړل او چي بيا به يي کله درکوع اراده کوله نوخپل دواړه لاسونه به يي پورته کول تردي چي داوډوسره به يي برابر کړل او بيا به يي الله اکبر اووئيل او رکوع به يي کوله بالکل نيغ به اودريدو نه به يي سر ټيټولو او نه به يي ډير نيغولو او خپل دواړه لاسونه به يي پخپلو زنگنانو ايخودلي وو، بيا به يي سمع الله لمن حمده اووئيل او دواړه لاسونه به يي پورته کړل نيغ به اودريدو تردي پوري چي دجسم هر هډوکي به يي سيده شو او خپل ځاي ته به اورسيدو بيا به دسجدي کولو دپاره زمکي طرف ته ټيټ شو او الله اکبر به يي اووئيل او خپلي دواړه متي به يي دتشنو نه جدا ساتلي او دخپو گوتي به يي کولوي پريخودلي بيا به يي خپله گسه خپه راتاؤ کړه او ورباندي به کيناستو تردي چي دومره به سيده شو چي هر يو هډوکي به خپل خپل ځاي ته ورسيدو او بيا به دويم رکعات ته پورته شو او همداسي به يي کول تردي چي دويم رکعات به يي اوکړو هر کله چي به دريم رکعات ته پاڅيدو نو الله اکبر به يي اووئيل او خپل دواړه لاسونه به يي پورته کول تردي چي دخپلو اوډوسره به يي برابر کړل داسي ده لکه چي اوس يي کړي دي همداسي به يي کول تردي پوري چي رکعات به يي ختم شو نو خپله ټيټه خپه به يي روسته کړه يعني ټيټه خپه به يي دلاندي طرف نه راويستله او په هغي به کيناستو او بيا به يي سلام گرځولو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي او دده دقول "رفع يديه اذا قام من السجدين" مطلب دادي چي کله به د دوه رکعاتو نه پس دريم رکعات ته پاڅيدو.

۳۰۵_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ الْحُلَوَانِي، وَسَلْمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ النَّبِيلُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَنِيفَةَ السَّاعِدِيَّ فِي عَشْرَةٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُمْ أَبُو قَتَادَةَ بْنُ رِبْعِيٍّ، فَذَكَرَ لَحَوْ حَدِيثَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ بِمَعْنَاهُ، وَزَادَ فِيهِ أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ

جَعْفَرِ هَذَا الْحَرْفِ، قَالُوا: صَدَقْتَ هَكَذَا صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: زَادَ أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكَ بْنُ مَخْلَدٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرِ هَذَا الْحَرْفِ، قَالُوا: صَدَقْتَ هَكَذَا صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه : محمد بن عمرو بن عطاء نه مرووي دي چي ماد ابو حميد ساعدي رضي الله عنه نه دلسو صحابه کرامو په موجودگي کي چي ابوقتاده پکي هم شامل وو اوريدلي دي او بيا يي د يحيي بن سعيد د حديث پشان او دهغه هم معني روايت ذکر کړو. امام ترمذي وائي په دي حديث کي ابو عاصم ، ضحاک بن مخلد ، د عبد الحميد بن جعفر په واسطه د دي الفاظو اضافې کړي ده چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم دمونځ دي صفت او کيفيت لره اوريدونکو لسو صحابه کرامو او وئيل چي تا صحيح او وئيل نبي کریم صلي الله عليه وسلم به همداسي مونځ کولو.

د سهل بن سعد ساعدي رضي الله عنه حالات:

نوم سهل کنیه ابو حميد ، ابو العباس ، ابو مالک ، ابو يحيي ، دهجرت نبوي نه پنځه کاله مخکي پيدا شوي وو پلار ورله حزن نوم ايخودلی وو ليکن رسول الله صلي الله عليه وسلم ورباندي نوم بدل کړو او سهل نوم يي ورباندي کيخودو، دده پلار غزوه بدر ته دتلو اراده کړي وه ليکن دتلو نه مخکي وفات شو او رسول الله صلي الله عليه وسلم دتمامو مجاهدينو پشان دده دپاره هم حصه مقررې کړه سهل داکابر صحابه کرامو دوفات کيدو نه پس دخلقو مرجع او گرځيدو دلري لري علائقو خلق به دده د درس حلقي ته راتلل سهل يو خل دنبي کریم صلي الله عليه وسلم دپاره دمديني دمشهور کوهي بير بضاعه نه دخکلو دپاره اوبه هم راويستلي وي (مسند احمد).

وفات: دهجرت په ۹۱ کي دشپږ نوي کالو په عمر کي وفات شو او دده دمروياتو شمير ۱۸۸ دی چي ۲۸ متفق عليه دي.

ابو هلال "عبد الخالق" بن خان محمد خريج الجامعة إمداد العلوم الإسلامية پشاور۔
 وفاضل وفاق المدارس العالمية (ايم اي اسلاميات) رابطه نمبر: ۳۳۳۹۱۲۱۱۹۶.

^۱ صحيح البخاري في الأذان ۱۳۵ (۸۲۸). سنن أبي داود في الصلاة ۱۱۴ (۴۳۰). سنن النسائي في التطبيق ۶ (۱۰۴۰). والسهو ۲ (۱۱۸۲). و ۲۹ (۱۰۶۱). (تحفة الأشراف: ۱۱۸۹۲). وكذا (۱۱۸۹۴). سنن الدارمي في الصلاة ۴۰ (۱۳۳۶).